

GLSANS 294.59212

BHA

125360
LBSNAA

L.B.S. National Academy of Administration

श्री राष्ट्रीय प्रशासन अकादमी
मसूरी
MUSSOORIE

पुस्तकालय
LIBRARY

— 125360

अवाप्ति संख्या

Accession No.

वर्ग संख्या *Class*

Class No.

पुस्तक संख्या

Book No. BHA

294.59212
भट्टाचा

ॐ

कर्मवृत्त-संहिता

अनेकभैदिकानां साहाय्येन विविधप्राचीनलिखितपुस्तक-
पाठानुसारेण च संशोध्य
भट्टाचार्येण श्रीपादशर्मणा दामोदरभट्टसूनुना
सातवलेकरकुलजेन संपादिता ।

सजित

१८-००

स्वा. भू. च-१०८ ल. १०८ लो

वि. सु. ८

प्रकाशक—

वसन्त श्रीपाद सातवळेकर, वी. ए.,

स्वाध्याय-मंडळ,

डाकगृह— ' स्वाध्यायमंडळ (पारडी) ' [वि. सुरत]

संवत् २०१३ : शके १८७८

सन १९५७

मृतीय वार ७५००

मुद्रक—

वासुदेव मगनलाल परीख

प्रीमियर ऑफसेट वर्क्स,

२ टाटारोड, गिरगांव, मुंबई ४

ऋग्वेद-संहिता ।

प्रथमं मण्डलम् ।

॥ प्रथमोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ सर्गः १-३७]

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सूक्तानि १-३]

(१)

१ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

॥३॥ अग्निमीळि पुरोहितं	यज्ञस्य देवमृत्विजम् ।	हांतारं रत्नधातमम् ।	१
अग्निः पूर्वमिक्षिर्विभि-	रीड्यो नूतनैरुत ।	स देवा एह वक्षति ।	२
अग्निना रयिमभ्रवत्	पोषमेव द्विवेद्वि ।	यशसं वीरवत्तमम् ।	३
अग्ने यं यज्ञमध्वरं	विश्वतः पविमूरसि ।	स इह देवेषु गच्छति ।	४
अग्निर्होता कविकेतुः	सत्यश्चित्रध्रुवस्तमः ।	देवो देवेभिरा गतम् ।	५ [१]
ययुङ्क्वाशुषे त्वमग्ने	भद्रं करिष्यसि ।	तवेत् तत् सत्यमङ्गिरः ।	६
उप त्वाग्ने द्विवेद्वि	दोषावस्तर्धिया वयम् ।	नमो मरन्त एमसि ।	७
राजन्तमध्वराणां	गोपामृतस्य दीद्विविम् ।	वर्धमानं स्वे दमे ।	८
स नः पितेर्ब सुनवे	ऽग्ने सृपायनो भव ।	सर्वस्वा नः स्वस्तये ।	९ [२] (२)

(२)

१ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ वायुः, ४-६ इन्द्र-वायुः

७-९ मित्रा-वरुणौ । गायत्री ।

वायवा याहि दर्शते	मे सोमा अरंकृताः ।	तेषां पाहि भुधी हवम् ।	१
वायं उक्थेमिर्जरन्ते	त्वामच्छां जरितारः ।	सुतसोमा अद्विद्विः ।	२
वायो तव प्रपुञ्चती	धेनां जिगाति वाशुधे ।	उरुची सोमपीतये ।	३
इन्द्रवायु इमे सुता	उप प्रयोमिरा गतम् ।	इन्द्रो वायुमृशन्ति हि ।	४
वायुविन्द्रश्च चेतथः	सुतानां वाजिनीवसु ।	तावा यातमुपं ब्रुवत् ।	५ [३]
वायुविन्द्रश्च सुन्वत	आ यातमुपं निष्कृतम् ।	मक्षिन्त्या धिया नरा ।	६ (१५)

मित्रं ह्वे पूतदक्षं वरुणं च रिशार्दसम् । धियं घृतासीं साधन्ता ७
 कृतेन मित्रावरुणा वृतावृधावृतस्पृशा । कर्तुं बृहन्तमाशाथे ८
 कवी नो मित्रावरुणा तुविजाता उरुक्षयां । दक्षं दधात अपसम् ९ [४](१८)

(३)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ अश्विनोः ४-६ इन्द्रः ७-९ विश्वे देवाः, १०-१२ सरस्वती । गायत्री ।

अश्विना यज्वरिषां द्रवत्पाणी शुभस्पती । पुर्कभुजा चनुस्यतम् १
 अश्विना पुर्कदंसमा नरा शर्वीर्या धिया । धिष्ण्या वनतं गिरः २
 दसा युवाकवः सुता नासन्त्या वृक्तर्बाह्वः । आ यातं रुद्रवन्ती ३
 इन्द्रा याहि चित्रमानो सुता इम त्वायवः । अण्वीभिस्तना पुतासः ४
 इन्द्रा याहि धियेषितां विप्रजतः सुतावतः । उप बह्माणि वाघतः ५
 इन्द्रा याहि तूतुजान उप बह्माणि हरिवः । सुते दधिष्व नश्चनः ६ [५]

ओमासश्चर्यणीधृतो विश्वे देवासु आ गत । वाश्वसां वाशुषः सुतम् ७
 विश्वे देवासो अप्नुगः सुतमा गन्त तृणयः । उसा इव स्वसराणि ८
 विश्वे देवासो अस्मिध एहिमायामो अद्रुहः । मेधं जुषन्त वह्नयः ९
 पावका नः सरस्वती वाजैर्भवाजिनीवनी । यजं वद् धियावसुः १०
 चोदयित्री मृनुतानां चेतन्ती सुमतीनाम् । यजं वद्धे सरस्वती ११
 महो अणः सरस्वती प्र चेतयति केतुना । धियो विश्वा वि राजति १२ [६](३०)

(४)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० ४-७]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

सुरुपकृन्मुतये सुदधामिव गोदुहे । जुहुमसि द्यविद्यवि १
 उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिव । गोदा इद र्वतो मदः २
 अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् । मा नो अति ख्य आ गहि ३
 परेहि विग्रमस्तुत मिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम् । यस्ते सखिभ्य आ वरम् ४
 उत ब्रुवन्तु नो निदा निरन्यतश्चिदाग्न । दधाना इन्द्र इद वुवः ५ [७]

उत नः सुभगा अरि वांचयुदस्म कृष्टयः । म्यामदिन्द्रस्य शर्मणि ६
 एसाशुमाशवे भर यज्ञधियं नुमादन्म । पतयन् मन्त्रयत्संखम् ७
 अस्य पीत्वा शतक्रतां यनो वृत्राणामभवः । प्रात्रा वाजेषु वाजिनम् ८ [३८]

तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धर्मानामिन्द्र सातये ९
 यो रायोऽर्बुनिर्महान्त् सुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत १० [८] (४०)

(५)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वेता नि षीदृते—न्द्रममि प्र गायत । सखायः स्तोमवाहसः १
 पुरुतमं पुरुषा—मीशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते २
 स चानो योग आ भुवत् स राये स पुरंध्याम् । गमद्वाजैमिरा स नः ३
 यस्व संस्थे न वृण्वते हरी ममन्तु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ४
 सुतपात्रं सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमासो दध्याङ्गिरः ५ [९]

त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ६
 आ त्वा विशन्वाशवः सोमास इन्द्र गिर्वणः । शं तं सन्तु प्रचेतसे ७
 त्वां स्तोमा अवीबुधन् त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ८
 अक्षितोतिः सनेदिमं वाजमिन्द्रः सहस्रिणम् । यस्मिन् विश्वानि पौस्या ९
 मा नो मर्ता अमि बृहन् तनूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम् १० [१८] (५०)

(६)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ इन्द्रः, ४, ६, ८, ९ मरुतः,

५, ७ मरुत इन्द्रश्च, १० इन्द्रः । गायत्री ।

युञ्जन्ति ब्रह्मरुचं चरन्तं परं तस्थुषः । रोचन्ते रोचना दिवि १
 युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा ग्धे । शोणा धूपू नृवाहसा २
 केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मया अपेशसे । समुषद्भिरजायथाः ३
 आवहं स्वधामनु पुनर्गमन्त्वमैरि । दधाना नाम यज्ञियम् ४
 बीजु बिदारुजन्तुभि—गुहां चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उत्रिया अनु ५ [११]

देवयन्तो यथा मति—मच्छा विद्वद्भ्यं गिरः । महामनुषत धृतम् ६
 इन्द्रेण स हि हृक्षसे संजग्मानो अविभ्युवा । मन्दू समानवर्चसा ७
 अनवद्यैरभिद्युभि—मंसः सहस्वदन्ति । गणेरिन्द्रस्य काम्यैः ८
 अतः परिज्मन्ना गहि विवो वा रोचनादधि । समस्मिन्नुत्ते गिरः ९
 इतो वा सातिमीमहे विवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा रजसः १० [१२] (६०)

*

(७)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रमिद्विधिनो ब्रुह—विन्द्रमर्कैर्मिरर्किणः ।	इन्द्रं वाणीरनुषत ।	१
इन्द्र इन्द्रयोः सखा संमिश्र आ वंचोयुजा ।	इन्द्रो वृद्धी हिरण्ययः ।	२
इन्द्रो वीर्याय चक्षस आ सूर्य रोहयद् विवि ।	वि गोमिरिद्विभैरयत् ।	३
इन्द्र वाजेषु नोऽव सहस्रप्रधनेषु च ।	उग्र उग्रामिद्विर्तिमः ।	४
इन्द्र वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे ।	युजं वृत्रेषु वज्रिणम् ।	५ [१३]

स नो वृषभ्रमु चरं सत्रादावृषणा वृधि ।	अस्मभ्युमप्रतिष्कृतः ।	६
तुञ्जेतुञ्जे य उत्तरे स्तोमा इन्द्रस्य वज्रिणः ।	न विन्दे अस्य सुष्टुतिम् ।	७
वृषा यूपेषु वंसंगः कृष्टीरिष्ट्योर्जसा ।	ईशानो अप्रतिष्कृतः ।	८
य एकश्रवणीनां वसूनामिरज्यति ।	इन्द्रः पञ्च क्षितीनाम् ।	९
इन्द्रं वो विश्वतस्पति हवामहे जनेभ्यः ।	अस्मार्कमस्तु केवलः ।	१० [१४] (७०)

(८)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ८-११]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

एन्द्र सानसिं रयिं सजित्वांनं सदासहम् ।	वर्षिष्ठमृतये भर ।	१
नि येन मुष्टिहत्यया नि वृत्रा रुणधामहे ।	त्वोतासो न्यर्धता ।	२
इन्द्र त्वोतास आ वयं वज्रं घना दक्षीमहि ।	जयेम सं युधि स्पृधः ।	३
वयं शूरैर्भिरस्तुभि—रिन्द्र त्वया युजा वयम् ।	सासह्याम् पृतन्यतः ।	४
महौ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणं ।	द्यौर्न प्रथिता शवः ।	५ [१५]

समोहे वा य आशत नरस्तोकस्य सनिता ।	विर्पासो वा धियायवः ।	६
यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र ईव पिबन्ते ।	उर्वीरापो न काकुर्वः ।	७
एवा ह्यस्य सूनतां विरज्ज्वा गोमती मही ।	एका शास्त्रा न वाशुषे ।	८
एवा हि ते विभृतय ऊतय इन्द्र मावन्ते ।	सद्यश्चित् सन्ति द्वाशुषे ।	९
एवा ह्यस्य काम्या स्तोमं उक्थं च शंसया ।	इन्द्राय सोमपीतये ।	१० [१६] (८०)

(९)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः ।	महौ अमिष्टिरोजसा ।	१
एमेनं सृजता सुते मन्दिमिन्द्राय मन्दिने ।	चक्षिं विश्वानि चक्षये ।	२ (८९)

मत्स्यां सुशिपु मन्विभिः स्तोमैर्मिर्विश्वचर्षणे । सवेषु सबन्नेष्व्या ३
 अर्चुग्रमिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुर्बहासत । अजोषा वृषभं पतिम् ४
 सं चोदय विभ्रमवाग् राध इन्द्र वरेण्यम् । असदित ते विमु प्रभु ५ [१७]
 अस्मान्सु तत्र चोदयेन्द्र राये रभस्वतः । तुर्वेद्युम्न यशस्वतः ६
 सं गोमविन्द्र वाजव वृस्मे पृथु अबो बृहत् । विश्वायुर्धृष्टाक्षितम् ७
 अस्मे धेहि अबो बृहद् द्युम्नं सहस्रसातमम् । इन्द्र ता रुथिनीरिवः ८
 वसोरिन्द्रं वसुपतिं गीर्मिगुणन्तं क्रुमियम् । होम गन्तारमुतयं ९
 सुतेष्टे न्योक्तसे बृहद् बृहत् एवुरिः । इन्द्राय शृषमर्चति १० [१८](९०)

(१०)

१२ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

गार्यन्ति त्वा गायत्रिणो ऽर्चन्त्यर्कमर्किणः । ब्रह्माणस्त्वा शतक्रत उद् वंशमिव येमिरे १
 यत् सानोः सानुमारुहद् भूर्यस्पृष्ट कर्त्तव्यम् । तविन्द्रो अर्थं चेतति द्युधेनं वृष्णिरेजति २
 युक्त्वा हि केशिना हरी वृषणा कश्यपा । अथान इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ३
 एहि स्तोमोऽभि स्वराऽभि गृणीह्या रुव । ब्रह्म च नो वसो सचेन्द्र यज्ञं च वर्धय ४
 उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरुनिषिधे । शक्रो यथा सुतेषु णो शरणत सुखेषु च ५
 तमित् सखित्व ईमहे तं राये तं सुवीर्ये । स शक्र उत नः शक्रु-दिन्द्रो वसु दयमानः ६ [१९]

सुविपुर्गं सुनिरज-मिन्द्र त्वादातमिद्यशः । गवामर्षं वृजं वृधि कृणुष्व राधो अद्रिवः ७
 नहि त्वा रोदसी जुमे कंधायमाणमिन्वतः । जेषुः स्वर्वतीरपः सं गा अस्मभ्यं धूनुहि ८
 आशुत्कर्णं शुधी हवं नू चिह्वधिष्व मे गिरः । इन्द्र स्तोममिमं मम कृष्या युजश्चिदन्तरम् ९
 विष्ठा हि त्वा वृषन्तसं वाजेषु हवन्भुतम् । वृषन्तमस्य ह्रमह ऊतिं सहस्रसातमाम् १०
 आ तू न इन्द्र कौशिक मन्दसानः सुतं पिब । नव्यमायुः प्र सृतिर कृषी सहस्रसामृषिम् ११
 परि त्वा गिर्वणो गिरं इमा भवन्तु विश्वतः । वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः १२ [२०]

(१०२)

(११)

८ जेता मायुच्छन्वसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

इन्द्रं विश्वां अभीवृधन्त समुद्रव्यं चसं गिरः । रधीतमं रधीनां वाजानां सत्यंति पतिम् १
 सुखे ते इन्द्र वाजिनो मा मेम शवसस्पते । त्वामभि प्र णौनुमो जेता रमपराजितम् २
 पूर्वीरिन्द्रस्य सुतयो न बि वस्यन्त्युतयः । यद्री वाजस्य गोमतः स्तोतृभ्यो महेति म्रषम् ३
 (१०५)

पुनरिन्द्रिर्वा कवि—रमितौजा अजायत । इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुदुतः ४
 त्वं वलस्य गोमतो ऽपारवस्त्रिषो बिलम् । त्वां वेवा अभिभ्युषस् तज्यमानास आबिषुः ५
 तवाहं शूर रातिमिः प्रत्यायं सिन्धुमाववन् । उपातिष्ठन्त गिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ६
 मायामिदिन्द्र मायिनं त्वं शुष्णमवातिरः । विदुष्टे तस्य मेधिराम् तेषां भवांस्युतिर ७
 इन्द्रमीशानमोजसा—भि स्तोमां अनुवत । सहस्रं यस्य रातर्य उत वा सन्ति भूयसीः ८ [२१]
 (११०)

(१२)

[कतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० १२-१७]

१२ मेधातिथिः काण्वः । अग्निः, ६ प्रथमपादस्य [निर्मेध्याहवनीयो] मन्त्री । गायत्री ।

अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्वेर्वदसम् । अस्य यज्ञस्य सुकर्तुम् १
 अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवन्त विशपतिम् । हव्यवाहं पुरुषियम् २
 अग्ने देवां इहा वह जज्ञानो वृत्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः ३
 तां उज्ञातो वि बोधय यदग्ने यासि दूत्यम् । देवैरा संसि बर्हिषि ४
 वृताहवन दीदिवः प्रति स्म रिषंतो वह । अग्ने त्वं रक्षस्विनः ५
 अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा । हव्यवाह जुह्वास्यः ६ [२२]
 कविमग्निमुप स्तुहि सत्यधर्माणमध्वरे । देवममीव चार्तनम् ७
 यस्त्वामग्ने हविष्यति—दूतं देव सपर्यति । तस्य स्म प्राविता भव ८
 यो अग्निं देववीतये हविष्यां आविधांसति । तस्मै पावक मुळय ९
 स नः पावक दीदिवो ऽग्ने देवां इहा वह । उप यज्ञं हविष्वं नः १०
 स नः स्तवान् आ भरे गायत्रेण नवीयसा । रयिं वीरवनीमिषम् ११
 अग्ने शुक्लेण शोचिषा विश्वाभिर्देवहूतिभिः । इमं स्तोमं जुषस्व नः १२ [२३] (१२२)

(१३)

१२ मेधातिथिः काण्वः । (अग्नीसूक्तं, अग्निरुपा देवताः) १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशांसः,
 ४ इड्यः, ५ बर्हिः, ६ देवीर्हारा, ७ उपासान्ता, ८ दैव्यो होतारो प्रथेतसौ, ९ तिष्ठो
 दैव्यः सरस्वतीळाभागत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः । गायत्री ।

सुसमिद्धो न आ वह देवां अग्ने हविष्यते । होतः पावक यक्षि च १
 मधुमन्तं तनूनपाद् यज्ञं देवेषु नः कवे । अद्या कृणुहि वीतर्ये २
 नराशांसमिह पिय—मस्मिन् यज्ञ उप ह्वये । मधुजिह्वं हविष्कृतम् ३
 अग्ने सुखतमे रथे देवां ईडित आ वह । असि होता मनुर्हितः ४
 स्तुणीत बर्हिरानुवग् घृतपृष्ठं मनीषिणः । यज्ञासुतस्य चक्षणा ५ (१२७)

वि श्रयन्तामृतावृधो द्वारो देवीरसश्वतः	१ अद्या नूनं च यद्वै ६ [२४]
नक्तोषासा सुपेशसा ऽस्मिन् यज्ञ उषं ह्वये	२ इदं नो बहिर्गमये ७
ता मुजिह्वा उषं ह्वये होतागं दैव्या कवी	३ यज्ञं नो यक्षतामिमम् ८
इच्छा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः	४ बहिः सीदन्वसिधः ९
इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुषं ह्वये	५ अस्माकमस्तु केवलः १०
अवं सृजा वनस्पते देवं देवेभ्यो हविः	६ प्र दातुरस्तु चेतनम् ११
स्वाहा यज्ञं कृणोतनेन्द्राय यज्वनो गृह	७ तत्र देवो उषं ह्वये १२ [२५] (१३४)

(१४)

१२ मेषानितिः काण्वः । विश्वे देवाः (विश्वैर्देवैः सहितोऽग्निः), ३ इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्रा-
ग्रिपुषभगादित्यमरुद्गणाः, १० विश्वदेवाग्नीन्द्रवायुमित्रधामानि, ११ अग्निः । गायत्री ।

तेभिरग्ने देवो गिरो विश्वेभिः सोमपीतये	१ देवैर्भियाहि यक्षि च १
आ त्वा कण्वा अहृषत गृणन्ति विप्र ते धियः	२ देवैर्भिरग्न आ गहि २
इन्द्रवायु बृहस्पति मित्राग्निं पूषणं भगं	३ अदित्यान् मारुतं गुणम् ३
प्र वो श्रियन्त इन्द्रो मन्त्रा मादधिष्णवः	४ द्रुमा मध्वश्चमूषदः ४
ईर्यते त्वामवस्यवः कण्वासो वृक्तबर्हिषः	५ हविष्मन्तो अंकृतः ५
घृतपृष्ठा मनोयुजा ये त्वा वहन्ति वह्नयः	६ आ देवान्सोमपीतये ६ [२६]
तान् यजत्रो कृतावृधो ऽग्ने पत्नीवतस्कृधि	७ मध्वः मुजिह्व पायय ७
ये यजत्रा य इड्याम् ते ते पिबन्तु जिह्वा	८ मधोर्गन् वर्यदूति ८
आकी सूर्यस्य रोचनाद विश्वान् देवो उषं बुधः	९ विप्रो हातेह वक्षति ९
विश्वेभिः सोम्यं मध्व-ऽग्न इन्द्रेण वायुना	१० पिबा मित्रस्य धामभिः १०
त्वं होता मनुहितो ऽग्ने यज्ञेषु सीदसि	११ सोमं नो अध्वर्यं यज ११
युक्त्वा ह्यरुषी रथे हगितो देव रोहितः	१२ ताभिर्देवो इहा वह १२ [२७] (१४६)

(१५)

१२ मेषानितिः काण्वः । [प्रतिदेवतं क्रतुसहितम् =] १ इन्द्रः, २ मरुतः, ३ त्वष्टा, ४ अग्निः,

५ इन्द्रः, ६ मित्रावरुणा, ७-१० द्रविणादाः, ११ अभिवनो, १२ अग्निः । गायत्री ।

इन्द्रो सोमं पिबं क्रतुना ऽऽ त्वां विशन्तिवन्दवः	१ मन्त्रासमस्तदोक्तमः १
मरुतः पिबन्त क्रतुना पोत्राद यज्ञं पुनीतन	२ ययं हि ठा सुदानवः २
अभि यज्ञं गृणीहि नो ग्नावो नेष्टुः पिबं क्रतुना	३ त्वं हि रत्नधा अग्नि ३
अग्ने देवो इहा वह सादया योनिषु त्रिषु	४ परि भूष पिबं क्रतुना ४ (१५०)

ब्राह्मणादिन्द्र राधसः पिबा सोममृत्तुन	। तवेज्जि मस्यमस्तुतम्	५
युषं दक्षं धृतवत मित्रावरुण द्रुलमम्	। ऋतुना यज्ञमाशाथे	६ [२८]
द्रविणोदा द्रविणसो ग्रावहस्तासो अध्वरे	। युज्ञेषु वृचमीळते	७
द्रविणोदा दवातु नो वसूनि यानि शुण्विर	। देवेषु ता वनामहं	८
द्रविणोदाः पिपीषति जुहोत प्र च तिष्ठत	। नृष्णादुतुभिग्न्यत	९
यत् त्वा तुरीयमृतुभिर्द्रविणोदो यजामहे	। अर्धं स्मा नो वृदिर्भव	१०
अश्विना पिबतं मधु दीर्घानी शुचित्रता	। ऋतुना यज्ञवाहसा	११
गार्हपत्येन सन्य ऋतुना यज्ञनीरसि	। वृवान् वेदयते यज	१२ [२९] (१५८)

(१६)

९. मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये	। इन्द्रं त्वा सूरचक्षसः	१
इमा धाना घृतस्नुवो हरीं इहोप वक्षतः	। इन्द्रं सुखतमं रथे	२
इन्द्रं प्रातर्हवामह इन्द्रं प्रयत्यध्वरे	। इन्द्रं सोमस्य पीतये	३
उप नः सुतमा गहि हरिभिर्इन्द्रं केशिभिः	। सुते हि त्वा हवामहे	४
सेमं नः स्तोममा गन्धुपेदं सर्वनं सुतम्	। गौरो न तृषितः पिब	५ [३०]
इमे सोमास इन्द्रवः सुतासो अधि बहिषि	। तां इन्द्र सहसे पिब	६
अयं ते स्तोमो अग्निरो हविस्पृगस्तु शतमः	। अथा सोमं सुते पिब	७
विश्वमित्सर्वनं सुत मिन्द्रो मदाय गच्छति	। वृत्रहा सोमपीतये	८
सेमं नः काममा पृण गोमिरश्वैः शतक्रतो	। स्तवाम त्वा स्वाध्याः	९ [३१] (१६७)

(१७)

९. मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । गायत्री, ४-५ पादमिष्टुत् (५ इत्सीयसी वा) गायत्री ।

इन्द्रावरुणयोरहं सन्नाजोरव आ वृणे	। ता नो मृळत इन्द्रो	१
गन्तारा हि स्थोऽवसे हवं विरस्य मार्वतः	। धर्तारा चर्षणीनाम्	२
अनुकामं तर्पयेथा मिन्द्रावरुण राय आ	। ता वा नेदिष्ठमीमहे	३
युवाकु हि शचीनां युवाकु सुमतीनाम्	। भूयाम वाजवानाम्	४
इन्द्रः सहस्रवाहां वरुणः शस्यानाम्	। ऋतुर्भवत्युक्थ्यः	५ [३२]
तपोरिद्वंसा वयं सनेम नि च धीमहि	। स्यावुत प्ररेचनम्	६ (१७४)

इन्द्रावरुण वामहं द्वे वित्राय राधसे । अस्मान्सु जियुपस्कृतम् ७
 इन्द्रावरुण न नु वां सिषासन्तीषु धीष्वा । अस्मस्य शर्म यच्छतम् ८
 म वामश्नातु स्रुतिरिन्द्रावरुण यां हवे । वामधामं सधस्वतिम् ९ [३३] (१७६)

(१८)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० १८-२३]

१. मेधातिथिः काण्वः । १-३ ब्रह्मणस्पतिः, ४ इन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः सोमश्च, ५ ब्रह्मणस्पतिः सोम इन्द्रो
 दक्षिणा च, ६-८ सवितरस्पतिः, ९ सवितरस्पतिर्नराशंसो वा । गायत्री ।

सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते । कुक्षीतान् ७ औशिनः १
 यो देवान यो अमीवहा वसुवित पुष्टियधेनः । स नः सिषक्तु यस्तुरः २
 मा नः शंसो अरक्तवो धृतिः प्रणङ् मर्यस्य । रक्षां णो ब्रह्मणस्पते ३
 स वा वीरो न रिष्यति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः । सोमो हिनाति मर्यम् ४
 त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इन्द्रश्च मर्यम् । दक्षिणा पान्यहंसः ५ [३४]

सर्वमस्पतिमजुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनि मेधामेवासिपम् ६
 यस्माद्धते न सिध्यति यज्ञा विपुश्चितञ्चन । म धीनां योगमिन्वाति ७
 आहृषोति हविष्कृतिं प्राञ्च कृणोत्यध्वरम् । होत्रा देवेषु गच्छति ८
 नराशंसं सुधृष्टम्—मणश्यं सधस्वस्तमम् । दिवा न सधमस्वसम् ९ [३५] (१८५)

(१९)

१. मेधातिथिः काण्वः । अग्निर्मरुतश्च । गायत्री ।

प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीधाय प्र हूयसे । मरुद्भिरग्न आ गंहि १
 नहि देवो न मन्यो महस्तव कर्तुं परः । मरुद्भिरग्न आ गंहि २
 ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवासो अद्भुहः । मरुद्भिरग्न आ गंहि ३
 य उग्रा अर्कमानुचु—रनाधृष्टाम ओजसा । मरुद्भिरग्न आ गंहि ४
 ये शुभ्रा घोरवर्षसः सुशुत्रामो रिशादसः । मरुद्भिरग्न आ गंहि ५ [३६]

ये नाकस्याधि रोचने दिवि देवास आभते । मरुद्भिरग्न आ गंहि ६
 य ईङ्गयन्ति पर्वतान् तिरः समुद्रमर्णवम् । मरुद्भिरग्न आ गंहि ७
 आ ये तन्वन्ति रुश्मिमिस् तिरः समुद्रमोजसा । मरुद्भिरग्न आ गंहि ८
 अभि त्वां पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं यधुं । मरुद्भिरग्न आ गंहि ९ [३७] (१९४)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३८]

(२०)

८ मेधातिथिः काण्वः । ऋभवः । गायत्री ।

अयं देवाय जन्मने	स्तोसो विप्रैर्भिरासया	।	अकारि रत्नधातमः	१
य इन्द्राय वचोयुजा	ततक्षुर्मनसा हरी	।	शर्माभिर्यज्ञमाशत	२
तक्षन् नासत्याभ्यां	परिजमानं सुखं रथम्	।	तक्षन् धेनुं संबर्हुषाम	३
युवाना पितरा पुनः	सत्यमन्त्रा कज्जयवः	।	ऋभवो विष्ट्यक्त	४
स वो मदासो अग्रमते	न्द्रेण च मरुन्वता	।	आदित्येभिश्च राजभिः	५ [१]
उत न्य चमसं नवुं	न्वर्हुर्वस्य निष्कृतम्	।	अकर्तं चतुरः पुनः	६
ते नो रत्नानि धत्तन्	त्रिरा सातानि सुन्वते	।	एकमेकं सुश्रुतिभिः	७
अधायन्त वह्नयो	ऽभजन्त मुकृत्या	।	भागं देवेषु यज्ञियम्	८ [२] (२०२)

(२१)

६ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इहेन्द्राग्नी उप ह्वये	तयोरिव स्तोममुद्गमि	।	ता सोमं सोमपातमा	१
ता यज्ञेषु प्र शंसन्ते	न्द्राग्नी शुम्भना नरः	।	ता गायत्रेषु गायत	२
ता मित्रस्य प्रडास्तय	इन्द्राग्नी ता हवामहे	।	सोमपा सोमपीतयं	३
उथा सन्तां हवामह	उपेदं सर्वनं सुतम्	।	इन्द्राग्नी एह गच्छताम्	४
ता महान्ता मदस्पती	इन्द्राग्नी रक्षं उज्जतम्	।	अप्रजाः सन्वृत्रिणः	५
तेन सन्येन जागृत	मधि प्रयतुते पदे	।	इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्	६ [३] (२०८)

(२२)

२१ मेधातिथिः काण्वः । १-४ अश्विनौ; ५-८ सविता; ९-१० अग्निः ११ देव्यः; १२ इन्द्राग्नी-
वरुणान्यग्रायः; १३-१४ द्यावापृथिव्यौ; १५ पृथिवी; १६ विष्णुर्देवा वा;
१७-२१ विष्णुः । गायत्री ।

प्रातर्युजा वि बोधया	श्विनावेह गच्छताम्	।	अस्य सोमस्य पीतयं	१
या सुरथा रथान्तामा	भा देवा दिविस्पृशा	।	अश्विना ता हवामहे	२
या वां कशा मधुमन्य	श्विना सनृतावती	।	तया यज्ञं मिमिक्षतम्	३
नहि वामस्ति दूरके	यत्रा रथेन गच्छथः	।	अश्विना सोमिनो गूहम्	४
हिरण्यपाणिमूनयं	सवितारमुप ह्वये	।	स चेतां दुवतां पदम्	५ [४]
अपां नपातमवसे	सवितारमुप स्तुहि	।	तस्य वतान्युद्गमि	६ (२१४)

विभक्तारं हवामहे वसोन्विचक्रस्य राधंसः । सवितारं नृचक्षंसम् ७
 सखाय आ नि रीदित सविता स्तोम्यो नृ नः । दाता राधांसि शुभ्रमिति ८
 अग्ने पत्नीरिहा वह देवानामुशतीरुप । त्वष्टारं सोमपीतये ९
 आ ग्ना अग्न इहावसे होत्री यविष्ठ भारतीम । वरुत्री धिषणां वह १० [५]

अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः । अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम ११
 इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरुणानीं स्वस्तये । अग्नार्यां सोमपीतये १२
 मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् । पिपृतां नो भरीमभिः १३
 तयोरिद् द्युतवत् पयो विषां रिहन्ति धीतिभिः । गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे १४
 स्योना पृथिवि भवा—नृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म सप्रथः १५ [६]

अतो देवा अचन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे । पृथिव्याः सप्त धर्मभिः १६
 इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् । समूह्यमस्य पांसुरे १७
 त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । अतो धर्माणि धारयन् १८
 विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पश्यशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा १९
 तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः । त्रिवीच चक्षुर्गततम् २०
 तद् विषांसो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते । विष्णोर्यत् परमं पदम् २१ [७] (२२९)

(२३)

२४ मेधातिथिः काण्वः । १ वायुः, २-३ इन्द्रवायुः, ४-६ मित्रावरुणौ, ७-९ इन्द्रो मरुत्वान्,
 १०-१२ विश्वे देवाः, १३-१५ पूषा, १६-२२, २३ (पूर्वार्धस्य) आपः, २३ (उत्तरार्धस्य), २४ अग्निः ।
 १-१८ गायत्री, १९ पुरउष्णिक्, २१ प्रतिष्ठा, २०, २२-२४ अनुष्टुप् ।

तीव्राः सोमांस आ गच्छा—शीर्वन्तः सुता इमे । वायो तान् प्रस्थितान् पिब १
 उषा देवा दिविस्पृशे—न्द्रवायू हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये २
 इन्द्रवायू मनोजुवा विषां हवन्त ऊतये । महस्राक्षा धियस्पती ३
 मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये । जज्ञाना पूतदक्षसा ४
 ऋतेन यार्षुतावृधा—वृतरस्य ज्योतिषस्पती । ता मित्रावरुणा हुवे ५ [८]

वरुणः प्राविता भुवन मित्रो विश्वाभिरुतिभिः । कर्गतां नः सुरार्धमः ६
 मरुत्वन्तं हवामहे इन्द्रमा सोमपीतये । सज्जगणेन तुम्पतु ७
 इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवांसः पूषगतयः । विश्वे मम भुता हवम् ८
 हत वृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा । मा नो दुःशंस ईशत ९
 विश्वान् देवान् हवामहे मरुतः सोमपीतये । उग्रा हि पृथिमातरः १० [९] (२३९)

जयतामिव तन्यतु मरुतामेति धृष्णुया । यच्छुभं याथना नरः ११
हस्काराद् विद्युतस्पर्शः—ऽतो ज्ञाता अवनु नः । मरुतो मृळयन्नु नः १२
आ पुंषश्चित्रबर्हिष—माधुणे धुरुणं द्विवः । आज्ञां नष्टं यथा पशुम् १३
पूषा राजानमाधुणि—रपंगुहं गुहां हितम् । अविन्दच्चित्रबर्हिषम् १४
उतो स मह्यमिन्दुभिः । षड् युक्तो अनुसेविषत । गोभिर्यं न चक्रेषत् १५[१०]

अम्बयो गन्तवध्वमि—जमियो अध्वरीयताम् । पृश्नतीर्मधुना पदः १६
अमूया उप सूर्ये यमिर्वा सूर्यः सह । ता नो हिन्वन्वध्वम् १७
अपो देवीरुप ह्ये यत्र गावः पिबन्ति नः । सिन्धुर्यः कर्त्तुं हविः १८
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषज—मपामुत प्रशस्तये । देवा भवन्त वाजिनः १९
अप्सु मे सोमो अब्रवी—वृन्तार्यश्चानि भेषजा । अग्निं च विश्वशोभुव—मापश्च विश्वभेषजीः २०[११]

आपः पूर्णीत भेषजं वरुणं तन्वे३ ममे । ज्योत्स्व सूर्यं दृशे २१
इदमापः प्र वहतु यत् किं च दुरितं मयि । यद् बाहमभिदुद्रोह यद् वा शेष उतानृतम् २२
आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि । पर्यस्वानग्न आ गहि ते मा सं सृज वचसा २३
सं मार्गने वचसा सृज सं प्रजया समापुषा । विद्युर्मै अस्य देवा इन्द्रो विद्यात सह कर्षिभिः २४[१२]

(२४)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० २४-३०]

१५ आजोगर्तः शुनःशेषः स कृतिमो वैश्वामित्रो देवराजः । १ कः (प्रजापतिः); २ अग्निः, ३-५ सखिता,
५ भगो वा ६-१५ वरुणः । १, २, ६-१५ त्रिष्टुप्, ३-५ गायत्री ।

कस्य नूनं केतुमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
को नो मह्या अर्दितये पुनर्दात पितरं च दृशेयं मातरं च १
अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
स नो मह्या अर्दितये पुनर्दात पितरं च दृशेयं मातरं च २
अभि त्वां देव सवित—रीशानं जार्याणाम् । सदावन् भागमीमहे ३
यच्चिद्धि तं इत्था भगः शशमानः पुरा निदः । अह्येपो हस्तयोर्वृधे ४
भगभक्तस्य ते वय—मुदंशम् तवावसा । मृधानं शय आरमे ५[१३]

नहि ते क्षत्रं न सहो न म्रन्यु वयश्चुनामी पतयन्त आपुः ।
नेमा आपो अनिमिषं चरन्ती—न ये वारस्य प्रमिनन्त्यभ्यम् ६
अबुध्ने राजा वरुणो वनस्या—ध्वं स्तुपं ददते पुतदक्षः ।
नीचीनाः स्थुरुपरि बुध्न एषा—मस्मे अन्तर्निहिताः केतवः स्युः ७ (२६०)

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।
 अपवे पावा प्रतिधातवेऽक—रुतापवन्ता हृदयाविधिश्रित ८
 ज्ञातं ते राजन् भिषजः सहस्रं भुवीं गंगीरा सुमतिर्ह्यस्तु ।
 बाधस्य दूरे निर्वृतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत् ९
 अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा नक्तं वहश्च कुहं चिद् विधेयुः ।
 अर्द्धधानि वरुणस्य व्रतानि विशाकंश्चन्द्रमा नक्तमेति १० [१४]

तत् त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस् तदा गांस्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेलमानो वरुणो ह्योधु—रुतास मा न आयुः प्र मोषीः ११
 तद्विन्नक्तं तद् दिवा महीमाहुस् तव्यं केनो हृद आ वि चंष्ट ।
 शुनःशेषो यमहृद् गृभीतः सो अस्मान राजा वरुणो मुमोक्तु १२
 शुनःशेषो ह्यहृद् गृभीतस् त्रिष्वक्षित्वं दृपदेष्टुं बभूव ।
 अविन् राजा वरुणः समृज्याद् विद्वी अर्द्धयो वि मुमोक्तु पाशान् १३
 अब ते हेळो वरुण नमोभि—रवं प्रजाभिर्गामह हविर्भिः ।
 क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेत्ता राजन्ननीमि शिश्रथः कुतानि १४
 उर्वुत्तमं वरुण पाशमस्म—द्वोधुमं वि मस्युमं श्रयाय ।
 अथा वयमादित्य व्रते तवा नागसो अदितये स्याम १५ [१५] (२६८)

(२५)

२१ भाजीगतिः शुनःशेषः स रुत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । वरुणः । गायत्री ।

यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देवं वरुण व्रतम् । मिनीमसि द्यविद्यावि १
 मा नो वधाय ह्रस्वे जिह्वीलानस्यं गीरधः । मा ह्रणानस्यं मन्त्रये २
 वि मृलीकार्यं ते मनो रथीरश्वं न संदितम् । गीर्भिर्वरुण सीमहि ३
 परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यहृदये । वयो न वसतीरुप ४
 कुदा क्षत्रभिषं नर—मा वरुणं करामहे । मृलीकार्योरुचक्षसम् ५ [१६]
 तद्विन् समानमाशते वेनन्ता न प्र पुच्छतः । धृतवताय वृशुषे ६
 वेवा यो वीनां पुष—मन्तरिक्षेण पतताम् । वेद नावः समुद्रियः ७
 वेवं मासो धृतवतो द्वादश प्रजावतः । वेवा य उपजायते ८
 वेव वारस्य वर्तनि—मुरोर्ऋष्यस्य बृहतः । वेवा ये अध्यासते ९
 नि वसाद् धृतवतो वरुणः प्रत्याइस्वा । साम्राज्याय सुकतुः १० [१७] (२७८)

अतो विश्वान्यद्भुता चिकित्वाँ अग्निं पश्यति । कृतानि या च कर्त्वा ११
 स नो विश्वाहा सुकृतु—रादित्यः सुपथां करत् । प्र ण आर्युषि तरिषत् १२
 बिभ्रद् द्रापिं हिंरण्ययं वरुणो वस्न निर्णिजम् । परि स्पशो नि वेदिरे १३
 न यं विप्सन्ति दिप्सवो न दृह्णाणो जनानाम् । न देवमभिमातयः १४
 उत यो मानुषेष्वा यशश्चके असाभ्या । अस्माकमुदरेष्वा १५ [१८]
 परा मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरन् । इच्छन्तीरुरुचक्षसम् १६
 सं नु वांचावहे पुन—र्यतो मे मध्वाभूतम् । होतव क्षवसे प्रियम् १७
 दर्श नु विश्वदर्शतं दर्श रथमग्नि क्षमि । एता जुषन् मे गिरः १८
 इमं मे वरुण श्रुधी हवमद्या च मृळय । त्वामवस्युग चके १९
 त्वं विश्वस्य मेधिर दिवश्च रमश्च राजसि । स यामनि प्रति श्रुधि २०
 उदुत्तमं मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चत । अवाधमानि जीवसे २१ [१९] (२८९)

(२६)

१० आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवराजः । अग्निः, । गायत्री ।

वसिष्ठा हि मियेध्य वस्त्राण्युज्जां पते । सेमं नो अध्वरं यज १
 नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठु मन्मभिः । अग्रेन द्विविर्मता वचः २
 आ हि प्मां मूनवे पिता—पर्यजत्यापये । सखा सख्ये वरेण्यः ३
 आ नो बर्ही विशादसां वरुणो मित्रो अर्यमा । सीदन्तु मनुषो यथा ४
 पूर्य होतरस्य नो मन्दस्व सख्यस्य च । इमा उ षु श्रुधी गिरः ५ [२०]
 यच्चिद्धि शश्वता तना देवदंवं यजामहे । त्वे इच्छयते हविः ६
 प्रियो नो अस्तु विशपति—होता मन्द्रो वरेण्यः । प्रियाः स्वग्नयो वयम् ७
 स्वग्नयो हि वार्यं देवासो दधिरे च नः । स्वग्नयो मनामहे ८
 अथा न उभयेषा—ममृत मर्त्यानाम् । मिथः सन्तु प्रशस्तयः ९
 विश्वेभिरग्ने अग्निमि—ग्निं यज्ञमिदं वचः । चनो धाः सहसो यहा १० [२१] (२९९)

(२७)

१३ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवराजः । १-१२ अग्निः १३ देवाः । १-१२ गायत्री, १३ त्रिष्टुप् ।

अश्वं न त्वा वारवन्तं वन्द्याँ अग्नि नमोभिः । सभ्राजन्तमध्वराणाम् १
 स पा नः सूनुः शवसा पृथुप्रगामा मुशेवः । मीढूँ अस्माकं बभूयात् २ (३०१)

स नो दृग्वासाच्च नि मन्यादधायोः । पाहि सदमिद विश्वायुः ३
 इमं षु त्वमस्माकं सनि गायत्रं नव्यासम् । अग्ने देवेषु प्र वोचः ४
 आ नो भज परमेष्वा वाजेषु मध्वमेषु । शिक्षा वरवो अन्नमस्य ५ [२२]
 विभक्तसि चित्रमानो सिन्धोर्हृमा उपाक आ । मर्या दृशुषे श्वरमि ६
 यमग्ने पुनसु मन्ये—मवा वाजेषु ये जुनाः । म यन्ता अश्वतीर्गिषः ७
 नकिरम्य सहन्त्य पर्यता कयम्य चित । वाजो अस्ति श्रवाय्यः ८
 स वाजं विश्वचर्षणि—रवोद्गिरन्तु नरुता । विप्रैर्मिरन्तु सनिता ९
 जराबोध तद्र विधिङ्कि विश्विषो यजियाय । स्तोमं रुद्राय दृशीकम् १० [२३]
 स नो भ्रूहो अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः । प्रिये वाजाय हिन्वतु ११
 स रेवो इव विधपति—दैव्यः केतुः शृणातु नः । उक्थेरगिन्बृहद्भानुः १२
 नमो महद्भ्यो नमो अभकभ्यो नमो युवभ्यो नमो आशिनेभ्यः ।
 यजाम देवान यदि शक्रवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः १३ [२४] (३१२)

(२८)

९. आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-४ इन्द्रः, ५-६ उलूखलं, ७-८ उलूखलमुखले,
 ९. प्रजापतिर्हिरण्यन्द्रः, (अधिषघण-) चर्म सोमो वा । १-६ अनुष्टुप्, ७-९ गायत्री ।

यत्र श्रावा पृथुवृध ऊर्ध्वो भवति मातव । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जल्गुलः १
 यत्र द्वाविं जघना—धिषवण्या कृता । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जल्गुलः २
 यत्र नार्यपच्यव—मुपच्यवं च शिक्षते । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जल्गुलः ३
 यत्र मन्यो विभ्रते रश्मीन् यर्मितवा इव । उलूखलसुताना—मवेद्विन्द्र जल्गुलः ४
 यच्चिद्धि त्वं गृहगृह उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तं वदु जयतामिव दुन्दुभिः ५ [२५]
 उत स्म ते वनस्पते वातो वि वान्यश्रमि । अथो इन्द्राय पातव सुनु सोमंमुलूखल ६
 आयजी वाजसातमा ता ह्यु—चा विजभृतः । हर्ग इवान्धांसि बप्सता ७
 ता नो अद्य वनस्पती ऋष्वावृष्वेभिः सोतृभिः । इन्द्राय मधुमत सुनम ८
 उच्छिष्टं चम्बोभ्रं सोमं पवित्र आ सृज । नि धेहि गार्गधि त्वचि ९ [२६] (३२१)

(२९)

७ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

यच्चिद्धि सत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि ।
 आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ १ (३२२)

शिर्षिन् वाजानां पते	शचीं वस्तव वृंसना ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुश्रिषु	सहस्रेषु तुवीमघ २
नि प्रोपया मिधूदशा	मस्तामबुध्यमाने ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुश्रिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ३
सुसन्तु त्या अगतया	बोधन्तु श्व गतयः ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुश्रिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ४
समिन्द गदभं मृण	नुवन्तं पापयामुया ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुश्रिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ५
पताति कुण्डणाच्यां	दूरं वातो वनादधि ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुश्रिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ६
सर्वे परिक्रोशं जहि	जम्भया कृकदाश्वम् ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुश्रिषु	सहस्रेषु तुवीमघ ७ [२७] (१२८)

(३०)

२२ आर्जोगतिः शुनःशेषः स ऋषिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-१६ इन्द्रः, १७-१९ अश्विनौ, २०-२२ उषाः । १-१०, १२-१५, १७-२२ गायत्री, ११ पादनिचुद्रायत्री, १६ त्रिष्टुप् ।

आ व इन्द्र किर्विं यथा वाजयन्तः शतकतुम् ।	मंहिष्ठं निश्च इन्द्रभिः १
शतं वा यः शुचीनां सहस्रं वा समाशिराम् ।	एदुं निम्नं न रीयते २
सं यन्मदाय शुष्मिण एना ह्यस्योदरे ।	समुद्रो न व्यसौ कृधे ३
अयमुं ते अमृतसि कपोत इव गर्भधिम ।	वचस्तर्हिन्न ओहमे ४
स्तोत्रं राधानां पते गिर्वीहो वीर यस्य तं ।	विभूतिरस्तु सूनुता ५ [२८]
ऊर्ध्वैस्तिष्ठान ऊतये ऽस्मिन् वाजे शतक्रतो ।	समन्येषु ब्रवावहे ६
योगयोगे तवस्तरं वाजेवाजे हवामहे ।	सम्वाय इन्द्रभूतये ७
आ वां गमद्यादि भवत् सहस्रिणीमिरूतिभिः ।	वाजैरिषुरप नो हवम् ८
अनुं प्रत्नस्वीकम्सो हव त्विषन्ति नरम् ।	यं ते पुर्वं पिता हव ९
तं त्वा वयं विश्ववारा ऽऽ शास्महे पुरुहत ।	सखे वसो जरितुभ्यः १० [२९]

अस्माकं शिषिणीनां सोमपाः सोमपात्राम् । सखे वज्रिन्मसीनाम् ११
 तथा तदस्तु सोमपाः सखे वज्रिन् तथा कृणु । यथा त उन्मसीदये १२
 रेवतीनां सधमाव इन्द्रं सन्तु तुविवाजाः । क्षुमन्तो यामिमिदम् १३ (३४१)

आ घृ त्वावान् त्मनामः स्तोतृभ्यो धृष्णवियानः । ऋणोरक्षं न चक्रयोः १४
आ यद् दुषः शतकृत वा कामं जरितृणाम् । ऋणोरक्षं न शचीभिः १५ [३०]

शश्वदिन्द्रः पोषुधद्भिर्जिगाय नानवद्भिः शाश्वसद्भिर्धनानि ।

स नो हिरण्यरथं वृसनावान त्स नः सनिता सनये स नोऽदान् १६
आश्विनावश्वावन्त्ये—षा यातं शवीरया । गोमद दद्या हिरण्यवत् १७
समानयोजनो हि वां रथो दत्तावमत्यः । समुद्रे अश्विनेयते १८
न्योऽन्यस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः । परि द्यामन्यदीयते १९
कन्त उषः कपप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्ये । कं नक्षत्रे विभावरी २०
वयं हि ते अमन्मह्याऽऽन्तादा पराकात । अश्वे न चित्रे अरुषि २१
त्वं त्येमिरा गहि वाजेभिर्दुहितदिवः । अस्मे रयि नि धारय २२ [३१] (३५०)

(३१)

[समसोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ३१-३५]

१८ हिरण्यस्मूप आङ्गिरसः । अग्निः । जगती । ८. १६, १८ विष्णुप् ।

त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषि—कुंवा देवानामभवः शिवः सखा ।
तव व्रते कवयो विश्वनापसो ऽजायन्त मरुतो भ्राजदृष्टयः १
त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः कविर्देवानां परि भूषसि वतम् ।
विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो द्विमाता शयुः कनिधा चिद्रायवे २
त्वमग्ने प्रथमो मातरिर्वन आविर्भव सुकनुया विवस्वते ।
अरेजितां रावसी होतृवूर्ये ऽसंघोभ्राजमयजो महा वसो ३
त्वमग्ने मनवे द्यामवाशयः पुरुरवसे सुकृते सुकृतरः ।
श्वात्रेण यत् पित्रोर्मूर्च्यसे पर्या ऽऽ त्वा पूर्वमनयन्नापरं पुनः ४
त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यतमुचे भवसि भवाप्यः ।
य आहुतिं परि वेष्टा वर्षट्कृति मेकायुरग्रे विशं आविवांसि ५ [३२]

त्वमग्ने वृजिनवर्तन्ति नरं सवमन् पिपर्षि विदथे विचरणे ।
यः शूरसाता परितकस्ये धने वृध्रेभिश्चित समृता हंसि भूयसः ६
त्वं तमग्ने अमृतत्व उन्ममे मर्तं दधासि श्रवसे द्विवेदिवे ।
यस्तातृषाण उभयाय जन्मने मयः कृणोषि प्रय आ च सूरये ७ (३५७)

त्वं नो अग्ने सनये धनानां यशसं कारे कृणुहि स्तवानः ।
 ऊध्याम कर्मापसा नवेन वैवेद्यावापृथिवी प्रादते नः ८
 त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थ आ वैवो वैवेष्वनवद्य जागृविः ।
 तनुकृद् बोधि प्रमतिश्च कारवे त्वं कन्याण वसु विश्वमोषिषे ९
 त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं पितासि तसु त्वं वयस्कृत तव जामयो वयम् ।
 सं त्वा रायः शतितनः सं सहस्रिणाः सुवीरं यन्ति वत्पामदाम्य १० [३३]

त्वमग्ने प्रथममायुमायवं वैवा अकृण्वन् नहुषस्य विश्पतिम् ।
 इळामकृण्वन् मनुषस्य शार्सनीं पितुर्यत् पुत्रो ममकस्य जायते ११
 त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य ।
 ज्ञाता लोकस्य तनये गर्वामस्यनिमघं रक्षमाणस्तव वृते १२
 त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरो ऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे ।
 यो रातहव्यो ऽवुकाय धार्यसे कीरिञ्चिन् मन्त्रं मनसा वनोषि तम् १३
 त्वमग्ने उरुशंसाय वाघने स्पार्हं यद् रेकणः परमं वनोषि तम् ।
 आधस्य चित् प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शास्सि प्र दिशो विवुष्टरः १४
 त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं वमेव स्यूतं परिं पासि विश्वतः ।
 स्वादुक्षद्वा यो वसन्तो स्योनकृज जीवयाजं यजते सोपमा विवः १५ [३४]

इमामग्ने शरणिं मीमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरात् ।
 आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भूमिरस्यृषिकृन् मर्त्यानाम् १६
 मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो ययातिवत् सदेने पूर्ववच्छुचे ।
 अच्छं याह्या वहा वैव्यं जनमा सादय बर्हिषि यक्षि च प्रियम् १७
 एनेनाग्ने बह्वणा वावृधस्व शक्ती वा यत् ते चकृमा विदा वा ।
 उत प्र णेष्यभि वस्यो अस्मान् त्वं नः सृज सुमत्या वार्जवत्या १८ [३५] (३६८)

(३२)

१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । इन्द्रः । शिष्टद्वय ।

इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि वज्री ।
 अहन्नहिमन्वपस्ततर्द् प्र वक्षणा अभिनत् पर्वतानाम् १ (३६९)

- अहन्नहि पर्वते शिभियाणं त्वहास्मि वज्रं स्वयं ततक्ष ।
 वाथा इव धेनवः स्यन्दमाना अश्रुः समुद्रमव जग्मुरापः २
- वृषायमाणो ऽवृणीत सोमं त्रिकंदुकेष्वपिबत् सुतस्य ।
 आ सार्यकं मघवावत् वज्रं महन्नेनं प्रथमजामहीनाम् ३
- यदिन्द्राहन् प्रथमजामहीनामान्मायिनाममिनाः प्रोत मायाः ।
 आत् सूर्यं जनयन् द्यामुषासं तादीला शत्रुं न किला विविन्से ४
- अहन् वृत्रं वृत्रतरं व्यसं भिन्दो वज्रेण महता वुधेन ।
 स्कन्धासीव कुलिशेना विवृक्णा ऽहिः शयन उपपृक् पृथिध्याः ५ [३६]
- अयोद्वेबं दुर्गद् आहि जुह्वे महावीरं तुविबाधमृजीषम् ।
 नातारीदस्य समृतिं वृधानां सं रुजानां पिपिषु इन्द्रशत्रुः ६
- अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जघान ।
 वृष्णो वधिः प्रतिमानं बुभूषन् पुरुत्रा वृत्रो अशयद् व्यसतः ७
- नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अति यन्त्यापः ।
 याभिद् वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत् तासामाहिः पन्सुतःशीर्षभूव ८
- नीचावया अभवद् वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव वर्धर्जभार ।
 उत्तरा सरधरः पुत्र आसीद् दानुः शये महवत्सा न धेनुः ९
- अतिठन्तीनामनिवेशनानां काठानां मध्ये निहितं शरीरम् ।
 वृत्रस्य निण्यं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम आशयदिन्द्रशत्रुः १० [३७]
- व्रासर्पन्तीरहिगोपा अतिष्ठन् निरुद्धा आपः पणिनेव गावः ।
 अपां बिलमपिहितं यदासीद् वृत्रं जघुन्वौ अप तद् ववार ११
- अश्म्यो वारो अभवस्तर्विन्द्र सुके यत् त्वा प्रत्यहन् देव एकः ।
 अजयो गा अजयः शूर सोम मवासृजः सतवे सप्त सिन्धून् १२
- नास्मि विद्युन्न तन्यतुः सिषेध न यां मिहमकिरद् ध्रादुर्नि च ।
 इन्द्रश्च यद् पुंयुधाते अहिश्चोतापरीम्यो मघवा वि जिग्ये १३
- अहेयातारं कर्मण्य इन्द्र हृदि यत् ते जघ्नुषो भीरगच्छत् ।
 नब च यन् नवति च स्रवन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजौसि १४ (३८२)

इन्द्रो यातो ऽवसितस्य राजा शर्मस्य च शुक्लिणो वज्रबाहुः ।
सेतु राजा क्षयति चर्षणीनाम्रान न नेमिः परि ता बभ्रुव

१५ [३८] (३८३)

[तृतीयोऽध्यायः ॥ ३॥ व० १-३५]

(३३)

१५ हिरण्यस्तूप आद्विरसः । इन्द्रः । शिष्टपु ।

एतायामोषं गन्वन्त इन्द्रं—मस्माकं सु प्रमतिं वावृधाति ।
अनामृणः कुविदादस्य रायो गवां केतं परमावर्जते नः १
उपेदहं धनं दामप्रतीतं जुष्टां न श्येनो वसतिं पतामि ।
इन्द्रं नमस्यन्नुपमेभिर्कै—र्यः स्नातृभ्यो हृष्यो अस्ति यामन् २
नि सर्वसेन इषुधीरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि ।
चोष्क्यमाण इन्द्रं भूरिं वामं मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध ३
वधीर्हि दस्युं धनिर्न धनेनै एकश्चरन्नुपशाकेभिर्निन्द्र ।
धनोरधि विषुणक् ते व्यायन्त्रयज्वानः सनुकाः प्रेतिमीपुः ४
परां चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रा—ऽयज्वानो यज्वभिः स्पधमानाः ।
प्र यद् दिवो हरिबः स्थातरु निरंश्रतां अधमो रोदस्योः ५ [१]

अयुयुत्सन्ननवद्यस्य सेनामयातयन्त क्षितयो नबग्वाः ।
वृषायुधो न वधप्रो निर्गटाः प्रवद्विरिन्द्राच्चितयन्त आयन् ६
त्वमेतान रुद्रतो जक्षतश्चा—योधयो रजस इन्द्र पारे ।
अवाद्दहो दिव आ दस्युमुञ्जा प्र सुन्वतः स्नुवतः शंसमावः ७
चक्राणामः परीणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुभ्रमाणाः ।
न हिंन्वानामस्मितिकृस्त इन्द्रं परि स्पशां अदधात् सूर्येण ८
परि यद्विन्द्रं रोदसी उभे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीम ।
अमन्यमानो अमि मन्यमानै निब्रह्मभिर्गधमो दस्युमिन्द्र ९
न ये दिवः पृथिव्या अन्तमापु—न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।
युतं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत् १० [२]

अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्या—ऽवर्धत मध्य आ नाव्यानाम् ।
मधीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मनाहज्रभि द्युन्

११ (३९४)

- न्वाविध्यदिलीविशस्य हृद्धा वि शृङ्गिणमभिनच्छुष्णमिन्द्रः ।
 यावत्तरो मघवन यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम् १२
 अमि सिध्जो अजिगादस्य शत्रुन् वि तिग्मेन वृषमेणा पुरोऽमेत् ।
 सं वज्रेणासृजद् वृत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिर्मतिरच्छाशवानः १३
 आवः कुत्समिन्द्र यस्मिन्नाकन् प्रावो युध्यन्तं वृषमं दशसुम् ।
 शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्या-मुच्चैत्रेयो नृषाह्याय तस्यो १४
 आवः शर्म वृषमं तुगन्यासु क्षेत्रजेषे मघवज्जिह्वयं गाम् ।
 ज्योक् चिदत्र तस्मिन्वांसो अक-च्छत्रयतामर्षा वेदनाकः १५ [३] (३९८)

(३४)

१२ बिस्वस्त्य आङ्गिरसः । अश्विनौ । जगती; ९, १२ त्रिष्टुप् ।

- त्रिभिन् नो अद्या मवतं नवेदसा विभुवां याम उत रातिरश्विना ।
 युवोर्हि यन्त्रं ह्रियेव बाससो ऽभ्यायंसेन्या मवतं मनीषिभिः १
 त्रयः पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद् विदुः ।
 त्रयः स्कम्भासः स्कमितासं आरमे त्रिनक्तं याधस्त्रिर्वश्विना दिवा २
 सज्जाने अहन् त्रिरवद्यगोहना त्रिरय यज्ञं मधुना मिमिक्षतम् ।
 त्रिर्वाजवतीरिषो अश्विना युवं दोषा अस्मभ्यमुषसश्च पिन्वतम् ३
 त्रिर्वतिर्षीतं त्रिरनुवते जने त्रिः सुग्राव्ये त्रेधेवं शिक्षतम् ।
 त्रिर्नान्द्यं वहतमश्विना युवं त्रिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्वतम् ४
 त्रिर्नो रयिं वहतमश्विना युवं त्रिर्वृतातां त्रिरुतादतं धियः ।
 त्रिः सौभगत्वं त्रिरुत श्रवांसि नस् त्रिष्ठं वां सूरं दुहिता रुहद् रथम् ५
 त्रिर्नो अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिर्न दत्तमज्यः ।
 ओमानं शंयोर्मर्माय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती ६ [४]
 त्रिर्नो अश्विना यजता दिवेदिवे परि त्रिधातु पृथिवीमशायतम् ।
 तिस्रो नासत्या रथ्या परावत आत्मेव दातुः स्वसंराणि गच्छतम् ७
 त्रिरश्विना सिन्धुभिः सममातृमिस् त्रयं आहावास्त्रेधा हविष्कृतम् ।
 तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षेये द्युमिरक्तुमिहितम् ८ (४०६)

क१ त्री चका त्रिवृतो रथस्य क१ त्रयो वन्धुरो ये सनीळाः ।	
कदा योगो वाजिनो रासभस्य येन युञ्जं नासत्योपयाथः	९
आ नासत्या गच्छतं हृतं हविर्मध्वः पितॄन् मधुपेभिरासभिः ।	
युवोर्हि पूर्वं सवितोषसो रथमुतार्य चित्रं घृतवन्तमिष्यति	१०
आ नासत्या त्रिभिरैकादशैरिह देवेभिर्यातं मधुपेयमश्विना ।	
प्रायुस्तारिहं नी रणसि घृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा	११
आ नो अश्विना त्रिवृता रथेनाऽर्वाञ्च रथि वहतं सुवीरम् ।	
शृण्वन्ता वामवसे जोहवीमि वृधे च नो भवतु वाजंसातौ	१२ [५] (४१०)

(३५)

११ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । १ (पादानां क्रमेण) अग्निः, मित्रावरुणौ, रात्रिः, सविता च ।
२-११ सविता । त्रिष्टुप्. १.९ जगती. ।

ह्वयाम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये ह्वयामि मित्रावरुणाविहावसे ।	
ह्वयामि रात्रीं जगतो निवेशनीं ह्वयामि देवं सवितारमृतये	१
आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निर्वंशयंन्नमृतं मन्यं च ।	
हिरण्ययेन सविता रथेनाऽऽ देवो याति भुव्नानि पश्यन्	२
याति देवः प्रवता यात्युद्धता याति शुभ्राम्यां यजतो हरिभ्याम् ।	
आ देवो याति सविता परावतो ऽप विश्वा दुस्ता बार्धमानः	३
अभीवृतं कृशनिर्विश्वरूपं हिरण्यशभ्यं यजतो बृहन्तम् ।	
आस्थाद् रथं सविता चित्रभानुः कृष्णा रजांसि तविषीं दधानः	४
वि जनाञ्छयावाः शितिपादो अरूयन् रथं हिरण्यप्रउगं वहन्तः ।	
शश्वद् विशः सवितुर्दैव्यस्योऽपस्थे विश्वा भुव्नानि तस्थुः	५
तिस्रो द्यावः सवितुर्द्वा उपस्थौ एका यमस्य भुवने विगवाद् ।	
आणि न रथ्यममृताधि तस्थुः रिह ब्रवीतु य उ तच्चिकेतन्	६ [६]
वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यरूयद् गभीर्गवेणा असुरः सूनीधः ।	
क्वेवेदानीं सूर्यः कश्चिकेत कतमा द्यां रश्मिरस्या तंतान	७
अदौ व्यस्यत् कुकुम्बः पृथिव्यास् त्री धन्व योजना सप्त मिन्धून् ।	
हिरण्याक्षः सविता देव आगाद् दधुदत्ता दाशुषे वायीणि	८ (४१८)

हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणि—रुमे द्यावापृथिवी अन्तरिक्षे ।

अपामीवां वार्यते वेति सूर्य—मग्निं कृष्णेन रजसा द्यामृणोति ९

हिरण्यहस्तो असुरः सुनीधः सुमृत्लीकः स्ववौ यान्ववाङ् ।

अप्रमेधन् रक्षसो यातुधाना—नस्याद् देवः प्रतिवोषं गृणानः १०

ये ते पन्थाः सवितः पूर्वासीं ऽरण्यः सुकृता अन्तरिक्षे ।

तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगोभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि देव ११ [७] (४२१)

(३६)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥ ८ ॥ सू० ३६-४३]

२० कण्वो घोरः । अग्निः, १३-१४ यूयो वा । प्रगाथः= विषमा बृहत्याः ।

समाः सतो बृहत्याः (१३ उपरिष्टाद् बृहती । ऐ० भा० २।२ चण्वच्छेदः)

प्र वो यद्धं पुरुणां विशां देवयतीनाम् ।

अग्निं सूक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं सीमिवृन्त्य ईळते १

जनासो अग्निं दीधिरे सहोवृधं हविष्मन्तो विधेम ते ।

स त्वं नो अद्य सुमना इहाविता भवा वाजेषु सन्त्य २

प्र त्वा दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् ।

महस्ते सतो वि चरन्त्युच्यो दिवि स्पृशन्ति भानवः ३

देवासस्त्वा वरुणो मित्रो अर्यमा सं दूतं प्रत्नमिन्धते ।

विश्वं सो अग्ने जयति त्वया धनं यस्ते दृदाश मर्त्यः ४

मन्द्रो होता गृहपति—रग्ने दूतो विशार्मसि ।

त्वे विश्वा संगतानि वता ध्रुवा यानि देवा अकृण्वत ५ [८]

त्वे इदग्ने सुमगे यविष्ठ्य विश्वमा हूयते हविः ।

स त्वं नो अद्य सुमना उतापरं यक्षिं देवान्सुवीर्यां ६

तं धेमिन्था नमस्विन् उप स्वराजमासने ।

होत्राभिरग्निं मनूषः समिन्धते तितिर्वासो अति मिधः ७

प्रन्तो वृत्रमर्तन् रोदसी अप उरु क्षयाय चक्रिरे ।

भुवनं कण्वे वृषा द्युम्याहुतः कन्दुदध्वो गर्विष्टेषु ८

सं सीदस्व महौ अंसि शोचस्व देववीर्यमः ।

वि धूममग्ने अरुषं मिषेध्य मृज प्रशस्त दर्शनम् ९

यं त्वा देवासो मनवे दधुरिह यजिष्ठं हव्यवाहन ।

यं कण्वो मेघ्यातिथिर्धनस्पृत्तं यं वृषा यमुपमृनुतः १० [९] (४३१)

यमग्निं मेध्यातिथिः कण्वं ईध कृतादधि ।	
तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस् तमग्निं वर्धयामसि	११
रायस्पृधिं स्वधावोऽस्ति हि ते ऽग्ने देवेष्वाप्यम् ।	
त्वं वार्यस्य भृत्यस्य राजसि स नो मृळ महो अंसि	१२
ऊर्ध्व ऊ बु ण ऊतये तिष्ठा देवो न संविता ।	
ऊर्ध्वो वार्यस्य सन्तिता यदग्निभिर्वाघद्विर्विह्वयामहे	१३
ऊर्ध्वो नः पाण्डहसो नि केतुना विश्वं समत्रिणं दह ।	
कृधी न ऊर्ध्वाञ्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः	१४
पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि धूर्तरावणः ।	
पाहि रीरत उत वा जिघांसतो बृहद्भानो यविष्ठय	१५ [१०]
घनेव विष्मन्वि जह्यरावणम् तपुर्जम्भ यो अस्मधुक् ।	
यो मर्त्यः शिशिर्ति अत्यकुम्भि मां नः स रिपुरीशत	१६
अग्निर्वैत्रे सुवीर्ये मग्निः कण्वाय सौमगम् ।	
अग्निः पार्वन् मित्रोत मेध्यातिथि मग्निः साता उपस्तुतम्	१७
अग्निना तुर्वशं यदु परावत उग्रादेवं हवामहे ।	
अग्निर्नयन्नबवास्त्वं बृहद्वधं तुर्वीति दस्यवे सहः	१८
नि त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।	
वृदिध कण्वं कृतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः	१९
त्वेषामो अग्नेरमवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये ।	
रक्षस्विनः सवुमिद यातुमावतो विश्वं समत्रिणं दह	२० [११] (४४१)

(३७)

१५ कण्वो घोरः । मरुतः । गायत्री ।

क्रीळं वः शर्धो मारुत मनर्वाणं स्थेशुभम् । कण्वा अभि प्र गायत	१
ये पुष्वतीभिर्कुण्डिमिः साकं वाशीभिरञ्जिमिः । अजोयन्त स्वमानवः	२
इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद् वदान । नि यामञ्जिन्नमृते	३
प्र वः शर्धीय घृष्टये त्वेषद्युम्नाय शुष्मिणे । देवसं ब्रह्म गायत	४
प्र शांसा गोष्वाग्र्यं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् । जम्भे रसस्य वावृधे	५ [१२] (४४६)

को वो वर्षिष्ठ आ नरो दिवश्च गमश्च धृतयः । यत् सीमन्तं न धूनुध ६
 नि वो यामाय मानुषो दूध उग्राय मन्यवे । जिहीतु पर्वतो गिरिः ७
 येषामज्मेषु पृथिवी जुजुषां इव विरपतिः । मिया यामेषु रेजते ८
 स्थिरं हि जानमेषां वयो मातुर्निरतवे । यत् सीमन्तु द्विता शवः ९
 उदु त्ये सूनवो गिरः काष्ठा अज्मेष्वन्नत । वाभा अभिजु यातवे १० [१३]

त्यं चिद् वा दीर्घं पृथुं मिहो नपातममृध्रम । प्र च्यावयन्ति यामभिः ११
 मरुतो यद्ध वो बलं जनों अचुच्यवीतन । गिरिरचुच्यवीतन १२
 यद्ध यान्ति मरुतः सं हं ब्रुवन्तऽध्वन्ना । शुणोति कश्चिदेषाम् १३
 प्र यात शीर्षमाशुभिः सन्ति कण्वेषु वो दुर्वः । तत्रो षु मादयाध्वै १४
 अस्ति हि प्मा मदाय वः स्मसिं प्मा वयमेषाम् । विश्वं विदापुर्जीवसे १५ [१४] (

(३८)

१५ कण्वो घोरः । मरुतः । गायत्री ।

कद्ध नूनं कंधप्रियः पिता पुत्रं न हस्तयोः । वृधिध्वे वृक्तबर्हिषः १
 कं नूनं कद् वो अर्थं गन्ता दिवो न पृथिव्याः । कं वो गावो न रणयन्ति २
 कं वः सुझा नव्यांसि मरुतः कं सुविता । कोऽं विश्वांति सौमगा ३
 यद् यूयं पृथिमातरं मर्तांसः स्यातन । स्तोता वो अमृतः स्यात् ४
 मा वो मृगो न यवसे जतिता भृदजोष्यः । पथा यमस्य गादुयं ५ [१५]

मो षु णः परांपरा निर्कृतिर्गृह्णा वधीत । पृदीष्ट तृष्ण्या मह ६
 सत्यं त्वेषा अमवन्तो धन्वाश्चिदा रुद्रिपांसः । मिहं कृण्वन्त्यवाताम् ७
 वाश्वेवं विद्युन्मिमाति वृत्सं न माता सिषक्ति । यदेषां वृटिरसर्जि ८
 दिवां चित् तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनादवाहेन । यत् पृथिवीं व्युन्दन्ति ९
 अर्थं स्वनान्मरुतां विश्वमा सद्य पार्थिवम् । अरेजन्त प्र मानुषाः १० [१६]

मरुतो वीळुपाणिभिश्च चित्रा रोधस्वतीरनु । यातेमसिदयामभिः ११
 स्थिरा वः सन्तु नेमयो रथा अश्वांस एषाम् । सुसंस्कृता अभीशवः १२
 अच्छा वद्वा तनां गिरा जराये ब्रह्मणस्पतिम् । अग्निं मित्रं न दर्शतम् १३
 मिमीहि श्लोकमाख्ये पर्जन्य इव ततनः । गायं गायत्रमुक्थ्यम् १४
 बन्दस्व मरुतं गणं त्वेषं पनस्पुमर्किणम् । अस्मे वृद्धा असन्निह १५ [

(३९)

१० कण्वो घोरः । मरुतः । प्रगाथः= विषमा बृहस्पः, समाः सतोबृहस्पः ।

- प्र यविन्था परावतः शोचिर्न मानमस्यथ ।
 कस्य कत्वा मरुतः कस्य वर्षसा कं याध कं ह धूतयः १
 स्थिरा वः सन्त्वायुधा पराणुदे वीकृ उत प्रतिष्कमे ।
 युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः २
 परा ह यत् स्थिरं हृथ नरो वर्तयथा गुरु ।
 वि याधन वनिनः पृथिव्या व्याज्ञाः पर्वतानाम् ३
 नहि वः शत्रुर्विविदे अपि द्यवि न भूम्यां रिशदसः ।
 युष्माकमस्तु तविषी तना युजा रुद्रासो नू चिवाधृषे ४
 प्र वेपयन्ति पर्वतान् वि विश्वन्ति वनस्पतीन् ।
 प्रो आरत मरुतो दुर्मदा इव देवासः सर्वेषा विशा ५ [१८]
 उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रतिर्वहति रोहितः ।
 आ वो यामाय पृथिवी चिदभ्रो दर्भीभयन्त मानुषाः ६
 आ वो मक्षू तनाय कं रुद्रा अवो वृणीमहे ।
 गन्ता नूनं नोऽवसा यथा पुरे तथा कण्वाय बिभ्युषे ७
 युष्मेषितो मरुतो मर्त्येषित आ यो नो अभ्य ईषते ।
 वि तं युयोत शवसा व्योजसा वि युष्माकामिरुतिभिः ८
 असांसि हि प्रयज्यवः कण्वं वृद्ध प्रचेतसः ।
 असामिर्मरुत आ न ऊतिमि गन्ता वृष्टि न विद्युतः ९
 असाभ्योजो बिभृथा सुदानवो ऽसामि धूतयः शवः ।
 ऋषिद्विषे मरुतः परिमन्यव इषुं न सृजत द्विषम १० [१९] (४८१)

(४०)

८ कण्वो घोरः । ब्रह्मणस्पतिः । प्रगाथः= विषमा बृहस्पः, समाः सतोबृहस्पः ।

- उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे ।
 उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्रं प्राशुर्मवा सचा १
 त्वामिद्धि सहमस्पुत्र मर्त्यं उपब्रूते धने हिते ।
 सुवीर्यं मरुत आ स्वइव्यं दर्षति यो व आचके २ (४८२)

प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्यंतु सूनृता ।

अच्छा वीरं नर्यं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः ३

यो वाघते ददाति सुनरं वसु स धत्ते अक्षिति ध्रुवः ।

तस्मा इळां सुवीरामा यजासहे सुप्रतूर्तिमनेहसम ४

प्र नूनं ब्रह्मणस्पति—मन्त्रं वदत्युक्थ्यम् ।

यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ५ [२०]

तमिदं वोचेमा विदथेषु शंभुवं मन्त्रं देवा अनेहसम ।

इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद वामा वो अभवत ६

को देवयन्तमभवज्ज जनं को वृक्तवर्हिषम् ।

प्रप्रं दाम्भान् एस्त्याभिरस्थिता—ऽन्तर्वावत क्षयं दधे ७

उप क्षत्रं पृञ्जीत हन्ति राजमि—मये चित् सुक्षिति दधे ।

नास्यं वतां न तरुता महाधुने नार्भे अस्ति वज्रिणः ८ [२१] (४८९)

(४१)

९ कण्वो घोरः । वरुणमित्रार्यमणः, ४-६ आदिन्याः । गायत्री ।

यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा । नू चित् स दभ्यते जनः १

यं ब्राहुतेव पिप्रति पान्ति मर्त्यं रिषः । अरिष्टः सर्वं एधते २

वि दुर्गा वि द्विषः पुरो भ्रान्ति राजान एषाम् । नयन्ति दुरिता तिरः ३

सुगः पन्था अनृक्षुर आदित्यास कृतं यते । नात्रावस्वादो अस्ति वः ४

यं यज्ञं नर्यथा नर आदित्या ऋजुना पथा । प्र वः स धीतयं नशत ५ [२२]

स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं तोकमुत त्मना । अच्छा गच्छत्यस्तृतः ६

कथा रीधाम सत्तायः स्तोमं मित्रस्यार्यम्णाः । महि प्सरो वरुणस्य ७

मा वो भ्रान्तं मा शपन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् । सुज्ञैरिदं व आ विवासे ८

चतुरङ्गिदं ददमानाद् बिभीयादा निधातोः । न दुरुक्ताय स्पृहयत् ९ [२३] (४९८)

(४२)

१० कण्वो घोरः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् । सक्ष्वा देव प्र णस्पुः १

यो नः पूषन्नघो वृको दुःशेव आदिदैशति । अपं स्म तं पथो जहि २ (५००)

अप त्वं परिपन्थिनं मृषीबाणं दुरश्चितम् । दूरमधि सुतेरज ३
 त्वं तस्य द्रयाविनो ऽघशीसस्य कस्य चित् । पद्माभि तितृ तपुषिम् ४
 आ तत् ते दस्र मनुमः पूषन्नवो वृणीमहे । वेनं पितृनचोदयः ५ [२४]

अधां नो विश्वसौमग हिरण्यवाशीमत्तम् । धनानि सुषणां कृधि ६
 अतिं नः सश्रुतो नय सुगा नः सुपथां कृणु । पूर्वांश्चिह कर्तुं विदः ७
 अग्निं सुयवसं नय न नवज्वारो अध्वने । पूर्वांश्चिह कर्तुं विदः ८
 शग्धिं पूर्धिं प्र यैसि च शिशिहि प्रास्युदरम् । पूर्वांश्चिह कर्तुं विदः ९
 न पूषणं मेयामसि सूक्तेरभि गृणीमसि । वसुनि वृस्ममीमहे १० [२५] (५०८)

(४३)

९ कण्वो धीरः । इन्द्रः, ३ इन्द्रः, मित्राववधौ च, ७-९ सोमः ।
 गायत्री, ९ अनुष्टुप् ।

कद रुद्राय प्रवेतसे मीळुहमाय तव्यसे । वोचेम शंतमं हृदे १
 यथा नो अर्दिनिः कर्तृ पथे नृभ्यो यथा गवे । यथा तोकाय रुद्रियम् २
 यथा नो मित्रो वरुणो यथा रुद्रश्चिकेतति । यथा विश्वे सजोषसः ३
 गाथर्पति मेघर्पति रुद्रं जलापमेवजम् । तच्छ्रुयोः सुन्नमीमहे ४
 यः शुक् इव सूर्यो हिरण्यमिव रोचते । श्रेष्ठो देवानां वसुः ५ [२६]

शं नः करत्यर्वेते सुगं मेषाय मेघ्ये । नृभ्यो नारिभ्यो गवे ६
 अस्मे सोमं भियुमधि नि धेहि शतस्य नृणाम् । महि अर्वस्तुविनृम्णम् ७
 मा नः सोमपरिबाधो मारातयो जुहुन्त । आ न इन्दो वाजे भज ८
 यास्तं प्रजा अमृतस्य परस्मिन् धामंस्तुतस्य ।
 मृधां नाभां सोम वेन आभूषन्तीः सोम वेदः ९ [२७] (५१७)

(४४)

(नवमोऽनुवाकः १९५ सू० ४४-५०)

१४ प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १-२ अग्निः, अभिनौ, उषाश्च ।
 प्रगाथः= विषमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

अग्ने विवस्वदुषसंश् चित्रं राधो अमर्त्य ।
 आ दाशुषे जातवेदा बहा त्व मद्या देवां उपबुधः १ (५१८)

जुष्टो हि द्रुतो असि हव्यवाहनो ऽग्ने रथीरध्वराणाम् ।

सज्जरश्विभ्यामुषसा सुवीर्यं मस्मे धेहि भवो बृहत

२

अद्या द्रुतं वृणीमहे वसुमग्निं पुरुप्रियम् ।

धूमकेतुं भाक्रीकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्रियम्

३

भेठं यविष्ठमर्तिधिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुषे ।

देवाँ अच्छा यार्तवे जातवेदस मग्निमीळे व्युष्टिषु

४

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृत भोजन ।

अग्ने ज्ञातारममृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन

५ [२८]

सुशंसो बोधि गृणते यविष्ठ्य मधुजिह्वः स्वाहुतः ।

प्रस्कण्वस्य प्रतिरज्ञायुर्जीवसे नमस्या दैव्यं जनम्

६

होतारं विश्ववेदसं सं हि त्वा विश इन्धते ।

स आ वहं पुरुहूत प्रचेतसो ऽग्ने देवाँ इह द्रुवत

७

सखितारमुषसमश्विना भग मग्निं व्युष्टिषु क्षपः ।

कण्वांसस्त्वा सुतसोमास इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर

८

पतिह्यध्वराणा मग्ने द्रुतो विशामसि ।

उष्णुध आ वहं सोमपीतये देवाँ अद्या स्वर्हशः

९

अग्ने पूर्वा अनुषसो विभावसो दीदध विश्वर्दशतः ।

असि ग्रामेष्वविता पुरोहितो ऽसि यज्ञेषु मानुषः

१० [२९]

नि त्वा यज्ञस्य साधन मग्ने होतागमृत्विजम् ।

मनुष्वद देव धीमहि प्रचेतसं जिरं द्रुतममर्त्यम्

११

यद् देवानां मित्रमहः पुरोहितो ऽन्तरो यासि दून्यम् ।

सिन्धोरिव प्रस्वनितास ऊर्मयो ऽग्नेश्रीजन्ते अर्चयः

१२

श्रुधि श्रुत्कर्णं वह्निभिर्द्वैरग्रे सयार्वाभिः ।

आ सीदन्तु बर्हिषि मित्रो अयमा प्रातर्पावाणो अध्वगम्

१३

शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवो ऽग्निजिह्वा कंतावृधः ।

पिबंतु सोमं वरुणो धृतवतो ऽश्विभ्यामपसां सजः

१४ [३०] (५३१)

(४५)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १० (उत्तरार्धस्य) देवाः । अनुष्टप् ।

त्वमग्ने वसूँरिह रुद्राँ आदित्याँ उत । यज्ञाँ स्वध्वरं जनं मनुजातं घृतपुषम् १
भुष्टीवानो हि दाशुषे देवा अग्ने विचेतसः । तान् रोहिदश्व गिर्वणस् त्रयस्त्रिंशत्मा वह २
प्रियमधवदन्निवज जातवेदो विरूपवत् । अङ्गिरस्वन्महिमत प्रस्कण्वस्य भुष्टी हवम् ३
महिकेग्व ऊतये प्रियमेषा अहूषत । राजन्तमध्वराणां मग्निं शुकेण शोचिषा ४
घृताहवन सन्त्येमा उ बु भुष्टी गिरः । याभिः कण्वस्य सुनवो हवन्तेऽवसे त्वा ५
[३१]

त्वाँ चित्रधवस्तम् हवन्ते विश्व जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रिया—ऽग्ने हव्याय वोह्वे ६
नि त्वा होतारमृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् । भुत्कर्णं सप्रथस्तमं विषा अग्ने दिर्विष्टिषु ७
आ त्वा विषा अनुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रयः । बृहद् भा चित्रतो हवि—रग्ने मतीष दाशुषे ८
प्रातर्याव्याः सहस्रकृत सोमंपयाय सन्त्य । इहाद्य दैव्यं जनं बर्हिषा सादया वसो ९
अवाञ्चं दैव्यं जनमग्ने यक्ष्व सहृतिभिः । अयं सोमः सुदानवस् तं पात तिरौअह्वय १०

[३२] (५४१)

(४६)

१५ प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । गायत्री ।

एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः । स्तुषं वामश्विना बृहत् १
या दृक्षा सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् । धिया देवा वसुविदा २
वच्यन्ते वा ककुहासो जृणायामधि विष्टिषि । यद् वा रथो विमिष्यतात ३
हविषा जागो अपां पिपर्ति पपुर्निरा । पिता कुटंस्य चर्षणिः ४
आद्वारो वा मतीनां नासत्या मतवचसा । पातं सोमस्य धृष्णुया ५ [३३]

या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः । तामग्ने रासाधामिषम् ६
आ नो नावा मतीनां यानं पागाय गन्तवे । युआधामश्विना रथम् ७
अरित्रं वा दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः । धिया युपुत्र इन्दवः ८
दिवस्कणवास इन्दवो वसु सिन्धूनां पुदे । स्वं ववि कुह धितसथः ९
अमृदु मा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः । व्यस्यज्जिह्वासासितः १० [३४]

अमृदु पारमेतवे पन्था कृतस्य साधुया । अर्दशि वि सुतिर्दिवः ११
तत्तादिदश्विनोरवो जरिता प्रति मूषति । मदे सोमस्य पिपतोः १२ (५५३)

वावसाना विवस्वति	सोमस्य पीत्या गिरा । मनुष्वच्छेमू आ गतम्	१३
युवोरुषा अनु भियं	परिज्मनोरुषाचरत् । क्रता वनथो अकुभिः	१४
उमा पिबतमश्विनो—मा नः शर्म यच्छतम् ।	अविद्वियाभिरूतिभिः	१५ [३५] (५५६)

[वतुषोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२९]

(४७)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । प्रगाथः=विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

अयं वां मधुमत्तमः	सुतः सोमं क्रतावृधा ।	
तमश्विना पिबतं तिरोअङ्गचं धंसं रत्नानि वृाशुषे		१
त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा रथेना यातमश्विना ।		
कण्वांसो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे तेषां सु शृणुतं हव्यम्		२
अश्विना मधुमत्तमं पातं सोममृतावृधा ।		
अथाद्य दृष्ट्वा वसु बिभ्रता रथे वृाश्वासमुप गच्छतम्		३
त्रिवधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।		
कण्वांसो वां सुतसोमा अभिद्यवो युवां हवन्ते अश्विना		४
यामिः कण्वममितिभिः प्रावतं युवमश्विना ।		
तामिः च्वः१स्माँ अवतं शुमस्पती पातं सोममृतावृधा		५ [१]
सुदासे वृष्ट्वा वसु बिभ्रता रथे पृक्षो बहतमश्विना ।		
रयिं संमुद्रावृत वां दिवस्पर्य—स्मे धंसं पुरुस्पृहम्		६
यज्ञामत्या परावति यद् वा स्थो अधि तुर्वशे ।		
अतो रथेन सुवृता न आ गतं साकं सूर्यस्य रश्मिभिः		७
अर्वाञ्जा वां सतयोऽध्वरभियो बहन्तु सवनेदुषं ।		
इषं पृश्नन्तां सुकृतं सुदानं आ बर्हिः सीदतं नरा		८
तेन नासत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा ।		
येन शश्वद्वहथुर्वाशुषे वसु मध्वः सोमस्य पीतये		९
उक्थेमिर्वागवसे पुरुवसू अकैश्च नि ह्वयामहे ।		
शश्वन् कण्वानां सवसि प्रिये हि कं सोमं प्रपथुरश्विना		१० [२] (५६६)

(४८)

[६ प्रस्कम्बः काण्वः । उषाः । प्रगाथः = विषमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

सह वामेन न उषा व्युच्छा दूहितादिवः ।

सह व्युञ्जेन बृहता विभावरि गुया देवि दाम्ब्वती १
अश्वोवतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो भूरि च्यवन्त वस्तव ।

उदीरिय प्रति मा सूनृता उषश चादु गंधो मघोनाम् २

उवासोषा उच्छाच्छ नु देवी जीरा रथानाम् ।

ये अस्या आचरणेषु दक्षिणं समुद्रे न श्रवस्यवः ३

उषा ये ते प्र यामेषु युञ्जते मनो दानाय सुगयः ।

अत्राह तन कण्व एषां कण्वतमो नाम गुणाति नृणाम् ४

आ घा योषवे सूनर्युषा याति प्रभुञ्जती ।

जग्यन्ती वृजने पद्वदीयत उत्पातयति पक्षिणः ५ [३]

वि या सृजति ममने व्युधिनः पदं न वन्योदती ।

वयो नकिंष्ट पत्निवाम आमने व्युष्टो वाजिनीवति ६

एषायुक्त परावतः सूर्यस्यादयनादधि ।

शतं रथेभिः सुभगोषा हयं वि यान्यभि मानुषान् ७

विश्वमस्या नानाम चक्षंस जगत् उयोतिष्कृणाति सूनरी ।

अप द्वेषो मघोनी दूहिता दिव उषा उच्छदप सिधः ८

उष आ भाहि भानुना चन्द्रेण दूहितादिवः ।

आवहन्ती भृग्यस्मभ्यं सोभगं व्युच्छन्ती दिविष्टिषु ९

विश्वस्य हि प्राणनं जीवने त्वे वि यदुच्छसि सूनरि ।

मा नो रथेन बृहता विभावरि भुधि चित्रामघं हवम १० [४]

उषो वाजं हि वंस्व यश्चित्रो मानुषं जने ।

तेना वहं मुकृता अध्वगं उप ये त्वा गृणन्ति वह्नयः ११

विश्वान् देवा आ वहं सोमपीतये अन्तरिक्षादुष्कम्बम् ।

साम्मासु धा गोमदश्वोवदुक्ष्यः । मुषो वाजं सुवीर्यम् १२

यस्या रुशन्तो अर्चयः प्रति मदा अहक्षत ।

मा नो रथि विश्ववारं सुपशंसं मुषा दंदात् सुगम्यम् १३ (५७९)

ये चिद्धि त्वाकृष्यः पूर्वं ऊतयं जुह्वरऽवमं महि ।
 सा नः स्तोमो अभि गृणीहि राधसो-चः शुक्रं शोचिषां १४
 उषो यदृष मानुना वि द्वाराकृषवां विवः ।
 प्र नो यच्छताद्वृकं पृथु च्छर्षिः प्र देवि गोमतीरिचः १५
 सं नो राया बृहता विश्वंपशसा मिमिक्षा समिळाभिग ।
 सं घृक्षेन विश्वतुरांशो महि सं वाजैवाजिनीवति १६ [५] (५८२)

(४९)

४ प्रस्कण्वः काण्वः । उषाः । अनुष्टुप् ।

उषो मग्नेभिरा गहि विवर्ध्वि रोचनादधि । वहन्त्वरुणप्यव उप त्वा सोमिनो गृहम १
 सुपेशंसं सुचं रथं यमध्यस्था उपस्त्वम । तेना सुभवंसं जनं प्रावाद्य दुहितर्दिवः २
 बर्धन्ति ते पतत्रिणो द्विपक्षतुष्यदग्निं । उषः प्रारुतूरनु विवो अन्तेभ्यस्पतिं ३
 प्युच्छन्ती हि रश्मिभि-विश्वमाभासि रोचनम् । तां त्वामुषर्वस्यवां गीमिः कण्वा अहूषत ४ [६]
 (५८६)

(५०)

१ प्रस्कण्वः काण्वः । सूर्यः (११-१३ रोगण्य उपनिषदः, १३ मन्वोऽर्धवः द्विषद्वयम्) ।
 गावत्री, १०-१३ अनुष्टुप् ।

उषु त्वं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । हृशे विश्वाय सूर्यम् १
 अप त्वे तावदो यथा नक्षत्रा यन्त्यकुमिः । सूराय विश्वचक्षसे २
 अहम्भस्य केतवो वि रश्मयो जना अनु । भारजन्तो अग्रयो यथा ३
 तरजिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा मासि रोचनम् ४
 प्रत्यङ् कुवानां विशः प्रत्यङ्कुदेवि मानुषान् । प्रत्यङ् विश्वं स्वहृशे ५ [७]
 येना पावक चक्षसा मुरण्यन्तं जना अनु । त्वं वरुण पश्यसि ६
 वि द्यामेषि रजस्पृष्व-हा मिमानो अकुमिः । पश्यअन्मानि सूर्य ७
 सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विवक्षण ८
 अर्बुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नप्यः । तामिर्याति स्वयंकुमिः ९

उद् वषं तमसस्पति ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् । देवं देवत्रा सूर्य-मगन्त्र ज्योतिरुत्तमम् १०
 उषाकृष मित्रमह आरोहसुतां विवम् । हृद्गो मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ११

(५९७)

शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकांसु वध्मसि । अथो हरिद्वेषु मे हरिमाणं नि वध्मसि १२
उदगावयमावित्यो विश्वेन सहसा सह । हिनन्तं मह्यं रन्धयन् मो अहं द्विषते रधम् १३
[८] (५९९)

(५१)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ५१-५७]

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । अगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

अमि त्वं मेघं पुरुहुतमुग्मिय-मिन्द्रं गीर्मिर्मदता वस्वो अर्णवम् ।
यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठममि विप्रमर्षत १
अमीर्मवन्वन्स्वमिष्टिमृतयोऽन्तरिक्षयां तर्विषीमिरावृतम् ।
इन्द्रं वधांस क्रमवो मवृच्युतं शतकृतं जवनीं सुनृताकृतम् २
त्वं गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरपो-तात्रये शतवृषे गानुवित् ।
ससेनं चिद् विमवायावहो वस्वा-जावद्वि वावसानस्य नतयन् ३
त्वमपामपिधानावृणोरपा-ऽधारयः पथेते दानुमव वसु ।
वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीराहि-मावित् सूर्यं विव्यारोहयो हृशे ४
त्वं मायामिरप मायिनोऽधमः स्वधामिर्ये अधि शुप्तावजुह्वत ।
त्वं पिप्रानुमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजिश्वांनं वस्युहत्येष्वाविध ५ [९]

त्वं कुत्सं शुष्णाहत्येष्वाविधा-ऽरन्धयोऽतिथिग्वाय शम्बरम् ।
महान्तं चिवर्षुवं नि क्रमीः पवा सनावेव वस्युहत्याय जज्ञिषे ६
त्वे विश्वा तर्विषी सुधर्यग्विता तव राधः सोमपीथाय हर्षते ।
तव वज्रभक्तिते बाह्योद्धितो वृष्णा शत्रोरव विश्वानि वृष्ण्या ७
वि जानीद्यायान ये च वस्ववो बर्हिष्मते रन्धया शासवद्वतान् ।
शाकीं मव यजमानस्य चोदित्वा विश्वेत् ता ते सधमावेव चाकन ८
अनुव्रताय रन्धयन्नपवता-नामूमिरिन्द्रः भ्रथयन्ननामुवः ।
बृद्धस्य चिद् वर्धते द्यामिनक्षत्रः स्तवानो वृद्धो वि जघान संविहः ९
तस्य यत् त उशना सहसा सहो वि रोदसी मज्जनां बाधते शर्षः ।
आ त्वा वातस्व नृमणो मनोयुज आ पूर्वमाणमवहन्मि अश्वः १० [१०]

मन्विष्ट यदुशनं काव्ये सवौ इन्द्रो वहु वहुतराधि तिष्ठति ।
उग्रो यविं निरपः श्रोतंसावृज्ज्व वि शुष्णस्य हंक्षिता रैरयत् पुरः ११ (११०)

आ स्मा रथं वृषपाणेषु तिष्ठसि शार्यातस्य प्रभृता येषु मन्दसे ।	
इन्द्र यथा सुतसोमेषु चाकनोऽनर्वाणं श्लोकमा रोहसे विवि	१२
अर्ददा अर्भो महते वृषस्यर्षे कक्षीवन्तं वृषयामिन्द्र सुन्यते ।	
मेनामवो वृषणश्चस्य सुकृतो विश्वेन ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या	१३
इन्द्रो अभायि सुधयो निरुके पञ्चेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः ।	
अश्वयुग्यव्यू रथयुर्वसुयु-रिन्द्र इन्द्रायः क्षयति प्रयन्ता	१४
इदं नमो वृषभार्य स्वराजं सत्यगुह्याय तवसेऽवाचि ।	
अस्मिन्निन्द्र वृजने सर्ववीराः स्मत् सुरिभिस्तव शर्मन्स्याम	१५ [११] (६१४)

(५२)

१५ सत्य भ्रात्रिरसः । इन्द्रः । जगती; १३, १५ त्रिष्टुप् ।

त्वं तु मेघं महया स्वर्धिवं शतं यस्त्वं तुभ्यः साकमीरते ।	
अन्धं न वाजं हवन्स्यवुं रथ-मेन्द्रं ववृत्वाभवसे सुवृक्तिमिः	१
स पर्वतो न ध्रुवोऽप्यच्युतः सहस्रमृतिस्तविषीषु वावृषे ।	
इन्द्रो यद् वृत्रसर्वधीमदीवृतं-मुञ्जन्नजोति जह्वपाणो अन्धंसा	२
स हि दूरो हरिषु वम ऊर्ध्वनि चन्द्रबुधो मवृष्टदो मनीषिमिः ।	
इन्द्रं तमङ्गे स्वपस्यया धिया मंहिष्ठाराति स हि पप्रिगन्धसः	३
आ यं पूजन्ति विवि सप्तर्षिर्षः समुद्रं न तुभ्यः स्वा अमिष्टयः ।	
तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुःकृतयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहृतप्सवः	४
अभि स्वर्गुष्टिं मवे अस्य युध्यते रथीरिष प्रवणे संसुकृतयः ।	
इन्द्रो यद् वज्री ध्रुवमाणो अन्धंसा मिनद् वलस्य परिधीरिष त्रितः	५ [१२]

परीं वृणा चरति तित्विषे शषो ऽपो वृत्वी रजसो बुध्रमाशयत ।	
वृत्रस्य यत प्रवणे वुर्गुमिन्वनो निजचन्ध हन्वोरिन्द्र तन्यतुम्	६
हृदं न हि त्वा न्युषन्तयुर्मयो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना ।	
त्वष्टा चित ते युज्यं वावृषे शष-स्ततश्च वज्रममिभूत्योजसम्	७
जघन्वो उ हरिभिः संभृतकृत-चिन्द्रं वृत्रं मनुषि गातयन्नपः ।	
अयच्छथा वाहोर्वज्रमायस-मधारवो विव्या सूर्यं दृशे	८ (६२२)

- बृहत स्वर्ध्वेन्द्रममवद् यदुक्थ्यः । मकृण्वत मियसा रोहणं द्विवः ।
यन्मानुषप्रधना इन्द्रमृतयः स्वर्नृषाचो मरुतोऽमवृज्जन् ९
- द्यौश्चिदुस्यामवाँ अहैः स्वना दयोयवीद् मियसा वज्र इन्द्र ते ।
वृत्रस्य यद् बद्धधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिर्नच्छिरः १० [१३]
- यदिह्विन्द्र पृथिवी दशभुजि रहानि विश्वा ततनन्त कूटयः ।
अत्राह ते मघवन विश्रुतं सहो द्यामन् शर्वसा बर्हणा भुवन ११
- त्वमस्य पारं रजसा ज्योमिनः स्वभूम्यो जा अर्वसे धृषन्मनः ।
चक्रुषे भूमिं प्रतिमानमोजसा ऽपः स्वः परिभूरेष्या दिवम् १२
- त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋष्ववीरस्य बृहतः पतिर्भुः ।
विश्वमापा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमुद्धा नकिरन्यस्त्वावान् १३
- न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसा अन्तर्मानशुः ।
नात स्ववृष्टि मदे अस्य युध्यत एको अन्यच्चक्रुषे विश्वमानुषक १४
- आर्चन्नत्र मरुतः सस्मिन्नोजी विश्वे देवासो अमवृज्जन् त्वा ।
वृत्रस्य यद् भृष्टिमता वधन् नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं जघन्थ १५ [१४] (६२०)

(५३)

११ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ विष्णुप ।

- न्युतुं शु वाचं प्र महे भंगमहे गिर इन्द्राय सदनं विवस्वतः ।
न चिन्द्रि गन् मसतामिवावितु-ज्ज दुष्टुतिर्द्विणांविषु शस्यत १
- दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इतस्पतिः ।
शिक्षानरः प्रदिवा अकामकशनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि २
- शचीव इन्द्र पुरुकृद द्युमत्तम तवद्विदमभितश्चकितं वसु ।
अतः संगृभ्यामिभूत आ भर् मा त्वायतो जर्गितुः काममूनयीः ३
- एभिर्द्युभिः सुमना एभिर्गन्धुभि-निरुन्धानो अमर्ति गोभिर्गन्धिवना ।
इन्द्रेण दस्युं दुरयन्त इन्दुभि-युतद्वेषसः समिषा रंभेमहि ४
- समिन्द्र राया समिषा रंभेमहि सं वाजंभिः पुरुचन्द्रेर्गभिर्द्युभिः ।
सं देव्या प्रमेत्या वीरशुष्मया गोअग्र्याश्वावत्या रभेमहि ५ [१५] (६३४)

ते त्वा मदा अमवन् तानि वृष्ण्या ते सोमांसो वृत्रहतेषु सत्यते ।	
यत कारवे दशं वृत्राण्यपति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः	६
युधा युधमुप घेर्वेचि धृष्ण्या पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा ।	
नम्या यर्विन्द्र सख्या परावर्ति निबर्हयो नमुषिं नाम मायिनम्	७
त्वं करं अमुत पूर्णयं वधी - स्तेजिष्ठयातिथिगवस्यं वर्तनी ।	
त्वं शता वङ्गदस्याभिन्न पुरं ऽनानुदः परिबृता ऋजिर्वना	८
त्वमेताञ्जनराजो द्विर्दशो - ऽबन्धुना सुभवंसोपजग्मुषः ।	
षटिं सहस्रां नवतिं नवं भुतो नि चक्रण रथ्या कुष्पावृणक	९
त्वमाविथ सुभवंसं तवांतिमि - स्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।	
त्वमस्मे कुत्समतिथिगवमायुं महे राज्ञे यूने अरन्धनायः	१०
य उहर्षीन्द्र वेवगांषाः सखायस्ते शिवतेमा असीम ।	
त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः	११ [१६] (६७०)

(५४)

११ सम्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; ६, ८-९, ११ त्रिष्टुप् ।

मा नो अस्मिन् मघवन् पूत्स्वर्हसि नहि ते अन्तः शर्वसः परीणशं ।	
अकन्दयो नद्यो ई रोहवद वना कथा न क्षोणीर्मियसा समारत	१
अर्षो शक्राय शाकिने शर्षीवते शुण्वन्तमिन्द्रं महयंभ्रमि च्छुहि ।	
यो धृष्णुना शर्वसा रोदसी उभे वृषा वृषत्वा वृषभो न्युञ्जते	२
अर्षो विवे वृहते शृष्यं वचः स्वक्षत्रं यस्य धृषता धृषन्मनः ।	
वृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि वः	३
त्वं विवो वृहतः सानुं कोपथो ऽव त्मना धृषता शम्बरं मितत ।	
यन्मायिनो मन्दिनां मन्दिना धूष - च्छितां गर्भस्तिमशानिं पृतन्यसि	४
नि यद् वृणक्षिं स्वस्तनस्यं मूर्धनि शुष्णस्य चिद् मन्दिनां रोहवद वना ।	
शर्षीनेन मनसा बर्हणावता यदद्या चितं कृणवः कस्त्या परि	५ [१७]
त्वमाविथ नयं तुर्वशं यदुं त्वं तुर्वीतिं वृष्यं शतकतो ।	
त्वं रथमेतेशं कृत्ये धने त्वं पुरो नवतिं दम्भयो नवं	६ (६७६)

स या राजा सन्पतिः शुशुवज्जनो रातहंष्यः प्रति यः शामभिन्वति ।

उक्था वा यो अमिगृणाति राधंसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते विवः ७

असंमं क्षत्रमसंमा मनीषा प्र सोमपा अपसा सन्तु नेमे ।

ये त इन्द्र वृक्षो वृधयन्ति महिं क्षत्रं स्थविरं वृष्यये च ८

तुभ्येदेते बहुला अद्रिदुग्धा—अमृषदध्वमसा इन्द्रपानाः ।

व्यभ्रुहि तर्पया काममेवा—मथा मनो वसुदेयाय कृष्व ९

अपामतिष्ठत्तरुणह्वरं तमोऽन्तर्वृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।

अभीमिन्द्रो नद्यो वमिणा हिता विद्वा अनुठाः प्रवणेषु जिघ्रते १०

स शत्रुधर्मर्षि धा युष्मस्मे महिं क्षत्रं जनाषाळिन्द्र तव्यम् ।

रक्षां च नो मघोनः पाहि सृग्न् राये च नः स्वपुत्या इषे धाः ११ [१८] (६५१)

(५५)

८ सम्य आग्निरसः । इन्द्रः । जगती ।

विवाश्रिदस्य वरिमा वि पप्रथ इन्द्रं न मृद्धा पृथिवी च न प्रति ।

भीमस्तुर्विष्माऽर्षणिभ्य आतपः शिशीते वचं तेजसे न वंसंगः १

सो अणवा न नद्यः समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विश्रिता वरीमभिः ।

इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते सनात स युष्म ओजसा पनस्यते २

त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृष्णस्य धर्मणाभिरज्यसि ।

प्र वीर्येण वृवताति चकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः ३

स इद् वने नमस्युर्मिर्वचस्यते चारु जनेषु प्रभुवाण इन्द्रियम् ।

वृषा छन्दुर्भवति हयंतो वृषा क्षेमं धेनो मघवा यदिन्वति ४

स इन्द्रमहानि समिथानि मज्मना कुणोति युष्म ओजसा जनेभ्यः ।

अथा च न भद दधति त्विधिमत् इन्द्राय वचं निधानिघ्नत वधम् ५ [१९]

स हि अंबुस्युः सदनानि कूत्रिमा क्ष्मया वृधान ओजसा विनाशयन् ।

ज्योतींषि ः पवन्नवृकाणि यज्यवेऽबं सुक्रतुः सतवा अपः सृजत ६

क्रानाय मनः सोमपावन्नस्तु तेऽवाञ्छा हरी वन्दनभुदा कृधि ।

यमिठासः सारथयो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दम्नुबन्ति मृणयः ७ (६५८)

अग्रदक्षिं वसुं बिभर्षि हस्तयो-रबाह्वं सहस्तन्विं भुतो दधे ।
आर्धुतासोऽवतासो न कर्तुमि-स्तनूषु ते कर्तव इन्द्र मूरयः

८ [२०] (६५९)

(५६)

६ सद्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

एष प्र पूर्वीरिव तस्यं चक्षिषो ऽत्यो न योषामुदयंस्त मुदर्णिः ।
दक्षं महे पाययते हिरण्यं रथमावृत्वा हरियोगमुभ्वंसम् ?
तं गुर्यो नेमक्षिषः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः ।
पतिं दक्षस्य विदथस्य न सहो गिरिं न वेना अधि रोह तेजसा २
स तुर्वणिर्महां अरेणु पौंस्ये गिरिमूष्टिनं भ्राजंत तुजा शवः ।
येन शुष्णं मायिनमायसो मदं दुध आभूषु रामयन्नि दामनि ३
द्रेषी यदि तर्विषी त्वावृधातय इन्द्रं सिपंक्त्युषसं न सुधः ।
यो धृष्णुना शर्वसा बाधत तम् इर्यति रणु बृहदहंरिष्वणिः ४
वि यत् तिरो धुरुणमच्युतं रजो ऽतिष्ठिषा द्विव आतांसु बर्हणा ।
स्वर्माह्वि यन्मद इन्द्र हर्ष्याहनं वृत्रं निरपामौजो अर्णवम् ५
त्वं त्रिवो धुरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदनं माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदं अरिणा अपो वि वृत्रस्यं समयां पाप्यारुजः ६ [२१] (६६५)

(५७)

६ सद्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्वये सत्यशुभाय तवसे मतिं मेरे ।
अपामिष प्रवणे यस्यं कुधरं राधो विस्वायु शर्वसे अपावृतम् ?
अर्धं ते विश्वमनु हासविष्टय आपो निष्पेव सर्वना हविष्मतः ।
यत् पर्वति न समशीत हर्षत इन्द्रस्य वज्रः भयिता हिरण्ययः २
अस्ये श्रीमाय नमसा समध्वर उद्यो न शुभ्र आ मरा परीयसे ।
वस्य धाम शर्वसे नारैन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नार्यसे ३
द्वे तं इन्द्र ते वयं पुरुटुत ये त्वारम्भ चरामासि प्रभूवसो ।
नहि त्ववृन्वो गिर्षजो गिरः सवत क्षोजीरिव प्रति नो हर्ष तद वषः ४ (६६९)

मूरिं त इन्द्र वीर्यं त्वं स्वस्व—स्य स्तोतुर्मयवन् काममा पृण ।

अनु ते धौर्द्विनी वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नैम ओजसे ५

त्वं तर्मिन् पर्वतं महाभुक्तं वज्रेण वज्रिन् पर्वताश्रकतिथ ।

अवाप्तो निवृत्ताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दक्षिणे केवलं सहः ६ [२२] (६७१)

[एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० ५८-६४]

(५८)

१. मोघा गौतमः । जग्मिः । जगती, ६-९ त्रिष्टुप् ।

नू चिंत सन्नो जा अमृतो नि तुं दते होता यद् दृतो अमवद् विवस्वतः ।

वि साधितेभिः पथिभी रजो मम आ देवताता हविषा विवासति १

आ स्वमदा बुवमानो अजरं—स्तृष्वल्पिभ्यस्तृष्वत्तेषु तिष्ठति ।

अत्यो न पृष्ठं पुष्टितस्य रोचते विवो न सानु स्तनयश्चिकदत् २

क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहिता होता निबन्तो रयिषाळमत्यः ।

रथो न विवृत्तस्तान आकुपु व्यनुचरवायो देव क्रणवति ३

वि वातंभूतो अतसेषु तिष्ठे वृषा जुहुमिः सृण्या तुविष्वर्णिः ।

तुषु यदग्ने वनिनो वृषायते कृष्णं त एम रुशदृमे अजर ४

तपुर्जभ्यो वन आ वातंचेदितो एथे न साह्यो अव वाति वंसंगः ।

अभिबज्रक्षितं पाजंता रजः स्थानुश्चरथं मयते पतत्रिणाः ५ [२३]

वृषुद्धा मृगंशो मानुषेष्वा रयिं न चारुं सुहवं जनेभ्यः ।

होतारमग्ने अतिथिं वरेण्यं मित्रं न शेवं निव्याय जन्मने ६

होतारं सप्त जुहोर्दे यजिषु यं वाधतो वृणते अध्वरेषु ।

अग्निं विश्वेषामरतिं वसुनां सपयामि प्रयक्षा यामि रक्मम् ७

अग्निं दत्ता सूनो सहस्रो नो अघ स्तोतृभ्यां मित्रमग्नेः शर्मं वच्छ ।

अग्नें गृणन्तमंहस उरुष्यो—जो नपात पुर्मिरायसीमिः ८

मवा वरुचं मृणते विभातो मवा मधवन् मधवंशः शर्म ।

उरुष्याग्ने अहंसो गृणन् प्रातर्मक्ष प्रियार्वसुर्जगत्या ९ [२४] (६८०)

(५९)

७ नोधा गीतमः । अग्निर्वैश्वानरः । त्रिष्टुप् ।

वया इदं अग्रयन्ते अन्ये त्वं विश्वे अमृता मादयन्ते ।	
वैश्वानरं नाभिरसि क्षितीनां स्थूणं जनां उपमिदं ययन्ध	१
मूर्धा विषो नाभिरग्निः पृथिव्या अथाभवदस्ती रोदस्योः ।	
तं त्वां वृषासोऽजनयन्त वृषं वैश्वानरं ज्योतिरिदायाय	२
आ सूर्ये न रश्मयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्रा वसूनि ।	
या पर्वतेष्वोर्ध्वीष्वप्सु या मानुषेष्वसि तस्य राजा	३
बृहती इव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्यांश्च न दक्षः ।	
स्वर्धते सत्यशृष्पाय पूर्वी-वैश्वानराय नृतमाय यद्वीः	४
विवर्धित ते बृहतो जातवेदो वैश्वानरं प्र गिरिचे महित्वम् ।	
राजा कृतीनामसि मानुषीणां युधा वृषेभ्यो वरिवश्वकर्ध	५
प्र नू मल्लित्वं वृषमस्यं वोचं यं पुरवो वृत्रहणं सचन्ते ।	
वैश्वानरो दस्युमग्निर्जिघन्वा अधूनात काठा अब शम्भं मेतु	६
वैश्वानरो मल्लिष्ठा विश्वकृष्टि-मरुदांजु यजतो विभावा ।	
शातवनेये शतिर्नाभिरग्निः पुरुणीये जरते सूनृतावान	७ [२५] (६८७)

(६०)

५ नोधा गीतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वर्हिं युशसं विदधस्य केतुं सुप्रान्व्यं वृतं सद्योऽर्थम् ।	
द्विजन्मानं रयिमिव प्रशस्तं रातिं मरुदं भुगवे मातरिश्वा	१
अस्य शासुकमयासः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मतीः ।	
विवश्चित् पूर्वा न्यसाक्षि होता ऽऽपृच्छ्यो विष्पतिर्विष्णु वेधाः	२
तं नव्यसी हृद आ जायमान-मस्मत् मुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः ।	
यमृत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयत्रो जीर्जनन्त	३
उशिक पावको वसुमानुषेषु वरेण्यो होताधायि विष्णु ।	
दसूना गृहपतिर्वम आँ अग्निर्मुवद रयिपती रयीणाम्	४ (६९१)

तं त्वा वयं पतिमग्रे रयीणां प्र शंसामो मतिभिर्गोतमासः ।
आशं न वाजंभुरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षु धियावसुजंगम्यात

५ [२६] (६९२)

(६१)

१६ नाथा गौतमः । इन्द्रः । त्रिपुषः ।

अस्मा इदु प्र तवसें तुराय प्रयो न हर्मि स्नामं माहिनाय ।

ऋचीषमायाभिगव ओह—मिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा

१

अस्मा इदु प्रयं इव प्र यंसि भराभ्याङ्गस्य बाधं सुवृक्ति ।

इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पश्ये धियो मर्जयन्त

२

अस्मा इदु न्यमुपमं स्वर्षा भराभ्याङ्गस्यमास्येन ।

महिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरि वावृधर्ष्ये

३

अस्मा इदु स्तोमं मं हिनोमि रथं न तद्वे तस्मिनाय ।

गिरिच गिर्वाहसं सुवृक्ती—न्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय

४

अस्मा इदु सप्तमिव श्वस्य—द्रायाकं जुहाइ मर्मअं ।

वीरं दानाकं वन्दर्ष्य पुगं गुतश्वसं वृमाणम

५ [२७]

अस्मा इदु त्वष्टां तक्षद् वृत्रं स्वपंस्तमं स्वर्षा रणाय ।

वृत्रस्य चिद विदद येन ममं तुजन्नीशानस्नुजता कियेधाः

६

अस्येदु मातुः सर्वेनपु रुद्यो महः पितुं पपिवाश्चावन्ना ।

मुषायद विष्णुः पत्रते महीयान् विध्यद वगहं तिरो अद्रिमस्ता

७

अस्मा इदु ग्राश्विद कुवपंत्नी—गिन्द्रायाकर्महिहृत्प ऊवुः ।

परि द्यावापृथिवी जंभ्र उर्वी नास्य ते महिमानं परि दः

८

अस्येदेव प्र गिग्वे महित्वं विवस्पृथिन्याः पर्यन्तरिक्षात ।

स्वराजिन्द्रो दम आ विश्वगुतः स्वगिरमंत्रा ववक्ष रणाय

९

अस्येदेव शर्वसा शेषन्तं वि वृत्रेवद वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।

गा न वाणा अवीरिगमुश्च—वृभि श्वां वावने सचेताः

१० [२८]

अस्येदु त्वेषमा गन्तु सिन्धवः परि यद वज्रेण सीमयच्छत ।

ईशानकृद वाशुषे दशस्यन्तु तूर्वातये गाधं तूर्वाणिः कः

११ (७०३)

सनाद दिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभिरेवैः ।	
कृष्णेभिरेक्तोषा रुशङ्गिर्वर्षमिहा चरतो अन्यान्पा	८
सनेमि सख्यं स्वपस्यमानः सुनुर्वाधार शवसा सुदंसाः ।	
आमासु चिद दधिषे एकमन्तः पर्यः कृष्णासु रुशद रोहिणीषु	९
सनान सनीळा अवनीरवाता वता रक्षन्ते अमृताः सहोमिः ।	
पुरु सहसा जनयो न पत्नीर्दुवस्यन्ति स्वसारी अह्वयाणम्	१० [२]
सनायुवा नमसा नव्यो अकैर्वसूयवो मतयो दस्म ददुः ।	
पतिं न पत्नीरुशतीरुशन्तं स्पृशन्ति त्वा शवसावन् मनीषाः	११
सनाद्वै तव रायो गर्भस्ती न क्षीर्यन्ते नोप दस्यन्ति दस्म ।	
द्युमाँ असि कर्तुमाँ इन्द्र धीरः शिक्षा शचीवस्तव नः शचीमिः	१२
सनायतं गातम इन्द्र नव्यमर्तक्षद ब्रह्म हरियोजनाय ।	
सुनीथाय नः शवसान नोधाः प्रातर्मक्ष धियावसुर्जगम्यात	१३ [३] (७२१)

(६३)

९ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

त्वं महा इन्द्र यो ह शुष्मेद्यावा जज्ञानः पृथिवी अमे धाः ।	
यद्ध ते विश्वा गिरयश्चिदभ्वा मिषा हृक्कासः किरणा नैजन्	१
आ यद्धरी इन्द्र विवता वेरा ते वज्रं जगता ब्राह्मोर्धात ।	
येनाविहयतकृतो अमित्रान् पुरं कृष्णासि पुरुहूत पूर्वीः	२
त्वं सग्य इन्द्र पूष्णुरतान् त्वमृभुक्षा नयस्व वाट ।	
त्वं शुष्णं वृजने पृक्ष आणी यूने कुत्साय द्युमते सचाहन्	३
त्वं ह त्यदिन्द्र चाप्रीः सखा वृजं यद वज्रिन् वृषकर्मन्नुभ्नाः ।	
यद्ध शूर वृषमणः पराचैर्वि दस्युं योनावकृतो वृथाषाट्	४
त्वं ह त्यदिन्द्राधिषण्यन् हृक्कास्यं चिन्मतांशमजुष्टौ ।	
व्यस्मदा काष्ठा अवंत वचनेव वज्रिउध्विह्यमित्रान्	५ [४]
त्वां ह त्यदिन्द्राणंसातां स्वर्मीह्म नरा आज्ञा हवन्ते ।	
तव स्वधाव इयमा संमर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाध्या भूत	६
त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन् पुरां वज्रिन् पुरुकुत्साय ददः ।	
ब्रहिर्न यत् सुदासे वृथा वगहो राजन् वरिवः पूरवेः कः	७ (७२८)

त्वं त्वां न इन्द्र देव चित्रा-मिषमापो न पीपयः परिज्मन् ।
 यया शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि त्वनमूर्जं न विश्वध क्षरध्वै
 अकारि त इन्द्र गौतमिभिर्ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् ।
 सुपेशंसं वाजसा मरा नः प्रातमक्षु धियावसुर्जगम्यात

१ [५] (७३०)

(६४)

१५ नोधा गौतमः । मरुतः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

वृष्णे शर्धाय सुमसाय वेधसे नाधः सुवृत्तिं प्र मरा मरुद्भ्यः ।
 अपो न धीरो मनसा सुहस्यो गिरः समञ्जं विदधेष्वाभुवः
 ते जजिरे विव क्रुष्यासं उक्षणां रुद्रस्य मया असुरा अरेपसः ।
 पावकासः शुचयः सूर्या इव सत्त्वानां न द्रप्सिनां घोरवर्पसः
 युवानो रुद्रा अजरा अमोघनां ववक्षुरधिगावः पर्वता इव ।
 हृद्धा चिद् विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति विव्यानि मज्जनां
 चित्रैरजिभिर्वपुषि व्यञ्जते वक्षःसु रुक्मां अधि येतिरं शुभे ।
 असेष्वां नि मिमृक्षुर्कृष्टयः साकं जजिरे स्वधया विवो नरः
 ईशानकृतो धुनेयो रिशदसो वानान् विद्युतस्ताविषीभिरकृत ।
 दुहन्त्युधर्विव्यानि धूर्तयो भूमिं पिन्वन्ति पर्यसा परिज्ययः

१

२

३

४

५ [६]

पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पर्यां घृतवदं विदधेष्वाभुवः ।
 अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिन-मुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमक्षितम्
 मन्त्रिषासां भायिनिश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुष्यदः ।
 मृगा इव हृस्तिनः सप्तधा वना यदार्कणीषु तविषीरयुग्धवम्
 सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशां विश्ववेदसः ।
 क्षपो जिन्वन्तः पृषतीमिर्कृष्टिभिः समित सुबाधः शवसाहिमन्यवः
 रोवसी आ वदता गणाभियो नृषांचः शूराः शवसाहिमन्यवः ।
 आ वन्धुरेष्वमतिनं वंशता विद्युन्न तस्थो मरुतो रथेषु वः
 विश्ववेदसो रायिभिः समोकसः संमिश्रासस्तविषीभिर्विरग्निनः ।
 अस्तार इषुं दधिरे गर्भस्थो-नन्तशुष्मा वृषसादयो नरः

६

७

८

९

१० [७] (७४०)

ह्रिण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्नन्त आपथ्योऽं न पर्वतान् ।	
मुखा अयासः स्वमृतो ध्रुवच्युतो दुधकृतो मरुतो भ्राजहृदयः	११
घृष्टं पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सुनुं हवसां गृणीमसि ।	
रजस्तुरं तवसं मारुतं गण—मृजीषिणं वृषणं सश्रवत श्रिये	१२
प्र नृ म मृतः शर्वसा जनां अति तस्थी व ऊती मरुतो यमावत ।	
अवीन्द्रिर्वाजं भरते धत्ता नृभि—रापृच्छयं कतुमा क्षतिं पुष्यति	१३
चर्कुर्यं मरुतः पून्तु दुष्टं द्युमन्तं शुष्मं मघवंतु धत्तन ।	
धनस्पृतं मुकथ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्यम तनयं शतं हिमाः	१४
नृ ह्रिं मरुतो वीरवन्त—मृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त ।	
सहस्रिणं शतिनं शुशुवांसं प्रातमंक्षु धियावमुजंगम्यात्	१५ [८] (७४५)

(६५)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥ सू० ६५-७३]

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

पश्वा न तापुं, गुहा चर्तन्ते नमो युजाने, नमो वहन्तम्	१
सजोषा धीराः, पदैरनुं गम—क्षुपं त्वा सीवन्, विश्वे यजत्राः ॥१॥	२
ऋतस्यं वृवा, अनुं वता गु—भुवनं परिष्टिर्त्तानं भूमं	३
वर्धन्तीमारपः, पुन्वा सुशिष्वि—मृतस्य योना, गर्भे सुजातम् ॥२॥	४
पुष्टिर्न रणवा, क्षितिर्न पूष्वी गिरिर्न भुजम्, क्षोको न शंभु	५
अत्यो नाज्मन, स्तर्गप्रतक्तः सिन्धुर्न क्षातुः, क ई वराते ॥३॥	६
जामिः सिन्धुर्ना, भ्रातेव स्वसा—मिभ्यान्न राजा, वनोन्यसि	७
यद् वार्तजूतो, वना व्यस्था—वृग्निहं दान्ति, रोमां पृथिव्याः ॥४॥	८
श्वसिन्त्यप्सु, हंसो न सीदन् कत्वा चर्तिषा, विशामुषभुत	९
मोमो न वेधा, ऋतप्रजातः पशुर्न शिश्वा, विभुर्दूरमाः ॥५॥	१० [९] (७५५)

(६६)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

रयिर्न चित्रा, सृगो न संह—गायुर्न प्राणो, नित्यो न सुनुः	१
तक्वा न भुर्णिर्बनां सिषकि पयो न धेनुः, शुचिर्बिर्भावा ॥१॥	२
वृधार क्षेममोको न रणवा यवो न पको, जेता जनानाम्	३ (७५८)

क्रषिर्न स्तुभ्वा, विश्व प्रज्ञास्तो वाजी न प्रीतो, वयो दधाति ॥२॥	४
दुरोकशोचिः, कर्तुर्न नित्यो जायेव योनावरं विश्वस्मे	५
चित्रो यदध्राद्, ह्येतो न विश्व स्थो न रुक्मी, त्वेषः समन्तम् ॥३॥	६
सेनेव सुष्टामं दधात्य-स्तुर्न त्रिद्युत, त्वेषप्रतीका	७
युमो ह जातो, युमो जनिष्वं जारः कृनीनां, पतिर्जनीनाम् ॥४॥	८
तं वध्वराथा, वयं वसत्या-स्तं न गावां, नक्षन्त इन्द्रम्	९
सिन्धुर्न क्षात्रः, प्र नीचीरिनो-अवन्त गावः, स्वर्ग ईशीके ॥५॥	१० [१०] (७६५)

(५९)

१० पराशरः शाकल्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

वनं पु जायुर्मतेषु मित्रो वृणीते भृष्टिं, गजेवानुयम	१
क्षेमो न साधुः, कर्तुर्न भद्रो भुवंत स्वाधी, ह्येता हव्यवाट् ॥१॥	२
हस्ते दधानो, नृम्णा विश्वा-न्यमं देवान धाद, गुहा निषीदन्	३
विदन्तीमत्र, नरो धियं धा दृवा यत तष्टान, मन्त्रो अडीक्षन् ॥२॥	४
अजो न क्षां, वाधार् पृथिवी तन्तम्भ द्यां, मन्त्रमिः सत्ये	५
प्रिया पदानि, पशवो नि पाहि विश्वायुग्मं, गुहा गुहं गाः ॥३॥	६
य ई चिकेत, गुहा भवन्त-मा यः ससात्र, धार्गमृतस्य	७
वि ये चूतन्पुता सपन्त आदिद वसूनि, प्र ववात्ताम	८
वि यो वीरुत्सु, रोधन्महित्वो-त प्रजा, उत प्रमृष्वन्तः	९
चिचिरपां, दमे विश्वायुः सद्येव धीराः, संमाय चक्रुः ॥५॥	१० [११] (७७५)

(६८)

१० पराशरः शाकल्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

श्रीणश्चरं स्थाद, दिवं भुरण्युः स्थातुश्चरार्थमकून व्युर्णात्	१
परि यदधामेको विश्वेषो भुवंद् देवो, देवानां महित्वा ॥१॥	२
आवित ते विश्वे, कर्तुं जुषन्त शुष्काद् यद् देव, जीवो जनिष्ठाः	३
भजन्त विश्वं, देवत्वं नाम कृतं सपन्तो, अमृतमवैः ॥२॥	४
कृतस्य प्रेषां, कृतस्य धीति-विश्वायुर्विश्वे, अपांसि चक्रुः	५
यस्तुभ्यं दाशाद, यो वा ते शिक्षात तममं चिकित्वान, रयिं दयस्व ॥३॥	६ (७८१)

होता निषत्तो, मनोरपेन्ये स चित्रवासां, पतीं रयीणाम्	७
इच्छन्त रतो, मिथस्तनूषु सं जानत स्वैर्दक्षैर्मृगः ॥४॥	८
पितुर्न पुत्राः, कर्तुं जुषन्त शोषन् ये अस्य, शासं तुरासः	९
वि रायं और्णाद, दुर्गः पुरुक्षुः पिपेक्ष नाकं, स्तुभिर्दर्मनाः ॥५॥	१० [१२] (७८५)

(६९)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विगट् ।

शुकः शुशुक्लौ, उषो न जारः पुषा समीची, विवो न ज्योतिः	१
पतिं प्रजातः, कृत्वा बभूध भुवो वृवानां, पिता पुत्रः सन ॥१॥	२
वेधा अहंता, अग्निर्विजान-ब्रूधर्न गोनां, स्वाद्यां पितृनाम	३
जने न शेष, आहूयः सन मध्ये निषत्तो, रण्वो दुर्गणे ॥२॥	४
पुत्रो न जाता, रण्वो दुर्गणे वाजी न प्रीता, विशो वि तर्गीत	५
विशो यदहं, नृभिः सनीला अग्निर्देवत्वा, विश्वान्यऽयाः ॥३॥	६
नर्किट एता, व्रता मिनन्ति नृभ्यो यदृभ्यः, श्रुष्टिं चकथं	७
तत तु तं दसो, यदहन्समानि-नृभिर्दद युक्तो, विव रपोसि ॥४॥	८
उषो न जारो, विभावांसः संजातरूपश्चिकेतदस्मै	९
त्मना वहन्तां, दुर्गो व्यृण्वन् नवन्त विश्वे, स्वर्हृशीके ॥५॥	१० [१३] (७८५)

(७०)

११ पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विगट् ।

वनेन पूर्वीरयो मनीषा अग्निः सुशोकां, विश्वान्यऽयाः	१
आ देव्यानि, व्रता विकित्वा-ना मानुषस्य, जनस्य जन्म ॥१॥	२
गर्भो यो अपां, गर्भो वनानां गर्भश्च स्थातां, गर्भेचुरथाम	३
अद्वौ चिदस्मा, अन्तर्दुर्गणे विशां न विश्वो, अमृतः स्वाधीः ॥२॥	४
स हि क्षपावीं, अग्नी रयीणां दाशद यो अस्मा, अरं सुक्तः	५
एता विकित्वा, भूमा नि पाहि वृवानां जन्म, मर्ताश्च विद्वान् ॥३॥	६
वर्धान्य पूर्वीः, क्षपा विरूपाः स्थानुश्च रथं मृतप्रवीतम	७
अराधि होता, स्वर्निर्पतः कृण्वन् विश्वान्यपोसि सत्या ॥४॥	८
गोषु प्रजास्ति, वनेषु पिषे भरन्त विश्वं, बलिं स्वर्गः	९ (८०४)

वि त्वा नरः पुरुत्रा संपर्यन् पितुर्न जिवन्वि वेदो भग्न ॥ ५ ॥

१०

माधुर्न गृध्नुरस्तेव शूरो यातव भीमस्तेषः समन्तु ॥ ६ ॥

११ [१४] (८०६)

(७१)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उप प्र जिन्वन्नृशतीरुशन्तं पतिं न नित्यं जनयः सनीळाः ।

स्वसारः इयात्रिमरुषीमनुषत्र चित्रमुच्छन्तीमुषसं न गावः

१

वीजु चिदं दृक्का पितरो न उक्थे रद्वि रुजन्नङ्गिरसो रवेण ।

चक्रुर्विवा बृहतो गातुमस्मे अहः स्वीर्विविदुः केतुमुषाः

२

दधन्तुतं धनयन्नस्य धीति मादिकुर्यो दिधिष्वोऽ विभृत्राः ।

अनुष्यन्तीरपसो युन्यच्छा कुवाञ्जन्म प्रयमा वर्धयन्तीः

३

मथीव यदी विभृता मातरिवा गृहगृह श्येनो जेन्यो भन ।

आर्क्षी राज्ञे न सहीयस मचा मत्रा दूत्यं मृगवाणो विवाय

४

महे यन् पित्र ई र्मं विवे क रवं त्मग्न पृथन्यश्चिकित्वान् ।

सुजदस्ता धृषता विद्युमस्मे स्वायां देवा दुहितरि त्विषि धात

५ [१५]

स्व आ यस्तुभ्यं दम आ विभाति नमो वा दाशादुशतां अनु द्यन ।

बर्धो अग्रे वयो अस्य द्विबहा यामद राया सगंधं यं जुनामि

६

अग्निं विश्वा अभि पृक्षः सचन्ते समद्रं न सवतः सम यहीः ।

न जामिभिर्वि चिकिते वयो नो विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान्

७

आ यद्विषे नृपतिं तेज आनदं द्युचि रतां निषिक्तं द्यौरमीके ।

अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाध्वं जनयन् सुदयच्छ

८

मनो न योऽध्वनः सद्य एत्येकः सत्रा सूरौ वस्व ईशे ।

राजांना मित्रावरुणा सृषाणी गांषु प्रियममृतं रक्षमाणा

९

मा नो अग्रं सखा पित्र्याणि प्र मर्षिष्ठा अमि विदुष्कविः मन ।

नभो न रूपं जरिमा मिनाति पुरा तस्यां अभिगंस्तेरधीहि

१० [१६] (८१६)

(७२)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि काव्यां वेधसः शश्वतस्कृ—हंस्ते दधानो नयो पुरुणि ।

अग्निर्मुवद रथिपतीं रथिणां सत्रा चक्राणो अमृतांनि विश्वां

१

(८१७)

अस्मे वत्सं परि षन्तं न विन्दन्ति च्छिच्छन्तां विश्वं अमृता अमूराः ।

भ्रमयुवः पवृष्यां धियेषां स्तस्थुः पदे परमे चावग्रः

२

तिस्रो यदग्ने इत्यदस्त्वामिच्छुर्चिं घृतेन गुचयः सपर्यान् ।

नामानि चिद दधिरे यज्ञियान्य सृदयन्त तन्वः सुजाताः

३

आ रोदसी बृहती वेविदन्ताः प्र रुद्रियां जग्निरे यज्ञियांसः ।

विदन्मर्तो नमर्धिता चिकित्वा नग्निं पदे परमे तस्थिवांसम्

४

संजानाना उप सीदन्नभिजु पत्नीविन्तो नमस्यं नमस्यन् ।

रिक्तांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सस्युर्निमिषि रक्षमाणाः

५ [१७]

त्रिः सम यद गुह्यानि त्वे इत पदविंशतिहिता यज्ञियांसः ।

तेर्भा रक्षन्त अमृतं सजापाः पशून् स्थानुश्च पशून् च पाहि

६

विद्वां अग्रे वयुनानि क्षितीनां व्यानुषक् दुरुधा जीवसे धाः ।

अन्नविद्वां अध्वनो देवयाना नतन्द्रा द्रुतो असवा हविर्वाद्

७

स्वाध्यां विव आ सम यद्दी रापो द्यौः व्युतज्ञा अजानज ।

विदद् गव्यं सरमा हृद्धमवै यता नु के मानुषा भोजंत विद्

८

आ ये विश्वा स्वपन्थानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।

महा महद्भिः पृथिवी वि तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धास्यसे वः

९

अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन् विवो यक्षी अमृता अकृण्वन् ।

अर्घ क्षरन्ति सिन्धवो न सुहाः प्र नीचीग्ने अरुषीरजानन्

१० [१८] (८२६)

(५३)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

रयिनं यः पितृवित्तो वयं धाः सुप्रणीतिश्चिक्नुषो न शासुः ।

स्योनशीरतिधिर्न प्रीणानो होतव सन्न विधतो वि तारीत

१

देवो न यः सविता सन्यमन्मा क्त्वा निपातिं वृजनानि विश्वा ।

पुरुषशस्तो अमतिर्न सन्य आत्मेव शवो दिधिषाघ्यो भूत

२

देवो न यः पृथिवी विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो न राजा ।

पुनःसर्वः शर्मसदो न वीरा अनवद्या पतिर्गृष्ट्व नारी

३

(८२९)

तं त्वा नरो दम आ नित्यमिद्ध—मग्ने सचन्त क्षितिषु ध्रुवसु ।

अधि द्युम्नं नि दधुर्भूर्यस्मिन् भवा विश्वायुधेरुणो र्याणाम् ४

वि पृक्षो अग्रे मघवानो अश्व्यु—वि सृग्यो ददन्तो विश्वमायुः ।

सनेम वाजं समिधेष्वयां भागं देवेषु श्रवंस दधानाः ५ [१९]

कृतस्य हि धेनवां वावशानाः स्मदूग्धीः पीपयन्त द्युर्भक्ताः ।

परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समया समुगद्विम ६

त्वे अग्रे सुमतिं भिक्षमाणा त्रिवि श्रवां दधिंर यज्ञियासः ।

नक्ता च चक्रुरुषसा विरूप कृष्णं च वर्णमरुणं च मं धृः । ७

यान् राये मरान्तसुषुदा अग्ने तं स्याम मघवानो त्रयं च ।

छायेषु विश्वं भुवनं सिस्रया—पप्रिवान् गेदसी अन्तर्गश्म ८

अर्धद्विग्रे अर्वाता नृभिर्नृन वीर्यवीरान वनुयामा त्वाताः ।

हंशानासः पितृवित्तस्य रायो वि सृग्यः शतहिमा ना अश्व्युः ९

एता तं अग्र उचथानि वेधो जुष्टानि मन्तु मनसं हृदे च ।

शंकम रायः सुधुरो यमं ते ऽधि श्रवां देवभक्ते दधानाः १० [२०] (८३६)

(७४)

[त्रयोदशोऽनुवाकः ॥१३॥ सू० ७४-८४]

१. गानमो राहृगणः । अग्निः । गायत्री ।

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वाचेमाग्रये । आर अस्मं च शृण्वते १

यः स्नीहितीषु पुर्व्यः संजग्मानाम् कृष्टिषु । अर्क्षद कृशुषं गर्यम् २

उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निवृत्रहाजनि । धनं जयो ग्णोरण ३

यस्य कृतो असि क्षय वेषि हव्यानि त्रीतये । कुम्भत कृणोष्यध्वरम् ४

तमित सुहव्यमङ्गिरः सुतुवं सहसा यहा । जना आहुः सुबर्हिषम् ५ [२१]

आ च बहसि तां हह देवाँ उप प्रदास्तये । हव्यः सुश्चन्द्र वीतये ६

न योरुपद्विरश्व्यः शृण्व रथस्य कच्चन । यदग्ने यासि कृत्यम् ७

त्वातो वाज्यहृदो ऽभि पूर्वमादपरः । प्र कृश्वँ अग्रे अस्थात् ८

उत द्युमत सुवीर्यं बृहदग्नं विवाससि । देवस्यां देव कृशुषे ९ [२२] (८४५)

(७५)

५ गोतमो राहुगणः । अग्निः । गायत्री ।

जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवसंस्तमम् । हव्या जुह्वान आमनि ।	१
अथा ते अङ्गिरस्तमाग्नें वधस्तम प्रियम् । वोचेम ब्रह्म मानसि ।	२
कस्ते जामिर्जानाना मग्ने को दाश्वध्वरः । को ह कर्मिन्नसि भितः ।	३
त्वं जामिर्जानाना मग्ने मित्रो असि प्रियः । सखा मविभ्य ईड्यः ।	४
यजा नो मित्रावरुणा यजा देवां कृतं ब्रूहत । अग्ने याक्षि स्वं दमम् ।	५ [२३] (८५०)

(७६)

५ गोतमो राहुगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

का त उपेतिर्मनसो वराय भुवदग्ने शंतमा का मनीषा ।	
का वा युज्ञेः परि दक्षं त आप केन वा त मनसा दाशेम ।	१
एह्यग्र इह होता नि षीदा दक्षः सु पुणुता भवा नः ।	
अवतां त्वा रोदसी विश्वमिन्वं यजा महे सौमनसाय देवान ।	२
प्र सु विश्वान रक्षसो धक्षयन्त भवा यजानामभिशन्तिपावा ।	
अथा बह सोमपति हरिष्या मातिथ्यमस्मै चक्रमा मुदान् ।	३
प्रजावता वचसा वह्निरुमा ऽऽ च हवे नि च सन्सीह देवेः ।	
वेषि होत्रमुत पोत्रं यजत्र बोधि प्रयन्तर्जनितर्वसूनाम् ।	४
यथा विप्रस्य मनुषो हविर्भि देवा अयजः कविभिः कविः मनु ।	
पुवा होतः सन्यतर त्वमद्याग्ने मन्द्रया जुहा यजस्व ।	५ [२४] (८५५)

(७७)

५ गोतमो राहुगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

कथा दाशमाग्रये कार्स्मै देव नृष्टोच्यते मामिने गीः ।	
यो मर्त्येष्वमृतं कृतावा होता यजिष्ठ इत कृणोति देवान् ।	१
यो अध्वरेषु शंतम कृतावा होता तम नमोभिग कृणुध्वम् ।	
अग्रियंद वेर्मतीय देवा न्म सा बोधाति मनसा यजानि ।	२
स हि क्रतुः स मर्यः स सायु मित्रो न भूदद्भुतस्य रथीः ।	
तं मेधेषु प्रथमं देवयन्ता विंश उप ब्रुवते दृष्टममारीः ।	३ (८५८)

स नो नृणां नृत्तमो गिशादा अग्निगिगिऽवसा वेतु भीतिम् ।

तनां च ये मघवानः शविष्ठा वाजप्रभृता इषयन्त मन्त्रं ४

एवाग्निगोतमैभिरुक्तावा विप्रैर्मिग्स्ताष्ट जातवेदाः ।

स एषु द्युम्नं पीपयन् स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान् ५ [२५] (८६०)

(७८)

५. गोतमो राहगणः । अग्निः । गायत्री ।

अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो वितर्षणे । द्युम्नैरभि णोनुमः १

तमु त्वा गोतमो गिरा गयस्कांमो दुवस्यति । द्युम्नैरभि णोनुमः २

तमु त्वा वाजसातम—मद्भिःस्वह्वामह । द्युम्नैरभि णोनुमः ३

तमु त्वा वृत्रहन्तमं यो दस्यैस्वपूनुषे । द्युम्नैरभि णोनुमः ४

अवोचाम राहगणा अग्रयं मधुमद वचः । द्युम्नैरभि णोनुमः ५ [२६] (८६५)

(७९)

१-२ गोतमो राहगणः । १-३ अग्निः मध्यमोऽग्निर्वाः । ४-१२ अग्निः । १-३ त्रिष्टुप्

४-६ उष्णिक् । ७-१५ गायत्री ।

हिरण्यकेतो रजमो विमारे अहिर्भुनिवात इव धर्जीमान् ।

शुचिभ्राजा उषसा नवेदा यशस्वतीरपम्युवो न सयाः १

आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यदुदिम ।

शिवाभिर्न स्मर्यमानाभिरागात् पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा २

यदीमृतस्य पयसा पिपासो नयन्मृतस्य पश्चिमी रजिष्ठैः ।

अयमा मित्रो वरुणः परिज्मा त्वचं पृश्नन्त्युपरस्य योनौ ३

अग्ने वाजस्य गोमते ईशानः सहसो यदो । अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः ४

स ईधानो वसुष्कवि—रग्निरीळन्यो गिरा । रवन्स्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ५

क्षपो राजन्नुत त्वना—ग्ने वस्तारुतोषभः । स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ६ [२७]

अवां नो अग्र ऊतिभिर्—गायत्रस्य प्रथमणि । विश्वांसु धीषु वन्द्य ७

आ नो अग्रे रयिं भर सत्रासाहं वरुणयम् । विश्वांसु पुत्सु दुहरम् ८

आ नो अग्रं सुचेतुनां रयिं विश्वायुपोषसम् । माईकं धेहि जीवसे ९ (८७४)

प्र पूतास्तिग्मशोचिषे वाचो गोतमाग्रं । भरस्व मुन्नयुगिरः १०
यो नो अग्रमिदामन्यन्ति दुर्ग पर्वीष्ट सः । अस्माकमिद वृधे भव ११
सहस्राक्षो विचर्षणि रग्नी रक्षांसि संधति । होता गृणीत त्वदध्यः १२ [२८] (८७७)

(८०)

१६ गोतमो राहगणः । इन्द्रः, १६ इन्द्रः, (अथवा, मनः दध्यङ् च) । पंगिः ।

इन्धा हि सोम इन्मदे ब्रह्मा चकार वर्धनम् ।
शर्विष्ठ वज्रिभोजसा पृथिव्या निः शशा अहि-मर्चन्ननु स्वराज्यम् १
स त्वामदुद् वृषा मदः सोमः ज्येनाभूतः सुतः ।
येना वृत्रं निरुद्धयो जघन्थ वज्रिभोजसा चर्चन्ननु स्वराज्यम् २
प्रेहमीहि धृष्णुहि न ते वज्रो नि र्यसंत ।
इन्द्रो नृष्णं हि ते शवा हनो वृत्रं तया अपां चर्चन्ननु स्वराज्यम् ३
निरिन्द्र भृश्या अधि वृत्रं जघन्थ निद्रिवः ।
सृजा मरुत्वतीव जीवधन्या इमा अपां चर्चन्ननु स्वराज्यम् ४
इन्द्रो वृत्रस्य दार्षतः सानुं वज्रेण हीडितः ।
अमिक्रम्याव जिघ्रते ऽपः समीपं चादय चर्चन्ननु स्वराज्यम् ५ [२९]
अधि सानो नि जिघ्रते वज्रेण शतपर्वणा ।
मन्दान इन्द्रो अन्धसः सखिभ्यो गातुमिच्छत्यर्चन्ननु स्वराज्यम् ६
इन्द्र तुभ्यमिदं द्विवा ऽनुत्तं वज्रिन वीर्यम् ।
यद्भु त्यं मायिनं मुगं तमु त्वं माययावधी चर्चन्ननु स्वराज्यम् ७
वि ते वज्रोसो अस्थिर-न्नवति नाज्याः अनु ।
महत त इन्द्र वीर्यं बाह्वान्ते बलं हित-मर्चन्ननु स्वराज्यम् ८
महर्षं साकर्मचत परि होमत दिशतिः ।
शतेनमन्वनानवु-गिन्द्राय ब्रह्माद्यत-मर्चन्ननु स्वराज्यम् ९
इन्द्रो वृत्रस्य तर्विषां निरुहन्सहसा सहः ।
महत तदस्य पीर्यं वृत्रं जघन्वा असृज-दचर्चन्ननु स्वराज्यम् १० [३०]
इमे चित् तव मन्यवं वंयंत भियसा मही ।
यदिन्द्र वज्रिभोजसा वृत्रं मरुत्वा अवधी चर्चन्ननु स्वराज्यम् ११ (८८८)

न वेपसा न तन्यते—न्द्रं वृत्रो वि बीमयत ।

अभ्येनं वज्रं आयमः सहस्रभृशिरायता—वृत्रनुं स्वर्गज्यम् १२

यद् वृत्रं तयं चाशानि वज्रेण समयोधयः ।

अहिमिन्द्र जिघांसता द्विवि ते बद्धेयं शत्रो वृत्रनुं स्वर्गज्यम् १३

अभिष्टने तं अद्रिवो यत स्था जगच्च रजत ।

त्वष्टा चित तव मन्यव इन्द्रं वेविज्यते भिया—वृत्रनुं स्वर्गज्यम् १४

नहि नु यावधीमसी—न्द्रं को वीर्यो परः ।

तस्मिन्मृगमुत क्रतुं क्वा ओजांसि सं दधुः—वृत्रनुं स्वर्गज्यम् १५

यामथवी मनुष्यता दृध्यह धियमर्चत ।

तस्मिन् ब्रह्माणि पूर्वथ—न्द्रं उक्थवा समरमुता—वृत्रनुं स्वर्गज्यम् १६ [३१] (८९३)

— १०१५ —

(८१)

षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२ ।

९. गान्धर्वो बहुराजः । इन्द्रः । पत्निः ।

इन्द्रो मदाय वावृधे शर्वम वृत्रहा नृभिः ।

तस्मिन्महत्वाजिषु—तेमर्भे हवामह म वाजेषु प्र नोऽविषत १

असि हि वीर सेन्यो ऽसि भूरि पगवृदिः ।

असि वृक्षस्य चिद वृधो यजमानाय शिक्षासि मुन्वते भूरि ते वसु २

यवुदीरते आजयो धृष्णावं धीयते धना ।

युक्षवा मवृच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधो ऽस्माँ इन्द्र वसौ दधः ३

क्रत्वा महौ अनुष्वधं भीम आ वावृधे शर्वः ।

भिय क्रुष्व उपाकयो नि शिपी हरिवान् दधे हस्तयावर्द्धमायसम ४

आ पपी पार्थिवं रजं बद्धेयं रञ्जना द्विवि ।

न त्वावी इन्द्र कश्चन न ज्ञातो न जनिष्यते ऽति विश्वं ववक्षिथ ५ [१]

यो अर्यो मर्तभोजनं पराददाति वृशुषे ।

इन्द्रो अस्मभ्यं शिक्षतु वि मज्जा भूरि ते वसु भक्षीय तव गर्धसः ६

मदेममे हि नो वृदि—युथा गवामृजुक्रतुः ।

सं गृभाय पुरु ज्ञतो—मयाहृत्या वसु शिशिहि गय आ मर ७ (९००)

मादयस्व सुते सत्त्वा शवसे शूर राधमे ।

विद्या हि त्वा पुरुषसु—मुप कामान्समृज्महे ऽथा नोऽविता मव

८

एते तं इन्द्र जन्तवो विश्वं पुण्यन्ति वार्यम् ।

अन्तर्हि ख्यो जनाना—मया वेदो अदाशुषां तेषां नो वेद आ भव

१ [२] (१०२)

(८२)

६ गान्तमो राहगणः । इन्द्रः । पंक्तिः ६ जगती ।

उपो षु शृणुही गिरो मघवन मातथा इव ।

यदा नः सुनुतावतः कर आवृथेयांस इद योजा न्विन्द्र ते हरी

१

अक्षन्नमीमदन्त ह्य—व प्रिया अधुषत ।

अस्तोषत स्वभानवा विप्रा नविडया मती योजा न्विन्द्र ते हरी

२

सुसंहशं त्वा वपं मघवन वन्दिषीमहि ।

प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो याहि वशो अनु योजा न्विन्द्र ते हरी

३

म घा तं वृषणं स्य—मधि तिष्ठति गोविदम्

यः पात्रं हागियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरी

४

युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सव्यः शंतकतो ।

तेन जायामुप प्रियां मन्वानो याह्यन्धमो योजा न्विन्द्र ते हरी

५

युनज्मि ते बह्वणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिष गर्भम्याः ।

उत त्वा सूतामां रभसा अमन्दिषुः पृषण्वान् वञ्चिन्समु पत्न्यामदः

६ [३] (१०८)

(८३)

६ गान्तमो राहगणः । इन्द्रः । जगती ।

अश्वावति पथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मय्यस्मन्नातिभिः ।

तमिन पुणक्षि वसुना भवीयसा मिन्धुमापो यथाभितो विचेतमः

१

आपो न देवीरुपं यन्ति ह्यत्रियं—सवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।

प्राचेतुवासः प्र णयन्ति देवयुं बह्वप्रियं जाषयन्ते वग इव

२

अधि द्वयोरदधा उक्थयं वचो यतमृचा मिथुना या संपुर्यतः ।

असंयतो व्रते ते क्षेति पुण्यति भद्रा शक्तिर्यजमानाय मुन्वते

३ (१११)

आवङ्किनाः प्रथमं वधिरे वयं इन्द्राग्र्यः शम्वा ये सुकृत्यया ।	
सर्वे पुणेः समविन्दन्त भोजनं—मश्वावन्तं गोमन्तमा पशुं नरः	४
यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तंत ततः सूर्यो वतपा वेन आर्जनि ।	
आ गा आजकुशनां काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे	५
बर्हिषा यत स्वपृत्याय वृज्यते ऽर्को वा श्लोकमाघोषते दिवि ।	
ग्रावा यज्ञं वदति कारुकवथ्य—स्तस्यदिन्द्रो अभिपित्वेषु रण्यति	६ [४] (९१४)

(८४)

२० गोनमो गृहगणः । इन्द्रः । १-६ अनुष्टुपः ७-९ उष्णिक्, १०-१२ पंक्तिः;

१३-१५ गायत्री; १६-१८ त्रिष्टुपः (प्रगायः=) १९ बृहती; २० सतोबृहती ।

अमावि सोम इन्द्र ते शर्विष्ठ धृष्णवा गहि ।	
आ त्वा पृणक्त्विन्द्रियं रजः सूर्यो न रदिमभिः	१
इन्द्रमिन्द्रां वहुतो ऽप्रतिपृष्टश्वसम् ।	
कर्षाणां च स्तुतीरुपं यज्ञं च मानुषाणाम्	२
आ तित्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हर्षी ।	
अवाचीनं सु ते मनां ग्रावा कृणोतु वगनुनां	३
इममिन्द्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्त्यं मदम् ।	
गुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन् धारां क्रतस्य मर्दनं	४
इन्द्राय नूनमर्चतो—कथानि च ब्रवीतन ।	
सुता अमत्सुरिन्द्रो ज्येष्ठं नमस्यता सहः	५ [५]

नकिङ्क्ष्व रथीतरो हरी यदिन्द्रं यच्छमे ।

नकिङ्क्षानु मज्जन्ता नकिः स्वश्वं आनशे

६

य एक इदं विदयते वसु मर्तीयं दागुषे ।

ईशानो अर्पतिष्कृत इन्द्रो अङ्ग

७

कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पामिव स्फुरत ।

कदा नः शुभ्रवद गिर इन्द्रो अङ्ग

८

(९२२)

यच्चिद्धि त्वा बहुभ्य आ सुतावाँ आविवांसति ।	
उग्रं तन पन्पते शव इन्द्रो अङ्ग	९
स्वादोमिन्धा विष्वतो मध्वः पिबन्ति गीयः ।	
या इन्द्रेण स्यावरी—वृष्णा मर्दन्ति शोभसं वस्वीगन् स्वराज्यम्	१० [६]
ता अम्य पुशानायुवः सोमं श्रीणन्ति पृथ्वयः ।	
प्रिया इन्द्रस्य धेनवा वज्रं हिन्वन्ति मार्यकं वस्वीगन् स्वराज्यम्	११
ता अम्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचंतसः ।	
प्रतान्यस्य सश्चिरे पूरुणि पूर्वचिंतये वस्वीगन् स्वराज्यम्	१२
इन्द्रो दधीचो अर्थाभ—वृत्राण्ययतिष्कृतः । जघान नवतीर्नव	१३
इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पवितृष्वपभितम् । तद विदच्छर्यणावति	१४
अत्राह गोरमन्वत् नाम त्वष्टुरपीच्यम् । इन्धा चन्द्रमसो गृह	१५ [७]

को अय युङ्क् धुरि गा कृतस्य शिमीवता भामिनो दुहणापुन ।	
आसन्नपूत इन्वसो मयापुन य एषां भूत्यामूणधन स जीवात	१६
क ईपते नृज्यते को विभाय को मंसत सन्तमिन्द्रं को अन्ति ।	
कस्तोकाय क इमायोत गये अधि ब्रवत तन्वे ई को जनाय	१७
को अग्निमीडि हविषा धूनेन सुचा यजाता कनुभिधुविभिः ।	
कर्षे वृषा आ वहाताय हांम को मंसत वीतिहोत्रः मुदुवः	१८
त्वमङ्ग प्र शीसियां देवः शिविष्ट मर्त्यम् ।	
न त्वदन्यो मघवन्नस्ति मर्द्धित—न्द्र ब्रवीमि ते वचः	१९
मा ते राधांसि मा ते ऊतयो वसो उस्मान कदा चना दभन ।	
विश्वो च न उपमिमीहि सानुय वसुनि चपणिभ्य आ	२० [८] (९३४)

(८५)

[चतुर्विंशोऽनुवाकः ॥१४॥ सू० ८५-९३]

१२ गेनमो राष्ट्रगणः । मरुतः । जगतीः ५, १२ त्रिष्टुप ।

प्र ये शूरभन्ते जनयो न सप्तयो यामन रुद्रस्य मूनवः मुदंससः ।	
रादसी हि मरुतश्चक्रिं वृधे मदन्ति वीग विदधेषु घृष्ट्वयः	१
त उक्षितासो महिमानसाशन विवि रुद्रासो अधि चक्रिं मदः ।	
अर्चन्तो अकं जनयन्त इन्द्रिय—मधि भियां दधिं पृश्निमानरः	२ (९३६)

गोमार्तरो यच्छुभयन्ते अजिभिस्तनूषु शुभ्रा दधिरे विरुक्रमतः ।	
बाधन्ते विश्वमभिमातिनमप वत्मान्येषामनु रीयते घृतम्	३
वि ये भ्राजन्ते सुमस्तास ऋष्टिभिः प्रच्यावयन्तो अच्युता चिदांजसा ।	
मनोजुवो यन्मरुतो रथेष्व्वा वृषमातासः पृषतीरयुग्ध्वम्	४
प्र यद् रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं वाजे अर्द्धिं मरुतो रहर्यन्तः ।	
उतारुषस्य वि ध्यन्ति धारा श्रमेवोदमिष्युन्दन्ति भूमं	५
आ वो वहन्तु सतयो रघुष्यदो रघुपत्वाः प्र जिगात बाहुभिः ।	
सीवता बर्हिरुरु वः सर्वस्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वो अन्धसः	६ [७]
तेऽवर्धन्त स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरुक चक्रिरे सदः ।	
विष्णुर्यद्वावद् वृषणं मकुच्युतं वयो न सीवृत्रधि बर्हिषि प्रिये	७
शूरा इवेद युपुधया न जग्मयः श्वस्यवो न घृतनासु येतिरे ।	
भयन्ते विश्वा भुवना मरुद्भ्या राजान इव त्वेषसंहशा नरः	८
त्वष्टा यद् वज्रं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रमूर्तिं स्वपा अवर्तयत ।	
धत्त इन्द्रो नर्यपांसि कर्तवे ऽहनं वृत्रं निरपामौऽज्ञदणवम्	९
ऊर्ध्वं नुनुव्रेऽवतं त आंजसा दादृहाणं चिद विभिदुर्वि पर्येतम् ।	
धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मक् सोमस्य रण्यानि चक्रिरे	१०
जिह्वं नुनुव्रेऽवतं तया विशा सिञ्जुत्सं गातमाय तृष्णाजै ।	
आ गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः	११
या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषं यच्छुताधि ।	
अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीर्यम्	१२ [१०] (९४६)

(८६)

१० गोतमो राहूगणः । मरुतः । गायत्री ।

मरुतो यस्य हि क्षयं पाथा त्रिवो विमहसः । स सुगोपातमो जनः	१
यज्ञेवा यज्ञवाहसा विप्रस्य वा मतीनाम् । मरुतः शृणुता हवाम्	२
उत वा यस्य वाजिनो ऽनु विप्रमतक्षत । स गन्ता गोमति इजे	३
अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिविष्टिषु । उक्थं मदश्च शश्यते	४
अस्य भोषन्त्वा भुवो विश्वा यध्वर्षणीरमि । सूरं चित समुषीरिषः	५ [११] (९५१)

पूर्वाभिर्हि ददाशिम	शराद्धिर्मरुता वयम् । अवोभिश्चर्षणीनाम	६
सुभगः स प्रयज्यवो	मरुता अस्तु मर्त्यः । यस्य प्रयोमि पर्थथ	७
शशमानस्य वा नरः	स्वेदस्य सत्यशवसः । विदा कामस्य वेनतः	८
ययं तत सत्यशवस	आविष्कृतं महित्वना । विध्यता विद्युता रक्षः	९
गृहता गृह्यं तमो	वि यात विश्वमन्त्रिणम् । ज्योतिष्कर्ता यदुममि	१० [१२] (१५६)

(८७)

६ गोतमो राहगणः । मरुतः । जगती ।

प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरप्तिना	ऽनानता अविधुरा ऋजीषिणः ।	
जुष्टं तमामो नृतमासो अजिभि	— र्व्यानमे के चिदुमा इव मृभिः	१
उपह्वेषु यद्विध्वं ययिं	वयं इव मरुतः केन चित पथा ।	
श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्व	धृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते	२
प्रेषामज्मेषु विधुरेव रेजते	भूमिर्यामेषु यद्ध युजते शुभे ।	
ते क्रीळयो धुनेयो भ्राजहृदयः	स्वयं महित्वं पनयन्त धृतयः	३
स हि स्वमृत पृषवस्वो युवा गणोऽ	स्या ईशानस्तर्विषीभिरावृतः ।	
असि सत्य ऋणयावानेष्टो	ऽस्या धियः प्राविताथा वृषा गणः	४
पितुः प्रत्वस्य जन्मना वदामसि	सोमस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा ।	
यदीमिन्द्रं शम्युक्ताण आशता	— दिन्नामानि यजियानि दधिरे	५
श्रियसे कं भानुभिः सं मिमिक्षिरे	ते रश्मिभिस्त ऋकाभिः सुखादयः ।	
ते वाशीमन्त इप्सिणो अमीरवा	विद्रे म्रियस्य मरुतस्य धाम्नः	६ [१३] (१६२)

(८८)

६ गोतमो राहगणः । मरुतः । त्रिष्टुप् । १, ६ मत्तारपङ्क्तिः । ५ विराड् रूपः ।

आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वर्के	रथंभियात कष्टिमद्भिस्त्वपणैः ।	
आ वर्षिष्ठया न इपा	वयो न पतता सुमायाः	१
तेऽरुणेभिर्वरमा पिशङ्गैः	शुभे कं यान्ति रथतृभिस्त्वैः ।	
रुक्मो न बिभ्रः स्वधृतीवान्	पद्या रथस्य जङ्घनन्त भूमं	२ (१६४)

भ्रिये कं वो आध तनुषु वाशीं—मैधा वना न कृणवन्त ऊर्ध्वा ।

युष्मभ्यं कं मरुतः सुजाता—स्तुविद्युन्नासो धनयन्ते अद्रिम ३

अहानि गृध्राः पर्या व आगुं—रिमां धियं वाकार्या च देवीम् ।

बह्वं कृण्वन्तो गोतमासो अर्के—रुध्वं ननुद्र उत्सधिं पिबध्वं ४

एतत् त्यक्त योजनमचेति सन्वहं यन्मरुतो गोतमो वः ।

पश्यन् हिरण्यचक्रानयौदंष्ट्रान् विधावतो वराहान् ५

पृषा स्या वो मरुतोऽनुमर्त्री प्रति होमनि वायतो न वाणी

अस्तोमयद् वृथासा—मनु स्वधां गर्भस्त्याः ६ [१४] (९६८)

(८९.)

१० गोतमो राहुगणः । विश्वेदेवाः (१-२, ८-९, देवाः, १० अदितिः) । जगती;

६ विराट्-स्थानाः ८-१० त्रिष्टुप् ।

आ नो भद्राः कर्तवो यन्तु विश्वतो ऽर्धधासो अपरीतास उज्जिर्धः ।

देवा नो यथा सवमिद् वृधे अस—भ्रमापुवो रक्षितारो विवेविवे १

देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिग्भि नो नि वर्तताम् ।

देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिर्गन्तु जीवसे २

तान् पूर्वया निविदां हूमहे वयं भगं मित्रमदितिं दक्षमसिधम् ।

अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ३

तन्नो वातो मयोभु वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत पिता द्यौः ।

तद् ग्रावाणः सोमसुतो मयोभुव—स्तदश्विना गृणुनं पिण्ण्या युवम् ४

तमीशानं जगतस्तस्युषस्पतिं धियंजिन्वमवसे हूमहे वयम् ।

पृषा नो यथा वेदसामसद् वृधे रक्षिता पायुरदंध्यः स्वस्तये ५ [१५]

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदेवाः ।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ६

पृषदंश्वा मरुतः पृश्निमातरः गुभंयावानो विदधंषु जग्मयः ।

अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अक्सा गमञ्जिह ७

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभि—र्व्यशेम देवहितं यदायुः ८ (९७६)

शतमिच्छु शरवो अन्ति देवा यत्रा नञ्चका जगसं तनूनाम् ।
 पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषतायुगन्तोः १
 अदितिर्द्यौरदितिर्न्तारिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
 विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम् १० [१६] (९७८)

(५०)

१. गौतमो राहुगणः । विश्वदेवाः । गायत्री; ९. अनुष्टुप् ।

ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् । अयमा कुर्वेः सजोषाः १
 ते हि वस्वो वसवानास्ते अग्रमूरा महर्षिभेः । वना रक्षन्ते विश्वाहा २
 ते अस्मभ्यं शर्म यंसं ह्यमृतः मर्त्येभ्यः । बाधमाना अप द्विषः ३
 वि नः पथाः सञ्चिनायं चिपन्निवन्दो मरुतः । पूषा मणो वन्द्यासः ४
 उत नो धियो गोअग्राः पूषन् विष्णवेवयावः । कर्ता नः स्वस्तिमतः ५ [१७]

मधु वातां क्रतायते मधुं क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीनः सन्वोषधीः ६
 मधु नक्तसुतोषमो मधुमन् पार्थिवं रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता ७
 मधुमात्रा धनस्पति मधुमो अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः ८
 शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वयमा ।

शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुक्कमः ९ [१८] (९८७)

(९१)

६३ गौतमो राहुगणः । सोमः । ऋष्टुप्; ५-१६ गायत्री; १७ उष्णिक् ।

त्वं सोम प चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् ।
 तव प्रणीती पितरौ न इन्द्रो देवेषु गन्तमभजन्त धीराः १
 त्वं सोम कतुभिः सुकतुभूस्त्वं दक्षीः सुदक्षो विश्ववेदाः ।
 त्वं वृषा वृषत्वोर्मिमहिन्वा द्युम्रिमिधुम्यभवा नृचक्षाः २
 राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद् गर्भीरं तवं सोम धाम् ।
 शुचिद्वर्मासि प्रियां न मित्रां दक्षाय्यो अयमेवांसि सोम ३
 या ते धामानि त्रिवि या पृथिव्यां या पथेत्त्वोषधीष्वप्सु ।
 तेभिर्ना विश्वैः सुमना अहेठन राजन्सोमं प्रति हव्या गृभाय ४ (९९१)

त्वं सोमासि सत्यति—स्त्वं राजोत वृत्रहा । त्वं भद्रो असि कर्तुः ५ [१९]

त्वं च सोम नो वशो जीवातु न मरामहे । प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ६
 त्वं सोम महे भगं त्वं यूने कनायते । दक्षं दधामि जीवसे ७
 त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्नथायतः । न रिप्येत त्वावतुः सखा ८
 सोम यास्ते मयोभुव ऊतयः सन्ति वृशस्पि । तामिनेनोऽविता भव ९
 इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागाहि । सोम त्वं नो वृधे भव १० [२०]

सोम गीभिर्ह्वा वयं वर्धयामा वचोविदः । समुत्कीको न आ विश ११
 गृयम्फानो अमीवहा वसुवित पृष्टिवर्धनः । सुमित्रः सोम नो भव १२
 सोम रारन्धि नो हृदि गात्रो न यजमाना । मयं इव स्व ओङ्कयं १३
 यः सोम सख्ये तव गण्णद देव मन्यः । ते त्वर्क्षः मचनं कृविः १४
 उरुण्या णो अभिशन्तेः सोम नि पाहोतमः । सखा सुशोव एधि नः १५ [२१]

आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृण्यम । भवा वाजस्य संग्रथे १६
 आ प्यायस्व मवन्तिम सोम विश्वभिरंशुभिः । भवा नः सुभवंस्तमः सखा वृधे १७
 सं ते पर्यासि सभं यन्तु वाजाः सं वृण्यन्त्यभिमानिषाहः ।
 आप्यार्यमानो अमृताय सोम द्विवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व १८
 या ते धामानि हविषा यजेन्ति ता ते विश्वा परिभूरन्तु यज्ञम
 गृयम्फानः प्रतरणः सुवीगेऽवीरहा प्र चरं सोम दुर्यान् १९
 सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सोमो वीरं कर्मण्यं ददाति ।
 साधुन्यं विवृथ्यं सभयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै २० [२२]

अषाह्मं युन्तु पृतेनासु पथि स्वषामप्सां वृजनस्य गोपाम ।
 भूरंषुजां सुक्षितिं सुभवं जयन्तं त्वामनु मदेम सोम २१
 त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वा—स्त्वमपो अंजनयस्त्वं गाः ।
 त्वमा तंतन्धोर्षुन्तरिक्षं त्वं ज्यातिषा वि तमो ववर्थ २२
 वृधेन नो मनसा देव सोम रायो भागं सहमावन्नभि पुंध्य ।
 मा त्वा तनूदीशिषि वीर्यया—भयैभ्यः प्र चिंकिता गविष्टी २३ [२३] (१०१०)

(९२)

१८ गोतमो राहृगणः । उषाः, १६-१८ अक्षितौ । १-४ जगती;
५-१२ त्रिष्टुप्; १३-१८ उष्णिक् ।

एता उ त्या उषसः केतुमकृत पूर्वे अर्धं रजसो भानुमञ्जने ।
निष्कृष्वाना आयुधानीव धृष्णावः प्रति गावोऽरुषीर्यन्ति मातरः । १
उदपमन्नरुणा मानवा वृथा स्वायुजो अरुषीर्गा अयुक्षत ।
अकन्नुषासो वृथानि पूर्वथा रुशन्तं भानुमरुषीरग्नियुः । २
अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः समानेन योजनेना पंगवतः ।
इषं वहन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते । ३
अधि पेशांसि वपते नृतरिवा-पोणुते बक्ष उसेव बर्जहम् ।
ज्योतिर्विश्वस्त्रे भुवनाय कृण्वती गावो न व्रजं व्युषा आवर्तमः । ४
प्रत्यर्ची रुशदस्या अदशि वि तिष्ठते बाधते कृष्णमश्वम् ।
स्वरुं न पेशो विदथंश्च अत्र चित्रं द्विवो दृहिता भानुमभेन । ५ [२४]

अतारिष्म तमसम्यारमस्यो-षा उच्छन्ती वृथाना कृणोति ।
श्रिय छन्वां न स्मर्यते विभाती सुप्रतीका सोमनसायाजीगः । ६
भाम्बती नेत्री सनुतानां द्विवः स्तवे दृहिता गोतमेभिः ।
प्रजावतो नुवतो अश्वबुध्या-नुषो गोअग्रौ उप मासि वाजान् । ७
उषस्तमश्या यज्ञसं सुवीरं वासप्रवर्गं रयिमश्वबुध्यम् ।
सुवसंसा श्रवसा या विभासि वाजप्रसूता सुमंग बृहन्तम् । ८
विश्वानि देवी भुवनामिचक्ष्यां प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति ।
विश्वं जीवं चरसं बोधयन्ती, विश्वस्य वार्षमविद्वन्मनायोः । ९
पुनःपुनर्जायमाना पुगणी समानं वर्णमभि शुभमाना ।
श्वग्रीवं कृत्नुर्विज आभिनाना मर्तस्य देवी जग्यन्यायुः । १० [२५]

वृण्वती द्विवो अन्ता अबा-ध्यप स्वमारं सनुतयुयोति ।
प्रमिनती मनुष्या युगानि याषां जगरस्य चक्षसा वि भाति । ११
पशान् चित्रा सुभगा प्रधाना सिन्धुन क्षाद उर्विया द्यमश्वेन ।
अमिनती देव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रुग्मिभिर्दृशाना । १२ (१०२९)

उषस्तच्छिन्नमा भूरा—स्मर्यं वाजिनीवति । येनं लोकं च तनयं च धामहे १३
 उषो अघेह गोम—त्यश्वावति विभादरि । रेवदुस्मे व्युच्छ मुनृतावति १४
 युष्वा हि वाजिनीव—त्यश्वा अघारुणो उषः । अथा नो विश्वा सोमंगान्या वह १५ [२६]

अश्विना वर्तिस्मदा गोमद दत्ता हिरण्यवत । अवीग्रथं समनमा नि यच्छतम १६
 याषित्था भृङ्गक्रमाविषो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः । आ न ऊर्जे वहतमश्विना युवम १७
 एह देवा मघोमुवा नृथा हिरण्यवर्तनी । उषर्बुधो वहन्तु सोमपीतये १८ [२७] (१०२८)

(५३)

१२ गेतमो राहुगणः । अग्नाभोमौ । १-३ अनुष्टुप् ; ४-७. १२ त्रिष्टुप् ; ८ जगती त्रिष्टुप्,

५-११ गायत्री ।

अग्नीषोमाविमं सु मे गृणूत वृषणा हवम ।
 प्राति सूक्तानि हर्यतं भवतं वागुषे ग्रयः १
 अग्नीषोमा यो अद्य वा—मिदं वचः भपयति ।
 तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वदव्यम २
 अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्भविष्कृतिम ।
 स प्रजया सुवीर्यं विश्वमापुर्व्यभवत ३
 अग्नीषोमा चेति तद वीर्यं वा यदमुष्णीतमवसं पणि गाः ।
 अवातिरतं बृस्यस्य शेषो ऽविन्दतं ज्योतिरेकं बृहभ्यः ४
 युषमेतानि विवि रोचना—न्यग्निश्च सोम सकंतू अधत्तम ।
 युषं सिन्धूगमिशस्तेरवृष्टा—दग्नीषोमावमुञ्चतं गृभीतान ५
 आन्यं विषो मातरिश्वा जमारा—मथ्नावन्यं परि इयेनो अद्रः ।
 अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानो—रं यज्ञाय चक्रथुरु लाक्रम ६ [२८]
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यते वृषणा जुषेथाम ।
 सुशर्माणा स्ववसा हि भूत—मथा धत्तं यजमानाय शं योः ७
 यो अग्नीषोमा हविषा सपर्याद देवदीचा मनसा या घृतेन ।
 तस्य वतं रक्षतं पातमहंसा विशे जनाय महि शर्म यच्छतम ८
 अग्नीषोमा सर्वेदसा सद्गती वनतं गिरः । स देवत्रा बभूवथुः ९
 अग्नीषोमावनेन वां यो वां धृतेन दाशति । तस्मै दीदयतं बृहन् १० (१०३८)

अग्नीषोमाग्निमानि नो युवं हव्या जुनोषतम् । आ यांतमुप नः सर्वा ११
 अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न आ प्यायन्तामृक्षिया हव्यसुर्वः ।
 अस्मे बलानि मधवंसु धत्तं कृणुतं नो अध्वरं श्रुष्टिर्मानम् १२[२९](१०४०)

(९४) [पञ्चदशोऽनुवाकः ॥ १५॥ सू० ९४-१०५]

१६ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः (जातवेदाः) ; ८ (त्रय पादाः) देवाः, १६ उत्तरार्धस्य अग्निः,
 मित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीयावो वा । जगतीः १५-१६ त्रिष्टुप् ।

इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिषं सं ग्रहेमा मनीषया ।
 मद्रा हि नः प्रमतिरस्य संमद्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १
 यस्मै त्वमायजसे स साधत्यतर्वा क्षेति वधते सुवीर्यम् ।
 स तृताव नैनमश्रोत्वहतिरग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव २
 शक्रेम त्वा सुमिधं साधया धियस्त्वे देवा हविर्गन्त्याहुतम् ।
 त्वमादित्यौ आ वहु तान् सुष्टोमस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ३
 मरुतिधमं कृणवांमा हवींषि ते क्षितयन्तः पर्षणापर्वणा वयम् ।
 जीवानवे प्रतरं साधया धिया अग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ४
 विशां गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपदश्च यदुत चतुष्पदकुर्मिः ।
 विश्वः प्रकृत उषसो महौ अख्ये सख्ये मा रिषामा वयं तव ५ [३०]
 त्वमध्वर्युरुत होतामि पूर्यः प्रशाप्ता पोतां जुमुषां पुरोहितः ।
 विश्वा बिद्धौ आर्विज्या धीर पुष्यस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ६
 यो विश्वतः सुपर्नाकः सृष्टिर्मि दूरे चित्र सन्तज्जिह्वान्ति गोचसे ।
 गत्र्यग्निवृद्धो अग्निं देव पश्यस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ७
 पूर्वो देवा मवतु सुन्वतो रथो अस्माकं शंसो अख्यन्तु वृद्धाः ।
 तदा जानीतोत पुष्यता वचा अग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ८
 वधेर्दुःशंसो अपं वृद्धो जहि दूरे वा ये अन्ति वा के चिद्विजिणः ।
 अथा यज्ञाय गृणत सुगं वृद्धस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ९
 यदयुक्त्वा अरुणा रोहिता रथे वातजुता वृषभस्यैव ते रवः ।
 आदिन्वमि वनितो धूमकेतुना अग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १० [३१](१०५०)

- अर्धं स्वनाकुत बिभ्युः पतत्रिणो दप्सा यत् ते यक्मादो व्यस्थिर्ग्न ।
 सुगं तत् ते तावकेभ्यो रथेभ्यो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ११
 अयं मित्रस्य वरुणस्य धारसि ऽवसातां मरुतां हव्यो अद्भुतः ।
 मुळा सु नो भूर्वेषां मनः पुनरथे सख्ये मा रिषामा वयं तव १२
 देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुधैर्मृनामसि चारुगध्वरे ।
 शर्मन्स्याम तव सप्रथस्तमे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १३
 तत् ते भद्रं यत् समिद्धः स्वे दमे सोमाद्भुतो जरंस मृष्टयत्नमः ।
 दधासि रत्नं द्रविणं च वाङ्मुषे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १४
 यस्मै त्वं सुव्रविणो वदाशो ऽनागास्त्वमदिते सर्वताता ।
 वं भद्रेण शर्षसा बोधयामि प्रजावता गर्धन्वा ते स्याम १५
 स त्वमग्ने सौभगत्वस्यं बिद्धा—सग्माकृमायुः प्र तिरेह देव ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १६ [३२] (१०१६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३२]

(१५)

११ कुम्भ आङ्गिरसः । अग्निः, औषसोऽग्निर्षा । प्रिष्टुः ।

- ३ विक्रमे चरतः स्वर्थं अन्यान्या वन्ममृषं धापयंत ।
 हरिर्न्यस्यां भवति स्वधावाञ्ज धुको अन्यस्यां दृष्टा भवतीः १
 वृशं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भे—मर्तन्नासो युवतयो विमुञ्चम ।
 तिग्मानोक्तं स्वयंशंसं जनेषु विरोचमानं परि षी नयन्ति २
 त्रीणि जाना परि भूषन्त्यस्य समुद्र एकं निव्येकमप्सु
 पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवाना—मृतान प्रशामुद्र वि दधावन्सु ३
 क इमं वो निणयमा विंक्त वन्सो मातृर्जनयत स्वधाभिः ।
 वृहतीनां गर्भो अपसांमुपस्था—न्महान कविर्निश्चरति स्वधावान् ४
 आविष्टां वर्धते चारुगासु जिह्वानामृध्वः स्वयंशा उपस्थं ।
 उभे त्वष्टुर्बिभ्यतु जायमानात पत्नीवी मिहे प्रति जाषयते ५ [१]
 उभे भद्रे जाषयते न मेने गावो न वाश्वा उप तस्थुर्वर्षः ।
 स दक्षाणां दक्षपतिर्बभूवा—अन्ति यं दक्षिणतो हविर्भिः ६ (१०१२)

उद् यंयमीति सवितेव बाहू उभे सिचौ यतने भीम क्रान् ।	
उच्छुक्रमन्कमजते सिमस्मा - जवा मातृभ्यो वसना जहाति	७
त्वेभं रूपं कृणुत उत्तरं यत् संपृच्छानः सर्वत गोभिर्गद्भिः ।	
कविबुधं परि मर्ष्यन्ते धीः सा वृषताता समितिर्बभूव	८
उरु ने जयः पर्येति बुधं त्रिगंचमानं सहिषस्य धाम ।	
विश्वंमिग्ने स्वयंशोभिर्गद्भो द्दग्धेभिः पायुभिः पाह्यस्मान्	९
धन्वन्मोतः कृणुते मातृभूमिं शुक्रैरुमिभिर्गभि नक्षति क्षाम ।	
विश्वा सनानि जठरं धनं धन्वन्त्रासु चरन्ति प्रगृणु	१०
एवा नां अग्रे समिधा वृषानो वेदत पावक श्रयो वि माहि ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता - मर्दिताः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	११ [८] (१०६७)

(९६)

१. कुत्स आदिगरवः । अग्निः, द्रविणोदा अग्निर्वा । विष्टु ।

म प्रतथा सहसा जायमानः सद्यः कान्यदति कर्तुं धत्त विश्वा ।	
आपश्च मित्रं धिपणां च माधन देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम	१
म पूर्वया निधिदा कृत्यतायो - रिमाः यज्ज अन्नयन्मन्त्रनाम ।	
विवस्वता चक्षमा द्यामपश्च देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम	२
तमीळित प्रथमं यज्ञसाधं विशा आगीराहुतमृज्जगानम ।	
ऊर्जः पुत्रं भर्तुं सुप्रदानं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम	३
स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टि - त्रिदद मातुं तनयस्य स्वर्दिन ।	
विशां गोपा जनिता रोदधो - देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम	४
नक्तंषासा वर्णमामेभ्यान् धारयन्ति शिशुमेकं ममीची ।	
द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम ।	५ [३]
रायो बुधः संगमनो वसुनां यज्ञस्य कर्तुर्मन्मसाधनां वेः ।	
अमृतत्वं रक्षमाणाम एनं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम	६
नृ च पुरा च सर्वेन रयीणां जातस्य च जायमानस्य च क्षाम ।	
सतश्च गोपां भवतश्च मरु - देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम	७
द्रविणोदा द्रविणसन्तुस्य द्रविणोदाः सनैरस्य प्र यैमत ।	
द्रविणोदा वीरवतीमिषं नो द्रविणोदा रासते वीर्यमायुः	८ (१०७५)

एषा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत पावक श्वमे वि माहि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

१ [४] (१०८६)

(९७)

१ कुन्स आङ्गिरसः । अग्निः, शुक्लसिन्धुः । मरुतः ।

अप नः शोशुचवृधम मग्ने शोशुध्या मग्निम्

अप नः शोशुचवृधम

१

सुक्षेत्रिया सुगातया वसुया व यजामह

अप नः शोशुचवृधम

२

प्र यद् भन्विष्ठ एषां गाम्माकासश्च सूर्यः

अप नः शोशुचवृधम

३

प्र यत् ते अग्ने सूर्यो जायमानि प त वयम्

अप नः शोशुचवृधम

४

प्र यवुग्नेः सहस्वतो विश्वतो गन्ति श्वानवः

अप नः शोशुचवृधम

५

त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतोऽपि पृथिवी

अप नः शोशुचवृधम

६

द्विषो नो विश्वतोमुखः सिन्धुः नावेव गाम्य

अप नः शोशुचवृधम

७

स नः सिन्धुमिव नावयति एषां स्वानयो

अप नः शोशुचवृधम

८

[५] (१०८७)

(९८)

३ कुन्स आङ्गिरसः । अग्निः, वैश्वानरोऽग्निर्वा । विश्वपृ ।

वैश्वानरस्य सुमती स्याम मरुः हि कुं भुवनानामग्निर्वा ।

इतो जातो विश्वमिदं वि चष्ट वैश्वानरो यनते सुर्षण

१

पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृष्टिष्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा दिवसा ।

वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स त्रिषः पातु नक्तम

२

वैश्वानर तव तत् सत्यम् स्त्वस्मान् गायो मघवानः भवन्ताम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

३

[६] (१०८८)

(९९)

१ कश्यपो मारीचः । अग्निः, जातवेदा अग्निर्वा । विश्वपृ ।

जातवेदसे सुनवाम सोमं मरतीयतो नि वृहाति वेदः ।

स नः पर्षवति वृगाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरिताम्यग्निः

१

[७] (१०८९)

(१००)

१९. वार्षागिराः ऋज्जाम्बाऽम्बरीष-सहदेव-मयमान-सुराधसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

स यो वृषा वृष्येभिः समोका महो विबः पृथिव्याश्च सम्राट् ।
 सतीनसत्वा हव्यो भरेषु मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १
 यस्यानाप्तः सूर्येष्वेष यामो भरेभरे वृषहा शुभो अस्ति ।
 वृषन्तमः ससिभिः स्वैरिरेवै-मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती २
 विवा न यस्य रेतसो दुर्धानाः पन्थासा यन्ति शशसापरीताः ।
 तुरङ्गवाः भासहिः पौंस्वैभि-मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ३
 सो अङ्गिरेभिर्गङ्गिरस्तमो भूद वृषा वृषभिः ससिभिः सखा सन ।
 ऋग्मिभिर्ऋग्मी गातुमिज्यैठा मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ४
 स सुनुभिर्न रुद्रभिर्ऋग्वा नृषाह्यं सासह्यं अमित्रान् ।
 सनीजैभिः भवम्यानि तूषेन मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ५ [८]

स भन्युमीः समवेनस्य कृता ऽस्माकैर्मिर्नुभिः सूर्यै सनत् ।
 अस्मिन्नहन्तस्यपतिः पुरुहूतो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ६
 तमृतयो रणयन्धुरंसातौ न क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत त्राम ।
 स विश्वस्य कुरुष्वस्यैका एको मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ७
 तमप्यस्तु शशस उत्सवेषु नरा नरमवसं तं धनाय ।
 सो अन्ध विन तमसि ज्यातिर्विदन् मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ८
 स सुव्येनं यमति शार्धतञ्जित् स दक्षिणे संगृभीता कृतानि ।
 स कीरिणां चित् सनिता धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ९
 स ग्रामेभिः सनिता स रथेभि-विद विश्वाभिः कृष्टिभिर्नृद्य ।
 स पौंस्वैभिर्भिरभूरशस्ती-मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १० [९]

स जामिभिर्यत् समजाति मीङ्क्षे ऽजामिभिर्वा पुरुहूत एवंः ।
 अपां तांकरस्य तनयस्य जेषे मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ११
 स बज्रमृद वस्युहा भीम उग्रः सहस्रवेताः शतनीथः ऋष्या ।
 चञ्च्रीषो न शर्वसा पाश्र्वजन्यो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १२ (११००)

तस्य वज्रः क्रन्दति स्म त स्वर्षा दिवो न त्वेषो रवथः शिमीवान् ।	
तं संचन्ते सनयन्तं धनानि मरुत्वान नो भवत्विन्द्र ऊती	१३
यस्याजस्रं शर्वसा मानमुक्थं पंगिमुजद् गदंसी विश्वतः सीम् ।	
स परिषुत कर्तुभिर्मन्दसानो मरुत्वान नो भवत्विन्द्र ऊती	१४
न यस्य देवा वृक्ता न मता आपञ्चन शर्वसो अन्तमापुः ।	
स प्रिक्रवा त्वक्षसा क्षो विवश्च मरुत्वान नो भवत्विन्द्र ऊती	१५ [१०]

रोहिच्छयावा सुमदंशुल्लामी द्यूक्षा गय क्रज्जाम्भ्वस्य ।	
वृषण्वन्तं बिभ्रती धृषु रथं मन्द्रा चिकेत नाहुषीषु विक्षु	१६
एतत् त्यत त इन्द्र वृष्ण उक्थं वार्षागिग अभि गृणन्ति राधः ।	
क्रज्जाम्भ्वः प्रतिभिरम्भुगैः सहदेवो भयमानः सुगधाः	१७
दस्युञ्छिभ्यैश्च पुरुहूत एवै हत्वा पृथिव्या शर्वा नि बर्हति ।	
सनत् क्षेत्रं सार्षिभिः श्वित्येभिः सनत् सूर्य सनदुपः सुवज्रः	१८
विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपगृहिताः सनुयाम वार्जम् ।	
तस्मां मित्रो वरुणा मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	१९ [११] (११०७)

(१०१)

११ कुन्स आह्निरसः । इन्द्रः (१ गर्मेखाविण्युपनिषद्) । जगती, ८-११ त्रिष्टुप् ।

प्र मन्दिने पितुमर्द्विता वज्रो यः कृष्णगंभा निरहंजुजिभ्वना ।	
अवस्यसो वृषणां वज्रदक्षिणं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे	१
यो व्यसं जाह्नवाणेन मनुयुना यः शम्भवं यो अहन पिभुमव्रतम् ।	
इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणद् मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे	२
यस्य द्यावापृथिवी पंस्य महद् यस्य वृते वरुणा यस्य सूर्यः ।	
यस्येन्द्रस्य सिन्धुवः सश्वति वृते मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे	३
यो अश्वानां यो गवां गोपतिवशी य आरितः कर्मणि कर्मणि स्थिरः ।	
वीळोश्चिदिन्द्रो यो असुन्वतो वधा मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे	४
यो विश्वस्य जगतः प्राणतस्पति यो ब्रह्मणो प्रथमां गा अविन्दत ।	
इन्द्रो यो दस्युरधरो अवार्तिग्न मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे	५ (१११२)

यः क्षणेभिर्हव्यो यश्च भीरुभिः—यो धावद्भिर्हयते यश्च जिग्युभिः ।
इन्द्रं यं विश्वा भुवनाभिः संवृधुः—मरुत्वन्तं सख्यायं हवामहे

६ [१२]

रुद्राणामिति प्रदिशां विचक्षणो रुद्रेभिर्योषां तनुतं पृथुः श्रयः ।
इन्द्रं मनीषा अभ्यञ्चति श्रुतं मरुत्वन्तं सख्यायं हवामहे

७

यद् वा मरुत्वः परमे सधस्थं यद् वात्रमे वृजने मादयासि ।
अत आ याह्यध्वं नो अच्छा त्वाया हविश्चक्रमा सन्यराधः

८

त्वायन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चक्रमा बह्मवाहः ।

अथो नियुत्वः सगणो मरुद्भिर्—रुमिन् युजे बर्हिषि मादधम्भ

९

मादयस्व हरिभिर्ये तं इन्द्र विर्यस्व शिपि यि मृजस्व धेनं ।

आ त्वां सुशिपि हरयो वहन्तु—क्षन् हव्यानि मतिं नो जुषस्व

१०

मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वाजम ।

तन्नां मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दिनिः सिन्धुः पृथिवी जत द्यौः

११ [१३] (१११८)

(१०२)

११ शुक्ल आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगताः ११ ऋषयः ।

इमां ते धियं न भरे महो मही—मस्य स्तोत्रे पिपणा यत न आनजे ।

तमुत्सवे च प्रसवे च मासहि—मिन्द्रं वृवायः शर्वसासकृन्ननु

१

अस्य श्रवो नद्यः सम बिभ्रति द्यावाक्षामां पृथिवी दर्शतं वपुः ।

अस्मै सृषाचन्द्रमसामिचक्षे भन्दे कर्मिन्द्र चरतो विततुर्गम्

२

तं स्मा रथं मघवन प्राव सातये जेज्वं यं ते अनुमदाम संगमे ।

आजा ब इन्द्र मनसा पुरुदुत त्वायन्द्रो मघवञ्छर्म यच्छ नः

३

वयं जयम त्वया युजा वृतं—मस्माकमेतामुर्द्धवा भरेभरं ।

अम्मभ्यमिन्द्र वरिवः सुगं कृषि म शत्रूणां मघवन् वृष्ण्या रुज

४

नाना हि त्वा हवमाना जना इमे धर्नानां धर्तरवसा विपन्यवः ।

अस्माकं स्मा रथमा तिष्ठ सातये जेज्वं हीन्द्र निर्भृतं मजस्तव

५ [१४]

गोजितां बाहू अमितक्रतुः सिमः कर्मन्कमञ्छतमूर्तिः स्वर्जकरः ।

अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसा—था जना वि ह्वयन्ते सिषासवः

६

(११२४)

उत ते शतान्मेषवस्तुभ्यः भूयस उत सहधाव रिचिबे कृष्टिषु भवः ।

अमात्रं त्वा पिबणां तिचिबे म—ह्यधा वृत्राणि जिघ्रसे पुरंदर ७

त्रिचिष्टिधातुं प्रतिमानमोजस—स्तिष्ठो भूमिर्नृपते त्रीणि गेहना ।

अतीदं विश्वं भूयसं वषक्षिथा—शत्रुर्निद्रं जनूषां सनादसि ८

त्वा वृषेषु प्रथमं हवामहे त्वं बभूधु पृतेनासु सासहिः ।

सेमं नः कारुमुपसन्धुमुद्भिषु—मिन्द्रः कृणातु प्रसवे रथं पुरः ९

त्वं जिगेथ न धनां करोधिथा—मेषाजा मघवन महत्सु च ।

त्वामुग्रमवसे सं शिशिम—स्यथा न इन्द्र हयनेषु बोधय १०

विष्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अ—न्वपरिच्युताः सनुयाम वाजस ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ११ [१५] (११६९)

(१०३)

८ कुत्स माहिरसः । इन्द्रः । जिघृष ।

तत त इन्द्रियं परमं पराचै—रधारयन्त कवयः पुरवम् ।

अमेदमन्यद विषयं न्यवक्ष्य ममी पृथयते समनेव केतुः १

म धारयत पृथिवीं पृथक्त्व वज्रं कृत्वा निरपः संसजं ।

अहन्नहिममिन्द्रोहिणं व्यहन व्यसं मघवा अचीमिः २

म जातुममां अहर्धान ओजः पुनं विमिन्त्रचरद दि दामिः ।

विद्वान वज्रिन वक्ष्यते हतिमरुण—ऽऽयं महो वधया इन्द्रमिन्द्र ३

तद्वृष मानुषमा युगानि कीर्तन्य मघवा नाम विश्रते ।

उपप्रयत वस्युहत्याय वज्री यद्ध सतुः श्वसं नाम वृध ४

तद्वक्ष्यते पश्यता भूरि पुष्टं अविन्द्रस्य धनन कीर्षाय ।

म गा अविन्नुत मो अविन्द्रश्चान्—त्य ओषधीः सो आः स वनानि ५ [५६]

भूरिकर्मणे वृषभाय वृष्णे सत्यश्रुष्माय सुमित्राय साममः ।

य आहत्या परिपन्थाय गुरो ऽयं ज्वना विभज्यते वधः ६

तविन्द्र प्रेवं कीर्य चकथं यत समन्तं वज्रणाशोधयोऽहिम् ।

अनु त्वा पत्नीहृषितं वयश्च विश्वं वृषामां अमवृधनु त्वा ७

शुष्णं पिपुं कुर्यवं वृत्रमिन्द्र यदावधीवि पुरः शम्बरस्य ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ८ [१७] (११३७)

(१०४)

९ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

येनिष्ट इन्द्र निषेदे अकारि तमा नि र्षीय स्थानो नार्यी ।
 विमुच्या वयोऽवसायाश्वां वृषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे १
 ओ त्वे नर इन्द्रमृतये गु—नृ चित् तान् त्सद्यो अध्वनो जगम्यात् ।
 वृषासो मृत्युं दासस्य श्रमन्ते ते न आ वक्षन् त्सुविताय वर्णम् २
 अव त्मना भरते केतवेवा अव त्मना भरते फेनमुद्युज ।
 क्षीरेण स्नातः कुर्यवस्य योषे हते ते स्यातां प्रवृण शिफायाः ३
 युयोप नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राटि शूरः ।
 अञ्जसी कुलिशी वीरपत्नी पयो हिन्वाना उदमिर्भरन्ते ४
 प्रति यत् स्या नीधादशिं दम्यो—रोको नाच्छा सर्वनं जानती गात्र ।
 अथ स्मा नो मघवञ्छकृतादि—न्मा नो मघेव निष्पपी परां दाः ५ [१८]

स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्सर्व—नागास्व आ भ्रज जीवशंसे ।
 मान्तरां भुजमा रीरिषो नः श्रद्धितं ते महत इन्द्रियाय ६
 अधा मन्ये भव ते अस्मा अधायि वृषा चोदस्व महते धनाय ।
 मा नो अकृते पुरुहूत योना—विन्दु क्षुध्यद्भ्यो वयं आसृतिं दाः ७
 मा नो वधीरिन्द्र मा परां दा मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।
 आपडा मा नो मघवञ्छकृ निर्मे—न्मा नः पात्रा भेत सहजानुषाणि ८
 अर्वाङ्घ्रि सोमकामं त्वाहु—रयं सुतस्तस्य पिबा मदाय ।
 उरुध्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि ह्ययमानः ९ [१९] (११४९)

(१०५)

१० त्रिन आप्यः, कुत्स आङ्गिरसो वा । विश्वे देवाः । पंक्तिः ।

८ यवमध्या महाबृहती । १९ त्रिष्टुप् ।

चन्द्रमा अप्सर्वान्तरा, शृपणो धावते विवि ।
 न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो वित्तं मे अग्न्य रोवसी १
 अथमिदं वा उ अर्थिन आ जाया युवते पतिम् ।
 तुष्ठाते वृष्णयं पर्यः परिक्राय रसं बुहे वित्तं मे अग्न्य रोवसी २ (११४८)

मो बु वेवा अदः स्वः । रव पावि विवस्परि ।

मा सोम्यस्य शंभुवः शुनें भूम कषां चन वितं मे अस्य रोदसी ३

यज्ञं पृच्छाम्यधमं स तद् दूतो वि वोचति ।

कं क्रतुं पूर्यं गुतं कस्तद् बिमर्ति नुतनो वितं मे अस्य रोदसी ४

अमी ये वेवाः स्थनं त्रिष्वो रोचने विवः ।

कद् वं क्रतुं कदनृतं कं प्रजा व आहुति-वितं मे अस्य रोदसी ५[२०]

कद् वं क्रतुस्य धर्णसि कद् वरुणस्य चक्षराम ।

कद्वयम्णो महस्पथा-तिं कामेम दृक्ष्यो वितं मे अस्य रोदसी ६

अहं सो अस्मि यः पुरा सुते वदामि कानि चित् ।

तं मां स्पन्त्याध्याई वृको न तुष्णजं मृगं वितं मे अस्य रोदसी ७

सं मां तपन्यभितः सपनीरिव पशवः ।

मूषो न शिश्रा व्यदन्ति साध्वः स्तोतारं तं शतकतां वितं मे अस्य रोदसी ८

अमी ये सप्त रश्मय-स्तत्रां म नाभिरातता ।

त्रितस्तद् वेवाप्यः स जामित्र्याय रभति वितं मे अस्य रोदसी ९

अमी ये पञ्चोक्षणा मध्ये तस्थुर्महे विवः ।

वेवत्रा नु प्रवाच्यं सध्वीचीना नि यावतु-वितं मे अस्य रोदसी १०[२१]

सुपर्णा एत आसन् मध्य आरोधनं विवः ।

ते संधन्ति पथो वृकं तरन्तं यज्ञतीरो वितं मे अस्य रोदसी ११

नव्यं तदुक्ष्यं हितं वेवातः मृगवाचनम् ।

क्रतुमर्षन्ति सिन्धवः सत्यं तातान् सूर्यो वितं मे अस्य रोदसी १२

अग्रे तव त्यदुक्ष्यं कुवेष्टुस्त्याप्यम् ।

स नः सप्तो मनुष्वदा इवान् यक्षि विवृष्टो वितं मे अस्य रोदसी १३

सप्तो होता मनुष्वदा कुर्वो अच्छा विवृष्टः ।

अग्निह्वया सुषुषति कुवो कुवेषु मेधिरो वितं मे अस्य रोदसी १४

मह्यो कृणोति वरुणो गातुषिर् नर्मामहे ।

व्युर्णोति हवा मुतिं तस्थो जायतामृतं वितं मे अस्य रोदसी १५[२२]

असौ यः पन्था आवृत्यो विवि प्रवाच्यं कृतः ।

न स वेवा अतिक्रमे तं मतसि न पश्यथ वितं मे अस्य रोदसी १६ (१११२)

त्रितः कृपेऽर्हितो देवान हवत कुतये ।

तच्छुभ्राव बृहस्पतिः कृण्वन्नहृणादुरु विस्रं मे अस्य रोदसी १७

अरुणो मां सकृद वृकः पथा यन्नं वृद्धो हि ।

उज्जिहीने निषाध्या तष्टेव पृथ्यामयी विस्रं मे अस्य रोदसी १८

एनाङ्गूषेण वयमिन्द्रवन्तो ऽभि ध्याम वृत्रने सर्ववीराः ।

तस्मै मित्रा वरुणो मामहन्ता मर्दिनिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [२३] (११६५)

(१०६ : [चोदशोऽनुवाकः ॥१६॥ सू० १०६-११५]

१ कुन्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । जगती ७ लिट्पृ ।

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमतये मारुतं गर्धो अर्दिति हवामहं ।

रथं न वृगाद वंसवः सुदानवो विश्वस्माञ्चो अहंसो निष्पिपतन १

त आदित्या आ गता सवतांतये भूत देवा वृत्रतृष्येषु शंभुवः ।

रथं न वृगाद वंसवः सुदानवो विश्वस्माञ्चो अहंसो निष्पिपतन २

अवन्तु नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्र कतावृधा ।

रथं न वृगाद वंसवः सुदानवो विश्वस्माञ्चो अहंसो निष्पिपतन ३

नराशंसं वाजिनं वाजयस्त्रिह क्षयस्त्रीं पृषणं सुक्षेरीमहे ।

रथं न वृगाद वंसवः सुदानवो विश्वस्माञ्चो अहंसो निष्पिपतन ४

बृहस्पते सवमिक्षः सुगं कृधि शं योर्यत ते मनुहितं तदीमहे ।

रथं न वृगाद वंसवः सुदानवो विश्वस्माञ्चो अहंसो निष्पिपतन ५

इन्द्रं कुन्सां वृत्रहणं शचीपतिं काटे निबाह्व क्रषिरह्वतये ।

रथं न वृगाद वंसवः सुदानवो विश्वस्माञ्चो अहंसो निष्पिपतन ६

देवैर्नो वृधयर्दितिनिं पातु वृषस्त्राता त्रायतामप्रवृच्छन् ।

तस्मै मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दिनिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ७ [२४] (११७०)

(१०७)

३ कुन्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । लिट्पृ ।

यज्ञां देवानां प्रत्यंति मुञ्च—मादित्यासां भवता मुळ्यन्तः ।

आ सोऽर्वाचीं सुमतिवर्धुत्या वृंहोऽग्निद्या वरिवोवित्तगस्तं

१ (११७१)

- उप नो देवा अवसा गमन्त्वङ्गिरसां सामभिः स्तुयमानाः ।
 इन्द्र इन्द्रियैर्मरुतो मरुद्भिर्गावित्यैर्नो अविर्तिः शर्म यंसत् २
- तस्मै इन्द्रस्तद वरुणस्तदग्निं स्वदेयमा तत संविता चनो धात ।
 तस्मो मित्रो वरुणो मामहन्ता मविर्तिः सिन्धुः पृथिवी उत द्याः ३ [२५] (११५५)

१०८ .

१३ कृन्स आगिरसः । इन्द्राग्नी । विश्वेष ।

- य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वा सभि विश्वानि भुवन्नानि चरते ।
 तेना यातं सूर्यं तस्थिवासा मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १
- यावद्विदं भुवनं विश्वमस्युरुक्ष्यवा वग्मितां गभीरम् ।
 तावीं अयं पातवे सोमो अस्वरेमिन्द्राग्नी मनस युवभ्याम् २
- चक्राधे हि सध्यः । इक्ष्मं भद्रं मधीर्वाना वृत्रहणा उत रथः ।
 ताविन्द्राग्नी सध्यश्चा निषद्या वृष्णाः सोमस्य वृष्णा वृषधाम् ३
- समिद्धश्चाग्निष्वांजाना यतसुंवा बर्हिर्न तिस्तिराणा ।
 तीक्ष्णैः सोमैः परिषक्ताभिरवागेन्द्राग्नी सोमनसाय यातम् ४
- यानीन्द्राग्नी चक्रथुर्वीर्याणि यानि रूपाण्युत वृष्ण्यानि ।
 या वां प्रजानि सूर्या शिवाति तेभिः सोमस्य पिबतं सुतस्य ५ [२६]

- यदब्रवं प्रथमं वां वृणानोऽहं ५यं सोमो असुरैर्नो विहृष्यः ।
 तां सत्यां अद्भामस्या हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ६
- यदिन्द्राग्नी मरुधः स्वे दुर्गणे यद ब्रह्मणि गर्जनि वा यजत्रा ।
 अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ७
- यदिन्द्राग्नी यदेषु तुर्वशांषु यद ब्रह्मजनुषु पूरुषु रथः ।
 अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ८
- यदिन्द्राग्नी अवमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यामुत रथः ।
 अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ९
- यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यामवमस्यामुत रथः ।
 अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १० (११८५)

यविन्द्राग्नी विवि धो यत् पृथिव्यां यत् पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ११

यविन्द्राग्नी उर्विता सूर्यस्य मध्ये विवः स्वधयां मावयेथे ।

अतः परि वृषणावा हि यात—मथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १२

एवेन्द्राग्नी पविषांसां सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १३ [२७] (११८८)

(१०९.)

८ कृत्स्न भांगिरसः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

वि ह्यरुदं मनसा वस्यं हृच्छ—अग्निन्द्राग्नी ज्ञास उत वां सजातान् ।

नान्या युषत प्रमतिरन्ति मह्यं स वां धियं वाजयन्तींमतक्षम १

अभवं हि भूरिश्रावत्तवा वां विजामातुरुत वां घा स्यालात ।

अथा सोमस्य प्रपती युवस्या—मिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम् २

मा रछेन्न रश्मिरिति नाधमानाः पितृणां शक्तीरनुयच्छमानाः ।

इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणी मदन्ति ता ह्यग्नी धिषणाया उपस्थं ३

युवाभ्यो देवी धिषणा नक्षर्ये—न्द्राग्नी सोममुज्जती मुनोति ।

तादोश्चिता भद्रहन्ता नृपाणी आ धावतं मधुना पुङ्कमप्सु ४

युवामिन्द्राग्नी वसुनां विभागे तवस्तमा शुभव वृत्रहन्त्यं ।

तावासायां बर्हिषि यजे अस्मिन् प्र चर्षणी मानयथां सुतस्य ५ [२८]

य चर्षणिभ्यः घृतताहवेषु य पृथिव्या रिरिवाथे विवश्च ।

य सिन्धुस्यः य गिरिभ्यां महिन्वा येन्द्राग्नी विश्वा मुवनाप्यन्या ६

आ भन्यं शिक्षतं वज्रबाहु अस्मौ इन्द्राग्नी अवतं शर्षाभिः ।

इमे नु ते रुद्रयः सूर्यस्य योभिः सपिन्वं पितरं न आसन् ७

पुरंदरा शिक्षतं वज्रहस्ता—स्मौ इन्द्राग्नी अवतं भरेषु ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ८ [२९] (११९६)

(११०)

९ कुत्स आह्निरसः । ऋभवः । जगती; ५, ९ त्रिष्टुप ।

तत्तं मे अपस्तवुं तापते पुनः स्वाविंष्टा धीतिरुचधाय शम्यते ।	
अयं समुद्र इह विश्ववेद्यः स्वाहाकृतस्य समुं तृष्णुत क्रभवः	१
आभोगयं प्र यविरुच्छन्त एतना-पाकाः प्राश्चो मम के चित्रापयः ।	
सौधन्वनासश्चरितस्य भुमना-गच्छत सवितुर्वाशुषो गृहम्	२
तत् सविता वोऽमुतत्वमासुव-वर्गोऽत्र यच्छ्रवयन्त एतेन ।	
त्यं चिञ्चमसमसुरस्य भक्षण-मेकं सन्तमकृणुता चतुर्वयम्	३
विष्ठी शमीं तरणित्वेन वाघता मतांसः सन्तो अमुतत्वमानशुः ।	
सौधन्वना ऋभवः सूरचक्षसः संवत्सरं समपृच्यन्त धीतिमिः	४
क्षेत्रमिव वि ममुस्तेर्जनैर्न एकं पात्रमृभवो जेहमानम् ।	
उपस्तुता उपमं नार्धमाना अमर्त्येषु भवं इच्छमानाः	५ [३०]
आ मनीषामन्तरिक्षस्य नृभ्यः सुचेवं घृतं जुहवाम विद्वाना ।	
तरणित्वा ये पितुरस्य सशिवर क्रमदो वाजमरुहन् विवा रजः	६
अमुर्न इन्द्रः शर्वसा नवीया-नृभुर्वाजैर्मिर्वसुमिर्वसुर्दुविः ।	
युष्माकं देवा अवसाहनि मियेई ऽभि तिष्ठम पुत्सुतीरसुन्वताम्	७
निश्चम्रेण क्रमवो गार्मपिशत सं वत्सेनासृजता मातरं पुनः ।	
सौधन्वनासः स्वपस्यया नरो जिह्वी युवाना पितराकृणोतन	८
वाजैमिर्नो वाजसातावविहृयु-भूमौ इन्द्र चित्रमा वृषिं राधः ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता-मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत योः	९ [३१] (१२०५)

(१११)

५ कुत्स आह्निरसः । ऋभवः । जगती; ५ त्रिष्टुप ।

तक्षन् रथं सुवृत्तिं विद्वानार्पम्-स्तक्षन् हरीं इन्द्रवाहा वृषणवम् ।	
तक्षन् पितृभ्यामृभवो युवक वय-स्तक्षन् वत्साय मातरं सत्रामुवम्	१
आ नो यज्ञाय तक्षत क्रमुमद्वयः कृत्वे वक्षांय सुप्रजावतीमिषम् ।	
यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा तक्षः शर्धाय धासथा स्विन्द्रियम्	२ (१२०७)

- आ तक्षत सातिमस्मम्यमृभबः साति रथाय सातिमर्धने नरः ।
 सातिं नो जेत्रीं सं महेत विश्वहा जामिमर्जामि पुतनासु सक्षणिम् १
 क्रमुक्षणमिन्द्रमा हृष ऊतय क्रभून् बाजान् मरुतः सोमपीतये ।
 उमा मित्रावरुणा नूनमश्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिषे ४
 क्रभूमराय सं शिशानु साति संमर्यजिह्वाजो अस्मो अविदुः ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ५ [१२] (१२१०)

(११२)

२५ कृत्स्न आशिगरसः । १ (मारापादस्य) यायापृथिव्या । १ (द्वितीयपादस्य) अग्निः ,
 १ (उत्तरार्धस्य) आश्विनौ, २-२५ अश्विनौ । जगतीः २४-२५ विष्टुः ।

- इन्द्रो द्यावापृथिवी पूर्वचिन्ते ५ मि धर्मं सुरुचं यामिभिष्टये ।
 यामिभरं कागमशापु जिन्वथ स्ताभिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम १
 युवाकुनाय सभरा असश्वाता रथमा तन्धुवचसं न मन्तव्यं ।
 यामिधियांस्वंधः कर्मभिष्टये तामिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम २
 युवं तामां विष्टयस्य प्रशासने विशां क्षयथो अमृतस्य मज्जतां ।
 यामिर्धनुमस्तं पिन्वथा नरा तामिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम ३
 यामिः परिष्मा तनयस्य मज्जतां द्विशताः युधं तरणिर्विश्रुवन्ति ।
 यामिस्त्रिमन्तरभवद् विचक्षण स्ताभिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम ४
 यामी रभे निवृत्तं सितमद्भ्य उद वन्तुतमस्यते स्वहृशे ।
 यामिः कण्वं प्र मिषासन्तमावते तामिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम ५ [१३]

- यामिगन्तकं जयमानमारुणं मृग्यं यामिगदपृथिभिर्जिन्वधुः ।
 यामिः कर्कन्धुं वर्यं च जिन्वथ स्ताभिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम ६
 यामिः शुचन्ति धनसां मुषमये तमे धमसांमयावन्तमज्रयं ।
 यामिः पृथिगुं पुरुकुत्समावते तामिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम ७
 यामिः शचीभिवृषणा परावृज प्रान्धे श्रोणे चक्षसं एतवै कृषः ।
 यामिर्वर्तिकां प्रसिताममुञ्जते तामिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम ८
 यामिः सिन्धुं मधुमन्तमसश्वाते वसिष्ठं यामिर्जरावजिन्वतम ।
 यामिः कुन्वं श्रुतयं नयमावते तामिर्कृषु ऊतिभिर्गश्विना गंतम ९

(१२१९)

- यामिर्विदपला धनसामथर्यं सहस्रमिह आजावजिन्वतम् ।
यामिर्विशमद्वयं प्रेणिमावतं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १० [३४]
- यामिः सुदानु औशिजाय वणिजे वीघश्रवसे मधु कोशे अक्षम् ।
कक्षीवन्तं स्तोतारं यामिगवतं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् ११
- यामी रसां क्षोदसां द्रः पिपिन्वथु रन्श्वं यामी रथमावतं जिषे ।
यामिस्त्रिगोकं उस्त्रिया उदाजतं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १२
- यामिः सूर्यं पत्न्याथः पंगवति मन्धानारं क्षेत्रपत्येष्वावतम् ।
यामिर्विषं प भरद्वाजमावतं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १३
- यामिर्महामनिथिगं केशोजुवं दिवोदासं शम्बरहृत्प आवतम् ।
यामिः पूर्वमिच्छं ब्रम्हदरुमावतं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १४
- यामिर्वैश्वं विपिणानमुपस्तुतं कलिं यामिर्विलजानिं दुवस्वथः ।
यामिर्व्यंश्चमुत पृथिमावतं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १५ [३५]
- यामिर्नरा शयवं यामिग्वयं यामिः पुरा मनवे गानुर्माषथुः ।
यामिः शारीराजतं स्युमरश्मयं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १६
- यामिः पठवा जठरस्य मज्जनाग्निर्नाडीदक्षित इन्द्रो अज्यन्ना ।
यामिः शयातमवथा महाधने तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १७
- यामिर्गङ्गानो मनसा निरण्यथो द्रुं गच्छथो वित्रे गोअर्णसः ।
यामिर्मनुं शुरमिषा समावतं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १८
- यामिः पत्नीर्विमदाय न्यूहथु रा घं वा यामिर्गुणीरशिक्षतम् ।
यामिः सुदासं ऊहथुः सुतुव्यं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् १९
- यामिः शंताली भवथो दन्वाशुषं भुज्युं यामिर्वथो यामिर्गधेगुम् ।
ओम्यावतीं सुभरामृतस्तुभं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् २० [३६]
- यामिः कृशानुमसने दुवस्वथो जवे यामिर्वुनो अर्वन्तमावतम् ।
मधु प्रियं भरथो यत सरद्व्यं स्तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् २१
- यामिर्नरं गोषुयुधं नृषाह्यं क्षेत्रस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
यामी रथां अवथो यामिरवतं स्तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् २२
- यामिः कुत्समाजुनेयं शतक्रतुं प्र तुर्वीतिं प्र चं दुर्भतिमावतम् ।
यामिर्ष्वसन्ति पुरुषन्तिमावतं तामिरुषु कृतिभिरश्विना गतम् २३ (१२३३)

अप्रस्वसीमश्विना वार्चमस्मे कृतं नो वस्त्रा वृषणा मनीषाम् ।

अद्युत्येऽवसे नि ह्वये वा वृधे च नो भवतं वाजसावो

२४

द्युभिर्गन्तुभिः परि पातमस्मा नरिष्टिभिरश्विना सौभंगेभिः ।

तस्मां मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्वितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

२५ [३७] (१२३५)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८॥ व० १-२६]

(११३)

२० कुत्स आक्षिपत्सः । १ उषाः (उत्तरार्धम्यां गच्छिष्य २-२० उषाः । प्रिष्टुः ।

इदं श्रेष्ठं ज्यातिषां ज्योतिरागां—चित्रः प्रकृता अजनिष्ट विष्वा ।

यथा प्रसूता सवितुः सवार्यै एवा रात्र्युषसे योनिमार्गैः

३

रुशद्वत्सा रुशती श्वेत्यागा—दृग्गै कृष्णा सर्वनान्यस्याः ।

समानवन्धू अमृतं अनूची द्यावा वर्णं चरत् आमिनाने

२

समानो अध्वा स्वस्रोरेन्नन्त—स्तमन्यान्या चरतो कुवशीष्टे ।

न मेथते न तंस्थतुः कुमेके नक्तोषासा यमनसा विरुपे

४

भास्वती नेत्री सनृतानां मर्चेति चित्रा वि दुरो न आवः ।

प्राप्या जगद्व्यु नो रायो अस्व्य—दुषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

४

जिह्मज्येदे चरितवे मधो—न्याभोगय इष्टयं राय उ त्वम् ।

वृक्षं पदयद्दध उर्विया विचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

५ [१]

क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया इष्टयं त्वमर्थमिव त्वमित्ये ।

विसदृशा जीवितामिप्रचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

६

एषा दिवो दुहिता प्रत्यदशि व्युच्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः ।

विश्वस्येशाना पार्थिवस्य वस्त्र उषो अद्योह मुभगे व्युच्छ

७

परायतीनामन्वेति पार्थ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् ।

व्युच्छन्ती जीवमुर्वीरय—न्त्युषा मृतं कं चन बोधयन्ती

८

उषो यदग्निं समिधं चकथ वि यदावश्चक्षसा सूर्यस्य ।

यन्मानुषान् यक्ष्यमाणो अजीग—स्तद देवेषु चकृपे मद्रममः

९

क्रियान्या यत समया भवति या व्युष्यार्थं नूनं व्युच्छान् ।

अनु पूर्वाः कृपते शवशाना प्रदीप्याना जोषमन्यामिरिति

१० [२] (१२४५)

इयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः ।	
अस्माभिर्ह नू प्रतिचक्ष्याभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान्	११
यावयद् द्वेषा क्रतुपा क्रतुजाः सुस्नावीं सुनृतां इरयन्ती ।	
सुमङ्गन्तीर्बिभ्रती उवर्षति मिहाद्योषः भर्तृतमा व्युच्छ	१२
शश्वन् पुरोषा व्युषाम् वृन्द्य धो अरुहं व्यावां मघोनी ।	
अथो व्युच्छादुत्तरं अनु दृष्टुं नजराभृतां वगति स्वेधामिः	१३
व्युज्जिभिर्दिव आतास्दद्यां दप कृष्णां निर्णिजं कृष्यावः ।	
प्रबोधयन्त्यरुणेभिर्गन्धै रेषा याति सुयुजा रथेन	१४
आवहन्ती पोष्या दार्याणि चित्रं कर्तुं कृणुते चैकिताना ।	
इयुषीणामुपमा शश्वतीनां विभातीनां मथमोषा ज्यश्वेत्	१५ [३]
उदीर्ध्व जीवां अमुते आगा दप प्रागात तम आ ज्यातिर्गति ।	
आरेक पन्थां यातव सुयाया गन्म यत्र प्रतिगन्त आयुः	१६
स्युमना वाच उर्वियति वह्निः स्वदांतां रभ उषसो विभातीः ।	
अद्या तवुच्छ गृणते मघो न्यस्मे आयुर्नि दिदीहि प्रजावत्	१७
या गोमतीरुषसः सर्ववीरा व्युच्छन्ति वाशुष मर्त्याव ।	
वायोर्वि सुनृतांनामुदुर्के ता अश्वदा अश्ववत सोममुन्वा	१८
माता वृवानामर्दितग्रीक यज्ञस्य कर्तुर्वहती वि भाति ।	
प्रशस्तिरुद बह्वेण नो व्युच्छा नो जने जनय विश्ववारे	१९
यच्चित्रमर्भ उषसो वहन्ती ज्ञानाय दाशमानाय भवम् ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	२० [४] (१२५५)

। ११४

११ कृन्त आङ्गिरसः । रुद्रः । जगतीः १०-११ चिष्टप ।

इमा रुद्राय तवसे कपयिसे क्षयद्वीराय म भंगमहे मतीः ।	
यथा शमसंद द्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्ट ग्रामे अस्मिन्ननातुगम	१
मूला नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय तमसा विधेम त ।	
यच्छं च योश्च मनुनायेजे पिता तवश्याम तव रुद्र प्रणीतिषु	२ (१२५७)

अयाम् ते सुमतिं देवयज्यया क्षयद्वीगम्य तव रुद्र मीढुः ।
 सुम्नायन्निदं विशां अस्माकमा चरां रिष्टवीरा जुहवाम ते हविः ३
 त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधं वक्तुः काविमवस नि ह्वयामहे ।
 आरि अस्मदं देव्यं हृष्टां अस्पृतु सुमतिनिदं वयमस्या वृणीमहे ४
 द्विषो वराहमरुषं कर्पादिनं त्वेषं रूपं नमसा नि ह्वयामहे ।
 हस्ते बिभ्रदं भेषजा वार्याणि शर्म धर्मं च्छुर्विरम्मस्यं यसत ५ [५]

इदं पित्रे मरुतामुच्यते वचः स्वादोः स्वादीयो रुद्राय वर्धनम् ।
 गम्या च नो अमृतं भर्तृभोजनं तमनं तोकाय तनयाय मुळ ६
 मा नो भ्रान्तंमुत मा नो अमृतं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितम् ।
 मा नो वधीः पितरं मातं मातरं मा नः प्रियास्तन्वां रुद्र गिरिषः ७
 मा नस्तोके तनये मा न आर्या मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ।
 वागन मा नो रुद्र भामिनो वधां हविष्मन्तः सवृमिन् त्वां हवामहे ८
 उप ते स्तोमान् पशुषा इवाकं गम्या पितमरुतां सुस्रमम् ।
 भद्रा हि ते सुमतिमृष्टयत्तमां वयमव इत ते वृणीमहे ९
 आरि ते गोघ्नमुत पूरुषघ्नं क्षयद्वीगं सुस्रमम् ते अस्तु ।
 मृळा च नो अधि च बृहि देवाधा च नः शर्म यच्छ द्विषर्हाः १०
 अवोचाम नमो अस्मा अवस्यवः शृणोतु नो हव रुद्रो मरुत्वान् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मर्वितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ११ [६] (१२९६)

(११५)

६ कुन्त्य आङ्गिरसः । सूर्यः । त्रिष्टुप् ।

चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्रः ।
 आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगत्स्तरुषश्च १
 सूर्यो देवीमुपसं रोचमानां मर्यां न घोषामस्येति पश्चात् ।
 यत्रा नरो देवयन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्रार्थं भद्रम् २
 भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतंवा अनुमाद्यासः ।
 नमस्यन्तो दिव आ पृथमस्थुः परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः ३ (१२९७)

तत् सूर्यस्य वेदत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्वितर्तं सं जभार ।	
यववर्षुक्त हरितः मधस्थो दाद्वीक्षी धामस्तनुतं सिमस्मै	४
तन्मिन्नस्य वरुणस्यामिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुतं द्यौरुपस्थे ।	
अनन्तमन्यद रुशदस्य पाजः कुष्णमन्यद्वरितः सं भरन्ति	५
अद्या वेदा उर्विता सूर्यस्य निरंहंसः पिपुता निरवद्यात ।	
तन्नां मित्रो वरुणो मामहन्ता महितिः मिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	६ [७] (१२७२)
(११६) [समवशाऽनुवाकः ॥१॥ सू० ११६-१२०]	

२५ कश्चिद्वान देवेनमस औशिजः । अश्विनौ । त्रिरद्वृष ।

नासत्याभ्यां बर्हिर्निष प्र वृञ्च स्तोमो इयम्यभ्रियं व वातः ।	
यावर्मेगाय विजडाणं उःथां सेनानुवा न्यूहत् रथेन	१
बोळुपत्माभिरागृहमाभिवां वृवानां वा जूतिभिः शाशवाना ।	
तद रासंभो नामत्या सहस्रं माजा यमस्य मधने जिगाय	२
तुष्टां ह भुज्युमश्विनादमधं रथि न कश्चिन्ममृषां अवाहाः ।	
तमृहधुनीभिरात्मन्वेतीभि रन्तरिक्षमुद्गिरपादकाभिः	३
तिमः क्षपश्चिरहातिवर्जं न्नासत्या भुज्युमुहधुः पतङ्गैः ।	
समुद्रस्य धन्वंन्नाद्रस्य पारि त्रिभी रथैः शतपद्भिः षळैश्चैः	४
अनारम्भणे तदवीरयेथा मनास्थानं अग्रमणे समुद्रे ।	
यवम्विना ऊहधुर्भुज्युमस्तं शतारित्रां नावमातस्थिवांसम	५ [८]
यमम्विना वृषधुः श्वेतमश्वं मघाश्वाणं शश्वदित स्वस्ति ।	
तद् वां वाञ्चं महि कीर्तन्यं भूत पैहो वाजी सवृमिद्वय्यां अर्यः	६
युधं नरा म्नुवते पञ्जियायं कक्षीवते अरवत् पुंरिधिम ।	
कारोतराच्छपादश्वस्य वृष्णाः शतं कुम्भां असिञ्चतं सुरायाः	७
हिमेनाग्निं घ्नंसमवारयेथां पितुमतीमूर्जमस्मा अधत्तम ।	
ऋषीसे अत्रिमश्विनावनीत मुञ्चिन्धुः सर्वगणं स्वस्ति	८
परावतं नासत्यानुदेथा मुञ्चावृधं चक्रथुर्जिह्वावारम ।	
क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय नृष्यते गोतमस्य	९ (१२८१)

जुजुरुषो नासत्योऽवर्ति प्रामुञ्चतं द्वापिमिव च्यवानात् । प्रातिरितं जहितस्यायुर्वृक्षा - क्षित पतिमकृणुते कृनीनाम्	१० [९]
तद् वा नरा शंस्य राधयं वा - मिहिमन्नासत्या वरुधम् । यद् विद्वांसो निधिमिवापंगूह्य - युक्तं दर्शितावृषध्वन्दनाय	११
तद् वा नरा सनयं दम् उग्र - साविष्ठाणोमि तन्नातुर्न सुष्टिषुः । वृष्यङ्क ह यन्मध्वाधर्वणो वा - मस्वस्य शीघ्रणी न यदीमुषाव	१२
अजोहवीन्नासत्या कुरा वा - मुहे धामेन पुरुभुजा पूर्णधिः । भुतं तच्छासुरिव वधिमन्या - हिरण्यहस्तमाश्विनाददत्तम्	१३
आसो वृकस्य वरिकाप्रसीक युवं नरा नासत्यामुमुक्तम् । उतो कवि पुरुभुजा युवं ह - कृपमायामकृणुते विचक्षे	१४
वरित्रं हि वरिषाच्छेदि पूर्ण - मात्रा खलस्य परितक्म्यायाम् । सद्यो जङ्घामायसी विष्पलाये - धने हिते सतेषु प्रत्यधत्तम्	१५ [१०]
शतं मेघान् वृकये वक्षन्ना - मुञ्चात्वं तं पितान्धं चकार । तस्मा अक्षी नासत्या विचक्ष - आधत्तं दम्ना भिषजावनर्धन्	१६
आ वा रथं दुहिता सुयस्य - काष्ठीवतिवृद्धता जयन्ती । विश्वे वृषा अन्वमन्यन्त हृदिः - समु धिया नासत्या सचये	१७
यदयातं दिवोदासाय वर्ति - मरद्वाजायाश्विना हयन्ता । रेवदुवाह सचनो रथो वा - वृषभश्च शिशुमारश्च युक्ता	१८
रयि सुक्षत्रं स्वपन्यमायुः - सुवीर्यं नासत्या वहन्ता । आ जङ्घावीं समनसोप वात्रे - क्षिरह्नो भागं दधतीमयातम्	१९
परिविष्टं जाह्नवं त्रिवतः सी - मुगेभिर्नक्तंमहधु रजोभिः । विभिन्दुना नासत्या रथेन - वि पर्यतो अजरयु अयातम्	२० [११]
एकस्या वस्तोरावत् रणाय - वशमश्विना सनये सहघ्ना । निरहत्तं दुच्छन्ता इन्द्रवन्ता - पुषुश्वसो वृषणावरतीः	२१
शरस्यं चिदावृकस्यावताका - नीचादुक्षा चकयुः पार्तवे वाः । शयवे चिन्नासत्या शवीभि - जंसुरये स्तये पिप्यथुर्मास	२२
अवस्यते मृबते कृष्णियाय - क्रजूयते नासत्या शवीभिः । पुष्टं न नृमिव दर्शनाय - विष्णाप्यं वदधुर्विस्वकाय	२३ (१९५५)

दश राजीरशिबेना नय द्यू—नवनन्द शशितमप्यव्यवतः ।

विभूतं रेममुवनि प्रवृक्त—मुनिन्यथः सोममिव युवेण

२४

२ वां वृषाम्यभिनवबोच—मस्य पतिः स्यात् सुपत्रो मुदीरः ।

उत पश्यन्नभुवन कीर्णभायु—रम्भमिव जग्मिमाणं जगम्नाम

२५ [१२] (१२००)

(११०)

२० कक्षोपाय दीधनमस्य अंशितः । अश्विनः । विष्णुः ।

मध्यः सामस्याभिनो मर्षाय प्रजे होता विद्यामते वास ।

बहिष्पती रातिर्विभिता जी—मिषः पतिः सत्यन्योप धात्रीः

यो वामभिनो मनसो जवीघान सध—रक्षते विशां आजिगराति ।

येन गच्छथः सुकृतो कुरोणं तज्ज—वरा कतिरस्यस्य पातम

आर्षिं नराधंसः पाञ्चजन्य—मृगीमादृशिं मुद्राधो भणेत ।

मिनन्ता दम्प्योराशिबस्य लाया अनुपूर्व वृथया योऽप्यन्ता

अश्वे न गृह्णमभिनो वुर्ये—आर्षिं नरा वृषणा रेभमप्यु ।

सं तं रिणीथो विभूतं वसोभि—सं वां जयन्ति युवयो कृतानि

सुषुप्तांसं न निकतेरुपथ्ये सूर्यं न हृष्टा तमोसि क्षियन्तस्य ।

शुभे रुक्मं न वर्जत निस्वात—मुद्रुपथुरश्विना चन्दनाय

तद् वां नरा शंस्यं पञ्चियेण कक्षीरवता नासत्या परिजम्बु ।

शुफावर्चस्य वाजिनो जनाय शतं कुम्भां असिञ्चतं मधूनाम

पुषं नरा स्तुवत कृष्णिपाय विष्णाप्यं वृथुर्विश्वकाय ।

षोषायै चित् पितृषवे कुरोणे पतिं जूषन्त्या अश्विनावदस्य

पुषं श्यावाय रुशतीमदत्तं मरुः क्षोणस्याभिनो कण्वाय ।

प्रवाच्यं तद् वृषणा कृतं वा यक्षार्षिपाय भवो अघ्यधत्तम

पुक् वपौम्यभिनो वृधाना नि पेष्यं ऊहधुराशुमश्वय ।

सहस्रसां वाजिनमभतीत—महिहर्तं भवस्यं । तरुत्रम

एतानि वां भवस्यां सुवान् अर्वाङ्गं सर्वतं रोदृस्योः ।

यद् वां पञ्चासौ अश्विना हवन्ते यातमिया स विष्णुर्षे च वाजस्य

१० [१४] (१३००)

सू नोर्मनिनाश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदन्ता ।	
अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विप्रलीं नामन्याग्निनीम	११
कुह यान्तां सुष्टुतिं काव्यस्य दिवां नपाता वृषणा आयुत्रा ।	
हिरण्यस्येव कलशं निखातं—मुदृपथुदशमे अश्विनाहन्	१२
युवं च्यवानमश्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः ।	
युवो रथं दह्निता मर्यस्य सह श्रिया नामन्यावृणीत	१३
युवं नुग्राय पूर्व्यभिरवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना ।	
युवं भुज्युमर्णसो निः समुद्राद् विभिरूहथुर्कजेभिरवैः	१४
अजोहवीदश्विना तीक्ष्णा वा प्रोक्लः समुद्रमव्यथिर्जगन्वान् ।	
निष्टमूहथुः स्युजा रथेन मनोजवसा वृषणा स्वस्ति	१५ [१५]

अजोहवीदश्विना वर्तिका वा—माम्ना यत् सीममुञ्जतं वृकस्य ।	
वि जपुषा ययथुः सान्वदे—जातं विष्वाचो अहतं विशेषं	१६
शतं मेषान् वृकयं मामहानं तमः प्रणीतमश्विन पित्रा ।	
आक्षी क्रज्राश्वे अश्विनावधत्तं ज्योतिर्मन्थाय चक्रथुर्विचक्षे	१७
शूनमन्थाय भरमह्वयत् सा वृकीर्गश्विना वृषणा नरति ।	
जागः कुनीन इव तक्षदान क्रज्राश्वेः शतमेकं च मेषान्	१८
मही वामूनिर्गश्विना मयोभू—रुत सामं धिष्यया सं रिणीथः ।	
अथा युवामिदं ह्वयत् पुर्वधि—गगन्नुतं मां वृषणाववोभिः	१९
अधेनुं दन्ना स्तर्यं विषक्ता—मर्पिन्वतं शयवे अश्विना गाम ।	
युवं शचीमिर्विमदाय जायां न्यूहथुः पुरुमित्रस्य दोषाम्	२० [१६]

यवं वृक्रेणाश्विना वपन्ते—वं दुहन्ता मनुषाय दत्ता ।	
अभि दस्युं बकुरेणा घमन्तो—रु ज्योतिश्चक्रथुरायाय	२१
आथर्वणायाश्विना दधीचे ऽश्व्यं शिरः प्रत्यग्यतम् ।	
स वां मधु प्र वोचदतायन त्वाष्ट्रं यद् देवावपिकुक्ष्यं वाम्	२२
सदा कवी सुमतिमा चके वां विश्वा धियो अश्विना प्रावतं मे ।	
अस्मे रथि नासत्या बृहन्तं—मपत्यसाचं श्रुत्यै रराधाम्	२३
हिरण्यहस्तमश्विना रराणा पुत्रं नरा वधिर्मन्या अदत्तम् ।	
त्रिधा ह श्यावमश्विना विक्रुतं—मृज्जीवस एरयतं सुदान्	२४ [१७]

एतानि वामश्विना वीर्याणि प्र पूर्याण्ययवोऽवाचन ।

अहं कृषन्तो वृषणा युवस्यां सुवीरांसो विदधमा वदेम

२५ [१७] (१३२२)

(११८)

११ कर्मावान् दैर्घ्यतमस्य औशिजः । आश्वनौ । श्विष्टुष ।

आ वा रथीं अश्विना श्येनपत्न्या सुमृळाकः स्ववीं यात्ववाङ् ।

यो मर्त्यस्य मनसां जर्वायान् त्रिवन्धुरा वृषणा वार्तरहाः ।

१

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रेण सुवृता यातमवाङ् ।

पिन्वतं गा जिन्वतमश्वतो नो वर्धयतमश्विना वीर्यस्मे

२

प्रवर्ध्यामना सुवृता रथेन दत्ताविमं शृणुतं श्लोकमद्वं ।

किमङ्ग वा प्रत्यवर्ति गमिष्ठा-हविर्षामो अश्विना पुराजाः ।

३

आ वां श्येनामो अश्विना वहन्तु रथे युक्तासं आशवः पतङ्गाः ।

ये अप्तुरो विव्यासो न गृध्रा अभि प्रयो नासत्या वहन्ति

४

आ वां रथं युवतिस्मिन्नुद्वजं जुष्टां नरा दुहिता सुधैर्य ।

परि वामस्या वपुषः पतङ्गा वयां वहन्त्वरूपा अमीकं

५ [१८]

उक् वन्दनमेतं वृमनाभि-रुद्वेभं दत्ता वृषणा शशीभिः ।

निहृद्यं पारयथः समुद्रात् पुनश्च्यवानं चक्रधुर्यवानम

६

युषमत्रयेऽवनीताय तप्त-मूर्जमोमानमश्विनावधत्तम ।

युवं कण्वायापिरिताय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुदृति जुनुषाणा

७

युवं धेनुं शयवं नाधिताया-पिन्वतमश्विना पूर्यार्य ।

अमुञ्जतं वतिकामहंसो निः प्रति जङ्गां विष्पलाया अधत्तम

८

युवं श्वेतं पेक्षु इन्द्रजित-महिहर्नमश्विनादत्तमश्वम ।

जोह्वत्रमर्यो अभिमृतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीङ्मम

९

ता वां नरा स्वर्वसे सुजाता हवामहे अश्विना नार्धमानाः ।

आ न उप वसुमता रथेन गिरो जुषाणा सुविताय यातम

१०

आ श्येनस्य जर्वसा नूतनेना-स्मे यातं नासत्या सुजोषाः ।

हवे हि वामश्विना रातहव्यः शश्वत्माया उपसो व्युष्टौ

११ [१९] (१३३३)

(११५)

१० कक्षीयान् दैर्घ्यमस औशिजः । अश्विनौ । जगती ।

- आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं यज्ञिर्यं जीवसें हुवे ।
सहस्रकेतुं वनिनं गतद्वंसुं श्रुहीवानं वरिवोधामभि प्रयः १
- ऊर्ध्वा धीनिः प्रत्यरय प्रयासं न्यधापि शस्मन्समयन्त आ दिशः ।
स्वदांसि घर्मं प्रति यन्त्यतय आ वामुजानी रथमश्विनारुहत २
- सं यन्मिथः पस्पधानासो अगमन्त शुभे मुखे अमिता जायवो रणे ।
युवोरहं प्रवणं चंकिते रथो यदश्विना वहधः सुगिमा वर्गम् ३
- युवं भुज्यु भुरभाणं विभिर्यन्त स्वपुनिमिनिवहन्ता पितृभ्य आ ।
यामित्र वतिवृषणा विजेन्यं दितोदासाय माहं चेति वामवः ४
- युवोरश्विना वपुषं युवायुजं रथं वाणीं येमतुरस्य शर्धम् ।
आ वां पतित्वं सत्पार्यं जग्मदी योषावृणीत जेन्या युवां पती ५ [२०]
- युवं रेभं परिषुतरस्यथः हिमनं घर्मं परिपत्तमत्रये ।
युवं शयोरयसं पिप्यद्गोवि म दीर्घण वन्दनस्तायायुषा ६
- युवं वन्दनं निर्रितं जग्मयया रथं न दंष्ट्रा करणा समिन्वथः ।
क्षेत्रावा विप्रं जनथो विपन्यया म वामत्रं विधुते वृंसनां भुवत् ७
- अगच्छतं कृपमाणं पगवति पितुः स्वस्य त्यजसा निवाधितम् ।
स्वर्वतीरिति ऊतीयुवोरहं चित्रा अमीकं अमवन्नभिष्टयः ८
- उत स्या वां मधुमन्मक्षिकारपन्मद्रे सोमस्यौशिजो हुवन्यति ।
युवं दधीचो मन आ विवासथाः ९था शिरः प्रति वामरथ्यं ववत् ९
- युवं पेदवं पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं हुवस्यथः ।
शर्येमिच्छं पुतनासु दुष्टं चक्रत्यमिन्द्रमिव चर्यणीसहम् १० [२१] (१३५३)

(१२०)

१२ कक्षीयान् दैर्घ्यमस औशिजः । अश्विनौ (१२ दुःस्वमनाशानम्) । १ गायत्री,

२ ककुप, ३ का-विराट्, ४ मष्टरूपी, ५ तनुशिगा, ६ उष्णिङ्, ७ बिष्टार-दहती,

८ कृतिः, ९ विराट्, १०-१२ गायत्री ।

का राघ्वद्धोत्राश्विना वां को वां जोषं उभयोः । कथा विधात्यमचेताः १

(१३५४)

विद्वांसाविद दुरः पुच्छे-दविद्वानिस्थापरा अचंताः । नू विद्वु मने अर्का ०
 ता विद्वांसा हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमद्य । भावद द्यमाजा युवाकुः ३
 वि पृच्छामि पाक्याः न नृवान द्यदूतस्याद्भुतस्य दसा । पातं च सहामो युवं च रभ्यसो नः ४
 प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजनि पञ्चियो वाम । प्रैपयुने विद्वान् ५ [२२]

भुतं गायत्रं तर्कवानस्या-हं चिद्धि रिग्माश्विना वाम । आक्षी शुभस्पती दन ६
 युवं ह्यास्ते महो रन युवं वा यज्ञिरततंसतम । ता नो वम सुगाणा स्याते पातं नो वृकादद्यायोः ७
 मा कस्मं धातमभ्यमित्रिणे नो माकुत्रा नो गृहभ्यो घनयो गूः । स्तनाभुजो अशिन्धीः ८
 वृहीयन् मित्रधितये युवाकुः शये च नो मिमीतं वार्तवत्ये । इषे च नो मिमीतं भेनुमत्ये ९
 अश्विनोऽगसने रथ-मन्श्वं वाजिनीयताः । तेनाहे भूमिं चाकन १०
 अयं समह मा तनु ह्यागं जनां अनु । मामपेयं सुसो रथः ११
 अध स्वप्नेय निर्विदेः शुभ्रजतश्च र्वतः । उभा ता बलि नश्यतः १२ [२३] (१३५५)

(१०१) [अष्टादशोऽनुवाकः ॥१८॥ सू० १२१-१२६]

१५ कक्षीषात् वेद्यंतमम औशिजः । इन्द्रो विश्वे देवा वा । विश्वप् ।

कविन्था नूः पात्रं दवयतां श्रवद गिरा अङ्गिरसां तुरण्यन ।
 प्र यदानङ्गिश आ हर्म्यस्या-रु क्रंसते अश्वे यजत्रः १
 भ्तम्भीद्ध द्यां म ध्रुवणं प्रुषाय-हभुर्वाजाय द्रविणं नरो गोः ।
 अनु स्वजां महिषश्चक्षत वां मेनामश्वस्य परि मातरं गोः २
 नक्षद्धवमरुणीः पूर्य राट् तुरा विशामङ्गिरसामनु द्यन ।
 तक्षद वज्रं नियुतं तस्तम्भद द्यां चतुष्पदं नर्याय द्विपादं ३
 अस्य मदे स्वर्यं वा क्रताया-पीवृतमुसियाणामनीकम ।
 यद्धं प्रसंगं त्रिककुम्भिवर्त-दप वृहो मानुषस्य तुरा वः ४
 तृस्यं पयो यत पितरावनीतां राधः सुरेतस्तुराणे भुरणू ।
 शुचि यत ते रेक्ण आर्यजन्त सवदुर्घापाः पर्य उसियायाः ५ [२४]

अध प्र जज्ञे तरणिर्ममनु प्र रोच्यस्या उषसो न सुरः ।
 इन्दुर्यमिराष्ट स्वेदहव्यैः सुवेण सिञ्चत्तरणामि धाम ६
 स्विध्मा यद वनधितिरपस्यात सुरां अश्वे परि रोधेना गोः । ७
 यद्धं प्रमासि कृत्वा अनु द्यू-नर्नविशे पश्विषं तुराय ७ (१३६२)

अष्टा महो दिव आबो हरीं इह द्युम्नासाहमभि योधान उत्सम ।	
हरिं यत् ते मन्दिनं वृक्षन् वृधे गोरभसुमद्रिभिर्वाताप्यम	८
त्वमायुसं प्रति वर्तयो गो-विबो अश्मानमुर्पनीतमृध्वा ।	
कृत्साय यत्र पुरुहन वन्व-ऽच्छुष्णामननैः परि्यासि वधेः	९
पुरा यत् सूरस्तममा अपीते-स्तमद्रिवः फलिगं हेतिमस्य ।	
शुष्णास्य चित् परिहितं यदोजो दिवस्परि सुग्रथितं तदादः	१० [२५]
अनु त्वा मही पाजसी अचके द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मेन ।	
त्वं वृत्रमाशयानि सिरासु महो वज्रेण सिष्वपो वराहमु	११
त्वमिन्द्र नयो पां अबो नृन् तिहा वारस्य सुयुजो वहिष्ठान् ।	
यं ते काव्य उशाना मन्दिनं दाद वृत्रहणं पार्यं ततश्च वज्रम	१२
त्वं सूर्यो हरितो रामयो नृन् भरच्चक्रमेतशो नायमिन्द्र ।	
प्रास्य पां नवति नाव्याना-मपि कर्तमवर्तयोऽयज्यून	१३
त्वं नो अस्या इन्द्र दुर्हणायाः प्राहि वज्रिवो दुहिनावृभीकं ।	
प्र नो वाजान् रथयोऽ अश्वबुध्या-निधे यन्धि श्रवसं सन्तपि	१४
मा सा ते अश्मन् सुमतिरिधे दंसद् वाजप्रमहः समिधो वरन्त ।	
आ नो भज मघवन गोष्वर्यो मंहिष्ठास्ते सधुमादः स्याम	१५ [२६] (१३७०)

॥ इति प्रथमोऽष्टकः ॥ १ ॥

—१०२७—

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १॥ व० १-२६]

(१२२)

१५ कक्षीवान् वैधर्म्यमस्य औशिजः । सिष्वे देवाः । जिष्टुप, ५-६ सिराङ्कपा ।

प्र वः पान्तं रघूमन्यवोऽन्धो यज्ञं रुद्राय मूर्ध्नि भग्ध्वम् ।	
द्विवो अन्तोष्यसुरस्य वीरै-रिष्वधेव मरुतो गेदेस्योः	१
पत्नीव पूर्वहन्ति वावृध्या उषासानता पुरुधा विदन्ति ।	
स्तरिनात्के व्युतं वसाना सूर्यस्य भ्रिया मुहशी हिरण्यैः	२
ममत्तु नः परिज्मा वसहा ममत्तु वातो अपां वृषण्वान् ।	
शिशीतमिन्द्रापवता युवं न-स्तन्नो विश्वे वरिवस्पन्तु वेवाः	३
उत त्या मे यशसा श्वेतनायै व्यन्ता पान्तौशिजो ह्रवध्वं ।	
प्र वो नपातमपां कृणुध्वं प्र सातर्ग रास्पिनस्यापोः	४ (१३७४)

आ वो रुक्णयुर्माशिजो ह्रवच्यै घोषेष शंसमर्जुनस्य नशे ।

प्र वः पूष्णे वावन् औ अच्छा बोचय वसुतातिमग्नः

५ [१]

भृतं मे मित्रावरुणा हवमो—त भृतं मर्दने विश्वतः सीम ।

भ्रातुं नः भ्रातुरातिः सुभ्रातुः सुक्षत्रा मिधुरन्निः

६

स्तुषं सा वो वरुण मित्र गति—मेवां ज्ञाता प्रक्षर्यामेषु पञ्चे ।

भुतरंधे प्रियरंधे दधानाः सद्यः पुष्टिं निरन्धानाम्यो अगमन्

७

अस्य स्तुषं महिमधस्य राधः सचां सजेम नहुषः सवीराः ।

जनो यः पञ्चभ्यो वाजिनीवा—नश्वावतो रथिनो महां सूरिः

८

जनो यो मित्रावरुणावभिधू—गणो न वो सुनोत्यरुणपाधुक ।

स्वयं स यक्ष्मं हृदयं नि धंस आप यर्ता होत्राभिकृतावां

९

स माधतो नहुषो वंसुजतः शधीस्नरो नरां गतश्रवाः ।

विसृहरातिर्यानि बाह्वसृत्वा विश्वासं पूत्सु सवमिच्छारः

१० [२]

अध गमन्ता नहुषो हव सूरिः भ्राता राजानो अमृतस्य मन्त्राः ।

नभोजूषो यन्निरवस्य राधः प्रशस्तये मतिना रथवतं

११

एतं शर्थं धाम यस्य सूरि—रथ्यवोचन दशतयस्य नशे ।

द्युस्त्रानि येषु वसुताती रासन् विश्वे सन्वन्तु प्रभूथेषु वार्जम्

१२

मन्दांमहे दशतयस्य धासे—द्विधत पञ्च विभ्रतां यन्त्यजा ।

किमिहाश्वे इतरश्मिरेत ईशानासुस्तरुष कश्चत् नृन्

१३

हिरण्यकर्णं मणिग्रीवमणं—स्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु वृषाः ।

अर्यो गिरः सद्य आ जग्मुशीरो—साश्वाकन्तु भयेण्वस्मे

१४

चत्वारो मा मशशारंस्य शिश्र—न्वयो राज्ञ आयवसस्य जिष्णोः ।

रथो वां मित्रावरुणा दीर्घाप्लाः स्पृमंगमस्तिः सुरो नाद्यीत्

१५ [३] (१३८५)

(१२३)

१३ कश्मीरान् दीर्घतमस आशिजः । उवाः । त्रिष्टुप् ।

पृथु रथो वशिष्ठाया अयोज्यै—नं वृषासो अमृतासो अरधुः ।

कृष्णाबुधस्थावृषादे विहाया—श्चिकित्सन्ती मानुषाय क्षयाय

१

(१३८६)

- पूर्वा विश्वस्माद् भुवनादबोधि जयन्ती वाजं ब्रुहती सनुत्री ।
 उच्चा व्यस्यद् युवतिः पुनर्भू-रोषा अगन् प्रथमा पूर्वहृती २
- यवद्य भागं विभजोसि नृभ्य उषो देवि मर्त्यत्रा सुजाते ।
 वेवो नो अत्र सविता दग्ना अनागसो वोचति सूर्याय ३
- गृह्णहमहना यात्यच्छा विवेदिदे अष्टि नाम्ना दधाना ।
 सिषासन्ती द्योतना शश्वदाणा-दग्ममग्निद् भजते वसुनाम् ४
- भगस्य स्वसा वरुणस्य जामि-रुषः सुनुते प्रथमा जगन्व ।
 एषा स दद्या यो अवस्य धाता जयम् तं दक्षिणाया ग्धेभ ५ [४]
- उद्गीरतां सूनृता उत पुनर्भी-रुभृमयः शुशुचानासो अस्थुः ।
 स्वाहा वसुनि तमसापंगूह्णा-विष्कृण्वन्त्युषमो विभ्रातीः ६
- अपान्यदन्त्युभ्यन्यदेति विष्कुरूपे अहन्ती सं चरेते ।
 परिक्षितोस्तमो अन्या गृहाक-रद्यौवुषाः शोशुचना रथेन ७
- सहशीर्य सहशीरिदु श्वो वीर्यं सचन्ते वरुणस्य धाम् ।
 अतवद्यास्त्रिंशत् योजना-न्यैका क्रतुं परि यन्ति मयः ८
- जानन्यहः प्रथमस्य नाम शूका कृष्णादजनिष्ट श्विणीवी ।
 क्रतस्य योषा न मिनाति धामा-हर्हनिष्कृतमाचरन्ती ९
- कन्येव तन्वाऽऽशादानो एषि देवि वेवमिदं क्षमाणम् ।
 संस्मर्यमाना युवतिः पुरस्ता-व्वाविर्वक्षांसि कृणुषे विभ्राती १० [५]
- सुसंकाशा मातृमृष्टेव योषा-विस्तन्वै कृणुषे हृत्रो क्रम ।
 भद्रा त्वमुपो वितुं व्युच्छ न तत् तं अन्या उषसो नशन्त ११
- अश्वोवतीगोमतीर्विश्ववाणा यतमाना रुग्मिभिः सूर्यस्य ।
 परां च यन्ति पुनरा च यन्ति भद्रा नाम वहमाना उषासः १२
- क्रतस्य रुग्मिमनुयच्छमाना भद्रंभद्रं क्रतुमम्मासु धेहि ।
 उषो नो अद्य सुहवा व्युच्छा-स्मासु रायो मयवत्सु च स्युः १३ [६] (१३९८)

(१२४)

१३ कभीवान् दैवतमस मौशिजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

उषा उच्छन्ती समिधाने अग्रा उद्यन्सूर्यं उर्विया ज्योतिरभेत् ।

वेवो नो अत्र सविता न्वर्यं प्रासावीद द्विमत प चतुष्पवित्ये

१ (१३९९)

अमिनती दैव्यानि वतानि प्रमिनती मनुष्या युगानि ।
 इन्द्रधीणामुपमा शश्वतीना मायतीनां प्रथमोषा व्यंष्टीन २
 एषा विवा वृंहिता प्रत्यदशि ज्योतिर्वसना समना पुरस्तात् ।
 ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो म्रियति ३
 उपां अक्षिं शुन्ध्युवा न वक्षो नोधा ईवाविरक्त प्रियाणि ।
 अश्वसन्न संसृतो बोधयन्ती शश्वलभागान पुनर्युधीणाम ४
 पूर्वे अर्धे रजसा अप्रत्यस्य गवां तनियकृत प्र कृतम् ।
 अयु प्रथते वितरं वरीष ओ भा पुणन्ती पित्रोरुपस्था ५ [७]

एवेवेषा पुरुतमा हृशे कं नाजामि न परि वृणक्ति जामिम् ।
 अरपसां तन्वा शशावाना नाभादीषते न महो विभाती ६
 अभ्रातेष पुंस एति मनीषी गीतरिगिञ्च सनये धनानाम् ।
 जायेव पत्य उडाती सुवासा उषा हस्तेव नि रिणीति अप्सः ७
 स्वसा स्वस्ते ज्यायस्ये योनिमारैर्गर्भन्यस्याः प्रतिचक्ष्येव ।
 व्युच्छन्तीं रश्मिभिः सूर्यस्याऽऽर्यं समनगा इव वाः ८
 आसां पूर्वासां महसु स्वमृणा मपरा पूर्वामन्वेति पश्चान् ।
 ताः प्रनवन्नव्यसीनूनमस्मे रेवदुच्छन्तु मुदिना उषासः ९
 प्र बोधयोषः पृणतां मधो न्यबुध्यमानाः पुणयः ससन्तु ।
 रेवदुच्छ मधवर्जयो मघोनि र्वत स्तोत्रे सुनृते जारयन्ती १० [८]

अवेयमश्वेद युवतिः पुरस्ताद् युक्ते गवामरुणानामनीकम् ।
 वि नूनमुच्छावसति प्र कृत गृहंगृहमुप तिष्ठते अग्निः ११
 उत् ते वयश्चिद् वसतेरपपत् नरश्च ये पिनुभाजो व्युष्टौ ।
 अमा सते वहसि भूरि वाम मुषो देवि काशुषे मर्त्याय १२
 अस्तोऽस्तोम्या ब्रह्मणा मे उर्वीधध्वमुशतीरुषासः ।
 युष्मार्कं देवीरयसा सनेम सहस्रिणीं च शतिर्न च वार्जम् १३ [९] (१४११)

(१२५)

७ कक्षीयान् दैर्घतमस औशिजः । स्वलयस्य दानस्तुतिः । त्रिष्टुप्, ४-५, उगता ।

प्राता रत्नं प्रातरित्वा दधाति तं चिकित्वान् प्रतिगृह्या नि धत्ते ।
 तेन प्रजां वर्धयमान आयुं शयस्पोषेण सचते सुवीरः १ (१४१२)

सुगुरसत सुहिरण्यः स्वध्वो बृहदस्मै वय इन्द्रो दधाति ।

यस्त्वायन्तं वसुना प्रातरित्वो मुक्षीर्जयेव पविमुत्तिनाति

२

आर्यमद्य सुकृतं प्रातरिच्छ-छितेः पुत्रं वसुमता रथेन ।

अंशोः सुतं पापय मत्सरस्य क्षयद्वीरं वर्धय सुनृताभिः

३

उप क्षरन्ति सिन्धवा मयोभुव ईजानं च यक्ष्यमाणं च धेनवः ।

पृणन्तं च पपूरिं च श्वस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः

४

नाकस्य पूष्ठे अधि तिष्ठति श्रितो यः पुणानि स हं वृषेभु गच्छति ।

तस्मा आपो घृतमंधन्ति सिन्धव-स्तस्मा इयं दक्षिणा पिबन्ते सदा

५

दक्षिणावतामिदुमानि चित्रा दक्षिणावतां द्विवि सूर्यासः ।

दक्षिणावन्तो अमृतं भजन्ते दक्षिणावन्तः प्र तिरन्तु आयुः

६

मा पृणन्तो दुरितमेन आरन् मा जारिषुः सूरयः सुवतासः ।

अन्यस्तेषां परिधिरस्तु कश्चि-दपृणन्तमभि सं यन्तु शोकाः

७ [१०] (१४१८)

(११६)

७-१-५) कक्षावान् रैधेनमस औशिजः, ६) स्वनयो भावयत्यः, ७) रोमशा । १-५) स्वनयो भावयत्यः,

६) रोमशा, ७) स्वनयो भावयत्यः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

अमन्वान् त्मोमान् प्र भेर मनीषा सिन्धवाधि क्षियता भाव्यस्य ।

यो मे सहस्रममिमीत स्या-नतृतो राजा श्व इच्छमानः

१

ज्ञानं राज्ञो नाधमानस्य निष्काज् छतमश्वान् प्रयतान् तस्य आर्धम् ।

ज्ञानं कक्षीवा असुरस्य गोनां द्विवि श्वोऽजरमा ततान

२

उप मा श्यावाः स्वनयेन कृता बधूमन्तो वृक्ष रथांसो अस्थुः ।

षटिः सहस्रमनु गव्यमागात् सनन् कक्षीवा अभिपित्वे अह्नाम्

३

चत्वारिंशद् दशरथस्य शोणाः सहस्रस्याग्ने श्रेणिं नयन्ति ।

मवृच्युतः कृशनावतो अत्यान कक्षीवन्त उवमृक्षन्त पक्षाः

४

पूर्वामनु प्रयतिमा ददे व-स्मीन् युक्तो अष्टावरिधायसो गाः ।

सुबन्धवो ये विश्वा इव वा अनश्वन्तः श्व ऐषन्त पक्षाः

५

आगंधिता परिगंधिता या कशीकेव जङ्गहे ।

वदति मद्यं यादुदी यादुनां भोज्यां ज्ञाता

६

(१४२४)

उपोष मे परां मृश मा मे दृश्राणि मन्यथाः ।

सर्वाहर्मस्मि रोमश गन्धारीणामिवाविका

७ [११] (१४२५)

(१२७) [एकोनविंशोऽनुवाकः ॥१९॥ सू० १२७-१३३]

११ परच्छेपो देवोदासिः । अग्निः । मन्यष्टिः, ६ मतिभूतिः ।

अग्निं होतारं मन्ये दास्वन्तं वसुं सुनुं सहसो जातवेदसं विप्रं न जातवेदसम् ।

य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा ।

धृतस्य विभ्राष्टिमनु वदि शोचिषा ऽऽजुह्वानस्य सर्पिषः १

यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमङ्गिरसां विप्रं मन्मभिर्विभ्रेभिः शुक्रं मन्मभिः ।

परिज्मानमिव द्यां होतारं चषणीनाम् ।

शोचिर्केशं वृषणं यमिमा विशः प्राचन्तु जूतयं विशः २

स हि पुरु बिदोर्जसा विरुक्मना दीद्यानो भवति हुहतरः परशुर्न हुहतरः ।

वीलु बिद यस्य समृती भुवद् वनेव यत् स्थिरम् ।

निष्वहमाणो यमते नार्यते धन्वासहा नार्यते ३

हृक्का बिदस्मा अनु दुर्यथा विदे तेजिष्ठाभिरणिमिदृष्ट्यवसे ऽग्रयं द्वाप्ट्यवसे ।

प्र यः पुरुणि गाहते तक्षद् वनेव शोचिषा ।

स्थिरा बिदन्ना नि रिणान्योर्जसा नि स्थिराणि बिदोर्जसा ४

तमस्य पृक्षमुपरासु धीमहि नक्तं यः सुदर्शतरो दिवातरा—दप्रायुषे दिवातरात् ।

आदृस्यायुर्ग्रमणवद् वीलु शर्म न सुजवे ।

भक्तमर्मक्तमवो व्यन्तो अजरा अग्रयो व्यन्तो अजराः ५ [१२]

स हि शर्षो न मारुतं तुविष्वणि—रप्रस्वतीषूर्वरास्विष्टनिरार्तनास्विष्टनिः ।

आर्दद्ग्वान्यादृदि—यज्ञस्य केतुरहणा ।

अथ स्मास्य हर्षतो हर्षीवतो विश्वे जुषन्त पन्थां नरः शुभे न पन्थां ६

द्विता यदीं कीस्तासो अमिद्यवो नमस्यन्त उपवोचन्त भृगवो मग्नन्तो द्वाशा भृगवः ।

अग्निरीशो वसुतां शुचिर्यो धूर्णरेषाम् ।

मिषो अपिषीर्वेनिषीष्ट मेधिर आ वनिषीष्ट मेधिरः

७ (१४३२)

विश्वासां त्वा विशां पतिं हवामहे सर्वासां समानं दंपतिं भुजे सत्यगिर्बाहसं भुजे ।

अतिधिं मानुषाणां पितुर्न यस्यासया ।

अमी च विश्वे अमृतासु आ वयो हव्या देवेष्वा वयः

८

त्वमग्ने सहसा सहन्तमः शुष्मिन्तमो जायसे देवतातये रयिर्न देवतातये ।

शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युष्मिन्तम उत क्रतुः ।

अधं स्मा ते परिं चरन्त्यजर भ्रुष्टीवानो नाजर

९

प्र वो महे सहसा सहस्वत उपबुधे पशुषे नाग्ये स्तोमो बभूत्वग्रथे ।

प्रति यदी हविष्मान् विश्वासु क्षासु जोगुवि ।

अग्ने रेभो न जगत ऋषूणां जूणिर्होत ऋषूणाम्

१०

स नो नेदिष्ठं दृष्टशान आ भराग्रं देवेभिः सचंनाः सुचेतुनां महो रायः सुचेतुनां ।

महि शविष्ठ नस्कृधि संचक्षे भुजे अस्यै ।

महि स्तोतृभ्यो मघवन त्सुवीर्यं मथीरुभ्यो न शर्वसा

११ [१३] (१४३६)

(१२८)

८ परच्छेपो वैवोदासिः । अग्निः । अत्यष्टिः ।

अयं जायत मनुषो धरीमणि होता यजिष्ठ उशिजामनु व्रतमग्निः स्वमनु व्रतम् ।

विश्वभृष्टिः सखीयते रयिर्वि श्रवस्यते ।

अदब्धो होता नि षदद्विळस्पदं परिवीत इळस्पदे

१

तं यज्ञसाधमपि वातयामस्यूतस्य पथा नमसा हविष्मता देवताता हविष्मता ।

स न ऊर्जामुपाभृत्या कृपा न जूर्यति ।

यं मानुरिश्वा मनवे पगवतो देवं भाः परावतः

२

एवेन सद्यः पर्येति पार्थिवं मुहुर्गी रेतो वृषभः कर्निक्रवद् वधद् रेतः कर्निक्रवत् ।

शतं चक्षाणो अक्षमिर्वृवो वनेषु तुवणिः ।

सदा दधान उर्परषु सानुष्वग्निः परेषु सानुषु ।

३

स सुक्रतुः पुरोहितो दमेदमे ऽग्निर्यज्ञस्याध्वरस्य चेतति क्त्वा यज्ञस्य चेतति ।

क्त्वा वधा इष्यते विश्वा ज्ञातानि पस्पशे ।

यतो घृतश्रीरतिथिरजायत वह्निर्वेधा अजायत

४

(१४४०)

कृत्वा यदस्य तर्विषीषु पुञ्चते ऽग्नेर्वेण मरुतां न भोज्ये विराय न भोज्या ।

स हि ष्मा दानमिन्वति वसूनां च प्रज्जना ।

स नञ्चासते दुरितादभिहृतः शंसावृषादभिहृतः ५ [१४]

विश्वो विहाया अरतिर्वसुदधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्नि शिशथ च्छ्वस्यया न शिशथत् ।

विश्वस्मा इतिषुध्यते देवत्रा हव्यमोर्हिष ।

विश्वस्मा इत् सुकृते वारमृण्वत्यग्निद्वारा व्यृण्वति ६

स मानुष वृजने शंतमो हितोऽग्निर्यज्ञेषु जेन्या न विदपतिः प्रिया यज्ञेषु विदपतिः ।

स हव्या मानुषाणा मिष्टा कृतानि पन्यते ।

स नञ्चासते वरुणस्य धूर्तेऽहो देवस्य धूर्तेः ७

अग्निं होतारमीळते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरति न्यंसि हव्यवाहं न्यंसि ।

विश्वायुं विश्ववेदसं होतारं यजतं कविम् ।

देवासो रण्वमवसे वसूयवो गीर्भी रण्वं वसूयवः ८ [१५] (१४४४)

(१२९)

११ परच्छेपो देवोदासिः । इन्द्रः, ६ इन्द्रुः । अत्यष्टिः, ८-९, अतिशक्त्यैः, ११ अष्टिः ।

यं त्वं रथमिन्द्र मेधसांतये ऽपाका सन्तमिषिर प्रणयसि प्रानवद्य नयसि ।

सद्यश्चित्तमभिष्टये करो वशश्च वाजिनम् ।

सास्माकमनवद्य तूतुजान वेधसा मिमां वाचं न वेधसाम् १

स भूषि यः स्मा पुननासु कासु चिद् वृक्षाप्य इन्द्र भर्तृहृतये नृभि रसि प्रतृतये नृभिः ।

यः शूरैः स्वः सन्तिता यो विप्रैर्वाजं तर्कता ।

तर्माशानासं इरधन्त वाजिनं पुक्षमत्यं न वाजिनम् २

वृक्षो हि ष्मा वृषणं पिन्वसि त्वचं कं चिद् यावीररकं शूर मत्यं परिवृणाक्षि मत्यम् ।

इन्द्रोत नुभ्यं तद् द्विवे तद् रुद्राय स्वयंशसे ।

मित्राय वोचं वरुणाय सप्रथः सुमुष्टीकार्य सप्रथः ३

अस्माकं व इन्द्रमुश्मसीष्टये सखायं विश्वायुं प्रासहं युजं वाजेषु प्रासहं युजम् ।

अस्माकं बह्मोतये ऽवा पुत्सुषु कासु चित ।

नहि त्वा शत्रुः स्तरते स्तृणाषि यं विश्वं शत्रुं स्तृणाषि यम् ४

नि पू नुमार्तिमतिं कयस्य चित तेजिष्ठाभिरणीभिर्नोतिभि रूपाभिरुयोतिभिः ।

नेषि णो यथा पुरा ऽनेनाः शूर मन्यसे ।

विश्वानि पुरोरपं पथि वक्षि रासा वक्षिर्नो अच्य ५ [१६] (१४४९)

प्र तद् वोचेयं भव्यायेन्द्वे हव्यो न य इषवान् मन्म रेजति रक्षोहा मन्म रेजति ।

स्वयं सो अस्मदा निशे वृषैरेजेत दुर्मतिम् ।

अथ सवेवृचशंसोऽवतर मवं क्षुद्रमिव सवेत् ६

वनेम तद्धोत्रया चितन्त्या वनेम रथि रथिवः सुवीर्यं गुणं सन्तं सुवीर्यम् ।

दुर्मन्मानं सुमन्नुमि रेमिषा पृचीमहि ।

आ सत्याभिरिन्दं द्युम्रहृतिभिर्वर्जत्रं द्युम्रहृतिभिः ७

प्रपा वो अस्मे स्वयंशोभिरूती परिवर्ग इन्द्रो दुर्मतीनां वरीमन् दुर्मतीनाम् ।

स्वयं सा रिष्यधै या न उपेषे अत्रैः ।

हतेमसन्न वक्षति क्षिप्ता जूणिर्न वक्षति ८

त्वं न इन्द्र राया परीणसा प्राहि पृथो अनेहसा पुरो याह्यरक्षसा ।

सर्वस्व नः पराक आ सर्वस्वास्तमीक आ ।

प्राहि नो दूरादारादुभिष्टिभिः सदा पाह्यभिष्टिभिः ९

त्वं न इन्द्र राया तरूषसो यं चित् त्वा महिमा संक्षदवसे महे मित्रं नावसे ।

ओजिष्ठ त्रातुरविता रथं कं चिदमन्यं ।

अन्यमस्मद् रिग्भिः कं चिदद्विषो रिग्भिस्तं चिदद्विषः १०

प्राहि न इन्द्र सुदुत सिधोऽवपाता सवृमिद् दुर्मतीनां वृवः सन् दुर्मतीनाम् ।

हन्ता पापस्य रक्षसं स्त्राता विषस्य भार्वतः ।

अथा हि त्वां जनिता जीजनद् वसो रक्षोहर्णं त्वा जीजनद् वसो ११[१७](१४५५)

(१३०)

१० परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः । १० त्रिष्टुप् ।

एन्द्रं यादुप नः परावतो नायमच्छा विद्वयानीव सत्यतिरस्तं राजेव सत्यतिः ।

हवामहे त्वा वयं प्रयस्वन्तः सुते सचा ।

पुत्रासो न पितरं वाजसातये मर्हिष्ठं वाजसातये १

पिबा सांममिन्द्र सुवानमद्रिभिः कोशेन सिक्तमवतं न वंसंगं स्तातृषाणो न वंसंगः ।

मदाय हर्यताय ते तुविष्टमाय धार्यसे ।

आ त्वां यच्छन्तु हरितो न सूर्यमहा विश्वेव सूर्यम् २ (१४५७)

अविन्दद् विबो निहितं गुहां निधिं वेनं गर्भं परिवीतमश्मन्वन्ते अन्तरङ्गमनि ।

अजं वज्री गवामिव सिषामन्नाङ्गिरस्तमः ।

अपावृणादिषु इन्द्रः परीवृता द्वार इषुः परीवृताः ३

वृहद्गुणो वज्रमिन्द्रो गर्भस्त्योः क्षदेव त्रिगममर्सनाय सं ज्यं दहिहन्त्याय सं श्येत् ।

संविग्यान ओजसा शवोभिरिन्द्र मज्जमा ।

तदेव वृक्षं वृनिनो नि वृश्वासि परश्वेव नि वृश्वासि ४

त्वं वृथा नय इन्द्र सतेवे ऽच्छां समुद्रमसृजो रथो इव वाजयनो रथो इव ।

इत ऊतीरयुजत समानमर्थमक्षितम् ।

धेनुरिव मनवे विश्वदोहसो जनाय विश्वदोहसः ५ [१८]

इमां ते वाचं वसूयन्त आयवो रथं न धीरः स्वपां अतक्षिषुः मुन्नाय त्वामेतक्षिषुः ।

शुम्भन्तो जेन्यं यथा वाजेषु विप्र वाजिनम् ।

अत्यमिव शर्वसे सातये धना विश्वा धनानि सातये ६

मिनत् पुरो नवतिमिन्द्र पुरवे दिवोदासाय महिं वाशुषं नृतो वज्रेण वाशुषं नृतो ।

अतिथिग्वाय शम्बरं गिरिग्नो अवाभरत् ।

महो धनानि दयमान ओजसा विश्वा धनान्योजसा ७

इन्द्रः समत्सु यजमानमार्यं प्रावद विश्वेषु शतमूतिराजिषु स्वर्मीह्वेज्वाजिषु ।

मनवे शासद्व्रतान् त्वचं कृष्णामरन्धयत् ।

वृक्षश्च विश्वं तनुषाणमोषति न्यर्शसानमोषति ८

सूरदचक्रं प्र वृहज्जात ओजसा प्रपित्वे वाचमरुणो मुषायती शान आ मुषायति ।

उशना यत् परावतो ऽजगच्छतये कवे ।

सुज्ञानि विश्वा मनुषेव तुर्वणि रहा विश्वेव तुर्वणिः ९

स नो नन्येभिर्युषकर्मसुकथैः पुरो वर्तः प्रायुभिः पाहि शम्भेः ।

विबोव्रासेभिरिन्द्र स्तवानो वावृथीथा अहोभिरिव द्यौः १० [१९] (१४६५)

(१३१)

७ परहच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः ।

इन्द्राय हि द्यौरसृजो अनन्वते न्द्राय मही पृथिवी वरीमभि द्युम्नसां वरीमभिः ।

इन्द्रं विश्वे सजोर्वसो वृवासो दधिरे पुरः ।

इन्द्राय विश्वा सर्वानि मानुषा रातानि सन्तु मानुषा १ (१४६६)

विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तृज्जते समानमेकं वृषमण्यवः पृथक् स्वः सनिष्यवः पृथक् ।

तं त्वा नावं न पर्षणि शूषस्य धुरि धीमहि ।

इन्द्रं न यज्ञेहि तयन्त आयवः स्तोभेभिर्गिन्द्रमायवः २

वि त्वा ततसे मिथुना अवस्यवो वृजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः ।

यद् गव्यन्ता द्वा जना स्वयन्ता समूहसि ।

आविष्कारिकं वृषेण सचाभुवं वज्रमिन्द्र सचाभुवं ३

विदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः ।

शासुस्तमिन्द्र मर्त्यमयज्यं शवसस्पते ।

महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः ४

आदिते ते अस्य वीर्यस्य चर्किरन् मदेषु वृषन्नृगिजो यदाविध सखीयतो यदाविध ।

चकर्थं कामेभ्यः पुतनासु प्रवन्तवः ।

ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णत श्रवस्पन्तः सनिष्णत ५

उतो नो अस्या उषसो जुषेत ह्यैकस्य बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्षाता हवीमभिः ।

यदिन्द्र हन्तवो मृधो वृषा वज्रिश्चिकेतसि ।

आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म श्रुधि नवीयसः ६

त्वं तमिन्द्र वावृधानो अस्मयुग्मित्रयन्तं तुविजात मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यम् ।

जहि यो नो अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः ।

रिष्टं न यामन्नपं भूत दुर्मतिर्विश्वापं भूत दुर्मतिः ७ [२०] (१४७२)

(१३२)

६ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः, ६ (१ अर्धर्चस्य) इन्द्रायर्चते । अत्यष्टिः ।

त्वया व्यं मघवन पृथे धनु इन्द्रन्वोताः मासह्याम पृतन्यतो वनूयाम वनूयतः ।

नेदिष्ठ अस्मिन्नह न्यधि वाचा नु सुन्वते ।

अस्मिन् यजे वि चयमा भरे कृतं वाजयन्तो भरे कृतम् १

स्वर्गेष भरे आपस्य ववम न्युषवृधः स्वस्मिन्नञसि क्राणस्य स्वस्मिन्नञसि ।

अहन्निन्द्रो यथा विदे शीष्णाशीष्णोपवाच्यः ।

अस्मन्ना ते सधयं कन्तु रातयो भद्रा भद्रस्य रातयः २ (१४७४)

तत् तु प्रयः प्रलथा ते शुशुक्चनं यस्मिन् यज्ञे वारमकृण्वत क्षयं—मृतस्य वारसि क्षयम् ।

वि तद् वोचैरध द्विता—ऽन्तः पश्यन्ति रश्मिभिः ।

स घा विवे अन्विन्द्रो गवेषणो बन्धुक्षिद्भ्यो गवेषणः ३

नृ इत्या ते पूर्वथा च प्रवाच्यं यदङ्गिरोभ्योऽवृणारपं व्रज—मिन्द्र शिक्षन्नपं व्रजम् ।

ऐभ्यः समान्या दिशा ऽस्मभ्यं जेषि योत्सि च ।

मुन्वद्भ्यो रन्धया कं चिद्व्रतं हृणायन्तं चिद्व्रतम् ४

सं यज्जानान् कर्तुभिः शूरं ईक्षय—द्धने हिते तरुणन्त अवस्यवः प्र यक्षन्त अवस्यवः ।

तस्मा आयुः प्रजावदिद बाधे अचुन्त्योर्जसा ।

इन्द्र ओक्थं विधिषन्त धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः ५

युवं तमिन्द्राववंता पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप तंतमिन्द्रतं वज्रेण तंतमिन्द्रतम् ।

वृरे चत्तार्यं च्छन्सद् गहनं यदिर्नक्षत ।

अस्माकं शत्रून् परि शूर विश्वतो दुर्मा दर्षीष्ट विश्वतः ६ [२१] (१४७८)

(१३३)

७ परुच्छेपो वैवोदासिः । इन्द्रः । १ विश्वपु, २-४ अनुष्टुपः, ५ गायत्री, ६ धृतिः, ७ अष्टिः ।

उमे पुनामि रोवसी क्रतेन दुहां दहामि सं महीरनिन्द्राः ।

अमिब्लग्य यत्र हता अमित्रा वैलस्थानं परि तृह्णा अशेरन् १

अमिब्लग्यां चिद्विद्वः शीषां यातुमतीनाम् ।

छिन्धि वटूरिणा पदा महावटूरिणा पदा २

अवासां मघवज्जहि शर्षो यातुमतीनाम् ।

वैलस्थानके अर्मके महावैलस्थे अर्मके ३

यासां तिस्रः पञ्चाशतो ऽमिब्लङ्गैरपावपः ।

तत् सु ते मनायति तक्त सु ते मनायति ४

पिशाङ्गमुष्टिमम्भुणं पिशाचिंमिन्द्र सं मृण ।

सर्वं रक्षो नि बर्हय ५

अवर्मह इन्द्र दाहहि शुभी नः शुशोच हि द्यौः क्षा न मीषाँ अद्विवो घृणात्र मीषाँ अद्विवः ।

शुभिर्नमो हि शुभिर्भि—वंधैरुग्रेमिरीयसे ।

अपूरुषघ्नो अपतीत शूर सत्वमि—स्त्रिससैः शूर सत्वमिः ६ (१४८४)

वनोति हि सुन्वन् क्षयं परीणसः सुन्वानो हि प्सा यजत्यव द्विषो देवानामव द्विषः ।

सुन्वान इत् सिंघासति सहस्रा वाज्यवृतः ।

सुन्वानायेन्द्रो ददात्याभुवं रयिं ददात्याभुवं ।

७ [२२] (१४८५)

(१३४)

[विशोऽनुषाकः ॥२०॥ सू० १३४-१३९]

६ परुच्छेपो दैवोदासिः । वायुः । अत्यष्टिः, ६ अष्टिः ।

आ त्वा जुवो रारहाणा अग्निं प्रयो वायो वहन्विह पूर्वपीतये सोमस्य पूर्वपीतये ।

ऊर्ध्वा ते अनुं सुनुता मनस्तिष्ठतु जानती ।

नियुत्वता रथेना याहि द्वावने वायो मुखस्य द्वावने

१

मन्दन्तु त्वा मन्दिनां वायुविन्ववो ऽस्मत् क्राणासः सुकृता अमिद्यवो गोमिः क्राणा अमिद्यवः ।

यद्धं क्राणा इरध्ये दक्षं सचन्त ऊतयः ।

सधीचीना नियुतां द्वावने धिय उषं ब्रुवत ई धियः

२

वायुयुक्ते रोहिता वायुरूणा वायू रथे अजिरा धुरि वोह्वे वहिष्ठा धुरि वोह्वे ।

प्र बोधया पुरंधिं जार आ संसुतीमिव ।

प्र चक्षय रोदसी वासयोषसः श्रवसे वासयोषसः

३

तुभ्यमुषासः शुचयः परावति मद्रा वस्त्रां तन्वते दंसु रश्मिषु वित्रा नव्येषु रश्मिषु ।

तुभ्यं धेनुः संबुद्ध्या विश्वा वसूनि दोहते ।

अर्जनयो मरुतो वक्षणाभ्यो दिव आ वक्षणाभ्यः

४

तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तुरण्यवो मदेषुग्रा ईषणन्त भूर्वण्युपामिषन्त भूर्वणि ।

त्वां त्सारि दसमानो भर्गमीदृ तक्नुवीर्यं ।

त्वं विश्वस्माद् भुवनात् पासि धर्मेणाऽसुर्यात् पासि धर्मेणा

५

त्वं नो वायवेषामपूर्व्यः सोमार्नां प्रथमः पीतिमर्हसि सुतार्नां पीतिमर्हसि ।

उतो विहुत्मतीनां विशां ववर्जुषीणाम् ।

विश्वा इत् ते धेनवो दुह आशिर् घृतं दुहन्त आशिरम्

६

[२३] (१४९१)

(१३५)

९ परुच्छेपो दैवोदासिः । १-३, ९ वायुः, ४-८ इन्द्रवायू । अत्यष्टिः, ७-८ अष्टिः ।

स्तीर्णं बहिरूपं नो याहि वीतयं सहस्रेण नियुतां नियुत्वते श्रुतिनीमिर्नियुत्वते ।

तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवाय येमिरे ।

प्र ते सुतासो मधुमन्तो अस्थिरन् मदाय कत्वे अस्थिरन् ।

१

(१४९२)

तुभ्याय सोमः परिपूतो अग्निभिः स्पर्शा वसानः पवि कोशमर्षति शुका वसानो अर्षति ।
तवायं भाग आयुषु सोमो देवेषु हृत्यते ।

वहं वायो नियुतां याह्यस्मयु—जुषाणां याह्यस्मयुः

२

आ नो नियुद्धिः श्रुतिनीभिर्ध्वरं सहसिणीभिरूपं याहि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।
तवायं भाग ऋत्वियः सरश्मिः सूर्यं सचा ।

अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत् वायो शुका अयंसत्

३

आ वां रथो नियुत्वा न यक्षदवसे ऽभि प्रयांसि सुधितानि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।
पिबन्तं मध्वो अन्धसः पूर्वपेयं हि वीं हितम् ।

वायुवा चन्द्रेण राधसा गत—मिन्द्रश्च राधसा गतम्

४

आ वां धियो ववृत्पुर्ध्वराँ उपे—ममिन्दुं मर्मजन्त वाजिन—माशुमत्यं न वाजिनम् ।

तेषां पिबतमस्मयु आ नो गन्तमिहोत्या ।

इन्द्रवायु सुतानामाग्निभिर्युवं मदाप वाजदा युवम्

५ [२४]

इमे वां सोमाँ अप्स्वा सुता इहा—ध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत् वायो शुका अयंसत् ।

एते वामभ्यसृक्षत तिरः पवित्रमाश्रवः ।

युवायवोऽति रोमाण्यव्यया सोमासो अत्यव्यया

६

अति वायो ससुतो याहि शश्वतो यत्र शावा वदन्ति तत्र गच्छतं गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् ।

वि सूनृता वृहते रीर्यते घृत—मा पूर्णया नियुतां याथो अध्वर—मिन्द्रश्च याथो अध्वरम् ७

अत्राह तद वहेथे मध्व आहुतिं यमश्चन्धमुपतिष्ठन्त जायवो ऽस्मे ते सन्तु जायवः ।

साकं गावः सुर्वते पच्यन्ते यवो न ते वायु उप दस्यन्ति धेनवो नार्प दस्यन्ति धेनवः ८

इमे ये ते सु वायो बाह्वोँजसो ऽन्तर्नदी ते पतयन्त्युक्षणा महि माधन्त उक्षणाः ।

धन्वञ्चिद ये अनाशवो जीराश्चिदगिरीकसः ।

सूर्यस्यैव रश्मयो दुर्नियन्तवो हस्तयोर्दुर्नियन्तवः

९ [२५] (१५००)

(१३६)

५ परच्छेपो दैवोदासिः । १-५ मित्रायरुणौ, ६-७ लिङ्गोक्ताः । अत्याष्टिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्र सु ज्येष्ठं निखिराभ्यां बृहन्नमो हव्यं मतिं भरता मृळयद्भ्यां स्वादिष्टं मृळयद्भ्याम् ।

ता सन्नानां घृतासृती यज्ञेयज्ञ उपस्तुता ।

अधैतोः क्षत्रं न कुतश्चनापृषे देवत्वं न चिदापृषे

१

(१५०१)

अर्वांशि गातुरुखे वर्तीयसी पन्था ऋतस्य समयस्त रश्मिभि—अक्षुर्मर्गस्य रश्मिभिः ।

द्युक्षं मित्रस्य सार्दन—मर्यम्णो वरुणस्य च ।

अथा दधाते बृहदुक्थ्यं वयं उपस्तुत्यं बृहद् वयः २

ज्योतिष्मतीमर्षिति धारयत्किंति स्वर्धतीमा संचेते त्रिवेदिवे जागृधांसां त्रिवेदिवे ।

ज्योतिष्मत् क्षत्रमांशात् आदित्या दानुनस्पती ।

मित्रस्तयोर्वरुणो यातयज्जनो ऽर्यमा यातयज्जनः ३

अयं मित्राय वरुणाय शतंमः सोमो भूत्ववपानेष्वभंगो वेवो वेवेष्वभंगः ।

तं वेवासो जुषेरत् विश्वं अद्य सजोर्षसः ।

तथा राजाना करथो यदीमहे कृतावाना यदीमहे ४

यो मित्राय वरुणायार्विधुज्जनो ऽनुर्वाणं तं परि पातो अहंसो काश्वांसं मर्तमहंसः ।

तमर्यमामि रक्ष—त्युजयन्तमनु व्रतम् ।

उक्थेय एनोः परिभूषति व्रतं स्तोमैराभूषति व्रतम् ५

नमो त्रिवे बृहते रोदसीभ्यां मित्राय वोचं वरुणाय मीळुषे सुमृष्टीकाय मीळुषे ।

इन्द्रमग्निमुपं स्नुहि द्युक्षमर्यमणं भगम् ।

ज्योग्जीवन्तः प्रजयां सचेमहि सोमस्योती सचेमहि ६

ऊती वेवानां वयमिन्द्रवन्तो मंसामहि स्वयंशसो मरुद्भिः ।

अग्निमित्रो वरुणः शर्म यंसन् तवश्याम मयवानो वयं च ७ [२६] (१५०७)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ वर्गाः १-२७] (१३७)

३ परुच्छेपो दैवोवासिः । मित्रावरुणौ । अतिशङ्करी ।

सुषुमा यातमर्द्रिभि—गोशीता मत्सरा इमे सोमांसो मत्सरा इमे ।

आ राजाना दिविस्पृशा ऽस्मन्ना गन्तमुपं नः ।

इमे वा मित्रावरुणा गवांशिरः सोमाः शुक्रा गवांशिरः १

इम आ यातमिन्द्रवः सोमांसो दध्याशिरः सुतांसो दध्याशिरः ।

उत वामुपसां बुधि साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ।

सुतो मित्राय वरुणाय पीतये चारुर्कृताय पीतये २

तां वा धेनुं न वासरा—मंशुं दुहन्त्यर्द्रिभिः सोमं दुहन्त्यर्द्रिभिः ।

अस्मन्ना गन्तमुपं नो ऽवाञ्छा सोमपीतये ।

अयं वा मित्रावरुणा नृभिः सुतः सोम आ पीतये सुतः ३ [१] (१५१०)

(१३८)

४ परुच्छेपो वैद्योदासिः । यथा । अत्यष्टिः ।

अथ पूष्णास्तुविजातस्य शस्यते महित्वमस्य तवसो न तन्दते स्तोत्रमस्य न तन्दते ।

अचीमि सुमन्यन्नह-मन्त्युति मयोभुवम् ।

विश्वस्य यो मन आयुयुवे मन्वो त्रुव आयुयुवे मन्वः १

म हि त्वां पूषन्नजिरं न यामनि स्तोमभिः कृण्व कृणवा यथा मृध उष्टा न पीषो मृधः ।

तुवे यत त्वां मयोभुवं देवं सख्याय मन्यः ।

अस्माकमाङ्गुषान् द्युम्निनस्कृधि वाजेषु द्युम्निनस्कृधि २

यस्य ते पूषन् त्सुख्ये विपन्यवः क्त्वा चित सन्तोऽवसा बुभुक्षि इति क्त्वा बुभुक्षिरे ।

तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय ईमहे ।

अहेळमान उरुडांस रयी भव वाजैवाजे रयी भव ३

अस्या ऊ षु ण उपं सातये भुवो ऽहेळमानो रगिवां अजाश्व श्रवम्यतामजाश्व ।

ओ षु त्वां ववृतीमहि स्तोमैर्भिर्दस्म सायुभिः ।

नहि त्वां पूषन्नतिमन्यं आयुणे न ते सख्यमपद्मवे ४ [२] (१५१४)

(१३९)

११ परुच्छेपो वैद्योदासिः । १ विश्वे देवाः, २ मित्रावरुणौ, ३-५ अश्विनौ, ६ इन्द्रः, ७ अग्निः, ८ मरुतः,

९ इन्द्राग्नी, १० बृहस्पतिः, ११ विश्वे देवाः । अत्यष्टिः, १५ बृहती, १६ त्रिष्टुप् ।

अस्तु औषेद् पुरो अग्निं धिया दध आ नु तच्छर्धो त्रिव्यं वृणीमह इन्द्रवायू वृणीमहे ।

यद्वा क्राणा विवस्वति नामां सदायि नव्यसी ।

अधु म सू न उपं यन्तु धीतयो देवां अच्छा न धीतयः १

यन्तु त्यन्मित्रावरुणावृणाद-ध्यावृदाथे अनृतं स्वेन मन्युना दक्षस्य स्वेन मन्युना ।

युवोर्तिथाधि सप्त-स्वपश्याम हिरण्ययम् ।

धीमिश्रुन मनसा स्वेभिरक्षभिः सोमस्य स्वेभिरक्षभिः २

युवां स्तोमैर्भिर्देवयन्तो अश्विना ऽऽश्रावयन्त इव श्लोकमायवो युवां हव्याभ्याऽयवः ।

युवोर्विञ्चा अधि धियुः पृक्षश्च विश्ववेदसा ।

मुषायन्ते वां पवयो हिरण्यये रथे दत्ता हिरण्यये ३

(१५१७)

अचेति दस्त्रा व्युर्नार्कमृष्वथो युञ्जते वा रथयुजो दिविष्टि—ष्वध्वस्मानो दिविष्टिषु ।

अधि वा स्थाम् वन्धुरे रथे दस्त्रा हिरण्यये ।

एथेव यन्तावनुशासता रजो ऽश्रसा शासता रजः

४

शनीभिर्नः शचीवसु दिवा नक्तं दशस्यतम् ।

मा वा रातिरुप दसत कदा चना—स्मद् रातिः कदा चन

५ [३]

वृषान्निम्न वृषपाणास इन्दव इमे सुता अद्रिषुतास उद्भिद्—स्तुभ्यं सुतास उद्भिदः ।

ते त्वा मन्दन्तु द्वावेन महे खित्राय राधसे ।

गीभिर्गिर्वाहः स्तवमान आ गंहि सुमृळीको न आ गंहि

६

ओ षू णो अग्रे शृणुहि त्वमीळितो देवेभ्यो ब्रवसि यज्ञियेभ्यो राजभ्यो यज्ञियेभ्यः ।

यद्ध त्यामङ्गिरोभ्यो धेनुं देवा अदत्तन ।

वि तां दुहे अयमा कर्तरी सचो एष तां वेद मे सचा

७

मो षु वो अस्मदुभि तानि पौस्या सना भूवन् द्युम्नानि मोत जांरिषु—रस्मत् पुरोत जांरिषुः ।

यद् वरिचित्रं पुगेयुगे नव्यं घोषादमन्यम् ।

अस्मासु तन्मरुतो यच्च दुष्टरं दिधृता यच्च दुष्टरम्

८

दध्यद् हं मे अनुषं पूर्वो अङ्गिराः प्रियमेधः कण्वो अत्रिमनुर्विद्—स्ते मे पूर्वै मनुर्विदुः ।

तेषां देवेष्वायति—रस्माकं तेषु नाभयः ।

तेषां पदेन मत्ता नमे गिरे—न्द्राग्नी आ नमे गिरा

९

होता यक्षद वनिनो वन्त वार्यं बृहस्पतिर्यजति वेन उक्षभिः पुरुवारोभिरुक्षभिः ।

जगृभ्मा दूरआदिशं श्लोकमद्वेष्ट त्वना ।

अधारयदरिन्दानि सुक्रतुः पुरु सद्मानि सुक्रतुः

१०

ये देवासो दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थ ।

अप्सुक्षितो महिनैकादश स्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम्

११ [४] (१५२५)

(१४०) [एकविंशोऽनुवाकः॥२१॥ सू० १४०-१५६]

१३ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, १० विष्टुवा, १२-१३ विष्टुषु ।

वेदिषदे प्रियघामाय सुद्युते धासिमिव प्र भंग योनिमग्रये ।

वस्त्रेणैव वासया मन्मना शुचि ज्योतीरथं शुक्रवर्णं तमोहनम्

१ (१५२६)

अभि द्विजन्मा त्रिवृदन्नमुज्यते संवत्सरे वावुधे जग्धमी पुनः ।
 अन्यस्यासा जिह्वा जेन्यो वृषा न्यन्येन वनिनो मृष्ट वारणः २
 कृष्णपुनो वेविजे अस्य सुक्षिता उभा तरेते अभि मातरा शिशुम् ।
 प्राचाजिह्वं ध्वसयन्तं तृषुच्युतमा साच्यं कुर्यं वर्धनं पितुः ३
 मुमुक्ष्वोऽं मनवे मानवस्यते रघुदुवः कृष्णसीतास ऊ जुवः ।
 असमना अजिरासो रघुष्यदो वातजूता उप युज्यन्त आशवः ४
 आदस्य ते ध्वसयन्तो वृधेरते कृष्णमभ्यं महि वर्पः करिक्रतः ।
 यत् सीं महीमवर्ति प्राभि मर्मश—दमिश्चसन् त्स्तनयन्नेति नानवत् ५ [५]

भूषु न योऽधि बभूषु नन्नते वृषेव पत्नीरभ्येति रोकेवत् ।
 ओजायमानस्तन्वश्च शुभ्रमते भीमो न शृङ्गा दविभाव दुर्गुभिः ६
 स संस्तिरो विष्टिः सं गृभायति जानन्नेव जानतीनित्य आ शंय ।
 पुनर्वर्धन्ते अपि यन्ति वृष्यं—मन्यद् वर्षः पित्रोः कृण्वते सचा ७
 तमुषुवः केशिनीः सं हि रेभिर ऊर्ध्वास्तस्थुर्मसृषीः प्रायवे पुनः ।
 तासां जरां प्रमुञ्चन्नेति नानद—दसुं परं जनयञ्जीवमस्तुतम् ८
 अधीवासं परि मातू रिहन्नहं तुविशेभिः सत्त्वभियाति वि ज्ञयः ।
 वयो वर्धत पद्धते रेहिन् सदा—ऽनु श्येनी सचते वर्तनीरहं ९
 अस्माकमग्रे मघवन्तु दीद्वि—ह्यध श्वसीवान् वृषभो दमूनाः ।
 अवास्या शिशुमतीरदीदे—वर्मेव युन्तु परिजर्भुराणः १० [६]

इदमग्रे सुधितं दुर्धितादधि प्रियादु चिन्मन्मनः प्रेयो अस्तु ते ।
 यत् ते शुक्रं तन्वोऽं रोचते शुचि तेनास्मभ्यं वनसे रत्नमा त्वम् ११
 रथाय नावमुत नो गृहाय नित्यारित्रां पद्धतीं रास्यग्रे ।
 अस्माकं वीरौ उत नो मघोनो जनांश्च या पारयाच्छर्म या च १२
 अमी नो अग्र उक्थमिज्जुगुर्या द्यावाक्षामा सिन्धवंश्च स्वर्गताः ।
 गव्यं यव्यं यन्तो दीर्घाहे—षं वरंमरुणयो वरन्त १३ [७] (१५३८)

(१४१)

१३ दीर्घतमा औबध्यः । अग्निः । जगती, १२-१३ विष्टुप् ।

बल्लिन्था तद् वपुषे धाचि दर्शतं देवस्य भर्गः सहस्रो यतो जनि ।
 यदीमुप ह्वरति साधति मति—कृतस्य धेनां अनयन्त समुतः १ (१५३९)

पृक्षो वपुः पितुमान् नित्य आ शये द्वितीयमा सप्तशिंवासु मातृषु ।
तृतीयमस्य वृषभस्य व्रोहसे दशप्रमति जनयन्त योषणः २

निर्यदीं बुध्रान्महिषस्य वर्षस इज्ञानासः शर्वसा कन्तं सूरयः ।
यदीमनुं प्रदिवो मध्व आधवे गुहा सन्तं मातरिश्वा मथायति ३

प्र यत पितुः परमास्त्रीयते प-यां पृक्षुधो वीरुधो दंसुं रोहति ।
उभा यदस्य जनुषं यदिवन्त आदिद् यविष्ठो अभवद् घृणा शुचिः ४

आदिन्मातृराविंशद् यास्वा शुचि-रहिंस्यमान उर्विया वि वावुधे ।
अनु यत पूर्वा अरुहत सनाजुवो नि नव्यंसीष्ववरासु धावते ५ [८]

आदिद्धोतारं वृणते दिविष्टिषु भगमिव पपृचानासं ऋञ्जते ।
देवान् यत कत्वा मज्मना पुरुदुतो मतं शंसं विश्वधा वेति धायसे ६

वि यदस्थाद् यजतो वार्तचोदितो ह्यारो न वक्त्रा जरणा अनाकृतः ।
तस्य पत्न्यं वशुषः कृष्णजंहसः शुचिजन्मनो रज आ द्यध्वनः ७

रथो न यातः शिकभिः कृतो धामङ्गैभिररुषेभिरीयते ।
आदस्य ते कृष्णासो दक्षि सूरयः शूरस्येव त्वेषथादीषते वयः ८

त्वया ह्यग्ने वरुणो धृतव्रतो मित्रः शांशदे अर्यमा सुदानवः ।
यत सीमनु कनुना विश्वथा विभु-ररात्र नेभिः परिभूरजायथाः ९

त्वमग्ने शशमानाय सुन्वते रत्नं यविष्ठ देवतातिमिन्वसि ।
तं त्वा नु नव्यं महसा यूवन् वयं भगं न कारे महिरत्न धीमहि १०

अस्मे रयिं न स्वर्थं दमूनसं भगं दक्षं न पपृचासि धर्णासिम् ।
रश्मीरिव यो यमन्ति जन्मनी उभे देवानां शंसमृत आ च सुकृतः ११

उत नः सुद्यान्मां जीराश्वो होता मन्द्रः शृणवच्चन्द्ररथः ।
स नो नेषन्नेषतभेरभूराऽग्निर्वामं मुवितं वस्यो अच्छ १२

अस्ताव्यग्निः शिमीवद्भिर्कैः साम्राज्याय प्रतरं दधानः ।
अमी च ये मयवानो वय च मिह न सरो अति निहतन्युः १३ [९] (१५५१)

(१४२)

१३ दीर्घतमा औचध्यः । (आप्रस्विकं) = १ इध्मः समिधोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः, ४ इच्छः, ५ बर्हिः, ६ देवोः द्वारः, ७ उथासानका, ८ देव्यो होतारो प्रचेतसो, ९ तिको देव्यः सरस्वतीळा-
मारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः, १३ इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

समिद्धो अग्न आ वह वेवाँ अद्य यतसुचे । तनुं तनुष्व पूव्यं सुतसोमाय व्राशुषे १
घृतवन्तमुप मासि मधुमन्तं तनूनपात् । यज्ञं विप्रभ्य मावतः शशमानस्य व्राशुषः २
शुचिः पावको अद्भुतो मध्वां यज्ञं मिमिक्षति । नराशंसस्त्रिरा विवो देवो देवेषु यज्ञियः ३
इच्छितो अग्न आ वहे-न्द्रं चित्रमिह प्रियम् । इयं हि त्वां मतिर्ममा-च्छां सृजिह्व वच्यते ४
स्तृणानासो यतसुचो बर्हिर्यज्ञे स्वध्वरे । वृत्रे वृषव्यंचस्तम-मिन्द्राय शमं सप्रथः ५
वि भयन्तामृतावृषः प्रये देवभ्यो महीः । पावकासः पुरुस्पृहा द्वारो देवीरंस्रजतः ६ [१०]

आ मन्वमाने उपाके नक्तोषासां सुपेशसा । यद्वा क्रतस्य मातरा सीदतां बर्हिरा सुमत ७
मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणी होतारा देव्यां कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमं सिधमद्य दिविस्पृशम् ८
शुचिर्देवेष्वर्पिता होत्रा मरुत्सु भारती । इच्छा सरस्वती मही बर्हिः सीदन्तु यज्ञियाः ९
तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरु वारं पुरु त्मना । त्वष्टा पोषाय विप्यंतु गयं नामां नो अस्मयुः १०
अवसुजस्रूप त्मनां देवान् यक्षि वनस्पते । अग्निर्हन्त्या सुषुदति देवो देवेषु मेधिरः ११
पूषणवते मरुत्वते विश्वेदेवाय वायवे । स्वाहा गायत्रेवंपसे हव्यमिन्द्राय कर्तन १२
स्वाहाकृतान्या ग-ह्युप हव्यानि वीतये । इन्द्रा गंहि भुधी हवं त्वां हवन्ते अध्वरे १३ [११]
(१५६४)

(१४३)

८ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्नये वाचो मति सहसः सूनवे भर ।
अपां नपाद् यो वसुभिः सह प्रियो होतां पृथिव्यां न्यसीदहृत्वियः १
स जार्यमानः परमे व्योम-न्याविश्रिग्निरभवन्मातरिभ्वने ।
अस्य कृत्वा समिधानस्य मज्जना प्र द्यावां शोचिः पृथिवी अरोचयत् २
अस्य त्वेषा अजरा अस्य भानवः सुसंहशः सुपतीकस्य सुद्युतः ।
भात्वक्षसो अत्यकुनं सिन्धवो ऽग्ने रेंजन्ते असंसन्तो अजराः ३ (१५६७)

यमेरि भृगवो विश्ववेदसं नाभा पृथिव्या भुवनस्य मज्जना ।	
अग्निं तं गीमिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्यो वरुणो न राजति	४
न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनेव सुष्टा दिव्या यथाशनिः ।	
अग्निर्जम्भैस्तिमितैरिति भवति योधो न शत्रून् त्स वना न्युञ्जते	५
कुविन्नो अग्निरुच्यस्य वीरसुद वसुष्कुविद यसुभिः काममावरत् ।	
चोदः कुवित तुतुज्यात् सातये धियुः शुचिप्रतीकं तमया धिया गृणे	६
घृतप्रतीकं व क्रतस्य धूर्षदं—मग्निं मित्रं न समिधान क्रञ्जते ।	
इन्धानो अको विदथेषु दीद्यं—च्छुक्कवर्णामुदु नो यंसते धियम्	७
अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छद्भिरेगे शिवेभिर्नः प्रायुभिः पाहि शुग्मैः ।	
अदब्धेभिरदृषितेभिरिष्टे ऽन्निमिषद्भिः परि पाहि नो जाः	८ [१२] (१५७२)

(१४४)

७ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती ।

एति प होता व्रतमस्य प्राययो—ध्वं दधानः शुचिपेशसं धियम् ।	
अभि युचः क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य धामं प्रथमं ह निंसति	१
अभीमृतस्य क्रोहना अनूषत योनौ देवस्य सदनं परीवृताः ।	
अपामुपस्थे विभृतो यदावस—दधं स्वधा अधयद् याभिरीयते	२
युयूषतः सर्वयसा तदिद् वपुः समानमर्थं वितरिञ्जता मिथः ।	
आर्दी भगो न हव्यः समस्मदा वोद्धुर्न रुग्मीन् त्समयंस्त सारथिः	३
यमीं द्वा सर्वयसा सपर्यतः सम्राने योनां मिथुना समोक्सा ।	
दिवा न नक्तं पलितो युवाजनि पुरु चरन्नजरो मानुषा युगा	४
तमीं हिन्वन्ति धीतयो दश विशो देवं मतींस ऊतये हवामहे ।	
धनोरधि प्रवत आ स ऋणव—त्यभिवर्जद्भिर्वयुना नवाधित	५
त्वं ह्यग्ने दिव्यस्य राजसि त्वं पार्थिवस्य पशुपा इव त्मना ।	
एनी न एते बृहती अभिभियां हिरण्ययी वक्त्री बृहिंशते	६
अग्ने जुषस्व प्रति हर्य तद् वचो मन्द्र स्वधावु क्रतजात सुक्रतो ।	
यो विश्वतः प्रत्यङ्मुसि दशतो रणवः संहृष्टौ पितुर्भौ इव क्षयः	७ [१३] (१५७९)

(१४५)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । जगती. ५ त्रिष्टुप् ।

तं पृच्छता स जंगामा स वेदुः स चिकित्वा ईयते सा न्वीयते ।	
तस्मिन् त्सन्ति प्रशिषस्तस्मिन्निष्टयुः स वाजस्य शर्वसः शुष्मिणस्पतिः	१
तमिन् पृच्छन्ति न सिमो वि पृच्छति स्वेनेव धीरो मनसा यदर्थभीत ।	
न मृष्यते प्रथमं नार्पं वचो ऽस्य कृत्वा सचते अप्रहृषितः	२
तमिदं गच्छन्ति जुह्वीस्तमर्वती—विश्वान्येकः शृणुवद् वचांसि मे ।	
पुरषैषस्ततुरिर्यज्ञसाधनो ऽच्छिद्रोतिः शिशुरादत्तं मं रभः	३
उपस्थार्यं चरति यत् समारतं सद्यो ज्ञातस्मत्सारं युज्येभिः ।	
अभि श्वान्तं मृशते नान्ये मृदं यदां गच्छन्त्युज्ञातीरपिहितम्	४
स ईं मृगो अप्यो वनगुं—रूपं त्वच्युपमस्यां नि धायि ।	
व्यबवीद वयुना मन्येभ्यो ऽग्निविद्रो क्तचित्त्रि मन्यः	५ [१४](१५८४)

(१४६)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्रिमूर्धानं समरदिमं गृणीषे ऽनूनमग्निं पित्रोरुपस्थे ।	
निषत्तमस्य चरतो ध्रुवस्य विश्वा दिवो रांचुनापप्रिवासम्	१
उक्षा महौ अभि ववक्ष एने अजरस्तस्थावितऊतिर्कृष्वः ।	
उर्व्याः एदो नि दधाति सानीं रिहन्त्युधो अरुषासो अस्य	२
समानं वत्समभि संचरन्ती विष्वग्धेनू वि चरतः सुमेके ।	
अनपवृज्यो अध्वनो मिमाने विश्वान् केतो अधि महो दधाने	३
धीरासः एदं कवयो नयन्ति नानां हृदा रक्षमाणा अनुयंम् ।	
सिर्वासन्तः पर्यपश्यन् सिन्धु—माविरेभ्यो अभवत् सूर्यो नून	४
दिदृक्षेण्यः परि काठांसु जेन्य ईळन्यो महो अभीय जीवसे ।	
पुरुत्रा यदभवत् सुरहेभ्यो गर्भेभ्यो मघवा विश्वदर्शतः	५ [१५](१५८९)

(१४७)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

कथा ते अग्ने शूचयन्त आयो—दंदाशुर्वाजेभिराशुषाणाः ।	
उभे यत् तोके तनये दधाना कृतस्य सामन् उणयन्त देवाः	१ (१५९०)

बोधा मे अस्य वचसो यविष्ठ महिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः ।	
पीर्यति त्वो अनु त्वो गृणाति वन्दारुस्ते तन्वं वन्दे अग्रे	२
ये पायवो मामतेयं तं अग्रे पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ।	
रक्ष तान् त्वुकृतो विश्ववेवा दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः	३
यो नो अग्रे अरिवा अघायु ररातीवा मर्चयति द्वयेन ।	
मन्त्रो गुरुः पुनरस्तु सो अस्मा अनु मृक्षीष्ट तन्वं दुरुक्तैः	४
उत वा यः संहस्य प्रविद्वान् मर्तो मर्तं मर्चयति द्वयेन ।	
अतः पाहि स्तवमान स्तुवन्त मग्रे मार्किनो दुरितार्य धायीः	५ [१६] (१५२४)

(१४८)

१ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । शिषट् ।

मथीद यदी विष्टो मातरिश्वा होतां विश्वाप्यं विश्वदेव्यम् ।	
नि यं वृधुर्मनुष्यासु विश्व स्वर्णं चित्रं वपुषि विभार्वम्	१
वृदानमिन्न ददभन्त मन्मा शिर्वरूथं मम तस्य चाकन् ।	
जुषन्त विश्वान्यस्य कर्मो पस्तुति भरमाणस्य काग्रेः	२
नित्यं चिन्तु यं मद्ने जगुभ्रे प्रशस्मिभिर्दधिरे यजियांमः ।	
प्र सू नयन्त गुभयन्त इष्टा वश्वांसो न रथ्यो गरहाणाः	३
पुरुणि दृस्मो नि रिणाति जम्भै गद गेचते वन आ विभावा ।	
आदस्य वातो अनु वानि शोचि रस्तुन शर्यामसनामनु द्युन	४
न यं रिपवो न रिषण्यवो गर्भे सन्त र्षणा र्षयन्ति ।	
अन्धा अपश्या न दभन्नमिग्व्या नित्याम ई प्रेतारो अरक्षन्	५ [१७] (१५२२)

(१४९)

५ दीर्घतमा औचध्यः । अग्निः । विराट् ।

महः स गय एषति पतिर्दग्निन इनस्य वसुनः पद आ ।	
उप धर्जन्तमर्दयो विधन्ति	१
स यो वृषा नरां न रोदस्यो श्रवोभिरस्ति जीवपीतसर्गः ।	
प्र यः संसाणः शिश्रीत योनौ	२ (१६०१)

आ यः पुरं नार्मिणीमदीदु—दत्यः कविर्नभन्योऽं नावी ।

सृगे न रुरुकाच्छुतात्मा

३

अभि द्विजन्मा त्री रांचनानि विश्वा रजांसि शुशुचानां अस्थान ।

होता यजिष्ठा अपां मधस्थे

४

अयं स होता यो द्विजन्मा विश्वा दधे वार्याणि श्रवस्या ।

मतीं यो अस्मै सुतुको ददाश

५ [१८] १६०४ ।

(१५०)

३ दीर्घतमा ओच्छ्रयः । अग्निः । उजिष्ठा ।

पुत्र त्वां वाश्वान वेंचः ऽरिग्रं तवं श्विदा । तादस्येव शरण आ महस्य

१

व्यनिरस्य धनिनः प्रहोषे चिदंरूपः । कदा चन प्रजिगता अदंवायाः

२

स चन्द्रो विप्र मर्त्यो महो वार्धन्नमो दिवि । प्रयत ते अग्रे वनृषः स्याम

३ [१९] १६०७ ।

(१५१)

९ दीर्घतमा ओच्छ्रयः । १ मित्रः, २-९ मित्रावरुणौ । जगती ।

मित्रं न ये शिष्या गोषु गव्यवः स्वाध्या विदधे अप्सु जीर्जनम् ।

अरंजेतां रोदसी पाजसा गिरा पति प्रियं यजतं जनुषामवः

१

यद्ध त्यद वां पुरुमील्लहस्य सोमिनः प मित्रासां न ईधिर स्वाभुवः ।

अध क्रतुं विदते गातुमर्चते उत धृतं वृषणा पुस्त्यावतः

२

आ वां भूषन् क्षितयो जन्म रोदस्याः प्रवाच्ये वृषणा दक्षसि महे ।

यदीमृताय भर्थो यद्वते प हात्रया शिष्या वीथो अध्वरम्

३

प सा क्षितिर्गसुर या महि प्रिय क्रतावानावृतमा घोषथो बृहत ।

युवं दिवो बृहतो दक्षमामुषं गां न धुर्युषं युञ्जाथ अपः

४

मही अत्र महिना वारंमुषवथो ऽरणवस्तुज आ सघ्नं धेनवः ।

स्वरन्ति ता उपरताति सूर्यमा निमृचं उपसस्तकवीरिव

५ [२०]

आ वामृताय केशिनीरनुषत मित्र यत्र वरुण गातुमर्चथः ।

अव त्मनां सृजतं पिन्वते धियो युवं विप्रस्य मन्मनामिरज्यथः

६

यो वां युञ्जेः शशमानो ह दाशति कविर्होता यजति मन्मसाधेनः ।

उपाह तं गच्छथो वीथो अध्वरमच्छा गिरः सुमतिं गन्तमस्मू

७ [१६१४]

युवां यज्ञैः प्रथमा गोभिरेव्यत कृतावाना मनसो न प्रयुक्तिषु ।
भर्गन्ति वां मन्मना संयता गिरे ऽहृष्यता मनसा रेवदाशाथे
रेवद् वयो दधाथे रेवदाशाथे नरा मायाभरितऊति माहिनम् ।
न वां द्यावोऽहर्भिर्नोति मन्थवो न देवत्वं एणयो नानशुर्मधम्

८

१[२१](१६१६)

(१५६)

७ दीर्घतमा औचध्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे युवोर्गच्छिद्वा मन्तवो ह सर्गाः ।
अवातिरतमनृतानि विश्वं कृतं मित्रावरुणा सचेथे
एतच्चन त्वो वि चिकेतदंशां सत्यो मन्त्रः कविशस्त कृधावान ।
त्रिगंश्चि हन्ति चतुरभिरुग्रां देवनिर्दो ह प्रथमा अजूर्यन
अपादंति प्रथमा पद्धतीनां कस्तद् वां मित्रावरुणा चिकेत ।
गर्भो भारं भर्गत्या चिदस्य कृतं पिपन्यनृतं नि तांगिन
प्रयन्तमित परि जारं कनीनां पश्यामसि नोर्पनिपद्यमानम् ।
अनं वपुग्णा वितेता वसानं मियं मित्रस्य वरुणस्य धाम
अनश्वो जातो अनमीशुर्गवां कर्निकदत पतयदृध्वसानुः ।
अचितं ब्रह्म जुजुषुर्गवानः प्र मित्रं धाम वरुणं गृणन्तः
आ धेनवो मामतेयमवन्ती - ब्रह्मप्रियं पीपयन् त्वस्मिन्नृधन् ।
पित्वो भिक्षेत वपुनानि विद्वा - नासाविर्वास्त्रदिनिमुरुच्येत्
आ वां मित्रावरुणा हव्यजुहि नमसा देवाववसा ववृण्याम् ।
अस्माकं ब्रह्म पुतनासु मद्या अस्माकं वृष्टिर्विद्या सुपाग

१

२

३

४

५

६

७[२२](१६१३)

(१५३)

४ दीर्घतमा औचध्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यजामहे वां मूढः सजोषा हव्येभिर्मित्रावरुणा नमोभिः ।
घृतैर्धृतस्नु अध यद् वामस्मे अर्ध्वयो न धीतिभिर्भरन्ति
प्रस्तुतिर्वा धाम न प्रयुक्ति - र्यामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः ।
अनक्ति यद् वां विदधेष् होता सृञ्च वां सर्गिर्वृषणां विर्यक्षन

१

२ (१६२५)

पीपायं धेनुरर्दितिर्हताय जनाय मित्रावरुणा हविर्वै ।
 हिनोति यद् वा विवर्धे सपर्यन त्स गतहव्यो मानुषो न हाताः । ३
 उत वा विश्व मद्यास्वन्धो गाव आपश्च पीपयन्त वृवीः ।
 उतो नो अस्य पृथः पतिर्दन वीति पातं पर्यस उन्निपायाः । ४ [२३] (१६९७)

(१५४)

६ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः । विष्टुप ।

विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममं ग्जांसि ।
 यो अस्मैभायदुतं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधांरुगायः । १
 प्र तद् विष्णुः स्तवतं वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।
 यम्योरुषु त्रिषु विक्रमणं प्वधिक्षियन्ति भुव्नानि विश्वा । २
 प्र विष्णवे श्रपमेतु मन्मं गिरिक्षितं उरुगायाय वृष्णं ।
 य इदं वीर्यं प्रयतं सधस्थं मेको विममं त्रिमिरितं पदेभिः । ३
 यस्य त्री पूर्णा मधुना पदा - न्यक्षीयमाणा स्वधया मदन्ति ।
 य उ त्रिधातु पृथिवीमूत द्या - मेको त्राधाः भुव्नानि विश्वा । ४
 तदस्य प्रियमभि पाथां अत्रयां नरो यत्र देवयक्षो मदन्ति ।
 उरुक्रमस्य स हि बन्धुर्विन्धा विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः । ५
 ता वां वास्तन्युश्ममि गमध्वे यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः ।
 अत्राह तदुरुगायस्य वृष्णः परमं पदमव भाति मूरि । ६ [२४] (१६३३)

(१५५)

६ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः, १-३ इन्द्राविष्णु । जगती ।

प्र वः पान्तमन्धसो धियायते महे शूराय विष्णवे चावत ।
 या सानुनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुरधतेव साधुना । १
 त्वेषमिन्धा समरणं शिमीवतो - रिन्द्राविष्णु सुतपा वामुरुष्यति ।
 या मन्थीय प्रतिधीयमानमित कृशानोरस्तुरसनामुरुष्यथः । २
 ता ई वर्धन्ति महस्य पौर्यं नि मातरां नयति रेतसे भुजे ।
 दधाति पुत्रोऽवर्षं परं पितु - नाम तृतीयमधि गोचने विवः । ३ (१६३६)

तत्तदितदिदस्य पौंस्यं गृणीमसी नस्य त्रातुरवृकस्य मीळिहृषः ।	
यः पाथिवानि त्रिभिदि विगामभि रूक क्रमिष्टोरुगायाय जीवसे	४
दे इदस्य कर्मणे स्वर्हशां ऽभिर्याय मर्त्यो भुण्यति ।	
तृतीयमस्य नकिग दधर्षति वयश्चन पतयन्तः पतत्रिणाः	५
चतुभिः साकं नवति च नामभिश्चकं न वृत्तं व्यतीरवीविपत ।	
बृहच्छरीरा विमिमान् क्रकभि युवाकुमारः प्रत्येत्याहवम	६ [२५] (१६३९)

(१५६)

५ दीर्घतमा औचध्यः । विष्णुः । जगती ।

भवा मित्रो न शंख्यो धृतासुति विभूतद्युम्न एवया उ समथाः ।	
अथा ते विष्णो विदुषा चिदध्यः स्तोमो यज्ञश्च राध्या हविष्मता	१
यः पूव्याय वेधसे नवीधमे सुमज्जानय विष्णवे ददाशति ।	
यो जातमस्य महतो महि बवत मेदु श्रवोभिर्युज्यं चिदभ्यसत्	२
तमु स्तोतारः पूर्य यथा विद क्रतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तन ।	
आस्यं जानन्तो नाम चिद विषक्तन महस्ते विष्णो सुमति भजामहे	३
तमस्य राजा वरुणस्तमश्विना कर्तुं सचन्त मारुतस्य वेधसः ।	
वृधार दक्षमुत्तममहविदं यज्ञं च विष्णुः सखिषो अपोर्णुते	४
आ यो विवायं सचथाय देव्य इन्द्राय विष्णुः सुकृतं सुकृतरः ।	
वेधा अजिन्वत त्रिषधस्थ आर्य मृतस्य भागे यजमानमाभजत	५ [२६] (१६४४)

(१५७) [द्वाविंशोऽनुवाकः ॥२२॥ सू० १५७-१६४]

६ दीर्घतमा औचध्यः । अभिन्ता । जगता, ५-६ त्रिष्टुप् ।

अबोध्यग्निज्म उर्वति सूर्यो व्युत्पाश्चन्द्रा मह्यावो अर्विषा ।	
आर्युक्षातामश्विना यातवे रथं प्रासावीद देवः सविता जगत् पृथक्	१
यद् युञ्जार्थं वृषणमश्विना रथं धृतेन नो मधुना क्षत्रमुक्षतम् ।	
अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वत वयं धना शूरमाता भजेमहि	२ (१६४६)

अर्वाङ् त्रिचक्रो मधुवाह्नो रथो जीराश्वोऽश्विनोर्यातु सुष्टुतः ।	
त्रिवन्धुरो मधवा विश्वसौभगः शं न आ वक्षद द्विपदे चतुष्पदे	३
आ न ऊर्जं बह्वतमश्विना युवं मधुमत्या नः कर्शाया मिमिक्षतम् ।	
प्रापुस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचामुवां	४
युवं ह गम्भी जगतीषु धत्थो युवं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।	
युवमग्निं च वृषणावपश्च वनस्पतीरश्विनवैरयेधाम	५
युवं ह स्थो मिषजा मेषजेमि-रथो ह स्थो रथ्याई राधयेमिः ।	
अथो ह क्षत्रमधि धत्थ उग्रा यो वा हविष्मान् मनसा वृदाश	६ [२७] (१६५०)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(१५८)

६ दीर्घतमा औचध्यः । अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

वसू रुद्रा पुरुमन्तु वृधन्ता दशम्यतं नो वृषणावभिष्टौ ।	
दमा ह यद रेवणं औचध्यो वा प्र यन मस्राथे अर्कवामिरुती	१
को वा दाशत सुमतयं चिक्म्ये वसु यद धेध नमसा प्रदे गाः ।	
जिगृतमस्मि रेवतीः पुण्धीः कामप्रेणेष मनसा चरन्ता	२
युक्तो ह यद वा तौम्यायं पेरु-वि मध्ये अणीसो धारिं पञ्जः ।	
उप वामवः शरणं गमेयं शूरा नाज्म पतयद्भिरेवः	३
उपभुतिरौचध्यमुक्ये-न्मा मामिमे पतत्रिणी वि कुं धाम ।	
मा मामेधो दशतयश्चिनो धाक् प्र यद वा बद्धममनि स्वादति क्षाम	४
न मा गरन् नद्यो मानुतमा दासा यवीं मुसमुग्धमवाधुः ।	
शिरो यद्वस्य त्रैतनो वितक्षत स्वयं काम उरो अंसावपि रथ	५
वृर्धतमा मामतेयो जुजुर्वान दशमे युगे ।	
अपामर्थं यतीनां ब्रह्मा प्रवति सारथिः ।	६ [१] (१६५६)

(१५९)

५ दीर्घतमा औचध्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

प्र द्यावा यज्ञेः पृथिवी कृतावुधा मही स्तुषे विवधेषु प्रचेतसा ।	
वेधेभिर्ये वेवपुत्रे मुदंससे-त्या धिया वार्याणि प्रभूषतः	१ (१६५७)

उत म॒न्ये पि॒तुर॒द्रुहो॑ मनो॑ मा॒तुर्म॑हि स्व॒तव॑स्त॒द्धवी॑मभिः । सु॒रत॑सा पि॒तरा॑ भूमं च॒कतु॑रु॒रु प्र॑जाया॑ अ॒मृतं॑ व॒शीम॑भिः	२
ते सु॒नवः॑ स्व॒पसः॑ सु॒दंस॑सो म॒ही ज॑जु॒मातरा॑ पूर्वा॒चितये॑ । स्था॒तुश्च॑ स॒त्यं जग॑तश्च॒ धर्म॑णि पु॒त्रस्य॑ पाथः प॒दम॑द्व॒याविनः॑	३
ते मा॒यिनो॑ म॒मिरे॑ सु॒प्रचे॑तसो ज॒ामी स॒योनी॑ मिथु॒ना स॒मो॒कसा॑ । नव्ये॑नव्यं तन्तु॒मा त॑न्वते दि॒वि सं॒मुद्रे॑ अ॒न्तः कु॒वयः॑ सु॒द्वीत॑र्यः	४
तद् रा॒धो अ॒द्य स॒वितु॑र्वरेण्यं व॒यं दे॒वस्य॑ प्र॒सवे॑ म॒नाम॑हे । अ॒स्मभ्यं॑ द्यावापृथि॒वी सु॒चेतु॑ना॒ रथि॑ ध॒त्तं व॑सु॒मन्तं॑ श॒त॒ग्विन॑म	५ [२] (१६६१)

(१६०)

५ दीर्घतमा औचध्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

ते हि द्यावापृथि॒वी विश्व॑शी॒भुव॑ कृ॒ताव॑री रज॑सो धा॒रय॑त्क॒वी । सु॒जन्म॑नी धि॒षणे॑ अ॒न्तरी॑यते दे॒वो दे॒वी ध॑र्म॒णा सूर्यः॑ शु॒चिः	१
उ॒रुव्य॑च॒सा म॒हिनी॑ अ॒सुश्च॑ता पि॒ता मा॒ता च॑ भु॒र्वना॑नि रक्षतः । सु॒धृष्ट॑मे वपु॒ष्येऽ॒ न रो॑द॒सी पि॒ता यत् सी॑मभि॒रूपै॑र॒वास॑यत	२
स वह्निः॑ पु॒त्रः पि॒त्रोः प॒वित्र॑वान् पु॒नाति॑ धी॒रो भु॒र्वना॑नि मा॒यया॑ । धेनुं॑ च पु॒ष्टिं वृ॒षभं॑ सु॒रत॑सं वि॒श्वाहा॑ शु॒कं प॑यो॒ अस्य॑ दु॒क्षत॑	३
अ॒यं दे॒वाना॑म॒पसा॑म॒पस्त॑मो यो ज॒जान॑ रो॒दसी॑ विश्व॑शी॒भुवा॑ । वि यो म॑मे रज॑सी सु॒कत॑यया॒ ऽज॑र॒भिः स्क्व॑र्भ॒नेभिः॑ स॒मानृ॑चे	४
ते नो॑ गृ॒णान॑ म॒हिनी॑ म॒हि भवः॑ क्ष॒त्रं द्यावापृ॑थि॒वी धा॑सथो बृ॒हत॑ । येना॑भि कृ॒ष्टीस्त॑नानां वि॒श्वहा॑ प॒नाप्य॑मा॒जो अ॒स्मे स॑मि॒न्वत॑म	५ [३] (१६६६)

(१६१)

१४ दीर्घतमा औचध्यः । ऋग्वः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

किमु॑ भेष्टः किं य॒र्विष्ठो॑ न आ॒जग॑न् किमी॑यते दू॒त्यं क॑द् यदू॒चिम॑ । न नि॒न्दिम॑ च॒मसं॑ यो म॒हाकु॑लो ऽमे॑ भ्रा॒त॒रुण॑ इद् भू॒तिमू॑दिम	१
एकं॑ च॒मसं॑ चतु॒रः कृ॒णोत॑न् तद् वो॑ दे॒वा अ॒ब्रुव॑न् तद् व आ॒र्गम॑म् । सौ॒र्धन्व॑ना यद्ये॒वा क॑ति॒ष्यथ॑ साकं॑ दे॒वैर्य॑ज्ञि॒यासो॑ भवि॒ष्यथ॑	२ (१६६८)

अग्निं दूतं प्रति यदब्रवीतना - श्वः कर्त्तव्यं गन्तुं उतेह कर्त्तव्यः ।
 धेनुः कर्त्तव्या युवशा कर्त्तव्या द्वा तानि भ्रातॄन्नु वः कृत्स्न्यमस्मि ३
 चक्रुवांसं ऋभवस्तद्वपृच्छत केवभूद यः स्य दूतो न आर्जगन ।
 यदावार्यश्चमसाञ्जतुरः कृता नावित न्वह्य शास्वन्तन्यान्ते ४
 हनामैना इति न्वह्य यदब्रवी - चमसं ये देवपानमनिन्दिषुः ।
 अन्या नामानि कृण्वते सुते सचा अन्यैरनान कन्याः नामभिः स्परत् । ५ [४]

इन्द्रो हरीं युयुजे अश्विना गन्तुं बृहस्पतिर्विश्वरूपामुपाजत ।
 ऋभुर्विष्वा वाजो देवा अगच्छत स्वपसो यजियं भागमैतन ६
 निश्वर्मणो गामरिणीत धीतिमि - या जग्न्ता युवशा ताकृणोतन ।
 सोधन्वना अश्वदश्वमतक्षत युक्त्वा रथमुप देवा अयातन ७
 इवमुवुकं पिबतेत्यब्रवीतने - दं वा घा पिबता मुञ्जतेजेनम् ।
 सोधन्वना यद्वि तन्नेव हयथ तृतीयं घा सवने भादयाध्वे ८
 आपो भूर्यिहा इत्येको अब्रवी - दग्निर्भूर्यिष्ठ इत्यन्यो अब्रवीत ।
 वध्वर्यन्ती बहुभ्यः प्रको अब्रवी - हता वदन्तश्चमसो अपिगत ९
 धोणामेकं उवुकं गामवाजति मांसमेकः पिशति सूनयामृतम् ।
 आ निष्पुचः शकुवेको अपाभग्न किं भ्वित पुत्रेभ्यः पितरा उपावतुः १० [५]

उद्वत्स्वस्मा अकृणोतना नृणं निवन्त्वपः स्वपुम्यया नरः ।
 अगोह्यस्य यदस्स्तना गृहे तदुद्येदमृभवो नानु गच्छथ ११
 संसीत्य यद भुवना पर्यसर्पत कं स्थित तात्या पितरा व आसतुः ।
 अशपत यः कुरक्षं व आद्वे यः प्राब्रवीत प्रो तस्मा अब्रवीतन १२
 सुषुप्वांसं ऋभवस्तद्वपृच्छता - गोह्य क इदं नो अब्रूवुधत् ।
 श्वानं बन्तो बोधयितारमब्रवीत संवत्सर इदमद्या व्यस्यत १३

विवा यान्ति मरुतो भूम्याऽग्नि - रयं वातो अन्तर्निक्षेप यानि ।
 अज्झिर्याति वरुणः समुद्रं - युष्मा इच्छन्तः शवसो नपातः १४ [६] (१६८०)

(१६२)

२२ दीर्घतमा औखयः । अखः । त्रिदुषः ३, ६ जगती ।

- मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायु-गिन्द्रं कभुक्षा मरुतः परि रयन् ।
यद् वाजिनो देवजातस्य सप्तः प्रवक्ष्यामो विदथे कीर्याणि १
- यस्मिणिजा रेक्णासा प्रावृतस्य रातिं गृध्रीतां मुखतो नयन्ति ।
सुप्राङ्गो मेम्यद् विश्वरूप इन्द्रापूष्णाः मियमप्येति पाथः २
- एष च्छागः पुरो अश्वेन वाजिनां पूष्णो भागो नीयते विश्वदेवः ।
अमिमियं यत् पुरोळाशमर्वता त्वष्टेन सांभवसायं जिन्वति ३
- यः द्विविष्यमृतशो देवयानं त्रिमानुषाः पर्यश्वे नयन्ति ।
अत्रो पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञे देवम्यः प्रतिवेदयज्ञः ४
- होताध्वर्युरावया अग्निमिन्धो ग्रावघ्राभ उत शंस्ता सुविषः ।
तेन यज्ञेन स्वरंकृतं त्विष्टेन वक्षणा आ पृणध्वम ५ [७]
- यूपवस्का उत ये यूपवाहा-श्चषालं ये अश्वयुपाय तक्षति ।
ये चार्वते पचनं संभरं-न्युतो तेषामभिगूर्तिनं इन्वतु ६
- उप प्रागां सुमन्मेऽधायि मन्म देवानामाशा उप बीतपृष्ठः ।
अन्वेनं विभ्रा कर्षया मदन्ति देवानां पुष्टे चक्रमा मुचन्धुम् ७
- यद् वाजिनो दामं सदानमर्वतो या शीषिण्यां रशना रज्जुरस्य ।
यद् वा घास्य प्रभृतमाम्येदे नृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ८
- यदश्वस्य कविषो मक्षिकाः यद् वा स्वरौ स्वर्धितौ रिसमस्ति ।
यद्वस्तयोः शमितुर्यज्ञेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ९
- यदूवध्वमृदरस्यापवाति य आमस्य कविषो गन्धो अस्ति ।
मुकृता तच्छमिताः कृण्वन्तु-त मेधं शृतपाकं पचन्तु १० [८]
- यत् ते गात्रावग्निना पच्यमाना-दुमि शूलं निहतस्यावधावति ।
मा तद् भूम्यामा त्रिषन्मा नृणेषु देवेभ्यस्तवुशद्भ्यो रातमस्तु ११
- ये वाजिनं परिपश्यन्ति एश्वं य ईमाहुः सुरभिर्निहरेति ।
ये चार्वतो मांसमिक्षामुपासत उतो तेषामभिगूर्तिनं इन्वतु १२ (१६११)

यन्नीक्षणे मांसपचन्या उखाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि ।

ऊष्मण्यापिधानां चरुणा-मक्ताः सुनाः परि भूषन्त्यश्वं १३

निकर्मणे निषवने विधर्तने यच्च पङ्क्तिशमवतः ।

यच्च एषा यच्च घासि जघास सर्वा ता ते अपि कुवन्वसु १४

मा त्वाग्निर्धनयीद् धूमगन्धि-मोखा भ्राजन्त्यभि विक्त जग्निः ।

इष्टं वीतमभिगुतं वषट्कृतं तं देवासः प्रति गृह्णन्त्यश्वं १५ [९]

यवश्चाप वास उपस्तृण-न्यधीवासं या हिरण्यान्यश्मे ।

संदानमर्बन्तं पङ्क्तिं प्रिया देवेष्वा यामयन्ति । १६

यत् ते सत्वे महसा शुकृतस्य पाण्यो वा कश्या वा तुतोद ।

सुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा मूदयामि १७

चतुर्ध्रिंशद् वाजिनो वृषबन्धो-र्वक्त्रिरश्वस्य स्वर्धितिः समेति ।

अर्ध्छिद्रा गात्रा वयुना कृणोत परंध्यरुनुघुष्या वि शंसन् १८

एकस्त्वद्वरश्वस्या त्रिशस्ता द्वा युन्तागं भवतस्तथं क्रतुः ।

या ते गात्राणामृता कृणोति ताता पिण्डानां प्र जुहोम्यग्नी १९

मा त्वा तपत् प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वर्धितिस्तन्वः आ तिष्ठिपत ते ।

मा ते गृध्रुरविशस्तातिहाय छिद्रा गात्राण्यसिना मिथू कः २०

न वा उ एतन्त्रियसे न रिप्यसि देवा इदंषि पथिभिः सुगेभिः ।

हरी ते युक्ता पृषती अभूता-मृणस्थोद्वाजी धुनि रासभस्य २१

सुगर्भ्यं नो वाजी स्वदृष्यं पुंसः पुत्रो उत विश्वापुषं रयिम ।

अनागास्त्वं नो अर्धितिः कृणोत क्षत्रं नो अश्वो वनतां हविष्मान् २२ [१०] (१७०२)

(१६३)

१३ दीर्घतमा औचर्यः । अश्वः । विष्टुः ।

यद्वक्त्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन् त्समुद्रादुत वा पुरीषात ।

इयेनस्य पक्षा हिरिण्यं बाहू उपस्तृत्य महिं जातं ते अवेन १ (१७०३)

यमेनं कुसं त्रित एनमायुन-गिन्द्र एणं प्रथमो अध्यतिष्ठत ।

गन्धर्वो अस्य रङ्गानामगृभ्णान सृष्टदृष्टं वसथो निरन्तर २

असिं यमो अस्यावित्यो अर्ध-असिं त्रितो गुह्येन वतनं ।

असिं सोमेन समया विपुक्त आहुस्ते त्रीणि विवि बन्धनानि ३

त्रीणि त आहुर्विवि बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः समुद्रे ।

उत्तेषं मे वरुणश्छिन्त्यस्वर्धन् यत्रां त आहुः परमं जनित्रम ४

इमा ते वाजिन्नवमाजनीना-मा शफानां सनितुर्निधाना ।

अत्रां ते भद्रा रङ्गाना अपठ्य-मृतस्य या अभिगन्तानि गोपाः ५ [११]

आत्मानं ते मनसाराङ्गजाना-मवा विवा पतयन्तं पतङ्गम् ।

शिरो अपश्यं पृथग्भिः सुगोमि-र्रेणुभिर्जहमानं पतत्रि ६

अत्रां ते रूपमुत्तममपठ्यं जिगीषमाणमिष आ पुदं गोः ।

यदा ते मर्तो अनु भोगमान-ळादिद ग्रसित ओषधीरजीगः ७

अनु त्वा रथा अनु मर्या अर्ध-न्ननु गावोऽनु भगः कनीनाम् ।

अनु वातासस्तव सख्यमीय-गुं देवा ममिरे वीर्यं ते ८

हिरण्यशृङ्गोऽयं अस्य पात्रा मनोजवा अवर् इन्द्र आसीत ।

देवा इदस्य हविर्गच्छमायन यो अर्धन्तं प्रथमो अध्यतिष्ठत ९

ईमान्तासः सिलिकमध्यमासः सं शृङ्गासो विद्यासो अन्याः ।

हमा इव श्रेणिशो यतन्ते यदाक्षिषुर्विज्यमग्ममश्वाः १० [१२]

तव शरीरं पतयिष्वर्धन् तव चित्तं वात इव धर्जमान ।

तव शृङ्गाणि विडिता पुरुत्रा-रंयेषु जभृगाणा चरन्ति ११

उप प्रागाच्छसनं शान्त्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः ।

अजः पुरो नीयते नाभिरग्न्या-नु पश्चात् कवयो यन्ति रेभाः १२

उप प्रागात् परमं यत सधस्थ-मर्वा अच्छा पितरं मातरं च ।

अद्या देवाः शुद्धतमा हि गम्या अथा गोप्ते दागृषे वार्षाणि १३ [१३] (१७१५)

(१६४)

५२ वीर्यनमा औत्तम्यः । १-४१ विश्वे देवाः । ४२ आद्यर्षेयस्य वाक्, द्वितीयस्य आपः, ४३
आद्यर्षेयस्य शकः प्रमः, द्वितीयस्य सोमः, ४४ केशिनः (अग्निः सूर्यो वायुश्च,) ४५
वाक्, ४६-४७ सूर्यः, ४८ संयन्सरकालचक्रम्, ४९ सरस्वती, ५० साध्याः,
५१ सूर्यः, पर्जन्याग्नयो वा, ५२ सरस्वान्, सूर्यो वा । विष्णुः १२,
१५, २३, २५, ३६, ४१ अगमीः ४२ प्रस्तापंकिः, ५१ अनुष्टुप् ।

अस्य वामस्य पलितस्य होतु-स्तस्य भ्राता मध्यमो जस्यश्वः ।
तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्या-त्रापश्यं विरपति समपुत्रम् १
सप्त युञ्जति रथमेकचक्र-मेको अश्वो वहति सप्तनामा ।
त्रिनामि चक्रमजरमनर्वं यज्ञेया विश्वा भुवनाधि तस्युः २
इमं रथमधि ये सप्त तस्युः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यश्वः ।
सप्त स्वसारा अग्नि सं नवन्ते यत्र गवां निहिता सप्त नाम ३
को वृद्धा प्रथमं जायमान-मस्थन्वन्तं यद्वनस्था विमति ।
भूम्या असुरमुगात्मा के स्वित को विद्वांसमुप गात प्रष्टुमन्त ४
पाकः पृच्छामि मनसाविजानन् वेदानामिना निहिता पवति ।
वत्से वृक्षेऽपि सप्त तन्तुन वि तङ्गिरे कवय आतवा उ ५ [१४]
अधिकित्वाधिकितुषांश्चिद्वत् कथीन पृच्छामि विद्मन् न विद्वान् ।
वि यस्तन्मम वल्लिमा रजो-स्यजस्य रूपे किमपि स्वदेकम् ६
इह ब्रवीतु य ईमङ्क वेदा-स्य वामस्य निहितं पदं वेः ।
शीर्ष्णः क्षीरं वृद्धत गावो अस्य वयि वसाना उदृक् पदापुः ७
माता पितरभूत आ ब्रमाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जग्मे ।
सा बीभत्सुर्गर्भसा निर्विद्धा नमस्वन्त इवुपवाकमीषुः ८
युक्ता मातासीद धुरि दक्षिणाया अतिष्ठ गर्भो वुजनीष्वन्तः ।
अमीमिद वत्सो अनु गार्मपश्यद विश्वरूप्यं त्रिषु योजनेषु ९
तिष्ठो मातृखीन पितृन बिभ्रदेक ऊर्ध्वस्तस्था नेमव ग्लापयन्ति ।
मन्त्रयन्ते दिवो अमुप्यं पृष्ठं विश्वविवं वाचमविश्वमिन्वाम १० [१५]
द्वादशारं नहि तज्जराय ववति चक्रं परि घामृतस्य ।
आ पुत्रा अग्रे मिथनासो अत्र सप्त भ्रातानि विज्ञातिश्च तस्युः ११ (१७२६)

पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं विच आहुः परे अर्धे पुरीषिणाम् ।	
अथेमे अन्य उपरे विचक्षणं सप्तचक्रे षष्ठर आहुरर्पितम्	१२
पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्ना तस्थुर्भुवनानि विश्वा ।	
तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न शीर्यति सनाभिः	१३
सनेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां दशं युक्ता वहन्ति ।	
सूर्यस्य चक्षु रजसैत्यावृतं तस्मिन्नार्पिता भुवनानि विश्वा	१४
साकृजानां सप्तथमाहुरेकजं षष्ठिद यमा ऋषयो देवजा इति ।	
तेषामिहानि विहितानि धामशः स्थात्रे रजन्ते विकृतानि रूपशः	१५ [१६]

स्त्रियः सतीस्तां उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणास्त्र वि चेतद्वन्धः ।	
कविर्यः पुत्रः स इमा चिकित यस्ता विजानात स पितृष्यितासन्	१६
अबः परेण पुर एनावरेण प्रदा वत्सं बिभ्रती गौरुदस्थान् ।	
सा कदीची कं स्विदर्धं परागात् कं स्थित सृते नहि यूधे अन्तः	१७
अबः परेण पितरं यो अस्या-नुवेदं पुर एनावरेण ।	
कवीयमानः क इह प्र वोचद कुवं मनः कुतो अधि प्रजातम्	१८
ये अवाञ्छस्तां उ पराच आहु-र्यं पराञ्छस्तां उ अवाच आहुः ।	
इन्द्रश्च या चक्रधुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसा वहन्ति	१९
द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि चस्वजाते ।	
तयोरन्यः पिप्पलं स्वाह-त्यनश्नन्नन्यो अभि चाकशीति	२० [१७]

यत्रां सुपर्णा अमृतस्य भाग-मनिनेषे विवधाभिस्वरन्ति ।	
इतो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः स मा धीरः पाकमत्रा विवेश	२१
यस्मिन् वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते चाधि विश्वे ।	
तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाहस्य तन्नोन्नशद्यः पितरं न वेद	२२
यद गायत्रे अधि गायत्रमाहितं त्रैष्टुमाद् वा त्रैष्टुभं निरतक्षत ।	
यद वा जगज्जगत्याहितं एदं य इत् तद विवृस्ते अमृतत्वमानशुः	२३
गायत्रेण प्रति मिमीते अक-मर्केण साम त्रैष्टुभेन वाकम् ।	
वाकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदा ऽक्षरेण मिमते सप्त वाणीः	२४
जगता सिन्धुं विव्यस्तभायद ग्यन्तरे सूर्यं पर्यपश्यत ।	
गायत्रस्य समिधस्तिस्र आहु-स्ततो मृक्ता प्र रिरिचे महित्वा	२५ [१८] (१७०)

उप हये सुबुधां धेनुमेतां सुहस्तो गोधुगृत दोहवेनाम ।	
भेष्टं सव सविता साविषहो ऽभीद्धो धर्मस्तदु पु प वोचम	२६
हिङ्गुण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।	
वृहामश्विन्यां पयो अघ्नयेयं सा वर्धतां महते सौमगाय	२७
गौरमीमेवन् वत्सं मिषन्तं मृधानं हिङ्गुणोन्मातवा उ ।	
मृकाणं धर्ममभि वावशाना मिमाति मायुं पर्यंत पयोभिः	२८
अयं स शिङ्गे येन गौरमीवृता मिमाति मायुं ध्वसनावधिं म्रिता ।	
सा वित्तिमिनि हि चकार मर्त्यं विद्युद मर्वन्ती प्रति वृत्रिमौहत	२९
अनच्छये तुरगात् जीव - मजद ध्वं मध्य आ पस्त्यानाम् ।	
जीवो मृतस्य चरति स्वधामि - रमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः	३० [१९]

अपश्यं गोपामनिपद्यमान - मा च परां च पृथिभिश्चरन्तम् ।	
स सध्रीचीः स विषूचीर्वसान आ वरीवति भुवनेष्वन्तः	३१
य ई चकार न सो अस्य वेव य ई वृषां हिरुगिष्णु तस्मात् ।	
स मातुर्योनां परिवीतो अन्त - बद्धमजा निरुक्तिमा विवेश	३२
द्यौर्म पिता जनिता नाभिरञ्च बन्धुर्म माता पृथिवी महीपम ।	
उत्तानयोश्चुम्बोऽयोनिरन्त - र्ग्रां पिता दुहितुर्गामाधात्	३३
पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः ।	
पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम	३४
इयं वेदिः परा अन्तः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः ।	
अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम	३५ [२०]

सप्तार्धगुर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रविशा विधर्मणि ।	
ते धीतिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभूयः परि मवन्ति विश्वतः	३६
न वि जानामि यथिवमस्मि निणयः संनद्धो मनसा वरामि ।	
यदा मार्गान् प्रथमजा क्रतुस्या - विद् वाचो अंभुवे भागमस्याः	३७
अपाक् प्राड्येति स्वधयां गुभीतो ऽमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ।	
ता शश्वन्ता विषूचीनां विपन्ता न्युन्यं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यम्	३८
क्रवो अक्षरं परमे व्योमन् यस्मिन् देवा अधि विश्वं निषेवुः ।	
यस्तत्र वेक् किमुवा करिष्यति य द्रत तद् विदुस्त इमे समासते	३९ (१७५४)

सुयवसाद भगवती हि भूया अथो वयं भगवन्तः स्याम ।

अद्वि तृणमध्वे विश्वदानीं पिबं शुद्धमुदकमाचरन्ती

४० [२१]

गौरीमिमाय सलिलानि तक्ष-त्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।

अष्टापदी नवपदी बभ्रुवर्षी सहस्राक्षग परमे व्योमन

४१

तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतसः ।

ततः क्षरत्यक्षरं तद विश्वमुप जीवति

४२

शक्रमयं धूममारादपश्यं विषुवता पर एतावरण ।

उक्षाणं पृथिमपचन्त गीरा-स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन

४३

त्रयः केशिनं ऋतुधा वि चक्षते संवत्सरे वपत एकं एषाम् ।

विश्वमेको अभि चष्ट शचीमि-धोजिरेकस्य दृष्टो न रूपम्

४४

चत्वारि वाक् परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि निर्हिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचा मनुष्या वदन्ति

४५

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु-रगो विव्यः स सृपणो गुरुमान् ।

एकं सद विप्रा बहुधा वद-न्त्यग्नि यम मातरिश्वानमाहुः

४६ [२२]

कृष्णं नियानं हरयः सृपणा अपा वसाना दिवमुत्पतन्ति ।

त आर्ववृत्रं त्सर्दनादृतस्या-दिद घृतेनं पृथिवी व्युद्यते

४७

द्वादश प्रधयश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि क उ तच्चिकेत ।

तस्मिन् न्नाकं त्रिंशता न शक्रवो ऽर्पिताः षष्टिनं चलाचलाः

४८

यस्ते स्तनः शशयो यो मयामू-र्येन विश्वा पुष्यमि वार्याणि ।

यो रन्तथा वसुविद यः सुदन्नः सरस्वति तमिह धातवे कः

४९

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवा-स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः

५०

समानमेतदुदक-मुच्चैत्यव चाहमिः ।

भूमिं पूजन्त्या जिन्वन्ति दिवं जिन्वन्त्यग्नयः

५१

विव्यं सृपणं वायुसं ब्रूहन्-मपां गमै ब्रूतमोषधीनाम् ।

अभीपतो वृष्टिभिस्तपयन्तं सरस्वन्तमर्धसे जोहवीमि

५२ [२३] (१७९७)

(१६५)

[त्रयोविंशोऽनुवाकः ॥ २३॥ सू० १६५-१७९]

(१५) १, २, ३, ४, ६, ८, १०, १२ इन्द्रः ३, ५, ७, ९, मरुतः १३-१५ अगस्त्यो
मेधाविराजः । मरुत्वानिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कर्या शुभा सधयसः सनीजाः समान्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।
कर्या मनी कुत एतास एत ऽर्चन्ति शुष्मं वृषणा वसुया १
कस्य ब्रह्माणि जुजुष्युवानः को अश्वर मरुत आ ववर्त ।
श्येनो इव भ्रजतो अन्तरिक्षे केन महा मनसा रिरमाम २
कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः सन्नको यासि सत्ये किं त इत्या ।
सं वृच्छसं समराणः शुभानं वचिस्तत्रां हरियो यत ते अस्मे ३
ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शुष्मं इत्यति प्रभुतो मे अद्रिः ।
आ शासते प्रति हर्यन्युक्थे मा हरीं वहतमना नो अच्छ ४
अतां वयमन्तमभियुजानाः स्वक्षेत्रेभिस्तन्वः शुभमानाः ।
महोभिरतो उप युजमहे न्विन्द्रं स्वधामनु हि नो बभूथ ५ [२४]

का स्या वो मरुतः स्वधासां द यन्मामकं समधस्ताहिहन्त्य ।
अहं ह्युग्रस्तविषस्तविष्मान विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्मैः ६
भूनि चकथ युज्यमिरस्मे समानेभिर्वृषभ पोस्प्यभिः ।
भूरीणि हि कृणवामा शविष्ठेन्द्र कत्या मरुता यद वशाम ७
वर्धो वृत्रं मरुत इन्द्रियेण स्वेन भामेन तविषो बभूवान् ।
अहमेता मनवे विश्वश्रन्द्राः सुगा अपश्रक् वज्रबाहुः ८
अनुत्तमा ते मघवन्नकिनु न त्वावीं अस्ति दुवता विद्वानः ।
न जायमानो नशते न जाता यानि कणिष्या कृणुहि प्रवृद्ध ९
एकस्य चिन्मे विश्वस्त्वोजो या नु दधृष्वान् कृणुष्व मनीषा ।
अहं हयुगो मरुता विद्वाना यानि च्यवमिन्द्र इदीश एषाम् १० [२५]

अमन्दन्मा मरुतः स्तोमो अत्र यन्मे नरः श्रुत्यं ब्रह्मं चक्र ।
इन्द्राय वृष्णे सुमत्याय मरुते सख्ये सखायस्तन्वे तनूभिः ११
एषेवृते प्रति मा रोचमाना अनेद्यः श्व एषो दधानाः ।
संचक्ष्या मरुतश्चन्द्रवर्णा अच्छान्त मे छुदयाथा च नूनम् १२
को न्वत्र मरुतो मामहे वः प्र यातन् सखीरच्छा सखायः ।
मन्मानि चित्रा अपिश्रतयन्त एषां भूत नवेदा म क्रतानाम् १३ (१७८०)

आ यद् बुवस्याद् बुवसे न कारु—रस्माञ्चके मान्यस्य मेधा ।

ओ षु वर्त मरुतो विप्रमच्छे—मा बह्माणि जरिता वो अर्चत १४

एष वः स्तोमो मरुत इयं गी—मान्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेघं बृजतं जीरदानुम् १५ [२६] (१७८९)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-१९]

(१६६)

१५ अगस्त्यो यैत्रावरुणिः । मरुतः । जगतीः १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तन्न वोचाम रभसाय जन्मनि पुदै महित्वं वृषभस्य केतवे ।

ऐधेव यामन् मरुतस्तुविष्वणो युधेवं शक्रास्तविषाणि कर्तन १

नित्यं न सूनं मधु बिभ्रत उप कीळन्ति कीळा विदथेषु घृष्वयः ।

नक्षन्ति रुद्रा अवसा नमस्विनं न मर्धन्ति स्वतवसा हविष्कृतम् २

यस्मा ऊमांसो अमृता अरांसत रायस्योषं च हविषा द्वाशुषं ।

उक्षन्त्यस्म मरुतो हिता इव पुरु रजसि पर्यसा मयोभुयः ३

आ ये रजसि तविषीभिरव्यत प्र व एवासः स्वयतासो अधजन ।

भयन्ते विश्वा भुवनानि हर्म्या चित्रो वा यामः पर्यतास्वष्टिषु ४

यत् त्वेषयांमा नदयन्तु पर्वतान् द्विवो वा पृष्ठं नयां अचुच्यवुः ।

विश्वो वो अजमन भयत वनस्पती रथीयन्तीव प्र जिहीत ओषधिः ५ [१]

यूयं न उग्रा मरुतः सुचेतुना ऽरिष्टग्रामाः सुमतिं पिपतन ।

यत्रा वो त्रिद्युद रदति किर्विदती रिणाति एश्वः सुधितेव बहणा ६

प्र स्कम्भदंष्टणा अनवभ्रगाधसो ऽलातृणासो विदथेषु सुहृताः ।

अर्चन्त्यकं मङ्गिरस्य पीतये विदुर्वीरस्य प्रथमानि पीम्या ७

शतमुजिभिस्तममिहृतेरघान पूर्वी रक्षता मरुतो यमावत ।

जन् यमृद्यास्तवसो विरजिनः पाथना शंसान तनयस्य पुष्टिषु ८

विश्वानि भद्रा मरुतो रथेषु वो मिथस्पृध्यैव तविषाण्याहिता ।

अंसेष्वा वः प्रपथेषु स्वादयो ऽक्षो वरचक्रा समया वि वावृते ९

भूर्गणि भद्रा नयेषु बाहुषु वक्षःसु रुक्मा रभसासो अश्वयः ।

अंसेष्वनाः एविषु क्षुरा अधि वयो न पक्षान् व्यनु भियो धिरे १० [२] (१७९२)

महान्तो महा विभोऽहं विभूतयो दूरेदृशो ये विख्या इव स्तुमिः ।	
मन्द्राः सुजिह्वाः स्वरितार आसभिः संमिश्रा इन्द्रे मरुतः परिदुमः ।	११
तद् वः सुजाता मरुतो महित्वनं कीर्यं वो वात्रमदितेरिव धृतम् ।	
इन्द्रश्चन त्यजसा वि ह्युणानि त - जनाय यस्मै सुकृते अगोध्वम् ।	१२
तद् वो जामित्वं मरुतः परं युगे पुरु यच्छसंममृतासु आवत ।	
अया धिया मनवे धृष्टिमाद्यां साकं नरो वंसनैग चिकित्त्रि ।	१३
येन कीर्यं मरुतः शूशवांम् युष्माकेन परीणसा तुरासः ।	
आ यत् ततननं वृजने जनास एभिर्यजेभिस्तवुभीष्टिमश्याम् ।	१४
एष वः स्तोमो मरुत इयं गी - मान्नुपेभ्य मान्यस्य कारोः ।	
एषा यासीष्ट तन्वे वया विद्यामेधं वृजनं जीर्वांनुम् ।	१५ [३] (१७७.७)

१६७.

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । १ इन्द्रः २-१५ मरुतः । त्रिष्टुप् ; (१० पुरस्ताज्ज्योतिः ।)

सहस्रं त इन्द्रोतयों नः सहस्रमिषो हरिवो गुनतमाः ।	
सहस्रं रायो माकृपयं सहस्रिण उप नो यन्तु वाजाः ।	१
आ नोऽवोमिमरुतो यान्वच्छा ज्येष्ठमिवो बृहद विवेः सुमायाः ।	
अध यदेषां निपुतः परमाः समुद्रस्य चिद धनयन्त पारे ।	२
मिम्यश्च येषु सुधिता घृताक्षी हिरण्यनिर्णिगुपरा न कृष्टिः ।	
गुहा चरन्ती मनुषां न योषां सभावंती विवृथ्येव सं वाक् ।	३
परां शुभ्रा अयासो युष्या साधारण्येव मरुतो मिमिक्षुः ।	
न रोवृसी अप नुदन्त घोरा जूषन्त वृधं सख्याय वेवाः ।	४
जोषद यदीमसुर्यां सवधै विधितस्तुका रोवृसी नृमणाः ।	
आ सुर्येव बिधृतो रथं गात त्वेषप्रतीका नमसो नेत्या ।	५ [४]
आस्थापयन्त युषति युवानः शृमे निर्मिष्ठां विवृथेषु पञ्जाम् ।	
अको यद् वो मरुतो हविष्मान् गायद् गाथं सूतसोमो दुवस्थन् ।	६
प्र तं विवक्षिम् वक्ष्यो य एषां मरुतां महिमा सत्यो अस्ति ।	
सत्या यदीं वृषमणा अहंपुः स्थिरा बिज्जनीर्वहते सुमागाः ।	७ (१८०४)

पान्ति मित्रावरुणाववृद्धा - स्वयंत ईमर्यमो अप्रशस्तान् ।

उत चरुवन्ते अच्युता ध्रुवाणि वावुध ई मरुतो दातिवारः

८

नही नु वो मरुतो अन्यस्मे आरान्ताच्चिच्छर्वसो अन्तमापुः ।

ते धृष्णुना शर्वसा शृशुवांसो ऽणो न द्वेषां धृषता परि भुः

९

ववमद्येन्द्रस्य प्रेष्ठा वयं श्वो वोचिमहि समर्ये ।

वयं पुरा मर्हि च नो अनु द्यून् तन्नं कभुक्षा नरामनु ण्यात

१०

एष वः स्तोमो मरुत इयं गी - मीनार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यांसीष्ट तन्वे वयां विद्यामेघं वृजनं जीग्दानुम

११ [५] (१८०८)

(१६८)

१० अगस्त्यो मेत्रावरुणिः । मरुतः । जगतीः ८-१० त्रिष्टुप् ।

यज्ञार्यज्ञा वः समना तुतुर्वणि - धियैधियं वो देवया उ दधिध्वे ।

आ वोऽवाचः सुविताय रोदम्यो - महं ववृत्त्यामवसं मुवृक्तिभिः

१

ववांसो न ये स्वजाः स्वतवस इषं स्वर्गभिजायन्त धृतयः ।

सहस्रियांसो अपां नोमर्य आसा गावो वन्द्यांसो नोक्षणाः

२

सोमांसो न ये सुतास्तृप्तांशवो हन्तु पीतासो दुवसो नासते ।

ऐषामंसेषु रग्मिणीव रारभे हस्तेषु खादिश्च कृतिश्च सं दधे

३

अव स्वपुंक्ता विव आ वृथा ययु - रमर्त्याः कर्शया चोदन् त्मना ।

अरेणवस्तुविजाता अवुच्यवु - ह्महानि चिन्मरुतो भ्रान्तदृष्टयः

४

को वोऽन्तमरुत कष्टिविद्युतो रेजति त्मना हन्वेव जिह्वायां ।

धन्वच्युतं ह्वां न यामनि पुरुषैषा अहन्योऽ नैतशः

५ [६]

क्व स्विदुस्य रजमो महस्परं कावमं मरुतो यस्मिन्नायय ।

यच्छयावयथ विधुरेव संहितं व्यद्रिणा पतथ त्वेषमर्णवम्

६

सार्तिनं वोऽमवती स्ववती त्वेषा विपांका मरुतः पिपिष्वती ।

भद्रा वो रतिः पृणतो न दक्षिणा पृथुजयी अमुंयव जञ्जती

७

प्रति टोभन्ति सिन्धवः एविभ्यो यक्षत्रियां वाचमुक्रीरयन्ति ।

अव म्मपन्त विद्युतः पृथिव्यां यदी घृतं मरुतः प्रुष्णुवन्ति

८ (१८१६)

अस्तुत पृथ्वीमहते रणाथ त्वयमयासां मरुतामनोकम ।

ते सप्तगसोऽजनयन्तास्व-मादिन स्वधामिपिणं पर्यपश्यन् ९

एष वः स्तोमो मरुत इयं गी-मोन्धार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीद तन्वे तयां दिद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् १० [७] (१८१८)

(१६९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । विष्णुः, २ अनुष्णदा विराट् ।

महश्चित् त्वमिन्द्र यत् एतान् महश्चिदमि त्यजसो वरुता ।

स नो वेधो मरुतां चिकित्वान् न्मुष्मा वनृष्व तव द्वि प्रेष्टा १

अयुञ्जन्त इन्द्र विश्वकृष्टा-विद्वानासो निष्पिधो मर्त्यवा ।

मरुतां पृतनुतिहासमान् स्वर्माच्छस्य प्रधनस्य सातौ २

अम्यक् सा त इन्द्र कृष्टिगम्भे सनेभ्यश्च मरुतो जुनन्ति ।

अग्निश्चिद्धिष्मात्से शुशुका-नापो न द्वीपं दधति प्रयांसि ३

त्वं तू न इन्द्र तं रयिं वा ओजिष्ठया दक्षिणयव रातिम् ।

स्तुतश्च याम्ने चकनन्त वायोः स्तनं न मध्वः पीपयन्त वाजैः ४

त्वे रायं इन्द्र तोशतमाः प्रणेताः कस्य चिहतायोः ।

ते शु णो मरुतो मृळयन्तु ये स्मा पुग गातयन्तीव वेवाः ५ [८]

प्रति प्र याहीन्द्र मीळहुषां नृन् महः पार्थिवे सद्यंने यतस्व ।

अध यवेषां पृथुबुधास एता-स्तीर्थे नायः पौस्यानि तस्थुः ६

प्रति घोराणामेतानामयासां मरुतां शृण्व आयतामुपब्धिः ।

ये मर्त्य पृतनायन्तमूर्मै-र्ऊणावानं न पतयन्त सर्गैः ७

त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्त्या रदा मरुद्भिः शुरुधो गोअग्राः ।

स्तवानिमिः स्तवसे देव केवै-विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ८ [९] (१८१९)

(१७०)

(५) १, ३, ४ इन्द्रः, ४ अगस्त्यो वाः, २, ५ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । १ बृहती, २-४ अनुष्णदा, ५ विष्णुः ।

न नूनमस्ति नो श्वः कस्तद् वेव यदस्तुतम् ।

अन्यस्य चित्तमभि संचरेण्य-मुतार्थतं वि नश्यति १ (१८२७)

किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरो मरुतस्तव ।	
तेभिः कल्पस्व साधुया मा नः समरणे वधीः	२
किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सन्नतिं मन्यसे ।	
विद्या हि ते यथा मनो ऽस्मभ्यमिह विंत्ससि	३
अरं कृण्वन्तु वेकिं समग्रिमिन्धतां पुरः ।	
तन्नामृतस्य चेतनं यज्ञं ते तनवावहे	४
त्वमीशिषे बभुवते बभूवन् त्वं मित्राणां मित्रपते घेष्ठः ।	
इन्द्र त्वं मरुद्भिः सं ववृस्वा - च प्राशानं क्रतुधा हवीषि	५ [१०] (१८३१)

(१७१)

६ भगस्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । ३-६ मरुत्यामिन्द्रः । विष्टुपः ।

प्रति व एना नमसाहमेभि सूक्तेन भिक्षे सुमतिं तुराणाम् ।	
रराणतां मरुतो वेद्याभि - नि हेळो धत्त वि मुंषध्वमभ्वां	१
एष वः स्तोमो मरुतो नमस्वान् हृवा तद्यो नमसा धायि देवाः ।	
उपेमा यांत नमसा जुषाणा युयं हि ता नमस इद् वृधासः	२
स्तुतासो नो मरुतो मृळयन्तु - न स्तुतो मघवा शर्मविष्ठः ।	
ऊर्ध्वा नः सन्तु कोम्या वना - न्यहानि विश्वा मरुतो जिगीषा	३
अस्माकृहं तेषिषादीषमाण इन्द्राक् मिषा मरुतो रेजमानः ।	
युष्मस्यं हृव्या निशितान्यासन् तान्यागे चंकृमा मुळतां नः	४
येन मानांसिञ्चतयन्त उघ्रा व्युष्टिषु शवसा शश्वतीनाम् ।	
स नो मरुद्भिर्वृषभ भवो धा उग्र उग्रेभिः स्थविरः सहोदाः	५
त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृन् भवा मरुद्भिरवयातहेळाः ।	
सुप्रक्तेभिः सासहिर्वधानो विद्यामंष वृजनें जीरदानुम	६ [११] (१८३७)

(१७२)

३ भगस्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । गायत्री ।

चित्रो वोऽस्तु याम - शिचित्र ऊती सुवानवः । मरुतो अहिभानवः	१
आरे सा वः सुवानवो मरुत क्रतूती शरुः । आरे अहमा यमस्यथ	२
तृणस्कन्धस्य नु विशः परि वृद्ध सुवानवः । ऊर्ध्वा नः कर्त जीवसे	३ [१२] (१८४०)

(१७३)

१३ भगवन्तो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । विश्वेषुः ४ विराटरुथाना, विषमपदा वा ।

- गायत सामं नमन्य । यथा वे-र्वांसि तद वावृधानं स्वर्वत ।
 गावो धेनवां बर्हिष्यवृद्धा आ यत सदानं विष्ट्यं विवासान १
 अर्षद वृषा वृषमिः स्वेवृहव्यै-मृगा नाश्रो अति यज्जुगुयात ।
 प्र मन्वृषुर्मनां गूतं होता भरते मर्यो मिथुना यजत्रः २
 नक्षत्रोता परि सधं मिता यन् भरद गर्भमा श्रुदः पृथिव्याः ।
 कन्वृष्वो नर्षमाना रुवद गी-रन्तवृतो न रोदसी चरद वाक् ३
 ता कर्मावतरास्मै प्र च्यावानि देवयन्तो भरन्ते ।
 जुजोषविन्द्रो वस्मवर्चा नासत्येव सुगव्यो रथेताः ४
 तमुं दुहीन्त्रं यो ह सन्वा यः शूरो मघवा यो रथेताः ।
 प्रतीचश्चिद योर्धियान वृषण्वान ववृषश्चित्तमंसो विहन्ता ५ [१३]

- प्र यदित्या मंहिना नृभ्यो अ-स्वयं रोदसी कक्षयं नार्म्यं ।
 सं विष्ट्य इन्द्रो वृजनं न भूमा भर्ति स्वधावां ओपशमिष घाम् ६
 समत्सु त्वा शूर सतामुराणं प्रपथिन्तमं परितस्यध्वै ।
 सजोषस इन्द्रं मदे क्षोणीः सूरिं चिद ये अनुमदन्ति वाजैः ७
 एवा हि ते शं सर्वना समुद्र आपो यत तं आसु मदन्ति देवाः ।
 विम्वा ते अनु जोष्यां भूद गोः सूरिश्चिद यदि धिषा वेधि जनान् ८
 असाम यथां सुचत्वार्य एन स्वमिदयो नरां न शंसैः ।
 असद यथां न इन्द्रो बन्धनेता-स्तुरो न कर्म नयमान उक्था ९
 विष्पधसो नरां न शंसै-रस्माकांसविन्द्रा वज्रहस्तः ।
 मित्रायुषो न पूर्पतिं सुशिटौ मध्यायुव उप शिक्षन्ति यज्ञैः १० [१४]

- यज्ञो हि ध्येन्त्रं कश्चिद्वृध-स्तु-परियन् ।
 तीर्थे नाच्छां तावृषाणमोको वीर्यो न सिधमा कृणोत्यध्वा ११
 मो वृ णं इन्द्रावृ पृतुस्ते-रस्ति हि ध्यां ते शुष्मिन्नपयाः ।
 महश्चिद यस्य मीळ्ळुषो यध्या हविष्मतो मरुतो बन्धते गीः १२
 एष स्तोमं इन्द्र तुम्यमस्मे एतेनं गातुं हरिषो विदो नः ।
 आ नो ववृत्त्याः सुविताय देव विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम १३ [१५] (१८५३)

(१७४)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- त्वं राजेन्द्र ये च देवा रक्षा नूनं पाह्यसुर त्वमम्मान् ।
 त्वं सत्यतिर्मघवा नस्तरुद्र—स्व सत्यो वसवानः सहादाः १
- वनो विशा इन्द्र मधवाचः सप्त यत् पुरः शर्म शारकीर्दत्तं ।
 ऋणोरपो अनवद्याणां यूने वृत्रं पुरुकुत्साय रन्धीः २
- अजा वृत्त इन्द्र शूरपत्नी—द्यां च येभिः पुरुहत् नूनम् ।
 रक्षो अग्निमृक्षं त्वयाणं सिंहो न दमे अपांसि वस्तोः ३
- शेषन् नु त इन्द्र सस्मिन् योनौ प्रशस्तये पर्वाग्रहस्य मृदा ।
 सृजदणास्यव यद् युधा गा—स्तितृद्धरी धृषता मृष्ट वाजान् ४
- वह कुत्समिन्द्र यस्मिन्नाकत त्वयमन्यू ऋद्धा वातस्याश्वा ।
 प्र सूररुचकं वृहतावृभीके ऽभि स्पृधो यासिषद् वज्रबाहुः ५ [१६]
- जघन्वा इन्द्र मित्रेक—श्चोदपवृद्धो हरिवो अदाश्नुत ।
 प्र ये पश्यन्नयमणं सचायो—स्त्वया शर्ता वहमाना अपन्यम् ६
- रपन्त कविर्निन्द्राकसातौ क्षां वृत्तायोपबर्हणीं कः ।
 करन्त तिस्रो मघवा दानुचित्रा नि दुष्यणि कुर्याचं मृधि श्वेन ७
- सना ता त इन्द्र नव्या आगुः सहो नभोऽर्विण्णाय पूर्वाः
 भिनन्त पुरा न भिवो अर्देवी—नूनमो वधुरदेवस्य पीयोः ८
- त्वं धुर्निरिन्द्र धुर्निमती—ऋणोरपः सीग न स्रवन्तीः ।
 प्र यत् समुद्रमति शूर पथि पारया त्वंशं यद्वं मृष्टि ९
- त्वमम्माकमिन्द्र विश्वर्धं म्या अवृकतमो नगं नृपाना ।
 स नो विश्वासां स्पृधां सहोदा विद्यामेघं वृजने जीरदानुम् १० [१७] (१८६३)

(१७५)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । १. स्कंधोप्रीवी वृहती; २-४ अनुष्टुप्, ६ त्रिष्टुप् ।

मत्स्यपाथि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो मदः ।

वृषा ते वृष्ण इन्द्र—वाजी सहस्रसातमः १

आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मयो वरंण्यः । सहावी इन्द्र सानसिः पृतनापाळमर्त्यः २

(१८६५)

त्वं हि शूरः सन्निता चोदयो मनुष्यां गथं । सहावान् दस्युममत-मोषः पात्रं न शोचिषा ३
 मृषाय सूर्यं कवे चकमीशान ओजसा । वह क्षुष्णांय वधं कुत्सं वातस्याश्वैः ४
 शुष्मिन्तमो हि ते मघोः द्युष्मिन्तम उत कर्तुः । वृत्रघ्ना वंशिषोत्रिदां मंसीमा अश्वसान्तमः ५
 यथा पूर्वैभ्यो जरितुभ्य इन्द्र मयं इवापो न तृप्यन्ते बभूवुः ।
 तामनु त्वा निविष्टं जोहवीमि विद्यामेघं वृजनं जीर्दानुम् ६ [१८] (१८६९)

(१३६)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ; ६ त्रिष्टुप् ।

मत्सि नो वस्यं ब्रह्म इन्द्रमिन्द्रो वृषा विंश ।
 ऋषायमाण इन्वसि शत्रुमन्ति न विन्दसि ?
 तस्मिन्ना वंशया गिगे य एकैश्वरणीनाम् ।
 अनु स्वधा यमुप्यते यवं न चक्रेषद वृषां २
 यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च क्षितीनां वसु ।
 स्याशयस्त यो अस्मभ्यु-गिद्व्येवाशानिजहि ३
 अमुन्वन्तं समं जहि वृणाशं यो न ते मयः ।
 अस्मभ्यमस्य वेदनं वृद्धिं सूरिर्षिदोहन् ४
 आवो यस्य द्विर्हंसो ऽर्केषु सानुषगसन्त ।
 आजानिन्द्रस्येन्वो प्रावो वाजेषु वाजिनम् ५

यथा पूर्वैभ्यो जरितुभ्य इन्द्र मयं इवापो न तृप्यन्ते बभूवुः ।

तामनु त्वा निविष्टं जोहवीमि विद्यामेघं वृजनं जीर्दानुम् ६ [१९] (१८७५)

(१३७)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ चर्षणिमा वृषभो जनानां राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः ।
 स्तुतः भवस्यन्नवसोपं मद्भि-ग्युक्त्वा हरी वृषणा याह्यर्वाङ् १
 ये ते वृषणो वृषभासं इन्द्र ब्रह्मयुजो वृषरथासो अत्याः ।
 तौ आ तिष्ठ तेमिरा याह्यर्वाङ् हवामहे त्वा सुत इन्द्र सोमं २
 आ तिष्ठ रथं वृषणं वृषां ते सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि ।
 युक्त्वा वृषभ्यां वृषभ क्षितीनां हरिभ्यां याहि प्रवतोपं मद्भिक् ३ (१८७८)

अयं यज्ञो देवया अयं मियेधं इमा ब्रह्माण्ययमिन्द्र सोमः ।
स्तीर्णं बर्हिर्वा तु शंक् प्र याहि पिबां निषद्य वि मुञ्चा हर्षि इह ४
ओ सुष्टुत इन्द्र याष्टव्या इष ब्रह्माणि मान्यस्य काराः ।
विद्याम वस्तोर्वसा गुणन्तो विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम् ५[२०](१८८०)

(१७८)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यद्वा स्या तं इन्द्र भुष्टिरस्मि यया बभूयं जतितुभ्यं ऊती ।
मा नः कामं महयन्तमा धृ-ग्विभ्वां ते अरुयां पर्यापं आयोः १
न घा राजेन्द्र आ वंस्रो या नु स्वसारां कृणवन्त योनीं ।
आपश्चिदस्मै सुतुकां अवेपन गमंस् इन्द्रः सख्या वयंश्च २
जेता नृमिरिन्द्रः पुत्रं शूरः श्रोता हवं नाधमानस्य काराः ।
प्रमंतां रथं वृशुषं उपाक उद्यन्ता गिगं यर्वि च त्वमना भूत ३
एवा नृमिरिन्द्रः सुध्रुवस्या प्रत्वादः पुक्ष्यो अभि मित्रिणो भूत ।
समर्थ इषः स्तवते विवाचि सत्राकुरं यजमानस्य शंसः ४
त्वया वयं मघवस्मिन्द्र शत्रू-नमि ध्याम महतो मन्यमानान ।
त्वं ज्ञाता त्वमं नो वृधे मूं-विद्यामेधं वृजनं जीरदानुम् ५[२१](१८८५)

(१७९)

(६) १-० लोपांमुद्रा; ३-४ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः; ५-६ अगस्त्यदिष्ट्या ब्रह्महारी । रतिः । त्रिष्टुप्; ५ वृद्धती ।

पूर्वीरहं शरदः शश्वमाणा शोषा वस्तोरुषसो जग्यन्तीः ।
मिनानि श्रियं जरिमा तनुना-मप्य नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः १
ये चिद्धि पूर्वं कृतसाप आसन् त्साकं वेदेभिरवदन्नुतानि ।
ते चिदवांसुर्नह्यन्तमापुः सम नु पत्नीर्वृषभिर्जगम्युः २
न सृषां भ्रान्तं यदवन्ति वेवा विश्वा इत स्पृधो अभ्यंभवाव ।
जयावेदत्रं ज्ञतनीधमार्जि यत् सम्यञ्चा मिथुनाबभ्यजाव ३
नदस्य मा रुधतः काम आगं-ज्ञित आजतो अमुतः कुतश्चित ।
लोपांमुद्रा वृषणं नी रिणानि धीरमधीरा धयति स्वमन्तम् ४ (१८८९)

इमं नु सोममन्तितो हत्सु पीतमुपं ब्रुवे ।

यत् सीमार्गश्चकुमा तत् सु मृळ्यन्तु पुलुकामो हि मर्त्यः ।

५

अगस्त्यः स्वर्नमानः खनित्रैः प्रजामर्षन्यं बलमिच्छमानः ।

उमौ वणावृषिरुद्रः पुषोष सत्या वृक्षेष्वाशिषो जगाम

६ [२२] (१८९१)

(१८०) [चतुर्विंशोऽनुवाकः ॥ २४॥ सू० १८०-१९१]

१० अगस्त्यो मेघायरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

युवो रजोसि सुयमांसो अश्वा रथो यत् वां पर्यणीसि दीर्यत ।

हिरण्यया वां एवयः प्रुषायन् मध्वः पिबन्ता उषमः सचेथे

१

युवमत्यस्याव नक्षथो यद् विपरिमनो नर्यस्य प्रयज्योः ।

स्वसा यद् वां विश्वगूर्ती भर्गति वाजायेद्वै मधुपाषिषे च

२

युवं पर्य उस्त्रियायामधत्तं पक्रमामायामत्तु पृथ्वी गाः ।

अन्तर्यव वनिनो वासूतम्हृ ह्यागे न शुचिर्यज्ञे हविर्मान

३

युवं ह धर्मं मधुमन्तमत्रये ऽपो न क्षोद्वोऽवृणीतमेधे ।

तद् वां नरावश्विना पर्ववृष्टी रथ्येव चक्रा प्रति यन्ति मध्वः

४

आ वां कानाय ववृतीय दक्षा गोरोहेण तोड्यो न जिभिः ।

अपः क्षोणी संचते माहिना वां जूर्णो वामक्षुरहंसो यजत्रा

५ [२३]

नि यद् युवेथे नियुतः सुदान् उपं स्वधार्मिः सृजथः पुरंधिम ।

प्रेषव् वेषव् वातो न सूरि-रा महे दंदं सुवतो न वाजम्

६

उपं चिद्धि वां जरितारः सत्या विपन्यामहे वि एणिहितावान् ।

अधा चिद्धि प्माश्विनावनिन्द्या पाथो हि प्मा वृषणावन्तिदेवम्

७

युवां चिद्धि प्माश्विनावनु धून् विरुद्रस्य प्रस्रवणस्य सातौ ।

अगस्त्यो नरां नृषु प्रशम्नः काराधुनीव चितयत् सहस्रैः

८

प्र यद् वहेथे महिना रथस्य प्र स्पन्द्रा याथो मनुषो न होता ।

धत्तं सूरिभ्य उत वा स्वश्व्यं नासत्या रथिषाचः स्याम

९

त वां रथं वयमद्या हुंवेम स्तोमैरश्विना सुविताऽ नव्यम् ।

अरिष्टनेमि परि धार्मियानं विद्यामेधं वृजन् जीगदानुम्

१० [२४] (१९०१)

(१८१)

९ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

- कदु प्रेष्ठाविषां रयीणा - मध्व्यन्ता यदुन्निनीथो अपाम् ।
अयं वां यज्ञो अंकृत प्रशस्तिं वसुधिती अर्वितारा जनानाम् १
- आ वामश्वासः शुचयः पयस्याः वातरंहसो विव्यासो अत्याः ।
मनोजवो वृषणो वीतपृष्ठः एह स्वराजो अश्विनो बहन्तु २
- आ वां रथोऽवनिर्न प्रवत्वान् त्सुपर्वन्धुरः सुविनार्य गम्याः ।
वृष्णः स्थातारः मनसा जवीया - नहंपूर्वा यज्ञना धिष्ण्या यः ३
- उहंहे जाता समवावशीता - मरेपसां तन्वाद् नामभिः स्वेः ।
जिष्णुर्वाग्न्यः सुमस्त्वस्य सूरि - विवो अन्यः सुभगः पुत्र ऊहे ४
- प्र वां निचेरुः कंकूहो वशो अनु पिशङ्गरूपः सदनानि गम्याः ।
हर्गो अन्यस्य पीपयन्त वाजै - मधा रजोऽस्यश्विना वि घोषैः ५ [२५]
- प्र वां गरुडान् वृषभो न निष्पाद पूर्वोर्गिषश्चरति मध्वं इष्णान् ।
एवैरन्यस्य प्रीपयन्त वाजै - वेषन्तीरुध्वा नद्यो न आगुः ६
- असर्जि वां स्थविरा वेधसा गी - बाव्हे अश्विना वेधा क्षरन्ती ।
उपेस्तुताववतं नाधमानं यामज्ञयामन्वृणुतं हव मे ७
- उत स्या वां रुशतो वप्ससो गी - त्रिवर्हिषि मदसि पिन्वते नृन् ।
वृषा वां मेघो वृषणा पीपाय गानं मेके मनुषो दशस्यन् ८
- युवां पूषवाश्विना पुर्वधि - रश्मिमृषां न जग्ने हविष्मान् ।
ह्रुवे यद् वां वग्विष्या गृणानो विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम ९ [२६] (१९१०)

(१८२)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । जगनीः ६, ८ त्रिष्टुप् ।

- अभूविदं वयुनमो षु भूषता रथो वृषणवान् मदता मनीषिणाः ।
धिर्यजिन्वा धिष्ण्या विरुपलावसू विवो नपाता सुकृते गुचिभ्रता १
- इन्द्रतमा हि धिष्ण्यां मरुतमा वृषा वांसिष्ठा रथ्या रथीतमा ।
पूर्णं रथं वहेथे मध्व आश्वितं तेन वाश्वासमूर्प याधा अश्विना २ (१९१२)

किमत्र दद्या कृणुथः किमासाथं जना यः कश्चिदहविर्महीयते ।

आति क्रामिष्टं जुगत् पणेरसु ज्योतिर्विप्राथ कृणुतं वचस्यव ३

जग्मर्यतमभितो रायतः शुनो हनं सुधो विदथुस्तान्यश्विना ।

वाचवाचं जगितू रजिनी कृत - मुभा शंसं नामत्यावतं भनं ४

युधमेतं चक्रथुः सिन्धुषु प्लव - मात्मन्वन्तं पक्षिणं तौद्याथ कम ।

येन देवत्रा मनसा निरूहयुः सुपज्जती यन्थुः क्षोर्वसा महः ५ [२७]

अवविद्धं तौद्यामपस्वदन्त - रनारम्भणे तमसि प्रविद्धम ।

चतस्रो नावो जठलस्य जुष्टा उदुश्विभ्यामिषिताः पारयन्ति ६

कः स्विद वृक्षो निष्ठितो मध्ये अर्णसा यं तौद्या नाधितः पयपस्वजन ।

पणां मृगस्य पततोऽरिवाग्भ उदश्विना ऊहथुः श्रोमताय कम ७

तद् वां नरा नासत्यावन्तु प्याद यद् वां मानास उचथमवोचन् ।

अस्माद्रुद्य सर्वसः सोम्यादा विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम ८ [२८] (१९१८)

(१८३)

६ अगस्यो मैत्रावरुणः । अश्विनो । त्रिष्टुप् ।

तं युञ्जाथां मनसा यो जवीयान त्रिधधुग वृषणा यस्त्रिचक्रः ।

येनोपयाथः सुकृतां दुरोणं त्रिधानुना पतथो विनं पुणैः १

सुबृद रथां वर्तते यज्ञमि क्षां यत तिष्ठथः कर्तुमन्तानुं पृक्षे ।

वपुर्वपुष्या संचतामियं गी - विवो दुहित्राधसां सचेथ २

आ तिष्ठतं सुवृत्तं यो रथां वा - मनु वृत्तानि वर्तते हविष्मान् ।

येनं नरा नासत्येषुधैर्यं वर्तिर्याथस्तनयाय त्मनं च ३

मा वां वृको मा वृकांरा दधर्षी - न्मा परि वक्तुमृत मातिं धक्तम ।

अयं वां भागो निहित इयं गी - र्दक्षाविमे वां निधयो मधूनाम ४

युवां गोतमः पुरुमीळ्हो अत्रि - र्दक्षा हवतेऽवसे हविष्मान् ।

विशं न विष्टासुजयेव यन्ता मे हवै नासत्योर्प यातम् ५

अतारिष्म तमसस्पारमस्य प्रति वां स्तोमो अश्विनावधायि ।

एह यातं पृथिभिर्वैवयानि - विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम ६ [२९] (१९२४)

[पञ्चमोऽध्यायः । ॥५॥ व० १-२९]

(१८४)

३ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अभिनो । त्रिष्टुप् ।

- ता वा॑मद्य ताव॑परं हु॒वेमो॑-च्छन्त्यामुष॑सि वह्नि॑रुक्थेः ।
 नास॑त्या कुहं चि॒न्त मन्ता॑वरो दि॒वो नपा॑ना सु॒दास्त॑राथ १
 अ॒स्मे ऊ॒ षु वृष॑णा मादयेथा-मुत् पु॒णीह॑तमृ॒म्या म॑वन्ता ।
 भु॒तं मे॒ अ॒च्छो॒क्तिभि॑र्मतीना-मे॒ष्टा नरा॑ निर्व॑तारा च॒ कर्णेः॑ २
 भि॒ये पू॒षभि॑षुकुतेव वे॒वा नास॑त्या वह॒तुं सु॒र्यायाः॑ ।
 व॒च्यन्ते॑ वा॒ ककु॑हा अ॒प्सु जा॑ता यु॒गा जृ॒णोष॑ वरु॒णस्य॑ भूरेः ३
 अ॒स्मे सा वा॑ मा॒ध्वी रा॒तिर॑स्तु॒ स्तोमं॑ हि॒नोत॑ मान्यस्य॒ कारोः॑ ।
 अनु॑ यद् वा॑ भव॒स्या सु॒वान् सु॒वीर्या॑य च॒र्षण॑यो म॒दन्ति॑ ४
 एष॑ वा॒ स्तोमो॑ अ॒श्विना॑वका॒रि मा॒नेभि॑र्मघ॒वाना सु॒वृत्तिः॑ ।
 या॒नं वृ॑तिस्तन॒याय॑ त॒मनं॑ चा-ग॒स्त्ये नास॑त्या म॒वन्ता ५
 अता॑रिष्म॒ तम॑स॒स्पार॑मस्य॒ मतिं॑ वा॒ स्तोमो॑ अ॒श्विना॑वधा॒यि ।
 एह॑ या॒तं पृ॒थि॒मिर्वै॒वयानि॑-वि॒द्यामे॒षं वृ॒जने॑ जी॒रदा॑नुम् ६ [१] (१९१०)

(१८५)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

- क॒तरा॑ पूर्वी क॒तरा॑पर॒योः क॒था जा॑ते क॒वयः॑ को वि वे॒द ।
 वि॒श्वं त॒मना॑ बिभृ॒तो यद्वा॑ नाम॒ वि वर्ते॑ते अह॒नी च॒क्रिये॑व १
 भू॒रि द्वे॑ अ॒चर॑न्ती चर॒न्तं प॒द्वन्तं॑ गर्भ॒मप॑दी॒ दधा॑ते ।
 नि॒त्यं न सु॑नुं पि॒त्रोरु॑प॒स्थे द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वात् २
 अ॒नेहो॑ वा॒त्रम॑दि॒तेरनु॑र्व॒ हुवे॑ श्व॒र्वव॑व॒धं न॑म॒स्वत॑ ।
 तद् गे॑दसी जनय॒तं ज॒रित्रे॑ द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वात् ३
 अ॒तप्य॑माने॒ अव॑साव॒न्ती अनु॑ प्या॒म गे॑दसी वे॒वपु॑त्रे ।
 उ॒भे वे॒वाना॑मु॒भये॑मि॒रङ्गा द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वात् ४
 संग॑च्छ॒माने॒ युव॑ती स॒र्मने॑ स्व॒सारा॑ जा॒मी पि॒त्रोरु॑प॒स्थे ।
 अ॒भिजि॑घ्र॒न्ती भु॒व॒नस्य॑ ना॒भिं द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वात् ५ [२] (१९३५)

उर्वी सधनी बृहती ऋतेन	बुधे देवानामवसा जनित्री ।	
वृधाते ये अमृतं सुप्रतीके	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अश्वात्	६
उर्वी पृथ्वी बह्वले दूरेअन्ते	उप बुधे नमसा यजे अस्मिन् ।	
वृधाते ये सुमगे सुप्रतीकी	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अश्वात्	७
देवान वा यच्चकूमा कच्चिदागः	सखायं वा सवुमिज्जाम्पति वा ।	
इयं धीमूया अवयानमेषां	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अश्वात्	८
उमा शंसा नयां मार्गविष्टा-	मुमे मामुती अवसा सचेताम् ।	
भूषि चिदुर्यः सुवास्तराये-	षा सधन्ता इषयेम देवाः	९
ऋतं विश्वे तदवोचं पृथिव्या	अमिश्रावाय प्रथमं सुमिधाः ।	
पातामबध्याइ वुरितादुमीके	पिता माता च रक्षतामवोमिः	१०
इवं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु	पितर्यतयविहोपबुधे वाम ।	
भूतं देवानामवमे अवोमि-	विश्वामेषं वृजनं जीरदानुम	११ [३] (१९४१)

(१८६)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ न इळाभिर्विदधे सुशस्ति	विश्वानरः सविता देव एतु ।	
अपि यथां युवानो मत्सथा नां	विश्वं जगदमिपित्वे मनीषा	१
आ नो विश्व आस्कां गमन्तु देवा	मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः ।	
भुवन् यथां नो विश्वे वृधासः	करन्तुसुषाहां विधुरं न शवः	२
प्रेष्ठो षो अतिथिं गृणीषे	ऽग्निं शस्तिभिस्तुर्वणिः सजोषाः ।	
असद् यथां नो वरुणः सुकीर्ति-	रिपश्च पर्यदरिगूतः सूरिः	३
उप व एषे नमसा जिगीषो-	षासानक्तां सुदुधेव धेनुः ।	
समाने अहन् विश्विमानो अर्कं	विषुरुपे पर्यसि सम्मिन्नूधन्	४
उत नोऽहिर्बुध्न्योऽहं मयस्कः	शिञ्जुं न पिप्पुषीव वेति सिन्धुः ।	
येन नपानमपां जुनाम	मनोजुवां वृषणो यं वहन्ति	५ [४]

उत न ई त्वष्टा गन्त्वच्छा स्मत् सुरिभिर्मिपित्वे सजोषाः ।

आ वृत्रहेन्द्रश्चर्षणिप्रा स्तुविष्टमो नृगं न इह गम्याः

६ (१९४७)

उत न ई मृतयोऽश्वयोगाः	शिञ्जुं न गावस्तरुणं रिहन्ति ।	
तमीं गिरो जनयो न पत्नीः	सुरभिष्टमं नरां नंसन्त	७
उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः	स्मद रोदंसी समनसः सवन्तु ।	
पृषदश्वासोऽवनयो न रथा	रिशार्दसो मित्रयुजो न देवाः	८
प्र नु यदेषां महिना चिकित्रे	प्र युञ्जते प्रयुजस्ते सुवृत्तिः ।	
अधु यदेषां सुदिने न शरु-	विश्वमेरिणं प्रुषायन्त सेनाः	९
प्रो अश्विनावर्से कृणुध्वं	प्र पूषणं स्वतवसो हि सन्ति ।	
अश्वेषो विष्णुर्वातं ऋमुक्षा	अच्छां सुह्रायं ववृतीय देवान्	१०
इयं सा वो अस्मे दीधितिर्यजत्रा	अपिप्राणीं च सदनी च भूयाः ।	
नि या देवेषु यतते वसूयु-	दिद्यामेषं वृजनं जीरदानम्	११ [५] (१९५२)

(१८७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । अश्वं । १ अनुष्टुप्गर्भा उष्णिक्; ३, ५-७, ११ अनुष्टुप्; ११ बृहती वा;
९, ४. ८-१० गायत्री ।

पितुं नु स्तोषं	महो धर्माणं तर्विषीम	। यस्य त्रितो व्याजसा वृत्रं विषर्षम्वयंत	१
स्वादो पितो मधो पितो	वयं त्वां ववृमहे ।	अम्माकमविता भव	२
उप नः पितवा शर	शिवः शिवामिच्छतिमिः ।	मयोमुरद्विषेण्यः ससां सुशोवो अद्वेयाः	३
तव त्ये पितो रसा	रजांस्यनु विक्षिताः ।	विषि वाता इव भिताः	४
तव त्ये पितो वर्धत-	स्नव स्वादिह ते पितो ।	प्र स्वाध्मानो रसानां तुषिमीवा इवेरते	५ [६]

त्वे पितो महानां	देवानां मनो हितम्	। अकारि चारुं केतुना तवाहिमवसावधीत्	६
यवदो पितो अजंगन्	विवम्ब पर्वतानाम्	। अत्रां चिह्नो मधो पितो	७
वृषामोषधीनां	परिशमार्शिशामहे	। वातापे पीव इदं भव	८
यत् ते सोम गर्वाशिरो	यवाशिरो भजामहे ।	वातापे पीव इदं भव	९
कर्म ओषधे भव	पीवो बृक उदारधिः ।	वातापे पीव इदं भव	१०

तं त्वा वयं पितो वचोमि-गर्वाधो न हृष्या सुपुदिम ।

देवेभ्यस्त्वा सधुमार्द-मुस्मभ्यं त्वा सधुमार्दम्

११ [७] (१९१२)

(१८८)

११ अगस्त्यो मेधायकणिः । आर्यामूलकः = [१ इध्मः समिजोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इच्छः, ४ बर्हिः, ५ दधीर्वीर्यः, ६ उधासानका, ७ दैव्यो होतारो प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीऽन्नाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । गायत्री ।

समिन्द्रो अथ राजमि देवा देवैः सहस्रजित । दूता हव्या कविर्ह १
तनूनपादृतं यते मध्वा यजः समज्यते । दधत सहाग्निणीर्यः २
आजुह्वानो न ईड्यो देवा आ वक्षि यजियांन । अग्न सहस्रसा अग्नि ३
माचीनं बहिराजसा सहस्रवीर्यगन्तुणान् । यत्रादित्या विराजन्थ ४
विराट् सम्राड्भिर्वाः प्रभ्वी-बर्हिश्च भूयसीश्च याः । दुरो वृत्तान्यध्वग्न ५ [८]

सुरुक्मं हि सुपेक्षासा ऽग्निं भ्रिया विराजतः । उधासावेह सीदताम ६
प्रथमा हि सुषार्चसा हातारा दैव्या कवी । यजं नो यक्षतामिमम ७
भारतीच्छे सरस्वति या वः सर्वा उपज्जये । ना नश्चादयत श्रिये ८
त्वष्टां कृपाणि हि प्रभुः पश्यन् विश्वान् तस्मान्नज । तपः नः स्फुरतिमा यज ९
उप त्मन्या वनस्पते पाथो देवेभ्यः भृज । अग्निर्हव्याति सिध्दन् १०
पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेणा समज्यते । स्वाहाकृतीषु राचते ११ [९] (१९७४)

(१८९)

८ अगस्त्यो मेधायकणिः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने नयं सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।
यूयोध्यः स्मज्जुहुषामेनो भृथिहां ते नमउक्तिं विधेम १
अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान् त्वस्तिभिरिति दुर्गाणि विश्वा ।
पूश्च पृथ्वी बभ्रुता न उर्वी भवा तांकाय तनयाय शो योः २
अग्ने त्वस्मग्ध यूयोध्यनीवा अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः ।
पुनरस्मभ्यं सुविताय त्वं क्षां विश्वेभिरमृतेभिर्जजत्र ३
पाहि नो अग्ने प्रायुभिरजसै-रुत प्रिये सर्वेन आ शुशुक्वान् ।
मा ते भयं जरितारं यविष्ठ नूनं विवृन्मापरं सहस्रवः ४
मा नो अग्नेऽर्धं सृजो अघायां ऽविष्येवं रिपवो बृच्छुनायै ।
मा बृत्वते वशते मावते नो मा रीषते सहसावन् परां दाः ५ [१०] (१९७५)

वि घ त्वावीं ऋतजात यसद गृणानो अग्ने तन्वेष्टुं वरुथम् ।

विश्वाद् रिशिक्षोरुत वा निनिन्सो—रभिह्रुतामसि हि देव विष्मद् ६

त्वं तां अग्ने उभयान् वि विद्वान् वेषिं प्रपित्वे मनुषो यजत्र ।

अभिपित्वे मनवे शास्यो भू—मर्मजेन्य उशिभिर्नाकः ७

अशोचाम निवर्चनान्यस्मिन् मानस्य सुनुः सहमाने अग्नीः ।

अयं सहस्रमृषिभिः सनेम विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम ८ [११] (१९८२)

(१९०)

८ आस्यो मैत्रावरुणिः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

अनवागो वृषभं मन्द्रजिह्वं बृहस्पतिं वधया नव्यमर्कः ।

गायान्यः सुरुचां दस्यं वेदा आङ्गुष्वन्ति नवमानस्य मतीः १

तमुचिया उप वाचः सचन्ते मर्गो न यो देवयतामनर्जि ।

बृहस्पतिः स ह्यज्ञा वराग्नि विश्वाभवेत समृत मातृश्वो २

उपस्पृति नमस उद्यति च श्लोको यस्य सवितव प्र बाहू ।

अस्य कर्त्वाह्नयोष्टे यो अस्मि मृगो न भीमो अर्क्षमस्तुर्विष्मान् ३

अस्य श्लोको दिवीयते पृथिव्या—मन्यो न यस्य यक्षमुक् विचेताः ।

मृगाणां न हेतयो यन्ति चेमा बृहस्पतेरहिमायां अभि दून ४

ये त्वा देवोसिकं मन्यमानाः पापा मद्रमुपजीवन्ति पृजाः ।

न दृष्ट्येष्टे अनु ददासि वामं बृहस्पते चयंस इत पियारुम् ५ [१२]

सुप्रेतुः सुयवसां न पन्था दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः ।

अनवाणो अभि य चक्षते नो ऽपीवृता अपोर्णवन्तो अस्थुः ६

सं यं स्तुभोऽवनयो न यन्ति समृद्धं न स्रवतो गोर्धचक्राः ।

स त्रिद्रो उभयं चष्टे अन्त—बृहस्पतिस्तर् आपदश्च गृध्रः ७

एवा महस्तुजिजातस्तुर्विष्मान् बृहस्पतिर्वृषभो धायि वेदः ।

स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम् ८ [१३] (१९९०)

(१९१)

१६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अन्नृणसूर्याः (विषप्रोपनिषद्) । अनुष्टुप्, १०-१० महापंक्तिः, १३ महाश्रुतिः ।

कङ्कतो न कङ्कतो ऽथो सतीनकङ्कतः ।

द्वाविंति प्लुषी इति न्यहृष्टा अलिप्सत

१

अहृष्टान् हन्त्याय—त्यथो हन्ति पगायती ।

अथो अवप्नन्ती इ—न्यथो पिनष्टि पिप्ती

२

शरासः कुशंगसो वृमासः सौर्या उत ।

मोक्षा अहृष्टा वैरिणाः सर्वे साकं न्यलिप्सत

३

नि गार्धो गोष्ठे असदन् नि मृगासो अविक्षत ।

नि केतवो जनानां न्यहृष्टा अलिप्सत

४

एत उ त्वे प्रत्यहभन् प्रवोषं तस्करा द्वय ।

अहृष्टा विश्वहृष्टाः प्रतिबुद्धा अभूतन

५ [१४]

द्यौर्वः पिता पृथिवी माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा ।

अहृष्टा विश्वहृष्टा—स्तिष्ठतेत्यता सु कर्म

६

ये अस्या ये अङ्गन्याः सूचीका ये प्रकङ्कताः ।

अहृष्टाः किं चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत

७

उत् पुरस्तात् सूर्य एति विश्वहृष्टो अहृष्टहा ।

अहृष्टान् त्सर्वाभ्यमयन् त्सर्वाभ्य यातुधान्यः

८

उदपमवृत्तौ सूर्यः पुरु विश्वानि मृधन् ।

आवित्यः पर्वतेभ्यो विश्वहृष्टो अहृष्टहा

९

सूर्ये विषमा संजामि हतिं सुरावतो गृहे ।

सो बिभ्रु न मरति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १० [१५]

इयत्तिका शकुन्तिका सुका जयाम ते विषम् ।

सो बिभ्रु न मरति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ११ (२००१)

त्रिः सप्त विंशतिङ्गका विषस्य पुष्पमक्षन् ।

ताश्चिष्ठु न मरन्ति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चंकार १२

नवानां नवतीनां विषस्य रोपुषीणाम् ।

सर्षासामग्रमं नामा—ऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चंकार १३

त्रिः सप्त मयूयः सप्त स्वसारो अयुवः ।

तास्ते विषं वि जश्चिर उदुकं कुम्भिनीरिव १४

इषत्तकः कुषुम्भक—स्तकं मिनदयश्मना ।

ततो विषं प्र वावृते पराचीरनु संवतः १५

कुषुम्भकस्तवब्रवीद् गिरेः प्रवर्तमानकः ।

वृश्चिकस्यारसं विष—मरसं वृश्चिक ते विषम् १६ [१६] (२००६)

॥ इति प्रथमं मण्डलं समाप्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीयं मण्डलः ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-११]

१६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोमः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

- त्वमग्ने द्युभिस्त्वमांशुशूक्षणि-स्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि ।
 त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्य-स्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः १
- तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्विधं तवं नेष्टुं त्वमग्निहृतायतः ।
 तव प्रज्ञां त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे २
- त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं ऐश्वर्यान्तान् नमस्यः ।
 त्वं ब्रह्मा रयिविद् ब्रह्मणस्पते त्वं विधत्तः सचसे पुरन्धरा ३
- त्वमग्ने राजा वरुणो धृतव्रत-स्त्वं मित्रो मवसि वृष्म ईड्यः ।
 त्वमर्यमा सत्यतिर्यस्य संभुजं त्वमंशो विदथे देव भाजयुः ४
- त्वमग्ने त्वष्टा विधत्ते सुवीर्यं तव प्रावो मित्रमहः सजात्यम् ।
 त्वमांशुहेमां ररिषे स्वइड्यं त्वं नरां शर्धो असि पुरुवसुः ५ [१७]
- त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो विव-स्त्वं शर्धो मारुतं पूक्ष ईशिषे ।
 त्वं वतैररुणेयीसि शंगय-स्त्वं पूषा विधत्तः पांसि नु त्वना ६
- त्वमग्ने द्रविणोदा अंरुक्ते त्वं देवः सविता रत्नधा असि ।
 त्वं भगो नृपते वसवं ईशिषे त्वं पायुर्वमे यस्तेऽविधत् ७
- त्वमग्ने वम आ विश्वर्षिं विश्व-स्त्वां राजानं सुषिवन्नमृजते ।
 त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि ज्ञाना वृक्ष प्रति ८
- त्वमग्ने पितरमिदिभिर्नर-स्त्वां भ्रात्राय शम्पां तनुरुचम् ।
 त्वं पुत्रो मवसि यस्तेऽविधत् त्वं सखा सुशेवः पास्याधृषः ९

(२)

त्वमग्ने ऋभुराके नमस्यः । स्त्वं वाजस्य क्षुमतो राय ईशिषे ।

त्वं वि मास्यनुं वक्षि वावने त्वं विशिक्षुरसि यज्ञमातर्निः

१० [१८]

त्वमग्ने अदितिर्देव वाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा ।

त्वमिळा शतहिमासि वक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती

११

त्वमग्ने सुभूत उत्तमं वयः-स्तव स्पाहं वणे आ संहशि भियः ।

त्वं वाजः प्रतरणो बृहज्जसि त्वं रयिर्बृहलो विश्वतस्पृथुः

१२

त्वमग्ने आवित्यासं आस्वं । त्वां जिह्वां शुचयश्चक्रे कवे ।

त्वां रातिषाचो अध्वरेषु मश्चिरे त्वे वेवा हविरकुन्त्याहुतम्

१३

त्वे अग्ने विश्वे अमृतांसो अबुह आसा वेवा हविरकुन्त्याहुतम् ।

त्वया मतीसः स्वदन्त आसुति त्वं गर्भो वीरुधो अग्निषे शुचिः

१४

त्वं तान् त्वं च प्रति चासि मज्जना अग्ने सुजात प्र चं देव रिर्यमे ।

पृक्षो यवत्र महिना वि ते भुव-वनु घावापृथिवी रोदसी उमे

१५

ये स्तोनुष्यो गोअग्रामध्वपेशस-मग्ने रातिमृपसृजन्ति सूरयः ।

अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद वदेम विदधे सुवीराः

१६ [१९] (१६)

(२)

१३ गृन्समद (आक्षिरसः शौनहाचः पश्चाद् । भार्गवः शौनवाः । अग्निः । जगती ।

यज्ञेन वर्धत जातवेदस-मग्निं यजध्वं हविषा तनां गिरा ।

समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षवम्

१

अभि त्वा नर्कीरुषसो ववाशिरे अग्ने वत्सं न स्वस्वरेषु धेनवः ।

विष देवदितिर्दिष्टा युगा क्षपो मासि पुरुवार संयतः

२

तं वेवा बुधे रजसः सुवसंसं विवस्पृथिव्योररतिं न्येरिरे ।

रथमिव वेद्यं मुकशोचिष-मग्निं मित्रं न क्षितिषु भृशस्यम्

३

तमुक्षमाणं रजसि स्व आ वमे चन्द्रमिव सुरुचं ह्यार आ वंधुः ।

पृश्न्याः पतरं चितयन्तमक्षभिः पाथो न पायुं जनसी उमे अनुं

४

स होता विश्वं परि मृत्वध्वरं तमुं हव्यैर्मनुष ऋज्जते गिरा ।

हिरिणिमो वृधसानासु जमुंरद द्यौ-नं स्तुमिञ्चितयद रोदसी अनुं

५ [२०] (२१)

स नो रेवत समिधानः स्वस्तये संवत्स्वान रयिमस्मासु दीविहि ।	
आ नः कृणुष्व सुविताय रोदसी अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये	६
दा नो अग्ने बृहतो दाः सहस्रिणो दुरा न वाजं भृत्या अपां वृधि ।	
प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि स्वर्णेन शक्रमुपसो वि विद्युतः	७
स इधान उषसो राभ्या अनु स्वर्णेन दीदेदरुणेण मानुना ।	
होत्राभिरग्निमनुषः स्वध्वरो राजा विशामतिथिश्चार्कगुयधे	८
एवा नो अग्ने अमृतंषु पूर्य धीर्ष्पीपाय बृहद दिविषु मानुषा ।	
दुहाना धेनुर्वृजनेषु कार्ष्ण त्मनां शतिर्न पुरुषपमिषणि	९
वयमग्ने अर्वता वा सुवीर्य ब्रह्मणा वा चितयेमा जनां अति ।	
अस्माकं द्युम्रमधि पञ्च कृष्टिष्व ऋचा स्वर्णेन शुभ्रचीत दृष्टरम	१०
स नो वोधि सहस्य प्रशंस्यो यस्मिन् त्मुजाता वृषयन्त सूर्यः ।	
यमग्ने यज्ञमुपयन्ति वाजिनो नित्यं तोक्रे दीविवांसं स्वे वमे	११
उभयांसो जातवेदः स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूर्यश्च शर्मणि ।	
अस्वो रायः पुरुश्चन्द्रस्य भूर्यसः प्रजावतः स्वपुन्यस्य शग्धि नः	१२
ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशसः मग्ने गतिमुपमृजन्ति सूर्यः ।	
अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद वेदेम विवधे सुवीराः	१३ [२१] (२९)

(३)

११. गृत्समश्च (आदिरसः दौनहासः पश्चाद् । भार्गवः दौनकः । आर्गस्तकं = [१ इभ्यः समिद्धोऽग्निबो,
१ नराशंसः, २ इहः, ४ बहिः, ५ देवीर्हाराः, ६ उपासानक्ता, ७ वैश्यी होतारो
प्रवेतसो, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीताम्रास्त्यः, ९ त्वष्टा,
१० वनस्पतिः, ११ स्वादाहृतयः] । त्रिष्टुप्, ७ अगर्ग ।

समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां प्रत्यङ् विश्वानि मुवंनान्यस्थानः ।	
होता पावकः प्रदिवाः सुमेधा देवो देवान् यजत्वग्निर्हन्	१
नराशंसः प्रति धामान्यञ्चन तिस्रो विवः प्रति मृहा स्वर्चिः ।	
धृतपुषा मनसा हव्यमुन्दन् मृधेन यज्ञस्य समनक्तु देवान्	२
ईक्षितो अग्ने मनसा नो अर्हन् देवान् यक्षि मानुषात् पूर्वो अरा ।	
स आ ब्रह्म मरुतां शर्षो अच्युत मिन्द्रं नरो बर्हिषद यजध्वम्	३

(३२)

- देव॑ ब॒ह्विर्व॑र्ध॒मानं॑ सुवीरं॑ स्ती॒र्णं रा॒ये सु॒भरं॑ वेद्य॒स्याम ।
घृ॒तेना॑क्तं वसवः॑ सीद॒तेवं वि॒श्वे दे॒वा आ॒दित्या॑ य॒ज्ञियांसः॑ ४
- वि श्र॑यन्तामु॒र्बिया॑ ह॒यमा॑न्ता॒ द्वारो॑ वृ॒वीः सु॒प्राय॑णा नमो॒भिः ।
व्य॒च॑स्व॒तीर्वि॑ प्र॒थन्ता॑म॒जुषा॑ व॒र्णो पु॒नाना॑ य॒ज्ञसं॑ सुवीर॒म ५ [२२]
- सा॒ध्वपांसि॑ स॒नतां॑ न उ॒क्षिने॑ उ॒षासा॑न॒क्ता व्य॑येव र॒णिव॑ते ।
तन्तुं॑ ततं स॒वय॑न्ती स॒मीची॑ य॒ज्ञस्य॑ पे॒शः सु॒वुधे॑ प॒यम्ब॑ती ६
- दे॒व्या हो॒तांरा प्र॒थमा॑ वि॒वुष्ट॑र॒ ऋतु॑ य॒क्षतः॑ स॒मृचा॑ व॒पुष्ट॑रा ।
वे॒वान् य॒जन्ता॑वृ॒त्तथा॑ स॒मञ्ज॑तो॒ नामा॑ पृ॒थिव्या॑ अ॒धि सा॒तुषु॑ त्रि॒षु ७
- स॒र॑स्व॒ती सा॒धय॑न्ती॒ धियं॑ न॒ इळां॑ वृ॒वी भा॑रती वि॒श्वतु॑तिः ।
नि॒शो वृ॒वीः स्व॒धया॑ ब॒हिर॑द॒मच्छि॑दं पा॒न्तु श॒रणं नि॒षद्य॑ ८
- पि॒शाङ्ग॑रूपः सु॒भरो॑ वयो॒धाः श्रु॒ष्टी ई॒रो जा॑यते वे॒वका॑मः ।
भ॒जां त्व॒ष्टा वि॒प्यतु॑ नाभि॒मस्मे॑ अथा॑ वे॒वाना॑म॒प्येतु॑ पा॒थः ९
- व॒नस्प॑ति॒रव॑सृ॒जन्न॑प॒ स्या-व॒ग्निर्ह॑विः सू॒दया॑ति प॒ धी॒भिः ।
त्रि॒धा स॒मंक्तं॑ न॒यतु॑ प्र॒जान॑न वे॒वेभ्यो॑ दे॒व्यः श॒मि॒तोष॑ ह॒व्यम् १०
- घृ॒तं मि॒मिक्ष॑ घृ॒तम॑स्य॒ योनिं॑-घृ॒ते श्रि॑तो॒ घृत॑म्व॒स्य धाम॑ ।
अ॒नुष्व॑ध॒मा वह॑ मा॒दय॑स्य॒ स्वाहा॑कृ॒तं ह॒व्यम॑ व॒क्षि ह॒व्यम॑ ११ [२३] (४०)

(४)

१ सोमतामसमार्गवः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- ह॒वे वः॑ मु॒द्योत्मा॑नं सु॒वृत्तिं॑ वि॒ज्ञाम॑ग्निमति॒धिं सु॒प्रय॑सं॒म ।
मि॒त्र इ॒व यो दि॑धि॒षाप्यो॑ भू॒व वे॒व आ॑दे॒वे ज॑नं जा॒तवे॑वाः १
- इ॒मं वि॒धन्तो॑ अ॒पा स॒धस्थे॑ द्वा॒ताव॑पु॒र्भुग॑वा वि॒श्वा इ॒षोः ।
ए॒ष वि॒श्वान्य॑भ्य॒स्तु मृ॒मा वे॒वाना॑म॒ग्निर॑ति॒र्जीरा॑श्वः २
- अ॒ग्निं वे॒वासो॑ मा॒नुषी॑षु वि॒क्षु प्रि॒यं धुः॑ श्रे॒ष्यन्तो॑ न मि॒त्रम् ।
स दी॒व्यद॒शती॑र॒म्या आ॑ वृ॒क्षाप्यो॑ यो दा॒स्वैत॑ व॒म आ॑ ३
- अ॒स्य र॒षवा॑ श्र॒म्येव॑ पु॒ष्टिः स॒हृष्टि॑र॒स्य हि॒पान॑स्य द॒क्षोः ।
वि॒ यो भ॑रि॒श्रुदा॑य॒धीषु॑ जिह्वा-म॒न्यो न॑ र॒थ्यो दो॒धवी॑ति॒ वारा॑न ४ (४५)

आ यन्मं अर्ध्वं वनदः परन्तो - शिरभ्यो नाभिमीत वर्णम ।
स चित्रेण चिकित्ते रंभुं भामा जुजुर्वो यो मृह्य युवा भन

५ [२४]

आ यो वना तातृषाणो न भाति वाणं पथा रथ्येव स्वानीत ।

कृष्णाध्वा तपुं रणवश्चिकेत द्यौरिव स्मर्यमानो नभोभिः

६

स यो द्यवस्थादुभि दक्षदूर्वा पशुर्नैति स्वयुरगोपाः ।

अग्निः शोचिष्मा अतमान्युष्णन कृष्णव्यथिरस्वदयन्न भूम

७

नु ते पूर्वस्यावसो अधीतो तृतीयं विदथे मन्म शंसि ।

अस्म अग्न संयद्गिरं ब्रह्मन् क्षमन्तं वाजं स्वपत्यं रयि दाः

८

त्वया यथा गृन्ममदासो अग्न गृहा वन्वन्त उपरां अभि प्युः ।

सुदीरांसो अभिमानिषाहः स्मन सुरिभ्यो गृणन्त तद वयो धाः

९ [२५] (४९)

(५)

८ मोमादुतिर्मागवः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

हाताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतयं ।

प्रयक्षेत्रेन्यं वसुं शक्रेम वाजिनो यमम

१

आ यस्मिन् त्मस रश्मयं - स्तता यज्ञस्यं नैनरि ।

मनुष्वद द्यैममृमं पोता विश्वं तदिन्वति

दुधन्वे वा यदीमन् वोचद ब्रह्माणि वेरु तत ।

परि विश्वानि काज्या नेमिश्चक्रमिवाभवत

२

साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि ।

विद्वान् अस्य वता ध्रुवा वया इवानु रोहते

४

ता अस्य वर्णमायुवो नेहुः सचन्त धेनवः ।

कृचिन् तिमृभ्य आ वरं स्वसारो या इदं ययुः

५

यदी मातुरुप स्वसा घृतं भरन्त्यस्थित ।

तासामध्वर्युरागतौ यवो वृटीव मोदते

६

स्वः स्वाय धायसे कृणुतामृत्विगृत्विजम् ।

स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमा ररिमा वयम

७

यथा विद्वान् अरं करद विश्वेभ्यो यजतेभ्यः ।

अयमग्नौ त्वे अपि यं यज्ञं चंकुमा वयम्

८ [२६] (५७)

(६)

८ सामाहुर्मिर्भागंयः । अग्निः । गायत्री ।

इमां मे अग्ने समिधं - मिमांसुयमदं वनेः ।	इमा उ पु भुञ्जी गिरः ।	१
अया ते अग्ने विधेमो - तौ नपादुस्वामिष्टे ।	एना गन्तान् मुजान् ।	२
तं त्वा गीमिर्गिर्वणसं द्रविणस्यु द्रविणोदः ।	सपथैर्म सपर्यदं ।	३
म बोधिं सूरिमधवा वसुपते वसुदावन ।	युगोध्यः स्मद द्वेषांसि ।	४
म नो वृष्टिं विवस्परि स नो वाजमनर्वाणाम् ।	म नः महमिणीरिधं ।	५
ईळांनायावस्यवे ययिष्ठ दृत नो गिरा ।	ययिष्ठ हादस गहि ।	६
अन्तर्ह्यस्य ईयसे विद्वान् जन्मोभयां कवे ।	दृतो जन्वेव मित्रयः ।	७
म विद्रौ आ च पिप्रयो यक्षिं चिकित्व आनुषकः ।	आ वाग्मिन त्सन्ति बर्हिषि ।	८ [२७] (६५)

(७)

१ सामाहुर्मिर्भागंयः । अग्निः । गायत्री ।

श्रेष्ठं ययिष्ठ भारता - ऽग्ने द्युमन्तभा भग ।	वसो पुरुस्पृहं रयिम ।	१
मा नो अरातिरीशान देवस्य मन्यस्य च ।	परि तस्या उत द्विषः ।	२
विश्वा उत त्वया वयं धारा उवुन्या इव ।	अति गाहमहि द्विषः ।	३
गुचिः पावक वन्द्यो ऽग्ने बृहद वि गेचसं ।	त्व वृतेमिगाहुतः ।	४
त्वं नो अस्मि भारता - ऽग्ने वशामिक्तशभिः ।	अष्टापदीभिगाहुतः ।	५
द्वृक्षः सर्पिर्गमुनिः पुत्रो हाता वरणयः ।	महसस्पृत्रो अद्भुतः ।	६ [२८] (७१)

(८)

६ गृन्ममद (आहिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । गायत्री, ६ अनुष्टुप् ।

वाजयज्ञिन् न रथान योगौ अग्रेरुपं स्तुहि ।	यशस्म्यस्य मीळहुषः ।	१
यः सुनीथा दंवागुषे ऽजुर्यो जर्यज्ञिं ।	चारुप्रतीक आहुतः ।	२
य उ भ्रिया दग्नेष्वा दंवाधसि प्रशम्यते ।	यस्य वतं न मीर्यते ।	३
आ यः स्वर्णं भानुना चित्रो विभान्यर्चिषा ।	अञ्जानो अजर्गभि ।	४
अत्रिमनु स्वराज्यं - सप्रिमृक्थानि वावृधुः ।	विश्वा अधि भ्रियां दधे ।	५

अग्नेर्गिन्द्रस्य सोमस्य देवानामनिभिर्वयम् । अग्निव्यन्तः सवेमहा - मि ज्याम घृतन्युतः ६ [२९]

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२]

(९)

१. गृन्समद् (आङ्गिरसः दौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः दौनकः । अग्निः । विष्टपः ।

नि होतां होतृषदने विद्वान्-स्वेषां दीद्विषां अंसदत्त मुदवः ।

अवध्वतप्रमतिर्विभिन्नाः सहस्रभरः शुचिजिह्वो अग्निः ?

त्वं दूतस्त्वमुं नः परम्पा-स्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता ।

अग्नें तोकस्यं नस्तनें तनुना-मश्रयुच्छन् वीर्यं बोधि गोपाः २

विधेम ते परमे जन्मरुग्ने विधेम स्तोमैरवरं सुधस्यं ।

यस्माद् योनेरुदारिद्र्या यजं ते प्र त्वे हर्दीषि जुहुरे समिद्धे ३

अग्ने यजस्व हविषा यजीया-ऽऽरुटी वृष्णामग्निं गृणीहि गधः ।

त्वं ह्यसि रयिपतीं रयीणां त्वं भुक्स्य वचसो मनोतां ४

उभयं ते न क्षीयते वसव्यं विवेदिषे जायमानस्य वस्म ।

कृधि क्षुमन्नं जरितारमग्ने कृधि पतिं स्वपत्यस्यं गयः ५

सैनार्नाकिनं सुविद्वान् अस्मे यथा वृषां आर्यजितः स्वस्मि ।

अवध्वो गोपा उत नः परम्पा अग्ने द्युमदुत रवद विदीहि ६ [१] (८३)

(१०)

१. गृन्समद् (आङ्गिरसः दौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः दौनकः । अग्निः । विष्टपः ।

जोह्वत्रो अग्निः प्रथमः पितेवे-ऽऽम्पदं मनुषा यत समिद्धः ।

भियं बसानो अमृतो विचेता ममृजन्त्यः श्रवस्यः स वाजी १

भूया अग्निश्चित्रमानुहव मे विश्वाभिर्गाभिर्मृतो विचेताः ।

इयावा रथं वहतो रोहिता वो-तारुपाहं चक्रे विभुत्रः २

उत्तानार्यामजनयन् त्सुषूतं भुवङ्गुग्निः पुरुषेणामु गर्भः ।

शिर्गिणायां शिक्कुना महोभि-रगरीवृतो वसति प्रचेताः ३

जिघम्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिक्षियन्तं भुवनानि विश्वा ।

पृथुं तिरश्चा वयसा ब्रह्मन् व्यश्चित्तमग्ने रभसं दृशानं ४

आ विश्वतः प्रत्यञ्चं जिघम्य-रक्षसा मनसा तज्जुषत ।

मर्यधीः स्पृहयद्वर्णो अग्नि-नाभिमुडो तन्वा ३ जर्भुगणः ५ (८८)

जेया भागं सहसानो वरेण त्वाहुतासो मनुवद वदेम ।
अनूनमग्निं जुह्वा वचस्या मधुपुचं धनसा जोह्वामि

६ [२] (८९)

(११)

१२ गृत्समद् (आगिरसः शौनहोषः पश्चाद्) भागं वः शौनहः । इन्द्र । विराट्स्थानाः, ११ विष्णुः ।

श्रुधी हवमिन्द्र मा रिषण्यः स्याम ते दावने वसुनाम् ।

इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसूयवः सिन्धवा न क्षरन्तः

१

सुजो महीरिन्द्र या अपिन्वः परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वीः ।

अमर्त्यं चिद वासं मन्यमानं - मर्वाभिनदुक्थैर्वावृधानः

२

उक्थेष्विन्द्र शूर येषु वाकन् त्स्तोमेष्विन्द्र रुद्रीयेषु च ।

तुस्येवेता यासु मन्दसानः प्र दापये सिन्धते न शुभ्राः

३

शुभ्रं नु तं शुष्मं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाह्वोर्वाधानाः ।

शुभ्रस्वमिन्द्र वावृधानो अस्मे दासीर्विशः सूयेण सत्याः

४

गुहा हितं गुह्यं गृह्यं गृह्यमप्स्व - पीवृतं मायिनं क्षियन्तम्

उता अपा द्यां तंस्तुभ्वासं - महत्तर्हि शूर वीर्येण

५ [३]

स्तवा नु तं इन्द्र पुर्या महां - न्युत स्तवाम नूतना कृतानि ।

स्तवा वज्रं बाह्वोरुशान्तं स्तवा हरी मृर्यस्य कतू

६

हरी नु तं इन्द्र वाजयन्ता धृतचुतं स्वारमस्वाद्याम् ।

वि समना मूर्मिरप्रधिष्टा - ऽरंस्त पर्वतश्चित् सगिष्यन्

७

नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् त्सं मानृमिर्वावशानो अक्रान् ।

दूरे पार वाणीं वर्धयन्त इन्द्रैषितां धमनिं पपथन् नि

८

इन्द्रो महां सिन्धुमाशायानं मायाविनं वृत्रमस्फुरन्निः ।

अरेजेतां गेदसी भियाने कनिकदतो वृष्णो अस्य वज्रांत

९

अरोरवीद वृष्णो अस्य वज्रो ऽमानुषं यन्मानुषो निजुर्वीत ।

नि मायिनो दानवस्य माया अपावयत पणिवान् त्सुतस्य

१० [४]

पिबापिबेविन्द्र शूर सोमं मन्वन्तु त्वा मन्दिनः सुतासः ।

पृणन्तस्ते कुक्षी वर्धयन्ति - त्था सुतः पौर इन्द्रमाव

११

(१००)

त्वे इन्द्राप्यभूम विप्रः धियं वनेम क्रतया सपन्तः ।	
अवस्यवो धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्ते रायो वावने स्याम	१२
स्याम ते तं इन्द्र ये तं ऊती अवस्यव ऊर्जे दुर्धयन्तः ।	
शुष्मिन्तमं यं चाकनाम दवा-ऽस्मै रयिं रासि वीग्वन्तम	१३
रासि क्षयं रासि मित्रमस्मै गमि शर्धे इन्द्र मारुतं नः ।	
सजोर्बसो ये च मन्दसानाः प्र वायवः पान्यग्रणीतिम	१४
ध्यान्विषु येषु मन्दसान-स्तृपत सोमं पाहि इन्द्रादिन्द्र ।	
अस्मान त्वु पुत्स्वा तंरुत्रा-ऽवर्धया द्यां वृहद्भिरर्केः	१५ [५]
बृहन्त इष्टु ये ते तरुत्रो-वधेभिर्वा सुसमाविवासान् ।	
स्तृणानामो बहिः पुण्यावत त्वाता इदिन्द्र वाजमग्मन	१६
उग्रेष्विष्टु शूर मन्दसान-स्त्रिकटुकेषु पाहि सोममिन्द्र ।	
प्रवोर्ध्वच्छ्रुषु मीणानां याहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिम	१७
धिष्या शवः शूर येन वृत्र-मवामिनक दानुमौर्णवाभम ।	
अपावृणोज्योतिरायां नि संवृतः सावि इत्युग्निन्द्र	१८
सनेम ये तं ऊतिभिस्तर्न्तां विश्वाः स्पृध आर्षेण दस्पून ।	
अस्मभ्यं तत त्वाहं विश्वरूप-मन्धयः सात्यस्यं त्रितायं	१९
अस्य सुवानस्य मन्दिनस्त्रितस्य न्यबुधं वावृधानां अस्तः ।	
अवर्तयत सूर्यो न चक्र भिनद वलमिन्द्रो अङ्गिरस्वान	२०
नूनं सा ते प्रति वरं जग्ने दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोर्नी ।	
शिक्षा स्तोतृभ्यो मार्ति धग्भगो नो बृहद वदेम विदथे सुवीगः	२१ [६] (१६०)

(११)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १२-२२]

१५ गृत्समद् (आदिशरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । विष्णुः ।

यो जात एव प्रथमो मनस्वान् केवो केवान् क्रतुना पर्यमूषत ।	
यस्य शुष्माद् रोदसी अभ्यसेतां नृम्णस्य मद्वा स जनास इन्द्रः	१
यः प्रुधिषी व्यथमानमहंहृद् यः पर्वतान् प्रकुपितो अरम्णात ।	
यो अन्तरिक्षं विभ्रमे वर्गियो यो द्यामस्तन्नात् स जनास इन्द्रः	२ (११५)

यो हत्वाहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गा उदारजवपधा बलस्य ।
 यो अश्वमनोरन्तरग्निं जजान संवृक् समत्सु स जनास इन्द्रः ३
 येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।
 श्वघ्नीव यो जिगीवा लक्षमाद-इर्यः पृष्ठानि स जनास इन्द्रः ४
 यं स्मां पृच्छन्ति कुह सेति घोर-भूतेमाहुर्नपो अस्तीत्येनम ।
 सो अयः पृथिविज इवा मिनाति श्रद्धस्मै धत्त स जनास इन्द्रः ५ [७]

यो रश्म्यं चोविता यः कुशस्य यो ब्रह्मणो नाधमानस्य कीरेः ।
 युक्तग्राव्णो योऽविता सुशिपः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः ६
 यस्याश्वांसः प्रदिशि यस्य गावां यस्य ग्रामा यस्य विश्वे ग्थांसः ।
 यः सूर्यं य उषसं जजान यो अपां जेता स जनास इन्द्रः ७
 यं क्रन्दसी संयती विद्वयेत परेऽवर उभयां अमित्राः ।
 समानं चिद ग्धमातस्थिवांसा नाना हवते स जनास इन्द्रः ८
 यस्मात्त कृते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।
 यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत स जनास इन्द्रः ९
 यः शश्वतां महेनो दधाना-नमन्यमानाच्छवां जघान ।
 यः शर्धते नानुददाति शूच्यां यां दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः १० [८]

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शग्द्यन्वर्विन्दत ।
 ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ११
 यः सप्तर्गिमवृषभस्तुविष्मा-नवामुजत मर्तवे सप्त सिन्धून् ।
 यो गैहिणमस्फुरद वज्रबाहु-र्यामागेहन्तं स जनास इन्द्रः १२
 द्यावां चिदस्मै पृथिवी नमेत शुष्माश्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।
 यः सोमपा निचिन्तो वज्रबाहु-यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः १३
 यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती ।
 यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सामो यस्येदं राधः स जनास इन्द्रः १४
 यः सुन्वते पचन्तं दुध आ चिद वाजं दर्दर्वि स किलासि मृत्यः ।
 वयं त इन्द्र विश्वह प्रियासः सुवीरांसो विदधमा वंदेम १५ [९] (१२५)

(११)

१३ शुत्समय (आङ्गिरसः शीतहोत्रः पश्चाद्) भार्याः शीतकः । इन्द्रः । जगती, १३ पिप्पलः ।

क्रतुर्जनित्री तस्या अपस्पृशं मधु ज्ञात आविशद यामु घर्षते ।	
तद्वाहना अभयत पिप्युषी पयो — उडाः पीयूषं यथमे तदुक्थ्यम्	१
सधीमा यन्ति परि बिभ्रेतीः पयो विश्वत्सयाय प्र भवन्त भोजनम् ।	
समानो अध्वा प्रवतामनुष्यतु यस्नाकृणोः प्रथमं साम्युक्थ्यः	२
अन्वेको वदन्ति यद् वदन्ति तद् रूपा भिनन्तदंश एकं द्वयते ।	
विश्वा एकस्य विनुदन्तिक्षते यस्नाकृणोः प्रथमं साम्युक्थ्यः	३
प्रजाम्यः पुष्टिं विभजन्त आत्मते रयिमिव पुष्टं प्रभवन्तमायते ।	
अभिन्वन वंष्टैः पितृर्जनि भोजनं यस्नाकृणोः प्रथमं साम्युक्थ्यः	४
अधाकृणोः पृथिवीं सृष्टं विव यो धीर्नानामहिहङ्गारिणक पथः ।	
तं त्वा स्तोमोभिरुदमिर्न वाजिनं वृवं देवा अजजनन् त्सास्युक्थ्यः	५ [१०]

यो भोजनं च दयसे च वधेन — माद्रोत्रा शुष्कं मधुमद द्वाहिथि ।	
म शोडधि नि दधिषे विवस्वन्ति विश्वस्यैकं द्विशिषे साम्युक्थ्यः	६
यः पुष्पिणींश्च प्रस्वश्च धर्मणा ऽधि दाने व्यध्वनीरधारयः ।	
यश्चासमा अजना विद्युतो विव उरुरुवा अभितः साम्युक्थ्यः	७
यो नाम्ग सहवसुं निहन्तवे पृक्षाय च दासवेशाय चावहः ।	
ऊर्जयन्त्या अपरिविष्टमस्य — मुतैवाद्य पुरुकृत साम्युक्थ्यः	८
ज्ञते वा यस्य दश साकमाद्य एकस्य भूतो यन्त्रे वोदमाविथि ।	
अजो दस्युन त्समन्तवृभीतये मुपाव्यो अभवः साम्युक्थ्यः	९
विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं इदुरस्मै दधिरे कृत्स्न धनम् ।	
चळन्तभ्रा विष्टिरः पञ्च संहशः परि पुरा अभवः साम्युक्थ्यः	१० [११]

सप्रवाचनं तव वीर वीर्यं । यदेकेन क्रतुना विन्दसे वसु ।	
जातुष्टिरस्य प्र वयः सहस्यतो या चकथे सेन्द्र विश्वांस्युक्थ्यः	११
अरमयः सरपस्तराय कं तुर्वीतये च वप्याय च सुतिम ।	
नीचा सन्तमुर्वनयः परावृजं भान्धं श्रोणं अवयन् त्सास्युक्थ्यः	१२

अम्मभ्यं तव वंसो वानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।

इन्द्र यच्छिन्नं भवस्या अनु धून् बृहद वदेम विदधे सुवीराः १३ [१२] (१२८)

(१४)

१२ गुत्समव (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोम — मामत्रेभिः मिश्रता मद्यमन्धः ।
 कामी हि वीरः सदर्मस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तदिदृष वंष्टि १
 अध्वर्यवो यो अपो वत्रिवांसं वृत्रं जघानाग्नयेव वृक्षम् ।
 तस्मा एतं भर्गव तद्गुणाय एष इन्द्रो अर्हति पीतिर्मस्य २
 अध्वर्यवो यो इभीकं जघान यो गा उवाजदप हि वृत् वः ।
 तस्मा एतमन्तरिक्षे न वात — मिन्द्र सोमैरोर्णुत जूने वर्यैः ३
 अध्वर्यवो य उरणं जघान नव चम्बांसं नवति च बाहून् ।
 यो अर्बुतमव नीचा ब्रह्माधे तमिन्द्र सोमस्य भूधे हिनोत ४
 अध्वर्यवो यः स्वश्रं जघान यः शुष्णामशुषं यो व्यंसम् ।
 यः पिपु नमृचि यो रुधिकां तस्मा इन्द्रायान्धसो जुहोत ५
 अध्वर्यवो यः शतं शम्बरस्य पुरो बिभेदाश्मनेव पूर्वाः ।
 यो वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्रं मपावपद भरता सोममस्मै ६ [१४]

अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपजघनवान् ।
 कुन्मस्यायोरतिथिगवस्य वीगन् न्यावृणग् भरता सोममस्मै ७
 अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे भृष्टी वहन्तो नशथा तदिन्द्रे ।
 गभस्तिपूतं भर्गव भृताये — न्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत ८
 अध्वर्यवः कर्तना भृष्टिमस्मै वने निपूतं वन उन्नयध्वम् ।
 जुषाणो हस्यमभि वावशे व इन्द्राय सोमं मविरं जुहोत ९
 अध्वर्यवः पयसोध्वयथा गोः सोमैर्मिषिं पूणता भोजमिन्द्रम् ।
 वेवाहमस्य निभृतं म एतद दिव्सन्तं भूयो यजतश्चित्त १०
 अध्वर्यवो यो त्रिव्यस्य वस्वो यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य राजा ।
 तमृदं न पूणता यवने — न्द्रे सोमैर्मिस्तव्यो वो अस्तु ११
 अस्मभ्यं तद वंसो वानाय राधुः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।
 इन्द्र यच्चित्रं भवस्या अनु द्यून् बृहद वदेम विदथे सुवीराः १२ [१४] (१५०)

(१५)

१० गुन्समद् (आङ्गिरसः शौमहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र छा न्वंस्य महतो महानि मन्या सत्यस्य करणानि वाचम ।	
त्रिकटुकैष्वपिबत सुतस्यास्य मनु अहिमिन्द्रो जघान	१
अवशे छामस्तभायद् बृहन्तमा गर्दमी अपृणदन्तर्गक्षम ।	
स धारयत् पृथिवीं पप्रथच्च सोमस्य ता मनु इन्द्रश्चकार	२
सञ्चैव प्राचो वि मिमाय मानिर्वज्रेण खान्यतृणान्नादीनाम् ।	
वृथासृजत पृथिवीर्दीर्घयाथः सोमस्य ता मनु इन्द्रश्चकार	३
स प्रबाञ्जहृन् परिगत्या वृभीतिर्विश्वमधागायुधमिन्द्रे अग्री ।	
सं गांमिश्चैरसृजद् रथेभिः सोमस्य ता मनु इन्द्रश्चकार	४
स ईं मही धुनिमतैरगम्यान् सो अस्नातृन्पारयत् स्वस्मि ।	
त उत्साय रपिमभि प्र तस्थुः सोमस्य ता मनु इन्द्रश्चकार	५ [१५]
सोर्वज्रं सिन्धुमरिणान्महिन्वा वज्रणान् उषसः सं पिपेष ।	
अजवसो जविनीर्भिर्विवृश्नत्सोमस्य ता मनु इन्द्रश्चकार	६
स विद्धौ अपगाहं कुनीनामाविर्मवृक्षुर्दितत परावृक् ।	
प्रति श्रोणः स्थाव इयन्तगचहृत्सोमस्य ता मनु इन्द्रश्चकार	७
मिनद् बलमङ्गिराभिर्गुणानां वि पर्वतस्य दंष्ट्रिनान्यैरन् ।	
रिणघ्राधौसि कुत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मनु इन्द्रश्चकार	८
स्वर्पेनाभ्युप्या चुमुर्णि धुनिं च जघन्ध दस्युं प्र वृभीतिमावः ।	
रम्भी चिद्वज्रं विविधे हिरण्यं सोमस्य ता मनु इन्द्रश्चकार	९
नूनं सा तं प्रति वरं जज्ञे बुहीयद्विन्दु दक्षिणा मघानी ।	
शिक्षा स्नातृभ्यो मारि धग्भगो नो बृहद् वंदेम विदथे सुवीरः	१० [१६] (१६०)

(१६)

१ गुन्समद् (आङ्गिरसः शौमहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती । १ त्रिष्टुप् ।

प्र बः सुतां ज्येष्ठतमाय सुदुतिमग्नार्विव समिधानं हविर्भे ।	
इन्द्रमजुर्यं जरयन्तमुक्षितं सनाद युवानमवसं हवामहं	१
यस्याविन्द्राद् बृहन् किं चनेमृते विश्वान्यस्मिन् त्संभुताधि वीर्यां ।	
जले सोमं तन्वीकं सतो महो हस्ते वज्रं भरति शीर्षणि कर्तुम्	२ (१६२)

न क्षोणीभ्यां परिभ्ये त इन्द्रियं न समुद्रेः पर्वतैरिन्द्र ते रथः ।
 न ते वज्रमन्त्रोति कश्चन यदाशुभिः पतन्ति याजना पुरु ३
 विश्वे ह्यस्मै यजताय धूष्णवे कर्तुं मरन्ति वृषभाय सश्वतं ।
 वृषा यजस्य हविषा विदुष्टः पिबेन्न सोमं वृषभेण मानुना ४
 वृष्णः कोशः पवते मध्वं ऊर्मिर्बृषभान्नाय वृषभाय पार्तव ।
 वृषणाध्वर्यु वृषभासो अद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुध्वति ५ [१७]

वृषां ते वज्र उत ते वृषा रथो वृषणा हरीं वृषभाण्यायुधा ।
 वृष्णो मध्वस्य वृषभ त्वमीशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृष्णुहि ६
 प्र ते नावं न ममने वचस्पृवं ब्रह्मणा यामि सर्वेनष्टं वाधुषिः ।
 कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिष विन्दुमुत्सं न वसुनः सिचामह ७
 पुरा संवाधावृभ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिप्पुषी ।
 सकृत्सु ते सुमतिमिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीमहि ८
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे वृहीयविन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धुरमगो नो ब्रह्म वदम विदधं सुवीरः ९ [१८] (१६९)

(१७)

१ गुत्समव (भास्त्रिरसः शीतहोत्रः पश्चाद्) भागवः शीतकः । इन्द्रः । जगती; ८-९ विष्णुप ।

तदस्मै नव्यमन्निरस्ववर्चत शुष्मा यवस्य प्रलथोदीरिते ।
 विश्वा यद् गोत्रा सहसा परीकृता मधु सोमस्य हंहितान्यैरयत १
 स भूतु यो हं पथमाय धार्यस ओजो मिमानो महिमानमातिरयत ।
 शूरो यो युत्सु तन्वं परिभ्यत शीषणि द्या महिना प्रत्यमुञ्चत २
 अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद यवस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयत ।
 रथेभ्येन हव्यंश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिन्नते सध्वयं कृ पृथक् ३
 अधा यो विश्वा भुवनामि मज्जने शानकृत प्रवया अभ्यवर्धन ।
 आद रोदसी ज्योतिषा बहिरातनेन सीव्यन् तमींसि दुधिता समव्ययत ४
 स प्राचीनान् पर्वतान् हंहवाजसा ऽधराचीनमकृणोवृषामर्षः ।
 अधारयन् पृथिवी विश्वधार्यस मस्तभ्रान्मायया धामवससः ५ [१९] (१७०)

- सास्मा अरं बाहुभ्यां यं पिताकृणोव विश्वस्मादा जनुषो वेदसम्पत्तिं ।
 येनां पृथिव्यां नि क्रिषिं ज्ञायथे वज्रं हव्यवृणक्तु विष्णुभिः ६
 अमाजुषि पित्रोः सचा सती समानादा मर्दमस्त्वामियं भगम् ।
 कृधि प्रकृतमुप मास्या भग वृद्धि भागं तन्वोऽहे येन मामहः ७
 भोज त्वामिन्द्र वयं हुँवम वृद्धिभिन्द्रापीमि वाजानि ।
 अविर्द्धिन्द्र चित्रयां न ऊती कृधि वृषान्निद्र वस्यसो नः ८
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रं वृहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षां स्तोतृभ्यो माति धर्मगो नो बृहद वेदम विदथे सुवीरः ९ [२०] (१७८)

(१८)

१. शुन्समद (आङ्गिरस गौतमोत्रः पश्चाद्) भागंयः शतकः । इन्द्रः । विष्णुः ।

- प्राता रथां नवो योजि मस्मिन्—श्चतुर्गुणस्त्रिकुशः समरश्मिः ।
 दशारित्रो मनुष्यः स्वयोः स इष्टिभिर्मतिभी रंतां भूत १
 सास्मा अरं प्रथमं स द्वितीयं—मुतो तृतीयं मनुषः स होता ।
 अन्यस्या गर्भमन्य ऊं जनन्त सो अन्यभिः सचते जेन्यो वृषा २
 हरी नु कं स्थ इन्द्रस्य योज—माये सूक्तेन वचसा नवेन ।
 सो पु त्वामत्र ब्रह्मो हि विषा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये ३
 आ द्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्र या—ह्या चतुर्भिर्ग वृद्धिर्हयमानः ।
 आष्टाभिर्वृषाभिः सोमंपयं—मयं सुतः सुमख मा मुधम्कः ४
 आ विंशत्या त्रिंशता याष्टावा—डा चत्वारिंशता हरिमिर्युजानः ।
 आ पञ्चाशतां सूर्यंभिमिन्द्रा ५५ षष्ट्या संपत्तया सोमंपयम् ५ [२१]
 आशीन्या नवत्या याष्टावा—डा शतेन हरिभिरुह्यमानः ।
 अयं हि ते शुनहोत्रेषु माम् इन्द्र त्वाया परिषितो मदाय ६
 मम बभ्रन्द्र याष्टाच्छा विश्वा हरं धुरि धिष्या रथस्य ।
 पुरुत्रा हि विहय्यो बभ्रथा—स्मिन्नुह्यो सवने मादयस्व ७
 न म इन्द्रंण सूर्यं वि योष—कुस्मभ्यमस्य दक्षिणा वृहीत ।
 उप ज्येष्ठ वक्तृथे गर्भस्तौ प्रायंप्रिये जिगीवांसः स्याम ८
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रं वृहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षां स्तोतृभ्यो माति धर्मगो नो बृहद वेदम विदथे सुवीरः ९ [२२] (१८७)

(१९)

१ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपाव्यस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः ।
यस्मिन्निन्द्रः प्रविर्वि वावृधान ओको वृधे ब्रह्मण्यन्तरेच नरः १
अस्य मन्त्रानो मध्वो वज्रहस्ता ऽहिमिन्द्रो अणोषुतं वि वृश्चत ।
प्र पद वयो न स्वसराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां चक्रमन्त २
स माहिन् इन्द्रो अणो अपां प्रेरयदहिहाच्छा समुद्रम् ।
अर्जनयत सूर्यं विवद गा अकुनाद्वा वयुनानि साधत ३
सो अप्रतीनि मनवे पुरुणीन्द्रो दाशव वाद्युषे हन्ति वृत्रम् ।
सद्यो यो नृभ्यो अतसाप्यो मृत पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य सातो ४
स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा ऽऽ वेवो रिणक्ष्मत्यीय स्तवान् ।
आ यद् रयिं गृहवृषद्यमस्मै मरुदंशं नैतशो वृशस्यन् ५ [२३]

स रन्धयत सविबः सारथये शुष्णमशुषं कुरवं कृत्साय ।
दिवोदासाय नवति च नवेन्द्रः पुरो ह्यैरच्छम्बरस्य ६
एवा तं इन्द्रोचथमंहम भवस्या न त्मना वाजयन्तः ।
अश्याम तत सारतमाशुषाणा ननमो वधुर्वदेभ्य पीयोः ७
एवा तं गृत्समदाः शूर मन्मा वस्पवो न वयुनानि तक्षुः ।
ब्रह्मण्यन्तं इन्द्र ते नवीय इषमृजै सुक्षिति सुन्नमंयुः ८
नूनं सा ते प्रति वरं जग्निं दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति ध्रुमगो नो बृहद वदेम विदथे सुवीगः ९ [२४] (१९१)

(२०)

१ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ३ विराट्कृपा ।

वयं ते वयं इन्द्र विद्धि षु णः प्र भंगमहे वाजयुनं रथम् ।
विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुन्नमिर्वक्षन्तस्त्वार्वतो नृन १
त्वं न इन्द्र त्वामिहृती त्वायतो अमिहिपासि जनान् ।
त्वमिनो वाशुषो वरुते त्वाधीरमि यो नक्षति त्वा २ (१९८)

- स नो युवेन्द्रो जोहूत्रः सखा शिषो नरामस्तु पाता ।
 यः शंसन्तं यः शशमानमृती पचन्तं च स्तुवन्तं च प्रणेष्टन ३
- तमं स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन् पुग वावृधुः शोऽश्वं ।
 स वस्वः कामं पीपरवियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायाः ४
- सो अङ्गिनसामुचथा जुजुष्वान् ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन ।
 मुष्णक्षुषसः सुयेण स्तवान्—अस्य चिच्छिन्नभयन पुर्याणि ५ [२५]
- स ह भुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे वृश्मन्तमः ।
 अब्—~~यिष्यन्तं~~ साहा—छिग्रे भरद वामस्य स्वधावान् ६
- स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरवृगो दासीर्ययद वि ।
 अर्जनयन् मनवे क्षामपश्च मन्त्रा शंसं यजमानस्य तूतोत् ७
- तस्मै तवस्य भनु दायि सुत्रे—न्द्राय देवेभिर्गणसातो ।
 प्रति यवस्य वज्रं बाहोर्धु—हन्वी वस्यन् पूर आयसीर्नि तगित् ८
- नूतं सा ते प्रति वषं जरित्रे वृहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षा स्तोतृभ्यो मारि धर्मगो नो बृहद वंदेम विदधे सुवीराः ९ [२६] (२०५)

(२१)

६ शृत्स्वमद (आङ्गिरसः शौनहायः पश्चाद्) भार्गवः शौनवः । इन्द्रः । जगती । ६ त्रिष्टुप् ।

- विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजिते उर्वराजिते ।
 अश्वजिते गोजिते अजिते अग्नेन्द्राय सोमं यजताय हव्यंतम १
- अमिषुषेऽमिभङ्गनाय वन्वते ऽर्वाङ्गहाय सहमानाय वेधसे ।
 तुविग्रये वज्रये वृष्टीतवे सत्रासाहे नम इन्द्राय वोचत २
- सत्रासाहो जनभक्षो जनसह—श्च्यवन्तो युध्मो अनु जोषमुक्षितः ।
 वृत्तयः सवृषिर्विह्वारित इन्द्रस्य वोषं प्र कृतानि वीर्या ३
- अनानुदो वृषभो वोधतो वृधो गम्भीर क्रुष्वो असंसृकाव्यः
 रध्रवोदः श्रथनो वीक्षितस्पृधु—रिन्द्रः सुयज्ञ उषसः स्वर्जनत् ४
- यज्ञेन गातुमप्युतो विविद्रे धियो हिन्वाना उशिजो मनीषिणः ।
 अमिस्वरा निषवा गा अंबस्यव इन्द्रे हिन्वाना द्रविणान्याशत ५ (२१०)

इन्द्र भेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभयात्वमुस्मे ।
पोषं रयीणामरिष्टिं तनुनां स्वाद्यानं वाचः सुदिनत्वमह्नाम

६ [२७] (२११)

(२२)

४ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः ।

१ अष्टिः, २-३ अतिशङ्करी ४ अष्टिः अतिशङ्करी वा ।

त्रिकंशुकेषु महिषो यवांशिरं तुविशुष्मं—स्तुपत सोममपिचद् विष्णुना सुतं यथावशत ।
स इह ममावु महि कम् कर्तव्यं महामुरुं सेनं मश्वद् देवा देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः १
अथ त्विषीमौ अभ्योजसा किविं युधामव—दा गदसी अपृणइस्य मज्जना प्र वावृध ।
अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत् सेनं मश्वद् देवा देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः २
साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ साकं वृद्धा दीपिः सासहिर्मृधो विचक्षेणिः ।
दाता राधः स्तुवते काम्यं वसु सेनं मश्वद् देवा देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ३
तव त्यन्नयं नृतोऽपि इन्द्र प्रथमं पुर्वं त्रिवि प्रवान्यं कृतम् ।
यद् देवस्य शर्वसा प्राणिना असुं विणन्नपः ।
भुवद् विश्वमभ्वादेवमोजसा विदादृजं शतकतुर्विदादिषम्

४ [२८] (२१५)

(२३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥२७॥ सू० २३-३०]

११ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । बृहस्पतिः, १, ५, ९, ११, १७, १९, ब्रह्मणस्पतिः । जगतीः १५, १९, त्रिष्टुप् ।

गुणानां त्वा गुणपीतिं हवामहे कवि कवीनामुपमश्र्वस्तमम् ।
ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शुण्वन्नृतिमिः सीवु सार्दनम् १
देवाश्चिन्ते न असुर्यं प्रचंतसा बृहस्पत यजियं भागमानशुः ।
उसा इव सूर्या ज्यातिषा महो विश्वेषामिज्जनिता ब्रह्मणामसि २
आ विबाध्यां परिगपस्तमोमि च ज्यातिष्मन्तं रथमुत्स्यं तिष्ठमि ।
बृहस्पते भीमममित्रदुर्भनं रक्षोहर्षी गात्रमिदं स्वर्विदम् ३
सुनीतिभिर्नयसि त्रायंस जने यस्तुभ्यं दाशान्न तमंहो अश्रवत ।
ब्रह्मद्विषस्तपेना मनुमीरमि बृहस्पते महि नत ते महित्वनम् ४
न तमंहो न दुर्गितं कुतरचन नार्गतयस्मिन्निरुन द्वयाविनः ।
विश्वा इदस्माद् ध्वरसा वि बाधसे यं सुगोपा रक्षसि ब्रह्मणस्पत

५ [२९] (२२०)

त्वं नो गोपाः पथिकृद विचक्षणस्तव वनार्य मनिभिर्जगमह ।	
बृहस्पते यो नो अभि ह्यगं वृधं स्वा ते ममर्तु दुच्छुना हरस्वती	६
उत वा यो नो मर्यादनागसो ऽगतीवा मरः मानुको वृकः ।	
बृहस्पते अप ते वर्तया पृथः सुगं नो अग्र्यं वृधवीतये कृधि	७
त्रातारं त्वा तनुना हवामह ऽवस्पतेरधिवाक्ताग्मम्भयम् ।	
बृहस्पते देवनिवो नि बहय मा कुंवा उत्तं सुममुन्नान	८
त्वया वयं सुवृधा ब्रह्मणस्पते स्पाहो वसु मनुष्या ईदीमहि ।	
या नो कुर तळितो या अगतयो ऽभि सन्ति जम्भया ना अनमसः	९
त्वया वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते परिणा सन्निना युजा ।	
मा नो दुःशांसो अभिविप्सुर्गिशत प्र सुशांसो मतिभिस्ताग्निमीमहि	१० [३०]
अनानुदो वृषभो जग्मिगहवं निष्टप्ता शत्रु पुतनासु मामहिः ।	
असि सन्य क्रणया ब्रह्मणस्पत उग्रस्य चिद ऽमिता वीर्यहर्षिणः	११
अदेवेन मनसा यो रिपयति शामामुग्रो मन्यमानो जिघांसति ।	
बृहस्पते मा प्रणक्त तस्य नो वृधो नि कर्म मन्युं दुर्बस्य शपंतः	१२
भरषु हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वाजेषु सनिता धनंधनम् ।	
विश्वो हव्यो अभिवृष्योऽहं मृधो बृहस्पतिर्वि ववहो रथो इव	१३
तेजिष्ठया तपनी रक्षसस्तप ये त्वा निद ईधिं हृष्टवीर्यम् ।	
आविस्तत कृष्ट यदसंत त उक्थ्यं । बृहस्पते वि परिगापो अदेव	१४
बृहस्पते अति यव्यो अहीद द्युमद विभाति कर्तुमजनेषु ।	
यद वीक्ष्यच्छर्वस क्रतपजात तदुम्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्	१५ [३१]
मा नः स्तनेभ्यो ये अभि बृहस्पदे निगमिणां रिपवाऽङ्गेषु जागृधुः ।	
आ वृषानामोहेति वि वयो हृदि बृहस्पते न परः साम्नो विदुः	१६
विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वहार्जनन साम्नःसाम्नः क्विः ।	
स क्रणचिह्णया ब्रह्मणस्पति बृहो हन्ता मह क्रतस्य धृतेरि	१७
तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवो गोत्रमुदमृजो यदङ्गिरः ।	
इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामीज्ञो अण्वम	१८
ब्रह्मणस्पते स्वमस्य युन्ता मुक्तस्य बोधि तनयं च जिन्य ।	
विश्वं तद भद्रं यद्वर्तित वृषा बृहद वंदम विदधं सुवीराः	१९ [३२] (६३४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२५]

(२४)

१६ गृह्यसमद (आश्विनः शौतहोत्रः पश्चाद्) मार्गवः शौतकः । ब्रह्मणस्पतिः १, १० बृहस्पतिः
१२ इन्द्राब्रह्मणस्पतिः । जगन्निः १२ १६ त्रिष्टुप् ।

सेमावविद्धि प्रमृतिं य ईशिषि ऽया विधेम नवदा महा गिरि ।
यथा नो मीढ्वान् तस्तवति सखा तव बृहस्पते मधेयः सोत नो मतिम् १
यो नन्वान्यनमयोजसोता वर्धमन्युना शम्बरगणि वि ।
प्राच्यावयवच्युता ब्रह्मणस्पति रा चाविशद् वसुमन्तं वि पर्वतम् २
तद् वेवानां वेवतमाय कर्त्तुं मश्रमन इच्छामदन्त वीळिता ।
उद् गा आजवर्मिनद् ब्रह्मणा वल मगूहन तपो व्यचक्षयन् स्वः ३
अश्मास्यमवन्त ब्रह्मणस्पति मधुधामभि यमात्मानुणत ।
तमेव विश्वे पपिरे स्वर्हशो बहु साकं सितिचुरुत्समुत्रिणम् ४
सना ता का चिद् भुवना मवीत्वा माद्रिः अग्निर्दुर्गे वरन्त यः ।
अयतन्ता चरतो अन्यद्वन्यविद् या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः ५ [१]

अग्निर्दक्षन्तो अभि य तमानु निधिं पर्णानां परमं गुह्यं हितम् ।
ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यान्तु पुन यन्त उ आयन तदुदीयुग्विशोम ६
कृतावानः प्रतिचक्ष्यान्तु पुन रात आ तस्थुः कवयो महस्पथः ।
ते बाहुभ्यां धमितमग्निमग्नि नक्तिः यो अम्यरेणा जहुर्हि तम् ७
कृतज्येन क्षिप्रेण ब्रह्मणस्पति यत्र वहि प्र तदश्रोति धन्वना ।
तस्य साध्वीरिषवो यामिरस्यति नृचक्षसां हृशये कणयानयः ८
स सैनयः स विनयः पुरोहितः स सुहृत् स युधि ब्रह्मणस्पतिः ।
चाक्ष्मो यद् वाजं भरति मती धना ऽऽदिन सूर्यस्तपति तप्यतुर्वृथा ९
विभु प्रभु प्रथमं महनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या ।
इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः १० [२]

योऽवरे वृजने विश्वथा विभु महामु रणवः शर्वसा ववर्क्षिध ।
स वेवो वेवान् प्रति पपथे पूथु विश्वेदु ता पविभूर्ब्रह्मणस्पतिः ११
विश्वं सत्यं मधवाना युवोरिदा पदचन प्र मिनन्ति व्रतं वाम ।
अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नो ऽहं पुजेव वाजिना जिगातम् १२ (२४६)

उताशिष्टा अनु शृण्वन्ति बह्वयः सभेयो विप्रो भग्ने मती धना ।	
वीर्येषा अनु वशं कणमावृदिः स ह वाजी समिधे ब्रह्मणस्पतिः ।	१३
ब्रह्मणस्पतेरभवद् यथावशं सत्यो मन्युर्महि कर्मो करिष्यतः ।	
यां गा उवाजत स द्विवे वि चाभजन महीव मितिः शर्वमासन् पृथक् ।	१४
ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा गयः स्याम रथ्योद् वयस्वतः ।	
वीर्येषु वीर्यं उप पृङ्क्ति नस्त्वं यदीशाना ब्रह्मणा वेपि मे हवम	१५
ब्रह्मणस्पते त्वमस्य युन्ता मुक्तस्य बोधि तनयं च त्रिन्व ।	
विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति वृषा बृहद् वदम विदधं सुवीराः ।	१६ [३] (२५०)

(२५)

५ घृत्समद (भास्विगरसः शौनहात्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

इन्धानां अग्निं वनवद् वनुष्यतः कृतब्रह्मा शृशुवद् शतहृदय इत ।	
जातेन जातमनि म प्र संमृते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ।	१
वीर्यमिर्वीरान वनवद् वनुष्यतो गाभी रयि पंपथद् बोधति न्मना ।	
तांक्रं च तस्य तनयं च वर्धते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ।	२
सिन्धुन क्षेपुः शिमीर्वो ऋषायता वृषं वर्धारभि दह्योजसा ।	
अग्नेरिव प्रसिन्तिनाह वर्तव ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ।	३
तस्मा अर्षन्ति विष्या असश्चतः स मत्वीभिः प्रथमा गोषु गच्छति ।	
अत्रिमृष्टतविषिर्हन्त्योजसा ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ।	४
तस्मा इद् विश्वे धुनयन् सिन्धुवां ऽच्छिद्वा शमं दधिरे पुरुषि ।	
ब्रह्मणां सुखे सुमगः स एधंत ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ।	५ [४] (२५५)

(२६)

४ घृत्समद (भास्विगरसः शौनहात्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

अजुरिच्छंसो वनवद् वनुष्यतो वृषयन्निरुद्धं वयन्तमभ्यसत ।	
सुपावीरिद् वनवत् पुत्सु वृष्टं यज्वद्वयं ययं मजाति भोजनम् ।	१
यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये ।	
हविष्कृणुष्व सुमगो यथासंसि ब्रह्मणस्पतेरव आ वृणीमहे ।	२ (२५७)

स हज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वीजं भरते धना नृभिः ।

देवानां यः पितरमाविवांसति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्

३

यो अस्मै हव्येषुतवद्विरविधत् प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः ।

उरुप्यतीमंहसो रक्षती रिषोऽहोश्चिदस्मा उरुचक्रिरुदुतः

४ [५] (१५९)

(२७)

१७ कूर्मो गार्त्समदो, गृत्समदो वा । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

इमा गिर आविन्यभ्यां घृतस्नूः सनाद गर्जभ्यो जुह्वा जुहोमि ।

शृणोतु मित्रो अयमा भगो न स्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः

१

इमं स्तामं सक्रतवो मे अद्य मित्रो अयमा वरुणो जुषन्त ।

आविन्यासः शुचंयो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः

२

त आविन्याम उरवो गर्भारा अद्विधासां दिप्सन्तो भूर्यक्षाः ।

अन्तः पश्यन्ति वृजिनां साधु सर्वं गर्जभ्यः परमा चिद्वन्ति

३

धारयन्त आदित्यामो जगन्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः ।

वीर्याधिप्यो रक्षमाणा अमुर्यमृतावीनश्चर्यमाना क्रणानि

४

विद्यामादित्या अवसो वा अस्य यदयमन भय आ चिन्मयोभु ।

युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतो परि श्वभ्रेव दुर्गितानि वृज्याम

५ [६]

सुगो हि वो अयमन मित्र पन्था अनृक्षरा वरुण साधुरस्मि ।

तनादित्या अर्थि वाचता नो यच्छता नो दुष्पग्रिहन्तु शर्म

६

पिपतु नो अदिती गर्जपुत्रा इति द्वेषांस्ययमा सुगभिः ।

बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोऽप स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः

७

निषो भूर्मीधारयन् त्रीरुत द्युन त्रीणि वृता विदथे अन्तरेषाम ।

क्रतनादित्या महि वो महित्वं तदयमन वरुण मित्र चार्क

८

त्री रंचना विद्या धारयन्त हिरण्यपाः शुचंयो धारपूताः ।

अस्वप्नजो अनिमिषा अद्विधा उरुशंसा क्रजवे मर्याय

९

त्वं विश्वेषां वरुणामि राजा ये च देवा अमुर ये च मताः ।

शानं नो गम्ब शरदो विचक्षे ऽऽयामार्येषु मूर्धितानि पूर्वा

१० [७] (१६९)

न दक्षिणा वि विक्रिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पृथा ।	
पाक्या चिद वसवो धीर्या चिद युष्मानीतो अर्भयं ज्योतिरश्याम	११
यो राज्ञ्य कृतनिभ्यां वृषाज्ञ यं वर्धयन्ति पृथ्वश्च नित्याः ।	
स रेवान याति प्रथमो रथेन वसुधावा विदधेव प्रशस्तः	१२
शुचिरपः सूर्यवसा अर्धध उप क्षेति वृद्धवयाः सुवीरः ।	
नक्तिष्ट धनन्त्यन्तिनो न वृषाद य आश्रित्यासं भवन्ति प्रयीती	१३
अर्धिते मित्र वरुणोत मृष्ट यद वो वयं चकुमा कञ्चिद्वागः ।	
उर्वश्यामर्भयं ज्योतिरिन्द्र मा नो वृषां अभि नेशन्नमिसाः	१४
उमे अस्मै पीपयतः समीची त्रिवो वृष्टिं सुभगो नाम पृष्यन् ।	
उमा क्षयावाजयन् याति पुनर्मन्त्रावर्धो भवतः साधु अस्मै	१५
या वो माया अमिदुहं यजज्ञाः पाशा आदित्या पिपत्र विवृताः ।	
अश्वीव तां अति येवं रथेनाग्निं उरावा शर्मेन तस्याम	१६
माहं मघानो वरुण प्रियम्य भूविज्ञान आ विदं दानमापेः ।	
मा गुया राजन त्सुयमावर्ध स्थां बृहद् वक्त्रम विदधं सुवीरः	१७ [८] (२७६)

(२८)

११ क्रमो गान्धर्वो, गुत्समदो वा । वरुणः (१० दुःस्वप्ननाशिनी ।) । त्रिष्टुप् ।

इदं कुबेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सान्धयभ्यस्तु मृहा ।	
अति यो मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं मिक्षे वरुणस्य भूरैः	१
तव व्रते सुभगासः स्याम स्वाध्यां वरुण तुष्टावसः ।	
उपायन् उषसां गोमतीनामग्रयो न जग्माणा अनु ह्यन	२
तव स्याम पुरुवीरस्य शर्म सुगुह्यस्य वरुण प्रणेतः ।	
यूयं नः पुत्रा अदितेरवस्था अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः	३
प्र सीमावित्यो असृजद विधुतां कृतं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति ।	
न श्राभ्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पन्तू रघुया परिजम्न	४
वि मच्छ्रुथाय रक्षनामिवागं कृध्याम ते वरुण खामृतस्य ।	
मा तन्नुदछेदि वयतो धिर्य मे मा मात्रां शायंषसं पुर क्रतोः	५ [९] (२८१)

अपो सु म्यक्ष वरुण मियसं मत् सञ्जाकृतावोऽनु मा गुभाय । दामेव वत्साद् वि मुमुग्ध्यंते नहि त्वदारे निमिषश्चनेने	६
मा नो वधैर्वरुण ये त इष्टा-वेनः कृण्वन्तमसुर भ्रीणन्ति । मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि षु मृधः शिषथो जीवसे नः	७
नमः पुरा ते वरुणोत नून मुतापरं तुविजात ब्रवाम । त्वे हि कं पथेति न श्रिता-न्यप्रच्युतानि कृष्टम व्रतानि	८
परं श्रुणा सावीरध मत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजम् । अप्युष्टा इच्छु भूयसीरुपास आ नो जीवान वरुण तामुं शाधि	९
यो मे राजन् युज्यो वा सखा वा स्वप्नं भयं भीरवे मष्टमाह । स्तेनो वा यो विष्मति नो वृको वा त्वं तस्माद् वरुण पाह्यस्मान्	१०
माहं मघोनो वरुण मियस्य भूरिदात्र आ विवुं शुर्नमापेः । मा रायो राजन् त्सुयमादर्व स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	११ [१०] (१८७)

(२९)

७ कूर्मो गान्धर्मदो, गन्धर्मदो वा । विःवेवाः । विष्ट्व ।

धूर्तवता आर्दिन्या इषिग आरे मन कर्त रहसूरिवागः । शृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वो अवसे हुवे वः यूयं देवाः प्रमतिर्युयमोजो यूयं द्वेषामि सनुतयुयोत । अमिह्यन्तारं अमि च क्षमध्व-मद्या च नो मूळयतापरं च किम् नु वः कृणवापारण किं सनेन वसव आप्येन । यूयं नो मित्रावरुणादिते च स्वस्तिर्मिन्द्रामरुतो वधात हये देवा युयमिवापयः स्थ ते मृळत नार्धमानाय मह्यम् । मा वो रथो मध्यमवाकूते भ-न्मा युष्मावत्स्वापिषु भमिष्म प्र व एको मिमय मृयागा यन्मा पितेव कितवं शशास । आरे पाशा आरे अघानि देवा मा माधि पुत्रे विमिव प्रभीष्ट अर्वाञ्चो अद्या भवता यजत्रा आ वो हार्कि भयमानो व्ययेयम् । त्राध्वं नो देवा निजुगे वृकस्य त्राध्वं कर्ताद्वपदो यजत्राः माहं मघोनो वरुण मियस्य भूरिदात्र आ विवुं शुर्नमापेः । मा रायो राजन् त्सुयमादर्व स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१ २ ३ ४ ५ ६ ७ [११] (१९४)
--	--

(३०)

११ शृत्स्वमद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः, ६ इन्द्रासोमौ, ८ (पूर्वाऽर्धर्चस्य)

सरस्वती, ९ बृहस्पतिः, ११ मरुतः । त्रिष्टुप्; ११ जगता ।

कृतं वेवायं कृण्वते संवित्र इन्द्रायाहिमे न रमन्त आपः ।

अहरहयात्यकुरपां कियान्या प्रथमः सर्ग आसाम्

१

यो वृत्राय सिनमत्राभंगिष्यत प्र तं जनित्री विदुषं उवाच ।

पथो रघन्तीरनु जायमस्मि विवेविवे धुनयो यन्यथेम

२

ऊर्ध्वो ह्यस्थावध्यन्तरिक्षे ऽधा वृत्राय प्र वधं जभार ।

मिहं वसानं उप हीमवृषोत तिरमायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः

३

बृहस्पते तपुषाभ्रं व विध्य वृकद्वरसो असुरस्य वीरान् ।

यथा जघन्थ धृषता पुरा विवेवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र

४

अथ क्षिप विबो अश्मानमुच्छा येन शत्रुं मन्वसानो निजुषीः ।

तोकस्य सातो तनयस्य भूरे-रस्मौ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनाम

५ [१२]

प्र हि कर्तुं बृहथो यं वनुथा रधस्य स्था यजमानस्य चोदी ।

इन्द्रासोमा युवमस्मौ अविष्टमस्मिन् भयस्थं कृणुतमु लोकम

६

न मां तमस्रं धमस्रोत तन्द्र-स्र वाचाम मा सुनातेति सोमम ।

यो मे पुणाद यो ववुद यो निबोधाद यो मा सुवन्तमुप गोभिरायन्

७

सरस्वति त्वमस्मौ अविष्टि मरुत्वती धृषती जेहि शत्रून् ।

त्वं विच्छधन्तं तविषीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं शण्डिकानाम्

८

यो नः सनुत्य उत वा जिघत्सु रमिष्याय तं तिगितेन विध्य ।

बृहस्पत आयुधेजेहि शत्रून् बृहं रीषन्तं परि धेहि राजन्

९

अस्माकैभिः सत्वाभिः शूर शूर-वीर्या कृधि यानि ते कत्वीनि ।

ज्योगमूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा भरा नो वसूनि

१०

तं वः शर्धं मारुतं सुम्ययुर्गिरो-प ब्रुवे नमसा वैश्यं जनम ।

यथा रयिं सर्ववीरं नशामहा अपत्यसाचं श्रुत्यं विवेविवे

११ [१३] (१०५)

(३१)

७ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । विश्वे देवाः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

- अस्माकं मित्रावरुणावतं रथं—मावित्यै रुद्रेर्वसुभिः सचाभुवा ।
 प्र यद् वयो न पतन्वस्मन्नस्परि भवस्यवो हृषीमन्ता वनर्षदः १
 अर्धं स्मा न उर्वता सजोषसो रथं देवासो अभि विश्वे वाजयुम् ।
 यवाशवः पद्यामिस्तित्रतो रजः पृथिव्याः सानौ जह्नन्त पाणिभिः २
 उत स्य न इन्द्रो विश्वर्षणि—विषः शर्धेन मारुतेन सुकतुः ।
 अनु नु स्थात्यवृकामिरुतिमी रथं महे सनये वाजसातये ३
 उत स्य देवो भुवनस्य सक्षणि—स्त्वहा ग्राभिः सजोषा जूजुवद् रथम् ।
 इच्छा भगो बृहद्विहोत रोदसी पूषा पुण्डिरश्विनावधा पती ४
 उत त्ये देवी सुभगे मिथुद्वजो—वासानक्ता जगतामपीजुवा ।
 स्तुवे यद् वा पृथिवि नव्यसा वचः स्थातुञ्च वयस्त्रिवया उपस्तिरे ५
 उत वः शंसमुशिशमिव इम—स्पृहिबुध्न्यांउज एकपादुत ।
 त्रित क्रमुक्षाः सविता चनां दधे ऽपो नपादागृहेमा धिया शमि ६
 एता वो वदम्युद्यता यजत्रा अतक्षन्नायवो नव्यसं सम ।
 भवस्यवो वाजं चकानाः सप्तिर्न रथ्यो अहं धीतिमन्याः ७ [१४] (३१९)

(३२)

८ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । १ छावापृथिवी, २-३ इन्द्रस्त्वहा वा,

४-५ राका, ६-७ सिनीवाली, ८ लिङ्गोक्ताः । जगती, ६-८ अनुष्टुप् ।

- अस्य मे छावापृथिवी क्रतायतो भूतमवित्री वचसः सिर्षासनः ।
 ययोरार्युः प्रतरं ते इदं पुर उपस्मृते वसूयुवाँ महो दधे १
 मा नो गुह्या रिपं आयोरहन् दधन् मा न आभ्यो रीग्धो वृच्छुनान्यः ।
 मा नो वि यीः मुक्या विद्धि तस्य नः सुम्रायता मनसा तत त्वमेहे २
 अहंछता मनसा भ्रुष्टिमा वह दुहानां धेनुं पिप्युषीमसश्चतम् ।
 पद्यामिराजं वचसा च वाजिनं न्यां हिनामि पुरुहूत विश्वहा ३
 राकामहं सुहवाँ सुदुती हवि गृणोतु नः सुभगा बोधतु त्वना
 सीष्यत्वर्यः सुच्याच्छिद्यमानया वदातु वीरं शतदायमुकथ्यम् ४ (३१६)

यास्ते राके सुमतर्यः सुपेशसो यामिर्वदासि वृशुषे वमृनि ।
ताभिर्नो अद्य सुमना उपागोहि सहस्रपांषं भृभगे ग्गणा

५

सिनीवालि पृथुदुके या वेवानामसि स्वमा ।

जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिद्धि नः

६

या सुबाहुः स्वद्वारिः मृषमा बहुमवर्ग ।

तस्य विष्पत्यं हविः सिनीवाल्ये जुहोतन

७

या गुङ्गूया सिनीवाली या राका या सरस्वती ।

इन्द्राणीमह ऊतये वरुणानीं स्वस्तये

८ [१५] (३००)

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥ ४ ॥ सू० ३३-४३]

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शीतहोत्रः पञ्चाद) भार्गवः शौनकः । रुद्रः । विष्णुः ।

आ ते पितरुतां सुभ्रमेतु मा नः सूर्यस्य संहशो युयोथाः ।

अभि नो वीरो अवंति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः

१

त्वादंसेभी रुद्र शतंमभिः शतं हिमा अशीय भेषजेभिः ।

व्यस्मद् द्वेषो वितरं व्यहो व्यमीवाश्वातयम्वा विष्वीः

२

भेष्टो जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रबाहो ।

पर्षि णः पारमहंसः स्वस्ति विश्वा अभीती रपसो युयोधि

३

मा त्वा रुद्र चुकुधामा नमोभिर्मा दुष्टी वृषभ मा सहुती ।

उन्नो वीरो अपय भेषजेभिर्मिषक्तं त्वा भिषजां शृणोमि

४

हवीमभिहवन्ते यो हविर्मिग्व स्तोमंभी रुद्रं विपीय ।

ऋवृषः सुहवो मा नो अस्य बभुः मुशिपो रिरधन्मनायै

५ [१६]

उन्मा ममन्द वृषभो मरुत्वान त्वक्षीपसा वयसा नाधमानम् ।

घृणीष च्छायामरपा अशीयाः विवासेयं रुद्रस्य सुभ्रम

६

कः स्य ते रुद्र मृल्लयाकु हस्तो यो अस्ति भेषजो जलापः ।

अपभता रपसो देव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीधाः

७

प्र बभ्रवे वृषभाय श्रितीच महो मही सुहुतिमीरयामि ।

नमस्या कल्मलीकिन्ः पूणीमिः त्वेषं रुद्रस्य नाम

८ (३२८)

स्थिरेभिरङ्गैः पुरुषं उग्रो बभूः शुक्रेभिः पिपिशे हिरण्येः । ईशानावस्य भुवनस्य भूरे—र्न वा उ योषद् रुद्रावसुर्यम्	९
अहँन् बिभर्षि सार्यकानि धन्वा हँन् निष्कं यजतं विश्वरूपम् । अहँन्निदं दयसे विश्वमश्वं न वा ओजीयां रुद्र त्वदस्ति	१० [१७]
स्तुहि भुतं गर्तसवृं पुवानं मृगं न भीममुपहन्तुमुग्रम् । मृळा जरित्रे रुद्र स्तवानो ऽन्यं ते अस्मन्नि वपन्तु संनाः	११
कुमारश्चित् पितरं वन्दमानं प्रति नानां रुद्रोपयन्तम् । भूरेवृतातारं सत्पतिं गृणीषे स्मृतस्त्वं भेषजा गंस्यस्मे	१२
या वां भेषजा मरुतः शुचीनि या शतमा वृषणो या मयोभु । यानि मनुरवृणीता पिता न—स्ता शं च योश्च रुद्रस्य वदिम	१३
परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य वुर्मतिर्मही गात । अबं स्थिरा मघवद्वधस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृळ	१४
एवा बभ्रो वृषभ वेकितान यथा द्वे न हृणीषे न हंसि । हवन्भुजो रुद्रेह बांधि बृहद् वेदेम विवधे सुवीराः	१५ [१८] (१३५)

(३४)

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) मार्गवः शौनकः । मरुत् । जगती । १५ त्रिष्टुप् ।

धारावरा मरुतो धृष्णवोजसो मृगा न भीमास्तविर्वाभिरर्चिनः । अग्रयो न शुशुबानां कजीषिषां भूमिं धमन्तो अप गा अंशुषवत	१
द्यावो न स्तुमिश्चितयन्त स्वादिनो द्यौर्धिया न द्युतयन्त वृहदः । रुद्रो यद् वां मरुतो रुक्मवक्षसो वृषार्जनि पृग्न्याः शुक्र ऊर्धनि	२
उक्षन्ते अश्वान् अत्यौ हवाजिषु नवस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुमिः । हिरण्यशिषा मरुतो दर्विध्वतः पृक्षं याथ पृषतीभिः समन्यवः	३
पृक्षे ता विश्वा भुवनं ववक्षि मित्राय वा सवृमा जीरवानवः पृषदश्वासो अनवभराधस कजिप्यासो न वपुनेषु धुषवः	४
हन्धन्वमिर्धेनुमीं रप्कावृधमि—ग्ध्वस्ममिः पृथिमिर्भाजहृदयः । आ हंसासो न स्वस्तराणि गन्तान् मयोर्मदाय मरुतः समन्यवः	५ [१९] (१४०)

आ नो ब्रह्माणि मरुतः समन्यवा नृशं न शंसः सर्वनानि गन्तन ।
 अश्वामिव पिप्यत धेनुमूर्धनि कर्ता धिर्यं जरित्रे वाजपेशमम ६
 तं नो वात मरुतो वाजिनं रथं आपानं ब्रह्म चितयद द्विविद्वि ।
 इषं स्तोतृभ्यो वृजनेषु कागवं सनि मधामरिष्टं दृष्टं सहः ७
 यद युजते मरुतो रुक्मवक्षसो ऽश्वान रथेषु भग आ मुदानवः ।
 धेनुर्न शिश्वे स्वसरेषु पिन्वत जनाय रातहविषे महीमिषम ८
 यो नो मरुतो वृकताति मर्त्यां रिपुर्वृधे वसवो रक्षता रिषः ।
 वर्तयते तपुषा चक्रियाभि तमव रुद्रा अशंसो हन्तना वधेः ९
 चित्रं तद् वो मरुतो याम चकिते पृथ्व्या यदूध्रग्यापयो द्रुहः ।
 यद् वा निवे नर्वमानस्य रुद्रिया स्त्रितं जगय जुगतामदाभ्याः १० [२०]

तान् वो मृहो मरुत एवयात्रा विष्णोरिषस्य प्रभुधे हवामहे ।
 हिरण्यवर्णान् ककुहान यतसृचो ब्रह्मण्यन्तः शंस्यं राधं ह्रमहे ११
 ते वशग्वाः प्रथमा यज्ञमृहिरं तं नो ह्रिन्वन्नुषसो ऽपुष्टिषु ।
 उषा न रामीररुणैरण्योर्णुते मृहो ज्योतिषा शुचता गोअर्णसा १२
 ते क्षाणीमिररुणेमिर्नाञ्जिमी रुद्रा क्रतस्य सर्वेषु वावुधुः ।
 निमेघमाना अत्येन पाजसा मुदचन्द्रं वर्णं दधिरे सुंपशंसम १३
 तौ ह्ययानो महि वरूधमतय उप धेवुना नमसा गुणीमसि ।
 जितो न यान् पञ्च हातूनमिष्टय आववतंदवराञ्चक्रियावसे १४
 यया रभं पारयथात्यहो यया निवो मुञ्चथं वन्तितारम ।
 अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो व वाधेव सुमतिर्जिगातु १५ [२१] (३५०)

(३५)

१५ गुत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पञ्चाङ्ग) भार्गवः शौनकाः । अयानयान् । विष्टुः ।

उपेममृक्षि वाजपुर्व्वस्यो वनो वधीत नाद्यो गिरो मे ।
 अपा नपादाशुहेमा कुवित स पेशसस्करति जोषिषद्धि १
 इमं स्वस्मे हृद आ सुतं मन्त्रं बोधेम कुविदस्य वेवत ।
 अपा नपादसुर्यस्य मृह्ना विश्वान्ययो मुर्वना जजान २ (३५२)

समन्या यन्त्युषं यन्त्यन्याः समानमूर्ध्वं नष्टः पृणन्ति ।
तम् शुचिं शुचया दीविवांसं—मर्षा नपातं परि तस्थुरार्षः ३
तमस्मै युवतयो युवानं मर्मज्यमानाः परि यन्त्यार्षः ।
स शुक्रमिः शिक्त्रंभी रवदुस्मं वृदायानिध्मो घृतनिणिगुप्सु ४
अस्मे तिस्रो अय्यश्याय नार्गि—द्वेवाय'द्वीदिधिषन्त्यन्नम् ।
कृता इवोप हि प्रसमं अप्मु स प्रियुषं धयति पर्वसूनाम ५ [२२]

अश्वस्यात्र जनिमास्य च स्व—दुहो ग्निः संपुचः पाहि सृग्न ।
आमासु पुरुषं पंगं अग्रमध्यं नार्गतयो वि नशन्नानृतानि ६
स्व आ दमे सुदुष्टा यम्य धेनुः स्वधां पीपाय मुश्वन्नमति ।
सो अपां नपादुजयन्नस्वन्त—वेसुदयाय विधत् वि भानि ७
यो अप्स्वा शुचिना देव्येन कृतावाजस उर्विया विमार्ति ।
वया इवून्या भव्नान्यस्य प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजाभिः ८
अपां नपादा ह्यस्थोदुपस्थं जिह्वानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः ।
तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्ती—हिरण्यवर्णाः परि यन्ति युहीः ९
हिरण्यरूपः स हिरण्यमेह—गपां नपातं सद्यु हिरण्यवर्णः ।
हिरण्ययान परि गोर्ननिषद्या हिरण्यदा दनुत्यन्नमस्मे १० [२३]

तदुभ्यानीकमुत चारु नामा—पीच्यं वर्धते नपतुरपाम ।
यमिन्धने युवतयः ममिन्धा हिरण्यवर्णं घृतमन्नमस्य ११
अस्मे बहुतामवमाय मय्यं यज्ञैर्विधिम नमसा हविर्भाभिः ।
सं मानु माज्मि दिधिषामि बिल्मि—वधाम्यज्ञैः परि वन्द क्रिमिः १२
स कुं वृषाजनयन तामु गर्भं स कुं शिशुधयति तं गिहन्ति ।
सो अपां नपादनभिभ्लातवर्णां—ऽन्यस्येवेह तन्वा विवेष १३
अग्निम पदे परमे तस्मिन्वांसं—मध्वस्मभिर्विश्वहा दीविवांसम् ।
आपां नपत्रं घृतमज्ञं वहन्तीः स्वयमत्केः परि दीयन्ति युहीः १४
अयोसमग्रे सुक्षितिं जनाया—यांसमु मघवद्भ्यः सुवृक्तिम् ।
विश्वे तद भद्रं यदवन्ति वेवा बृहद वदेम विदथे सुवीराः १५ [२४] (१९५)

(३६)

६ गृत्समव (आश्विगरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः- १ इन्द्रो मधुदत्तः, २ मरुतो माधवदत्तः, ३ त्वष्टा शुक्रदत्तः, ४ अग्निः ऋतुदत्तः, ५ इन्द्रो नमदत्तः ६ मित्रावरुणौ नमस्यदत्तः । जगती ।

तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ गा अपो ऽधुक्षन् त्वीमर्धमिगद्विमिनरः ।
 पिबेन्नु स्वाहा प्रहृतं वर्षद्वृतं होत्रावा सोमं प्रथमां य ईडांष १
 यज्ञैः समिग्लाः पृथतीमिर्कष्टिमि यामञ्जुभ्रासो अजिषु धिया उत ।
 आसद्या बहिर्भरतस्य सुनवः पोत्रावा सोमं पिबता दिवो नरः २
 अमेध नः सुहवा आ हि गन्तन् नि बहिर्धि सदतना रणितन ।
 अथा मन्वस्व जुजुषाणो अन्धस-स्वर्हर्वमिर्जनिमिः सुमद्रणः ३
 आ वंशि वृषां बृह विम यक्षि चो-शन होतमि वक्ता योनिषु त्रिषु ।
 प्रति वीक्षि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिबाग्नीध्रान तव भागस्यं तृणहि ४
 एष स्य ते तन्वो नृमृगवर्धनः सह ओजः प्रविधिं बाह्वाहितः ।
 तुभ्यं सुतो मधवन् तुभ्यमाभृत-स्वमस्य आह्वणादा नृपत पिब ५
 जुषेथा युज्ञं बोधतं हवस्य मे सक्तो होता निविदः पूर्या अनृ ।
 अच्छा राजाना नम एत्पावृतं प्रशास्त्रावा पिबन्तं सोम्यं मधु ६ [२५] (३७१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अ० १-२७]

(३७)

६ गृत्समव (आश्विगरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः- १-४ द्विविणोदा ऋतवदत्तः ।
 ५ अश्विनौ ऋतवदत्तः, ६ अग्निः ऋतुदत्तः । जगती ।

मन्वस्व होत्रावन्तु जोषमन्धसो ऽध्वर्यवः स पूर्णां वद्विषामिचम ।
 तस्मा एतं भरत तद्वशो वृषि-होत्रात् सोमं द्विविणोदुः पिब ऋतुभिः १
 यमु पूर्वमह्वे तमिदं ह्वे सेषु हव्यो वृषिर्वो नाम एत्यने ।
 अब्धयुमिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात् सोमं द्विविणोदुः पिब ऋतुभिः २
 मेधन्तु ते वह्नयो येमिरीयसे ऽरिषण्यन् वीळयस्वा वनस्पते ।
 आपूया धृष्णो अमिगूया त्वं नेद्रात् सोमं द्विविणोदुः पिब ऋतुभिः ३
 अपास्त्रोत्रावन्तु पोत्रावमस्तो-त नेद्रावजुषत प्रयो हितम् ।
 तुरीयं पात्रममृक्तममर्त्यं द्विविणोदाः पिबन्तु द्वाविणोदुसः ४ (३७५)

अवाञ्छमद्य ययं नृवाहणं रथं युआथामिह वां विमोचनम् ।

पूङ्कं हवीषि मधुना हि कं गतमथा सोमं पिबतं वाजिनीवसु ५

जोष्ये समिधं जाण्याहुतिं जाषि बह्व जन्यं जोषि सुदुतिम् ।

विश्वेभिर्विश्वं क्रतुना वसो मह उशन देवा उशतः पायया हविः ६ [१] (३७७)

(३८)

११ युत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) मार्गयः शौनकः । सविता । विष्णुः ।

उनु ध्य देवः सविता सवायं शश्वत्तमं तवपा वाङ्मिरस्थानम् ।

नूनं देवेभ्यो वि हि धाति रत्नमथाभजद् वीतिहोत्रं स्वस्तौ १

विश्वस्य हि श्रुष्टयं देव ऊर्ध्वः प्र बाहवा पृथुपाणिः सिसर्ति ।

आर्षश्चिदस्य वत आ निमृष्टा अयं चिद् वानो रमते परिज्मन् २

आशुभिश्चिद्यान वि मुचाति नूनमरीरमवर्तमानं चिदेतोः ।

अह्यर्षुणा चिन्त्ययां अविष्यामनु वतं सवितुर्मोक्षयागात् ३

पुनः समव्युद् विततं वयन्ती मध्या कर्तन्विधाच्छकम् धीरः ।

उत सहायास्थाद् व्यृतूरवर्धरमतिः सविता देव आगात् ४

नानौकांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्नेः ।

ज्येष्ठं माता सूनवे भागमाधादन्वस्य केतमिषितं सवित्रा ५ [२]

समावर्तति विठितो जिगीषुर्विश्वेषां कामश्चरताममाभुत् ।

शश्वौ अपो विकृतं हित्यागादनु वतं सवितुर्वैव्यस्य ६

त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः ।

वनानि विश्वो नक्रिगस्य तानि वता देवस्य सवितुर्मिनन्ति ७

याद्वाध्यं वरुणो योनिमप्यमनिशितं निमिषि जमृराणः ।

विश्वो मातार्ण्डो व्रजमा पशुगीत् स्थशो जन्मानि सविता व्याकः ८

न यस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो वतमर्यमा न मिनन्ति रुद्रः ।

नार्गतयस्तमिदं स्वस्ति हवे देवं सवितारं नमोभिः ९

भगं धियं वाजयन्तः पूर्णि नराशंसो ग्रास्पतिर्नो अघ्याः ।

आये वामस्य संगथे रयीणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम १० (३८७)

अस्मभ्यं तद् विदो अद्भ्यः पुथिष्यास्त्वया वृत्तं काम्यं राघ आ गातू ।

इं यत् स्तोतुभ्य आपये भवात्युरुहांसाय मवितर्जन्त्रे

११ [३] (३८८)

(३९)

८ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

ग्रावाणेषु तद्विद्वथं जरेथे गृध्रेषु वृक्षं निधिमन्तमच्छ ।

ब्रह्माणेषु विद्वथ उक्थशासा वृतेषु हव्या जन्या पुरुत्रा

१

प्रातर्यावाणा रथ्येषु वीरा ऽजेव युमा वरमा संचेथे ।

मेने इव तन्वातं शुर्ममाने वपंतीव कतुवित्रा जनेषु

२

शृङ्गेव नः प्रथमा गन्तमर्वाक् छफावित्र जमुंराणा तरोभिः ।

चक्रवाकेषु प्रति वस्तोरुसा ऽवाञ्जा यातं रथ्येषु शक्रा

३

तावेव नः पारयतं युगेव नस्येव न उपधीव प्रधीव ।

श्वानेव नो अरिषण्या तनूनां शृगलिषु विभ्रसः पातमस्मान्

४

वातेवाजुर्या नद्येषु रिति रक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।

हस्ताविषु तन्वेइं शंमविष्टा पावेव नो नयतं वस्यो अच्छ

५ [४]

ओठाविषु मध्वाद्ये वर्धन्ता स्तनाविषु पिप्यतं जीवसे नः ।

नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविषु सुधुता भूतमस्ये

६

हस्तेव शक्तिमभि संवृषी नः क्षामेव नः समजतं रजोसि ।

इमा गिरो अश्विना युष्मयन्तीः क्षणोत्रेणिव स्वर्धितिं सं शिशीतम्

७

एतानि वामश्विना वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्समदासो अकन् ।

तानि नरा जुजुषाणोप यातं बृहद् वदेम विद्वथे सुवीराः

८ [५] (३९६)

(४०)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । सोमापूषर्जा,

६ (अस्यार्धवस्य) अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

सोमापूषणा जर्जना रयीणां जर्जना विदो जर्जना पुथिष्याः ।

जातौ विश्वस्य भुवन्स्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाममि

१

इमौ देवौ जार्यमानो जुषन्ते—मौ तयोसि गूहतामजुष्टा ।

आभ्यामिन्द्रः पृक्वमासास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनवृषियासु

२

(३९८)

सोमापूषणा रजसो विमानं सप्तर्चकं रथमर्षिष्वमिन्वम ।	
विष्ववृत्तं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा पञ्चरश्मिम्	३
विष्वान्यः सधेनं चक्र उज्जा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे ।	
तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षं रायस्पोषं वि ध्यतां नाभिमस्मे	४
विश्वान्यन्यां सुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण एति ।	
सोमापूषणावचनं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पूर्तना जयेम	५
धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वो रयिं सोमो रयिपतिर्वधातु ।	
अवतु वृष्यधितिरनवां बृहद ववेम विदधे सुवीराः	६ [६] (४०१)

(४१)

२१ युत्समद् (आश्रित्यः शौनहात्रः पक्षाद्) मार्गवः शौनकः । १-२ वायुः, ३ इन्द्रवायुः, ४-६ मित्रावरुणी,
७ ९ अश्विनौ, १०-१२ इन्द्रः, १३ १५ विश्वे देवाः, १६-१८ सरस्वती, १९-२१ यावापृथिव्यौ
हविर्धाने वा । (११ रुतयिपदस्य अग्निर्यो) । गावर्मा, १३-१७ अनुष्टुप्, १८ इदती ।

वायो ये तं सहामिणो रथामस्तेमिग गहि ।	
नियुत्वान त्सोमपीतये	१
नियुत्वान् वायवा गह्ययं शुक्रो अयामि ते ।	
गन्तासि सुन्वतो गृहम्	२
शुक्रस्याद्य गर्वाशिर इन्द्रवायु नियुत्वतः ।	
आ यातं पिबतं नग	३
अयं वा मित्रावरुणा सूतः सोमं कृतावृधा ।	
ममेक्षिह भुतं हवम्	४
राजानावनभिद्रुहा ध्रुवे सर्वस्युत्तमे ।	
सहस्रस्थूण आसाते	५ [७]

ता सत्राजा घृतासुती आश्रित्या दानुनम्पती ।	
सचैते अनवह्वरम्	६
गोमू पु नासत्याऽश्वान्वाक् यातमश्विना ।	
वर्ती रुद्रा नृपाप्यम्	७ (४०९)

न यत् परो नान्तर आबुधर्षद वृषणवसू ।

दुःशंसो मर्त्यो रिपुः

८

ता न आ बोळ्हमश्विना रयिं पिशङ्गसंहशम ।

धिण्यया वरिवाविदम्

९

इन्द्रो अङ्ग महद भयममी षवर्ष चुच्यवन ।

स हि स्थिरो विचर्षाणिः

१० [८]

इन्द्रश्च मूळयाति नो न नः पश्चाबुधं नशत ।

मद्रं भवाति नः पुरः

११

इन्द्र आशाभ्युस्पति सर्वाभ्यां अभयं करत ।

जेता शत्रून् विचर्षाणिः

१२

विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम ।

एदं बर्हिर्नि धीदत

१३

तीवो वो मधुमां अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः ।

एतं पिबत काम्यम

१४

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः ।

विश्वे मम भुता हवम

१५ [९]

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।

अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि

१६

त्वे विश्वा सरस्वति श्रितायूषि देव्याम ।

शुनहोत्रेषु मत्स्य प्रजा देवि दिदिङ्कि नः

१७

इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति ।

या ते मन्म गृत्समदा कृतावति प्रिया देवेषु जुह्वति

१८

प्रेता यज्ञस्य शंभुवा युवामिदा वृणीमहे ।

अग्निं च हव्युवाहनम्

१९

द्यावा नः पृथिवी इमं सिधमद्य दिविस्पृशाम् ।

यज्ञं देवेषु यच्छताम्

२०

आ वामुपस्थमब्रुहा देवाः सीवन्तु यज्ञियाः ।

इहाद्य सोमपीतये

२१ [१०] (४२३)

(४१)

३ गुत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिञ्जलरूपीन्द्रः) । त्रिष्टुप् ।

कर्निकदञ्जनुर्धं प्रब्रुवाण इयति वार्षमरितेव नार्वम् ।

सुमङ्गलंश्च शकुने भवासि मा त्वा का चिद्भिभा विञ्चया विदन् १

मा त्वा इयेन उद् वधीन्मा सुपर्णो मा त्वा विदुर्विबुमान वीरो अस्ता ।

पिड्यामनु प्रविशं कर्निकदत्त सुमङ्गलो भद्रवादी वद्वेह २

अव कन्द वक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते ।

मा नः स्तेन ईशात् माघशंसो बृहद वदेम विदथे सुवीराः ३ [११] (४१६)

(४३)

३ गुत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिञ्जलरूपीन्द्रः) ।

जगतीः १ अतिशङ्करा अष्टिषा ।

प्रवृक्षिणिवृमि गुणन्ति कारवो वयो वर्दन्त क्रतुथा शकुन्तयः ।

उमे वाचौ वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति १

उद्गातेव शकुने सामं गायसि ब्रह्मपुत्र इव सर्वनेषु शंससि ।

वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्यां सर्वतो नः शकुने भद्रमा वद

विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद २

आववृस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकित्खि नः ।

यद्युत्तन वर्दसि कर्कुरियंथा बृहद वदेम विदथे सुवीराः ३ [१२] (४१९)

॥ इति द्वितीयं मण्डलं समाप्तम् ॥२॥

मंत्रसंख्या—

प्रथममण्डलस्य मंत्रसंख्या १००६

द्वितीयमण्डलस्य मंत्रसंख्या ४१९

सर्वयोगः १४१५

अथ तृतीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१२]

२३ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- सोमस्य मा तवसं वक्ष्ये वक्षिं चकथं विदधे यजध्वे ।
 देवाँ अच्छा दीद्यद् युञ्जे अग्निं शमाये अग्निं तन्वं जुषस्व १
- प्राश्नं यज्ञं चकृम वधेतां गीः समिद्धिरग्निं नमसा दुवस्यन् ।
 त्रिवः शशासुविदधा कवीनां गृत्साय चित् तवसें गातुमीषुः २
- मयो दधे मेधिरः पुतवक्षो त्रिवः सुबन्धुर्जनुषां पृथिव्याः ।
 अर्विन्दन्नु दशतमस्त्वन्तर्वेवासो अग्निमपसि स्वसृणाम् ३
- अवधयन् त्सुभगं सप्त यज्ञीः श्वेतं जज्ञानमरुधं महिन्वा ।
 शिशुं न जातमभ्यारुश्वो देवासो अग्निं जनिमन् वपुष्यन् ४
- शुक्रेभिरङ्गै रजं आततन्वान् कर्तुं पुनानः कविभिः पवित्रैः ।
 शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनूनाः ५ [१३]
- वव्राजा सीमनवतीरवधा त्रिवां यज्ञीरवसाना अनग्नाः ।
 सना अत्र युषतयः सयोनीरेकं गर्भं दधिर सप्त वार्षीः ६
- स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनीं स्रवधे मधुनाम् ।
 अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही दुस्मस्य मातरां समीची ७
- बभ्राणः सूनो सहस्रो व्यद्यौद् दधानः शुक्रा रभसा वपूषि ।
 श्रोतन्ति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावुधे काव्येन ८
- पितुश्चिद्वृधर्जनुषां विवेदु व्यस्य धारा असृजद् वि धेनाः
 गुहा चरन्तं सत्विभिः शिवेभिर्विवो यज्ञीमिनं गुहां बभूव ९

(९)

पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वैरिक्तो अधयन् पीप्यानाः ।
वृष्णे सपत्नी शूर्चये सर्वन्धू उभे अस्मे मनुष्येऽने नि पाति १० [१४]

उरो महौ अनिबाधे ववधा—ऽऽपो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः ।
ऋतस्य योनावशयद् दमूना जामीनामग्निं पमि स्वमृणाम ११
अक्रो न बाग्निः संमिथे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भार्कजीकः ।
उदुम्रिया जनिता यो जजाना—ऽपां गर्भो नृतमो यद्वा अग्निः १२
अपां गर्भं दर्शतमोर्धनां वनां जजान सुभगा विरूपम् ।
वृवासंघिचन्मनसा सं हि जग्मुः पनिष्ठं जातं तवसं दुषस्यन् १३
बृहन्त इद् भानवा भार्कजीक—मग्निं संचन्त विद्युता न शुक्राः ।
गृहेव वृद्धं सदसि स्वे अन्त—रूपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः १४
ईष्टे च त्वा यजमानो हविर्भि—रीष्टे सखित्वं सुमतिं निकामः ।
वृवैर्यो मिमीहि सं जयित्रे रक्षां च नो दम्येभिर्गनीकैः १५ [१५]

उपक्षेतास्त्वं सुप्रणीते ऽग्ने विश्वानि धन्या दर्धानाः ।
मुरेतसा शर्वसा तुर्जमाना अभि प्याम पुतनायूँसदवान् १६
आ वृवानामभवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान् ।
प्रति मतां अवासयो दमूना अनु वृवान रथिरो यासि साधन् । १७
नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद् विदधानि साधन् ।
घृतप्रतीक उर्विया व्यद्यौ—वृग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान् १८
आ नो गहि सख्येभिः शिवेभि—महान् महीभिरुतिभिः सख्यन् ।
अस्मे रथि बहूलं संतरुत्रं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः १९
एता ते अग्ने जनिमा सनानि प्र पुर्व्याय नृतनानि वोचम् ।
महान्ति वृष्णे सर्वना कृतेमा जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदाः २०
जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदा विश्वामित्रभिरिध्यते अजस्रः ।
तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्या—ऽपि भद्रे सौमनसे स्याम २१
इमं यज्ञं महसावन् त्वं नो दवत्रा धंहि सुकतो रराणः ।
प्र यैसि होतवृहतीरिषो नो ऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व २२
इच्छामग्ने पुरुदसं सनि गोः शंश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिभूँत्वस्मे २३ [१६] (१३)

(२)

१५ गाथिनो विद्वामित्रः । वैद्वानरोऽग्निः । जगन्ती ।

- वैश्वानरायं धिषणांमृतावृधे घृतं न पूतमग्र्यं जन्तामसि ।
 द्विता होतांरं मनूषश्च वाधतो धिया रथं न कुलिशः समृण्वति १
- स रोचयज्जनुषा रोदसी उभे स मात्रोरभवत् पुत्र ईड्यः ।
 हव्यवाळग्निरजरश्चनोहितो वृळभो विशामर्तिथिर्विभावसुः २
- क्रत्वा कर्षस्य तरुषो विधर्मणि देवासो अग्निं जनयन्त चित्तिभिः ।
 रुक्मानं भानुना ज्योतिषा महा-मत्यं न वाजं सनिष्यक्षुपं ब्रुव ३
- आ मन्द्रस्य सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अद्वयं वाजमृगिमयम् ।
 राति भृगूणामुशिजं कविकृतु-मग्निं राजन्तं त्रिव्यनं शोचिषा ४
- अग्निं सुज्ञायं वधिरे पुरा जना वाजश्रवसमिह वृक्तर्चहिषः ।
 यतस्तृचः सुरुचं विश्ववद्व्यं रुद्रं यज्ञानां सार्धदिष्टिमपसाम् ५ [१७]
- पार्वकशोचे तव हि क्षयं परि होतयज्ञेषु वृक्तर्चहिषा नरः ।
 अग्रे वृचं इच्छमानास आप्य-मुपासते द्रविणं धेहि तेभ्यः ६
- आ रोदसी अपृणदा स्वर्मह-ज्जातं यवेनमपसो अधारयन् ।
 सो अध्वराय परि णीयते कवि-रत्यो न वाजसातये चनोहितः ७
- नमस्यते हव्यदातिं स्वध्वरं दुवस्यत दम्यं जातवदसम् ।
 रथीकृतस्य बृहतो विचर्षणि-रग्निर्वैवानामभवत् पुराहितः ८
- तिस्त्रो यद्वस्य समिधः परिज्मनो ऽग्नेरपुनस्तुशिजा अमृत्यवः ।
 तासामेकामवधुर्मत्यं भुज-मु लोकमु द्वे उपं जामिमीयतुः ९
- विशा कथिं विशपतिं मानुषीरिषः सं सीमकृण्वन् त्ववधितिं न तेजसे ।
 स उद्वतो निवतो याति वेविषन् स गर्भमेषु भुवनेषु दीधरत् १० [१८]
- स जिन्वते जठरेषु प्रजज्ञिवान् वृषां चित्रेषु नानवृक्ष सिंहः ।
 वैश्वानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना वयमानो वि काशुधे ११
- वैश्वानरः प्रलथा नाकमारुहद् विवस्पृष्टं भन्दमानः सुमन्मभिः ।
 स पूर्ववज्जनयञ्जन्तवे धनं समानमज्मं पर्येति जागृविः १२
- क्रतावानं यशियं विप्रमुकध्य-मा यं वृधे मातरिश्वा विवि क्षयम् ।
 ते चित्रयांसं हरिकेशमीमहे सुर्वातिमग्निं कुविताय नग्यसे १३ (३६)

शुचिं न यामन्निषिंरिं स्वहंशं केतुं विवो रोचनस्थामुषबुधम् ।
अग्निं मूर्धानं विवो अप्रतिष्कृतं तर्मीमेहे नमसा वाजिनं बृहत्
मन्द्रं होतारं शुचिमद्वयाविनं दम्भनसमुक्थ्यं विश्वचर्षणिम् ।
रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुहितं सवमिदं गाय ईमंह

१४

१५ [१९] (३८)

(३)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती ।

वैश्वानरायं पृथुपाजसे विषो रत्नां विधन्त धुरुणेषु गार्तवे ।
अग्निहिं देवौ अमृतौ दुवस्यत्यथा धर्माणि सनता न दूदुषत
अन्नदुतो रोदसी वस्म ईयते होता निषतो मनुषः पुरोहितः ।
क्षयं बृहन्तं परि भूषति द्युभिर्देवभिरग्निरिषितो धियावसुः
केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रासो अग्निं महयन्त चिर्त्तिभिः ।
अपांसि यस्मिन्नाधि संतुधुर्गिरस्तस्मिन्सुम्नानि गर्जमान आ चक्रे
पिता यज्ञानामसुरो विपश्चिता विमानमग्निर्वयुनं च वाघताम् ।
आ विवेश रोदसी भूरिवपसा पुरुषियो मन्दते धामभिः कविः
चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरितं वैश्वानरमप्सुपदं स्वर्दिदम् ।
विगाहं तूष्णिं तविषीभिर्गवृतं भूणिं देवासं बृह सुभिर्यं दधुः

१

२

३

४

५ [२०]

अग्निर्देवभिर्मनुषश्च जन्तुभिस्तन्वानो यज्ञं पुरुषशंसं धिया ।
स्थीरन्तरायते साधंदिष्टिभिर्जीरा दमूना अभिशस्तिचातनः
अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुन्धुर्जा पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः ।
वयौसि जिन्व बृहत्तश्च जागृव उशिर्वुवानामसि सुकतुर्विषाम
विशपतिं यह्ममतिथिं नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वाघताम् ।
अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृधे
विभावा देवः सुरणः परि क्षितीरग्निर्बभूव शवसा सुमद्रथः ।
तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो वयमुप भूषम दम आ सुवृत्किभिः
वैश्वानर तव धामान्या चक्र येभिः स्वर्दिदमवो विचक्षण ।
जात आपृणो भुव्नानि रोदसी अग्ने ता विश्वा परिभूरसि त्मना
वैश्वानरस्य वृसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः ।
उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्वापृथिवी भूरिरेतसा

६

७

८

९

१०

११ [२१] (९४)

(४)

११ गायिनो विश्वामित्रः । आमीसूक्तं [= १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इष्टः,
४ बर्हिः, ५ देवीर्होमः, ६ उपासानका, ७ देव्यो होतारो प्रचतस्रो, ८ तिस्रो देव्यः
सरस्वतीऽऽभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । ऋष्टुम् ।

समित्समित् सुमना बोध्यस्मे शुचाशुचा सुमतिं रांसि वस्वः ।
आ देव वेवान् यजथाय वक्षि सखा सखीन् त्सुमना यक्षयन्ने १
यं वेवासन्निरहृष्टायजन्ते विवेदिव वरुणो मित्रो अग्निः ।
सेमं यज्ञं मधुमन्तं कृधी नस्तनूनपाद् घृतयोनिं विधन्तम् २
प्र दीधितिर्विश्ववारा जिगानि होतारमिष्टः प्रथमं यजध्वे ।
अच्छा नमोभिर्वृषभं वन्दध्वे स वेवान् यक्षदक्षितो यजीयान् ३
ऊर्ध्वो वा गातुरध्वरे अकायूर्ध्वा शोचीषि प्रस्थिता रजांसि ।
विषो वा नाभा न्यसादि होता स्तुणीमहि देवव्यचा वि बर्हिः ४
सप्त होत्राणि मनसा वृणाना इन्वन्तो विश्वं प्रति यज्ञतेन ।
नृपशसो विकथेषु प्र जाता अभीष्टं यज्ञं वि चरन्त पूर्वीः ५ [२२]

आ भन्दमाने उषसा उपाके उत स्मयेते तन्वाद् विरूपे ।
यथा नो मित्रो वरुणो जुजोष दिन्द्रो मरुत्वौ उत वा महोमि ६
देव्या होतारा प्रथमा न्युञ्जे सप्त पूक्षासः स्वधया मदन्ति ।
ऋतं शंसन्त ऋतमित् त आहु रनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ७
आ भारती भारतीभिः सजोषा इळां देवैर्मनुज्येभिरग्निः ।
सरस्वती सारस्वतेभिरवाक तिस्रो देवीर्हिरेदं सदन्तु ८
तन्नस्तुरीपमर्धं पोषयितु देव त्वष्टा वि रराणः स्यम्ब ।
यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ९
वनस्पतेऽव स्रजोप वेवा नग्निर्हविः शमिता सूदयाति ।
सेतु होता सत्यतरो यजानि यथा वेवानां जनिमानि वेद १०
आ याद्याग्ने समिधानो अवा विन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः ।
बर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा वेवा अमृता माव्यन्ताम् ११ [२३] (६०)

(५)

११ गायित्री विद्वांसिः । अग्निः । विश्वदुः ।

प्रत्यग्रिबसश्चेकितानो ऽर्वाधि विप्रः पववीः कवीनाम् ।
 पृथुपाजा वेषयद्भिः समिद्धो ऽप द्वाग तमसां वह्निरावः १
 प्रेद्वग्रिर्वावृधे स्तोमैभिर्गीर्भिः स्तोतृणां नमस्य उक्थेः ।
 पूर्वाङ्गतस्य संहशश्चक्रानः सं दूतो अद्यौदुषसां विरोके २
 अधाप्यग्रिर्मानुषीषु विश्वः—पां गर्भो मित्र ऋतेन सार्धन ।
 आ हर्यतो यजतः सान्वस्था दभूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ३
 मित्रो अग्रिर्भवति यत् समिद्धो मित्रो होता वरुणो जानवेदाः ।
 मित्रो अर्ध्वयुरिषिरो दभूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ४
 पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं वेः पाति युहश्चरणं सूर्यस्य ।
 पाति नामां समशीर्षाणामग्निः पाति देवानामुपमादमृष्वः ५ [२४]

ऋभुश्चक्र ईड्यं चारु नाम विश्वानि त्रिवो वयुनानि विद्वान् ।
 ससस्य चर्म घृतवत् पदं वे—स्तद्विद्वद्भी रक्षत्यप्रयुच्छन् ६
 आ योनिमग्निर्घृतवन्तमस्थान् पृथुप्रगाणमुशन्तमुशानः ।
 दीद्यानः शुर्विकृष्वः पादकः पुनः पुनर्मातरा नव्यसी कः ७
 सद्यो जात ओषधीभिववक्ष यवी वर्धन्ति प्रस्वो घृतन ।
 आप हव प्रवता शुभ्रमाना उरूप्यदग्निः पित्रोरुपस्थे ८
 उदु द्युतः समिधो यज्ञो अद्यौद् वर्धन् विवो अग्नि नामां पृथिव्याः ।
 मित्रो अग्रिर्हव्यो मातरिश्वा ऽऽ दूता वक्षद् यजथाय देवान् ९
 उद्वस्तम्भीत् समिधा नाकमृष्वोऽऽ अग्रिर्बहुतुमा रोचनानाम् ।
 यवी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समीधे १०
 इच्छामग्ने पुरुदंसं मुनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सनुस्तनयो विजावा ऽग्र सा नै समतिमृत्वस्मे ११ [२५] (७१)

(६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्वीचीं नयत देवयन्तः ।	
वृक्षिणायाङ् वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्रयं घृताचीं	१
आ रोर्वसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अधः नु प्रयज्यो ।	
विबश्चिदग्रे महिना पृथिव्या वच्यन्तां तं बह्वयः समजिह्वाः	२
द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियांसो नि हातारं सादयन्ते दमाय ।	
यवी विज्ञो मानुषीर्वच्यन्तीः प्रयस्वतीरीर्यते शुक्रमचिः	३
महान् त्सधस्थे ध्रुव आ निर्बतो ऽन्तर्द्यावा माहिनि हयमाणः ।	
आस्के सपत्नी अजर अमृते सबर्द्धं उरुगायम्य धेनु	४
वृता ते अग्रे महतो महानि तव कृत्वा रोर्वसी आ ततन्ध ।	
त्वं दूतो अंभवा जायमान स्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम	५ [२६]
कृतस्य वा केशिना योग्यामिर्घृतस्नुवा रोहिता धुरि धिष्व ।	
अथा वह देवान् देव विश्वान् त्वध्वग कृणुहि जातवेदः	६
त्रिविचिवा ते रुचयन्त रोका उपो विभातीरनु भासि पूर्वीः ।	
अपो यवग्र उशध्वनेषु हातुमन्द्रम्य पुनयन्त देवाः	७
उरी वा ये अन्तरिक्षे मवन्ति द्विवो वा ये रोचने सन्ति देवाः ।	
ऊमा वा ये सुहवांसो यजत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्रे अश्व्याः	८
ऐभिरेग्रे सरथं याह्यवाङ् नानारथं वा विभवो ह्यश्व्याः ।	
पत्नीवतस्त्रिंशते त्रींश्च देवा ननुध्वधमा वह मादयस्व ।	९
स होता यस्य रोर्वसी चिबुर्वी यज्ञयज्ञमभि वृधे गृणीतः ।	
प्राचीं अध्वरेव तस्थतुः सुमेके कृतावरी कृतजातस्य सत्यं	१०
इळामग्रे पुरुवंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्रे सा ते सुमतिभूत्वस्म	११ [२७] (८२)
[इति द्वितीयोऽष्टकः ॥ २ ॥]	
॥ अथ तृतीयोऽष्टकः ॥	

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३४ ॥]

(७)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र य आरुः शितिपूठस्य धासे मातरां विविशुः सप्त वाणीः ।	
परिक्षितां पितरा सं चरेते प्र संक्रान्ते वृधिमार्तुः प्रयक्षे	१ (८३)

त्रिवर्क्षसो धेनुवो वृष्णो अश्वो देवीरा तस्थौ मधुमद् बहन्तीः । कृतस्य त्वा सर्वसि क्षेमयन्तं पर्येकां चरति वर्तन्ति गौः आ सीमरोहत सुयमा भवन्तीः पतिंश्चिकित्वान् रयिविद रयीणाम् । प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासे—स्ता अवासयत पुरुधर्पनीकः महिं त्वाहृमूर्जर्यन्तीरजुर्यं स्तभूयमानं बृहतो बहन्ति । व्यङ्गेभिर्दिद्युतानः सधस्थ एकामिव रोदसी आ विवेश जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेव—मुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति । त्रिवोरुचः सुरुचा रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः	२ ३ ४ ५ [१]
--	----------------------

उतो पितृभ्यां प्रविदानु धाधं महो महद्भ्यामनयन्त द्रुषम् । उक्षा ह यत्र परि धानमक्ता—रनु स्वं धाम जरितुर्ववक्ष अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विषां प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः । प्राञ्चो मदन्त्युक्षणो अनुर्या देवा देवानामनु हि व्रता गुः दैव्या होतांरा प्रथमा नृत्यञ्च सप्त पुक्षासः स्वधया मदन्ति । कृतं शंसन्त कृतमित न आहु—रनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वा—वृष्णो चित्राय रश्मयः सुयामाः । देवं हातमन्द्रतरश्चिकित्वान् महो देवान् रोदसी एह वक्षि पूक्षप्रयजां द्रविणः सुवाचः सुकृतव उषसो रेवद्वृषुः । उतो चिदगं महिना पृथिव्याः कृतं चिदनः सं महे दशस्य इळास्ये पुरुदं सनि गाः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे	६ ७ ८ ९ १० ११ [२] (१३)
---	---------------------------------------

(८)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । यूपाः, ६-१० यूपाः, ८ विश्वे देवा वा, ११ मरुचन । । त्रिष्टुप्, २, ७ अनुष्टुप् ।

अजन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना देव्येन । यदूर्ध्वंस्तिष्ठा द्रविणह धत्ताद यद् वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्ताद ब्रह्म वन्वानो अजरं सुवीरम् । आरे अस्मदमिति बार्धमान उच्छ्रयस्व महते सौमगाय	१ २ (१५)
--	-------------

उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्धन् पृथिव्या अधि ।	
सुमिती मीयमानो वर्चो धा यजवाहमे	३
युवा सुवासाः परिवीत आगत स उ श्रेयान भवति जायमानः ।	
तं धीरांसः क्वथ उन्नयन्ति स्वाध्याउ मनसा देवयन्तः	४
जातो जायते सुदिनत्वे अह्ना समयं आ विदथे वर्धमानः ।	
पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देव्या विप्र उदियति वाचम्	५ [३]
यान् वो नरो देवयन्तो निमिष्युर्वनस्पतं स्वधितिवा ततक्ष ।	
ते देवासः स्वरवस्तस्थिवासः प्रजावकुस्मे द्विधिषन्तु ग्नम्	६
ये वृक्षणासो अधि क्षामि निमितासो यतमुचः ।	
ते नो व्यन्तु वायं देवत्रा क्षेत्रसाधसः	७
आवित्या रुद्रा वसवः सुनीथा द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम् ।	
सजोषसो यजमवन्तु देवा ऊर्ध्वं कृणवन्वधुरस्यं केतुम्	८
हंसा इव श्रेणिशो यतानाः शुक्रा वसानाः स्वरवो न आगुः ।	
उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद् देवा देवानामपि यन्ति पाथः	९
शृङ्गाणीवेच्छङ्किणां सं वृहश्रे चषालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम् ।	
वाधद्भिर्वा विह्वे श्रोषमाणा अस्मां अवन्तु पृतनाज्येषु	१०
वनस्पते शतवल्गो वि रोह सहस्रवल्गो वि वयं रुहेम ।	
यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिनायं महते सौभगाय	११ [४] (१०४)

(९)

९ गायिनो विश्वामिषः । अग्निः । बृहती, ९ विश्वपु ।

सखायस्त्वा ववृमहे देवं मर्तास ऊतये ।	
अपां नपातं सुमर्गं सुवीदिति सुप्रतूर्तिमनेहसम्	१
कार्यमानो वना त्वं यन्मातुरजगन्नपः ।	
न तत् ते अग्ने प्रमुषे निवर्तनं यद दूरं सन्निहामवः	२
अतिं तूष्टं वषक्षिथाथैव सुमना आसि ।	
प्रप्रान्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां सख्ये असि श्रितः	३
इषिर्वासमतिं त्रिधुः शश्वतीरतिं सश्वतः ।	
अन्वीमविन्दन् निचिरासो अद्भुतो ऽप्सु सिंहमिव श्रितम्	४ (१०८)

ससुवांसमिव त्मना ऽग्निमिथा तिरोहितम् ।

ऐनं नयन्मातुरिश्वा परावतो कुवेभ्यो मथितं परिं

५ [५]

तं त्वा मर्ता अगुभ्यात कुवेभ्यो हव्यवाहन ।

विश्वान् यद् यज्ञौ अग्निपासि मानुष तव कल्वा यविष्ठय

६

तद् भद्रं तव कुमना पाकाय विच्छदयति ।

त्वां यदग्ने पशवः समासते समिन्द्रमपिशर्वे

७

आ जुहाता स्वध्वरं शिरं पावकशोचिषम् ।

आशुं दूतमजिं प्रतमिर्ह्यं श्रुष्टी कुवं संपर्यत

८

त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च कुवा नव चासपर्यत ।

औक्षन् धृतैरस्तृणन् बर्हिर्गम्मा आदिन्द्रोतारं न्यसादयन्त

९ [६] (११३)

(१०)

९ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः । उष्णिक् ।

त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनाम् । कुवं मर्तास इन्धते समध्वरे १

त्वां यज्ञपुत्रिजु मघे होतारमीळते । गोपा क्रतस्य दीदिहि स्वे वमे २

स घा यस्ते ददाशति समिधा जातवेदसे । सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ३

स केतुरध्वराणां मग्निर्वैवेमिरा गमन । अञ्जानः सप्त होतृमिहविष्मते ४

प्र होत्रे पुर्व्यं वचो अग्नये भरता बृहन् । विषा ज्योतीषि बिभ्रते न वेधसे ५ [७]

अग्निं वधन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः । महे वाजाय द्रविणाय वृशतः ६

अष्टे यजिष्ठो अध्वरे कुवान् देवयते यज । होता मन्द्रो वि राजस्यति सिधः ७

स नः पावक दीदिहि द्युमवृस्मे सुवीर्यम् । मवां स्तोतृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ८

तं त्वा विषा विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते । हव्यवाहममर्त्यं सहोवृधम् ९ [८] (११२)

(११)

९ गायिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निर्होता पुरोहितो ऽध्वरस्य विश्वंषिणः । स वेद् यज्ञमानुषक् १

स हव्यवाहमर्त्य उशिग्वृतश्चनोहितः । अग्निर्धिया समृणवति २

अग्निर्धिया स चेतति केतुर्यज्ञस्य पुर्व्यः । अर्थं ह्यस्य तरणिं ३

अग्निं सूनं सनश्नुतं सहसो जातवेदसम् । वद्धिं कुवा अकृण्वत ४ (११६)

अदाभ्यः पुरस्ता विशामग्निमानुषीणाम् । तूर्णी रथः सदा नवः ५ [९]
 साह्वान् विश्वा अमियुजः कर्तुर्ववानाममृतकः । अग्निस्तुविश्ववस्तमः ६
 अमि प्रयांसि वाहसा द्वाभ्वौ अश्रोति मृत्यः । क्षयं पावकशोचिषः ७
 परि विश्वानि सुधिता ऽग्नेरश्याम मन्मभिः । विप्रामो जातवेदसः ८
 अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषामहे । त्वे वेवास एरिरे ९ [१०] (१३१)

(१२)

९ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीभिर्नम्रो वरंण्यम् । अस्य गतं धियेषिता १
 इन्द्राग्नी, जरितुः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः । अया पातमिमं सुतम् २
 इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य ज्ञत्या वृणे । ता सोमस्येह तृष्पताम् ३
 तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापराजिता । इन्द्राग्नी वाजसातमा ४
 प्र वामर्चन्त्युत्थिनो नीधाविदो जरितारः । इन्द्राग्नी इष आ वृणे ५ [११]

इन्द्राग्नी नवति पुरो वासपत्नीरधूनुतम् । साकमेकेन कर्मणा ६
 इन्द्राग्नी अपसस्पयुः प्र यन्ति धीतर्यः । क्रतस्य पथ्याऽनुं ७
 इन्द्राग्नी तविषाणि वा सधस्थानि प्रयांसि च । युवोरप्नुयै हितम् ८
 इन्द्राग्नी रोचना विवः परि वाजेषु मूषथः । तद वा चेति प्र वीर्यम् ९ [१२] (१४०)

(१३)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १३-२९]

७ ऋषभो वेदवामित्रः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

प्र वो वेवायामये बर्हिष्ठमर्चास्मै ।
 गमद् वेवेभिरा स नो यजिष्ठो बर्हिषा संवत् १
 क्रतावा यस्य रोदसी वक्षं सचन्त ऊतयः ।
 हृषिष्मन्तस्तमील्ले तं सनिष्यन्तोऽवसे २
 स युन्ता विप्र एषां स यज्ञानामथा हि वः ।
 अग्निं तं वो बुधस्यत् वाता यो वजिता मघम् ३
 स नः शर्माणि वीतये ऽग्निर्यच्छतु शतमा ।
 यतो नः पुष्पावद् वसु विवि द्वितीभ्यो अपस्वा ४ (१४४)

वीविवांसमपूर्व्यं वस्वीभिरस्य धीतिभिः ।

ऋकाणो अग्निमिन्धते होतारं विरपतिं विशाम् ।

५

उत नो बह्वन्नविष उक्थेषु देवहूतमः ।

शं नः शोचा मरुद्बुधो ऽग्नें सहस्रसान्तमः ।

६

नू नो रास्व सहस्रवत् तोकवत् पृष्टिमद वसु ।

द्युमदग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठमनुपक्षितम् ।

७ [१३] (१४७)

(१४)

७ ऋषभो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

आ होतां मन्द्रो विदधान्यस्थात सत्यो यज्वा कवितमः स वेधाः ।

विद्युदग्नेः सहसस्पुत्रो अग्निः शोचिष्केशः पृथिव्यां पाजो अश्वेत् ।

१

अयामि ते नमउक्तिं जुषस्व कतावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः ।

विद्रां आ वक्षि विदुषो नि षत्सि मध्य आ बहिरुतये यजत्र ।

२

द्रवतां त उषसां वाजयन्ती अग्ने वार्तास्य पृथ्याभिरच्छ ।

यत् सीमन्त्रिनि पूर्य हविर्भिन्ना वन्धुरव तस्थतुर्वुरेणे ।

३

मित्रश्च तृभ्यं वरुणः सहस्वो ऽग्ने विश्वे मरुतः सुस्रमचन् ।

यच्छोचिषां सहसस्पुत्र तिष्ठा अभि क्षितीः प्रथयन् त्सूर्यो नून ।

४

वयं ते अद्य रमिमा हि कामं युतानहम्ना नमसोपसद्य ।

यजिष्ठन् मनसा यक्षि देवा नम्रधत्ता मनमन्ता विष्वा अग्ने ।

५

त्वद्धि पुत्र सहसो वि पूर्वी देवस्य यन्यतयो वि वाजाः ।

त्वं वैहि सहस्रिणीं रयिं नो ऽद्रोघेण वचसा सत्यमग्ने ।

६

तुभ्यं दक्ष कविक्रतो यानीमा देव मतांसो अध्वरे अकर्म ।

त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वं तदग्ने अमृत स्ववृह ।

७ [१४] (१५४)

(१५)

७ काव्य उत्कीलः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो वार्धस्य द्विषो रक्षसो अमीवाः ।

सुशर्मणो बृहत् शर्मणि म्यामग्नेरहं सुहवस्य पणीतो ।

१

(१५५)

त्वं नो अस्या उषसो व्युहो	त्वं सूर उदिते बोधि गोपाः ।	
जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व	स्तोमं मे अग्रे तन्वा सुजात	२
त्वं नृचक्षा वृषभानुं पूर्वीः	कृष्णास्वग्ने अरुणा वि भाहि ।	
वसो नेषि च पर्षि चात्यहः	कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ	३
अषाळ्हो अग्रे वृषभो दिदीहि	पुंग विश्वाः सोमंगा मंजिगीवान् ।	
यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायो	जानवदो बृहतः सुप्रणीति	४
अच्छिद्वा शर्मं जगितः पुरुणि	वेवो अच्छा दीधानः सुमधाः ।	
रथा न सन्निरभि वक्षि वाज	मग्ने त्वं रोदसी नः सुमंके	५
प्र पीपय वृषभ जन्व वाजा	मग्ने त्वं रोदसी नः सुदोये ।	
वेवेभिर्वैव सुरुचा रुचानो	मा नो मर्तस्य दुर्मतिः परि ठात	६
इळांमग्ने पुरुदंसं सानि गोः	शश्वत्तमं हवमानाय साय ।	
स्यान्नः मनुस्तनयो विजावा	ऽग्ने सा ते सुमतिभूत्वस्मे	७ [१५] (१६१)

(१६)

६ कान्य उत्कालः । अग्निः । प्रगाथः (= १, २, ५, वृद्धनीः २, ४, ५ सतोवृद्धनी) ।

अयमाग्निः सुवीर्यस्ये	गो महः सोमंगय ।	
राय ईशे स्वपत्यस्य गोमर्त	ईशे वृत्रहधानाम्	१
इमं नरो मरुतः सश्वता वृधुं	यस्मिन् रायः शेषुधासः ।	
अभि ये सन्ति पृतनासु दूढ्यो	विश्वाहा शत्रुमावृष्टः	२
स त्वं नो रायः शिशीहि	मीढ्वो अग्रे सुवीर्यस्य ।	
तुर्विद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतो	ऽनमीवस्य शुष्मिणः	३
चक्रियो विश्वा भुवनाभि सासहि	श्चक्रिर्वृषवा दुवः ।	
आ वेवेषु यतत आ सुवीर्य	आ शंस उत नृणाम्	४
मा नो अग्रेऽमृतयु मावीरतायै रीरधः ।		
मागोतयि सहसस्पुत्र मा निदे	ऽप द्वेषास्या कृधि	५
शग्धि वाजस्य सुभग प्रजावतो	ऽग्ने बृहतो अध्वरे ।	
सं राया भूर्यसा सृज मयोमुना	तुर्विद्युम्न यशस्वता	६ [१६] (१६७)

(१७)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुर्भिरज्यते विश्ववारः ।	
शोचिष्केशो घृतनिर्णिक् पावकः सुयज्ञो अग्निर्यजथाय वेवान्	१
यथार्यजो होत्रमग्ने पृथिव्या यथा त्रिवो जातवेदश्चिकित्वान् ।	
एषानेन हविषा यक्षि वेवान् मनुष्वद् यज्ञं प्र तिग्ममद्य	२
त्रीण्यायुषि तव जातवेदस्तिष्ठ आजानीरुषसस्ते अग्ने ।	
तामिर्विवानामवां यक्षि विद्वा—नथा भव यजमानाय शं योः	३
अग्निं सुवृतिं सुदृशं गृणन्तां नमस्यामस्वेज्यं जातवेदः ।	
त्वां दूतमरतिं हव्यवाहं वेवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्	४
यस्त्वद्भोता पूर्वा अग्ने यजीयान द्विता च सत्ता स्वधया च शंभुः ।	
तस्यान् धर्मं प्र यजा चिकित्वोऽथा नो धा अध्वरं वेववीती	५ [१७] (१७२)

(१८)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

भवा नो अग्ने सुमना उपेती सखेव सख्यं पितरेव साधुः ।	
पुरुदुहो हि क्षितयो जनानां प्रति प्रतीचीर्दहतादरातीः	१
तपो ष्वेन अन्तरां अमित्रान् तपा शंसमरंरुषः परस्य ।	
तपो बसो चिकितानो अचित्तान् वि ते तिष्ठन्तामजरां अयासः	२
इध्मेनाग्न इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तस्मे बलाय ।	
यावदीशो ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय वेवीम	३
उच्छ्रोत्रिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बृहद् वयः शशमानेषु धेहि ।	
रेवर्दग्ने विश्वामित्रेषु शं यो—मर्मज्मा ते तन्वं । मूरि कृत्वः	४
कूधि रत्नं सुसन्नितर्धनानां स घेर्दग्ने भवसि यत् समिद्धः ।	
स्तोतुर्दुरोणे सुमर्गस्य रेवत सृपा करवा दधिषे वषूषि	५ [१८] (१७७)

(१९)

५ गाधी कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं होतां प्र वृणे मियेधे गृत्सं कविं विश्वविब्रममूरम् ।	
स नो यक्षद् वेवताता यजीयान गये वाजाय वनते मृचानि ।	१ (१७८)

प्र ते अग्ने हविष्मतीमिय—म्यच्छां मुद्युम्नां गतिनीं घृतावीम ।	
प्रकुक्षिणिद् देवतातिमुग्राणः सं गतिमिर्वसुभिर्यजमश्नत्	२
स तेजीयसा मनसा त्वातं उत शिक्ष स्वपन्यस्य शिक्षोः ।	
अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुहृतर्यश्च वस्वः	३
भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीका ऽग्ने देवस्य यज्यंवा जनांसः ।	
स आ वह देवतातिं यविष्ठ अधो यक्ष्य विव्यं यजासि	४
यत् त्वा होतारमनजन् मियेधे निषादर्यन्तो यजथाय देवाः ।	
स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्य—धि श्रवांसि धेहि नस्तनृषु	५ [१९] (१८९)

(२०)

५ गायी कौशिकः । अग्निः । १. ५ विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

अग्निमुषसमश्विनां दधिकां व्युष्टिषु हवतं वद्विरुक्थः ।	
सुज्योतिषो नः शृण्वन्तु देवाः सजोषसा अध्वरं वावशानाः	१
अग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्थां तिस्रस्ते जिह्वा क्रतुजात पूर्वाः ।	
तिस्र उ ते तन्वो देववाता—स्ताभिर्नः पाहि गिरौ अप्रयुच्छन्	२
अग्ने भूरीणि तव जातवेको देव स्वधावोऽमृतस्य नाम ।	
याश्च माया मायिनां विश्वमिन्द्र त्वे पूर्वाः संकुधुः पृष्टबन्धो	३
अग्निर्नेता भगं इव क्षितीनां देवीनां देव क्रतुपा क्रतावा ।	
स वृत्रहा सनयो विश्ववेवुः पशंद विश्वातिं दुग्ति गृणन्तम	४
वृषिकामग्निमुषसं च देवीं बृहस्पतिं सवितारं च देवम् ।	
अश्विना मित्रावरुणा भगं च वसून् रुद्रां आकित्यां इह हुंव	५ [२०] (१८७)

(२१)

५ गायी कौशिकः । अग्निः । १ त्रिष्टुप्, २-३ अनुष्टुप्, ४ विराड् रुपा, ५ सतोबृहती ।

इमं नो यज्ञममुतेषु धेही—मा हव्या जातवेदो जुषस्व ।	
स्तोकानामग्ने मेर्वसो घृतस्य होतः प्राशान पथमो निषद्य	१
घृतबन्तः पावक ते स्तोकाः श्रोतन्ति मेर्वसः ।	
स्वधर्मन् देववीतये ओम् नो धेहि वार्यम्	२ (१८९)

तुभ्यं स्तोका घृतश्चुतो ऽग्ने विप्राय सन्त्य ।	
ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव	३
तुभ्यं श्रोतन्त्यग्निगो शचीवः स्तोकासो ऽग्ने मेदसो घृतस्य ।	
कविज्ञस्तो बृहता भानुनागा हव्या जुषस्व मधि	४
ओजिष्ठं ते मध्यतो मेव उद्धृतं प्र ते वयं ददामहे ।	
श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधि त्वचि प्रति तान देवशो विहि	५ [२१] (१९९)

(१०)

५ गार्गी कौशिकः । अग्निः, ४ पुरीष्या अग्नयः । त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

अयं सो अग्निर्यस्मिन् त्सोममिन्द्रः सुतं दूधे जठरे वावगानः ।	
सहस्रिणं वाज्रमत्यं न सर्ति ससुवान् त्सन त्स्तूयसे जातवदः	१
अग्ने यत ते विवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीध्वप्स्वा यजत्र ।	
येनान्तरिक्षमुवाततन्ध त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः	२
अग्ने विवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा कुंवा ऊचिषे धिष्ण्या ये ।	
या रेतने परस्तात सूर्यस्य याश्चावस्तातुपतिष्ठन्त आपः	३
पुरीष्यासो अग्रयः प्रावणोभिः सजापसः ।	
जुषन्तां यज्ञमदुहो ऽनमीवा इषो महीः	४
इवामग्ने पुरुदसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे	५ [२२] (१९७)

(१३)

५ देवश्रवा देववातश्च भारती । अग्निः । त्रिष्टुप्, ३ सतोबृहती ।

निर्मथितः सुधित आ सधस्ये युवा कविरध्वरस्य प्रणेता ।	
जूर्यत्स्वग्निरजरो वनेष्वत्रा दधे अमृतं जातवेदाः	१
अमन्थिष्टां भारता रेवदग्निं देवश्रवा देववातः सुवक्षम् ।	
अग्ने वि पश्य बृहतामि रायेषां नो नेता भवतायनु धून्	२
दश क्षिपः पूर्य सीमजीजनन् त्सुजातं मातृषु मियम् ।	
अग्निं स्तुहि देववातं देवश्रवो यो जनानामसद् वशी	३ (२००)

नि त्वा क्थे वर आ पृथिव्या इळायास्पदे सुदिनत्वे अह्नाम् ।

हृषद्वत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने विदीहि

४

इळाग्रमे पुरुर्वसं सनि गोः शश्वत्तमं हर्वमानाय साध ।

स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्रं सा ते मुमुतिर्भूत्वस्मै

५ [२३] (२०२)

(२४)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्रीः । अनुष्टुप् ।

अग्ने सहस्रं घृतना अभिमातीरपांस्य । दुष्टरस्तरन्नगती—र्वर्चो धा यजवाहमे ।

अग्रं इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमत्यः । जुपस्व सू नो अध्वगम्

२

अग्ने द्युन्नेन जागृवे सहस्रं सूनवाहुत । एदं बर्हिः सद्गो मम

३

अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्वैवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु य उ चायवः

४

अग्ने वा दाशुषं रथि वीरवन्तं परीणसम् । शिशिहि नः सुनुमतः

५ [२४]

(२०७)

(२५)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । अग्नीन्द्रो । चिराट् ।

अग्ने विवः सुनुरसि प्रचेता—स्तना पृथिव्या उन विश्ववेदाः ।

ऋधग्देवो इह यजा चिकित्वः

१

अग्निः सनोति वीर्याणि विद्वान् त्सनोति वाजममृताय भूषन् ।

स नो देवो एह बहा पुरुक्षो

२

अग्निर्यावापृथिवी विश्वजन्ते आ भाति देवी अमृते अमूरः ।

क्षयन् वाजैः पुरुश्चन्द्रो नमोमिः

३

अग्र इन्द्रश्च दाशुषो वुरोणे सुतार्वतो यज्ञमिहोप यातम् ।

अमर्धन्ता सोमपेयाय देवा

४

अग्ने अर्पा समिध्यसे वुरोणे नित्यं सूनो सहसो जानवेदः ।

सुधस्थानि महर्षमान ऊती

५ [२५] (२१२)

(१६)

१ गायित्री विश्वामित्रः । ७ आत्मा । १-३ वैश्वानरोऽग्निः, ४-६ मरुतः, ७-८ आत्मा (अग्निर्वा),

९ विश्वामित्रोपाध्यायः । १-६ जगती, ७-९ त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरं मनसाग्निं निचाय्या हविष्मन्तो अनुषत्यं स्वर्विदम् ।	
सूदानुं देवं रथिनं वसूयवां गीर्भी रणवं कुशिकासो हवामहे	१
तं शुभ्रमुग्रिमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वांनमुक्थ्यम् ।	
बृहस्पतिं मनुषां देवतातये विप्रं भ्रातारमतिथिं रघुष्यदम्	२
अश्वो न क्रन्दुञ्जनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगेयुगे ।	
स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्यं दधातु रत्नममृतंषु जागृविः	३
प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्रयः शुभे समिश्रताः पृथतीरयुक्षत ।	
बृहदुक्षो मरुतो विश्वेवदसः प्र वेपयन्ति पर्वतो अदाभ्याः	४
अग्निभिर्यो मरुतो विश्वकूटय आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् ।	
ते स्वानिनो रुद्रिषा वर्षनिणिजः सिंहा न हेषकृतवः सूदानवः	५ [२६]
वार्तवार्तं गुणगणं सुशस्त्रिभिर्ग्रेभामं मरुतामोज ईमहे ।	
पुषदश्वासो अनवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः	६
अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् ।	
अर्कस्त्रिधातु रजसो विमानो ऽजस्रो घर्मो हविरस्मि नाम	७
त्रिभिः पवित्रैरपुणोद्वयैर्कं हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन् ।	
वर्षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभि राविद् द्यावापृथिवी पर्यपश्यत	८
अतधारमुत्समक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्वानाम् ।	
मेळिं मदन्तं पित्रोरुपस्थं तं रोदसी पिपृतं सत्यवाचम्	९ [२७] (१११)

(१७)

१५ गायित्री विश्वामित्रः । अग्निः, १ कृतवो वा । गायत्री ।

प्र वा वाजा अभिद्यवा हविष्मन्तो घृताच्या । देवाजिगाति सुम्नयुः	१
ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य सार्धनम् । भृष्टीवानं धितावानम्	२
अग्ने शक्रेम ते वयं यमं देदस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम	३
समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केऽस्तमीमहे	४ (३२५)

पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्गिक स्वाहुतः । अग्रिर्यज्ञस्य हव्यवाद्	५ [२८]
तं सुबाधो यतसुच इत्था धिया यजवन्तः । आ चंकुगग्निमृतयं	६
होता वृषो अमर्त्यः पुरस्तादिति मायया । विदधानि प्रचोदयन्	७
वाजी वाजेषु धीयते ऽध्वरेषु प्र णीयन्ते । विप्रो यज्ञस्य साधनः	८
धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे । दक्षस्य पितरं तनां	९
नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येळा सहस्कृत । अग्रे सुदीतिमुशिजम्	१० [२९]
अग्निं यन्तुरमप्युत मृतस्य योगे वनुषः । विप्रा वाजैः समिन्धन्ते	११
ऊर्जो नपातमध्वरं दीविवासमुप द्यवि । अग्निमीळे कविकृतुम्	१२
इलेन्यो नमस्ये स्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्निर्धियो वृषां	१३
वृषो अग्निः समिन्धते ऽश्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त इच्छन्ते	१४
वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः समिधीमहि । अग्रे दीद्यन्तं ब्रूहत्	१५ [३०] (२३६)

(२८)

६ गायित्रो विश्वामित्रः । अग्निः । १-२, ६ गायत्री, ३ उष्णिक्, ४ विष्टुप, ५ जगती ।

अग्रे जुषस्व नो हविः पुरोळाशं जातवेदः । यातः मावे धियावसां	१
पुरोळा अग्ने पचत स्तुभ्यं वा घ्रा परिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्ठा	२
अग्रे वीहि पुरोळाशं माहुतं तिरोअह्वयम् । सहसः सनुरम्यध्वरं हितः	३
माध्वयिदिने सवने जातवेदः पुरोळाशमिह कंच जुषस्व ।	
अग्रे युहस्य तव मागधेयं न प्र मिनन्ति विदधेषु धीराः	४
अग्रे तृतीये सर्वन् हि कानिषः पुरोळाशं सहसः सूनवाहुतम् ।	
अथा वृषेष्वाध्वरं विपन्यया धा रत्नवन्तमसुतेषु जागृविम	५
अग्रे वृषान आहुतिं पुरोळाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअह्वयम्	६ [३१] (२४२)

(२९)

१६ गायित्रो विश्वामित्रः । अग्निः, ५ कृत्विजो वा । विष्टुपः

१, ४, १०, १९ अनुष्टुपः, ६, ११, १४, १५ जगती ।

अस्तीवमधिमन्थन् मस्ति प्रजननं कृतम् ।	
एतां विशप्लीमा भराग्निं मन्थाम पूर्वथा	१
अरण्योनिर्हितो जातवेदा गर्भं इव सुधीतो गर्भिणीषु ।	
विषेविष इक्ष्यो जागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्योभिरग्निः	२ (१४४)

उत्तानायामर्षं भरा चिकित्सान् त्सद्यः प्रवीता वृषणं जजान ।	
अरुषस्तूपो रुशवस्य पाज इळायास्पृत्रो वयुनेऽजनिट्	३
इळायास्त्वा पदे वयं नामा पुथिव्या अर्धि ।	
जातवेदो नि धीम—ह्यग्ने हव्याय वोळ्हेवि	४
मन्थता नरः कविमद्रयन्तं प्रचेतसममृतं सुप्रतीकम् ।	
यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्ता—वृश्निं नरो जनयता सुशेवम्	५ [३२]

यद्वी मन्थन्ति बाहुभिर्वि रोचते ऽश्वो न वाज्यरूपो वनेष्वा ।	
चित्रो न यामेन्नाश्विनोरनिवृतः परि वृणक्त्यश्मनस्तृणा दहनं	६
जातो अग्नी रोचते चकिता नो वाजी विप्रः कविशस्तः सुदानुः ।	
यं देवास ईड्यं विश्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु	७
सीद् होताः स्व उं लांके चिकित्सान् त्सादया यज्ञं संकृतस्य योनी ।	
देवावीरुवान् हविषां यजा—स्यग्ने बृहद यजमानं वयो धाः	८
कृणोत धूमं वृषणं सखायो ऽस्त्रेधन्त इतन वाजमच्छ ।	
अयमग्निः पृतनाषाद् सवीरो येन देवासो असहन्त दस्यून्	९
अयं ते यानिर्क्रत्विया यतो जातो अरांचथाः ।	
तं जानन्नग्ने आ सीदा—था नो वर्धया गिरः	१० [३३]

तनूनपादुच्यते गर्भं आसुरो नगशंसो भवति यद् विजायते ।	
मातरिश्वा यदमिमीत मातरि वातस्य सर्गो अभवत् सरीमणि	११
सुनिमथा निर्माधितः सुनिधा निहितः कविः ।	
अग्ने स्वध्वरा कृणु देवान् देवयते यज्ञ	१२
अजीजनन्नमृतं मर्यांसो ऽस्त्रेमाणं तरणिं वीळुर्जम्भम् ।	
दश स्वसारो अयुवः समीचीः पुमांसं जातमग्निं सं रभन्त	१३
प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदृधनि ।	
न नि मिषति सुरणां विवेदिवि यदसुरस्य जठरादजायत	१४
अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा ब्रह्मणा विश्वमिदं विदुः ।	
द्युम्रवद् ब्रह्म कुशिकास एरिर् एकपको दमं अग्निं समीधरे	१५
यदृद्य त्वां प्रयति यज्ञे अस्मिन् होताश्चिकित्वोऽवृणीमहीह ।	
ध्रुवमया ध्रुवमुताशमिठाः प्रजानन विद्वौ उप याहि सोमम्	१६ [३४] (१५८)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ अ० १-१६]

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३०-३८]

२० गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सस्तायः सुन्वन्ति सोमं दर्धति प्रयांसि ।

तितिक्षन्ते अमिश्रस्तिं जनानां—मिन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकृतः

१

न ते कूर परमा चिद रजां—स्या तु प्र याहि हरिवो हरिभ्याम् ।

स्थिराय वृष्णे सर्वना कुतेमा युक्ता ग्रावाणः समिधाने अग्रो

२

इन्द्रः सुशिरो मधवा तरुत्रो महाघातस्तुविकृमिक्रधावान् ।

यदुग्रो धा बाधितो मर्त्येषु क१ त्या ते वृषभ वीर्याणि

३

त्वं हि प्सां च्यावयन्नच्युता—न्येको वृत्रा चरमि जिघ्रमानः ।

तव द्यावापृथिवी पर्वतासो ऽनु व्रताय निर्मितेव तस्थुः

४

उतामये पुरुहूत श्रवाभि—रेको हृळ्मवदो वृत्रहा सन् ।

इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारो यन् संगृह्णा मधवन काशिरित् ते

५ [१]

प्र सू ते इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृणन्तु शत्रून् ।

जहि प्रतीचो अनुचः पराचो विश्वं सत्यं कृणुहि विष्टमस्तु

६

यस्मे धायुरर्द्धा मर्त्याया भक्तं चिद भजतं गेह्यं१ सः ।

मद्रा ते इन्द्र सुमतिर्धृताचीं सहस्रदाना पुरुहूत गतिः

७

सहदानं पुरुहूत क्षियन्तं—महस्तमिन्द्र सं पिणकं कुणारुम् ।

अभि वृत्रं वर्धमानं पियारु—मृपादमिन्द्र तवसां जघन्थ

८

नि सामनामिषिरामिन्द्र भूमिं महीमपागं सर्वाने ससत्थ ।

अस्तंस्नाद द्यां वृषभा अन्तरिक्ष—मर्षन्वापस्वयेह प्रसूताः

९

अलातृणो वल इन्द्र वज्रो गोः पुरा हन्तोभयमानो वर्यार ।

सुगान् पथो अकृणोस्त्रिजे गाः प्रावन् वाणीः पुरुहूतं धमन्तीः

१० [२]

एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र आ पयो पृथिवीमुत द्याम् ।

उतान्तरिक्षावृमि नः समीक इषो रथीः सपुजः शूर वाजान्

११

विशः सूर्यो न मिनानि प्रविष्टा विवेदिवे हर्यश्वप्रसूताः ।

सं यदानलध्वन् आविदध्वं—विमोचनं कृणुते तत त्वस्य

१२

विदृक्षन्त उषसो याम्यन्नको विवस्वत्या महिं चित्रमनीकम् ।

विश्वे जानन्ति महिना यदागा—दिन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि

१३

(२७१)

महि ज्योतिर्निर्हितं वक्षणां स्वामा एकं चरति चित्रती गौः ।	
विश्वं स्वाहा संभूतमुधियायां यत सीमिन्द्रो अर्द्धाद मोर्जनाय	१४
इन्द्र दृष्टं यामकोशा अंभवन यज्ञाय शिक्ष गृणत सार्वभ्यः ।	
वृमायवो दुरेवा मन्यासो निषङ्किणो रिपवो हन्तवासः	१५ [३]
सं घोषः शृण्वेऽवमस्मिन्ने—जही न्येष्वगनि तपिष्ठाम ।	
वृश्चेमधस्ताद वि रुजा सहस्व जहि रक्षो मघवन गन्धर्वस्व	१६
उद वृह रक्षः सहमूलमिन्द्र वृश्वा मध्यं प्रत्यधं शृणाहि ।	
आ कीर्ततः सल्लुकं चकथ ब्रह्मद्विषे तपुषि हेनिमस्य	१७
स्वस्तये वाजिमिश्र प्रणेतः मं यन्महीरिष आसत्सि पूर्वीः ।	
रायो वन्तारो बृहन्तः स्यामा—ऽस्मे अस्तु भग इन्द्र प्रजावान्	१८
आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तं नि ते देष्णस्य धीमहि प्रके ।	
ऊर्व इव पप्रथे कामो अस्मै तमा पुण वसुपते वसूनाम	१९
इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवन्ता राधसा पप्रथश्च ।	
स्वयवो मतिगिन्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकाम् अक्रान्	२०
आ नो गोत्रा ददहि गोपते गाः मप्रस्मभ्यं सनयो यन्तु वाजाः ।	
त्रिवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मो—ऽस्मभ्यं सृ मघवन् बोधि गोदाः	२१
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृनमं वाजमाती ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समन्तु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम	२२ [४] (२८०)

(३१)

२२ कुशिक ऐषीरथिः, गाथिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिषुषु ।

शासद वह्निर्दहितुर्न्ययं गाद विद्रो कृतस्य दीधितिं सपर्यन ।	
पिता यत्र दहितुः संकमुस्तन तं शाग्येन मनसा दधन्वे	१
न जामये तान्वां रिक्थमारिक् चकार गर्भं सन्तुनिधानम ।	
यदीं मातरं जनयन्त वह्निं—मन्यः कर्ता मुकृतोऽन्य ऊन्धन्	२
अग्निर्जजे जुह्वादे रजमानो महस्पुत्रो अरुषस्य प्रयक्षे ।	
महान् गमो महा जातमेषां मही प्रवृद्धयंश्वस्य यज्ञैः	३ (२८३)

अभि जैत्रीरसचन्त स्पृधानं महि ज्योतिस्तर्मसो निरजानन् ।	
तं जानतीः प्रत्युदायक्षुपासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः ।	४
वीळी सतीरभि धीरा अतुन्दन प्राचाहिन्वन मनसा सम विपाः ।	
विश्वामविन्दन् पृथ्यामृतस्य प्रजानन्निता नमसा विवेश	५ [५]
विद्वद् यदी सरमा रुणमद्वे महि पार्थः पूर्ये सध्यक्कः ।	
अग्रं नयन् सुपद्यक्षराणां मच्छा रवं प्रथमा जानती गान	६
अगच्छतु विप्रतमः सखीय नमूदयन् सुकृते गर्भमार्दिः ।	
ससान् मर्यो युवभिर्मखस्य स्रथाभवदङ्गिनाः सद्यो अर्चन्	७
सतःसतः प्रतिमानं पुरोभू विश्वा वेवु जनिमा हन्ति शुष्णाम् ।	
प्र णो विवः पद्वीर्गव्युरखन् त्सखा सखीरमुश्चन्निरवद्यान्	८
नि गव्यता मनसा सेदुरकैः कृण्वानासो अमृतन्वायं गान् ।	
इवं विष्णु सवन् भूर्येषां येन मासो अस्मिणामन्वतेन	९
संपश्यमाना अमदभ्रमि स्वं पर्यः प्रलस्य रेतसो दुषानाः ।	
वि रोदसी अतपद् घोष एषां जते निःशामदधुगोषु वीरगन्	१० [६]
स जातेमिर्वृत्रहा सेतु हव्यं रुद्राधिया अमृजदिन्द्रो अकैः ।	
उरुख्यस्मै घृतवद् भरन्ती मधु स्वाद्यं दुदुहं जेन्या गौः	११
पित्रे चिचक्रुः सवन् समस्मै महि त्विषीमन् सुकृता वि हि ख्यन् ।	
विष्कभन्तः स्कभन्निना जनित्री आसीना ऊर्ध्वं रभसं वि मिन्वन	१२
मही यर्वि धिषणां जिश्रये धात सद्योवृधं विभ्वं रादस्योः ।	
गिरो यस्मिन्नवद्याः समीची विश्वा इन्द्राय तविषीरनुताः	१३
मह्या ते सख्यं वशिम् शक्तीरा वृत्रघ्ने नियुतां यन्ति पूर्वीः ।	
महि स्तोत्रमव आगन्म सुरे रस्माकं सु मधवन् बोधि गोपाः	१४
महि क्षेत्रं पुरु इचन्वं विविद्धा नादित सखिभ्यश्चरथं समैरन् ।	
इन्द्रो नृभिर्जनद वीद्यानः साकं सूर्यमुपसं गातुमग्निम्	१५ [७]
अपश्चिविष विश्वोऽं दमनाः प्र सध्रीचीरसृजद विश्वश्चन्द्राः ।	
मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रैर्द्युमिहिन्वन्यक्तुमिधनुञ्जीः	१६
अनु कृष्णे वसुधितौ जिह्वाते उभे सूर्यस्य मंहना यजन्त्रे ।	
परि यत् ते महिमानं वृजद्यै सखाय इन्द्र काम्यां कजिप्याः	१७ (२९७)

पार्तिर्भव वृत्रहन् त्सूतानां गिरां विश्वायुर्वृषभा वयोधाः ।	
आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान् महीभिरुतिभिः सृण्वन	१८
तमङ्गिरस्वन्नमसा सपर्यन् नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजाम् ।	
बुहो वि याहि बहुला अर्देवीः स्वश्व नो मघवन् त्सातये धाः	१९
मिहः पावकाः प्रतता अभूवन् त्स्वस्ति नः पिपृहि पारमांसाम् ।	
इन्द्र त्वं रथिरः पाहि नो रिषो मक्षमक्षू कृणुहि गोजितो नः	२०
अर्देविष्ट वृत्रहा गोपतिर्गो अन्तः कृष्णो अरूपैर्धामभिर्गान् ।	
प्र सूनृतां विश्रमान् क्रतेन दुरंश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः	२१
शूनं हुवेम मघवान्मिन्द्रं मस्मिन् भर् नृतम वाजसातो ।	
शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	२२ [८] (१०२)

(३०)

१७ गायित्रो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र सोमं सोमपते पिबेम माध्यंदिनं सर्वन्नं चारु यत ते ।	
प्रमुष्ट्या शिप्रे मघवन्नृजीपिन् विमुच्या हरी इह मादयस्व	१
गवांशिरं मन्थिनामिन्द्र शुक्रं पिबा सोमं गरिमा ते मदाय ।	
ब्रह्मकृता मारुतेना गणेन सजोषा रुद्रेस्तृपदा वृषस्व	२
ये ते शुष्मं ये तर्विषीमवर्धं जघन्त इन्द्र मरुतस्तु ओजः ।	
माध्यंदिने सवने बज्रहस्त पिबा रुद्रेभिः सगणः सुशिप्र	३
त इन्द्रस्य मधुमद विविप्र इन्द्रस्य शर्षो मरुतो य आसन् ।	
येभिर्वृत्रस्येषितो विवेदा मर्मणो मन्यमानस्य मर्म	४
मनुष्वदिन्द्र सर्वन्नं जुषाणः पिबा सोमं शश्वते वीर्याय ।	
स आ बवृत्स्व हर्यश्व यज्ञैः सृण्वयुभिर्पो अर्णां मिसर्षि	५ [९]
त्वमपो यद्ध वृत्रं जघन्वाँ अत्यौ इव प्रासृजः सतवाजी ।	
शयानमिन्द्र चरता वृधेन वन्निवांसं परि कुवीरदेवम्	६
यजाम इन्नमसा वृद्धमिन्द्रं बृहन्तमृष्वमजरं युवानम् ।	
यस्य प्रिये ममर्तुर्यज्ञिर्यस्य न रोदसी महिमानं ममाते	७ (१०९)

इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुषाणि ज्ञतानि वेदा न मिनन्ति विश्वे । वाधार यः पृथिवीं धामुतेमां जजान सूर्यमुचसं सुवसाः ।	८
अद्वौघ सत्यं तव तन्महित्वं सद्यो यज्ज्ञातो अपिबो ह सोमम् । न धाव इन्द्र तवसस्त ओजो नाहा न मासाः शरदो वरन्त	९
त्वं सद्यो अपिबो जात इन्द्र मर्वाय सोमं परमे व्योमन् । यन्त्र धावापृथिवी आर्षिवेशी रथामवः पुर्व्यः कारुधायाः	१० [१०]
अहङ्गहिं परिशयानमर्षे ओजायमानं भुविजात तव्यान् । न ते महित्वमनु भूवध द्यौ र्यवून्यया स्फुर्याद् क्षामवस्थाः	११
यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भूवुत विषः सुतसोमो मिषेधः । यज्ञेन यज्ञमव पशियः सन् यज्ञस्ते वज्रमहित्य आवत्	१२
यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अवा—गेन सुहाय नव्यसे ववृत्याम् । यः स्तोमैर्भिरावृधे पूर्वैर्मि—र्यो मध्यमेभिर्भुत नूतनेभिः	१३
विषेषु यन्मा विषणा जजान स्तर्ष पुरा पायादिन्द्रमङ्गः । अहंसो यत्र पीपरद् यथा नो नावेषु यान्तमुमये हवन्ते	१४
आपुर्णो अस्व कलशः स्वाहा सेतौव कोशी सिसिचे पिबेधै । समु मिया आर्षवृत्रन् मर्वाय प्रदक्षिणिवृभि सोमास इन्द्रम्	१५
न त्वां गमीरः पुरुङ्गुत सिन्धु—नद्विषः परि चन्तो वरन्त । इत्था सखिन्व इधितो यविन्द्रा—ऽऽहृच्छं विदरुजो गव्यमूर्धम्	१६
शुनं हुवेम मघवानिन्द्र—मस्मिन् मरे नृतमं वार्जसातो । शृण्वन्तमुग्रमृतये समस्तु प्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	१७ [११] (३१९)

(३३)

११ गाथिनो विश्वामित्रः; ४, ६, ८, १० गद्यः ऋषिकाः । गद्यः ४, ८, १० विश्वामित्रः;
६, ७ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

प्र पर्षतानामुशती उपस्था—वश्वे इव विधिते हासमाने । गार्ध्व शुभ्रे मातरां रिङ्गाणे विषादिसुवृद्धी पर्यसा जघेते	१
इन्द्रेधिते प्रसर्व मिक्षमाणे अच्छा समुद्रं रघ्येय याथः । सञ्जाराणे कर्मिणिः पिन्वमाने अन्वा बामन्यामप्येति शुभ्रे	२ (३११)

अच्छा सिन्धुं मातृत्तमामयासं विपांशमुर्वीं सुभगाभगन्म ।
 वत्समिव मातरां संरिहाणे संमानं योनिमनु संचरन्ती ३
 एना वयं पर्यसा पिन्वंमाना अनु योनिं वृषकृतं चरन्तीः ।
 न वर्तव प्रसवः सर्गतक्तः किंयुविप्रो नद्यो जोहवीति ४
 रमध्वं मे वचंसं सोम्याय ऋतावरीरुपं मुहूर्तंभवेः ।
 प्र सिन्धुमच्छा बृहती मनीषा ऽवस्युरह्ने कुशिकस्यं सुनुः ५ [१२]

इन्द्रोऽस्मौ अरवद्व वज्रबाहु रपाहन वृत्रं परिधिं नदीनाम् ।
 देवोऽनयत सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः ६
 प्रवाच्यं शश्वधा दीर्यं तदिन्द्रस्य कर्म यदहिं विवृश्वत् ।
 वि वज्रेण परिषदो जघाना ऽऽयन्नापोऽयनमिच्छमानाः ७
 एतद् वचो जग्निर्मापि मृष्टा आ यत् ते घोषानुत्तरा युगानि ।
 उवधेषु कारो प्रति नो जुषस्व मा नो नि कः पुरुषत्रा नमस्ते ८
 ओ पु स्वमारः कारवे शृणोत यया वो दूरादनसा रथेन ।
 नि पू नमध्वं भवता सुपारा अधोअक्षाः सिन्धवः स्रोत्याभिः ९
 आ ते कारो शृणवामा वचंसि ययाथ दूरादनसा रथेन ।
 नि तं नसै पीप्यानवु योषा मयायेव कन्या शश्वचे ते १० [१३]

यदुक्त्वा भरताः संतरेयुर्गव्यन् ग्रामं इषित इन्द्रजुतः ।
 अर्षा इह प्रसवः सर्गतक्त आ वो वृणे सुमतिं यज्ञिर्यानाम् ११
 अतारिषुर्भरता गव्यवः सममक्त विप्रः सुमतिं नदीनाम् ।
 प्र पिन्वध्वमिषयन्तीः सुराधा आ वक्षणाः पूणध्वं यात शीमस्य १२
 उद व ऊर्मिः शम्या हन्वापो योक्त्राणि मुञ्चत ।
 मादृष्कृता व्येतसा ऽध्वन्यो जूतमारताम् १३ [१४] (३३२)

(३४)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं पूर्भेदार्तिरद दासमर्कं विदद्व वंसुर्दयमानो वि शक्नुन् ।
 ब्रह्मजृत्स्तन्वा वावृधानो भूरिदात्र आपृणद्व रोदसी उभे १
 मयस्य ते तविषस्य प्र जूति मिर्यमि वाचममृताय भूषन् ।
 इन्द्रं क्षितीनामसि मानुषीणां विशां देवीनामुत पूर्वयावा २ (३३४)

इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः । प मायिनाममिनाद् वर्षणीतिः ।	
अहन् व्यसमुद्राध्रुवने प्वाविधेना अकृणोद् राभ्याणाम्	३
इन्द्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिग्मिः पृतना अभितिः ।	
प्रारोचयन्मनवे केतुमह्ना मर्विन्दृज्ज्योतिर्वृहते रणाय	४
इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नृवद् दधानो नर्या पुरुणि ।	
अचेतयद् धिय इमा जरित्रे प्रेमं वर्णमतिरच्छुक्रमांसाम्	५ [१५]
महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ।	
वृजनेन वृजिनान् त्स पिपेष मायाभिर्वस्यैरभिभृत्योजाः	६
युधेन्द्रो मह्ना वरिवश्चकार देवेभ्यः सत्पतिश्चर्षणिप्राः ।	
विवस्वतः सवने अस्य तानि विपा उक्थेभिः कवयो गृणन्ति	७
सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां संसवांसं स्वरपश्च देवीः ।	
ससान यः प्रृथिवीं द्यामुतेमा मिन्द्रं मनुन्त्यनु धीरणासः	८
ससानात्यौ उत सूर्यं ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गाम् ।	
हिरण्ययमुत भोगं ससान हृत्वी दुस्युन् प्रार्य वर्णमावत्	९
इन्द्र ओषधीरसनोवहानि वनस्पतीरसनोदन्तरिक्षम् ।	
बिभेद् बलं ननुदे विवाचो ऽर्थाभवद् दमिताभिकृतनाम्	१०
शूनं हृदिम मघवानिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसाती ।	
शूण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	११ [१६] (३४३)

(३५)

११ गायितो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि वायुर्न नियुतो नो अरुह ।	
पिबास्यन्धो अभिर्मुहो अस्मे इन्द्र स्वाहा ररिमा ते मवाय	१
उपाजिरा पुरुहूताय सप्ती हरी रथस्य ध्रुवा युनजिम् ।	
इवद् यथा संमृतं विश्वतश्चि दुपेमं यज्ञमा वहात् इन्द्रम्	२
उपो नयस्व वृषणा तपुष्यो तेमव त्वं वृषम स्वधावः ।	
असेतामश्वा वि मुचेह शोणा विवेदिवे सहशीरन्द्रि धानाः	३
बह्मणा ते बह्मयुजो युनजिम् हरी सखाया सधमाद् आशु ।	
स्थिरं रथं सुसमिन्द्राहितिष्ठन् प्रजानन् विद्वौ उपं याहि सोमम्	४ (३४७)

मा ते हरी वृषणा वीतपृष्ठा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये । अत्यायाहि शश्वतो वयं ते ऽरं सुतेभिः कृणवाम सोमैः	५ [१७]
तवायं सोमस्त्वमेष्टावाङ् शश्वत्तमं सुमना अस्य पाहि । अस्मिन् यज्ञे बहिष्या निषद्या वधिष्वेमं जठर इन्दुमिन्द्र	६
स्तीर्णं ते बहिः सुत इन्द्र सोमः कृता धाना अत्तवे ते हरिभ्याम् । तदोकसे पुरुशाकाय वृष्णे मरुत्वति तुभ्यं राता हवीषि	७
इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः समिन्द्र गोभिर्मधुमन्तमकन् । तस्यागत्या सुमना ऋष्य पाहि प्रजानन् बिद्वान् पृथ्याई अनु स्वाः	८
यौ आभ्रजो मरुत इन्द्र सोमे ये त्वामवर्धुन्नमवन् गुणस्ते । तेभिरेतं सजोषा वाषणानोई ऽग्नेः पिब जिह्वया सोममिन्द्र	९
इन्द्र पिब स्वधया चित् सुतस्या—ऽग्नेर्वी पाहि जिह्वया यजत्र । अध्वर्योर्वा प्रयतं शक्र हस्ता—ऽद्वोर्तुर्वा यज्ञं हविषो जुषस्व	१०
शुनं हुवेम मयवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वन्तमुग्रमृतये समस्तु प्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	११ [१८] (३५४)

(३६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः, १० घोर माकिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इमाम् बु प्रभृतिं सातये धाः शश्वच्छश्वद्वृत्तिभिर्यादमानः । सुतेसुति वावृधे वर्धनेमि—र्यः कर्मभिर्महद्भिः सुभुक्तो भूत	१
इन्द्राय सोमाः प्रविषो विद्वाना क्रभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः । प्रयम्यमानान् प्रति बू गृमाये—न्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णः	२
पिब वर्धस्व तव चा सुतास इन्द्र सोमासः प्रथमा उतेमे । यथापिबः पूर्वो ईन्द्र सोमौ एवा पाहि पन्वो अद्या नवीयान्	३
महौ अमत्रो वृजने विरप्यु—ग्रं शवः पत्यते धृष्णवोजः । नाहं विव्याच पृथिवी चनेनं यत् सोमासो हयंश्चममन्दन्	४
महौ उग्रो वावृधे वीर्याय समाचके वृषमः काव्येन । इन्द्रो भगो वाजवा अस्य गावः प्र जायन्ते वक्षिणा अस्य पूर्वीः	५ [१९] (३५९)

- प्र यत् सिन्धवः प्रसवं यथायज्ञायः समुद्रं रक्ष्येव जग्मुः ।
 अतश्चिद्विन्दुः सर्वसो वरीयान् यवीं सोमः पूणति वृग्धो अंशुः ६
- समुद्रेण सिन्धवो यार्दमाना इन्द्राय सोमं सृष्टुं भरन्तः ।
 अंशुं बुहन्ति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनन्ति धारया पवित्रैः ७
- हृदा इव कुक्षयः सोमधानाः समीं विव्याच सर्वना पुरुणि ।
 अन्ना यदिन्द्रः प्रथमा व्याशं वृत्रं जघुन्वाँ अवृणीत सोमम् ८
- आ तू भरे माकिरेतत् परि ठाद् विष्ठा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम् ।
 इन्द्र यत् ते माहिर्न दन्नम् स्यस्मभ्यं तद्धयंश्च प्र यन्धि ९
- अस्मे प्र यन्धि मघवन्नृजीषिन्निन्द्र रायो विश्ववारस्य भूरेः ।
 अस्मे शतं शरदो जीवसे धा अस्मे वीराञ्छदर्वत इन्द्र शिभिन् १०
- शुनं हुवेम मघवान्निन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातो ।
 शूणवन्तमुग्रमूतये समत्सु प्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ११ [२०] (३६५)

(३७)

११ गायिलो विद्वधामित्रः । इन्द्रः । गायत्री, ११ अनुष्टुप् ।

- वार्त्रहत्याय शवसे पृतनाषाह्याय च । इन्द्र त्वा वर्तयामसि १
- अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो । इन्द्रं कृण्वन्तु वाधतः २
- नामानि ते शतक्रतो विश्वामिर्गीमिरीमहे । इन्द्राभिमातिषाह्ये ३
- पुरुहूतस्य धामभिः शतेन महयामसि । इन्द्रस्य चर्षणीधृतः ४
- इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुहूतमुपं ब्रुवे । भरेषु वाजसातये ५ [२१]
- वाजेषु सासहिर्मव त्वामीमहे शतक्रतो । इन्द्रं वृत्राय हन्तवे ६
- द्युक्षेपु पृतनाज्ये पृत्सुतुषु भवःसु च । इन्द्र साक्षामिमातिषु ७
- शुष्मिन्तमं न ऊतये द्युक्षिर्न पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो ८
- इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि तू आ वृणे ९
- अगस्निन्द्र भवो बृहद् द्युक्षं वधिष्व दुष्टरम् । उत ते शुष्मं तिरामसि १०
- अर्वावतो न आ गृह्यथो शक परावतः ।
 उ लोको यस्तं अद्विव इन्द्रेह तत् आ गंवि ११ [२२] (३७६)

(३८)

१० प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा, तादुभावपि वा गायिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अभि तष्टेव दीधया मनीषा—मन्यो न वाजी सुधुरो जिहानः ।
अभि प्रियाणि मर्मशूत पराणि कवीरिच्छामि संदृशे सुमेधाः १
इनोत पुच्छ जनिमा कवीनां मनोधृतः सुकृतस्तक्षत द्याम् ।
इमा उ ते प्रणयोऽं वर्धमाना मनोवाता अध नु धर्मेणि गमन् २
नि भीमिदत्र गुह्या दर्शना उत क्षत्राय रोदसी समञ्जन् ।
सं मात्राभिर्ममिरे येमुरुवीं अन्तर्मही समृते धार्यसे धुः ३
आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूष जिह्यो वसानश्चरति स्वरोचिः ।
महत् तद् वृष्णो असुरस्य नामा—ऽऽ विश्वरूपो अमुतानि तस्थौ ४
असूत पूर्वं वृषभो ज्यायां—निमा अस्य शुरुधः सन्ति पूर्वीः ।
दिवो नपाता विदथस्य धीमिः क्षत्रं राजाना प्रदिवो दधाथे ५ [२३]

त्रीणि राजाना विदथे पुरुणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि ।
अपश्यमन्न मर्नसा जगन्वान् वृते गन्धर्वो अपि वायुकोशान् ६
तद्विद्वस्य वृषभस्य धेनो—रा नामभिर्ममिरे सक्रम्यं गोः ।
अन्यदन्यदसुर्यं वसाना नि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन् ७
तद्विद्वस्य सवितुर्नकिर्मे हिरण्ययीममतिं यामशिभित् ।
आ सुधुती रोदसी विश्वमिन्वे अपीव योषा जनिमानि वने ८
युवं प्रत्नस्य साधथो महो यद् देवीं स्वस्तिः परि णः स्यातम् ।
गोपाजिह्वस्य तस्थुर्यो विरूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ९
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वार्जसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रभूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् १० [२४] (३८६)

(३९)

[सतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३९-५३]

९ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मतिर्हृद् आ वच्यमाना ऽच्छा पतिं स्तोमं तष्टा जिगाति ।
या जागृविर्विदथे शस्यमाने—न्द्र यत् ते जार्यते विद्धि तस्य १ (३८७)

विश्विषदा पूर्वा जायमाना वि जागृविर्विदधे श्रम्यमाना ।	
मद्रा वस्त्राण्यजुना वसाना सेयमस्मे सन्तजा पित्र्या धीः	२
यमा चिद्वज्रं यमसूरसूत जिह्वाया अग्रं पतदा ह्यस्थान् ।	
वर्षूषे जाता मिथुना संचेते तमोहना तपुषो बुध एता	३
नकिरिषां निन्विता मर्त्येषु यं अस्माकं पितरो गांषु योधाः ।	
इन्द्र एषां हंहिता माहिनावा नुद् गोत्राणिं समृजे कुंसनावान	४
सखा ह यत्र सखिभिर्नर्वन्वैरभिश्वा सत्वभिर्गा अनुगमन् ।	
सत्यं तदिन्द्रो वृशभिर्दर्शन्वैः सूर्यं विवेदु तमसि क्षियन्तम्	५ [२५]
इन्द्रो मधु संभृतमुस्त्रियायां पद्मद विवेदु शफवृक्षमे गोः ।	
गृहा हितं गुह्यं गुळहमप्सु हस्ते दधे दक्षिणे दक्षिणावान	६
ज्योतिर्वृणीत तमसो विजानन् शूरे स्याम दुरितावृमीकं ।	
इमा गिरः सोमपाः सोमवृद्ध जुषस्वेन्द्र पुरुतमस्य क्रूरोः	७
ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ण्या कुरे स्याम दुरितस्य भूरः ।	
भूरिं चिद्धि तुजतो मर्त्यस्य सुपारासो वसवो ब्रह्मणावत्	८
शूनं हुवेम मधवानिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातो ।	
शृण्वन्तमुग्रमृतयं समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	९ [२६] (३९५)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१ ॥]

(४०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्र त्वा वृषमं वयं सुते सोमं हवामहे । स पाहि मध्वो अन्धसः	१
इन्द्रं कतुविदं सुतं सोमं हर्यं पुरुदुत । पिबा वृषस्व तानृपिम्	२
इन्द्र प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्दुर्वेभिः । तिर स्तवान विश्पते	३
इन्द्र सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्पते । क्षर्यं जुनद्रास इन्द्रवः	४
वृषिष्वा जठरे सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम् । तव द्युक्षास इन्द्रवः	५ [१]
गिर्वेणः पाहि नः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे । इन्द्र त्वादातमिदं यशः	६
अभि द्युक्षानि वनिन इन्द्रं सचन्ते अक्षिता । पीत्वी सोमस्य जवृधे	७
अर्वावर्तो न आ गीहे परावतश्च वृत्रहन् । इमा जुषस्व नो गिरः	८
यवन्तरा परावतं—मर्वावर्तं च हूयसे । इन्द्रेह तत् आ गीहे	९ [२] (४०४)

(४१)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र मद्भां गधुवानः सोमपीतये । हरिभ्यां याह्यद्विषः १
 सत्तो होता न ऋत्विर् यस्तिस्तिरे बर्हिरानुषक् । अपुञ्जन् प्रातरद्वयः २
 इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद । कीहि क्षूर पुरोळाशम् ३
 रारन्धि सर्वनेषु ण एषु स्तोमेषु वृत्रहन् । उक्थेधिन्द्र गर्बणः ४
 मतर्यः सोमपात्रं रिहन्ति शर्वसस्पतिम् । इन्द्रं वृत्सं न मातरः ५ [३]

स मन्दस्या ह्यन्धसो राधंसे तन्वां मुहे । न स्तोतारं निवे करः ६
 वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो जरामहे । उत त्वमस्मपुर्बसो ७
 मारे अस्मद वि मुमुचो हरिभियावाङ् याहि । इन्द्र स्वधावो मत्स्वेह ८
 अवाञ्छं त्वा सुखे रथे वहतामिन्द्र केशिना । घृतस्नु बर्हिरासवे ९ [४] (४१)

(४२)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

उप नः सुतमा गंहि सोममिन्द्र गवाशिरम् । हरिभ्यां दस्ते अस्मयुः १
 तमिन्द्र मवृमा गंहि बर्हिःषां शार्वाभिः सुतम् । कुविश्वस्य तुष्णवः २
 इन्द्रमित्था गिरो ममाच्छागुरिषिता इतः । आवृते सोमपीतये ३
 इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे । उक्थेभिः कुविद्रागमत् ४
 इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् वधिष्व शतक्रतो । जठरे वाजिनीबसो ५ [५]

विद्रा हि त्वा धनंजयं वाजेषु वधूषं कवे । अथा ते सुक्त्रमीमहे ६
 इममिन्द्र गवाशिरं यवाशिरं च नः पिब । आगत्या वृषभिः सुतम् ७
 तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्थे । सोमं बोदामि पीतये । एष रारन्तु ते हवि ८
 त्वां सुतस्य पीतये प्रजमिन्द्र हवामहे । कुशिकासो अवस्यवः ९ [६] (४२)

(४३)

८ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । विश्वसु ।

आ याह्यवाङ्मृपं वन्धुरेष्वास्तवेदनु प्रविषः सोमपेयम् ।
 मिया सखाया वि मुचोर्प बर्हिस्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते १ (४३)

आ याहि पूर्विरतिं चर्षणीरौ अयं आशिष उरप नो हरिभ्याम् ।	
इमा हि त्वा मृतयः स्तोमंतष्टा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुषाणाः	२
आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देव हरिर्मियाहि तूर्यम् ।	
अहं हि त्वा मतिभिर्जोहवीमि घृतप्रपाः सध्रमावु मधूनाम्	३
आ च त्वामेता वृषणा वहतो हरी सखाया सुधुरा स्वङ्गान् ।	
धानावदिन्द्रः सर्वानं जुषाणः सखा सख्युः शृणवद् वन्दनानि	४
कुविन्मा गोपां करेसे जनस्य कुविद् राजानं मधवक्षुजीषिन् ।	
कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अमृतस्य शिक्षाः	५
आ त्वा ब्रुहन्तो हरयो युजाना अर्वागिन्द्र सध्रमावो वहन्तु ।	
प्र ये द्विता विव ऋअन्त्याताः सुसंमृटासो वृषभस्य मूराः	६
इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्ण आ यं ते ज्येन उञ्जते जभारं ।	
यस्य मदे क्यावयसि प्र कृटीर्यस्य मदे अप गोत्रा ववर्थं	७
शुनं हुवेम म्रघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातो ।	
शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु ग्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	८ [७] (४३०)

(४४)

५ गायत्रो विश्वामित्रः । इन्द्रः । बृहती ।

अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः ।	
जुषाण इन्द्र हरिर्मिनं आ नृह्या तितु हरितं रथम्	१
हर्यक्षुपसंमर्षयुः सूर्यं हर्वक्षरोचयः ।	
विद्रोभिकित्वान् हर्वश्व चर्षस इन्द्र विश्वा अमि भियः	२
घामिन्द्रो हरिधापसं पुषिषी हरिवपसम् ।	
अधारयद्भरितोर्मूरि भोजनं बधोरन्तर्हरिश्चरत	३
जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भाति रोचनम् ।	
हर्यश्वो हरितं धत्त आपुषमा वज्रं बाहोर्हरिम्	४
इन्द्रो हर्यन्तमर्जुनं वज्रं सुकैरभीर्जुतम् ।	
अपावृणोद्भरिभिरग्निभिः सुतमुद् गा हरिभिराजत	५ [८] (४३५)

(४९)

५ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । बृहती ।

आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्—याहि मयूररोमभिः ।	
मा त्वा के चिन्नि यमन्विं न पाशिनो ऽति धन्वं तौ इहि	१
वृन्खादो वलंरुजः पुरां कुर्मो अपामजः ।	
स्थाता रथस्य हयोरभिस्वः इन्द्रो हृळ्हा चिंदाऋजः	२
गम्भीरौ उदुधीर्वि कर्तुं पुण्यसि गा इव ।	
प्र सुगोपा यवसं धेनवो यथा हृदं कुल्पा इवाशत	३
आ नस्तुजं रविं भरां—शं न प्रतिजानते ।	
वृक्षं एकं फलमङ्कीव धनुही—न्द्र संपारणं वनु	४
स्वयुग्मिन्द्र स्वगच्छसि स्मद्विष्टिः स्वयंशस्तरः ।	
स वात्रधान ओजसा पुरुहुत भवां नः सुभवंस्तमः	५ [९] (४४०)

(४६)

५ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

युधमस्य ते वृषभस्य स्वराज उग्रस्य यूनः स्थविरस्य घृष्वेः ।	
अजूर्यतो वज्रिणो वीर्यांशेणी—न्द्र श्रुतस्य महतो महानि	१
महौ असि महिष वृण्येमि—धनस्पृदुं सहमानो अन्यान् ।	
एको विश्वस्य भुवन्नस्य राजा स योधया च क्षयया च जनान्	२
प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्र कुवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः ।	
प्र मज्मना विव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोमहो अन्तरिक्षाहजीवी	३
उरुं गभीरं जनुषाम्युग्रं विश्वव्यचसमवतं मतीनाम् ।	
इन्द्रं सोमांसः प्रदिर्वि सुतासः समुद्रं न स्रवत् आ विशन्ति	४
यं सोममिन्द्र पृथिवीधावा गर्भं न माता बिभ्रतस्त्वाया ।	
तं ते हिन्वन्ति तमु ते मृजन्त्य—ध्वयवो वृषम पातवा उ	५ [१०] (४४५)

(४७)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- मरुत्वौ इन्द्र वृषभो रणांय पिबा सोममनुष्वधं मदाय ।
 आ सिञ्चस्व जठरे मध्वं क्रुमि त्वं राजासि प्रविषः सुतानाम् १
- सजोषा इन्द्र सर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूरं विद्वान् ।
 जहि शत्रूरप मूर्धो नुवृस्वाऽधामयं कृणुहि विश्वतो नः २
- उत ऋतुभिर्ऋतुपाः पाहि सोमं मिन्द्रं देवेभिः सखिभिः सुतं नः ।
 यौ आमजो मरुतो ये त्वाऽन्वहन् वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः ३
- ये त्वाहिहत्ये मघवन्नवर्धन् ये शम्भ्वरे हरिषो ये गविष्टौ ।
 ये त्वा नूनमनुमदन्ति विषाः पिबेन्द्र सोमं सर्गणो मरुद्भिः ४
- मरुत्वन्तं वृषभं वावृधान मकवारिं विव्यं शासमिन्द्रम् ।
 विश्वासाहमवसे नूतनायो ग्रं संहोदामिह तं हुवेम ५ [११] (४१०)

(४८)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- सद्यो ह जातो वृषभः कनीनः प्रमर्तुमावदन्धसः सुतस्य ।
 साधोः पिब प्रतिकामं यथा ते रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य १
- यजायथास्तद्वहरस्य कामेऽशोः प्रीयुषमपिबो गिरिष्ठाम् ।
 तं ते माता परि योषा जनित्री महः पितुर्वस आसिञ्चदग्रं २
- उपस्थाय मातरमन्नमिह तिग्ममपश्यदुभि सोममूर्धः ।
 प्रयावयन्नचरद् गुत्सोऽन्यान महानि चक्रे पुरुधर्मतीकः ३
- उग्रस्तुराषाळभिर्मृत्योजा यथावशं तन्वं चक्र एषः ।
 त्वष्टारमिन्द्रोऽनुषाभिभूयाऽऽमुष्या सोममपिबच्चमूषु ४
- शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं सुस्मिन् भरे नूतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ५ [१२] (४५५)

(४९)

५ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शंसा महामिन्द्रं यस्मिन् विश्वा आ कूटयः सोमपाः काममव्यन् ।	
यं सुकर्तुं धिषणे विश्वतष्टं घनं वृत्राणां जनयन्त देवाः	१
यं नु नक्षिः प्रतनासु स्वराजं द्विता तरति नृतमं हरिष्ठाम् ।	
इततमः सत्त्वभिर्यो ह शूषेः पृथुज्या अमिनावायुर्दस्योः	२
सहाबा प्लुत्सु तरणिर्नावां व्यानशी रोदसी मेहनावान् ।	
भगो न कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः सुहवो वयोधाः	३
धर्ता विवो रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वो रथो न वायुर्वसुभिर्नियुत्वान् ।	
क्षपां वस्ता जनिता सूर्यस्य विभक्ता भ्रातं धिषणेव वाजम्	४
शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमृधमृतये समत्सु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं घनानाम्	५ [१३] (४६०)

(५०)

५ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः स्वाहा पिबतु यस्य सोमं आगत्या तुष्टो वृषमो मरुत्वान् ।	
ओरुव्यवाः णतामेरिभ्रं रास्यं हविस्तन्वाः काममध्याः	१
आ ते सपर्यु जवसे युनजिम् ययोरनु प्रदिवः श्रुटिमावः ।	
इह त्वां धयुर्हरयः सुशिम् पिबा त्वस्य सुवृतस्य चारोः	२
गोभिर्मिमिक्षुं दधिरे सुपारमिन्द्रं ज्यैष्ठ्याय धायसे गृणानाः ।	
मन्वानः सोमं पपिवौ ऋजीषिन् त्समस्मभ्यं पुरुधा गा इषण्य	३
इमं कामं मन्दया गोभिरम्भ- २२- वता राधसा प्रपथध्व ।	
स्वयवो मतिमिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुणिकासो अक्रन्	४
शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमृधमृतये समत्सु भ्रन्तं वृत्राणि संजितं घनानाम्	५ [१४] (४६५)

(५१)

११ गाथिनो विद्यामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-३ जगती, १०-११ गायत्री ।

चर्चणीधृतं मयवानमुच्यते ।—मिन्द्रं गिरो ब्रुहीरभ्यनूषत ।
वायुधानं पुरुहूतं सुवृत्तिमि—रमस्यं जरमाणं विवेदिषे १
अतकतुमर्णवं शाकिनं नरं गिरो म इन्द्रमुप यन्ति विश्वतः ।
वाजसर्पिं पूर्मिवं तूर्णमप्युतं धामसाचममिषाचं स्वविदम् २
आकरे वसोर्जिता वनस्यते ऽनेहसः स्तुम इन्द्रो दुवस्यति ।
विषस्वतः सदन आ हि पिषिये संज्ञासाहममिमातिहर्नं स्तुहि ३
नृणामु त्वा नृतमं गीर्मिदुधे—रमि म वीरमर्चता सुबाधः ।
सं सहेस पुरुमायो जिहीते नमो अस्य प्रदिषु एक ईशे ४
पूर्वोरस्य निषिधो मर्त्येषु पुरू वसूनि पृथिवी विमर्ति ।
इन्द्राय द्याव ओषधीरुतापो रयि रक्षन्ति जीरयो वनानि ५ [१५]

तुभ्यं ब्रह्माणि गिरं इन्द्र तुभ्यं सूत्रा वधिरे हरिवो जुषस्व ।
बोध्याऽपिरवसो नूतनस्य सखे वसो जस्तिभ्यो वयो धाः ६
इन्द्रं मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शायते अपिषः सुतस्य ।
तव प्रणीती तव छार शर्म—ज्ञा विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः ७
स बावज्ञान इह पाहि सोमं मरुद्भिरिन्द्र सखिमिः सुतं नः ।
जातं यत् त्वा परि वृषा अमूचन् महे भराय पुरुहूत विश्वं ८
अप्युर्यं मरुत आपिरेवो ऽमन्वृक्षिन्द्रमनु दातिवाराः ।
तेभिः साकं पिबतु वृत्रत्वादः सुतं सोमं वृष्टावः स्वे सुधस्ये ९
इवं ह्यन्वोजसा सुतं राधानां पते । पिबा त्वस्य गिर्विणः १०
यस्ते अनु स्वधामसां सुते नि वच्छ तन्वम् । स त्वा ममशु सोम्यम् ११
म ते अश्रोतु कृष्योः रेन्द्र ब्रह्मणा शिरः । म बाहू शूर राधसे १२ [१६] (४७७)

(५२)

८ गाथिनो विद्यामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-४ गायत्री, ६ जगती ।

धानावन्तं करमिणं—मपुपवन्तमुक्थिनम् । इन्द्रं प्रातर्जुषस्व नः १
पुरोव्याशं पचत्यं जुषस्वेन्द्रा गुरस्व च । तुभ्यं वृष्यानि सिष्यते २ (४७९)

पुरोळाशं च नो घसो जोषयासे गिरंश्च नः । वधूयुरिव योषणाम्	३
पुरोळाशीं सनश्नुत प्रातःसावे जुषस्व नः । इन्द्र क्रतुर्हि ते बृहन्	४
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य धानाः पुरोळाशमिन्द्र कृष्वेह चारुम् ।	
प्र यत् स्तोता जरिता तूष्यर्थो वृषायमाण उप गीर्भिरिष्टि	५ [१७]
तृतीयं धानाः सर्वेन पुरुहुत पुरोळाशमाहुतं मामहस्व नः ।	
क्रमुमन्तं वाजवन्तं त्वा कवे प्रयस्वन्त उप शिक्षेम धीतिभिः	६
पूषण्वते ते चक्रमा कुरुमं हरिषते हर्यश्वाय धानाः ।	
अपूपमन्त्रि सर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान्	७
प्रति धाना भरत तूष्यमस्मै पुरोळाशीं वीरतमाय नृणाम् ।	
दिवेदिवे सप्तशीरिन्द्र तुभ्यं वर्धन्तु त्वा सोमपेयाय धृष्णो	८ [१८] (४८५)

(५३)

२४ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः; १ इन्द्रापर्वतो; १५, १६ वाहः, (सस्पर्शः); १७-२० रथाङ्गानि;
२१-२४ अभिषापः । त्रिष्टुप्; १०, १६ जगती; १३ गायत्री;
१०, २०, २० अनुष्टुप्; १८ बृहती ।

इन्द्रापर्वता बृहता रथेन वामीरिष आ वहतं सुवीराः ।	
वीतं हव्यान्यध्वेषु देवा वर्धेथां गीर्भिरिळ्या मर्वन्ता	१
तिष्ठा सु कै मघवन् मा परा गाः सोमस्य नु त्वा सुषुतस्य यक्षि ।	
पितुर्न पुत्रः सिचुमा रभे त इन्द्र स्वादिष्ठया गिरा शंवीवः	२
शंसावाध्वर्यो प्रति मे गृणीहीन्द्राय वाहः कृणवाव जुष्टम् ।	
एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदाऽथा च भूदुक्थमिन्द्राय शस्तम्	३
जायेदस्तं मघवन् त्सेदु योनिस्तदित् त्वा युक्ता हरयो वहन्तु ।	
यदा कदा च सुनवाम सोममग्निर्द्वा द्रुतो धन्वात्यच्छ	४
परा याहि मघवन्ना च याहीन्द्र भ्रातरुमयत्रा ते अर्थम् ।	
यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासमस्य	५ [१९]

अपाः सोममस्तमिन्द्र प्र याहि कल्याणीर्जाया सुरर्णं गृहे ते ।

यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो दक्षिणावत्

६ (४९१)

इमे भोजा अङ्गिरसो विरूपा विवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।	
विश्वामित्राय ददतो मघानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः	७
रूपैरूपं मघवा बोधवीति मायाः कृण्वानस्तन्वं परि स्वाम ।	
त्रिर्यद विवः परि मुहूर्तमागात स्वैर्मन्त्रैरनुतुषा क्रतावा	८
महौ कपिर्दवजा देवजुतो ऽस्तभ्नात सिन्धुमर्णवं नृचक्षाः ।	
विश्वामित्रो यदवहत सुदास मर्षियायत कुशिकमिरिन्द्रः	९
हंसा इव कृणुध श्लोकमर्दिभिर्मदन्तो गीर्भिरध्वे मुने सचा ।	
देवेभिर्विषा कपयो नृचक्षसो वि पिबध्वं कुशिकाः साम्यं मधुं	१० [२०]

उप प्रेत कुशिकारचेतयध्वमभ्वं गयं प्र मुञ्चता सुदासः ।	
राजा वृत्रं जह्नुनत प्रागण्युवुगर्था यजाते वर आ पृथिव्याः	११
य इमे रोदसी उमे अहमिन्द्रमतुष्टवम ।	
विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्मेदं भारतं जनम्	१२
विश्वामित्रा अरासत ब्रह्मेन्द्राय वृजिणे । कर्द्विन्नः सुरार्धसः	१३
किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावो नाशिरं दुष्टे न तपन्ति घमम ।	
आ नो भर प्रमगन्दस्य वेदो नैचाशाखं मघवन् रन्धया नः	१४
ससर्परिरमतिं बाधमाना बृहन्मिमाय जमर्दमिदता ।	
आ सूर्यस्य दुहिता ततान श्रवो देवेष्वमृतमजुयम्	१५ [२१]

ससर्परिरमरत् तूर्यमेभ्यो ऽधि श्रवः पाञ्चजन्यासु कृष्टिषु ।	
सा पक्षयाऽनव्यमायुर्दर्शना यां मे पलस्तिजमवुग्रयो वृदुः	१६
स्थिरो गावो भवतां वीळुरक्षो मेषा वि वर्हि मा युगं वि शीरि ।	
इन्द्रः पातत्ये ददतां शरीतिररिष्टेनेमे अभि नः सचस्व	१७
बलं धेहि तनूषु नो बलमिन्द्रानल्लुप्तु नः ।	
बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि बलदा असि	१८
अभि व्ययस्व खविरस्य सारमोजो धेहि स्पन्कुने शिंशर्पायाम् ।	
अक्षं वीळो वीळित वीळयस्व मा यामावुस्मादव जीहिपो नः	१९
अयमस्मान् वनस्पतिर्मा च हा मा च रीरिषत् ।	
स्वस्या गृहेभ्य आवसा आ विमोर्चनात	२० [२२] (५०५)

इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो अद्य याच्छ्रेष्ठार्भिर्मघवञ्छुर जिव्य ।	
यो नो द्वेष्ट्यधरः सत्पदीह यमु द्विष्मस्तमु प्राणो जहातु	२१
परशुं चिद् वि तपति शिम्बलं चिद् वि वृश्चति ।	
उत्सा चिदिन्द्र येषन्ती प्रयस्ता फेनमस्यति	२२
न सार्यकस्य चिकिते जनासो लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः ।	
नावाजिनं वाजिनां हासयन्ति न गर्वुभं पुरो अश्वाभयन्ति	२३
इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम् ।	
द्विन्वन्यश्चमरणं न नित्यं ज्यावाजं परि णयन्त्याजौ	२४ [२३](५०९)

(५४)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५४-६२]

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विष्टवे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इमं महे विवृथाय शूषं शश्वत् कृत्व ईडथाय प्र जंभुः ।	
शृणोतु नो दम्येमिरिनीकैः शृणोत्वग्निर्द्विजैरजस्रः	१
महिं महे विवे अर्चां पृथिव्यै कामो म इच्छञ्चरति प्रजानन् ।	
ययोर्ह स्तोमं विदथेषु देवाः संपर्यवां मादयन्ते सचायोः	२
शुबोक्तं रोदसी सत्यमस्तु महे षु णः सुविताय प्र भूतम् ।	
इदं विवे नमो अग्रे पृथिव्यै संपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम्	३
उतो हि वां पुर्या आविविद्र अतावरी रोदसी सत्यवाचः ।	
नरंश्चिद् वां समिधे शूरसातो ववन्दिरे पृथिवि वेर्विद्वानाः	४
को अद्धा वेवृ क इह प्र वोचद् देवाँ अच्छा पृथ्यादं का समेति ।	
वहभ एषामवमा सदांसि परेषु या गुह्येषु वृतेषु	५ [२४]

कविर्नुचक्षा अमि पीमचष्ट क्रतस्य योना विधृति मवन्ती ।	
नानां चक्राते सदनं यथा वेः समानेन कर्तुना संविद्वाने	६
समान्या विपुते दूरेजन्ते ध्रुवे पदे तस्थतुर्जागुरुकं ।	
उत स्वसारां पुवती मवन्ती आदु बुवाते मिथुनानि नाम	७
विश्वेदेवते जनिमा सं विचिक्तो महो देवान् बिभ्रती न व्यथेते ।	
एजदं ध्रुवं पत्यते विश्वमेकं चरत पतत्रि विषुणं वि जातम्	८ (५१७)

सनां पुराणमध्येभ्यारा नमः॑ पितुर्जनिनुर्जामि तन्नः ।

देवासो यत्र पतितार एवैरुरौ पथि व्युति तस्थुरन्तः

९

इमं स्तोमं रोदसी प्र ब्रवी भ्यूवदराः शृण्वन्तमिहिराः ।

मित्रः सन्नाजो वरुणो युवान आदित्यासः कवयः पप्रथानाः

१० [२५]

हिरण्यपाणिः सविता सुजिह्व क्षिरा विवो विवधे पत्यमानः ।

देवेषु च सवितः भोक्तृममे रावृस्मभ्यमा सुव सर्वतातिम्

११

सुकृत सुपाणिः स्वर्वां कृतावा देवस्त्वष्टावसे तानि नो धाम ।

पुषण्वन्तं क्रमवो मादयध्व मूर्ध्वग्रावाणो अध्वरमतट

१२

विद्युद्वथा मरुतं क्रष्टिमन्तो विवो मर्यां कृतजाता अयासः ।

सरस्वती शृणवन् यज्ञियासो धातां रथिं सहवीरं तुरासः

१३

विष्णुं स्तोमासः पुरुवृस्ममर्का भगस्येव कारिणो यामनि गमन ।

उरुक्रमः कंकुहो यस्य पूर्वीर्न मर्धन्ति युवतयो जनित्रीः

१४

हन्त्रो विश्वैर्धर्यैः पत्यमान उमे आ पमो रोदसी महित्वा ।

पुरंदरो वृत्रहा धृष्णुषेणः संगृभ्या न आ मरा भूरि पश्वः

१५ [२६]

नासत्या मे पितरां बन्धुपृच्छा सजात्यमश्विनोश्चारु नाम ।

युवं हि स्थो रथिषौ नो रथीणां वृत्रं रक्षेथे अकंवरदग्धा

१६

महत तद् वः कवयश्चारु नाम यद्ध देवा भवथ विश्व इन्द्रे ।

सत्तं क्रमुमिः पुरुकृत म्रियेमि रिमां धिर्यं सातये तक्षता नः

१७

अर्यमा णो अदितिर्यज्ञियासो ऽदग्धानि वरुणस्य व्रतानि ।

युयोतं नो अनपत्यानि गन्तोः प्रजावान् नः पशुमौ अस्तु गातुः

१८

देवानां वृतः पुरुध प्रसूतो ऽनांगान् नो वोचतु सर्वताता ।

शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वान्तरिक्षम्

१९

शृण्वन्तु नो वृषेणः पर्वतासो ध्रुवक्षेमास इळया मवन्तः ।

आदित्यैर्नो अदितिः शृणोतु यच्छन्तु नो मरुतः शर्म मद्रम्

२०

सदा सुगः पितुमौ अस्तु पन्था मध्वा देवा ओषधीः सं पिपुक्त ।

भगो मे अग्ने सरुये न मृध्या उद रायो अश्यां सवनें पुरुक्षोः

२१

स्ववस्व हव्या समिधो दिदी ह्यस्मद्वाक् सं मिमीहि श्रवांसि ।

विश्वो अग्ने पृत्सु ताञ्जेषि शत्रू नहा विश्वा सुमना दीदिही नः

२२ [२७] (५३१)

(५५)

२९ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

उषसः पूर्वा अध यद् व्युषु—महद् वि जज्ञे अक्षरं पदे गोः ।	
मृता देवानामुप नु प्रभूषन् महद् देवानामसुरत्वमेकम्	१
मा ष णो अत्र जुहुरन्त देवा मा पूर्वे अग्ने पितरः पवुज्ञाः ।	
पूराग्रयोः स्रष्टानोः केतुरन्त—महद् देवानामसुरत्वमेकम्	२
वि मे पुरुत्रा पतयन्ति कामाः शस्यच्छा दीद्ये पूर्व्याणि ।	
समिन्द्रे अग्रावृतमिदं वैषम महद् देवानामसुरत्वमेकम्	३
समानो राजा विभूतः पुरुत्रा शयं शयासु प्रयुतो वनानु ।	
अन्या वत्सं भरति क्षति माता महद् देवानामसुरत्वमेकम्	४
आक्षित पूर्वास्वपरा अनुरुत सद्यो जातासु दरुणीध्वन्तः ।	
अन्तर्वतीः सुवगे अर्पवीता महद् देवानामसुरत्वमेकम्	५ [२८]
शायुः परस्तादध नु द्विमाता ऽबन्धनश्चरति वत्स एकः ।	
मित्रस्य ता वरुणस्य व्रतानि महद् देवानामसुरत्वमेकम्	६
द्विमाता होता विद्येषु सघ्रा ऽन्वयं चरति क्षेति बुध्नः ।	
प्र रणयानि रण्यवाचो भरन्ते महद् देवानामसुरत्वमेकम्	७
शूरभ्येषु युधयतो अन्तमस्य प्रतीचीनं ददृशे विश्वमायत् ।	
अन्तर्मतिश्चरति निष्पिधं गो महद् देवानामसुरत्वमेकम्	८
नि वेवेति एलितो वृत आ—स्वन्तर्महांश्चरति रोचनेन ।	
वपूषि बिभ्रदुमि नो वि चष्टे महद् देवानामसुरत्वमेकम्	९
विष्णुर्गोपाः परमं पति पार्थः प्रिया धामान्यमृता दधानः ।	
असिष्टा विश्वा भुवनानि वेद महद् देवानामसुरत्वमेकम्	१० [२९]
नानां चक्राते यम्याई वपूषि तयोरन्यद् रोचते कृष्णमन्यत् ।	
स्यावी च यदरुषी च स्वसारौ महद् देवानामसुरत्वमेकम्	११
माता च यत्र बुहिता च धेनु संबर्द्धं धापयेते समीची ।	
ऋतस्य त सदर्सीळे अन्त—महद् देवानामसुरत्वमेकम्	१२
अन्यस्यां वत्सं रिहती मिमाय कयां भुवा नि दधे धेनुकथः ।	
ऋतस्य सा पर्यसापिन्वतेळा महद् देवानामसुरत्वमेकम्	१३ (५४४)

पथा वस्ते पुरुकृपा वपुं व्युर्ध्वा तस्थौ उपवि रेरिहाणा ।
 क्रतस्य सद्य वि चरामि विद्वान् महद् देवानामसुरत्वमेकम् १४
 पदे ह्य निहिते वृस्मे अन्तस्तयोरन्यद् गृह्यमाविरन्यत ।
 सधीचीना पथ्याई सा विपुची महद् देवानामसुरत्वमेकम् १५ [३०]

आ धेनवो धुनयन्तामशिन्धीः सबर्धुघाः शङ्गाया अप्रदुग्धाः ।
 नव्यानव्या युवतयो मर्षन्ती महद् देवानामसुरत्वमेकम् १६
 यवुन्यासु वृषभो रोरवीति सो अन्यस्मिन् युधे नि दधाति रेतः ।
 स हि क्षपावान् त्स भगः स राजा महद् देवानामसुरत्वमेकम् १७
 वीरस्य नु स्वश्वर्यं जनासुः प्र नु वीचाम विदुरस्य वेताः ।
 षोडहा युक्ताः पञ्चपञ्चा वहन्ति महद् देवानामसुरत्वमेकम् १८
 देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुपोष प्रजाः पुरुधा जजान ।
 इमा च विश्वा भुवनान्यस्य महद् देवानामसुरत्वमेकम् १९
 मही समैरक्षम्बा समीची उमे ते अस्य वसुना न्युटे ।
 शूण्वे वीरो विन्वर्मानो वसुनि महद् देवानामसुरत्वमेकम् २०
 इमां च नः पृथिवी विश्वधाया उप क्षेति हितमित्रो न राजा ।
 पुरःसदः शर्मसदो न वीरा महद् देवानामसुरत्वमेकम् २१
 निष्पिध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयि त इन्द्र पृथिवी विभर्ति ।
 सखायस्ते वाममाजः स्याम महद् देवानामसुरत्वमेकम् २२ [३१] (५५३)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ अ० १-१५]

(५६)

८ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाक्यो वा । विभ्वे देवाः । त्रिष्टुप ।

न ता भिनन्ति मायिनो न धीरा वता देवानां प्रथमा ध्रुवाणि ।
 न रोदसी अदुहा वेद्यामि न पर्वता निनमं तस्थिवांसः १
 बहू मारौ एको अचरन् बिमर्त्युतं वरिष्ठमुप गाव आगुः ।
 तिष्ठो महां परास्त ररत्या गृहा द्वे निहिते वर्यका २ (५५५)

त्रिपाजस्यो वृषभो विश्वरूप उत त्र्युधा पुरुध प्रजावान् ।	
त्र्यनीकः पत्यते माहिनावान् त्स रेतोधा वृषभः शश्वतीनाम्	३
अभीकं आसां पवुवीरबो ध्यावित्यानामहे चारु नाम ।	
आर्पश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग् वर्जन्तीः परिं बीमवृञ्जन्	४
त्री षधस्थां सिन्धवस्त्रिः कवीनां सुत त्रिमाता विदथेषु सन्नाद् ।	
ऋतावरीर्योषणास्तितो अप्यास्त्रिरा विवो विदथे पत्यमानाः	५
त्रिरा विवः संवितवोर्याणि विवेर्विव आ सुव त्रिर्नो अह्नः ।	
त्रिधातुं राय आ सुवा वसुनि भगं त्रातधिषणे सातये धाः	६
त्रिरा विवः संविता सोषवीति राजानां मित्रावरुणा सुपाणी ।	
आर्पश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं भिक्षन्त सवितुः सवार्य	७
त्रिरुत्तमा दृणशां रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः ।	
ऋतावान् इषिरा द्रुळभासस्त्रिरा विवो विदथे सन्तु देवाः	८ [१] (५६१)

(५७)

६ गाथिनो विश्वामित्रः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र मे विविक्काँ अविदन्मनीषां धेनुं चरन्तीं प्रयुतामगोपाम् ।	
सद्यश्चिद या दुदुहे भूरिं धासे रिन्दुस्तकुभिः पनितारो अस्याः	१
इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुहस्ता विवो न प्रीताः शशयं दुदुहे ।	
विश्वे यदस्यां रणयन्त देवाः प्र वोऽत्र वसवः सुहमश्याम्	२
या जामयो वृष्ण इच्छन्ति शक्तिं नमस्यन्तीर्जानते गर्भमस्मिन् ।	
अच्छां पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरन्ति विभ्रतं वपूषि	३
अच्छां विवक्त्रि रोदसी सुमेके ग्राव्णो युजानो अध्वरे मनीषा ।	
इमा उ ते मनवि भूरिवारा ऊर्ध्वा भवन्ति दर्शता यजत्राः	४
या ते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्नें देवेभूचयत उरुची ।	
तयेह विश्वो अवंसे यजत्रा ना सादय पाययां चा मधूनि	५
या ते अग्ने पर्वतस्येव धारा संश्रन्ती पीपयद् देव चित्रा ।	
तामस्मभ्यं प्रमर्ति जातवेदो वसो रास्व सुमर्ति विश्वजन्त्याम्	६ [२] (५६७)

(५८)

९ गायिनो विश्वामित्रः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

धेनुः प्रज्ञस्य काम्यं दुर्हाना ऽन्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः । आ द्योतनिं वहति शुभ्रयामो षसः स्तोमो अश्विनावजीगः	१
सुपुग् वहन्ति प्रति वामूतेनो ध्वा भवन्ति पितरेषु मेधाः । जरेथामस्मद् वि एणेर्मनीषां युवोरवश्चकुमा यातमर्वाक्	२
सुयुग्मिरश्वैः सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकमद्वेः । किमङ्ग वा प्रत्यवर्ति गमिष्ठा ऽऽहुर्विपासो अश्विना पुराजाः	३
आ मन्येथामा गतं कच्चिदेवै र्विश्वे जनासो अश्विना हवन्ते । इमा हि वां गोकर्जकीका मधूनि प्र मित्रासो न वृदुरुक्षो अग्रे	४
तिरः पुरु चिदश्विना रजा स्याङ्गणो वां मघवाना जनेषु । सह यातं पृथिभिर्देवयानै र्दस्त्राविमे वां निधयो मधूनाम्	५ [३]

पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जह्नाव्याम । पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदम सह नू संमानाः	६
अश्विना वायुना युवं सुदक्षा नियुद्धिश्च सजोर्यसा युवाना । नासत्या तिरोऽद्वयं जुषाणा सोमं पिबतमग्निधा सुदानू	७
अश्विना परि वामिषः पुरुची रीयुर्गार्भिर्मर्यतमाना असृधाः । रथो ह वामृतजा अद्रिजुतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः	८
अश्विना मधुपुत्तमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं कुरोणे । रथो ह वां मूरि वर्षः करिक्त सुतावतो िरुत्तमर्यतिष्ठः	९ [४] (५७६)

(५९)

९ गायिनो विश्वामित्रः । मित्रः । त्रिष्टुप्, ६-९ गायत्री ।

मित्रो जनान् यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम् । मित्रः कृटीरनिमिषामि चष्टे मित्रार्य हव्यं घृतवज्जुहोत	१
प्र स मित्रं मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्तं आदित्य शिक्षति व्रतेन । न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनमहो अश्रोत्यन्तितो न वृरात्	२ (५७८)

अनमीवास इलंया मर्वन्तो मितज्ञवो वरिमन्ना पुथिव्याः ।
 आवृत्यस्य व्रतमुपक्षिपन्तो वयं मित्रस्य सुमती स्याम ३
 अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः ।
 तस्य वयं सुमती यज्ञियस्याऽपि मये सौमनसे स्याम ४
 मह्यो आदित्यो नमसोपसद्यो यातयज्जनो गृणते सुशेवः ।
 तस्मा एतत् पन्यतमाय जुष्टमग्नौ मित्राय हविरा जुहोत ५ [५]

मित्रस्य चर्वणीधृतो ऽथो वेवस्य सानसि । द्युक्षं वित्रध्वस्तमम् ६
 अमि यो मंदिना विवं मित्रो बभूव सप्रथाः । अमि श्रवोमिः पृथिवीम् ७
 मित्राय पञ्च येमिरे जना अभिर्दिशवसे । स वेवान् विश्वान् बिमर्ति ८
 मित्रो वेवेष्वायुषु जनाय वृत्तर्बहिषे । इषं इष्टमंता अकः ९ [६] (५८५)

(६०)

७ गायिनो विश्वामित्रः । क्रमवः, ५-७ इन्द्र क्रमवश्च । अगती ।

इहेह वो मनसा बुन्धुतां नर उशिजो जग्मुरमि तानि वेवसा ।
 यामिर्मायामिः प्रतिजुतिवर्षसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश १
 यामिः शचीभिश्चमसाँ अर्पिशत् यया धिया गामरिणीत चर्मणः ।
 येन हरी मनसा निरतक्षत् तेन देवत्वमुभवः समानश २
 इन्द्रस्य सख्यमुभवः समानगुर्मनोर्नपातो अपसो वधन्विरे ।
 सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे विद्धी शर्मीमिः सुकृतः सुकृत्यया ३
 इन्मेण याथ सरथं सुते सचाँ अथो वशानां भवथा सह धिया ।
 न वः प्रतिमे सुकृतानि वाचतः सौधन्वना क्रमवो वीर्याणि च ४
 इन्द्रं क्रमुमिर्वाजवज्जिः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्वा गमस्त्वोः ।
 धियेषितो मघवन् द्राक्षुषो गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ५
 इन्द्रं क्रभुमान् वाजवान् मत्स्वेह नो ऽस्मिन् त्सर्वे शक्या पुरुद्वत ।
 इमानि दुष्यं स्वसराणि येमिरे मृता वेवानां मनुषश्च धर्मीमिः ६
 इन्द्रं क्रमुमिर्वाजिर्वाजयस्त्रिह स्तोमं जरितुरुप याहि यज्ञियम् ।
 ज्ञातं केतेभिरिबिरेभिरायवं सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ७ [७] (५९१)

(६१)

७ गायिनो विश्वामित्रः । उवाच । विष्टुप् ।

उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुषस्व गृणतो मघोनि ।	
पुराणी देवि युवतिः पुरंधि-रनु वतं चरसि विश्वदारे	१
उषो देव्यमर्त्या वि माहि चन्द्ररथा सूनुता इरपन्ती ।	
आ त्वा वहन्तु सुयमांसो अश्वा हिरण्यवर्णा पृथुपाजसो य	२
उषः प्रतीची भुव्नानि विश्वो-र्ध्वा तिष्ठस्यमृतस्य केनुः ।	
समानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या वंनुत्सव	३
अव स्यूमेव चिन्वती मघो न्युषा याति स्वसरस्प यत्नी ।	
स्वर्जनेन्ती सुमगा सुदंसा आन्ताद् विवः पश्य आ पृथिव्याः	४
अच्छा वो देवीमुषसं विगाती प्र वो भरध्वं नमसा सुदुक्किम ।	
ऊर्ध्वं मधुघा विवि पाजो अश्वेत् प्र तेचना हरुचे रुण्यसंहक्	५
क्रतावरी द्विवो अर्कैरबो-ध्या रेवती रोदसी चित्रमस्थान् ।	
आयतीमग्न उषसं विमार्ती वाममेषि द्वविणं मिश्रमाणः	६
क्रतस्य बुध्न उषसामिषण्यन् वृषा मही रोदसी आ विवेश ।	
मही मित्रस्य वरुणस्य माया चन्द्रेव भानुं वि दधे पुरुत्रा	७ [८] (५११)

(६२)

१८ गायिनो विश्वामित्रः, ११-१८ अमदग्निर्वा । १-३ इन्द्रावरुणौ, ४-६ बुध्नस्यतिः, ७-९ पूषा,
१०-१२ सविता, १३-१५ सोमः, १६-१८ मित्रावरुणौ । गायत्री, १-३ विष्टुप् ।

इमा उ वा भूमयो मन्यमाना युवानति न तुज्यां अमूवन् ।	
कर्वित्पर्विन्द्रावरुणा यशो वा येन स्मा सिनं भरथः सस्विभ्यः	१
अयमु वा पुरुतमो रयीय अश्वसुममवसे जोहवीनि ।	
सजोवाविन्द्रावरुणा मरुद्भिर्विवा पृथिव्या शृणुतं हव्यं मे	२
अस्मे तर्विन्द्रावरुणा वसु ध्या वृस्मे रयिर्भरुतः सर्ववीरः ।	
अस्मान् वरुञ्जीः शरणेरव न्त्वस्मान् होत्रा भारती वक्षिणामिः	३ (६०२)

बृहस्पते जुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य	। रास्व रत्नानि वाशुषे	४
शुचिर्मर्कैर्बृहस्पतिं मध्वरेषु नमस्यत	। अनाभ्योज आ चके	५ [९]
वृषमं चर्षणीनां विश्वरूपमर्वाभ्यम्	। बृहस्पतिं वरेण्यम् ।	६
इयं ते पूषन्नाष्टणे सुदुतिर्विव नव्यसी	। अस्माभिस्तुभ्यं शस्यते	७
तां जुषस्व गिरं मम गृह्यमाणैः धियम्	। बहुयुरिव योषणाम्	८
यो विश्वामि विपश्यति भुवना सं च पश्यति ।	स नः पूषाविता भुवत	९
तत् सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि	। धियो यो नः प्रचोदयात	१० [१०]
देवस्य सवितुर्वयं वाजयन्तः पुरंध्या	। भर्गस्य गतिमीमहे	११
देवं नरः सवितारं विषा यज्ञैः सुवृक्तिभिः	। नमस्यन्ति धियेष्टिताः	१२
सोमो जिगाति गातुविद् देवानामेति निष्कृतम्	। ऋतस्य योनिमासवम्	१३
सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे	। अनमीवा इषस्करत्	१४
अस्माकमार्युर्वर्धय भूमिमातीः सहमानः	। सोमः सधस्थमासवत	१५
आ नो मित्रावरुणा धृतैर्गव्यृतिमुक्षतम्	। मध्वा रजांसि सुक्रतु	१६
उरुशंसा नमोवृधा मन्त्रा दक्षस्य राजथः	। द्वाधिष्ठाभिः शुचित्रता	१७
गुणाना जमदग्निना योनावृतस्यं सीदतम्	। पातं सोममृतावृधा	१८ [११] (६१७)

॥ इति तृतीयं मण्डलं समाप्तम् ॥

— ३७१६ —

मंत्र-संख्या

द्वितीयमंडलस्यान्तपर्यन्तं २४३५

तृतीय-मण्डलस्य ६१७

सर्वयोगः- ३०५२

अथ चतुर्थं मण्डलम् ।

[प्रथमोऽनुगाकः ॥१॥ सू० १-१०]

(१)

१० वामदेवो गौतमः । अग्निः, १-५ मग्नीवरुणौ वा । निष्कृप्, १ अष्टिः, २ अतिजगती, ३ धृतिः ।

त्वां ह्यग्निं सवृमितं समन्यवो देवासो देवमर्तिं न्येरि इति कृत्वा न्येरि ।

अमर्त्यं यजत मर्त्येष्व्वा देवमादेवं जनत प्रचेतसं विश्वमादेवं जनत प्रचेतसम् ।

स भ्रातरं वरुणमग्न आ ववृत्स्व देवो अच्छा सुमती यज्ञवर्नसं ज्येष्ठं यज्ञवर्नसम् ।

ऋतावानमाकित्यं चर्षणीधृतं राजानं चर्षणीधृतम् २

सत्वे सत्सायमभ्या ववृत्स्वानुं न चक्रं रथ्येव रत्नास्मभ्यं वस्म रत्ना ।

अग्नें मृळीकं वरुणे सचा विदो मरुत्सु विश्वमानुषु ।

तोकार्यं तुजे गुशुवान् शं कृध्यस्मभ्यं वस्म शं कृधि ३

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेळोऽव यासिसीढाः ।

यजिष्ठो वह्नितमः शोशुवानो विश्वा द्वेषांसि प्र मुमुग्ध्युस्मत ४

स त्वं नो अग्नेऽवमो मवोती नेर्विष्ठो अस्या उषसो वृष्टौ ।

अव यक्ष नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं सुहदो न एधि ५ [१२]

अस्य भेडा सुमर्गस्य संहय देवस्य चित्रतमा मर्त्येषु ।

शुचिं धृतं न तप्तमघ्न्यायाः स्पाही देवस्य महेनेव धेनोः ६

त्रिरस्य ता परमा सन्ति सत्या स्पाही देवस्य जनिमान्यग्नेः ।

अनन्ते अन्तः परिबीत आगाच्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुवान् ७

स व्रूतो विश्वेवृमि वष्टि सद्या होता हिरण्यरथो रंभुजिह्वः ।

रोहिर्वश्वो वपुष्यो विमावा सदा रणवः पितृमतीध संसत् ८

स चेत्तयन्मनुषो यज्ञवन्धुः प्र तं मद्या रशनया नयन्ति ।

स क्षेत्तस्य दुर्यासु सार्धन् देवो मर्तस्य सधनित्वमाप ९

(९)

स तू नो अग्निर्नयतु प्रजान् भ्रच्छा तन्नै वेवभक्तं यदस्य । धिया यद विश्वं अमृता अकृण्वन् द्यौष्पिता जनिता सत्यमुक्षन्	१० [१३]
स जायत प्रथमः प्रस्थासु महो बुधे रजसो अस्य योनीं । अपादंशीर्षा गृहमानो अन्ता ऽऽयोयुवानो वृषभस्य नीळे	११
प्र शर्ध आर्त प्रथमं विपुन्याँ क्रतस्य योना वृषभस्य नीळे । स्थाहो युवा वपुष्यो विभावा सप्त म्रियासोऽजनयन्त वृष्णे	१२
अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र सेदुर्कृतमाशुषाणाः । अश्वमवजाः सुदुधा वंवे अन्त रुदुघ्रा आजन्मपसो हुवानाः	१३
ते मर्मजत दृहवांसो अद्रि तदंशामन्ये अभितो वि वौचन । पश्वर्यन्त्रासो अभि कारमचन् विदन्त ज्योतिश्चकूपन्त धीभिः	१४
ते गव्यता मनसा हृधमुब्धं गा र्यमानं परि पन्तमद्रिम । हृद्धं नरो वचसा वैव्येन व्रज गोमन्तमुशिजो वि वंनुः	१५ [१४]
ते मन्वत प्रथमं नाम धेनोः स्त्रिः सप्त भ्रातुः परमाणि विन्दन् । तज्जान्नीरभ्यनूषत वा आविर्भुवदरुणीर्यशसा गोः	१६
नेशत तमो दुधितं रोचत द्यौरुद वेव्या उषसो भानुर्गतं । आ सूर्यो बृहतस्तिष्ठदग्रौ ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्	१७
आदित एश्वा बुबुधाना व्यख्यन्त्रादिद तन्नै धारयन्त युभक्तम् । विश्वे विश्वांसु दुर्यासु वेवा मित्रं धिये धरुण सत्यमस्तु	१८
अच्छा वोचेय शुशुचानमग्निं होतारं विश्वप्रसं यजिष्ठम् । शुच्यूर्धो अतृणन्न गवा मन्त्रो न पूतं परिषिक्तमंशोः	१९
विश्वेषामर्दितिर्यज्ञियानां विश्वेषामर्तिधिमार्नुषाणाम् । अग्निर्वृवाला मव आनुषानः सुमृच्छीको भवतु जातवेदाः	२० [१५] (१०)

(२)

२० वामदेवो गौतमः । अग्निः । विश्वद्वय ।

यो मर्त्येष्वमृत क्रतावा देवो देवेन्द्ररतिर्निधायि । होता यजिष्ठो मद्वा शुचर्ध्वं हव्यैरग्निर्मनुष इर्यध्वै	१ (११)
--	--------

इह त्वं सुनो सहसो नो अद्य जातो जातो उभयौ अन्तरंगे ।
 कृत ईयसे युयुजान् कृष्व कजमुष्कान् वृषणः शुक्रांश्च २
 अत्पा वृधस्नु रोहिता घृतस्नु कृतस्य मन्यं मनसा जविष्ठा ।
 अन्तरीयसे अरुषा युजानो युष्मांश्च त्रैवान् विश आ च मतां ३
 अर्यमणं वरुणं मित्रमेधा मिन्द्राविष्णू मरुतो अश्विनांत ।
 स्वश्वो अग्रे सुरथः सुराधा एषु वह सुहविषे जनाय ४
 गोमौ अग्रेऽविमौ अश्वी यज्ञो नृवत्सवा सवृमिदं प्रमुष्यः ।
 इळावौ एषो अमर प्रजावान् कीर्यो रयिः पृथुबुध्नः सभावान् ५ [१६]

यस्तं इध्मं जभरंत सिष्विज्ञानो मुधानै वा ततपते त्वाया ।
 भुवस्तस्य स्वतर्वाः पायुरष्टे विश्वंभ्यात सीमघायत उरुष्य ६
 यस्ते भरावन्नियते विद्वन्नं निशिष्यन्मन्द्रमतिथिमुदीरन् ।
 आ वैवयुरिनर्धते दुरोणे तस्मिन् रयिर्ध्रुवो अस्नु दास्वान् ७
 यस्त्वा वृषा य उषसि प्रज्ञासांत प्रियं वा त्वा कृणवते हविष्मान् ।
 अश्वो न स्वे दम आ हेम्यावान् तमंहसः पीपरो दाश्वासम् ८
 यस्तुभ्यमग्रे अमृताय दाशव कुवस्वे कृणवते यतस्रुक ।
 न स राया शशमानो दि योष—ज्ञेनमहः परि वरदघायाः ९
 यस्य त्वमग्रे अध्वरं जुजोषां देवो मर्तस्य सुयितं रराणः ।
 प्रीतैस्तद्धोत्रा सा यविष्ठा—ऽसाम् यस्य विधतो वृधासः १० [१७]

चित्तिमचित्तिं चिनवद वि विद्वान् पुठेव वीता वृजिना च मतां ।
 राये च नः स्वपत्यार्यं देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य ११
 कविं शशासुः कवयोऽर्द्धधा निधारयन्तो दुर्यास्वायोः ।
 अतस्त्वं दृश्यौ अग्र एतान् पृङ्गिः पश्येरद्धतौ अर्य एवैः १२
 त्वमग्रे वाचते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधते यविष्ठ ।
 रत्नं भर शशमानार्यं घृष्वे पृथु इचन्द्रमवसे चर्षणिप्राः १३
 अधा ह यद वयमग्रे त्वाया पृङ्गिहंस्तेभिश्चकृमा तनूभिः ।
 रथं न क्रन्तो अर्पसा मरिजो—कृतं येमुः सुध्य आशुषाणाः १४
 अधा मातुरुषसः सप्त विषा जायेमहि प्रथमा वेधसो नृन् ।
 विवस्पुत्रा अङ्गिरसो भवेमा—ऽग्निं रुजेम धनिर्नं शुचन्तः १५ [१८] (३५)

अधा यथा नः पितरः परांसः प्रत्नासो अग्र क्रतमाशुषाणाः ।	
शुचीर्वयन् दीधितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरपं वन	१६
सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तो ऽयो न देवा जनिमा धर्मन्तः ।	
शुचन्तो अग्निं ववृधन्त इन्द्रं मूर्धं गव्यं परिषदन्तो अगमन्	१७
आ युधेव क्षुमतिं पश्वो अरुणद् देवानां यज्जनिमान्युग्र ।	
मर्तानां चिदुर्वशीरकृपन् वृधे चिदुर्य उपरस्यायोः	१८
अकर्म ते स्वपसो अभूम क्रतमवस्रक्षुषसो विभातीः ।	
अनूनमग्निं पुरुधा सुश्चन्द्रं देवस्य मर्मृजतश्वाह चक्षुः	१९
एता ते अग्र उचथानि वेधो ऽवोचाम कवये ता जुषस्व ।	
उच्छोचस्व कृणुहि वस्यसो नो महो रायः पुरुवार प्र यन्धि	२० [१९] (४०)

(३)

१६ धामवेचो गौतमः । अग्निः, १, रुद्रः । विष्टुप ।

आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययज्ञं रोदस्योः ।	
अग्निं पुरा तनयिक्तोरचिता द्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वम	१
अयं योनिश्चक्रमा यं वयं ते जायेव पर्य उग्रानी सुवासाः ।	
अर्वाचीनः परिवीतो नि षीदु मा उ ते स्वपाक प्रतीचीः	२
आशूण्वते अहपिताय मन्म नृचक्षसे सुमृच्छीकार्य वेधः ।	
देवाय शस्तिममृताय शंस प्रावैव सोता मधुषुद् यमीळे	३
त्वं विभ्रः शम्या अग्रे अस्या क्रतस्य बोध्यतचित्वा स्वाधीः ।	
कदा त उक्त्वा संधमाद्यानि कदा भवन्ति सस्या गुहे ते	४
कथा ह तद् वरुणाय त्वमग्ने कथा विवे गर्हसे कस्र आगः ।	
कथा मित्राय मीळ्वुषे पृथिव्यै ब्रवः कदर्यग्ने कद् भगाय	५ [२०]
कद् धिष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कद् वाताय प्रतवसे शुर्मये ।	
परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कदग्ने रुद्राय नृगे	६
कथा महे पुष्टिभराय पूष्णे कद् रुद्राय सुमखाय हविर्वे ।	
कद् विष्णवे उरुगायाय रेतो ब्रवः कदग्ने शरवे बृहत्यै	७ (४७)

कथा शर्षाय मरुतामृताय कथा सुरे बृहते पुच्छयमानः ।
 प्रति ब्रवोऽदितये तुराय साधा विवो जातवेदश्चिकित्वान् ८
 ऋतेन ऋतं निर्यतमीळ आ गो रामा सच्चा मधुमत् पक्वमग्नि ।
 कृष्णा सती रुशता धासिनैषा जामर्येण पर्यसा पीपाय ९
 ऋतेन हि प्मा वृषमश्विवृक्तः पुमौ अग्निः पर्यसा पृष्ट्येन ।
 अस्पन्दमानो अवरद् वयोधा वृषा शुक्रं दुवुहे पृश्निरुधः १० [२१]

ऋतेनाग्निं व्यसन् भिवन्तः समङ्गिरसो नवन्त गोभिः ।
 शुनं नरः परि वदसुषास माविः स्वरभवज्जाते अग्नी ११
 ऋतेन वेषीरमुता अमुक्ता अणोमिरापो मधुमद्भिरग्ने ।
 वाजी न सर्गेषु प्रस्तुभानः प्र सकुमित स्रवितवे दधन्युः १२
 मा कस्य यक्षं सकुमिन्दुरो गा मा वेशस्य प्रमिन्नतो मापेः ।
 मा भ्रातुरग्ने अनुजोर्क्कणं वे मा सख्युर्दक्षं रिपोर्भुजम १३
 रक्षा णो अग्ने तव रक्षणेमी रारक्षाणः सुमस्व प्रीणानः ।
 प्रति ष्फुर वि रुज वीङ्महो जहि रक्षो महि चिद् वावृधानम् १४
 एभिर्मेव सुमना अग्ने अर्के रिमान् त्स्पृश मन्मभिः शूर वाजान् ।
 उत ब्रह्माण्यक्त्रिरो जुषस्य सं ते शस्तिर्वृवार्ता जरेत १५
 एता विश्वा विवुषे तुम्यं वेधो नीथान्यग्ने निण्या वचौसि ।
 निवचना कवये काव्या न्यशंसिषं मतिमिषिप्र उक्थेः १६ [२२] (५६)

(४)

१५ वामदेवो गौतमः । रक्षोहाऽग्निः । विष्टुप ।

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवार्मवौ इमेन ।
 तृष्वीमनु प्रसितिं वृणानो ऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्टैः १
 तव भ्रमास आश्रया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः ।
 तपुष्यग्ने जुह्वा पतङ्गा नसंवितो वि सृज विष्वगुल्काः २
 प्रति स्पृशो वि सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अद्वंशः ।
 यो नो दूरे अचशीतो यो अ न्यग्ने माकिहे व्यथिरा दधर्षीत ३ (५९)

उक्ते तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यमित्रौ ओपतात् तिग्महेते ।
 यो नो अरार्तिं समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम् ४
 ऊर्ध्वो मघ प्रति विध्याध्यस्म क्वाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने ।
 अर्ब स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शङ्खन् ५ [२३]

स ते जानाति सुमतिं यविवृ य ईवते ब्रह्मणे गानुमरेत ।
 विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्युर्यो वि दुरो अभि द्यौत् ६

सेवग्ने अस्तु सुमगः सुदान् यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः ।
 पिप्रीषति स्व आरुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासकिष्टिः ७

अर्चामि ते सुमतिं घोष्यवाक् सं ते वावातां जरतामियं गीः ।
 स्वर्वास्त्वा सुरथा मर्जयन्माऽस्मे क्षत्राणि धारयेरन् द्यून् ८

इह त्वा मूर्यां चरिष्व त्वन् दोषावस्तर्दीविवांसमन् द्यून् ।
 क्रीळन्तस्त्वा सुमर्तसः सपेमाऽभि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम् ९

यस्त्वा स्वर्ध्वः सुहिरण्यो अग्र उपयाति वसुमता रथेन ।
 तस्य ज्ञाता भवसि तस्य सखा यस्तं आतिथ्यमानुष्य जुजोषत १० [२४]

ग्रहो रुजामि बन्धुता वचोभि स्तन्मा पितृगोतमादन्वियाय ।
 त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतयविष्ठ सुकतो दमूनाः ११

अस्वप्रजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः ।
 ते पायवः सध्वञ्चो निषद्याऽग्ने तव नः पान्त्वमूर १२

ये पायवो मामतेर्यं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितावरक्षन् ।
 रक्ष तान् त्सुकृतो विश्ववेक्वा दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः १३

त्वया वयं सध्वन्यस्त्वोता स्तव प्रणीत्यश्याम वाजान् ।
 जुमा शंसां सुदय सत्यताते ऽनुप्युया कृणुह्यह्मयाण १४

अया ते अग्ने समिधां विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय ।
 बृहादासो रक्षसः पाह्यस्मान् द्रुहो निदो मित्रमहो अवद्यात् १५ [२५] (७१)

१५ वामदेवो गौतमः । वैश्वानरोऽग्निः । शिष्टद्वयम् ।

- वैश्वानराय मीळहृषे सजोषाः कथा दाशेभ्यः बृहद् भाः ।
 अर्ननेन बृहता वक्षथेनो प स्तभायदुपमिन्न राधः १
- मा निन्दत य इमां मह्यं रातिं वेवो वृद्धी मर्त्याय स्वधावान् ।
 पाकाय गुत्सो अमृतो विचेता वैश्वानरो नृत्तमो यज्ञो अग्निः २
- सामं द्विर्वा माहिं तिग्ममृष्टिः सहस्रं रता वृषभम्नुविष्मान् ।
 पदं न गोरपगूळहं विविद्वा नग्निर्मह्यं प्रदं वाचन्मनीषाम् ३
- प्र तां अग्निर्बभसत् तिग्मजम्भ स्तपिष्ठेन शोचिषा यः सुराधाः ।
 प्र ये मिनन्ति वरुणस्य धाम प्रिया मित्रस्य चेतता ध्रुवाणि ४
- अभ्रातरो न योषणो व्यन्तः पतिरिषो न जनयो दुरेवाः ।
 पापासः सन्तो अन्नता असत्या इदं पदमजनता गभीरम् ५ [१]
- इदं मे अग्रे किर्यते पावकाऽर्मिन्ते गुरुं भारं न नम्यं ।
 बृहद् वधाथ पूषता गभीरं यत्नं पुष्टं प्रयसा सप्तधातु ६
- तमिह्वेदुं व समना समान मभि कत्वा पुनती धीतिरश्याः ।
 मसस्य चर्मन्नधि चारु पुशे रथे रूप आरुपितं जवारु ७
- प्रवाच्यं वचसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग वदन्ति ।
 यदुस्त्रियाणामप वारिव वन् पार्ति प्रियं रूपे अग्रं पदं वेः ८
- इदमु त्यन्महि महामनीकं यदुस्त्रिया सचत पृष्टं गोः ।
 क्रतस्य पदे अधि वीर्यान् गुहा रघुप्यद रघुयद विवेद ९
- अर्धं द्युतानः पित्रोः सत्वासा ऽर्मनृत गुह्यं चारु पुशेः ।
 मातुष्यदे परमे अन्ति वद् गो वृष्णाः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा १० [२]
- क्रतं वोचि नर्मसा पूच्छयमान स्तवाशसा जातवेदो यद्रीदम् ।
 त्वमस्य क्षयसि यद्गु विश्वं विवि यदु द्रविणं यत पृथिव्याम् ११
- किं नो अस्य द्रविणं कच्छ रत्नं वि नो वोचो जातवेदश्चिक्त्वान् ।
 गुहाध्वनः परमं यज्ञो अस्य रेकु पदं न निवृत्ता अगन्म १२ (८१)

का मृयादा वयुना कच्छ वाम मच्छा गमेम रघवो न वाजम् ।	
कदा नो वेवीरमृतस्य पत्नीः सूरौ वर्णेन ततनञ्जुधासः ।	१३
अनिरेण वर्षसा फल्वेन प्रतीत्येन कृधुनातुपासः ।	
अथा ते अग्ने किमिहा वदन्त्यनायुधास आसता सचन्ताम् ।	१४
अस्य भिये समिधानस्य वृष्णो वसोरनीकं दम् आ हरोच ।	
रुडा वसानः सुदृशीकरूपः क्षितिर्न राया पुरुवारो अद्यौत् ।	१५ [३] (८६)

(६)

११ वामवेचो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्व ऊ पु णो अध्वरस्य होतॄस्ते तिष्ठं वृवताता यजीथान् ।	
त्वं हि विश्वमभ्यसि मन्त्रं प्र वेधसश्चित् तिरसि मनीषाम् ।	१
अमूरो होता न्यसादि विद्वद्भिर्मन्त्रो विद्वेषु प्रचेताः ।	
ऊर्ध्व मानुं संवितेवाग्नि न्येतेव धूमं स्तभायदुप ध्याम् ।	२
यता सुजूर्णो रातिनी घृताची प्रदक्षिणिद् वेवतातिमुराणः ।	
उबु स्वरर्नवजा नाकः पश्वो अनक्ति सुधितः सुमेकः ।	३
स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्रा ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुषाणो अस्थात् ।	
पर्यग्निः पशुपा न होता त्रिविष्ट्येति प्रविष उराणः ।	४
परि त्मना मितद्वरेति होता ऽग्निर्मन्त्रो मधुवचा कृतावा ।	
द्रवन्त्यस्य वाजिनो न शोका मर्यन्ते विश्वा भुवना यदभ्राद् ।	५ [४]
मद्रा ते अग्ने स्वनीकं संहृण्य घोरस्य सतो विषुणस्य चारुः ।	
न यत् ते शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तन्वीकं रेप आ धुः ।	६
न यस्य सात् जनितास्वारि न मातरापितरा नू चिक्विटौ ।	
अथा मित्रो न सुधितः पावकोऽग्निर्दीवाय मानुषीषु विक्षु ।	७
द्विषं पञ्च जीजनन् त्संवसानाः स्वसारो अग्निं मानुषीषु विक्षु ।	
उषर्धुर्मथयोर्योऽनं दन्तं शुक्रं स्वासं परशुं न तिग्मम् ।	८
तव त्वे अग्ने हरितो घृतघ्ना रोहितास ऋज्वञ्चः स्वञ्चः ।	
अरुघासो वृषण ऋजुमुष्का आ वेवतातिमह्वन्त वृस्माः ।	९ (१५)

ये ह त्वे ते सहमाना अयासं स्वेवासो अग्रे अर्चयश्चरन्ति ।
 इयेनासो न जुवसनासो अर्थं तुविष्णुणसो मारुतं न शर्धः १०
 अकांति ब्रह्म समिधानं तुभ्यं शंसांत्युक्तं यजते व्यं धाः ।
 होतारमग्निं मनुजो नि वेदुर्नमस्यन्तं जुशिजुः शंसद्भ्रायोः ११ [५] (९७)

(७)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ जगती, ५-६ अनुष्टुप् ।

अग्रमिह प्रथमो धायि धातुमिर्होता यजितो अध्वरेष्वीड्यः ।
 यमप्रवानो भृगवो विरुरुषुर्वनेषु चित्रं विभ्वं विशोर्विदो १
 अग्रे कृश तं आनुषय भुवद् देवस्य चेतनम् ।
 अधा हि त्वां जगृक्षिरे मतींसो विद्वीड्यम् २
 क्रतावानं विचेतसं पश्यन्तो द्यामिषं स्तुभिः ।
 विभ्वेदामध्वराणां हस्कर्तारं दमेदमे ३
 आशु द्रुतं विवस्वतो विभ्वा यश्चर्षणीरुभिः ।
 आ जंघुः केतुमायवो भृगवाणं विशोर्विदो ४
 तसीं होतारमानुषक् चिकित्वासं नि वेदिरे ।
 रणवं पादकशोचिषं यजितं सप्त धामभिः ५ [६]

तं शम्बन्तीषु सातुषु वन आ वीतमभितम् ।

चित्रं सन्तं गुहां हितं सुवेवं कूचिवृथिनम् ६

सप्तस्य यद् विपुला सस्मिन्मूर्धं कृतस्य धामनं रणयन्तं वेदाः ।

मह्यं अग्निर्ममसा रातहव्यो वेरध्वराय सवृमिहृतावां ७

वेरध्वरस्यं द्रुत्यानि विष्ठा नुमे अन्ता रोदसी संचिकित्वा ।

द्रुत ईयसे प्रदिवं उराणो विवुहरो विव आरोधनानि ८

कृष्णं त एम रुशतः पुरो मा भर्षिष्वृषिर्निर्गुणमिहम् ।

यदमवीता दधते ह गभं सद्यश्चिज्जातो मवसीषु द्रुतः ९

सद्यो जातस्य ददृशानुमोजो यदस्य वातो अनुवार्ति शोचिः ।

वृणक्ति तिग्मार्मतसेषु जिह्वां स्थिरा यिदसां दधते वि जग्मैः १० (१०७)

तुषु यवज्ञां तुषुणां ववक्षं तूषुं वृतं कृणुते यज्ञो अग्निः ।
वार्तस्य मेळिं संचते निजूर्ध्वं छाशुं न वाजयते हिन्वे अर्वां

११ [७] (१०८)

(८)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

वृतं वो विम्वेवसं हव्यवाहममर्त्यम् । यजिष्ठसुअसे गिरा	१
स हि वेवा वसुधितिं मह्यं आरोधनं विवः । स वेवाँ एह वक्षति	२
स वेव वेव आनमं वेवाँ कृतायते वमे । वतिं प्रियाणि चिद वसु	३
स होता सेवु वृत्यं चिकित्वाँ अन्तरीयते । विद्वौ आरोधनं विवः	४
ते स्याम ये अग्रये वसुगुह्वयदातिभिः । य ईं पुष्यन्त इन्धते	५
ते राया ते सुवीर्यैः ससवांसो वि गृण्विरे । ये अग्रा वधिरे वुवः	६
अस्मे रायो विवेर्विरे सं चरन्तु पुरुस्पृहः । अस्मे वाजांस ईरताम्	७
स विप्रश्चर्षणीनां शर्वसा मानुषाणाम् । अतिं क्षिप्रैव विधयति	८ [८] (११६)

(९)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

अग्नें वृळ मह्यं अंसि य ईमा वेवयुं जनम् । इयेथं बर्हिषासवम्	१
स मानुषीषु वृळमो विष्णु प्रावीरमर्त्यः । वृतो विम्वेवां मुवत्	२
स सद्य परिं णीयते होता मन्द्रो विर्विष्टिषु । उत पोता नि वीवति	३
उत मा अग्रिरध्वर उतो गुहपतिर्वमे । उत ब्रह्मा नि वीवति	४
वेषि हांश्वरीयता मुपवक्ता जनानाम् । हव्या च मानुषाणाम्	५
वेपीद्वस्य वृत्यं । यस्य जुजोषो अध्वरम् । हव्यं मर्तस्य वोळ्ळवे	६
अस्माकं जोष्यध्वर अस्माकं यज्ञमङ्गिरः । अस्माकं गृणुषी हव्यम्	७
प्रतिं ते वृळमो रथो अस्माँ अंभोतु विम्वतः । येन रक्षंसि वृक्षुषः	८ [९] (११७)

(१०)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । पदपङ्क्तिः । ४, ६, ७, उष्णिग्वा, ५ महापदपङ्क्तिः, ८ उष्णिग् ।

अग्ने तम्रघा—ऽइवं न स्तोमैः क्रतुं न मद्रं हविस्पृशाम् । क्रुष्यामां तु जोह्वैः १
अथा हाग्ने क्रतोर्भद्रस्य वक्षस्य साधोः । रथीकृतस्य वृक्षतो वसूय २ (११९)

एभिर्नो अर्के मवा नो अवाङ् स्वर्णं ज्योतिः । अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः ३
 आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गुणन्तो अग्ने दाशेम । प्र ते विवो न स्तनयन्ति शुष्माः ४
 तव स्वादिष्ठा अग्ने संहृदि रिदा चिदहं इदा चिदुक्तोः । श्रिये रुक्मो न रोचत उपाके ५
 घृतं न पूतं तनूरिपाः शुचि हिरण्यम् । तत ते रुक्मो न रोचत स्वधावः ६
 कृतं चिद्धि प्मा सनेमि द्वेषो अग्रं इनोषि मतीत । इत्था यजमानादृतावः ७
 शिवा नः सख्या सन्तु भ्रात्रा अग्ने देवेषु युष्मे । सा नो नामिः सदेने सस्मिन्नूर्धन ८ [१०] (१३८)

(११)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ११-२१]

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य ।
 रुशद् वृशे दृशे नक्तया चिदक्षितं दृश आ रूपे अन्नम् १
 वि पाह्यग्ने गुणते मनीषां खं वेपसा नुविजात स्तवानः ।
 विश्वेभिर्वद वावनः शुक्र देवैस्तन्नो रास्व सुमहो भूग्नि मन्म २
 त्वदग्ने काव्या त्वन्मनीषा स्त्ववुक्था जायन्ते राध्यानि ।
 त्वदेति द्रविणं वीरपेशा इत्थाधिपे वृशुषे मन्वीय ३
 त्वद् वाजी वाजंभरो विहाया अभिष्टिकृज्जायते सत्यशुष्मः
 त्वद् रयिर्वृवजूतो मयोभु स्त्ववृशुर्जुनुवाँ अग्ने अर्वा ४
 त्वामग्ने प्रथमं देवयन्तो देवं मतीं अमृत मन्द्रजिह्वम् ।
 द्वेषोयुतमा विवासन्ति धीभिर्दमूनसं गृहपतिमभूरम् ५
 आरे अस्मदमतिमारे अहं आरे विश्वां दुर्मतिं यन्निपासि ।
 कोषा शिवः सहसः सूनो अग्ने यं देव आ चित सचसे स्वस्ति ६ [११] (१३८)

(१२)

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यस्त्वामग्ने इनर्धते यतयुक् त्रिस्ते अन्नं कृणवत् सस्मिन्नहं
 स सु शुभ्रैर्भ्यस्तु प्रसक्षत तव क्रत्वा जातवेदश्चित्तवान् १
 इध्मं यस्ते जमरच्छधमाणो महो अग्ने अनीकमा संपर्यन् ।
 स ईधानः प्रति कोषामुषासं पुष्यन् रयिं सचते प्रक्षामिन्नान् २ (१४०)

अग्निरीशे बृहन्तः क्षत्रियस्या—ऽग्निर्वाजस्य परमस्य रायः । वधाति रत्नं विधत्ते यविष्ठो व्यानुषङ्गार्थाय स्वधावान्	३
यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठा—ऽविसिभिश्चकृमा कच्चिदागः । कृधी प्वस्मो अश्विनोऽश्विनो व्येनांसि शिश्रथो विष्वगग्रे	४
महश्चिदग्न एनसो अभीक ऊर्वाद देवानामुत मर्त्यानाम् । मा ते सखायः सवृमिद रिषाम यच्छा तोकाय तनयाय शं योः	५
यथा ह त्यद वंसवो गौर्यं सितं यदि धिताममुञ्चता यजत्राः । एवो प्वस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यशे धनं न आयुः	६ [१२] (१४४)

(१३)

५ यामदेवो गौतमः । अग्निः । (लिङ्गोक्तदेवता इति पदे) । त्रिः ३ ।

प्रत्यग्निरुषसामग्रमन्यद विभानीनां भुमनां सतुधेयम् । यातमश्विना सुकृतो दुरोण—मुत सूर्यो ज्योतिषा देव एति	१
ऊर्ध्वं भानुं संविता देवो अश्वेद इप्सं दर्विध्वद गवियो न सत्वा । अनु वृतं वरुणो यन्ति मित्रो यत सूर्यं दिव्यारोहयन्ति	२
यं सीमकृण्वन् तमसि विपुर्वं भुवक्षेमा अनवम्यन्तो अर्थम् । तं सूर्यं हरितः सप्त यहीः स्पशं विश्वस्य जगतो वहन्ति	३
वहिष्ठेभिर्विहरन्थासि तन्तुं मवव्ययश्चसितं देव वर्यम् । दर्विध्वतो रश्मयः सूर्यस्य चरैरावापुस्ततोऽज्यद्वान्तः	४
अनायतो अविदग्धः कथादं यजुःसामां तं पथते न । कया याति स्वयया वो ददर्श विदुः सवृमः सधृतः पाति भादेव	५ [१३] (१४५)

(१४)

५ यामदेवो गौतमः । अग्निः । (लिङ्गोक्तदेवता इति पदे) । त्रिः ३ ।

प्रत्यग्निरुषसामग्रमन्यद विभानीनां भुमनां सतुधेयम् । आ नासत्वोरुषाया रश्मिः यं यजुःसामां तं पथते न	१
ऊर्ध्वं केतुं संविता देवो अश्वेद इप्सं दर्विध्वतो गवियो न सत्वा । आमा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं वि सूर्यो दिविभिश्चेकितानः	२ (१५१)

आवहन्त्यरुणीज्योतिषाणां न्मही बित्रा रश्मिभिश्चेकिताना ।	
प्रबोधयन्ती सुवितार्य वेव्यु । चा ईषते सुयुजा रथेन	३
आ वां बर्हिषा इह ते वहन्तु रथा अर्वांस उपसो व्युष्टौ ।	
इमे हि वां मधुपेयाय सोमा अस्मिन् यज्ञे वृषणा मादयेथाम	४
अनायतो अनिबद्धः कथाय न्यकुत्तानोऽव पद्यते न ।	
कर्या याति स्वधया को वंदश विवः स्कम्भः समुतः पाति नार्कम्	५ [१४] (१५४)

(१५)

१० वामदेवो गौतमः । अग्निः, ७-८ सोमकः साहदेव्यः, ९-१० मध्विनो । गायत्री ।

अग्निर्होता नो अध्वरे वाजी सन् परि णीयते । देवो देवेषु यज्ञियः	१
परि त्रिविष्ट्वध्वरं यात्यग्नी रथारिव । आ देवेषु प्रयो दधत	२
परि वाजपतिः कवि रग्निर्व्यान्यकमीत । दधद रत्नानि वृशुषे	३
अयं यः सृज्ये पुरो देववाते समिध्यते । द्युमाँ अमित्रवर्म्मनः	४
अस्य चा वीर ईवतोऽग्नेरीशित मर्त्यः । विरमजर्मस्य मीळुवृषः	५ [१५]
तमर्वन्तं न सानसि मरुषं न विवः शिशुम् । मर्मृज्यन्ते विवर्दिवे	६
बोधयन्मा हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः । अच्छा न हृत उर्वरम्	७
उत त्या यजता हरीं कुमारात् साहदेव्यात् । प्रयता सद्य आ वदे	८
पुष वां देवावश्विना कुमारः साहदेव्यः । त्रीर्घागुरस्तु सोमकः	९
तं पुषं देवावश्विना कुमारः साहदेव्यम् । त्रीर्घागुरं हृणोतन	१० [१६] (१५४)

(१६)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । विश्वद्वपः ।

आ सत्यो यातु मघवीं ऋजीषी द्रवन्त्वस्य हरय उप नः ।	
तस्मा इवन्धः सुषुमा सुवक्ष मिहाभिपित्वं करते गृणानः	१
अव स्य शूराध्वनो नान्ते अस्मिन् नो अद्य सर्वने मन्वर्ध्वे ।	
शंसात्युक्थमुशनेव वेधा भ्रिक्तितुषे असुर्याय मन्म	२
कविर्न निण्यं विवर्धानि साधन् वृषा यत् सेकं विपिणानो अर्वात ।	
विव इत्था जीजनत सप्त काक नह्ना चिच्छकुर्वयुना गृणन्तः	३ (१५७)

स्वर्ग्यं वेदिं सुदृशीकर्मैर् महि ज्योतीं रुरुचुर्यद्भु वस्तोः ।
अन्धा तमांसि दुषिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृतमो अभिष्टौ
ववक्ष इन्द्रो अमितमृजी च्युभे आ पशौ रोदसी महित्वा ।
अतश्चिदस्य महिमा वि रच्यमि यां विश्वा भुवना बभूव

४

५ [१७]

विश्वानि शक्रो नर्याणि विद्रा नपो रिंश्च सखिमिर्मिकामैः ।
अश्मानं चिद ये बिभिदुर्वचोभिर् ब्रजं गोमन्तमुशिजो वि ववुः
अपो वुञ्चं वव्रिवांसं पगाहन् प्रावन् ते वज्रं पृथिवी मचंताः ।
प्राणींसि समुद्रियाण्यैरोः पतिर्भवंच्छवसा शूर धृष्णो
अपो यददि पुरुहूतं दर्वं गविर्भुवनं सर्गमा पूर्वं ते ।
स नो नेता वाजमा दर्शं भूरि गोत्रा रुजन्नाद्विरोभिर्गृणानः
अच्छां कविं नृमणो गा अमिष्टौ स्वर्षता मघवन्नाधमानम् ।
ऊतिभिस्तमिषणो द्युमर्हता नि मायावानब्रह्मा दस्युरतं
आ दस्युघ्ना मनसा याद्वस्तं भुवन् ते कुत्सः सख्ये निकामः ।
स्वे योनीं नि पदन्तं सरुणा वि वां चिकित्सद्वत्चिद् नारीं

६

७

८

९

१० [१८]

यासि कुत्सेन सरथमवस्यु स्तोदो वारस्य हयौरीशानः ।
ऋञ्चा वाजं न गधं युयूषन् कविर्यदहन् पाप्यं भूषात्
कुत्साय शुष्णमशुषं नि बर्हीः प्रपित्वे अह्नः कुर्यवं सहस्रा ।
सद्यो दस्युन् प्र मृण कुत्स्येन प्र सूर्यचक्रं ब्रुहतावृभीकैः ।
त्वं पिपुं मृगंयं शुशुवांसं भृजिश्चने वैदधिनायं रन्धीः ।
पञ्चाशत् कृष्णा नि वपः सहस्रा ऽत्कं न पुरां जरिमा वि वदः
सूरं उपाके तन्वं दधानो वि यत् ते चेत्यमृतस्य वर्षः ।
भृगो न हस्ती तर्विषीमुषाणः सिंहो न भीम आयुधानि बिभ्रन्त
इन्द्रं कामा वसुयन्तो अगमन् त्वर्मीळ्हे न सर्वने चकानाः ।
अवस्यवः शशमानास उवथै रोको न रणवा सुदृशीव पुष्टिः

११

१२

१३

१४

१५ [१९]

तमिद् व इन्द्रं सुहर्षं हुवेम यस्ता चकार नर्यां पुरुणि ।
यो मार्वते जरिजे गध्यं चिन्मक्षु वाजं भरति स्पर्हाराधाः
तिग्मा यवन्तरशनिः पताति कस्मिञ्चिच्छूर मुहुके जनानाम् ।
शोरा यद्वयं समृतिर्भवा त्यध स्मा नस्तन्वा बोधि गोपाः

१६

१७

(१८१)

मुषोऽविता वामदेवस्य धीनां मुषः सखावृको वाजसातौ ।	
त्वामनु प्रमतिमा जगन्मो रुशंसो जरित्रे विश्वधं स्याः	१८
एमिर्नुमिरिन्द्र त्वापुमिन्द्रा मघवाग्निर्मघवन् विश्वं आजौ ।	
द्यावो न द्युक्षेर्मि सन्तो अर्यः क्षपो मदेम शारदश्च पूर्वीः	१९
एषेदिन्द्राय वृषभाय वृष्णे ब्रह्माकर्म भृगवो न रथम् ।	
नू बिष् यथा नः सखा वियोष कर्त्तु उग्रोऽविता तनूपाः	२०
नू द्रुत इन्द्र नू गुणान इधं जरित्रे नद्योऽं न पीपेः ।	
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रध्यः सदासाः	२१ [२०] (१८५)

(१७)

२१ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १५ एकपदा विराट् ।

त्वं मूर्ध्नो इन्द्र तुम्यं ह क्षा अनु क्षत्रं मंहनां मन्यत द्यौः ।	
त्वं वृत्रं शवसा जघन्वान् त्सूजः सिन्धूरहिना जघ्रसानान्	१
तव त्विषो जनिमन् रेजत द्यौ रेजद् भूमिर्मियसा स्वस्य मन्योः ।	
ऋषायन्तं सुभ्वर्तुः पर्वतास आर्वन् धन्वानि सरयन्त आपः	२
भिनद् गिरिं शवसा वज्रमेभ्य भ्राविष्णवानः सहसान ओजः ।	
वर्षीद् वृत्रं वज्रेण मन्वसानः सरसापो जवसा हतवृष्णीः	३
सुवीरस्ते जनिता मन्यत द्यौ रिन्द्रस्य कर्ता स्वपंस्तमो भूत ।	
य ई जजान स्वर्गे सुवज्र मनपच्युतं सवसो न भूमं	४
य एक इक्ष्वावयति प्र भूमा राजा कृटीनां पुरुहूत इन्द्रः ।	
सत्यमेतमनु विश्वे मदन्ति रातिं देवस्य गुणतो मघोनः	५ [२१]
सत्रा सोमां अमवक्षस्य विश्वे सत्रा मदासो बृहतो मर्विष्टाः ।	
सत्राभ्यो वसुपतिर्वसूनां वज्रे विश्वा अधिया इन्द्र कृटीः	६
त्वमर्धं प्रथमं जायमानो ऽमे विश्वा अधिया इन्द्र कृटीः ।	
त्वं प्रति प्रवत आशयान् भ्रा वज्रेण मघवन् वि वृक्षः	७
सत्राहणं दापुषि तुभ्रमिन्द्रं महामपारं वृषमं सुवज्रम् ।	
इन्ता यो वृत्रं सनितोत वाजं दातां मघानि मघवां सुरापाः	८ (१९३)

- अयं वृत्तश्चातयेत समीचीनं आजिषु मघवां शुण्व एकं ।
अयं वाजं भरति यं सनोत्यस्य मियासः सुख्ये स्याम ९
- अयं वृण्वे अध जयंस्तुत म सयमुत प्र कृणुते पुधा गाः ।
यदा सत्यं कृणुते मन्युमिन्द्रो विश्वं वृळ्हं मयत् एजं वस्मात् १० [२२]
- समिन्द्रो गा अजयत् सं हिरण्वा समंश्चिया मघवा यो हं पूर्वीः ।
एभिर्नुमिर्नृतमो अस्य शाकै रायो विमक्ता संभरश्च वस्वः ११
- कियत् स्विन्द्रो अध्येति मातुः कियत् पितुर्जनितुर्यो जजान ।
यो अस्य शुभं मुहुर्केरियति वातो न जूतः स्तनयंद्भिरेः १२
- क्षियन्तं त्वमक्षियन्तं कृणोती यतिं रेणुं मघवां समोहम् ।
विमञ्जुनरशर्निमौ इव द्यौ रूत स्तोतारं मघवा वसौ धात १३
- अयं चक्रभियणत् सूर्यस्य न्येतशं रीरमत ससृमाणम् ।
आ कृष्ण ई जुहुराणो जिघति त्यवो बुधे रजसो अश्व योनीं १४
- असिक्न्यां यजमानो न होतां १५ [२३]
- गव्यन्त इन्द्रं सखाय विमं अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ।
जनीयन्तो जनिवामक्षितोति मा क्वावयामोऽवृते न कोशम १६
- ज्ञाता नो बोधि वृहंशान आपि रभिरूयाता मर्हिता सोम्यानाम् ।
सखा पिता पितृतमः पितृणां कर्तेषु लोकमुंशते वयोधाः १७
- सखीयतामविता बोधि सखा गुणान इन्द्र स्तुवते वयो धाः ।
वयं ह्य ते चक्रमा सबाध आभिः शर्मीभिर्महयन्त इन्द्र १८
- स्तुत इन्द्रो मघवा यज्ज वृत्रा भूरीण्येको अप्रतीनि हन्ति ।
अस्य प्रियो जरिता यस्य शर्म न किर्तुवा वारयन्ते न मतीः १९
- एवा न इन्द्रो मघवा विरन्दी करत् सत्या चर्षणीधृवर्नवा ।
त्वं राजा जुनुषां धेष्टस्ते अधि श्रवो मार्हिन् यज्जंरि २०
- नू हत इन्द्र नू गुणान इयं जरित्रे नद्योहं न पीपेः ।
अकारि ते हरिषो ब्रह्म नव्यं प्रिया स्याम रुच्यः सक्तासाः २१ [२४] (१०६)

(१८)

११ वामदेवो गौतमः, १ इन्द्र. ४ (उत्तरार्धर्चस्य), ७ भद्रिः ।

१ वामदेवः, १-४ (पूर्वार्धर्चस्य), ८-१३ इन्द्रः, ४ (उत्तरार्धर्चस्य),

७ वामदेवः । त्रिष्टुप् ।

- अयं पन्था अनुविशः पुराणो यतो देवा उदजायन्त विश्वे ।
 अतांश्चिदा जनिषीष्ट प्रवृद्धो मा मातरंममुया पत्तवे कः १
- नाहमतो निरया दुर्गहैतत् तिरश्चतां पार्श्वान्निर्गमाणि ।
 बह्वानि मे अकृता कर्त्तव्यं युध्यं त्वेन सं त्वेन पृच्छे २
- परायतीं मातरमन्वचष्ट न नानु गान्पनु नू गमानि ।
 त्वद्गृहे अपिबत् सोममिन्द्रः शतधन्यं चम्बोः सुतस्य ३
- किं स क्रधक् कृणवद् यं सहस्रं मासो जभारं शरद्वश्च पूर्वीः ।
 नही न्वस्य प्रतिमालुमस्त्य त्तजतिष्ठत ये जनित्वाः ४
- अवद्यामिष मन्यमाना पुहक-रिन्द्रं माता वीर्येणा न्यूटम् ।
 अथोदस्थात् स्वयमत्कं वसान आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ५ [२५]
- एता अर्षन्त्यललामवंन्ती कृतापरीरिव संक्रोशमानाः ।
 एता वि पृच्छ किमिदं मनन्ति कमापो अर्द्रि परिधिं रुजन्ति ६
- किमु च्चिदस्मै निविशे मनन्ते न्द्रस्यावद्यं दिधिषन्त आपः ।
 ममेतान् पुत्रो महता वृधेन वृधं जंघन्यो असृजद् वि सिन्धून् ७
- ममच्छन त्वा युवतिः परास ममच्छन त्वा कुषवा जगार ।
 ममच्छिदापः शिशवे ममृष्टपु-ममच्छिदिन्द्रः सहसोदतिष्ठत् ८
- ममच्छन ते मघवन् व्यसो निविधिष्वो अप हनू जघान ।
 अधा निर्विन्दु उत्तरो बभूवा-च्छिरो व्रासस्य सं पिणगवधेनं ९
- गृष्टिः संसृष्ट स्थविरे तदागा-मनाधृष्यं वृषमं तुष्टमिन्द्रम् ।
 अरीकृहं वत्सं चरथाप माता स्वयं गातुं तन्व इच्छमानम् १०
- उत माता मक्षिमन्वधेन-कृमी त्वा जहति पुत्र देवाः ।
 अथाववीद् वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन् त्सस्ते विष्णो वितरं वि क्रमस्य ११ (२१७)

कस्ते मातरं विधवामचक्र - रूयुं कस्त्वामजिघांसञ्चरन्तम् ।	
कस्ते देवो अधि माह्विक आसीद् यत् प्राक्षिणाः पितरं पाकुगृह्यं	१२
अवर्त्या शुनं आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्हितारम् ।	
अपश्यं जायाममहीयमाना - मर्धा मे श्येनो मध्वा जमार	१३ [२६] (२१९)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३०]

(१९)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिशुः ।

एषा त्वामिन्द्र वज्रिभ्रतृ विश्वं देवासः सुहवास ऊमाः ।	
महामुभे रोदसी वृद्धमृष्वं निरेकमिदं वृणते वृत्रहृत्वे	१
अवासृजन्तं जिब्यो न देवा भुवः सम्राजिन्द्र सत्ययेतिः ।	
अहन्नाहिं परिशयानमर्णः प्र वर्तनीररवो विश्वधेनाः	२
अतृप्णुवन्तं विषतमबुध्य - मबुध्यमानं सुषुप्ताणिमिन्द्र ।	
सप्त प्रति प्रवत आशयान् - महिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन्	३
अक्षोदयच्छवसा क्षामं बुध्रं वाणं वातस्तविषीभिरिन्द्रः ।	
हृळहान्यैर्भादुशमान ओजो ऽवाभिनत् क्रकुमः पर्वतानाम	४
अभि प्र दंष्ट्रजर्नयो न गर्भं रथा इव प्र ययुः साकमद्रयः ।	
अतर्पयो विसृत् उज्ज ऊर्मीन् त्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून्	५ [१]

त्वं महीमवर्निं विश्वधेनां तूर्वीतय वृष्याय क्षरन्तीम् ।	
अरमयो नमसैजवर्णः सुतर्णां अकृणोरिन्द्र सिन्धून्	६
प्रागुवो नमन्वोऽ न वक्ता ध्वसा अपिन्वद् युवतीकृतज्ञाः ।	
धन्वान्यज्रौ अपृणक् तुषाणौ अधोगिन्द्रः स्तयोऽ वंसुपत्नीः	७
पूर्वीरुषसः शरदश्च गृता वृत्रं जघन्वो अमृजद् वि सिन्धून् ।	
परिष्ठिता अतृणद् बद्धधानाः सीरा इन्द्रः सवितवे पृथिव्या	८
वज्रीभिः पुत्रमगुवो अकृान निवेशानाद्धरिव आ जमर्थ ।	
व्युन्धो अरुयवाहिमावदानो निर्मूदुक्षच्छित् समरन्त पर्वं	९
प्र ते पूर्वाणि करणानि विभ्रा - ऽऽविह्वौ आह विदुषे करांसि ।	
यथायथा वृष्ण्यानि स्वगृता ऽपांसि राजन् नर्याविवेषीः	१०
नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इधं जरित्रे नद्योऽ न पीपिः ।	
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुध्यः सवासाः	११ [२] (२३०)

(१०)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । विश्वप् ।

आ न इन्द्रो ब्रूवादा न आसा - दमिष्टिऋदवसे यासदुग्रः ।
 ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः संगे समत्सु तुर्वणिः पृतन्यून १
 आ न इन्द्रो हरिर्मियात्वच्छा - ऽर्वाचीनोऽवसे राघसे च ।
 तिष्ठति वज्री मघवा विरप्ता - मं यज्ञमनु नो वाजसातौ २
 इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुनो दधत् सनिष्यसि कर्तुं नः ।
 श्वघ्नीव वाजिन त्सनये धनानां त्वया वयमय आजि जयेम ३
 उशस्तु पु णः सुमनां उपाके सोमस्य नु सुष्ठुतस्य स्वधावः ।
 पा इन्द्र प्रतियुतस्य मध्वः समन्धसा ममदः पृष्ठयेन ४
 वि यो ररप्ता ऋषिभिर्नवेभि - र्वृक्षो न पक्वः सृण्यो न जेता ।
 मर्यो न योषाममि मन्यमानो ऽच्छा विवक्मि पुरुहूतमिन्द्रम ५ [३]

गिरिर्न यः स्वतर्षां ऋष्व इन्द्रः सनादेव सहसे जात उग्रः ।
 आर्वातो वज्रं स्थविर्न मीम उद्रेव कोशं वसुना न्युष्टम् ६
 न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति न राघस आमरीता मघस्य ।
 उद्रावृषाणस्तविषीव उग्रा - ऽस्मभ्यं दद्धि पुरुहूत रायः ७
 ईक्षे रायः क्षयस्य चर्षणीना - मुत व्रजमपवर्तासि गोनाम् ।
 शिक्षानरः समिधेषु प्रहावान् वस्वो राशिमभिनेतासि भूरिम ८
 कया तच्छृण्वे शक्या शर्बिष्ठो यया कृणोति मुहु का चिहृष्वः ।
 पुरु वाद्युषे विचयिष्ठो अहो ऽथा दधाति द्रविणं जरित्रे ९
 मा नो मर्धीरा भरा वृद्धि तन्नः प्र वाद्युषे दातवे भूरि यत् ते ।
 नव्यं वृष्णे शस्ते अस्मिन् त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः १०
 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योडे न पीपेः ।
 अकारि ते हरिषो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ११ [४] (१४१)

(११)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । विश्वप् ।

आ यात्विन्द्रोऽवस उर्प न इह स्तुतः सधमादस्तु शूरः ।
 वावृषानस्तविषीयस्य पूर्वा - र्योर्न क्षत्रमभिभूति पुण्यात् १ (१४२)

तस्येविह स्तवथ वृष्ण्यानि तुविद्युन्नस्यं तुविराधसो नृन् ।
यस्य कर्तुर्विद्योऽं न सन्नाद् साह्वान् तरुत्रो अभ्यस्ति कृष्टीः २
आ यात्विन्द्रो विव आ पृथिव्या मक्षु संमुद्रावुत वा पुरीषात् ।
स्वर्णरादवसे नो मरुत्वान् परावतो वा सदर्नाहृतस्य ३
स्थूरस्य रायो बृंहतो य ईशे तमु टवाम विवथेव्विन्द्रम् ।
यो वायुना जयति गोमतीषु प्र धृष्ण्या नयति वस्यो अच्छ ४
उप यो नमो नमसि स्तमाय - भिर्यति वाचं जनयन् यजधै ।
क्रासानः पुरुवार उक्थै - रेन्द्रं कृण्वीत सदर्नेषु होता ५ [५]

धिषा यदि धिषण्यन्तः सरण्यान् त्सर्वन्तो अद्रिमौशजिजस्य गोहे ।
आ बुरोषाः पास्त्यस्य होता यो नो महान् त्सर्वरणेषु वाह्विः ६
सन्ना यदी भार्वरस्य वृष्णः सिषक्ति शुष्मः स्तुवते भराय ।
गुहा यदीमौशजिजस्य गोहे प्र यद् धिये प्रायसि मदाय ७
वि यद् बरासि पर्वतस्य वृष्णे धयोभिनिवे अपां जवांसि ।
विक्व गौरस्य गवयस्य गोहे यदी वाजाय सुधयोऽं वहन्ति ८
मदा ते हस्ता मुकुतोत पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राध इन्द्र ।
का ते निषत्तिः किमु नो ममत्ति किं नोदुदु हर्षसे वातवा उं ९
एवा वस्य इन्द्रः सत्यः सन्ना - ह्वन्ता वृत्रं वरिवः पूरवे कः ।
पुरुद्वुत क्त्वा नः शग्धि रायो भक्षीय तेऽर्वसो वैव्यस्य १०
नू द्रुत इन्द्र नू गुणान इधं जरित्रे नद्योऽं न पियिः ।
अकारि ते हरिवो बह्व नव्यं धिया स्याम रथ्यः सन्नासाः ११ [६] (२५२)

(११)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ सू० २२-३२]

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यक्ष इन्द्रो जुजुषे यच्छ वष्टि तक्षो महान् करति शुष्ण्या चित् ।
बह्व स्तोमं मधवा सोममुक्था यो अश्मानं शर्वसा बिभ्रवेति १
वृषा वृषन्धि चतुरभिमस्य - क्षुणो बाहुभ्यां नृतमः शचीवान् ।
भ्रिये परुष्णीमुषमाण ऊर्णा यस्याः पवीणि सरूपाय विव्ये २
यो वेवो वृवर्तमो जायमानो महो वाजैर्भिर्महाद्भिश्च शुष्मैः ।
दधानो वज्रं बाह्वोरुशन्तं द्यामर्मेन रेजयत् प्र भूम ३ (२५५)

विश्वो रोधांसि प्रवर्तश्च पूर्वी- द्यौर्कृष्वाज्जनिमन् रेजतु क्षाः । आ मातरा भरति शुष्म्या गो- नृवत् परिज्मन् नोनुवन्त क्षाताः ता तू तं इन्द्र महतो महानि विश्वेष्विति सवनेषु प्रवाच्या । यच्छूर धृष्णो धृषता वृष्ण्या- नहिं वज्रेण शवसाविंषीः	४
ता तू तं सत्या तुविनुम्य विश्वा प्र धेनवः सिद्धते वृष्ण्या उक्षाः । अथा ह त्वद् वृषमणो मियाणाः प्र सिन्धवो जवसा चक्षमास्त अत्राह ते हरिस्तुता उं वेवी- र्वोभिरिन्द्र स्तवन्त स्पर्शाः । यत् सीमन् प्र मुचो बद्धयाना वृषोमन् प्रसिति रथन्नुवर्ष धिषीष्टे अंशुर्मद्यो न सिन्धु- रा त्वा शमी शशमानस्य शरिताः । अस्मभ्यं क शुशुचानस्य यम्या आशुने रथिः त्वयो जसु गोः अस्मे वर्षिषा कृणुहि ज्येष्ठा नृम्यानि सत्रा सहो रक्षोसि । अस्मभ्यं वृत्रा सुहनानि रन्धि जहि वर्षर्क्षुषो गत्येभ्य अस्माकमित सु कृणुहि त्वमिन्द्रा- अस्मभ्यं धिषो उर्व शरति शरिताः । अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरंधी- अस्माकं सु मधवन् वीधि शुंवाः तू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योर्दे न पीपेः । अकारि ते हरिवा ब्रह्म नव्यं शिया स्याम रथ्यः सवसा	५ [७]

(३३)

१६ बामदेवो रौतमाः । इन्द्रा, ७ । १७ अर्जुना । विश्वेभ्यः ।

कथा महामधुवत् करुण होतु- पक्षं जुष्टाणी अग्नि सोममूर्धाः । धिषंशुमानो जुषयाणो अन्धो वक्ष क्रब्धः शुभो पक्षा को अस्य वीरः सधमावसाप स्यान्देश सुमतिभिः गो अस्मभ्य कवस्य चित्रं चिकित्ते कटूती वृक्षे मुवच्छस्यमानस्य सद्योः कथा शृणोति हृयमानमिन्द्रः कथा शृण्वस्यसासत्य देव । का अस्य पूर्वो रूपमातयो ह कथेनमाहुः पयुरि जहो कथा सुधाधः शशमानो अस्य नशदग्निः हृषिणं हृषिणं । देवो मुवच्छवेवा म क्रतातां नमो जगृध्वो अग्नि यज्जुजोषत कथा कवस्या उषसो व्युष्टी देवो मर्तस्य सुवर्षं जुजोष । कथा कवस्य सुवर्षं ससिन्धो ये अस्मिन् कामं सुपुर्जं ततमे	१
	२
	३
	४
	५ [९] (२६८)

किमादमंत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम ।	
भिये सुदृशो वपुस्स्य सर्गाः स्वर्णं चित्रतममिष आ गोः	६
मुहं जिघांसन् ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे अनीका ।	
ऋणा खिद् यत्रं ऋणया न उग्रो दूरे अज्ञाता उषसो बबाधे	७
ऋतस्य हि गुरुधः सन्ति पूर्वी - ऋतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति ।	
ऋतस्य श्लोको बधिरा तंतर्कु कर्णा बुधानः शुचिमान् आयोः	८
ऋतस्य हृच्छा धरुणानि सन्ति पुरुषि चन्द्रा वपुषे वपुषि ।	
ऋतेन वीर्यमिषणन्त पृक्षं ऋतेन गावं ऋतमा विवेशुः	९
ऋतं येमान ऋतमिदं वनोत्यु - तस्य शुष्मंस्तुरया उं गव्युः ।	
ऋताय पृथ्वी बह्वले गभीरे ऋताय धेनु परमे दुहाते	१०
न हुत इन्द्र न गृणान इषं जरित्रे नद्योदं न पीपिः ।	
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नय्यं धिया स्याम रुध्यः सदासाः	११ [१०] (१७४)

(१४)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १० अनुष्टुप् ।

का सुदृतिः शर्वसः सनुमिन्द्रं - मर्वाचीनं राधंस आ ववर्तत ।	
वृदिहि वीरो गृणते वसूनि स गोपतिर्निषिधां नो जनासः	१
स वृत्रहत्ये हव्यः स ईडयः स सुदृत इन्द्रः सत्यराधाः ।	
स यामन्ना मघना मर्त्याय ब्रह्मण्यते सुष्वये वरिवो धात	२
तमिन्नरो वि ह्वयन्ते समीके रिंरिकांसस्तन्यः कृण्वत त्राम् ।	
मिथो यत् त्यागमुभयांसो अगमन् नरस्तोकस्य तनयस्य सातो	३
कृतयन्ति क्षितयो योगं उग्र - ऽऽशुषाणासो मिथो अर्णसातो ।	
सं यद् विशोऽक्ववृन्त युष्मा आदिक्षेम इन्द्रयन्ते अमीकं	४
आविद्ध नेमं इन्द्रियं यजन्त आदित् पक्तिः पुरोळाशं रिचिच्यात् ।	
आदित् सोमो वि पंपृच्यावसुष्वी - नाविज्जुजोष वृषमं यजध्वे	५ [११]

कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्ये - न्द्राय सोममुशते सुनोति ।	
सभीचीनेन मनसाविवेनन् तमित् सखायं कृणुते समत्सु	६ (२८०)

य इन्द्राय सुनवत् सोममद्य पचात् पक्तीकृत भुजाति धानाः ।	
प्रति मनायोरुचयानि हर्यन् तस्मिन् दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्रः	७
यदा संमर्य व्यचेद्वचावा वीर्यं यवाजिमम्यर्यदुर्यः ।	
अर्विकवद् वृषणं पत्न्यच्छा दुरोण आ निशितं सोमसुद्धिः	८
भूर्यसा वस्नमचरत् कनीयो ऽर्विकीतो अकानिधं पुनर्यन् ।	
स भूर्यसा कनीयो नरिरेवीद् वीना दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम्	९
क इमं वृशमिममे-न्द्रं क्रीणाति धेनुभिः ।	
यदा वृत्राणि जह्वन्-दधेनं मे पुनर्वदत्	१०
नू हुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।	
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सवासाः	११ [१२] (१८५)

(१५)

८ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

को अद्य नर्यो देवकाम उशमिन्द्रस्य सख्यं जुजोष ।	
को वा महेऽवसे पार्याय समिन्द्रे अग्नी सुतसोम ईडे	१
को नानाम वचसा सोम्याय मनःयुवां मवति वस्त उत्राः ।	
क इन्द्रस्य पुज्यं कः सखित्वं को भ्रात्रं वष्टि कवये क ऊती	२
को देवानामवो अद्या वृणीति क आवित्यो अर्विति ज्योतिरीडे ।	
कस्याभिनविन्द्रो अग्निः सुतस्यां-ऽशोः पिबन्ति मनसार्विविन्म	३
तस्मा अग्निमरतः शर्म यंस-ज्योक् पश्यात् सूर्यमुच्चरन्तम् ।	
य इन्द्राय सुनवामेत्याह नरे नर्याय नृतमाय नृणाम्	४
न तं जिनन्ति बहवो न वृश्ना उर्वस्मा अर्वितिः शर्म यंसत् ।	
प्रियः सुकृत् प्रिय इन्द्रं मनायुः प्रियः सुभ्रावीः प्रियो अंस्य सोमी	५ [१३]

सुभ्राव्यः प्राशुषाश्लेष वीरः सुध्वेः पक्तिं कृणुते केवलेन्द्रः ।	
नासुध्वेरापिर्न सत्ता न जामि-कुष्पाव्योऽवहन्तेव्वाचः	६
न रेचतां पणिनां सख्यमिन्द्रो ऽसुन्वता सुतपाः सं गृणीति ।	
आस्य वेदः खिदति हन्ति नृमं वि सुध्वये पक्तये केवलो भूत्	७
इन्द्रं परेऽवरे मध्यमास इन्द्रं यान्तोऽवसितास इन्द्रम् ।	
इन्द्रं क्षियन्तं उत युध्यमाना इन्द्रं नरो वाजयन्तो हवन्ते	८ [१४] (२११)

(१६)

७ वामवेवो गौतमः । १-३ इन्द्रो वा । १-३ इन्द्रः, आत्मा वा, ४-७ इत्येनः । बिन्दुः ।

अहं मनुरमर्षं सूर्यश्चा-ऽहं कक्षीर्वाँ कर्षिरस्मि विप्रः ।	
अहं कुत्संमार्जुनेयं न्यूञ्जे ऽहं कविरुशना पश्यता मा	१
अहं भूमिर्मदुशाशायीया-ऽहं वृष्टिं द्वाशुषे मर्त्यीय ।	
अहमपो अंनयं वावशाना मम वेवासी अनु केतमायन्	२
अहं पुरो मन्दसानो वीरं नवं साकं नवतीः शम्बरस्य ।	
शततमं वेश्यं सर्वताता विवोदासमतिथिग्वं यदावम्	३
प्र सु ष बिन्द्यो मरुतो विरस्तु प्र इयेनः इयेनेभ्य आशुपन्दा ।	
अचक्रया यत् स्वधया सुपणो हव्यं भरन्मनवे देवजुष्टम्	४
भरद् यन्नि विरतो वेर्विजानः पथोरुणा मनोजवा असर्जि ।	
तूर्यं ययौ मधुना सोम्येनो-त धवो विविदे इयेनो अन्नं	५
कजीपी इयेनो दर्वमानो अंशुं परावतः शकुनो मुन्द्रं मदम् ।	
सोमं भरद् वाहहाणो देवावान् दिवो अगुष्मादुत्तराद्वादाय	६
आशाय इयेनो अमरुत् सोमं सहस्रं सव्यौ अपुतं च सत्यम् ।	
अन्नं पुरंधिरजहादराती-मवे सोमरय मूरा अमूरः	७ [१५] (१००)

(१७)

५ वामवेवो गौतमः । इत्येनः, ५ इन्द्रो वा । बिन्दुः, ५, ११ ।

गर्धे नु सहस्रंवेधामवेव-महं वेवानां जर्निमानि विम्वा ।	
शानं मा पुर आयसीररु-अध इयेनो जवसा निरदीयम्	१
न वा स मामपु जोषं जमारा-ऽमीमांस् त्वक्षसा वीर्येण ।	
ईमां पुरंधिरजहादराती-रुत वातो अतरच्छूशुवानः	२
अथ यच्छयेनो अस्वनीक्थ द्यो-र्वि यद् यन्नि वात ऊहुः पुरंधिरः ।	
सृजद् यद्वस्मा अवं ह क्षिपज्यां कुशानुरस्ता मनसा मुरण्यन्	३
कजिज्य ईभिन्नावतो न मुज्युं इयेनो जमार बृहतो अधि प्योः ।	
अन्तः पतत् पतत्र्यस्य पणे-मधु यामनि प्रसितस्य तद् वेः	४ (१०४)

अधं श्वेतं कलशं गोभिरेक्तं मापिप्यानं मघवां शुक्रमन्धः ।

अध्वर्युमिः प्रपतं मघ्वो अग्रमिन्द्रो मवायं प्रति धृत पिबध्वे ५
[१६] (३०५)

(२८)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, इन्द्रासोमो वा । त्रिष्टुप् ।

त्वा युजा तव तत् सोमं सस्य इन्द्रो अपो मनश्च सल्लतस्काः ।

अहङ्गाहिमरिणात् सम सिन्धून्पावृणोदपिहितेषु खानि १

त्वा युजा नि स्विदुत् सूर्यस्येन्द्रश्चक्रं सहसा सुद्य इन्द्रो ।

अधि ष्णुनां बृहता वर्तमानं महो बृहो अपं विश्वायुं धायि २

अहङ्गिन्द्रो नयिष्यमिन्द्रो पुरा दस्यून् मध्यदिनावुभीकं ।

बुर्गे बुरोणे क्त्वा न यातां पुरु सहस्रा शवां नि बर्हीत् ३

बिम्बस्मात् सीमधमौ इन्द्र दस्यून् विशो दासीरकृणोरग्रस्ताः ।

अबाधेधाममृणतं नि शङ्क नर्विन्वेधामपचिं वधेन्निः ४

एषा सत्यं मघवाना युवं तं विन्द्रश्च सोमोर्धमद्वयं गोः ।

आर्द्धेत्तमपिहितान्यभां रिचिचयुः क्षामिन्त तनुवाना ५ [१७] (३१०)

(२९)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ नः स्तुत उप बाजेमिरूती इन्द्रं याहि हरिर्भिर्मन्वसानः ।

तिरश्चिचयुः सर्वना पुरुण्यां क्षुबेभिर्गृणानः सत्यराधाः १

आ हि प्मा याति नर्यश्चिक्त्वान् ह्यमानः सोतुमिरुप यज्ञम् ।

स्वध्वो यो अभीरुर्मन्यमानः सुष्वाणेभिर्मदति सं हं वीरैः २

बाबवेर्धस्य कर्णां बाजयध्वे जुष्टामनु प्र विशां मन्वयध्वे ।

उद्वावृषाणो राक्षसे तुविष्मान् करसु इन्द्रः सुतीर्धामयं च ३

अच्छा यो गन्ता नार्धमानमूती इत्या बिभ्रं हवमानं गुणन्तम् ।

उप त्वानि वधानो धुर्या ईशुन् स्सहस्राणि शतानि वज्रबाहुः ४

त्वोतांसो मघवास्मिन् विपां वयं ते स्याम सुरयो गुणन्तः ।

मेजानासो बृहद्विषस्य राय आक्राप्यस्य व्रावने पुरुक्षोः ५ [१८] (३१५)

(१०)

२४ वामदेवो गीतमः । इन्द्रः १-११ इन्द्रोपसौ । गायत्रीः ८, २४ अनुष्टुप् ।

नकिरिन्नु त्वदुत्तरं न ज्यायाँ अस्ति वृत्रहन् । नकिरेवा यथा त्वम् १
सत्रा ते अनु कृष्टयो विश्वां चक्रेव वावृतुः । सत्रा महाँ अंसि श्रुतः २
विश्वे चनेवुना त्वा देवास इन्द्र युयुधुः । यदहा नक्तमातरिः ३
यत्रोत बाधितेभ्य इचकं कुत्साय युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्यम् ४
यत्र देवाँ कंघायतो विश्वाँ अयुध्य एक इत । त्वमिन्द्र वरुँरहन ५ [१९]

यत्रोत मर्त्याय क मरिणा इन्द्र सूर्यम् । प्रावः शर्चीभिरेतशम् ६
किमादुतामि वृत्रहन मघवन् मन्युमत्तमः । अत्राह दानुमातरिः ७
एतद् घेदुत वीर्यं मिन्द्र चकर्थ पौंस्यम् । स्त्रियं यद् दुर्हणायुषं वधीर्दुहितरं दिवः ८
विवाश्चिद् घा दुहितरं महान महीयमानाम् । उषाममिन्द्र सं पिणक् ९
अपोषा अनसः सत् संपिष्टादहं बिभ्युषी । नि यत सीं शिभ्यद् वृषाँ १० [२०]

एतदस्या अनः शये सुसंपिष्टं विषाश्या । ससारं सीं परावतः ११
उत सिन्धुं विबाल्यं वितस्थानामधि क्षमि । परि ष्ठा इन्द्र मायया १२
उत शुष्णस्य धृष्णुया प मृक्षो अभिवेदनम् । पुरो यदस्य संपिणक् १३
उत वासं कौलितं बृहतः पर्वतादधि । अवाहन्निन्द्र शम्बरम् १४
उत कुसम्यं वरुचिनः सहस्राणि शतावधीः । अधि पञ्चं प्रधीरिव १५ [२१]

उत त्वं पुत्रमयुवः परावृक्तं शतक्रतुः । उक्थेप्यिन्द्र आभजत १६
उत त्या तुवगायदं अस्नातारा शचीपतिः । इन्द्रो विद्रो अंपारयत १७
उत त्या सद्य आयाँ सुरयोरिन्द्र पारतः । अर्णाँचित्ररंयावधीः १८
अनु द्वा जहिता नयोऽन्धं श्रोणं च वृत्रहन् । न तन तं सुस्रमष्टवे १९
शतमंश्मन्मर्यानां पुरामिन्द्रो व्यास्यत । विवोदासाय व्राशुषे २० [२२]

अस्वापयद् द्रुमीतये सहस्राँ जिशतं हर्थः । वासानामिन्द्रो मायया २१
स घेनुतामि वृत्रहन् त्वमान इन्द्र गोपतिः । यस्ता विश्वानि चिच्युषे २२
उत नूनं यद्विन्द्रियं करिष्या इन्द्र पौंस्यम् । अघ्या नकिष्टदा मिनत् २३
वामं वामं त आदरे देवो वदात्वर्चमा । वामं पूषा वामं भगो वामं देवः कर्कळती २४

[२३] (१११)

(३१)

१५ वामदेवो गीतमः । इन्द्रः । गायत्री, ३ पादनिष्ठम् ।

कया नश्चित्र आ मुव कृती सुवावृधः सखा	। कया शर्चितया वृता	१
कस्त्वा सत्यो मवानां मंहिष्ठो मत्सवधंसः	। इच्छा चिद्वारुजे वसु	२
अमी पु णः सखीना मविता जरितुणाम्	। शतं मवाभ्युतिभिः	३
अमी न आ ववृत्स्य चकं न वृत्तमवतः	। नियुद्धिश्चरणीनाम्	४
प्रवता हि कर्तुना मा हा प्रवेव गच्छसि	। अमभि सुर्वे सचा	५ [२४]

सं यत तं इन्द्र मन्यवः सं चक्राणि दधन्विरे	। अघ त्वे अघ सूर्ये	६
उत स्मा हि त्वामाहुरिन्मघवानं शचीपते	। दातारमविदीधयुम्	७
उत स्मां सद्य इत परि शशमानाय सुन्वते	। पुरु चिन्महसे वसु	८
नहि स्मां ते शतं चन राधो वरन्त आमुः	। न च्योत्राणि करिष्यतः	९
अस्मां अवन्तु ते शत मस्मान् त्सहस्रमृतयः	। अस्मान् विश्वा अभिष्टयः १०	[२५]

अस्मां इहा वृणीष्व सखायं स्वस्तये	। महो गये विवित्मते	११
अस्मां अविष्टि विश्वेन्द्र राया परीणसा	। अस्मान् विश्वाभिरुतिभिः १२	
अस्मभ्यं तौ अपां वृधि ब्रजौ अस्तेव गोमतः	। नवाभिरिन्द्रोतिभिः	१३
अस्माकं धृष्णुया रथो धुमो इन्द्रानपच्युतः	। गव्युरश्वयुरीयते	१४
अस्माकमुत्तमं कृधि भवो प्रवेव सूर्य	। वर्षिष्ठं द्यामिचोपरि	१५ [२६] (३५४)

(३०)

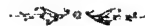
१४ वामदेवो गीतमः । इन्द्रः, २३-२४ इन्द्राभ्यो । गायत्री ।

आ तु न इन्द्र वृत्रह अस्माकमर्धमा गंहि	। महान् महीभिरुतिभिः	१
मृमिषिद् बासि तृगुञ्जि रा चित्र चित्रिणीष्व	। चित्रं कृणोष्युतये	२
बुधेभिश्चिच्छशीयांसं इंसि माधन्तमोजसा	। सखिभिर्ये त्वे सचा	३
बुधमिन्द्र त्वे सचा वयं त्वामि नोनुमः	। अस्मां अस्मां इदुव्व	४
स मन्त्रिब्रह्माभिरग्निवो अनब्रह्माभिरुतिभिः	। अनाधृष्टाभिरा गंहि	५ [२७]

भूबान्नो पु त्वावतः सखाय इन्द्र गोमतः	। युजो वाजाय वृष्वये	६
त्वं लोक ईशिष इन्द्र वाजस्य गोमतः	। स नो यन्धि महीमिषम्	७

(३६१)

न त्वा वरन्ते अन्यथा यद् द्वित्ससि स्तुतो मधम ।	स्तोतृभ्य इन्द्र गिर्यणः ।	८
अभि त्वा गोतमा गिरा—ऽनुषत् प्र वृषवे ।	इन्द्र वाजाय घृष्वये ।	९
प्र ते वोचाम वीर्याई या मन्दसान आरज ।	पुरो वासीरमीत्यं ।	१० [२८]
ता ते गृणन्ति वेधसो यानि चकथ ऐस्या ।	सुनोधिन्द्र गिर्यणः ।	११
अदीवृधन्त गोतमा इन्द्र त्वे स्तोमवाहसः ।	ऐषु धा वीरवद यशः ।	१२
यच्चिद्धि शम्भ्वतामसी—न्तु साधारणस्त्वम ।	तं त्वा वयं हवामहे ।	१३
अवाचीना वसो भवा—ऽस्मे सु मत्स्वानधसः ।	सोमानामिन्द्र सोमपाः ।	१४
अस्माकं त्वा मतीना—या स्तोम इन्द्र यच्छतु ।	अवागा वर्तया हवी ।	१५
पुरोवाशं च नो घसो जोषयामि गिर्यः नः ।	वधूयुरिव योषणाम् ।	१६ [२९]
सहस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीमहे ।	शतं सोमस्य स्तार्यः ।	१७
सहस्रा ते शता वयं गवामा य्पाधयामसि ।	अस्मन्ना राध एतु ते ।	१८
दशं ते कुलशानां हिरण्यानामधीमहि ।	मूदिदा असि वृत्रहन् ।	१९
भूरिवा भूरि देहि नो या वृधं भूया म ।	भूरि घेर्विन्द्र वित्ससि ।	२०
भूरिदा ह्यसि भुतः पुरुत्रा शूर वृत्रहन् ।	आ नो मजसु राधसि ।	२१
प्र ते वधू विचक्षणं शंसामि योषणो नपात ।	माभ्यां गा अनु शिषथः ।	२२
कनीनकेवं विद्वधे नवे वृषवे अर्धके ।	वधू यामेषु शोभेते ।	२३
अरं म उन्नयाम्णे ऽरमनुन्नयाम्णे ।	वधू यामेष्वधिधा ।	२४ [३०] (१०८)

प्र क्रमुभ्यो वृतमिव वाचमिष्य उपस्तिर्य श्वेतरी धेनुमीळे ।		
ये वार्तजूतास्तरणिभिरेवैः परि ध्यां सृष्टो अपसो बभूवुः ।	१	
यदारमकध्रुमवः पितृभ्यां परिक्षिटी वेष्टणा वृंसनामिः ।		
आदिद् वेवानामुपं सख्यमायन् धीरांसः पुष्टिमवहन् मनार्थे ।	२	
पुनर्ये चक्रुः पितरा युवाना सना यूपेष जरणा शयाना ।		
ते वाजो विभ्वीं क्रभुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु युक्तम् ।	३	
यत् संवत्समृभवो गामरक्षन् यत् संवत्समृभवो मा अपिषान् ।		
यत् संवत्सममर्न् मासो अस्या—स्तामिः शमीमिरवृतत्वमाङ्गुः ।	४	(१८१)

ज्येष्ठ आह चमसा द्वा करोति कर्त्तव्यान् त्रीन् कृण्वामेत्याह ।

कनिष्ठ आह चतुरस्करोति त्वष्ट क्रमवस्तत पनयत् त्वष्टा वः [१]

सत्यमूचुर्नर एवा हि चक्रुः रनु स्वधामभवां तामुनेताम् ।

विभ्राजमानांश्चमसां ब्रहेवाऽवेनत् त्वष्टा चतुरां बृहत्स्वान् ६

द्वारंश्च धून् यदगोहस्याऽऽतिथ्ये रणक्षुभवं यमन्तः ।

सुक्षेत्रांकृण्वन्नयन्त सिन्धून् धन्वातिष्ठश्रोषधीर्निह्नमायः ७

रथं ये चक्रुः सुवृत्तं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुवं विश्वकामम् ।

त आ तक्षन्त्वमवां रथिं नः स्ववसः स्वपसः सुहस्ताः ८

अपो ह्येषामजुषन्त देवा अमि कन्वा मनसा वीर्यानाः ।

वाजो देवानामभवत् सुकर्मन्द्रस्य क्रमुक्षा वरुणस्य विश्वा ९

ये हरी मेधयोक्था भवन्त इन्द्राय चक्रुः सुपुजा ये अश्वाः ।

ते रायस्पोषं द्रविणान्यस्मे धत्त क्रमवः क्षेमयन्तो न मित्रम् १०

इवाङ्गः पीतिभूत वो भवं धुर्न कृते भ्रान्तस्य मरुयाय देवाः ।

ते नूनमुस्मे क्रमवो बर्हनि तृतीयं अस्मिन् स्वने कृपात ११ [२] (१८९)

(३४)

११ वामदेवो गीतवः । क्रमवः विष्टुरः ।

क्रमुविश्वा वाज इन्द्रो नो अष्टे मं यज्ञं त्वष्टेवोप पात ।

इवा हि वो विषणां वृष्यङ्गा मघात पीतिं सं मदां अग्रता वः १

विवानासो जन्मनो वाजरजा उत क्रतुमिक्रमवो माद्वयध्वम् ।

सं वो मवा अग्रतं सं पुरंधिः सुवीरामस्मे रथिमेरयध्वम् २

अयं वो यज्ञं क्रमवोऽकारि यमा मनुष्वत पृथिवीं इधिध्वे ।

प्र वोऽज्छां जुगुषाणासो अस्थु रमून् विश्वे अग्निगोत दाजाः ३

अभून् वो विधत्ते रत्नधेयं मिवा नरो वृक्षुषे मर्याय ।

पिबन्त वाजा क्रमवो वृषे वो महिं तृतीयं सर्वन् मदाय ४

आ वाजा यातोप न क्रमुक्षा सहो नरो द्रविणसो गुणानाः ।

आ वः पीतयोऽमिपित्वे अङ्गा मिमा अस्तं नवस्व इव रमन् ५ [३]

आ नपातः शयसो यातनोये मं यज्ञं नमसा हृयमानाः ।

तजोवसः सूरयो यस्य शु स्य मध्वः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः ६ (१९५)

सजोषां इन्द्र वरुणेन सोमं सजोषां पाहिर्गिर्वणो मरुद्भिः । अग्नेपामिर्ऋतुपामिः सजोषा रनास्पतीमी रत्नधामिः सजोषाः	७
सजोषस आदित्येमीव्यध्वं सजोषस ऋभवः पर्वतेभिः । सजोषसो दैत्येना सवित्रा सजोषसः सिन्धुमी रत्नधेभिः	८
ये अश्विना ये पितरा य ऊती धेनुं तंतक्षुर्ऋभवो ये अश्वी । ये अंसत्रा य ऋधरोदसी ये विश्वो नरः स्वपत्यानि चक्रुः	९
ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं रयिं धृत्य वसुमन्तं पुरुक्षुम । ते अग्नेषा ऋभवो मन्दसाना अस्मे धंस ये च रातिं गुणन्ति	१०
नापाभूत न वोऽनीतृषामाऽनिःशस्ना ऋभवो युजे अग्निम् । समिन्त्रेण मवध सं मरुद्भिः सं राजमी रत्नधेयाय देवाः	११ [४] (४००)

(३५)

९ ऋभवेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

इहोपं यात शवसो नपातः सौधन्वना ऋभवो मापं मूत । अस्मिन् हि वः सर्वेन रत्नधेयं गमन्निबन्धुमनुं वो मदासः	१
आगच्छमृणामिह रत्नधेयं मभूत सोमस्य सुषुतस्य पीतिः । सुकृत्यया यत स्वपम्यया च एकं विचक्र चमसं चतुर्धा	२
व्यकृणोत चमसं चतुर्धा सखे वि शिक्षेत्यब्रवीत । अर्धत वाजा असृतस्य पन्थां गणं देवानामृभवः सुहस्ताः	३
किमयः स्विक्षमस एष आस यं काव्येन चतुरो विचक्र । अथा सुनुध्वं सर्वान् मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्यस्य	४
शक्याकर्त पितरा युवाना शक्याकर्त चमसं देवपानम् । शक्या हरी धनुतगावतटेन्द्रवाहावृभवो वाजरत्नाः	५ [५]
यो वः सुनोत्यभिपित्वे अह्नां तीमं वाजासः सर्वान् मदाय । तस्मै रयिमृभवः सर्ववीरमा तक्षत वृषणो मन्दसानाः	६
मातः सुतमपिबो हर्यश्च माध्यन्तिनं सर्वान् केवलं ते । समुभुभिः पिबस्व रत्नधेभिः सखीया इन्द्र चकृचे सुकृत्या	७ (४००)

ये देवासो अभवता सुकृत्या इयेना इवेदधि विवि निवेव ।
ते रत्नं धात शवसो नपातः सौधन्वना अभवतामृतांसः

८

यत् तृतीयं सर्वनं रत्नधेयं मकृणुध्वं स्वपस्या मुहस्ताः ।
तद्वमवः परिषिक्तं व एतत् सं मर्देभिरिन्द्रियेभिः पिबध्वम

९ [६] (४०९)

(३६)

१. वामदेवो गौतमः । ऋभवः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

अनश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्योऽथ रथस्त्रिचक्रः परि वतंत रजः ।

महत् तद् वो देव्यस्य प्रवाचनं द्यामृभवः पृथिवीं यच्छ पुष्यध १

रथं ये चक्रुः सुवृत्तं सुचेतसो ऽविह्वरन्तं मनसस्पति ध्याया ।

तौ ऊ न्वस्य सर्वनस्य पीतय आ वो वाजा ऋभवो वेदयामसि २

तद् वो वाजा ऋभवः सुप्रवाचनं देवेषु विभ्यो अभवन्महित्वनम् ।

जिमी यत् सन्ता पितरा सताजुरा पुनर्युवाना चरथाय तक्षथ ३

एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयं निश्चमणो गामरिणीत धीतिभिः ।

अथा देवेष्वमृतत्वमानश भृष्टी वाजा ऋभवस्तद् व उक्थ्यम ४

ऋभुतो रयिः प्रथममभवस्तमो वाजभृतासो यमर्जजित् नरः ।

विभ्वतो विवधेषु प्रवाच्यो यं देवासोऽवथा म विचर्षणिः ५ [७]

स वाज्यवा स ऋषिर्वचस्यया स शूरो अस्ता पृतनाम् दुष्टरः ।

स रायस्पोषं स सुवीर्यं वधे यं वाजो विभ्वो ऋभवो यमाविषुः ६

श्रेष्ठं वः पेणो अर्धि धायि दृशतं स्तोमो वाजा ऋभवस्तं जुष्टन ।

धीरांसो हि वा कवयो विपश्चितस्तान् व एना ब्रह्मणा वेदयामसि ७

युष्मस्मभ्यं धिषणांभ्यस्परि विद्वांसो विश्वा नर्याणि भोजना ।

द्युमन्तं वाजं वृषंशुष्ममुत्तम मा नो रयिमृभवस्तक्षता वयः ८

इह प्रजामिह रयिं रराणा इह अथो वीरवत् तक्षता नः ।

येन वयं तेनोऽहोऽहोऽहो तं वाजं विव्रमृभवो ददा नः ९ [८] (४१८)

(३७)

८ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप्, ५-८ अनुष्टुप् ।

उप नो वाजा अध्वरमुभक्षा देवां यात पृथिभिर्वैश्वानरैः ।
यथा यज्ञं मनुषो विश्वादेसु इधिध्वे रण्वाः पुदिनेष्वद्भाम् १
ते वो हुवे मनसे सन्तु यज्ञा गुष्टांसो अद्य पुतनिर्णिजो गुः ।
प्र वः पुतासो हरयन्त पूर्णाः क्रत्वे इक्षांय हर्षयन्त पीताः २
त्र्युक्तायं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा ऋभुक्षणो हुवे धः ।
हुवे मनुष्वदुपरासु विश्वे युष्मे सचा बृहर्दिषेभु सोमम् ३
पीषोअश्वाः शुचव्रंधा हि भूताऽयःशिमा वाजिनः मुनिष्काः ।
इन्द्रस्य सुनो शवसो नपातो ऽनु वश्चेत्यग्निं मदांय ४
ऋभुमुभक्षणे रयिं वाजं वाजिन्तं युजम् ।
इन्द्रस्वन्तं हवामहे मनुसातममश्विनम् ५ [१]

सेहमवो यमवंध यूयभिन्द्रश्च मर्त्यम् ।
स धीभिरस्तु सनिता मेधसाता सो अर्षेता ६
वि नो वाजा ऋभुक्षणः पृथश्चित्तु यष्टेव ।
अस्मभ्यं सूरयः स्तुता विश्वा आशास्तरीषणि ७
तं नो वाजा ऋभुक्षण इन्द्र नासत्या रयिम् ।
तमश्वं चर्षणिभ्य आ पुरु शस्त मघत्तये ८ [१०] (४२६)

(३८)

१० वामदेवो गौतमः । इधिका, १ यावाटुयिक् । त्रिष्टुप् ।

उतो हि वो नुत्रा सन्ति पूर्वा या पुरुभ्यं सवस्युर्निताशे ।
क्षेत्रासां वदधुरुर्वरासां धनं दस्युभ्यो अभिमूर्तिमुग्रम् १
उत वाजिनं पुरुनिष्विध्वानं दधिक्रामु वदधुर्विश्वकृष्टिम् ।
ऋजिप्यं इयेनं पृषितप्सुमाशु चकृत्यमयो नृपतिं न शूरम् २
यं सीमनु प्रवर्तेव द्रवन्तं विश्वः पुरुर्मदंति हर्षमाणः ।
एङ्गिर्गृध्र्यन्तं मेधयुं न शूरं रथतुरं वातमिव ध्रजन्तम् ३ (४२९)

यः स्मारकानो गध्या भवन्तु सजुतरश्चरन्ति गोषु गच्छन्तः । आविर्जजीको विद्वत् निबिद्यन्ति तिरो अरन्ति पर्याप आयाः ।	४
उत स्मैर्न वल्लमधि न तापु मनु कोशान्ति क्षितयो भंगेषु । नीचापमानं जसुति न श्येनं भवश्चाच्छा पशुमच्च पृथम	५ [११]
उत स्माम् प्रथमः सरिण्वन् जि वैवेति श्रेणिभी रथानाम । सजं कृण्वानो जन्यो न शुम्वा रणुं रेरिहत किरणं दृश्वान	६
उत स्य वाजी सहुरिक्तावा शुभूपमाणस्तन्वा समये । तुरं यतीषु तुरयञ्जिप्यो ऽधि भुवाः किरन्त रणुमुञ्जन्	७
उत स्मास्य तन्यतोर्वि शो-हेवायतो अमिपुत्रो भयन्ते । यदा सहस्रमभि धीमयोधीः कुर्वन्तः स्मा भवति मीम कञ्जन्	८
उत स्मास्य पनयन्ति जना वृत्तिं कृष्टिपो अभिभूतिमाशोः । उतैनमाहुः समिधे विपन्तः दरा दधिका अंसरत सहस्रैः	९
आ दधिकाः शवसा पञ्च हृष्टीः हृष्य हृष ज्योतिषापस्तनान् । सहस्रसाः शतसा वाज्ययी पुणकु गध्या पणिभा वचांसि	१० [१२] (४१६)

(३९)

१ वाज्ययी जीवम । दधिकाः । त्रिदृषः । २ मनुष्य ।

आशु दधिकां तमु नु दंवाम विवदधुधिया उत वंकिराम । उच्छन्तीर्माभुषतः सुवप न्वति विश्वानि पुरितानि पर्वन्	१
सहस्रकर्म्यवतः कतुपा दधिकाष्णः पुरुवारम्य वृष्णः । यं पुरुभ्यो वीजिवांसं नाभिं द्रुधुमित्रावरुणा ततुरिम्	२
यो अश्वस्य दधिकाष्णो अकारित समिद्धे अग्रा उषसो व्युदो । अनागसं तमवितिः कृणोतु स मित्रेण वरुणेना सजोषाः	३
दधिकाष्ण इष ऊर्जो महो प-दमन्महि मरुतां नाम मद्रम । स्वस्तये वरुणं मित्रमाग्निं हवामह इन्द्रं वज्रबाहुम्	४
इन्द्रमिवेवुमये वि ह्वयन्त उदीराणा यज्ञमुपमुपयन्तः । दधिकामु सर्वनं मर्त्याय द्रुधुमित्रावरुणा नो अश्वम्	५
दधिकाष्णो अकारिव जिष्णोरश्वस्य वाजिनः । सुरमि नो मुत्तां कर्त प्र ण आर्यपि तारिषत्	६ [१३] (४४१)

(४०)

५ वामदेवो गौतमः । दधिकाः, ५ सूर्यः । अगती, १ त्रिष्टुप् ।

दधिकाण्या इषु नु चकिराम विश्वा इन्मामुषसः सूदयन्तु ।	
अपामग्रेरुषसः सूर्यस्य बृहस्पतेराङ्गिरसस्य जिष्णोः	१
सत्वा भरिषो गविषो दुवन्त्यस च्छ्वस्याविष उषसस्तुरण्यसत्	
सत्यो ब्रुवो द्रवणः पंतङ्गरो दधिकावेषमूर्जं स्वर्जनत	२
उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पुर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः ।	
श्येनस्येव ध्रजतो अङ्गसं परि दधिकाभ्याः सहोर्जा तरित्रतः	३
उत स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिक्क्ष आसनि ।	
क्रतुं दधिका अनु संतवीत्वत् प्रथामङ्गास्यन्वापनीफणत्	४
हंसः शुचिषद् वसुन्तरिक्षस द्योतां वेविषदतिथिर्दुरोणसत्	
नृषव वरसहसदस्य द्योमिस वृज्जा गोजा क्रतजा अङ्गिजा क्रतम	५ [१४] (४४७)

(४१)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रा को वा वरुणा सुभ्रमाप स्तोमो हविष्मो अमुतो न होता ।	
यो वा हृदि क्रतुमो अस्मदुक्तः पस्पशीदिन्द्रावरुणा नमस्वान्	१
इन्द्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवौ मतेः सख्याय प्रयस्वान् ।	
स हन्ति वृज्जा समिथेषु शत्रू नवोमिर्वा महद्भिः स प्र शृण्वे	२
इन्द्रा ह रत्नं वरुणा धेष्ठे तथा नृभ्यः शशमानेभ्यस्ता ।	
यवी सखाया सख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्रयसां मादयेते	३
इन्द्रा युवं वरुणा विद्युर्मस्मि भोजिठः प्रा नि दधिष्टं वज्रम् ।	
यो नो दुरेवो वृकतिर्वृमीति स्तस्मिन् मिमाथाममिमृत्योजः	४
इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारां वृषमेवं धेनोः ।	
सा नो दुहीयव् यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः	५ [१५]

तोके हिते तनप उर्वरासु सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।

इन्द्रा नो अत्र वरुणा स्याता मवोभिर्वृस्मा परितकस्यायाः ६ (४५६)

युषामिन्द्रयवसे पूर्याय परि प्रभृती गविषः स्वापी ।	
वृणीमहे सस्यार्य मियाय शूरा मंहिष्ठा पितरेव ग्राम्	७
ता वां धियोऽवसे वाजयन्तीं राजिं न जग्मुर्युवयुः सुवानू ।	
मिये न गाव उप सोममस्थु रिन्तुं गिरो वरुणं मे मनीषाः	८
इमा इन्तु वरुणं मे मनीषा अग्मस्तुप द्रविणमिच्छमानाः ।	
उपेमस्थुर्जोहार हव वस्वो रप्सीरिव भवसो भिक्षमाणाः	९
अश्व्यस्य तमना रथ्यस्य पुष्टे रित्यस्य रायः पतयः स्याम ।	
ता चक्राणा ऊतिमिनेव्यसीमि रस्मत्रा रायो निपुतः सचन्ताम्	१०
आ नो ब्रुहन्ता ब्रुहतीभिर्कृती इन्द्र यातं वरुण वाजसातो ।	
पव विद्यधुः पुतनासु प्रकीळान् तस्य वां स्याम सनितारं आजेः	११ [१६](४५८)

(४९)

१० त्रसदस्युः पौरकुत्स्यः । त्रसदस्युः, ७-१० इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

मम क्षिता राष्ट्र क्षत्रियस्य विश्वापोर्विश्वे अमृता यथा नः ।	
कर्तुं सचन्ते वरुणस्य वृषा राजामि कूटेरुपमस्य वज्रेः	१
अहं राजा वरुणो मह्यं ता न्यसुर्योणि प्रथमा धारयन्त ।	
कर्तुं सचन्ते वरुणस्य वृषा राजामि कूटेरुपमस्य वज्रेः	२
अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वो वीं गम्भीरे रजसी सुमेके ।	
त्वष्टेव विश्वा मुषनानि विद्वान् त्समैरयं रोदसी धारयं च	३
अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं विव सवदन क्रतस्य ।	
क्रतेन पुत्रो अदितिर्कृतापो त मिधातुं प्रथयद् वि भूमं	४
मां नरः स्वम्बा वाजयन्तो मां वृताः समरणे हवन्ते ।	
कृणोम्यारि मघवाहमिन्द्र हयमि रेणुममिमृत्योजाः	५ [१७]

अहं ता विश्वा चकरं नर्किर्मा देव्यं सद्गो वरते अर्पतीतम् ।	
यन्मा सोमांसो भ्रमयन्त्यवुक्ष्यो मे मयेते रजसी अपारे	६
विष्टुष्टे विश्वा मुषनानि तस्य ता प्र वीषि वरुणाय वेधः ।	
त्वं वृत्राणि शुण्धिषे जघन्वान् त्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून्	७ (४६५)

अस्माकमत्र पितरस्त आसन् त्सम ऊर्ध्वो दीर्घहे पृथ्व्यमनि ।
त आर्यजन्त व्रसदस्युमस्या इन्द्रं न पुत्रनरार्धदेवम्
पुरुकुत्सानी हि वामदाश- ह्रुयेभिर्गिवायकणा तमोमिः ।
अथा राजानं व्रसदस्युमस्या पुत्रहर्णं वदयुर्धदेवम्
सया उयं संस्रवांसो मदेम ह्रयेन देवा वजसेन गावः ।
तां धेनुमिन्द्रावरुणा पुवं नो विश्वाहां वसुमनोपम्भुरन्तीम्

८

९

१० [१८] (४६८)

(४६)

७ पुरुमीळ्हा तमीळ्हा तौहोतौ । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

क उ श्रवत् कतमो प्रजियानां वन्दारं देवः कतमो पुषाते ।
कस्येमां देवीममुनेषु मेढां ह्रुवि शेषाम मुद्रति सुहव्याय
को प्रुक्राति कतम आगमिषो देवातांमु कतमः शंभविष्टः ।
रथं कमाहुर्द्वदश्वप्राञ्जं यं सूर्यस्य दुहिताष्टणीत
सक्ष हिष्मा गवर्धुश्च ईषतो शु- निन्तो न इकिं पतिन्कम्यायाम् ।
त्रिव आजाना विप्या सुपर्णा कृपा शर्षीनां वयथः शविडा
का वां भवुर्धमातिः कया न आश्विना गमथो द्रुयमाना ।
को वां महाशिवत् व्यजसो अभीक उरुण्यतं भाष्वी दसा न इती
उरु वां रथः परि दक्षति द्या- मा यत् समुद्राहमि वर्तते शम् ।
मध्वा माध्वी मधुं वां मुषायन् यत् सीं वां पुषो प्रुरजन्त पुक्राः
सिन्धुर्ह वां रक्षया सिञ्जदश्वान वृणा वयोदरुषासुः परि गमन् ।
तद् पु वामजिरे वंति पानं येन पत्नी भवथः सूर्योयाः
इहेह यद् वां समना पंपुक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरता ।
उरुण्यतं गतितां पुवं हं क्षितः कामो नासत्या पुवत्रिऊ

१

२

३

४

५

६

७ [१९] (४७५)

(४७)

७ पुरुमीळ्हा तमीळ्हा तौहोतौ । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

तं वां रथं वयमश्वा ह्रुवेम पृथुमयमश्विना अंगतिं गोः ।
यः सूर्यां वहति वज्ररावु- गिर्वाहसं गुरुतर्जं वसुधुम्

१

(४७६)

युद्धं श्रियमश्विना देवता तां विष्टो नपाता वनथः शचीभिः ।	
युधोर्वपुरमि पुष्पाः सचन्तो बहन्ति यत् वंकुहासो रथं क्षाम् ।	२
को वामद्या करते रातहृदय ऊनये वा सुतपेयाय वार्कः ।	
ऊनये वा वनुषे पूवर्पाय नमो येमानो अश्विना वदन्त	३
हिरण्ययेन पुरुषु रथेति—मं युजं नासन्त्योप यातम् ।	
पिबाथ इन्मधुनः सोम्यस्य वधथो रत्नं विधत्ते जनार	४
आ नो यातं त्रिषो अच्छा पुथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन ।	
मः वामन्ये नि यमन् देवयन्तः सं यद् वृदे नार्भिः पूवर्पा वाम	५
नो नो रथि पुरुवीरं बृहन्तं वृक्षा मिमांथामुमयेण्डस्मे ।	
नरो यद् वामश्विना स्तोममावन् त्सधस्तुनिमाश्रीव्हासो अग्नन्	६
इहह यद् वां समुना पपूसे तेयमस्म सुमतिर्वीजरत्ना ।	
उरुप्यते जरितारं युद्धं ह भितः कामो नासत्या युद्धद्विक्	७ [२०] (४८९)

(४५)

७ वामदेवो गौतमः । अश्विर्भः । जगती । ७ विष्णुः ।

ए ए स्य मानुर्विद्यति युज्यते रथः परिज्मा त्रिषो अस्य सान्वि ।	
पुष्पासो अस्मिन् मिथुना अधि त्रयो हतिस्तुरीयो मधुनो वि रन्धते	१
उद् वां पुष्पासो मधुमन्त ईरते रथा अश्वसि उवसो व्युष्टिषु ।	
अपोर्जुवन्तस्तम् आ परीवृतं स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः	२
मध्वः पिबन्त मधुपेर्मिरासामि कृत म्रियं मधुने युष्काथां रथम् ।	
आ वर्तन्ति मधुना जिन्वथस्त्वयो हतिं वहेथे मधुमन्तमश्विना	३
हंसासो ये वां मधुमन्तो अश्विषो हिरण्यपर्णा उहृद उवर्धयः ।	
उवृमृतो मन्विनो मन्विनिस्तुष्टो मध्वो न मधुः सर्वनामि गच्छथः	४
स्वध्वरासो मधुमन्तो अग्रथं उव्रा जरन्ते प्रति वस्तोरश्विना ।	
यक्षिकहंसस्तुरणिर्विष्णुणः सोमं सुषाण मधुमन्तमग्निमिः	५
आकेनिपासो अहमिर्विष्णुतः स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः ।	
सुराश्चिद्वज्रान् युवजान् ईवते विष्णो अनु स्वधयां चेतथस्त्वथः	६
य वामश्वोचमश्विना पिबुधा रथः स्वश्वो अजरो यो अस्ति ।	
येन तद्यः परि रजसि वाधो हविष्यन्तं तरणिं मोजमच्छं	७ [२१] (४८९)

(४४)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ४६-५८]

७ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । गायत्री ।

अग्रं पिबा मधूनां सुतं वायो विविष्टिषु ।	त्वं हि पूर्वपा अस्मि	१
शतेनां नो अमिष्टिमि निर्युत्वां इन्द्रसाराधिः ।	वायो सुतस्य तुभ्यतम	२
आ वां सहस्रं हरय इन्द्रवायू अभि प्रयः ।	वहन्तु सोमपीतये	३
रथं हिरण्यवन्धुद मिन्द्रवायू स्वध्वरम् ।	आ हि स्थाषो विविष्ट्युशम्	४
रथेन पृथुपाजसा वृश्वांसमुप गच्छतम् ।	इन्द्रवायू इहा गतम्	५
इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः सजोवसा ।	पिबंतं वृशुषो गृहे	६
इह प्रयार्णमस्तु वा मिन्द्रवायू बिमोचनम् ।	इह वां सोमपीतये	७ [२२] (४९१)

(४७)

४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । अनुष्टुप् ।

वायो गृह्णो अयामि ते मध्वो अग्रं विविष्टिषु ।	
आ याहि सोमपीतये स्थाहो देव निर्युत्वा	१
इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां पीतिर्मह्यः ।	
युवां हि यन्तीन्द्वा निष्कमापो न सध्यक्	२
वायविन्द्रश्च गृष्मिणा सुरथं शवसस्पती ।	
निर्युत्वंता न ऊतय आ यातं सोमपीतये	३
या वां सन्ति पुरुस्पृहो निर्युतो वृशुषे नरा ।	
अस्मे ता यज्ञवाहसेन्द्रवायू नि यच्छतम्	४ [२३] (५००)

(४८)

५ वामदेवो गौतमः । वायुः । अनुष्टुप् ।

विहि होत्रा अवीता विपो न रायो अयः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये	१
निर्युवाणो अशस्ती निर्युत्वां इन्द्रसाराधिः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये	२ (५०२)

अनुं कुष्णे वसुंधिती	येमाते बिश्वयेषासा ।	
बायुवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	३
बर्हन्तु त्वा मनोयुजो	युक्तासो नवतिर्नव ।	
बायुवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	४
बायो जतं हरीणां	युवस्य पोष्याणाम् ।	
उत वा ते सहस्रिणो	रथ आ यांतु पाजसा	५ [२४] (५०५)

(४९)

६ वामदेवो गौतमः । इन्द्राबृहस्पती । गायत्री ।

इदं वामास्ये हविः	मियमिन्द्राबृहस्पती ।	उक्थं मर्दश्च शस्यते	१
अयं वा परि पिच्यते	सोमं इन्द्राबृहस्पती ।	चारुर्मदाय पीतये	२
आ न इन्द्राबृहस्पती	गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् ।	सोमपा सोमपीतये	३
अस्मे इन्द्राबृहस्पती	रथि धंस जतग्विनम् ।	अश्वावन्तं सहस्रिणाम्	४
इन्द्राबृहस्पती वयं	सुते गीमिर्हिवामहे ।	अस्य सोमस्य पीतये	५
सोममिन्द्राबृहस्पती	पिबंतं वाशुषो गृहे ।	मादयेथां तदोक्तासा	६ [२५] (५११)

(५०)

११ वामदेवो गौतमः । बृहस्पतिः, १०-११ इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप्, १० जगती ।

यस्तस्मिन् सहसा वि ज्मो अन्तान्	बृहस्पतिस्त्रिषधस्थो रवेण ।	
तं प्रभास ऋषयो दीध्यानाः	पुरो वित्रा धिरे मन्द्रजिह्वम्	१
धुनेतयः सुप्रकेतं मर्वन्तो	बृहस्पते अभि ये नस्तत्से ।	
पृषन्तं सुप्रमर्दधमूर्ध्वं	बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम्	२
बृहस्पते या परमा परावदत्त	आ तं ऋतस्पृशो नि वेदुः ।	
तुभ्यं स्वाता अंवता अद्रिबुध्वा	मध्वं श्रोतन्यमितीं विरप्शम्	३
बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो	महो ज्योतिषः परमे व्योमन् ।	
सप्तस्यस्तुबिजानो रवेण	वि सप्तरश्मिरधमत् तमांसि	४
स सुदुभा स ऋक्यता गुणेन	वलं रुरोज फलिगं रवेण ।	
बृहस्पतिरुषियां हव्यसूतुः	कर्निकवृद् वार्षशतीरुवांज	५ [२६] (५१६)

एषा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्दिधेम नमसा हविर्भिः ।
 बृहस्पते सुमजा वीरघन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ६
 स इह राजा प्रतिजन्यानि विश्वः शुष्मेण तस्थायमि वीर्येण ।
 बृहस्पतिं यः सुभृतं बिभर्ति वल्गुयति वन्दते पूर्वभाजम् ७
 स इह क्षेति सुधित ओकंसि स्वे तस्मा इज्यां पिब्यते विश्वदानीम् ।
 तस्मै विश्वाः स्वयमेवा नमन्ते यस्मिन् ब्रह्मा राजन्ति पूर्ध एति ८
 अग्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यान्युत या सर्जन्या ।
 अवस्पद्ये वो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति वेदाः ९
 इन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पते ऽस्मिन् यज्ञे मन्दसाना वृषण्वसू ।
 आ वां विशन्तिवन्दवः स्वामुवो ऽस्मे इयिं सर्ववीर्यं नि यच्छतम् १०
 बृहस्पत इन्द्र वधेत नः सखा सा वां सुसतिमूत्वस्मे ।
 अविर्धे धियो जिगृतं पुरंधी जज्ञस्मर्यो वनुषामरातीः ११ [२७] (५११)

— ३७८६ —

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व० १-२६]

(५१)

११ वामदेवो गौतमः । उपा । त्रिष्टुप् ।

इदम् त्यत पुरुतमं पुरस्ता उज्योतिस्तमसो वयुनावदस्थात ।
 नूनं विधो वृद्धिर्यो विमानी गानुं कृणवन्नृषसो जनाय १
 अरथुरु वित्रा उषसः पुरस्तां निमिता इव स्वरवोऽध्वरेषु
 वयुं वजस्प तमसो द्वारोच्छन्तीरिवच्छुचयः पावकाः २
 उच्छन्तीरद्य रितयन्त भोजान् राधोदेयांशेषसो मघोनीः ।
 अवित्रे अन्तः पुणयः ससन्त्वबुध्यमानास्तमसो विमध्वे ३
 कुक्षित स देवीः सनयो नवो वा यामो बभ्रुषावृषसो वो अद्य ।
 येना नवग्वे अङ्गिरे वशग्वे सप्तार्ये रेवती रेवद्वय ४
 ययं हि देवीर्कृतयुग्मिरथैः परिप्रयाथ मुषनानि सद्यः ।
 प्रबोधयन्तीरुषसः ससन्तं द्विपाच्यतुपाच्यरथाय जीवम् ५ [१]
 क्वं सिद्धासां कतमा पुराणी ययां विधानां विबुधैर्मृणाम् ।
 शमं यच्छुभा उषसश्चरन्ति न वि ज्ञायन्ते सङ्गशीरजुयोः ६ (५१८)

ता वा ता मद्रा उचसः पुरासु रमिदियुद्धा कृतजातसत्याः ।	
वास्वीजानः शशमान उचसैः स्तुवञ्छन्तु द्रविजं सुद्य आप	७
ता आ वरन्ति समना पुरस्तात् समानतः समना पयधानाः ।	
कृतस्व देवीः सर्वसो बुधाना गवां न सर्गा उचसो जरन्ते	८
ता इष्टेष्टेव समना समानी रमीतवर्णा उचसश्चरन्ति ।	
गृह्णन्तीरप्यमसितं रुशद्भिः शुकास्तनूमिः शुचवो रुचानाः	९
रविं विवो दुहितरो विमातीः प्रजावन्तं यच्छतास्मासु देवीः ।	
स्वोन्मदा वः प्रतिबुध्यमानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम	१०
तद् वो विवो दुहितरो विमातीः उचसो यज्ञकेतुः ।	
वयं स्वाम वृक्षसो जनेषु तद् द्यौश्च धृतां पृथिवी च देवी	११ [२] (५३३)

(५२)

७ वामदेवो गौतमः । उवाच । गायत्री ।

प्रति प्वा सुनरी जनी व्युच्छन्ती परि स्वसुः ।	
विवो अंशिशि दुहिता	१
अश्वेव चित्रारुषी माता गवांमृतावरी ।	
सत्तामूवुश्विनोरुषाः	२
उत सत्तास्यश्विनोरुत माता गवांमसि ।	
उतोषो वस्व ईशिवे	३
यावयष्टेवसं त्वा चिकित्वित् संनुतावरि ।	
प्रति स्तोत्रस्तुतः ॥	४
प्रति मद्रा अंशक्षत गवां सर्गा न रश्मयः ।	
ओषा अग्रा उरु जयः	५
आपमुषी विमावरि व्यावज्योतिषा तमः ।	
उषो अनु स्वधामव	६
आ द्यां तनोषि रश्मिमि रान्तरिक्षमुक प्रियम् ।	
उषः शुक्लेण शोचिषा	७ [३] (५४०)

(५३)

७ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती ।

- तद् देवस्य सवितुर्वार्यं महद् वृणीमहे असुरस्य प्रचेतसः ।
 छर्दिर्येन वाशुषे यच्छति त्मना तन्नां महौ उदयान् देवो अकुभिः १
- दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिः पिशङ्गं द्वापि प्रति मुञ्चते कविः ।
 विचक्षणः पृथयन्नापुणन्नृवं जीजनत सविता सुभ्रमुक्थ्यम् २
- आप्रा ग्जांसि दिव्यानि पार्थिवा श्लोकं देवः कृणुते स्वाय धर्मणे ।
 प्र बाहु अस्त्राक सविता सर्वांमनि निवेशयन् प्रसुवन्नकुभिर्जगत ३
- अङ्गभ्यो भुवनानि प्रचाकेशद् व्रताभि देवः सविताभि रक्षते ।
 प्रास्त्राग्बाहु भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतवतो महा अजमस्य राजति ४
- त्रिरुत्तरिक्षं सविता महित्वना त्री ग्जांसि परिभूस्त्रीणि रोचना ।
 तिम्रो दिवः पृथिवीस्तिम् इन्वति त्रिभिर्वैतरभि नो रक्षति त्मना ५
- बृहत्सुभ्रः प्रसवीता निवेशना जगतः स्थातुरुभयस्य यो वशी ।
 स नो देवः सविता शर्म यच्छत्वस्मे क्षयाय त्रिवरुथमंहमः ६
- आगन् देव क्रतुभिर्वर्धतु क्षयं दधतु नः सविता सुप्रजामिषम् ।
 स नः क्षपाभिर्गहमिश्च जिन्वतु प्रजावन्तं रयिसस्मे समिन्वतु ७ [४] (५४)

(५४)

६ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती, ६ श्रिष्टुप् ।

- अमूद् देवः सविता वन्द्यो नु न इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः ।
 वि यो गन्ता भर्जति मानवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत् १
- देवेभ्यो हि प्रथमं यजियंभ्यो ऽमृतत्वं सुवासि भागमृतमम् ।
 आदिद् वामानं सवितर्युणुषे ऽनूचीना जीविता मानुषेभ्यः २
- अर्चिती यच्चकुमा देव्ये जने कुनिदक्षेः प्रभृती पूरुषत्वता ।
 देवेषु च सवितरमानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः ३
- न प्रमिये सवितुर्देव्यस्य तद् यथा विश्वं भुवनं धारयिष्यति ।
 यत् पृथिव्या वरिसन्ना स्वङ्गुर्वर्धमानं देवः सुवर्ति सत्यमस्य तत् ४ (५५)

इन्द्रज्येष्ठान् बृहद्भ्यः पर्वतेभ्यः क्षयौ एभ्यः सुवासि प्रस्थावतः ।

यथायथा पतर्यन्तो विधेमिर एवैव तंस्थुः सवितः सवार्यं ते ५

ये ते त्रिरहन् त्सवितः सवासो द्विवेदिव सौभंगमामुवन्ति ।

इन्द्रो द्यावापृथिवी सिन्धुश्चन्द्रो रादित्येनो अदितिः शर्म यंसन ६ [५] (५२३)

५५ ।

१० वामदेवो गीतमः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ८-१० गायत्री ।

को वस्त्राता वंसवः को वरुता द्यावाभुमी अदिते त्रासीथां नः ।

सहीयसो वरुण मित्र मतांत को वांऽध्वे वरिवो धाति देवाः १

प्र ये धामानि पूर्वाण्यर्चान् वि यदुच्छान विंशतांगं अमृगः ।

विधातारो वि ते दधुरजसा ऋतधीतयो रुचन्त दुस्माः २

प्र एम्याऽमदितिं सिन्धुमर्कैः स्वस्तिमीळे स्रव्याय कुवीम ।

उमे यथा नो अहनी निपात उषामानक्तं कर्तामदध्वं ३

व्ययमा वरुणश्चेति पन्था मिषस्पतिः सुवितं गानुमग्निः ।

इन्द्राविष्णु नुवदु पु स्तवाना शर्म नो यन्तममवद वरुधम ४

आ पर्वतस्य मरुतामवांसि कुवस्य त्रातुरेवि भगस्य ।

पात पतिर्जन्यावर्हमो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुष्येत ५ [६]

नू रोदसी अहिना ब्रध्नयेन स्तुवीत देवी अप्येभिरिष्टैः ।

समुद्रं न संचरणे सनिष्यवो घर्मस्वरसो नद्याः अपं वन ६

कुवेनीं कुव्यादितिर्नि पातु कुवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन ।

नहि मित्रस्य वरुणस्य धामि मर्हीमसि प्रमियं सान्वेद्यः ७

अग्निरीशे वसव्यस्याऽग्निर्महः सौभंगस्य ।

तान्यस्मभ्यं रासते ८

उषो मघोन्या वह सूनृते वायीं पुरु ।

अस्मभ्यं वाजिनीवति ९

तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अयंमा ।

इन्द्रो नो राधसा रमत १० [७] (५६३)

*

(५६)

७ वामदेवो गौतमः । छावापृथिवी । त्रिष्टुप्, ५-७ गायत्री ।

मही छावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवता शुचयद्भिरर्कैः ।	
यत् सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन रुवद्धोक्षा पंपथानेभिरेवैः	१
वेवी वेवेभिर्यजते यजत्रे रभिनती तस्थतुरुक्षमाणे ।	
ऋतावरी अट्टहा वेवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयद्भिरर्कैः	२
स इत् स्वपा भुवनेष्वास य इमे छावापृथिवी जजान् ।	
उर्वी गंभीरे रजसी सुमेकं अवंशे धीरः शच्या समैरत्	३
नू रोवसी बृहद्भिर्नो वरुथैः पत्नीवद्भिरिषयन्ती सजोषाः ।	
उरुची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम रथ्यः सक्वासाः	४
प्र वां महि द्यवीं अयु—पस्तुति भरामहे ।	
शुची उप प्रशस्तये	५
पुनाने तन्वा मिथः स्वेन वक्षेण राजथः ।	
ऊढ्यार्थे सनाहृतम्	६
मही मित्रस्य साधथ—स्तरन्ती पिपती ऋतम् ।	
परि यज्ञं नि बंधथुः	७ [८] (५७०)

(५७)

८ वामदेवो गौतमः । १-३ क्षेत्रपतिः ४ शुनः ५, ८ शुनासीरी; ६-७ सीता ।

अनुष्टुप्, ५ पुर उष्णिहः १, ३, ८ त्रिष्टुप् ।

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनैव जयामसि ।	
गामश्च पोषयित्वा स नो मृळातीदृशे	१
क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूमि धेनुर्वि पयो अस्मासु धुक्व ।	
मपुश्चुनं घृतमिव सुपूत मृतस्य नः पतयो मृळयन्तु	२
मधुमतीनेपधीद्याव आपो मधुमहो भवत्वन्तरिक्षम् ।	
क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान् नो अस्व रियन्तो अन्वेनं चरेम	३
शुनं दाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम् ।	
शुनं वरत्रा बंधयन्तां शुनमहामुर्विह्वय	४ (५७०)

शुनासीराविमं वाचं जुषेथां यद विवि चक्रधुः पर्यः ।

तेनेमामुप सिञ्चतम्

५

अर्वाचीं सुभगे भव सीते वन्दांमहे त्वा ।

यथा नः सुभगासीसि यथा नः सुफलासीसि

६

इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषानु यच्छतु ।

सा नः पर्यस्वती बुहा—मुत्तरामुत्तगं समाम

७

शुनं नः फाला वि कृपन्तु भूमिं शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहेः ।

शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनामीरा शुनमस्यासु धत्तम्

८ [९] (५७८)

(५८)

११ वामदेवां गौतमः । अग्निः, सूर्यो वाऽऽपो वा गावो वा घृतस्तुतिर्वा । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

समुद्रादूर्ध्वमिधुमं उदारं—दुपांगुना समसुतत्वमानदृ ।

घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः

१

वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्या—ऽस्मिन् यजे धारयामा नमोभिः ।

उपं ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीद गौर एतत्

२

उत्वाहि शृङ्गा त्रयो अस्य पाशू द्वे शीर्षे सप्त हस्तांसो अस्य ।

त्रिधा ब्रह्मो वृषमो रोरवीति महो देवां मर्त्यां आ विवेश

३

त्रिधा द्विं पृष्णिमिगुह्यमानं गर्वि देवासो घृतमन्वविन्दन् ।

इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः

४

एता अर्षन्ति हृद्यात् समुद्रा—च्छतमजा रिपुणा नावचक्षे ।

घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम

५ [१०]

सम्यक् अर्षन्ति सरितो न धेना अन्तर्दृदा मनसा पूयमानाः ।

एते अर्षन्त्यूर्ध्वं घृतस्य मृगा इव क्षिपुणोरीर्षमाणाः

६

सिन्धोरिष प्राध्वने शूघ्रनासो वार्तप्रमियः पतयन्ति युहाः ।

घृतस्य धारा अरुचो न द्राजी काष्ठा भिन्दुमिभिः पिन्वमानः

७

(५८५)

अमि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मर्यमानासो अग्रिम ।

घृतस्य धाराः समिधो नसन्त ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ८

कृता इव बहुमेतवा उ अर्यश्चाना अमि चाशीमि ।

यत्र सोमः सुयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अमि तत् पवन्ते ९

अभ्यर्षत सुश्रुतिं गर्व्यमाजि मस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त ।

इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत पवन्ते १०

धामन् ते विश्वं भुवन्मधि धित मन्तः समुद्रे हृद्यन्तरापुषि ।

अपामनीके समिधे य आभृत स्तमइयाम मधुमन्तं त ऊर्मिन् ११ [११] (५८९)

॥ इति चतुर्थे मण्डले समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

वृत्तायाम् इत्यस्यान्वयमन्त ३०५२

चतुर्थमण्डलस्य १८५

अर्ययोमः ३६४१

अथ पञ्चमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१५]

१२ बुधगविष्टिरावाञ्चैयौ । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अर्चोध्यग्निः समिधा जनानां	प्रति धेनुमिवायतामुपामम ।	
यद्वा इव प्र वयामुज्जिह्वानाः	प्र भानवः सिंसते नाकुमच्छ ।	१
अर्चोधि होता यजथाय देवा—	नृध्वो अग्निः सुमनाः प्रानरस्थान ।	
समिन्द्रस्य रुशददर्शि पाजो	महान देवस्तमसां निर्गमोचि	२
यदीं गणस्य गणानामजीगः	शुचिर्द्वे शुचिभिर्गोभिरग्निः ।	
आद दक्षिणा युज्यते वाजय—	न्यृतानामध्वो अघयजृहभिः	३
अग्निमच्छा देवयतां मनांसि	चक्षुषीत्र सूर्ये सं चरन्ति ।	
यदीं सुवानि उपमा विरूपे	श्वेतो वाजी जायते अग्ने अह्नाम	४
जनिष्ट हि जन्या अग्ने अह्नां	हितो हितेष्वरुषो वनेषु ।	
दमंदम सप्त रत्ना दधानो	अग्निर्होता नि पमादा यजीयान	५
अग्निर्होता न्यसीदुद यजीया—	नुपस्थे मानुः सुग्भा उ लोक ।	
युवां कविः पुरुनिःष्ठ कृतावा	धर्ता कृष्टानामुत मध्य इन्द्रः	६ [१०]
प्र णु त्वं विप्रमध्वरेषु साधु—	मग्निं हातारमीच्छते नमोभिः ।	
आ यस्तानां रोदसी कृतेन	नित्यं मृजन्ति वाजिनं घृतेन	७
मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमृनाः	कविप्रशस्तो अतिथिः शिवा नः ।	
सहस्रशुक्लो वृषभस्तद्वीरा	विश्वो अग्ने सहसा प्रास्यन्यान	८
प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यन्या—	नाविर्यस्मं चारुतमो बभृथ ।	
इत्येन्द्रो वपुष्यो विभावा	प्रिया विशामर्तिथिर्मानुषीणाम	९
तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ	बलिर्मग्ने अन्तित ओत दृग्न ।	
आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्भि	बृहन् ते अग्ने महि शर्म भद्रम्	१० (१०)

आद्य रथं भानुमो भानुमन्तु मध्ये तिष्ठ यजतेभिः समन्तम् ।

विद्वान् पंथीनाम्बुर्नन्तरिक्ष मेह देवान् हविरस्त्राय वक्षि ११

अवोचाम कवचे मेध्याय वक्षो वन्दारं वृषमाय वृष्णे ।

गर्विष्ठो नमस्ता स्तोममग्नौ सिर्वीष रुद्राणां पृथगेद १२ [१३] (११)

(२)

११ कुमार मायेयः, वृशो वा जलः, उभौ वा; १, ९ वृशो जलः । अग्निः । विष्णुः, ११ कवचपी ।

कुमारं माता युवतिः समुत्तुं मुह्यं विमर्षि न वृदाति पित्रे ।

अनीकमस्य न मिनज्जनासः पुरः पश्यन्ति निहितमरुतो १

कमेतं त्वं युवते कुमारं ऐषीं विमर्षि महिषी जजान ।

पूर्वाहिं गर्भेः शरदौ कवर्धा—ऽपश्यं ज्ञातं यदुक्तं माता २

हिरण्यदन्तं शुचिर्वर्णमारात क्षेत्रादपश्यमापुधा मिमानम् ।

वृत्रानो अस्मा अमृतं क्षिपृक्वन् किं मामनिन्द्राः कृणवन्ननुस्थाः ३

क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरन्तं सुमद युथं न पुरु शोभमानम् ।

न ता अगृध्रजनिहृ हि वः पलिक्नीरिद् युवतयो भवन्ति ४

के मे मर्यकं वि यवन्त गोमि—र्न येषां गोपा अरणश्चिदास ।

य ईं जगृमुखं ते सृज—न्त्वाजाति पञ्च उर्प नश्चिकित्वान् ५

वसां राजानं वसतिं जनानां—मरातयो नि वधुर्मर्त्येषु ।

ब्रह्माण्यत्रैव तं सृजन्तु निन्दितारो निन्द्यासो भवन्तु ६ [१४]

शुनश्चिच्छेपं निर्दिष्टं सहस्राद् यूपादमुञ्जो अशमिहृ हि वः ।

एवास्मदग्ने वि मुमुग्धि पाशान् होतृश्चिकित्व इह तू निवर्ध ७

दूणीयमानो अप हि मदैयेः प्र मे देवानां वतपा उवाच ।

इन्द्रो विद्वौ अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्ने अनुशिहृ आगाम ८

वि ज्योतिषा बृहता भान्यग्नि—राविर्विभ्वानि कृणुते महित्वा ।

प्रादेवीमायाः संहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसि विनिक्षे ९

उत स्वानासो विवि धन्वग्रे—स्तिग्मायुधा रक्षसि हन्तवा उ ।

मदै चिदस्य प्र रुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः १० (१२)

एतं ते स्तोमं तुविजातु विश्वो रथं न धीरः स्वर्पा अतक्षम् ।

वदीक्षे प्रति त्वं वैव हर्षाः स्वर्वतीरुप एना जयेम

११

तुविशीर्षो वृषभो वावृधानो ऽशत्र्वार्यः समजाति केवः ।

प्रोक्ता अवोचन् बर्हिष्मते मनवे शर्म यसं ब्रुविष्मते मनवे शर्म यसत् १२ [१५] (१४)

(१)

११ वसुधुत आत्रेयः । अग्निः, ३ मरुद्भुविष्मवः । त्रिष्टुप्, १ विराट्

त्वमग्ने वरुणो जायसे यत् त्वं मित्रो भवसि यत् तमिन्द्रः ।

त्वे विश्वे सहसस्पुत्र देवा स्वमिन्द्रो वाशुषे मर्त्याय

१

त्वमर्षमा भवसि यत् कनीनां नाम स्वधावन् गुह्यं बिमर्षि ।

अञ्जलि मित्रं सुधितं न गोमि यद् वपंती समनसा कुणोषि

२

तव भ्रिये मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत् ते जनिम् चारु चित्रम् ।

पुं यद् विष्णोरुपमं निधायि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम्

३

तव भ्रिया सुहृशो देव देवाः पुक् वधाना अमृतं सपन्त ।

होतारमग्निं मनुषो नि धेदु वंशस्यन्त उशिजः शंसमायोः

४

न त्वद्धोता पूर्वं अग्ने यर्जयान् न काव्यैः पुरो अस्ति स्वधावः ।

विहाश्नु यस्या अतिषिमवांसि स यज्ञेन वनवद् देव मर्तान्

५

वचमग्ने वनुयाम त्वोता वसुधवो हविषा बुध्यमानाः ।

वचं समर्वे विदधेभ्यङ्गा वयं राया सहसस्पुत्र मर्तान्

६ [१६]

वो न आगो अभ्येनो भरा त्यधीवृधमवशसे वधात ।

अह्नी चिकित्वो अमिश्रस्तिमेता मग्ने यो नो मर्चयति द्वयेन

७

त्वामस्या व्युषि देव पूर्वं वृतं कृण्वाना अयजन्त हव्यैः ।

संस्थे यक्ष्म ईपसे रथिणां देवो मर्तेर्वसुमिच्छिमानः

८

अवं स्पुधि पितरं योषिं बिद्वान् पुत्रो यस्ते सहसः सून ऊहे ।

कदा चिकित्वो अमि चक्षसे नो ऽग्ने रुद्रौ ऋतुचिद् यातयासे

९

भूरि नाम वन्दमानो वधाति पिता वसो यद्वि तज्जोषयासे ।

कुविद् देवस्य सहसा चक्रानः सुप्रमग्निर्वनते वावृधानः

१०

(१४)

त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्रे दुरितातिं पार्थि ।

स्तेना अहश्नन् रिपवो जनासो ऽज्ञातेता वृजिना अभूवन्

११

इमे यामासस्त्वद्रिगमूवन् वसवे वा तद्विदागो अवाचि ।

नाहायमग्निर्मिशस्तये नो न रीषते वावुधानः परा दातु

१२ [१७] (११)

(४)

११ वसुश्रुत आत्रेयः । अग्निः । त्रिदुष ।

त्वामग्रे वसुपतिं वसुना ममि प्र मन्दे अध्वरेषु राजन् ।

त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमा ऽमि प्याम पुत्सुतीमन्त्यानाम

१

हव्यवाळग्निरजरः पिता नो विभुर्विमावा सुदृशीको अस्मे ।

सुगाहपत्याः समिषो दिदी ह्यस्मद्यः क सं मिमीहि भवोति

२

विशां कविं विरपतिं मानुषीणां शुचिं पावकं घृतपृष्ठमग्निम् ।

नि होतारं विश्वविदं दाधिध्वं स वृषेषु वनात् वार्योणि

३

जुषस्वाग्नि इळया सजोषा यतमानो रन्मिभिः सूर्यस्य ।

जुषस्व नः समिधं जातवेद आ च वेवान् हविर्द्याय वक्षि

४

जृष्टां दमूना अतिथिर्दुराण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान् ।

विश्वा अग्रे अभियुजा विहन्या शत्रूयतामा भग मौजंनानि

५ [१८]

वधेन दम्युं प्र हि चातयस्व वयः कृण्वानस्तन्वेष्टे स्वयि ।

विपतिं यत सहसस्पुत्र वेवान् त्सो अग्रे पाहि नृतम् वाजं अस्मान्

६

वयं ते अग्र उक्थैर्विधम वयं हव्यैः पायवः मद्रशोचै ।

अस्मे रथि विश्ववां समिन्त्रा अस्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि

७

अस्माकमग्रे अध्वं जुषस्व महसः सूनो त्रिषधस्थ हव्यम् ।

वयं वेवेषु सुकृतः स्याम शमीणा नखिवकथेन पाहि

८

विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नावा दुरितातिं पार्थि ।

अग्रे अत्रिवज्रमसा गुणानां ऽस्माकं बोध्यक्षिता तनूनाम्

९

यस्त्वा हृदा श्रीरिणा मन्यमानो ऽमन्यं मन्यो जाहवीमि ।

जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिर्भे अमृतत्वमस्याम्

१०

(४१)

यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम् ।

अश्विनं स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति

११ [१५] (४७)

(५)

११ वसुभृत आश्वेयः । आग्नीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नरादांसः, ३ इच्छः, ४ बर्हिः, ५ देवीद्वारः

६ उषासानक्ता, ७ देव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतील्लाभारन्यः,

९ त्यष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री ।

सुसमिद्धाय शोचिषं घृतं तीव्रं जुहोतन	।	अग्रये जातवेदसे	१
नरादांसः सुषुवती मं यजमदाभ्यः	।	कविर्हि मधुहन्त्यः	२
इष्टिा अग्र आ वहन्द् चित्रमिह प्रियम	।	सुखं रथंभिरुतयं	३
ऊर्णमृदा वि प्रथस्वाभ्यः कां अतृपत	।	भवां नः शुभ्र सातयं	४
देवीद्वारो वि श्रयध्वं सुप्रायणा नं ऊतयं	।	प्रपं यजं पूर्णीतन	५ [२०]

सुप्रतीके वयोवृधा यद्ही कृतम्यं सातरां	।	क्रोधासुषासमीमहे	६
वातस्य पथमस्त्रीष्टिता वैव्या होतारा मनुषः	।	इमं नो यजमा गंतम	७
इच्छा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोमुवः	।	बर्हिः सीदन्त्वग्निधः	८
शिबस्त्वष्टरिहा गहि विभुः पोष उत त्मनां	।	यजेर्यज्ञे न उद्वे	९
यज्ञ वेत्यं वनस्पते वृवानां गृह्य नामानि	।	तत्र हव्यानि गामय	१०
स्वाहाग्रये वरुणाय स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः	।	स्वाहा वृवेभ्यो हविः	११ [२१] (५८)

(६)

१० वसुभृत आश्वेयः । अग्निः । पशुक्तिः ।

अग्निं ते मन्दं यो वसुभृतं यं यन्नि धेनवः ।

अस्तमवन्त आशवा उस्ते नित्यांसो वाजिन इषं स्तोतृभ्य आ भंग

सो अग्नियो वसुगूं सं यमायन्ति धेनवः ।

समवन्तो रघुतुवः सं सुजातासः स्याय इषं स्तोतृभ्य आ भंग

अग्निर्हि वाजिनं विश ददाति शिवाकृतिः ।

अग्नी राये स्वाभुवं स प्रति गति वापं मिदं स्तोतृभ्य आ भंग

आ ते अग्र इधीमहि द्युमन्तं देवमजस्रम् ।

यस्य स्य पनीयसी समिदं वृत्तं पति दार्याभ्यं स्तोतृभ्य आ भंग

(६०)

आ ते अग्न क्रवा इविः सुकंस्व शोचिषस्पते ।	
सुमन्तु दस्म विस्फो हर्षं कष्ट तुम्बं हृयत हर्षं स्तोतुम्य आ मं	५ [२२]
प्रो त्ये अग्नयोऽग्निषु विम्बं कुप्यन्ति वार्षम् ।	
ते हिंन्विरे त इन्विरे त इन्वन्त्वानुष-निर्षं स्तोतुम्य आ मं	६
तव त्ये अग्ने अर्बवो महिं माधन्त वृजिनः ।	
ये पत्वमिः अफानां इजा मुरन्त गोना-मिर्षं स्तोतुम्य आ मं	७
नवां नो अग्न आ मं स्तोतुम्यः सुक्लितीरिषः ।	
ते स्याम य आनुषु स्वाहृतासो वमेदम् हर्षं स्तोतुम्य आ मं	८
उमे सुश्वन्द्र सर्पिषो दूर्वी भीषीष आसनि ।	
उतो न उत पुंपूर्वा उक्थेषुं अक्सस्पत हर्षं स्तोतुम्य आ मं	९
एवां अग्निर्मजुर्यमु-गीर्मियं जेमिरानुषक् ।	
दधंदुस्मे सुवीर्यं मुत त्यवाभ्वरुष्य मिर्षं स्तोतुम्य आ मं	१० [२३] (६८)

(७)

१० इष मात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, १० पङ्क्तिः ।

सखापुः सं वः सम्मञ्च मिर्षं स्तोमं चाग्रये ।	
वर्षिठाय क्षितीना मूर्जो नप्रे सहस्वते	१
कुत्रा विद् यस्य समृतौ उष्वा नरो नृषदने ।	
अहंन्तरिवद् यमिन्धुते संजनयन्ति जन्तवः	२
सं यद्विषो वनामहे सं हृष्या मानुषाणाम् ।	
उत धुन्नस्य अक्सं अतस्यं उश्मिमा ददे	३
सः स्मा कृणोति केतुमा नक्तं विद् दूर आ सते ।	
पावको यद् वनस्पतीन् प्र स्मां मिनात्यजरः	४
अव स्म यस्य वेर्षजे स्वेदं पृथिषु जुहति ।	
अग्नीमह स्वजेन्यं भूमां पृष्ठेव हरुष्टुः	५ [२४]
यं मर्त्यः पुरुस्पृहं विवद् विश्वंस्व धारयसे ।	
प्र स्वादनं पितृना मस्ततातिं विवायवे	६ (७४)

स हि व्या चन्वाभितं वल्ल न दात्वा एशुः ।

हिरिस्मयुः शुचिं व सुभुर्निवृत्तविधिः

७

शुचिः स यस्मां जज्ञिषत् न स्वर्धितीव रीयते ।

सुभुरवृत माता क्राणा कर्वांशो भगम्

८

आ यस्ते सपिरासुते ऽग्ने स्मस्ति धार्यसे ।

ऐषु पुत्रयुत भव आ चितं मर्येयु धाः

९

इति चिन्मन्त्रमग्निं स्थाप्यातमा एशुं वदे ।

आग्ने अर्पणतो ऽग्निः सप्तसद्याव दस्युं निषः सांसद्याधुन

१० [२५] (७८)

(८)

७ इष आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

त्वामग्न क्रतायवः समीधरे प्रबं प्रभासं ऊतये सहस्रकृत ।

पुरुषचन्द्रं यजतं विश्वधावसं वनूनसं गृहर्पतिं वरेण्यम्

१

त्वामग्ने अतिधिं पुर्व्यं विशां शोचिष्येक्षं गृहर्पतिं नि वेधरे ।

ब्रह्मेतुं पुरुषं चनस्युतं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषम्

२

त्वामग्ने मानुषीरीळो विशो होत्राविवं विविचिं रत्नधातमम् ।

गुह्यं सन्तं सुमगं विश्वदर्शतं तुविष्णुणसं सुयजं घृतधिर्यम्

३

त्वामग्ने धर्षसिं विश्वधां वयं गीर्मिगुणन्तो नमसोपं सेदिम ।

स नो जुषस्व समिधानो अङ्गितो वेधो मर्तस्य यशसां सुवीतिभिः

४

त्वामग्ने पुरुषोपं विशेविशे वयो दधासि प्रब्रथां पुरुहुत ।

पुरुषयज्ञा सहसा वि राजसि त्विषिः सा ते तित्विषाणस्य नाधुवं

५

त्वामग्ने समिधानं यविष्य वेधा वृतं चक्रिरे हव्यबाह्वनम् ।

उरुचयंसं घृतयोनिमाहुतं त्वेषं चक्षुर्वेधरे चोदयन्मति

६

त्वामग्ने प्रदिध आहुतं घृतैः सुम्नायवः सुषमिषा समीधरे ।

स वावृधान ओषधीभिरुक्षितो ऽग्निं जपोसि पार्थिवा वि निष्ठसे

७ [२६] (८५)

॥ अथ चतुर्थोऽष्टकः ॥४॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३३]

(९)

७ गय मादेयः । अग्निः । अनुष्टुप् । ५, ७ पङ्क्तिः ।

त्वामग्ने हविष्मन्तो	वेवं मर्तास ईळते ।	
मन्ये त्वा जातवेदसं	स हव्या वक्ष्यानुषक्	१
अग्निर्होता दास्वतः	क्षयस्य वृक्तर्वाहिषः ।	
सं यज्ञासश्चरन्ति यं	सं वाजासः श्वस्वयवः	२
उत स्म यं शिशुं यथा	नव जनिष्टारणी ।	
धृतरि मानुषीणां	विशामग्निं स्वध्वरम्	३
उत स्म दुर्गमीयसे	पुत्रो न ह्यार्याणाम् ।	
पुरु यो वग्धासि वना	ऽग्ने पञ्चुर्न यवसे	४
अथ स्म यस्याचर्यः	सम्यक् संयन्ति धूमिनः ।	
यवीमहं त्रितो दिव्युप	ध्मातेषु धर्मति शिशीति ध्मातरी यथा	५
तवाहमग्ने ऊतिभिर्मित्रस्यं	च प्रशस्तिभिः ।	
द्वेषोपुतो न दुःरिता	तुयाम् मर्त्यानाम्	६
तं नो अग्ने अभी नरो	रयिं सहस्व आ भर ।	
स क्षेपयत स पोषयद्	भुवद् वाजस्य सातयं	
उतैधि पुंसु नो वृधे		७ [१] (११)

(१०)

७ गय मात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप् । ४, ७ पङ्क्तिः ।

अग्न ओजिष्ठमा भर	द्युमन्मन्त्रमग्निगो ।	
प्र नो राया परीणसा	रत्सि वाजाय पन्थाम्	१
त्वं नो अग्ने अद्भुत	क्रत्वा दक्षस्य मंहना ।	
त्वे असुर्यमारुहत	क्राणा मित्रो न यज्ञियः	२
त्व नो अग्न एषां	गयं पुष्टिं च वर्धय ।	
ये स्तोमेभिः प्र सुरयो	नरो मघान्यान्नुशुः	३
ये अग्ने चन्द्र ते गिरः	शुम्भन्त्यश्वराधसः ।	
शुष्मेभिः शुष्मिणो नरो	द्विशिषद् येषां बृहत	
सुकीर्तिर्बोधन्ति त्वनां		४ (१६)

तव त्वे अग्ने अर्चयो भ्राजन्तो यन्ति धृष्णुया ।

परिज्मानो न विद्युतः स्वानो रथो न वाजयुः

५

नू नो अग्न ऊतये सबाधसश्च रातये ।

अस्माकांसश्च सूरयो विश्वा आशांस्तरिषणिं

६

त्वं नो अग्ने अङ्गिरः स्तुतः स्तवान् आ मर ।

होतृर्विश्वांसह रधि स्तोतृभ्यः स्तवसे च न उतैधि पुत्सु नो वृधे

७ [२] (९९)

(११)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । जगमी ।

जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृचि रग्निः सुदक्षः सुविताय नश्यसे ।

घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशां धुमद वि मांति भरतेभ्यः शुचिः

१

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं मग्निं नरंस्त्रिषधस्ये समीधरे ।

इन्द्रेण देवैः सख्यं स बर्हिषि सीवन्ति होता यज्ञथाय मुकतुः

२

असंमृष्टो जायसे माध्वोः शुचिं मन्द्रः कविरुदतिष्ठो विवस्वतः ।

घृतेन त्वावर्धयन्नग्न आहुत धूमस्ते केतुरभवद विवि श्रितः

३

अग्निर्नो यज्ञमुप वेतु साधुया ऽग्निं नरो वि भरन्ते गृहेगृहे ।

अग्निर्भुतो अमवद्धव्यवाहनो ऽग्निं वृणाना वृणते कविकंतुम

४

तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं वच स्तुस्य मनीषा इयमस्तु शं हृदे ।

त्वां गिरः सिन्धुमिवावनीमहीरा पूणान्ति शर्वसा वर्धयन्ति च

५

त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहां हित मन्वाविन्दन्तिष्ठश्रियाणं वनेवने ।

स जायसे मध्यमानः सहो महत त्यामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः

६ [३] (१०५)

(१२)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । त्रिस्पृ ।

प्राग्रये बृहते यज्ञियाय ऋतस्य वृष्णे असुराय मन्म ।

घृतं न यज्ञ आस्येष्टं सुपूतं गिरं भरे वृषभाय प्रतीचीम

१

ऋतं चिकित्व ऋतमिच्छिकिद्धयु तस्य धारा अनु तन्धि पूर्वाः ।

नाहं यातुं सहसा न ह्येनं ऋतं संपाम्यरुषस्य वृष्णः

२

(१०७)

कवां नो अग्नं कृतयंभुतेन	मुषो नवेदा उचयस्य नव्यः ।	
वेदां मे वेषं कृतुपा कृतुनां	नाहं पतिं सन्तिगुस्य रायः	३
के ते अग्रे रिप्ये कर्धनासः	के प्रायवः सनिचन्त द्युमन्तः ।	
के भ्रातिर्महि अनृतस्य पान्ति	क आसतो वर्यसः सन्ति गोपाः	४
तस्मावस्ते विपुणा अग्न एते	शिवासः सन्तो अग्निषा अभूवन् ।	
अधूर्धत स्वयमेते वचोभि	कञ्जयते वृजिनानि ब्रुवन्तः	५
वस्ते अग्रे नर्मसा यज्ञमीदृ	कृतं स पात्यरुचस्य वृष्णः ।	
तस्य वर्यः पृथुरा साधुरेतु	मसर्वाणस्य नहुषस्य देवः	६ [४] (१११)

(१३)

६ सुतंभर मात्रेयः । अग्निः । गावत्री ।

अर्धन्तस्त्वा हवामहे	ऽर्धन्तः समिधीमहि । अग्रे अर्धन्त उतये	१
अग्रेः स्तोमं मनामहे	सिधमद्य दिविस्पृशः । वेषस्य द्विचिजस्यवः	२
अग्निर्जुषत नो गिरो	होता यो मानुषेष्वा । त यमद वैश्वं जनम्	३
त्वमग्ने सप्रथां असि	जुष्टो होता वरेणवः । त्वया यज्ञं वि तन्वते	४
त्वामग्ने वाजसातमं	विषां वर्धन्ति सुदृतम् । स नो रास्य सुवीर्यम्	५
अग्रे नेमिराँ इव	वेषाँस्त्वं परिभूरासि । आ राधेभिर्ग्रमं असे	६ [५] (११७)

(१४)

६ सुतंभर मात्रेयः । अग्निः । गावत्री ।

अग्निं स्तोमेन बोधय	समिधानो अमर्त्यम् । कृष्या वेषेभुं नो वधत	१
तमं भरेष्वीळते	वेषं मतां अमर्त्यम् । वजिर्दं मानुषे जने	२
तं हि क्षमन्त ईळते	धृषा वेषं घृतसधुतां । अग्निं कृष्याद्य वोळ्ळये	३
अग्निर्जातो अरोचत	अन् वस्युज्ज्वोर्तिषा तमः । अर्विन्वद् गा अपः स्वः	४
अग्निमीळेन्वै कवि	घृतपुष्टं तपयत । वेतुं मे कुण्डलद्वयम्	५
अग्निं घृतेन वातृधुः	स्तोमेभिर्विचयध्वनिः । स्वाधीभिर्वचस्पुमिः	६ [६] (११९)

(१५)

[द्वितीयोऽनुयायकः ॥२॥ सू० १५-३२]

५ चक्षुष आक्षिरसः । अग्निः । विष्टुप् ।

प्र वेधसे कृचये वेद्याय गिरं घरे यज्ञसे पुर्व्याय ।	
धृतमस्तो असुरः सुशोचो रायो धर्ता धरुणो वस्वो अग्निः	१
कतेन कृतं धरुणं धारयन्त यज्ञस्य शाके परमे व्योमन् ।	
विषो धर्मन् धरुणे संवृषो नृणां कृतैरजातो अग्नि ये नमस्तुभ्यः	२
अंहोयुवस्तन्वस्तन्वते वि वयो महद बुधं पुर्व्याय ।	
स संवतो नवजातस्तुतुर्यान् सिंहं न कुन्तुममितः परि प्युः	३
मातेव यद् मरसे पप्रथानो जनेजनं धार्यसे चक्षसे च ।	
ययोवयो जरसे यद् धर्धानः परि त्मना विष्वरूपो जिगासि	४
वाजो नु ते शर्वस्तृणावन्ममं मुकं वोधं धरुणं वैश्व रायः ।	
पयं न तत्पुर्गुहा दधानो महो राये चितयन्नत्रिमस्यः	५ [७] (१२८)

(१६)

५ पूतरात्रयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

नृद्व जयो हि मानवे ऽर्चो वेवाद्याग्रये ।	
यं मित्रं न प्रक्षस्तिमिर्मतीसो वधिरि पुरः	१
स हि शुमिर्नाना होता वक्षस्य बाह्वोः ।	
वि हव्यमग्निरोनुषमगो न वारमृणवति	२
अस्य स्तोमे मघोनः सस्ये वृद्धजोचिषः ।	
बिम्बा यस्मिन् तुषिष्वणि समर्थे शुष्ममादुधुः	३
अथा त्वाग्र एषां सुवीर्यस्य मंहता ।	
तमिद् यद्वा न रोक्सी परि श्रवो बभूवतुः	४
न न एहि वार्यमग्रे गृणान आ मर ।	
वे वयं वे च सुरयः स्वस्ति धामिदे सचो तैधि पुत्सु नो वुधे	५ [८] (१३३)

(१७)

५ पुरुरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

आ युज्ञेदेव मन्यं इत्था तव्यांसमनये ।	
अग्निं कृते स्वध्वरे पुरुरीळीतावस	१
अस्य हि स्वयंशस्तर आसा विधमन् मन्यंस ।	
तं नार्कं चित्रशोचिपं मन्द्रं पुरो मनीषया	२
अस्य वासा उ अचिषा य आयुक्त तुजा गिरा ।	
त्रिवो न यस्य रेतसा बृहच्छोचन्त्यर्चयः	३
अस्य कन्वा विचेतसो वृस्मस्य वसु रथ आ ।	
अथा विश्वांसु हव्यो ऽग्निर्विक्षु प्र क्षस्यते	४
न न इद्धि वार्यमासा संवन्त सूरयः ।	
ऊर्जो नपादुभिष्टये पाहि शुग्धि स्वस्तय उतेधि पुंसु नां वृधे	५ [९] (१३८)

(१८)

५ द्वितो मृकतवाहा आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

प्रातरग्निः पुरुप्रियो विशः स्तवेतार्तिथिः ।	
विश्वानि यो अमर्त्यो हव्या मर्तेषु रणयति	१
द्वितीयं मृकतवाहसे स्वस्य दक्षस्य मंहना ।	
इन्द्रं स धत्त आनुषक स्तोता चिन्ते अमर्त्य	२
तं वो दीर्घायुशोचिपं गिरा हुवं मघोनाम ।	
अग्निष्टो येषां रथो व्यंश्वदावर्जयते	३
चित्रा वा येषु दीधिंति रासन्नूकथा पान्ति ये ।	
स्तीर्णं बर्हिः स्वर्णरे अवांसि दधिरे परि	४
ये मे पञ्चागतं वृद्वृ-रश्वानां सधस्तुति ।	
द्युमर्दसे महि अवां बृहत कृधि मघोनां नुवर्दमृत नृणाम	५ [१०] (१४९)

(१९)

५ वज्रिरात्रेयः । अग्निः । गायत्री, ३-४ अनुष्टुप्, ५ विराड्-रूपा ।

अभ्यर्चस्थाः प्र जायन्ते प्र वज्रविक्षिप्तकेत । उपस्थं मातुर्धं चिह्नं	१
जुहोरे वि चितयन्नो ऽनिमिषं नृमणं पान्ति । आ हृच्छां पुं विविशुः	२
आ श्वेदस्य जन्तवो द्युमदं वर्धन्त कृष्टयः ।	
निष्कग्नीवो बृहदुक्थ एना मध्वा न वाजयुः	३
मियं कुग्धं न काम्यमजामि जाम्योः सचा ।	
घर्मो न वाजजठरो ऽदब्धः शश्वतो दभः	४
कीळन नो रश्म आ भुवः सं भर्मना वायुना वेविदामः ।	
ता अस्य सन् धूषजो न तिरमाः सुसंशिता वृक्षयो वक्षणेस्थाः	५ [११] (१४८)

(२०)

४ प्रयस्वन्त आत्रेयाः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

यमग्रे वाजसातम त्वं चिन मन्यसे रयिम ।	
तं नो गीमिः भवाय्यं देवत्रा पनया युजम	१
ये अग्रे नेरयन्ति ते वृद्धा उग्रस्य शर्वसः ।	
अप द्वेषो अप ह्वरो ऽन्यवतस्य सश्विर	२
होतारं त्वा वृणीमहे ऽग्रे वक्षस्य सार्धनम ।	
यज्ञेषु पूर्व्यं गिरा प्रयस्वन्तो हवामहे	३
इत्था यथा त ऊतयं सहसावन् विवेविवे ।	
राय क्रतार्यं सुकृतो गोभिः प्याम सधमादो वीरैः स्याम सधमादः	४ [१२] (१५२)

(२१)

४ सस आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

मनुष्वत् त्वा नि धीमहि मनुष्वत् समिधीमहि । अग्रे मनुष्वदङ्गिरो देवान् देवयते यज	१
त्वं हि मानुषे जने ऽग्रे सुधीत इध्यसं । सुचस्त्वा यन्त्यानुषक् सुजातं सर्पिःसुते	२
त्वा विश्वं सजोर्धसो देवासो द्रुतमकत । सपर्यन्तस्त्वा कवे यज्ञेषु देवमीळते	३
देवं वो देवयज्यया ऽग्निमीळीत मर्त्यैः ।	
समिद्धः शुक्र दीविष्य तस्य योनिमासदः ससस्य योनिमासदः	४ [१३] (१५६)

(२१)

४ विश्वसामात्रियः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

प्र विश्वसामात्रिव - द्या पावकशोचिषे । यो जम्बरेष्वीकरो होता मन्द्रतमो विधिः १
न्युग्मि जातवेदसं दधाता देवमृत्विजम् । प्र यज्ञ एतानुष - गद्या देवस्य चस्तमः २
चिकित्तिन्मनसं त्वा देवं मर्तोस ऊतये । वरेण्यस्य तेऽर्जस इयानासो अमन्महि ३
अग्ने चिकित्क्ष्यस्य न इवं वचः सहस्व ।
तं त्वा सुशिष वपते स्तोमैर्वधन्त्यप्रयो गीमिः मृग्यन्त्यवः ४ [१४] (२९०)

(२२)

४ सुक्तो विश्ववर्षमिरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

अग्ने सहन्तमा भर द्युन्नस्य प्राप्तहा रयिम् । विश्वा वक्ष्वर्षणीरम्वा - सा वाजेषु तासह्यः १
तमग्ने पृतनापहं रयिं सहस्व आ भर । त्वं हि सत्यो अजुतो वृता वाजस्य गोवतः २
विश्वे हि त्वां सजोवसो जनासो वृक्तवर्हिषः । होतारं सव्यसु प्रियं ध्वन्ति वार्यां पुर ३
स हि ध्मा विश्ववर्षणि रमिमाति सहो वृधे ।
अग्र एषु क्षयेष्वा रेवसः शुक्र दीविहि द्युमत पावक दीविहि ४ [१५] (२९४)

(२४)

४ गोपावना लोपावना वा वन्धुः सुवन्धुः धृतवन्धुर्विजवन्धुश्च । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

अग्ने त्वं नो अन्तम उत ज्ञाता शिवो मवा वक्रुष्यः १
वसुरग्निर्वसुभवा अच्छां नक्षि द्युमतमं रयिं वाः ॥१॥ २
स नो बोधि धुधी हव - मुरुष्या णो अवावतः संस्मात ३
तं त्वा शोचिष्ठ दीविषः सुजायं नूनमीम्हे सत्सिन्धः ॥२॥ ४ [१६] (२९८)

(२५)

१ वसुयव आत्रेया । अग्निः । अनुष्टुप् ।

अच्छां वो अग्निमवसे देवं गांसि स नो वसुः ।
रासन् पुत्रं कृष्णा - मृतावां पर्वति द्विषः १
स हि सत्यो यं पूर्वं चिद् देवासदिष्टद् यमीष्टिरे ।
होतारं मन्द्रजिह्वमित सुवृत्तिमिष्टिमावसुम् २ (२९०)

स नो धीती वरिष्ठया धेठया च सुमत्या ।

अग्ने रापो दिदीहि नः सुवृक्तिर्मिदरेण्य

३

अग्निर्दुर्बेषु राजत्य—अग्निर्मतेष्वाविशान् ।

अग्निर्नो हव्यवाहनो ऽग्निं धीमिः संपयत

४

अग्निस्तुविर्भवस्तमं तुविर्ब्रह्माणमुत्तमम् ।

अतूर्तं भावयत्यति पुत्रं ददाति द्राक्षथे

५ [१७]

अग्निर्धेवाति सत्यति मासाह यो युधा नृमिः ।

अग्निरत्यं रघुप्यधुं जेतांरमपराजितम्

६

यद् वाहिष्ठं तदुग्रये बृहद्वर्ष विभावसो ।

महिषीव त्वद् रयि—स्वद् वाजा उर्वीरते

७

तव द्युमन्तो अर्चयो प्रावेवोच्यते बृहत् ।

उतो ते तन्वतुर्यथा स्वानो अंतं त्मना विदः

८

एषां अग्निं वसूयवः सहसानं ववन्मि ।

स नो विश्वा अति द्विषः पर्षन्नावेयं सुकतुः

९ [१८] (१७७)

(२६)

१ वसूयव आत्रेयाः । अग्निः १ विष्टवे देवाः । गायत्री ।

अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रयां देव जिह्या । आ देवान् वष्टि यक्षि च १

तं त्वा वृत्तवर्षीमहे चित्रमानो स्वर्हंसम् । देवां आ वीतये वह २

वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि । अग्ने बृहन्तमध्वरे ३

अग्ने विश्वेभिरा गहि देवेभिर्हव्यदातये । होतां त्वा वृणीमहे ४

यजमानाव सुन्वत आग्ने सुवीर्यं वह । देवेरा संस्ति बर्हिषि ५ [१९]

समिधानः संहस्रजि—कणे धर्माणि पुष्यसि । देवानां वृत्त उक्चयः ६

न्यऽग्निं जातवेदसं होत्रवाहं यविष्मम् । दधाता देवमृत्विजम् ७

य यज्ञ एत्वानुच—गद्या देवव्यवस्तमः । स्नुणीत बर्हिरासवे ८

एवं सुकतो अम्बिना मित्रः सीदन्तु वरुणः । देवाः सर्वया विशा ९ [२०] (१८९)

(२७)

६ त्रैवृष्णरूपरुणः, पौरकुत्सस्वसदस्युः, भारतोऽश्वमेधश्च राजानः (अत्रिभौम इति केचित्) । अग्निः ६ इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अनस्वन्ता सत्पतिर्माभहे मे गावा चेतिष्ठो असुरो मघोनः ।	
त्रैवृष्णो अग्ने वृशभिः सहस्रैर्वैश्वानर त्र्यरुणाश्विकेत	१
यो मे शता च विंशतिं च गोनां हरीं च युक्ता सुधुरा ददाति ।	
वैश्वानर सुहृतो वावृधानो ऽग्ने यच्छ त्र्यरुणाय शर्म	२
एवा ते अग्ने सुमतिं चक्रानो नर्विहाय नवमं त्रसदस्युः ।	
यो मे गिरस्तुविजातस्य पूर्वीर्युक्तेनाभि त्र्यरुणो गुणानि	३
यो म इति प्रवोच त्वश्वमेधाय सुरये ।	
ददहृचा सनि यते ददन्मेधामृतायत	४
यस्य मा परुषाः शत मुद्वर्षयेन्त्युक्षणः ।	
अश्वमेधस्य दानाः सोमा इव ज्यागिरः	५
इन्द्राग्नी शतदात्र्यश्वमेधे सुवीर्यम् ।	
क्षत्रं धारयत बृहद विवि सूर्यमिवाजरम्	६ [२१] (१९०)

(१८)

६ विश्ववारात्रेयी । अग्निः । १, ३ त्रिष्टुप्, २ जगती, ४ अनुष्टुप्, ५-६ गायत्री ।

समिद्धो अग्निर्विवि शोचिरभेत प्रत्यङ्मुखसमुर्विया वि माति ।	
एति प्राचीं विश्ववारा नमोभिर्वैवाँ इळांना हविषा घृताचीं	१
समिध्यमानो अमृतस्य राजसि हविकृण्वन्तं सचसे स्वस्तये ।	
विश्वं स धत्ते द्रविणं यमिन्व स्यातिथ्यमग्ने नि च धत्त इत पुरः	२
अग्ने शर्धे महते सोमगाय तवं द्युन्नान्युत्तमानि सन्तु ।	
सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महीसि	३
समिद्धस्य परमहसो ऽग्ने वन्दे तव शिर्यम् ।	
वृषभो द्युन्नवाँ असि समध्वरेष्विध्यसे	४
समिद्धो अग्र आहुत वृवान् यक्षि स्वध्वर । त्वं हि हव्यवाळसि	५
आ जुहोता वुवस्यता ऽग्निं प्रयत्यध्वरे । वृणीध्वं हव्यवाहनम्	६ [२२] (१९८)

(२९)

१५ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः, ९. (प्रथमपादस्य) उजाना वा । त्रिष्टुप् ।

- उर्यमा मनुषो देवताता त्री राचुना विव्या धारयन्त ।
 अर्चन्ति त्वा इरुतः पुतदक्षा स्वमेपातृषिरिन्द्रामि धीरः १
- अनु यदी मरुतो मन्दसान मार्चन्निन्द्रं पपिवांसं सुतस्य ।
 आदक्ष वज्रममि यदहिं ह हूपो यहीरसृजत सतवा उं २
- उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्येन्द्रः सोमस्य सुषुतस्य पयाः ।
 तद्धि हव्यं मनुषि गा अविन्वु दहन्निहिं पपिवां इन्द्रो अस्य ३
- आद रोदसी वितरं वि प्कमायत संविद्यानश्चिद भियमं मृगं कः ।
 जिगीर्तिमिन्द्रो अपजर्गुराणः प्रति श्वसन्तमव दानवं हन ४
- अध क्रत्वा मघवन तुभ्य देवा अनु विश्वे अवदुः सोमपेयम् ।
 यत् सूर्यस्य हरितः पतन्तीः पुरः सतीरुपरा एतंश कः ५ [२३]
- नव यदस्य नवति च भोगान् त्साकं वज्रेण मघवा विवृश्चत ।
 अर्चन्तीन्द्रं मरुतः सधस्थे त्रैष्टुभेन वचसा बाधन् द्याम् ६
- सखा सख्ये अपचत तूयमग्नि रस्य कत्वा महिषा त्री ज्ञतानि ।
 त्री साकमिन्द्रो मनुषः सरांसि सुतं पिबद वृत्रहन्त्याय सोमम् ७
- त्री यच्छता महिषाणामघो मा स्त्री सरांसि मघवा सोम्यापाः ।
 कारं न विश्वे अहन्त देवा भरमिन्द्राय यदहिं जघान ८
- उजाना यत् सहस्यैर्यातं गृहमिन्द्र जूजुवानेमिरथ्वः ।
 वन्वानो अत्र सरथं ययाध कुत्सेन देवैर्वनोहं शुष्णम् ९
- प्रान्यच्चक्रमवृहः सूर्यस्य कुत्सायान्यद् वरिषो यातवेऽकः ।
 अनासो दस्यूरमृणो वधेन नि दुयंणि आवृणक् मुधवाचः १० [२४]
- स्तोमासस्त्वा गौरिवीतेरवर्धन्नरन्धयो वैदधिनायु पिपुम ।
 आ त्वामुजिश्वा सख्याय चक्रे पचन् पत्तीरपिबः सोममस्य ११
- नवग्वासः सुतसोमास इन्द्रं दशग्वासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।
 गव्यं चिपूर्वमपिधानवन्तं तं चिन्नरः शशमाना अप व्रन् १२
- कथो नु ते परि चराणि विद्वान् वीर्या मघवन या चकर्थ ।
 पा जो नु नव्या कृणवः शविष्ठ भेदु ता ते विदथेषु ब्रवाम १३ (१११)

एता विश्वा चकुर्वौ इन्द्र भूय—परीतो जनुषा वीर्येण ।

या विष्णु वज्रिन् कृण्वो दधृण्वान् न ते वता तविष्या अस्ति तस्याः १४

इन्द्र इत्यत्र क्रियमाणा जुषस्व या ते शवित्र नव्या अकर्म ।

वर्षेण भद्रा मुकृता वसू रथं न धीयः स्वर्पा अतक्षम् १५ [२५] (२१३)

(३०)

१५ वसुधात्रेयः । इन्द्रः १२-१५ कण्वयेम्यौ । शवित्रः ।

कश्यप वीरः को अपत्यदिन्द्रं सुखार्थमार्थमानं हरिभ्याम् ।

या माया वज्री मृतसोममिच्छन् तदोको गन्ता पुरुहन् ऊनी १

अर्धावचक्षं पदमस्य सम्ब—कथं निष्ठातुरन्वायमिच्छन् ।

अपुच्छमन्यौ उत ते मं आहु—मिन्द्रं नरो बृषधाना अंशम् २

प्र तु वयं सुते या ते कुतानी—न्द्र बर्वाम यानि नो जुजोषः ।

धेनुर्विद्वान्छण्ववक्ष विद्वान् वहतिऽयं सधवा सर्वसेनः ३

विष्णुं मनश्चकृषे जात इन्द्र वर्षादेको युधये भूयसश्चित ।

अश्मानं विच्छवसा विधुतो वि विदो गदामुर्वमुन्निपाणाम् ४

परो यत त्वं परम आजनिष्ठाः परावलि भूयं नाम विभ्रत ।

आत्स्विचिदिन्द्रादभयन्त ब्रुवा विश्वा अपो अजथद वामपेक्षाः ५ [२६]

तुभ्यंयुते मरुतः सुशवा अर्चन्त्यर्कं मुन्वन्त्यन्धः ।

अहिमोहानमप आशयानं प्र मायाभिर्मायिते सखदिन्द्रः ६

वि पु सुधौ जनुषा दानमिन्व—जहन गवो मघवन न्यचकानः ।

अजां वामस्य नमुषः शिरो य—दधतया मनवे गानुमिच्छन् ७

पुते हि सामकृथा आदिदिन्द्र शिरो वामस्य नमुषमपायन् ।

अभ्याने चित स्वर्ग्यो वर्तमानं प्र चक्रिरेव रावर्षी मरुज्वरः ८

जिह्वा हि वाम आर्षधानि चक्रे किं मां कण्वबला अस्य मेनाः ।

अन्तरहृष्यदुमे अस्य धेने अथोप प्रेद युधये दृश्युमिन्द्रः ९

गमद्य भावाऽभिनेतुनवन्त—हेतु वन्सर्विपुला यदासेन ।

न ता इन्द्रो असृजदस्य शाके—यर्षी सोमांसुः सुपुता अमन्दन् १० [२७]

यर्षी सोमां बभूधता अमन्दु—जरोरवीर वृषभः सार्वनेपु ।

पुनरुरः पणिवो इन्द्रो अस्य पुनगवामपुनदुन्निपाणाम् ११ (२२४)

मद्वमिदं रुशमा अग्ने अकृन् गवां चत्वारि ददतः सहस्रा ।	
ऋणचयस्य प्रयता भवानि प्रत्यग्रमीध्म नृतमस्य नृणाम्	१२
सुपेक्षासं मार्वं सृजन्त्यस्तं गवां सहस्रं रुशमासो अग्ने ।	
तीषा इन्द्रमममन्दुः सुतासो ऽक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः	१३
औष्णत सा रात्री परितक्म्या यौ क्णचये राजनि रुशमानाम् ।	
अत्यो न वाजी रघुरज्यमानो बभ्रुश्चत्वार्यसनत सहस्रा	१४
चतुःसहस्रं गव्यस्य पश्वः प्रत्यग्रमीध्म रुशमेण्वग्ने ।	
चर्मश्चित ततः प्रवृजे य आसीं द्युस्मयस्तन्वादीम विप्राः	१५ [२८] २०८)

(३६)

१३ मघस्युरात्रयः । इन्द्रः, ८ तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्यपादस्य उशना या, ९ इन्द्राकुत्सौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रो रथाय प्रवर्तं कृणाति यमध्यस्थान्मघवां वाजयन्तम् ।	
यूधेर्व पश्वो व्युनोति गोषा अरिष्टो याति प्रथमः सिषासन्	१
आ प्र त्रैव हरिषो मा वि वेनः पिशङ्कुराते अग्नि नः सचस्व ।	
नहि त्वदिन्द्र वर्यो अन्यवस्त्य मेनांश्चिज्जनिवतश्चकथ	२
उद्यत सहः सहस्र आर्जनिष्ट वेदिष्ट इन्द्र इन्द्रियाणि विश्वा ।	
मादोदयत सुदुर्वा वधे अन्तर्षि ज्योतिषा संवदुत्वत् तमोऽबः	३
अनवस्ते रथमश्वाय तन्नन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम् ।	
ब्रह्माण इन्द्रं महयन्तो अर्के रवर्धश्चहये हन्तवा उ	४
वृष्णे यत् ते वृषणो अकर्मर्षा निन्द्र प्रावाणो अर्षितिः सजोषाः ।	
अनश्वासो ये पवयोऽरुषा इन्द्रोषिता अभ्यवर्तन्त दस्युन्	५ [२९]

प्र ते पूर्वाणि करणानि बोधं प्र नृतना मघवन् या चकथं ।	
शर्कीशो यद् विमरा रोवृसी उमे जयकूपो मन्वि दानुचित्राः	६
तविष्णु ते करणं दस्म विम्राऽर्षि यद् घन्नोजो अत्रामिमीथाः ।	
शुष्णस्य चित्र परि माया अंगुष्ठाः प्रपित्वं यक्षप दस्यूरसेधः	७
त्वमपो यद्वे त्वर्बजायाऽरमयः सुदुर्वाः पार इन्द्र ।	
उग्रमयातमवहो ह कुत्सं सं ह यद् वामुशनारन्त देवाः	८ (२३६)

इन्द्राकुत्सा वहमाना रथेनाऽऽ वामत्या अपि कर्णे वहन्तु ।
निः शीमज्यो धर्मथो निः षधस्थान् मघोनो हृदो वरथस्तमोसि
वार्तस्य युक्तान् त्सुयुजश्चिदश्वान् कविश्चिवेषो अजगन्नवस्युः ।
विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इन्द्र ब्रह्माणि तविषीमवर्धन

९

१० [३०]

सूरश्चिद् रथं परितक्म्यायां पूर्वं करवुपरं जुनुवांसम् ।
भरच्चकमेतशः सं रिणाति पुरो दधत् सनिष्यति क्रतुं नः
आयं जना अभिचक्षे जगामेन्द्रः सखायं सुतसोममिच्छन् ।
ववून् ग्रावाव वेदिं भ्रियात यस्य जीरमध्वर्यवश्चरन्ति ।
ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते मतां अमृत मो ते अंह आरन् ।
वावन्धि यज्यैरुत तेषु धेह्यो जो जनेषु येषु ते स्याम

११

१२

१३ [३१] (१४१)

(३०)

११ गातरात्रेयः । इन्द्रः । शिष्टः ।

अदर्वृकत्सममृजो वि खानि त्वमर्णवान् बद्धधानां अरम्णाः ।
महान्तमिन्द्र पर्वतं वि यद् वः सृजो वि धारा अव दानवं हन्
त्वमुत्सां क्रतुर्भिर्बद्धधानां अरंह ऊधः पर्वतस्य वज्रिन् ।
अहिं चिद्व्य प्रयुतं शयानं जघन्वा इन्द्र तविषीमधत्थाः
त्यस्य चिन्महता निर्मृगस्य वधर्जधान तविषीमिरिन्द्रः ।
य एक इदं प्रतिमन्यमान आदस्मावुन्यो अजनिष्ट तव्यान्
त्यं चिदेषां स्वधया मदन्तं मिहो नपातं सुवुधं तमोगाम् ।
वृषप्रभर्मा दानवस्य भामं वज्रेण वज्री नि जघान् शुण्णम्
त्यं चिदस्य क्रतुर्मिनिषत्तम मर्मणो विददिदस्य मर्म ।
यदीं सुक्षत्र प्रभृता मदस्य युयुत्सन्तं तमसि हर्ष्ये धाः
त्यं चित्रित्था कल्पयं शयानं मसुर्ये तमसि वावुधानम्
तं चिन्मन्दानो वृषभः सुतस्यो चैरिन्द्रो अपगूर्यां जघान

१

२

३

४

५

६ [३२]

उद् यदिन्द्रो महते दानवाय वधर्यमिष्ट सहो अपतीतम् ।
यदीं वज्रस्य प्रभृता वृषभ विष्वस्य जन्तोरधुमं चकार

७

(१४८)

त्यं चिद्वर्णं मधुपं शयानमसिन्धं वत् मह्यार्द्रुयः ।

अपावमत्रं महता वधेन नि दूर्योणि आनुणङ्क मृधवाचम
को अस्य शुष्मं तविषीं वगत एकौ धना भरते अप्रतीतः ।

इमे चिदस्य अयसो नु वेवी इन्द्रस्यीजसा भियसा जिह्वात
न्यस्मे वेवी स्वर्धितिर्जिहीत इन्द्राय गातुरुशतीर्व यम ।

सं यदोजो युवते विश्वमाभिर्गन् स्वधात्रे क्षितयो नमन्त
एकं नु त्वा सत्यतिं पाञ्चजन्यं ज्ञातं शृणोमि यशसं जनेषु ।

तं मे जगृभ आशसो नविषं वृषा वस्तोर्हवमानास इन्द्रम
एवा हि त्वामृतुथा यातर्यन्तं मघा विरेभ्या ददतं शृणोमि ।

किं ते ब्रह्माणो गृहते सम्बायो ये त्वाया निनुधुः काममिन्द्र

८

९

१०

११

१२[३३](२५३)

— १७०१६ —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२८]

(३३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३३-४४]

१० प्राजापत्यः पञ्चरणः । इन्द्रः । विष्टुः ।

महिं महे तवसे दीध्ये नृनिन्द्रयित्वा तवमं अतव्यान् ।

यो अस्मे सुमतिं वाजसातो मृता जने समर्थश्चिकेत
स त्वं न इन्द्र धियमानो अर्केर्हर्षिणा वृषन् योक्त्रमभेः ।

या इत्था मघषुन्ननु जोषं वक्षो अभि प्रार्यः संक्षि जनान्
न ते त इन्द्राभ्यस्मदृष्वाऽयुक्तासो अत्रह्यता यदमन ।

तिष्ठा रथमधि तं वज्रहस्ताऽऽ रश्मि देव यमसे स्वश्वः
पूरु यत त इन्द्र सन्त्युक्था गवं चक्रधोर्वगमु युध्यन् ।

ततश्चे सूर्याय चिदोकेसि स्वे वृषा समत्सु कामस्य नाम चित
वयं ते त इन्द्र ये च नरः शर्धो जज्ञाना याताश्च रथाः ।

आम्मात्रगम्यादहिशुष्म मत्वा भगो न हव्यः प्रभूथेषु चारुः

१

२

३

४

५. [१]

पूषक्षेण्यमिन्द्र त्वे ह्योजो नृणानि च नूतमानो अमर्तः ।

स न एनीं वसवानो रथि द्राः प्रार्यः स्तुये तुविमघस्य दानम
एवा न इन्द्रोतिर्मिग्व पाहि गृणतः शूर कारुन ।

इत त्वचं ददतो वाजसातो पिभीहि मध्वः सुयुतस्य चारोः

६

७

(२६०)

उत त्वे मां पौरकुत्स्यस्य सुरे	सदस्योर्हरिणिनो रराणाः ।	
वहन्तु मा दश इयेतासो अस्य	गैरिक्षितस्य कर्तुभिर्नु संश्वे	८
उत त्वे मां मारुताश्वस्य शोणाः	कत्वामघासो विदथस्य राती ।	
महस्रा मे च्यवतातो ददान	आनूकमयां वपुषे नार्चत	९
उत त्वे मां ध्वन्यस्य जुष्टां	लक्ष्मण्यस्य सुरुचो यतानाः ।	
मह्ना रायः संवरणस्य कर्षे	वजं न गावः प्रयता अपि रमन्	१० [२] (२६१)

(३४)

९. प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । जगती, ९. त्रिष्टुप् ।

अजातशत्रुमजरा स्वर्व	त्यनु स्वधामिता दुस्मभीयते ।	
मुनोतन पचत ब्रह्मवाहसे	पुरुष्टतार्य प्रतरं देधातन	१
आ यः सोमेन जडरमापिप्रता	ऽमन्दत मघवा मध्वो अन्धमः ।	
यदां मृगाय हन्तव महावधः	महस्रभृष्टिमृशना वधं यमत	२
यो अस्मिं घ्नस उत वा य ऊधनि	मामं मुनोति भवति द्युमाँ अह ।	
अपाप शक्रस्तनुष्टिमृहति	तनुशुभ्रं मघवा यः कंवास्रः	३
यस्यावधीत पितरं यस्य मातरं	यस्य शक्रा भ्रातरं नातं ईषते ।	
वेनीद्वस्य प्रयता यतंकुरा	न किल्बिषादीषते वस्व आकुरः	४
न पञ्चभिर्दृशभिर्वक्ष्याग्भं	नासुन्वता सचते पुष्यता चत ।	
जिनाति वेदमुया हन्ति वा धुनि	ग देवयुं भजति गोमति ब्रजे	५ [३]

विन्वक्षणः समती चक्रमासुजा	ऽसुन्वतो विषुणः सुन्वतो वृधः ।	
इन्द्रो विश्वस्य दमिता विमीषणो	यथावशं नयति दासमार्यः	६
सर्मी एणेरजति भोजनं मुषं	वि द्राशुषं भजति सूनरं वसु ।	
दुगं चन ध्रियेत विश्व आ पुरु	जने। यो अस्य तविपीमचुकुधत	७
सं यजनीं सुधनीं विश्वार्धमा	ववेदिन्द्रो मघवा गोषु शुश्रिषु ।	
युजं ह्यन्यमकृत प्रवपे	न्युक्तां गव्यं सृजत सत्वप्रिधुनिः	८
महस्रमामाग्निवेशिं गृणीषु	शत्रिमय उपमां केतुमर्यः ।	
तस्मा आपः संयतः पीपयन्त	तस्मिन् क्षत्रममवत त्वेषमस्तु	९ [४] (२७२)

(३५)

८ प्रभूक्तसुराङ्गिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप , ८ पङ्क्तिः ।

यस्ते साधिष्ठोऽवसं	इन्द्रं कतुष्टमा भ्रं ।	
अस्मभ्यं चर्षणीसहं	सस्मिं वाजेषु दुष्टरम	१
यविन्द्र ते चर्तस्यो	यच्छृर सन्ति तिस्रः ।	
यद् वा पञ्चं क्षितीनामवस्तन	सु न आ भ्रं	२
आ तेऽवो वरेण्यं	वृषन्तमस्य ह्रमंह ।	
वृषजृतिर्हि जज्ञिथ	आभूमिर्गिन्द्र तुर्वणिः	३
वृषा ह्यसि राधसे	जज्ञिथे वृष्णि ते शवः ।	
स्वश्वत्रं ते धृषन्मनः	सत्राहमिन्द्र पौंम्यम	४
त्वं तमिन्द्र मर्त्यं	ममित्रयन्तमदिवः ।	
सर्वरुथा शतक्रतो	नि याहि शवसम्पते	५ [५]
त्वामिद् वृत्रहन्तम	जनीमो वृक्तबर्हिषः ।	
उग्रं पूर्वीषु पुन्यं	हवन्ते वाजसातये	६
अस्माकमिन्द्र दुष्टं	पुरतोयावानमाजिषु ।	
सुयावानं धनेधने	वाजयन्तमवा रथम	७
अस्माकमिन्द्रेहि नो	रथमवा पुरंध्या ।	
वयं शविष्ठ वार्यं	द्विवि श्रवां क्षीमहि द्विवि स्तोमं मनामहे	८ [६] २५०

(३६)

६ प्रभूक्तसुराङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप, ३ जगती ।

स आ गमविन्द्रो यो वसूनां	चिकेतद् दातुं दामनो रयीणाम् ।	
धन्वचरो न वसंगस्तृष्ण	श्रकमानः पिबतु दुग्धमंशुम्	१
आ ते हन्तु हरिवः शूरा शिमे	रुह्य सोमो न पर्वतस्य पृष्ठे ।	
अनु त्वा राजस्रवतो न हिन्यन्	गीर्मिमंशेम पुरुहूत विश्वे	२
शकं न वृत्तं पुरुहूत वेपते	मनो मिवा मे अमतिरिददिवः ।	
रथादधि त्वा जरिता संदावृध	कुबिञ्ज स्तोषन्मघवन् पुरुवसुः	३ (१८३)

एष ग्राधेव जरिता त इन्दि र्यति वाचं बृहदांशुषाणः ।	
प्र सव्येन मघवन् यंसि रायः प्र वक्षिणिर्हृरिवो मा वि वैनः	४
वृषा त्वा वृषेण वधेत्तु द्यौर्वृषा वृषभ्यां वहसे हविभ्याम् ।	
स नो वृषा वृषरथः सुशिम् वृषकतो वृषा वज्रिन् भेर धाः	५
यो रोहिंती वाजिनौ वाजिनीवान त्रिभिः शतैः सचमानावर्षेष्ट ।	
यूने समस्मै क्षितयो नमन्ता भुतरथाय मरुतो वुवोया	६ [७] (२८६)

(३७)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं भानुना यतसे सूर्यस्याऽऽजुह्वानो घृतपृष्ठः स्वञ्चाः ।	
तस्मा अमृधा उषसा व्युच्छान् य इन्द्राय सुनवाभेत्याहं	१
समिद्धाग्निर्यनवत् स्तीर्णर्वाहिं युक्तग्रावा सुतसोमो जगते ।	
ग्रावाणो यस्येधिं वकुन्य यदध्वयुहविपाव सिन्धुम्	२
वधूरियं पतिमिच्छन्त्येति य ई वहाति महिषीमिषिराम् ।	
आरुप्य भवस्याद रथ आ च घोषात् पुरु सहस्रा परि वतंयाते	३
न स राजा व्यथते यस्मिन्निन्द्र स्तीर्णं सोमं पिबति गोसन्नायम् ।	
आ संत्वनैरजति हन्ति वृत्रं क्षेति क्षितीः सुभगो नाम पुष्यन्	४
पुष्यात् क्षेमे अमि योगे भवात्युमे वृती संयती सं जपाति ।	
मियः सूर्ये मियो अग्रा भवानि य इन्द्राय सुतसोमो ववाशत	५ [८] (२९१)

(३८)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

उरोष्ट इन्द्र राधसो विन्वी रातिः शतक्रतो ।	
अर्धा नो विश्वचर्षणे द्युम्ना सुक्षत्र मंहय	१
यदीमिन्द्र भवाप्य मिषं शविष्ठ वधिषे ।	
पमथे दीर्घभुतमं हिरण्यवर्णं दुहर्म	२
शुष्मासा ये ते अत्रिवा मेहना केतसापः ।	
उभा वेवावमिर्धे दिवश्च गमश्च राजथः	३ (२९४)

उतो नो अम्य कस्य चिद् दक्षस्य तव वृत्रहन् ।

अस्मभ्यं नृष्णामा भ्राताऽस्मभ्यं नृमणस्यसे

४

नू तं आमिरभिर्हिमिस्तव शर्मच्छतक्रनो ।

इन्द्र स्याम सुगोपाः शूर स्याम सुगोपाः

५ [९] (२९६)

(३९)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

यदिन्द्र चित्र मेहना ऽस्ति त्वादातमद्विवः ।

राधस्तमो विवद्वस उमयाहस्त्या भ्रं

१

यन्मन्यसे वरेण्यमिन्द्रं द्युक्षं तदा भ्रं ।

विद्याम तस्य ते वयमर्कूपारस्य वावने

२

यत ते वित्सु प्रराध्यं मनो अस्ति भुतं बृहन् ।

तेन हृळ्हा चिद्वित्र आ वाजं दधि सातये

३

महिष्ठं वो भूधोनां राजानं चर्षणीनाम् ।

इन्द्रमुप प्रशस्तये पूर्वीभिर्जुषे गिरः

४

अस्मा इत काव्यं वच उक्थमिन्द्राय शंस्यम् ।

तस्मा उ ब्रह्मवाहसे गिरो वर्धन्त्यत्रयो गिरः शुभ्रमन्यत्रयः

५ [१०] (३०१)

(४०)

१ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६-९ अत्रिः । १-३ उष्णिक्;

५, ९ अनुष्टुप्; ४, ६-८ त्रिष्टुप्,

आ याह्याद्विभिः सुतं सोमं सोमपते पिब । वृषन्निन्द्र वृषमिर्वृत्रहन्तम्

१

वृषा ग्रावा वृषा मवो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषन्निन्द्र वृषमिर्वृत्रहन्तम्

२

वृषा त्वा वृषणं वृषे वज्रिञ्जित्राभिर्रुतिभिः । वृषन्निन्द्र वृषमिर्वृत्रहन्तम्

३

ऋजीवी वज्री वृषमस्तु राषाद् द्युष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा ।

पुक्त्वा हरिभ्यामुप यासवोद्ग माध्यदिने सर्वने मत्सदिन्द्रः

४

पत् त्वा सूर्य स्वर्मांस्तमसावध्यदासुरः ।

अक्षेत्रविद् यथा मुग्धो मुबनान्यदीधयुः

५ [११] (३०६)

स्वर्भानोरधं यद्विन्दु माया अबो विवो वर्तमाना अवाहन् ।	
गुह्यं सूर्यं तमसापघनेन तुरीयेण ब्रह्मणाविन्दुदक्षिः	६
मा मामिमं तव सन्तमत्र हरस्या दुग्धो मियमा नि गौरीत ।	
त्वं मित्रो असि सत्यराधास्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा	७
भ्रातृणां ब्रह्मा युयुजानः संपर्यन् कीरिणां देवान् नर्मसोपशिक्षन् ।	
अत्रिः सूर्यस्य विवि चक्षुराधात स्वर्भानोरप माया अघुक्षत	८
यं वै सूर्यं स्वर्मानुस्तमसाविध्यवासुरः ।	
अघ्नस्तमन्विन्दन् नह्यान्ये अशक्नुवन्	९ [१२] (११०)

(४१)

१० भोमोऽत्रिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६-१७ अतिजगती, १० एकपदा विराट् ।

को नृ वा मित्रावरुणावृतायन् विवो वा महः पार्थिवस्य वा दे ।	
कृतम्यं वा सर्वसि त्रासीथां नो यज्ञायते वा पशुपां न वाजान्	१
ते नो मित्रो वरुणो अर्यमायु-रिन्द्रं क्रमुक्षा मरुतां जुषन्त ।	
नमोमिवां ये दधते सुवृत्तिं स्तोमं रुद्राय मीळ्हुषं सजोषाः	२
आ वां येठांश्चिना हुवध्वै वातस्य पत्नम् रघ्यस्य पुष्टौ ।	
उत वां विवो असुराय मन्त्रं प्रान्धांसीव यज्यवे मरध्वम्	३
प्र सध्रणां विष्यः कण्वहोता त्रिनो विवः सजोषा वातो अग्निः ।	
पूषा भगः प्रमृधे विश्वभोजा अजिं न जग्मुराश्वश्चतमाः	४
प्र वां रयि युक्ताश्वै मरध्वं राय एषेऽवसे दधीत धीः ।	
सुहोय एवैरीशिम्य होता ये व एवां मरुतस्तुराणां	५ [१३]
प्र वां धायु रघयुजं कृणुध्वं प्र कुवं विर्यं पनितारप्रकैः ।	
इयुधयव कृतसापः पुरंधी-वेर्ध्वीनां अत्र पत्नीरा धिये धुः	६
उप व एषे वन्द्येभिः शुषेः प्र यङ्गी विवश्चितयन्तिरिः ।	
उपासन्नतां विदुर्वीव विश्व-मा हां बहूतो मर्याय एजम्	७
अभि वां अर्चं पोष्यावतो नृन् वास्तोष्पतिं त्वष्टारं रराणाः ।	
धन्यां सजोषा धिषणा नमोमि-र्वनस्पतीरोषधी राय एषं	८
तुजे नरतने पर्वताः सन्तु स्वैतवां ये वसवो न वीरः ।	
पन्नित आप्नो यज्ञतः सदा नो वर्धोमः शंसं नयो अमिष्टौ	९ (१११)

वृष्णो अस्तोषि मृम्यस्य गर्भे त्रितो नपातमपां सुवृत्ति ।
गृणीति अग्निरेतरी न शुषेः शोचिष्केऽशो नि रिणाति वना १० [१४]

कथा महे रुद्रियाय ब्रवाम कद् राये चिकितुषे भगाय ।
आप ओषधीरुत नोऽवन्तु द्यौर्वना गिरयो वृक्षकेशाः ११
शृणोतु न ऊर्जा पतिगिरिः स नभस्तराया इषिः परिज्मा ।
शृण्वन्त्वापः पुरो न शुभ्राः परि सुचो बबृहाणस्याद्रं १२
विदा चिन्तु महेन्तो ये व एषा ब्रवाम वस्मा वार्य दधानाः ।
वयश्चन सुम्ब १ आब यन्ति क्षुमा मतमनुयतं वधुर्नः १३
आ वैश्यानि पाथिबानि जन्मा—ऽपश्चाच्छा सुमस्ताय वोचम ।
वधन्तां द्यावो गिरश्चन्द्राया उवा वधन्तामभिषाता अणीः १४
प्रेषेदे मे जहिमा नि धायि वरुञ्जी वा शक्रा या पायुमिश्च ।
सिषन्तु माता मही रसा नः स्मत् सुरिभिर्ऋजुहस्तं ऋजुवनिः १५ [१५]

कथा दाशेभ नमसा सुदानू—नेवया मरुतो अच्छोक्ता प्रभवसो मरुतो अच्छोक्ता ।
मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषे धा—वस्माकं भूतुपमातिवनिः १६
इति चिन्तु प्रजायै पशुमत्यै देवासो वनन्ते मर्त्यो व आ देवासो वनन्ते मर्त्यो वः ।
अत्रा शिवा तन्वो धासिमस्या जरां चिन्मे निरैतिर्जप्रसीत १७
तां वो देवाः सुमतिमूर्जयन्ती—मिषमश्याम वसवः शसा गोः ।
सा नः सुवानुर्मूळयन्ती कुवी प्रति द्रवन्ती सुवितायं गम्याः १८
अमि न इळा यूथस्य माता स्मभूदीमिरुर्वशी वा गुणातु ।
उर्वशी वा बृहद्दिवा गुणाना—ऽभ्यूर्णवाना प्रमूथस्यायाः १९
सिषन्तु न ऊर्जस्यस्य पुटेः २० [१६] (३३०)

(४२)

१८ मौमोऽग्निः । विम्ब देवाः, ११ रुद्रः । शिबुप्, १७ एकपद् विराट् ।

प्र शतमा वरुणं वीरिती गी—मित्रं मगभदिति नूनमश्याः ।
पृषद्योनिः पञ्चहोता शृणोत्व—तूर्तपन्था असुरो मयोभुः १
पति मे स्तोममदितिर्जगृम्यात् सूनु न माता हृद्यं सुशेवम् ।
मह्यं मिथं वृषदिति यदस्य—ह मित्रे वरुणे यन्मयोभु २ (३३२)

उदीरय कवितमं कवीना—मुनसैनमभि मध्या धृतेन ।
 स नो वसुनि प्रपता क्रितानि चन्द्राणि देवः सविता सुवाति ३
 समिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः सं सुरिभिर्हरिषः सं स्वप्ति ।
 सं बह्वणा देवहितं यदस्ति सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम् ४
 देवो भगः सविता रायो अंश इन्द्रो वृत्रस्य संजितो धनानाम् ।
 क्रमुक्ष्वा वाजं उत आ पुरंधि—स्वन्तु नो अमृतांसस्तुरागः ५ [१७]

मरुत्वंतो अमृतीतस्य जिष्णो—स्वर्जयंतः प्र ब्रवामा कृतानि ।
 न ते पूर्वे मघधन नापरासो न वीर्यं नतनः कश्चनाप ६
 उप स्तुहि प्रथमं रत्नधेयं बृहस्पतिं मनितां धनानाम् ।
 यः शंसते स्तुषते शंसविष्टः पुरुवमुरागमज्जोह्वानम् ७
 ततोतिभिः सचमाना अग्निश्च बृहस्पते मघवानः सुवीराः ।
 ये अश्वदा उत वा सन्नि गोदा ये वज्रदाः सुमगास्तेषु रायः ८
 विसर्माणं कृणुहि वित्तमेषां ये भुञ्जते अपुणन्तो न उक्थेः ।
 अपम्रतान प्रमदं वाक्धानान ब्रह्मद्विषः सूर्याद् यावयस्व ९
 य आहते रक्षसो देवीना—वक्त्रेकमिह संकतो नि यात ।
 यो वः शर्मो इक्षामानस्य जिन्दान् वृत्राज्यान् कामान् करते सिध्दिवानः १० [१८]

तमु ब्रूहि यः शिवः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति मेघजस्य ।
 यक्ष्वा महं सीमन्त्याग रुद्र नमोभिर्द्वयमसृग् दुवस्य ११
 दमूनसो अपसा य सहसा वृष्णाः पत्नीत्यो विश्वतहाः ।
 मरुत्वंतो बृहद्विषाग राका उध्मस्यन्तीरेरिवस्यन्तु शूभ्राः १२
 प्र सृ महं मुडाग्याय मेधां गिरं नर जयसीं जायमानाम् ।
 य आहता दहितवदणाम् रुषा मितानो अकृणोवित् नः १३
 प्र सुहृतिः स्तनयस्य स्वधन—मिष्टस्पर्शं तस्मिन्ममयाः ।
 यो अन्धिमो देवनिमा इयति प्र विद्युता गेदेसी उक्षमाणः १४
 एषः स्तोमो मानस आर्षो अरुद्रा रुद्रस्य सन्तुपुवन्पुरुवदयाः ।
 कामो राय तवते मा स्वस्यु—प स्तुहि पण्डित्वां अयामः १५
 प्रेषः स्तोमः पृथिवीमस्तगिहं वनस्पतीगणधी राय अंशयाः ।
 देवादयः सुतवा सन्तु महा मा नो माता पृथिवी दुर्मती धात १६ (३४६)

उरो देवा अनिबाधे स्याम
समन्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवां सुपर्णीती गमेम ।
आ नो रयि बृहत्तमोत वीरा ना विस्वान्यमृता सोमंगानि

१७

१८ [१९] (३४८)

(४३)

१७ भौमोऽभिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६ एकपदा विगद ।

आ धेनवः पर्यसा तूर्ण्यर्था अमर्धन्तीरुप नो यन्तु मध्वा ।
महो राये बृहतीः सम विमो मयोभुवो जग्ता जौहवीनि १
आ सुहृती नमसा वर्तयध्वे यावा वाजाय पृथिवी अमृधे ।
पिता माता मधुवचाः सुहस्ता भरेभरे नो यशसावविष्टाम् २
अध्वर्यवश्चक्रुवांसो मधूनि प्र वायवे मरत चारु शुक्रम ।
होतेव नः प्रथमः पथ्यस्य देव मध्वो ररिमा ते मदाय ३
वक्ष क्षिपो पुञ्जते बाहू अङ्घ्रि सोमस्य या शमितारा सुहस्ता ।
मध्वो रसं सुगमस्मिर्गिरिषां चर्निश्चवद वुदुहे शुक्रमशुः ४
असाधि ते जुजुषाणा य सोमः कन्वे दक्षाय बृहते मदाय ।
हरी रथे सुधुरा योगे अवा गिन्द्र मिया कृणुहि हयमानः ५ [२०]

आ नो महीमरमति सजावा शां वृषी नमसा रातहव्याम् ।
मधोर्मवाय बृहतीभृतज्ञा माग्ने वह पथिभिर्देवयानैः ६
अञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्रो वपावन्तं नाग्निना तपन्तः ।
क्षितुर्न पुत्र उपसि मेतु आ वमो अग्निभृतर्पञ्जसादि ७
अच्छा मही बृहती शतमा गी बृता न गन्तव्यिनां त्रुवध्वे ।
मयोभुवां सुरया यातमवा गन्तं निधि धुरमाणिनं नाभिम् ८
प्र तव्यसो नमउर्किं तुरस्याऽहं पूष्ण उत वायोरदिक्षि ।
या रावसा चोदितारा मतीनां या वाजस्य द्रविणोदा उत त्वम् ९
आ नामभिर्मरुतो वक्षि विस्वा ना रूपेभिर्जातवेदो ब्रुवानः ।
वृक्ष गिरो जग्ताः सुहृति च विश्वे गन्त मरुतो विश्व ऊनी १० [२१]

आ नो त्रिवो बृहतः पर्यतावा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम् ।
हव देवी जुजुषाणा धृतावी श्रमां नो वाचमुज्जती शृणोतु

११ (३५९)

आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं बृहस्पतिं सवने सादयध्वम् ।	
सादद्योनिं दम आ दीविवासं हिरण्यवर्णमरुषं सपेम	१२
आ धर्णसिर्बृहद्विदो रराणो विश्वेभिर्गन्त्वोर्मभिर्हुवानः ।	
ग्रा वसानं ओषधीरमृध-खिधातुंशुक्ले वृषभो वयोधाः	१३
मातुष्यदे परमे शुक्र आयो-र्विपुन्यदो रास्पिरासो अगमन् ।	
सुशेव्यं नर्मसा रातहव्याः शिशुं मृजन्त्यायवो न वासे	१४
बृहद वयो बृहते तुभ्यमग्रे धियाजुरो मिथुनासः सचन्त ।	
देवोदेवः सुहवो भूत मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मती धात	१५
उरी देवा अनिराधे स्याम	१६
समश्विनोरवसा नूतनेन मयोमुवा सुपणीती गमेम ।	
आ नो रपि बंहतमोत वीरा-ना दिश्वान्यमृता सौभंगानि	१७ [२२] (३६५)

(४४)

१५ काश्यपोऽवत्सारः (१० क्षत्र-मनस-पञ्चाषद-यजत-सग्नि-भवत्साराः; ११ बिम्बवार-यजत-माथी-
भवत्साराः; १२ अवत्सारेण सह सदापृण-यजत-बाह्वृक-भुतवित्-तर्थाः;
१३ सुतभरश्च) । विश्वे देवाः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तं प्रलथा पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतातिं बर्हिषदं स्वर्विषम् ।	
प्रतीचीनं वृजनं दोहमे गिरा ऽऽशुं जयन्तमनु यासु वर्धसे	१
श्रिये सुदृशीरुपरम्य याः स्व-विरोचमानः ककुभामचोदते ।	
सुगोपा अंसि न दभाय सुकतो एरो मायामिर्कत आंस नाम ते	२
अत्यं हविः संचते सच्च धातु चा-ऽरिष्टगातुः स होतां सहोमरिः ।	
प्रसस्त्राणो अनु बर्हिर्वृषा शिशु-मध्ये युवाजरो विमुहां हितः	३
प्र व एते सुयुजो याम्रिष्टये नीवीरमुष्मै यम्यं क्रतावृधः ।	
सुयन्तुभिः सर्वज्ञासैरभीशुभिः किर्विर्मानि प्रवणे मुषायति	४
सजभुगणस्तर्कभिः सुतेगृभं वयाकिनं चित्तगंमासु सुस्वर्कः ।	
धारवाकेष्ट्वृजुगाथ शोभसे वर्धस्व पत्नीरभि जीवो अंध्वरे	५ [२३]
याहृश्व दृष्टो तादृगृच्यते सं द्यायया दधिरे सिधयाप्स्वा ।	
महीममम्यंमुरुषामुरु जयां बृहत सुवीरमनपच्युतं सहः	६
वेन्यगुर्जनिवान वा अति स्पृधः ममयता मनसा सूर्यः कविः ।	
ग्रंसं रक्षन्तं परि विश्वतो गयं-मस्माकं शर्म वनवत स्वार्धसुः	७ (३७२)

ज्याषांसमस्य यतुनस्य केतुनं ऋषिस्वरं चरति यासु नाम ते । याहमिन् षाषि तमपस्यया विवृद् य उ स्वयं वहते सो अरं करत	८
समुद्रमांसामर्ष तस्ये अग्निमा न रिष्यति सर्वनं यस्मिन्नायता । अत्रा न हार्दि कवणस्य रेजते यत्रा मतिर्विद्यते पूतबन्धनी	९
स हि अत्रस्य मनुसस्य चित्तिमि-रेवावदस्यं यजतस्य सधेः । अवत्सारस्यं स्पृणवाम रण्वमिः शर्विष्ठं वाजं विवृषां विवृध्वम्	१० [२४]
इयेन आंसामर्षितिः कृत्वोऽं मवो बिम्बवारस्य यजतस्यं मायिनः । समन्यमन्यमर्थयन्त्येते विवृषिषाणं परियानमन्ति ते	११
सुवापूणो यजतो वि द्विषो वधीद् बाहुवृक्तः भूतविन् तयो वः सचा । उमा स वरा प्रत्येति भार्ति व यदीं गुणं भजते सुप्रयावमिः	१२
सुतमरो यजमानस्य सत्पति-बिम्बांसामूधः स धियामुदञ्चनः । मरद् धेनू रसवच्छिभिये पयोऽनुबुवाणो अध्येति न स्वपन्	१३
यो जागाउ तमृचः कामयन्ते यो जागाउ तमु सामानि यन्ति । यो जागाउ तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः	१४
अग्निर्जागाउ तमृचः कामयन्ते अग्निर्जागाउ तमु सामानि यन्ति । अग्निर्जागाउ तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः	१५ [२५] (३८०)

(४५)

[वतुषोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४५-५६]

११ सदापृण आत्रेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

विवा विवो विप्यन्नमिमुकथे-रायत्या उषसो अर्चिनो गुः । अपावृतं ब्रजिनीकृतं म्यंगाद् वि कुरो मानुषीर्वेव आंवः	१
वि सुयो अमतिं न धियं सावो-वाद् गवां माता जानती गांत । धन्वर्णसो नद्यः सावो अर्णाः स्थूणेषु सुमिता हंहत द्यौः	२
अस्मा उक्थाय पर्वतस्य गर्भो महीनां जनुषं पुर्वार्यं । वि पर्वतो जिहीत साधंत द्यौ-राविवांसन्तो दसयन्त भूमं	३
सुक्तेमिर्वो बभोमिर्वेवजुष्टे-रिन्द्रा न्वग्नी अयंसे हवध्वै । उक्थेमिर्हि प्मा कवयः सुयज्ञा आविवांसन्तो मरुतो यजन्ति	४ (३८४)

एतो न्वः॑ च सुभ्यो॑ऽ भवाम् । प्र दुच्छुना॑ मिनवाम् वरीषः । आरे द्वेबा॑सि सनुतर्दधामा॑ऽपाम् प्राञ्चो यजमानमच्छ॑	५ [२६]
एता धियं॑ कृणवा॑मा सत्त्वा॑यो ऽप या मातो॑ ऋणुत॑ व्रजं गोः । यया॑ मनुर्विशिशि॑मि जिगाय॑ यया॑ वणिग्वक्त्रा॑ण पुरीषम्	६
अर्जुनो॑वत्र हस्तं॑यतो अद्वि॑रावन् येन॑ दशं॑ मासो नवग्वाः । ऋतं॑ वती॑ सरमा॑ गा अविन्दु॑द विश्वानि॑ सत्या॑ङ्गिराश्चकार॑	७
विश्वे॑ अस्या॑ व्युषि॑ माहि॑नायाः सं यद॑ गोभिरा॑ङ्गिरासो नवन्त॑ । उत्तं॑ आसां॑ एते सध॑स्य॑ ऋतस्य॑ पथा॑ सरमा॑ विदु॑द गाः	८
आ सूर्यो॑ यातु॑ सप्तम्वः॑ क्षेत्रं॑ यदस्योर्वि॑या दीर्घया॑ये । रघुः॑ इयेन॑ पतय॑दन्धो अच्छा॑ युषा॑ कविर्दी॑दयद॑ गोषु॑ गच्छन्	९
आ सूर्यो॑ अरुह॑च्छुक्रम॑णो॑ऽपुक्क॑ यद्भरि॑तां वीतपृ॑षाः । उद्गा॑ न नाव॑मनयन्त॑ धीरां॑ आशु॑ण्वतीरा॑णो॑ अबा॑गांतिष्ठन्	१०
धियं॑ वो अप्सु॑ दधि॑षे स्वर्षा॑ यया॑र्तन॑ दशं॑ मासो नवग्वाः । अया॑ धिया॑ स्याम॑ देवगो॑णा अया॑ धिया॑ तनु॑षामास्य॑हं	११ [२७] ३९१)

(४६)

८ प्रतिक्षत्र आत्रेयः । विश्वे देवाः, ७-८ वेषपत्न्यः । जगती; २, ८ विष्णुः ।

हयो॑ न विद्वान् अ॑युजि स्वयं॑ धुरि॑ तां ब॑हामि प्र॑तरणीमव॑स्युषम् । नास्या॑ वशि॑म विमु॑चं नावृ॑तं पुन॑ विद्वान॑ पथः॑ पु॑रएत॑ ऋजु॑ नैषति॑	१
अ॒ग्र इन्द्र॑ वरु॑ण मि॒त्र देवाः॑ शर्धः॑ प्र यन्त॑ मार्क॑तोत॑ विष्णो॑ । उ॒मा नास॑त्या रु॒द्रो अध॑ ग्राः॑ पू॒षा मगः॑ सर॑स्वती जु॒षन्त॑	२
इन्द्रा॑ग्नी मि॒त्रावरु॑णावि॑ति॑ स्वः॑ पृथि॑दीं द्यां॑ मरु॑तः॑ पर्व॑तां अ॒पः । द्वे॒षे विष्णुं॑ पू॒षणं॑ ब्रह्म॑णस्पतिं॑ मगं॑ नु शंसं॑ स॒वितार॑मृतये॑	३
उ॒त नो॑ विष्णु॑रुत॑ वातो॑ अ॒ग्निर्धो॑ ब्र॒विणो॑दा उ॒त सोमो॑ मय॑स्करत् । उ॒त ऋ॒मव॑ उ॒त रा॒ये नो॑ अ॒श्विनो॑त॑ त्वष्टो॑त वि॒भ्वानु॑मंसते॑	४
उ॒त त्य॒ज्ञो मा॑रु॑तं शर्धं॑ आ ग॑मद् दि॒विक्ष॑यं य॑जतं॑ ब॒हिरा॑स्ये॑ । दृ॒ष्टस्प॑तिः शर्म॑ पू॒षोत॑ नो॑ यमद् वरु॑च्यं॑ वरु॑णो मि॒त्रो अ॑र्धमा॑	५ (३९६)

उत त्वे नः र्षतासः सुशस्तयः सुदीतयो नद्यः श्चामणे भुवन ।

मगो विजृक्ता श्रवसावसा गम—वुरुचयसा अर्दितिः श्रोतु मे हवय ६

वेवानां पर्वीदशतीरवन्तु नः श्रावन्तु नस्तुजये वाजसातये ।

याः पार्षिवांसो या अपामपि वते ता नो वेवीः सुहवाः शर्म यच्छत ७

उत आ स्पन्तु वेवपंक्ती—रिन्द्राण्यः प्राप्यश्विनी राट् ।

आ रोवसी वरुणानी शृणोतु व्यन्तु वेवीर्य ऋतुर्जनीनाम ८ [२८] (३११)

—०—

[तृतीयोऽध्यायः ३३॥ व० १, ३१]

४७]

७ प्रतिग्रथ आत्रेयः । विश्वे देवाः । विष्ट्व ।

प्रयुजती विष्ट दति ब्रुवाणा मही माता दुहितुर्बोधयन्ती ।

आविवांसन्ती युवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सर्वेन जोहुवाना १

अजिगसस्तवप ईयमाना आतस्थिवांसो अमृतस्य नाभिम् ।

अनन्तासं उरबो विश्वतः सीं परि द्यावापृथिवी यन्ति पन्थाः २

उक्षा समुद्रो अरुचः सूर्पणः पूर्वस्य यानि पितुग विवेश ।

मध्ये दिवो निहितः पृथिरदमा वि चक्रमे रजसस्पान्यन्ती ३

चत्वार ई बिभ्रति क्षेमयन्तो दश गर्भं चरसे धापयन्त ।

त्रिधातवः परमा अस्य गावो विवश्चरन्ति परि मृद्यो अन्तां ४

इदं वपुर्निवचनं जनास—श्चरन्ति यज्ञस्यस्तस्थुराणः ।

द्वे यवीं बिभ्रतो मातुरन्ये इहेह जाते यस्यादौ सबन्धू ५

वि तन्वते धियो अस्मा अपांसि वक्त्रां पुत्राय मातरो वयन्ति ।

उपप्रक्षे वृषणो मोदमाना विवस्पथा वध्वो युन्यच्छ ६

तदस्तु मित्रावरुणा तदग्ने शं योरस्मभ्यमिदमस्तु अस्तम ।

अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे बृहते सादनाय ७ [१] (४०६)

(४८)

५ प्रतिमानुरात्रेयः । विश्वे देवाः । जगती ।

कदु मिपाय धाङ्गे मनामहे स्वक्षत्राय स्वयंशसे महे वयम् ।

आमेन्यस्य रजसो यवुध्र आं अपो वृणाना विंतीति मायिनी १

ता अंबत वयुनं वीरवक्ष्णं समान्या वृतया विश्वमा रजः ।

अपो अपाधीरपरा अपैजते य पूर्वाभिस्तिरते वेवयुर्जनः २ (४०८)

आ प्राचमिरहृन्त्येभिरक्तुमि—र्वरिहं बज्रमा जिघर्ति मायिनि ।	
शतं वा यस्य प्रचरन् त्वे दमे संवर्तयन्तो वि च वर्तयन्नाहं	३
तामस्य रीतिं परशोरिव प्रत्य—नीकमस्य भुजे अस्य वर्षसः ।	
सचा यदि पितृमन्तमिव क्षयं रत्नं दधाति भरहृतये विशे	४
स जिह्वया चतुरनीक क्रअते चारु वसानो वरुणो यतस्त्रिम ।	
न तस्य विद्य पुरुषत्वता वयं यतो भगः सविता दाति वार्यम्	५ [२] (४११)

(५९)

५ प्रतिप्रभ आत्रयः, (५ तुणपाणिः) । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

देवं वा अद्य सवितरमेवे भगं च रत्नं विभजन्तमायोः ।	
आ वा नरा पुरुमुजा बवृत्यां द्विवेदिवि चिदम्बिना सखीयन्	१
प्रति प्रयाणमसुरस्य विद्वान् त्सुक्तेर्देवं सवितारं बुधस्य ।	
उपं ब्रुवीत नमसा विजान—अयेडं च रत्नं विभजन्तमायोः	२
अदुन्नया दयते वार्याणि पूषा भगो अविनिर्वस्तं उन्नः ।	
इन्द्रो विष्णुर्वरुणो मित्रो अग्नि—रहानि भद्रा जनयन्त वृत्माः	३
तस्मो अनुवा सविता वरुणं तत् सिन्धव क्षयन्तो अनु गमन् ।	
उप यद् बोधे अध्वरस्य होता रायः स्याम पतयो बाजरत्नाः	४
प्र ये वसुम्य इवदा नमो वु—ये मित्रे वरुणे सूक्तबाधः ।	
अवैत्वम्बं कृणुता वरीयो त्रिवस्तुधिष्योरवसा मदेम	५ [३] (४१२)

(५०)

५ स्वस्त्यावेवः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप्, ५ पक्षः ।

विश्वो देवस्य नेतु—मर्तो वुरीत सख्यम् ।	
विश्वो राय इषुधयति द्युलं वृणीत पुष्यसं	१
ते ते देव नेत—ये चेमां अनुशसं ।	
ते राया ते ह्याडेपुचे सचेमहि सचदर्यैः	२
अतो न आ नूनतिथी—नतः पत्नीदशस्यत ।	
आरे विश्वं पथेडां द्विषो युयातु यूयुविः	३ (४१३)

यत्र बहिरभिहितो दुद्रवद् द्रोण्यः पशुः ।

नुमणा वीरपुस्त्यो ऽर्णा धीरेषु सन्निता

४

एष ते देव नेता रथस्पतिः शं रयिः ।

शं राये शं स्वस्तये इषःस्तुतो मनामहे देवस्तुतो मनामहे

५ [४] (४११)

(५१)

१-५ स्वस्त्यात्रेयः । विश्वे देवाः, ४, ६-७ इन्द्रवायु, ५ वायुः । १-४ गायत्रीः

५-१० उष्णिहः, ११-१३ अगती त्रिष्टुप्वाः, १४-१५ अनुष्टुप् ।

अग्ने सुतस्य पीतये विश्वैरुमेभिरा गहि । देवोर्भिर्हव्यदातये १

ऋतधीतय आ गत सत्यधर्माणो अध्वरम् । अग्नेः पिबते जिह्वया २

विश्वेभिर्विष सन्त्य प्रातर्यावभिरा गहि । देवैभिः सोमपीतये ३

अयं सोमश्चमु सुतो ऽमन्त्रे परि विच्यते । प्रिय इन्द्राय वायवे ४

वायवा याहि वीतये जुषाणो हव्यदातये । पिबा सुतस्यान्धसो अभि प्रयः ५ [५]

इन्द्रश्च वायवेभ्यः सुतानां पीतिर्मह्यः । ताञ्क्षुषेधामरपसावभि प्रयः ६

सुता इन्द्राय वायवे सोमासो दध्याशिरः । निम्नं न यन्ति सिन्धवोऽभि प्रयः ७

सजुर्विश्वेभिर्देवैभि रश्विभ्यामुषसा सजुः । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ८

सजुर्मित्रावरुणाय सजुः सोमेन विष्णुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ९

सजुरादित्वैर्बभूविः सजुरिन्ध्रेण वायुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण १० [६]

स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगः स्वस्ति कुव्यदितिरनर्वणः ।

स्वस्ति पूषा असुरो दधातु नः स्वस्ति द्यावापृथिवी सुचेतुना ११

स्वस्तये वायुमुषं ब्रह्मामहे सोमं स्वस्ति भुवन्नस्य यस्पतिः

बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्तये आकृत्यासो भवन्तु नः १२

विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निः स्वस्तये ।

देवा अयन्त्वुमवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पातृहंसः १३

स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पश्ये रेवति ।

स्वस्ति न इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि १४

स्वस्ति पन्थामनु चरेम सूर्याचन्द्रमसाविव ।

एतान् जानता सं गमेमहि

१५ [७] (४१६)

(५०)

१७ इयावाञ्च आचयः । मरुतः । अनुष्टुपः ६, १६-१७ पङ्क्तिः ।

प्र इयावाञ्च धृष्णुया ऽर्वा मरुद्भिर्कर्मभिः ।	
ये अङ्गोवर्मनुष्यं भवा मरुन्ति यज्ञियाः ।	१
ते हि स्थिरस्य शर्वसः मरुतायः सन्ति धृष्णुवा ।	
ते यामन्ना धृषद्विनस्त्वना पान्ति शर्वतः ।	२
ते स्पन्द्रासो नोक्षणा ऽर्ति प्कन्दन्ति शर्वरीः ।	
मरुतामथा महो विवि क्षमा च मन्महे	३
मरुत्सु वा दधीमहि स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया ।	
विश्वे ये मानुषा युगा पान्ति मर्त्यं रिचः	४
अहन्तो ये सुदानशो नरो असामिशवसः ।	
प्र यज्ञं यज्ञियेभ्यो विवा अर्वा मरुद्भ्यः	५ [८]
आ रुक्मैरा युधा नरं कृष्वा कृटीरसृक्षत ।	
अन्वेनाँ अह विद्युतो मरुतो जज्जतीरिव मानुरतं त्वना विचः	६
ये वावुधन्त पार्थिवा य उरावन्तरिक्ष आ ।	
वृजनं वा नदीनां मध्व्ये वा महो विचः	७
शर्धो मारुतमुच्छ्वस सत्यशिवमृध्वसम ।	
उत स्म ते शुभे नरः प्र स्पन्द्वा पुञ्ज त्वना	८
उत स्म ते परुष्ण्या मूर्णा वसत शुन्ध्यवः ।	
उत पृथ्या रथाना मर्दि भिन्वुन्योर्जसा	९
आपथयो विपथयो ऽन्तस्पथा अनुपथः ।	
एतेमिमह्यं नार्ममि यज्ञं विष्टार ओहते	१० [९]
अथा नरो न्योहते ऽर्धा नियुतं ओहते ।	
अथा पारावता इति चित्रा रूपाणि दश्यां	११
छन्दःस्तुमः कुम्भन्यव उत्समा कीरिणो नृतुः	
ते मे के चित्र तप्यव ऊमा आसन् वृशि त्विषे	१२
य कृष्वा कृटिर्विद्युतः कवयः सन्ति वेधसः ।	
तस्यै मारुतं कथं नमस्या रमया गिरा	१३ (४४९)

अच्छे ऋषे मरुतं गणं वाना मित्रं न बोधना ।	
विषो वा धृष्णव ओजसा स्तुता धीमिर्विषण्वत	१४
नू मन्वान एषां देवाँ अक्लान वक्षणा ।	
वाना संवित सूरिमि यामंभुतेमिरजिमिः	१५
प्र ये मं बन्ध्वेषे गां बोधन्त सूरयः पृथिं बोधन्त मातरम् ।	
अर्धा पितरमिष्मिणीं रुद्रं बोधन्त शिकसः	१६
सप्त मं सप्त शाकिन एकमेका शता वदुः ।	
यमुनायामधि भूत मुद् राधो गव्यं मृजे नि राधो अश्व्यं मृजे	१७ [१०] (४५३)

(५३)

१६ इत्याकाश आश्रयः । मरुतः । १, ५, १०-११, १५ वज्रवृक्षः २ वृद्धर्षिः ३ अमुष्मन्, ४ पुन उल्लिख्य,
६-७, ९, १३-१४, १६ सतो बृहतां, ८, १२ गायत्री ।

को वेदु जानमिषां को वा पुरा सुभ्रज्वास मरुताम् ।	
यद् युयुज्जे किलास्यः	१
ऐतान् रथेषु तस्थुषः कः शुभाव कथा ययुः ।	
कर्म सधुः मुदासे अन्वापय इळाभिर्वष्टयः सह	२
ते मं आहूय आणयु रूप द्युमिर्विमिर्मदे ।	
नरो मयी अरेपस इमान् पश्यन्निति घृहि	३
ये अजिषु ये वाशीषु स्वमानवः सक्षु रुक्मेषु स्वादिषु ।	
भाया रथेषु धन्वंसु	४
युष्माकं स्मा रथाँ अनु मुदे दधे मरुता जीरयानवः ।	
वृष्टी द्यावो एतीरिव	५ [११]

आ यं नरः सुदानवो वृक्षाशुषं विषः कोष्ठमधुस्यवुः ।	
वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति कृष्टयः	६
तनुवानाः सिन्धवः क्षोदसा रजः प्र संक्षुर्धनवा यथा ।	
स्यन्ना अश्वा इवा ध्वनो विमोचन्ते वि यद् वर्तन्त एन्यः	७

आ यांत मरुतो विव आन्तरिक्षावुन्मसुत ।

द्वारं स्थात परावतः	८ (४६१)
---------------------	---------

मा वो रसानितमा कुमा कुमुमा वः सिन्धुभि रीरमत ।	
मा वः परि ष्ठात् सरयुः पुरीषिण्यस्मे इत् सुक्मस्तु वः	९
तं वः शर्धं रथानां त्वेषं गुणं मारुतं नव्यसीनाम् ।	
अनु प्र यन्ति वृष्टयः	१० [१२]
शर्धंशर्धं व एषां वार्तमातं गुणगणं सुशस्तिभिः ।	
अनु क्रामेम धीतिभिः	११
कस्मा अद्य सुजाताय रातहव्याय प्र ययुः ।	
एना यामेन मरुतः	१२
येन तोकाय तनयाय धान्यं बीजं वहध्वे अक्षितम् ।	
अस्मभ्यं तद् धत्तन यद् इमेहे राधो विश्वायु सौम्रगम्	१३
अतीयाम निदस्तिरः स्खस्तिभिर्हित्वावद्यमरातीः ।	
वृष्टी शं योराप उमि भेषजं स्याम मरुतः सह	१४
सुवेवः संमहासति सुवीरो नरो मरुतः स मर्त्यः ।	
यं त्रायध्वे स्याम ते	१५
स्तुहि भोजान् त्नुवतो अस्य यामनि रणन् गावो न यवसे ।	
यतः पूर्वा इव सखीरनु ह्वय गिरा गृणीहि कामिनः	१६ [१३] (४९९)

(५४)

१५ इयावाश्च मात्रेयः । मरुतः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

प्र शर्धाय मारुताय स्वमानव इमां वार्चमनजा पर्वतच्युते ।	
घर्मस्तुभे द्विव आ पृष्टयज्वने द्युस्त्रभवसे महिं नुष्णमर्चत	१
प्र वो मरुतस्तविषा उक्वन्ववो वयोवृधो अश्वयुजः परिज्वयः ।	
सं विद्युता दधति वाशति त्रितः स्वरन्त्यापोऽवना परिज्वयः	२
विद्युन्महसो नरो अश्मविद्यवो वार्तत्विषो मरुतः पर्वतच्युतः ।	
अश्वया चिन्मुहुरा ह्लादुनीवृतः स्तनयदमा रमसा उदोजसः	३
व्यक्तनु रंद्रा व्यहानि शिकसो व्यन्तरिक्षं वि रजोसि धृतयः ।	
वि यदज्जो अजंथ नाव इ यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाह रिण्यथ	४ (४७३)

तद् वीर्यं वो मरुतो महित्वनं वीर्यं ततान्न सूर्यो न योजनम् । एता न यामि अर्गृमीतशोचिषो ऽनश्वदा यक्ययातना गिरिम	५ [१४]
अभ्राजि शर्धो मरुतो यद्वर्णसं मोषथा वृक्षं कपनेर्व वेधसः । अर्धं स्मा नो अरर्मीति सजोषरा ब्रह्मरिव यन्तमनु नेषथा सुगम्	६
न स जीयते मरुतो न हन्यते न छेदति न व्यथते न रिप्यति । नास्य राय उर्ध्वस्यन्ति नोतय कर्षिं वा यं राजानं वा सुषुदथ	७
निपुत्वन्तो ग्रामजितो यथा नरो ऽयमणो न मरुतः कवन्धिनः । पिन्वन्त्युत्सं यद्विनासो अस्वर्न व्युन्दन्ति पृथिवीं मध्वो अन्धसा	८
प्रवत्वतीं पृथिवी मरुद्भयः प्रवत्वती द्यौर्भवति प्रयज्यः । प्रवत्वतीः पृथ्या अन्तरिक्ष्याः प्रवत्वन्तः पर्वता जीरदानवः	९
यन्मरुतः सभरसः स्वर्णरः सूर्य उर्विति मर्दथा दिवो नरः । न वोऽश्वाः अथयन्ताह सिध्नतः सद्यो अस्याध्वनः पारमभृथ	१० [१५]
अंसेषु व ऋतयः पत्सु स्वाद्यो वक्षःसु रुक्मा मरुतो रथे शुभ्रः । अग्निभ्राजसो विद्युतो गर्मस्योः शिप्राः शीर्षसु वितता हिरण्ययीः	११
तं नार्कमर्यो अर्गृमीतशोचिषं रुशत् पिप्पलं मरुतो वि धूनुथ । सर्मच्यन्त वृजनातिं त्विषन्त यत् स्वरन्ति घोषं विततमुतायवः	१२
युष्मादस्य मरुतो विचेतसो रायः स्याम रथ्योऽं वयस्वतः । न यो युच्छति तिप्योऽं यथा विषोऽं ऽस्मे रारन्त मरुतः सहस्रिणाम् ।	१३
युयं रयिं मरुतः स्पाह्वीरि युयसुर्षिमवथ सामविप्रम् । युयमर्षन्तं भरताय वार्ज युयं धत्थ राजानं भुष्टिमन्तम्	१४
तद् वो यामि द्रविषं सद्यऊतयो येना स्वर्णं ततनाम नूरमि । इवं सु मे मरुतो हर्यता वचो यस्य तरेम तरसा शतं हिमाः	१५ [१६] (४८४)

(५५)

१० इयायाश्च आत्रेयः । मरुतः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

पर्यज्यषो मरुतो भ्राजहटयो बृहद् वयो दधिरे रुक्मवक्षसः । ईयन्ते अश्वैः सुयमैभिराशुभिः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	१
स्वयं दधिष्ते तविषीं यथा विद् बृहन्महान्त उर्विया वि राजन्थ । उतान्तरिक्षं ममिरे व्योजसा शुभं यातामनु रथा अवृत्सत	२ (४८६)

- साकं जाताः सुभ्यः साकमुक्षिताः श्रिये श्रिया प्रतरं वापुधुनैः ।
विगंकिणः सूर्यस्थेव रश्मयः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ३
- आभूयण्यं वा मरुतो सहित्वनं दिदृक्षेण्यं सूर्यस्थेव चक्षेणम् ।
उता अस्मा अमृतत्वे दधातु शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ४
- उदीरयथा मरुतः समुवृतो यूयं कृष्टिं बंधयथा पुरीषिणः ।
न वा दत्ता उपं दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ५ [१७]
- यदध्वानं धुषु पृषतीरपुग्ध्वं हिरण्ययान् प्रत्यत्कां अमुग्ध्वम् ।
विश्वो इत स्पृधो मरुतो व्यस्यथ शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ६
- न पवंता न नद्या वरन्त वो यत्राधिध्वं मरुतो गच्छथेदु तत ।
उत द्यावापृथिवी याथना परि शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ७
- यन पुर्व्यं मरुतो यरुच नूतने यदुघ्रते वलवो यरुचं शस्यते ।
विश्वस्य तस्य भवथा नवंदमः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ८
- मूळने नो मरुतो मा वधिटनाऽस्मभ्यं शर्म बहूले वि यन्तन ।
अधि स्तोत्रस्य सच्यस्य गातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ९
- युवमस्मान् नैरुत वस्यो अच्छा निरहतिभ्यो मरुतो गुषानाः ।
अपध्वं नो हव्यदीति यजत्रा वयं म्याम पतवो गयीणाम् १० [१८] (७१७)

(५९)

१ इयावाहव आश्रयः । मरुतः । ३६ती, ३, ७ स्तोत्रबुद्धी ।

- अग्रे शधेन्तमा गणं पिष्टं रुक्मेमिरन्त्रिमिः ।
विशो अद्य मरुतामव ह्वये त्रिवश्रिदं गोचुनादधि १
- यथा चिन्मन्यसे दृढा तदिन्मं जग्मुराशंसः ।
ये ते नेदिष्टं हवनान्पागमन तान वधे भीमसंहृशः २
- मीकदुष्मतीव पृथिवी पर्गहता मदन्त्यत्यस्मदा ।
क्रक्षो न वा मरुतः शिमीवा अमो दुध्रो गौरिव भीमयुः ३
- नि ये रिणन्याजंसा वृथा गावा न दुधुरः ।
अश्मोन चित स्वर्बो पर्वतं गिरिं प्र च्यावयन्ति यामभिः ४ (७१८)

उत तिष्ठ नूनमेषां स्तोमैः समुक्षितानाम् ।

मरुतां पुरुतममपृष्वं गवां सममिव हयं

५ [१९]

युद्धध्वं हरुषी रथं युद्धध्वं रथेषु गंहितः ।

युद्धध्वं हरी अजिरा धुरि वाळ्हव वहिष्ठा धुरि वाळ्हव

६

उत स्य वाज्यरूपस्तुविष्वणिं गृह स्म धायि दक्षतः ।

मा वो यामेषु मरुतश्चिरं केन प्र ते रथेषु चाटुत

७

रथं नु मारुतं वयं धवस्युमा ध्रुवामह ।

आ यस्मिन् तस्थौ मुग्णानि बिभ्रता सचा मरुन्मु रोदुमी

८

तं वः शार्धं रथंशुभं त्वेष एनस्युमा हुँवः ।

यस्मिन् त्मुजाता मुभगा महीवत सचा मरुन्मु मीन्द्रुषी

९ [२०] (५३)

(५३)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥ ११॥ सू० ५७-७२]

१ श्यावाश्व जात्रिय । २ हनः । जगती, ७-८ त्रिष्टुप् ।

आ रुद्रासु इन्द्रवन्तः मृतापुंसो हिरेण्यवन्तः सुवितापं गन्तन ।

इयं वो अस्मत् प्रति हयंते मतिस्तृणजे न द्विष उन्मा उदुन्यव

१

वाशीमन्त कष्टिमन्तो मनीषिणः सृधन्वान उषुमन्तो निषङ्किणः ।

स्वश्वाः स्थ मुग्धाः पुश्रिमातरः स्वावधा मरुतो यावन्ता शुभस

२

धुनुथ द्यां पर्वतान् दृग्गुण वसु नि वो वना जिहत यामेनो मिया ।

क्रोपयथ पृथिवीं पुश्रिमातरः शुभे यदुग्राः पुष्यन्तर्ग्युग्धवम

३

बालम्बिषो मरुतो वर्षनिर्णिजो यमा इव सृष्टृशः सुषंशः ।

पिडाङ्गाश्वा अरुणाश्वा अंगमः प्रत्वक्षसो महिना यीरिवांगवः

४

पुरुद्वप्सा अन्त्रिमन्तः मुदानव स्ववपसंष्टृशो अनवभ्रगोधसः ।

मुजातासो जनुषा रुक्मवक्षसो त्रिवो अको अमृतं नाम मेजिग

५ [२१]

कृष्टयो वो मरुतो अंसयार्गज मह आतो हाहोवो बले हितम् ।

नृम्णा शीषंस्वायुषा रथेषु वो विश्वा वः श्रीरधि तनुषु पिपिशो

६

गोमदश्वावद रथवत सुवीरं चन्द्रवद गधो मरुतो ददा नः ।

प्रशस्ति नः कृणुत रुद्रियासो मक्षाय वाऽवसो देवस्य

७

हये नरो मरुतो मुळता नृस्तुवीमयामो अमृता कर्तज्ञाः ।

सत्यधृतः कवसे युवानो बहुद्विगया बहुदक्षमाणाः

८ [२२] (५४)

(५८)

८ दयाबाध आत्रेयः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

तमुं नूनं तविषीमन्तमेषां स्तुषे गुणं मारुतं नव्यसीनाम् ।	
य आश्वश्वा अमवद् बहन्त उतोर्शिरि अमृतस्य स्वराजः ।	१
द्वेषं गुणं तवसं स्वादिहस्तं धुनिव्रतं मायिनं दार्तिवारम् ।	
मयोमुषो ये अमिता महित्वा वन्दस्व विप्र तुविरार्धसो नृन् ।	२
आ वो यन्तूववाहासो अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति ।	
अयं यो अग्निर्मरुतः समिद्ध एतं जुषध्वं कवयो युवानः ।	३
युषं राजानमिषं जनाय विश्वतष्टं जनयथा यजत्राः ।	
युष्मवेति मुष्टिहा बाहुजूतो युष्मत् सदर्श्वो मरुतः सुवीरः ।	४
अरा हवेदर्चरमा अहेव प्रप्र जायन्ते अकवा महोभिः ।	
पृथेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।	५
यत् प्रायासिह् पृषतीभिरश्वैर्वीक्ष्यपविर्मिमरुतो रथेभिः ।	
क्षोर्वन्त आपो रिणते वना न्यत्रोस्रियो वृषभः कन्वतु द्यौः ।	६
प्रथिह् यामन् पृथिवी चिदेवा भर्तेव गर्भं स्वमिच्छवो धुः ।	
बातान् ह्यश्वान् धुर्यायुयुज्जे वषं स्वेदं चक्रिरे रुद्वियांसः ।	७
हये नरो मरुतो मूळता न स्तुवीमघासो अमृता कर्तज्ञाः ।	
सत्यंभुतः कवयो युवानो बृहद्विरयो बृहदुक्षमाणाः ।	८ [२३] (५१९)

(५९)

८ दयाबाध आत्रेयः । मरुतः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र वः स्पळकन् त्सुवितारं कृवने ऽर्चा विवे प्र पृथिव्या कृतं मेरि ।	
उक्षन्ते अश्वान् तरुषन्त आ रजो ऽनु स्वं भ्रान्तं श्रथयन्ते अर्णवैः ।	१
अमविषां मियसा मूमिरजति नीनं पूर्णा क्षरति व्यथिर्यती ।	
बृरेहञो ये चितयन्त एममि रन्तमेहे विदधे येतिरे नरः ।	२
गर्वामिव मियसे गृह्णन्तमं सूर्यो न चक्षु रजसो विसर्जने ।	
अत्या इव सुम्बुध्वारवः स्थन मर्या इव मियसे चेतया नरः ।	३ (५१९)

को वो महान्ति महतामुवंभवत् कस्काव्या मरुतः को ह पीम्या ।	
युयं ह मूर्ध्नि किरणं न रजथ प्र यद् भरध्वे सुविताय वावने	४
अश्वा इवेर्वरुषासः सर्वन्धवः शुगं इव प्रयुधः पीत युयुधुः ।	
मर्या इव सुवृषो वावृधुर्नरः सूर्यस्य चक्षुः प्र मिनन्ति वृष्टिभिः	५
ते अज्येष्ठा अकनिष्ठास उज्जिदो ऽमध्यमासो महसा वि वावृधुः ।	
सुजातासो जनूपा पृश्निमातंग विवो मर्या आ नो अच्छा जिगातन	६
वयो न ये श्रेणीः पन्तुराजसा ऽन्तान विवो बृहत् सानुनस्पति ।	
अश्वास एषामुभये यथा विदुः प्र पर्वतस्य नभस्ररन्तुच्यवुः	७
मिमातु यौरदितिर्वीतये नः सं दानुचित्रा उपसो यतन्ताम ।	
आचुच्यवुर्वित्यं काशमेत क्रपे रुद्रस्य मरुतो गृणानाः	८ [२४] (५२७)

(६०)

८ इत्यादिष आश्रयः । मरुतोऽग्रामरुतो वा । त्रिष्टुप् ७-८ जगती ।

ईदं अग्निं स्ववसं नमोमि—रिह प्रमत्तो वि संयत् कृतं नः ।	
रथैरिष प्र भरे वाजपट्टिः प्रदक्षिणिन्मरुतां स्तोममृध्याम	१
आ ये तस्थुः पृषतीषु भुतासु सुखेषु रुद्रा मरुतो रथेषु ।	
वनां चिदुग्रा जिहत् नि वो भिया पृथिवी चिद रजते पर्वतश्चित्	२
पर्वतश्चिन्महि वृद्धो विभाय विवश्चित् सानु रजत स्वने वः ।	
यत् क्रीळथ मरुत ऋहिमन्त आप इव मध्यश्वा धवध्वे	३
वरा इवेद् वैवतासो हिरण्यै—रभि स्वधामिस्तन्वः पिपिभे ।	
भिये श्रेयांसस्तवसो रथेषु सत्रा महोमि चकिं तनूषु	४
अज्येष्ठसो अकनिष्ठास एते सं भ्रातंगे वावृधुः सोमगाय ।	
युवा पिता स्वर्षा रुद्र एषां सुदुघा पृश्निः सुदिना मरुज्यः	५
यवृत्तमे मरुतो मध्यमे वा यद् वावमे सुभगासो दिवि ष ।	
अतो नो रुद्रा उत वा न्वस्या—ऽग्रे विक्ताद्धविषो यद् यजाम	६
अग्निश्च यन्मरुतो विश्ववेदसो विवो वहध्व उतगादधि ण्युभिः ।	
ते मन्दसाना धुनयो रिशादसो वामं धत्त यजमानाय सुन्वत	७
अग्रे मरुद्भिः शुभयद्विक्रकमिः सोमं पिब मन्दसानो गणभिभिः ।	
पावकैर्भिर्विभ्वमिन्वेभिर्गयुभि—वैश्वानर प्रदिवां केतुनां सजुः	८ [२५] (५३५)

(६६)

१९ इत्यावाभ आनेष १९ १९-१९ सनतः ५-६ नस्तममिषी शशीयसीः ५ वेददक्षिः

पुष्पमिषः १९ वेददक्षिस्तनः १९-१९ दाया रथवीतः । गायत्री,

१ निवृत्तः ५ अनुपपु ९ स्तोत्रद्वयी ।

के डा नरः शीतनमः य एकैक अयय । एमम्याः एगवतः १

स्वबोऽश्वाः क्वाऽमीश्वः कथं शिवः कथा यय । एष्ट सर्वा नसोयमः २

जघने साद एषा वि मृदधानि नमः ययः । पुत्रकथं न जनयः ३

परा वीरास एतद मय्यमो मद्रजानयः । अशितपो यथास्य ४

सनत मास्यं एषा—सनत मय्यं ज्ञानास्यमः । इत्यावाभस्तुताय या दक्षिणीपवर्द्धन ५ [२६]

उत त्वा श्री शशीयसी एमो भवति वस्यमः । अष्टवक्रादुगधमः ६

वि या जानाति जर्मिः वि तुष्यन्ते वि अमिन्म । वयत्रा कृणुते मनः ७

उत या नेमो अस्तुतः एमो इति वृध एमिः । स वैरंदय इत सभः ८

उत मेऽस्पद युवनिभेदुत्तुपी प्रति इत्यावाभ वस्यमि ।

वि गोहिता पुष्पमिषाय येमत्—विषयि इधियेयमि ९

यो मे धेनुनां ज्ञान वेददक्षिणया ददते । पुष्पन् इव मंहना १० [२७]

ग ई वहन्त आशुभिः पिबन्ता मद्रिं मय । अत्र श्रवोमि दधिरे ११

येषा भियाधि गोर्दमी विभ्राजन्त रथष्वः । द्विधि रुक्म इवापरि १२

पुत्रा स मारुता गुण—स्वपरेया अनयः । जमयावार्थिभुक्तः १३

को वेद नूनमेधां यत्रा मदन्ति धृतयः । कनजाता अरेपसः १४

ययं मर्त विपन्यवः प्रणेतारं इन्था धिया । श्रानतारं यामहृतिषू १५ [२८]

ते नो वर्मनि काम्पा पुष्पच्छन्द्रा रितादुमः । आ यंजियासो ववृत्तन १६

एतं मे स्तोममस्यं कृभ्याय परा वह । गिरां देवि रथीरवि १७

उत मे वाचताडिति सुतमोमि रथवीता । न कामो अप वेति मे १८

एष क्षेति रथवीति—मघवा गोमतीरनु । एवनेवपभितः १९ [२९] (५५४)

(६७)

१ अतविदात्रेयः । मित्रावरुणा । त्रिष्टुप ।

कृतेन कृतमपिहितं ध्रुवं वा सूर्यस्य यत्र विमुञ्चन्यभ्वान् ।

दडा ज्ञाना सह नस्थुस्तदेकं देवानां श्रेष्ठं वपुषामपश्यम १ (५५५)

तत् सृ वां मित्रावरुणा मरुत्व मीमां तस्युपीरहमिर्बुद्धे ।
 विष्वाः पिन्वथः स्वसंरस्य धेना अनु वामेकः पृथिरा वषतं २
 अधारयतं पृथिवीमुत द्यां मित्ररगजाना वरुणा महोभिः ।
 वर्धयतमोर्धधीः पिन्वतं गा अव वृष्टिं सृजतं जीरवान् ३
 अ॥ दामभ्यांसः सुधुजां वहन्तु यतरंमय उपं यन्नुवाक् ।
 घृतस्य निर्णिगन्तुं वर्तते वा भूप सिन्धवः प्रविर्वि क्षरन्ति ४
 अनु भुताममतिं वर्धयुर्वी बर्हिर्वि यजुषा रक्षमाणा ।
 नमस्वन्ता भुतवृक्षाधि गते मित्रासांथे वरुणेळांस्वन्तः ५ [३०]

अर्कविहम्ना सुकृते परस्या यं त्रासांथे वरुणेळांस्वन्तः ।
 राजाना क्षत्रमहृणीयमाना सहस्रंस्थूणं विभुधः सह द्वौ ६
 हिरण्यनिर्णिगयो अस्य स्थूणा वि भ्राजते त्रिव्यं श्वाजनीव ।
 भद्रं क्षेत्रे निर्मिता तिल्विले या सनेम मध्वो अधिगत्यस्य ७
 हिरण्यरूपमुचसो स्पृष्टा बर्धःस्थूणमुर्विता सुयस्य ।
 आ रोह्यो वरुण मित्र गतं मतंभक्षाथं अर्वितिं विर्नि च ८
 यद् बर्हिर्नु नातिविधं सुवान् अर्चिर्हृद् शर्म भुवनस्य गोपा ।
 तेन नो मित्रावरुणावविष्टं सिधांसन्तो जिगीवांसः स्याम ९ [३१] (५६१)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४४॥ व० १-३६] (६३)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । जगती ।

ऋतस्य गोपावधिं तिष्ठथो रथं सत्यंधर्माणा परमे व्योमनि ।
 यमत्र मित्रावरुणावथो युवं तस्मै वृष्टिर्भुमत् पिन्वते दिवः १
 सुभ्राजानस्य भुवनस्य राजधो मित्रावरुणा विदुषं स्पृष्टांश ।
 वृष्टिं वा राधो अमृतत्वर्गीमेह द्यावापृथिवी वि चरन्ति तन्यवः २
 सुभ्राजो उभ्रा वृषमा त्रिवस्पतीं पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्षणी ।
 चित्रेभिर्द्वैरुपं तिष्ठथो रवं द्यां बर्धयथो अहुरस्य प्राययां ३
 मावा वां मित्रावरुणा दिवि भिता सूर्यो ज्योतिर्भरति चित्रमायुधम् ।
 तमुच्येन वृष्ट्वा गृह्यो त्रिवि पर्जन्य इप्ता मधुमन्त ईरते ४ (५६७)

रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुखं शूरो न मित्रावरुणा गविष्टिषु ।
 रजोसि चित्रा वि चरन्ति तन्यवो विवः संभ्राजा पर्यसा न उक्षतम् ५
 वाचं सु मित्रावरुणाविरोवतीं पर्जन्यश्चित्रां वदति त्विषीमतीम् ।
 अन्ना वसत मरुतः सु मायया द्यां वर्षयतमरुणामरेपसम् ६
 धर्मेणा मित्रावरुणा विपश्चिता वृता रक्षेथे असुरस्य मायया ।
 कृतेन विश्वं भुवन्नं वि राजथः सूर्यमा धन्थो विवि चिद्व्यं रथम् ७ [१] (५००)

(६४)

१ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ७ पङ्क्तिः ।

वरुणं वो रिशार्दस—मुचा मित्रं हवामहे । परि ब्रजेव बाह्वो—जगन्वांसा स्वर्णरम् १
 ता बाहवां सुचेतुना प्र यन्तमस्मा अघन्ते । शेवं हि जार्यं वां विश्वांसु क्षासु जोगुषि २
 यन्नूनमश्यां गतिं मित्रस्य यायां पृथा । अस्य प्रियस्य शर्मण्य—हिंसानस्य सश्विरे ३
 युवाभ्यां मित्रावरुणो—एमं धेयामुचा । यद्भु क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पृधसे ४
 आ नो मित्र सुवृतिभि—वरुणश्च सुधस्थ आ । स्वे क्षये मघोनां सखीनां च वृधसे ५
 युवं नो येषु वरुण क्षत्रं बृहच्च बिभृथः । उरु णो वार्जसातये कृतं राये स्वस्तये ६
 उच्छ्रन्त्यां मे यजता देवक्षत्रे रुद्रवि ।

सुतं सोमं न हस्तिभि—ग पृङ्गिधीवतं नरा बिभ्रतावर्चनानसम् ७ [२] (५००)

(६५)

६ रातहृदय आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ६ पङ्क्तिः ।

यश्चिकेत म सुकृतु—देवत्रा स ब्रवीतु नः । वरुणो यस्य दर्शतो मित्रो वा वनते गिरः १
 ता हि श्रेष्ठवर्चसा राजाना दीर्घभृत्तमा । ता सत्यती कृतावृध कृतावाना जनेजने २
 ता वामियातोऽवसे पूर्वा उप बुवे सचा । स्वस्वांसः सु चेतुना वार्जो अमि प्र वृषने ३
 मित्रो अंहोश्चिदादुरः क्षर्याय गातुं वनते । मित्रस्य हि प्रतूषेतः सुमतिरस्ति विधतः ४
 वयं मित्रस्यावसि स्याम प्रप्रथस्तमे । अनेहसस्त्वोतयः सुत्रा वरुणशेषसः ५
 युवं मित्रेभं जन्नं यतथः सं च नयथः ।

मा मघोनः परि रुयतं मो अस्माकम्बुवीणां गोपीथे न उरुप्यतम् ६ [३] (५०१)

(६६)

६ रातहव्य आग्नेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

आ चिकितान सुकृतं देवो मर्तं रिशादसा । वरुणाय क्रतुपेशसे दधीत प्रयसे महे १
 ता हि क्षत्रमविहृतं सम्यगसुर्यमाशति । अर्धं वतेव मानुषं स्वर्णं धायि दर्शतम् २
 ता वामेये रथानां—मूर्ध्नि गव्यूतिमेषाम् । रातहव्यस्य सुष्टुतिं वृधुकं स्तोमैर्मनामहे ३
 अथा हि काठ्यो युवं वक्षस्य पुमिरञ्जता । नि केतुना जनानां चिकेथे पूतवक्षसा ४
 तहृतं वृथिवि बृह—च्छवत्स ऋषीणाम् । ज्ञयसानावरं पुष्य—ति क्षरन्ति यामभिः ५
 आ चद् वामीयवक्षसा मित्रं वयं च सूरयः । व्यचिंठे बहुपात्ये यतमहि स्वराज्ये ६ [४] (५८९)

(६७)

५ यजत आग्नेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

वह्नित्वा वेष निष्कृत—मर्दित्वा यजतं बृहन् । वरुण मित्रार्थमन् वधिष्ठं क्षत्रमाशये १
 आ चद् योर्वि हिरण्यं वरुण मित्रं सव्यः । धृतीरां चर्षणीनां युनंतं सुज्ञं रिशादसा २
 बिम्बे हि बिम्बवत्सो वरुणो मित्रो अर्यमा । ब्रता पदेवं सन्निरे पान्ति मर्त्ये रिषः ३
 ते हि सत्या क्रतुस्युशं क्रतावानो जनेजने । सुनीथासः सुदानवो—ऽहोभिर्दुरुचक्रयः ४
 को नु वा मित्रास्तुतो वरुणो वा तनूनाम् । तत् सु वामेपते मति—रात्रिभ्य एषते मतिः ५ [५] (५९४)

(६८)

५ यजत आग्नेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

प्र वो मित्रार्थं गायत वरुणाय विषा गिरा । महिक्षत्रावृतं बृहन् १
 सञ्जात्रा या घृतयोनि मित्रश्चोमा वरुणश्च । देवा देवेषु प्रशस्ता २
 ता नः शक्रं पार्थिवस्य महो रायो विव्यस्य । महिं वा क्षत्रं देवेषु ३
 क्रतुमतेन सर्पन्ते—सिं वक्षमाशते । अद्बुहां देवो वधिंते ४
 वृष्टिषांश्च रित्वापि—चस्पती दानुमत्याः । बृहन्तं गर्तमाशते ५ [६] (५९९)

(६९)

४ उरुचक्रिराग्नेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

श्री रोचना वरुणं जीहृतं सून् । श्रीर्णि मित्रं धारयथो रजोति ।
 जगुषांस्तमर्ति क्षत्रियस्या—ऽनु व्रतं रक्षमाणाचयुर्वम् १ (६००)

इरावतीर्वरुण वरेणो वां मधुमद् वां सिन्धुवो मित्र वृहे ।
 अर्यस्तस्थुर्मुषासंस्तिसृणां विवर्णानां रेतोधा वि घुमन्तः २
 भ्रातर्वृषीमर्षिणिं जोहवीमि मध्यंर्विन् उर्विता सूर्यस्य ।
 राये मित्रावरुणा सर्वताते ॐ तोकाय तनयाय शं योः ३
 या धृतां रजसो रोचनस्यो तावित्वा विव्या पाथिवस्य ।
 न वां वेवा अमृता आ भिनन्ति व्रतानि मित्रावरुणा भुवणि ४ [७] (६०३)

(७०)

४ उरुचक्रिःरात्रेयः । मित्रावरुणौ । मावनी ।

पुरुकणां विद्वपस्य वों नूनं वां वरुण । मित्र वंसिं वां सुमतिम् १
 ता वां सम्पगन्तुद्वाणे बमश्याम धार्यसे । वयं ते कद्वा स्वाभ २
 पातं नो कद्वा पायुभि रूत त्रयेथां सुव्रात्रा । नृपाम दस्युन् तनूभिः ३
 मा कस्याद्भुतकतू यक्षं भुजेमा तनूभिः । मा श्रेषत्ता मा तनसा ४ [८] (६०४)

(७१)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । मावनी ।

आ नो गन्तं रिशादसा वरुण मित्रं बर्हणां । उपेमं चारुमध्वरम् १
 बिम्बस्य हि प्रवेतसा वरुण मित्रं राजथः । ईशाना पिप्यतं धिर्वः २
 उपं नः सुतमा गंतं वरुण मित्रं काशुषः । अस्य सोमस्य पीतये ३ [९] (६१०)

(७२)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अम्बिह ।

आ मित्रे वरुणे वयं गीर्भिर्जुहुमो अन्निवन् । नि बर्हिषि सवतं सोमपीतये १
 व्रतेन स्थो ध्रुवक्षेमा धर्मणा यातयजना । नि बर्हिषि सवतं सोमपीतये २
 मित्रध्रं नो वरुणध्रं जुषेतां यजमिदयं । नि बर्हिषि सवतां सोमपीतये ३ [१०] (६११)

(७३)

[बहोऽनुवाकः १६१ सू० ७३-८७]

६० पौर आत्रेयः । अम्बिहो । अनुवृष्ट ।

यदृष्ट स्थः परावति यद्वर्वावत्यम्बिना । यद् वां पुरु पुंरमुजा ववृन्नासि आ नमः १
 इह त्या पुंरभूतमा पुरु वंससि विव्रता । वरुणा याम्यभिगू वृषे वृषिदंता वृषे २ (६१५)

इमान्यद् वपुं वपु—ऽन्नकं रथस्य यमथुः । पयंन्या नाहुपा युगा मन्त्रा रज्जोसि दीयथः ३
तद् वृषामिना कृतं विश्वा यद् वामनु हवै । नानां ज्ञाताधेउपसा समस्मे बन्धुमेयथुः ४
आ यद् वा सूर्या रथं निहन्तं रघुष्यद् मदा । परि वामरुपा वयो घृणा वरन्त आतपः ५ [११]

युवागत्रिश्चितति नरा मुञ्चेन चेतसा । धर्मं यद् वामरेपसं नामन्यान्ना भुङ्गयति ६
उग्रो वा ककुहा ययिः शुण्वं यामेषु संतनिः । यद् वा देसाभिगश्चिना—ऽत्रिनेगववर्तति ७
मध्व ऊषु मधुयुवा रुद्रा मिषंक्ति पिप्युषी । यत् समद्राति पयंथः पक्वाः पृक्षो भग्न्त वाम ८
सत्यमिदं वा उ अश्विना युवामाहमयोभुवा । ता यामेन यामहृतमा यामन्ना मृच्छयत्तमा ९
इमा ब्रह्माणि वर्धना अश्विभ्यां सन्तु अंतमा । या तक्षाम रथो उवा—ऽवाचाम बृहन्नमः १० [१२]

(३१५)

(३१)

१० पांर आत्रयः । अश्विनो । अन्तर्युषः । ८ निचतः ।

कुक्षो देवावश्विना । द्या दिवा मनावसु । तच्छ्रवथा वृषणवम् अत्रिवांमा विवासति १
कुह त्या कुह नु श्रुता विवि देवा नामन्या । कस्मिन्ना यंतथो जने का वा नदीनां सचा २
कं याथः कं हं गच्छथः कमच्छा युत्राथ रथम । कस्य ब्रह्माणि रण्यथो वयं वामुष्ममीहये ३
पौर चिद्वयुपुतं पौर पौराय जिन्वथः । यदी मभीनतातय सिंहमिव दुहस्पदं ४
प्र च्यवानाज्जुकरुणं वरिमत्कं न मृश्रथः । युवा यदी कथः पुनरा काममृणवं वध्वः ५ [१३]

अस्ति हि वामिह स्तोता स्मसि वां मंहजि श्रिये । नु श्रुतं म आ गतं—मवाभिवाजिनीवम् ६
को वामद्य पुरुणा—मा वने मर्त्यनाम । को विप्रो विप्रवाहमा को यजेवाजिनीवम् ७
आ वा रथा रथानां यन्त्रो यान्वश्विना । पुरु चिदस्मयुम्तिग आहुपा मर्त्येष्वा ८
शमूषु वा मधुयुवा । स्ममाकमन्तु चकृतिः । अवाचीना विचेतसा विप्रिः श्येनेव दीयतम् ९
अश्विना यद्द कर्हि चि—ऽदृश्यातमिमं हवम । वस्वीरूषु वां भुजः पृश्नन्ति सु वां पृचः १० [१४]

(३१६)

(३२)

१ अवस्युरात्रयः । अश्विनो । पुरुक्तिः ।

प्रति प्रियतमं रथं वृषणं वसुवाहनम् ।
स्तोता वामश्विनावृषिः स्तोमं प्रति भूषति माधवी मम भुतं हवम १
अत्यायातमश्विना तिरो विश्वा अहं मना ।
ब्रह्मा हिरण्यवर्तनी सुषुम्ना सिन्धुवाहसा माधवी मम भुतं हवम २ [३१५]

आ नो रत्नानि बिभ्रन्ता—वश्विना गच्छन्तं युवम् ।	
रुद्रा हिरण्यवर्तनी जुषाणा वाजिनीवसू माध्वी मम भृतं हवम्	३
सुदुर्भो वां वृषणवसू रथे वाणीच्याहिता ।	
उत वां ककुहो मृगः पुक्षः कृणोति वापुषो माध्वी मम भृतं हवम्	४
शोधिन्मनसा रथ्ये—षिरा हवन्भुता ।	
विमिश्रयवानमश्विना नि योधो अह्वयाविनं माध्वी मम भृतं हवम्	५ [१५]

आ वां नरा मनोयुजो ऽश्वीसः प्रुषितप्सवः ।	
वयों वहन्तु पीतये सह सुज्ञेमिरश्विना माध्वी मम भृतं हवम्	६
अश्विनावेह गच्छन्तं नासन्त्या मा वि वेनतम् ।	
तिरिश्चिदयथा परिं वर्तिर्यातमदाभ्या माध्वी मम भृतं हवम्	७
अस्मिन् यज्ञे अंदाभ्या जरिताः शुभस्पती ।	
अवस्युमश्विना युवं गूणन्तमुप भूषथो माध्वी मम भृतं हवम्	८
अमृदुषा रुशन्त्यशु—गग्निरध्याप्युत्थियः ।	
अयोजि वां वृषणवसू रथो दसावमर्त्यो माध्वी मम भृतं हवम्	९ [१६] (६४९)

(७६)

५ सौमोऽत्रिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ भान्यग्निरुषसामनीक—मुद विप्राणां देव्या वाचो अस्थुः ।	
अवाञ्छा नूनं रथ्येह यातं पीपिवांसमश्विना घर्ममच्छं	१
न संस्कृतं प्र मिमीतो गमिष्ठा ऽन्ति नूनमश्विनोपस्तुतेह ।	
दिवामिपित्वेऽवसागमिष्ठा प्रत्यर्धति वृाशुषे शंमविष्ठा	२
उता यातं संगवे प्रातरह्ना मध्यर्दिन उर्दिता सूर्यस्य ।	
दिवानक्तमवसा शतमेन नेदानीं पीतिरश्विना ततान	३
इदं हि वां प्रदिवि स्थानमाकं कुमे गृहा अश्विनेदं दुरोणम् ।	
आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा ऽन्यो यातमिषमूर्जं वहन्ता	४
समश्विनोर्गवसा नूर्तनेन मयोमुवां सुप्रणीती गमेम ।	
आ नो इयि ब्रह्मन्मात वीग—ना विश्वान्यमृता सौमगाणि	५ [१७] (६४७)

(७७)

५. औमोऽभिः । अभिनौ । त्रिष्टुप् ।

प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं पुरा गृध्रादङ्गरुषः पिबातः ।
 प्रातर्हि यज्ञमश्विना वृधाते प्र ईसन्ति कुवर्यः पूर्वभाजः १
 प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत न सायमस्ति देवया अजुष्टम् ।
 उतान्यो अस्मद् यजते वि चावः पूर्वःपूर्वो यजमानो वर्नीयान् २
 यजध्वमश्विना वृधाते वृक्षो वहन्ना रथो वर्तते वाम ।
 मनोजवा अश्विना वारंरहा येनातिषाथो दुरितानि विश्वा ३
 यो भूयिष्ठं नास्त्याभ्यां विवेश चनिष्ठं पितृवो ररते विभ्रागे ।
 स लोकमस्य पीपश्छमीमि रनृध्वभासः सवमित तुतुर्यात ४
 समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।
 आ नो र्वि वहतमोत वीराना विश्वान्यमृता सौमङ्गानि ५ [१८] (६५२)

(७८)

१ सप्तवधिराज्यः । अश्विनौ (५-९ गर्भस्त्राविष्णुपनिषद्) ।

अनुष्टुप्, १-३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप् ।

अश्विनावेह गच्छतं नास्त्या मा वि वेनतम् । हंसाविष पततुमा सुतौ उप १
 अश्विना हरिणाविष गौराश्विवानु यवसम् । हंसाविष पततुमा सुतौ उप २
 अश्विना वाजिनीवसु जुषेथो यज्ञमिदये । हंसाविष पततुमा सुतौ उप ३
 अत्रियद् वामबरोहंशुबीस मजोहवीन्नाद्यमानेषु योषा ।
 श्येनस्य चिज्जवसा नूतनेना ऽऽगच्छतमश्विना शंतमेन ४ [१९]

वि जिहीष्व वनस्पते योनिः सूर्यन्त्या इव । श्रुतं मे अश्विना हव' सप्तवधिं च मुञ्चतम् ५
 भीताय नार्धमानाय ऋषये सप्तवधये । मायाभिरश्विना युवं वृक्षं सं च वि चावथः ६
 यथा वार्तः पुष्करिणीं समिक्कयति सर्वतः । एवा ते गर्भं एजतु निरैतु दशमास्यः ७
 यथा वातो यथा वनं यथा समुद्र एजति । एवा त्वं दशमास्य सहावैहि जरायुणा ८
 दश मासाञ्छावानः कुमारो अर्धि मातरि । निरैतु जीवो अक्षतो जीवो जीवन्त्या अर्धि ९

[२०] (६६१)

(७९)

१० सत्यश्रवा आश्रयः उवाच । वदस्व ।

- महे नो अद्य बोधयो—बो लये विवित्मती ।
यथा चित्रो अबोधयः सत्यश्रवसि वाप्ये सुजति अश्वसूनुते १
या मुनीथे शौचद्वये व्योच्छो दुहितर्दिवः ।
सा व्युच्छु सहीयसि सत्यश्रवसि वाप्ये सुजति अश्वसूनुते २
सा नो अद्याभ्ररुदमु—व्युच्छा दुहितर्दिवः ।
यो व्योच्छुः सहीयसि सत्यश्रवसि वाप्ये सुजति अश्वसूनुते ३
अभि ये त्वा विभावरि स्तोमैर्गुणन्ति वद्वयः ।
मघेमघोनि सुभियो दामन्वन्तः सुरातयः सुजति अश्वसूनुते ४
यच्चिच्छि ते गणा इमे छुदयन्ति मघस्ये ।
परि चिद वटयो दधु—वर्दतो राधो अह्वयं सुजति अश्वसूनुते ५ [२१]
ऐषु धा वीरवद् यज्ञ उषो मघोनि सुरिषु ।
ये नो गधांस्यह्वया मघवानो अरासत सुजति अश्वसूनुते ६
तेभ्यो तुभं बृहद् यज्ञ उषो मघोन्या वह ।
ये नो राधांस्यह्वया गव्या भजन्त सुरयः सुजति अश्वसूनुते ७
उत नो गोमतीरिष आ वहा दुहितर्दिवः ।
साकं सूर्यन्ध रविमर्मिः शुक्रैः शोचद्भिरर्चिमिः सुजति अश्वसूनुते ८
व्युच्छा दुहितर्दिवो मा चिरं तनुधा अपः ।
नेत त्वा स्तेनं यथा रिपुं तपाति सुरो अविषा सुजति अश्वसूनुते ९
एतावद् वेदुषस्त्वं भूयो वा दानुमर्हसि ।
या स्तोतृभ्यो विभावर्यु—च्छन्ती न प्रमीयसे सुजति अश्वसूनुते १० [२२] (१७१)

(८०)

६ सत्यश्रवा आश्रयः । उवाच । त्रिभुव ।

- द्युतद्यामानं बृहतीमृतेन कृतावरीमरुणम् विभातीम्
देवीमुषसं म्यगावहन्ती प्रति विप्रसो मतिभिर्जरन्ते १
एषा जनं दर्शता बोधयन्ती सुमान एषा कृण्वती यात्यग्रे ।
बृहदथा बृहती विश्वमिन्वा—वा ज्योतिर्यच्छत्यग्रे अह्नाम २ (१०१)

एषा गोमिरुणेभिर्पुजाना	ऽर्धेचन्ती रश्मिप्रांषु चक्रे ।	
एषो रवन्ती सुक्षितायं वेधी	पुरुष्टुता बिम्बवारा वि प्राति	३
एषा व्येनी मवति द्विबर्ही	आविष्कृष्याना तन्वं पुरस्तात् ।	
ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु	प्रजानतीव न दिशो मिनाति	४
एषा शुक्ला न तन्वां विद्वानो	ध्वेवं स्नाती हृदये नो अस्थात् ।	
अप ह्येषो बार्धमाना तमांस्यु	षा विवो दुह्मिता ज्योतिषागात्	५
एषा प्रतीची दुह्मिता विवो नून	योधेव मद्रा नि रिणीते अप्सः ।	
व्युपर्वती वाशुषे वार्याणि	पुनर्योतिर्पुवतिः पूर्वभाकः	६ [२३] (६७७)

(८१)

५. इयावाश्च आग्नेयः । सविता । जगती ।

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो	विप्रा विप्रस्य बृहता विपश्चितः ।	
चि होत्रां दधे वयुनाविदेक इ	न्मही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः	१
बिम्बां कृपाणि पति मुञ्जते कविः	प्रासावीद् मद्रं द्विपुं चतुष्पदे ।	
चि नाकमस्यत् सविता वरेण्यो	ऽनु प्रयाणमुषसा वि राजति	२
यस्य प्रयाणमन्वन्य इद् ययु	र्वेवा देवस्य महिमानमोर्जसा ।	
वः पार्थिवानि विममे स एतंशो	रजांसि देवः सविता महित्वना	३
उत वांसि सवितस्त्रीणि रोचनो	त सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि ।	
उत रात्रीमुमयत् परीयस	उत मित्रो मवसि देव धर्मभिः	४
उतेशिषे प्रसवस्य त्वमेक इ	दुत पूषा मवसि देव यामभिः ।	
उतेवं बिम्बं मुवन्नं वि राजसि	इयावाश्चस्ते सवितः स्तोममानशे	५ [२४] (६८१)

(८२)

५. इयावाश्च आग्नेयः । सविता । गायत्री. १. अनुष्टुप् ।

तत् सञ्जिह्वणीमहे	वयं देवस्य भोजनम् । अथे सर्वधातमं	तुर्भगस्य धीमहि ?	
अस्व हि स्वयंशस्तरं	सवितुः कच्चन प्रियम् । न भिनन्ति स्वराज्यम्		२
स हि रजानि वाशुषे	सुवार्ति सविता भगः । तं भागं चित्रमीमहे		३
अथा नो देव सवितः	प्रजावत् साधीः सोभगम् । परा दुःस्वार्थं सुव		४
बिम्बानि देव सवित	दुर्गितानि परा सुव । यद् मद्रं तन्न आ सुव		५ [२५]
अनागसो अर्धितये	देवस्य सवितुः सवे । बिम्बां वामानि धीमहि		६ (६८८)

आ विश्वेदेवं सत्पतिं सूक्तैरद्या वृणीमहे । सत्यसंबं सवितारम् ७
य इमे उभे अहनी पुर एत्यप्रयुच्छन् । स्वाधीर्षेवः सविता ८
य इमा विश्वा जाता न्याप्रावयति श्लोकेन । प्र च भुवति सविता ९ [२६] (१११)

(८२)

१० भौमोऽग्निः । पर्जन्यः । विष्णुः, २-४ जगती, ९ अनुष्टुप् ।

अच्छां वद तवसं गीर्भिराभिः स्नुहि पर्जन्यं नमसा विवास ।
कनिकदद् वृषभो जीरदान् रेतो वधात्योषधीषु गर्भम् १
वि वृक्षान् हन्त्युत हन्ति रक्षसो विश्वं बिभाय भुवनं महावधात् ।
उतानांगा ईषते वृष्ण्यावतो यत् पर्जन्यः स्तनयन् हन्ति दुष्कृतः २
रथीव कश्याश्वो अभिक्षिपन्नाविर्वृतान् कृणुते वर्धयँते अहं ।
वृरात सिंहस्य स्तनथा उदीरते यत् पर्जन्यः कृणुते वर्धयँते नमः ३
प्र वाता वान्ति पतरन्ति विद्युत् उदोषधीर्जिह्वेते पिन्वते स्वः ।
इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत् पर्जन्यः पृथिवीं रेतुसार्वति ४
यस्य व्रते पृथिवी ननमीति यस्य व्रते शक्रवज्रमूरीति ।
यस्य व्रत ओषधीर्विश्वरूपाः स नः पर्जन्य महि शर्म यच्छ ५ [२७]
द्विवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः ।
अवाङ्मतेन स्तनयितुनेह्यपो निषिञ्चन्नमूरः पिता नः ६
अभि क्रन्द स्तनय गर्भमा धा उदुन्वता परि दीया रथेन ।
हतिं सु कर्षं विषितं न्यञ्चं समा भवन्तूद्भूतो निपादाः ७
महान्तं कोशमुर्द्धवा नि पिञ्च स्यन्दन्तां कुल्या विषिताः पुरस्तात् ।
वृतेन द्यावापृथिवी व्युन्धि सुपपाणं भवत्वद्भ्याभ्यः ८
यत् पर्जन्य कनिकदत् स्तनयन् हंसि दुष्कृतः ।
प्रतीदं विश्वं मादते यत् किं च पृथिव्यामधि ९
अवर्षावर्षमुदु धु गुभायाऽकृधन्वान्यत्येतवा उ ।
अजीजन ओषधीर्मौजनाय कमुत् प्रजाभ्योऽविदो मनीषां १० [२८] (१०१)

(८४)

३ भौमोऽग्निः । पृथिवी । अनुष्टुप् ।

वदित्वा पर्वतानां सिद्धं विमर्षि पृथिवि । प्र या भूमिं पवन्वति मन्ना जिनोर्षि महिनि ?

(७७९)

स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रति षोभन्त्यक्तुर्मिः । प्र या वाजं न हेषन्तं ऐरुमस्यस्यर्जुनि २
 इच्छा चिद् वा वनस्पतीन् क्षमया दर्शय्याजसा । यत् ते अभ्रस्य विद्युतो विबो वर्षन्ति वृष्टयः ३
 [२९] (७०४)

(८५)

८ भौमोऽग्निः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

प्र स्रज्जाजं बृहद्वर्चा गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय भुताय ।
 वि यो जघानं शमितेव चमी—पस्तिरे पृथिवीं सूर्यय १
 वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्षत्सु पर्य उस्त्रियांसु ।
 ह्रत्सु कर्तुं वरुणो अप्सवग्निं विवि सूर्यमदधात् सोममद्वौ २
 नीचीनवारं वरुणः कवन्धं प्र संसर्ज रोदसी अन्तरिक्षम् ।
 तेन विश्वस्य भुवनस्य राजा यवं न वृष्टिर्व्युनसि भूम ३
 उनसि भूमिं पृथिवीमुत द्यां यदा दुग्धं वरुणो वष्ट्यादित् ।
 समभ्रेण वसत् पर्वतासस्तविषीयन्तः भ्रथयन्त वीराः ४
 इमाम् प्वासुरस्यं भुतस्यं महीं मायां वरुणस्य प्र वोचम् ।
 मानेनेव तस्थिष्वं अन्तरिक्षे वि यो ममे पृथिवीं सूर्येण ५ [३०]
 इमाम् नु कवितमस्य मायां महीं देवस्य नकिरा दधर्ष ।
 एकं यदुग्रा न पुणन्त्येनी—रासिञ्चन्तीरवनयः समुद्रम् ६
 अर्यम्यं वरुण मित्र्यं वा सखायं वा सक्मिद् भ्रातरं वा ।
 वेशं वा नित्यं वरुणारणं वा यत् सीमार्गश्चक्रुमा शिभ्रथस्तत् ७
 कितवासो यद् रिरिपुर्न वीवि यद् वा वा सत्यमुत यज्ञ विप्र ।
 सर्वा ता वि प्यं शिथिरेव देवा—ऽधा ते स्याम वरुण प्रियासः ८ [३१] (७११)

(८६)

६ भौमोऽग्निः । इन्द्राग्नी । अनुष्टुप्, ६ विराट्पूर्वा ।

इन्द्राग्नी यमवथ उभा वाजेषु मर्त्यम् । इच्छा चित् स प्र भेदति युञ्जा वाणीरिव जितः १
 या पुर्वनासु वृष्टा या वाजेषु भवाप्या । या पञ्च वर्षणीरभी—न्द्राग्नी ता हवामहे २
 तयोरिदमवच्छव—स्तिग्मा विद्युन्मघोनोंः । प्रति दुणा गमस्त्यो—र्गवां वृत्रघ्न एषते ३
 ता वामेषे रथाना—मिन्द्राग्नी हवामहे । पतीं तुरस्य राधसो विद्वांसा गिर्वणस्तमा ४
 ता वृधन्तावनु सून मनीय देवावदभा । अहेन्ता चित् पुरो वृधे—ऽज्ञेव देवावर्षते ५ (७१०)

एवेन्द्राग्निम्यामहाधि हृष्यं शुष्यं वृतं न पूतमग्निमिः ।

ता सूरिषु मर्षो कृहद् रविं गृणत्सु विधृतमिषं गृणत्सु विधृतम् ६ [३२] (७१८)

(८७)

९ एषयामरुदात्रेयः । मरुतः । अतिजगती ।

प्र वो महे मृतयो यन्तु विष्णवे मरुत्वते गिरिजा एषयामरुत ।
 प्र शार्धाय प्रयज्यवे सुखादये तवसे मन्दर्विष्टवे धुनिमताय शवसे ?
 प्र ये जाता महिना ये च नु स्वयं प्र सिध्नां भुवत एषयामरुत ।
 क्रत्वा तद् वो मरुतो नाधुषं शवो वाना मङ्गा त्वेषा मधुंटासो नाग्रयः २
 प्र ये विवो कृहत् शृण्विरे गिरा सुशुक्रानः सुभ्य एषयामरुत ।
 न येषामिर्गि सधस्य ईदु औ अग्रयो न स्वविधृतः प्र स्पन्दासो धुनीनाम् ३
 स चक्रमे मरुतो निरुरुक्रमः समानस्मान् सर्वस एषयामरुत ।
 एषायुक्त त्मना स्वाधिष्णुमि विष्पधंसो विमहसो जिगांति शेषुधो नृमिः ४
 स्पनो न वोऽमवान् रेजयद् वृषां त्वेषो ययिस्तविष एषयामरुत ।
 येना सहन्त क्रुजत स्वरोचिषः स्थांरश्मानो हिरण्ययाः स्वायुधास इष्मिणः ५ [३३]

अपारो वो महिमा धुंन्द्रशवसस्त्वेषं शवोऽवत्वेषयामरुत ।
 स्वातासो हि पसितौ लंहशि स्थन ते न उरुच्यता निदः शुशुक्रांसो नाग्रयः ६
 ते रुद्रासः सुमंसा अग्रयो यथा तुविद्युजा अवन्त्वेषयामरुत ।
 वीर्यं पुषु पश्ये सध पाधिषं येषामज्मेष्वा मरुः शार्धस्यस्रुतेनसाम ७
 अक्षेषो नो मरुतो गातुमेतन भोता हवै जरितुरेषयामरुत ।
 विष्णोर्महः समन्यवो युयोतन स्मद् रथ्योके न वृत्तना स्प द्वेषांसि सनुतः ८
 गन्ता नो यज्ञं यज्ञियाः सुशमि भोता हवैमरुका एषयामरुत ।
 ज्येष्ठांसो न पर्वदांसो व्योमनि युयं तस्यं प्रचेतसः स्यात्तं कुधर्तवो निदः ९ [३४] (७२७)

॥ इति वज्रमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

वसुधे-मण्डलस्यान्तर्भवन्तं ३१४१

पञ्चम-मण्डलस्य ७२७

सर्वयोगः- ४१६८

अथ षष्ठं मण्डलम् ।

(१)

[अष्टादशस्कन्धः ॥ १० सू० १-१५]

१३ बार्हस्पत्यो अग्न्याजः । अग्निः । मिष्टपः ।

- त्वं ह्यग्निं प्रथमो मनोता । स्या धियो अमर्षा दस्म होता ।
 त्वं सीं पृथङ्मृगोणोर्वुष्टीतु सहो विश्वस्यै सहसि सहस्यै १
 अथा होता न्यसीवो यजीथा—निळस्पद इषयद्वीद्व्यः सन् ।
 तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तो महो रग्ये दितयन्तो अनु गमन् २
 वृतेषु यन्तं बहुमिर्वस्यै—स्त्वे रयिं जागृवांसो अनु गमन् ।
 कर्शन्तमग्निं वर्धन्तं बृहन्तं वपावन्तं विश्वहा दीविवांसम् ३
 षष्ठं देवस्य नमसा व्यन्तः अवस्यवः अर्ध आपन्नमृक्तम् ।
 नामानि चिद् दधिरे युजिथानि भद्रायां ते रणयन्तं संहृदौ ४
 त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्यां त्वां राय उभयांसो जनानाम् ।
 त्वं ज्ञाता तरणे चेत्यो मूः पिता माता सवमिन्मानुषाणाम् ५ [३५]

- सुपर्वेण्युः स धियो विश्वस्यै—होता मन्द्रो नि बसावा यजीथान् ।
 तं त्वा वयं वज्र आ दीविवांसं षष्ठं जुवाधो नमसा सवेम ६
 तं त्वा वयं सुधोर्ध्वे नर्यजग्ने सुम्नायव ईमहे देवयन्तः ।
 त्वं विशो अनयो दीथानो विवो अग्ने बृहता रोचनेन ७
 विशां कवि विशपमिं शम्भ्वतीनां नितोशनं वृषमं चर्षजीनाम् ।
 केरीवणिमिवर्यन्तं पात्रकं कर्शन्तमग्निं यजतं रयीणाम् ८
 सो अग्न ईजे शक्रमे च मूर्तो यस्त आनद्र समिधां कृष्यदातिम् ।
 य आहुतिं परि वेष्टा नमोमि—विश्वेत् स वामा वपते त्वोतः ९
 अस्मा उ ते महिं महे विवेम नमोमिरग्रे समिधेत कृष्यैः ।
 केरीं सुनो सहसो गीर्मिद्व्ये—रा तं भद्रायां सुमतौ यतिम १० (१०)

आ यस्ततन्ध रोदसी वि भासा श्रवोभिश्च श्रवस्यः स्तरुत्रः ।

बृहन्निर्वाजैः स्थवैरेभिरस्मे रेवन्दिरेभे वितरं वि माहि ११

नृवद् वसो सवृमिद्वेद्यस्मे भूरिं तोकाय तर्नयाय पुश्वः ।

पूर्वीरिषो बृहतीरारेअघा अस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु १२

पुरुष्यं पुरुधा त्वाया वसूनि राजन् वसुता ते अद्याम ।

पुरुणि हि त्वे पुरुवार स न्यग्रे वसुं विधते राजन् त्वे १३ [३६] (१३)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३०]

(२)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ११ शकरी ।

त्वं हि क्षैतवद् यशो ऽग्ने मित्रो न पत्यसे । त्वं विचर्षणे श्रवो वसो पुष्टि न पुष्यसि १
त्वां हि प्मा चर्षणयो यज्ञेभिर्गीर्भिरीळते । त्वां वाजी यौत्यवृको रजस्तूर्विश्वचर्षणिः २
सजोषस्त्वा विवो नरो यज्ञस्य केतुभिन्धत । यद्ध स्य मानुषो जनः सुम्नापुर्जुह्वे अंधरो ३
ऋध्व यस्ते सुदानवे धिया मर्तः शशमते । ऊती ष बृहतो विवो द्विषो अंहो न तरति ४
समिधा यन्त आहुतिं निशिर्ति मर्त्यो नशत । वयार्वन्त स पुष्यति क्षर्यमग्ने शतापुष्य ५ [१]

त्वेषस्ते धूम कण्वति विविषन्मुक्क आततः । सूरु न हि द्युता त्वं कृपा पावक रोचसे ६
अधा हि विश्वीड्या ऽसिं प्रियो नो अतिथिः । रण्वः पुरीव जूर्यः सुनुनं त्रययाप्यः ७
कत्वा हि द्रोणे अज्यसे ऽग्ने वाजी न कृत्यः । परिजमेव स्वधा गयो ऽन्यो न ह्यार्यः शिशुः ८
त्वं त्या चिद्व्युता ऽग्ने पुशन् यवसे । धामा ह यत् ते अजर वना वृश्चन्ति शिकसः ९
वेषि ह्यध्वरीयता मग्ने होता दर्मे विशां । समृधो विशपते कृणु जुषस्व हव्यमग्निः १०

अच्छा नो मित्रमहो देव वृवा नग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः ।

वीहि स्वस्ति सुक्षितिं विवो नृन् द्विषो अंहोसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ११

[२] (१४)

(३)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने स क्षेषहतपा कतेजा उरु ज्योतिर्नशते देवयुष्टे ।

यं त्वं मित्रेण वरुणः सजोषा देव पासि त्यजसा मर्तमहः १

ईजे यज्ञेभिः शशमे शमीभिर्ऋध्वारायाम्ये वक्षश ।

एषा च न तं यशसामजुष्टिर्नाहो मर्तं नशते न प्रहतिः २

(१६)

सूरो न यस्य हृशतिरिपा मीमा यवेति शुचतस्तु आ धीः ।	
हेर्षस्वतः शुक्रधो नायमुक्तोः कुत्रा चिद् एणो वसुतिर्विमेजः ।	३
तिग्मं चिदेम महि वर्षो अस्य मसक्वन्वो न यमसान आसा ।	
त्रिजेहमानः पराहर्न जिह्वा इविर्न द्रावयति वारु धर्षत	४
स इवस्तेषु प्रति धावसिष्य—डिछशीत् तेजोऽयसो न धाराम् ।	
चित्रभजतिररतिर्यो अक्तो—र्वेन वृषहा रघुपत्नर्जहाः	५ [३]
स ई रेमो न प्रति वस्त उक्षाः शोचिवा रारपीति मित्रमहाः ।	
नक्तं य ईमरुवो यो विवा नृ—नर्मर्त्यो अरुवो यो विवा नृन्	६
विबो न यस्य विष्टो नवीनोव वृषा रुक्ष ओषधीषु नूनोत् ।	
घृणा न यो भर्जसा पत्नना य—ज्ञा रोर्वसी वसुना वं सुपर्णी	७
धायोमिवा यो युज्येभिर्के—विद्युन्न दविद्योत् स्वभिः सुप्यैः ।	
शर्षो वा यो म्रुतां ततर्क्ष क्रमुन त्वेषो रमसानो अघोत्	८ [४] (३२)

(४)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यथा होतर्मनुषो वृषताता यजेभिः सुनो सहसो यजासि ।	
एवा नो अघ संमना संमाना—नुशक्नम उशतो यक्षि वृषान्	१
स नो विमावा वक्षणिर्न वस्तो—रग्निर्वन्दाव वेष्ट्यन्नो धात् ।	
विश्वायुर्यो अमृतो मर्त्येषू—बभुव भूवर्तिधिर्जातवेदाः	२
द्यावो न यस्य पुनपुन्यम्भं मासीसि वस्ते सूर्यो न शुक्रः ।	
वि य इनोत्युजरः पावको ऽन्नस्य चिच्छिन्नधत् पूर्णार्णि	३
वृषा हि सुनो अस्वघ्नसहा वृके अग्निर्जनुवाज्माक्षम् ।	
स त्वं न ऊर्जसन ऊर्ज धा राजेव जेरवुके क्षेप्यन्तः	४
निर्तिकि यो वारणमम्रमसि वायुर्न राष्ट्रत्येत्यक्तून् ।	
तुर्याम यस्त आदिशामराती—रत्यो न ह्युतः परततः परिक्षुत्	५ [५]
आ सूर्यो न मानुमद्भिर्के—रग्रे ततन्ध रोर्वसी वि भासा ।	
चित्रो नयत् परि तर्मास्यक्तः शोचिवा पत्नज्ञोशिजो न दीर्यन्	६ (३८)

त्वां हि मन्त्रन्तममर्कशोकैर्विबुधैः महिं नः शोच्यते ।
 इन्द्रं न त्वा शर्वसा वृवतां बाधुं पृणन्ति शर्वसा नृतेमाः ।
 न नो अग्नेऽनुकेभिः स्वस्ति वेधिं राघः पृथिभिः पर्ष्यहः ।
 ता सूरिभ्यो गृणते रांसि सुक्लं मयेम शतहिमाः सुवीराः ।

७

८ [६] (४०)

(५)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । विष्णुः ।

द्वे वः सूनुं सहस्रो पुवान् मद्रोषवाचं मृतिभिर्यविष्ठम् ।
 य इन्वंति द्रविणानि प्रचेता विश्ववाराणि पुरुवारो अभुक् ।
 त्वे वसूनि पुर्वणीक होत द्रौषा वस्तोरेरिरे यज्ञियांसः ।
 क्षामेव विश्वा मुर्वनानि यस्मिन् त्वं सौमगानि वृष्टिरे पावुके ।
 त्वं विष्टु प्रदिवः सीद आसु कृत्वा रधीरभवो वार्याणाम् ।
 अत इनोषि विष्टुते चिकित्वा ध्यानुषगजातवेदो वसूनि ।
 यो नः सनुत्यो अभिदासदग्ने यो अन्तरं मिश्रमहो वनुष्यात् ।
 तमजरेमिवृचमिस्तव स्वै स्तपां तपिष्ठ तपसा तपस्वान् ।
 यस्ते यज्ञेन समिधा य उक्थै र्केभिः सूनो सहस्रो वदांशत् ।
 स मर्त्येष्वसुत प्रचेता राया युक्तेन शर्वसा वि मांति ।
 स तत् कृधीषितसूर्यमग्ने स्पृधो बाधस्व सहसा सहस्वान् ।
 यच्छस्यसे धुमिरक्तो वचोमि स्तज्जुषस्व जरितुषोषि मन्त्रं ।
 अश्याम तं काममग्ने तपोनी अश्याम रयिं रयिषः सुवीरम् ।
 अश्याम वाजमभि वाजयन्तो ऽश्याम धुम्रमंजरुजरं ते ।

१

२

३

४

५

६

७ [७] (४०)

(६)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । विष्णुः ।

प्र नव्यसा सहस्रः सूनुमच्छां यज्ञेन गातुमर्षं वृष्टमानः ।
 बुध्वद्वनं कृष्णयामं रुशन्तं धीती होतारं वृष्यं जिगाति ।
 स न्धितानस्तान्य रोषनुस्था अजरेभिर्नानवद्विष्यविष्ठः ।
 यः पावुकः पुरुतमः पुरुणि पृथुन्वभिरनुयाति मर्बन् ।

१

२ (४१)

वि ते त्वेभ्युक्तास्तत्तासो अग्ने भामांसः शुचि शुचयश्चरन्ति । वृषिभृक्षासो विष्ण्या नवर्षणा वना वनन्ति धृषता रुजन्तः	३
ये ते शुक्रासः शुचयः शुचिष्मः क्षां वपन्ति विषितासो अश्वाः । अर्धं ब्रह्मस्तं उर्विषा वि भाति यातयमानो अपि सानु पुंभेः	४
अर्धं जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो नाशनिः सृजाना । शूरस्येव प्रसितिः क्षातिरग्ने कुर्वतुर्ममो वयते वनानि	५
आ मानुना पार्थिवानि ज्रयांसि महस्तोदस्य धृषता ततन्थ । स बाधस्वापं म्रया सहोमिः स्पृधो वनुष्यन् वनुषो नि जूर्वं	६
स चित्र चित्रं चितयन्तमस्मे चित्रक्षत्र चित्रतमं वयोधाम् । चन्द्रं रथि पुंश्वीरं बृहन्तं चन्द्रं चन्द्रामिगृणते युंस्व	७ [८] (५४)

(७)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, ६-७ जगती ।

मूर्धानं विवो अंरतिं पृथिव्या वैश्वानरमुत आ जातमग्निम् । कृषिं सन्नाजमतिथिं जनानां मासस्मा पात्रं जनयन्त देवाः	१
नाभिं यज्ञानां सर्वनं रथीणां महामाहावमभि सं नवन्त । वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयन्त देवाः	२
त्वद् विषो जायते वाज्यंश्चे त्वद् वीरासो अमिमातिषाहः । वैश्वानर त्वमस्मास्तुं धेहि वसूनि राजन् त्स्पृहयाप्याणि	३
त्वां विश्वे अमृतं जायमानं शिशुं न देवा अमि सं नवन्ते । तव कर्तुमिरभुतत्वमायन् वैश्वानर यत् पित्रोरदीदेः	४
वैश्वानर तव तानि व्रतानि महान्यंश्चे नकिरा दधर्ष । यजार्थमानः पित्रोरुपस्ये ऽर्विन्दः केतुं वयुनेश्वह्वाम्	५
वैश्वानरस्य विमित्तानि चक्षसा सानूनि विवो अमृतस्य केतुनां । तस्येव विश्वा भुवनार्थि मूर्धनि वया इव रुरुहुः सप्त विसुहः	६
वि यो रजांस्यमिमीत सुकर्तुर्वैश्वानरो वि विवो रोचना कविः । पति यो विश्वा भुवनानि पप्रये ऽवंधो गोषा अमृतस्य रक्षिता	७ [९] (६१)

(८)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

- पूक्षस्य वृष्णो अकुषस्य नू सङ्गः प्र नु वोचं विवधा जातवेदसः ।
 वैश्वानराय मतिर्नव्यसी शुचिः सोम इव पवते चारुग्रये १
- स जार्यमानः परमे व्योमनि ब्रूतान्यग्निर्मृतापा अरक्षत ।
 व्योन्नरिक्षममिमीत सुकृतुर्वैश्वानरो महिना नाकमस्पृशत् २
- व्यस्तन्नाद् रोवसी मित्रो अजुतोऽन्तर्बावदकृणोऽज्योतिषा तमः
 बि चर्मणीव शिषणे अवर्तयद् वैश्वानरो बिम्बमधत्त वृष्ण्यम् ३
- अपामुपस्थे महिषा अगृभ्णात् बिशो राजानमुप तस्थुर्कर्मियम् ।
 आ वृतो अग्निर्मरद् विवस्वतो वैश्वानरं मातरिष्वा परावर्तः ४
- वृगेयुगे विवृच्यं गृणज्योऽग्ने रथि यशसं धेहि नव्यसीम् ।
 एष्येव राजन्नघशंसमजर नीचा नि वृक्ष वनिनं न तेजसा ५
- अस्माकमग्ने मधवत्सु धारयाऽनामि क्षत्रमजरं सुवीर्यम् ।
 वयं जयेम ज्ञातिनं सहस्रिणं वैश्वानरं वाजमग्ने तवोतिभिः ६
- अवधेमिस्तव गोपाभिरिष्टेऽस्माकं पाहि त्रिवधस्थ सुरीन् ।
 रक्षां च नो वृद्धां शर्धो अग्ने वैश्वानरं प्र च तारीः स्तवानः ७ [१०] (१८)

(९)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, (७ प्रस्तारपंक्तिर्वा) ।

- अहंश्च कृष्णमहरर्जुनं च वि वर्तते रजसी वेद्याभिः ।
 वैश्वानरो जार्यमानो न राजाऽवातिरज्योतिषाग्निस्तमांसि १
- नाहं तन्तुं न वि जानाम्येतुं न यं वयन्ति सन्नरेऽतमानाः ।
 कस्य स्विन्नं पुत्र इह वक्त्वानि एवो ववात्यवरेण पित्रा २
- स इत् तन्तुं स बि जानात्येतुं स वक्त्वान्युथा ववसि ।
 व ई चिकेतवृमृतस्य गोपा अवधरन् एवो अन्येन ववन् ३
- अयं होता प्रथमः पश्यतिन्नमिदं ज्योतिस्तुतं मर्त्येषु ।
 अयं स जज्ञे ध्रुव आ विवृत्तोऽमर्त्यस्तन्वा इ वधमानः ४ (७९)

धुवं ज्योतिर्निर्गतं दृष्टये कं मनो जविष्ठं पतयत्सुन्तः ।	
विश्वे देवाः समनसः सकेता एकं कर्तुमग्निं वि यन्ति साधु	५
वि मे कर्णो पतयतो वि चक्षुर्वीक्षं ज्योतिर्दिव्य आहितं यत ।	
वि मे मनश्चरति दूरआशीः किं स्थिद्वक्ष्यामि किमु नू मनिष्ये	६
विश्वे देवा अनमस्यन् मियानास्त्वामग्ने तमसि तस्थिवांसम ।	
वैश्वानरोऽवतृतये नो अमर्त्योऽवतृतये नः	७ [११] (७५)

(१०)

७ वाईस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् । ७ द्विपदा विराट् ।

पुरो वो मन्त्रं विव्यं सुवृक्तिं प्रयति यज्ञे अग्निमध्वरं दधिध्वम ।	
पुर उक्थेभिः स हि नो बिभावा स्वध्वरा करति जातवेदाः	१
तमु द्युमः पुर्वणीक होत—रग्रे अग्निमिमुष इधानः ।	
स्तोमं यमस्मै ममतेष शूषं घृतं न शुचिं मतयः पवन्ते	२
पीपाय स मर्षसा मर्त्येषु यो अग्रये दृवाश विप्र उक्थेयः ।	
विभ्रामिस्तमृतिमिद्विचित्रशोचिर्बजस्य साता गोमतो दधाति	३
आ वः पयो जायमान उर्वी दूरिदृशा भासा कृष्णाध्वा ।	
अथ बहु चित तम ऊर्म्यायास्तिरः शोचिषा दृदशे पावकः	४
नू मंश्चित्रं पुरुवाजीमिहृती अग्रे रविं मघवन्त्यथ धेहि ।	
ये राधसा भवसा चात्यन्वान् त्सुवीर्यैर्मिञ्चामि सन्ति जनान्	५
मम यज्ञं चनो धा अग्र उशान् यं त आसानो जुहुते हविष्मान् ।	
भरद्वाजेषु दधिषे सुवृक्ति—मवीर्वाजस्य गध्वस्य सातो	६
वि द्वेषीसीनुहि वधयेच्छां मयेम शतहिमाः सुवीराः	७ [१२] (८९)

(११)

६ वाईस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यजस्व होतरिषितो यजीषा—नग्ने बाधो मरुतां न प्रयुक्ति ।	
आ नो विभ्रावर्षणा नासत्या द्यावां होत्राय पृथिवी वधृत्याः	१ (८९)

त्वं होतां मन्त्रतमो नो अधु गन्तव्ये चो विव्या मर्त्ये ।	
पञ्चकया जुह्वी बहिरासा ऽग्रे यजस्व तन्वं । तव स्वाय	२
धन्वा चिद्वि त्वे धिषणा वष्टि प्र वेवाञ्जन्मं गृणते यजंघ्ये ।	
वेपिष्ठो अङ्गिरसां यन्त्र विप्रो मधुं च्छन्दो मनति रेम इष्टौ	३
अधिष्ठत स्वपांको विभावा ऽग्रे यजस्व रोदसी उक्षुषी ।	
आधुं न यं नमसा शतहंव्या अञ्जन्ति सुप्रयसं पञ्च जनाः	४
वृजे ह यज्ञमसा बहिरमा वयामि सुगधृतवती सुधुक्तिः ।	
अम्बन्ति सञ्च सवने पुषिभ्या अभापि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः	५
वृक्षस्या नः पुर्वणीक होत वृषेभिरग्रे अग्निभिरिधानः ।	
रायः सूनो सहसो वायसाना अति ससेम वृजनं नाहं	६ [१३] (८८)

(१५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । भाषिणः । त्रिष्टुप् (६ पुरस्ताज्ज्योतिषां) ।

मध्ये होतां दुरोणे बहिरा रावृ मिस्तोऽस्य रोदसी यजंघ्ये ।	
अयं स सुनुः सहसं क्रतावां दूरात् सूर्यो न शोचिषां ततान	१
आ यस्मिन् त्वे स्वपांके यजन् यक्षं राजन् त्सर्वतातेषु नु द्यौः ।	
त्रिषधस्यस्ततकचो न जंहो हव्या मघानि मानुषा यजंघ्ये	२
तेजिष्ठा यस्यारतिर्बनेराद् तोषो अभ्वन् न बुधसानो अंधौत् ।	
अद्भोवो न वक्षिता चेतति त्वममर्त्योऽवर्त्र ओषधीषु	३
सास्माकैर्मिरेतरी न शूचै रग्निः दृषे दम आ ज्ञातवेदाः ।	
हृष्टो वन्वन् कृत्वा नावी सः पितेव जाययामि यज्ञैः	४
अथं स्मास्य पनयन्ति भासो वृथा यत् तक्षदनुपार्ति पुष्पीम् ।	
सद्यो यः स्पन्त्रो विषितो धवीया नृणो न तापुरति धन्वा राद्	५
स त्वं नो अर्धन् निदाया विम्बेभिरग्रे अग्निभिरिधानः ।	
वेपि रावो वि यामि वृक्ष्युना मवेम ज्ञातहिमाः सुवीराः	६ [१४] (१४)

(१३)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अश्विपुत्र ।

- त्वद् विश्वा सुमग्न सौभगा न्यसे वि यन्ति वनिनो न वयाः ।
 भुष्टी रयिर्वाजो वृक्षसूर्ये विषो वृष्टिरीज्यो रीतिरपाम १
- त्वं मगो न आ हि रजमिषे परिज्जेष क्षयसि वृक्षवर्षाः ।
 अग्ने मित्रो न वृक्षत कृतस्या ऽसि क्षता बामस्य देष भूरेः २
- स सत्यसिः शर्वसा हन्ति वृत्र मग्ने विप्रो वि पुणेर्मिति वाजम् ।
 यं त्वं प्रचेत कृतजात राया सजोषा नपत्रापां द्विनोषि ३
- यस्ते सुनो सहसो गीर्मिरुष्यै यज्ञैर्मतो निशितिं वेद्यानद ।
 विश्वं स वेष्ट प्रति बारमग्ने धत्ते धान्यं पत्यते वसव्यैः ४
- ता नुम्य आ सौभवसा सुवीरा ऽग्ने सुनो सहसः पुष्यसे धाः ।
 कृणोषि यच्छर्वसा मूरि पम्बो वयो वृक्षापारये जसुरये ५
- बुधा सुनो सहसो नो विहाया अग्ने तोकं तनयं वाजि नो दाः ।
 विश्वाभिर्गीर्मिरभि पूतिमव्या मवेम शतहिमाः सुवीराः ६ [१५] (१००)

(१४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ६ शकरी ।

- अग्रा यो मर्त्यो वुषो धियं जुजोष धीतिमिः । मसच्च व प्र पूज्य इषं वुरितावसे १
- अग्निरिन्द्रि प्रचेता अग्निर्वैधस्तम ऋषिः । अग्निं होतारमीळते यज्ञेषु मनुषो विहाः २
- नाना ह्यग्ने ऽवसे स्पर्धन्ते रावो अर्यः । तूर्धन्तो वस्युमापयो जतैः सीक्षन्तो अमृतम् ३
- अग्निरप्तामृतीषहं वीरं वंदाति सत्यतिम् । यस्य असन्ति शर्वसः संबन्धि शत्रवो भिया ४
- अग्निर्हि विद्यानां निवो वेवो मर्तमुरुष्यति । सहावा यस्यावृतो रयिर्वाजेष्ववृतः ५
- अच्छां नो मित्रमहो देष वेवा न्मो बोधः सुमतिं रोदस्योः ।
 वीहि स्वस्ति सुमितिं विषो वृत्र द्विषो अहोसि वुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ६

[१६] (१०६)

(१५)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजो, वीतहव्य आश्विनो वा । अग्निः । जगती; १, १५ शक्यरी;
६ अतिशक्यरी; १०-१४, १६, १९ त्रिष्टुप्; १७ अनुष्टुप्; १८ वृहती ।

इममू वो अतिथिमुषर्षुधं विश्वासां विशां पतिमृजसे गिरा ।
वेतीद् देवो जनुषा कच्छिदा शुचिं ज्योक् विदति गर्भो यदच्युतम् १
मित्रं न यं सुधितं भृगवो वृधुर्वनस्पतावीड्यमृध्वंशोचिषम् ।
स त्वं सुधीतो वीतहव्ये अद्भुत प्रशस्तिभिर्महयसे दिवेदिवे २
स त्वं दक्षस्यावृको वृधो मूरयः परस्यान्तरस्य तरुषः ।
रायः सुनो सहसो मर्त्येष्व्वा छर्विच्छ वीतहव्याय सप्रथो भरद्वाजाय सप्रथः ३
द्युतानं वो अतिथिं स्वर्णरमग्निं होतारं मनुषः स्वध्वरम् ।
विभं न द्युक्षवंचसं सुवृक्तिभिर्हव्यबाहमरति देवमृजसे ४
षावकया यश्चितयन्त्या कृपा क्षामन् रुरुच उषसो न भानुना ।
तृषन् न यामज्ञेतरशस्य नू रण आ यो ध्रुणे न ततृषाणो अजरः ५ [१७]

अग्निमग्निं वः समिधां दुवस्यत प्रियप्रियं वो अतिथिं गृणीषणि ।
उषं वो गीमिरमृतं विवासत देवो देवेषु वनते हि वार्यं देवो देवेषु वनते हि नो दुषः ६
समिद्धमग्निं समिधां गिरा गृणे शुचिं पावकं पुरो अघ्वरे ध्रुवम् ।
विभं होतारं पुरुवारमद्भुतं कृधि सुज्ञैरीमहे जातवेदसम् ७
त्वां वृतमग्ने अमृतं युगेयुगे हव्यबाहं वधिरे पायुमीड्यम् ।
देवासंसञ्च मर्तांसञ्च जागृधि विभुं विशपति नमसा नि वेदिरे ८
विभूर्ब्रह्म उमर्यो अनु वृता वृतो देवानां रजसी समीयसे ।
यत ते धीतिं सुमतिमावुणीमहे ऽधं स्मा नस्त्रिवकथः शिवो मंत्र ९
तं सुप्रतीकं सुहृशं स्वञ्च मविद्वांसो विदुष्टं सपेम ।
स यक्षद् विश्वा वयुनानि विद्वान् प्र हव्यमग्निमृतंषु वोचत् १० [१८]

तमग्ने पास्युत तं पिपर्षि यस्त आनद् कवये शूर धीतिम् ।
यज्ञस्य वा निशितिं वोर्विति वा तमिन् पृणञ्चि शर्वसोत राषा ११
त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमु नः सहसावज्ञवद्यात् ।
सं त्वा ध्वस्मन्बदुभ्येनु पाथः सं रयिः स्पृहयाप्यः सहस्री १२ (११८)

अग्निर्होता गृहपतिः स राजा विश्वा वेदुर्जनिमा जातवेदाः ।

देवानामृत यो मर्त्यानां यजिष्ठः स प्र यजतामृतावा १३

अग्रे यदृद्य विशो अध्वरस्य होतुः पार्वकशोचै वेदं हि यज्वा ।

क्रता यजासि महिना वि यद भू-हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य १४

अग्निं प्रयांसि सुयितानि हि स्यो नि त्वा दधीत रोदसी यजध्वै ।

अवा नो मघवन् वाजसाता वग्ने विश्वानि कुरिता तरेम ता तरेष्ट तवावसा तरेम १५ [१९]

अग्रे विश्वेभिः स्वनीक देवै-रूणावन्तं प्रथमः सीदु योनिम् ।

कलायिर्न घृतवन्तं सवित्रं यज्ञं नय यजमानाय साधु १६

इममु त्यमथर्वव वृद्धिं मन्थन्ति वेधसः ।

यमङ्कयन्तमानय-क्षमूरं श्याव्याभ्यः १७

जनिष्वा देववीतये सर्वताता स्वस्तये ।

आ देवान् वक्ष्यमूर्तौ कतावृधौ यज्ञं देवेषु पिस्पृशः १८

वयमु त्वा गृहपते जनाना-मग्रे अकर्म समिधा बृहन्तम् ।

अस्पृशिर नो गार्हपत्यानि सन्तु त्रिग्रेन नस्तेजसा सं शिशाधि १९ [२०] (११५)

(१६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ४२॥ सू० १६-२३]

४८ बाह्विस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । गायत्री । १, ६ वर्धमाना,

१७, ४७-४८ अनुष्टुप् ; ४६ त्रिष्टुप् ।

त्वमग्रे यज्ञानां होता विश्वेषां हितः । देवभिर्मानुषे जने १

स नो मन्त्राभिरध्वरे जिह्वाभिर्यजा महः । आ देवान् वक्षि यक्षि च २

वत्या हि वैधो अध्वनः पृथग् देवाञ्जसा । अग्रे यज्ञेषु सुकतो ३

त्वामीष्टि अर्धं द्विता मरतो वाजिभिः शुनम् । ईजे यज्ञेषु यजिर्यम् ४

त्वमिमा वार्यो पुरु विवादासाय सुन्वते । भरद्वाजाय वाह्वरे ५ [२१]

त्वं दूतो अमर्त्य आ बह्ना वैष्यं जन्म । शृण्वन् विषस्य सुदुतिम् ६

त्वामीष्टे स्तुष्यो- मर्तासो देववीतये । यज्ञेषु देवमीक्ष्ये ७

तव प्र वक्षि त्वहंशं - कर्तुं सुदानवः । विश्वे जुषन्त कामिनः ८

त्वं ह्येष्टा मनुर्दितो बहिरासा विदुषः । अग्रे यक्षि विवो विशः ९ (११४)

अग्र आ याहि वीतये	गृणानो हव्यदातये	। मि होता ससि बर्हिषि	१० [२२]
तं त्वा समिन्द्रिरङ्गिरो	धुतेन वर्धयामसि	। बृहच्छोचा यविष्य	११
स नः पृथु भ्रवाप्य	मच्छा देव विवाससि	। बृहदग्रे सुवीर्यम्	१२
त्वामग्रे पुष्करादध्य	थवा निरमन्थत	। मुष्मो विश्वस्य वाघतः	१३
तमु त्वा वृध्यकृषिः	पुत्र ईधे अथर्वणः	। वृत्रहणं पुरंदरम्	१४
तमु त्वा पाध्यो वृषा	समीधे दस्युहन्तमम	। धनंजयं रणेरणे	१५ [२३]
एष्टु पु ब्रवाणि तं	ऽग्र इत्येतरा गिरः	। एमिर्बर्धास इन्दुमिः	१६
यत्र कं च ते मनो	दक्षं वधस उत्तरम	। तत्रा तदः कृणवसे	१७
नहि ते पुनर्मक्षिपद	भुवन्नमानां वसो	। अथा दुवो वनवसे	१८
आग्रिरंगामि भारतां	वृत्रहा पुरुचेतनः	। द्विषोदासस्य सत्यतिः	१९
स हि विश्वानि पार्थिवा	रयि दाशन्महित्वना	। वन्वन्नवातो अस्तृतः	२० [२४]
स प्रन्वन्नवीयसा	ऽग्रं द्युञ्जेन संयतां	। बृहत् तंतन्ध मानुनां	२१
प्र वः सखाया अग्रे	स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया	। अर्चं गायं च वेधसे	२२
स हि यो मानुषा युगा	सीवृद्धोता कविकेतुः	। वृत्तश्च हव्यवाहनः	२३
ता राजाना शुचिब्रता	ऽऽवित्यान् मारुतं गणम्	। वसो यक्षीह रोदसी	२४
वस्वीं ते अग्रे संदृष्टि	रिषयते मर्त्याय	। ऊर्जो नपादुद्युतस्य	२५ [२५]
क्रत्वा दा अंसु श्रेष्ठो	ऽद्य त्वा वन्वन त्सुरङ्गणाः	। मतो आनाश सुवृत्तिम्	२६
ते ते अग्रे त्वाता	इष्यन्तो विश्वमार्युः	। तरन्तो अर्यो अराती वन्वन्तो अर्यो अरातीः	२७
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा	यासुद विश्वं न्यत्रिणम्	। अग्निर्नो वनते रयिम्	२८
सुवीरं रयिमा भरं	जातवेदो विचरणे	। जहि रक्षीसि सुकतो	२९
त्वं नः पाह्यहंसो	जातवेदो अघायतः	। रक्षां णो ब्रह्मणस्कवे	३० [२६]
यो नो अग्रे दुरेव आ	मर्तो वधाय दाशति	। तस्मान्नः पाह्यहंसः	३१
त्वं तं देव जिह्वया	परि बाधस्व दुष्कृतम्	। मर्तो यो नो जिघांसति	३२
भरद्वाजाय सप्रथः	शर्मं यच्छ सहन्त्य	। अग्रे वरेण्यं वसु	३३
अग्निर्ब्रवाणि जङ्घनद	द्रविणस्युर्विपुन्यया	। समिन्द्रः शुक्र आहुतः	३४
गर्भे मानुः पितृष्पिता	विदियुतानौ अक्षरं	। सीदधुतस्य योजिमा	३५ [२७]
वृत्रं प्रजावदा भरं	जातवेदो विचरणे	। अग्रे यद वीर्यं विवि	३६
उप त्वा रण्वसंहृष्टं	प्रयस्वन्तः सहस्कृत	। अग्रे ससुज्जो गिरः	३७ (२६२)

उप॑ स्थायामि॑व धृष्टे॑ रगन्म॑ शर्म॑ ते वयम् । अग्रे॑ हिरण्यसंह॑शः ३८
 य उ॒ग्र इ॒व शर्य॑हा ति॒ग्मशृङ्गो॑ न वंस॑गः । अग्रे॑ पुरो॑ रु॒जो जि॑थ ३९
 आ यं ह॑स्ते न स्था॒विनं॑ शि॒ङ्गो जा॑तं न बिभ्र॑ति । वि॒शाम॒ग्निं स्व॑ध्वरं ४० [२८]

प्र कु॑वं कु॒ववी॑तये भर॑ता वसु॒चित्त॑मम् । आ स्वे॑ या॒नो नि पी॑दतु ४१
 आ जा॑तं जा॒तवे॑दसि पि॒यं शि॑शीतातिथि॒म । स्यो॑न आ गृ॒हप॑तिम् ४२
 अग्रे॑ यु॒क्त्वा हि॒ ये तवा॑ऽश्वा॒सो दे॒व सा॒धवः॑ । अरं॑ वह॑न्ति म॒न्यवं॑ ४३
 अच्छा॑ नो या॒ह्या व॑हाऽभि॒ प्रया॑मि वी॒तये॑ । आ कु॑वान् त्सा॒मपी॑तये ४४
 उ॒ग्रो भा॑रत धु॒म-द॑र्ज॒श्रेण॑ द॒विद्यु॑तन । शो॒चा वि॒ भा॒ह्यज॑र ४५ [२९]

वीती॑ यो कु॑वं म॒तो दु॒वस्ये॑-कु॒ग्रिमी॑ळीताध्व॒रे ह॒विष्मा॑न ।

होता॑रं स॒त्यय॑जं रो॒क्षस्यो॑-रु॒तान॑ह॒स्तो न॑ससा वि॒वासे॑त ४६

आ॒ते अ॒ग्र ऊ॒चा ह॒विर्हृ॒दा त॒ष्टं भ॑रामसि । ते ते॑ भव॒न्तूक्ष॑णं क॒पभा॑सो वृ॒शा उ॒त ४७

अ॒ग्निं कु॑वा॒सो अ॒ग्रिय॑-मि॒न्धते॑ वृ॒त्रह॑न्त॒मम॑ । येना॑ वसु॒न्याभृ॑ता नृ॒च्छा र॒क्षोमि॑ वा॒जिनः॑ ४८ [३०]

(१७६)

[ब्रह्मोऽध्यायः ॥ ६॥ व० १-२५]

(१७)

१५ बाह्व॒स्पत्यो॑ भ॒रद्वा॑जः । इन्द्रः॑ । वि॒ष्टुः । १५ द्वि॒पदा॑ त्रि॒ष्टुः ।

पि॒षा सोम॑मभि॒ यमु॑ग्र तर्दं ऊ॒र्वं ग॒व्यं म॒हि गृ॑णान इन्द्र ।
 वि॒ यो धृ॑ष्णो व॒धिषो॑ व॒ज्रह॑स्त वि॒श्वो वृ॒त्रम॑भि॒त्रिया॑ श॒वोभिः॑ १
 स ई॑ पा॒हि य ऊ॒जिषी॑ तर्द॒त्रा यः शि॑प्र॒वान् वृष॑भो यो म॒तीना॑म् ।
 यो गो॑त्र॒भिर्द व॑ज्र॒भृद॑ यो ह॒रि॒ष्ठाः स इन्द्र॑ चि॒त्रां अ॒भि तृ॑न्धि॒ वाजा॑न २
 ए॒वा पा॒हि प्र॒लथा॑ म॒न्यन्तु॑ त्वा श्रु॒धि ब्र॒ह्म वा॒वृध॑स्वो॒त गी॑भिः ।
 आ॒विः सूर्य॑ कृ॒णुहि॑ पी॒पिही॑षां ज॒हि शत्रूँ॑ऽभि गा इन्द्र॑ तृन्धि ३
 ते त्वा॑ न॒वा बृ॒हवि॑न्द्र स्व॒धाव॑ इमे पी॒ता उ॒क्षय॑न्त धु॒मन्त॑म् ।
 म॒हाम॑नू॒नं तव॑सं वि॒मूर्तिं॑ म॒त्सरा॑सो ज॒ह॑न्त प्र॒साह॑म् ४
 येभिः॑ सूर्य॑मु॒षसं॑ म॒न्य॒सानो॑ ऽव॒सयो॑ऽप॒ हृ॒ळ्हानि॑ द॒द॑न्त ।
 म॒हाम॑हिं॒ परि॑ गा इन्द्र॑ स॒न्तं नृ॒त्था अ॒च्युतं॑ स॒दस॑स्प॒रि स्वा॑त ५ [१]

तव॑ क॒त्वा तव॑ वंस॒नाभि॑-रामासु॑ प॒क्वं श॒च्या नि दी॑धः ।

औ॒षोर्द्वि॑र उ॒स्त्रिवा॑स्यो वि॒ हृ॒ळ्हो दु॒र्वाद॑ गा अ॒मृजो॑ अ॒ङ्गिर॑स्वान् ६

(१७७)

पयाधु क्षां महि वंसो द्युर्वी—मुप धाम्नुष्यो बृहर्षिन् स्रमावः ।
 अधारको रोक्षसी वृषपुत्रे प्रमे मातरा यज्ञी कृतस्य ७
 अध त्वा विश्वे पुर इन्द्र वेवा एकं तवसं वधिरे मराप ।
 अवेषो यवभ्योहिंष्ट वेवान् त्वर्थाता वृणत इन्द्रमत्र ८
 अध द्यौर्मित ते अप सा नु वज्राद् द्वितानमश् मियसा स्वस्य मन्वोः ।
 अहिं यविन्दो अम्योहसानं नि चिद् विश्वायुः शयधे जघान ९
 अध त्वदा ते मह उग्र वज्रं सहस्रमृष्टिं ववृतच्छताभिम् ।
 निकाममरमणसं येन नवन्तमहिं सं पिणगुजीघिन १० [२]

वर्धान् यं विश्वे मरुतः सजोषाः पचच्छतं महिषां इन्द्र तुभ्यम् ।
 पूषा पिण्युक्षीणि सरीसि धावन् वृत्रहणं मविरमंशमस्मै ११
 आ क्षोको महि वृतं नवीनां परिठितमसृज ऊर्मिमपाम् ।
 तासामनु प्रवत इन्द्र पन्थां प्रादयो नीचीरुपसः समुद्रम् १२
 एवा ता विश्वा चक्रवांसमिन्द्रं महामुग्रमंजुयं सङ्क्षोषाम् ।
 सुवीरं त्वा स्वायुधं सुवज्रमा ब्रह्म नव्यमवसि ववृत्यात १३
 स नो वाजाय अवस इवे च गये धेहि द्युमत इन्द्र विषान् ।
 भरद्वाजे नृवत इन्द्र सूरिन् त्रिवि च स्मेधि पार्थे न इन्द्र १४
 अया वाजं वेवाहितं सनेम मवेम शतहिमाः सुवीराः १५ [३] (१८८)

(१८)

१५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिविष ।

तमु द्रुहि यो अभिमृत्योजा वन्वक्ष्वातः पुरुहुत इन्द्रः ।
 अर्वाङ्गमुग्रं सहमानमामि—र्गीर्मिर्विधं वृषमं चर्षणीनाम् १
 स पुष्मः सत्वा सजकृत समद्वा तुविभ्रक्षो नवनुमौ कञ्जिषी ।
 बृहद्रेणुभ्यवन्नो मानुं कृटीनामभवत सहावा २
 त्वं ह नु त्यर्षवमायो वस्युं रेकः कृटीरन्नोरायाय ।
 अस्मि स्थिच्छु वीर्यं तत् त इन्द्र न स्थिवस्ति तद्वनुधा वि बोधः ३
 सदिन्द्रि ते तुविभ्रातस्य मन्ये सहः सद्धि तुरतस्तुरस्य ।
 जग्रमुग्रस्य तवस्तुस्तवीयो ऽरभस्य रज्जुतो बभूव ४ (१९२)

तन्नः प्रज्ञं सख्यमस्तु पुष्पे इत्था वदन्निर्वलमङ्गिरोमिः ।

हर्षच्युतच्युद् वस्त्रेष्यन्त-मृगोः पुरो वि दुरां अस्य विश्वाः

५ [४]

स हि धीमिहंभ्यो अस्त्युग्र ईशानकृन्महति वृञ्चतूर्यं ।

स लोकसाता तनयि स वज्री वितन्तसाप्यो अमवत समत्सु

६

स मज्जना जनिम मानुषाणा मर्मत्येन नाज्ञाति प्र संज्ञे ।

स द्युम्नेन स शर्वसोत राया स वीर्येण नृतमः समोकाः

७

स यो न मुहे न मिथु जने भूत सुमन्तुनामा चुम्भिं धुनिं च ।

वृणक् पिपुं शम्बरं गुणमिन्द्रः पुरां च्यौढार्यं शयथाय नृ चित

८

उदावता त्वक्षसा पन्यसा च वृञ्चहत्याय रथमिन्द्र तिष्ठ ।

धिष्व वज्रं हस्त आ दक्षिणञ्चा ऽमि प्र मन्द पुरुदञ्च मायाः

९

अग्निं गुष्कं वनमिन्द्र हेती रथो नि धंध्यशनिर्न भीमा ।

गम्भीरयं क्रुष्वया यो कुरोजा ध्वानयद् वुरिता वृम्भयञ्च

१० [५]

आ सहस्रं पथिमिन्द्र राया तुविद्युन्न तुविवाजेभिर्वाक ।

याहि सूनो सहस्रो यस्य नृ खि-वदेव ईशं पुरुहूत योतः

११

प्र तुविद्युन्नस्य स्थविरस्य वृष्वे-र्द्वयो रण्डो महिमा पृथिध्याः ।

नास्य शत्रुनं प्रतिमानमस्ति न प्रतिधिः पुरुमायस्य सह्योः

१२

प्र तत् ते अद्या करणं कृतं भूत कुत्सं यदापुमितिथिग्वमस्मै ।

पुरु सहस्रा नि शिक्षा अमि क्षा-मुत् तूर्वयाणं धृषता निनेथ

१३

अनु त्वाहिघ्ने अर्धं वेष वृषा मवृन् विश्वे कवितमं कवीनाम् ।

करो यञ्च वरिवो बाधिताय विवे जनाय तन्वं गृणानः

१४

अनु द्यावापृथिवी तत् त ओजो ऽमत्यां जिहृत इन्द्र वृषाः ।

कृष्णा कृल्नो अकृतं यत् ते अस्त्यु-कथं नवीयो जनयस्व यज्ञैः

१५ [६] (२०१)

(११)

१३ बाह्व्यस्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महो इन्द्रो नृषदा चर्षणिमा उत द्विर्वाही अमिनः सहोमिः ।

अस्मद्यग्बावृधे वीर्यायो-रुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत

१

इन्द्रमेव धिषणां ज्ञातये धाद् बृहन्तमृष्यमजरं युवानम् ।

अवा-त सक्ता शुशुवांसं सप्रश्चिद यो बावृधे अस्माभि

२

(१०५)

पृथू कुरक्षा बहुला गर्भस्ती अस्मद्वाक् स मिमीहि श्रवांसि ।

यूथेव पश्वः पशुपा दम्ना अस्मां इन्द्राभ्या ववृत्स्वाजौ

३

तं व इन्द्रं चतिनमस्य शाकैरिह नूनं वाजयन्तो हुवेम ।

यथा चित् पूर्वं जरितारं आसुरनेद्या अनवद्या अरिष्टाः

४

धृतवतो धनदाः सोमवृद्धः स हि वामस्य वसुनः पुरुक्षुः ।

सं जग्मिरे पृथ्याडे रायो अस्मिन् त्समुद्रे न सिन्धवो यार्वमानाः

५ [७]

शर्विष्ठं न आ भरं शूरं शव ओजिष्ठमोजो अभिभूत उग्रम् ।

विश्वां द्युम्ना वृष्ण्या मानुषाणां मस्मभ्यं दा हरिवो मानुषध्वं

६

यस्ते मदः पृतनाषाठमृध्र इन्द्र तं न आ भरं शूशुवांसम् ।

येन तोकस्य तनयस्य सातौ मंसीमहिं जिगीवांसस्त्वोताः

७

आ नो भर वृषणं शुष्ममिन्द्र धनस्पतं शूशुवांसं सुवर्क्षम् ।

येन वंसां पृतनासु शत्रून् तवातिभिरुत जामोरजामीन्

८

आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्वा दोत्तरादधरादा पुरस्तात् ।

आ विश्वतो अभि समेत्स्वा डिन्द्र द्युम्नं स्वर्वद्वेष्टस्मे

९

नूवत तं इन्द्र नूतमाभिरुती वंसीमहिं वामं श्रोमतेभिः ।

ईक्षे हि वस्वं उभयस्य राजन् धा रत्नं महिं स्थूरं बृहन्तम्

१०

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानं मकवारिं विव्यं शासमिन्द्रम् ।

विश्वासाहमवसे नूतनायो ग्रं संहोदामिह तं हुवेम

११

जनं वज्रिन् महिं चिन्मन्यमानं मेभ्यो नृभ्यो रन्धया येष्वस्मि ।

अथा हि त्वां पृथिव्यां शूरसातौ हवामहे तनये गोष्वप्सु

१२

वयं तं एभिः पुरुहूत सस्यैः शत्रोः शत्रोरुत्तर इत स्याम ।

प्रन्तो वृत्राण्युभयानि शूर राया मदेम बृहता त्वोताः

१३ [८] (११६)

(२०)

१३ बाह्वस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । विष्टुए, ७ बिराद ।

द्यौर्न य इन्द्राभि भूमार्यस्तस्थौ रयिः शर्वसा पुत्सु जनान् ।

तं नः सहस्रभरमुर्वासां वृद्धिं सूनो सहसो वृत्रतुरम्

१ (११७)

विचो न तुभ्यमान्विन्द्र सञ्जा ऽसुर्यं कुबेर्मिर्धायि विश्वम् ।
 अहिं यद् वृषमयो वमिर्वांसं हृष्टजीविन् विष्णुना सञ्चानः २
 तूर्वज्ञोजीयान् तवसस्तवीयान् कृतज्ञमेन्द्रो वृद्धमेहाः ।
 राजाभवन्मधुनः सोम्यस्य विश्वासां यत् पुरां वृन्तुमावत ३
 शतैरपद्मन् पुण्यं इन्द्राञ्च दशोणये कवयेऽर्कसांति ।
 वधेः सुव्यस्यगुह्यः मायाः पित्वो नारिरिञ्चीत् किं चन प्र ४
 महो ब्रुहो अर्प विश्वापु धायि वज्रस्य यत् पतने पादु शुष्णाः ।
 उरु ष सरथं सारथये क-रिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य सातो ५ [९]

प्र श्येनो न मविरमेशुर्मस्मे शिरां वासस्य नमुचेर्मधायन ।
 प्रावक्षमीं साप्यं ससन्ते पुणग्रया समिषा सं स्वस्ति ६
 वि पिप्रोर्हिमायस्य हृद्धाः पुरो वज्रिच्छवसा न वधः ।
 सुवामिन् तद् रेकणो अप्रमृष्य मृजिष्वने वृत्रं वृशुषे वाः ७
 स वेतसुं दशमायं दशोणिं तृतिजिमिन्द्रः स्वमिदिसुन्नः ।
 आ तुष्टं शम्बदिमं द्योतनाय मातुर्न सीमुप सृजा इयधै ८
 स ईं स्पुधो वनते अप्रतीतो बिभ्रद् वज्रं वृत्रहृणं गर्भस्ती ।
 तिष्ठद्वरी अध्यस्तेव गर्ते वचोयुजा बहत इन्द्रमृष्वम् ९
 सनेम तेऽवसा नर्घ्य इन्द्र प्र पुरवः स्तवन्त एमा युज्ञेः
 सप्त यत् पुरः शर्म शार्वीर्ध्वं ऋन् वासीः पुरुकुत्साय शिक्षन् १०
 त्वं वृष इन्द्र पुष्यो मू-वरिवस्यस्तुशनं काव्याय ।
 परा नववास्त्वमनुवेयं महे पित्रे ववाथ त्वं नपातम् ११
 त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती-ऊणोरुपः सीरा न स्रवन्तीः ।
 प्र वत् समुद्रमतिं शूद्र पथि पारया तुवंडां वधुं स्वस्ति १२
 तव ह त्पविन्द्र विश्वमाजो सस्तो धुनीचुर्मुरी या ह सिष्वप् ।
 वीवयदित् तुभ्यं सोमेमिः सुन्वन् वृमीतिरिध्ममृतिः पृष्यः १३ [१०] (१२९)

(११)

११ बार्हस्पत्यो मरदाजः । इन्द्रः, ९, ११ विश्वे वेवाः । त्रिष्टुप् ।

इमा उ त्वा पुरुतमस्य कारो-हृष्यं वीरु हव्या हवन्ते ।

विचो रथेष्ठामजं नवीयो रविर्बिभ्रूतिरिपते वचस्पया १ (११०)

तमु स्तुष इन्द्रं यो विद्वानो गिर्बाहसं गीर्भिर्यज्ञवृद्धम् ।	
यस्य विवमर्ति मन्त्रा पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वम्	२
स इत् तमोऽवपुनं तंतन्वत् सूर्येण वयुनवचकार ।	
कदा ते मर्ता अमृतस्य धामे यक्षन्तो न मिनन्ति स्वधावः	३
यस्ता चकार स कुहं स्विदिन्द्रः कमा जनं चरति कासु विशु ।	
कस्ते यज्ञो मर्तस्य शं वराय को अर्क इन्द्र कतमः स होता	४
इदा हि ते वेविषतः पुराजाः प्रत्तास आसुः पुरुकृत सस्मयः ।	
ये मध्यमास उत नूतनास उतावमस्य पुरुहूत बोधि	५ [११]
तं पृच्छन्तोऽवरासः पराणि प्रत्ता त इन्द्र भुत्यानु येमुः ।	
अर्चीमसि वीर ब्रह्मवाहो यावेव विद्म तात् त्वा महान्तम्	६
अभि त्वा पाजो रक्षसो वि तस्थे महि जज्ञानममि तत् सु तिष्ठ ।	
तव प्रलेन युज्येन सख्या वज्रेण धृष्णो अप ता नुदस्व	७
स तु भुधीन्द्र नूतनस्य ब्रह्मण्यतो वीर कारुधायः ।	
त्वं ह्याऽपिः प्रदिवि पितृणां शश्वद् बभूथ सुहव एष्टी	८
प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृष्वावसे नो अद्य ।	
प्र पुषणं विष्णुमग्निं पुरंधिं सवितारमोषधीः पर्वताश्च	९
इम उ त्वा पुरुशाक प्रयज्यो जरितारो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।	
श्रुधी हवमा हुवतो हुवानो न त्वावाँ अन्यो अमृत त्वदस्ति	१०
नू म आ वाचमुप याहि विद्वान् विश्वेभिः सूनो सहसो यजत्रैः ।	
ये अग्निजिह्वा कंतसाप आसु—ये मनुं चक्रुरपुं वसाय	११
स नो बोधि पुरेता सुगेषू—त दुर्गेषु पथिकृद् विद्वानः ।	
ये अश्रमास उरवो वहिष्ठा—स्तेर्मिन् इन्द्रामि वक्षि बाजम्	१२ [१२] (१४१)

(११)

११ बाह्यस्यो मरुद्वाजः । इन्द्रः । विष्णुः ।

य एक इन्द्रव्यश्वर्चणीना—मिन्द्रं तं गीर्भिरभ्यर्च्य आमिः ।	
यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावान् तस्यः सत्वा पुरुमायः सहस्वान्	१
तमु नः पूर्वे पितरो नर्बग्वाः सुप्त विपासो अमि बाजयन्तः ।	
नक्षत्रामं तनुरि पर्वतेषा—मद्रोषबाचं प्रतिमिः शर्बिष्ठम्	२ (१४३)

तमीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य नृपतः पुरुक्षोः ।
 यो अस्कृधोयुरजरः स्वर्षान् तमा मरु हरिवो मानुषधै ३
 तस्यो वि वोचो यवि ते पुरा बिज्जितार आनशुः सुहृमिन्द्र ।
 कस्तं भागः किं वयो वृध खिद्रुः पुरुहूत पुरुवसोऽसुरघ्नः ४
 तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेऽङ्गुली वेपी वक्रवरी यस्य नृ गीः ।
 तुविग्रामं तुविकुर्मि रभोदां गानुमिषे नक्षते तुघ्नमच्छ ५ [१३]

अया ह त्वं मायया वायुधानं मनोजुवां स्वतवः पर्वतेन ।
 अच्युता विद्व कीळिता स्वांजो रुजो वि हृद्वा धृपता विरप्तिन् ६
 तं यो धिया नव्यस्या शर्विष्ठं प्रजं प्रत्नवत परितंमयधै ।
 स नो वक्षदनिमानः सुवह्नेन्द्रो विश्वान्यति दुर्गहाणि ७
 आ जनाय वृहणे पार्थिवानि त्रिष्यति वीपयाऽन्तरिक्षा ।
 तपा वृषत विश्वतः शोचिया तान् ब्रह्मद्विषं शोचय क्षामपम्भं ८
 भुवा जनस्य त्रिष्यस्य राजा पार्थिवस्य जगतस्त्वेषसंहक् ।
 धिष्व वज्रं वक्षिण इन्द्र हस्ते विश्वां अजुये दयसे वि मायाः ९
 आ संयतमिन्द्र णः स्वस्ति शत्रुतुर्याय ब्रह्तीममृधाम ।
 यथा दासान्यायाणि वृत्रा करो वज्रिन् मुतुक्ता नाहुंराणि १०
 स नो नियुज्मिः पुरुहूत वेधो विश्ववाराभिरा गृहि पयज्यो ।
 न या अवेचो वरते न देव आभिर्यहि तूयमा मद्रथद्रिक् ११ [१४] (१५२)

(२३)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुत इह त्वं निर्मिष्ठ इन्द्र सोमे स्तोमे ब्रह्माणि शस्यमानं उक्थे ।
 यद् वा युक्ताभ्यां मघवन हरिभ्यां बिभ्रद् वज्रं बाह्वोरिन्द्र यासि १
 यद् वा विवि पार्ये सुष्विमिन्द्र वृत्रहत्येऽवसि शूरसातो ।
 यद् वा वक्षस्य बिभ्रुषो अबिभ्रु दर्न्धयुः शर्धत इन्द्र दस्यून २
 पातां सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीरुघो जरितारभृती ।
 कर्ता वीराय सुष्वय उ लोकं दाता वसुं स्तुवते कीरये चित ३ (१५५)

गन्तेयान्ति सर्वना हरिभ्यां बुध्निर्वर्जं पपिः सोमं वृदिगाः ।
 कर्ता वीरं नयं सर्ववीरं श्रोता हवं गृणतः स्तोमवाहाः ४
 अस्मै वयं यद् वावान तद् विविष्म इन्द्राय यो नः प्रविबो अपस्कः ।
 सुते सोमं स्तुमसि शंसदुक्थेन्द्राय ब्रह्म वर्धनं यथासत् ५ [१५]

ब्रह्माणि हि चकृषे वर्धनानि तावत् त इन्द्र मतिभिर्विविष्मः ।
 सुते सोमं सुतपाः शंतमानि रान्द्र्या क्रियास्म वक्षणाणि यज्ञैः ६
 स नो बोधि पुरोळाशं रराणः पिबा तु सोमं गोक्रजीकमिन्द्र ।
 एवं बहिर्यजमानस्य सीवो—रं कृधि त्वायत उ लोकम् ७
 स मन्दस्वा ह्यनु जोषमुग्र प्र त्वा यज्ञास इमे अभुवन्तु ।
 प्रेमे हवासः पुरुहूतमस्मे आ त्वेयं धीरवस इन्द्र यम्याः ८
 तं वः सखायः सं यथा सुतेषु सोममिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् ।
 कुवित् तस्मा असति नो भराय न सुष्टिमिन्द्रोऽवसे मृधाति ९
 एवदिन्द्रः सुतं अस्तावि सोमं भरद्वाजेषु क्षयदिन्मघोनः ।
 असद् यथा जरित्र उत सूरि—रिन्द्रो रायो विश्ववारस्य दाता १० [१६] (१६२)

(२४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १४-४१]

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वृषा मवृ इन्द्रे श्लोक उक्था सचा सोमेषु सुतपा क्रजीषी ।
 अर्चत्र्यो मचवा नृभ्य उक्थे—द्युक्षो राजा गिरामक्षितोतिः १
 ततुरिर्वीरो नर्यो विचेताः श्रोता हवं गृणत उव्युतिः ।
 वसुः शंसो नरां कारुधाया वाजी स्तुतो विवथे दाति वार्जम् २
 अष्टो न चक्रयोः शूर बृहन् प्र ते मङ्गा रिरिचे रोदस्योः ।
 वृक्षस्य नु ते पुरुहूत वया व्युत्तयो रुरुहुरिन्द्र पूर्वीः ३
 शर्षीवतस्ते पुरुशाक शाका गवामिव मृतयः संचरणीः ।
 वत्सानां न तन्तयस्त इन्द्र दामन्वन्तो अकामानः सुदामन् ४
 अन्यवृद्य कर्षरमन्यदु श्वो ऽसंच सन्मुहुंराचक्रिन्द्रः ।
 मित्रो नो अत्र वरुणश्च पूषा ऽयो वशस्य पर्येतास्ति ५ [१७] (२६७)

वि त्वदापो न पर्वतस्य पूष्ठा—दुकथेभिर्निद्रानयन्त युज्ञैः ।	
तं त्वाभिः सुदुतिभिर्वाजयन्त आजिं न जग्मुर्गिर्वाहो अश्वाः	६
न यं जरन्ति शरवो न मासा न याव इन्द्रमवकर्शयन्ति ।	
वृद्धस्य चिद् वर्धतामस्य तनूः स्तोमैभिरुक्थैश्च शस्यमाना	७
न वीळ्वे नर्मते न स्थिराय न शर्धते दस्युजूताय स्त्वान् ।	
अत्रा इन्द्रस्य गिरयश्चिदृष्या गम्भीरे चिद् भवति गाधमस्मे	८
गम्भीरेण न उरुणामञ्जिन् प्रेषो यन्धि सुतपावन् वाजान् ।	
स्था ऊ पु ऊर्ध्व ऊती अरिषण्य—भृक्तोर्व्युष्टौ परितक्मयायाम्	९
सचस्व नायमर्षसे अभीक इतो वा तमिन्द्र पाहि रिषः ।	
अमा चैनमरण्ये पाहि रिषो मवेम शतहिमाः सुवीराः	१० [१८] (२७२)

(२५)

१ बाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । ऋष्टिष् ।

या तं ऊतिरिवमा या परमा या मध्यमेन्द्रं शुष्मिन्नस्ति ।	
तामिरु पु वृत्रहर्ष्येऽवीर्न एभिश्च वाजैर्महान् न उग्र	१
आग्निः स्पृधो मिथुतीरिषण्य—भूमित्रस्य व्यथया मनुमिन्द्र ।	
आग्निर्विम्बा अभियुजो विषूची—रायां विशोऽर्वा तानीर्वासीः	२
इन्द्रं जामय उत येऽजामयो ऽवाञ्जीनासो वनुषो युयुजे ।	
त्वमेवा विधुरा शर्वांसि जहि वृष्ण्यानि कृणुही पराचः	३
शूरो वा शूरं वनते शरीरैस्तनूकचा तरुषि यत कृण्वैते ।	
तोके वा गोषु तनये यदुप्सु वि कन्दसी उर्वरासु ब्रवैते	४
नहि त्वा शूरो न तुरो न धृष्णु—न त्वा योधो मन्यमानो युयोध ।	
इन्द्र नकिङ्गा प्रत्यस्त्येषां विश्वा जातान्यभ्यसि तानि	५ [१९]

स पत्यत उभयोरनुष्णमयो—र्यवी वेधसः समिथे हवन्ते ।	
वृत्रे वा महो नृवति क्षये वा व्यचस्वन्ता यदि वितन्तसेते	६
अर्ध स्मा ते चर्षणयो यदेजा—निन्द्रं आतोत मवा वरुता ।	
अस्माकांसो ये नृतमासो अर्य इन्द्रं सुरयो दधिरे पुरो नः	७
अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहर्ष्ये ।	
अनु अन्नमनु सहो यजत्रे—न्द्रं वृत्रेमिरनु ते नृपहो	८ (१८०)

बुधा नः स्पृशः समजा समस्विन्न रारन्धि मिष्टतिरक्षेयीः ।
विधाम वस्तोरवसा गुणन्तो भरद्वाजा उत तं हन्त्र नूनम्

९ [२०] (२८१)

(२६)

८ भार्हरूपत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । मिष्टुप ।

बुधी नं हन्त्र ह्यामसि त्वा महो वाजस्य साती वाकुषाणाः ।
सं यद् विशोऽयन्तु शूरसाता उग्रं नोऽवः पार्ये अहंन वाः
त्वां वाजी हवते वाजिनेयो महो वाजस्य गधस्य साती ।
त्वां बुत्रेष्विन्तु सत्यतिं तर्हन्तं त्वां चंटे मुष्टिहा गोषु पुष्पन्
त्वं कृषिं चोदयोऽर्कसाती त्वं कुत्साय शुष्मं वाशुचं वर्क ।
त्वं क्षिरो अमर्मणः पराह—अतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन्
त्वं रथं प्र मरो योधमुष्व—मावो पुष्पन्तं वृषभं दशधुम् ।
त्वं तुष्टं वेतस्त्रये सचाहन् त्वं तुर्जिं गुणन्तमिन्द्र तूतोः
त्वं तदुष्वभिन्त्र बर्हणा कः प्र यच्छ्रुता सहस्रा शूर वृषि ।
अर्ब गिरेवासं शम्बरं हन् प्रावो विबोदासं चित्राभिह्वती

१

२

३

४

५ [२१]

त्वं भृद्धाभिर्मन्वसानः सोमैर्—कुमीतये चुमुरिमिन्द्र सिष्वप ।
त्वं रजिं पिठीनसे दृशस्यन् वृष्टिं सहस्रा शक्या सचाहन्
अहं चन तत् सुरिभिरानयां तव ज्यायं हन्त्र सुहृमोजः ।
त्वया यत् स्तवन्ते सधवीर वीरा—क्षिक्कयेन नहुंवा शविष्ठ
वयं ते अस्याभिन्त्र द्युज्जहती सत्वायः स्याम महिन् प्रेष्ठाः ।
प्रार्तर्दनिः क्षत्रधीरस्तु मेष्ठो वने वृज्जणां सनये धनानाम्

६

७

८ [२२] (२८९)

(२७)

८ भार्हरूपत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । ८ अभ्यवर्तती वायमानः (दानं) । मिष्टुप ।

किमस्य मधु किमस्य पीता—विन्त्रः किमस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निबद्धि किं ते अस्य पुरा विविधे किमु नूतनासः
सर्वस्य मधु सर्वस्य पीता—विन्त्रः सर्वस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निबद्धि सत् ते अस्य पुरा विविधे सवु नूतनासः

१

२

(२९१)

नहि नु ते मङ्गिनः समस्य न मेवचन मयवस्वस्य विप्र ।	
न राधसोराधसो नूतनस्येन्द्र नर्किर्षहृश इन्द्रियं ते	३
एतत् त्यत् तं इन्द्रियमयेति येनावधीर्षरशिसस्य शेषः ।	
वज्रस्य यत् ते निहृतस्य शुष्मात् स्वनाबिदिन्द्र परमो वृद्धार	४
वधीविन्द्रो वरशिसस्य शेषो ऽभ्यावर्तिने चायमानाय शिक्षन ।	
वृचीर्वतो यद्धरियूपीयायां हन् पूर्वं अर्धं भियसापरो दत्त	५ [२३]
त्रिंशच्छतं वर्मिणं इन्द्र साकं यव्यावत्यां पुरुहूत भवस्या ।	
वृचीर्वन्तः झरवे पत्यमानाः पात्रा भिन्द्वाना न्यथान्यायन्	६
यस्य गावावरुषा सूर्यवस्य अन्तरु वु चरतो रेरिहाणा ।	
स सुअयाय तुर्षां परावाद् वृचीर्वतो वैववाताय शिक्षन	७
वृषो अग्नि रथिनो विंशतिं गा वधूमसो मयवा मह्यं सज्जाट ।	
अभ्यावर्ती चायमानो वधाति वृणाशेषं वक्षिणा पार्थवानाम्	८ [२४] (२९७)

(२८)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । गावः । २, ८ इन्द्रो गावो वा । त्रिष्टुप्, २-४ अगती, ८ अनुष्टुप् ।

आ गावो अगमन्तु भद्रमङ्गन् त्सर्विन्नु गोष्टे रणयन्त्वस्मे ।	
वृजार्धतीः पुरुकपा इह स्यु—रिन्द्राथ पूर्वीरुवसो वृहानाः	१
इन्द्रो यज्वने पूणते च शिक्ष—त्युपेद् वधाति न स्व मुपायति ।	
वृषोभूवो इविमिर्षस्य वधेय—झर्मिजे खिल्ये नि वधाति वैवयुम्	२
म ता नशान्ति न वमानि तस्करो नासामामित्रो व्यधिरा वधर्षति ।	
वृचीर्वच धामिर्वजति वधाति च ज्योगित तार्भिः सचते गोपतिः सह	३
न ता अर्धो रेणुककाटो अभुते न संस्कृतत्रमुप यन्ति ता अमि ।	
वृद्धमाधममर्षं तस्य ता अनु गावो मर्षस्य वि चरन्ति यज्वनः	४
गावो मजो गाव इन्द्रो मे अच्छान गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः ।	
इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामीन्द्रा मनसा चिदिन्द्रम्	५
पूयं गावो मेवचवा कृशं चि—वधीरं चित् कृणुथा सुप्रतीकम् ।	
मर्षं गृहं कृणुथ भद्रवाचो वृहद् वो वयं उच्यते समारु	६ (२९९)

प्रजावतीः सुयवसं रिशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।

मा वः स्तेन ईशत माघशंसः परि वो हेती रुद्रस्य वृज्याः

उपेदमुपपर्वनमासु गोषूप पृच्यताम् ।

उप ऋषभस्य रेतस्युपेन्द्र तव वीर्ये

७

८ [२५] (१०५)

— ३७६६ —

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० ६-३५]

(२९)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं वो नरः सखायं सेपुर्महो यन्तः सुमतये चकानाः ।

महो हि वाता बज्रहस्तो अस्ति महामु रणवमवसे यजध्वम्

आ यस्मिन् हस्ते नयीं मिमिक्षुरा रथे हिरण्यये रथेष्ठाः ।

आ रश्मयो गर्भस्थोः स्थूरयो राध्वन्नश्वासो वृषणो युजानाः

श्रिये ते पात्रा दुव आ मिमिक्षुर्धृष्णुर्वज्री शर्वसा दक्षिणावान् ।

वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नृतविशिरो बभूथ

स सोम आमिश्रतमः सुतो भूद् यस्मिन् एकितः पच्यते सन्ति धानाः ।

इन्द्रं नरः सुवन्तो ब्रह्मकारा उक्था शंसन्तो वृषवाततमाः

न ते अन्तः शर्वसो धाव्यस्य वि तु बाबधे रोदसी महित्वा ।

आ ता सुरिः पृणति तनुजानो युथेवाप्सु समीजमान ऊती

एवेदिन्द्रः सुहव ऋध्वो अस्तूती अनूती हिरिणिपः सत्वा ।

एवा हि जातो असमात्योजाः पुरु च वृत्रा हनति नि दस्यून्

१

२

३

४

५

६ [१] (१११)

(३०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

भूय इद् बावुधे वीर्यीर्यै एको अजुर्यो दयते वसूनि ।

प्र रिरिचे द्विव इन्द्रः पृथिव्या अर्धमिदस्य प्रति रोदसी उमे

अर्धा मन्ये बृहद्वसुधर्मस्य यानि वाधार नकिरा मिनाति ।

द्विवेद्वि सूर्यो वर्जतो भूद् वि सप्तान्युर्विया सुकतुर्धात

अद्या चिच्च चित् तदयो नवीनां यवाम्यो अरवो गातुमिन्द्र ।

नि पर्षता अश्रसवो न सेवुस्त्वया हव्वानि सुकतो रजौसि

१

२

३

(११४)

सत्यमित् तन्न त्वावीं अन्यो अस्तीन्द्र वेवो न मर्त्यो ज्यायान् ।

अहङ्गहिं परिशयानमर्णो ऽवोसृजो अपो अच्छा समुद्रम्

४

त्वमपो वि दुरो विष्णुवीरिन्द्र हृक्कर्मरुजः पर्वतस्य ।

राजामवो जर्गतश्चर्षणीनां साकं सूर्यं जनयन् द्यामुषासम्

५ [२] (३१६)

(३१)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ४ शकरी ।

अभूरेको रयिपते रयीणां मा हस्तयोरधिथा इन्द्र कुप्टीः ।

वि तोके अप्पु तनयि च सूरं ऽवोचन्त चर्षणयो विवाचः

१

त्वद् मियेन्द्र पार्थिवानि विश्वा ऽच्युता चिच्छ्यावयन्ते रजांसि ।

द्यावाक्षामा पर्वतासो वनानि विश्वं हृक्कर्मयते अजमन्ना ते

२

त्वं कुत्सेनामि शुष्णमिन्द्रा ऽशुषं युध्य कुर्यवं गर्विष्टौ ।

दशं प्रपित्वे अध सूर्यस्य मुषायश्चक्रमर्विवे रपांसि

३

त्वं शतान्यषु शम्बरस्य पुरो जघन्याप्रतीनि दस्योः ।

अशिक्षो यन्न शच्या शचीवो दिवोवासाय सुन्वते सुतके भरद्वाजाय गृणते वसुनि ४

स सत्यसत्वन महते रणाय रथमा तिष्ठ तुविनुष्ण भीमम् ।

याहि प्रपथिन्नवसोपं मद्रिक् प्र च भुत आवय चर्षणिभ्यः

५ [३] (३११)

(३२)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपुष्पाः सुतमान्यस्यै महे वीराय तवसे तुराय ।

विरिदिने वज्रिणे शंतमानि वचांस्यसा स्थविराय तक्षम्

१

स मातरा सूर्येणा कवीनां मवांसयद् रुजवर्द्धिं गृणानः ।

स्वाधीमिर्कर्मिर्वावज्ञान उः प्रियाणामसृजाह्वेदानम्

२

स वार्द्धिमिर्कर्मिर्वावज्ञान शम्बन् मितकुभिः पुरुकृत्वा जिगाय ।

पुरः पुरोहा ससिभिः सखीयन् हृक्का रुरोज कविभिः कविः सन्

३

स नीष्यामिर्जितारमच्छा महो वाजेमिर्महद्भिश्च शुष्यैः ।

पुरुषीरामिर्बुधम विस्तन्तां गिर्वणः सुविताय प्र याहि

४

(३२५)

स सर्गेण शर्वसा तक्तो अत्यै—एष इन्द्रो दक्षिणतस्तुगुणात् ।

इत्था सृजाना अनपावृष्य विवेर्विवि विविपुग्नमृष्यम्

५ [४] (३१६)

(३३)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य ओजिष्ठ इन्द्र तं सु नो द्वा मदो वृषन् त्वभिष्टिर्दाम्बान् ।

सोवश्व्यं यो वनवत स्वश्वो वृत्रा समत्सु सासहंमित्रान्

१

त्वां हीड्न्वापस्ते विवाचो हवन्ते चपणयः शूरसातो ।

त्वं विप्रमिवि पुणिरशाय स्वात् इत सर्जिता वाज्रमर्वा

२

त्वं तौ इन्द्राभयौ अमित्रान् दासा वृत्राण्यायां च शूर ।

वधीर्वनेव सुधितेभिरत्कैरा पृत्सु वृषि नृणां नृतम

३

स त्वं न इन्द्राकृषामिक्ती सखा विश्वायुरविता वृधे भूः ।

स्वर्षाता एदध्वयामसि त्वा युधन्तो नेमधिता पृत्सु शूर

४

नूनं न इन्द्रापरायं च स्या भवा मृत्तक उत नो अभिष्टौ ।

इत्था गुणन्तो महिनस्य शर्मन् विवि ध्याम पायं गोषतमाः

५ [५] (३१९)

(३४)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं च त्वे जग्मुगिरं इन्द्र पूर्वी—विं च त्वद यन्ति विश्वां मनीषाः ।

पुरा नूनं च स्तुतय ऋषीणां पस्पृध इन्द्र अध्युक्थार्का

१

पुरुहुता यः पुरुगूत ऋश्वो एकः पुरुप्रशान्तो अस्ति यज्ञैः ।

रथो न महं शर्वसे युजानोई ऽस्माभिरिन्द्रो अनुमाद्यो भूत

२

न यं हिंसन्ति धीतयो न वाणी रिन्दं नक्षन्तीकुमि वर्धयन्तीः ।

यदिं स्तोतारः शतं यत महस्रं गुणान्ति गिवणसं शं तदस्मै

३

अस्मा एतद विष्यैर्वैष माया मिमिक्षा इन्द्र न्ययामि सोमः

जने न धन्वन्ममि सं यदायः सत्रा दावृधुहवनानि यज्ञैः

४

अस्मा एतन्महाद्वेषमस्मा इन्द्राय स्तोत्रं मतिभिर्गवाचि ।

अस्रद् यथा महति वृत्ततुयं इन्द्रो विश्वायुरविता वृधस्रं

५ [६] (३२४)

(३५)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कदा भुवन् रथक्षयाणि ब्रह्म	कदा स्तोत्रे सहस्रपोष्यं दाः ।	
कदा स्तोमं वासपोऽस्य राया	कदा धियः करसि वार्जरत्नाः	१
कहिं स्विन् तर्विन्द् यष्टुमिर्द्वेन्	वीरर्वीरान नीळयासे जयाजीन् ।	
त्रिधातु गा अधि जयासि गोष्विन्द्रं द्युध्नं स्वर्वद धेह्यस्मे		२
कहिं स्विन् तर्विन्द् यज्जतित्रे	विश्वप्सु ब्रह्म कृणवः शविण्ट ।	
कदा धियो न निपुतो युवासे	कदा गोमघा हव्नानानि गच्छाः	३
स गोमघा जतित्रे अश्वश्चन्द्रा	वार्जभवसा अधि धेहि पृक्षः ।	
पीपिहीषः सुदुधामिन्द्र धेनुं	भरद्वाजेषु सुरुचो रुरुच्याः	४
तमा नूनं वृजनमन्यथा विच्छूरो यच्छक वि वुरो गृणीषे ।		
मा निररं शुक्रदुधस्य धेनो राक्षिरसान् ब्रह्मणा विप्र जिन्व		५ [७] (३४१)

(३६)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सत्रा मदासस्तव विश्वजन्याः	सत्रा रायोऽध ये पार्थिवासः ।	
सत्रा वार्जानाममवो विभक्ता	यद् द्वेषु धारयथा असुयम्	१
अनु प्र येजे जन ओजो अस्य	सत्रा वधिरे अनु वीर्याय ।	
स्युमगृभे दुधयेऽर्धेते च	कर्तुं वृत्रन्त्यपि वृत्रहत्ये	२
तं सधीवीरुतयो वृष्ण्यानि	पौस्यानि निपुतः सश्चुरिन्द्रम् ।	
समुद्रं न सिन्धव उक्थशुष्मा	उरुव्यचंसं गिर आ विशन्ति	३
स रायस्त्वामुप सृजा गृणानः	पुरुश्चन्द्रस्य त्वमिन्द्र वस्वः ।	
पतिबभ्रुथासंमो जनाना मेको	विश्वस्य भुवनस्य राजा	४
स तु बुधि भुत्या यो वृवोयु	धीर्न भ्रमामि रायो अयः ।	
असो यथा नः शवसा चक्रानो	युगेयुगे वयसा चेकितानः	५ [८] (३४६)

(३७)

५ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अर्वाग्रथं विश्ववारं न उग्रेन्द्रं युक्तासो हरयो वहन्तु ।		
कीरिदिच्छि त्वा हवते स्वर्वा	नृधीमहि सधुमार्वस्ते अघ	१ (३४७)

प्रो द्रोणे हरयः कर्मग्मन् पुनानास ऋज्यन्तो अमुबन् ।	
इन्द्रो नो अस्य पूर्यः पपीयाद् द्युक्षो मदस्य सोम्यस्य राजा	२
आसन्नाणार्सः शवसानमच्छेन्द्रं सुचको रथ्यासो अश्वाः ।	
अभि भव ऋज्यन्तो वहेयुर्न चिक्षु वायोरमृतं वि दस्येत	३
वरिष्ठो अस्य दक्षिणामियतीन्द्रो मघोनां तुविकूर्मितमः ।	
यया वज्रिवः परियास्यहो मघा च धृष्णो दस्ये वि सूरिन्	४
इन्द्रो वाजस्य स्थविरस्य वृतेन्द्रो गीमिर्विधतां वृद्धमहाः ।	
इन्द्रो वृत्रं हनिष्ठो अस्तु सत्वा ऽऽ ता सूरिः पूणति तूतुजानः	५ [९] (१५१)

(३८)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपाकित उबुं नश्चित्रतमो महीं भर्षद् द्युमतीमिन्द्रहृतिम् ।	
पन्यसीं धीतिं दैव्यस्य याम् अनस्य रातिं वनते सुदानुः	१
दुराच्चिदा वसतो अस्य कर्णा घोषादिन्द्रस्य तन्यति ब्रुवाणः ।	
एयमेन देवहूतिर्वधृत्या नम्रा गिन्द्रमियमुच्यमाना	२
तं वो धिया परमया पुराजा मजरमिन्द्रमभ्यनूष्यकैः ।	
ब्रह्मा च गिरो दधिरे समस्मिन् महौश्च स्तोमो अधि वर्धविन्दे	३
वर्धाद् यं यज्ञ उत सोम इन्द्रं वर्धाद् ब्रह्म गिरं उक्था च मन्म ।	
वर्धाहेनमुषसो यामन्नक्तो वर्धान् मासाः शरवो द्याव इन्द्रम्	४
एवा जज्ञान सहसे असाभि वावुधानं राधसे च धुतार्य ।	
महामुग्रमवसे विष नून मा विवासेम वृत्रतुर्यैषु	५ [१०] (१५६)

(३९)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मन्द्रस्य कुवेर्द्विग्यस्य बह्वे विप्रमन्मनो वचनस्य मध्वः ।	
अपां नस्तस्य सचनस्य देवे वो पुबस्व गृणते गोअंशः	१
अयमुज्ञानः पर्याद्विमुञ्चा क्रतधीतिभिर्कतुपुः ।	
रुजदरुणं वि बलस्य सानुं पर्णीर्वचोभिरमि योधविन्द्रः	२ (१५८)

- अयं द्योतयद्वृष्टतो व्युत्सृज्य वृषा वस्तोः शरव इन्दुरिन्द्र ।
 इमं केतुमवधुर्नृ बिद्वद्वां शुचिजन्मन उषसश्चकार ३
- अयं रोचयद्वृषो रूचानोऽहं स्यं वांसयद् व्युत्तेन पूर्वीः ।
 अयमीयत क्रतुयुगिरश्वैः स्वविद्या नामिना चर्षणिप्राः ४
- नृ गृणानो गृणते प्रल राज्ञिषः पिन्व वसुदेयाय पूर्वीः ।
 अप ओषधीरषिषा वनानि गा अर्षतो नृनृचसे गिरीहि ५ [११] (३६१)

(४०)

५ बार्हस्पत्यो भगद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- इन्द्र पिब तुभ्यं सुतो मदाया—ऽव स्य हरी वि मुचा सखाया ।
 उत प्र गाव्य गृण आ निषद्या—ऽथा यज्ञाय गृणते वयो धाः १
- अस्यं पिब यस्यं जज्ञान इन्द्र मदाय कृत्वे अपिषो विरप्तिन ।
 तमु ते गावो नर आपो अद्रि रिन्दुं समह्यन पीतये समस्मै २
- समिन्द्रे अग्नी सुत इन्द्र सोम आ त्वा वहन्तु हरयो वहिष्ठाः ।
 त्वायता मनसा जोहवीमीन्द्रा याहि सुविताय ग्रहे नः ३
- आ याहि शम्बदुशता यथाधेन्द्र महा मनसा सोमपेर्यम् ।
 उप ब्रह्माणि गृणव इमा नो—ऽथा ते यज्ञस्तन्वेदं वयो धाव ४
- यर्विन्द्र विषि पार्ये यद्वध ग्यद् वा स्वे सदेन यत्र वासि ।
 अतो नो यज्ञमर्षसे निषुत्वां त्सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः ५ [१२] (३६६)

(४१)

५ बार्हस्पत्यो भगद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- अहेळमान उप याहि यज्ञं तुभ्यं पवन्त इन्दवः सुतारः ।
 गावो न बञ्जिन् त्वमोको अच्छेन्द्रा गंहि प्रथमो यज्ञियानाम् १
- या ते काकुत् सुकृता या वरिष्ठा यया शम्बत् पिबसि मध्व ऊर्मिम् ।
 तयां पाहि प्र ते अच्छयुरस्थात् सं ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः २
- एष वृष्यो वृषमो विश्वरूप इन्द्राय वृष्णे समकारि सोमः ।
 एतं पिब हरिवः स्थातरुग्र यस्येजिषि प्रदिषि यस्ते अन्नम् ३ (३६९)

सुतः सोमो असुतादिन्नु वस्या नयं भेयाञ्जितुषे रणाय ।

सुतं तितित्वं उप याहि वृत्तं तेन विश्वास्तविषीरा पुणम्ब ४

ह्ययामसि त्वेन्द्र याह्यर्षा इरं ते सोमस्तन्वे भवाति ।

शतकतो मादयस्या सुतेषु प्रास्मौ अंव पृतनासु प्र विक्षु ५ [१३] (१७१)

(४२)

४ बाईस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ४ वृहती ।

प्रत्यस्मै पिपिबते विश्वानि विदुषे भर । अरं गमाय जग्मये ऽपंश्वाहृष्वने नरे १

एमेनं प्रत्येतं सोमेभिः सोमपातमम् । अमत्रेभिर्कजीषिण मिन्द्रं सुतेभिरिन्दुभिः २

यदीं सुतेभिरिन्दुभिः सोमेभिः प्रतिभूषंथ । वेवा विश्वस्य मेधिरो धूषत तंतमिषेते ३

अस्माअस्माह्वन्धसो ऽध्वर्यो प्र मरा सुतम् । कुवित संमस्य जेन्यस्य शर्धेतो ऽमिशस्तेरवस्परंत ४

[१४] (१७५)

(४३)

४ बाईस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । उज्जिह्व ।

वस्य त्यच्छम्भरं मधु दिवोदासाय इन्धयः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिबं १

यस्य तीव्रसुतं मधुं मध्यमन्तं च रक्षसे । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिबं २

यस्य गा अन्तरश्मनो मधे हृज्जहा अवासृजः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिबं ३

यस्य मन्वानो अन्धसो माघोनं दधिषि शवः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिबं ४ [१५] (१७९)

(४४)

| अतुर्योऽनुवाकः ४४५ अ० ४४-४९]

२४ शायुर्बाईस्पत्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-६ अनुष्टुप्, ७-९ (< वा) विराट् ।

यो रयिवो रयितमो यो द्युजैर्धुजवत्तमः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मधः १

यः शग्मस्तुं विशग्म ते रायो वामा मतीनाम् ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मधः २

येन वृद्धो न शर्वसा तुरो न स्वार्मिकृतिभिः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मधः ३

त्यमुं वो अग्रहणं गुणीषि शर्वस्तस्पतिम् ।

इन्द्रं विश्वास्तमं नरं मंहिष्टं विश्ववर्षीणम् ४

(१८१)

वं वृष्यन्तीद् गिरः पर्णि तुरस्य राधसः ।

तमिह्वस्य रोहती देवी शुष्मं स्पर्धतः

५ [१६]

तद् वं उरुस्यं वृहेण न्द्रायोपस्तृणीषणि ।

विषो न यस्वोतपो वि यद् रोहन्ति सक्तिः

६

अर्विद्वद् वक्षं मित्रो नवीयान् पणानो वृषेभ्यो वस्यो अचैत ।

ससवान् त्सौलामिर्धैतरीमि करुष्या पापुरंभवत् सखिभ्यः

७

कृतस्य पाधि वेधा अपायि भिय मनीसि देवासो अक्रन् ।

वधानो नाम महो वचोमि र्वर्षुदशये वेन्यो व्यावः

८

द्युमर्त्तमं वक्षं धेष्टस्मे सेधा जनानां पूर्विररातीः ।

वर्षीयो वयः कृणुहि शवीमि र्धनस्य सातावस्मौ अविद्वि

९

इन्द्र तुष्यमिन्मन्त्रवज्रभूम वयं वृत्रे हरिवो मा वि वेनः ।

नकिरापिर्वहशे मर्यत्रा किमङ्ग रंघचोर्दनं त्वाहुः

१० [१७]

मा जस्वनि वृषभ नो ररीथा मा ते रेवतः सस्ये रिषाम ।

पूर्वीष्टं इन्द्र निषिधो जनेषु गृह्यसुष्वीन् प्र वृहापृणतः

११

उवृध्राणीष स्तनयंस्त्रियती न्द्रो राधांस्यश्व्यानि गव्या ।

त्वमसि प्रविषः कारुधाया मा त्वावामान आ दमन् मघोनः

१२

अध्वर्यो वीर प्र महे सुताना मिन्द्राय मर म हस्य राजा ।

यः पूर्यामिरुत नूतनाभि र्गीर्मिवावृधे गृणतामृषीणाम्

१३

अस्य मधे पुरु वषीसि विद्धा निन्द्रो वृत्राण्यप्रती जघान

तमु प्र होषि मधुमन्तमस्मे सोमं श्रीरायं त्रिषिणे पिबंध्ये

१४

पातां सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्तां वृत्रं वज्रेण मन्दसानः ।

गन्तां युक्तां पञ्चवक्त्रा वसुधीनामविता कारुधायाः

१५ [१८]

इदं त्यत् पात्रमिन्द्रपान मिन्द्रस्य प्रियममुतमपायि ।

मत्सद् यथा सोमनसायं वेवं व्यस्मद् द्वेषो पुयवद् व्यहः

१६

एना मन्वानो गृहि हार शत्रु आमिमर्गामि मघवज्रमित्रान् ।

अमिषेणो अन्धावृषेर्विशानान् पराव इन्द्र प्र मृणा गृही च

१७

आसु ध्यां णो मघवजिन्द्र पु त्स्वस्मस्यं महि वरिवः सुगं कं ।

अपां तोकस्य तनयस्य जेव इन्द्रं सूरीन् कृणुहि स्मां नो अर्धम्

१८

(३९७)

आ त्वा हरयो वृषणो युजाना वृषरथासो वृषरश्मयोऽर्याः । अस्मत्त्राओ वृषणो वज्रवाहो वृष्णे मदाय सुयुजो वहन्तु	१९
आ ते वृषन् वृषणो द्रोणमस्थु घृतमुषो नोर्मयो मवन्तः । इन्द्र प्र तुभ्यं वृषभिः सुतानां वृष्णे भरन्ति वृषभाय सोमम्	२० [१९]
वृषासि त्रिवो वृषभः पृथिव्या वृषा मिन्धूनां वृषभः स्तिर्यानाम् । वृष्णं त इन्दुर्वृषभ पीपाय स्वादू रसो मधुपेयो वराय	२१
अयं देवः सहसा जार्यमान इन्द्रेण युजा पणिमस्तभायत । अयं स्वस्य पितुरापुधानीन्द्रमुष्णादशिवस्य मायाः	२२
अयमकृणोवृषसः सुपत्नी रयं सूर्ये अदध्राज्ज्योतिरन्तः । अयं त्रिधातुं त्रिवि गच्छनेषु त्रितेषु विन्ददुमुतं निगूळहम्	२३
अयं द्यावापृथिवी विष्कमाय वयं रयमपुनक् सप्तरश्मिम् । अयं गोषु शच्या पक्कमन्तः सोमो दाधार् दशयन्त्रमुत्सम्	२४ [२०] (४०३)

(४१)

३३ शंयुर्बाहस्पत्यः । इन्द्रः, ३१-३३ वृषुस्तथा । गायत्री, २९ अतिमिषुन्,
३१ पादमिषुन्, ३३ अनुष्टुप् ।

य आनयत् परावतः सुनीती तुर्वशं यदुम् । इन्द्रः स नो युवा सखा	१
अविभे चिद् वयो दध दनागुनां चिदर्वता । इन्द्रो जेता हितं धनम्	२
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । नाम्यं क्षीयन्त ऊतयः	३
सखायो ब्रह्मपाहसे ऽर्षन् प्र च गायत । स हि नः प्रमतिर्मही	४
त्वमेकस्य वृत्रह त्रविता द्वयोरसि । उतेहो यथा वयम्	५ [२१]
नयसीद्वति द्विषः कृणोष्युक्थञांसिनः । नृमिः सुवीर उच्यसे	६
ब्रह्माणं ब्रह्मवाहम् गीमिः सखायमुग्मियम् । गां न गृहसे हुवे	७
यस्य विश्वानि हस्तयो रूचुर्वसूनि नि द्विता । वीरस्य पुतनाषहः	८
वि हृळ्हानि चिदद्विषो जनानां शचीपते । बृह माया अनानत	९
तमुं त्वा सत्य सोमपा इन्द्रं वाजानां पते । अहंमहि अवस्यवः	१० [२२]
तमुं त्वा यः पुरामिध यो वा नूनं हिते धने । हव्यः स शुधी हवम्	११ (४१४)

धीमिरर्षेज्जिरर्षतो वाजौ इन्द्र भवाप्यान् । त्वया जेष्य हितं धनम् १२
अमुं वीरं गिर्षणो महौ इन्द्र धने हिते । भरे वितन्तसाप्यः १३
या तं ऊतिरमित्रहन् मक्षजवस्तमासति । तया नो हिनुही रथम् १४
स रथेन रथीतमो ऽस्माकेनाभियुग्वना । जेषि जिष्णो हितं धनम् १५ [२३]

य एक इत् तमुं ष्टुहि कृष्टीनां विचर्षाणि । पतिर्जिज्ञे वृषकतुः १६
यो गूणतामिवासिथा ऽऽपिकृती शिवः सखा । स त्वं न इन्द्र मुळय १७
शिष्य वज्रं गमस्त्यो रक्षोहत्यां वज्रिवः । सासहीष्ठा अभि स्पृषः १८
प्रजं रयीणां युजं सखायं कीरिषोदनम् । ब्रह्मवाहस्तमं हव १९
स हि विश्वानि पार्थिवौ एको वसूनि पत्यत । गिर्वेणस्तमो अधिगुः २० [२४]

स नो नियुद्धिरा पुंण कामं वाजैभिराश्विभिः । गोमर्द्धिर्गोपते धुषत् २१
तद् वो गाय सुते सखा पुरुदृताय सत्वेने । शं यद् गवे न शाकिनै २२
न छा वसुनि रयमते वानं वाजस्य गोमतः । यत् सीमूष अयद् गिरः २३
कुवित्सस्य प्र हि वृजं गोमन्तं दस्युहा गमत । शचीमिरपं नो वरत् २४
इमा उं त्वा शतकतो ऽभि प्र णोनुवुगिरः । इन्द्र वृत्सं न मातरः २५ [२५]

वृणाशं सुख्यं तव गौरसि वीर गव्यते । अश्वो अश्वायते भव २६
स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः २७
इमा उं त्वा सुतेसुते नक्षन्ते गिर्षणो गिरः । वृत्सं गावो न धेनवः २८
पुरुतमं पुरुणां स्तोतृणां विवाचि । वाजैर्मिर्वाजयताम् २९
अस्माकमिन्द्र भूत ते स्तोमो वाहिष्ठा अन्तमः । अस्मान् राये महे हिनु ३०
अधि वृषुः पणीनां वरिष्ठे मूर्धन्नस्थात् । उरुः कक्षो न गाङ्गयः ३१
यस्य वायोर्विष हवद् भद्रा रातिः सहस्रिणी । सद्यो वानाय महेते ३२
तत् तु नो विश्वे अय आ सवां गृणन्ति कारवः । वृषुं सहस्रदातमं सुरिं सहस्रसार्तमम् ३३ [२६] (४३६)

(४६)

१४ शंयुर्वाहस्यत्यः । इन्द्रः । प्रगाथाः (न्विचमा वृहती, समा सतोवृहती)

त्वामिन्द्रि हवामहे साता वाजस्य कारवः ।

त्वां वृषेर्विन्दु सत्यति नर-स्त्वां काप्तास्वर्षतः

१

(४३७)

- स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त भृष्णुया महः स्तवानो अद्रिषः ।
गामश्वे रथ्यमिन्द्र सं किर सत्रा वाजं न जिग्युषे २
- यः सत्राहा विचर्षणि—रिन्द्रं तं हूमहे वयम् ।
सहस्रमुष्क तुविनुमण सत्पति भवा समत्सु नो वृधे ३
बार्धसे जनान् वृषभेव मन्युना घृषी मीळ्ह कंचीषम ।
अस्माकं बोध्यविता महाधने तनूष्वप्सु सूर्ये ४
- इन्द्र ज्येष्ठं न आ भर्त् ओजिष्ठं पपुति भवः ।
येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओमे सुशिप्र माः ५ [२७]
- त्वामुग्रमवसे चर्षणीसहं राजन् वृषेषु हूमहे ।
विश्वे सु नो विथुरा पिब्युना वसो ऽमित्रान् त्सुषहान् कृधि ६
- यदिन्द्र नाहुषीष्वाँ ओजो नूम्णं चं कृत्विषु ।
यद् वा पञ्च क्षितिनां द्युन्नमा भर् सत्रा विश्वानि पौंस्यां ७
यद् वा तुक्षो मघवन दुह्यावा जने यन् पुरो कच्छ वृष्ण्यम् ।
अस्मभ्यं तद् रिरीहि सं नृपाहो ऽमित्रान् पुन्सु तुवर्णे ८
- इन्द्र त्रिधातु शरणं त्रिवरूथं स्वस्तिमत ।
हृदिर्पच्छ मघवज्यश्च मह्यं च यावया विद्युमैभ्यः ९
ये गम्यता मनसा शत्रुमावृमु—रमिप्रव्रन्ति भृष्णुया ।
अधं स्मा नो मघवस्मिन्द्र गिर्वेण—स्तनृपा अन्तमो भव १० [२८]
- अधं स्मा नो वृधे भवे—न्द्र नायमवा युधि ।
यवन्तरिक्षे पतर्यन्ति पर्णिनो विष्टवस्तिगम्युर्धानः ११
यत्र शूरांसस्तन्वो वितन्वते प्रिया शर्म पितृणाम् ।
अधं स्मा यच्छ तन्वे तजे च हृदि—रचितं यावय द्वेपः १२
- यदिन्द्र सर्गे अर्धत—इचोदपासे महाधने ।
असमने अध्वनि वृजिने पथि इयेनो इव भवस्यतः १३
सिन्धूरिव प्रवृण आश्रया यतो यक् क्रोशन्न प्वणि ।
आ ये त्रयो न बभूतव्यमिषि गृमीता शङ्खोर्गधि १४ [२९] (४५०)

(४७)

३१ गगो भारद्वाजः । इन्द्रः, १-५ सोमः, २० देव-भूमि-बृहस्पतीन्द्राः, २२-२५ सार्जयः प्रस्तोकः
(दानस्तुतिः), २६-२८ रथः, २९-३० बुधुभिः, ३१ बुधुमीन्द्रौ । त्रिष्टुप् ; १९ बृहती, २३ अनुष्टुप्,
२४ गायत्री, २५ द्विपदा त्रिष्टुप्, २७ जगती ।

स्वावृष्किलायं मधुमौ उतायं तीव्रः किलायं रसवौ उतायम् ।
उतो न्वस्य पयिर्वासमिन्द्रं न कश्चन सहत आहवेषु १
अयं स्वावृहिरिह मरिष्ट आस यस्येन्द्रो वृत्रहृत्ये ममाद ।
पुरुणि यक्ष्यौक्ता शम्बरस्य वि नवति नव च वेहोऽहं हन २
अयं मे पीत उर्वियति वाचं मयं मनीषामुशतीर्मजीगः ।
अयं वळुर्वीरिमिमीत धीरो न याम्यो मुर्वनं कच्चनारे ३
अयं स यो वरिमाणं पृथिव्या वर्ष्माणं त्रिवो अकृणोवृयं सः
अयं पीयूषं तिसृषु प्रवत्सु सोमो दाधारोर्वन्तरिक्षम् ४
अयं विवृच्चित्रहृशीकमर्णः शुक्रसंघनामुषसामनीके ।
अयं महान् महता स्कर्मने नोद द्यामस्तभ्राद वृषमो मरुत्वान् ५ [३०]

धुषत् पिब कलशे सोममिन्द्र वृत्रहा शूर समरे वसुनाम् ।
माध्वीदिने सर्वान् आ वृषस्व रयिस्थानो रयिमस्मासु धेहि ६
इन्द्र प्र णः पुरतेव पश्य प्र नो नय प्रतरं वस्यो अच्छ ।
मवा सुषारो अतिपारयो नो भवा सुनीतिरुत वामनीतिः ७
उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान् त्वर्वज्ज्योतिरग्रयं स्वस्ति ।
ऊष्वा ते इन्द्र स्थविरस्य बाहू उप स्थेयाम शरणा बृहन्ता ८
वरिष्ठे न इन्द्र वन्युरे धा बहिष्ठयोः शतावस्त्रभ्योरा ।
इषमा वक्षीषां वर्षिष्ठां मा नस्तारिन्मघवन् रायो अयः ९
इन्द्रं मूळ मध्यं जीवार्तुमिच्छ चोदय धियमयसो न धाराम् ।
यत किं चाहं त्वापुरिदं वदामि तज्जुषस्व कृषि मा वेवर्षन्तम् १० [३१]

आतारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवैहवे सुहवं शूरमिन्द्रम् ।
ह्वयामि शक्रं पुरहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ११
इन्द्रः सुत्रामा स्ववौ अश्वोमिः सुमूलीको मवतु विश्वेर्वेदाः ।
वार्षतां द्वेषो अमयं कृणोत सुवीर्यस्य पतयः स्याम १२ (४६२)

- तस्य वयं सुमती यज्ञिषस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।
 स सुत्रामा स्वर्वा इन्द्रो अस्मे आराच्छिद द्वेषः सनुतर्पुषोतु १३
 अब त्वे इन्द्र प्रवतो नोमि-गिरि ब्रह्माणि नियतो धवन्ते ।
 उरू न राधुः सर्वना पुरुष्यपो गा वज्रिन् युवसे समिन्वृन् १४
 क ई स्तवत् कः प्रृणात् को यजाते यदुग्रमिन्मघर्वा विश्वहावेत् ।
 पादाविव प्रहरन्नन्यमन्यं कुणोति पूर्वमपुं शक्वीमिः १५ [१२]
- शृण्वे वीर उग्रभृगं दमाय-न्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः ।
 एधमानद्विलुभर्यस्य राजा चोष्कूयते विश इन्द्रो मनुष्यान् १६
 परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति वितर्तुराणो अपरेभिरेति ।
 अनानुभूतीरवधून्वानः पूर्विरिन्द्रः शरदस्तर्तरीति १७
 रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाय ।
 इन्द्रो मायाभिः पुरुषं ईयते युक्ता हास्य हरयः ज्ञाता दश १८
 युजानो हरिता रथे भूरि त्वष्टेह राजति ।
 को विश्वाहा द्विषतः पक्ष आमत उतासीनेषु सुरिषु १९
 अगव्युति क्षेत्रमार्गन्म देवा उर्वी सती भूमिरंष्टुरणामृत ।
 बृहस्पते प्र चिकित्सा गर्विष्ठा-विधा सते जरित्र इन्द्र पन्थाम् २० [१३]
- द्विवेदिवे सहशीरन्यमधं कृष्णा असेध्वपु सध्नो जाः ।
 अहन् दासा वृषभो वंसनयन्तो दवजे वृषिन् शम्बरं च २१
 प्रस्तोक इक्षु राधमस्त इन्द्र दश कोशपीदश वाजिनोऽवात् ।
 दिवोदासादतिथिग्वस्य राधः शम्बरं वसु प्रत्यग्रमीप्स २२
 दशाश्वान् दश कोशान् दश वस्त्रार्थिभोजना ।
 दशो हिरण्यपिण्डान् दिवोदासादसानिषम २३
 दश रथान् प्रष्टिमतः ज्ञातं गा अर्धवभ्यः । अश्वथः पाश्वेऽदात् २४
 महि राधो विश्वजन्यं दधानान् भरद्वाजान् त्साज्जुषो अम्यवष्ट २५ [१४]
- वनस्पते वीरुहो हि भूया अस्मत्सत्त्वा प्रतरणः सुवीरः ।
 गोभिः सन्नद्धो असि वीळयस्वा-ऽऽस्थाता तं जयतु जेत्वानि २६
 द्विवस्पृथिव्याः पर्योज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्यामृतं सहः ।
 अपामोजमानं परि गोमिरावृत-मिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज २७ (७७७)

इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वर्कणस्य नारिः ।	
सेमा नो हव्यदाति जुषाणो देवं रथं प्रति हव्या गुमाय	२८
उप श्वासय पृथिवीमुत छां पुरुत्रा तं मनुतां विष्टितं जगत् ।	
स दुन्दुभे सज्जुरिन्द्रेण वेवै—वृराद् दवीयो अपं सेध झञ्जुन्	२९
आ कन्दय बलमोजो न आ धा निः ष्टनिहि दुरिता बार्धमानः ।	
अपं प्रोथ दुन्दुभे वृच्छुना इत इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीळयस्व	३०
आमूर्ज प्रत्यावर्तिधेमाः केतुमद् दुन्दुमिवीवदीति ।	
समम्बेपर्णाश्चरन्ति नो नरो ऽस्माकमिन्द्र रथिनो जघन्तु	३१ [३५] (४८१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३०]

(४८)

२९ शंयुर्बाह्वस्यः (वृजवाणिः) । १-१० मञ्जिः ११-१५, २०-२१ मरुतः (१३-१५ लिङ्गाका वा), १६-१९ पृथ्वी, २० द्यावाभूमौ वा पृथिवी । प्रगाथाः= (१, ३ वृहती; २, ४ सतोवृहती; ५ वृहती, ६ महासतोवृहती; ७ महावृहती, ८ महासतोवृहती; ९ वृहती, १० सतोवृहती; ११ ककुप्, १२ सतोवृहती), १३ पुराणिक, १४ वृहती, १५ अतिजगती, १६ ककुप्, १७ सतोवृहती, १८ पुराणिक, १९-२० वृहती, २१ महावृहती यवमध्या, २२ अनुष्टुप् ।

यज्ञार्थज्ञा यो अग्रये गिरागिरा च दक्षसे । प्रपं वयममृतं जातवदसं प्रियं मित्रं न शंसिषम १

ऊर्जो नपातं स हिनायमस्मयु—वीक्षोम हव्यदातय ।

भुवद् वाजेष्वाविता भुवद् वृध उत आता तनुनाम २

वृषा इमि अजरो महान् विमास्यर्षिषा ।

अजंसेण शोचिषा शोछुचच्छुचे सुवीतिमिः सु वीदिहि ३

महो वेवान् यर्जसि यक्षानुषक् तव कत्वात वृसना ।

अर्वाचः सीं कृणुष्यसे ऽवसे रास्व वाजोत वंसव ४

यमापो अद्रयो वना गर्भमृतस्य विपेति ।

सहसा यो मथितो जार्यते नृभिः पृथिव्या अधि सानवि ५ [१]

आ यः एषो भान्ना रोवृसी उमे धुमेन धावते विवि ।

तिरस्तमो वृहश ऊर्ध्वास्वा इयावास्वरूपो वृषा इयावा अरुषो वृषा ६

वृहज्जिग्मे अर्चिभिः शुक्रेण देव शोचिषा ।

मरुद्वाजे समिधानो यविष्ठय रेवकः शुक्र वीदिहि द्युमत पावक वीदिहि ७

विश्वासां गृहपतिविशामसि त्वमग्ने मानुषीणाम् ।

ज्ञातं पूर्वमिदं विष्ट पाद्वहंसः समेन्द्रां ज्ञातं हिमाः स्तोतृभ्यो ये च वदति ८ (४८१)

त्वं नञिच ऊत्या वसो राधांसि चोदय ।

अस्य गायस्त्वमग्ने रथीरसि विदा गांधं तुचे तु नः

९

परिं तोकं तनयं पतुमिह मरुधेरप्रयुत्वभिः ।

अग्ने हेळींसि बैव्यां युयोधि नो ऽश्वानि ह्वरांसि च

१० [२]

आ सखायः सबर्द्धां धेनुर्मजध्वमुप नव्यसा वचः । सूजध्वमनपस्फुराम् ११

या शर्धांय मारुताय स्वभानवे भवोऽमृत्यु धुक्षत । या मृळीके मरुतां तुराणां या सुज्ञैरेषयावरी १२

भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता । धेनुं च विश्वदोहस मिषं च विश्वभोजसम् १३

तं व इन्द्रं न सुकतुं वरुणमिव मायिनम् । अर्यमणं न मन्द्रं सुप्रभोजसं विष्णुं न स्तुष आविशे १४

त्वेपं शर्धो न मारुतं तुषिष्वप्यनर्वाणं पूषणं सं यथा ज्ञाता ।

सं सहस्रा कारिषश्चरणिभ्य आं आविर्गूळ्हा वसू करन् सुवेदां नो वसू करन् १५

आ मां पूषन्पुं द्रव शंसिपं नु ते अतिकृणं आघृणे । अघा अर्यो अरातयः १६ [३]

मा काकुम्भीरमुद वृहो वनस्पति मशस्तीर्वि हि नीनशः ।

मोत सूरौ अह एवा चन ग्रीवा आदधते वेः

१७

हृतेरिव तेऽवुकमस्तु सस्यम । अच्छिद्रस्य दधन्वतः सपूर्णस्य दधन्वतः १८

परो हि मर्त्यैर्गसि समो देवैरुत श्रिया । अभि स्यः पूषन् पृतनासु नस्त्वमवा नूनं यथा पुरा १९

वामी वामस्य धूतयः प्रणीतिरस्तु सुनुता । देवस्य वा मरुतो मर्त्यस्य वे जानस्य प्रयज्यवः २०

सद्यश्चिद यस्य चकृतिः परि छां देवो नेति सूर्यः ।

त्वेपं शवो दधिरे नाम यज्ञियं मरुतो वृत्रहं शवो ज्येष्ठं वृत्रहं शवः २१

सकृद्ध द्यौरजायत सकृद् भूमिर्जायत । पृथ्व्यां दुग्धं सकृत् पयस्तवृन्यो नानु जायते २२ [४]

(४९)

(५०१)

१५. कजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १५ शकरी ।

स्तुषे जनें सुवतं नव्यसीभिर्गीर्भिर्मित्रावरुणा मुप्स्यन्ता ।

त आ गमन्तु त इह श्रुवन्तु मुखत्रामा वरुणा मित्रो अग्निः

१

विशोर्विश इड्यमध्वेऽप्वहंसकनुमरतिं युवन्तोः ।

त्रिवः शिशुं सहमः सुनुमग्निं यज्ञस्य केतुमरुषं यज्ञधे

२

अरुपस्यं वृद्धितग विरुपं स्तुभिर्गन्या पिपिशे सुरा अन्या ।

मिथस्तुरा विचरन्ती पावके मन्म श्रुतं नक्षत क्रच्यमाने

३

(५०६)

प्र वायुमच्छां बृहती मनीषा बृहद्रथिं विश्ववारं रथपाम् ।
 द्युतद्यामा नियुतः पत्यमानः कविः कविर्मियक्षसि प्रयज्यो ४
 स मे वपुश्छदयदुम्बिनोर्यो रथो विरुक्मान् मनसा युजानः ।
 येन नरा नासत्येषयधैर्वर्तिर्याधस्तनयाय त्वमेन च ५ [५]

पर्यन्यवाता वृषभा पृथिव्याः पुरीषाणि जिन्वन्मर्त्यानि ।
 सत्यंभुतः कवयो यस्य गीर्भिर्जंगतः स्थातजंगदा कृणुध्वम् । ६
 पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धात ।
 ग्रामिगच्छिदं शरणं सजोषां दुराधर्यं गृणते शर्म यंसत् ७
 पथस्पथः परंपति वचस्या कार्भेन कृतो अभ्यानलकम् ।
 स नो रासच्छ्रुधश्चन्द्राग्रा धियं धियं सीषधाति प्र पूषा ८
 प्रथममार्जं यशसं वयोधां सुपाणिं कुवं सुगर्भस्तिष्ठुध्वम् ।
 होतां यक्षद यजतं पस्त्यानां मग्निस्त्वष्टरं सुहवं विभावां ९
 भुवनस्य पितरं गीर्भिर्गामी रुद्रं विषां वधयां रुद्रमकी ।
 बृहन्तमृष्यमजरं सुषुप्तं मृधर्युवेम कविनेषितासः १० [६]

आ युवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गन्त गृणतो वरम्याम् ।
 अचित्रं चिद्धि जिन्वथा वृधन्त इत्था नक्षन्तो नरो अङ्गिरस्वत ११
 प्र वीराय प्र तवसे तुरायाऽजां युधेवं पशुरक्षिरम्तम् ।
 स पिस्पृशति तन्विं भुतस्य स्मृभिर्न नाकं वचनस्य विपः १२
 यो रजोसि विममे पार्थिवाग्नि त्रिश्चिद् विष्णुर्मनवे बाधिताय ।
 तस्य ते शर्मक्षुपवृधमानि राया मवेम तन्वाऽ तनां च १३
 तपोऽहिर्बुध्न्यो अङ्गिरकैस्तत् पर्वतस्तत् सविता चनो धात ।
 तदोषधीमिरमि रातिषाचो भगः पुरंधिर्जिन्वतु प्र राये १४
 नू नो शयिं रथयं चर्षणिषां पुरुवीरं मह क्रतस्य गोपाम् ।
 क्षर्यं वाताजरं येन जनान् त्पृषो अवैवीरभि च क्रमाम विश आवैवीरभ्यः श्रवाम १५ [७] ५१८)

(५०)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥ ५ ॥ सू० ५०-६१]

१५ आशिष्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

हुवे वो वृषीमर्षिति नमोभिर्मृच्छीकाय वरुणं मित्रमग्निम् ।
 अग्निनामर्षणं सुकोवं ज्ञातुं देवान् त्सवितां भगं च १ (५१९)

सुज्योतिषः सूर्यं दक्षपितृ-ननागास्त्वे सुमहो वीहि देवान् ।
 मिजन्मानो य ऋतुसायः सत्याः स्वर्वन्तो यजता अग्निजिह्वाः २
 उत द्यावापृथिवी क्षत्रमुरु बृहद् रोदसी शरणं सुषुम्ने ।
 महस्करथो वरिवो यथा नो ऽस्मे क्षयाय धिषणे अनेहः ३
 आ नो रुद्रस्य सुनवो नमन्ता मद्या हृतासो वसवोऽधृष्टाः ।
 यवीमर्भे महति वा हितासो बाधे मरुतो अह्नाम देवान् ४
 मिम्यक्ष येषु रोदसी नु देवी सिषेक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वा ।
 बुत्वा हवै मरुतो यद्ध याथ भूमा रेजन्ते अध्वनि प्रविकि ५ [८]

अग्निं त्वं वीरं गिर्वेणसमूर्चं न्द्रं ब्रह्मणा जरितर्नवेन ।
 भवद्विद्धवमुपं च स्तवानो रासद् वाजो उर्यं महो गृणानः ६
 ओजानमापो मानुषीरमुक्तं धातं तोकाय तर्नयाय शं योः ।
 युषं हि ष्ठा मिषजो मानुतमा विश्वस्य स्थातुर्जगतो जनित्रीः ७
 आ नो देवः सविता त्रायमाणो हिरण्यपाणिर्यजतो जगम्यात ।
 यो दक्षर्षो उषसो न प्रतीकं व्युणुते वाशुपे वायीणि ८
 उत त्वं सुनो सहसो नो अद्या देवां अम्मिन्नध्वं ववृत्याः ।
 स्वाग्रहं ते सकृदिदं रातो तव स्यामग्नेऽवसा सुवीरः ९
 उत त्वा मे हवमा जगम्यातं नासत्या धीमिषुवमङ्ग विषा ।
 अग्निं न महस्तमसोऽमुमुक्तं तूषतं नरा कुरितादुभीकं १० [९]

ते नो रायो द्युमतो वाजवतो वृताः भूत नुवतः पुरुक्षोः ।
 वृशास्वन्तो विव्याः पार्थिवास्तो गोजाता अप्या मृच्छता च देवाः ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती सजोषा मीळ्हृष्मन्तो विष्णुर्मृच्छन्तु वायुः ।
 ऋमुक्षा वाजो द्वेयो विधाता पर्जन्यावाता पिप्यतामिषं नः १२
 उत स्य देवः सविता भगो नो ऽपा नपाद्वतु दानु पप्रिः ।
 त्वष्टा देवेभिर्जनिमिः सजोषा द्यौर्देवेभिः पृथिवी समुद्रेः १३
 उत नोऽहिर्बुध्न्यः शृणो त्वज एकपात पृथिवी समुद्रः ।
 विश्वं देवा क्रतावृधो हवानाः स्तुता मन्त्राः कविशब्ता अचन्तु १४
 एषा नपातो मम तस्य धीमि भरद्वाजा अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।
 आ हृतासो वसवोऽधृष्टा विश्वं स्तुतासो मृता यजत्राः १५ [१०] (५११)

(५१)

१६ ऋजिष्वा भारद्वाजः । बिम्बे देवाः । त्रिष्टुप्, १३-१५ उष्णिक्, १६ अनुष्टुप् ।

उदु त्यञ्चक्षुर्महिं मित्रयोरौ एति मियं वरुणयोरद्वधम् ।
 क्रतस्य शुचिं दर्शतमनीकं रुक्मो न द्विष उदिता व्यधोत १
 वेदु यक्षीणि विदधान्येषां देवानां जन्म सन्नतरा च विषः ।
 ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्मि चष्टे सूरौ अय एवान् २
 स्नुष उ वो मह क्रतस्य गोपा नर्विति मित्रं वरुणं सुजातान् ।
 अर्यमणं भगमद्वधधीती नच्छा वोचे सधन्यः पावकान् ३
 विशादसः सत्यतीरद्वधान् महो राजः सुवसनस्य व्रातान् ।
 यूनः सुक्षत्रान् क्षयतो द्विषो नृ नोदित्यान् पाम्यर्वितिं बुधोयु ४
 द्यौर्द्विषितः पृथिवि मातरधुग्मं भ्रातर्वसवो मूळतां नः ।
 बिम्ब आदित्या अदिते सजोषा अस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्त ५ [११]

मा नो वृकाय वृक्यं समस्मा अघायते रीरधता यजत्राः ।
 युयं हि ष्ठा रथ्यो नस्तनुनां युयं वृक्षस्य वचसो बभूव ६
 मा व एनो अन्यकृतं भुजेम मा तत् कर्म वसवो यज्ञरथ्ये ।
 बिम्बस्य हि क्षयथ बिम्बेदेवाः स्वयं निपुस्तन्वं रीरिषीष्ट ७
 नम इषुग्रं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 नमो देवेभ्यो नम ईश एषा कृतं चिदेनो नमसा विवासे ८
 क्रतस्य वो रथ्यः पुतवृक्षा नूतस्य पस्त्यसवो अद्वधान् ।
 तौ आ नमोभिरुक्चक्षसो नृन् बिम्बान् आ नमि महो यजत्राः ९
 ते हि श्रेष्ठवर्चस्तस्म उ नस्तिरो बिम्बानि दुरिता नयन्ति ।
 सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्नि-कृतधीतयो वक्त्रराजसत्याः १० [१२]

ते न इन्द्रः पृथिवी क्षामं बर्धन् पूषा भगो अदितिः पञ्च जनाः ।
 सुशर्माणः स्वर्चसः सुनीथा भवन्तु नः सुत्रात्रासः सुगोपाः ११
 नृ सुधानं त्रिष्यं नंशि देवा भारद्वाजः सुमतिं यानि होता ।
 आस्तानेमिर्यजमानो मियेधे देवानां जन्म वसुधुध्वन्द १२
 अप त्वं वृजिनं रिपुं स्तेनमग्रि वराध्वम् । वृषिष्ठमस्य सत्यते कृषी सुगम् १३ (५४६)

ग्रहाणः सोम नो हि कं सस्त्वित्यन्यवावशुः । जही न्यत्रिणिं पणिं वृको हि वः १४
युयं हि ष्ठा सुगानव इन्द्रज्येष्ठा अभिद्यवः । कर्ता नो अध्वन्ना सुगं गोपा अमा १५
अपि पन्थामगन्महि स्वस्तिगामनेहसम् । येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु १६ [१३]
(५९)

१७ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ७-१२ गायत्री, १४ जगती ।

न तद् विवा न पृथिव्यानु मन्यं न यज्ञेन नोत शर्मीभिर्गमिः ।
उज्जन्तु तं सुभ्वः । पर्वतासो नि हीयतामतिघ्राजस्यं यष्टा १
अति वा यो मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यः क्रियमाणं निनिस्ताम् ।
तपुषि तस्मै वृजिनानि सन्तु ब्रह्मद्विषममि तं शोचतु द्यौः २
किमङ्ग त्वा ब्रह्मणः सोम गोपां किमङ्ग त्वाहुरमिशस्तिपां नः ।
किमङ्ग नः पश्यसि निद्यमानान् ब्रह्मद्विष तपुषि हेतिमस्य ३
अवन्तु मामुषसो जायमाना अवन्तु मा सिन्धवः पिन्वमानाः ।
अवन्तु मा पर्वतासो ध्रुवासो ऽवन्तु मा पितरो वृहद्वीतो ४
विश्वदानीं सुमनसः स्याम पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।
तथा कर्द वसुपतिर्वसूनां देवा ओहानोऽवसागमिष्ठः ५ [१४]

इन्द्रो नेदिष्ठमवसागमिष्ठः सरस्वती सिन्धुभिः पिन्वमाना ।
पर्जन्यो न ओषधीभिर्मयोभूरग्निः सुशंसः सुहवः पितरं ६
विश्वे देवास आ गंत शृणुता म इमं हवम । एवं बर्हिनिं पीदत ७
यो वो देवा घृतस्नुना हव्येन प्रतिभूषति । तं विश्व उप गच्छथ ८
उप नः सूनवो गिरः शृण्वन्वमृतस्य ये । सुमूलीका मवन्तु नः ९
विश्वे देवा कृतावधं क्रतुभिर्हवन्भुतः । जुषन्तां युज्यं पर्यः १० [१५]

स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्वृणस्त्वष्टमान् मित्रो अर्यमा । इमा हव्या जुषन्त नः ११
इमं नो अग्ने अध्वरं हातर्वयुनशो यज । चिकित्वान् देवं जनम् १२
विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यहि ष्ट ।
ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम् १३
विश्वे देवा मम शृण्वन्तु यज्ञिया उमे रोदसी अपां नपाच्छ मन्यं ।
मा वो वचांसि पचिचक्ष्याणि वोचं सुप्तेष्विद वो अन्तमा मयेम १४ (५६३)

ये के च जमा महिनो अहिमाया विवो जजिरे अपां सुधस्थे ।

ते अस्मभ्यमिषये विश्वमायुः क्षप उसा वरिवस्यन्तु देवाः १५

अग्नीपर्जन्यावर्बतं धियं मे ऽस्मिन् हवै सुहवा सुष्टुति नः ।

इळामन्यो जनयद् गर्भमन्यः प्रजावतीरिष आ धत्तमस्मे १६

स्त्रीणे बर्हिषि समिधाने अग्नौ सुक्तेन महा नमसा विवासे ।

अस्मिन् नो अद्य विदथे यजत्रा विश्वे देवा हविषि मादयध्वम् १७ [१६] (५६६)

(५३)

१० बार्हस्पत्या भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ८ अनुष्टुप् ।

वयमु त्वा पथस्पते रथं न वार्जसातये । धिये पूषन्नयुजमहि १

अभि नो नयं वसु वीरं प्रयतवक्षिणम । वामं गृह्णीति नय २

अर्वित्सन्तं चिदाघृणे पूषन् दानाय चोदय । पणेश्चिद् वि ब्रूया मनः ३

वि पथो वार्जसातये विनुहि विमृधो जहि । साधन्तामुग्र नो धियः ४

परि तुन्धि पणीना—मारया हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ५ [१७]

वि पूषन्नारया तुद पणेरिच्छ हृदि प्रियम् । अथेमस्मभ्यं रन्धय ६

आ रिख किकिरा कृणु पणीनां हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ७

यां पूषन् ब्रह्मचोदनी—मारां बिमर्ष्याघृणे । तयां समस्य हृदय—मा रिख किकिरा कृणु ८

या ते अष्टा गोओपशा ऽऽघृणे पशुसाधनी । तस्यांस्ते सुन्नमीमहे ९

उत नो गोषणिं धियं—मश्वसां वाजसामृत । नृवत कृणुहि वीतये १० [१८] (४७६)

(५४)

१० बार्हस्पत्या भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन् विवुषां नय यो अञ्जसानुशासति । य एवेवमिति ब्रूवत १

समु पूष्णा गमेमहि यो गृह्णं अभिशासति । इम एवेति च ब्रूवत २

पूष्णश्चक्रं न रिप्यति न कोशोऽव पद्यते । नो अंस्य व्यथते पविः ३

यो अस्मे हविषाविधु—न्न तं पूषार्पि मृष्यते । प्रथमो विन्स्ते वसु ४

पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्बतः । पूषा वार्जं सनोतु नः ५ [१९]

पूषन्ननु प्र गा हृदि यजमानस्य सुन्वतः । अस्माकं स्तुवतामुत ६

(५८१)

माकिर्नेशन्माकीं रिषन्माकीं सं शारि केबटे । अथारिष्टामिरा गंहि	७
शुण्वन्तं पूषणं वयं मिर्यमनष्टवेदसम् । ईशानं राय ईमहे	८
पूषन् तवं व्रते वयं न रिष्येम कदा चन । स्तोतारंस्त इह स्मसि	९
परि पूषा परस्ताद्धस्तं दधातु दक्षिणम् । पुनर्नो नष्टमाजनु	१० [२०] (५८६)

(५५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

एहि वां विमुचो नपादाधृणे मं संचावहे । रथीकृतस्य नो भव	१
रथीतमं कपर्दिनमीशानं राधसो महः । रायः सखायमीमहे	२
रायो धारास्याघृणे वसो राशिरंजाश्व । धीवतोधीवतः सखा	३
पूषणं न्वृजाश्वमुप स्तोषाम वाजिनम् । स्वमुर्यो जार उच्यते	४
मातुर्दिधिषुमबवं स्वसुर्जारः शृणोतु नः । भ्रातेन्द्रस्य सखा मम	५
आजासः पूषणं रथे निशृम्भास्ते जनभिर्यम् । देवं वहन्तु बिभ्रतः	६ [२१] (५९२)

(५६)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ६ अनुष्टुप् ।

य एनमादिदेशति करम्भादिति पूषणम् । न तेन देव आदिशे	१
उत वा स रथीतमः सख्या सन्त्यतिपुंजा । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते	२
उतादः परुषे गवि सुरश्चक्रं हिरण्ययम् । न्यैरयद् रथीतमः	३
यदृद्य त्वां पुरुहूत ब्रवाम दस मन्तुमः । तत् सु नो मन्म साधय	४
इमं च नो गवेर्षणं सातये सीषधो गुणम् । आरात् पूषन्नसि भुतः	५
आ ते स्वस्तिमीमह आरेअधामुपावसुम् । अद्या च सर्वतातये श्वश्वं सर्वतातये ६	

[२२] (५९८)

(५७)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रापूषणौ । गायत्री ।

इन्द्रा नु पूषणां वयं सख्यायं स्वस्तये । हवेम वाजसातये	१
सोममन्य उपासदृत पातवे चध्वोः सुतम् । करम्ममन्य ईच्छति	२
अजा अन्यस्य वङ्गयो हरी अन्यस्य संमृता । ताभ्यां वृत्राणि जिघ्रते	३
यदिन्द्रो अनयद् रितो महीरयो वृषन्तमः । तत्र पूषामवत सचा	४ (६०२)

तां पूष्णः सुमतिं वयं वृक्षस्य प्र वयामिव । इन्द्रस्य चा रंमामहे ५
उत् पूष्णं युवामहे ऽमीश्वरिव सारथिः । मद्वा इन्द्रं स्वस्तये ६ [२३] (६०४)

(५८)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । त्रिष्टुप्, २ जगती ।

शुक्रं ते अन्यद् यजतं ते अन्यद् विष्णुरूपे अहनी द्यौरिवासि ।
विश्वा हि माया अर्वासि स्वधावो भद्रा ते पूषस्त्रिह रातिरंस्तु १
अजाश्वः पशूना वाजपस्यो धियंजिन्वो भुवने विश्वे अर्पितः
अष्टौ पूषा शिथिरामृद्धरीवृजत् संचक्षाणो भुवना देव ईयते २
यास्ते पूषन्नावो अन्तः संमुद्रे हिरण्यपीरन्तरिक्षे चरन्ति ।
तामिर्यासि कृत्यां सुर्यस्य कामेन कृत भव इच्छमानः ३
पूषा सुबन्धुर्दिव आ पृथिव्या इलस्पतिर्मधवा दृस्मवर्चाः ।
यं देवासो अददुः सूर्याये कामेन कृतं तवसं स्वश्रम ४ [२४] (६०८)

(५९)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । रुक्ती, ७-१० अनुष्टुप् ।

प नु बोवा सुतेषु वां वीर्याई यानि चक्रथुः ।
हतासो वां पितरो देवशत्रव इन्द्राग्नी जीवधो युवम् १
बल्लिन्था महिमा वा मिन्द्राग्नी पनिष्ठ आ ।
समानो वां जनिता भ्रातरा युवं युमाविहेहमातरा २
ओकिवांसां सुते सवां अम्वा सती इवादने ।
इन्द्रा न्वग्नी अर्बस्तेह वज्रिणां वयं देवा हवामहे ३
य इन्द्राग्नी सुतेषु वां स्तवत् तेष्वृतावृधा ।
जोषवाकं वदतः पञ्चहोषिणा न देवा भ्रसथश्चन ४
इन्द्राग्नी को अस्य वां देवौ मर्तश्चिकेतति ।
विष्वो अम्वानं युपुजान ईयत एकः समान आ रथे ५ [२५]

इन्द्राग्नी अपाकियं पूर्वागात् पठतीभ्यः । हित्वी शिरो जिह्वया वाक्वद्वचरत् त्रिंशत् पदा न्यक्रमीत् ६
इन्द्राग्नी आ हि तन्वते नरो धन्वानि बाह्वोः । मा नो अस्मिन् महाधने परां वक्तुं गर्विष्टिषु

७ (६१५)

इन्द्राग्नी तर्पन्ति मा—ऽद्या अयो अरातयः । अप द्वेषास्या कृतं युयुतं सूर्यावधि ८
इन्द्राग्नी युवोरपि वसुं विव्यानि पार्थिवा । आ न इह प्र यच्छतं रयिं विश्वायुषोषसम् ९
इन्द्राग्नी उक्थवाहसा स्तोमेभिर्हवनभुता । विश्वाभिर्गीर्भिरा गंतमस्य सोमस्य पीतये १०
[२६] (६१८)

(१०)

१५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । गायत्री; १-३, १३ त्रिष्टुप्, १४ बृहती, १५ अनुष्टुप् ।

अथर्धं वृत्रमुत संनोति वाज—मिन्द्रा यो अग्नी सङ्गुरी सपत्यात ।
इरज्यन्तां वसवस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्तां १
ता योधिष्टमभि गा इन्द्र नूनमपः स्वरुषसो अग्न ऊळ्हाः ।
दिशः स्वरुषसं इन्द्र चित्रा अपो गा अग्ने युवसे नियुत्वान् २
आ वृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मे रिन्द्र यातं नमोभिरग्ने अर्वाक ।
युवं राधेभिरकवभिरिन्द्रा—ऽग्ने अस्मै भवतमुत्तमेभिः ३
ता हुवे ययोरिदं पमे विश्वं पुरा कृतम् । इन्द्राग्नी न मर्धतः ४
उग्रा विघनिना मृधं इन्द्राग्नी हवामहे । ता नो मृच्छात ईदृशं ५ [२७]

हतो वृत्राण्यार्या हतो दासानि सत्पती । हनो विश्वा अप द्विषः ६
इन्द्राग्नी युवामिमे—ऽग्ने स्तोमां अनूयत । पिबतं शंभुवा सुतम् ७
या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो वाशुषे नरा । इन्द्राग्नी ताभिरा गंतम् ८
ताभिरा गच्छतं नरो—पेदं सर्वनं सुतम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये ९
तमीळ्विष्यो अर्चिषा वना विश्वा परिष्वजन्त । कृष्णा कृणोति जिह्वायां १० [२८]

य इन्द्र आविवासाति सुज्ञमिन्द्रस्य मय्यः । द्युम्नाय सुतरा अपः ११
ता नो वाजवतीरिष आशून् पिपुतमर्वतः । इन्द्रमग्निं च वोळ्हे १२
उमा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उमा राधसः सह मातृयध्वं ।
उमा वाताराविषां रयीणा मुमा वाजस्य सातये हुवे वाम १३
आ नो गव्येभिरव्यै—वमव्यैरुप गच्छतम् ।
सखायो नृवो सख्याय शंभुर्वेन्द्राग्नी ता हवामहे १४

इन्द्राग्नी शृणुतं हवं यजमानस्य सुन्वतः । वीतं हव्यान्या गतं पिबतं सोम्यं मधुं १५

[२९] (१११)

(६१)

१४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सरस्वती । गायत्री, १-३, १३ जगती; १४ त्रिष्टुप् ।

इयमवदाद् रभसमृणच्युतं दिवोदासं वधयश्वायं वृशुषे ।

या शश्वन्तमाचखादावसं पणि ता ते वृत्राणि तविषा सरस्वति ?

इयं शुष्मेभिर्बिसखा इषारुजत सानु गिरीणां तविषेभिर्हृमिभिः ।

पारावतभीमवसे सुवृक्षिभिः सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः २

सरस्वति वेबनिषो नि बर्हय प्रजां विश्वस्य वृसंयम्य मायिनः ।

उत क्षितिभ्योऽवनीरविन्दो विषमेभ्यो अश्रवा वाजिनीवति ३

प्र णो वृषी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामवित्र्यवतु ४

यस्त्वा देवि सरस्वत्युपहृते धने हिते । इन्द्रं न वृत्रतूर्ये ५ [३०]

त्वं देवि सरस्वत्यया वाजेषु वाजिनि । रदां पृषवं नः सनिम् ६

उत स्या नः सरस्वती घोरा हिरण्यवर्तनिः । वृत्रभी वंष्टि मुष्टुतिम ७

यस्या अनन्तो अहृत स्त्वेषश्चरिष्णुरणवः । अमश्चरति रोरुवत ८

सा नो विश्वा अति द्विषः स्वमृगन्या कृतावरी । अतन्नहेव सूर्यः ९

उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्रसा सुजुष्टा । सरस्वती स्तोम्या भूत १० [३१]

आपवृषी पार्थिवा न्युर रजो अन्तरिक्षम् । सरस्वती निदस्पातु ११

त्रिषधस्थां सप्तधातुः पञ्च जाता वर्धयन्ती । वाजेवाजे हव्या मृत १२

प्र या महिष्वा महिनासु चेकितं युष्मेभिर्न्या अपमामपस्तमा ।

रथं इव बृहती विभ्वेन कृतो पस्तुत्या चिकितुषा सरस्वती १३

सरस्वत्यमि नो नेषि वस्यो मापं स्फरीः पर्यसा मा न आ धक् ।

जुषस्व नः सख्या देह्या च मा त्वत् क्षेत्राण्यरेणानि गन्म १४ [३२] (६४७)

॥ इति ऋतुर्योऽष्टकः ॥ १ ॥

॥ अथ पञ्चमोऽष्टकः ॥ ५ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-२७]

(६१)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ६१-७५]

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

स्तुषे नरा विवो अस्य प्रसन्ताः । अश्विनां हृते जरमाणो अर्यैः ।

या सद्य उसा ऋषि ज्यो अन्तान् युयुषतः पर्युक्त वरांसि १

ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमाणा रथस्य भानुं करुचू रजोभिः ।

पुरु वरांस्यमिता मिमानाः । ऽपो धन्वान्यति याथो अजान् २

(६४९)

ता ह त्वद् वर्तियदर्भमुत्ते त्वा विष्य ऊहधुः शम्बद्वैः ।
मनोजवेभिरिषैः शयध्वै परि व्यधिर्दृशुषो मर्त्यस्य ३
ता नर्व्यसो जर्माणस्य मन्त्रो ष भूषतो युयुजानसंसी ।
शुभं पृक्षमिषमूर्जं वहन्ता होता यक्षत् प्रजो अभुग्गुहाना ४
ता बल्गू वृक्षा पुरुशाकतमा प्रजा नर्व्यसा वचसा विवासे ।
या शंसते स्तुवते शंभविष्ठा बभूवर्तुर्गृणते चित्रराती ५ [१]

ता भुज्युं विमिरन्त्यः संमुद्रात् तुग्रस्य सनुसंहधु रजोभिः ।
अरेणमिर्योजनेभिर्मुजन्ता पतत्रिमिरर्णसो निरुपस्थात् ६
वि जयुषां रघ्या यातमाद्रिं भुतं हवं वृषणा वधिमत्याः ।
दृशस्यन्ता शयध्वै पिप्यधुर्गा मिति च्यवाना सुमतिं भुरण्यू ७
यद् रोदसी प्रदिवो अस्ति भूमा हेळो देवानामुत मर्त्यजा ।
तदादित्या वसवो रुद्रियासो रक्षोयुजे तपुर्घं दधात ८
य ई राजानावुत्था विवध्व रजसो मित्रो वरुणश्चिकेत ।
गम्भीराय रक्षसे हेतिमस्य द्रोघाय चिद् वचंस आनवाय ९
अन्तरिक्षैस्तनयाय वर्तिर्धूमता यातं नुवता रथेन ।
सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य वनुष्यतामपि शीर्षा वनुक्तम १०
आ परमाभिरुत मध्यमामि निपुर्द्विर्यातमवमामिरवाक् ।
इच्छहस्य चिद् गोमतो वि व्रजस्य कुरो वर्त गृणते चित्रराती ११ [२] (६५८)

(६३)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अभिनौ । त्रिष्टुप्, १ विराट्, ११ एकपदा त्रिष्टुप् ।

क। त्या बल्गू पुरुहूताद्य दूतो न स्तोमोऽविदुष्मन्सवान् ।
आ यो अर्वाङ्गासंत्या वषर्त प्रेष्ठा ह्यसंथो अस्य मन्मन् १
अरं मे गन्तं हवनायास्मै गृणाना यथा पिबांधो अन्धः ।
परि ह त्वद् वर्तिर्याधो रिषो न यत् परो नान्तरस्तुत्यात् २
अकारि वामन्धसां वरीमन्नस्तारि बहिः सुप्रायणतमम् ।
उत्तानहस्तो युवयुर्वचन्दा ऽऽ वां नक्षन्तो अद्रय आञ्ज ३ (६६१)

ऊर्ध्वो वामगिरिर्ध्वरेष्वस्थात् प्र रातिरेति जूणिर्नीं कृताची ।	
प्र होता गृत्तमना उराणो ऽयुक्त यो नामन्त्या हवीमन्	४
अधि भिये दुहिता सूर्यस्य रथं तस्थी पुरुभुजा शतोरितिम् ।	
प्र मायामिमांयिना भूतमत्र नरां नृत् जनिमन् यजियांनाम	५ [३]
युवं श्रीमिर्वेज्ञतामिराभिः शुभे पुष्टिमृहधुः सूर्यायाः ।	
प्र वा वयो वपुषेऽनुं पतन् नक्षत्र वाणी सुदृता धिष्यया वाम	६
आ वा वयोऽश्वानो बहिष्ठा अभि प्रयो नासन्त्या बहन्तु ।	
प्र वा रथो मनोजबा असर्जी-बः पूक्ष इषिधो अनु पूर्वीः	७
पुरु हि वा पुरुभुजा वृष्णं धेनुं नृ इषं पिन्वतमसंक्राम ।	
स्तुतश्च वा माध्वी सुदृतिश्च रसाश्च ये वामनु गतिमग्मन्	८
उत मं क्रुञ्चे पुरयस्य रघ्वी सुमीळ्हे शतं पेरुके चं पक्ता ।	
शाण्डो दाक्षिणिणः स्मर्द्धिष्टीन् दशं वृशासो अभिवाचं क्रुष्वान्	९
सं वां शता नासन्त्या सहस्रा ऽश्वानां पुरुपन्थां गिरे दात ।	
भरद्वाजाय वीर नू गिरे दा-द्धता रक्षांसि पुरुदंससा स्युः	१०
आ वां सुभे वरिमन्त्सुरिभिः प्याम	११ [४] (६६९)

(६४)

६ भार्गवपत्यो भरद्वाजः । उवाच । विष्टुप ।

उदुं धिय उषसो रोचमाना अस्थुरपां नोर्मयो रुशन्तः ।	
कुणोति विश्वां सुपथा सुगा-न्यमूदु वस्वी दक्षिणा मघोर्नी	१
मद्रा ददृक्ष उषिया वि मा-स्युन् ते ज्ञोचिर्मानवो यामपतन् ।	
आविर्वर्क्षः कृणुषे शुभममानो-र्चो देवि रोचमाना महोभिः	२
बहन्ति सीमरुणासो रुशन्तो गावः सुभगां मुखिया प्रधानाम् ।	
अपेजते सूर्यो अर्त्तेषु शत्रून् बाधते तमो अजिरो न वोळ्हा	३
सुगोत ते सुपथा पथंते प्ववाते अपस्तरसि स्वभानो ।	
सा न आ बह पृथुयामध्रुव्ये रयिं दिवो दुहितरिष्यध्वै	४
सा बह योक्षमिरवातो-वो वरं बहसि जोषमनु ।	
त्वं दिवो दुहितया हं देवी पूर्वद्वती मंहना वृशता मूः	५ (६७७)

उत् ते वयश्चिद् वसतेरपपन्न नरंश्च ये पितृभाजो ब्युष्टौ ।

अमा सते बहसि भूरि वाम मुषो देवि दाशुषे मर्त्याय

६ [५] (६७५)

(६५)

६ बाहस्पत्या भरद्वाजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः क्षितिरुच्छन्ती मानुषीरजीगः ।

या भानुना रुशता राभ्या स्वज्ञापि तिरस्तमसश्चिद्वक्तून

१

वि तद् यपुररुणयुगिभरश्चैश्चित्रं भान्युषसश्चन्द्ररथाः ।

अग्रं यज्ञस्य बृहता नयन्तीर्वि ता बाधन्ते तम ऊर्म्यायाः

२

श्रवो वाजमिषमूर्जं वहन्ती नि दाशुषं उपसां मर्त्याय ।

मघोर्नीर्विरक्त पत्यमाना अवो धात विधते रत्नमद्य

३

इदा हि वो विधते रत्नमस्ती दा वीराय दाशुषं उपासः ।

इदा विप्राय जर्तते यदुक्था नि प्म मावते वहथा पुरा चित्

४

इदा हि त उषो अद्रिसाना गोत्रा गवामङ्गिरसो गृणन्ति ।

व्यर्केण बिभिवृक्षणा च सत्या नृणामभवद् देवहृतिः

५

उच्छा दिवो दुहितः प्रत्नवन्नो भरद्वाजवद् विधते मघानि ।

सुवीरं रपिं गृणते रिरिह्य रुगायमधि धति श्रवो नः

६ [६] (६८१)

(६६)

११ बाहस्पत्या भरद्वाजः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

वपुर्नु तच्चिकितुषे चिदस्तु समानं नाम धेनु पत्यमानम् ।

मर्तेष्वन्यद् द्रोहसे पीपाय सकृच्छक्रं दुदुहे पृश्निरुधः

१

ये अग्रयो न शोशुचन्निधाना द्विर्यत् त्रिमरुतो दावृधन्त ।

अरेणवो हिरण्ययास एषा साकं नृमणोः पौंस्यैभिश्च भूवन

२

रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति पुत्रा यांश्चो नु दाधृविमर्ग्ये ।

विद हि माता महो मही पा सेत पृश्निः सुव्वेदु गर्ममाधात

३

न य इषन्ते जनुषोऽया न्वः—ऽन्तः सन्तोऽवद्यानि पुनानाः ।

निषेद दुहे शुचयोऽनु जोष मनु श्रिया तन्वमुक्षमाणाः

४ (६८५)

मक्षु न येषु ब्रुहसे चिद्वया आ नाम धृष्णु मारुतं दधानाः । न ये स्तोना अयासो मद्वा नू चित सुदानुरव यासदुद्यान	५ [७]
त इषुद्याः शर्वसा धृष्णुषेणा उमे युजन्त रोदसी सुमेके । अध स्मैषु रोदसी स्वशोचै—रामबः नु तस्थौ न रोकः	६
अनेनो वा मरुतो यामो अस्त्व नृश्वश्चिद यमजत्यरथीः । अनयसो अनधीशू रजस्तू वि रोदसी पृथ्या याति सार्धन	७
नास्य वर्ता न तरुता न्वस्ति मरुतो यमवथु वाजसाती । तोके वा गोषु तर्नये यमपसु स वजं दतां पार्ये अध द्योः	८
प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वम् । ये सहांसि सहसा सहन्ते रेजते अग्रे पृथिवी मस्वभ्यः	९
त्विषीमन्तो अध्वरस्येव विद्युत् नृषुर्यवसो जुहोतु नाग्रेः । अर्चत्रयो धुन्यो न वीरा भ्राजजन्मानो मरुता अपृष्टाः	१०
तं वृधन्त मारुतं भ्राजदृष्टि रुद्रस्य सुनु हवसा विवासे । दिवः शर्घाय शुचयो मनीषा गिरयो नाप उग्रा अस्पृधन्	११ [८] (६९१)

(६७)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । मित्रावरुणौ । अष्टुप ।

विश्वेषां वा सतां ज्येष्ठतमा गीर्मिमित्रावरुणा वावृधर्ध्व । सं या रुमेव यमनुर्यमिष्टा द्वा जनों असमा बाहुभिः स्वैः	१
इयं मद वा प्र स्तुणीते मनीषो प प्रिया नमसा बर्हिश्छ । यन्तं नो मित्रावरुणावधृष्ट छर्दियं वा वरुध्वं सुदानू	२
आ यात मित्रावरुणा सुशस्त्यु प प्रिया नमसा ह्वयमाना । सं यावन्तःस्थो अपसेव जनां ऋधीयतश्चिद यतथो महित्वा	३
अश्वा न या वाजिनां पुतबन्धू ऋता यद् गर्गमदितिर्मरध्वै । प्र या महि महान्ता जार्यमाना घोरा मतीय रिपवे नि दीधः	४
विश्वे यद् वां मंहता मन्वमानाः क्षत्रं वेवांसो अवधुः सजोषाः । परि यद् मूथो रोदसी चिद्वर्षी सन्ति स्पशो अरुंधासो अमूराः	५ [९]

ता हि क्षत्रं धारयेथि अनु द्यून् हृहेथे सानुमुपमादिव द्योः । हृक्को नर्क्षत्र उत विश्ववेवो मूमिमातान् द्यां धासिनायोः	६ (६९८)
--	---------

ता विप्रं धेधे जतरं पूजय्या आ बत सद्यः समुत्तमः पूजयिषी ।	
न मृष्यन्ते युवतयोऽर्वाता वि यत् पयो विम्बजिन्वा भरन्ते	७
ता जिह्वा सक्रमेदं सुमेधा आ यद् वा सत्यो अरतिर्कृते भूत ।	
तद् वा महित्वं धृताम्नावस्तु युवं दृशुषे वि चरिष्टुमंहः	८
प्र यद् वा मित्रावरुणा स्पृधन् प्रिया धाम युवधिता भिनन्ति ।	
न ये देवास ओहसा न मर्ता अर्यज्ञसाधो अप्यो न पुत्राः	९
वि यद् वाचं कीस्तासो भरन्ते शंसन्ति के चिन्निषिषो मन्तानाः ।	
आक् वा ब्रह्म सत्यान्युक्था नर्किर्वेभिर्यतथो महित्वा	१०
अवोरिथा वा हृदिषो अभिष्टा युवोर्मित्रावरुणावस्कृधोयु ।	
अनु यद् गावः स्फुरानृजिप्यं धृष्णं यद् रणे वृषणं युनजन्	११ [१०] (७०१)

(१८)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, ९-१० जगती ।

भुष्टी वा यज्ञ उद्यतः सजोषा मनुष्यद वृक्तबर्हिषा यजश्चै ।	
आ य इन्द्रावरुणाविषे अद्य महे सुज्ञाय मह आषवर्तत	१
ता हि श्रेष्ठा देवताता तुजा शूराणां शर्विष्ठा ता हि भूतम् ।	
मधोनां महिष्ठा तृविशुष्म क्रतेन वृत्रनरा सर्वसना	२
ता गृणीहि नमस्येमिः शूचैः सुक्तेभिरिन्द्रावरुणा चकाना ।	
वज्रेणान्यः शर्वसा हन्ति वृत्रं सिष्वक्त्यन्यो वृजनेषु विप्रः	३
ग्राश्च यज्ञरश्च वावुधन्त विम्बे देवासो नरां स्वगृताः ।	
प्रेम्य इन्द्रावरुणा महित्वा द्यौश्च पृथिवि भूतभुवी	४
स इत् सुदानुः स्वर्वा क्रतावेन्द्रा यो वा वरुण दाशति त्मन् ।	
वृषा स द्विषस्तेव दास्वान वंसद् रथि रथिवर्तश्च जनान्	५ [११]
यं युवं वृश्वंष्वराय देवा रथि धृत्यो वसुमन्तं पुरुक्षम् ।	
अस्मे स इन्द्रावरुणवपि प्यात ऋ यो मनस्ति वनुषामशस्तीः	६
उत नः सुश्रात्रो देवर्गोपाः सूरिभ्य इन्द्रावरुणा रथिः प्यात ।	
येषां शुष्मः पृतेनासु साह्वान प्र सद्यो दृष्टा तिरते तत्तुरिः	७ (७१०)

नू न इन्द्रावरुणा गुणाना पूष्टं रषि सौम्यसायं देवा ।

इत्था गुणन्तो महिनस्य शर्धो ऽपो न नावा वृतिता तरेम

८

प्र सञ्जार्जे वृद्धते मम्म नु मिय—मर्षे देवाय वरुणाय सप्रथः ।

अयं य उर्वी मङ्गिना महिमतः क्त्वा दिमात्यजरो न ओषिषा

९

इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतं सोमं पिबतं मर्घं धृतवत्ता ।

युवो रथो अध्वरं देववीतये प्रति स्वसंमुप याति पीतये

१०

इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य वृष्णः सोमस्य वृष्णा वृषधाम ।

इवं वामन्धः परिषिक्तमम्भे आसद्यास्मिन् बर्हिषि मावयेधाम

११ [१२] (७१४)

(६५)

८ बर्हिषात्यो मरुद्वाजः । इन्द्राविष्णुः । विष्णुपु ।

सं वां कर्मणा समिषा हिंनोमी—न्द्राविष्णु अपंसस्पांर अस्य ।

जुषेधां यज्ञं द्रविणं च धत्त—मरिष्टिनः पृथिभिः पारयन्ता

१

या विश्वासां जनितांर मतीना—मिन्द्राविष्णू कुलशो सोमधाना ।

प्र वां गिरः शस्यमाना अवन्तु प्र स्तोभासां गीयमानासो अर्कैः

२

इन्द्राविष्णू मधपती मदाना—मा सोमं यातं द्रविणो दधाना ।

सं वामन्ध्रन्वक्तुमिर्मतीनां सं स्तोभासाः शस्यमानास उक्थेः

३

आ वामन्ध्रासो अमिमातिषाह इन्द्राविष्णू मधमादो वहन्तु ।

जुषेधां विश्वा हवना मतीना—मुप ब्रह्माणि शृणुतं गिरों मे

४

इन्द्राविष्णू तत पनयाय्यं वां सोमस्य मधं उरु चक्रमाथे ।

अहोपुत्तः—वरीयां ऽप्रयतं जीवसे नो रजोमि

५

इन्द्राविष्णू हविषा वावृधाना ऽग्राधाना नमसा रातहव्या ।

घृतासुती द्रविणं धत्तमम्भे संमुद्रः स्थः कुलशः सोमधानः

६

इन्द्राविष्णू पिबतं मध्वो अस्य सोमस्य दद्या जुठरं पूणेधाम ।

आ वामन्ध्रांसि मङ्गिराण्यग्म—बुप ब्रह्माणि शृणुतं हवों मे

७

जुमा जिग्यधुर्न परां जयेये न परां जिग्ये कतरश्चनैतोः ।

इन्द्राविष्णो यद्वर्षस्युषेधां त्रेधा सहस्रं वि तैर्वरेधाम्

८ [१३] (७१५)

(७०)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । द्यावापृथिवी । जगती ।

घृतवती भुवन्नानामभिधियो—र्वी पृथ्वी मधुदुधे सुपेशसा । द्यावापृथिवी वरुणस्य धर्मणा विष्कर्मिते अजरं भूरिरेतसा ।	१
असश्चन्ती भूरिधारे पर्यस्वती घृतं दुहाते सुकृते शुचिर्वते । राजन्ती अस्य भुवनस्य रोदसी अस्मि रेनः सिञ्चतं यन्मनुहितम् ।	२
यो वामुजव कर्मणाय रोदसी मतीं वृदाशं धिपणे स साधति । प्र प्रजामिजायते धर्मणस्परि युवाः सिक्ता विपुरुषाणि सव्रता ।	३
घृतेन द्यावापृथिवी अभिर्जति घृतभियां घृतपृचां घृतावुधा । उर्वी पृथ्वी होतृवूर्यं पुरोहितं ते इदं विषा इच्छेन्ते सुममिष्टये ।	४
मधुं नो द्यावापृथिवी मिमिक्षतां मधुश्चतां मधुदुधे मधुवते । दधानि यज्ञं द्रविणं च वृचता महि श्रवो वाजमस्मे सुवीर्यम् ।	५
ऊर्जं नो द्यौश्च पृथिवी च पिन्वतां पिना माता विश्वविदां सुदंससा । संरगणे रोदसी विश्वशम्भुवा मनि वाजं रयिमस्मे समिन्वताम् ।	६ [१४] (७२८)

(७१)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सविता । जगती, ४-६ त्रिष्टुप् ।

उदु प्य वृचः सविता हिरण्यया बाह्व अयंस्तु सर्पनाय सुकृतुः । घृतेन पाणी अभि प्रुण्युते मखो युवा सुदक्षो रजसो विधर्मणि ।	१
वृचव्यं वयं सवितुः सर्वाभनि श्रेष्ठे स्याम वसुनश्च दावने । यो विश्वस्य द्विपदो यश्चतुष्पदो निवेशने प्रसवे चासि भूमनः ।	२
अदक्षेमिः सवितः पायुभिर्ह्वं शिवमिरेद्य परि पाहि नो गर्यम् । हिरण्यजिह्वः सुविताय नय्यसे रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत ।	३
उदु प्य वृचः सविता वसुना हिरण्यपाणिः प्रतिशोषमस्थान । अयोहनुयंजतो मन्द्रजिह्व आ वाशुधे सुवन्ति मूरि वामम् ।	४ (७११)

उभू अयौ उपवृक्तेव ब्राह्म हिरण्यया सविता सुप्रतीका ।
 द्वयो रोहोस्यरुहन् पृथिव्या अरीरमत एतयन् कच्चिदश्वम् ५
 वाममुद्य सवितर्वामम् श्वो निवेदिवे वाममस्मभ्यं सावीः ।
 वामस्य हि क्षयस्य देव भुङ्क्ते रया धिया वामभाजः स्याम ६ [१५] (७३४)

(७२)

१. बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रासोमा । जिहृदुः ।

इन्द्रासोमा महि तद् वा महित्वं पुवं महानि प्रथमानि चक्रथुः ।
 पुवं सूर्यं विविदथुपुवं स्वः । विभ्या तमोस्यरुहन् निदध्व १
 इन्द्रासोमा वासयथ उपासन् मुन सूर्यं नयथो ज्योतिषा सह ।
 उप छां स्कम्भथुः स्कम्भन्तना प्रथतं पृथिवीं मानरं वि २
 इन्द्रासोमावहिमपः पतिष्ठा हयो वृत्रान् वा रथोऽन्यत ।
 प्राणीस्येरयतं नदीनामा संमद्राणि पप्रथुः पुरुणि ३
 इन्द्रासोमा एकमामास्वन्तन्नि गवामिद दधथुर्वक्षणांम् ।
 जगुमथुरनपिनद्धमासु रुद्राच्चित्रामु जगतीवन्तः ४
 इन्द्रासोमा पुवमङ्ग तरुत्रमपत्यसाचं श्रुत्यं रगाथ ।
 पुवं गुप्सं नर्यं चर्षणिभ्यः सं विव्यथुः पृतनापारम्भया ५ [१६] (७३५)

(७३)

३. बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । बृहस्पतिः । जिहृदुः ।

यो अद्विभित प्रथमजा कृतावा बृहस्पतिराङ्गिरसो हविष्मान् ।
 द्विवर्हेज्मा प्राघर्मसन् पिता न आ रोदसी वृषभो रंगवीति १
 जनाय चिद य ईवंत उ लोकं बृहस्पतिर्विवर्हेतो चकार ।
 भन् वृत्राणि वि पुरो वर्दगीति जयच्छत्रमित्रान् पुन्सु माहेन २
 बृहस्पतिः समंजयद् वसूनि महो वृजान् गोमतो देव एषः ।
 अपः सिषासन् त्वष्टा रप्रतीतो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमूर्केः ३ [१७] (७३६)

(७४)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सोमाकद्रौ । विष्णुप ।

- सोमाकद्रा धारयेथमसुर्यै । प्र वामिष्टयोऽरमभुवन्तु ।
 कर्मवमे सप्त रत्ना वर्धना शं नो भूतं द्विपदे शं चतुष्पदे १
- सोमाकद्रा वि बृहत् विष्वक् ममीवा या नो गयमाविबेहा ।
 आरे बधिथां निज्जैति पराचै रस्मे मद्रा सौभ्रवसानि सन्तु २
- सोमाकद्रा युषमेतान्यस्मे बिश्वा तनूषु भेषजानि धसम् ।
 अथ स्यतं मुञ्चतं यज्ञो अस्ति तनूषु बद्धं कृतमेनो अस्मत् ३
- तिग्मार्युधो तिग्महेती सुशोभौ सोमाकद्रावह सु मुञ्जतं नः ।
 प्र नो मुञ्चतं वरुणस्य पाशाद् गोपायतं नः सुमनस्यमाना ४ [१८] (७४)

(७५)

- १९ पादुभरद्वाजः । (सोमामाशिपः) १ वर्म, २ धनुः, ३ ज्या, ४ आर्जिः, ५ इषुधिः, ६ (पूर्वार्धः)
 सारथिः, ७ (उत्तरार्धः) रश्मयः, ८ अश्वः, ९ रथगोपाः, १० ब्राह्मण-पितृ-सोम-पाषा-
 धृयिबी-पूषाणः, ११-१२, १५-१६ इषवः, १३ प्रतोद्, १४ हस्तज्ञः,
 १५ बुद्धभूमि-कबल-ब्राह्मणस्पन्द्यादयः, १८ वर्म-सोम-वरुणाः,
 १९ देवब्रह्माणि । विष्णुपः ६, १० जगती, १२, १३, १५, १६, १९
 अलुब्धुप, १७ पङ्क्तिः ।

- जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद् वर्मी याति समदामुपस्थे ।
 अनाविद्धया तन्वा जय त्वं स त्या वर्मणो महिमा पिपतुं १
- धन्वना गा धन्वनाजि जयेम धन्वना तीवाः समदो जयेम ।
 बनुः शत्रोरपकामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम २
- क्षयन्तीवेदा गनीगन्ति कर्णे प्रियं सखायं पविषस्वजाना ।
 वीर्येव शिङ्गे वितताधि धन्व-क्षया इयं मर्मन पागयन्ती ३ (७४९)

ते आचरन्ती समनेव योषा मातेर्ष पुत्रं विमृतामुपस्थे ।
 अप शत्रून् विध्यतां संविद्वाने आर्क्षी इमे विष्कुरन्ती अमित्रान् ४
 बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्वा कृणोति समनावगत्य ।
 इषुषिः सङ्क्राः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः ५ [१९]

रथे तिष्ठन् नयति बाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषाराधिः ।
 अमीशूनां महिमानं पनापत् मनः पश्चादनु वच्छन्ति रुमयः ६
 तीमान् घोषान् कृण्वते कृषपाणयो ऽश्वा रथेभिः सह वाजयन्तः ।
 अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान् क्षिणन्ति शत्रून् रनपथ्ययन्तः ७
 रथबाह्वनं हविरस्य नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्यम् ।
 तत्रा रथमुपं शग्मं सवेम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः ८
 स्वायुधसदः पितरौ वयोधाः कृष्णोभितः शक्तीवन्तो गभीराः ।
 चिच्छेत्तेना इषुबला अर्धुभ्राः सतोर्वीरा उरवो ब्रानसाहाः ९
 बाह्वणासः पितरः सोमबासः शिषे नो द्यावापृथिवी अनेहसा ।
 पूषा नः पातु वुरिताहतावृषो रक्षा मार्किर्नो अचक्षस ईशत १० [२०]

सुपुणं वस्ते मृगो अस्या दन्ता गोमिः संनद्धा पतति बभ्रुता ।
 यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषेवः शर्मं वसन् ११
 कर्जीते परि वृद्धि नो ऽश्मा मयतु नस्तनूः ।
 सोमो अर्धि बर्वातु नो ऽर्दितिः शर्मं यच्छतु १२
 जा जहन्ति सान्वेषां जघनौ उपं जिघ्रते ।
 अम्बाजनि प्रचेतसो ऽश्वान् त्समत्सु बोदय १३
 अहिंरिब मोषीः पर्येति बाहुं ज्याया हेति परिबाधमानः ।
 हस्तान्नो विश्वा वयुनानि विद्वान् पुमान् पुमांसं परि पातु विश्वतः १४
 आलाक्ष्मा या रुहणीष्वर्य—थो यस्या अयो मुखम् ।
 इषं पर्जन्यरितस इष्यं देव्यै बृहन्नमः १५ [२१] (७६१)

अर्बसृष्टा परा पतु शरव्ये ब्रह्मसंशिते ।	
गच्छामित्रान् प्र पद्यस्व मासीषां कं वनोच्छिवः	१६
यत्र बाणाः संपतन्ति कुमारा विंशिसा इव ।	
तत्रा नो ब्रह्मस्यति—रदितिः शर्म यच्छतु विश्वाहा शर्म यच्छतु	१७
ममीणि ते वर्मेणा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानु वस्ताम् ।	
उरोर्वीरियो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तं त्वानु वेवा मंदन्तु	१८
यो नः स्वो अरणो यश्च निष्टथो जिर्वासति ।	
वेवास्तं सर्वे धूर्षन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम्	१९ [२२] (७६५)

॥ इति षष्ठं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र—संख्या

पञ्चममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ४३६८

षष्ठमण्डलस्य

७६५

सर्वयोगः—

५१३३

अथ सप्तमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१७]

१५ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । अग्निः । विराट्, १९-२५ त्रिष्टुप् ।

अग्निं नरो दीधितिमिरण्यो—हस्तच्युती जनयन्त प्रज्ञस्तम् । दूरेदृशं गृहपतिमथर्युम् १
 तमग्निमस्ते वसवो न्यृण्वन् त्सुप्रतिचक्षमवसे कुतश्चित् । वृक्षाप्यो यो दम् आस नित्यः २
 मेद्धो अग्रे दीदिहि पुरो नो ऽजस्रया सूर्या यबिष्ठ । त्वां शश्वन्त उप यन्ति वाजाः ३
 प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वः निः सुवीरांसः शोशुचन्त द्युमन्तः । यज्ञा नरः समासते सुजाताः ४
 वा नो अग्रे धिया रथि सुवीरं स्वपत्यं सहस्य प्रज्ञस्तम् । न यं यावा तरति यानुमाबान् ५ [२३]

उप यमेति युवतिः सुवक्षं क्रोषा वस्तोर्हविष्मती घृताची । उप स्वैनमरमतिर्वसुयुः ६
 विश्वा अग्रेऽप वृहत्तरी—र्यमिस्तपोभिरवहो जकथम् । प्र निस्वरं चातयस्वामीवाम ७
 आ यस्ते अग्न इधते अनीकं वसिष्ठ शुक्र दीदिवः पावक । उतो न एमिः स्तवथैरिह स्याः ८
 वि ये ते अग्रे मेजिरे अनीकं मतां नरः पित्र्यासः पुरुत्रा । उतो न एमिः सुमना इह स्याः ९
 इमे नरो वृत्रहृत्वेषु शूरा विश्वा अर्धवीरमि सन्तु प्रायाः । ये मे धियं पुनर्यन्त प्रज्ञस्ताम् १० [२४]

मा शुने अग्रे नि वदाम नृणां माशेषसोऽवीरता परि त्वा । प्रजावतीषु कुर्यासु कुर्य ११
 यमश्वी नित्यमुपयाति यज्ञं प्रजावन्तं स्वपत्यं क्षयं नः । स्वर्जमन्ना शेषसा वावृथानम् १२
 पाहि नो अग्रे रक्षसो अजुष्टात् पाहि धूर्तररूपो अघायोः । त्वा युजा पृतनार्यैरमि ष्याम् १३
 सेवृष्टिर्वास्तुष्ट्या यत्र वाजी तनयो वीर्यपाणिः । सहस्रपाथा अक्षरां समेति १४
 सेवृष्टिर्वा वनुष्यतो निपाति समेद्धारमंहस उरुव्यात् । सुजातासः परि चरन्ति वीराः १५ [२५]

अथ सो अग्निराहुतः पुरुत्रा यमीशानः समिद्विन्धे हविष्मान् । परि यमेत्वध्वेषु होता १६
 त्वे अग्न आहवनानि मूरी—जानास आ जुहुयाम नित्या । उभा कृण्वन्तो बहू म्रियेधे १७
 इमो अग्रे वीततमानि हव्या ऽजस्रो वक्षि वृषतातिमच्छ । प्रति न ई सुरमीणि व्यन्तु १८

मा नो अग्रेऽवीरिरे परा वा कर्वासुसेमंतये मा नो अस्यै ।

मा नः क्षुधे मा रक्षसं कृतावो मा नो वसे मा वन आ जुह्वर्थाः

१९ (१९)

नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छेदशाधि त्वं देव मघर्वज्यः सुषुदः ।
रातो स्यामोभयास आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः २० [२६]

त्वमग्ने सुहवो रण्वसंहक् सुवीती सूनो सहसो दिवीहि ।
मा त्वे सत्ता तनयि नित्य आ धृद्ध्या वीरो अस्मन्नर्यो वि वासीत २१

मा नो अग्ने दुर्मतये सत्तेषु देवेर्द्वेष्वग्निषु प्र वोचः ।
मा ते अस्मान् दुर्मतयो भूमाब्जिद् देवस्य सूनो सहसो नशन्त २२

स मतो अग्ने स्वनीक रेवा नर्मत्ये य आजुहोति हव्यम् ।
स देवता वसुवर्नि दधाति यं सूरिर्थां पुच्छमान एति २३

महो नो अग्ने सुवितस्य विद्वान् रथिं सूरिभ्य आ वहा बृहन्तम् ।
येन वयं संहसावन् मवेमा ऽर्विक्षितास आयुषा सुवीराः २४

नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छेदशाधि त्वं देव मघर्वज्यः सुषुदः ।
रातो स्यामोभयास आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः २५ [२७] (२५)

— ३७६६ —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३०]

(२)

११ मैत्रायण्यसिष्ठः । आर्यावृत्तं : (१ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, १ नराशंसः, १ इळः, ४ बर्हिः,

५ देवीर्द्धारः, ६ उपासानक्ता, ७ देव्यां होतारौ प्रचेतसो, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः,

९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य शोचा बृहद यजत धूममुषवन् ।
उप स्पृश क्रियं सानु स्तूपैः सं रश्मिभिस्ततनः सूर्यभ्य १

नराशंसस्य महिमानमपांमुप स्ताषाम यजतस्य यज्ञे ।
यं सुकृतवः शुचयो धियंथाः स्वदन्ति देवा उभयानि हव्या २

ईळेन्यं वो असुरं सुवक्षं मन्तवृते रादसी मत्यवाचम ।
मनुष्वदग्निं मनुना समिद्धं समध्वराय मनुमिर्महम ३

सपर्यवा भरमाणा अभिजु प्र वृज्जतं नमसा बर्हिर्गमौ ।
आजुहाना घृतपृष्ठं पृषट्ठं दध्वयवो हविषा मर्जयध्वम् ४

स्वाध्याई वि दुरो देवयन्तो ऽशिभयू रधयुर्द्वताता ।
पूर्वां शिशुं न मातरां गिहाणे समयुवो न समनेष्वञ्जन ५ [१]

उत योषणे क्रियं मही न उपासानक्ता सुदुषेव धेनुः ।
बर्हिषदां पुरुहूते मघोनी आ यज्ञियं सुवितार्य श्रयेताम ६ (११)

विप्रा यज्ञेषु मानुषेषु कारु मर्त्ये वा जातवन्दसा यज्ञेय्ये ।
 ऊर्ध्वं नो अध्वरं कृतं हवेषु ता देवेषु वनथो वार्याणि ७
 आ भारती भारतीभिः सृजोषा इडा देवमनुष्यभिरग्निः ।
 मरुस्वती सारस्वतीभिरवाक तिस्रो देवीर्बर्हिग्वं संदन्तु ८
 तन्नस्तुरीपमर्धं पोषयितु देवं स्वष्टार्वि रराणः स्यस्व ।
 यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तश्रोत्रा जायते देवकामः ९
 वनस्पतस्व सृजोषं देवा नग्निर्हविः शमिता संदयाति ।
 सद्गु होता सत्यतरो यजानि यथा देवानां जनिमानि वेदे १०
 आ याह्यग्ने समिधानो अवा विन्द्रेण देवः सूर्यं तुरभिः ।
 बर्हिन् आस्तामर्दिनिः सुपुत्रा ग्याहा देवा अमृता मादयन्ताम ११ [८] (३६)

(८)

१० मेवाचमणिर्वेमिष्ट । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं वो देवमग्निभिः सृजोषा यजिष्ठे दूनमध्वरं कृणुध्वम ।
 यो मर्त्येषु निधुर्विक्रतात्रा तपुर्मर्धा घृतान्नः पात्रकः १
 प्रोथदश्वो न यवसऽविष्यन् यदा महः संवरणाद व्यस्थान ।
 आदस्य वाता अनु वाति शोचि र्गन्धं स्म त व्रजने कृष्णमस्ति २
 उद यस्य ते नर्वजातस्य वृष्णाऽग्ने चरन्त्यजरो इधानाः ।
 अच्छा घामरुपो धूम एति सं दूनो अग्ने इयसे हि देवान ३
 वि यस्य ते पृथिव्यां पाजो अश्वेन तृपु यदन्ना समवृक्तः जग्मैः ।
 सनेव सृष्टा प्रसितिष्ठ एति यवं न दस्म जुहा विवक्षि ४
 तमिद क्रोषा तमुषसि यविष्ठ मग्निमत्यं न मर्जयन्त नरः ।
 निशिशांना अतिथिमस्य यानां कीदाय शोचिगहुतस्य वृष्णाः ५ [९]

सुसंहकृ ते स्वनीकं प्रतीकं वि यद रुक्मो न रंघम उपकं ।
 विवो न ते तन्यतुरेति शुष्म श्वित्रो न सूरः प्रति चक्षि भानुस ६
 यथा वः स्वाहाग्नये वाशेम परीळाभिघृतवन्दिश्च हर्दयः ।
 तेभिर्नो अग्ने अभितैर्महोभिः शतं पुमिरायसीभिनि पाहि ७

या वा ते सन्ति द्वाशुषे अधृष्टा गिरो वा याभिर्नुवतीरुष्याः ।
 ताभिर्नः सूनो सहसा नि पाहि स्मत् सूरिर्ऋतितृष्णातवेदः ८
 निर्यत् पूतेव स्वधितिः शुचिर्गात्र स्वया कृपा तन्वाद्य रोचमानः ।
 आ यो मात्रोरुशेन्यो जनिष्ट देवयज्याय सुकतुः पावकः ९
 एता नो अग्ने सौभगा दिवीह्यपि कर्तुं सुचेतसं वतेम ।
 विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [४] (४५)

(४)

१० मेधावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वः शुक्राय मानवे भग्ध्वं हव्यं मतिं चाग्नये सुपूतम् ।
 यो देव्यानि मानुषा जनुंष्यन्तर्विश्वानि विद्वान् जिगाति १
 स गृत्सा अग्निस्तरुणाश्चिदन्तु यतो यविष्टा अजनिष्ट मातुः ।
 सं यो वना युवते शुचिबुन भूरि चिद्विज्ञा समिद्वसि सद्यः २
 अस्य देवस्य संसद्यनीकिं यं मतांसः श्येतं जगृध्वे ।
 नि यो गृभं पौरुषेयीमुबोच दुरोकमग्निगायवे शुशोच ३
 अयं कविर्कविषु प्रचेता मनेष्वग्निर्मृतो नि धीयि ।
 स मा नो अत्र जुहुरः सहस्रः सदा त्वे सुमनसः स्याम ४
 आ यो योर्नि देवकृतं मसाद् कत्वा ह्यग्निर्मृतो अतारीत ।
 तमोपधीश्च वनिर्नश्च गभं भूमिश्च विश्वधा यसं बिभर्ति ५ [५]

इंशे ह्यग्निर्मृतस्य भूरे-गीर्णे गयः सुवीर्यस्य दातोः ।
 मा त्वा वयं सहसावह्वीरा माप्संवः परि पदाम् मादुवः ६
 परिपद्य ह्यरणस्य रेक्णो नित्यस्य गयः पतयः स्याम ।
 न शेषो अग्ने अन्यजातमन्यचेतानस्य मा पृथो वि दुक्षः ७
 नहि ग्रभायारणः सुशोभो अन्योदर्यो मनसा मन्तवा उ ।
 अधो चिदाकः पुनरिग्न स एत्या ऽऽ नो वाज्यभीषाळेतु नव्यः ८
 त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वभुं नः सहसावह्वीरा ।
 सं त्वा श्वसन्वदभ्येतु पाथः सं गयिः स्पृह्याय्यः सहस्री ९ (५५)

एता नो अग्ने सोमंगा विद्विह्यपि कर्तुं सुचेतसं वतेम ।

विश्वो स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु युयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

१० [६] (५६)

(५)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्र्ये तवसे मरध्वं गिरं विषो अरतये पृथिव्याः ।

यो विश्वेषाममृतानामुपस्थं वैश्वानरो वावुध जागृवद्भिः

१

पृष्टो विवि धाप्यग्निः पृथिव्यां नेता सिन्धूनां वृषभः स्तियानाम् ।

स मानुषीरमि विगो वि मोति वैश्वानरो वावुधानो वरेण

२

त्वद् भिया विशो आयन्नसिक्ती रसमना जहती भोजनानि ।

वैश्वानर पुरवे शोशुचानः पुरो यदग्ने दृग्यन्नर्वादेः

३

तर्ष त्रिधातु पृथिवी उत द्यौर्वैश्वानर व्रतमग्ने सचन्त ।

त्वं मासा रोवसी आ ततन्वाऽजस्रेण शानिषा शोशुचानः

४

त्वामग्ने हरितो वावुशाना गिरः सचन्ते धुनयो घृताचीः ।

पतिं कृष्तीनां रथ्यं रथीणां वैश्वानरमुपसां केतुमह्वाय

५ [७]

त्वे असुर्यं वसवो नृपवन् कर्तुं हि ते मित्रमहां जुपन्त ।

त्वं वस्युरोकेसो अग्न आज उरु ज्योतिर्जनयन्नार्याय

६

स जायमानः परमे व्योमन् वायुर्न पाथः पतिं पामि मृदाः ।

त्वं भुवना जनयन्ममि क्रन्नपत्याय जातवेदा दशम्यन

७

तामग्ने अस्मे इषमेरयस्व वैश्वानर द्युमतीं जातवेदः ।

यया राधः पिन्वसि विश्ववार पुथु श्रवां वृशगुषं मर्त्याय

८

तं नो अग्ने मघवज्यः पुरुक्षुं रथिं नि वाजं भृत्यं युवस्व ।

वैश्वानर महि नः शर्म यच्छ रुद्रेभिर्ग्रे वसुभिः सजोषाः

९ [८] (६५)

(६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र सञ्जानो असुरस्य प्रशस्तिं पुंसः कृष्तीनामनुमाद्यस्य ।

इन्द्रस्येव प्र तवसस्कुतानि वन्दे वारं वन्दमानो विवस्मि

१

(६६)

काविं केतुं धासिं भानुमद्वे हिन्वन्ति शं राज्यं रोदस्योः ।	
पुंरुरस्य गीभिर्ग विवासे श्रेष्ठतानि पूर्या महानि	२
न्यक्तुन ग्रथिनो मृधवाचः पूर्वैरुत्तमैः अंधा अंयुजान् ।	
प्रप्र तान् दम्बुगुप्तिविवाय पूर्वैश्चकारपणं अयंयुन	३
यो अपाचीनं तमोसि मदन्तीः प्राचींश्चकार नृतमः शचीभिः ।	
तमीशानं वस्वं अग्निं गुणीषु जनानं दमयन्तं पृतन्युन	४
यो वृहदाः अतमयद वधमेतानां अर्धपत्नीरुपमश्चकार ।	
स निरुध्या नहुपा वृहदा अग्निर्विशश्चक्र बलिहृतः सहोभिः	५
यस्य शर्मज्ञप विश्वे जनास त्वंस्तथ्युः सुमतिं भिक्षमाणाः ।	
वैश्वानरा वरमा रोदस्यो राशिः संसाद पित्रोरुपस्थं	६
आ दृवा दंद वृष्ट्याः वसूनि वैश्वानर उदिता सूर्यस्य ।	
आ समुद्रादवंगडा परंस्मादाग्निर्दे दिव आ पृथिव्याः	७ [९] (७१)

(७)

७ मैत्रायणी विष्णुः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो दृवं चितं महमानमग्निं पशुं न राजिनं हिषे नमोभिः ।	
भवां नो दृता अध्वरस्य विद्वान् तमसां वृषेषु विविदे मितद्वः	१
आ योह्यग्रे पृथ्याः अनु स्वा मन्द्रो दृवानां सम्यं नृषाणः ।	
आ भानु शुष्मैर्नृदयन् पृथिव्या जम्भेभिर्विश्वमुडाध्वग्वनानि	२
प्राचीनां यजः सुधितं हि बर्हिः श्रीर्णति अग्निर्गोष्ठितो न होता ।	
आ मातरा विश्ववारं दृवानां यतो यविष्ठ जज्ञिष मुशर्वः	३
सद्यो अध्वरे रथिगं जनन्त मानुषासो विचंतसो य एषाम् ।	
विशामधायि विष्पतिदुरोणेः अग्निर्मन्द्रो मधुवचा कृतावा	४
असादि वृतो वक्षिराजगन्वा तमिर्ब्रह्मा नृषवने विधत्ता ।	
द्यौश्च यं पृथिवी वावृधाते आ यं होता यजति विश्ववारम्	५
एते द्युक्षेमिर्विश्वमारतरन्त मन्त्रं ये वारं नर्या अतक्षन् ।	
प्र ये विशन्तिरन्त श्रोषमाणा आ ये मे अस्य दीर्घयज्ञतस्य	६ (७८)

नू त्वार्मग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सुनो सहसो वसुनाम् ।
इषं स्तोतृभ्यो मघवज्य आनङ् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७ [१०] (७९)

(८)

७ मैत्रायणवसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इन्धे राजा सम्रयो नमोभि र्वस्य प्रतीकमाहुतं घृतेन ।
नरो हव्येभिरीळते सुवाध आग्निरग्र उपसामशोचि १
अयमु प्य सुमहो अवेदि होता मन्द्रो मनुषो यद्वा अग्निः ।
वि मा अकः समृजानः पृथिव्या कृष्णपवित्रोपधीमिववक्षे २
कया नो अग्ने वि वसः सुवृत्तिं कामु स्वधामुणवः शस्यमानः ।
कदा मविम पतयः सुषत्र गयो वृन्तारो दुष्टरस्य साधाः ३
प्रप्रायमग्निर्मरुतस्य शृण्व वि यत सूर्यो न रचत बृहद् भाः ।
अग्नि यः पुरुं पृतनासु तस्थो घृतानो देव्या अतिथिः शुशोच ४
असंभित त्वे आहवनाति मरि भुवा विश्वेभिः समना अनीकिः ।
स्तुतभिदग्ने शृण्विषे गृणानः स्वयं वर्धस्व तन्वं सुजात ५
इदं वचः शतसाः संसहस्रमुवृण्वे जनिषीष्ट द्विबहीः ।
शं यत स्तोतृभ्य आपये भवति द्युमदमीवचार्तनं रक्षोहा ६
नू त्वार्मग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सुनो सहसो वसुनाम् ।
इषं स्तोतृभ्यो मघवज्य आनङ् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [११] (८३)

(९)

७ मैत्रायणवसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अबोधि जार उपसामुपस्था द्योता मन्द्रः कवितमः पावकः ।
वधाति केतुमुमयस्य जन्तो हव्या देवेषु द्रविणं सुकृत्सु १
स सुकृतयो वि दुः पणीनां पुनानो अकं पुरुमोजसं नः ।
होता मन्द्रो विशां वर्मना स्तिरस्तमो ददृशे शम्भ्याणाम् २
अमुरः कविरातिविस्वान् त्सुसंस्मिन्नो अतिथिः शिषो नः ।
वित्रमानुरुषसां प्रात्यग्ने ऽपां गर्मः प्रस्व आ विवेश ३
इन्द्रेणो वो मनुषो युगेषु समनगा अशुचज्जातवेदाः ।
सुसंज्ञा भानुना यो विमाति प्रति गावः समिधानं बुधन्त ४ (९०)

अग्नें याहि कृत्यं^१ मा रिषण्यो वृधौ अच्छा ब्रह्मकृता गुणेन ।
 शरस्वतीं मरुतो अश्विनापो यक्षिं वृषान् रत्नधेयाय विश्वान्
 त्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो जरूथं हन् यक्षिं राये पुरंधिम ।
 पुरुणीथा जातवेदो जरस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सर्वा नः

५

६ [१२] (१२)

(१०)

५ मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उषो न जारः पुधु पाजो अभेद् दधिद्युतव् वीद्यच्छोशुचानः ।
 वृषा हरिः शुचिरा भाति भासा धियो हिन्यान उशतीरजीगः
 स्वर्णं वस्तोरुषसांमरोचि यज्ञं तन्वाना उशिजो न मन्म ।
 अग्निजन्मानि वेष आ वि विद्वान् ब्रुवद् वृतो देवयावा वनिष्ठः
 अच्छा गिरो मतयो देवयन्तीं रग्निं यन्ति द्रविणं मिक्षमाणाः ।
 सुसंहशं सुप्रतीकं स्वञ्च हव्यबाह्वमरतिं मानुषाणाम्
 इन्द्रं नो अग्ने वसुभिः सजोषा रुद्रं रुद्रेभिरा वहा बृहन्तम् ।
 आवित्येभिरविति विश्वजन्यां बृहस्पतिमुक्कमिर्विश्ववारम्
 मन्त्रं होतारमुशिजो यर्विष्ठमग्निं विशा इळते अध्वरेषु ।
 स हि क्षपाञ्जं अमवद् रयीणा मतन्द्रो वृतो यजथाय वृषान्

१

२

३

४

५ [१३] (१०)

(११)

५ मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

महौ अस्यध्वरस्य प्रकेतो न ऊते त्वमृता मावयन्ते ।
 आ विश्वेभिः सूर्यं याहि देवेभ्यो होता पथमः सपिह
 त्वामीळते अजिरं कृत्याय हविष्मन्तः सवृमिभानुषासः ।
 यस्य वृषैरासदो बर्हिर्गने उहान्यस्यै सुदिना भवन्ति
 त्रिभिर्वृक्तोऽपि बिकितुर्वसुनि त्वे अन्तर्वाकृषे मर्त्याप ।
 मनुष्वर्गन इह यक्षि वृषान् मवां नो वृतो अभिहास्तिपावा
 अग्निरीशे बृहतो अध्वरस्या अग्निर्विश्वस्य हविषः कृतस्व ।
 कर्तुं वास्य वसवो जुषन्ताऽथा देवा दधिरे हव्यबाह्वम्

१

२

३

४

(१०२)

आग्नें बह हविरधाय वेवा—निन्मृज्येठास इह मादयन्ताम् ।
इमं यज्ञं विवि वेवेषु धेहि ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५ [१४] (१०९)

(१०)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्न्यं महा नमसा यविषुं यो व्रीदाय समिद्धः स्वे पुरोणे ।
वित्रमानुं रोदसी अन्तरुषीं स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्जम्
स महा विश्वा वृत्तानि साह्या नग्निः पृथे वम आ जातवेदाः ।
स नो रक्षिषद् वृत्ताव्यधा वृस्मान् गृणत उत नो मघोनः
त्वं वरुण उत मित्रो अंष्टे त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः ।
त्वे वसु सुषणनानि सन्तु ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१५] (१०९)

(१३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्रये विश्वकुचं धियुधं ऽसुरग्रे मन्म धीतिं भरध्वम् ।
मरे हविर्न वृद्धिषि प्रीणानो वैश्वानराय यतये मतीनाम्
त्वमग्ने होचिषा होहृचान आ रोदसी अपृणा जायमानः ।
त्वं वेबो आमिर्वास्तेरः ओ वैश्वानर जातवेदो महित्वा
जातो यक्षि मुषन्ता व्यस्यः पृथान न गोपा हर्यः परिज्मा ।
वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१६] (१०८)

(१४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् । इहती ।

समिधा जातवेदसे वेवाय वेवहृतिभिः ।
हविर्मिः शुक्रशोचिषे नमस्विनो वयं दाशेमाग्रये
वयं ते अग्ने समिधा विधेम वयं दाशेम सुपुती यजत्र ।
वयं वृतेनाध्वरस्य होत वयं वेव हविषा मग्नशोचे
आ नो वेबेमिरुप वेवहृति—मग्ने याहि वर्धन्ति जुषाणः ।
तुम्यं वेवाय दाशतः स्याम ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१७] (१११)

(१५)

१५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । गायत्री ।

उपसद्याय मीळहुषं आरुष्ये जुहुता हविः । यो नो नेषिषुमाप्यम् १
यः पञ्च चर्षणीगमि निषसावु दमेदमे । कविर्गृहपतिर्गुवा २
स नो वेदो अमात्यं मग्नी रक्षतु विश्वतः । उतास्मान् पात्वहंसः ३
नवं नु स्तोममग्रये दिवः श्येनाय जीजनम् । वस्वः कुबिक् वनाति नः ४
स्पाहा यस्य भियो हृशे रयिर्विरवतो यथा । अग्ने यज्ञस्य शोचतः ५ [१८]

सेमां वतु वर्षदूतिमग्निर्जुषत नो गिरः । यजिष्ठो हव्यवाहनः ६
नि त्वा नक्षय विरुपते द्युमन्तं देव धीमहि । सुवीरमग्न आहुत ७
क्षपं उरुश्वे दीदिहि स्वर्गनयस्त्वया वयम् । सुवीरस्त्वमस्मयुः ८
उप त्वा सातय नरो विषांसो यन्ति धीनिभिः । उपाक्षग सहस्रिणी ९
अग्नी रक्षोसि सधति शुक्रशोचिर्मन्यः । शुचिः पात्रक इड्यः १० [१९]

स नो राधांस्या भर्गं शानः सहसो यहो । भर्गश्च वातु वार्यम् ११
त्वमग्ने वीरवद् यशो कुवश्च सविता भर्गः । वितिश्च वाति वार्यम् १२
अग्ने रक्षां णो अहंसः प्राति पम देव रीषतः । तपिष्ठैरजरो वह १३
अधा मही न आयस्य नाधृष्टो नृषीतये । पूर्ववा ज्ञानमुजिः १४
त्वं नः पाहांसो दोषावस्तग्वायतः । दिवा नक्तमदाभ्य १५ [२०] [१९६]

(१६)

१६ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अग्निः । प्रगायः । (नविगमा बुधनी, समा सनोबृहती) ।

एना वो अग्नि नमसो जां नपातिमा हुं व ।
पियं चोतिष्ठमग्निं स्वध्वं विश्वस्य द्रुतममृतम् १
स योजते अरुषा विश्वभोजसा स बुध्वत स्वाहुतः ।
सुबद्धा यज्ञः मुशमी वसूनां देवं राधा जनानाम् २
उदस्य शोचिरस्था वाजुहानस्य मीळहुषः ।
उद धूमांसो अरुषामो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः ३
ते त्वा द्रुतं कृणुमह यशस्तमं देवो आ वीतये वह ।
विश्वा भूतो सहसो मर्तभोजना रास्व तद् यत् त्वमेहे ४ (१९०)

त्वमग्निं गृह्णति—स्त्वं होता नो अध्वरे ।

त्वं पोता विश्ववार प्रचेता यस्मिं वेधिं च गायंम्

५

कूधि रत्नं यजमानाय सुकृतो त्वं हि रत्नधा असि ।

आ न ऋते शिशीहि विश्वमृत्विजं सुशंसो यश्च दक्षते

६ [२१]

त्वे अग्ने स्वाहुत प्रियासः सन्तु सूरयः ।

यन्तारो ये मघवानो जनाना—मृवान् दयन्त गोनाम्

७

येषामिळा घृतहस्ता दुरोण औ अपि प्राता निषीदति ।

तौच्छायस्व सहस्य द्रुहो निदो यच्छा नः शर्म दीर्घभुन

८

स मन्द्रया च जिह्या वह्निरासा विदुष्टरः ।

अग्ने रयि मघवस्यो न आ वह हव्यदाति च मृदय

९

ये राधांमि दून्यश्या मघा कामेन अवसां महः ।

तौ अहंसः पिपहि पतुभिर्द्धु शनं पुर्मियविष्णु

१०

वृक्षो वां वृषिणादाः पूर्णा विदष्ट्यासिचंम ।

उद् वा सिश्चध्वमुषं वा पुणध्वमादिद वां वृव ओहने

११

तं होतारमध्वरस्य प्रचेतसं वह्निं वृवा अकृण्वत ।

दधाति रत्नं विधने मृवीर्यं मग्निर्जनाय वाशुषं

१२ [२२] १३८

(१७)

७ मैत्रावरुणिर्यमिष्टः । अग्निः । द्विपदा विष्टुपु ।

अग्ने मव सृषमिधा समिद्ध उत बर्हिरुर्विया वि स्तुणीताम्

१

उत द्वारं उगतीर्वि श्रयन्ता—मुत वृवा उगत आ वहह ॥१॥

२

अग्ने वीहि हविषा यक्षिं वृवान् त्वध्वरा कुणुहि जातवेदः

३

स्वध्वरा करति जातवेदा यक्षिं वृवा अमृतां पिपयश्च ॥२॥

४

वंस्व विश्वा वार्याणि प्रचेतः सत्या भवन्त्वाशिषो नो अघ

५

त्वामु ते वधिरे हव्यवाहं वृवासां अग ऊजं आ नपातम् ॥३॥

६

ते ते वृवाय वाशतः स्याम महो नो रत्ना वि वृष हयानः ॥४॥

७ [२३] (१४५)

(१८)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १८-१९]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, २१-२५ सुदाः पैत्रवमः । विष्णुः ।

- त्वे ह यत् पितरंभिन्न इन्द्र विश्वा वामा जरितारो असन्बन् ।
 त्वे गावः सुदुष्टास्त्वे ह्यश्वास्त्वं वसु देवयते वर्निष्ठः १
- राजैव हि जनिभिः क्षेप्येवाऽव द्युभिर्भि विदुष्कविः सन् ।
 पिशा गिरौ मघवन् गोभिरश्वैस्त्वायतः शिंशीहि राये अस्मान् २
- इमा उ त्वा पस्पृधानासो अत्र मन्द्रा गिरौ देवयन्तीरुप स्थुः ।
 अर्वाचीं ते पृथ्या राय एतु स्वाम ते सुमताविन्द्र शर्मन् ३
- धेनुं न त्वां सुयवसे वुवुक्षुष्टुप ब्रह्माणि ससृजे वसिष्ठः ।
 त्वामिन्मे गोपतिं विश्वं आहा ऽऽ न इन्द्रः सुमतिं गन्त्वच्छ ४
- अणौसि चित् पप्रधाना सुदास इन्द्रो गाधान्यकृणोत् सुगारा ।
 शर्धन्तं शिभ्युमुच्यस्य नव्यः शापं सिन्धूनामकृणोदशस्तीः ५ [२४]
- पुरोळा इत्तुर्वगो यक्षुरासीद् राये मत्स्यांसो निशिता अपीव ।
 भ्रुष्टि चक्रुर्भृगवो ब्रह्मवश्च सखा सखायमतर्द्द विषूचोः ६
- आ पक्थासो भलानसो भनन्ता ऽलिनासो विषाणिनः शिवासः ।
 आ योऽनयत् सधमा आर्यस्य गव्या तृत्सुभ्यो अजगन् पुषा नृन् ७
- बुराधयोऽदितिं स्नेवयन्तो ऽचेतसो वि जगृभ्रे परुष्णीम् ।
 महाविव्यक् पृथिवीं पत्यमानः पशुष्कविरंशयच्चार्यमानः ८
- इंयुरथं न न्यथं परुष्णीं माशुश्चनेर्दभिपित्वं जंगाम ।
 सुदास इन्द्रः सुतकौ अमित्रा नरन्धयन्मानुषे बधिवाचः ९
- इंयुर्गवो न यवसादगोपा यथाकृतमभि मित्रं चित्तासः ।
 पृभिगावः पृभिनिप्रेषितासः भ्रुष्टि चक्रुर्नियुतो रन्त्यश्च १० [२५]
- एकं च यो विंशतिं च भवस्या वैकर्णयोजनान् राजा न्यस्तः ।
 वृस्त्रो न सद्यन् नि शिंशाति बर्हिः शूरः सर्गमकृणोदिन्द्र एषाम् ११
- अर्धं भुतं कवर्धं वृद्धमप्स्वन् वृष्टुं नि वृणग्बज्रबाहुः ।
 वृणाना अत्र सखायं सख्यं त्वायन्तो ये अमवृक्षन् त्वा १२ (१५७)

वि सद्यो विश्वा हंक्षितान्येषा—मिन्द्रः पुरः सहसा सप्त वदः ।
 व्यानवस्य तृत्सवे गयं भाग्जेष्मं पूरुं विदधं मूधवाचम् १३
 नि गव्यवोऽनवो ब्रह्मवश्च षष्टिः ज्ञाता सुषुपुः पद्म सहस्रा ।
 षष्टिर्बीरासो अधि षड् दुवोयु विश्वेदिन्द्रस्य वीर्या कृतानि १४
 इन्द्रेणैते तृत्सवो वेविषाणा आपो न स्पृष्टा अध्वन्त नीचीः ।
 तुमित्रासः प्रकलविन्मिमाणा जह्वर्षिश्चानि भोजना सुदासं १५ [२६]

अधं वीरस्य ज्ञातपामनिन्द्रं परा शर्धन्तं नुनुदे अमि क्षाम ।
 इन्द्रो मनुं मनुष्यो ममिमाय भेजे पथो वर्तन्ति पत्यमानः १६
 आप्रेण चित् तद्वेकं चकार सिंध्यं चित् पत्येना जघान ।
 अव सक्तीर्विदयावृश्चविन्द्रः प्रायच्छद् विश्वा भोजना सुदासं १७
 शर्धन्तो हि शत्रवो रारधुष्टे भेदस्य चिच्छर्धतो विन्दु रन्धिम् ।
 मर्ता एनः स्तुवतो यः कृणोति तिग्मं तस्मिन् नि जति वज्रमिन्द्र १८
 आवदिन्द्रं यमुना तृत्सवश्च प्राघं भेदं सर्वनाता मुषायत ।
 अजासश्च शिग्रवो यक्षवश्च बलिं शीर्षाणि जभुरभ्यानि १९
 न त इन्द्र सुमतयो न रायः संचक्षे पूर्वा उषसो न नूताः ।
 देवकं चिन्मान्यमानं जघन्था—ऽव त्मना ब्रूतः शम्बरं भेत् २० [२७]

प्र ये गृहादममदुस्त्वाया पराशरः ज्ञातयातुर्वसिष्ठः ।
 न ते भोजस्यं सूर्यं मृषन्ता—ऽथा सुरिभ्यः सुविना व्युच्छान् २१
 द्वे नपुर्वैवर्तः ज्ञाते गो—र्धा रथा वधुमन्ता सुदासः ।
 अहिंक्षन्ने पेजवन्स्य दानं होतव सप्त पर्यमि रेभन् २२
 चत्वारो मा पेजवन्स्य दानाः स्मर्हिष्ठयः कृशनिनां निरेके ।
 ऋजासो मा पृथिविष्ठाः सुदासं—स्तोकं तोकाय भवसे वहन्ति २३
 यस्य भवो रोवसी अन्तरुर्वी शीर्ष्णीशीर्ष्णी विबभाजं विभक्ता ।
 सतेविन्द्रं न स्रवतो गृणान्ति नि युध्यामधिर्मशिशावृभीकं २४
 इमं नरो मरुतः सश्चतानु दिवोवासं न पितरं सुदासः ।
 अविष्टना पेजवन्स्य केतं दूणाशं क्षत्रमजरं दुवोयु २५ [२८](१७०)

(१९)

११ मैत्रावरुणिवंसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम एकः कृष्टीक्ष्णावयति प्र विश्वाः ।	
यः शश्वतो अर्वाण्यो गर्गस्य प्रयन्तासि सुध्वितराय वेदः	१
त्वं ह त्ययिन्द्र कुत्समावः शुभ्रमाणस्तन्वा समर्ये ।	
दासं यच्छृणुं कुर्यवं न्यस्मा अरन्धय आर्जुनेयाय शिक्षन्	२
त्वं धृष्णो धृष्टा वीतहृदयं प्रावो विश्वाभिरुतिभिः सुदासम् ।	
प्र पौरुकुत्सि त्रसदस्युमावः क्षेत्रसाता वृत्रहत्येषु पुरुम्	३
त्वं नृभिर्नृमणो वृषवीतो मूरीणि वृत्रा हर्यश्व हंसि ।	
त्वं नि दस्युं चुभुं धुलिं चाऽस्वापयो वृभीतये सुहन्तु	४
तव च्योत्रानि वज्रहस्त तानि नव यत् पुरो नवति च सद्यः ।	
निवेशने शततमाविवेषी रहञ्च वृत्रं नमुचिमुताहन्	५ [२९]
सना ता त इन्द्र भोजनानि रातहृदयाय वाशुषे सुदासं ।	
वृष्णे ते हरी वृषणा युनाग्निं व्यन्तु बह्मणि पुरुशाक वाजम्	६
मा ते अस्यां सहसावन् परिष्ठा वघार्य भूम हरिवः परादे ।	
त्रायस्व नोऽवृकेभिर्वरुथैस्तव प्रियासः सुगिष् स्याम	७
प्रियास इत् ते मघवन्नभिष्टौ नरो मदेम शरणे सखायः ।	
नि तुर्वशं नि याद्वं शिशि ह्यतिथिगवाय शंस्यं कणिष्यन्	८
सद्यश्चिन्तु ते मघवन्नभिष्टौ नरः शंसन्त्युक्थशासं उक्था ।	
ये ते हवैर्भिर्वि पर्णारदाशः क्षस्मान् वृणीष्व युज्याय तस्मै	९
एते स्तोमा नरा नृतम तुभ्य मस्मद्वाञ्छो वदतो मघानि ।	
तेषामिन्द्र वृत्रहत्ये शिवो भूः सखा च शूरोऽविता च नृणाम्	१०
नू इन्द्र शूः स्तवमान ऊती बह्मजुतस्तन्वा वावृधस्व ।	
उप नो वाजान् मिमीक्षुप स्तीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सर्वा नः	११ [३०] (१८१)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-१०]

(१०)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उद्यो जज्ञे वीर्याय स्वधाया—अक्रिरपो नर्यो यत करिष्यन् ।
जग्मिर्युवा नृषर्वनमर्वाभि—स्त्राता न इन्द्र एनसो महश्चित १
हन्ता वृत्रमिन्द्रः शूशुवानः प्रावीक्षु वीरो जगितारमृती ।
कर्ता सुदासे अह वा उं लोकं दाता वसु मुद्रा वृशुषे भूत २
युध्मो अनर्वा सजकृत समष्टा शूरः सत्रायाह अनुपेमषाळहः ।
व्यास इन्द्रः पृतनाः स्वोजा अधा विश्वं शत्रुयन्तं जघान ३
उमे विधिन्द्र रोदसी महित्वा ऽऽ पंपाथ तविषीभिस्तुविष्मः ।
नि वज्रमिन्द्रो हरिवान मिमिक्षन् त्समन्धसा मर्देषु वा उंबोच ४
वृषा जजान वृषणं रणाय तर्मु चिन्नारी नर्यं ससुव ।
प्र यः सैनानारिध नृभ्यो अस्ती—नः सत्वा गवेषणः स धृष्णुः ५ [१]

नू चित स श्रेषते जनो न रेषन् मनो यो अस्य घोरमाधिवासान ।
यज्ञैर्य इन्द्रे वधते युवांसि क्षयत स राय क्रतुपा ऋतेजाः ६
यदिन्द्र पूर्वा अपराय शिक्ष—क्षयज्ज्यायान् कर्नीयसो वृष्णम् ।
अमृत इत् पर्यासीत दूर—मा चित्र चिद्वयं मरा रयि नः ७
यस्त इन्द्र मियो जनो वृषां दत्तस्त्रिकेके अद्रिबः सत्वा ते ।
वयं ते अस्यां सुमती चनिष्ठाः स्याम वरुथे अग्रतो नृपीति ८
एष स्तोमो अचिक्रवुर् वृषा त उत स्तामुर्मधवक्षकपिष्ट ।
रायस्कामो जगितारं त आगन् त्वमङ्गः शक्र वस्व आ शक्रो नः ९
स न इन्द्र त्वयताया इषे धा—स्मना च ये मघवानो जुनन्ति ।
वस्वी वु ते जग्निरे अस्तु शक्ति—र्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [२] (१११)

(११)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असावि देवं गोकजीकमन्धो न्यस्मिन्निन्द्रो अनुपेमुवोच ।
बोधामसि त्वा हर्यश्च यज्ञै—र्वाधा नः स्तोममन्धसो मर्देषु १
प्र वन्ति पुत्रं विपर्यन्ति वृद्धिः सोममादो विदधे दुमर्वाचः ।
न्युं क्षियन्ते यक्षासो गुमादा दूरउपञ्चो वृषणो नृषाचः २ (१११)

त्वमिन्द्र सर्वित्वा अपस्कः परिष्णिता अहिना शूर पूर्वाः ।
 त्वद् वाचके रट्ठोऽं न धेना रेजन्ते विश्वा कुत्रिमाणि मीषा ३
 मीमो विविषायुधेमिरेषा मपांसि विश्वा नर्याणि विद्वान् ।
 इन्द्रः पुरो जहँषाणो वि दूधोत् वि वज्रहस्तो महिना जघान ४
 न यातव इन्द्र जूजुवुनो न वन्दना शविष्ठ वेद्याभिः ।
 स शर्धवुर्यो विपुणस्य जन्तो मां क्षिभवेवा अपि गुरुतं नः ५ [१]

अमि क्रत्वेन्द्र भूरध जमन् न ते विव्यद् महिमानं रजांसि ।
 स्वेना हि वृत्रं शर्षसा जघन्थ न शत्रुरन्तं विविक्व युषा ते ६
 वेवाश्रित ते असुर्याय पूर्वे ऽनु क्षत्राय ममिरे सहांसि ।
 इन्द्रो मघानि दयते विषह्येन्द्रं वाजस्य जोहुवन्त सातो ७
 कीरिश्चिद्धि त्वामवसे जुहावे शानमिन्द्र सौमंगस्य मूरैः ।
 अवां बभूथ शतमृते अस्मे अभिष्मसुस्त्वावतो वरुता ८
 सखायस्त इन्द्र विश्वहं स्याम नमोबुधासो महिना तंरुत्र ।
 वन्वन्तु स्मा तेऽवसा समीकेऽं ऽमीतिमुर्यो वनुषां शवांसि ९
 स न इन्द्र त्वर्यताया इषे धास्मनां च ये मघवानो जुनन्ति ।
 वस्वी पु ते जरित्रे अस्तु शक्तिर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [४] (१०१)

(११)

९ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्रः । विराट्, ९ त्रिष्टुप् ।

पिषा सोममिन्द्र मन्दतु त्वा यं ते सुषाव हर्षश्चाग्निः ।
 सोतुर्बाहुभ्यां सुयतो नार्या १
 यस्ते मवो युज्यश्चारुरास्ति येन वृत्राणि हर्षश्च हंसि ।
 स त्वामिन्द्र प्रभूवसो ममतु २
 बोधा सु मे मघवन् वाचमेमा यां ते वसिष्ठो अर्धंति प्रशस्तिम् ।
 इमा ब्रह्म सधमादे जुषस्व ३
 भुधी हव विपिपानस्याद्वे बोधा विप्रस्यार्धतो मनीषाम् ।
 कृष्वा वुवांस्यन्तमा सचेमा ४
 न ते गिरो अपि मृष्ये तुरस्य न सुष्टुतिर्मसुर्यस्य विद्वान् ।
 सदा ते नाम स्वयशो विवक्मि ५ [५] (१०९)

भूरि हि ते सर्वना मानुषेषु भूरि मनीषी हवन्त त्वामित् ।

मारे अस्मन्मघवः उयोक् कः

६

तुभ्येक्षिमा सर्वना शूर विश्वा तुभ्यं ब्रह्माणि वर्धना कृणोमि ।

त्वं नृमिहृष्यो विश्वधांसि

७

नृ क्षिप्नु ते मन्यमानस्य दृस्मो दंभ्रुवन्ति मद्रिमानमुग्र ।

न वीर्यमिन्द्र ते न राधः

८

ये च पूर्वं ऋषयो ये च नृत्ना इन्द्र ब्रह्माणि जनयन्त विप्राः ।

अस्मे ते सन्तु सख्या शिवाति यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

९ [६] (२१०)

(२२)

६ मैत्रावरुणिवंसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उबु ब्रह्माण्येरत श्रवस्येन्द्रं समर्पे महया वसिष्ठ ।

आ यो विश्वानि शर्वसा ततानोपश्रता म ईवतां वचांसि

१

अयामि घोषं इन्द्र वृषजामि रिरज्यन्त यच्छुरुधां विवाचि ।

नहि स्वमायुश्चिकिते जनेषु तानीदंहांस्यति पर्यस्मान्

२

युजे रथं गवेषणं हरिभ्यामुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः ।

वि बाधिष्टस्य रोदसी महित्वेन्द्रो वृत्राण्यग्रती जघन्वान्

३

आपश्चित् पिप्युः स्तयोई न गावो नक्षत्रतं जरितारस्त इन्द्र ।

याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छा त्वं हि धीमिदर्यसं वि वाजान्

४

ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु शुष्मिणं तुविराधंसं जरित्रे ।

एको वेषत्रा दर्यसं हि मती नस्मिच्छूरं सर्वेन मादयस्व

५

एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।

स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [७] (२१६)

(२४)

६ मैत्रावरुणिवंसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

योनिष्ठ इन्द्र सर्वेन अकारि तमा नृभिः पुरुहूत प्र याहि ।

असो यथा नोऽविता वृधे च वदो वसूनि प्रमदश्च सोमैः

१

(२१७)

गूभीतं ते मन इन्द्र विवर्हीः सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि । विसृष्टधेना मरुते सुवृक्तिरियमिन्द्र जोहवती मनीषा	२
आ नो विव आ पृथिव्या कंजीषि—शिवं बर्हिः सोमपेयाय याहि । वहन्तु त्वा हरयो मर्द्ध्यञ्च—माङ्गुषमच्छा तवसं मदाय	३
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषा ब्रह्म जुषाणो हयंश्च याहि । वरीवृजत् स्थविरैभिः सुशिप्रा—ऽस्मे दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्र	४
एष स्तोमो मह उघाय बाहो धुरीर्वात्यो न वाजयन्नधायि । इन्द्र त्वायमर्क ईष्टे वसूनां विवीव द्यामधि नः श्रोमते धाः	५
एवा न इन्द्र वार्यस्य पृथिं प्र ते महीं सुमतिं वैविदाम । इषं पिन्व मघवज्यः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [८] (१११)

(१५)

६ मैत्रावरुणिवेसिष्ठः । इन्द्रः । जिष्णुः ।

आ ते मह इन्द्रोत्पुंशु समन्यवो यत् समरन्त सेनाः । पताति विद्युन्नयस्य बाहो—मां ते मनो विष्वद्याग्निं चारीत	१
नि दुर्ग इन्द्र श्रथिह्यमित्रा—नभि ये नो मतीसो अमन्ति । आरे तं शंसं कृणुहि निजित्सा—रा नो भर संभरणं वसूनाम्	२
शतं ते शिषिन्नतयः सुदासे सहस्रं शंसा उत गुतिरस्तु । जहि वधर्वनुषा मर्त्यस्या—ऽस्मे द्युन्नमधि रत्नं च धेहि	३
त्वावतो हीन्द्र क्रत्वे अस्मि त्वावतोऽविनुः शूर रातौ । विश्वेदहानि तविषीव उग्रं आकः कृणुष्व हरिवो न मर्षीः	४
कुत्सा एतं हर्यश्वाय शूष—मिन्द्रे सहो वेवत्रूतमियानाः । सत्रा कृधि सुहना शूर वृत्रा वयं तरुत्राः सनुयाम वाजय	५
एवा न इन्द्र वार्यस्य पृथिं प्र ते महीं सुमतिं वैविदाम । इषं पिन्व मघवज्यः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [९] (१२८)

(२६)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

न सोम इन्द्रमसुतो ममाद् नाबह्याणो मघवानं सुतासः ।	
तस्मा उक्थं जनये यज्जुजोष भूवस्त्वदीयः शृणुवद् यथा नः	१
उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद् नीधेनीधं मघवानं सुतासः ।	
यदीं सवार्यः पितरं न पुत्राः समानदक्षा अर्वस हवन्त	२
चकार ता कृणवस्सुनमन्या यानि ब्रुवन्ति वधसः सुतेषु ।	
जनीरिव पतिरकः समानो नि मासृजे पुर इन्द्रः सु सवीः	३
एवा तमाद्भुत शृण्व इन्द्र एको विभक्ता तरणिर्मघानाम् ।	
मिथस्तुर ऊतयो यस्य पूर्वी रस्मे भद्राणि सश्वत प्रियाणि	४
एवा वसिष्ठ इन्द्रमृतये नूनं कुण्डीनां वृषमं सुते गृणाति ।	
महर्षिण उषं नो माहि वाजानं युषं पात स्वस्तिमिः सदा नः	५ [१०] (२३९)

(२७)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं नरो नेमधिता हवन्त यन् पार्या युनजते धियस्ताः ।	
शूरो नृषाता शर्वसश्चकान आ गोमति व्रजे मजा त्वं नः	१
य इन्द्र शुष्मां मघवन् ते अस्ति शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः	
त्वं हि हृच्छा मघवन् विवेता अपां वृधि परिवृतं न राधः	२
इन्द्रो राजा जगतश्चर्यणीनामधि क्षमि विष्णुरूपं यदस्ति ।	
ततो वधाति क्राशुषे वसुनि चोवद् राध उपस्तुतश्चिवुर्वाक्	३
नू चिह्न इन्द्रो मघवा सहृती वानो वाजं नि यमते न ऊती ।	
अनूना यस्य वक्षिणा पीपाय वामं नृभ्यो अभिर्वाता सखिभ्यः	४
नू इन्द्र राधे वरिवस्क्रुधी न आ ते मनो ववृत्याम मघाय ।	
गोमवश्वावद् रथवद् व्यन्तो युषं पात स्वस्तिमिः सदा नः	५ [११] (२४८)

(१८)

५ मैत्रावरुणिवंसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- ब्रह्मा ण इन्द्रोऽप याहि विद्वा—नर्वाश्चस्ते हरयः सन्तु युक्ताः ।
विश्वे चिद्भि त्वा विहवन्त मती अस्माकमिच्छृणुहि विश्वमिन्व १
- हवं त इन्द्र महिमा व्यानङ् ब्रह्म यत पार्सि शवसिष्ठीषीणाम् ।
आ यद् वज्रं दधिषे हस्तं उग्र घोरः सन् कर्त्वा जनिष्ठा अषाव्हः २
- तव प्रणीतीन्द्र जाहुवानान् त्वं यन्नृन् न रोदसी निनेथ ।
महे क्षत्राय शर्वसि हि जज्ञः ऽतूतुजि चित् तूतुजिरशिभत ३
- एभिर्न इन्द्राहभिर्दशस्य दुर्मित्रासो हि क्षितयः पवन्ते ।
प्रति यच्चष्टे अनृतमनेना अब द्विता वरुणो मायी नः सात ४
- वाचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो गायो राधसो यद् ददन्नः
यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठा युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१२] (१४१)

(२९)

५ मैत्रावरुणिवंसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्व आ तु प्र याहि हरिवस्तवोकाः ।
पिबा त्वस्य सुषुतस्य चारो—र्ववो मघानि मघवन्नियानः १
- ब्रह्मन् वीर ब्रह्मकृतिं जुषाणो ऽवाञ्चीनो इरिभिर्याहि तूयम् ।
अस्मिन्न पु सर्वेन मादयस्वो—प ब्रह्माणि शृणव इमा नः २
- का ते अस्त्यरंकृतिः सूक्तैः कदा नूनं ते मघवन् दाशम ।
विश्वो मतीरा ततने त्वाया ऽधा म इन्द्र शृणवा हवेमा ३
- उतो धा ते पुरुष्याऽ इवांसन येषां पूर्वधामशृणोऽर्कषीणाम् ।
अधाहं त्वा मघवओहवीमि त्वं न इन्द्रासि प्रमतिः पितेव ४
- वाचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो गायो राधसो यद् ददन्नः ।
यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठा युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१३] (१४८)

(३०)

५ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिवृत् ।

आ नो देव शर्वसा याहि शुष्मिन् भवा ब्रूध ईन्द्र राया अस्य ।	
महे नृम्णाय नृपते सुवज्र महि क्षत्राय पौंस्याय शूर	१
हवन्त उ त्वा हव्यं विवाचि तनूषु शूराः सूर्यस्य साता ।	
त्वं विश्वेषु सेन्यो जनेषु त्वं वृत्राणि रन्धया मुहन्तु ।	२
अहा यद्विन्द्र मुदिना व्युच्छान् दधो यत केतुमुपमं समत्सु ।	
न्यः शिः सीवृषसुरो न होता हुवानो अत्र सुभगाय वृवान	३
व्यं ते त इन्द्र ये च देव स्तवन्त शूर ददतो मघानि ।	
यच्छा सूरिभ्य उपमं वरुथं स्वाभुवो जग्नामश्रवन्त	४
वोचमेविन्द्रं मघवानमेनं महो रायो गर्धमो यद ददन्नः ।	
यो अचंता ब्रह्मकृतिमविष्टो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१४] (२५३)

(३१)

११ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । इन्द्रः । गायत्री, १०-१८ विगद् ।

प्र व इन्द्राय मार्तन् हयैश्वाय गायत । सखायः सोमपात्रे	१
शंसेदुक्थं सुदानव उत द्युक्षं यथा नरः । चक्रुमा मत्यगधसे	२
त्वं न इन्द्र वाजयुस्त्वं गव्युः शतक्रतो । त्वं हिरण्ययुबंसो	३
व्यमिन्द्र त्वायवो ऽभि प्र णोनुमो वृषन् । विन्द्री त्वस्य नो वसो	४
मा नो निदे च वक्तवे ऽयो रन्धीरावण । त्वं अपि क्रतुर्मम	५
त्वं वमसि मप्रथः पुरोयोधश्च वृत्रहन । त्वया प्रति ब्रुवे युजा	६ [१५]

महौ उतासि यस्य ते ऽनु स्वधावरी सहः । मघाते इन्द्र गर्वसी	७
तं त्वा मरुत्वतीं परि भुवद् वाणीं मयावरी । नक्षमाणा सह द्युभिः	८
ऊर्ध्वास्रस्त्वान्विन्द्वं भुवन् वृस्ममुप द्यवि । सं ते नमन्त कृणुष्यः	९

प्र वो महे महिवृधे भरध्वं प्रचेतसं प्र सुमतिं कृणुध्वम् ।

विशः पूर्वीः प्र चरा चरणिपाः

१० (१६३)

उरुदयचसे महिने सु-क्ति-मिन्द्राय बह्वं जनयन्त विधाः ।

तस्य ब्रतानि न मिनन्ति धीराः

११

इन्द्रं वाणीरनुसमन्युमेव सत्रा राजानं वधिरे सहध्ये ।

हर्यश्वाय बर्हया समापीन

१२ [१६] (१६५)

(३२)

१७ (१-२५) मैत्रावरुणर्वसिष्ठः, २६ पूर्वार्धस्य शक्तिर्वासिष्ठो वा (शाठ्यायने ब्राह्मणे),

२६-२७ शक्तिर्वासिष्ठो वा (ताण्डके ब्राह्मणे) । इन्द्रः । प्रगायः- (वृद्धी,

सतोद्बृहती), ३ द्विपदा विराट् ।

मो पु त्वा वाचतश्चना—ऽऽरे अस्मन्नि रीरमन् ।

आरात्ताञ्चित सधमादं न आ गंही—ह वा सन्नृपं बुधि

१

इमे हि ते बह्वकृतः सुते सत्रा मधी न मक्ष आसते ।

इन्द्रे कामं जरितारो वसुयवो रथे न पावुमा दधुः

२

गयस्कांमो वज्रहस्तं मुदक्षिणं पुत्रो न पितरं द्रुवे

३

इम इन्द्राय मुन्विरे सोमामो दध्याशिरः ।

तौ आ गदाय वज्रहस्त पीतय हरिभ्यां वाह्योक्ता आ

४

भद्रकृत्कर्ण इयंत वसूनां न चिन्मो मधिषद् गिरः ।

सद्यश्चिद यः सहस्राणि गता द्रु-व्रकिर्दिसन्तमा मिमन्

५ [१७]

स वीरो अर्धतिष्कृत इन्द्रेण वृशुवे नृभिः ।

यस्ते गभीरा सर्वनामि वृज्जान त्सुनात्या च धार्वति

६

भवा वरुथं मधवन मुधोनां यत् समजांसि शर्थतः ।

वि त्वाहृतस्य वेदं न भजेम—ह्य दृणाशो भरा गयम्

७

मुनाता सोमपात्रे सोममिन्द्राय वज्रिणे ।

पथता पक्तीरवसे कृणुध्वमिन् पुणस्मिन् पूजते मयः

८

अथ संधत सोमिनो वक्षता महे कृणुध्वं गय आनुजे ।

तरणिर्जयति क्षति पुष्यति न वृषासः कञ्जवै

९

नर्किः सुभ्रासा रथं पर्यासि न रीरमन् ।

इन्द्रा यस्याविता यस्य मरुतो गमन्त स गोमति व्रजे

१० [१८] (१७५)

गमद् वाजं वाजयन्निन्द्र मर्त्यो यस्य त्वमधिता भुवः ।

अस्माकं बोध्यधिता रथानां मस्माकं शूर नृणाम् ११

उदिङ्मवस्य रिच्यते ऽजो धनं न जिग्युषः ।

य इन्द्रो हरिबन् न दमन्ति तं रिपो वक्ष्यं दधाति सोमिनि १२

मन्त्रमसर्वं सुधितं सुपेशेसं दधात यजियेष्वा ।

पूर्वाभ्यन प्रसितयस्तरन्ति तं य इन्द्रे कर्मणा भुवत १३

कस्तमिन्द्र त्वावसु मा मर्त्यो दधर्षति ।

अन्धा इत् तं मघवन् पार्ये क्वि वि वाजी वाजं सिपासति १४

मघोनः स्म वृत्रहत्येषु बोदय ये वर्दति प्रिया वसु ।

तव प्रणीती हर्यश्व सुरिमिर्विश्वा तंरम दुरिता १५ [१९]

तवेदिन्द्रावमं वसु त्वं पुण्यमि मध्यमम् ।

सत्रा विश्वस्य परमस्य राजसि नकिङ्क्षा गोषु वृण्वते १६

त्वं विश्वस्य धनका असि श्रुतो य ई मर्वन्त्याजयः ।

तत्राय विश्वः पुरुहूत पार्थिवो ऽवस्युनामं भिक्षते १७

यदिन्द्र यावतस्त्वमेतावकुहमीशीय ।

स्तोतारमिदं दिधिषेय रदावसां न पोपत्वार्यं रासीय १८

शिक्षेयमिन्महयते क्विविंश गाय आ कुहचिद्विदे ।

नहि त्ववृन्यन्मघवन् न आप्यं वस्यो अस्ति पिता नून १९

तरषिरित सिपासति वाजं पुरंध्या युजा ।

आ व इन्द्रं पुरुहूतं नम गिरा नेमि तर्ज्ये सुद्रुम् २० [२०]

न कुप्सुती मर्त्यो विन्दते वसु न सेधन्तं रयिर्मिशत ।

सुशक्तिरिन्मघवन् तुभ्यं मार्वते व्रेष्णं यत् पार्ये क्वि वि २१

अभि त्वां शूर नोनुमो ऽकुग्धा इव धेनवः ।

ईशानमस्य जगतः स्वर्हंशमीशानमिन्द्र तस्थुषः २२

न त्वाजो अन्यो क्वियो न पार्थिवो न जातो न जनिष्यते ।

अश्वायन्तो मघवन्निन्द्र वाजिनो गव्यन्तस्त्वा हवामहे २३

अमी षतस्तदा भरेन्द्र ज्यायः कनीयसः ।

पुरुवसुर्हि मघवन् त्सनादसि भरेभर च हव्यः २४ (१८९)

परां पुदस्व मघवन्नमित्रान् त्सुवेदां नो वस्म कृधि ।

अस्माकं बोध्यविता महाधने भवां वृधः सखीनाम्

२५

इन्द्र कर्तुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षां गो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि

२६

मा नो अज्ञाता वृजनां दुराध्योऽ माशिवासो अवं क्रमुः ।

त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरपो ऽतिं शूर तरामसि

२७ [२१] (१९२)

(३३)

१४ (१-९) मैत्रावरुणिवसिष्ठः, १०-१४ वसिष्ठपुत्राः । १-९ वसिष्ठपुत्राः इन्द्रो वा,

१०-१४ वसिष्ठः । विष्टुप् ।

श्वित्यञ्चो मा दक्षिणतस्कृपदा धियंजिन्वासो अमि हि प्रमनुः ।

उसिष्ठन् वोचे परि बर्हिषो नून न मे दुरादर्वितवे वसिष्ठाः

१

दुरादिन्द्रमनयन्ना सुतेन तिरा वैशन्तमति पान्तमुग्रम् ।

पाशद्युस्त्रस्य वायतस्य सोमात् सुतादिन्द्रोऽवृणीता वसिष्ठान्

२

एवेष्टु कं सिन्धुमेभिस्ततारवेष्टु कं भेदमेभिर्जघान ।

एवेष्टु कं दाशराज्ञे सुदासं पावदिन्द्रो ब्रह्मणा वो वसिष्ठाः

३

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितृणा मक्षमव्ययं न किला रिषाथ ।

यच्छकरीषु बृहता रवेणोन्ने शुष्ममवधाता वसिष्ठाः

४

उद द्यामिवेत् तृष्णजो नाथितासो ऽदीधयुर्दाशराज्ञे वृतासः ।

वसिष्ठस्य स्तुवत इन्द्रो अश्रो दुरं तृत्सुभ्यो अकृणोद लोकम्

५ [२२]

वृण्वा इवेद गोअर्जनास आसन् परिच्छिन्ना भरता अर्मकासः ।

अर्मवच्च पुरेता वसिष्ठ आदित तृत्सूनां विशो अप्रथन्त

६

त्रयः कृण्वन्ति भुवनेषु रेतस्तिष्ठः प्रजा आर्या ज्योतिरग्राः ।

त्रयो घर्मास उषसं सचन्ते सर्वा इत् तां अनु विदुर्वसिष्ठाः

७

सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरिषां समुद्रस्येव महिमा गभीरः ।

वार्तस्येव प्रजवो नान्येन स्तामो वसिष्ठा अन्यैतवे वः

८

त इन्नियं हृदयस्य प्रकृतैः सहस्रवल्शामभि सं चरन्ति ।

घुमेन ततं परिधिं वयन्तो ऽप्सरस उषं सेदुर्वसिष्ठाः

९

(३०१)

विद्युतो ज्योतिः परि संजिहानं मित्रावरुणा यदपश्यतां त्वा ।
तत् ते जन्मोत्तैर्कं वसिष्ठोऽगस्त्यो यत् त्वा विश आजिमांर १० [२३]

उतासि मित्रावरुणो वसिष्ठो—वश्यो ब्रह्मन् मनसोऽधि जातः ।
हृत्सं स्कन् ब्रह्मणा वैश्वेन विश्वे देवाः पुष्करे त्वादन्त ११
स प्रकेत उभयस्य प्रविद्वान् त्सहस्रदान उत वा सदानः ।
यमेन तत् परिधिं वधिष्य—ज्ञप्सरसः परिं जज्ञे वसिष्ठः १२
सत्रे ह जातविधिता नमोभिः कुम्भे रेतः सिषिचतुः समानम् ।
ततो ह मान उर्वियाय मध्यात् ततो जातमुषिमाहुर्वसिष्ठम् १३
उक्थमृतं सामभुतं विमर्ति ग्रावाणं बिभ्रत् प्र वदुत्यग्रे ।
उपिनमाध्वं सुमनस्यमाना आ वो गच्छाति प्रतृवो वसिष्ठः १४ [२४] (१०६)

(३४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३४-५५]

१५ मित्रावरुणवसिष्ठः । विश्वे देवाः, १६ अहिः, १७ अहिर्बुध्न्यः । द्विपदा विगाद, २१-२५ विद्युत् ।

प्र शुक्रैर्तु देवी मनीषा अस्मत् सुतष्टो रथो न वाजी १
विदुः पृथिव्या द्विवो जनित्रं शृण्वन्नयापो अध क्षरन्तीः २
आपश्चिदस्मै पिबन्त पृथ्वी—वृत्रेषु शूरा मंसन्त उग्राः ३
आ धूर्ध्वस्मै दधातास्वा—निन्द्रो न बज्री हिरण्यबाहुः ४
अमि प्र स्थाताहेव यज्ञं यातेव पत्सन् तमनां हिनोत ५
तमनां समत्सु हिनोत यज्ञं दधात केतुं जनाय वीरम् ६
उर्वस्य शुष्माद् भानुर्नातं विमर्ति मारं पृथिवी न भूम ७
ह्वयामि देवौ अयातुरग्रे साधञ्जतेन धियं दधामि ८
अमि वो देवीं धियं दधिध्वं प्र वो देवत्रा वार्षं कृणुध्वम् ९
आ बंष्ट आसां पाथो नदीनां वरुण उग्रः सहस्रचक्षाः १० [२५]

राजा राष्टानां पेशो नदीना—मनुत्तमस्मै क्षत्रं विश्वायु ११
अविष्टो अस्मान् विश्वांसु विक्ष्व—ष्टुं कृणोत शंसं निनिस्तोः १२
व्येतु विद्युद् द्विषामशेवा युयोत बिष्वग्रपस्तनूनाम् १३
अवीक्षो अग्निर्हव्यान्नमोभिः प्रेष्ठो अस्मा अधायि स्तोमः १४
नृदेवमिष्य नपातं सत्वायं कृध्वं शिवो नो अस्तु १५ (१११)

अज्ञामुक्थैरहिं गृणीषे बुध्रे नदीनां रजःसु वीदन्	१६
मा नोऽहिर्बुधयो रिषे धान्मा युज्ञो अस्य सिधहृतायोः	१७
उत न एषु नृषु भवो धुः प्र राये यन्तु शर्धन्तो अर्यः	१८
तपन्ति शत्रुं स्वर्णं भूमां महासेनासो अमेभिरषाम्	१९
आ यज्ञः पत्नीर्गमन्त्यच्छा त्वष्टा सुपाणिर्दधातु वीरान्	२० [२६]

प्रति नः स्तोमं त्वष्टा जुषेत स्यादुस्मे अरमतिर्वसुयुः	२१
ता नो रासन् रातिषासो वसून्या रोदसी वरुणानी शृणोतु ।	
वरुत्रीभिः सुशरणो नो अस्तु त्वष्टा सुवत्रो वि दधातु रायः	२२
तज्ञो रायः पर्वतास्तन्न आपस्तद् रातिषाच ओषधीरुत द्यौः ।	
वनस्पतिभिः पृथिवी सजोषा उभे रोदसी परि पासतो नः	२३
अनु तदुर्वी रोदसी जिहाता मनु द्युक्षो वरुण इन्द्रसखा ।	
अनु विश्वे मरुतो ये सहासां रायः स्याम धरुणं धियर्धै	२४
तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्निराप ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।	
शर्भन् त्रयाम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	२५ [२७] (३३१)

(३५)

१५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः शं न इन्द्रावरुणा रातहृष्या ।	
शमिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्रापुषणा वाजसातो	१
शं नो भग्नः शम्भु नः शंसो अस्तु शं नः पुरंधिः शम्भु सन्तु रायः ।	
शं नः सत्यस्य सुयमस्य शंसुः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु	२
शं नो धाता शम्भु धर्ता नो अस्तु शं न उरुची भवतु स्वधाभिः ।	
शं रोदसी बृहती शं नो अद्विः शं नो देवानां सुहवानी सन्तु	३
शं नो अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणावभिवना शम् ।	
शं नः सुकृतां सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अग्निं वातु वार्तः	४
शं नो द्यावापृथिवी पूर्वहृती शमन्तरिक्षं हृशर्ये नो अस्तु ।	
शं न ओषधीर्वनिनो भवन्तु शं नो रजसस्पतिरस्तु जिष्णुः	५ [२८] (३३६)

शं न इन्द्रो बसुभिर्वैवो अस्तु शमामित्येभिर्वरुणः सुशंसः ।	
शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलांशुः शं न स्वप्ता ग्रामिर्विह कृणोतु	६
शं न सोमो भवतु ब्रह्म शं नः शं नो घावाणः शम्भुं सन्तु यज्ञाः ।	
शं नः स्वरूपां मितर्यां भवन्तु शं नः प्रस्वः शम्भ्वस्तु वेदिः	७
शं नः सूर्य उरुचक्षा उदेतु शं नश्चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ।	
शं नः पर्वता भूवर्षो भवन्तु शं नः सिन्धवः शम्भुं सन्त्वापः	८
शं नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः ।	
शं नो विष्णुः शम्भुं पूषा नो अस्तु शं नो भवित्रं शम्भ्वस्तु वायुः	९
शं नो देवः संविता त्रार्यमाणः शं नो भवन्तूषसो विभातीः ।	
शं नः पर्जन्यो भवतु प्रजाभ्यः शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शम्भुः	१० [२९]
शं नो देवा विश्वेदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह धीमिरस्तु ।	
शमभिषाचः शम्भुं रातिषाचः शं नो विद्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः	११
शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु शं नो अर्वन्तः शम्भुं सन्तु गावः ।	
शं न ऋभवः सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु	१२
शं नो अज एकपाद् देवो अस्तु शं नोऽहिर्बुध्न्यः शं नो समुद्रः ।	
शं नो अपां नपां पेरुरस्तु शं नः पृथिव्यं देवगोपा	१३
आवित्या रुद्रा वसवो जुषन्ते दं ब्रह्मं क्रियमाणं नवीयः ।	
शृण्वन्तु नो विद्याः पार्थिवास्तो गोजाता उत ये यज्ञियांसः	१४
ये देवानां यज्ञियां यज्ञियानां मनोर्यजत्रा अमृतां कृतजाः ।	
ते नो रासन्तामुरुगायमद्य युयं पात स्वमितिः सर्वे नः	१५ [३०] (३४६)

[अतुष्टोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३०]

(३९)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । विष्टु ।

प्र ब्रह्मैतु सर्वनाहृतस्य वि रश्मिभिः समृजे सूर्यो गाः ।	
वि सार्जुना पृथिवी संस्र उर्वी पृथु प्रतीकुमध्येधे अग्निः	१
इमां वा मित्रावरुणा सुवृक्तिमिषं न कृण्वे असुरा नवीयः ।	
इनो वामन्यः पदवीरवधो जनं च मित्रो यतति ब्रुवाणः	२
आ वार्तस्य ध्रजतो रन्त इत्या अपीपयन्त धेनवो न सुदाः ।	
महो दिवः सर्वे जार्यमानोऽविक्रवद् वृषभः सस्मिन्नूधन	३ (३४९)

गिरा य एतः युनजद्वरीं त इन्द्र मिया सुरथां शूर धाय ।
प्र यो मन्युं रिरिक्षतो मिना—त्या सुकतुर्मर्यमणं ववृत्याम् ४
यजन्त अस्य सस्यं वयश्च नमस्विनः स्व कृतस्य धामनम् ।
वि पृक्षां बाबधे नृभिः स्तवान् इदं नमो रुद्राय प्रेष्यम् ५ [१]

आ यत साकं यशसो वावशानाः सरस्वती सप्तथी सिन्धुमाता ।
याः सुष्वयन्त सुदुधाः सुधारा अभि स्वेन पर्यसा पीप्यानाः ६
उत त्य नो मरुतो मन्दसाना धियं तोकं च वाजिनोऽवन्तु ।
मा नः परि ख्यदक्षरा चरन्त्यवीवृधन् युज्यं ते रथि नः ७
प्र वो महीमरमतिं कृणुध्वं प्र पूषणं विवृध्वं न वीरम् ।
भगं धियांऽवितारं नो अस्याः सातो वाजं रातिषाचं पुरंधिमम् ८
अच्छ्रायं वो मरुतः श्लोकं एत्वच्छ्रा विष्णुं निषिक्तपामवोभिः ।
उत प्रजयै गृणते वयो धु—र्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ९ [२] (३५५)

(३७)

८ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ वो वाहिष्ठो बहवु स्तवध्वे रथो वाजा क्रमुक्षणो अमृतकः ।
अभि त्रिपृष्ठैः सर्वनेषु सोमि—मदै सुशिवा महभिः पूषध्वम् १
यूयं ह रत्नं मघवन्सु धत्थ स्वर्हदा क्रमुक्षणो अमृतकम् ।
सं यज्ञेषु स्वधावन्तः पिबध्वं वि नो राधांसि मतिर्मिदयध्वम् २
उवाचिध्वं हि मघवन वृष्णं महो अर्भस्य वसुनो विभागे ।
उमा ते पूर्णा वसुना गर्भस्ती न सुनुता नि यमते वसव्या ३
त्वमिन्द्र स्वयंदा क्रमुक्षा वाजो न साधुरस्तमेष्टुक्वा ।
वयं नु ते द्वाश्वांसः स्याम ब्रह्म कृण्वन्तो हरिषो वसिष्ठाः ४
सान्नितासि प्रवतो द्वाशुषे चिद् यामिर्विबपो हर्यश्च धीभिः ।
ववन्मा नु ते युज्यामिरुती कदा न इन्द्र राय आ वंशस्येः ५ [३]

वासयसीव वेधसस्त्वं नः कदा न इन्द्र वचसो बुबोधः ।
अस्तं तात्या धिया रथि सुवीरं पृक्षो नो अर्वा न्युहीत वाजी ६ (३६१)

अमि यं देवी निर्वृतिश्चिदीशे नक्षन्त इन्द्रं शरदः मुपृक्षः ।

उपं चिद्वन्तुर्दिव्योऽस्यैवैशं यं कृणवन्त मताः ७

आ नो राधांसि सवितः स्तवध्या आ राधां यन्तु पर्यंतस्य रातौ ।

सदा नो दिव्यः पायुः सिषक्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ८ [४] (३६३)

(३८)

८ मैत्रावरुणिवंसिष्ठः । १-६ सविता, ६ उत्तगर्धस्य भगो वा, ७ ८ याज्ञिनः । चिदुप् ।

उदु प्य देवः सविता ययाम हिरण्ययीममतिं यामाशिभेत ।

नूनं भगो हव्यो मानुषेभिर्वि यो रत्नां पुरुषमुर्वधाति १

उदु तिष्ठ सवितः भुध्युस्य हिरण्यपाणे प्रभृतावृतस्य ।

व्युर्वी पृथ्वीममतिं सृजान आ नृभ्यो मृतमोजनं सृजानः २

अपि पृतः सविता देवो अस्तु यमा चिद विश्वे वसवां गृणन्ति ।

स नः स्तोमान् नमस्युश्चनो धाद् विश्वेभिः पातु पायुभिर्नि सृजान ३

अमि यं देव्यदितिगृणाति सर्वं देवस्य सवितुर्गृणाणा ।

अमि स्रज्जाजो वरुणो गृणन्त्यमि मित्रासो अयमा सृजापाः ४

अमि ये सिथो वनुषः सर्पन्ते रातिं दिवो रातिषाचः पृथिव्याः ।

अहिर्बुध्न्य उत नः शृणोतु वरुण्येकधेनुभिर्नि पातु ५

अनु तन्नो जास्पतिर्मसीष्ट रत्नं देवस्य सवितुरियानः ।

भगमुग्रोऽवसे जोहवीति भगमनुग्रो अर्धं याति रत्नम् ६

इं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु देवताता मितद्रवः स्वर्काः ।

जग्मयन्तोऽहिं पुक् रक्षंसि सनेभ्यस्मद् युयवन्नमीवाः ७

वाजेयाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विषा अमृता ऋतज्ञाः ।

अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृता यात पृथिभिर्हवयानैः ८ [५] (३७२)

(३९)

७ मैत्रावरुणिवंसिष्ठः । विश्वे देवाः । चिदुप् ।

ऊर्ध्वो अग्निः सुमतिं वस्वो अभेत प्रतीचीं जूणिर्देवतानिमेति ।

मेजाते अग्नीं रघ्येष पन्था मृतं होता न इषितो यजाति १

प्र बाहुजे सुप्रया बर्हिषा मा विश्पतीषु बीरिं इयाते ।

विशामकोऽवसः पूर्वहृतौ बायुः पूषा स्वस्तये निपुत्वान् २ (३७३)

ज्मया अत्र वसवो रन्त वेवा	उरावन्तरिक्षे मर्जयन्त शुभ्राः ।	
अर्वाक् पथ उरुग्रयः कृणुध्वं	श्रोता वृतस्य जग्मुषो नो अस्य	३
ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमाः	सधस्थं विश्वे अभि सन्ति वेवाः ।	
तां अध्वर उग्रतो यक्षयग्रे	भ्रुष्टी भगं नासत्या पुरंधिम	४
आग्ने गिरो वृव आ पृथिव्या	मित्रं वह वरुणमिन्द्रमग्निम् ।	
आर्यमणमग्निं विष्णुमेषां	सरस्वती मरुतो मादयन्ताम्	५
रे ह्ययं मतिर्मयज्ञियानां	नक्षत्र कामं मर्त्यानामसिन्वन् ।	
धाता रयिमविवृस्यं संवासां	संधीमहि गुज्येभिर्नु वेवैः	६
नू रोवृसी अमिष्टुते वसिष्ठे	ऋतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कं	युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [६] (३७८)

(४०)

७ मैत्रावरुणवसिष्ठः । विश्वे देवाः । मिषुषः ।

ओ भ्रुष्टिर्विवृष्याऽं समेतु	प्रति स्तोमं धीमहि तुराणाम् ।	
यवृष्य वेवः सविता सुवाति	स्यामास्य रत्निनो विम्रागे	१
मित्रस्तज्ञो वरुणो रोवृसी च	द्युर्मन्तुमिन्द्रो अर्यमा वंदातु ।	
विश्वेष्टु देव्यदिती रेक्णो	वायुश्च यज्ञियवैते भगश्च	२
सेवृषो अस्तु मरुतः स शुष्मी	यं मर्त्यं पृषध्वा अवाथ ।	
उतेमग्निः सरस्वती जुनन्ति	न तस्य रायः पर्वितास्ति	३
अयं हि नेता वरुण ऋतस्य	मित्रो राजानो अर्यमापो धुः ।	
सुहवा देव्यदितिरनुवां	ते नो अहो अति पथंस्तरिष्टान्	४
अस्य वेवस्य मीळहुषां वया	विष्णोरिषस्य प्रभूथे हविर्मिः ।	
विदे हि रुद्रो रुद्रियं महित्वं	योसिष्टं वार्तिरश्विनाविरावत्	५
मात्रं पृषन्नापृष इरस्यो	वरुञ्जी यद् रतिषाचश्च रासन् ।	
मयोमुषो नो अर्वन्तो नि पान्तु	वृष्टिं परिज्मा वातो ददातु	६
नू रोवृसी अमिष्टुते वसिष्ठे	ऋतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कं	युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [७] (१८९)

(४१)

७ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । १ अग्नीन्द्रमित्रावरुणाभिमगपूषम्रह्मणस्पतिसोमरुद्राः, २-६ भगः,
७ उषसः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना ।	
प्रातर्मगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हुविम	१ *
प्रातर्जितं भगमुग्रं हुविम वयं पुत्रमदितिर्यो विधत्ता ।	
आश्वश्चिद् वयं मन्यमानस्तुरश्विद् राजा चिद् वयं भगं भक्षीत्याह	२
भग प्रणेतर्मग सत्यराधो भगोमा धियमुर्ववा दर्वज्ञः ।	
भग प्र णो जनय गोमिरश्वे भग प्र नृमिर्नृवन्तः स्याम	३
उतेदानीं भगवन्तः स्यामोत प्रणित्व उत मध्ये अह्नाम ।	
उतोर्विता मधवन् त्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतौ स्याम	४
भग एव भगवो अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्याम ।	
तं त्वा भग सर्व इज्जोहवीति स नो भग पुरएता भविह	५
समध्वरायोषसो नमन्त दधिकार्येव शुचये पवाय ।	
अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वा वाजिन आ वहन्तु	६
अश्वारुतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सद्यमुच्छन्तु भद्राः ।	
पूतं बुहोमा विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [८] (१९२)

(४२)

६ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्मणो अङ्गिरसो नक्षन्त प्र कन्वुजुर्मन्यस्य वेतु ।	
प्र धेनव उवृधुतो नवन्त युज्यातामर्द्धी अध्वरस्य पेदाः	१
सुगस्ते अग्ने सनवित्तो अध्वा युक्ष्वा सुते हरितो रोहितश्च ।	
ये वा सफ्रंभरुवा वीरवाहो हुवे देवानां जनिमानि सक्तः	२
समु वो युशं म्रहयन् नमोमिः प्र होता मन्द्रो रिरिच उपाके ।	
यजस्व सु पुर्वणीक देवा ना यज्ञियांमरमतिं ववृत्याः	३
यदा वीरस्य देवतो बुराणे स्योनशीरतिथिराचिकेतत् ।	
सुधीतो अग्निः सुधीतो वम आ स विदो वति वार्यमिर्यतै	४ (१९३)

इमं नो अग्ने अश्वरं जुषस्व मरुत्स्विन्ने यशसं कृषी नः ।
 आ नक्ता बर्हिः सवतामुपासो—शान्ता मित्रावरुणा यजेह
 एवाग्निं सहस्यं वसिष्ठो रायस्कासो विश्वत्स्यस्य स्तौत ।
 इषं रयिं पप्रथद् वार्जमस्मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६ [९] (३९८)

(४३)

५ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो यज्ञेषु देवयन्तो अर्चन् द्यावा नमोभिः पृथिवी इषधै ।
 येवां ब्रह्माण्यसमानि विप्रा विश्वं ग्वियन्ति वनिनो न शाखाः
 प्र यज्ञ एतु हेत्वो न सन्ति रुद्यच्छध्वं समनसो घृताचीः ।
 स्तुणीत बर्हिरश्वराय साधू—ध्वा ओषीषि देवयून्यस्थुः
 आ पुत्रासो न मातरं विभृत्राः सानीं देवासो बर्हिषः सदन्तु ।
 आ विश्वाची विवृथ्यामनक्त्वग्ने मा नो देवताता मुधस्कः
 ते सीषपन्त जोषमा यजत्रा कृतस्य धाराः सुदुघा दुहानाः ।
 ज्येष्ठं वो अद्य मह आ वसूना मा गन्तन् समनसो यति ष्ट
 एवा नो अग्ने विश्वा दृशस्य त्वया वयं सहसावस्त्रास्काः ।
 राया युजा सधमावो अरिष्टा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५ [१०] (४०३)

(४४)

५ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । दधिक्राः, १ दधिक्रास्वयुषोऽग्निमग्नेऽग्निं पुष्षब्रह्मणस्पत्यादित्यद्यावापृथिव्यापः ।
 त्रिष्टुप्, १ जगती ।

दुधिकां वः प्रथममश्विनोषसं—अग्निं समिद्धं भगमूतये हुवे ।
 इन्द्रं विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं—मावित्यान् द्यावापृथिवी अपः स्वः
 दुधिकामु नमसा बोधयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।
 इन्द्रो देवीं बर्हिषि सादयन्तो ऽश्विना विप्रा सुहवा हुवेम
 दुधिकावाणं बुबुधानो अग्नि—मुप बुब उषसं सूर्यं गाम् ।
 बभ्रं मँश्रतोर्वरुणस्य बभ्रुं ते विश्वास्मद् दुरिता यावयन्तु
 दुधिकावा प्रथमो वाज्यवा ऽग्ने रथानां भवति प्रजानन् ।
 संविद्वान उषसा सूर्येणा—ऽऽभित्येमिर्वसुभिरङ्गिरोभिः

१

२

३

४ (४०७)

आ नो दधिक्ताः पृथगामनक्त्यु—तस्य पन्थामन्वेतुषा उ ।

शृणोतु नो वैष्यं शर्षो अग्निः शृण्वन्तु विश्वे महिषा अमूराः

५ [११] (४०८)

(४५)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सविता । त्रिष्टुप् ।

आ वेषो यातु सविता सुरलोऽन्तरिक्षमा वहमानो अश्वेः ।

हस्ते दधानो नर्षो पुरुणिं निवेदयञ्च प्रसुवञ्च भूमं

?

उदस्य बाह्वुः शिथिरा बृहन्ता हिरण्यया त्रिवो अन्तो अनष्टाम ।

नूनं सो अस्य महिमा पणिष्ट सूरश्चिदस्मा अनु दावपस्याम

२

स धा नो वेवः सविता महावा ऽऽ साविषुद् वसुपतिर्वसूनि ।

विभयमाणो अमर्तिमुरुचीं मर्तमोजनमधं रासते नः

३

इमा गिरः सवितारं सुजिह्वं पूर्णगमस्तिम्रीळते सुषाणिम ।

विश्रं वयो बृहवुस्मे दधातु यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

४ [१२] (४१२)

(४६)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । रुद्रः । जगती, ४ त्रिष्टुप् ।

इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रयवे देवाय स्वधात्रे ।

अर्षाळहाय सहमानाय वेधसे तिम्रायुधाय भरता शृणोतु नः

१

स हि क्षयेण क्षम्यस्य जन्मनः साम्राज्येन त्रिव्यस्य चेतति ।

अवज्जवन्तीरुपं नो दुरश्चराऽनमीवो रुद्र जासुं नो भव

२

या ते विद्युद्वसृष्टा त्रिवरपरि क्षमया चरति परि सा वृणक्तु नः ।

सहस्रं ते स्वविवात मेघजा मा नस्तोकेषु तनयेषु रीरिवः

३

मा नो वधी रुद्र मा परां द्वा मा ते भूम प्रसिती हीळितस्य ।

आ नो मज बर्हिषि जीवशंस यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

४ [१३] (४१६)

(४७)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

आपो यं वः प्रथमं देव्यन्तं इन्द्रपानमूर्मिमकृण्वतेळः ।

तं वो वयं शूर्यिमस्मिन्मद्य घृतपुंसं मधुमन्तं वनेम

१

(४१७)

तमूर्मिमापां मधुमत्तमं वो ऽपां नपादवत्वागुहेमा ।	
यास्मिन्नित्तो वसुभिर्मादयाति तमदयाम वेवयन्तो वो अद्य	२
शतर्षवित्राः स्वधया मर्दन्ती कुंवीकुंवानामपि यन्ति पार्थः ।	
ता इन्द्रस्य न भिनन्ति व्रतानि सिन्धुभ्यो हव्यं घृतवज्जुहोत	३
याः सूर्यो रुस्मिभिर्गतातान याभ्य इन्द्रो अरदद् गातमूर्मिम ।	
ते सिन्धवो वरिवो धातना नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	४ [१४] (४२०)

(४८)

४ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । क्रमवः, ४ विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

ऋभुक्षणा वाजा मादयध्वमस्मे नरो मघवानः सुतस्य ।	
आ वोऽर्वाचः क्रतवो न यानां विश्वो रथं नयं वर्तयन्तु	१
ऋभुर्ऋभुभिर्भि वः स्याम विश्वो विभुभिः शर्वसा शर्वांसि ।	
वाजो अस्माँ अबतु वाजसाता विन्द्रेण युजा तस्मै वृत्रम्	२
ते चिद्धि पूर्वैरभि सन्ति शासा विश्वो अयं उपरताति वन्वन् ।	
इन्द्रो विश्वो क्रमुक्षा वाजो अयः शत्रोर्मिथत्या कृणवन् वि नृमणम्	३
नू देवासो वरिवः कर्तना नो भूत नो विश्वेऽवसे सजोषाः ।	
समम्मे इधं वसवो ददीरन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	४ [१५] (४२४)

(४९)

४ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात् पुनाना युन्यन्निविशमानाः ।	
इन्द्रो या वृद्धी वृषभो ग्राव ता आपो कुंवीरिह मार्मवन्तु	१
या आपो द्विष्या उत वा सर्वन्ति सन्निविमा उत वा याः स्वयंजाः ।	
समुद्रार्था याः शुच्यः पावकास्ता आपो कुंवीरिह मार्मवन्तु	२
यामां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानुते अबपश्यन्नानाम् ।	
मधुश्चुतः शुच्यो याः पावकास्ता आपो कुंवीरिह मार्मवन्तु	३
यामु राजा वरुणो यामु सोमा विश्वे देवा यामुर्जं मर्दन्ति ।	
वैश्वानरो यास्वभिः पविष्टस्ता आपो कुंवीरिह मार्मवन्तु	४ [१६] (४२८)

(५०)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ मित्रावरुणौ, २ अग्निः, ३ विश्वे देवाः, ४ नद्यः ।

जगती, ४ अतिजगती शकरी वा ।

आ मां मित्रावरुणेह रक्षतं कुलाययद् विश्वयन्मा न आ गन् ।

अजकावं पुष्टशीकं तिरा दधि मा मां पथेन रपसा विदुत त्सरः १

यद् विजामन् परुषि वन्दनं भुय दष्टीवन्तो परि कुल्की च देहत ।

अग्निष्टच्छोचन्नप बाधतामिती मा मां पथेन रपसा विदुत त्सरः २

यच्छल्मली भवति यन्नदीषु यदोषधीभ्यः पति जायते विपम ।

विश्वे देवा निरितस्तत सुवन्तु मा मां पथेन रपसा विदुत त्सरः ३

याः प्रवतो निवत उद्वत उक्न्वतीगनुवकाश्च याः ।

ता अस्मभ्यं परसा पिन्वमानाः शिवा देवीर्गणिपदा भवन्तु सर्वा नद्यो अग्निमिदा भवन्तु ४

[१७] (४३०)

(५१)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शतंमन ।

अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं यज्ञं दधतु श्राणमाणाः १

आदित्यासो अदितिमावयन्ता मित्रो अर्यमा वरुणा रजिष्ठाः ।

अस्माकं सन्तु भुवनस्य गोपाः पिबन्तु सोममवसे नो अद्य २

आदित्या विश्वे मरुतश्च विश्वे देवाश्च विश्वे ऋभवश्च विश्वे ।

इन्द्रो अग्निश्चिना तुष्टुवाना ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [१८] (४३५)

(५२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यासो अदितयः स्याम पूर्वधित्रा वसवो मर्त्यत्रा ।

सनेम मित्रावरुणा सनेन्तो भवंम द्यावापृथिवी भवन्तः १

मित्रस्तप्तो वरुणो मामहन्त शर्म तोकाय तर्नयाय गोपाः ।

मा वो भुजेमान्यजातमेनो मा तत् कर्म वसवो यच्चयंध्वे २

तूरण्यवोऽङ्गिरसो नक्षन्त रत्नं देवस्य सवितुरियानाः ।

पिता च तप्तो महान् यज्ञो विश्वे देवाः समनसो जुषन्त ३ [१९] (४३८)

(५३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

- प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः स्वाध ईळे बृहती यजत्रे ।
 ते विद्धि पूर्वे कवयो गुणन्तः पुरो मही दधिरे देवपुत्रे १
 प्र पूर्वजे पितरा नर्व्यसीभिर्गीर्भिः कृणुध्वं सद्ने क्रतुम्य ।
 आ नो द्यावापृथिवी वैश्वेन जनेन यातं महिं वां वरूथम् २
 उतो हि वां रत्नधेयानि सन्ति पूरुणि द्यावापृथिवी मुदासे ।
 अस्मे धत्तं यदसदकृधोयु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [२०] (४४१)

(५४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः । त्रिष्टुप् ।

- वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान् त्स्वाविशो अनमीवो भवा नः ।
 यत् त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं नो भव द्विषतु शं चतुष्पदे १
 वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्द्रो ।
 अजरांसस्ते सस्ये स्याम पितव पुत्रान प्रति नो जुषस्व २
 वास्तोष्पते शग्मया संसदा ते सक्षीमहि रण्वया गातुमन्या ।
 पाहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [२१] (४४४)

(५५)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः, २-८ इन्द्रः (२-८ अस्वाविर्भी वपनिषद्) ।

१ गायत्री, २-४ उपरिष्ठाद्बृहती, ५-८ अनुष्टुप् ।

- अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रुपाण्याविशन् । सखा मुशेव एधि नः १
 यदजुन सारमेय वृतः पिशङ्ग यच्छसि ।
 वीव भ्राजन्त ऋष्टय उप स्रक्त्यु बप्सतो नि वु स्वप २
 स्तुनं गय सारमेय तस्करं वा पुनःसर ।
 स्तोतृनिन्द्रम्य रायसि किमस्मान् दृच्छुनायसे नि वु स्वप ३
 त्वं सूकरस्यं दहहि तव दर्वतु सूकरः ।
 स्तोतृनिन्द्रम्य गयसि किमस्मान् दृच्छुनायसे नि वु स्वप ४ (४४८)

सस्तु माता सस्तु पिता सस्तु श्वा सस्तु विश्वपतिः ।

ससन्तु सर्वे ज्ञातयः सन्त्वयमभितो जनः

५

य आस्ते यश्च चरति यश्च पश्यति नो जनः ।

तेषां सं हन्मो अक्षाणि यथेवं हर्म्यं तथा

६

सहस्रगृह्णे वृषभो यः समुद्रादुदाचरत् ।

तेना सहस्र्येना वयं नि जनान् त्वापयामसि

७

प्राप्तेऽद्या वक्ष्येऽद्या नारीयांस्तल्पशीवरीः

क्रियां याः पुण्यगन्धास्ताः सर्वाः स्वापयामसि

८ [२२] (४५०)

(५६)

[अनुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ५६-७०]

२५ मैत्रावरुणिविष्टः । मरुतः । त्रिष्टुप्, १-११ छिपदा विराट् ।

क ई ह्यंका नरः सनीला रुद्रस्य मर्या अधा स्वध्वः

१

नक्षिणीं जनुषि वेवु तं अङ्गः विद्रे मिथो जनित्रम

॥१॥ २

अभि स्वपुर्मिथो वपन्त वातस्वनसः द्येना अस्पृधन्

३

एतानि धीरो निण्या चिकेत पृथिर्यदृधो मही जभारं

॥२॥ ४

सा विट् सुवीरा मरुद्भिर्गस्तु सनात सहन्ती पुण्यंती नृम्णम

५

यामं घेष्ठाः शुभा शोमिष्ठाः भिया संमिश्ला ओजोभिरुग्राः

॥३॥ ६

उग्रं व ओजः स्थिरा शवांस्यधा मरुद्भिर्गस्तुविष्मान

७

गुभ्रो वः शुष्मः कुध्मी मनींसि धुनिर्मुनिरिव शर्धस्य धूष्णोः

॥४॥ ८

सनेम्यस्मद् युषोतं दिष्टु मा वो दुर्मतिरिह प्रणङ्कः

९

प्रिया वो नाम हुवे तुराणा मा यत तृण्मरुतो वावशानाः

॥५॥ १० [२३]

स्वायुषासं इष्मिणः सुनिष्का उत स्वयं तन्वः शुम्भमानाः

॥६॥ ११

शुचीं वो हव्या मरुतः शुचीनां शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिर्गयः ।

कृतेन सत्यमृतसार्य आय ऊरुचिर्जन्मानः शुच्यः पावकाः

१२

अस्तेष्वा मरुतः स्नाव्यो वो वक्षःसु रुक्मा उपशिभ्रियाणाः ।

वि विद्युतो न बुष्टिमी रुचाना अनु स्वधामायुधैर्यच्छमानाः

१३

प्र बुध्या व ईरते महींसि प्र नामानि प्रबज्यवस्तिरध्वम् ।

सृष्टियं द्रव्यं प्रागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम्

१४

(४६६)

यदि स्तुतस्य मरुतो अधीधे—त्था विप्रस्य वाजिनो हवीमम् ।
मक्ष्ण रायः सुवीर्यस्य दात नू चिद यमन्य आदभदरावा

१५ [२४]

अत्यासो न ये मरुतः स्वञ्चो यक्षदृशो न शुभयन्त मयीः ।
ते हर्म्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न प्रकीळिनः पयोषाः
वृक्षस्यन्तो नो मरुतो मृळन्तु वरिवस्यन्तो रोदसी सुमेके ।
आरे गोहा नृहा वधो वो अस्तु सुमेभिरस्मे वसवो नमध्वम्
आ वो होता जोहवीति सक्तः सत्राचीं गतिं मरुतो गृणानः ।
य ईवता वृषणो अस्ति गोषाः सो अर्द्रपावी हवते व उक्थेः
इमे तुरं मरुतो रामयन्ती—मे सहः सहस आ नमन्ति ।
इमे शंस वनुष्यतो नि पान्ति गुरु द्वेषा अरंरुषे दधानि
इमे रधं बिन्मरुतो जुनन्ति भूमिं चिद यथा वसवो जुषन्त ।
अप बाध्वं वृषणस्तमांसि पत विश्वं तनयं लोकमस्मे

१६

१७

१८

१९

२० [२५]

मा वो वृत्रान्मरुतो निरराम मा पश्चाद् वृध्म स्थ्या विभ्रामे ।
आ नः स्प्राहं भजतना वसव्ये—यदीं मुजातं वृषणो वो अस्ति
सं यद्धनन्त मन्युभिर्जनांसः शूरा यहीष्वोषधीषु विश्व ।
अध स्मा नो मरुतो रुद्रियास—आतारां भूत पुतनास्वर्यः
भूरिं चक्र मरुतः पित्र्याण्यु—कथानि या वः शस्यन्ते पुरा चित ।
मरुद्भिरुग्रः पुतनासु साव्हा मरुद्भिरित सजिता वाज्रमवी
अस्मे वीरो मरुतः शुष्म्यन्तु जनानां यो अमुरो विधुता ।
अपो येन सुक्षितये तरेमा—ऽध स्वमोकां अभि वः स्याम
तत्र इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्नि—राप आपधीर्बनिनो जुषन्त ।
शमन् त्स्याम मरुतामुपस्थं युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२१

२२

२३

२४

२५ [२६] (४७७)

(५७)

१ मैत्रावरुणिर्यसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

मध्वो वो नाम मार्कतं यजत्राः प्र यज्ञेषु शवसा मदन्ति ।
ये रेजयन्ति रोदसी चिदवीं पिन्वन्त्युसं यदयामुरुग्राः

१

(४७८)

निचेतारो हि मरुतो गृणन्तं प्रणेतारो यजमानस्य मन्यं । अस्मार्कमद्य विद्वेषु वहि—रा कीतये सवत पिप्रियाणाः	२
नेताबवुन्ये मरुतो यथेमे आजन्ते रुक्मैरायुधैस्तनूमिः । आ रोदसी विश्वपिशः पिशानाः संगानमरुयंजत शुभे कम्	३
ऋधक् सा वो मरुतो दिद्युदस्तु यद् व आगः पुरुषता कराम । मा वस्तस्यामपि मूमा यजत्रा अस्मे वो अस्तु सुमतिश्चानिष्ठा	४
कूते चिदन्न मरुतो रणन्ताः—ऽनवद्यासः शुचयः पावकाः । प्र णोऽवत सुमतिमिर्यजत्राः प्र वाजैभिस्तिरत पुण्यसं नः	५
उत स्नुतासो मरुतो व्यन्तु विश्वेभिर्नामभिर्नरां हवींषि । ववात नो अमृतस्य प्रजार्यं जिगृत रायः सूनृतां मघानि	६
आ स्नुतासो मरुतो विश्वं कृती अच्छा मुरीन त्सर्वताता जिगात । ये नस्मना शानिनो वधेर्यन्ति यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२७] (४८४)

(५८)

६ श्रेत्रावरुणिवसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

प्र साकमुक्षं अर्चता गणाय यां देव्यस्य धाम्नस्तुर्विष्मान् । उत क्षोदन्ति रोदसी महित्वा नक्षन्ते नार्कं निर्कतेरबंज्ञात्	१
जनुर्भिद् वो मरुतस्त्रेभ्येण भीमास्तुर्विमन्यवोऽयासः । प्र ये महोमिरोजसोत सन्ति विश्वो वो यामन् भयते स्वर्दक्	२
बृहद् वयो मघवन्न्यो दधात जुजोषन्निमरुतः सुष्टुतिं नः । गतो नाध्वा पि तिराति जन्तुं प्र णः स्पृहामि रूतिभिस्तिरेत	३
युष्मोतो विषो मरुतः शतस्वी युष्मोतो अवा सहुतिः सहस्री । युष्मोतः स्रज्जुत ईन्ति वृत्रं प्र तद् वो अस्तु धूतयो त्रेष्णम्	४
तौ आ रुद्रस्य मीळहुषो विवासे कुविघ्नंसन्ते मरुतः पुनर्नः । यत् स्वयतां जिहीक्षिरे यदावि—स्व तवेन ईमहे तुराणाम्	५
प्र सा वाचि सुष्टुतिमघोना—मिदं सुक्तं मरुतो जुषन्त । आराध्नुद् द्वेषो वृषणो युषोत यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [२८] (४९०)

(५९)

१२ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । १-११ मरुतः; १२ रुद्रः (मृत्युविमोक्षनी कष्ट) ।

प्रगाथः = विषमा वृद्धी, समा सतोवृद्धी; ७-८ त्रिष्टुप्, ९-११ गावत्री, १२ अनुष्टुप् ।

यं त्रायध्व इवमिधं देवासो यं च नयथ ।

तस्मा अग्रे वरुण मित्रार्यमन् मरुतः शर्म यच्छत १

युष्मार्कं देवा अवसाहनि प्रिय ईजानस्तरति द्विषः ।

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिषो यो वो वराय दाशति २

नहि वंश्चरमं चन वसिष्ठः परिमंसते ।

अस्मार्कमद्य मरुतः सुते सत्वा विभ्वे पिबत कामिनः ३

नहि व ऊतिः पृतनासु मर्धति यस्मा अराध्वं नरः ।

अभि व आर्वतं सुमतिर्नवीयसी तूयं यात पिपीषवः ४

ओ पु धृष्टिराधसो यातनान्धांसि पीतये ।

इमा वो हव्या मरुतो ररे हि कं मो ष्वान्यत्र गन्तन ५

आ च नो बर्हिः सवताविता च नः स्पार्हाणि दातवे वसु ।

अश्वेधन्तो मरुतः सोम्ये मयौ स्वाहेह माव्याध्वे ६ [२९]

सस्वश्चिद्धि तन्वः शुभ्रममाना आ हंसासो नीलपृष्ठा अपसन् ।

विश्वं शर्षी अमितो मा नि षंदु नरो न रणवाः सवने मवन्तः ७

यो नो मरुतो अभि दुर्हणायुस्तिरश्चित्तानि वसवो जिघांसति ।

बुहः पाशान् प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन हन्मना हन्तना तम् ८

सातपना इदं हवि मरुतस्तज्जुष्टन युष्माकोती रिशावसः ९

गृहमेधास आ गंत मरुतां माप भूतन युष्माकोती सुदानवः १०

इहेह वः स्वतवसः कवयः सूर्यत्वचः यज्ञं मरुत आ वृणे ११

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् १२ [३०] (५०१)

- ७७०९६ -

[पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५॥ व० १- १७]

(६०)

११ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । १ सूर्यः, २-१० मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यवद्य सूर्य बवोऽनागा उद्यन् मित्राय वरुणाय सस्वम् ।

वयं देवत्राधिं स्याम तव प्रियासो अर्धमन् गृणन्तः १ (५०१)

एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षा उमे उर्वेति सूर्यो अमि जम्न ।	
विम्बस्य स्थातुर्जगतश्च गोपा कृजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्	२
अयुक्त सप्त हरितः सधस्थाद् या ई वदन्ति सूर्यं घृताचीः ।	
घापोनि मित्रावरुणा युषाकुः सं यो यूथेव जनिमानि चष्टे	३
उद् वां पूक्षासो मधुमन्तो अस्थुरा सूर्यो अरुहच्छुक्रमर्णः ।	
बस्मा आवित्या अर्ध्वनो रदन्ति मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः	४
इमे चेतारो अनृतस्य भूरे मित्रो अर्यमा वरुणो हि सन्ति ।	
इम कृतस्य वावृधुर्वुरोणे शम्भासः पुत्रा अर्धितेरदब्धाः	५
इमे मित्रो वरुणो वृळमासो ऽचेतसं चिञ्चितयन्ति वक्षैः ।	
अपि कर्तुं सुचेतसं वर्तन्त स्तिरश्चिद्वहः सुपथा नयन्ति	६ [१]
इमे द्विषो अर्निमिषा पृथिव्या श्रिकित्वांसो अचेतसं नयन्ति ।	
प्रभाजे चिञ्चद्यो गाधमस्ति पारं नो अस्य विष्पितस्य पर्यन्	७
यद् गोपावदर्वितिः शमं मद्रं मित्रो यच्छन्ति वरुणः सुदासे ।	
तस्मिन्ना लोकं तनयं वधाना मा कर्म देवहेळनं तुरासः	८
अव वेदिं होत्राभिर्यजेत रिपुः काश्चिद् वरुणधृतः सः ।	
परि द्वेषोभिरर्यमा वृणक्तुं सुदासे वृषणा उ लोकम्	९
सस्वश्चिद्धि सस्रुतिस्वेप्येषा मपीच्येन सहसा सहन्ते ।	
युष्मद् मिया वृषणो रेजमाना वक्षस्य चिन्महिना मूळता नः	१०
यो ब्रह्मणे सुमतिमायजति वाजस्य सातो परमस्य गयः ।	
सीक्षन्त मनुं मघवानो अर्य उरु क्षयाय चकिरे सुधातुं	११
इयं देव पुरोहितीयुवभ्यां यजेषु मित्रावरुणावकारि ।	
विम्बानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	१२ [२] (५१०)

(६१)

७ मित्रावरुणिवसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उद् वां चक्षुर्बरुण सुप्रतीकं वृषयेरेति सूर्यस्तन्वान् ।	
अमि यो विम्बा मुर्वनानि चष्टे स मनुं मर्त्येष्व्वा चिकेत	१ (५१५)
अ० ५५	

प्र वां स मित्रावरुणावृताषा विप्रो मन्मानि दीर्घमुदियति । यस्य ब्रह्माणि सुकृतु अर्वाथ आ यत् क्रत्वा न शरदः पुणैरे	२
प्रोरोमित्रावरुणाः पृथिव्याः प्र विव कृत्वाद् बृहतः सुदानू । स्पशो दधाथे ओषधीषु विश्वधृग्यतो अनिमिषं रक्षमाणा	३
शंसा मित्रस्य वरुणस्य धाम शुष्मो रोदसी बद्धे महित्वा । अयन् मासा अयज्वनामवीराः प्र यज्ञमन्मा वृजनं तिराते	४
अमूरा विश्वा वृषणाविमा वां न यासुं चित्रं ददृशे न यक्षम् । द्रुहः सचन्ते अनृता जनानां न वां निष्यान्यचित्ते अभूषन्	५
समुं वां यज्ञं मह्यं नमोभिर्दुवे वां मित्रावरुणा सबाधः । प्र वां मन्मान्युचसे नवानि कृतानि ब्रह्म जुजुषश्चिमानि	६
इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरा नो ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [३] (५२१)

(६१)

६ मित्रावरुणिवसिष्ठः । १-३ सूर्यः, ४-६ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उत्त सूर्यो बृहदूर्वाध्वंभेत पुरु विश्वा जनिम् मानुषाणाम् । समो विवा ददृशे रोचमानः क्रत्वा कृतः सुकृतः कर्तुमिभूत्	१
स सूर्यं प्रति पुरो न उद् गा एभिः स्तोमभिरतशभिरवैः । प्र नो मित्राय वरुणाय वांचो ऽनागसो अर्यम्णे अग्रये च	२
वि नः सहस्रं गुरुधां रदन्त्वृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः । यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कभा नः कामं पूषन्तु स्तवानाः	३
द्यावाभूमी अदितं त्रासीथां नो ये वां जजुः सुजनिमान कृत्वे । मा हेतुं भूम वरुणस्य वायो मा मित्रस्य प्रियतमस्य नृणाम्	४
प्र ब्राह्वा मिमृतं जीवसे न आ नो गव्यतिमुक्षतं घृतेन । आ नो जनें श्रवयत युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा	५
नू मित्रो वरुणो अर्यमा न स्तमेनं ताकाय वरिषो दधन्तु । सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [४] (५२०)

(६३)

६ मित्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-४ सूर्यः, ५ सूर्य-मित्रावरुणाः, ६ मित्रावरुणो अयमा च । त्रिष्टुप् ।

उद्वेति सुभगो विश्वचक्षाः साधारणः सूर्यो मानुषाणाम् । चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्य वेव—श्मैव यः समविव्यक् तमांसि	१
उद्वेति प्रसवीता जनानां महान् केतुरर्णवः सूर्यस्य । समानं चक्रं पर्याविष्टस्मन् यदेतदो बहति ध्रुवो युक्तः	२
विभ्राजमान उषसामुपस्थाद् रेभैरुदेत्यनुमद्यमानः । एष मे वेवः संविता चच्छन्तु यः समानं न प्रमिनाति धाम	३
विबो रुक्म उरुचक्षा उद्वेति दुरेअर्थस्तरणिभ्राजमानः । नूनं जनाः सूर्येण प्रसूता अयन्नर्थानि कृण्वन्नपांसि	४
यत्रा चक्रमृता गातुमस्मै श्येनो न दीयन्नन्वेति पार्थः । प्रति वा सूर उद्वेति विधेम नमोमिमित्रावरुणोत हव्यैः	५
नू मित्रो वरुणो अयमा न—स्मने तोकाय वरिवो दधन्तु । सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [५] (५३३)

(६४)

५ मित्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणा । त्रिष्टुप् ।

विवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां प्र वां घृतस्य निणिजो ददीरन् । इष्यं नो मित्रो अयमा सुजातो राजा सुक्षत्रो वरुणो जुपन्त	१
आ राजाना मह क्रतस्य गोपा सिन्धुपती क्षत्रिया यातमर्वाक । इळां नो मित्रावरुणोत वृष्टि—मव विव ईन्वतं जीरद्वानू	२
मित्रस्तन्नो वरुणो वेवो अयः प्र सार्धिष्ठेभिः पथिभिर्नयन्तु । भवद् यथा न आदुरिः सुदास इषा मदेम सह वेवगोपाः	३
यो वां गर्तं मनसा तक्ष्वित—मुष्वां धीतिं कृणवद् धारयन्व । उक्षेथो मित्रावरुणा घृतेन ता राजाना सुक्षितीस्तर्पयेथाम्	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि । अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधी—यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [६] (५३८)

(६५)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । विष्टुप् ।

प्रति वां सूर उदिते सुकृते—मित्रं ह्रुवे वरुणं पुतदक्षम् ।	
ययोरसुर्यमक्षितं ज्येष्ठं विश्वस्य यामज्ञाचिता जिगल्नु	१
ता हि देवानामसुरा तावया ता नः क्षितीः करतमूर्जयन्तीः ।	
अश्याम मित्रावरुणा वयं वां द्यावा च यत्र पीपयज्ञहा च	२
ता भूरिपाशावर्जतस्य सेतू दुरत्येदं रिपवे मर्त्याय ।	
ऋतस्य मित्रावरुणा पथा वा मपो न नावा दुरिता तंरम	३
आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं घृतेर्गव्यूतिमुक्षतमिच्छामिः ।	
प्रति वामन्न वरमा जनाय पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि ।	
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [७] (५४३)

(६६)

१९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ, ४-१३ आदित्याः, १४-१६ सूर्यः ।
गायत्री; १०-१५ प्रगाथाः = (समा बृहती, विषमा सतो बृहती,)
१६ पुर उष्णिक् ।

प्र मित्रयोर्वरुणयोः स्तोमो न एतु शूष्यः । नमस्वान् तुविजातयोः	१
या धारयन्त देवाः सुदक्षा दक्षपितरा । असुर्याथ प्रमहसा	२
ता नः स्तिपा तनूपा वरुण जरितृणाम् । मित्रं साधयतं धियः	३
यवुध सूर उद्विते ऽनागा मित्रो अर्यमा । सुवातिं सविता भगः	४
सुप्रावीरस्तु स क्षयः प्र नु यामन् त्सुदानवः । ये नो अंहोऽतिपिप्रति	५ [८]
उत स्वराजो अदिति रद्वधस्य व्रतस्य ये । महो राजान ईशते	६
प्रति वां सूर उदिते मित्रं गृणीषे वरुणम् । अर्यमणं रिशार्दसम्	७
राया हिरण्यया मति रियमवृकाय शवसे । इयं विप्रा मेधसातये	८
ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह । इयं स्वब्ध धीमहि	९
बहवः सूरचक्षसो ऽग्निजिह्वा कृतावुधः ।	
त्राणि ये येमुर्विदधानि धीतिभि र्भिश्चानि परिभूतिभिः	१० [९] (५५३)

- वि ये वृषुः शरदं मासमादह—यज्ञमकर्तुं चाह चम् ।
 अनाप्यं वरुणो मित्रो अर्यमा क्षत्रं राजान आशत ११
- तद् वो अद्य मनामहे सुक्तेः सूर उर्विते ।
 यदोहते वरुणो मित्रो अर्यमा यूयमृतस्य रद्यः १२
- ऋतावान ऋतजाता ऋतावृधो घोरासो अनृतद्विषः ।
 तेषां वः सुम्ने सुच्छर्विष्टमि नरः स्याम ये च सूरयः १३
- उदु त्यद् वंशतं वपु—र्विव एति प्रतिह्वरे ।
 यदीमाशुर्वहति केव एतंगो विश्वस्मै चक्षसे अरम् १४
- शीर्ष्णःशीर्ष्णो जगतस्तस्थुषस्पतिं समया विश्वमा रजः ।
 सप्त स्वसारः सुविताय सूर्यं वहन्ति हरितो रथे १५ [१०]
- तच्चक्षुर्विहितं शुक्रमुच्चरत् । पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् १६
- काप्येमिरवाम्याः ५५ यातं वरुण द्युमत । मित्रश्च सोमपीतये १७
- विबो धाममिवरुण मित्रश्चा यातमद्रुहा । पिबतं सोममातुजी १८
- आ यातं मित्रावरुणा जुषाणावाहुतिं नरा । पातं सोममृतावृधा १९ [११] (५६२)
- (६७)
- १० मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अभिनौ । त्रिष्टुप् ।
- प्रति वा रथं नृपती जरध्वे हविष्यता मनसा यज्ञियेन ।
 यो वां द्रुतो न धिष्ण्यावजीग—रच्छां सूनुर्न पितरा विवक्षि १
- अशोच्यमिः समिधानो अस्मे उपो अहध्नन् तमसश्चिदन्ताः ।
 अचेति केतुरुचसः पुरस्ता—च्छिद्ये विबो दुहितुर्जायमानः २
- अमि वां नूनमम्बिना सुहोता स्तोमैः सिषक्ति नासत्या विवक्षान् ।
 पूर्वाभिर्घातं सुवर्षिषा वसुमता रथेन ३
- अवोवां नूनमम्बिना युवाकु—हुवे यद् वां सुते माध्वी वसूयुः ।
 आ वां वहन्तु स्थविरासो अम्बाः पिबाथो अस्मे सुषुता मधूनि ४
- प्राचींषु देवाम्बिना धियं मे ऽमृधां सातये कृतं वसूयुम् ।
 किमां अविष्टं बाज आ पुरंधी—स्ता नः शक्तं शचीपती शचीभिः ५ [१२] (५६७)

अविष्टं धीर्ध्वंश्विना न आसु प्रजावद् रेतो अह्वयं नो अस्तु ।	
आ वां तोके तनये तूतुजानाः सुरक्षासो देववीतिं गमेम	६
एष स्य वां पूर्वगत्वेव सख्ये निधिर्हितो माध्वी रातो अस्मे ।	
अहेळता मनसा यातमर्वा गभ्रन्ता हव्यं मानुषीषु विशु	७
एकस्मिन् योगे मुरणा समाने परिं वां सप्त स्रवतो रथो गाव् ।	
न वायन्ति सुभ्यो देवयुक्ता ये वां धूर्षु तरणयो बहन्ति	८
असश्वता मघवन्द्रथो हि भूतं ये राया मघदेयं जुनन्ति ।	
प्र ये बन्धुं सुनृतामिस्तिरन्ते गध्या पृश्नन्तो अघ्या मघानि	९
न मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।	
धत्तं रत्नानि जरतं च सूरिन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	१० [१३] (५७९)

(६८)

९ मैत्रायणवर्णिसिद्धः । अश्विनौ । विराट्, ८-९ त्रिष्टुप् ।

आ शुभ्रा यातमश्विना स्वश्वा गिरो दक्षा जुजुषाणा युवाकोः ।	
हव्यानि च प्रतिमृता वीतं नः	१
प्र वामन्धांसि मद्यान्यस्थुररं गन्तं हविषो वीतये मे ।	
तिरो अर्यो हवनानि श्रुतं नः	२
प्र वां रथो मनोजवा इयति तिरो रजांस्यश्विना शतोतिः ।	
अस्मभ्यं सूर्यावसू इयानः	३
अयं ह यद् वां देव्या उ अद्रि रूध्वो विवक्ति सोमसुद् युवभ्याम् ।	
आ वल्लू विप्रो ववृतीत हव्यैः	४
चित्रं ह यद् वां भोजनं न्वस्ति न्यत्रये महिष्वन्तं युयोतम् ।	
यो वामोमानं दधते म्रियः सन्	५ [१४]
उत त्यद् वां जुरते अश्विना मूच्यवानाय प्रतीत्यं हविर्धे ।	
अधि यद् वर्षं इतऊति धृत्यः	६
उत त्वं मुज्युमश्विना सखायो मध्ये जहृकुरेवांसः समुद्रे ।	
निरीं पर्षदरावा यो युवाकः	७ (५७९)

वृकाय चिज्जसमानाय शक्तमुत श्रुतं शयव ह्यमाना ।
 यावद्दयामपिन्वतमपो न स्तर्यं चिच्छक्त्यश्विना शचीभिः ८
 एष स्य कारुर्जरते सूक्तैरग्रे बुधान उषसां सुमन्मा ।
 इषा तं वर्धवृध्या पर्योभिर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ९ [१५] (५८१)

(६९)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां रथो रोदसी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः ।
 घृतर्षतनिः एविभी रुचान इषां वोऽह्ना नृपतिर्वाजिनीवान् १
 स पप्रथानो अमि पञ्च भूमा त्रिवन्धुरो मनसा यातु युक्तः ।
 विज्ञो येन गच्छथो देवयन्तीः कुत्रा चिद् याममश्विना दधाना २
 स्वश्वा युशसा यातमर्वाग् दधा निधिं मधुमन्तं पिबाधः ।
 वि वां रथो वध्वाऽर्धं यादमानो ऽन्तान् द्विवो बाधते वर्तनिभ्याम् ३
 युवोः भियं परि योषावृणीत सूरौ दुहिता परितक्मयायाम् ।
 यद् देवयन्तमर्वाधः शचीभिः परि घंसमोमना वां वयो गात् ४
 यो ह स्य वां रथिरा वस्त उन्ना रथो युजानः परियाति वर्तिः ।
 तेन नः शं योरुषसो व्युहौ न्यश्विना वहतं युजे अस्मिन् ५
 नरा गौरेव विद्युतं तुषाणा ऽस्माकमग्न्य सवनोप यातम् ।
 पुरुज्रा हि वां मतिमिहवन्ते मा वामन्ये नि यमन् देवयन्तः ६
 युवं मुज्युमवाविद्धं समुद्र उद्वहधुरणसो अत्रिधानैः ।
 पतत्रिभिरभ्युमेरव्यथिभिर्वृसनभिरश्विना पारयन्ता ७
 न मे हवमा गृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।
 धर्ष रत्नानि जरतं च सूरिन् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ८ [१६] (५८२)

(७०)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ विश्ववाराश्विना गतं नः प्र तत् स्थानमवाचि वां पृथिव्याम् ।
 अश्वो न वाजी शुनपृष्ठो अस्थादा यत् सेवधुर्धुवसे न योनिम् १ (५९०)

सिर्षकितं ता वां सुमतिश्च निष्ठाऽतापि घर्मो मनुषो वृक्षेणे ।	
यो वां समुद्रान् त्सरितः पिपत्ये—तंवा चित्रं सुयुजां युजानः	२
यानि स्थानान्यश्विना वृषार्थे दिवा यद्वीप्सोर्षधीषु विक्षु ।	
नि पर्वतस्य मूर्धनि सवृन्ते—षं जनाय वृक्षेषु बहन्ता	३
चनिष्टं वेङ्ग ओषधीष्वप्सु यद् योग्या अश्वैथे ऋषीणाम् ।	
पुरुणि रत्ना वृषती न्य—स्मे अनु पूर्वाणि चरुयथुर्युगानि	४
शुभ्रवांसां चिदश्विना पुरुष्य—भि ब्रह्माणि चक्ष्मांश्च ऋषीणाम् ।	
प्रति प्र यातं वरमा जनाया—ऽस्मे वामस्तु सुमतिश्च निष्ठा	५
यो वां यज्ञो नास्त्या हविष्मान् कृतब्रह्मा समर्थो— भवाति ।	
उप प्र यातं वरमा वसिष्ठ—मिमा ब्रह्माण्यृच्यन्ते युवभ्याम्	६
इयं मनीषा इयमश्विना गी—रिमां संवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
इमा ब्रह्माणि युवयून्यगमन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [१७] (५९९)

(७ ?)

[पञ्चमोऽनुवाकः । १५१ सू० ७१-८१]

६ मैत्रावरुणिवेसिष्ठः । अश्विनो । जिष्णुः ।

अप स्वसूरुषसो नग्निहृति रिणक्तिं कृष्णीरुरुषाय पन्थाम् ।	
अश्वामघा गोमघा वां हुवेम दिवा नक्तं शरुमस्मद् युषोतम्	१
उपायातं वृक्षेषु मर्त्याय रथेन वाममश्विना बहन्ता ।	
युयुतमस्मद्वनिराममीवां दिवा नक्तं माध्वी त्रासीधां नः	२
आ वां रथमवमस्यां व्युष्टो सुम्नायवो वृषणो वर्तयन्तु ।	
स्यूमगमस्तिमुतयुग्मिरश्वे—राश्विना वसुमन्तं वहेथाम्	३
यो वां रथो नृपती अस्ति वोच्छा त्रिवन्धुरो वसुमौ उन्नयामा ।	
आ न एना नास्त्योप यात—मभि यद् वां विश्वप्स्यो जिगाति	४
युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं नि पेदव ऊहथुराश्वमश्वम् ।	
निरहसस्तमसः स्पर्तमत्रि नि जाहुषं शिथिरे धातमन्तः	५
इयं मनीषा इयमश्विना गी—रिमां संवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
इमा ब्रह्माणि युवयून्यगमन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [१८] (६०९)

(७९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । विष्टुप् ।

आ गोमता नासत्या रथेना—ऽश्वावता पुरुश्चन्द्रेण यातम् ।	
अमि वा विश्वा नियुतः सचन्ते स्पर्हया श्रिया तन्वा शुमाना	१
आ नो वृषेमिरुप यातमवाक् सजोषसा नासत्या रथेन ।	
युषोर्हि नः सख्या पित्र्याणि समानो बन्धुरुत तस्य वित्तम्	२
उषु स्तोमासो अश्विनोरबुध—आमि ब्रह्माण्युपसंश्च वृषीः ।	
आविवांसन् रोदसी धिष्येमे अच्छा विप्रो नासत्या विवक्ति	३
बि चेषुच्छन्त्यश्विना उषासः प्र वां ब्रह्माणि कारवां भरन्ते ।	
ऊर्ध्वं मानुं संविता वृषो अश्वेद् बृहदृधयः समिधा जरन्ते	४
आ पश्वातांभासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः	५ [१९] (६०७)

(७३)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । विष्टुप् ।

अतारिष्म तमसस्पारमस्य प्रति स्तोमं देवयन्तो वर्धानाः ।	
पुरुवंसां पुरुतमां पुराजा ऽमृत्यां हवते अश्विना गीः	१
न्यु मियो मनुषः सावि होता नासत्या यो यजति वन्दते च ।	
अक्षीतं मध्वो अश्विना उपाक आ वां बोचे विदधेपु प्रयस्वान	२
अहेम यज्ञं पथामराणा इमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेधाम् ।	
शुष्टीवेव प्रेषितो वामबोधि प्रति स्तोमैर्जरमाणो वसिष्ठः	३
उप त्या बर्ही गमतो विशं नो रक्षोहणा संभृता वीज्यपांणी ।	
समन्वांस्यगमत मत्सराणि मा नो मर्धिष्टुमा गतं शिवेन	४
आ पश्वातांभासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः	५ [२०] (६१२)

(७४)

६ मैत्रारुणिर्वसिष्ठः । मश्विनौ । प्रगाथः=(विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

इमा उ वां दिविष्ट्य उसा हवन्ते अश्विना ।

अयं वामह्वेऽवसे शचीवसू विशीविशं हि गच्छथः १

युवं चित्रं ददथुर्भोजनं नरा चोदेथां सुनुतावते ।

अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधु २

आ यातमुपं भूषतं मध्वः पिबतमश्विना ।

दुग्धं पयो वृषणा जेन्यावसू मा नो मर्धिष्टुमा गतम् । ३

अश्वांसो ये वामुपं वृशुषो गृहं युवां दीर्यन्ति बिभ्रतः ।

मध्वयुर्भिर्नरा हर्येभिरश्विना ऽऽ देवा यातमस्मय ४

अघा ह यन्तो अश्विना पृक्षः सचन्त सुरयः ।

ता यंसतो मघवंज्यो भुवं यशं—श्छर्विरस्मभ्यं नासत्या ५

प्र ये ययुरवकासो रथा इव नृपातारो जनानाम् ।

उत स्वेन शवंसा शूशुवुर्नर उत क्षियन्ति सुक्षितिम् ६ [२१] (६१८)

(७५)

८ मैत्रारुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

व्युषा आवो दिविजा ऋतेना—ऽऽविष्कृण्वाना महिमानमागात् ।

अप द्रुहस्तम आवरजुष्ट—मर्ङ्गिरस्तमा पथ्या अजीगः १

महे नो अद्य सुविताय बो—ध्युषो महे सौमगाय प्र यन्धि ।

चित्रं रयि यशसं धेह्यस्मे देवि मर्तेषु मानुषि श्वस्युम् २

एते त्वे भानवो दर्शताया—श्चित्रा उषसो अमृतास आगुः ।

जनयन्तो देव्यानि व्रतान्या—पुणन्तो अन्तरिक्षा व्यस्युः ३

एषा स्या युजाना पराक्रान् पञ्च क्षितीः परि सद्यो जिगाति ।

अग्निपश्यन्ती वयुना जनानां विवा दुहिता भुवनस्य पत्नी ४

वाजिनीवती सूर्यस्य योषा चित्रामघा राय ईशे वसूनाम् ।

ऋषिन्दुता जरयन्ती मघो—न्युषा उच्छति बर्हिभिर्गृणाना ५ (६१९)

प्रति द्युतानामरूपासो अश्वाश्चित्रा अहश्चक्षुषसं वहन्तः ।	
गार्ति शुभा विश्वपिशा रथेन वर्धाति रत्नं विधत्ते जनाय	६
सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्वृषी देवेभिर्यजता यजत्रैः ।	
रुजद् दृक्कहानि दर्वदुमियाणां प्रति गाव उषसं वावशन्त	७
नू नो गोमद् वीरवद् धेहि रत्नमुषो अश्वावत् पुरुभोजो अस्मे ।	
मा नो बर्हिः पुरुषतां निदे कय्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः	८ [२२] (६१६)

(७६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

उवु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अशेत ।	
क्रत्वा देवानामजनिष्ट चक्षुःराविरकर्भुवनं विश्वमुषाः	१
प्र मे पन्थां देवयानां अहश्चन्नमर्धन्तो वसुभिरिष्कृतासः ।	
अमृदु केतुरुषसः पुरस्तात् प्रतीच्यागादधि हर्म्येभ्यः	२
तानीवहानि बहुलान्यासन् या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ।	
यतः परं जार इवाचरन्त्युषो वहक्षे न पुनर्यतीव	३
त इद् देवानां सधमाद् आसन्नृतावानः कवयः पूर्वांसः ।	
गूळ्हं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन् तस्यमन्त्रा अजनयन्नुषासम्	४
समान ऊर्ध्वे अधि संगतासः सं जानते न यतन्ते मिधस्ते ।	
ते देवानां न मिनन्ति व्रता न्यमर्धन्तो वसुभिर्यादमानाः	५
प्रति त्वा स्तोमैरीळते वसिष्ठा उषबुधः सुमगे तुष्टुवांसः ।	
गवां नेत्री वार्जपत्नी न उच्छोषः सुजाते प्रथमा जरस्व	६
एषा नेत्री राधसः सनुतानामुषा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठेः ।	
वीर्यभुतं रयिमस्मे वर्धाना ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२३] (६१३)

(७७)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

उपो रुरुचे युषतिर्न योषा विश्वं जीवं प्रसुवन्तीं चरायै ।	
अमृदुभिः समिधे मानुषाणां मकज्योतिर्वाधमाना तमांसि	१ (६१४)

विश्वं प्रतीची समथा उदस्थाद् रुद्राद् वासो बिभ्रती शुक्रमश्वैत् ।	
हिरण्यवर्णा सुहृशीकतंहृग् गवां माता नेत्र्यह्नामरोचि	२
देवानां चक्षुः सुभगा बहन्ती श्वेतं नयन्ती सुहृशीकमश्वम् ।	
उषा अदशि रश्मिभिर्व्यक्ता चित्रामघा विश्वमनु प्रभूता	३
अन्निवामा हूरे अमित्रमुच्छो—वीं गव्यंतिमभयं कृषी नः ।	
यावय द्वेष आ भरा वसूनि चोवय राधो गृणते मघोनि	४
अस्मे श्वेष्ठैर्मिमानुभिर्वि माह्यु—षो देवि प्रतिरन्ती न आयुः ।	
इषं च नो दर्धती विश्ववारि गोमदश्वावद रथवच्च राधः	५
यां त्वा दिवो दुहितर्वर्धय—न्त्युषः सुजते मतिभिर्वसिष्ठाः ।	
सास्मासु धा रयिमृष्वं ब्रह्मन्तं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [२४] (६३९)

(७८)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति केतवः प्रथमा अहश्च—मृध्वा अस्या अञ्जयो वि श्रयन्ते ।	
उषो अवांचा बृहता रथेन ज्योतिष्मता वाममस्मभ्यं वक्षि	१
प्रति वीमग्निर्जरते समिद्धः प्रति विपासो मतिभिर्गृणन्तः ।	
उषा याति ज्योतिषा बार्धमाना विश्वा तमोसि दुगितापं वेवी	२
एता उ त्याः प्रत्यहश्नन् पुरस्ता—ज्ज्योतिर्यच्छन्तीरुषसो विभ्रातीः ।	
अजीजनन् तस्यै यज्ञमग्नि—मपाचीनं तमो अगादजुष्टम्	३
अचेति दिवो दुहिता मघोनी विश्वे पदयन्त्युषसं विभ्रातीम् ।	
आस्थाद् रथं स्वधया युज्यमान—मा यमश्वासः सुयुजो बहन्ति	४
प्रति त्वाद्य सुमनसो बुधन्ता—ऽस्माकासो मघवानो वयं च ।	
तिल्विलायध्वमुषसो विभ्राती—यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [२५] (६४४)

(७९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

व्युधा आवः पृथ्यातु जनानां पञ्च क्षितीमानुषीर्बोधयन्ती ।	
सुसंहग्निरुक्षभिर्मानुमंशेद् वि सूर्यो रोदसी चक्षसावः	१ (६४५)

व्यंजते विवो अन्तेष्वक्तून् विशो न युक्ता उषसो यतन्ते ।	
सं ते गावस्तम आ वर्तयन्ति ज्योतिर्यच्छन्ति सवितेव बाहू	२
अमृषुषा इन्द्रतमा मघो—न्यजीजनत् सुविताय श्रवांसि ।	
वि विवो वेवी दुहिता दधा—त्यङ्गिरस्तमा सुकृते वसुनि	३
तावदुषो राधो अस्मभ्यं रास्व यावत् स्तोतृभ्यो अर्दो गृणाना ।	
यां त्वा जनुवृषभस्या रवेण वि हव्यस्य दुरो अदेतोषोः	४
वेधवेधं राधसे चोदयन्त्य—स्मद्व्यक् सूनृता ईरयन्ती ।	
व्युच्छन्ती नः सनये धियो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [२६] (६४५)

(८०)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति स्तोमंभिरुषसं वसिष्ठा गीमिर्विप्रासः प्रथमा अनुध्न ।	
विषवर्तयन्ती रजसी समन्ते आविष्कृण्वतीं भुवनानि विश्वा	१
एषा स्या नव्यमायुर्दधाना गृही तमो ज्योतिषोषा अंबोधि ।	
अग्रं एति युवतिरह्वयाणां प्राचिकितत सूर्यं यज्ञमग्निम	२
अश्वोवतीर्गोमितीनं उषासां वीरवतीः सदर्मुच्छन्तु भद्राः ।	
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	३ [२७] (६४६)

[अथ षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२५]

(८१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सप्तोबृहती) ।

प्रत्यु अदर्यायत्यु ^१ —च्छन्ती दुहिता विवः ।	
अपो महि व्ययन्ति चक्षसे तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरीं	१
उदुन्धियाः सृजते सूर्यः सवो उद्यन्नक्षत्रमर्चिवत् ।	
तवेधुषो व्युषि सूर्यस्य च सं मक्तेन गमेमहि	२
प्रति त्वा दुहितर्विव उषो जीरा अभुस्महि ।	
या वहसि पुरु स्प्राहं वनन्वति रत्नं न दाशुषे मयः	३
उच्छन्ती या कृणोषि मंहना महि प्रक्ये देवि स्वर्हृदो ।	
तस्यास्ते गन्भाजं ब्रम्हं वयं स्याम मातुर्न सूनवः	४ (६४६)

तच्चित्रं राध आ भरोषो यद् दीर्घभुक्तमम् ।

यत् ते दिवो दुहितर्मतमोजनं तद् रास्व भुनजामहे

५

श्रवः सूरिभ्यो अमृतं वसुत्वनं वाजो अस्मभ्यं गोमतः ।

चोवयित्री मघोनः सूनृतावत्युषा उच्छ्रव्य सिधः

६ [१] (६५८)

(८९)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो विशे जनाय महि शर्मं यच्छतम् ।

क्रीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जयेम पुतनासु दृढ्यः

१

सम्राष्टन्यः स्वराष्टन्य उच्यते वा महान्ताविन्द्रावरुणा महावसू ।

विश्वे देवासः परमे व्योमनि सं वामोजो वृषणा सं बलं दधुः

२

अन्वपां सान्यतृन्तमोजसा सूर्यमेरयतं त्रिवि प्रभुम् ।

इन्द्रावरुणा मदे अस्य मायिनो अपिन्वतमपितः पिन्वतं धियः

३

युवामिद युःसु पुतनासु बह्वयो युवां क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञवः ।

ईशाना वस्व उभयस्य कारव इन्द्रावरुणा सुहवा हवामहे

४

इन्द्रावरुणा यद्विमानि चक्रथुर्विश्वा जातानि भुवनस्य मज्जनां ।

क्षेमेण मित्रो वरुणं दुवस्यति मरुद्भिरुग्रः शुभमन्य ईषते

५ [२]

महे शुल्काय वरुणस्य नु त्विष ओजो मिमाते ध्रुवमस्य यत् स्वम् ।

अजामिमन्यः श्रथर्यन्तमातिरद कुप्रेभिरन्यः प्र वृणोति भूर्यसः

६

न तमहो न वृत्तानि मर्युमिन्द्रावरुणा न तपः कुतश्चन ।

यस्य देवा गच्छन्थो वीथो अध्वरं न तं मर्तस्य नशते परिहृतिः

७

अवाङ्मना देव्येनावसा गतं शृणुतं हवं यदि मे जुजोषथः ।

युवोर्हि सख्यमुत वा यदाप्यं माङ्गीकमिन्द्रावरुणा नि यच्छतम्

८

अस्माकमिन्द्रावरुणा भरेभरे पुरोयोधा भवतं कृष्ट्योजसा ।

यद् वां हवन्त उभये अध स्पृधि नरस्तोकस्य तनयस्य सातिषु

९

अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युम्नं यच्छन्तु महि शर्मं सप्रथः

अवधं ज्योतिर्गदितैर्ऋतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे

१० [३] (६६८)

(८३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

युवां नरा पश्यमानास आप्त्य प्राचा गव्यन्तः पृथुपर्शवो ययुः ।
 दासा च वृत्रा हतमार्याणि च सुदासमिन्द्रावरुणावसावतम् १
 यत्रा नरः समर्थन्ते कृतध्वजो यस्मिन्नाजा भवति किं च न प्रियम् ।
 यत्रा भयन्ते भुवना स्वर्दृशस्तत्रा न इन्द्रावरुणाधि वोचतम् २
 सं भूय्या अन्ता ध्वसिरा अहक्षते इन्द्रावरुणा विवि घोष आरुहत् ।
 अस्थुर्जनानामुप मामरातयो सर्वागर्वसा हवनश्रुता गतम् ३
 इन्द्रावरुणा वधनाभिरप्रति भेदं वन्वन्ता म सुदासमावतम् ।
 ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या तृत्सुनामभवत् पुरोहितिः ४
 इन्द्रावरुणावभ्या तपन्ति माघान्यर्यो वनुषामरातयः ।
 युवं हि वस्व उभयस्य राजथो ऽध र्मा नोऽवतं पार्ये विवि ५ [४]

युवां हवन्त उभयास आजिष्विन्द्रं च वस्वो वरुणं च सातये ।
 यत्र राजमिर्कुशमिर्निबाधितं म सुदासमावतं तृत्सुभिः सह ६
 दश राजानः समिता अयज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न युयुधुः ।
 सत्या नृणामग्रसवामुपस्तुतिर्वैवा एषामभवन् देवहूतिषु ७
 ब्राह्मराज्ञे परियत्ताय विश्वतः सुदास इन्द्रावरुणावशिक्षतम् ।
 श्विनयश्चो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो असंपन्न तृत्सवः ८
 वृत्राण्यन्यः समिथेषु जिघ्रते व्रतान्यन्यो अभि रक्षते सदा ।
 हवामहे वा वृषणा सुवृक्षितमि-रस्म इन्द्रावरुणा शर्म यच्छतम् ९
 अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अयमा द्युम्नं यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः ।
 अबध्रं ज्योतिरदितिक्रतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे १० [५] (६७८)

(८४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां राजानावध्वरे ववृत्त्या हव्येमिन्द्रावरुणा नमोभिः ।
 म वां घृतावीं ब्राह्मोर्वधाना परि त्मना विषुरुपा जिगाति १ (६७९)

युवो गृष्टं बृहदिन्वति द्यौर्यैः सेतुभिररज्जुभिः सिनीथः ।	
परि नो हेळो वरुणस्य वृज्या उरुं न इन्द्रः कृणवदु लोकम्	२
कृतं नो यज्ञं विदथेषु चारुं कृतं ब्रह्माणि सूरिषु प्रशस्ता ।	
उपो रयिर्वैवर्जतो न एतु प्र णः स्पाहाभिर्कृतिभिस्तिरेतम्	३
अस्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं रयिं धत्तं वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।	
प्र य आकृत्यो अनृता मिनात्यमिता शूरो दयते वसूनि	४
इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।	
सुरत्नासो त्रुववीतिं गमेम युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [६] (६८३)

(८५)

५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

पुनीषे वामरक्षसं मनीषां सोममिन्द्राय वरुणाय जुह्वत् ।	
घृतप्रतीकामुषसं न कुर्वीता नो यामन्नुरुप्यतामभीके	१
स्पधन्ते वा उ देवहूये अत्र येषु ध्वजेषु विद्यवः पतन्ति ।	
युवं तौ इन्द्रावरुणावमित्रान् हतं पराचः शर्वा विपूर्वः	२
आपश्चिद्धि स्वयंशसः सद्यःसु कुर्वीरिन्द्रं वरुणं त्रुवता धुः ।	
कुण्डीरन्यो धारयति प्रविक्ता वृत्राण्यन्यो अप्रतीनि हन्ति	३
स सुकतुर्कृतचिदस्तु होता य आदित्य शर्वसा वां नमस्वान् ।	
आववर्तदर्वसे वां हविष्मा नमदित स सुविताय प्रयस्वान्	४
इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।	
सुरत्नासो त्रुववीतिं गमेम युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [७] (६८८)

(८६)

८ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

धीरा त्वम्य महिना जनुंषि वि यस्तस्तम्भ रोदसी चिदुर्वी ।	
प्र नाकमृण्वं ननुदे बृहत्तं द्विता नक्षत्रं पपथच्च भूम	१
उत स्वयां तन्वाइ सं वदे तत कदा न्वन्तर्वरुणे भुवानि ।	
किं मे हव्यमहणानो जुषेत कदा सृष्टीकं सुमना अभि रयम्	२ (६९०)

पृच्छे तदेनो वरुण विदृक्ष—पां एमि चिकितुपां विपृच्छम् ।	
समानमिन्ने कवयश्चिदाहु—रयं ह तुभ्यं वरुणो हृणीते	३
किमार्ग आस वरुण ज्येष्ठं यत् स्तोतारं जिघांससि सन्नायम् ।	
प्र तन्मे वोषो वृळभ स्वधावो ऽव त्वानेना नमसा तुर इयाम्	४
अव वृग्धानि पित्र्या सृजा नो ऽव या वयं चंकुमा तनूभिः ।	
अव राजन् पशुतुपं न तायुं सृजा वत्सं न दाम्नां वसिष्ठम्	५
न स स्वो वृक्षो वरुण ध्रुतिः सा सुरा मन्युर्विभीदको अचितिः ।	
अस्ति ज्यायान् कर्त्तयस उपारे स्वप्नश्चनेदृतस्य प्रयाता	६
अरं वृत्तो न मीळहुषे कराण्यहं वेवाय भूर्णयेऽनांगाः ।	
अचेतयवृचितो वेवो अर्यो गृत्सं राये कवितरो जुनाति	७
अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावो हृदि स्तोम उपश्रितश्चिदस्तु ।	
शं नः क्षेमे शम्न योगे नो अस्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	८ [८] (६९६)

(८७)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वरुणः । । त्रिष्टुप् ।

रदं पथो वरुणः सूर्याय प्राणांसि समुद्रिया नदीनाम् ।	
सर्गो न सुष्ठो अर्षतीर्कृताय—श्चकार महीरवनीरहभ्यः	१
आत्मा ते वातो रज आ नवीनोत् पशुर्न भूर्णयंवसे ससवान् ।	
अन्तर्मही वृहती रोदसीमे विश्वा ते धाम वरुण प्रियाणि	२
परि स्पशो वरुणस्य स्मदिष्टा उमे पश्यन्ति रोदसी सुमेकं ।	
कृतावानः कवयो यज्ञर्षीणः प्रचेतसो य इवयन्त मन्म	३
उवाच मे वरुणो मेधिराय त्रिः सप्त नामाद्र्या बिभर्ति ।	
विद्वान् पक्ष्य गुह्या न वोचद् युगाय विप्र उपराय शिक्षन्	४
तिष्ठो घावो निहिता अन्तरस्मिन् तिष्ठो भूमिरुपराः पङ्क्तिधानाः ।	
गृत्सो राजा वरुणश्चक्र एतं विवि प्रेङ्गं हिंरण्ययं शुभे कम्	५
अव सिन्धु वरुणो द्यौरिव स्थाव दृप्तो न श्वेतो मृगस्तुर्विष्मान् ।	
गम्भीरर्षीसो रजसो बिभर्नः सुपारक्षत्रः सतो अस्य राजा	६ (७०२)

यो मूळपाति चक्रुषे बिदागो वयं स्याम वरुणे अनामाः ।

अनु वतान्यदितेऽक्रुधन्तो यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

७ [९] (७०९)

(८८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः, (७ पाशविमोचनी) । त्रिष्टुप् ।

प्र शुन्ध्युषं वरुणाय प्रेष्ठां मतिं वसिष्ठ मीळहुषे मरस्व ।

य ईमर्वाञ्चं करति यजत्रं सहस्रामघं वृषेण बृहन्तम्

१

अधा न्वस्य संहशं जगन्वा नग्नेरनीकं वरुणस्य मंसि ।

स्वयंदममज्ञधिपा उ अन्धो ऽमि मा वपुर्हंशये जिनीयात्

२

आ यद् रुहाव वरुणश्च नावं प्र यत् समुद्रमीरयाव मध्यम् ।

अधि यवृषां स्नुमिश्मराव प्र प्रेङ्क्ष ईङ्क्षयावहे शुभे कम्

३

वसिष्ठं ह वरुणो नाव्याधा हर्षिं चकार स्वपा महोभिः ।

स्तोतारं विप्रः सुदिनत्वे अह्नां यास्तु द्यावस्ततनन् यावुधासः

४

क्रां त्यानिं नौ सख्या बभूवुः सचावहे यद्वृकं पुरा चित् ।

बृहन्तं मानं वरुण स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गृहं ते

५

य आपिर्नित्यो वरुण प्रियः सन् त्वामागांसि कृणवत् सखा ते ।

मा त एनस्वन्तो यक्षिन् भुजेम यन्धि प्मा विप्रः स्तुवते वरुथम्

६

ध्रुवानु त्वासु क्षितिषु क्षियन्तो व्यस्मत् पाशं वरुणो मुमोचत् ।

अवो वन्वाना अदितेरुपस्थाद् यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः

७ [१०] (७१०)

(८९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः । गायत्री, ५ जगती ।

मो वु वरुण मुन्मयं गृहं राजज्ञहं गमम् । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं

१

यदेमिं प्रस्फुरन्निव हतिर्न ध्मातो अद्रिबः । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं

२

कत्वः समह कीनता प्रतीपं जगमा शुचे । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं

३

अपां मध्ये तस्थिवांसं तृष्णाविद्वज्जरितारम् । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं

४

यत् किं चेदं वरुण दैव्ये जने ऽभिष्टोहं मनुष्या ईश्वरांसि ।

अचिती यत् तव धर्मा पुयोपिम मा नुस्तस्मादेनसो देव रीरिबः

५ [११] (७१५)

(९०)

[पञ्चोऽनुवाकः ॥६॥ सू० १०-१०४]

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वायुः, ५-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

प्र वीरया शुचयो वद्विरे वा मध्युर्मिर्मधुमन्तः सुतासः ।	
बह्वं वायो नियुतो याह्यच्छा पिबा सुतस्यान्धसो मर्वाय	१
ईशानाय प्रहृतिं यस्त आनद् शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वायो ।	
कृणोषि तं मर्त्येषु प्रशस्तं जातो जातो जायते वाज्यस्य	२
राये नु यं जज्ञतु रोवसमि राये देवी धिषणा धाति देवम् ।	
अर्धं वायुं नियुतः सश्वत स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके	३
उच्छस्त्रुषसः सुदिनां अरिषा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः ।	
गव्यं चिद्वर्गमुशिजो वि वद्वस्तेषामनु प्रदिवः ससुरापः	४
ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्तासः कर्तुना वहन्ति ।	
इन्द्रवायू वीरवाहं रथं वा मीशानयोरमि पृक्षः सचन्ते	५
ईशानासो ये वर्धते स्वर्णो गोमिरश्वेभिरवसुभिर्हिरण्यैः ।	
इन्द्रवायू सूरयो विश्वमायु रर्वद्विर्वीरैः पुतनासु सद्युः	६
अर्धन्तो न भवसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू मुष्टुतिमिर्वासिष्ठाः ।	
वाजयन्तः स्ववसे हवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [१२] (७२०)

(९१)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । १, ३ वायुः, २, ४-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

कुविद्वङ्ग नमसा ये वृधासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् ।	
ते वायवे मनवि बाधितायाऽवासयस्त्रुषसं सूर्येण	१
उशन्ता कृता न इमाय गोपा मासश्च पाथः शारदश्च पूर्वाः ।	
इन्द्रवायू मुष्टुतिमिर्वासिष्ठाः मर्द्धिकमीदृ सुवितं च नव्यम्	२
पीवोऽज्ज्ञौ रयिवृधः सुमेधाः श्वेतः सिषक्ति नियुतामभिभीः ।	
ते वायवे समनसो वि तस्थु र्विश्वेभ्यः स्वपत्यानि चक्रुः	३
याजत तरस्तन्वोऽं यावदोजो यावदरश्चक्षसा दीध्यानाः ।	
शुचिं सोमं शुचिपा पातमस्मे इन्द्रवायू सर्वतं बहिरिदम्	४ (७२६)

नियुवाना नियुतः स्पर्हवीरा इन्द्रवायू सरथं यातमर्वाक् ।	
इदं हि वां प्रभृतं मध्वो अग्रमध प्रीणाना वि मुमुक्तमुग्धे	५
या वां ज्ञातं नियुतो याः सहस्रमिन्द्रवायू विश्ववाराः सचन्ते ।	
आभिर्यातं सुविद्व्राभिरवाक् पातं नरा प्रतिमृतस्य मध्वः	६
अर्वन्तो न श्रवसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः ।	
वाजयन्तः स्वर्वसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [१३] (७२९)

(९२)

५ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । वायुः, १, ४ इन्द्रवायू । शिष्टुप् ।

आ वायो भूय शुचिणा उप नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार ।	
उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्	१
प्र सोता जीरो अध्वरेष्वस्थात् सोममिन्द्राय वायवे पिबध्वै ।	
प्र यद् वां मध्वो अग्रियं भरन्त्यध्वर्यवो देवयन्तः शचीभिः	२
प्र यामिर्यासिं वाम्बांसमच्छा नियुज्जिवायविष्टयं वुरोणे ।	
नि नो श्चिं सुभोजसं युवस्व नि वीरं गव्यमश्व्यं च राधः	३
ये वायवं इन्द्रमादनास आदवासो नितोर्जनासो अर्यः ।	
घ्नन्तो वृत्राणि सूरिभिः प्याम सास्रह्वांसो युधा नृभिरमित्रान्	४
आ नो नियुज्जिः ज्ञतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुप याहि यज्ञम् ।	
वायो अस्मिन् त्सर्वने मादयस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१४] (७३४)

(९३)

८ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । इन्द्राग्नी । शिष्टुप् ।

शुचिं नु स्तोमं नवजातमध्येन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेथाम् ।	
उभा हि वां सुहवा जोहवीमि ता वाजं सद्य उज्जाते धेप्ता	१
ता सानुसी शवसाना हि भूतं सारुवुधा शर्वसा शृगुवांसा ।	
क्षयन्तौ रायो यवसस्य भूरेः पूङ्गं वाजस्य स्थविरस्य घृष्टैः	२
उपो ह यद् विदथं वाजिनो गुर्धीभिर्विश्राः प्रमतिमिच्छमानाः ।	
अर्वन्तो न काष्ठा नक्षमाणा इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते	३ (७३७)

गीर्मीर्बिभ्रः प्रमतिमिच्छमान ईष्टे रयि यशसं पूर्वभाजम् ।

इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्र नो नव्येभिस्तिरतं वृष्णीः ।

सं यन्मही मिथ्यती स्पधेमाने तनुरुचा शूरसाता यतैते ।

अवेवयुं विदथे देवयुभिः सत्रा हतं सोमसुता जनेन

४

५ [१५]

इमाम् पु सोमसुतिमुप न एन्द्राग्नी सोमनसाय यातम् ।

नू चिद्धि परिमन्त्रार्थे अस्मान्ना वां शम्भन्द्रिवृतीष वाजैः ।

सो अग्न एना नमसा समिद्धो ऽच्छा मित्रं वरुणमिन्द्रं बोधेः ।

यत् सीमार्गश्चक्रुमा तत् सु मृळ तव्यमावितिः शिश्रथन्तु

एता अग्न आशुषाणास इष्टी—युवाः सचाभ्यइयाम् वाजान् ।

मेन्द्रो नो बिष्णुर्मरुतः परि ह्यन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६

७

८ [१६] (७४९)

(९४)

१२ मेत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्राग्नी । गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

इयं बालस्य मन्मन इन्द्राग्नी पूर्णस्तुतिः ।

शृणुतं जतिः हव भिन्द्राग्नी वनतं गिरः ।

मा पापत्वार्य नो नरेन्द्राग्नी मामिशस्तये ।

इन्द्रे अग्न नमो ब्रुहत् सुवृक्तिमेरयामहे ।

ता हि शम्भन्त ईळत इत्था विपास ऊतये ।

ता वां गीर्मीर्बिपन्ववः प्रयस्वन्तो हवामहे ।

। अघ्राद् वृष्टिरिवाजनि

। ईशाना पिप्यतं धियः

। मा नो रीरधतं निदे

। धिया धेना अवस्यवः

। सबाधो वाजसातये

। मेधसाता सनिप्यवः

१

२

३

४

५

६ [१७]

इन्द्राग्नी अवसा गतमस्मभ्यं चरणीसहा ।

मा कस्य नो अरुरुषो धूर्तिः प्रणच्छत्यस्य ।

गोमद्विरण्यवद् वसु यद् वामश्चावदीमहे ।

यत् सोम आ सुते नर इन्द्राग्नी अजोहवुः ।

उक्थेमिर्वृत्रहन्तामा या मन्वाना चिदा गिरा ।

ताविद् वुःशंसं मर्त्यं दुर्षिद्वांसं रक्षास्विनम् ।

। मा नो दुःशंसं ईशान

। इन्द्राग्नी शर्मं यच्छतम्

। इन्द्राग्नी तद् वनेमहि

। सतीवन्ता सपर्यवः

। आङ्गवैराविवासातः

। आभोगं हन्मना हतमुक्थि हन्मना हतम्

७

८

९

१०

११

१२

[१८] (१०४५)

(९५)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ३ सरस्वान् । त्रिबुध् ।

- प्र क्षोर्वसा धार्यसा सख एषा सरस्वती ध्रुवमावसी पूः ।
प्रबाबधाना रूध्येव याति विश्वा अपो महिना सिन्धुरन्याः १
- एकाचित् सरस्वती नदीनां शुचिर्यती गिरिभ्य आ समुद्रात् ।
रायश्चेतन्ती भुवनस्य भूरे—धृतं पर्यो दुबुहे नाहुषाय २
- स बावृधे नर्यो योषणासु वृषा शिशुर्वृषभो यज्ञियासु ।
स वाजिनं मघर्बज्यो दधाति वि सातये तन्वं मामृजीत ३
- उत स्या नः सरस्वती जुषाणो—पं भवत् सुभगां यज्ञे अस्मिन् ।
मितजुमिर्त्तस्यसिन्धुना राया युजा चिदुत्तरा सखिभ्यः ४
- इमा जुह्वाना पुष्पदा नमोमिः प्रति स्तोमं सरस्वति जुषस्व ।
तव शर्मन् प्रियतमं दधाना उप स्थेयाम शरणं न वृक्षम् ५
- अयमु ते सरस्वति वसिष्ठो द्वारावृतस्य सुभगे व्यावः ।
वधं शुभ्रे स्तुवते रासि वाजान् यूयं पात स्वस्तिमिः सदा नः ६ [१९] (७६०)

(९६)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ४-६ सरस्वान् । १-१ प्रगाथः = (१ वृहती,
२ सतो वृहती), ३ प्रस्तारपङ्क्तिः, ४-६ गायत्री ।

- बृहदु गाधिषे वधो ऽसुर्यां नदीनाम् ।
सरस्वतीमिन्महया सुवृक्तिभिः स्तोमैर्वसिष्ठ रोवसी १
- उमे यत् तं महिना शुभ्रे अन्धसी अधिक्षियन्ति पूरवः ।
सा नो बोध्यविज्री मरुत्सखा चोदु राधो मघोनाम् २
- मद्रमिद् भद्रा कृणवत् सरस्वत्यकवारी चेतति वाजिनीवती ।
गुणाना जमदग्निवत् स्तुवाना च वसिष्ठवत् ३
- जनीयन्तो न्वग्रवः पुत्रीयन्तः सुदानवः । सरस्वन्तं हवामहे ४
- ये तं सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतभृतः । तेभिर्नोऽक्षिता मघ ५
- पीषिषांसं सरस्वतः स्तनं यो विश्ववर्शतः । मक्षीमहि प्रजामिर्बम् ६ [२०] (७६६)

(९७)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ इन्द्रः, २, ४-८ बृहस्पतिः, ३, ९ इन्द्राग्रहाणस्पतिः ।
१० इन्द्राबृहस्पति । त्रिष्टुप् ।

यज्ञे विबो नृषवने पृथिव्या नरो यत्र देवययो मदन्ति ।
इन्द्राय यत्र सर्वनानि सुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वर्यम् १
आ देव्या वृणीमहेऽर्वांसि बृहस्पतिर्नो मह आ संखायः ।
यथा भवेम मीळ्ढुषे अनागा यो नो वाता परावतः पितेव २
तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्मिः सुशेवं ब्रह्मणस्पतिं गृणीषे ।
इदं श्लोको महि देव्यः सिषक्तु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य राजा ३
स आ नो योनिं सदनु प्रेष्टो बृहस्पतिर्विम्बवारो यो अस्ति ।
कामो रायः सुवीर्यस्य तं वात् पर्षेहो अतिं सश्वतो अरिष्टान् ४
तमा नो अर्कममृताय जष्टमिमे धासुरमृतांसः पुराजाः ।
शुषिक्कन्दं यजतं पस्त्यानां बृहस्पतिमनर्वाणं ह्रुवेम ५ [२१]

तं श्रामासो अरुषासो अश्वा बृहस्पतिं सहवाहो वहन्ति ।
सहृषिद् यस्य नीलवत् सधस्थं नमो न रूपमरुचं वसानाः ६
स हि शुषिः ज्ञातपत्रः स शुन्ध्युर्हिरण्यवाशीरिषिरः स्वर्वाः ।
बृहस्पतिः स स्वाविश क्रुध्वः पुरु सस्मिन्म्य आसुतिं करिष्टः ७
देवी देवस्य रोषसी जनित्री बृहस्पतिं बावृधतुर्महित्वा ।
वृक्षाप्याय वक्षता सखायः करद् ब्रह्मणे सुतरां सुगाधा ८
इयं वा ब्रह्मणस्पते सुवृक्तिर्ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे अकारि ।
अविष्ट धियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः ९
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो विष्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।
धत्तं रथिं स्तुषते कीरये चिद् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [२२] (७७६)

(९८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, ७ इन्द्राबृहस्पति । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवोऽरुणं कुग्धमंशु जुहोतं वृषभार्य क्षितीनाम् ।
गौराह वेदीर्यो अवपानमिन्द्रो विश्वाहेद याति सुतसोममिच्छन् १ (७७७)

यद् दधिंयं प्रदिवि चार्वन्नं त्रिवेदिवि पीतिमिदस्य वक्षि ।	
उत हृदोत मनसा जुषाण उशन्निन्द्र प्रस्थितान् पाहि सोमान्	२
जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानमुवाच ।	
एन्द्र पप्रथोर्वन्तरिक्षं युधा त्रिवेभ्यो वरिवश्चकथं	३
यद् योधया महतो मन्यमानान् त्साक्षाम तान् बाहुभिः शाशदानान् ।	
यद् वा नृभिर्वृत इन्द्राभियुध्यास्तं त्वयाजि सौश्रवसं जयेम	४
प्रेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि प्र नूतना मघवा या चकार ।	
यदेवदेवीरसाहिष्ट माया अथाभवत् केवलः सोमो अस्य	५
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत् पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य ।	
गवामसि गोपतिरेकं इन्द्र भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः	६
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो त्रिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।	
धुक्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२३] (७८१)

(९९)

७ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । विष्णुः, ४-६ इन्द्राविष्णू । ऋष्टुः ।

परो मात्रया तन्वा वृधान न ते महित्वमन्वन्नुवन्ति ।	
उमे ते विष्ण रजसी पृथिव्या विष्णो देव त्वं परमस्य वित्ते	१
न ते विष्णो जायमानो न जातो देवं महिन्नः परमन्तमाप ।	
उदस्तम्ना नार्कमुष्वं बृहन्तं द्वादधं प्राचीं कुकुमं पृथिव्याः	२
इरावती धेनुमती हि भूतं सूर्यवसिनी मनुषे दशास्या ।	
व्यस्तम्ना रोदसी विष्णवेते द्वादधं पृथिवीमभितो मयूखैः	३
उरुं यजाय चक्रधुरु लांकं जनयन्ता सूर्यमुषासमग्निम् ।	
दासस्य चिद् वृषणिप्रस्य माया जघ्रथुर्नरा पृतनाज्येषु	४
इन्द्राविष्णू हंहिताः शम्बरस्य नव पुरां नवतिं च श्रथिष्टम् ।	
ज्ञातं वर्चिनः सहस्रं च साकं हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्	५
कथं मनीषा बृहती बृहन्तो रुक्मा तवसा वधयन्ती ।	
ररे वां स्तोमं विदथेषु विष्णो पिन्वतमिषो वृजनेष्विन्द्र	६
वषट् ते विष्णवांसि आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२४] (७९०)

(१००)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

नू मर्तो दयते सनिष्यन् यो विष्णाव उरुगायाय दाशत ।	
प्र यः सत्राच्चा मनसा यजात एतावन्तं नयमाविवासात्	१
त्वं विष्णो सुमतिं विश्वजन्त्या—मप्रयुतामेवयावो मतिं दाः	
पर्चो यथा नः सुवितस्य भूरे—रश्वावतः पुरुश्चन्द्रस्य रायः	२
त्रिवृषः पृथिवीमेष एतां वि चक्रमे ज्ञातर्चसं महित्वा ।	
प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान् त्वेषं ह्यस्य स्थविरस्य नामं	३
वि चक्रमे पृथिवीमेष एतां क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन् ।	
ध्रुवासो अस्य कीरयो जनास उरुक्षितिं सुजनिमा चकार	४
प्र तत् ते अद्य शिपिविष्टु नामा—ऽयः शंसामि वयुनानि विद्वान् ।	
तं त्वा गृणामि तवसमतंग्यान् क्षयन्तमस्य रजसः पगके	५
किमिह ते विष्णो परिचक्षयं भूत प्र यद् ववक्षे शिपिविष्टो अस्मि ।	
मा वर्षो अस्मद्वर्ष गृह एतद् यवन्यरूपः समिधे बभूव	६
वर्षत् ते विष्णवासा आ कृणोमि तन्मं जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२५] (७९७)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ अ० १-३३]

(१०१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । त्रिष्टुप् ।

तिस्रो वाचः प्र ववृ ज्योतिरग्रा या एतद् बुद्धे मधुबुधमूर्धः ।	
स वत्सं कृण्वन् गर्भमोषधीनां मद्यो जातो वृषभो रौरवीति	१
यो वर्धन ओषधीनां यो अपां यो विश्वस्य जगतां केव ईशे ।	
स त्रिधानु शरणं शर्मं यंसत् त्रिवृतं ज्योतिः स्वभिष्ट्यस्मे	२
स्तरीरु त्वद् भवति मृत उ त्वद् यथावशं तन्वं चक्र एषः ।	
पितुः पयः प्रति गृष्णाति माता तेन पिता वर्धते तेन पुत्रः	३
यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थु—स्तिस्रो द्यावस्त्रिधा ससुरापः ।	
त्रयः कोशास उपसेचनासो मध्वः श्वातन्त्यभितो विरप्शाम्	४
इदं वचः पर्जन्याय स्वरार्जे हृदो अस्वन्तरं तज्जुजोषत् ।	
मयोमुखो वृष्टयः सन्त्वस्मे सुपिप्ला ओषधीर्वैवगां पाः	५

(८०१)

स रेतोधा वृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगतस्तस्थुषश्च ।

तन्म ऋतं पातु शतशारदाय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [१] (८०१)

(१०१)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । गायत्री, १ पादमिच्छत् ।

पर्जन्याय प्र गायत त्रिवस्पुत्राय मीळहुषे । स नो यवसमिच्छतु १

यो गर्भमोषधीनां गवां कृणोत्यवताम् । पर्जन्यः पुरुषीणाम् २

तस्मा इदुस्ये हविर्जुहोता मधुमत्तमम् । इदं नः संयतं कर्त ३ [२] (८०१)

(१०३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मण्डूकाः (पर्जन्यः) । विष्टुप्, १ अनुष्टुप् ।

संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः ।

वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्र मण्डूकां अवाविषुः १

विश्या आपो अभि यदेनमायन् हतिं न शुष्कं सरसी शयानम् ।

गवामह न मायुर्वसितीनां मण्डूकानां वग्नुरत्रा समेति २

यदेमिनौ उगतो अभ्यवर्षति तुष्यवतः प्रावृष्यागतायाम् ।

अक्खलीकृत्या पितरं न पुत्रो अन्यो अन्यमुप वर्धन्तेति ३

अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनो र्पां प्रसर्गे यदमन्दिषाताम् ।

मण्डूको यदुभिवृष्टः कनिष्कन् पृथिः संपृक्के हरितेन वाचम् ४

यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्येव वर्धति शिक्षमाणः ।

सर्वं तदेषां समुधेव पर्व यत् सुवाचो वर्धथनाध्यप्सु ५ [३]

गोमायुरेको अजमायुरेकः पृथिरेको हरित एके एषाम् ।

समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः पुरुत्रा वाचं पिपिशुर्वदन्तः ६

ब्राह्मणासो अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वर्धन्तः ।

संवत्सरस्य तदहः परि ष्ट यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव ७

ब्राह्मणासः सोमिनो वाचमकृत ब्रह्मं कृण्वन्तः परिवत्सरीणम् ।

अध्वर्यवो घर्मिणः सिष्विदाना आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ८

देवहिंति जुगुपुर्दावृशस्य ऋतुं नरो न प्र भिनन्त्येते ।

संवत्सरे प्रावृष्यागतायां तप्ता घर्मा अंशुवते विसर्गम् ९

गोमायुरेकावृजमायुरदान् पृथिरान्द्वरितो नो वसूनि ।

गवां मण्डूका ददतः शतानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः १० [४] (८११)

(१०४)

१५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । (राक्षोघ्नं) इन्द्रासोमौ; ८, १६, १९-२२ इन्द्रः; ९, १२-१३ सोमः;
१०, १४ अग्निः; ११ देवाः, १७ मावाणा, १८ मरुताः, २३ (पूर्वार्धस्य) वासिष्ठादीः, (उत्तरार्धस्य)
पृथिव्यम्तरिसे । विष्टुप्; १-६, १८, २१, २३ जगती; ७ जगती विष्टुम्बा; २५ अनुष्टुप् ।

- इन्द्रासोमा तर्पतं रक्षं जुज्जतं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः ।
परां इणीतमचितो न्योषतं हृतं जुदेधां नि शिशीतमत्रिणः १
इन्द्रासोमा समघर्षासमग्यं घं तर्पययस्तु चररुषिर्वा इव ।
अद्वाक्षिषं क्रव्यादं घोरचक्षसे द्वेषो धत्तमनवायं किमीदिने २
इन्द्रासोमा वृष्कृतो ववे अन्त-रनारम्भणे तमसि प्र विध्यतम् ।
यथा नातः पुनरेकं नोदयत् तद् वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः ३
इन्द्रासोमा वर्तयतं विवो वृधं सं पृथिव्या अघर्षासाय तर्हणम् ।
उत् तक्षतं स्वयं पर्वतेभ्यो येन रक्षो वावृधानं निजुर्वधः ४
इन्द्रासोमा वर्तयतं विवस्पर्ध-मितेसेमिर्युवमश्महन्ममिः ।
तर्पुर्वधेमिरजरेमिरत्रिणो नि पशानि विध्यतं यन्तु निस्वरम् ५ [५]

- इन्द्रासोमा परि वा भूतु विश्वतं इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिनः ।
यां वा होत्रां परिहिनोमि मेधये-मा ब्रह्माणि नृपतीव जिन्वतम् ६
प्रति स्मरेथां तुजयद्भिरेव-हृतं ब्रुहो रक्षसो भङ्गुरावतः ।
इन्द्रासोमा वृष्कृते मा सुगं भूद् यो नः कदा चिदभिदासति ब्रुहा ७
यो मा पाकेन मनसा चरन्त-मभिचष्टे अनृतेभिर्वचोभिः ।
आप इव काशिना संगृमीता असंज्ञस्त्वासत इन्द्र वक्ता ८
ये पाकशांसं विहरन्त एवै-र्वे वा भद्रं वृषयन्ति स्वधार्मिः ।
अहये वा तान् प्रवर्षातु सोम आ वा दधातु निरुक्तेरुपस्थं ९
यो नो रसं विप्सति पित्वो अग्ने यो अम्वांनं यो गवां यस्तनूनाम् ।
रिपुः स्तेनः स्तोयकृद् वृद्धमेतु नि ष हीयतां तन्वा १० [६]

- परः सो अस्तु तन्वा १ तनां च तिस्रः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः ।
प्रति शृण्वतु यशो अस्त्य देवा यो नो दिवा विप्सति यश्च नक्तम् ११
सुविज्ञानं विक्रितुषे जनाय सञ्चासच्च वचसी पस्पृधाते ।
तर्पययत् सत्यं यतरहजीय-स्तद्वि सोमोऽवति हन्यासत् १२ (८१८)

न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम् ।

हन्ति रक्षा हन्त्यासद वदन्त—मुभाविन्द्रस्य प्रसितो शयाते १३

यदि बाहमर्तुतदेव आस मोघं वा कुर्वौ अप्युहे अग्ने ।

किमस्मभ्यं जातवेदो हृणीपे द्रोघवाचस्ते निर्ऋथं संचन्ताम् १४

अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि यद्वि वायुस्ततप पूरुषस्य ।

अधा स वीरैर्कुशभिर्वि यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह १५ [७]

यो मार्यातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह ।

इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तोरधमस्पदीष्ट १६

प्र या जिगाति खगलेव नक्त—मपे द्रुहा तन्वं । गृहमाना ।

वर्वा अनन्ता अव सा पदीष्ट ग्रावाणो भन्तु रक्षस उपवैः १७

वि तिष्ठध्वं मरुता विश्वि च्छतं गृभायत रक्षसः सं पिनष्टन ।

वयो ये भूत्वी पतयन्ति नक्तभि—र्यं वा रिपो दधिरे कुवे अध्वरे १८

प्र वर्तय दिवो अश्मानमिन्द्र सोमशितं मघवन् त्सं शिशाधि ।

प्राक्तादपाक्तादधरावुदक्ता—वुभि जीहि रक्षसः पर्वतेन १९

एत उ त्वं पतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति विप्सवोऽदाभ्यम् ।

शिशिति शक्रः पिशुनिभ्या वधं नूनं सृजवृशनिं यातुमज्यः २० [८]

इन्द्रो यातुनामभवत पराशरो हविर्मथीनामभ्याऽविवांसताम् ।

अभीर्दु शक्रः परशुर्यथा वनं पाञ्चव भिन्दन् त्सत एति रक्षसः २१

उल्लूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।

मुपणयातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्र मृण रक्ष इन्द्र २२

मा नो रक्षो अभि नञ्जातुमावता—मपोच्छतु मिथुना या किमीदिना ।

पृथिवी नः प्रार्थिवात पात्वंहसो ऽन्तरिक्षं विज्यात पात्वस्मान् २३

इन्द्र जहि पुमांसं यातुधानं—मुत क्षियं मायया शाशदानाम् ।

विप्रीवासो मूर्धवा कदन्तु मा ते दृशन् त्सूर्यमुच्चरन्तम् २४

पति चक्ष्व वि चक्ष्वेन्द्रश्च सोम जागृतम् । रक्षोभ्या वधमस्यत—मशानिं यातुमज्यः २५ [९] (८४१)

॥ इति सप्तमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

बृहमण्डलस्यान्तपर्यन्तं ५१३३

सप्तममण्डलस्य ८४१

सर्वयोगः— ५९७४

अथाष्टमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-५]

(३४) १-२ प्रगाथो (घोरः) काण्वः, ३-२९ मेघातिथि-मेघातिथी काण्वः, ३०-३३ प्लायोगि-
रासङ्गः, ३४ आङ्गिरसी शश्वती ऋषिका । इन्द्रः, ३०-३४ आसङ्गः । १-४ प्रगाथः=
(विषमा बृहती, समा सतांबृहती), ५-३२ बृहती, ३३-३४ त्रिष्टुप् ।

मा चि॒वृ॒न्यद् वि शंस॒त॒ सखा॑यो मा रि॒षण्य॑त ।

इन्द्र॑मि॒त् स्तो॒ता वृष॑णं सचा॒ सुते॒ मुहु॑रु॒क्था च॑ शंस॒त॒ १

अव॑क्र॒क्षिणं॑ वृष॒मं यथा॑जु॒रं गां न च॑र्पणीसह॑म ।

विद्वि॑षणं॒ संव॑र्ननोभयं॒ कुरं॒ मंहि॑ष्ठमु॒भया॑विर्नम॒ २

यच्चि॒द्धि॒ त्वा जना॑ इमे॒ नाना॑ ह॒र्वन्त॒ ऊत॑ये ।

अ॒स्माकं॑ ब॒ह्येद॑मिन्द्र॒ भूतु॑ ते॒ ऽहा॒ विश्वा॑ च॒ वर्ध॑नम् ३

वि तर्तु॑र्यन्ते मघवन् वि॒पश्चितो॑ ऽर्यो॑ वि॒पो जना॑नाम् ।

उप॑ क्रमस्व॒ पुरु॑रूप॒मा भर॑ वाजं॒ नेदि॑ष्ठमू॒तये॑ ४

म॒हे च॒न त्वा॑स॒द्विबुः॑ प॒रां शु॒ल्काय॑ देयाम् ।

न स॒हस्रा॑य॒ नायु॑ताय॒ वज्रि॑वो॒ न ज्ञा॑ताय॒ शता॑मघ ५ [१०]

वर्यो॑ इन्द्रा॒सि मे पि॒तु॒रुत॑ भ्रात॒ुरभु॑जतः ।

मा॒ता च॑ मे छ॒द्यथः॑ स॒मा व॑सो॒ वसु॑त्व॒नाय॑ राध॒सि ६

के॒षथ॑ के॒दसि॑ पुरु॒त्रा चि॒द्धि ते॒ मनः॑ ।

अ॒ल॒र्षि॒ युध्म॑ सज॒कृत् पुरं॑द॒रं प्र॑ गा॒यत्रा॑ अ॒गासि॑षुः ७

प्रा॒स्मै गा॒यत्र॑मर्च॒त॒ वा॒वातु॑र्यः पुरं॑द॒रः ।

याभिः॑ का॒ण्वस्यो॑र्ष॒ बर्हि॑रासवुं॒ यास॑द॒ वज्री॑ भि॒नत् पुरः॑ ८

ये ते॒ सन्ति॑ द॒श॒ग्नि॒नः॒ ज्ञाति॑नो॒ ये स॒हा॒सि॒र्णः ।

अ॒श्व॒ासो॑ ये ते॒ वृष॑णो॒ रघु॑वृ॒क्ष्—स्तेभि॑र्न॒स्त॒यमा॑ ग॒हि ९

(९)

आ त्व॑द्य संब॑र्द्धां हुवे गा॑यत्रवे॑पसम् । इन्द्रं॑ धेनुं सु॒कुद्याम॑न्यामिषं—मुरु॑धारा॒मरु॑तम्	१० [११]
यत् तु॒दत् सूर॑ एत॑शं व॒क्कू वा॑तस्य प॒र्णिना॑ । व॒हत् कु॑त्समा॒र्जुन॑यं श्र॒तक॑तुः त्सर॑द् गन्ध॒र्वम॑स्तृतम्	११
य कृ॑ते बि॒दभि॑भिषः पुरा ज॒न्म्य आ॑तु॒र्दः । सं॒धाता॑ सं॒धिं म॒घवा॑ पुरु॒वसु॑—रि॒ष्कता॑ वि॒ह्वतं॑ पुनः	१२
मा भू॑म नि॒ट्या इ॒वेन्द्र॑ त्वद॑रणा इ॒व । व॒नानि॑ न प्र॒जहि॑तान्य॒द्रि॒वो दुरो॑पा॒सो अ॑मन्महि	१३
अ॒मन्म॒हीर्दना॑श॒वो ऽनु॒ग्रास॑श्च वृ॒त्रह॑न् । स॒कृत् सु॑ ते म॒हता॑ शू॒र रा॒धसा॑ ऽनु॒ स्तोमं॑ मु॒दीम॑हि	१४
य॒द्वि स्तोमं॑ मम अ॒व व॒स्माक॑मिन्द्र॒मिन्व॑वः । ति॒रः प॒वित्रं॑ स॒मृषा॑सं आ॒शशो॑ मन्व॑न्तु तु॒ष्ट्यावृ॑धः	१५ [१२]
आ त्व॑द्य स॒धस्तु॑तिं वा॒वातुः॑ स॒रूप॑रा ग॒हि । उ॒प॑स्तुति॒र्मृषा॑नां प्र त्वा॒व त्व॑धा ते व॒श्मि सु॑ष्टुतिम्	१६
सो॒ता हि सो॒मम॑द्रि॒भिरे॒मेन॑म॒प्सु धा॑वत । ग॒व्या व॒स्त्रेव॑ वास॑यन्त इ॒न्नरो॑ नि॒धुक्षन्॑ व॒क्षणा॑भ्यः	१७
अ॒ध ज॒मो अ॒र्ध वा॑ द्वि॒वो बृ॑हतो रौ॒चना॑दधि । अ॒या वर्ध॑स्व त॒न्वा गि॑रा म॒मा ऽऽ जा॒ता सु॑क॒तो पु॒ण	१८
इन्द्रा॑य सु म॒दिन्त॑मं सोमं॑ सो॒ता वरे॑ण्यम् । श॒क्र ए॒णं पी॑प॒यद् वि॒श्वया॑ धि॒या हि॒न्वानं॑ न वा॒ज॒पुम॑	१९
मा त्वा॑ सोम॑स्य ग॒ल्दया॑ स॒दा या॑च॒न्नहं॑ गि॒रा । भू॒णिं भृ॒गं न स॑र्वनेषु चु॒कुधं॑ क ई॒शानं॑ न या॒चिष॑त्	२० [१३]
म॒दे॒नेषि॑तं म॒दं मु॒ग्रमु॒ग्रेण॑ शर्व॑सा । वि॒श्वेषां॑ त॒रुता॑रं म॒दृच्यु॑तं म॒दे हि॑ ष्मा द॒दाति॑ नः	२१
शे॒वारि॑ वा॒यी प॒रु दे॒वो म॑र्तीय वृ॒शगु॑र्धे । स सु॑न्वते च॑ स्तु॒वते च॑ रा॒सते॑ वि॒श्वगूर्तो॑ अ॒रिष्टु॑तः	२२
ए॒न्द्रं या॑हि म॒त्स्य चि॒त्रेण॑ दे॒व रा॑र्षसा । स॒रो न प्रा॑म्य॒पुं स॒पीति॑मि॒रा सो॒मेभि॑रु॒क् स्फि॑रम्	२३ (११)

आ त्वा सहस्रमा ज्ञातं युक्ता रथे हिरण्यये ।	
मल्लयुजो हरय इन्द्र केशिनो बहन्तु सोमपीतये	२४
आ त्वा रथे हिरण्यये हरीं मयूरक्षेप्या ।	
गितिपृष्ठा बहतां मध्वो अन्धसो विवक्षेणस्य पीतये	२५ [१४]
पिबा त्वस्य शिर्वणः सुतस्य पूर्णया इव ।	
परिष्कृतस्य रसिन इयमासुति—श्चारुमवाय पत्यते	२६
य एको अस्ति वृसना महौ उग्रो अमि व्रतैः ।	
गमत् स शिपी न स योषवा गम—द्वं न परि वर्जति	२७
त्वं पुं वरिष्णवं वधेः शुष्णास्य संपिणक् ।	
त्वं मा अनु चरो अध द्विता यद्विन्दु हव्यो भुवः	२८
मम त्वा सूर उर्विति मम मध्यंदिनि विवः ।	
मम प्रपित्वे अपिशर्वरे वस—वा स्तोमासो अवृत्सत	२९
स्तुहि स्तुहीवृते वा ते महिष्ठासो मघोनाम् ।	
निन्विताम्बः प्रपथी परमज्या मघस्य मेध्यातिथे	३० [१५]
आ यद्वान् वनन्वतः भृद्धयाहं रथे रुहम् ।	
उत वामस्य वसुनश्चिकेतति यो अस्ति याद्वः पशुः	३१
य ऊजा मह्यं मामहे सह त्वचा हिरण्यया ।	
एष विश्वान्युम्यस्तु सौमगा ऽऽ संगस्य स्वनद्वथः	३२
अध प्रायोगिरिति दासवृन्त्या—नासंगो अग्रे वृशभिः सहस्रैः ।	
अधोक्ष्णो वृश मह्यं रुशन्तो नळा इव सरसो निरतिष्ठन्	३३
अन्वस्य स्थूरं वृद्धो पुरस्ता—वनस्थ ऊरुवरम्बमाणः ।	
शम्बती नार्थमिषक्षयाह सुमद्रम्यं भोजनं विमर्षि	३४ [१६] (३४)

(२)

(४९) १-४० मेधातिथिः काण्वः, आश्विनसः प्रियमेधश्च, ४१-४९ मेधातिथिः काण्वः ।

इन्द्रः, ४१-४९ विमिण्डुः । गायत्री, २८ मनुष्यदुः ।

इवं वंसो सुतमन्धः पिबा सुपूर्णमुक्तरम् । अनामयिन् ररिमा तै १	
नुमिधूतः सुतो अक्षे—रव्यो वरिः परिपूतः । अम्बो न निक्तो नवीपुं २	
त ते यद्वं यथा गोभिः स्वातुर्मकर्म श्रीणन्तः । इन्द्रं त्वास्मिन् त्सधमादे ३	(३७)

इन्द्र इत् सोमपा एक इन्द्रः सुतपा विश्वायुः । अन्तर्वृषान् मत्वींश्च	४
न यं शुक्रो न दुराशी न तृषा उरुव्यर्चसम् । अपस्पृण्वते सुहावीम्	५ [१७]
गोमियदीमन्ये अस्मन् मृगं न वा मृगयन्ते । अभित्सरन्ति धेनुभिः	६
त्रय इन्द्रस्य सोमाः सुतासः सन्तु वेवस्य । स्वे क्षये सुतपात्रः	७
त्रयः कोशासः श्वेतान्ति तिस्रश्चम्बवः सुपूर्णाः । समाने अधि भार्मन्	८
शुचिरसि पुरुनिष्ठाः क्षीरेर्मध्यत आशीतः । वृध्ना मन्विष्टः शूरस्थ	९
इमे तं इन्द्र सोमा स्तीव्रा अस्मे सुतासः । शुक्रा आशिरं याचन्ते	१० [१८]
ताँ आशिरं पुरोळाशमिन्द्रेमं सोमं श्रीणीहि । रेवन्तं हि त्वां शृणोमि	११
हत्सु पीतासो युध्यन्ते दुर्मदासो न सुरायाम् । ऊधुर्न नृणां जर्जन्ते	१२
रेवो इद रेवतः स्तोता स्यात् त्वावतो मघोनः । प्रेदुं हरिवः श्रुतस्य	१३
उक्थं च न शस्यमानमगोररिरा चिकेत । न गायत्रं गीयमानं	१४
मा न इन्द्र पीयन्तवे मा शर्धते परा दाः । शिक्षा शचीवः शचीभिः	१५ [१९]
व्यमृ त्वा तदिदंथा इन्द्र त्वायन्तः सखायः । कण्वा उक्थेभिर्जर्जन्ते	१६
न घेमन्यदा पपन वज्रिन्नपसो नविष्टौ । तवेदु स्तोमं चिकेत	१७
इच्छन्ति वृवाः सुन्वन्तं न स्वभाय स्पृहयन्ति । यन्ति प्रमादुमतन्द्राः	१८
आं पु प्र याहि वाजंमिर्मा हृणीथा अभ्यस्मान् । महौ ईव युवजानिः	१९
मो प्वद्य दुर्हणावान् त्सायं करदारे अस्मत् । अश्वीर ईव जामाता	२० [२०]
विद्या ह्यस्य वीरस्य भूरिदावरीं सुमतिम् । त्रिषु जातस्य मनांसि	२१
आ तृ षिञ्च कण्वमन्तं न घा विन्न शवसानात् । यशस्तरं शतमृतिः	२२
ज्येष्ठेन सोतस्त्रिन्दाय सोमं वीरायं शक्राय । भरा पिबन्नयाय	२३
यो वेदिष्ठो अद्युधि प्वश्वावन्तं जरितुभ्यः । वाजं स्तोतृभ्यो गोमन्तम्	२४
पन्यंपन्यमितं सातार आ धावत मद्याय । सोमं वीराय शूराय	२५ [२१]
पाता वृत्रहा सुतमा घा गमन्नारे अस्मत् । नि यमते शतमृतिः	२६
एह हरीं ब्रह्मयुजां शग्मा वक्षतः सखायम् । गीमिः श्रुतं गिर्विणसम्	२७
स्वादवः सोमा आ याहि श्रीताः सोमा आ याहि ।	
शिमिन्नृपीवः शचीवो नायमच्छा सधुमावम्	२८
स्तुतश्च याम्त्वा वर्धन्ति महे राधसे नृम्णाय । इन्द्रं कारिणं वृधन्तः	२९

गिरश्च यास्ते गिराह उक्था च तुभ्यं तानि । सत्रा वर्धरे शर्वांसि ३० [२२]

एवेवेष तुविकूर्मिर्वाजाँ एको वज्रहस्तः । सनादमृतो दयते ३१
हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीभिः शर्चीभिः ३२
यस्मिन् विश्वाश्चर्षणयं उत च्यौता जग्यांसि च । अनु घेन्मन्दी मघोनः ३३
एष एतानि चकारेन्द्रो विश्वा योऽति शृण्वे । वाजदावा मघोनाम् ३४
प्रभृता रथं गव्यन्तं मपाकाच्चिद यमवति । इनो वसु स हि वोळ्हा ३५ [२३]

सर्निता विप्रो अर्वन्निर्हन्ता वृत्रं नृभिः शूरः । सत्योऽविता विधन्तम् ३६
यजध्वैनं प्रियमेधा इन्द्रं सत्राचा मनसा । यो भूत् सोमैः सत्यमद्वा ३७
गाथम्रवसं सत्पतिं शर्वस्कामं पुरुत्मानम् । कण्वांसो गात वाजिनम् ३८
य ऋते चिद् गास्पदेभ्यो दात सखा नृभ्यः शर्चीवान् । ये अस्मिन् काममभियन् ३९
इत्था धीर्वन्तमद्विषः काण्वं मेध्यातिथिम् । मेपो भूतोऽमि यन्नयः ४०
शिक्षा विभिन्दो अस्मे चत्वार्ययुता वर्दत । अष्टा परः सहस्रा ४१
उत सु त्ये पयोवृधा माकी रणस्य नृप्या । जन्तिवनायं मामहे ४२ [२४] (७६)

(३)

१४ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः, ११-१४ कौर्याणः पाकस्थामा । प्रगाथः = (विषमा बृहती,
समा सतोबृहती), ११ अनुष्टुप्, १२-१३ गायत्री, १४ बृहती ।

पिबा सुतस्य रसिनो मत्स्वा न इन्द्र गोमतः ।

आपिनी बोधि सधमाद्यो वृधेऽं ऽस्माँ अवन्तु ते धियः १

भूयाम ते सुमती वाजिनो वयं मा नः स्तरभिमातये ।

अस्मान्निष्ठाभिरवतावृभिष्टिभि—रा नः सुज्ञेषु यामय २

इमा उ त्वा पुरुषसो गिरो वर्धन्तु या मम ।

पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितो ऽमि स्तोमैरनूयत ३

अयं सहस्रसुविभिः सहस्कृतः समुद्र इव पमथे ।

सत्यः सो अस्य महिमा गूणे शर्वो यज्ञेषु विप्रराज्ये ४

इन्द्रमिद् वेषतातय इन्द्रं प्रयत्यध्वरे ।

इन्द्रं समीके वनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ५ [२५] (८१)

इन्द्रो मरुता रोहसी पप्रथच्छत् इन्द्रः सूर्यमरोचयत् ।	
इन्द्रे ह विश्वा भुवनानि येमिह इन्द्रे सुवानास इन्वषः	६
आमि त्वा पूर्वपीतय इन्द्र स्तोमेमिरायवः ।	
समीचीनास क्लमवः समस्वरन् रुद्रा गृणन्त पूर्ण्यम्	७
अस्येदिन्द्रो वावृषे वृष्ण्यं शबो मर्वे सुतस्य विष्णावि ।	
अद्या तमस्य महिमानमायवो ऽनु ष्ठुवन्ति पूर्वथा	८
तत् त्वा यामि सुवीर्यं तद् ब्रह्म पूर्वधितये ।	
येना यतिभ्यो भृग्वि धने हिते येन प्रस्कण्वमाबिध	९
येना समुद्रमसृजो महीरप—स्तविन्द्र वृष्णि ते शवः ।	
सद्यः सो अस्य महिमा न संनञो यं क्षोणीरनुचक्रदे	१० [२६]
शग्धि न इन्द्र यत् त्वा रयि यामि सुवीर्यम् ।	
शग्धि वाजाय प्रथमं सिषासते शग्धि स्तोमाय पूव्यं	११
शग्धि नो अस्य यद्ध पौरमाबिध धियं इन्द्र सिषासतः ।	
शग्धि यथा रुशमं श्यावकं कृप—मिन्द्र प्रावः स्वर्णरम्	१२
कन्नव्यो अतसीनां तुरो गृणीत मर्त्यः ।	
नही न्वस्य महिमानमिन्द्रियं स्वर्गुणन्त आनुष्टुः	१३
कदु स्तुवन्त क्रतयन्त वेवत क्रयिः को विमं ओहते ।	
कदा हवं मघवन्निन्द्र सुन्वतः कदु स्तुवत आ गमः	१४
उदु त्ये मधुमत्तमा गिरः स्तोमास ईरते ।	
सत्राजितो धनुसा अक्षितोतयो वाजयन्तो रथा इव	१५ [२७]
कण्वा इव भृगवः सूर्या इव विश्वमिद् धीतमानशुः ।	
इन्द्रं स्तोमेमिमिहयन्त आयवः प्रियमेधासो अस्वरन्	१६
युक्त्वा हि वृत्रहन्तम् हरीं इन्द्र परावतः ।	
अर्वाचीनो मघवन् त्सोमेपीतय उग्र कप्वेमिरा गहि	१७
इमे हि ने कारवो वावृषुधिया विप्रासो मेधसातये ।	
म त्वं नो मघवन्निन्द्र गिर्वणो वैनो न शृणुधी हवम	१८
निग्निन्द्र बुद्धतीभ्यो वृत्रं धनुभ्यो अरुक्कुरः ।	
निग्बुद्वस्य सुग्दस्य मायिना निः पञ्चतस्य गा अजः	१९ (९५)

निरग्रयोः करुचुर्निरु सुर्वो निः सोम इन्द्रियो रसः ।	
निरन्तरिक्षावधमो महामर्हि कृचे तर्दिन्नु पौंस्यम्	२० [२८]
यं मे वुरिन्द्रो मरुतः पाकस्थामा कौरयाणः ।	
बिम्बेषा न्मना शोभिष्ठु मुपेष विवि धावमानम्	२१
रोहितं मे पाकस्थामा सुधुरं कक्षयाम् ।	
अदाद् शयो विबोधनम्	२२
यस्मा अन्ये वञ्च प्रति धुरं वहन्ति वक्ष्यः ।	
अस्तं वयो न तुयम्	२३
आत्मा पितुस्तनुर्वास ओजोवा अम्यञ्जनम् ।	
तुरीयमिद् रोहितस्य पाकस्थामानं भोजं वृतातरमञ्चम्	२४ [२९] (१००)

(४)

२१ देवातिथिः काण्वः । इन्द्रः, १५-१८ पूषा वा, १९-२१ कुरुक्षः । प्रगाथः = (विषमा वृहती, समा सतोवृहती), २१ पुर उष्णिक् ।

यर्दिन्नु प्रागपागुवृक् न्यग्वा द्वयसे नृभिः ।	
सिमा पुरु नृषूतो अस्यानवे ऽसि प्रशार्धं तुर्वशे	१
यद् वा रुमे रुशमि इयावके कृप इन्द्र मादयसे सचा ।	
कण्वांसस्त्वा ब्रह्ममिः स्तोमवाहस इन्द्रा यच्छन्त्या गहि	२
यथा गौरो अपा कुतं तृप्यन्नेत्येवरिणम् ।	
आपित्वे नः प्रपित्वे तृप्या गहि कण्वेषु सु सचा पिबं	३
मन्वन्तु त्वा मघवस्त्रिन्नेन्वेषा राधावेयाय सुन्वते ।	
आमुष्या सोममपिबश्मम् सुतं ज्येष्ठं तद् वृषिषे सहः	४
प्र चक्के सहसा सहो बभञ्ज मनुमोजसा ।	
विश्वे त इन्द्र वृतनायवो यक्षो नि वृक्षा इव येमिरे	५ [३०]

सहस्रेणैव सन्तते पक्षीयुधा यस्त आनक्ष्वपस्तुतिम् ।	
पुत्रं प्रावृगं कृणुतं सुवीर्यं दाभ्नोति नमउक्तिभिः	६
मा मेम मा श्रमिष्यो अग्रस्य सख्ये तव ।	
महत ते वृष्णो अमिष्यद् कृतं पश्येम तुर्वशं यदम्	७ (१०७)

सव्यामनुं स्फिर्यं वावसे वृषा न वानो अस्य रोपति ।	
मध्वा संपृक्ताः साधेर्ण धेनवस्तूयमेहि द्रवा पिब	८
अश्वी रथी सूरूप इद गोमौ इविन्द्र ते सखा ।	
श्वात्रभाजा वर्यसा सचते सदा चन्द्रो याति समायुषं	९
ऋदयो न तृष्यन्नवपानमा गहि पिबा सोमं वशौ अनु ।	
निमेषमानो मघवन् विवेदिव ओजिष्ठं दधिषे सहः	१० [३१]
अध्वर्यो द्वावया त्वं सोममिन्द्रः पिपासति ।	
उप नूनं युयुजे वृषणा हरी आ च जगाम वृत्रहा	११
स्वयं चित स मन्यते दाशुर्जिनो यत्रा सोमस्य तुम्पसि ।	
इदं ते अन्नं युज्यं समुक्षितं तस्येहि प्र द्रवा पिब	१२
रथेष्टायाध्वर्यवः सोममिन्द्राय सोतन ।	
अधि ब्रध्नस्याद्रयो वि चक्षते सुन्वन्तो वाश्वध्वरम्	१३
उप ब्रध्नं वावाता वृषणा हरी इन्द्रमपसु वक्षतः ।	
अवाञ्चं त्वा सप्तयोऽध्वरभियां वहन्तु सवनेदुषं	१४
प्र पूषणं वृणीमहे युज्याय पुरुवसुम् ।	
स शक्र शिक्ष पुरुहूत नो धिया तुजं राये विमोचन	१५ [३२]
सं नः शिशीहि भुरिजोरिव क्षुरं रास्व रायो विमोचन ।	
त्वे तन्नः सुवर्दमुग्रियं वसु यं त्वं हिनोषि मर्त्यम्	१६
वेमिं त्वा पूषन्नृञ्से वेमिं स्तोतव आघृणे ।	
न तस्य वेम्यरणं हि तद् वसो स्तुषे पञ्चाय साक्षं	१७
परा गावो यवसं कच्चिदाघृणे नित्यं रेवणो अमर्त्य ।	
अस्माकं पूषन्नखिता शिवो मव महिष्ठो वार्जसातये	१८
स्थूरं राधः ज्ञाताश्वं कुरुङ्गस्य दिविष्टिषु ।	
राज्ञस्त्वेपस्य सुभगस्य रातिषु तुवंशेष्वमन्महि	१९
धीभिः सातानि काण्वस्य वाजिनः प्रियमैधिरमिष्टुभिः ।	
षष्टिं सहस्रान् निर्मजामजे निर्युथानि गवामृषिः	२०
वृक्षाश्विन्मे अभिपित्वे अंरारणुः ।	
गां मजन्त मेहना ऽश्वं भजन्त मेहना	२१ [३३] (१११)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३६]

(५)

३९ ब्रह्मातिथिः काण्वः । अश्विनौ, ३७ (वसराध्वस्य)-३९ चैत्रः कशुः ।

गायत्री, ३७-३८ बृहती, ३९ अनुष्टुप ।

दूराद्विहेव यत् स त्पुणः रक्षिष्वितत्	। वि मानुं विश्वधातनत्	१
नृवद् दध्ना मनोयुजा रथेन पृथुपार्जसा	। सचैथे अश्विनोवसम्	२
युवाभ्यां वाजिनीवसु प्रति स्तोमा अहक्षत	। वाचं द्रुतो यथोहिषे	३
पुरुषिया ण ऊतये पुरुमन्त्रा पुरुवसू	। स्तुषे कण्वासो अश्विना	४
मंहिष्ठा वाजसातमि वयन्ता शुभस्पती	। गन्तारा वाशुषो गृहम्	५ [१]
ता सुविवायं वाशुषे सुमेधामवितारिणीम्	। घृतैर्गव्यंतिमुक्षतम्	६
आ नः स्तोममुप ब्रुवत् तूयं इयेनोभिराशुभिः	। यातमश्वेभिराश्विना	७
येमिस्तिष्ठः परावतो विवो विश्वानि रोचना	। त्रैरुक्नु परिकीर्यथः	८
उत नो गोमतीरिष उत मातीरहर्विदा	। वि पृथः सातये सितम्	९
आ नो गोमन्तमश्विना सुवीरं सुरथं रयिम्	। वोळ्हमश्वोवतीरिषः	१० [२]
वावृधाना शुभस्पती दद्या हिरण्यवर्तनी	। पिबंत सोम्यं मधु	११
अस्मन्यं वाजिनीवसु मघवन्त्यश्च सप्रथः	। छर्दिष्यन्तमदाभ्यम्	१२
नि षु बह्व जनां याविष्टं तूयमा गतम्	। मो ष्वन्यां उपारतम्	१३
अस्य पिबतमश्विना युवं मघस्य चारुणः	। मध्वो रातस्य धिष्ण्या	१४
अस्मे आ वहंत रयिं शतवन्तं सहस्रिणम्	। पुरुक्षुं विश्वधायसम्	१५ [३]
पुरुवा चिद्धि वां नरा विह्वयन्ते मनीषिणः	। वाघज्जिराश्विना गतम्	१६
जनासो वृकवर्हिषो हविष्मन्तो अरुकृतः	। युवां हवन्ते अश्विना	१७
अस्माकमथ वामयं स्तोमो वाहिष्ठो अन्तमः	। युवाभ्यां भूत्वश्विना	१८
यो ह वां मधुनो हति राहितो रथचर्षणे	। ततः पिबतमश्विना	१९
तेन नो वाजिनीवसु पश्वं तोकाप शं गवै	। वहंत पीवतीरिषः	२० [४]
उत नो विव्या इष उत सिन्धूरहर्विदा	। अप द्वारेव वर्षथः	२१
क्रवा वां तौद्रयो विधत् समुद्रे जंहितो नरा	। यद् वां रथो विभिष्पतात्	२२
युवं कण्वाय नासत्या ऽपिरिताय हर्म्ये	। शम्बद्वृतीषैशस्यथः	२३
तामिरा यातः तिभिर्नयसीभिः सुशस्तिभिः	। यद् वां वृषण्वसु ब्रुवे	२४ (१४५)

वधां वित् कण्वमावतं प्रियमेधमुपस्तुतम् । अत्रिं शिखारमश्विना २५ [५]

यथोत कृत्ये धने—ऽजुं गोष्वगस्त्वम् । यथा वाजेषु सोमरिम २६

एतावद् वां वृषण्वसू अतो वा भूयो अश्विना । गुणन्तः सुस्रमीमहे २७

रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्याभीशुमश्विना । आ हि स्थाथो विविस्पृशाम २८

हिरण्ययी वां रमि—रीषा अक्षो हिरण्ययः । उमा चक्रा हिरण्यया २९

तेन नो वाजिनीवसू परावर्तश्विदा गतम् । उपेमां सुष्टुतिं मम ३० [६]

आ वह्ने पराकात् पूर्वैरभन्तावश्विना । इषो वासीरमत्या ३१

आ नो द्युक्षैरा भवोमि—रा राया यातमश्विन । पुरुश्वन्दा नासत्या ३२

एह वां पुषितप्सवो वयो वहन्तु पर्णिनः । अच्छा स्वध्वरं जनम् ३३

रथं वामनुगायसं य इषा वर्तते सह । न चक्रममि बाधते ३४

हिरण्ययेन रथेन द्रवत्पाणिमिरथैः । धीजवना नासत्या ३५ [७]

युवं मृगं जागृवांसं स्वदधो वा वृषण्वसू । ता नः पूकृमिषा रयिम् ३६

ता मे अश्विना सनीनां विद्यातं नवानाम् ।

यथा चिचैद्यः कजुः शतमुष्टानां वर्दत सहस्रा दश गोनाम् ३७

यो मे हिरण्यसंहजो दश राजो अमंहत ।

अधस्पदा इचैद्यस्य कृष्टय—श्मन्ना अभितो जनाः ३८

माकिरेना पथा गाद् येनेमे यन्ति चैदयः ।

अन्यो नेत सुरिरोहते भूरिदावत्तरो जनः ३९ [८] (१६०)

(६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० ६-११]

४८ वत्सः काण्वः । इन्द्रः , ४६-४८ तिरिमिरः पार्श्वयः । गायत्री ।

महौ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिर्मां इव । स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे १

प्रजामृतस्य पिप्रतः प्र यद् भरन्त वह्नयः । विषां क्रतस्य बाहसा २

कण्वा इन्द्रं यदकृत स्तोमैर्यज्ञस्य सार्धनम् । जामि ब्रुवत आरुधम् ३

समस्य मन्यवे विशो विश्वा नमन्त कृष्टयः । समुद्रायैव सिन्धवः ४

ओजस्तदस्य तत्विष उमे यत् समवर्तयत् । इन्द्रश्मैव रोदसी ५ [९]

वि चिदं वृत्रस्य दोधतो वज्रेण शतपथेणा । शिरो विभेद वृष्णिना ६ (१६६)

इमा अमि प्र जोनुमो विपामयेषु धीतयः । अग्रे शोचिनं विद्युतः	७
गुहां स्तरीरुप त्वना प्र यच्छोचन्त धीतयः । कण्वां कृतस्य धारया	८
प्र तमिन्द्र नशीमहि रथि गोमन्तमम्बिनम् । प्र ब्रह्म पूर्वचित्तये	९
अहमिन्द्र पितृप्पति मेधामृतस्य जयम । अहं सूर्य इवाजनि	१० [१०]
अहं प्रमेन मन्मना गिरः क्षुब्धमि कण्वत् । येनेन्द्रः शुष्ममिद् वृधे	११
ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्कषयो ये च तुष्टुवुः । ममेद् वर्धस्व सुष्टुतः	१२
यवस्य मन्युरध्वनीद् वि वृत्रं पर्वको रुजन् । अपः समुद्रमैरयत्	१३
नि शुष्णं इन्द्र धर्णसि वज्रं जघन्ध वस्यवि । वृषा ह्यष्ट शृण्विषे	१४
न द्याव इन्द्रमोजसा नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । न विव्यचन्त मूमयः	१५ [११]
यस्तं इन्द्र महीरपः स्तम्भयमान आशयत् । नि तं पद्यासु शिश्रयः	१६
य इमे रोवसी मही संमीची समजग्रमीत् । तमोभिरिन्द्र तं गुहः	१७
य इन्द्र यतपस्त्वा भृगवो ये च तुष्टुवुः । ममेवुग्र धुषी हवम्	१८
इमास्तं इन्द्र पृथयो घृतं वृहत आशिरम् । एनामृतस्य पिप्पुषीः	१९
या इन्द्र प्रस्वस्त्वा ऽऽसा गर्भमचक्रिन् । परि धर्म्य सूर्यम्	२० [१२]
त्वामिच्छवसस्पते कण्वा उक्थेन वावृधुः । त्वां सुतास इन्ववः	२१
तवेदिन्द्र प्रणीतिषु तं प्रशस्तिरद्विवः । यज्ञो वितन्तसाय्यः	२२
आ न इन्द्र महीमिधं पुरं न वृषि गोमतीम् । उत प्रजां सुवीर्यम्	२३
उत त्ववाम्ब्वयं यदिन्द्र नाहुषीष्वा । अग्रे विक्षु प्रदीदयत्	२४
अमि व्रजं न तन्निषे सूर उपाकचक्षसम् । यदिन्द्र मूळयांसि नः	२५ [१३]
यवृङ्ग तविषीयस् इन्द्र प्रराजसि क्षितीः । महौ अपार ओजसा	२६
तं त्वां वृषिष्मतीर्विज्ञ उप ब्रुवत ऊतये । उरुजयसमिन्दुभिः	२७
उपह्वरे गिरीणां संगथे च नदीनाम् । धिया विप्रो अजायत	२८
अतः समुद्रमुद्रतं भिक्षित्वा अव पश्यति । यतो विपान एजति	२९
आधित प्रक्षस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासरम् । पुरो यन्निधयते विवा	३० [१४]
कण्वास इन्द्र ते मतिं विश्वे वर्धन्ति पौंस्यम् । उतो शविष्ठ वृष्ण्यम्	३१
इमां म इन्द्र सुष्टुतिं जुषस्व प्र सु मामव । उत प्र वर्धया मतिम्	३२
उत ब्रह्मण्या वयं तुभ्यं प्रवृद्ध वज्रिवः । विप्रा अतश्च जीवसे	३३
अमि कण्वा अनूषता ऽऽपो न प्रवता यतीः । इन्द्रं वर्नन्वती मतिः	३४ (१९४)

इन्द्रमुक्थानि वावृधुः समुद्रमिव सिन्धवः । अनुत्तममनुमजरम्	३५ [१५]
आ नो याहि परावतो हरिभ्यां हर्यताभ्याम् । इममिन्द्र सुतं पिब	३६
त्वामिदं वृत्रहन्तम् जनांसो वृक्तबर्हिषः । हवन्तो वार्जसातये	३७
अनु त्वा रोदसी उभे चकं न वृत्येतशम् । अनु सुवानास इन्दवः	३८
मन्दस्त्रा सु स्वर्णर उतेन्द्र शर्यणावति । मत्स्त्रा विवस्वतो मती	३९
वावृधान उप द्यवि वृषा वज्रयरोरवीत् । वृत्रहा सोमपातमः	४० [१६]
ऋषिर्हि पूर्वजा अस्येक ईशान ओजसा । इन्द्रं चोष्कृत्यसे वसु	४१
अस्माकं त्वा सुतां उप वीतपृष्ठा अभि प्रयः । शतं वहन्तु हरयः	४२
इमां सु पूर्यां धियं मधोघृतस्य पिप्पुषीम् । कण्वा उक्थेन वावृधुः	४३
इन्द्रमिदं विमहीनां मेधे वृणीत मर्त्यः । इन्द्रं सनिप्युरुतये	४४
अवाञ्चं त्वा पुरुषुत मियमेधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः	४५
शतमहं तिरिन्दिर सहस्रं पशावा ददं । राधांसि याद्वानाम्	४६
त्रीणि शतान्यवन्तां सहस्रा दश गोनाम् । वृषुपुत्राय साध्वे	४७
उदान् ककुहो दिवमुप्राञ्चतुर्भुजो ददत् । अवसा याद्वं जनम्	४८ [१७] (१०८)

(७)

३६ पुनर्वत्सः काण्वः । मरुतः । गायत्री ।

प्र यद् वल्लिपुममिषं मरुतो विशो अक्षरत् । वि पर्वतेषु राजथ	१
यदुङ्क तविषीयवो यामं शुभ्रा अर्चिध्वम् । नि पर्वता अहासत	२
उदीरयन्त वायुभिर्वाश्वासः पृश्निमातरः । धुक्षन्त पिप्पुषीमिषम्	३
वपन्ति मरुतो मिहं प्र वैपयन्ति पर्वतान् । यद् यामं यान्ति वायुभिः	४
नि यद् यामाय वो गिरिर्नि सिन्धवो विधर्मणे । महे शुष्माय येसिरे	५ [१८]
युष्मां उ नक्तमूतये युष्मान् विवा हवामहे । युष्मान् प्रयत्यध्वरे	६
उदु त्ये अरुणप्सवश्चित्रा यामेमिरीरते । वाश्वा अधि ण्णुना विवः	७
सूजन्ति रश्मिमोजसा पन्थां सूर्याय यातवे । ते मानुभिर्वि तस्थिरे	८
इमां मे मरुतो गिरिर्नि मिमं स्तोममृमुक्षणः । इमं मे वनता हवाम	९
त्रीणि सरांसि पृश्नयो वुडुहे वज्रिणे मधु । उत्सं कवन्धमुद्रिणम्	१० [१९]
मरुतो यद्वं वो विवः सुम्नायन्तो हवामहे । आ तू न उप गन्तन	११ (११९)

युवं हि प्ता सुवानवो रुद्रां क्रमुक्षणो वमे	। उत प्रचेतसो मवे	१२
आ नो र्षिं मवृक्षयुतं पुरुक्षुं विश्वर्थायसम्	। इयतां मरुतो मिवः	१३
अधीष यद् गिरीणां यामं शुभ्रा अर्बिध्वम्	। सुवानैर्मन्दध्व इन्नुमिः	१४
एतावतभिदेवां सुज्ञं मिक्षेत मर्त्यः	। अवाभ्यस्य मन्ममिः	१५ [२०]
ये हृप्ता इव रोवसी धमन्त्यनु वृष्टिभिः	। उत्तं दुहन्तो अक्षितम्	१६
उदुं स्वानेमिरीरत उद् रथैरुदुं वायुमिः	। उत स्तोमैः पृथिमातरः	१७
येनाव तुर्वशं यदुं येन कण्वं धनस्पृतम्	। राये सु तस्य धीमहि	१८
इमा उ वः सुवानवो घृतं न पिप्युषीरिषः	। वधीन् काण्वस्य मन्ममिः	१९
क नूनं सुवानवो मवथा वृक्तबर्हिषः	। ब्रह्मा को वः सपर्यति	२० [२१]
नहि प्स यद्ध वः पुरा स्तोमैर्मिर्वृक्तबर्हिषः	। शर्धां क्रतस्य जिवन्ध	२१
समु त्ये मवृतीरपः सं क्षोणी समु सूर्यम्	। सं वज्रं पर्वशो दधुः	२२
वि वृजं पर्वशो ययुर्वि पर्वतां अराजिनः	। चक्राणा वृष्णि पौंस्यम्	२३
अनु जितस्य युधयतः शुष्ममावभुत क्रतुम्	। अन्विन् वृत्रतूर्यं	२४
विद्युद्धस्ता अमिद्यवः शिप्राः शीर्षन् हिरण्ययीः	। शुभ्रा व्यञ्जत भिये	२५ [२२]
उशाना यत् परावत उक्ष्णो रन्ध्रमयातन	। द्यौर्न चक्रवृद् भिया	२६
आ नो मस्तस्य वृावने ऽश्वैर्हिरण्यपाणिभिः	। देवांस उप गन्तन	२७
यवेषां पृषती रथे प्रष्टिर्वहति रोहितः	। यान्ति शुभ्रा रिणन्नपः	२८
सुषोमै शर्यणावत्यार्जिके पस्त्यावति	। ययुर्निषकया नरः	२९
कृवा गच्छाथ मरुत इत्था विप्रं हवमानम्	। मारुकिमिर्नार्धमानम्	३० [२३]
कद्ध नूनं कधपियो ययिन्द्रमजहातन	। को वः सखित्व ओहते	३१
सहो पु णो वज्रेहस्तैः कण्वांसो अग्निं मरुद्भिः	। स्तुषे हिरण्यवाशीभिः	३२
ओ पु वृष्णः प्रयज्युना नव्यंसे सुविताय	। ववृत्पां चित्रवाजान्	३३
गिरयभिभि जिह्वते पर्शानासो मन्यमानाः	। पर्वताभिभि येमिरे	३४
ययुर्नव्यमानो वृक्षन्त्यार्जिके पततः	। धातारः स्तुवते वयः	३५
अभिभि जातिं पुर्वं रछन्तो न सूरौ अर्बिषा	। ते मानुमिभि तस्थिरे	३६ [२४] (२४४)

(८)

२१ सप्तमः काण्डः । मन्त्रिणी । अनुष्टुप् ।

आ नो विश्वामिहृतिभिर्—रन्धिना गच्छतं युवम् ।

दद्या हिरण्यवर्तनी पिबतं सोम्यं मधु १

आ नूनं यातमन्धिना रथेन सूर्यत्वचा ।

मुञ्जी हिरण्यपेक्षा कवी गम्भीरचेतसा २

आ यातं नहुषस्पर्षा ऽऽन्तरिक्षात् सुवृत्तिभिः ।

पिबन्धो अन्धिना मधु कण्वानां सर्वे सुतम् ३

आ नो यातं विवस्पर्षा ऽन्तरिक्षाद्दधिपा ।

पुत्रः कण्वस्य वामिह सुषार्वं सोम्यं मधु ४

आ नो यातमुपश्रुत्यन्धिना सोमपीतये ।

स्वाहा स्तोमस्य वर्धना प्र कवी धीतिभिर्नरा ५ [२५]

यच्चिच्छि वां पुर ऋषयो जुहुरेऽवसे नरा ।

आ यातमन्धिना गतं मुपेमां सुष्ठुतिं मम ६

विवस्मिद् रोचनाद्—ध्या नो गन्तं स्वविदा ।

धीभिर्वत्सप्रचेतसा स्तोमैर्भिर्हवनश्रुता ७

किमन्ये पर्यासते ऽस्मत् स्तोमैर्भिरन्धिना ।

पुत्रः कण्वस्य वामृषिर्—र्गामिर्बत्सो अवीवृधत् ८

आ वा विप्रं इहावसे ऽह्वत् स्तोमैर्भिरन्धिना ।

अरिषा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं मयोमुषा ९

आ यद् वां योषणा रथ—मतिष्ठद् वाजिनीवसू ।

विश्वान्यन्धिना युवं प्र धाता—न्यगच्छत् १० [२६]

अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमन्धिना ।

वत्सो वां मधुमद् वचो ऽशंसीत् काण्यः कृषिः ११

पुरुमन्द्रा पुंरुवसू मनोतरा रथिणाम् ।

स्तोमं मे अन्धिनाविम—ममि वद्धीं अनूपाताम् १२

आ नो विश्वान्यन्धिना धृतं राधांस्वहृषा ।

कृतं न ऋत्विषावतो मा नो रीरधतं निदे १३

(२५७)

यज्ञांसत्या परावति यद् वा स्थो अध्यम्बरे ।

अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना १४

यो वा नासत्यावृषिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत ।

तस्मै सहस्रनिर्णिजमिषं धत्तं घृतश्रुतम् १५ [२७]

प्रास्मा ऊर्जे घृतश्रुतमश्विना यच्छतं युवम् ।

यो वा सुह्यार्यं तुष्टवद् वसूयाद् दानुनस्पती १६

आ नो गन्तं रिशादसेमं स्तोमं पुरुभुजा ।

कृतं नः सुभियो नरेमा दातमभिष्टये १७

आ वा विश्वाभिरुतिभिः प्रियमेधा अहृषत ।

राजन्तावध्वराणामश्विना यामहृतिषु १८

आ नो गन्तं मयोभुवाऽश्विना शंभुवा युवम् ।

यो वा विपन्यू धीतिमिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत १९

याभिः कण्वं मेधातिथिं याभिर्वंशं दशव्रजम् ।

याभिर्गोशयमावतं तामिर्नोऽवतं नरा २० [२८]

यामिर्नरा त्रसद्वस्युमावतं कृत्वये धनं ।

ताभिः प्वस्माँ अश्विना प्रावतं वाजसातये २१

प्र वा स्तोमाः सुवृक्तयो गिरेर्धन्वश्विना

पुरुत्रा वृत्रहन्ता ता नो भूतं पुरुस्पृहा २२

त्रीणि पदान्यश्विनो राविः सान्ति गुहा परः ।

कवी ऋतस्य पत्नमिर्वाग्जीवेभ्यस्परि २३ [२९] (१६७)

(९)

११ शशाकर्णः काण्वः । अश्विनौ । अनुष्टुप्: १, ४, ६, १४-१५ बृहती: १, ३, २०, २१ गायत्री:

५ कङ्कुप्: १० शिष्टुप्: ११ बिराट्: १२ जगती ।

आ नूनमश्विना युवं वत्सस्यं गन्तमवसे ।

प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु च्छदिर्युयुतं या अरातयः १

यवुन्तारिंसे यद् विवि यत् पञ्च मानुषाँ अनु । नृम्णं तद् धत्तमश्विना २

ये वा वंसाँस्यश्विना विप्रांसः परिमामृशुः । एवेत काण्वस्यं बोधतम् ३ (२७०)

अयं वां घर्मो अश्विना स्तोमेन परि षिच्यते ।	
अयं सोमो मधुमान् वाजिनीवसू येन वृत्रं चिकेतथः	४
यदृप्सु यद् वनस्पतौ यदोषधीषु पुरुदंससा कृतम् ।	
तेन माविष्टमश्विना	५ [१०]
यन्नासत्या भुरण्यथो यद् वा देव भिषज्यथः ।	
अयं वां वत्सो मतिभिर्न विन्धते हविष्मन्तं हि गच्छथः	६
आ नूनमश्विनोर्कषिः स्तोमं चिकेत वामया ।	
आ सोमं मधुमत्तमं घर्मं सिञ्चादथर्वणि	७
आ नूनं रघुर्वर्तनि रथं तिष्ठथो अश्विना ।	
आ वां स्तोमा इमे मम नभो न चुच्यवीरत	८
यदृद्य वां नासत्यो कथैराचुच्युर्वीमहि ।	
यद् वा वाणीभिरश्विने वेत काणवरूपं बोधतम्	९
यद् वां ऊक्षीवां उत यद् व्यश्व ऋषिर्दं वां वीर्यतमा जुहाव ।	
पृथी यद् वां वैन्यः सादनेष्वे वेदतो अश्विना चेतयेधाम्	१० [३१]
यातं छिद्रिष्वा उत नः परस्पा भूतं जगत्पा उत नस्तनूपा ।	
वर्तिस्तोकाय तनयाय यातम्	११
यदिन्द्रेण मरुथं याथो अश्विना यद् वा वायुना मरुथः समोकसा ।	
यदावित्येमिर्क्रमुभिः सजोषसा यद् वा विष्णोर्विक्रमणेषु तिष्ठथः	१२
यदृद्याश्विनावृहं हुवेय वाजसातये ।	
यत पूत्सु तुर्वणे सह स्तच्छ्रष्टमश्विनोरवः	१३
आ नूनं यातमश्विने मा हव्यानि वां हिता ।	
इमे सोमासो अधि तुर्वणे यदा विमे कण्वेषु वामथ	१४
यन्नासत्या परांके अवांके अस्ति भेषजम् ।	
तेन नूनं विमदाय प्रचेतसा छविर्वत्साय यच्छतम्	१५ [३२]
अभुत्स्यु प्र देव्या साकं वाचाहमश्विनोः ।	
व्यावर्देव्या मतिं वि रातिं मर्त्यैभ्यः	१६
प्र बोधयोषो अश्विना प्र देवि सनुते महि ।	
प्र यज्ञहोतरानुषक् प्र मदाय श्रवो बृहत्	१७ (१८४)

यकुषो यासि मानुना सं सूर्येण रोचसे ।	
आ ह्ययमश्विनो रथो वर्तिषीति नृपाप्यम्	१८
यदापीतासो अंशवो गावो न बुद्ध ऊर्धभिः ।	
यद् वा वाणीरनूषत प्र देवयन्तो अश्विना	१९
प्र युञ्जाय प्र शर्वसे प्र नृषाद्याय शर्मणे । प्र दक्षाय प्रचेतसा	२०
यद्धनं धीमिरश्विना पितुर्योना निषीदधः । यद् वा सुज्ञेमिरुक्थ्या	२१ [३३] (२८८)

(१०)

६ प्रगाथो (घोरः) काण्वः । अश्विनौ । १ बृहती, २ मध्येज्योतिः, ३ अनुष्टुप् (पिंगलमतेन-शाकुमती),
४ आस्तारपंक्तिः, ५-६ प्रगाथः = (५ बृहती, ६ सतांबृहती) ।

यत् स्थो वीर्यमसन्नानि यद् वादो रोचने विवः ।	
यद् वा समुद्रे अध्याकृते गृहे ऽत आ यातमश्विना	१
यद् वा यज्ञं मनवे संमिमिक्षथुं रेवेत् काण्वस्य बोधतम् ।	
बृहस्पतिं विश्वान् देवौ अहं हव इन्द्राविष्णू अश्विनावागुहेपसा	२
त्या न्वश्विना हवे सुदंससा गुभे कृता ।	
ययोरस्ति प्र णः सख्यं देवेष्वध्याप्यम्	३
ययोरधि प्र युजा असुरे सन्ति सूरयः ।	
ता यज्ञस्याध्वरस्य प्रचेतसा स्वधाभिर्या पिबंतः सोम्यं मधुं	४
यदृष्ट्याश्विनावपाय यत् प्राक् स्थो वाजिनीवसू ।	
यद् बुह्यन्त्यनवि तुवन्ते यदौ हवे वामथ मा गंतम्	५
यदन्तर्क्षि पतथः पुरुमुजा यद् वेमे रोदसी अनु ।	
यद् वा स्वधामिरथितिष्ठथो रथमत आ यातमश्विना	६ [३४] (२९४)

(११)

१० वत्सः काण्वः । अग्निः । गायत्री, १ प्रतिष्ठा, २ वर्धमाना, १० त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने वतपा असि देव आ मर्त्येष्व	। त्वं यज्ञेष्वीदः	१
त्वमसि प्रशस्यो विदथेषु सहन्त्य	। अग्ने रथीरध्वराणाम्	२
स त्वमस्मदप द्विवो युयोधि जातवेदः	। अर्देवीरग्ने अरातीः	३ (२९७)

अन्ति चित् सन्तमहं	यज्ञं मर्तस्य रिपोः	। नोप वेधि जातवेदः	४
मर्ता अमर्त्यस्य ते	भूरि नाम मनामहे	। विप्रसो जातवेदसः	५ [१५]
विप्रं विप्रसोऽवसे	वेवं मर्तास ऊतये	। अग्निं गीर्मेह्वामहे	६
आ तं वत्सो मर्तो यमत्	परमाञ्जितं सधस्थात्	। अग्रे त्वाकामया गिरा	७
पुरुत्रा हि सहकुसि	विशो विश्वा अनु प्रभुः	। समत्सु त्वा हवामहे	८
समत्स्वग्निमवसे	वाजयन्तो हवामहे	। वाजेषु चित्राधसम्	९
प्रजो हि कुमीळ्यो अध्वरेषु	सनाच्च होता नव्यश्च सत्ति ।		
स्थां चाग्निं तन्वं पिप्रयस्वा	ऽसम्यं च सौमगमा यजस्व		१० [३६] (१०४)

[इति पंचमोऽष्टकः ॥५॥]

[अथ षष्ठोऽष्टकः ॥६॥]

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४०]

(१२)

३३ पर्वतः काण्वः । इन्द्रः । उष्णिक्, ३३ शंकुमती (विंगळमतेन) ।

य इन्द्र सोमपातमो	मदः शविष्ठ चेतति	। येना हंसि न्युत्रिणं तमीमहे	१
येना दशंश्वमभिगुं	वेपर्यन्तं स्वर्णरम्	। येना समुद्रमाविधा तमीमहे	२
येन सिन्धुं महीरपो	रथौ इव प्रचोदयः	। पन्थांमृतस्य यातवे तमीमहे	३
इमं स्ताममभिष्टये	घृतं न पूतमद्विवः	। येना नु सद्य ओजसा ववक्षिथ	४
इमं जुषस्व गिर्वणः	समुद्र इव पिन्वते	। इन्द्र विश्वाभिरुतिमिर्ववक्षिथ	५ [१]
यो नो देवः पंगवतः	सखित्वनायं मामहे	। विवो न वृष्टिं पथयन् ववक्षिथ	६
ववक्षुरस्य कृतव	उत वज्रो गर्भस्थोः	। यत सूर्यो न रोदसी अवर्धयत्	७
यदि प्रवृद्ध सत्पते	सहस्रं महिषौ अघः	। आदिन तं इन्द्रियं महि प्र वावृधे	८
इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभि	न्येयंशानमोषति	। अग्निर्वेनेव सासहिः प्र वावृधे	९
इयं तं कृतिर्यावती	प्रीतिरिति नवीयसी	। सपर्यन्ती पुरुमिया मिमीत इत	१० [२]
गभीं यजस्यं देवयुः	कृतुं पुनीत आनुष्क	। स्तोमैरिन्द्रस्य वावृधे मिमीत इत	११
सनिर्मित्रस्यं पप्रथ	इन्द्रः सोमस्य पीतयं	। पाची वाशीव सुन्वते मिमीत इत	१२
यं विप्रो वृक्थवाहमां	ऽभिप्रमन्दुरायवः	। घृतं न पिप्य आसन्युतस्य यत्	१३
उत स्वराजे अदितिः	स्तोममिन्द्राय जीजनत	। पुरुप्रशस्तमुतयं कृतस्य यत्	१४
अभि वह्यय ऊतये	ऽनुषत प्रशस्तये	। न देव विवता हरीं कृतस्य यत्	१५ [३]
यत् सोममिन्द्रो विष्वाभि	यद वा वृत्रि आण्ये	। यद वा मरुत्सु मन्दसे समिन्दुभिः	१६
यद वा शक्र पाववति	समुद्रे अभि प्रन्दसे	। अग्माकृमिन् सुने णा समिन्दुभिः	१७ (३०१)

यद् वासि सुन्वतो बुधो यजमानस्य सत्यते । उक्थे वा यस्य रण्यसि समिन्नुभिः १८
 वेवर्वेवोऽवस इन्द्रमिन्द्रं गुणीचणि । अथा यज्ञाय तुर्वणे ध्यानशुः १९
 यज्ञेर्मिर्वज्राहसं सोमेभिः सोमपातमम् । होत्रामिरिन्द्रं वावुधुर्व्यानशुः २० [४]

महीरस्य प्रणीतयः पूर्वाकृत प्रज्ञस्तयः । विश्वा वसूनि वाशुषे ध्यानशुः २१
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवासो वधिरे पुरः । इन्द्रं वाणीरनुषता समोजसे २२
 मृदन्तं मणिना वयं स्तोमेभिर्हवन्धुतम् । अर्केरमि प्र णोनुमः समोजसे २३
 न यं विविक्तो रोदसी नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । अमाविर्वस्य तिविषे समोजसे २४
 यविन्द्र पृतनाज्ये देवास्त्वा वधिरे पुरः । आवित ते हर्यता हरीं ववक्षतुः २५ [५]

यदा वृत्रं नदीवृतं शवसा वज्रिन्नवधीः । आवित ते हर्यता हरीं ववक्षतुः २६
 यदा ते विष्णुरोजसा त्रीणि पदा विचक्रमे । आवित ते हर्यता हरीं ववक्षतुः २७
 यदा ते हर्यता हरीं वावुधाते विवेर्विवे । आवित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे २८
 यदा ते ~~वृत्रं नदीवृतं~~ तुभ्यमिन्द्र नियेमिरे । आवित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे २९
 यदा सूर्यमभं विवि शुक्रं ज्योतिरधारयः । आवित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे ३०
 इमां तं इन्द्र सुष्पृतिं विप्रं ह्यति धीतिभिः । जामिं पवेव पिपेतीं प्राध्वरे ३१
 यवस्य धामनि प्रिये समीचीनासो अस्वरन् । नामा यज्ञस्य व्रोहना प्राध्वरे ३२
 सुवीर्यं स्वरय्यं सुगव्यमिन्द्र वद्धि नः । होतैव पूर्वचित्तये प्राध्वरे ३३ [६] (१३७)

(१३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ११-२०]

३३ नारदः काश्यः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

इन्द्रः सुतेषु सोमेषु क्रतुं पुनीत उक्थयम् । विवे वृधस्य वक्षसो महान् हि वः १
 स प्रथमे व्योमनि देवानां सवने वृधः । सुषारः सुधवस्तमः समप्सुजित २
 तमह्वे वाजसातय इन्द्रं मराय शुष्मिणम् । मवा नः सुक्ते अन्तमः सखा वृधे ३
 इयं तं इन्द्रं गिर्वणो रातिः क्षरति सुन्वतः । मन्वानो अस्य बहिषो वि राजसि ४
 नूनं तविन्द्र वद्धि नो यत् त्वा सुन्वन्त इमहे । शिं नश्चित्रमा भरा स्वर्विदम् ५ [७]

स्तोता यत् ते विचर्षणि रतिप्रशार्धयद् गिरं । वया इवानु रोहते जुषन्त यत् ६
 प्रलवर्जनया गिरं शृणुधी जसितुहर्वम् । मर्षमदे ववक्षिथा सुकृत्वने ७
 कीर्त्तन्यस्य सुनुता आपो न प्रवता यतीः । अया धिया य उच्यते पतिर्विषः ८
 उतो पतिर्य उच्यते कृष्टीनामेक इदं वशी । नमोवृधैरवसुभिः सुते रण ९ (३४६)

स्तुहि श्रुतं विपश्चितं हरी यस्य प्रसक्षिणा	। गन्तारा क्राशुषो गृहं नमस्विनः	१० [८]
तूतुजानो महिमतः ऽश्वेभिः पुषितप्सुभिः	। आ याहि यज्ञमाशुभिः शमिच्छि ते	११
इन्द्रं शविष्ठ सत्यते रयिं गुणत्सु धारय	। श्रवः सूरियो अमुतं वसुत्वन्म	१२
हवे त्वा सूर उदिति हवे मध्यर्दिने विवः	। जुषाण इन्द्र ससिभिर्न आ गीहि	१३
आ तू गीहि प्र तु द्रव मत्स्वा सुतस्य गोमतः	। तनुं तनुष्व पूर्य यथा विदे	१४
यच्छक्रासि परावति यवर्वावति वृत्रहन्	। यद् वा समुद्रे अन्धसोऽवितेदसि	१५ [९]
इन्द्रं वधन्तु नो गिर इन्द्रं सुतासु इन्द्रवः	। इन्द्रे हविष्मतीर्विशो अराणिषुः	१६
तमिद् विप्रं अवस्यवः प्रवत्तीभिः कृतिभिः	। इन्द्रं क्षोणीरवधयन् वया इव	१७
त्रिकंदुकेषु चेतनं वृवासो यज्ञमन्नत	। तमिद् वधन्तु नो गिरः सदावृधम्	१८
स्तोता यत् ते अनुव्रत उक्थान्युतुथा कृधे	। शुचिः पाषक उच्यते सो अद्भुतः	१९
तदिद् रुद्रस्य चेतति यज्ञं प्रलेषु धामसु	। मनो यज्ञा वि तद् कृधुर्विचंतसः	२० [१०]
यदि मे सख्यमावर इमस्य पाह्यन्धसः	। येन विश्वा अति द्विषो अतारिम	२१
कदा तं इन्द्र गिर्वणः स्तोता भवाति शंतमः	। कदा नो गव्ये अश्व्ये वसो दधः	२२
उत ते सुष्टुता हरी वृषणा वहतो रथम्	। अजुर्यस्य मद्विन्तम् यमीमहे	२३
तमीमहे पुरुष्टुतं यज्ञं प्रत्नाभिरुतिभिः	। नि बर्हिषि प्रिये संवृदध द्विता	२४
वधस्वा सु पुरुष्टुत कर्षिष्टुताभिरुतिभिः	। धुक्षस्व पिप्युषीमिषमवा च नः	२५ [११]
इन्द्र त्वमवितेदसी—त्वा स्तुवतो अद्रिवः	। कृतार्वियमि ते धियं मनोजुजम्	२६
इह त्वा सधमाद्या युजानः सोमपीतये	। हरीं इन्द्र प्रतद्वस्य अमि स्वर	२७
अमि स्वरन्तु ये तव रुद्रासः सक्षत भियम्	। उतो मरुत्वीर्विशो अमि प्रवः	२८
इमा अस्य प्रतृतयः पदं जुषन्त यद् विवि	। नामा यज्ञस्य सं वधुर्यथा विदे	२९
अयं वीर्याय चक्षसे प्राचि प्रयत्यध्वरे	। मिमीति यज्ञमानुषग्विबध्य	३० [१२]
वृषायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृषणा हरी	। वृषा त्वं शतक्रतो वृषा हवः	३१
वृषा ग्रावा वृषा मवो वृषा सोमो अयं सुतः	। वृषा यज्ञो यमिन्वसि वृषा हवः	३२
वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्जिन्नाभिरुतिभिः	। वावन्थ हि प्रतिष्टुति वृषा हवः	३३ [१३]

(१७०)

(१४)

१५ गोवृषस्यश्वसूक्तौ काण्वायनौ । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्राहं यथा त्वमीदीय वस्व एक इत् । स्तोता मे गोर्वासा स्यात् १ (१७१)

शिक्षेयमस्मै दित्सेयं शचीपते मनीषिणे । यवहं गोपतिः स्याम् २
 धेनुष्टं इन्द्रं स्नुता यजमानाय सुन्वते । गामश्वं पिप्युषीं बृहे ३
 न ते वर्तास्ति राधंस इन्द्रं देवो न मर्त्यः । यद दित्ससि स्नुतो मघम् ४
 यज्ञ इन्द्रमवधयद् यद भूमिं व्यवर्तयत् । चक्राण ओपज्ञं किवि ५ [१४]

वावृधानस्य ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे ६
 व्युन्तारिक्षमतिरन्मदे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदभिनन्द वलम् ७
 उद गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन् गुहासतीः । अवाञ्चं नुनूदे वलम् ८
 इन्द्रेण रोचना विवो हृव्हानि हंहितानि च । स्थिराणि न पराणुदे ९
 अपामूर्मिमवधिवि स्तोम इन्द्राजिरायत । वि ते मदा अराजिषुः १० [१५]

त्वं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्थवर्धनः । स्तोतृणामुत भवकृत् ११
 इन्द्रमित केशिना हरी सोमपेयाय वक्षतः । उप यज्ञं सुरार्धसम् १२
 अपां केनेन नमुचेः शिर इन्द्रावर्तयः । विश्वा यदजयः स्पृधः १३
 मायाभिरुत्सिस्वृप्त इन्द्र द्यामारुरुक्षतः । अब दस्यैरधूनुथाः १४
 असुन्वामिन्द्र संसवुं विष्णुं व्यनाशयः । सोमपा उत्तरा भवन् १५ [१६] (३८५)

(१५)

१३ गोपूक्त्यदवसूक्तिनो काण्वायनौ । इन्द्रः । उष्णिक् ।

तम्बमि प्र गायत पुरुहूतं पुरुहूतं । इन्द्रं गीर्भिस्तविषमा विवासत १
 यस्य छिबर्हसो बृहत् सहो वृधार रोदसी । गिरिरञ्जो अपः स्ववृषत्वना २
 स राजसि पुरुष्टुतं एको वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्र जैत्रां श्रवस्यां च यन्तवे ३
 तं ते मदं गृणीमसि वर्षणं पूत्सु सांसहिम् । उ लोककुलुमद्रिवो हरिभिर्यम् ४
 येन ज्योतीरप्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्त्रानो अस्य बर्हिषो वि राजसि ५ [१७]

तवृष्टा चित्तं त उक्थिनो ऽनु ब्रुवन्ति पूर्वधा । वृषपत्नीरपो जया विवेदिवे ६
 तव त्यदिन्त्रियं बृहत् तव शुष्ममुत क्रतुम् । वज्रं शिशाति पिषणा वरेण्यम् ७
 तव द्यौरिन्द्र पौंस्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वामापः पर्वतासश्च हिन्विरे ८
 त्वां विष्णुर्बृहन् क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां शर्धो मवृत्न्यन् मारुतम् ९
 त्वं वृषा जनानां महिष्ठ इन्द्र जज्ञिषे । सत्रा विश्वा स्वपत्यानि दधिषे १० [१८]

सत्रा त्वं पुरुष्टुतं एको वृत्राणि तोशसे । नान्य इन्द्रात् करणं भूय इन्वति ११ (३९६)

यर्विन्द्र मन्मशस्त्वा नाना हवैत ऊतये । अस्माकैर्मिर्जुमिरत्रा स्वर्जय १२
अरं क्षयाय नो महे विश्वा रुपाण्याविस्मत् । इन्द्र जैत्राय हवैत्राशचीपतिम् १३ [१९] (१९८)

(१६)

१२ हरिम्बिडिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र सञ्जार्जं वर्षणीना—मिन्द्रं स्तोता नव्यं गीर्मिः । नरं नृपाहं महिष्ठम् १
यस्मिन्नुक्थानि रणयन्ति विश्वानि च अवर्या । अपामवो न संमुद्रे २
तं सुष्टुत्या विवासे ज्येष्ठराजं मरं कृतुम् । महो वाजिनं सनिम्बः ३
यस्यानूना गमीरा मदा उरवस्तरेत्राः । हर्षमन्तः शूरसातौ ४
तमिद् धनेषु हिते—ष्वधिकाकार्यं हवन्ते । येषामिन्द्रस्ते जयन्ति ५
तमिच्छयौजैरायन्ति तं कुतेर्मिष्वर्षणवः । एष इन्द्रो वसिष्ठकृत ६ [२०]

इन्द्रो ब्रह्मेन्द्र ऋषि—रिन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीमिः शर्षीमिः ७
सः स्तोम्यः स हव्यः सत्यः सत्वा तुविकूर्मिः । एकस्मिन् सन्नमिमूर्तिः ८
तमर्कैमिस्तं सार्ममि—स्तं गांयत्रैर्ष्वर्षणयः । इन्द्रं वर्धन्ति क्षितवः ९
प्रणेतारं वर्यो अच्छा कतारं ज्योतिः समस्तु । सासह्रांसं युधामित्रान् १०
स नः पर्यिः पारयाति स्वस्ति नावा पुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ११
स त्वं न इन्द्र वाजैमि—र्वजस्या च गानुया च । अच्छा च नः सुहं नोषि १२ [२१] (४१०)

(१७)

१५ हरिम्बिडिः काण्वः । इन्द्रः । १४ वास्तोष्पतिर्वा । गायत्री, प्रगायः = (१४ बृहती, १५ सतोबृहती) ।

आ याहि सुभमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एवं वहिः संदो मम १
आ त्वा ब्रह्मपुजा हरी बर्हतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
ब्रह्माणस्त्वा वयं बुजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३
आ नो याहि सुतावतो ऽस्माकं सुष्टुतीर्य । पिबा सु शिषिन्नवसः ४
आ तं सिञ्चामि कुक्ष्यो—रमु गात्रा वि वाक्नु । गुमाव जिह्वा मधु ५ [२२]

स्वादुष्टं अस्तु संसुदे मधुमान् तन्वे३ तव । सोमः शर्मस्तु ते ह्ये ६
अयमु त्वा विचर्षणे जनीरिषामि संवृतः । प्र सोम इन्द्र सर्पतु ७
तुविग्नीवो वपोर्वरः सुबाहुर्वर्कतो मवे । इन्द्रो बृहार्णि जिह्वते ८

(४१८)

इन्द्रं वेदिं पुरस्वं विन्धस्वेषान् ओजसा । कुत्राणि वृत्रहृत्सहि ९
वृषिस्ते अस्त्यकुर्वी येन वसुं वयच्छसि । यजमानाय सुन्वते १० [२३]

अयं तं इन्द्र सोमो निपुतो अर्धिं वृहिषि । एहीमस्य वृषा पिबं ११
शाबिगो शाबिपूजनाऽयं रणाय ते सुतः । आसंण्डल प्र हूयसे १२
यस्ते वृद्धवृषो नपात् प्रणपात् कुण्डपाय्यः । न्यस्मिन् वध आ मनः १३

वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणाऽस्तत्र सोम्यानाम् ।

वृत्सो भेत्ता पुरां शम्बतीनामिन्द्रो मुनीनां सखा १४
पृथक्कुसानुर्यजतो गवेषण एकः सङ्गमि सूर्यसः ।
मूर्धिमम्बं नयत् तुजा पुरो गुमेन्द्रं सोमस्य पीतये १५ [२४] (४९५)

(१८)

११ इरिम्बिष्टिः काण्वः । अदित्याः ४, ६, ७, अदितिः ८ अश्विनौ ९ अग्निसूर्यामिलाः । उज्जिक् ।

इवं ह नूनमेषां सुभ्रं मिक्षत मर्त्यः । आवित्यानामपृथ्वीं सर्वांममि १
अनर्वाणो हेषां पन्था आवित्यानाम् । अर्धन्धाः सन्ति पायवः सुगोवृधः २
तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथो यदीमहे ३
वेवेभिर्विष्यविते ऽरिष्टममन्त्रा गहि । स्मत् सूरिभिः पुरुषिषे सुशमैभिः ४
ते हि पुत्रासो अदिति विदुर्द्वेषांसि योतवे । अंहोभिर्वुरुचक्रयोऽनेहसः ५ [२५]

आदितिनो विवा पशुमदितिर्नक्तमद्वयाः । अदितिः पात्वहंसः सुदावृधा ६
उत स्या नो विवा मतिरदितिकृत्या गमत् । सा शंताति मयस्करवृष सिधः ७
उत स्या वैष्वा मिषजा शं नः करतो अम्बिनां । पुषुयातामितो रणो अप सिधः ८
शमशिरिभिः करच्छं नस्तपतु सूर्यः । शं बातो वात्वर्या अप सिधः ९
अपामीवामप सिधमप सेधत वृषतिम् । आदित्यासो पुयोतना नो अहंसः १० [२६]

पुयोता शर्मस्मर्षो आवित्यास उतामतिम् । ऋध्वेधः कृणुत विन्धवेवसः ११
तत् सु नः शर्म यच्छन्ताऽऽदित्या यन्मुमोषति । एनस्वन्तं चिदेनसः सुदानवः १२
यो नः कश्चिद् रिरिक्षति रक्षस्वेन मर्त्यः । स्वी व एवै रिरिषीष्ट वुर्जनः १३
समित तमधर्मभवद् वुःशंसं मर्त्यं रिपुम् । यो अस्मन्ना वृहणां उप ह्ययुः १४
पाकत्रा स्पर्धन देवा ह्यस्तु जानीष मर्त्यम् । उप ह्यु चाद्वयं व वसवः १५ [२७]

आ शर्म पथताना मोतापां वृणीमहे । द्यावाक्षामारे अस्मद् रयस्कृतम् १६ (४९१)

ते नो भद्रेण शर्मणा युष्माकं नावा वसवः । अति विश्वानि दुरिता पिपर्तन १७
 तुचे तनाय तत सु नो द्राघीय आयुर्जीवमे । आर्दित्यासः सुमहसः कृणोतन १८
 यज्ञो हीळो वो अन्तर आर्दित्या अस्ति मूळत । युष्मे इद वो अपि प्ससि सजात्ये १९
 बृहद् वसथं मरुतां वेवं ज्ञातारमश्विना । मित्रमीमेह वरुणं स्वस्तये २०
 अनेहो मित्रार्यमन् नृवद् वरुणा शंसर्यम् । त्रिवसथं मरुतो यन्त नश्छदिः २१
 ये चिद्धि मृत्युबन्धव आर्दित्याः मनवः स्मसि । प्र सू न आयुर्जीवसं तिरतन २२ [२८] (४४७)

(१९)

२७ सोमसिः काण्व । अग्निः, ३४-३५ आर्दित्याः, ३६-३७ वसवस्युः पौरकुन्त्यः ।

१-२६ प्रगाथः = (विषमा ककुप्, समा सतोवृहती), २७ विषदा विराट्,

२८ २९ प्रगाथः = (समा ककुप्, विषमा सतोवृहती) ३४ उष्णिक्,

३५ सतोवृहती, ३६ ककुप्, ३७ पक्ष्तिः ।

तं गृध्रया स्वर्णरं देवासो ब्रुवमर्गंति दधन्विरे । ब्रुवन्ना हव्यमोहिरे १
 विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिप—मग्निमीळिष्व युन्तुर्गम् ।
 अस्य मेधस्य मोम्यस्य सोमरे प्रेमध्वराय पूर्यम् २
 यजिष्ठं त्वा ववृमहे वेवं देवन्ना होतारममर्त्यम् । अस्य यज्ञस्य सुकनुम् ३
 ऊर्जो नपाति सुभगं सुदीर्घिति—मग्निं श्रेष्ठशोचिषम् ।
 स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपा—मा सुन्नं यक्षते विवि ४
 यः समिधा य आहुती यो वेदेन वृदाश मतो अग्रये । यो नमसा स्वध्वरः ५ [२९]
 तस्येदर्वन्तो रंहयन्त आशवस्तस्य द्युम्नितमं यशः ।
 न तमहो ब्रुवकृतं कृतश्चन न मर्त्यकृतं नशत् ६
 रुद्राग्रो वो अग्निभिः स्याम सूनो सहस ऊर्जा पते । सुवीरस्त्वमस्मयुः ७
 प्रशंसमानो अतिथिनं मित्रियो अग्नी न्यो न वेद्यः ।
 त्वं क्षमासो अपि सन्ति साधवस्त्वं राजा रयीणाम् ८
 सो अद्धा वृश्वध्वरो अग्ने मतेः सुभग स प्रशंस्यः । स धीमिरस्तु सनिता ९
 यस्य त्वमूर्ध्वो अध्वराय तिष्ठसि क्षयद्भीरः स साधते ।
 सो अर्धद्भिः सनिता स विपन्युभिः स शूरेः सनिता कुतम् १० [३०]
 यस्याग्निर्वपुर्गृहे स्तोमं चनो दधीत विश्ववार्यः । हव्या वा वेविष्व विषः ११ (४५८)

विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो यदो मक्षुतमस्य गतिषु ।
 अवोदैवमुपरिमर्त्यं कृधि वसो विविक्तुषां वचः १२
 यो अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वा सुदर्क्षमाविवांसति । गिरा वाजिरशोचिपम १३
 समिधा यो निशिनी दाशददिति धार्मभिरस्य मर्त्यः ।
 विश्वेत स धीभिः सुभगो जनां अति युष्मैरुद्र इव तारिषत १४
 तदग्ने युष्ममा भग यत सासक्त सदेन कं चिद्विणिम । मन्युं जतस्य दुक्त्यः १५ [३१]

येन चष्टे वरुणा मित्रा अर्यमा येन नास्तव्या भगः ।
 ययं तत ते जयसा मातुर्वितमा इन्द्रत्वाता विधेमहि १६
 ते घदग्ने स्वाध्वोऽं ये त्वा विप्र निदधिर नृचक्षसम । विप्रामो देव सुक्रतुम् १७
 त उद्र वारं सुभग त आहुति ते सातुं चक्रिं द्वि ।
 त उद्र वारं भिरिन्सुमहद यसे ये त्व कामं न्वरि १८
 भद्रो नो अग्निगर्हती भद्रा भानिः सुभग भद्रां अर्यमा । भद्रा तुत प्रशस्तिपः १९
 भद्रं सनः शशुव कृत्स्नं येनां समन्तं भामहे ।
 अर्धं स्थिरां वरुणि मरि शधतां वनेमां ते अभिष्टिभिः २० [३२]

इष्टं मित्रा मनुहन्तं ये तुवा द्रुतमरुति न्वरि । यजिष्ठं हव्यवाहनम् २१
 लिम्भन्मभ्याप तर्जयन् भर्जते प्रयो गायस्यग्रये ।
 यः पिशते सुवृताभिः सुशयि—मग्निधृतेभिराहुतः २२
 यदी धृतेभिराहुतः वाशीभिर्भर्जत उच्चारं त । असुर इव निणिर्जम् २३
 यो हव्यान्यैर्यता मनुहितां देव आमा मुगन्धिना ।
 विशासन्त वायाणि स्वध्वरो हातां देवा अमर्त्यः २४
 यदग्ने मर्त्यस्त्वं स्यामहं मित्रमहा अमर्त्यः । सहसः सूनवाहुत २५ [३३]

न त्वा रासीयाभिशास्तये वसो न पापत्वार्य सन्त्य ।
 न मे स्तोतामतीवा न दुहितः स्यादग्ने न प्रापया २६
 पितुर्न पुत्रः सुमृतां दुग्ण आ देवा एतु प्र णो हविः २७
 तवाहमग्ने ऊतिभिर्नदिताभिः सचेय जोषमा वसो । सदा देवस्य मर्त्यः २८
 तव कृत्वा सनेयं तव गतिभि—रग्ने तव प्रशस्तिभिः ।
 त्वामिदाहुः प्रमतिं वसो ममा—ऽग्ने हर्षस्व दातवे २९
 प सो अग्ने तवोतिभिः सुवीरामिस्तिरते वाजभर्मभिः । यस्य त्वं सुहृयमावरः ३० [३४] (४७७)

तव हृत्सो नीलवान् बाणः कृत्विज इन्धानः सिष्णवा वीरे ।

त्वं महीनामुषसामसि मियः क्षपो वस्तुषु राजसि ११

तमगन्म सोमरयः सहस्रमुष्कं स्वमिष्टिमयसे । सन्नार्जं त्रासदस्वयम् १२

यस्य ते अग्ने अन्ये अग्रय उपक्षितौ वया इव ।

विषो न द्युम्ना नि युवे जर्नानां तव क्षत्राणि वर्धयन् १३

यमादित्यासो अद्भुतः पारं नयथ मर्त्यम् । मघोनां विश्वेषां सुदानवः १४

पुयं राजानः कं चिद्धर्षणीसहः क्षयन्तं मानुषीं अनु ।

वयं ते वो वरुण मित्रायमन् तस्यामेतत्स्य रक्षयः १५

अदान्मं पौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रसदस्पुर्वधूनाम् । महिष्ठो अयः सत्पतिः १६

उत मे प्रयियोर्वयिषोः सुवास्त्वा अग्निं तुर्वनि ।

तिसृणां संसतीनां श्यावः प्रणेता भुवद् वसुर्वियानां पतिः १७ [३५] (४८७)

(१०)

२६ सोमरिः काण्वः । मरुतः । प्रगाथः = (विष्णोः ककुप्, समा सतोवृद्धता) । १४ सतो विराट् ।

आ गन्ता मा रिषण्यत प्रस्थावानो मापं स्थाता समन्यदः । स्थिरा चिद्गमयिष्णवः १

वीळणविर्मिमरुत क्रभुक्षण आ रुद्रासः सुकीर्तिभिः ।

इषा नो अद्या गता पुरुस्पृहो यज्ञमा सोमरीयवः २

वेष्मा हि रुद्रियाणां शुष्ममुग्रं मरुतां शिमीवताम् । विष्णोरिषस्य मीळुषाम ३

वि द्वीपानि पापतन् तिष्ठद् द्रुक्षुनोभे युजन्त रोदसी ।

प्र धन्वान्यैरत शुभ्रस्वादयो यदेजथ स्वभानवः ४

अच्युता चिद् वो अज्मन्ना नानदति पवंतासो वनस्पतिः । भूमिर्धामेषु रेजते ५ [३६]

अमाय वो मरुतो यातव्यं द्यौर्जिहीत उत्तरा बृहत ।

यन्ना नरो वृद्धिशते तनूप्वा त्वक्षांसि बाह्वोजसः ६

वृषामनु भियं नरो महि त्वेषा अमवन्तो वृषत्सवः । वहन्ते अङ्गुतप्सवः ७

गोमिर्बाणो अज्यते सोमरीणां रथे कोशे हिरण्यये ।

गोवन्धवः सुजातास इवे मुजे महान्तो नः स्परसे नु ८

तिं वो वृषवज्यो वृष्णे शशीय मार्कताय मरध्वम् । हृष्या वृषप्रयाजो ९

(४९१)

- वृषजम्ब्वेन मरुतो वृषजम्ब्वेन रथेन वृषनाभिना ।
 आ श्येनासो न पक्षिणो वृषा नरो हृष्या नो वीतर्ये गत १० [३७]
- समानमश्वेयं वि भ्राजन्ते रुक्मासो अर्धि बाहुषु । दर्विद्युतपुष्टयः ११
 त उग्रासो वृषण उग्रबाहवो नकिष्टनूषु येतिरे ।
 स्थिरा धन्वान्यार्युधा रथेषु वो ऽनीकेष्वधि भिर्यः १२
 येषामर्णो न सप्रथो नार्म त्वेषं शम्भ्वतामेकमिदं भुजे । वयो न पित्र्यं सहः १३
 तान् वन्दस्व मरुतस्तौ उप स्तुहि तेषां हि धुनीनाम् ।
 अराणां न चरमस्तथेषां वाना मृगा तथेषाम् १४
 सुमगः स व ऊति—प्यास पूर्वासु मरुतो द्युष्टिषु । यो वा नूनमुतासति १५ [३८]
- यस्य वा ययं प्रति वाजिनो न आ हृष्या वीतर्ये गथ ।
 अमि व द्युक्षैरुत वाजसातिभिः सुज्ञा वो धूतयो नरात् १६
 यथा रुद्रस्य सुनवो त्रिवो वज्रान्यसुरस्य वेधस्तः । युवानस्तथेवैस्त १७
 ये चाहंन्ति मरुतः सुवानवः स्मन्मीळ्हुषश्चरन्ति ये ।
 अतश्चिदा न उप वस्यसा हृदा युवान आ ववृष्यम् १८
 युन ऊ षु नर्विठया वृष्णः पावकाँ अमि सोमरे गिरा । गाय गा इव चङ्कृत १९
 साहा ये सन्ति मुष्टिहेड हृष्यो बिम्बासु पुत्सु होतुषु ।
 वृष्णाश्चन्द्राश्च सुभर्वस्तमान् गिरा वन्दस्व मरुतो अहं २० [३९]
- गावश्चिद् धा समन्यवः सजात्येन मरुतः सवन्धवः । विह्वे ककुभो मिथः २१
 मतीश्चिद् वो नूतवो रुक्मवक्षस उप भ्रातृत्वमायति ।
 अर्धि नो गात मरुतः सदा द्वि व आपित्वमस्ति निधुवि २२
 मरुतो मार्कतस्य न आ मेघजस्य वहता सुदानवः । युयं संलायः सप्तयः २३
 यामिः सिन्धुमर्धथ यामिस्तुर्वथ यामिर्विशस्यथा किर्विम् ।
 मयो नो ब्रूतोतिर्मिमयोमुवः शिवाभिस्तथद्विषः २४
 यत् सिन्धौ यदसिन्ध्या यत् समुद्रेषु मरुतः सुबर्हिषः । यत् पर्वतेषु मेघजम् २५
 बिम्बं पश्यन्तो बिम्बा तनुष्या तेना नो अर्धि वोषत ।
 क्षमा रपो मरुत आतुरस्य न इष्कर्ता बिह्वत पुनः २६ [४०] (५१०)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥१४ व० १-४०]

(२१)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४४ सू० ११-१०]

१८ सोमरिः काण्वः । इन्द्रः १७-१८ चित्रः = (विषमा ककुप, समा सतोदृहती) ।

वयम् त्वामपूर्य स्थूरं न कञ्चिद् मरन्तोऽवस्यवः । वाजे चित्रं हवामहे १

उप त्वा कर्मभूतये स नो युवो ग्रथक्राम यो धुषत् ।

त्वामिद्धयवितारं ववुमहे सखाय इन्द्र सानसिम २

आ याहीम इन्ववो ऽश्वपते गोपत उर्वगपते । सोमं सोमपतं पिब ३

वयं हि त्वा बन्धुमन्तमबन्धवो विप्रांस इन्द्र येमिम ।

या ते धामानि वृषभ तेमिरा गहि विश्वेभिः सोमपीतये ४

सीदन्तस्ते वयो यथा गोधीति मधो मविर विवक्षणे । अमि त्वामिन्द्र नोनुमः ५ [१]

अच्छा व त्वैना नमसा वदामसि किं मुहुश्चिद वि दीधयः ।

सन्ति कामासो हग्वो वृदिङ्ग स्मो वयं सन्ति नो धियः ६

नूत्ना इदिन्द्र ते वयममृती अमूम नहि नू ते अद्रिवः । विद्या पूग परीणमः ७

विद्या संखित्वमुत शृंग भोज्यमा ते ता वञ्चिस्त्रीमहे ।

उतो समस्मिन्ना शिशीहि नो वसो वाजे सुशिम गोमति ८

यो न इदमिदं पूग प्र वस्य आनिनाय तमू वः स्तुपे । सखाय इन्द्रमृतये ९

हयंश्च सत्पतिं चर्षणीमहे स हि प्मा यो अमन्दत ।

आ नु नः स वयति गव्यमगव्यं स्तोतृभ्यो मघवा शतम १० [२]

त्वया ह श्विद युजा वयं प्रति श्वसन्तं वृषभ ब्रवीमहि । संस्थे जनस्य गोमतः ११

जयं कार पुरुहूत कारिणो ऽमि निष्ठेम दुह्यः ।

नृमिष्टं हन्याम शूशुयाम वा ऽवेरिन्द्र प्र णो धियः १२

अभ्रातृव्यो अना त्वमनापिरिन्द्र जनुषा मनादसि । युधेदापित्वमिच्छम १३

नकीं रेवन्तं सखायं विन्दसे पीर्यन्ति ते सुराश्वः ।

यदा कृणोषं नवृतं समूहस्यादित पितेव ह्यसे १४

मा ते अमाजुरो यथा मुरास इन्द्र सख्ये त्वावतः । नि पदाम सचा सुते १५ [३]

मा ते गोवत्र निरराम राधस इन्द्र मा ते गृहामहि ।

हृव्हा चिद्वयः प्र मृशान्या मर न ते वामान आदभे १६

इन्द्रो वा वेदियन्मयं सरस्वती वा सुभगा वृदिर्वसु । त्वं वा चित्र शूशुषे १७

चित्र इव राजा गजका इदंन्यके एके सरस्वतीमनु ।

पर्जन्य इव ततनद्धि वृष्ट्या सहस्रमयुता ददत

१८ [४] (५२८)

(२२)

१८ सामरिः काण्वः । अश्विनौ । १-६ प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ११ ककुप्, १२ मध्येज्योतिः, प्रगाथः = ९, १३, १५, १७ ककुप्, १०, १४, १६, १८ सतोबृहती) ।

ओ त्यमह आ रथ मया दंसिष्ठमृतयं ।

यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी आ सूर्यस्य तस्थुः

१

पूर्वापुषं सुहवं पुरुम्पृहं भुज्युं वाजेषु पृथ्व्यम् ।

सचनावन्तं सुमतिभिः सोमं विद्वेषसमनेहसम्

२

इह त्या पुरुभूतमा वृथा नमोभिरश्विना ।

अर्वाचीना स्वर्वसं कगमहे गन्तारा दृगुषो गृहम्

३

युवो रथस्य परि वक्रभीयत इमान्यद वामिषण्यति ।

अस्मौ अच्छा सुमतिर्वा शुभस्पती आ धनुर्वि धावतु

४

रथो यो वा त्रिवन्धुरा हिरण्याभीशुश्विना ।

परि द्यावापृथिवी भूषति भुतस्तेन नाम्न्या गतम्

५ [५]

वृष्टस्यन्ता मनवे पृथ्वी दिवि यवं वृक्षेण कर्षथः ।

ता वामद्य सुमतिभिः शुभस्पती अश्विना प्र स्तुर्वीमहि

६

उप नो वाजिनीवम् यातमृतस्य पथिभिः ।

येभिस्तृक्षिं वृषणा त्रामदम्यवं महे क्षत्राय जिन्वथः

७

अयं वामद्विभिः सुतः सामां नरा वृषण्वम् ।

आ यातं सोमपीतये पिबतं दृगुषो गृहे

८

आ हि रुहर्तमश्विना रथे कोशे हिरण्यं वृषण्वम् । युन्नाथां पीवंगिरिषः

९

यामिः एकथमर्वथो यामिराधिगुं यामिर्वधुं विजोषसम् ।

ताभिर्नो मक्षु तूर्यमश्विना गतं भिषज्यतं यदातुरम्

१० [६]

यदधिगावो अधिगू इदा चिदह्ना अश्विना हवामहे । वयं गीर्भिर्विपन्यवः

११

तामिरा यातं वृषणोषं मे हवं विश्वप्सुं विश्ववार्यम् ।

इषा मंहिष्ठा पुरुभूतमा नरा यामिः क्रिषिं वावुधुस्तामिरा गतम्

१२

(५४०)

ताविदा विदहानां तावश्विना वन्दमान उप ब्रुवे । ता ऊ नमोभिरीमहे	१३
ताविद क्रोधा ता उपसिं शुभस्पती ता यामन् रुद्रवर्तनी ।	
मा नो मर्ताय रिपवं वाजिनीवसू परो रुद्रावर्तिं ख्यतम्	१४
आ सुगम्याय सुगम्यं प्राता रथेनाश्विना वा सक्षणी । ब्रुवे पितेव सोमरी	१५ [७]
मनोजवसा वृषणा मदच्युता मक्षुगमार्भिरुतिभिः ।	
आगात्ताहिद् भूतमस्ये अवंसे पूर्वाभिः पुरुभोजसा	१६
आ नो अश्ववदश्विना वर्तिर्यासिपुं मधुपातमा नरा । गोमद दग्ना हिरण्यवत्	१७
सुप्रवर्गं सुवीर्यं सुपुतु वार्यं—मनाधृष्टं रक्षास्विना ।	
अस्मिन्ना वामायां वाजिनीवसू विश्वा वामानि धीमहि	१८ [८] (५४६)

(२३)

३० विश्वमना वैयदवः । अग्निः । उष्णिक् ।

ईष्टिष्ठा हि प्रनीव्यं । यजस्व जातवेदसम् । चरिष्णुधूममर्गभीतशोचिषम्	१
वामानं विश्वचर्षणे अग्निं विश्वमनो गिरा । उत स्तुषे विष्वधसो रथानाम्	२
येपोमाबाध क्रगिमयं इषः पृक्षश्च निशमं । उपविद्रा वह्निर्विन्दते वसु	३
उदस्य शोचिरस्थाद् दीप्तिपुषो व्यजं । तपुर्जम्भस्य सुद्युतो गणधियः	४
उत तिष्ठ स्वध्वर स्तवानो वृष्या कृपा । अभिरुषा मासा बृहता शुशुक्निः	५ [९]

अग्ने याहि मुशन्तिभिर्—हव्या जुह्वान आनुषक् । यथा वृतो बभूथ हव्यवाहनः	६
अग्निं वः पुर्वं हुंवे होतारं चर्षणीनाम् । तमया वाचा गृणे तमु वः स्तुषे	७
यज्ञेमिरुद्धतक्रतुं यं कृपा मुदयन्त इत । मित्रं न जने सुधितमनावनि	८
क्रतावानमुतायवो यज्ञस्य मार्धनं गिरा । उपो एने जुजुपुनमंसस्पदे	९
अच्छा नो अङ्गिरस्तमं यज्ञासो यन्तु संयतः । होतः यो अस्ति विश्वा यशस्तमः	१० [१०]

अग्ने तव न्ये अजं—न्धांसासो बृहद भाः । अश्वो इव वृषणस्तविषीयवः	११
स त्वं न ऊर्जा पते रयिं रास्य सुवीर्यम् । प्रावं नस्तोके तर्तय ममात्स्वा	१२
यद वा उ विर्यतिः शितः सुवीर्यं मनुषो विशि । विश्वेदग्निः प्रति रक्षांसि मेधति	१३
भृक्ष्ये नयस्य मे स्तोमस्य वीर विशपते । नि मायिनस्तपुषा रक्षासो दह	१४
न तस्य मायया चन रिपुरीशित मत्यः । यो अग्रये वृदाश हव्यदातिभिः	१५ [११]
व्यश्वस्त्वा वसुविदं—मुक्षणपुरंग्रीणाहवः । महो राये तमु त्वा समिधीमहि	१६ (५९१)

उशनां काव्यस्त्वा नि होतारमसादयत । आयजिं त्वा मनवे जातवेदसम् १७
विश्वे हि त्वा सजोषसो देवासो वृतमक्रत । भृष्टी देव प्रथमो यज्ञियो भुवः १८
इमं वा वीरो अमृतं वृतं कृण्वीत मर्त्यः । पावकं कृष्णवर्तनिं विहायसम् १९
तं हवेम यतस्तुचः सुमासं शुक्रशोचिषम् । विशामग्निमजरं प्रत्नमीड्यम् २० [१२]

यं अस्मै हव्यदातिभि—राहुतिं मर्तोऽविधत् । भृति णोषं स धेत्ते वीरवृद् यज्ञः २१
प्रथमं जातवेदस—मग्निं यज्ञेषु पूव्यम् । प्रति सुमेति नमसा हविष्मती २२
आमिर्विधेमाग्रं ज्येष्ठाभिव्यंश्रवत । मंहिष्ठाभिर्मतिभिः शुक्रशोचिषे २३
नूनमर्चं विहायमे स्तोमोभिः स्थूरयूपवत । कर्षं वैयश्न दम्यायाग्र्यं २४
अतिथिं मानुषाणां सुनुं वनस्पतीनाम् । विप्रो अग्निमवसे प्रत्नमीड्यते २५ [१३]

महो विश्वो अभि पतोऽऽभि हव्यानि मानुषा । अग्ने नि पस्ति नमसाधि बर्हिषि २६
वन्सा नो वार्या पुरु वन्सं रायः पुरुस्पृहः । सुवीर्यस्य प्रजावतो यज्ञाश्वतः २७
त्वं वीरो सुपाणो अग्ने जनाय चोदय । मदा वसं रातिं यविष्ठ शश्वतं २८
त्वं हि सुप्रतूरमि त्वं नो गामंतीरिषः । महो रायः सातिमंष्ट्र अपा वृधि २९
अग्ने त्वं यशा अस्या मित्रावरुणा वह । कृतावाना स्रज्जाजं पुतदक्षसा ३० [१४] (५७६)

(४४)

३० विश्वमना वैयद्वः । इन्द्रः २८-३० वसः स्तोषाग्निः । उर्वणक्, ३० अनुष्टुप् ।

सस्ताय आ शिषामहि ब्रह्मेन्द्राय वशिणे । स्तुष ऊ पु वो नृत्तमाय धृष्णावं १
शर्वसा ह्यसि भृतो वृत्रहन्त्येन वृत्रहा । मघर्मघानो अतिं शूर दाशसि २
स नः स्तवान् आ भर रायि चित्रश्रवस्तमम् । निरिक्ते विद् यो हरिवां वसुवृदिः ३
आ निरिक्कभुत प्रिय—मिन्द्र दधिं जनानाम् । धृषता धृष्णा स्तवमान् आ भर ४
न ते सुव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आभुरः । न परिवाधो हरिवा गविष्टिषु ५ [१५]

आ त्वा गोभिर्वि वृजं गोभिर्कीणाभ्यद्विवः । आ स्मा कामं जरितुरा मनः पूण ६
विश्वानि विश्वमनसो धिया नो वृत्रहन्तम् । उग्रं प्रणेतरधि पू वसो गहि ७
व्यं ते अस्य वृत्रहन् विद्यामं शूर नव्यसः । वसोः स्पाहस्यं पुरुहूत राधसः ८
इन्द्र यथा ह्यस्ति ते उपरीतं नृतो शर्वः । अमृक्ता रातिः पुरुहूत वाशुषं ९
आ वृषस्व महामह महे नृतम् राधसे । वृद्धहृदि दृष्ट मघवन् मघर्तये १० [१६]

नू अन्यत्रा चिद्विष—स्वस्त्रां जग्मुराशसः । मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतिभिः ११ (५८७)

नह्यङ्ग नृतो त्वन्वन् विन्वामि राधसे । राये द्युन्नाय शर्वसे च गिर्वणः १२
एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत पिबन्ति सोम्यं मधु । प्र राधसा चोदयाते महित्वना १३
उपो हरीणां पतिं वक्ष्यं पुञ्चन्तमववम् । नूनं शुधि स्तुवतो अश्वस्य १४
नह्यङ्ग पुरा च न जज्ञे वीरतस्त्वत् । नकीं राया नैवथा न भन्दना १५ [१७]

एदु मध्वो भविन्तं सिञ्च वाध्वर्यो अन्धसः । एवा हि वीरः स्तवते सदायुधः १६
इन्द्रं स्थातहरीणां नकिञ्चे पुण्यस्तुतिम् । उर्ध्वानंश शर्वसा न भन्दना १७
तं वो वाजानां पतिं मह्यमहि श्रवस्वयः । अर्धायुभिर्यज्ञेभिर्युधैर्यम् १८
एतो न्विदं स्तवाम सखायः स्तोम्यं नरम् । कृष्टीर्यो विश्वा अभ्यस्येक इत् १९
अगोरुधाय गधिर्यं द्युक्षाय इम्यं वचः । घृतात् स्वादीया मधुनश्च वोचत २० [१८]

यस्यामितानि वीर्योऽहं न राधः पर्वतये । ज्योतिर्न विश्वमभ्यस्ति दक्षिणा २१
स्तुहीन्द्रं व्यश्वव इन्मिं वाजिनं यमम् । अर्यां गमं मह्यमानं वि वाशुपं २२
एवा नूनमुप स्तुहि वीर्यं दशमं नवम् । सुविद्रांसं नृक्ष्यं चरणीनाम् २३
वेत्था हि निर्यंतीनां वज्रहस्तं परिवृजम् । अहरदः शुन्धुः परिपदामिव २४
तविन्द्राय आ भो येनां दंसिष्ठ कृन्वन् । द्विता कुन्त्यां शिश्रया नि चोदय २५ [१९]

तमु त्वा नूनमीमं नव्यं दंसिष्ठ सन्धसे । स त्वं नो विश्वा अभिमातीः सक्षणिः २६
य कक्षादहंमो मुचद यो वार्यान् सम सिन्धुषु । वर्ध्वसस्यं तुविनृष्ण नीनमः २७
यथा वरो सुषाम्णं सुनिभ्यु आबहो रयिम् । व्यश्वेभ्यः सुभगं वाजिनीवति २८
आ नार्यस्य दक्षिणा व्यश्वौ एतु सोमिनः । स्भूरं च राधः शतवत् सहस्रवत् २९
यत त्वा पुच्छादीजानः कुहपा कुहपाकृते । एषो अर्धभिता वलो गोमतीमव तिष्ठति ३०
[२०] (६०६)

(३५)

२४ विश्वमना वैयस्यः । मित्रावरुणौ, १०-११ विदवे देवाः । उष्णिह, २३ उष्णिगामा ।

ता वां विश्वस्य गोपा देवा देवेषु यज्ञिया । क्रतावाना यज्ञसे पूतदक्षसा १
मित्रा तना न रथ्याऽहं वरुणो यश्च सुकतुः । सनात सुज्ञाता तनया धृतव्रता २
ता माता विश्ववेदसाऽसुरीय प्रमहसा । मही जजानादिनिर्क्रतावरी ३
महान्ता मित्रावरुणा सन्नाना देवावसुरा । क्रतावानावृता घोषतो बृहत् ४
नपाता शर्वसो महः सूनू दक्षस्य सुकतुः । सूपदानू डपो वास्त्वधि क्षिनः ५ [२१]

सं या दानूनि येमथुर्विष्याः पार्थिवीरिषः । नमस्वतीरा वां चरन्तु वृष्टयः ६ (१११)

अधि या बृहतो विवोऽं ऽमि यूथेव पश्यतः । कृतावाना मम्राज्ञा नमसे हिता ७
 कृतावाना नि वैवतुः साम्राज्याय सुकृतं । धृतमता क्षत्रिया क्षत्रमाशतुः ८
 अक्ष्णश्चिद् गातुबित्तरा ऽनुल्बुष्येन रुक्षसा । नि चिन्मिषन्ता निचिरा नि चिक्कयतुः ९
 उत नो ब्रेण्यविति रुरुष्यता नासत्या । उरुष्यन्तु मरुतो बृद्धशवसः १० [२२]

ते नो नावमुरुष्यत दिवा नक्तं मुदानवः । अरिष्यन्तो नि पायुभिः सचेमहि ११
 अग्रत विष्णवे वयं मरिष्यन्तः मुदानवः । श्रुधि स्वर्पावन् त्सिन्धो पूर्वचिक्कये १२
 तद वायं वृणीमहे वरिणं गापयत्यम । मित्रो यत पान्ति वरुणो यदयमा १३
 उत नः सिन्धुरपां तन्मरुतस्तवृश्चिन्ता । इन्द्रो विष्णुर्मिह्वांसः सजोषसः १४
 ते हि ध्मा वनुषो नरो ऽमिमांति कयस्य चित । तिमं न क्षादः प्रतिघ्नन्ति भूणयः १५ [२३]

अयमेक इत्या पुरूरु चंष्टि वि विरपतिः । तस्य वृतान्यनु वश्वरामसि १६
 अनु पूर्वाण्योक्त्या साम्राज्यस्य सश्वम । मित्रस्य वृता वरुणस्य दीर्घश्रुत १७
 परि यो रश्मिनो विवो ऽन्तान् मम पृथिव्याः । उमे आ पथे रोदसी महित्वा १८
 उवृ प्य शरणे विवो ज्योतिरयस्त सृगैः । अधिनं शुक्रः समिधान आहुतः १९
 वचो वृधिमसन्ननी शे वारस्य गोमंतः । ईशो हि पिन्वोऽविषस्य वावन् २० [२४]

तत सूर्य रोदसी उमे वृषा वस्तारुणं ब्रुव । भोजेष्वाग्मौ अभ्युच्चगा सदा २१
 क्रजमुक्षण्यायनि रजतं हरयाणे । रथं युक्तमसनाम सुषामणि २२
 ता मे अश्वयानां हरीणां नितोशना । उतो नु कृत्त्यानां नुवाहसा २३
 स्मवर्मीशु कशावन्ता विशा नविण्टया मनी । महो वाजिनावर्वन्ता सचासनम २४ [२५] (३३०)

(६६)

२५ विश्वमना वैयदवा, व्यवधां वाङ्मिरसा । अद्विनौ, २०-२५ वायुः । उणिक् ।
 १६-१९ २१, २५ गायत्री; २० अनुष्टुप ।

युवोरु नु रथं ब्रुवे सधस्तुत्याय सूरिषु । अतूतदक्षा वृषणा वृषणवसू १
 युवं वरो सुषाम्ने महे तने नासत्या । अदोभिर्याथो वृषणा वृषणवसू २
 ता वामघा इवामहे हव्येभिर्वाजिनीवसू । पूर्वारिष इषयन्तावति क्षपः ३
 आवां वाहिष्ठो अम्बिना रथो यातु भूतो नरा । उप स्तोमान् तुरस्य दर्शथः श्रिये ४
 जुहुषणा चिदम्बिना ऽऽ मन्येथां वृषणवसू । युवं हि रुद्रा पथेथा अति द्विषः ५ [२६]

वृक्षा हि विश्वमानुषद् मक्षूभिः परिकीर्यथः । धियंजिन्वा मधुपर्णा शुभस्पती ६ (६३६)

उप नो यातमश्विना राया विश्वपुषा सह । मघवाना सुवीरावनपच्युता ७
 आ मे अस्य प्रतीव्यः । मिन्द्रनासत्या गतम् । देवा देवेभिर्द्य सचनस्तमा ८
 वयं हि वां हवामह उक्षण्यन्तो व्यश्ववत् । सुमतिभिरुप विप्राविहा गतम् ९
 अश्विना स्वृषे स्तुहि कुवित ते भवतो हवम् । नेदीयसः कूळयातः पूर्णरुत १० [२७]

वैयश्वस्य श्रुतं नरो तो मे अस्य वेदधः । सजोषसा वरुणो मित्रो अर्यमा ११
 युवादत्तस्य धिष्ण्या युवानीतस्य सूरिभिः । अहरहर्वृषणा मह्यं शिक्तम् १२
 यो वां यजेमिरावृतो ऽधिक्त्वा वधूरिव । सपर्यन्ता शुभे चक्राते अश्विना १३
 यो वामुरुच्यचस्तमं चिकेतति नृपाप्यम् । वर्तिरश्विना परि यातमस्मयू १४
 अस्मभ्यं सु वृषणवसू यातं वर्तिनृपाप्यम् । विश्वदुहेव यजमंहथुर्गिरा १५ [२८]

वाहिंष्टो वां हवानां स्तोमो दूतो हुवन्नरा । युवाभ्यां भूत्वश्विना १६
 यवदो विवो अणव इषो वा मदधो गृहे । श्रुतमिन्मे अमत्यां १७
 उत स्या श्वेतयावरी वाहिंष्टा वं नदीनाम् । सिन्धुर्हिरण्यवर्तनिः १८
 स्मरेतयां सुकृत्या ऽश्विना श्वेतया धिया । बहेथे शुभ्रयावाना १९
 युक्षा हि त्वं रथासहा युवस्व पोष्या वसो ।
 आन्नो वायो मधु पिबा ऽस्माकं सवना गंहि २० [२९]

तव वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत । अवांस्या वृणीमहे २१
 त्वष्टुर्जामातरं वयं मीशानं राय ईमहे । सुतावन्तो वायुं द्युन्ना जनासः २२
 वायो याहि शिवा विवो बहस्वा सु स्वश्यम् । बहस्व महः पृथुपक्षसा रथे २३
 त्वां हि सुप्सरस्तमं नृषदनिषु हुमहे । ग्रावाणं नाश्वपृष्ठं मंहना २४
 स त्वं नो देव मनसा वायो मन्वानो अग्रियः । कृधि वाजो अपो धियः २५ [३०] (६५५)

(२७)

२१ मनुर्वैवस्वतः । विश्वे देवाः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बर्हिर्ध्वरे ।

ऋचा यामि मरुतो ब्रह्मणस्पतिं देवो अबो वरेण्यम् १

आ एशुं गांसि पृथिवी वनस्पती नृपासा नक्तमोषधीः ।

विश्वे च नो वसवो विश्ववेदसो धीनां मृतं प्रावितारः २ (६५७)

प्र सू न एत्वध्वरीऽं	ऽग्रा वेवेषु पूर्यः ।	
आवित्येषु प्र वरुणे धृतवते	मरुतुं विश्वमानुषु	३
विश्वे हि प्मा मनवे विश्ववेदसो	मुर्वन् वृधे रिशादसः ।	
अरिष्टेभिः पायुभिर्विश्ववेदसो	यन्तो नोऽवुकं छदिः	४
आ नो अद्य समनसो	गन्ता विश्वं सजोषसः ।	
अचा गिरा मरुतो	देव्यदिते सवने पस्यं महि	५ [३१]
अभि प्रिया मरुतो या वो अश्व्या	हव्या मित्र प्रयाथन ।	
आ बर्हिर्हिन्द्रो वरुणस्तुरा नर	आवित्यासः सदन्तु नः	६
वर्यं वो वृक्तबर्हिषो	हितप्रयस आनुषक् ।	
सुतसोमासो वरुण हवामहे	मनुष्वविद्धाग्रयः	७
आ प्र यात मरुतो विष्णो अश्विना	पूषन् माकीनया धिया ।	
इन्द्र आ यातु प्रथमः सनिप्युभि	वृषा यो वृत्रहा गूणे	८
वि नो देवासो अदुहो	ऽच्छिद्रं शर्म यच्छत ।	
न यद् दुराद् वसवो नु चिदन्तितो	वरुथमावृधयन्ति	९
अस्ति हि वः सजान्यं रिशादसो	देवासो अस्त्याप्यम् ।	
प्र णः पूर्वस्मै सुविताय	वोचत मक्षू मुक्ताय नव्यसे	१० [३२]
इदा हि व उपस्तुति	मिदा वामस्य मक्तये ।	
उप वो विश्ववेदसो नमस्यु	राँ असूक्ष्यन्यामिव	११
उदु प्य वः सविता सुप्रणीतयो	ऽस्थावृध्वो वरेण्यः ।	
नि द्विपादृश्वतुष्पावो अर्थिनो	ऽविभन् पतयिष्णवः	१२
वेवदेवं वोऽवसे	वेवदेवमभिष्टये ।	
वेवदेवं हुवेम वाजसातये	गुणन्तो वेव्या धिया	१३
वेवासो हि प्मा मनवे समन्यवो	विश्वे साकं सरातयः ।	
ते नो अद्य ते अपरं तुचे तु नो	मर्वन्तु वरिवोविर्वः	१४
प्र वः शंसाम्यद्गुहः	संस्थ उपस्तुतीनाम् ।	
न तं धूर्तिर्वरुण मित्र मर्य	यो वो धामभ्योऽविधत्	१५
प्र स क्षयं तिरते वि महीरिषो	यो वो वराण दाशति ।	
प्र प्रजामिर्जायते धर्मणस्पय	रिष्टः सर्व एधते	१६ [३३] (६७१)

कृतं स विन्दते युधः सुगेभिर्यान्यध्वनः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः सरातयो यं त्रायन्ते सजोषसः १७

अञ्जे चिदस्मै कृणुथा न्यञ्जनं दुर्गे चिदा सुसरणम् ।

एषा चिदस्मावृशानिः परो नु सासेधन्ती वि नश्यतु १८

यदुद्य सूर्य उद्यति प्रियक्षत्रा कृतं दूध ।

यस्मिन्नुचिं प्रबुधिं विश्वेवेदसो यद् वा मध्यंदिने विवः १९

यद् वामिपित्वे असुरा कृतं यते ह्यर्दिर्यम वि वृशुर्षं ।

वयं तद् वो वसवो विश्वेवेदस उद स्थेयाम मध्य आ २०

यदुद्य सूर उदितं यन्मध्यंदिन आतुचिं ।

वामं धन्व मनवि विश्वेवेदसो जुह्वानाय प्रचेतसे २१

वयं तद् यः सम्राज आ वृणीमहे पुत्रो न बहुपाथ्यम् ।

अग्रयाम तदादित्या जुह्वतां हविर्यन वस्योऽनशामहे २२ [३४] (६७७)

(६८)

१ मनुर्ववस्वतः । विश्वे देवाः । गायत्री, ४ पुरडाष्णिक् ।

ये त्रिंशति त्रयस्पर्णे देवासो बर्हिगसदन् । विदन्नहं द्वितासनन् १

वरुणो मित्रो अर्यमा स्मद्रातिपाचो अग्रयः । पत्नीवन्तो वर्षद्रुताः २

ते नो गोपा अपाच्यास्त उवृक्त इथा न्यक् । पुरस्तात् सर्वथा विशा ३

यथा वशन्ति देवास्तथेदमन् तदेषां नकिरा मिनत् । अरावा चन मर्त्यः ४

सप्तानां सप्त क्रष्टयः सप्त द्युमन्येषाम् । सप्तो अधि भिर्यो धिरे ५ [३५] (६८१)

(९९)

१० मनुर्ववस्वतः, कश्यपो या मारीचः । विश्वे देवाः । द्विपदा विराट् ।

बभ्रुरेको विपुणः सूनरो युवाऽर्यङ्गं हिरण्ययम् १

यानिमिक आ संसादु द्योतनो ऽन्तर्वेषु मेधिरः ॥१॥ २

वाशीमेको बिभर्ति हस्त आयसीमन्तर्वेषु निधुविः ३

वज्रमेको बिभर्ति हस्त आहितं तेन वृत्राणि जिघ्रते ॥२॥ ४

तिग्ममेको बिभर्ति हस्त आयुधं शुर्विकृशो जलाषमेपजः ५

(६८७)

पथ एकः पीपाय तस्करा यथा एष वेद निधीनाम	॥३॥	६
त्रीण्येक उरुगायो वि चक्रमे यत्र देवासो मदन्ति		७
विभिर्द्वा चरत एकया सह प प्रवासेव वसतः	॥४॥	८
सदा द्वा चक्राते उपमा त्रिवि सम्राजा सर्पिर्गसुती		९
अर्चन्त एके महि साम मन्वत तेन सूर्यमरोचयन्	॥५॥	१० [३६] (६९२)

(३०)

४ मनुर्वैवस्वतः । विश्वे देवाः । १ गायत्री, २ पुरउष्णिक्, ३ बृहती, ४ अनुष्टुप् ।

नहि वो अस्म्यमेको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतोमहान्त इन् १
इति स्नुतासो असथा रिशादसो ये स्थ त्रयश्च त्रिंशच्च । मनोर्वेवा यज्ञियामः २
ते नस्त्राध्वं तेऽवत त उ नो अधि वोचत ।
मा नः पथः पित्र्यान्मानवावधि दूरं नैष्ट परावतः ३
ये देवास इह स्थन् विश्वे वैश्वानरा उत ।
अस्मभ्यं शर्म सप्रथो गवेऽश्वाय यच्छत ४ [३७] (६९६)

(३१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ३१-४२]

१८ मनुर्वैवस्वतः । १-४ यज्ञः यज्ञमानश्च, ५-९ वृषती, १०-१८ त्र्यपत्याशिः ।

गायत्री, ९, १४ अनुष्टुप्, १० पादनिबृत्, १५ १८ पञ्कत् ।

यो यजाति यजात इत् सुनर्वच्च पचाति च । ब्रह्मदिन्द्रस्य चाकनत १
पुरोळाङ्गो यो अस्मे सोमं ररत आशिरम् । पादित् तं शक्रो अंहसः २
तस्य द्युमो असव रथो देवजुतः स शशुवत् । विश्वा वन्वन्नमित्रिया ३
अस्य प्रजावती गृहे ऽसश्नन्ती विवेविवे । इळा धेनुमतीं दुहे ४
या वपंती समनसा सुनुत आ च धावतः । देवासो नित्ययाशिरी ५ [३८]

मतिं प्राडाव्यौ इतः सम्यञ्चा बर्हिरीशते । न ता वाजेषु वायतः ६
न देवानामपि हुतः सुमतिं न जुगुक्षतः । भवो बृहद् विवासतः ७
पुत्रिणा ता कुमारिणा विश्वमायुर्व्यभुतः । उभा हिरण्यपेशसा ८
धीतिर्होत्रा कुतद्रसू वशास्यन्तामृताय कम् । समूर्धो रोमशं हतो देवेषु कृणुतो दुवः ९
आ शर्म पथतानां वृणीमहे नदीनाम् । आ विष्णोः सचामुवः १० [३९]

पेतुं पुषा रयिर्भगः स्वस्ति सर्वधातमः । उरुरध्वा स्वस्तये ११ (७०७)

अरमातिरनर्वणो विश्वो देवस्य मनसा । अदित्यानामनेह इत	१२
यथा नो मित्रो अयमा वरुणः सन्ति गोपाः । सुगा क्रतुस्य पन्थाः	१३
अग्निं वः पूष्यं गिरा देवमीळे वसूनाम ।	
सपर्यन्तः पुरुप्रियं मित्रं न क्षेत्रसाधसम	१४
मक्षु देववर्तो रथः शूरो वा पुत्सु कामुं चित ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वना भुवत	१५
न यजमान रिप्यसि न सुन्वान न देवयो ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वना भुवत	१६
नकिष्टं कर्मणा नञाञ प्र योषञ योषति ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वना भुवत	१७
अमदञ सुवीर्यमृत त्यज्ञाश्वदय्यम् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्षत्यभीदयज्वना भुवत	१८ [४०] (७२४)

— ११७१८ —

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ अ० २-४९]

(३२)

३० मेधांतिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र कृतान्वृजिपिणः कण्वा इन्द्रस्य गार्थया । भक् सोमस्य वाचत	१
यः सृचिन्द्रमनर्कानि पिपुं वासमेहीशुवम् । वर्धीदुग्रो रिणक्षपः	२
न्यबुदस्य विष्टपं वर्ष्माणं बृहतस्तिर । कृष तदिन्द्र पौंस्यम्	३
प्रति श्रुताय वो धूषत तूणांशं न गिररधि । हुवं सुशिप्रमृतये	४
स गोरम्वस्य वि व्रजं मन्वानः सोम्येभ्यः । पुरं न शूर दयसि	५ [१]
यदि मे रारणः सुत उक्थ वा दधंस चर्नः । आरादुपं स्वधा गहि	६
वयं घां ते अपि प्मसि स्तोतार इन्द्र गिवंणः । त्वं नो जिन्व साक्षपाः	७
उत नः पितुमा भरं संरगणो अविक्षितम् । मध्वन भूरिं ते वसुं	८
उत नो गोमंतस्कृधि हिरण्यवतो अश्विनः । इळाभिः सं रभेमहि	९
बृषदुक्थं हवामहे सुप्रकरन्नमृतये । साधुं कुण्वन्तमवसे	१० [२]
यः संस्थे चिच्छतक्रतु—राक्षीं कृणोति वृत्रहा । जरितृभ्यः पुरुवसुः	११
स नः शक्रश्चिदा शक्रद दानवीं अन्तराभरः । इन्द्रो विश्वामिहृतिभिः	१२
यो रायो देवनिर्महान् तमुपारः सुन्वतः सखा । तमिन्द्रमभि गायत	१३ (७५७)

आयन्तारं महिं स्थिरं पृतनासु श्रवोजितम् । भूरंरीशानमोजसा	१४
नकिरस्य शर्चीनां नियन्ता सूनृतानाम् । नकिर्वक्ता न वृद्धिर्ति	१५ [३]
न नूनं ब्रह्माणामृणं प्राशूनामस्ति सुन्वताम् । न सोमो अप्रता पपे	१६
पन्य इदुपं गायत पन्य उक्थानि शंसत । ब्रह्मा कृणोत पन्य इत	१७
पन्य आ वीरिच्छता सहस्रां वाज्यवृतः । इन्द्रो या यज्वंनो वृधः	१८
विषू चरं स्वधा अनुं कृष्टीनामन्वाहुवः । इन्द्र पिबं सुतानाम्	१९
पिब स्वधैनवानामृत यस्तुष्टये सचा । उतायमिन्द्र यस्तव	२० [४]
अतीहि मन्युषाविणं सुषुवासंमुपारणे । इमं रातं सुतं पिब	२१
इहि तिस्रः परावत इहि पञ्च जनाँ अति । धेना इन्द्रावचाकेशत	२२
सूर्यो रश्मि यथा सुजा ऽऽ त्वा यच्छन्तु मे गिरः । निघ्नमाणं न सध्वंक्	२३
अध्वयंवा तु हि पित्रा सोमं वीरायं शिप्रिणं । भयं सुतस्य पीतये	२४
य उद्रः फलिगं भिनः ८य१क् सिन्धूरवासृजत । यो गोषु पक्कं धारयत	२५ [५]
अहंन् वृत्रसुर्चीषम औणवाभमहीशुवम । हिमेनाविध्यद्वुवम्	२६
प्र व उग्राय निष्टुरे ऽषाळ्हाय प्रसक्षिणं । वृक्त्वं ब्रह्म गायत	२७
यो विश्वान्यमि वृता सोमस्य मत्रे अन्धंसः । इन्द्रो वृक्वेषु चेतति	२८
इह त्या सधुमाद्या हरी हिरण्यकेश्या । वोळ्हामभि प्रयां हितम्	२९
अवाञ्चं त्वा पुरुष्टुत प्रियमधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः	३० [६] (७४४)

(३३)

१९ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः । वृद्धतां, १६-१८ गायत्री, १९ अनुष्टुप् ।

वयं घं त्वा सुतार्वन्त आपो न वृक्तबर्हिषः ।	
पवित्रस्य प्रस्रवणेषु वृत्रहन् परिं स्तोतारं आसते	१
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।	
कदा सुतं तृषाण ओक्त्वा आ गम इन्द्र स्वव्दीव वंसंगः	२
कण्वेभिर्धृष्णवा धुषद् वाजं वधिं सहस्रिणाम् ।	
पिशङ्गं रूपं मघवन् विचर्षणे मक्षू गोमन्तमीमहे	३
पाहि गायान्धसो मद्र इन्द्राय मेध्यातिथे ।	
यः संमिश्रो ह्यर्योः सुते सचा वज्री रथो हिरण्ययः	४ (७४८)

यः सुषव्यः सुदक्षिण इनो यः सुकतुर्गुणे ।
य अक्रिः सहस्रा यः शतामघ इन्द्रो यः पूर्मिदार्तिः ५ [७]

यो धृषितो योऽवृतो यो अस्ति शमभ्रुषु श्रितः ।
विभूतद्युम्नश्चयर्बनः पुरुष्टुतः कत्वा गौरिव शाकिनः ६
क ईं वेद सुतं सत्वा पिबन्तं कद् वयो दधे ।
अयं यः पुरो विभिनच्योर्जसा मन्वानः शिभ्यन्धसः ७
वाना मृगो न वारणः पुरुश्चा चरथं दधे ।
नकिङ्का नि यमदा सुते गर्भो महौश्वरस्योर्जसा ८
य उग्रः सन्ननिष्ठृतः स्थिरो रणाय संस्कृतः ।
यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्भवं नेन्द्रो योषत्या गमत् ९
सत्यमित्था वृषेदसि वृषजृतिर्नोऽवृतः
वृषा ह्युग्र शृण्वेषे परावति वृषो अर्वावर्ति भृतः १० [८]

वृषणस्ते अभीशवा वृषा कशा हिरण्ययी ।
वृषा रथो मघवन् वृषणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो ११
वृषा सोता सुनोतु ते वृषंस्तृतीपिज्ञा भर ।
वृषा दधन्वे वृषणं नदीप्वा तुभ्यं स्थातर्हरीणाम् १२
एन्द्रं याहि पीतये मधुं शविष्ठ सोम्यम् ।
नायमच्छा मघवा शृणवद् गिरो ब्रह्मोक्था च सुकतुः १३
वहन्तु त्वा रथेष्ठा मा हरयो रथयुजः
तिरश्चिबुर्यं सर्वनानि वृत्रहन्नन्येषां या शतक्रतो १४
अस्माकमद्यान्तमं स्तोमं धिष्व महामह ।
अस्माकं ते सर्वना सन्तु शंतमा मदाय द्युक्ष सोमपाः १५ [९]

नहि षस्तव नो मम शास्त्रे अन्यस्य रण्यति । यो अस्मान् वीर आनयत् १६
इन्द्रश्चिद् घा तर्दब्रवीत् क्षिया अंशास्यं मनः । उतो अहं कर्तुं रघुम् १७
सर्तो चिद् घा मवृच्यता मिथुना वहतो रथम् । एवेद् धूर्वृष्ण उत्तरा १८
अधः पश्यस्व मोपरि संतरा पांवकी हर ।
मा ते कशप्लकौ हंशान् त्वी हि ब्रह्मा बभूविथ १९ [१०] (७६३)

(३४)

(१८) १ १५ नीपानिधिः काण्वः, १६-१८ सहस्रं वसुतोविषोऽङ्गिरसः । इन्द्रः ।
अनुष्टुप्, १६-१८ गायत्री ।

एन्द्रं याहि हरिंमि—रुप कण्वस्य सुपुत्रिम् ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१
आ त्वा ग्रावा वदङ्गिह सोमी घोषेण यच्छनु ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	२
अत्रा वि नेमिरेषा—मुरां न धूनुते वृकः ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	३
आ त्वा कण्वा इहावसे हवन्ते वार्जसातये ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	४
दधामि ते सुतानां वृष्णे न पूर्वपाप्यम् ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	५ [११]
मत्पुंरंधिनं आ गंहि विश्वतोधीनं ऊतये ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	६
आ नो याहि महेमते सहस्रोते शतामघ ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	७
आ त्वा होता मनुर्हितो देव्या वक्षदीड्यः ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	८
आ त्वा मवृच्युता हरीं इयेनं पक्षेव वक्षतः ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	९
आ बाह्यै आ परि स्वाहा सोमस्य पीतये ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१० [१२]
आ नो याह्युपधु—त्युक्थेषु रणया इह ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	११
सरूपैरा सु नो गहि संमृतेः संमृताम्बः ।	
विषो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१२ (७७५)

आ याहि पर्वतेभ्यः समुद्रस्याधिं विष्टपः ।	
विबो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१३
आ नो गव्यान्त्यश्व्या सहस्रा शूर ददंहि ।	
विबो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१४
आ नः सहस्रशो भ्रातॄणामि शतानि च ।	
विबो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१५
आ यदिन्द्रश्च ददंहि सहस्रं वसुगोचिपः । आजिप्तमश्वं पशुम्	१६
य कञ्चा वारतरङ्गसो ऋषासो रघुप्यदः । भ्राजन्ते सूर्या इव	१७
पारावतस्य रातिषु द्रवञ्चक्रेष्वाशुषु । तिष्ठन् वनस्य मध्य आ	१८ [१३] (७८१)

(३५)

१४ इयावाभ्व आत्रेयः । अश्विनो । उपरिष्ठाज्ज्योतिः (त्रिष्टुप्), १२, १४ परकृतिः, १३ महाबृहती ।

अग्निनेद्वेण वरुणेन विष्णुना ऽऽवृत्त्यै रुद्रेर्वसुभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	१
विश्वामिर्भीमिर्भुवनेन वाजिना विवा पृथिव्यादग्निभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	२
विश्वेर्वैष्ण्विर्मरिकादुशैरिहा ऽऽग्निमरुद्भिर्भृगुभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	३
जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह देवो सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च यं नो वोळ्हमश्विना	४
स्तामं जुषेथां युवशेव कन्यनां विश्वेह देवो सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च यं नो वोळ्हमश्विना	५
गिरो जुषेथामध्वरं जुषेथां विश्वेह देवो सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च यं नो वोळ्हमश्विना	६ [१४]

हारिद्वेव पतथा वनेदुप सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिवर्तिर्यातमश्विना	७
हंसारिव पतथो अध्वगाविव सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिवर्तिर्यातमश्विना	८ (७८१)

इयेनाविव पतथो हव्यदातये सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिर्वर्तियातमश्विना १

पिबतं च तृष्णुतं चा च गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चो—जै नो धत्तमश्विना १०

जयतं च प्र स्तुतं च प चावतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चो—जै नो धत्तमश्विना ११

हतं च शत्रून् यततं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण चो—जै नो धत्तमश्विना १२ [१५]

मित्रावरुणवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हव्यम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च—ऽऽदित्यैर्यातमश्विना १३

अद्विजस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हव्यम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च—ऽऽदित्यैर्यातमश्विना १४

ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हव्यम् ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च—ऽऽदित्यैर्यातमश्विना १५

ऋजं जिन्वतमुत जिन्वतं धियो हतं रक्षामि सेधतमर्मीवाः ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना १६

क्षत्रं जिन्वतमुत जिन्वतं नृस हतं रक्षामि सेधतमर्मीवाः ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना १७

धेनुर्जिन्वतमुत जिन्वतं विशो हतं रक्षामि सेधतमर्मीवाः

सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विन्य १८ [१६]

अत्रेरिव शृणुतं पूर्वस्मृतिं इयावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च—ऽश्विना तिरोअङ्गद्यम् १९

सर्गो इव सृजतं सृष्टुतीरुप इयावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च—ऽश्विना तिरोअङ्गद्यम् २०

रश्मीरिव यच्छतमध्वरो उष इयावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।

सजोषसा उषसा सूर्येण च—ऽश्विना तिरोअङ्गद्यम् २१

अवाग् रथं नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधु ।

आ यातमश्विना गतं मवस्युर्धामहं हृषे धत्तं रत्नानि द्राक्ष्ये २२ (२०३)

नमोवाके प्रस्थिते अध्वं नरा विवर्क्षणस्य पीतर्ये ।

आ यांतमश्विना गंत—मवस्युर्वांमहं हुवे धुत्तं रत्नानि वाशुषं

२३

स्वाहाकृतस्य तृष्पतं सुतस्य देवावन्धसः ।

आ यांतमश्विना गंत—मवस्युर्वांमहं हुवे धुत्तं रत्नानि वाशुषं

२४ [१७] (८०५)

(३६)

७ इयावाश्च आजेयः । इन्द्रः । शक्रः । ७ महापङ्क्तिः ।

अवितासि सुन्वता वृकतर्बहिषः पिबा सोमं मदाय कं शंतकतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजि—न्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते १

प्राव स्तोतारं मधव—ज्व त्वां पिबा सोमं मदाय कं शंतकतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजि—न्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते २

ऊर्जा देवां अवस्यो—जसा त्वां पिबा सोमं मदाय कं शंतकतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजि—न्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते ३

जनिता विवो जनिता पृथिव्याः पिबा सोमं मदाय कं शंतकतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजि—न्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते ४

जनिताश्वानां जनिता गवांसि पिबा सोमं मदाय कं शंतकतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजि—न्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते ५

अत्रीणां स्तोममद्रिवो महस्कृधि पिबा सोमं मदाय कं शंतकतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समप्सुजि—न्मरुत्वौ इन्द्र सत्पते ६

इयावाश्चस्य सुन्वत—स्तस्थां शृणु यथाशृणो—रद्वेः कर्माणि कृण्वतः ।

प्र त्रसदस्युमाविथ त्वमेक इन्द्राणां इन्द्र ब्रह्माणि वर्धयन्

७ [१८] (८११)

(३७)

७ इयावाश्च आजेयः । इन्द्रः । महापङ्क्तिः, १ अतिजगती ।

प्रदं ब्रह्म वृत्रतुर्येषाविथ प्र सुन्वतः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रह—जनेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः

१

सेहान उद्य पृतना अभि वृहः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहजनेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः

२

(८१४)

एकुराहस्य भुवनेस्य राजसि शचीपत इन्द्र विश्वामिह्रुतिमिः ।	
माध्वैदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहहनेष्ट पिबा सोमस्य वज्रिवः	३
सस्थावांना यवयसि त्वमेक इच्छुचीपत इन्द्र विश्वामिह्रुतिमिः ।	
माध्वैदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहहनेष्ट पिबा सोमस्य वज्रिवः	४
क्षेमस्य च प्रभुजश्च त्वमीशिषे शचीपत इन्द्र विश्वामिह्रुतिमिः ।	
माध्वैदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहहनेष्ट पिबा सोमस्य वज्रिवः	५
क्षमार्च त्वमर्चसि न त्वमाविथ शचीपत इन्द्र विश्वामिह्रुतिमिः ।	
माध्वैदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहहनेष्ट पिबा सोमस्य वज्रिवः	६
इयावाश्चस्य रेमेत स्तथा शृणु यथाशृणो रत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।	
प्र असदस्युमाविथ त्वमेक इच्छुपाह्य इन्द्र क्षत्राणि वर्धयन्	७ [१९] (८१९)

(३८)

१० इयावाश्च आत्रेयः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विज। सस्नी वाजेषु कर्मसु । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	१
तोशासां रथयावांना वृत्रहणापरराजिता । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	२
इदं वा मविरं मध्व-धुक्षत्रादिभिर्नरः । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	३
जुषेथां यज्ञमिष्टये सुतं सोमं सधस्तुती । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	४
इमा जुषेथां सर्वना येमिह्व्यान्यूहयुः । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	५
इमां गायत्रवर्तेनि जुषेथां सुष्टुतिं मम । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	६ [२०]
प्रातर्याचमिरा गतं जुषेमिर्जेन्पावसु । इन्द्राग्नी सोमपीतये	७
इयावाश्चस्य सुन्वतो ऽत्रीणां शृणुतं हवम । इन्द्राग्नी सोमपीतये	८
एवा बामह्व ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः । इन्द्राग्नी सोमपीतये	९
आहं सरस्वतीवतो रिन्द्वाग्न्योरवो कृणे । याम्यां गायत्रमुच्यते	१० [२१] (८१९)

(१९)

१० नाभाकः काण्वः । अग्निः । महापक्विः ।

अग्निमस्तोष्युमिषं-मग्निमीळा यजध्वे ।

अग्निर्वैषो अंनवतु न उमे हि विदधे कवि-रन्तश्चरति कृत्यं । नर्मन्तामन्त्रके समे ? (८१०)

न्यग्ने नव्यसा वचस्तनूषु शंसमेवाम ।

न्यराती रराणां विश्वा अर्यो अराती रितो युच्छन्वामुरो नभन्तामन्यके संमे २

अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं घृतं न जुह्व आसनि ।

स कुवेषु प्र चिकिद्धि त्वं ह्यसि पूव्यः शिवो दूतो विवस्वतो नभन्तामन्यके संमे ३

नत्तद्गमिर्वयो दधे यथायथा कृण्वति ।

ऊर्जाहृतिर्वसनां शं च योश्च मयो दधे विश्वस्ये देवहृत्ये नभन्तामन्यके संमे ४

स चिकेत सहीयसा ऽग्निश्चित्रेण कर्मणा ।

स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनोति च प्रतीव्यं नभन्तामन्यके संमे ५ [२२]

अग्निजाता देवानां मग्निर्वैतु मतीनामपीचर्यम् ।

अग्निः स द्रविणोदा अग्निर्द्राग व्यूण्ते स्वाहृतो नवीयसा नभन्तामन्यके संमे ६

अग्निर्वेषु संवसुः स विश्वे यजियास्वा ।

स मुदा काव्या पुरु विश्वं भूमेव पुष्यति देवो देवेषु यजियो नभन्तामन्यके संमे ७

यो अग्निः सप्तमनुषः श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु ।

तमागन्म त्रिपस्व्यं मन्धातुर्दस्युहन्तमग्निं यज्ञेषु पूव्यं नभन्तामन्यके संमे ८

अग्निस्त्रीणि त्रिधातु न्या क्षेति विदथा कविः ।

स त्रीरैकावृशौ इह यक्षश्च पिपर्यश्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतो नभन्तामन्यके संमे ९

त्वं नो अग्न आयुषु त्वं देवेषु पूव्यं वस्व एकं हरज्यमि ।

त्वामापः पस्मृतः परि यन्ति स्वसंतवो नभन्तामन्यके संमे १० [२३] (८१९)

(४०)

१२ नामाकः काण्वः । इन्द्राग्नी । महापंक्तिः, ० डाकरी, १२ त्रिष्टुप ।

इन्द्राग्नी धुवं सु नः सहन्ता दासथो रुधिम ।

येन हृक्का समत्स्वा वीळु चित साक्षीमह्यग्निर्वनेव वात इन्द्रमन्तामन्यके संमे १

नहि वां ववयामहे ऽथेन्द्रमिदं यजामहे शर्विष्ठं नृणां नरम् ।

स नः कदा चिद्वेता गमदा वाजसातये गमदा मेधसातये नभन्तामन्यके संमे २

ता हि मध्यं भराणां मिन्द्राग्नी अधिक्षितः ।

ता उ कवित्वना कवी पुच्छ्यमाना सखीयते सं धीतमभ्रुतं नरा नभन्तामन्यके संमे ३

(८४९)

अभ्यर्च्य नभाकृव दिन्द्वाग्नी यजसा गिरा ।

ययोर्विष्वमिदं जगं विर्यं द्यौः पृथिवी मद्भुवः पृथं विभूतो वसु नभन्तामन्यके संमे ४

प्र ब्रह्माणि नभाकृव दिन्द्वाग्निभ्यामिरज्यत ।

या सप्तब्रह्ममर्णवं जिह्वावरमपोर्णत इन्द्र ईशान ओजसा नभन्तामन्यके संमे ५

अपि वृश्च पुराणवद व्रततेरिव गुप्पितमोजो वासस्य दम्भय ।

वयं तदस्य संभृतं वस्विन्द्रेण विभजमहि नभन्तामन्यके संमे ६ [२४]

यदिन्द्वाग्नी जना इमे विह्वयन्ते तना गिरा ।

अस्माकेभिर्नृभिर्वयं सांसह्याम पृतन्यतां वनुयाम वनुष्यतो नभन्तामन्यके संमे ७

या नु श्वेताववा इव उच्चरंत उप द्युभिः ।

इन्द्राग्न्योरनु व्रतमुहाना यन्ति सिन्धयो यान त्सीं बन्धादमुञ्चतां नभन्तामन्यके संमे ८

पूर्वीष्ट इन्द्रोपमातयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः सूनो हिन्वस्य हरिवः ।

वस्वो वीरस्यापृचो या नु साधन्त नो धियो नभन्तामन्यके संमे ९

तं शिशीता सुवृक्षिभिस्त्वेपं सत्वानमुग्नियम ।

उतो नु चिद य ओजसा शुष्णास्याण्डानि भेदति जेषत् स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे १०

तं शिशीता स्वध्वरं सत्यं सत्वानमुग्नियम ।

उतो नु चिद य ओहत आण्डा शुष्णस्य मेव न्यजेः स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे ११

एवंद्वाग्निभ्यां पितृवन्नवीयो मन्धातृवदङ्गिरस्वदवाचि ।

त्रिधानुना शर्मणा पातमस्मान वयं स्याम पतयो ग्रीणाम् १२ [२५] (८५१)

(४१)

१० नामाकः काण्वः । धरुणः । महापङ्क्तिः ।

अस्मा ऊ पु प्रभृतये वरुणाय मरुन्धो ऽर्षी विदुष्टरेभ्यः ।

यो धीता मानुषाणां पश्वो गा इव रक्षति नभन्तामन्यके संमे १

तमू पु सप्तना गिरा पितृणां च मन्मभिः ।

नभाकस्य प्रशस्तिभिर्व्यः सिन्धूनामुपोदये सप्तस्वसा स मध्यसो नभन्तामन्यके संमे २

स क्षपः परि वस्वजे न्युर्ध्वो मायया दधु स विश्वं परि दर्शितः ।

तरय वेनीरनु व्रतमुषन्तिस्वो अवर्धयन् नभन्तामन्यके संमे ३ (८५४)

यः ककुभौ निधारयः पृथिव्यामधि दृशतः ।

स मातां पूर्य पवं तद् वरुणस्य सप्यं स हि गोपा इवेर्यो नर्मन्तामन्यके समे ४

यो धृतां भुवनानां य उन्नाणामपीच्याष्ट वेदु नामानि गुह्या ।

स कविः काव्यां पुरु रूपं द्यौरिव पुष्यति नर्मन्तामन्यके समे ५ [२६]

यस्मिन् विश्वानि काव्यां चक्रे नाभिरेव भिता ।

जितं जूती संपर्यत ब्रजे गावो न संयुजे युजे अश्वो अयुक्षत नर्मन्तामन्यके समे ६

य आस्वत्के आशये विश्वां जातान्वेषाम ।

परि धामानि मर्मुडाद् वरुणस्य पुरो गये विश्वे देवा अनु ब्रतं नर्मन्तामन्यके समे ७

स संमुद्रो अपीच्यस्तुरो द्यामिव रोहति नि यदासु यजुर्वधे ।

स माया अर्चिना पदाऽस्तृणास्त्राकमारुहन्नर्मन्तामन्यके समे ८

यस्य श्वेता विचक्षणा तिस्रो भूमीरधिष्ठितः ।

त्रिरुत्तराणि प्रपतुर्वरुणस्य ध्रुवं सवुः स सप्तानामिरज्यति नर्मन्तामन्यके समे ९

यः श्वेतां अधिनिर्णिजश्चक्रे कृष्णां अनु ब्रता ।

स धाम पूर्य मम यः स्कम्भेन वि रोदसी अजो न द्यामधारयन्नर्मन्तामन्यके समे १०

[२७] (८६१)

(४१)

६ नाभाकः काव्यः, अर्चनानां आश्रयो वा । १-३ वरुणः, ४-६ अभितः । १ ३ त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अस्तन्नाद् द्यामसुरो विश्वेवेव अमिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।

आसीकुद् विश्वा भुवनानि सत्राद् विश्वे तानि वरुणस्य ब्रतानि १

एवा बन्दस्व वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम् ।

स नः शर्म त्रिवर्क्यं वि यंसत पातं नां द्यावापृथिवी उपस्थे २

इमां धियं शिर्क्षमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुण सं शिशाधि ।

ययाति विश्वा दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावं रुहेम ३

आ वां द्यावापो अश्विना धीभिर्विषा अबुक्षुषुः ।

नासत्या सोमपीतये नर्मन्तामन्यके समे ४

यथा वामत्रिरश्विना गीर्भिर्विषो अजोहवीत् ।

नासत्या सोमपीतये नर्मन्तामन्यके समे ५

(८६६)

एषा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः ।

नासत्या सोमपीतये नमन्तामन्यके समे

६ [२८] (८६७)

(४३)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ४३-४८]

३३ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

इमे विप्रस्य वेधसो	ऽग्नेरस्तृतयज्वनः	। गिरः स्तोमांस ईरन्ते	१
अस्मै ते प्रतिहर्यते	जातवद्वो विचर्षणे	। अग्ने जनांसि सुपुन्रुतिम	२
आरोका इव वेदहं	तिग्मा अग्ने तव त्विषः	। वृद्धिर्वनानि बप्सति	३
हरयो धूमकेतवो	वार्तजूता उप द्यधि	। यतन्ते वृथगग्रयः	४
एते ते वृथगग्रय	इन्द्रासः समदक्षत	। उपसामिव कृतवः	५ [२९]
कृष्णा रजोसि पन्सुतः	प्रयाणं जातवेदसः	। अग्निर्यद रोधति क्षमि	६
धांसि कृष्णान ओषधी	बप्सवृग्निने वापति	। पुनर्यन् तरुणीरिषं	७
जिह्वामिरह नक्षम	वृचिषां जञ्जणाभवन	। अग्निर्यनेषु रोचते	८
अप्सवृग्नि सधिष्टव	सौषधीरनु रुध्यसे	। गर्भे सञ्जायसे पुनः	९
उर्वग्रे तव तद धृता	वृची रोचत आहुतम्	। निसानं जुहोः मुखं	१० [३०]
उक्षाज्ञाय वृशाज्ञाय	सामपृष्ठाय वेधसं	। स्तोमविधेमाग्रये	११
उत त्वा नमसा वयं	होतवरण्यकृता	। अग्ने समिद्धिरीमहे	१२
उत त्वा भृगुवच्छुचि	मनुष्ववग्र आहुत	। अङ्गिरस्वद्धवामहे	१३
त्वं ह्यग्ने अग्निना	विप्रो विषेण सन् त्सता	। सखा सख्या समिध्यसे	१४
स त्वं विषाय द्वाशुषे	रयि देहि सहस्रिणम्	। अग्ने वीरवतीमिषम्	१५ [३१]
अग्ने भ्रातः सहस्कृत	रोहिदश्च शुचिव्रत	। इमं स्तोमं जुषस्व मे	१६
उत त्वग्नि मम स्तुतो	वाधाय प्रतिहर्यते	। गोष्ठं गाव इवाशत	१७
तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम	विश्वाः सुक्षितयः पृथक्	। अग्ने कामाय येमिरे	१८
अग्नि धीभिर्मनीषिणो	मेधिरासो विपश्चितः	। अन्नसद्याय हिन्विरे	१९
तं त्वामज्येषु वाजिनं	तन्वाना अग्ने अध्वरम्	। वह्निं होतांरमीळते	२० [३२]
पुरुत्रा हि सहङ्गुसि	विशो विश्वा अनु प्रभुः	। समत्सु त्वा हवामहे	२१
तमीच्छिष य आहुतो	ऽग्निर्विभ्राजते धृतैः	। इमं नः शृण्वद्धवम्	२२
तं त्वा वयं हवामहे	शृण्वन्तं जातवेदसम्	। अग्ने प्रन्तमप द्विषः	२३ (८९०)

विशां राजानमजुत—मध्यक्षं धर्मणामिमम	। अग्निमीळे स उ भवत्	२४
अग्निं विश्वायुवेपिं मयं न वाजिनं हितम	। सप्तिं न वाजयामसि	२५ [३३]
घ्नन् मुधाण्यप द्विषे दहनं रक्षांसि विश्वहा	। अग्ने तिग्मेन दीदिहि	२६
यं त्वा जनांस इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम	। अग्ने स बाधि मे वचः	२७
यदग्ने दिविजा अस्य—प्सुजा वा सहस्कृत	। तं त्वा गीभिर्हवामहे	२८
तुभ्यं घेत ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयः पृथक्	। धासिं हिन्वन्त्यस्तवे	२९
ते घेदग्ने स्वाध्याः इहा विश्वा नूचक्षसः	। तरन्तः स्याम दुर्गहा	३० [३४]
अग्निं मन्द्रं पुरुषियं शीरं पावकशोचिषम्	। हृद्भिर्मन्देभिरीमहे	३१
स त्वमग्ने विभावसुः सृजनं त्मूर्णो न रुश्मिभिः	। शर्यन् तमांसि जिघ्रसे	३२
तत ते सहस्य ईमहे दात्रं यन्नोपदस्यति	। त्वदग्ने वार्यं वसु	३३ [३५] (९००)

(४४)

३० विरूप आक्षिरसः । अग्निः । गायत्री ।

समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम्	। आस्मिन् हव्या जुहोतन	१
अग्ने स्तोमं जुपस्व मे वर्धस्वानेन मनमना	। प्रतिं सुक्तानि हर्य नः	२
अग्निं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुषं दुवे	। देवां आ सादयाविह	३
उत ते बृहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः	। अग्ने शुक्रास ईरत	४
उप त्वा जुहोते मम वृताचीर्यन्तु हर्यत	। अग्ने हव्या जुषस्व नः	५ [३६]
मन्द्रं हातारमुत्विजं चित्रभानुं विभावसुम्	। अग्निमीळे स उ भवत्	६
प्रबं हातारमीड्यं जृष्टमग्निं कविकेतुम्	। अध्वराणामभिरियम्	७
जुषाणो अङ्गिरस्तमे—मा हव्यान्यानुषक्	। अग्ने यज्ञं नय क्रतुथा	८
समिधान उ सन्त्य शुक्रशोच इहा वंह	। चिकित्वान् वैष्णं जनम्	९
विप्रं हातारमदुहं धूमकेतुं विभावसुम्	। यज्ञानां केतुमीमहे	१० [३७]
अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रतिं पम देव रीपतः	। मिन्धि द्वेषः सहस्कृत	११
अग्निः प्रलेन मनमना शुम्भानस्तन्वं स्वा	। कविर्विप्रेण वावृधे	१२
ऊर्जो नपात्मा हुंव अग्निं पावकशोचिषम्	। अस्मिन् यज्ञे स्वध्वरे	१३
स नो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्लेण गोचिषा	। देवैरा संस्ति बृहिषि	१४
यो अग्निं तन्नो ई दमे देवं मर्तः सपर्वति	। तस्मा इद दीवयस् वसु	१५ [३८] (९१५)

अग्निर्मुधा विवः ककुत पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतांसि जिन्वति १६
 उर्वेष्टे शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते । तव ज्यातीण्युचयः १७
 ईशिषि वायस्य हि वात्रस्यग्निं स्वर्पतिः । स्तोता स्यां तव शर्मणि १८
 त्वामग्ने मनीषिणं त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः । त्वां वर्धन्तु नो गिरः १९
 अदंध्यस्य स्वधार्धतो द्रुतस्य रभतः सदा । अग्नेः सस्यं वृणीमहे २० [३९]

अग्निः शुचिर्वततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः । शुची रोचत आहुतः २१
 उत त्वां धीतयो मम गिरां वर्धन्तु विश्वहा । अग्नें सस्यस्य बोधि नः २२
 यर्वेष्टे स्यामहं त्वं त्वं वा या स्या अहम् । स्युष्टे सत्या इहाशिषः २३
 वसुवसुपतिर्हि क—मस्यग्ने विभावसुः । स्याम ते सुमतावापि २४
 अग्नें धृतवताय ते समुद्रायैव सिन्धवः । गिरां वाभ्रांस ईरते २५ [४०]

युवानं विदपतिं कविं विश्वाद्धं पुरुवेपसम् । अग्निं शुभामि मनमभिः २६
 यज्ञानां रथ्ये वयं तिरमजग्भाय वीळवे । स्तोमैरिषेमाग्रये २७
 अयमग्ने त्वं अपि जरिता भूतु सन्य । तस्मै पावक मृलय २८
 धीरो ह्यस्यंशसद विप्रा न जार्गविः सदा । अग्नें दीदयसि द्यवि २९
 पुराग्नें दुरितेभ्यः पुरा मुग्धेभ्यः कवे । प्र ण आयुर्वसो तिर ३० [४१] (९३०)

(४०)

४२ त्रिशोकः काण्वः । इन्द्रः । १ अग्निन्द्रो । गायत्री ।

आ घा ये अग्निमिन्धते स्तूणन्ति बर्हिर्ननुषक् । येषामिन्द्रो युवा सखा १
 बृहन्निविध्म एषां भूरि शस्तं पृथुः स्वरुः । येषामिन्द्रो युवा सखा २
 अयुन्द्र इद युधा वृत्तं शूर आर्जति सत्त्वभिः । येषामिन्द्रो युवा सखा ३
 आ बुद्धं वृत्रहा वदे जातः पृच्छद् वि मातरम् । क उग्राः के ह शृण्वरे ४
 प्रति त्वा शवसी ववद गिरावप्सो न योधिषत् । यस्ते शत्रुत्वमाचके ५ [४२]

उत त्वं मधवच्छृणु यस्ते वष्टि ववक्षि नत् । यद् वीळयांसि वीळु तत् ६
 यवार्जिं यात्पाजिक्—दिन्द्रः स्वस्वयुरूप । रथीतमो रथीनाम् ७
 वि षु विश्वा अभियुजो वज्रिन् विष्वग्यथा बृह । भवा नः सुधर्वस्तमः ८
 अस्माकं सु रथं पुर इन्द्रः कृणोतु सातये । न यं धूर्वन्ति धृतयः ९
 वृज्याम ते परि द्विषो ऽरं ते शक व्रावने । गमेमेदिन्द्र गोमतः १० [४३] (९४०)

अभिष्टिद् यन्तो अद्विषो ऽश्वान्तः शतग्निनः ।	विषक्षणा अनेहसः	११
ऊर्ध्वा हि ते दिवेर्दिवे सहस्रा सुनृता शता ।	जरितृभ्यो विमहेते	१२
विद्या हि त्वा धनं जयमिन्द्रं हृच्छा चिदारुजम् ।	आदारिणं यथा गयम्	१३
क्रुहं चित् त्वा कवे मन्दन्तु धृष्णविन्दवः ।	आ त्वा पणिं यदीमहे	१४
यस्ते रेवा अदाशुरिः प्रममर्थं मघत्तये ।	तस्य नो वेद आ भर	१५ [४४]
इम उ त्वा वि चक्षते सखाय इन्द्र सोमिनः ।	पुष्टावन्तो यथा पशुम्	१६
उत त्वार्चधिरं वयं भुक्तेः सन्तमृतये ।	दूरादिह हवामहे	१७
यच्छुभ्र्या इमं हवं दुर्मघं चक्रिया उत ।	भवेशपिनो अन्तमः	१८
यच्चिच्छिन्ने ते अपि द्यथि जगन्वांसो अमन्महि ।	गोदा इदिन्द्र बोधि नः	१९
आ त्वा रम्भं न जिब्रयो ररम्भा शवसस्पते ।	उक्रमसि त्वा सधस्थ आ	२० [४५]
स्तोत्रमिन्द्राय गायत पुरुनुम्पाय सत्वेन ।	नक्रियं वृण्वते युधि	२१
अभि त्वा वृषभा सुते सुतं सृजामि पीतये ।	तृम्पा व्यंशुही मवम्	२२
मा त्वा मूरा अविष्यवो मोपहस्वान् आ दंभन ।	माकीं बह्यद्विषो वनः	२३
इह त्वा गोपरीणसा महे मन्दन्तु राधसे ।	सरो गौरो यथा पिब	२४
या वृत्रहा परावति सना नवा च चुच्युवे ।	ता संसत्सु प्र वोचत	२५ [४६]
अपिचत् क्रुध्वः सुतमिन्द्रः सहस्रबाह्वे ।	अत्रादिदिष्ट पौंस्यम्	२६
सत्यं तत तुर्वशे यदौ विदानो अह्वाप्यम् ।	व्यानद्र तुर्वणे शमि	२७
तरणिं वो जनानां त्रदं वाजस्य गोमतः ।	समानम् प्र शौंसिषम्	२८
क्रमुक्षणं न वर्तव उक्थेषु तुष्टयावृधम् ।	इन्द्रं सोमे सचा सुते	२९
यः कृन्तदिदं वि योन्यं त्रिशोकाय गिरिं पृथुम् ।	गोभ्यो गातुं निरेतवे	३० [४७]
यद् दधिपे मनस्यसि मन्द्वानः प्रेदियक्षसि ।	मा तत् करिन्द्र मृळ्य	३१
वृधं चिच्छि त्वावतः कृतं शृण्वे अधि क्षमि ।	जिगात्विन्द्र ते मनः	३२
तवेदु ताः सुकीर्यो ऽसंभृत प्रशस्तयः ।	यदिन्द्र मृळयासि नः	३३
मा न एकस्मिन्नागसि मा द्वयोरुत त्रिषु ।	वधीमा शूर मूरिषु	३४
विमया हि त्वावत उग्रादभिप्रमङ्गिणः ।	कृस्मावृहस्पतीषहः	३५ [४८]
मा सख्यः शूनमा विव्रे मा पुत्रस्य प्रभूवसो ।	आषुत्वं मृत ते मनः	३६
को नु मर्या अमिथितः सखा सखायमबवीत् ।	जहा को अस्मदीयते	३७
एवारं वृषमा सुते ऽसिन्वन् मूयीवयः ।	श्वानीष निवता चरन्	३८

आ त एता वखोयुजा हरीं गृष्णं सुमर्द्धा । यदीं ब्रह्मस्य इहवः ३०
मिन्धि विम्वा अप द्विषः परि बाधो जही मृधः । वसुं स्पाहं तदा मर ४०
यहीळाभिन्दु यत् स्थिरे यत् पशानि पराभृतम् । वसुं स्पाहं तदा मर ४१
यस्य ते विश्वमानुषो भूरेवृत्तस्य वेदनि । वसुं स्पाहं तदा मर ४२ [४९] ५७३

[अतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-५४]

(४६)

३३ वसोऽध्यायः । इन्द्रः २१-२४ कालीनः पृथुश्रवाः २५-२८, ३० वायुः । गायत्री, १ पादतिवृत्तः
 ५ ककुप्, ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ९ सतोबृहती, ११-१२ विपरीताक्षरः प्रगाथः = (बृहती, विपरीता),
 १३ द्विपदा जगती, १४ बृहती पिपीलिकमपया, १५ ककुब्भ्यंकुंशाय २३ विराट्, १७ जगती,
 १८ उपरिष्टाद् बृहती, १९ बृहती, २० विपरीतया बृहती, २१, २२ पङ्क्तिः, २३ संस्तरपङ्क्तिः,
 २५-२८ प्रगाथः = (बृहती, सतोबृहती), ३० द्विपदा विराट्, ३१ उष्णिक्, ३२ पङ्क्तिः ।

त्वारतः पुरुवसो वयमिन्द्र प्रणतः । ममसि म्थातर्हस्याम १
त्वां हि सन्त्यमद्विषो विष्व वातारमिषाम । विष्व वातारं र्याणाय २
आ यस्य ते मङ्गिमानं शतमूते शतक्रतो । गीभिर्गुणान्ति कारवः ३
सुनीथो घा स मर्त्यो यं मरुतो यमयुमा । मित्रः पान्त्सुदुहः ४
वधानो गोमवश्ववत सुवीर्यमावित्यजत एभते । सदा राया पुरुस्पृहा ५ [१]

तमिन्द्र दानमीमंश्च शवसानमभीर्वस । इशान राय इमंश्च ६
तस्मिन् हि सन्त्युतयो विश्वा अभीरवः सचा । ७
तमा वहन्तुं समयः पुरुवसुं मदाय हयः सुतम् ८
यस्ते मवो वरेण्यो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । ९
य आवृषिः स्वर्गं नृभिः—यः पृतनासु दुष्टरः १०
यो दुष्टरो विश्ववार भवाप्यो वाजेष्वस्ति तरुता । ११
स नः शविष्ठ सवना वसो गहि गुमेम गोमति व्रजे १२
गव्यो बु णो यथा पुरा ऽश्वयोत रथया । वरिवस्य मंहामह १३ [२]

नहि ते शूर राधसो ऽन्तं विन्वामि सत्रा । १४
वृशस्या नो मववधू विद्विषो धियो वाजैभिराविध १५
य क्रुष्वः भावयन्तस्त्रा विश्वेत स वेवृ जनिमा पुरुष्टुतः । १६
तं विश्वे मानुषा युगे—न्द् हवन्ते तविषं यतसुचः १७
स नो वाजेष्वविना पुरुवसुः पुरःस्थाता । मघवा वृत्रहा मुवत १८ [९८३]

अभि वो वीरमन्धसो मदेषु गाय गिरा महा विचेतंसम् ।
 इन्द्रं नाम भुव्यं शाकिनं वचो यथा १४
 दुर्दा रक्वण्मन्वे दुर्दिवसु दुर्विवाजेषु पुरुहूत वाजिनम् । नूनमथ १५ [३]

विश्वपाभिरज्यन्तं वसूनां सासह्यासं चिदस्य वर्षसः । कृपयतो नूनमन्यथ १६
 महः सु वा अरमिषे स्तवामह मीळहुषे अरंगमाय जग्मये ।
 यजेभिर्गीभिर्विश्वमनुषां मरुतामियक्षामि गांय त्वा नमसा गिरा १७
 ये पातयन्त अर्धभिर्गिरीणां स्तुभिरेषाम् ।
 यजं महिष्वणीनां सुभं दुर्विष्वणीनां प्राध्वरे १८
 प्रभङ्गं दुर्मतीनामिन्द्रं शविष्ठा भर । शयिमस्मभ्यं युज्यं चोदयन्मते ज्येष्ठं चोदयन्मते १९
 सन्तितः सुसन्तिरुय चित्र चेतिष्ठ सूनत ।
 प्रासहा सध्राद सहृगिं सहन्तं भुज्यं वाजेषु पूष्यम् २० [४]

आ स एतु य इवदौ अद्वः पुनमोवुद ।
 यथा चिद्वशो अज्यः पृथुश्वसि कानीतः ऽस्या व्युष्यावुद २१
 पुष्टिं सहस्राभ्यस्यायुतासनमुष्ट्रीनां विंशतिं ज्ञाता ।
 दश इयावीनां ज्ञाता दश व्यरूपीणां दश गवां सहस्रा २२
 दश इयावा ऋधद्रयो वीतवागंस आशवः । मध्रा नेमि नि वावुनुः २३
 दानासः पृथुश्वसः कानीतस्य सुरार्धसः ।
 रथं हिरण्यं ददुन्महिष्ठः सुरिभूद्वर्षिष्ठमकृत श्वः २४
 आ नो वायो सह तने याहि मखाय पार्जसे ।
 वयं हि ते चक्रमा भृगिं क्वावेनं सद्यश्चिन्महिं क्वावेनं २५ [५]

यो अश्वंभिर्वहंत वस्त उक्षास्त्रिः सप्त सप्ततीनाम् ।
 एभिः सोमभिः सोमसुद्धिः सोमपा कानायं शुक्रपूतपाः २६
 यो म इमं चिदु त्मनामन्दच्चित्रं क्वावेनं ।
 अङ्गे अक्षे नहुषे सुकृत्वनि सुकृत्तराय सुकृतुः २७
 उच्चश्यं वपुषि यः स्वराकृत वायो घृतस्नाः ।
 अश्वेषितं रजेषितं शुनेषितं प्राजम् तद्विदं नु तत् २८ (१०००)

अर्धं प्रियमिच्छिरार्थं यष्टिं सहस्रांसनम् । अश्वानामिह वृष्णाम्	२९
गावो न युधमुप यन्ति बध्नय उप मा यन्ति बध्नयः	३०
अध यज्ञार्थे गणे ज्ञातमुष्टौ अर्चिकदत् । अध भित्नेषु विंशतिं ज्ञाता	३१
ज्ञातं वासे बन्धुथे विप्रस्तरुक्ष आ दंद ।	
ते ते वायविम जना मवृन्तीन्द्रंगोपा मदन्ति वृवंगोपाः	३२
अध स्या योषणा मही प्रतीची वशमभ्यम । अधिरुक्मा वि नीयते	३३ [६] (१००५)

(४७)

१८ जित आत्स्यः । आदित्याः, १४-१८ आदित्योपस्यः (दुःस्वप्नघ्नं) । महापञ्चक्तिः ।

महिं वो मरुतामवो वरुण मित्रं वाङ्मथ ।
यमादित्या अमि ब्रुहो रक्षन्था नेमघं नेश-नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १
बिवा देवा अघाना-मादित्यासां अपाकृतिम् ।
पक्षा वयो यथोपरि व्यस्मे शर्म यच्छता-नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः २
व्यस्मे अपि शर्म तत पक्षा वयो न यन्तन ।
विश्वानि विश्ववेदसां वरूधया मनामहे ऽनेहसां व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ३
यस्मा अरासत् क्षयं जीवातुं च प्रचेतसः ।
मनोर्विश्वस्य चेक्षिम आदित्या राय ईशते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ४
परिं णो वृणजज्ञघा वृगाणि रुधयो यथा ।
स्यामेदिन्द्रस्य शर्म-ण्यादित्यानामृतावस्य-नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ५ [७]

परिहृतेवृना जनो युष्मादस्य वायति ।
देवा अर्धमाश वो यमादित्या अहेतना-नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ६
न तं तिरमं चन त्यजो न द्रांसदुमि तं गुरु ।
यस्मा उ शर्म सुप्रथ आदित्यासो अराध्व-मनेहसां व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ७
युष्मे देवा अपि घमसि युधयन्त इव वमंसु ।
युपं महे न एनसो युयमर्भादुरुप्यता-नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ८ (१०१३)

अदितिं उरुष्यत्वादिंतिः शर्म यच्छतु ।

माता मित्रस्य रेवतो ऽर्यम्णो वरुणस्य चा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ९

यदेवाः शर्म शरणं यद्वद्रं यदनातुरम् ।

त्रिधातु यद्वरुण्यं । तदुस्मासु वि यन्तना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १० [८]

आदित्या अव हि स्वता—धि कुलादिव स्पर्शः ।

मृतीर्यमवतो यथा—नु नो नेषथा सुग—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ११

नेह भद्रं रक्षास्विने नाधये नोपया उत ।

गवँ च भद्रं धेनवं वीराय च श्रवस्यते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १२

यद्वाविर्यदपीच्यं । देवांसो अस्ति दुष्कृतम् ।

त्रित तद्विश्वमाप्य अग्नि ऽस्मद् दधातना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १३

यच्च गांषु दुष्पवज्यं यच्चास्मे दुहितर्दिवः ।

त्रिताय तद्विभावया—प्याय परा वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १४

निष्कं वा या कृणवति स्रजं वा दुहितर्दिवः ।

त्रित दुष्पवज्यं सर्व—माप्ये परि दक्षस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १५ [९]

तदन्नाय तदपसे तं भागमुपसेदुषे ।

त्रिताय च द्विताय चो—पो दुष्पवज्यं वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १६

यथा कलां यथा शफं यथं कृणं संनयाममि ।

एवा दुष्पवज्यं सर्व—माप्ये सं नयामस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १७

अजैष्वाद्यासनाम चा—भूमानांसो व्ययम् ।

उषो यस्माद् दुष्पवज्या—दमेष्माण तदुच्छत्व—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १८ [१०]

(१०२३)

(४८)

१५ प्रगाथो घोरः काण्वः । सोमः । त्रिदृष्टः, ५ जगती ।

स्वादांरभस्त्रि वयसः सुमेधा स्वाध्यां वरिवोवित्तरस्य ।

विश्वे यं देवा उत मर्त्यांसो मधुं ब्रुवन्तो अमि संचरन्ति १

अन्तश्च प्रागा अदितिर्भवास्य—वयाता हरसो देव्यस्य ।

इन्दुविन्द्रस्य सख्यं जुषाणः और्ध्वं धुग्मनु राय क्रध्याः २ (१०२५)

अर्षाम् सोमममृतां अधुमा गन्म ज्योतिरविदाम वेवान् ।
 किं नूनमस्मान् कृणववरातिः किमु धृतिर्मृत मर्त्यस्य ३
 शं नो भव हृद आ पीत इन्दो पितेव सोम सूनवे सुशेवः ।
 सखेव सख्य उरुशंस धीरः प्र ण आयुर्जीवसे सोम तारीः ४
 इमे मा पीता युशस उरुप्यवो रथं न गावः समनाह पर्वसु ।
 ते मा रक्षन्तु बिभ्रसम्भरित्रा द्रुत मा सामाद्यवयन्निबन्धवः ५ [११]

अग्निं न मा मथितं सं विधीपः प्र चक्षय कृणुहि वयसो नः ।
 अथा हि ते मव आ सोम मन्यं रेवां इव प्र चरा पुष्टिमच्छ ६
 इषिरेण ते मनसा सुतस्य भक्षीमहि पिडयम्येव रायः ।
 सोम राजन् प्र ण आयुषि तारी रहानीव सूर्यो वासराणि ७
 सोम राजन् मृळयां नः स्वस्ति तव स्मसि व्रत्याऽस्मस्य विद्धि ।
 अलर्तिं दक्ष उत मनुगिन्क्रो मा नो अर्घो अनुकामं परा दाः ८
 त्वं हि नस्तन्वः सोम गोपा गात्रंगात्रे निषसन्था नृचक्षाः ।
 यत ते वयं प्रमिनाम व्रतानि स नो मृळ सूषसा देव वयः ९
 ऋद्वरेण सवया सचेय यो मा न रिप्येद्वयंश्च पीतः ।
 अयं यः सोमो न्यर्थाप्यस्मे तस्मा इन्द्रं प्रतिर्मिष्यायुः १० [१२]

अप न्या अस्थुरनिरा अमीवा निग्नसन् तमिषीचीग्नेषुः
 आ सोमो अस्मा अरुहद बिहाया अगन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः ११
 यो न इन्दुः पितरो हृत्सु पीतो ऽमर्त्यो मर्त्यो आविवेश ।
 तस्मै सोमाय हविषा विधेम मृळीके अम्य सुमती स्याम १२
 त्वं सोम पितृभिः संविक्रानो ऽनु द्यावापृथिवी आ ततन्थ ।
 तस्मै त इन्द्रो हविषा विधेम वयं स्याम पतयो रयीणाम् १३
 आतारो देवा अधि वोचता नो मा नो निद्रा ईकत मोत जल्पिः
 वयं सोमस्य बिभ्रह प्रियासः सुवीरासो विवथमा ववेम । १४
 त्वं नः सोम बिभ्रतो बयोधा स्वं स्वर्बिदा बिंशा नृचक्षाः ।
 त्वं न इन्द्र ऊतिभिः सजोषाः पाहि पश्चातादुत वा पुरस्तात १५ [१३] १०१८।

अथ वालखिल्यम् ।

(४९) [१]

१० प्रस्कण्यः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा वृद्धी. समा स्तोत्रवृद्धी) ।

अभि प्र वः सुरार्धसु—मिन्द्रमर्चं यथा विदे ।

यो जैतृभ्यो मघवा पुरुवसुः सहस्रेणिव शिक्षति १

शतानीकेव प्र जिगाति धृष्ण्या हन्ति वृत्राणि कृशुषे ।

गिरेरिव प्र रसा अस्य पिन्विर् दवाणि पुरुभोजसः २

आ त्वा सुतासु इन्द्रो मवा य इन्द्र गिर्विणः ।

आपो न वज्रिन्नवोक्त्यं सरः पुणन्ति शूर राधसे ३

अनेहसं प्रतरणं विवक्षणं मध्वः स्वादिष्ठमी पिब ।

आ यथा मन्दसानः किरासि नः प्र क्षुद्रेव त्मना धूषत ४

आ नः स्तोममुप द्रव—द्विषानो अश्वो न सोतृभिः ।

यं ते स्वधावन् त्वदयन्ति धेनव इन्द्र कण्वेषु रातयः ५ [१४]

उग्रं न वीरं नमसोप सेविम विभूतिमक्षितावसुम ।

उद्रीव वज्रिन्नवतो न सिञ्चते क्षरन्तीन्द्र धीतयः ६

यद्ध नूनं यद्वा यजे यद्वा पृथिव्यामधि ।

अतो नो यज्ञमागुर्भिर्महेमत उग्र उग्रेभिरा गहि ७

अजिरासो हरयो ये ते आशवो वाता इव प्रसक्षिणः ।

येभिरपत्यं मनुषः परीयसे येभिर्विष्वं स्वर्हंशे ८

एतावतस्त ईमह इन्द्र सुस्रस्य गोमंतः ।

यथा प्रावा मघवन् मेध्यातिथिं यथा नीपातिथिं धने ९

यथा कण्वे मघवन् त्रसर्वस्यवि यथा एकथे दशव्रजे ।

यथा गोशयि असनोर्कजिष्वनी—न्द्र गोमन्द्रिणयवत १० [१५] (१०४८)

(५०) [१]

१० पुष्टिगुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्र सु ध्रुतं सुरार्धस—मर्ची शकममिष्टये ।

यः सुन्वते स्नुवते काम्यं वसुं सहस्रेणोव मंहते १

शतानीका हेतयो अस्य दुष्टरा इन्द्रस्य समिषो महीः ।

गिरिर्न मुञ्जमा मघवन्तु पिन्वते यदीं सुता अमन्दिषुः २

यदीं सुतास इन्द्रोऽभि प्रियममन्दिषुः ।

आपो न धायि सर्वनं म आ वसो दुर्घाड्वोपं द्वाशुषं ३

अनेहसं वो हवमानमृतये मध्वः क्षरन्ति धीतयः ।

आ त्वा वसो हवमानास इन्द्रव उप स्तोत्रेषु धधिरे ४

आ नः सोमं स्वध्वर इयानो अत्यो न तोशते ।

यं ते स्वदावन् त्वदन्ति गुतयः पौर छन्दयसे हवम ५ [१६]

प्र वीरमुग्रं विविचिं धनस्पृतं विमूतिं राधसो महः ।

उद्रीव वज्रिन्नवतो वसुत्वना सदा पीपथ द्वाशुषं ६

यद्ध नूनं परावति यद वा पृथिव्यां विवि ।

युजान इन्द्र हरिर्महेमत ऋण्व ऋण्वेभिरा गहि ७

इथिरासो हवयो ये ते अस्मिध ओजो वार्तस्य पिप्रति ।

येभिर्नि दस्यु मनुषो निघोषयो येभिः स्वः पृथियसे ८

एतावतस्ते वसो विद्याम शूर नव्यसः ।

यथा प्राव एतं कृत्ये धने यथा वज्रं दशत्रजे ९

यथा कण्वं मघवन् मेधे अध्वरे वीर्यनीथे दमूनसि ।

यथा गोशर्यि अंसिषासो अद्रिबो मयि गोत्रं हरिभिर्यम १० [१७] १०५८

(५१) [३]

१० भुष्टिगुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

यथा मनो सार्वरणो सोममिन्द्रापिबः सुतम् ।

नीपातिथौ मघवन् मेध्यातिथौ पुष्टिगौ भुष्टिगौ सचा १ (१०५९)

पार्श्वद्वाराः प्रसक्तं समसादय च्छयानं जिबिमुद्धितम् ।

सहस्राण्यासिषासद् गवाभृषि-स्वोतो दस्यवे वृकः २

य उक्थेमिर्न विन्दते चिकिद्य कृषिचोदनः ।

इन्द्रं तमच्छा वदु नव्यस्या मृत्य-रिप्यन्तं न भोजसे ३

यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणमानुचु-स्त्रिधातुमुत्तमे पदे ।

स त्विमा विश्वा भूवतानि चिकदु-दादिजनिष्ट पौम्यम् ४

यो नो वाता वसुना-मिन्द्रं तं हूमहे वयम् ।

विद्या ह्यस्य सुमतिं नवीयसीं गमेम गोमंति बजे ५ [१८]

यस्मै त्वं वसो वानाय शिक्षामि स रायस्पोषमश्रुते ।

तं त्वा वयं मघवस्त्रिन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे ६

कदा चन स्तरीरमि नेन्द्र सश्वमि वाशुषे ।

उपापेक्षु मघवन भूय इक्षु ते दानं देवस्य पृच्यते ७

प्र यो नैनक्षे अभ्योजसा क्तिर्वि वधेः शुष्णं निछोषयन् ।

यदेदन्तस्मीन प्रथयन्तुं दिव-मादिजनिष्ट पाथिवः ८

यस्यायं विश्व आर्यो दासः शेवधिषा अरिः ।

तिरश्चिदुर्ये रुशमि पवीरवि तृभ्येन सो अज्यते रयिः ९

तुरण्यवो मधुमन्तं घृतश्रुतं विप्रासो अर्कमानुचुः ।

अस्मे रयिः पपथे वृष्ण्यं शशो ऽस्मे सुवानाम इन्दवः १० [१९] (१०६८)

(५१) [४]

१० आयुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतेत्वृहती) ।

यथा मनी विवस्वति सोमं शक्रापिबः सुतभ ।

यथा त्रिते छन्द इन्द्र जुजोषस्या-यौ मावयसे सचा १

पृषध मेधेयं मातरिश्वनी-न्द्र सुवाने अमन्दथाः ।

यथा सोमं दशक्षिपे दशोण्ये म्युमरश्मावृजूनसि २

य उक्था केवला वृधे यः सोमं धृषितापिबत् ।

यस्मै विष्णुक्षीणिं पदा विचक्रम उप मिक्षस्य धममिः ३ (१०७१)

- यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु चाकनो वाजे वाजिञ्छतक्रतो ।
तं त्वा वयं सुवृधामिव गोदुहो जुहुमसि भवस्यवः ४
- यो नो वृता स नः पिता महो उग्र ईशानकृत ।
अयामस्तुभ्यो मघवा पुरुवसु गौरश्वस्य प्र दातु नः ५ [२०]
- यस्मै त्वं वसो वृनाय महसे स रायस्योर्वमिन्वति ।
वसुवषो वसुषति शतक्रतुं स्तोमेरिन्द्रं हवामहे ६
- कृषा चन प्र युच्छस्यु मे नि पसि जन्मनी ।
तुरीयादित्य हवन्तं त इन्द्रियमा तस्धावमृतं द्विवि ७
- यस्मै त्वं मघवस्मिन्द्र गिर्बणः शिक्षो गिक्षसि वृशुषे ।
अस्माकं गिर उत सुष्टुति वसो कण्ववच्छृणुधी हवम् ८
- अस्तावि मन्म पूर्य ब्रह्मेन्द्राय वाचत ।
पूर्वीकृतस्यं बृहतीरनूषत स्तोतुमेषा असृक्षत ९
- समिन्द्रो रायो बृहतीरधूत सं क्षोणी समु सूर्यम् ।
सं शुक्रासः शुचयः सं गवाशिरः सोमा इन्द्रममन्विषुः १० [२१] (१०७८)

(५३) [५]

८ मेघ्यः कण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

- उग्रं त्वा मघोनां ज्येष्ठं च वृषभाणाम् ।
पुर्मितमं मघवस्मिन्द्र गाविवृमीशानं राय ईमहे १
- य आपुं कुत्समतिषिग्वमर्षयो बावृधानो द्विवेधि ।
तं त्वा वयं हयेश्वं शतक्रतुं वाजयन्तो हवामहे २
- आ नो विश्वेषां रसु मध्वः सिञ्चन्वद्वयः ।
ये परावति सुन्विरे जनेष्वा ये अर्वावतीन्ववः ३
- विश्वे द्वेषांसि जहि चाव चा कृषि विश्वे सन्वन्त्वा वसु ।
शीष्टेषु चिते मविरासो अंशवो यज्ञा सोमस्य तृप्ससि ४ [२२]
- इन्द्र नेदीय एषिहि मितमेषामिक्तुमिः ।
आ शीतम शंतमामिर्मिष्टिमीरा स्वापे स्वापिमिः ५ (१०८१)

आजितुरं सत्पतिं विश्वचर्यणिं कृधि प्रजास्वार्भगम् ।	
प्र सृ तिरा शचीमिर्यं त उक्थिनः कर्तुं पुनत आनुषक्त	६
यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्याम भरेषु ते ।	
वयं होत्राभिरुत देवहृतिभिः ससर्वासो मनामहे	७
अहं हि ते हरिवो ब्रह्म वाजयुगाजिं यामि सद्गोतिभिः ।	
त्वामित्रैव नममे समश्वयुर्गन्धुरग्रे मथीनाम्	८ [२३] (१०८९)

(५४) [६]

८ मातरिष्वा काणवः । इन्द्रः, ३-४ विष्वक् देवाः । प्रगाथः = (विषमा वृद्धी, समा लन्तेवृद्धी) ।

एतत त इन्द्र वीर्यं गीर्भिर्गुणान्ति कारवः ।	
ते स्तोभन्त ऊर्जमावन् घृतश्रुतं पौरासो नक्षन् धीतिभिः	१
नक्षन्त इन्द्रमर्षसे सुकृत्यया येषां सुतेषु भन्वसे ।	
यथा संवर्ते अमवो यथा कृश एवास्मे इन्द्र मत्स्व	२
आ नो विश्वे सजोषसो देवासो गन्तनोप नः	
वसवो रुद्रा अवसे न आ गमः ऽन्ध्रवन्तु मरुतो हवम	३
पूषा विष्णुर्हवन् मे सरस्वत्यवन्तु सप्त सिन्धवः ।	
आपो वातः पर्वतासो वनस्पतिः शृणोतु पृथिवी हवम	४ [२४]

यदिन्द्र राधो अस्ति ते मार्थेन मघवत्तम ।	
तेन नो बोधि सधमाद्यो बूधे भगो वानार्य वृत्रहन्	५
आजिपते नृपते त्वमिन्द्रि नो वाज आ वक्षि सुकतो ।	
वीती होत्राभिरुत देवहृतिभिः ससर्वासो वि शृणिष्वरे	६
सन्ति ह्यर्य आशिष इन्द्र आयुर्जनानाम् ।	
अस्मान् नक्षस्व मघवन्नुपार्वसे धुक्षस्व पिप्युषीमिषम्	७
वयं त इन्द्र स्तोमेभिर्विधेम त्वमस्माकं शतक्रतो ।	
महि स्थूरं शशायं राधो अह्वयं प्रस्कणवाय नि तौशय	८ [२५] (१०९४)

(५५) [७]

५ कृशः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्वश्च । गायत्री, ३, ५ अनुष्टुप् ।

भूरीविन्द्रस्य वीर्यं ।	व्यस्यमभ्यारयति । राधस्ते दस्यवे वृकः	१
ज्ञातं श्वेतासं उक्ष्णो	विषि तारां न रोचन्ते । मद्रा दिवं न तंस्तमः	२
ज्ञातं वेणुञ्छतं शुनः	ज्ञातं चर्माणि म्लानि ।	
ज्ञातं मे बल्बजस्तुका	अरुणीणां चतुःशतम्	३
सुवेवाः स्थं काण्वायना	वयोवयो विचरन्तः । अश्वसो न चङ्क्रमत	४
आदित् सातस्य चर्किर-	आनृतस्य महि श्वः ।	
इयावीरिति भवसन् पथ-	अश्वेषा च न संनशं	५ [२६] (१०९९)

(५६) [८]

५ पृषधः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्वश्च ५ अग्निमूर्यो । गायत्री, ५ पङ्क्तिः ।

प्रति ते दस्यवे वृकः	राधो अवृश्यं ह्वयम् । द्यौर्न प्रथिना श्वः	१
वृश मह्यं पौतक्रतः	सहस्रा दस्यवे वृकः । नित्याद्रायो अमंहत	२
ज्ञातं मे गर्वभानां	ज्ञातमूर्णावतीनाम् । ज्ञातं वासां अति सजः	३
तत्रो अपि प्राणीयत	पूतक्रताये व्यक्ता । अश्वानामिन्द्र पृथ्याम्	४
अचैत्यग्निर्भिकितु-	हव्यवाट स सुमद्रथः ।	
अग्निः शुक्लेण शोचिवा	बृहत् सूर्यो अरोचत । विषि सूर्यो अरोचत	५ [२७] (११०४)

(५७) [९]

४ मेभ्यः काण्वः । अभिनो । त्रिष्टुप् ।

पुषं वेवा क्रतुना पुर्व्येण	युक्ता रथेन तविषं यजत्रा ।	
आगच्छतं नासत्या	शर्वीभि-रिदं तृतीयं सर्वनं पिबाथः	१
युवां वेवाख्यं एकावृशासः	सत्याः सत्यस्य ददृशे पुरस्तात ।	
अस्माकं यज्ञं सर्वनं जुषाणा	पातं सोममश्विना दीर्घग्नी	२
पुनाय्यं तदश्विना कृतं वां	वृषभो विवो रजसः पृथिव्याः ।	
सहस्रं शंसां उत ये गर्विष्ठी	सर्वा इत तौ उप याता पिबध्वे	३ (११०७)

अयं वां भागो निहितो यज्ञे—मा गिरे नसत्योप यातम् ।

पिबन्तं सोमं मधुमन्तमस्मे प्र वाम्वासमवतं शर्वाभिः

४ [२८] (११०८)

(५८) [१०]

३ मेधयः काण्वः । विदेवे देवाः, १ अत्विजो वा । विष्णुः ।

यमृत्विजो बहुधा कल्पयन्तः सचेतसो यज्ञमिमं वहन्ति ।

यो अनुवानो ब्राह्मणो युक्त आसीत् का स्वित् तत्र यजमानस्य संवित् १

एकं एवाग्निबहुधा समिद्ध एकः सूर्यो विश्वमनु प्रभूतः ।

एकैवोषाः सर्वमिदं वि भ्रात्येकं वा इदं वि बभूव सर्वम् २

ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं त्रिचक्रं सुखं रथं सुपर्वं प्ररिचारम् ।

चित्रामघ्रा यस्य योगेऽधिजज्ञे तं वां हुवे अतिं रिक्तं पिबध्ये ३ [२९] (११११)

(५९) [११]

३ सुपर्णः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इमानि वां भागधेयानि सिञ्चत इन्द्रावरुणा प्र महे सुतेषु वाम ।

यज्ञेयज्ञे ह सर्वना भुरण्यथो यत् सुन्वते यजमानाय शिक्षथः १

निष्पिध्वरीरोषधीराप आस्ता मिन्द्रावरुणा महिमानमाज्ञात ।

या सिञ्चतु रजसः पारे अध्वनो ययोः शत्रुर्नकिरादेव ओहते २

सत्यं तदिन्द्रावरुणा कृशस्य वां मध्व ऊर्मिं कुहते सप्त वाणीः ।

तामिर्वाग्वासमवतं शुभस्पती यो वामदग्धो अभि पाति चित्तिभिः ३

घृतप्रपः सौम्या जीरदानवः सप्त स्वसारः सर्वेन क्रतस्य ।

या ह वामिन्द्रावरुणा घृतभ्युतस्तामिर्धत्तं यजमानाय शिक्षतम् ४ [३०]

अवोचाम महते सौमगाय सत्यं त्वेषाभ्यां महिमानमिन्द्रियम् ।

अस्मान् त्विन्द्रावरुणा घृतभ्युत—क्षिभिः सासेभिरेवतं शुभस्पती ५

इन्द्रावरुणा यद्विभ्यो मनीषां वाचो मतिं भुतमदक्षमग्ने ।

यानि स्थानान्यसृजन्त धीरा यज्ञं तन्वानास्तपसान्वयष्यम् ६

इन्द्रावरुणा सौमनसमहन्त रायस्योषं यजमानेषु धत्तम् ।

प्रजां पुष्टिं भूतिमस्मासु धत्तं दीर्घायुत्वाय प्र तिरतं न आपुः ७ [३१] (१११८)

॥ इति बालखिल्यं समाप्तम् ॥

(६०)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ६०-६९]

१० मग्नेः प्रागाथः । अग्निः । प्रागाथः = (विषमा बृहती, स्वमा सतोबृहती) ।

अग्न आ याँऽग्निभिर्होतारं त्वा वृणीमहे ।

आ त्वाग्मनस्तु प्रयंता हविष्मती यजिष्ठं बर्हिशसर्वं १

अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः सुचक्षुरन्त्यध्वरं ।

ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहे ऽग्निं यज्ञेषु पुर्व्व्यम् २

अग्ने कविर्विधा असि होता पावक यक्ष्यः ।

मन्द्रो यजिष्ठो अध्वरेष्वीन्द्रो विप्रभिः शुक्र मन्मभिः ३

अद्रोद्यमा बहोऽज्ञतो यविष्ठ्य देवो अजस्र वीतये ।

अभि पर्यासि सुधिता वसो गहि मन्दस्व धीतिर्महिताः ४

त्वमित् सप्रथा अस्यग्ने त्रातक्रतस्कविः ।

त्वां विप्रांसः समिधान दीविष आ विवासन्ति वेधसः ५ [३२]

शोचा शोचिष्ठ दीविहि विशे मयो रास्व स्तोत्रे महाँ असि ।

देवानां शर्मन् मम सन्तु सुरयः शत्रुबाह्वः स्वग्रयः ६

यथा चिद् बृद्धमृतस्य मग्ने संजूर्वसि क्षमि ।

एवा दह मित्रमहो यो अस्मधुग दुर्मन्मा कश्च वेनति ७

मा नो मताय रिपवे रक्षस्विन् माघशंसाय रीरधः ।

अग्नेधन्निस्तरणिभिर्यविष्ठ्य त्रिवेभिः पाहि पायुभिः ८

पाहि नो अग्न एकया पाप्मुत द्वितीयया ।

पाहि गीर्मिस्तिष्ठमिर्कजां पते पाहि चतसुभिर्वसो ९

पाहि विश्वस्माद्वक्षसो अराव्याः प्र स्म वाजेषु नोऽव ।

त्वामिद्धि नेविष्टं देवतातय आपि नक्षामहे वृधे १० [३३]

आ नो अग्ने वयोवृधं रयिं पावक शंस्यम् ।

रास्वा च न उपमाते पुरुस्पृहं सुनीती स्वयंशस्तरम् ११

येन वंसाम् पृतनासु शर्धतस्तरन्तो अर्य आदिशः ।

स त्वं नो वर्ध प्रयसा शचीवसो जिन्वा धियो वसुविपः १२

शिशानो वृषभो यथाग्निः शुक्ले दधिध्वत् ।

क्षिप्त्वा अस्य हनवा न प्रतिवृधे सुजग्मः सहसो यद्गुः १३ (११११)

- नहि ते अग्ने वृषभ प्रतिधृषे जम्भासो यद्वितिष्ठसे ।
 स त्वं नो होतः सुहृतं हविष्कृधि वंसा नो वार्या पुरु १४
- शेषे वनेषु मात्रोः सं त्वा मतीस इन्धते ।
 अतन्द्रो हव्या वहसि हविष्कृत आदिद वेवेषु राजसि १५ [१४]
- सप्त होतारस्तमिर्वीळते त्वा ऽग्ने सुत्यजमह्वयम् ।
 भिनत्स्याद्वि तपसा वि शोचिषा प्राग्ने तिष्ठ जनां अति १६
- अग्निमग्निं वो अधिगुं हुवेम वृक्तबर्हिषः ।
 अग्निं हितप्रयसः शश्वतीष्वा ऽऽ होतारं चर्षणीनाम १७
- केतेन शर्मन् त्सचते सुषामण्यमे तुभ्यं चिकित्वा ।
 इषण्यया नः पुरुषपुमा भर वाजं नेदिष्ठमृतये १८
- अग्ने जरितर्विशपति स्तेपानो देव रक्षसः ।
 अप्रोषिवान् गृहपतिर्महां असि विवस्वापुर्दुरोणयुः १९
- मा नो रक्ष आ वेशीवाघृणीवसा मा यातुर्यानुमावताम् ।
 पुरोगव्युत्यनिरामप शुधमग्ने सेध रक्षस्विनः २० [३५] (११३८)

(६१)

१८ भर्गः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रागाथः = (विषमा वृद्धती, सप्त सतोवृद्धती,) १७ शंकुमती ।

- उभयं शृणवन्न न इन्द्रो अर्वागिदं वचः ।
 सन्नाच्या मघवा सोमपीतये प्रिया शविष्ठ आ गमत् १
- ते हि स्वराजं वृषभं तमोजसे धिषणे निष्टतक्षतुः ।
 उतोपमानां प्रथमां नि वीदसि सोमकामं हि ते मनः २
- आ वृषस्व पुरुवसा सुतस्येन्द्रान्वसः ।
 विष्वा हि त्वा हरिवः पुत्सु सासहि मधुष्टं चिद् वधूषणिम् ३
- अप्रामिसत्य मघवन् तथेदस दिन्व कृत्वा यथा वशः ।
 सनेम वाजं तव शिभिन्नवसा मुक्षु चिद्यन्तो अद्रिषः ४
- शरधुर्दुषु शचीपत इन्द्र विश्वामिळतिभिः ।
 भगं न हि त्वा पशसं वसुविदमनु शूर चरामसि ५ [३६] (११४१)

पौरो अश्वस्य पुरुकृद् गवाम्—स्पुस्तो देव हिरण्ययः ।	
नकिर्हि वानं परिमर्षिषन् त्वे यद्यद्यामि तदा मरं	६
त्वं होहि चरंवे विदा भगं वसुसये ।	
उद् वावृषस्व मघवन् गर्विष्टय उक्विन्द्राश्वमिष्टये	७
त्वं पुरु सहस्राणि शतानि च यूथा वानार्यं महंस ।	
आ पुरंदुरं चक्रम विप्रवचस इन्द्रं गायन्तोऽवसे	८
अविषा वा यदविध—द्विषो वेन्द्र ते वचः ।	
स प्र ममन्दन् त्वाया शतक्रतो प्राचामन्यो अहंसन	९
उग्रबाहुर्भक्षकृत्वा पुरंदुरो यदि मे शृणुवद्भवंम् ।	
वसुयवो वसुपति शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे	१० [३७]
न प्रापासो मनामहे नारायासां न जल्हवः ।	
यदिञ्जिवन्द्रं वृषणं सचा सुते सखायं कृणवामहे	११
उग्रं युयुज्म घृतनासु सासहि—मृणकातिमदाभ्यम् ।	
वेदा मुमं चित सनिता रथीतमो वाजिनं यमिषु नशान्	१२
यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि ।	
मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतिमि—र्वि द्विषो वि मृधो जहि	१३
त्वं हि राधस्पते राधसो मुहः क्षयस्यासि विधतः ।	
तं त्वा वयं मघवञ्जिन्द्रं गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे	१४
इन्द्रः स्पृष्टुत वृत्रहा परंस्पा नो वरेण्यः ।	
स नो रक्षिषञ्जरमं स मध्यमं स पश्चात् पातु नः पुरः	१५ [३८]
त्वं नः पश्चादधरादुत्तरात् पुर इन्द्र नि पाहि विश्वतः ।	
आरे अस्मत् कृणुहि वैर्यं भय—मारे हेतीरदेवीः	१६
अद्याद्या श्वःश्व इन्द्र त्रास्यं पुरे च नः ।	
विश्वा च नो जरितुन् त्सत्यते अहा दिवा नक्तं च रक्षिषः	१७
प्रमङ्ग्री शूरो मघवा तुवीर्मघः संमिश्रो वीर्याय कम ।	
उभा ते बाहू वृषणा शतक्रतो नि या वज्रं मिमिक्षतुः	१८ [३९] (११५६)

(६१)

१२ प्रगाथो घौरः काचः । इन्द्रः । पङ्क्तिः, ७-९ वृत्ती ।

प्रो अस्मा उपरतुति भरता यज्जुजोषति ।	
उक्थैरिन्द्रस्य माहिं वयो वर्धन्ति सोमिनो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	१
अयुजो असमा नृभि रेकः कूष्टीरयास्यः ।	
पूर्वीरति प्र वावृधे विश्वा जातान्योजसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	२
अहितेन चिद्वता जीरदानुः सिषासति ।	
प्रवाच्यमिन्द्र तत् तव वीर्याणि करिष्यन्तो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	३
आ याहि कृणवाम त इन्द्र ब्रह्माणि वर्धना ।	
येभिः शविष्ठ चाकनो भद्रमिह भवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	४
धूषतश्चिद् धूषन्मनः कृणोषीन्द्र यत् त्वम् ।	
तीव्रे सोमैः सपयंतो नमोभिः प्रतिभूषतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	५
अव चष्ट ऋचीषमो ऽवतां इव मानुषः ।	
जुष्टी दक्षस्य सोमिनः सखायं कृणते युजं भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	६ [४०]

विश्वे त इन्द्र वीर्यं वेवा अनु कर्तुं ददुः ।	
भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुष्टुत भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	७
गुणे तविन्द्र ते शव उपमं वेवतातये ।	
यद्धंसि वृत्रमोजसा शचीपते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	८
समनेव वपुष्यतः कृणवन्मानुषा युगा ।	
विदे तविन्द्रश्चेतनमथ भृतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	९
उज्जातामिन्द्र ते शव उत त्वामुत तव कर्तुम् ।	
भूरिगो भूरि वावृधु मर्षवन् तव शर्मणि भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	१०
अहं च त्वं च वृत्रहन्तसं युज्याव सनिभ्य आ ।	
अरातीषा चिद्विषो ऽनु नो शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	११
सत्यमिद् वा उ तं वपुमिन्द्रं स्तबात्र नानृतम् ।	
महाँ असुन्वतो वधो भूरि ज्योतीषि सुन्वतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।	१२ [४१] (११९८)

(६३)

११ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री । १, ४-५, ७ अनुष्टुपः । १० त्रिष्टुपः ।

स पूर्यो महानां वेनः कर्तुमिगानजे । यस्य द्वारा मनुष्पिता कुक्षेषु धियं आनजे १
 त्रिषो मानं नोत्सवन् त्सोमपुण्डासो अद्रयः । उक्था ब्रह्मा च शंस्या २
 स विद्वौ अङ्गिरोम्य इन्द्रो गा अवृणादप । स्तुषे तदस्य पौंस्यम ३
 स प्रलथा कविबुध इन्द्रो वाकस्य वक्षणिः । शिवा अकंस्य होमं न्यस्मथा गन्धर्वमे ४
 आहू नु ते अनु कर्तुं स्वाहा वरस्य यज्यवः । श्वात्रमका अनृणन्द्दे गात्रस्य वृद्धनं ५
 इन्द्रे बिभ्वानि वीर्या कृतानि कर्त्तवानि च । यमको अध्वरं विदुः ६ [५७]

यत् पाञ्चजन्यया विशेन्द्र घोषा अमृक्षत । अमृत्तुणाद्गृह्णां विप्राः ७ यो मानस्य स क्षयः ७
 इयम् ते अनुष्टुतिः श्रुकुषे तानि पौंस्या । प्रावक्ष्यकस्य वतंनिम ८
 अस्य वृष्णो व्योदनं उरु क्रमिष्ट जीवमे । एवं न पृथ्व आ दैवे ९
 तद्गृध्राणा अवस्सर्वो युष्मामिर्वक्षपितरः । स्याम मरुन्वतो वृधे १०
 बह्वृत्विषाय धाम्न ककभिः शूर नोनुमः । जेषामिन्द्र त्वया युजा ११
 अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासां वृत्रहत्य भर्गुहती सृजोपाः ।
 यः शंसते स्तुवते धारि पृथ इन्द्रज्येष्ठा अस्मौ अवन्तु कुवाः १२ [४३] (११८०)

(६४)

११ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

उत् र्वा मन्वन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अव ब्रह्माद्रिषो जहि १
 एवा एणीरराधसो नि बाधस्व महौ अंसि । नहि त्वा कश्चन प्रति २
 त्वमीशिषे सुताना मिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ३
 एहि प्रेहि क्षयो वि व्याडघोषश्चरणीनाम् । आमे पृणासि रोदसी ४
 त्वं चित् पर्वतं गिरि शतवन्तं सहस्रिणाम् । वि स्तोतृभ्यो रुगोजिथ ५
 वयम् त्वा दिवा सुते वयं नक्तं हवामहे । अस्माकं काममा पृण ६ [४४]
 कः स्य वृषभो युवा तुषिग्रीवो अनानतः । ब्रह्मा कस्तं संपर्यति ७
 कस्य स्थित सचनं वृषा जुजुष्वौ अव गच्छति । इन्द्रं क उ सिद्धा चके ८
 कं ते वृना असक्षत वृत्रहन् क सुवीर्या । उक्थे क उ सिद्धन्तमः ९ (११८९)

अयं ते मानुषे जने सोमः पुरुषु सूर्यते । तस्येहि प्र देवा पिब	१०
अयं ते शर्यणावति सुपोमायामधि प्रियः । आर्जिकीर्ये मदिन्तमः	११
तमद्य राधसे महे चारुं मदाय घृष्टये । एहीमिन्द्र देवा पिब	१२ [४५] (११९२)

(६५)

१० प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्र प्रागपागुवृद्ध न्यग्वा ह्यसे नृभिः । आ याहि तूर्यमाशुभिः	१
यद्वा प्रसवणे द्विवो मादयांसि स्वर्णरे । यद्वा समुद्रे अन्धसः	२
आ त्वा नीमिहामुनं ह्रवे गामिव भोजसे । इन्द्र सोमस्य पीतये	३
आ तं इन्द्र महिमानं हरयो देव ते महः । रथे वहन्तु बिभ्रतः	४
इन्द्रं गृणीष उ स्तुषे महौ उग्र ईशानकृत । एहि नः सुतं पिब	५
सुतावन्तस्त्वा वयं प्रयस्वन्तो हवामहे । इदं नो बहिरासदं	६ [४६]
याचिद्धि शश्वतामसीन्द्र साधारणस्त्वम । तं त्वा वयं हवामहे	७
इदं ते सोम्यं मध्व-धुक्षन्निभिर्नरः । जुषाण इन्द्र तत पिब	८
विश्वो अयौ विपश्चितो ऽति म्यस्तूयमा गहि । अस्मै धेहि श्रवो बृहन्	९
दाता मे पृषतीनां राजा हिरण्यवीनाम । मा देवा मघवा रिपत	१०
सहस्रं पृषतीनामधि श्वन्द्रं बृहन् पृथु । शुक्रं हिरण्यमा ददं	११
नषातो दुर्गहस्य मे सहस्रेण सुराधसः । श्रवो देवेष्वक्त	१२ [४७] (११०४)

(६६)

१५ कलिः प्रगाथः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा वृहती, समा सतोवृहती), १५ अनुष्टुप् ।

तरेभिर्वो विदद्रसु-मिन्द्रं सुबाधं ऊतये ।	
बृहद्रायन्तः सुतसेमि अध्वरे ह्रवे भरं न कारिणम्	१
न यं दुधा वगन्ते न स्थिरा मुरो मदे सुशिप्रमन्धसः ।	
य आहत्यां शशमानार्यं सुन्वते वाता जरित्र उक्थ्यम्	२
यः शक्रो मुक्षो अश्वयो यो वा कीजो हिरण्यर्यः ।	
स ऊर्वस्य रजयत्यपावृति-मिन्द्रो गव्यस्य वृत्रहा	३
निन्नातं चिद्यः पुरुसंभूतं वसू-विद्वर्षति वृशुषे ।	
वज्री सुशिग्रो हर्यश्व इतं कर्ददिन्द्रः कत्वा यथा वशीत	४ (११०८)

यद्वाबन्धं पुरुहुत पुरा चिच्छूर नृणाम् ।

वयं तत् तं इन्द्र सं भ्रमामसि यज्ञमुक्थं तुरं वचः

५ [४८]

सचा सोमेषु पुरुहुत वज्रिवो मदाय द्युक्ष सोमपाः ।

त्वमिद्धि ब्रह्मकृते काम्यं वसु देष्टः मुन्वते भुवः

६

वयमेनमिवा ह्यो ऽपीमेहे वज्रिणम् ।

तस्मा उ अद्य संमना सुतं मरा ऽऽ नूनं भूषत श्रुते

७

वृकश्चिवस्य वारुण उरामधि रा वपुनेषु भूषति ।

सेमं नः स्तोमं जुजुषाण आ गृहीन्द्र प्र चित्रया धिया

८

कदु न्वः स्याकृत मिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् ।

केनो नु कं भोमतेन न शुश्रुवे जनुषः परि वृत्रहा

९

कदू महीरधृष्टा अस्य तविषीः कदू वृत्रघ्नो अमृतम् ।

इन्द्रो विश्वान् बेकनाटी अहदंश उत कत्वा पणौरभि

१० [४९]

वयं वा ते अपूर्येन्द्र ब्रह्माणि वृत्रहन ।

पुरुतमासः पुरुहुत वज्रिवो भूतिं न प्र भ्रमामसि

११

पूर्वाभिद्धि त्वे तुविर्कूर्मिन्नाशसो हवन्त इन्द्रोतयः ।

तिरश्चिवयः सषना वसो गहि शविष्ठ भुधि म हवम

१२

वयं वा ते त्वे इन्द्रिन्द्र विषा अपि प्ससि ।

नहि त्वबुन्यः पुरुहुत कश्चन मघवन्नस्ति मर्हिता

१३

त्वं नो अस्या अमन्तरुत क्षुधां ऽभिर्शस्तेरव स्पृधि ।

त्वं न ऊती तव चित्रया धिया शिक्षा शविष्ठ गानुवित्

१४

सोम इहः सुतो अस्तु कलयो मा बिभीतन ।

अपेवेष ध्वस्मारयति स्वयं घैषो अपायति

१५ [५०] (१२१९)

(६७)

११ मन्त्रः साम्यः, मैत्रावरुणिर्मान्यः, बहवां वा मन्त्र्या जालनदाः ।

आदित्याः, १०-११ अदितिः । गायत्री ।

त्वान् नु क्षत्रिणो अब आदित्यान् याचिषामहे । सुमूलीकां अभिष्टंय १

मित्रो नो अत्यैकतिं वरुणः पर्वदयमा । आदित्यासो यथा विदुः २

तेषां हि चित्रमुक्थं वरुणमस्ति वागुषे । आदित्यानामरुक्ते ३

(१२२२)

महिं वो महतामवा वरुण मित्रार्यमन । अवांस्या वृणीमहे	४
जीवान नो अभि धेतनाऽऽदित्यासः पुरा हथान । कर्द्ध स्थ हवनभुगः	५ [५१]
यद्रः श्रान्तार्य मुन्वते करुयमस्ति यच्छर्दिः । तेना नो अधि वोचत	६
अस्ति देवा अहोरुर्वभि रत्नमनागसः । आवित्वा अर्द्धतेनसः	७
मा नः सेतुः मिषदुयं मह वृणक्तु नस्पति । इन्द्र इच्छि भुतो वशी	८
मा नो मुचा गिगणा वजिनानामविष्यवः । देवा अभि प्र मृक्षत	९
उत त्वामदिते म ह्यवे वृष्य वृषे । सुमुच्छीकाममिष्ये	१० [५२]
परि वीने गभीर आ उग्रपुत्रे जिघांसतः । मार्किस्ताकस्य नो रिषत	११
अनेहो न उरुवज उरुचि वि प्रसंतवे । काधि नोकार्य जीवसे	१२
ये मूर्धानः क्षितीना मदधामः स्वयंशसः । व्रता रक्षन्ते अद्वहः	१३
ते न आश्रो वृकाणा मादित्यासो मुमोचत । स्तेन वृद्धभिवादिन	१४
अपो पु ण इयं शरु गादित्या अप दुर्मतिः । अस्मदेवजंनुषी	१५ [५३]
शश्वद्धि वः सुदानव आदित्या कृतिभिर्वयम् । पुरा नूनं बुमुग्महे	१६
शश्वन्ते हि प्रचतमः प्रतियन्ते चिदेनसः । देवाः कृणुथ जीवसे	१७
त न मु नो नयं मन्यम् आदित्या यन्मुमोचति । बन्धाद्वृद्धभिवादिन	१८
नास्माकमस्ति तत तर आदित्यासो अतिष्कदे । युयमस्मभ्यं सुव्रत	१९
मा नो हतिर्विवस्वत आदित्याः कुत्रिमा शरुः । पुरा नु जरसो वधीत	२०
वि पु द्वेषा व्यंहति मादित्यासो वि महितम् । विष्वग्वि वृहता रयः	२१ [५४] (१०४०)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३८]

(६८)

१९ प्रियमेध आक्षिरसः । इन्द्रः १४-१९ अश्वमेधोः गायत्री, अनुष्टुप्मुखः प्रगाथः =
(अनुष्टुप्-गायत्री) १, ४, ७, १० अनुष्टुप्, १६ शंकुमती ।

आ त्वा रथं यथोतयं मुष्मार्थं वर्तयामसि । तुविकुर्मृतीषहमिन्द्र शर्विष्ठ सत्यंते १
तुर्विगुप्तं तुर्विक्रता शचीवः विश्वया मत । आ पपाथ महित्वना २
यस्यं त महिना महः परि उमायन्तमीयतुः । हस्ता वज्रं हिरण्ययम् ३
विश्वानरस्य वृष्पति मनानतस्य शर्वसः । एवैश्च चर्षणीना मृती हुवे रथानाम् ४
अमिष्ये सदावृधं स्वर्माक्रेषु यं नरः । नाना हवन्त ऊतये ५ [१]

पुगेमात्रमुचीषम मिन्द्रमुग्रं सुरार्धसम् । ईशानं चिद्रूपनाय ६
तन्तमिद्रार्धसं मह इन्द्रं चोदामि पीतये । यः पुर्यामनुष्टुतिमीशे कृष्टीनां नूतः ७ (१०४०)

न चर्यते शवसान सख्यमानंश मन्यः । नकिः शवांसि ते नशन	८
त्वातांसुत्वा युजा ऽप्सु सुयं महच्छनम् । जयम् पुन्सु वज्रिवः	९
तं त्वा यज्ञेभिरीमहे तं गीभिर्गोवणस्तम ।	
इन्द्र यथा चिवाविध वाजेषु पुरुमाप्यम	१० [८]
यस्य ते स्वाधु मख्य स्वाही प्रणीतिरद्वियः । युजा वितन्तुमाप्यः	११
उरु णस्तन्वेडे तन उरु क्षयाय नम्कृधि । उरु णो यन्धि जीधसं	१२
उरुं नृष्यं उरुं गवं उरुं रथाय पन्थाम । कुर्वीति मनामह	१३
उप मा षड् द्वाहा नरः सोमस्य हृष्या । तिष्ठन्ति स्वावुगतयः	१४
ऋज्जविन्द्रोत आ र्वु हरी ऋक्षस्य मुनवि । आश्वमेधस्य रोहितः	१५ [९]
सुर्वी आतिथिगं स्वमीशुर्गर्क्षे । आश्वमेधे सुपशंसः	१६
वृळ्वा आतिथिग इन्द्रोते वधूमतः । मवां पूतकती मनम	१७
गुं चेतद्वषण्यन्त्यन्तर्ज्जेष्वरुषी । स्वमीशुः कशावती	१८
७ युन्मे वाजबन्धवा नितिनमुश्चन मयः । अवद्यमधि वीधरत	१९ [४] (११५९)

(६९)

१८ प्रियमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः, ११ (अश्वमेधस्य) विधवे देवाः, ११ (उत्तराश्वमेधस्य) - १२ वरुणः ।

अनुष्टुपः १ उज्जिन् ४-६ गायत्री, ११, १२ पङ्क्तिः, १५ १८ वृत्तः ।

प्रप वक्षिद्युममिषं सन्वर्द्धति यन्वदेव । धिया वां मेधसातय पुरंध्या विवामति	१
नदं व आवतीनां नदं योयुवतीनाम । पतिं वा अध्यानां धेनुनामिष्टयमि	२
ता अस्य सुवर्वाहसः सोमं श्रीणन्ति पृथ्रयः ।	
जन्मन कुवानां विशः क्षिप्वा रोचनं विवः	३
अभि प गोपतिं गिं-न्द्रमचं यथा विदे । सूनं सन्यस्य सन्पतिम	४
आ हरयः ससृजिरे ऽरुषीरधि बर्हिणि । यत्राभि संनवामहे	५ [५]
इन्द्राय गार्वा आशिरे वृकुलं वज्रिणे मधु । यत सीमुपहरे विदत	६
उद्यद्भ्रस्य विष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वहि ।	
मर्धः पीत्वा संचेवहि त्रिः सप्त सस्युः पदे	७
अर्चन्त प्राचन्त प्रियमेधासो अर्चन्त । अर्चन्तु पुत्रका उत पुरं न धूणवर्चन्त	८
अव स्वरति गर्गरो गोधा परि सनिष्पणत ।	
विकृत परि चनिष्कवु-दिन्द्राय ब्रह्मोद्यन्तम	९ (११६८)

आ यत् पतन्त्येन्यः सुबुधा अनपस्फुरः । अपस्फुरं गृभायत् सोममिन्द्राच्च पातये १० [६]

अपादिन्द्रो अपाकुम्भिर्विश्वे वेवा अमत्सत ।

वरुण इन्द्रिह क्षयत तमापो अभ्यनूयत वत्सं संशिश्वरीरिव ११

मदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुर्वं सूर्यं सुषिरामिव १२

यो व्यतीरफाणयत सूर्युक्ताँ उप वाशुषे । तको नेता तदिदं पुरुषमा यो अमुच्यत १३

अतीदृ ग्राक ओहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ।

मिनत् कुनीन ओबुन पच्यमानं परो गिरा १४

अर्भको न कुमारको ऽधि तिष्ठन् नवं रथम् । स पक्षन्महिषं भृगं पित्रे मात्रे विमुक्तुम् १५

आ तू सुशिप दंपते रथं तिष्ठा हिरण्ययम् ।

अध द्युक्षं संचेवहि सहस्रपादमरुषं स्वस्तिगामनेहसम् १६

तं घेमित्था नमस्विन उप स्वराजमासते ।

अर्थं चिदस्य सुधितं यदंतव आवर्तयन्ति वाबने १७

अनु प्रत्नस्यौकसः प्रियमेधास एषाम् ।

पूर्वामनु प्रयति वृक्तबहिषो हितप्रयस आशत १८ [७] (११७७)

(७०)

[मष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ७०-८०]

१५ पुरुहन्मा आङ्गिरसः । इन्द्रः । वृहती; १-६ प्रगाथाः (विपमा वृहती, समा सतोवृहती),

१७ शकुमती, १३ उष्णिक्, १४ अतुष्टुप्, १५ पुरुषिणक् ।

यो राजा चर्षणीनां याता रथेमिरभिगुः ।

विश्वसां तरुता पुतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गुणे १

इन्द्रं तं शुभ्रं पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य द्विता विधर्तरि ।

हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो सहो विवे न सूर्यः २

नकिष्टं कर्मणा नश—द्यश्चकार सदावृधम् ।

इन्द्रं न यज्ञैर्विश्वगूर्तमृध्वस—मधृष्टं धृष्णवोजसम् ३

अपाक्वमुग्रं पुतनाम् सासहिं यस्मिन् महीरुरुज्यः ।

स धेनवां जायमाने अनोनवु—द्यावः क्षामो अनोनवुः ४

यद्व्याव इन्द्र ते शतं शतं भूर्मीरुत स्युः ।

न त्वा वज्रिन् त्सहस्रं सूर्या अनु न जातमप्यु गोवृसी ५ [८] (११८१)

आ पमाथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ट शर्वसा ।
 अस्मौ अंब मघवन् गोमति वजे वज्रिञ्चित्राभिरुतिभिः ६
 न सीमदेव आप-दिषं दीर्घायो मर्त्यैः ।
 एतन्वा चिद्य एतशा युयोजते हरी इन्द्रो युयोजते ७
 तं वो महो महाय-मिन्द्रं वृणार्य सक्षणिम् ।
 यो गाधेषु य आरणेषु हव्यो वाजेष्वस्ति हव्यः ८
 उदू षु णो वसो महे मृशस्व शूर राधसे ।
 उदू षु मद्ये मघवन् मघराय उर्विन्द्र शर्वसे महे ९
 त्वं न इन्द्र क्रतुयु-स्त्वानिको नि तृप्सि ।
 मध्ये वसिष्व तुविनुम्योर्वो-नि व्रासं शिश्रथो हर्धेः १० [९]

अन्यव्रतममानुष-मयज्वानमदेवयुम् ।

अब स्वः सत्ता बुधुवीत पर्वतः सुग्राय द्युपुं पर्वतः ११
 त्वं न इन्द्रात्तां हस्ते शविष्ट वावने । धानानां न सं गृभायाम्मयु-र्हिः सं गृभायाम्मयुः १२
 सत्तायः क्रतुमिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुति भोजः सुरियो अह्यः १३
 भूरिमिः समह कर्षिमि-बर्हिष्मद्भिः स्तविष्यसे ।
 यद्वित्थमेकमेकमि-च्छर वत्सान् पंगवदः १४
 कर्णगृह्या मघवा शौरवेव्यो वत्सं नस्त्रिभ्य आनयत । अजां सुरिनं धातवे १५ [१०] (१०९०)

(७९)

१५ सुदीति-पुरुमीळ्हावाङ्गिरसौ, नयावाङ्ग्यनरः । अग्निः । गायत्री,
 १०-१५ प्रगाथः= (विषमा वृहती, समा सतोवृहती) ।

त्वं नो अग्रे महोमिः पाहि विश्वस्या अरतिः । उत द्विषो मर्त्यस्य १
 नहि मनुः पौरुषेय ईशे हि वः प्रियजात । त्वमिदं क्षपावान् २
 स नो विश्वेमिदं वैमि-रुजो नपाद्भद्रशोचे । रयिं देहि विश्ववारम् ३
 न तमग्रे अरातयो मर्ते युवन्त रायः । यं त्रायसे वाम्बांसम् ४
 यं त्वं विप्र मेघसाता-वर्धे हिनोषि धनाय । स तवोती गोषु गन्ता ५ [११]

त्वं रयिं पुरुषीर-मग्ने वृशुषे मर्तीय । प्र णो नय वस्यो अच्छ ६
 उरुष्या णो मा परा स अघायते जातवेदः । दुराध्येर्द्ध मर्तीय ७ (११९९)

अग्ने माकिण्टे देवस्य । रातिमर्देवो युयोत । त्वमीशिणे वसूनाम्	८
म नो वस्व उप मा—स्यूर्जो नयान्माहि नस्य । सस्व वसो जरितृभ्यः	९
अच्छा नः शीरशोचिषं गिरो यन्तु दशतम् ।	
अच्छा यज्ञासो नमसा पुरुवन्तु । पुरुप्रशस्तमुतये	१० [१२]
अग्निं सृजुं सहसो जातवेदम् । वानाय वार्याणाम् ।	
द्विता यो भुवृसृता मर्त्येष्ववा हाता मन्दतमो विशि	११
अग्निं वो इवयज्यया । अग्निं प्रयत्यध्वरं ।	
अग्निं धातुं प्रथममग्निमर्वा—त्यग्निं क्षेत्राय सार्धसे	१२
अग्निरियां सम्ये वृदातु न । द्वेष्टो यो वार्याणाम् ।	
अग्निं तोकै तनये शश्वदीमहं वसुं सन्तं तनुपाम्	१३
अग्निमीष्टिन्वावसं । गाथाभिः शीरशोचिषम् ।	
अग्निं राये पुरुमीळह भुतं नरो । अग्निं सुदूतये छादः	१४
अग्निं द्वेषो योतवे नो गृणीम—स्यग्निं शं योश्च दातव ।	
विश्वामु विश्वंषितेव हव्या भुवद्वस्नुकंषुणाम्	१५ [१३] (१३००)

(७०)

१८ हर्यनः प्रागायः । अग्निं हवींषि वा । गायत्री ।

तविकृणुध्वमा गम—दध्वयुर्वनतं पुनः । विद्वौ अम्य प्रशासनम्	१
नि तिग्ममभ्यं । शं सीवृद्धोता मनावधि । जुषाणो अम्य सक्यम्	२
अन्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं परो मनीषया । गृभ्यन्ति जिह्वया ससम्	३
जाम्यतीतप धनुं वयोधा अरुहद्वनम् । हृषदं जिह्वयावधीत	४
चरेन वन्ता रुशोहिह निशूतारं न विन्दते । वेति स्नातव अम्यम्	५ [१४]
उता न्वस्य यन्मह—दध्वाद्योजनं बृहत । वामा रथस्य दृष्टो	६
बृहन्ति सतैका—मप द्रा पञ्च मृजतः । तीर्थे सिन्धोरधि स्वे	७
आ वृशमिर्विवस्वतं इन्द्रः कोशमबुच्यवीन । खेदया त्रिभुता त्रिभः	८
परि त्रिधातुरध्वरं जूणिरेति नवीयसी । मध्वा होतारो अञ्जते	९
सिञ्चन्ति नमसावत मुञ्चावक्तं परिजमानम् । नीचीनवारमक्षितम्	१० [१५]
अभ्यारुमिद्वयं निषिक्तं पुष्करं मधु । अषतस्य विसर्जने	११ (१११८)

गाव उपावतावतं मही यज्ञस्य रप्सुदा । उमा कर्णा हिरण्यया ।	१२
आ सुते सिञ्चत श्रियं रोदस्योरभिधियम् । रसा दधीत वृषभम् ।	१३
ते जानत स्वमोक्षयं सं वत्सामो न मानुभिः । मिथो न सन्त जामिभिः ।	१४
उप स्रक्तेषु बप्सतः कृण्वत धरुणं दिवि । इन्द्रं अग्रा नमः स्वः ।	१५ [१६]
अधुक्षत पिप्युषीमिष मूर्जं समर्पदीमरिः । सूर्यस्य सप्त रश्मिभिः ।	१६
सोमस्य मित्रावरुणो दिता मरु आ दैव । तद्वानुरस्य भेषजम् ।	१७
उतो न्वस्य यत पदं हयतस्य निधान्यम् । परि द्यां जिहयातनन ।	१८ [१७] १३५५

(७३)

१८ गोपवन आश्रयः समर्पिष्या । अश्विनौ । गायत्र्या ।

उदीराधामृतायते युञ्जाधामश्विना रथम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१
निमिषांश्चिज्जवीयसा रथेना यातमश्विना । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	२
उप स्तृणीतमत्रये हिमेन घुममश्विना । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	३
कुहं स्थः कुहं जग्मथुः कुहं द्येनव पतथुः । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	४
यवुद्य कर्हि कर्हि चिच्छ्रुयातमिमं हवम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	५ [१८]
अश्विनां यामहृतमा नेदिष्टं याम्यप्यम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	६
अवन्तमत्रये गृहं कृणुतं युवमश्विना । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	७
वरथे अग्निमातपो वदते वल्गवत्रये । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	८
प्र सप्तर्षिप्राशसा धारासमेरंशायत । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	९
इहा गतं वृषण्वसू गृणुतं म इमं हवम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१० [१९]
किमिदं वां पुराणव ज्जरीतोखि शस्यते । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	११
समानं वां सजात्यं समानो बन्धुरश्विना । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१२
यो वां रजोरस्यश्विना रथो वियाति रोदसी । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१३
आ नो गव्यंमिरदव्यैः सहस्रैरुप गच्छतम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१४
मा नो गव्यंमिरदव्यैः सहस्रैर्मिरितं ख्यतम् । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१५
अरुणप्सुरुषा अमू वरुज्योतिर्कृतावरी । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१६
अश्विना सु बिवाकंश दूक्षं परशुमौ इव । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१७
पुरं न धृष्णवा रुज कृष्णया बाधितो विशा । अन्ति पङ्क्तु वामवः ।	१८ [२०] १३४३

(७४)

१५ गोपवन आश्रयः । अग्निः, १३-१५ आर्क्षः भुतर्वा । १-११ अनुष्टुप्सुखः

प्रगाथाः = (अनुष्टुप् + गायत्री), १३-१५ अनुष्टुप् ।

विशोविंशो वो अतिथिं वाजयन्तः पुरुषियम् ।

आग्निं वो दुर्यं वचः स्तुषे शूषस्य मन्मभिः १

यं जनासो हविष्मन्तो मित्रं न सर्पिरासुतिम् । प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः २

पन्थांसं जातवेदसं यो देवतात्युद्यता । हव्यान्धैरप्यद्वि ३

आर्गन्म वृत्रहन्तमं ज्येष्ठमग्निमानवम् ।

यस्य भुतर्वा बृहन्नाक्षो अनीक एधते ४

अमृतं जातवेदसं तिरस्तमांसि दशतम् । घृताहवन्मीड्यम् ५ [२१]

सबाधो यं जना इमेऽग्निं हव्येभिरीळते । जुह्वानासो यतसुचः ६

इयं ते नव्यंसी मतिरग्ने अधास्पृस्मवा ।

मन्द्रं सुजातं सुकृतोऽमूरं दस्मातिथे ७

सा ते अग्ने शतमा चर्निष्ठा भवतु म्रिया । तया वर्धस्व सुष्टुतः ८

सा युञ्जेद्युग्मिनीं बृहद्गुपोऽश्वसि श्वः । वर्धति वृत्रतूर्यं ९

अश्वमिद्रां रथपां त्वेषमिन्द्रं न सत्पतिम् ।

यस्य श्वांसि तूवंथ पन्थं पन्थं च कृष्टयः १० [२२]

यं त्वा गोपवनो गिरा चर्निष्ठदग्ने अङ्गिरः । स पावक भुध्री हवम् ११

यं त्वा जनास इळते सबाधो वाजसातये । स बोधि वृत्रतूर्यं १२

अहं हुवान आर्क्षे भुतर्वणि मवृच्युति ।

शर्धासीव स्तुकाविनां मृक्षा शीषां चतुर्णाम् १३

मां चत्वार आशवः शर्विष्ठस्य द्रविजवः ।

सुरथासो अभि प्रयो वक्षन् वयो न तुज्यम् १४

सत्यमित्वा महेनवि परुष्णयव देदिशम् ।

नेमापो अश्वदातरः शर्विष्ठादस्ति मर्त्यः १५ [२३] [१३५८]

(७५)

१६ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

युक्ष्वा हि देवहृतमं अश्वो अग्ने रथारिष । नि होवा पुष्यः सवः १

उत नो देव देवा अच्छा बोधो विबुधैः । अद्विष्वा वार्या कृधि २ (१३६०)

त्वं हृ बर्धयिष्यस्य सहस्रः सूनवाहुत	। ऋतावा यज्ञियो भुवः	३
अब्रमग्निः सहस्रिणो बार्जस्य शतितनस्पतिः	। मूर्धा कवी रंरीणाम्	४
तं नेमिमृमवो यथा ऽऽ नमस्व सहस्रतिभिः	। नेदीयो यज्ञमङ्गिरः	५ [२४]
तस्मै नूनमभिर्धेव वाचा विरूप नित्यया	। वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम्	६
कमु चिदस्य सेनया ऽग्नेरपाकचक्षसः	। पणिं गांषु स्तरामह	७
मा नो ब्रवानो विशः प्रस्नातीरिवाम्नाः	। कृशं न ह्रांसुरध्याः	८
मा नः समस्य वृष्यः परिक्षिषसो अंहतिः	। ऊर्मिर्न नावमा बधीत	९
नमस्ते अग्न ओजसे गुणन्ति देव कृष्टयः	। अमरमित्रमर्धय	१० [२५]
कुवित सु नो गविष्टये ऽग्ने संवेचिषो रयिम्	। उरुकृदुर णस्कृधि	११
मा नो अस्मिन् महाधने परा वग्मरभृद्यथा	। संवर्गं सं रयिं जय	१२
अन्यमस्मद्भिथा इय—मग्ने सिर्बक्तु वृच्छुना	। वर्धा नो अमवच्छवः	१३
यस्याजुषमस्विनः शमीमदुर्मत्स्य वा	। तं घेवृग्भिर्बुधावति	१४
परस्या अर्धिं संवतो ऽवर्गो अभ्या तर	। यज्ञाहमस्मि तां अंव	१५
विद्या हि ते पुरा वय—मग्ने पितुर्यथावसः	। अधा ते सुन्नमीमहे	१६ [२६] (१३७४)

(७६)

१० कुरुसुनिः काणवः । इन्द्रः । गायत्री ।

इमं नु मायिनं हव इन्द्रमीशानमोजसा	। मरुत्वन्तं न वृत्रसे	१
अयमिन्द्रो मरुत्संसा वि वृत्रस्याभिन्च्छिरः	। वज्रेण शतपर्वणा	२
वाधुधानो मरुत्संसेन्द्रो वि वृत्रमैरयत्	। सृजन् त्समुद्रिया अपः	३
अयं ह येन वा इव स्वर्मरुत्वता जितम्	। इन्द्रेण सोमपीतये	४
मरुत्वन्तमृजीषिणामोजस्वन्तं विरिञ्चिन्तम्	। इन्द्रं गीर्भिर्हवामहे	५
इन्द्रं प्रजेन मन्मना मरुत्वन्तं हवामहे	। अस्प सोमस्य पीतये	६ [२७]
मरुत्वो इन्द्र मीढः पिबा सोमं शतक्रतो	। अस्मिन् यज्ञे पुरुषुन	७
तुभ्येर्विन्द्र मरुत्वति सुताः सोमासो अद्रिवः	। हृदा हूयन्त उक्थिनः	८
पिबेर्विन्द्र मरुत्संसा सुतं सोमं विविष्टिषु	। वज्रं शिशान ओजसा	९
उत्तिष्ठो जसा सह पीत्वी शिषे अभेषयः	। सोममिन्द्र चमू सुतम्	१०
अनु त्वा रोर्वसी उमे कक्षमाणमकृपेताम्	। इन्द्र यद्दस्युहामवः	११
वाचमृष्टापवीमहं नवसक्तिमृतस्पृशम्	। इन्द्रात् परि तन्वं ममे	१२ [२८] (१३८१)

(७७)

११ कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री. १० ११ प्रगाथाः= (वृहती, समोवृहती) ।

जज्ञानो नु शतकृतुर्वि पृच्छदिति मातरम् । क उयाः के इ शृण्वरे १
आदीं शवस्यबवी दीर्घाभमहीशुवम् । ते पुत्र सन्तु निन्दरः २
समित तान् वृत्रहासिवृत खे अरौ इव खेवया । प्रवृत्ता वसुहामषत ३
एकेया प्रतिघार्पिवत साकं सरांसि त्रिशतम् । इन्द्रः सोमस्य काण्वका ४
अमि गन्धर्वमवृणु दबुधेषु रजःस्य । इन्द्रो ब्रह्मस्य इहधे ५ [२९]

निराविध्यद्विरिभ्य आ धारयत एकमोचनम् । इन्द्रो वृन्दं स्वातनम् ६
शतबन्धन इषुस्तव वृत्रसर्पणं एक इत । यमिन्द्र चक्रे वृजम् ७
तेन स्तानुभ्य आ भर नृभ्यो नारिभ्यो असेवे । सद्यो जान क्रमुष्टिर ८
एता च्यौत्त्रानि ते कृता वर्षिष्ठा नि परीणसा । हृदा वीरुधायः ९

विश्वेन ता विष्णुगर्भं दुरुक्रमस्त्वेषितः ।

शतं महिषान क्षीरपाकमोक्षं ब्रह्ममिन्द्रं मयम १०
तुविक्षं ते सुकृतं सुमयं धनुः साधुर्बुन्दो हिरण्ययः ।
उमा ते ब्रह्म रण्या सुमंस्कृतः स्वपे चिद्वृद्धा ११ [३०] १३५७ ।

(७८)

१० कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री. १० वृहती ।

पुरोळाशं नो अन्धस इन्द्रं सहस्रमा भर । शता च धूर गोनाम १
आ नो भर व्यञ्जनं गामश्वमभ्यञ्जनम् । सचा मना हिरण्यया २
उत नः कर्णशोभना पुरुणि धृष्टवा भर । त्वं हि शृण्विषे वसो ३
नकीं वृथीक इन्द्र ते न मुषा न मुदा उत । नान्यस्त्वच्छूर वाघतः ४
नकीमिन्द्रो निकर्तवे न शक्रः परिशक्तवे । विश्वं शृणोति पश्यति ५ [३१]

स मनुं मर्त्यानामर्द्धो नि चिकीषते । पुरा निश्चिक्कीषते ६
कत्व इत पुणमुदं तुस्यास्ति विधतः । वृत्रघ्नः सोमपात्रः ७
त्वे वसूनि संगता विश्वा च सोम सौमगा । मुदात्वपरिहृता ८
त्वामिदं वयुर्मम कामो गव्युहिरण्ययुः । त्वामश्वयुरेषते ९

तवर्दिन्द्राहमाशा हस्तं दात्रं चना वदे ।

विनस्य वा मघवन् त्वमृतस्य वा पुधि यवस्य काशिना १० [३२] १४०० ।

(७९)

१ कनुभार्गवः । सोमः । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

अयं कनुभर्गमीनो विश्वजिबुद्धिदित सोमः । ऋषिर्विश्वः काव्येन १
 अभ्यूणीति यज्ञस्य भिषक्तिं विश्वं यत तृणम् । प्रेमन्धः स्युस्त्रिः श्रोणो भूतः २
 त्वं सोम तनुकृद्दणो द्वेषोभ्योऽन्यकृतंभ्यः । उरु युन्तामि वरूधम् ३
 त्वं बिन्ती तव वरूधे दिव आ पृथिव्या ऋजीयिन । यार्दीगधस्य निड द्वेषः ४
 अर्थितो यन्ति वेदर्थं गच्छानिद्विषो रातिम । ववुज्युस्त्प्यतः कामम् ५ [३३]

विद्यधत् पुष्ट्यं नष्ट—मुर्वीमृतायुमीरयत । प्रमायुंस्तारुज्वतीर्णम् ६
 सुक्षेबो नो बृळ्वाकु रहतकतुरवानः । भवा नः सोम शं हृदे ७
 मा नः सोम सं बीविजा मा वि बीभिग्था राजन । मा नो हादं विषा वधीः ८
 अब यत स्वे सधस्थं देवानां दुर्मतीगक्षं ।
 राजन्नप द्विषः सध मीढ्वा अप विषः सध ९ [३४] (१४१६)

(८०)

१० एकशर्त्तधस्तः । इन्द्रः । १० देवाः । गायत्री, १० त्रिष्टुप् ।

नह्युन्यं बृळाकरं मर्द्धितारं शतकृतो । त्वं न इन्द्र मृळ्य १
 यो नः शश्वेन पुराविधाऽमृधो वाजसातयं । स त्वं न इन्द्र मृळ्य २
 किमङ्ग रध्रचोर्दनः सुन्वानस्याविनेदसि । कुवित स्विन्द्र णः शकः ३
 इन्द्र प णो रथमव पश्चाच्चित् सन्तमद्विवः । पुरस्तादेन मे कृधि ४
 हन्तो न किमाससे प्रथमं नो रथं कृधि । उपमं वाजयु श्रवः ५ [३५]

अवा नो वाजयुं रथं सुकरं ते किमित् परि । अस्मान् त्सु जिग्युषस्कृधि ६
 इन्द्र हृष्टस्व पूरसि भद्रा त एति निष्कृतम् । इयं धीर्क्रत्वियावती ७
 मा सीमवद्य आ भागुर्वी काष्ठा हिनं धनम् । अपावृत्ता अरन्नयः ८
 तुरीयं नामं यज्ञियं यदा कस्तर्दुश्मसि । आवित् पतिर्न ओहसे ९

अवीवृधद्वो अमृता अमन्दी वेकयुर्वीवा उत याश्वं देवीः ।

तस्मा उ राधः कृणुत प्रशस्तं प्रातर्मक्षू धियावसुजगम्यात् १० [३६] (१४१६)

(८१)

[नबमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ८१-९१]

१ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं चित्रं ग्रामं सं गृभाय । महाहस्ती दक्षिणेन १
विष्मा हि त्वा तुषिकूर्मिं तुषिकृष्णं तुवीमघम् । तुविमात्रमर्षोभिः २
नहि त्वा शूर वेवा न मतीसो दिव्सन्तम् । भीमं न गां वारयन्ते ३
एतो न्विन्द्रं स्तवामे—शानं वस्वं स्वराजम् । न राधसा मर्षिषन्नः ४
प्र स्तोषदुषं गासिष—च्छ्रवत् सामं गीयमानम् । अमि राधसा जुगुरत् ५ [१७]

आ नो भर दक्षिणेना—ऽमि सव्येन प्र मृश । इन्द्र मा नो बसोर्निर्माकृ ६
उप क्रमस्वा भर धृषता धृष्णो जनानाम् । अदाशृष्टरस्य वेदः ७
इन्द्र य उ नु ते अस्ति वाजो विप्रैभिः सन्तित्वः । अस्माभिः सु तं संनुहि ८
सद्योजुर्वस्ते वाजा अस्मभ्यं विश्वश्चन्द्राः । वशैश्च मधू जरन्ते ९ [१८] (१४१५)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३८]

(८२)

१ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ प्र द्रव परावतो ऽर्वावतश्च वृत्रहन् । मध्वः प्रति प्रमर्मणि १
तीवाः सोमांस आ गहि सुतासो मादयिष्णवः । पिबा वृधुरयथोचिषे २
इषा मन्त्रुस्वादु ते ऽरं वराय मन्यवं । भुवत् त इन्द्र शं हृदे ३
आ त्वंशत्रवा गहि न्युक्थानि च हूयसे । उपमे रोचने विवः ४
तुभ्यामग्निभिः सुतो गोभिः श्रीतो मदाय क्रम । प्र सोम इन्द्र हूयते ५ [१]

इन्द्रं श्रुधि सु मे हव—मस्मे सुतस्य गोमतः । वि पीतिं तृप्तिमश्रुहि ६
य इन्द्र चमसेष्वा सोमश्चमूषु ते सुतः । पिबेदस्य त्वमीशिषे ७
यो अन्तु चन्द्रमा इव सोमश्चमूषु ददंशे । पिबेदस्य त्वमीशिषे ८
यं ते श्येनः पदाभरत् तिरो रजस्यस्पृतम् । पिबेदस्य त्वमीशिषे ९ [२] (१४४४)

(८३)

१ कुसीदी काण्वः । विश्वे वेवाः । गायत्री ।

वेवानामिदवो महत् तदा वृणीमहे वयम् । वृष्णामस्मभ्यमृतये १
ते नः सन्तु युजः सदा वरुणो मित्रो अर्यमा । वृष्णासश्च प्रचेतसः २
अति नो विष्पिता पुरु नोभिरपो न पर्षथ । युयमुतस्य रथयः ३ (१४४७)

वामं नो अस्त्वयमन् वामं वरुण शंस्यम् । वामं ह्यवृणीमहे ४
 वामस्य हि प्रचेतस ईशानासो रिशदसः । नेमादित्या अबस्य यत ५ [३]

वयमिन्द्रः सुवानवः क्षियन्तो यान्तो अध्वजा । देवा वृधाय हूमहे ६
 अधि न इन्द्रैषां विष्णोः सजात्यानाम् । इता मरुतो अश्विना ७
 प्र भ्रातृत्वं सुवानवो ऽधं क्षिता संमान्या । मातुर्गर्भे मरामहे ८
 यूयं हि ष्ठा सुवानव इन्द्रज्येष्ठा अभिर्यावः । अधा चिद्भ उत ब्रुवे ९ [४] (१४२३)

(८४)

१ उशना काव्यः । अग्निः । गायत्री ।

प्रेष्टं वो अतिथिं स्तुषे मित्रमिव प्रियम् । अग्निं रथं न वेद्यम् १
 कविमिव प्रचेतसं यं देवासो अधं क्षिता । नि मर्त्येष्ववृधुः २
 त्वं वशिष्ठ ब्राह्मणो नूः पाहि शृणुषी गिरः । रक्षां लोकमुत त्मनां ३
 कषां ते अग्ने अङ्गिर ऊर्जो नपादुपस्तुतिम् । वराय देव मन्यवे ४
 दाशेभ्य कस्य मनसा यज्ञस्य सहसो यहो । कपुं वोच इदं नमः ५ [५]

अथा त्वं हि नस्करो बिम्बा अस्मभ्यं सुक्षितीः । वाज्रद्रविणसो गिरः ६
 कस्य नूनं परीणसो धियो जित्वसि वपते । गोषांता यस्य ते गिरः ७
 तं भर्जयन्त सुकपुं पुरोयावानमाजिषु । स्वेषु क्षयेषु वाजिनम् ८
 क्षेति क्षेमेमिः सा मि नैकिय भन्ति हन्ति यः । अग्ने सुवीर एधत ९ [६] (१४६९)

(८५)

१ कृष्ण माङ्गिरसः । मधिवनौ । गायत्री ।

आ मे हवै नासत्या ऽश्विना गच्छतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये १
 इमं मे स्तोममश्विने—मं मे शृणुतं हवम् । मध्वः सोमस्य पीतये २
 अबं वा कृष्णो अश्विना हवते वाजिनीवसू । मध्वः सोमस्य पीतये ३
 शृणुतं जरितुर्वहं कृष्णस्य स्तुवतो नरा । मध्वः सोमस्य पीतये ४
 कृषिर्वन्तमवाम्यं विप्राय स्तुवते नरा । मध्वः सोमस्य पीतये ५ [७]

गच्छतं ब्राह्मणो गृह—मित्रा स्तुवतो अश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ६
 युवासां रासं रथे वीरुक्ते वृषण्वसू । मध्वः सोमस्य पीतये ७ (१४६९)

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रश्मेना यातमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ८
न मे गिरां नासत्या ऽश्विना प्रावतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ९ [८] (१४७१)

(८६)

५ कृष्ण आङ्गिरसः, विद्वको वा कार्ष्णिः । अश्विनौ । जगती ।

उभा हि कुसा भियजा मयोभुवो भा दक्षस्य वचसो बभूवधुः ।
ता वां विश्वको हवते तनूकथे मा नो वि यौष्टं सस्या मुमोचतम् १
कथा नूनं वां विर्मना उपं स्तव द्युवं धियं ददधुर्वस्यद्वष्टये ।
ता वां विश्वको हवते तनूकथे मा नो वि यौष्टं सस्या मुमोचतम् २
युवं हि प्सा पुरुभुजमेधतुं विष्णाप्ये ददधुर्वस्यद्वष्टये ।
ता वां विश्वको हवते तनूकथे मा नो वि यौष्टं सस्या मुमोचतम् ३
उत त्यं वीरं धनसामृजीणि दूरे चित सन्तमवस हवामहे ।
यस्य स्वादिष्टा सुनतिः पितुर्यथा मा नो वि यौष्टं सस्या मुमोचतम् ४
ऋतेन वेवः सविता शमायत ऋतस्य शृङ्गमुर्विया वि पंपथे ।
ऋतं सासाह महिं चित पृतन्यतो मा नो वि यौष्टं सस्या मुमोचतम् ५ [९] (१४७६)

(८७)

६ कृष्ण आङ्गिरसो, वासिष्ठा वा युष्माकः, प्रियमेध आङ्गिरसो वा । अश्विनौ ।
प्रगाधः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

द्युप्सी वां स्तोमो अश्विना क्विर्विन् सेक आ गतम् ।
मध्वः सुतस्य स त्रिवि प्रियो नरा पातं गौराविबेरिणे १
पिबंतं घृमं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं नरा ।
ता मन्वसाना मनुषो दुरोण आ नि पातं वेदसा वयः २
आ वां विश्वामिहृतिभिः प्रियमेधा अहूषत ।
ता वृत्तिर्यातमुषं वृक्कर्षहिं वा जुष्टं यज्ञं दिविष्टिषु ३
पिबंतं सोमं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं सुमत ।
ता बावृधाना उपं सुष्टुतिं त्रिवो गन्तं गौराविबेरिणम् ४
आ नूनं यातमश्विना ऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः ।
दद्या हिरण्यवर्तनी शुभस्पती पातं सोममृतप्राधा ५ (१४८१)

वयं हि वां हवामहे विपन्त्यवां विप्रांसो वार्जसातये ।
ता वल्गु वृक्षा पुरुवंससा धिया ऽश्विना भ्रुप्लुथा गतम

६ [१०] (१४८९)

(८८)

६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

तं वो वृष्ममृतीषहं वसोर्मन्दानमर्धसः ।

अभि वत्सं न स्वसरेषु धेनव इन्द्रं गीर्भिर्नवामहे १

द्युक्षं मुदानुं तविषीमिरावृतं गिरिं न पुरुभोजसम ।

क्षुमन्तं वाजं श्रुतिनं सहस्रिणं मश्रु गोमन्तमीमहे २

न त्वा बृहन्तो अर्द्रयो वरन्त इन्द्र वीळवः ।

यद्वित्सासि स्तुवते मारुते वसु नकिप्टदा मिनाति ते ३

योद्धासि क्त्वा शर्वसोत वृंसना विश्वा जाताभि मज्जना ।

आ त्वायमर्क ऊतये ववर्तति यं गातामा अत्रीजनन् ४

प्र हि रिरिक्ष ओजसा क्रिवो अन्तैर्यस्परि ।

न त्वा विंश्याच रज इन्द्र पार्थिवमनु स्वधां ववक्षिध ५

नकिः परिष्टिर्मघवन मघस्य ते यद्वाशुपे दशस्यसि ।

अस्माकं बोध्युचर्यस्य चोक्रिता मंहिष्ठो वार्जसातये ६ [११] (१४८८)

(८९)

७ नृमेध-पुरुमेधावाङ्मिर्सा । इन्द्रः । १-४ प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

५-६ अनुष्टुप्, ७ बृहती ।

बृहदिन्द्राय गायत मरुतो वृत्रहन्तमम ।

येन ज्योतिरजनयस्मृतावृधो देवं देवाय जग्मुवि १

अपाधमवृमिशस्तीरशस्तिहा ऽधेन्द्रो द्युह्यामवत् ।

देवास्त इन्द्र सख्याय येमिरे वृहज्जानो मरुद्गण २

प्र ष इन्द्राय बृहते मरुतो ब्रह्मार्थत ।

वृत्रं हनति वृत्रहा शतक्रतुर्वज्रेण शतपर्वणा ३

अभि प्र मर धृषता धृषन्मनः श्वश्वित ते असद्वृहत् ।

अर्षन्त्वापो जवसा वि मातरो हनो वृत्रं जया स्वः ४ (१४९१)

यज्जायथा अपूर्व्यं मघवन् वृत्रहत्याय । तत् पृथिवीमप्रथय—स्तदस्तभ्रा उत धाम्	५
तत् ते यज्ञो अजायत तवूर्क उत हस्कृतिः । तद्विश्वमभिभूरसि यज्जाते यच्च जन्त्वम्	६
आमामु पकमैरय आ सूर्य रोहयो विवि । धर्म न सामन् तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्विषसे बृहत्	७ [१२] (१४९५)

(९०)

६ नृमेध-पुरुमेधायार्जिसौ । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समत्यु मूषत । उप ब्रह्माणि सर्वनानि वृत्रहा परमज्या कर्षीषमः	१
त्वं वाता प्रथमो राधसामस्यसि सत्य ईशानकृत । तुविद्युस्त्रस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शवसो महः	२
ब्रह्मा त इन्द्र गिर्वणः क्रियन्ते अनन्तिद्रुता । इमा जुषस्व हर्यश्व योजनेन्द्र या ते अमन्महि	३
त्वं हि सत्यो मघवन्नानतो वृत्रा भूरि न्युञ्जसे । स त्वं शविष्ठ वज्रहस्त वाशुषे ऽवाञ्छं रयिमा कृधि	४
त्वमिन्द्र यशा अस्यृजीषी शवसरूपते । त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इदं नुत्ता चरणीधृता	५
तमु त्वा नूनमसुर प्रचेतसं राधो भागमिवेमहे । महीव कृतिः शरणा त इन्द्र प ते सुज्ञा नो अश्ववन्	६ [१३] (१५०१)

(९१)

७ आश्रेयी अपाला । इन्द्रः । अनुसुप्त, १-२ पक्षिकः ।

कन्याः वारवायती सोममपि सुताविदत । अस्तं भरन्त्यब्रवीदिन्द्राय सुनवे त्वा शक्राय सुनवे त्वा	१
असौ य एषि वीरको गृहंगृहं विचाकशत । इमं जग्मसुतं पिब धानावन्तं	२ (१५०१)

अ च न त्वा चिकित्सामो ऽधि च न त्वा नेमसि ।

शनैरिव इत्येति—परि स्रव

५

कुविच्छकत कुवित करत कुविज्ञो वस्यमस्करत ।

कुवित पतिद्विषो यती—गिन्त्रेण संगमामहे

४

इमानि त्रीणि विष्टपा तानीन्द वि रोहय ।

शिरस्ततस्योर्वरा मात्रिदं म उपोदं

३

असौ च या न उर्वरा—द्विमां तन्वं । मम ।

अथो ततस्य यच्छिरः सर्वा ता रोमशा कृधि

६

सं रथस्य स्वेऽनसः स्वे युगस्य शतकतो ।

अपालामिन्द त्रिष्प—त्यकृणोः सूर्यत्वचम

५ [१४] (१५०८)

(१२)

३३ श्रुतकक्षः मुकक्षो वा आङ्गिरसः । इन्द्रः । गायत्री. १ अनुष्टुप ।

पान्तमा वा अन्धस इन्द्रमभि प्र गायत । विश्वासाहं शतकतुं महिष्ठं चर्षणानाम ।

पुरुकृतं पुरुकृतं गाथान्यं सनश्नुतम । इन्द्र इति बर्वातन

८

इन्द्र इज्ञो महानो जाता वाजानां नूतुः । महौ अभिजा यमन

३

अपावु शिष्यन्धसः सुदक्षस्य प्रहोषिणः । इन्द्राग्निन्द्रो यवाशिरः

४

तम्बमि प्राश्नते—न्दुं सोमस्य पीतयं

। तदिन्द्रचंस्य वर्धनम

५ [१५]

अस्य पीत्वा मदानां वेवां वेवस्यौजसा । विश्वाभि भुवना भुवत

६

त्यमुं वः सन्नासाहं विश्वासु गीष्वायंतम । आ च्यावयस्पृतयं

७

युध्मं सन्तमन्नवाणं सोमपामनपच्युतम । नरमवार्यकतुम्

८

शिक्षा ण इन्द्र राय आ पुरु विद्वौ ऋचीषम । अवा नः पार्ये धने

९

अतश्चिन्दिन्न ण उपा ऽऽ याहि शतवाजया । इषा महस्रवाजया

१० [१६]

अयाम् धीवतो धियो ऽर्वाङ्गिः शक्र गोदरे । जयेम पुत्सु वज्रिवः

११

वयमुं त्वा शतकतो गावो न यवसिष्वा । उक्थेषु रणयामसि

१२

विश्वा हि मर्त्यत्वना ऽनुकामा शतकतो । अगन्म वज्रिन्नाशसः

१३

त्वे सु पुत्र शश्वतो ऽवुत्रन् कामकातयः । न त्वामिन्द्राति रिच्यत

१४

स नो वृषन् त्सनिष्ठया सं घोस्या द्रविन्वा । धियावीहि पुरंधरा

१५ [१७] (१५२३)

यस्ते नूनं शतक्रतुर्विन्द्रं द्युज्जितमो मदेः । तेन नूनं मदे मदेः १६
यस्ते चित्रश्रवस्तमो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य ओजोवार्तमो मदेः १७
विद्या हि यस्ते अद्रिष्वस्त्वादत्तः सत्य सोमपाः । विश्वासु वस्म कृष्टिषु १८
इन्द्राय मर्द्वेन सुतं परं प्योभन्तु नो गिरः । अकर्मचन्तु कारवः १९
यस्मिन् विश्वा अधि श्रियो रणान्ति सम संसदः । इदं सुते हवामहे २० [१८]

त्रिकद्वकेषु चेतनं कुंवासो यज्ञमलत । तमिद्वर्धन्तु नो गिरः २१
आ त्वा विशन्निवन्देवः समुद्रमिषु सिन्धवः । न त्वामिन्द्रातिं रिच्यते २२
विष्यदथ महिना वृषन् भक्ष सोमस्य जागृवे । य इन्द्र जठरेषु ते २३
अरं त इन्द्र कुक्षये सोमो भवतु वृत्रहन् । अरं धामभ्य इन्देवः २४
अग्मभ्यां गायति श्रुतकक्षो अरं गवे । अरमिन्द्रस्य धास्ते २५
अरं हि प्मां सुतपु णः सोमेष्विन्द्र भृषासि । अरं ते शक्र द्वावेनं २६ [१९]

पराकात्ताश्चिदद्रिष्वस्त्वा नक्षन्त नो गिरः । अरं गमाम ते वृषम् २७
एवा ह्यमि वीर्युरेवा शूरं उत स्थिरः । एवा ते राध्यं मनः २८
एवा रातिमनुवीमघ विश्वेभिर्घायि धातुभिः । अथा चिचिन्द्र मे सखा २९
मो पु अह्यं तन्द्रपुर्भुवां बाजानां पते । मत्स्वा सुतस्य गोमतः ३०
मा न इन्द्राभ्यां दिशः सूर्यो अक्तुष्वा यमन् । त्वा युजा वनेम तत ३१
त्वयदिन्द्र युजा वृषं प्रति जुवीमहि स्पृधः । त्वमस्माकं तव स्मासि ३२
त्वामिन्द्रि त्वायवोऽनुनोनुवत्श्वरान् । सखाय इन्द्र कारवः ३३ [२०] (१५४१)

(१३)

३४ सुकक्ष आहिरसः । इन्द्रः, ३४ इन्द्र-कषयश्च । गायत्री ।

उद्धेकुमि श्रुतामघं वृषमं नर्यापसम् । अस्तारमेपि सूर्य १
नव यो नवतिं पुनं बिभेद बाह्वीजसा । अहिं च वृत्रहावधीत २
स न इन्द्रः शिवः सखा उश्वावद्वोमद्यवमत । उरुधरिष वोहते ३
यनुद्य कर्चं वृत्रहं बुधगां अमि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते बधे ४
यद्वा प्रवृद्ध सत्यते न मरा इति मन्यसे । उतो तत् सत्यमित तव ५ [२१]

ये सोमांसः परावति ये अर्वावति सुन्धिरे । सर्वास्तां इन्द्र गच्छासि ६
तमिन्द्रं वाजयामसि महं वृत्राय हन्तवे । स वृषा वृषभो भुवत् ७ (१५४८)

इन्द्रः स दामेन कृत ओजिष्ठः स मर्दे हितः । द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः ८
गिरा वज्रो न संभृतः सर्बलो अनपच्युतः । ववक्ष ऋषो अस्तृतः ९
दुर्गे बिभ्रः सुगं कृधि गृणान इन्द्र गिर्वणः । त्वं च मघवन वशः १० [२२]

यस्य ते नू चिवादिशं न मिनन्ति स्वराज्यम् । न देवा नाधिगुर्जनः ११
अधा ते अप्रतिष्कृतं देवी शुष्मं सपर्यतः । उभे सुशिप्र रोदसी १२
त्वमेतदधारयः कृष्णासु रोहिणीषु च । परुष्णीषु रुशन् पर्यः १३
वि यक्षुरर्धं त्विषो विश्वं देवासो अकमः । विदन्मृगस्य तां अमः १४
आतुं मे निवरो भुव दृष्टहाविष्ट पौर्यम् । अजातशत्रुस्तृतः १५ [२३]

भुतं वो वृत्रहन्तमं प्र शपै चर्षणीनाम् । आ शुषि राधसे मह १६
अया धिया च गव्यया पुरुषामन् पुरुष्टुत । यन् सोमसोम आभवः १७
बोधिर्मना इदंस्तु नो वृत्रहा भूयांसुतिः । शृणोतुं शक्र आशिषम् १८
कया त्वं न ऊत्या ऽभि प्र मन्दसे वृषन् । कया स्तोतृभ्य आ भर १९
कस्य वृषां सुते सचा नियुत्वान् वृषभो रणत । वृत्रहा सोमपीतये २० [२४]

अभी शु णस्त्वं रयिं मन्दसानः सहस्रिणम् । प्रयन्ता बोधि दाशुपे २१
पत्नीवन्तः सुता इम उशन्तो यन्ति वीतये । अपां जग्मिन्चम्पुणः २२
इष्टा होत्रा असृक्षते न्द्रं वृधासो अध्वर । अच्छावभूथमोजसा २३
इह त्या संधमाद्या हरी हिरण्यकेऽया । वोळ्हामभि प्रयो हितम् २४
तुभ्यं सोमाः सुता इमे स्त्रीणं बर्हिर्विभावसां । स्तोतृभ्य इन्द्रमा वह २५ [२५]

आ ते वक्षं वि रोचना दधदन्ता वि दाशुपे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत २६
आ ते दधामीन्द्रिय मुक्था विश्वा शतक्रतो । स्तोतृभ्य इन्द्र मृळय २७
भद्रंभद्रं न आ भरे षमूर्जं शतक्रता । यदिन्द्र मृळयासि नः २८
स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतक्रता । यदिन्द्र मृळयासि नः २९
त्वामिष्टुत्रहन्तम् सुतावन्तो हवामहे । यदिन्द्र मृळयासि नः ३० [२६]

उप नो हरिभिः सुतं याहि मदानां पते । उप नो हरिभिः सुतम् ३१
क्षिता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः । उप नो हरिभिः सुतम् ३२
त्वं हि वृत्रहक्षणां पाता सोमानामसि । उप नो हरिभिः सुतम् ३३
इन्द्र इषे वंशानु न ऋभुक्षणमृभुं रयिम् । वाजी दंशानु वाजिनम् ३४ [२७] (१५७५)

(१४)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० १४-१०॥]

११ बिन्दुः पूतवक्षो वा अङ्गिरसः । मरुतः । गायत्री ।

गोधंपति मरुतां भवस्युर्माता मघोनाम् । युक्ता बह्वी रथानाम् ।	१
गम्यां वेवा उपस्थे मता विश्वे धारयन्ते । सूर्यामासां हृशे कम् ।	२
तन सु नो विश्वे अयं आ सदां गृणन्ति कारवः । मरुतः सोमपीतये ।	३
अस्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यरय मरुतः । उत स्वराजो अश्विना ।	४
पिबन्ति मित्रां अयमा तना पूतस्य वरुणः । त्रिषधस्थस्य जावतः ।	५
उतां न्वस्य जोषमो इन्द्रः सुतस्य गोमतः । प्रातर्होतव मत्सति ।	६ [२८]

कदत्विषन्त सूरयस्तिर आप इव सिधः । अर्षन्ति पूतवक्षसः ।	७
कद्रो अद्य महानां वेवानामवो वृणे । तमना च वृस्मर्षर्षसाम् ।	८
आ ये विश्वा पार्थिवानि पप्रधन् रोचना विवः । मरुतः सोमपीतये ।	९
त्यान नु पूतवक्षसो विवो वो मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	१०
त्यान नु ये वि रावंसी तस्तमुर्मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	११
त्यं नु मारुतं गृणं गिरिष्ठां वृषणं हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ।	१२ [२९] (१५८७)

(१५)

१ तिरश्चीराङ्गिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

आ त्वा गिरां रथीषिवाऽस्थुः सुतेषु गिर्वणः ।	
अभि त्वा समनूषतेन्द्र वत्सं न मातरं ।	१
आ त्वा शुक्रा अचुच्यवुः सुतासं इन्द्र गिर्वणः ।	
पिबा त्वस्यान्धस इन्द्र विश्वासु ते हितम् ।	२
पिबा सोमं मदाय क मिन्द्र श्येनामृतं सुतम् ।	
त्वं हि शश्वंतीनां पती राजा विशामसि ।	३
भ्रुधी हवं तिरश्च्या इन्द्र यस्त्वा सपर्यति ।	
सुवीर्यस्य गोमतो रायस्पृधिं महौ असि ।	४
इन्द्र यस्ते नवीयसीं गिरं मन्त्रामजीजनत ।	
चिकित्विग्मनसं धियं प्रत्नामृतस्य पिप्युषीम् ।	५ [३०]
तमं प्लवाम यं गिर इन्द्रमुक्थानि दाबुधुः ।	
पुरुण्यस्य पौर्या सियासन्तो वनामहे ।	६ (१५९१)

एतो न्विन्द्रं स्तवाम शुद्धं शुद्धेन साक्षा ।	
शुद्धैरुक्थैर्वीषध्वासं शुद्ध आशीर्वान् ममसु	७
इन्द्रं शुद्धो न आ गहि शुद्धः शुद्धार्भिरुतिभिः ।	
शुद्धो रुयि नि धारय शुद्धो ममस्त्रि सोम्यः	८
इन्द्रं शुद्धो हि नो रुयि शुद्धो रत्नानि द्वाशुषं ।	
शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो वाजं सिधाससि	९ [३१] (१५९६)

(९६)

११ तिरह्वीराक्षिरसो, धृतानो वा मारुतः । इन्द्रः, १४ इन्द्रामरुतः १५ इन्द्रावृहस्पति ।
त्रिष्टुप्, ४ बिराट्, ११ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

अस्मा उचास आतिरन्त याम मिन्द्राय नक्तमूर्ध्याः सुबार्चः ।	
अस्मा आपो मानरः सप्त तंभ्य नृभ्यस्तराय सिन्धवः सुपाराः	१
अतिविद्धा विधुरेणां चिक्छा त्रिः सप्त सानु संहिता गिरिणाम् ।	
न तद्देवो न मर्त्यस्तुतुर्या घानि प्रवृद्धो वृषमश्वकारं	२
इन्द्रस्य वज्रं आयसो निमिश्रल इन्द्रस्य बाह्वोर्मुर्यिष्टमोजः ।	
शीर्षमिन्द्रस्य कर्तवो निरेक आसक्सेषन्त धृत्या उपाके	३
मन्ये त्वा यज्ञियं यज्ञियानां मन्ये त्वा व्यवनमच्युतानाम् ।	
मन्ये त्वा सत्वनामिन्द्र केतुं मन्ये त्वा वृषमं चर्षणीनाम्	४
आ यद्वज्रं बाह्वोरिन्द्र धत्से मवृच्युतमहये हन्तवा उ ।	
प्र पर्वता अनवन्त प्र गावः प्र ब्रह्मणो अभिनक्षन्त इन्द्रम्	५ [३२]
तद्वृष्टवाम य इमा जजान बिम्बा जातान्यवराण्यस्मात् ।	
इन्द्रेण मित्रं विधिषेम गीर्मि रूपो नमोर्मिवृषमं विशेम	६
वृत्रस्य त्वा स्वसथादीर्षमाणा बिम्बे देवा अंजहुर्ये सखायः ।	
मरुद्भिरिन्द्र सख्यं ते अस्त्वयेमा बिम्बाः पूर्तना जयासि	७
त्रिः वृष्टिस्त्वा मरुतो वावुधाना उषा इव राशयो यज्ञियासः ।	
उप त्वेमः कृषि नो भागधेयं क्षुष्यं त एना ऋषिषा विधेम	८
तिग्ममार्युधं मरुतामनीकं कस्त इन्द्र प्रति वज्रं दधर्ष ।	
अनावुधासो अमुरा अवेवा अश्वकेण तौ अपं वप ऋजीषिन्	९
मह उग्राय तवसे सुवृक्षि प्रेरय शिवतमाय पुम्बः ।	
गिर्बीहसे गिर इन्द्राय पूर्वा र्हि तन्वे कुषिवृङ्ग वेवत्	१० [३३] (१६०६)

उक्थवाहसे विन्ध्वे मनीषां दुष्णा न पारमीरया नदीनाम् । नि स्पृश धिया तन्वि श्रुतस्य जुष्टतरस्य कुविवृद्ध वेदन्	११
तद्विविद्धि यत् त इन्द्रो जुजोषत स्तुहि सुष्टुतिं नमसा विवास । उप भूष जरितर्मा रुक्ण्यः भावया वाचं कुविवृद्ध वेदन्	१२
अव द्रप्सो अंशुमतीमातिष्ठ—दियानः कृष्णो वृशभिः सहस्रैः । आवत् तमिन्द्रः शच्या धमन्त—मप श्रेहितीर्नुमणा अधत्त	१३
द्रप्समपश्यं विषुणे चरन्त—मुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः । नभो न कृष्णमवतस्थिवांस—मिष्यामि वा वृषणो युध्यताजौ	१४
अध द्रप्सो अंशुमत्या उपस्थे ऽधारयत् तन्वं तित्विषाणः । विशो अदेवीरभ्याऽचरन्ती—वृहस्पतिना युजेन्द्रः ससाहे	१५ [३४]
त्वं ह त्यन्त ममभ्यो जार्यमानो ऽशत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिन्द्र । गृह्णे द्यावापृथिवी अन्वविन्दो विभुमन्द्र्यो भुवनेभ्यो रणं धाः	१६
त्वं ह त्यदप्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन् धृषितो जघन्ध । त्वं शुण्णस्यावातिरो वधत्रै—स्त्वं गा इन्द्र शच्यादेविन्द्रः	१७
त्वं ह त्यद्वृषभ चर्षणीनां घ्नो वृज्राणां तद्विषो बभूव । त्वं सिन्धूरसृजस्तस्तभानान् त्वमपो अजयो क्रासपत्नीः	१८
स सुक्रतू रणिता यः सुतेष्व—नुत्तमन्युर्यो अहेव रेवान् । य एक इन्नर्यपांसि कर्ता स वृत्रहा प्रतीकृत्यमाहुः	१९
स वृत्रहेन्द्रश्चर्षणीधृन् तं सुष्टुत्या हव्यं हुवेम । स प्राविता मघवा नोऽधिवक्ता स वाजस्य श्रवस्यस्य कृता	२०
स वृत्रहेन्द्रः क्रभुक्षाः सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूव । कृण्वन्नपांसि नर्या पुरुणि सोमो न पीतो हव्यः सखिभ्यः	२१ [३५] (१६१७)

(१७)

१५ रेभः काश्यपः । इन्द्रः । बृहती, १०, १३ अतिजगती, ११-१२ उपरिष्टावृहती,
१४ त्रिष्टुप्, १५ जगती ।

या इन्द्र मुज आमरः स्वर्वाँ असुरेभ्यः स्तोतारमिर्मघवन्नस्य वर्धय ये च त्वे वृक्तबर्हिषः	१	(१६१८)
--	---	----------

यमिन्द्र दधिषे त्वमश्वं गां भागमर्णयम् ।
 यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा ण्णो २
 य इन्द्र सस्यव्रतोऽनुष्वापमवेवेषुः ।
 स्वैः ष एवैर्मुमुरत पोष्यं रयि सनुतर्धेहि तं ततः ३
 यच्छ्रुक्कासि परावति यदवावति वृत्रहन् ।
 अतस्त्वा गीर्मिर्द्युगविन्द्र केशिभिः सुतावाँ आ विवासति ४
 यद्वासि रोचने विवः समुद्रस्याधि विष्टपिं ।
 यत् पार्थिवे सर्वेन वृत्रहन्तम् यदुन्तरिक्ष आ गेहि ५ [३६]

म नः सोमेषु सोमपाः सुतेषु शवसरूपते ।
 मादयस्व राधसा सुनुतावतेन्द्र राया परीणसा ६
 मा न इन्द्र परा वृण-रभवा नः सधमाद्यः ।
 त्वं न ऊती त्वमिह आप्यं मा न इन्द्र परा वृणक् ७
 अस्मे इन्द्र सचा सुते नि षदा पीतये मधु ।
 कृधी जरित्रे मधवन्नवो मह-दुस्मे इन्द्र सचा सुते ८
 न त्वा देवास आशत न मर्त्यासो अद्रिवः ।
 विश्वा जातानि शवसाभिभूरसि न त्वा देवास आशत ९
 विश्वाः पुतना अभिभूतं नरं सजू-स्ततक्षुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे ।
 कन्वा वरिष्ठं वरं आमुरिमुतो-ग्रमोजिष्ठं त्वसं तरस्विनम् १० [३७]

समीं रेमासो अस्व-स्निन्दुं सोमस्य पीतयं ।
 स्वपतिं यदीं वृधे धृतव्रतो ह्योजसा समूतिभिः ११
 नेमि नमन्ति चक्षसा मेघं विप्रं अभिस्वरा ।
 सुवीतयो वो अद्रुहो ऽपि कर्णे तरस्विनः समुक्त्रभिः १२
 तमिन्द्रं जोहवीमि मधवानमुग्रं सत्रा दधानमप्रतिष्कृतं शवांसि ।
 महिष्ठो गीमिरा च यज्ञिवो ववर्तद्वाये नो विश्वा सुपथा कृणोत वज्री १३
 त्वं पुरं इन्द्र चिकिर्वेना व्योजसा शशिष्ठ शक्र नाशयध्वै ।
 त्वद्विश्वा नि भुवनानि बज्रिन् द्यावा रेजेते पृथिवी च मीषा १४
 तन्मे कृतमिन्द्र शूर चित्र पात्व-पो न बज्रिन् दुरितातिं पषि मूरिं ।
 क्वा न इन्द्र राय आ वृशस्ये-र्विष्वप्स्वस्य स्पृह्याप्यस्य राजन् १५ [३८] (१६३०)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३९]

(९८)

११ नृमेघ आक्षिप्तः । इन्द्रः । उष्णिहः । ७ १०-११ ककुप् ९, १२ पुरउष्णिहः ।

इन्द्राय सामं गायत विप्राय बृहते बृहत् । धर्मकृते विप्रश्चिते पनस्यवे १
त्वभिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो ग्रहो अंसि २
विभ्राजन्त्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं विवः । देवास्त इन्द्र सखाय येमिरे ३
एन्द्र नो गधि प्रियः सञ्जाजिदगां ह्यः । गिरिन विश्वतस्पृधुः पतिर्दिवः ४
आमे हि संन्य सोमपा उभे बभूध रोदसी । इन्द्रासि सुन्वतो बभूधः पतिर्दिवः ५
त्वं हि शम्भ्वेतीनामिन्द्रं कृतां पुरामसि । हन्ता दस्योर्मनोबुधः पतिर्दिवः ६[१]

अथा हीन्द्रं गिर्वण उप त्वा कामान् महः संसृज्महे । उदेव यन्त उदमिः ७
वाणं त्यां युव्याभिर्वधन्ति शूर ब्रह्माणि । वावृध्वांसं चिद्विबो विवेदिबे ८
युञ्जन्ति हरीं हविरस्य गार्धयोरी रथं उरुयुगे । इन्द्रवाहा वचोयुजा ९
त्वं न इन्द्रा भरे ओजो नृम्णं शतक्रतो विचर्षणे । आ वीरं प्रतन्नाषहम् १०
त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अथा ते सुहृन्मीमहे ११
त्वां शुभिन् पुरुहूत वाजयन्तमुप बुवे शतक्रतो । स नो रास्य सुवीर्यम् १२[२] (१६४४)

(९९)

८ नृमेघ आक्षिप्तः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा वृहती, समा सतावृहती) ।

त्वामिदा ह्यो नरोऽपीप्यन् वज्रिन् भूर्णयः
स ईन्द्र स्नोमवाहसामिह भ्रुधुप स्वसमा गहि १
मत्स्वा सुशिप हरिवस्तर्दीमहे त्वे आ भूषन्ति वेधसः ।
तव भ्रवांस्युपमान्युकथ्या सुतोष्विन्द्र गिर्वणः २
भार्यन्त इव सूर्य विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत ।
वसूनि जाते जनेमान ओजसा प्रति मागं न दीधिम ३
अनर्शरानि वसुदामुपं स्तुहि भद्रा इन्द्रस्य रातरयः ।
सो अस्य कामं विधृतो न रोषति मनो वानार्य चोदयन् ४
त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वा अस्ति स्पृधः ।
अज्ञास्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुयुतः ५ (१६४९)

अनु ते शुष्मं तुरयन्तमीयतुः क्षोणी शिशुं न मातरा ।	
विश्वास्ते स्पृधः श्रधयन्त मन्यवे वृत्रं यद्विन्दु तूर्वासि	६
इत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।	
आशुं जेतारं हेतारं रथीतम् मर्तुं तुष्टयावुधम्	७
इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृतं शतमूर्तिं शतक्रतुम् ।	
समानमिन्द्रमवसे हवामहे वसवानं वसुजुवम्	८ [३] (१६५२)

(१००)

(११) १-३, ६-१२ मेमो भार्गवः, ४-५ इन्द्रः, ८ सुपर्णः, ९ वज्रा वा, १०-११ वाक् ।

त्रिष्टुप्, ६ जगती, ७-९ अनुष्टुप् ।

अयं त एमि तन्वा पुरस्ताद्विश्वे वेवा अमि मा यन्ति पश्चान् ।	
यदा मद्यं वीधरो भागमिन्द्राऽऽविन्मया कृणवो वीर्याणि	१
वधामि ते मधुनो मक्षमग्र्ये हितस्ते प्रागः सुतो अस्तु सोमः ।	
असंभ्य त्वं दक्षिणतः सखा मे ऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि	२
प्र तु स्तोमं भरत वाजयन्त इन्द्राय सत्यं यद्वि सत्यमस्ति ।	
नेन्द्रो अस्तीति नेम उ त्व आह क ई वदशं कमभि प्ठेवाम	३
अयमस्मि जरितः पश्य मेह विश्वा ज्ञातान्यभ्याम्भि मद्रा ।	
ऋतस्य मा प्रविशो वर्धयन्त्यादर्विरो भुवना वर्वरीमि	४
आ यन्मा वेना अरुहकृतस्यै एकमासीनं हर्यतस्य पुष्टे ।	
मनेभिन्मे हृद आ प्रत्यवोच वृषिकृदुज्जिष्ठशुमन्तः सखायः	५
विश्वेत् ता ते सर्वनेषु प्रवाक्या या चकथे मघवाग्निन्द्र सुन्वते ।	
पारावतं यत् पुरुसंभूतं वस्वपावृणोः शरभाय ऋषिबन्धवे	६ [४]

प्र नूनं धावता पृथक् नेह यो वो अवावरीत् ।	
नि री वृत्तस्य मर्मणि वज्रमिन्द्रो अपीपतत्	७
मनोजवा अर्यमान आयसीमन्तरत् पुरम् ।	
विषं सुपर्णो गत्वाय सोमं वज्रिण आभरत्	८
समुद्रे अन्तः शयत उज्ज्रा वज्रो अमीवृत्तः ।	
भरन्त्यस्मै संवतः पुरःप्रसवणा बलिम्	९ (१६६१)

यद्वाग्वदन्त्याविचेतनानि राष्ट्रं देवानां निषसाद मन्त्रा ।
 चतस्र ऊर्जं वुषुहे पर्यासि कं स्वदस्याः परमं जंगाम १०
 देवीं वार्चमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ।
 सा नो मन्द्रेषुमूर्जं दुहाना धेनुवर्गस्मानुप सुपुनैतुं ११
 सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व दौर्वैहि लोकं वज्राय विष्कर्मै ।
 हनाव वृत्रं रिणचाव सिन्धूनिन्द्राय यन्तु प्रसवे विसृष्टाः १२ [५] (१६६४)

(१०१)

१६ जमदग्निर्भागवः । मित्रावरुणौ, ५ मित्रावरुणादित्याः, ६ आदित्याः, ७-८ अभिन्नौ, ९-१० वायुः,
 ११-१२ सूर्यः, १३ उषाः सूर्यप्रभा वा, १४ पवमानः, १५-१६ गौः । १-२ प्रगाथः =
 (बृहती, सतोबृहती), ३ गायत्री, ४ सतोबृहती, ५-१३ प्रगाथः = (विषमा बृहती,
 समा सतोबृहती,) १४-१६ त्रिष्टुप् ।

अर्धगित्था स मर्त्यः शशमे देवतातये ।
 यो नूनं मित्रावरुणावमिष्टय आचक्रे हृषदातये १
 वर्षिष्ठक्षत्रा उरुचक्षसा नरा राजाना दीर्घभुसमा ।
 ता बाहुता न वंसना रथर्यतः साकं सूर्यस्य रश्मिभिः २
 प्र यो वां मित्रावरुणा ऽजिरो कृते अद्भवतः । अयःशीर्षा मर्देरघुः ३
 न यः संपुच्छे न पुनर्हवीतवे न संवादय रमते ।
 तस्मान्नो अद्य समुतेरुह्यतं बाहुभ्यां न उरुह्यतम् ४
 प्र मित्राय प्रार्यम्णे संचर्यमृतवसो ।
 वरुण्यं वरुणे छन्द्यं वचः सतोत्रं राजसु गायत ५ [६]

ते हिंन्विरे अरुणं जेन्यं वरुणं कं पुत्रं तिसृणाम् ।
 ते धामान्यमुता मर्त्यानां म दग्धा अभि चक्षते ६
 आ मे वचांस्युद्यता द्युमत्समाने कर्त्वा ।
 उभा यातं नासत्या सजोवसा प्रति हव्यानि वीतये ७
 रातिं यद्वाग्मक्षसं हवामहे युवान्यां वाजिनीवसु ।
 प्राचीं होत्रां प्रतिरन्तावितं नरा गृणाना जमदग्निना ८
 आ नो यज्ञं विविस्वुगं वावो याहि सुमन्मभिः ।
 अन्तः पवित्रं उपरिं श्रीणानो हं ऽयं शुक्रो अयामि ते ९ (१६७१)

देत्यध्वर्युः पृथिमी रजिष्ठैः प्रति हव्यानि वीतर्ये ।

अथा नियुत्व उभयस्य नः पिब शुचिं सोमं गवांशिरम् १० [७]

वणमहौं असि सूर्य बळावित्य महौं असि ।

महस्ते सतो महिमा पनस्यते ऽद्धा देव महौं असि ११

बट् सूर्य भवसा महौं असि सत्रा देव महौं असि ।

मह्ना कुवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्योतिरदाभ्यम् १२

इयं या नीच्यकिर्णी रूपा रोहिण्या कृता ।

चित्रेव प्रत्यदर्यायत्यः^१ न्तर्वशसु बाहुषु १३

प्रजा ह तिस्रो अत्यार्यमायुर्न्युन्या अकर्मभितो विविधे ।

बृहद्ध तस्थो भुवनेष्वन्तः पर्वमानो हरित आ विवेश १४

माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसावित्यानाममृतस्य नाभिः ।

प्र नु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामविति वधिष्ट १५

वचोविदुं वाचमुक्रीरयन्तीं विश्वाभिर्धीभिरुपतिष्ठमानाम् ।

कुर्वी कुवेभ्यः पर्ययुषीं गां मा मावृक्त मर्त्यो दुध्रचेताः १६ [८] (१६८०)

[१०२]

१० भार्गवः प्रयोगः, अग्निर्बाह्वस्पत्यः, पावको वा, सइसः पुरो गृहपति-पविष्टौ
तयोर्बान्धनः । अग्निः । गायत्री ।

त्वमग्ने बृहद्भ्यो दधासि देव दाशुषे ।

कविर्गृहपतिर्युवा १

स न इच्छानया सह कुवां अग्ने दुवस्युवा ।

चिकिद्धिभानवा वह २

त्वया ह स्विद्युजा वयं चोर्विष्टेन यविष्ठय ।

अभि प्यो वाजसातये ३

और्वभृगुवच्छुचिं ममवानववा हृषे ।

अग्निं समुद्रवाससम् ४

हृषे वातस्वनं कविं पर्जन्यकन्धं सहः ।

अग्निं समुद्रवाससम् ५ [९] (१६८५)

आ सवँ सवितुर्वेधा मग्न्येव भुजिं हुवे ।

अग्निं समुद्रवाससम्

६

अग्निं वो वृधन्त—मध्वराणां पुरतमम् ।

अच्छा नप्ते सहस्वते

७

अयं यथा न आभुवत त्वष्टा रूपेव तक्षया ।

अस्य कृत्वा यशस्वतः

८

अयं विश्वा अग्निं भियां ऽग्निर्विवेषु पत्यते ।

आ वाजैरुप नो गमत

९

विश्वेषामिह स्तुहि होतृणां यशस्तमम् ।

अग्निं यज्ञेषु पुर्व्यम्

१० [१०]

शीरं पावकशोचिषं ज्येष्ठो यो दमेष्वा ।

वृीदार्य दीर्घश्रुतमः

११

तमयन्तं न सानसिं गुणीहि विप्र शुष्मिणम् ।

मित्रं न यातयजन्तम्

१२

उप त्वा जामयो गिरो दद्विशतीर्हविष्कृतः ।

वायोरनीके अस्थिरन

१३

यस्य त्रिधात्वपुतं बहिस्तस्धावसंदिनम् ।

आपश्चिन्नि दधा पदम्

१४

पदं वेवस्य मीळ्हुषो ऽनाधृष्टाभिरुतिभिः ।

भद्रा सूर्यं इवोपहृक

१५ [११]

अग्ने घृतस्य धीतिभि स्नेपानो वेव शोचिषा ।

आ वेवान् वक्षि यक्षि च

१६

तं त्वाजनन्त मातरः क्विं वेवासो अक्लिगः ।

हव्यवाहमर्मत्यम्

१७

प्रचंतसं त्वा क्वे ऽग्ने वृतं वरेण्यम् ।

हव्यवाहं नि वैविरे

१८

नहि मे अस्त्यद्गया न स्वर्धितिर्वनन्वति ।

अर्थेताहृगमरामि ते

१९ (१९९९)

यद्विद्म कानि कानि चिदा ते दारुणि बृधमसि ।

ता जुषस्व यविष्णवे

२०

यद्वस्त्वृषजिह्विका यद्वस्त्रो अतिमर्यति ।

सर्वं तद्वस्तु ते घृतम्

२१

अग्निमिन्धानो मनसा धियं सचत मर्त्यः ।

अग्निमीधे विवस्वमिः

२२ [१२] (१७०९)

(१०३)

१४ सोमरिः काण्वः । अग्निः १४ अग्रामकतः । बृहती ५ विराड् रुपाः ७, ९, ११, १३ सनो बृहतीः ।
८, १२ ककुपः १० हसीयसी; १४ अनुष्टुप् ।

अदृशि गातुवित्तमां यस्मिन् व्रतान्यावुधुः ।

उपोषु जातमार्यस्य बधनं मग्निं नक्षन्त नो गिरः

१

प्र देवोदासां अग्निर्वैवाँ अच्छा न मज्जमा ।

अनु मातरं पृथिवीं वि वावृते तस्थौ नाकस्य सानवि

२

यस्माद्रेजन्त कृष्टयश्चकृत्यानि कृण्वतः ।

सहस्रसां मेधसाताविव त्मनाऽग्निं धीमिः संपर्यत

३

प्र यं राये निर्नीषमि मतो यस्तं वसां दाशत ।

स वीरं धत्ते अग्र उक्थशांसिनं त्मना सहस्रपोषिणम्

४

स इच्छे चिदुमि तृणानि वाजमर्बता स धत्ते अक्षिति भवः ।

त्वे वैवत्रा सदा पुरुवसो विश्वा वामानि धीमहि

५ [१३]

यो विश्वा दयते वसु होता मन्द्रो जनानाम् ।

मधोने पात्रा प्रथमान्यस्मै प्र स्तोमा यन्त्यग्रये

६

अश्वं न गीर्भी रथ्यं सुवान्बो मर्मूज्यन्ते वैवयवः ।

उभे तोके तनये वस्म विशपते पर्षि राधो मघोनाम्

७

प्र मंहिष्ठाय गायत ऋताग्ने बृहते शुक्रशोचिषे ।

उपस्तुतासो अग्रये

८

आ वंसते मघवा वीरवद्यशः समिद्धो द्युम्याहुतः ।

कुविन्नो अस्य सुमतिर्नवीयस्यच्छा वाजेमिरागमत्

९

(१७११)

प्रेष्ठमु प्रियाणां स्तुष्टासावार्तिथिम् ।

अग्निं रथानां यमम्

१० [१४]

उदिता यो निदिता वेदिता व—स्वा यज्ञियो वृवर्तन्ति ।

दुष्टरा यस्य प्रवणे नोर्मयो धिया वाजं सिषामतः

११

मा नो हृणीतामर्तिथि—र्वसुरग्निः पुरुप्रशस्त एषः ।

यः सुहोता स्वध्वरः

१२

मो ते रिषन्ये अच्छांक्षितमिवंसो ऽग्रे कर्मिश्चिद्वैर्वः ।

कीरिश्चिद्धि त्वामीष्टे दूत्याय रातहृदयः स्वध्वरः

१३

आग्नें याहि मरुत्सखा रुद्रेभिः सोमपीतये ।

सोमर्या उप सुष्टुतिं मादयस्व स्वर्णरे

१४ [१५] (१७१६)

॥ इत्यष्टमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र—संख्या

स्वममण्डलस्यान्तपर्यन्तं

५९७४

अष्टममण्डलस्य (वालखिल्यसहिता)

१७१६

„ (वालखिल्यरहिता १६३६)

सर्वयोगः

७६९०

अथ नवमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१४]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स्वादिष्ठया मदिष्ठया पर्वस्व सोम धारया । इन्द्राय पार्तवे सुतः १
 रक्षोहा विश्वचर्षणि रभि योनिमयोहतम् । हुणां सधस्थमासदत २
 वरिवोधातमो भव मंहिष्ठो वृत्रहन्तमः । पर्षि राधो मघोनाम ३
 अग्यर्ष महानां देवानां वीतिमन्धसा । अभि वाजमुत श्वः ४
 त्वामच्छा चरामसि तविदथै विवेदिव । इन्द्रो त्वे न आशसः ५ [१६]

पुनाति ते परिक्षुतं सोमं सूर्यस्य दुहिता । वारेण शम्बता तना ६
 तभीमण्वीः समर्य आ गृन्थान्ति योषणो वश । स्वसारः पौषि विवि ७
 तमीं हिन्वन्त्यगुवो धमन्ति बाकुरं दृतिम् । त्रिधातु वारुणं मधु ८
 अमीदृममद्भ्या उत श्रीणन्ति धेनवः शिशुम् । सोममिन्द्राय पार्तवे ९
 अस्येदिन्द्रो मधेष्वा विश्वा वृत्राणि जिघ्रते । शूरो मया च मंहते १० [१७] (१०)

(२)

१० मेधातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पर्वस्व वेववीरति पवित्रं सोमं रंहा । इन्द्रमिन्द्रो वृषा विश १
 आ वष्यस्व महि प्सरो वृषेन्दो द्युमन्तमः । आ योनिं धर्णसिः सदः २
 अधुक्षत मियं मधु धारा सुतस्य वेधसः । अपो वसिष्ठ सुक्रतुः ३
 महान्तं त्वा महीरन्वापो अर्धन्ति सिन्धवः । यद्रोमिवांसयिष्यसे ४
 समुद्रो अप्सु मामृजे विष्टम्भो धरुणो विवः । सोमः पवित्रे अस्मयुः ५ [१८]

अचिक्रवृषा हरिं महान् मित्रो न वर्धतः । सं सूर्येण रोचते ६
 गिरस्त इन्वु ओजसा मर्मज्यन्ते अपस्युवः । यामिमदाय शुर्मस ७
 तं त्वा मदीय वृष्य उ लेख्युर्धुमारे । तव प्रशस्तयो महीः ८
 अस्मन्यमिन्विन्दुः मर्षः पवस्व धारया । पर्जन्यो वृष्टिर्मा इव ९
 गोषा इन्द्रो नृषा अस्य श्वसा वाजसा उत । आत्मा यज्ञस्य पूर्यः १० [१९] (१०)

(३)

१० आजीगर्तिः शुनःशेषः, रुधिमो वैश्वामित्रो देवरातः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष देवो अमर्त्यः	पर्णवीरिव दीयति	। अमि द्रोणान्यासर्वम्	१
एष देवो विपा कुतो	ऽति ह्वीसि धावति	। पवमानो अर्वाग्यः	२
एष देवो विपन्युभिः	पवमान ऋतायुभिः	। हरिर्वाजाय मृज्यते	३
एष विश्वानि वार्या	शूरो यन्निब सत्त्वमिः	। पवमानः सिषासति	४
एष देवो रथर्यति	पवमानो दशस्यति	। आविष्कृणोति वग्वनुम्	५ [२०]
एष विभैरभिष्टुतो	ऽपो देवो वि गाहते	। दधद्वजानि वृशुषे	६
एष दिवं वि धावति	तिरो रजांसि धारया	। पवमानः कनिकवत्	७
एष दिवं व्यासरत्	तिरो रजांस्यस्पृतः	। पवमानः स्वध्वरः	८
एष प्रत्नेन जन्मना	देवो देवेभ्यः सुतः	। हरिः एषिधे अर्पति	९
एष तु भ्य पुरुव्रतो	जज्ञानो जनयन्निर्घः	। धारया पवते सुतः	१० [२१] (३०)

(४)

१० हिरण्यस्तुप आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सना च सोम जेषि च	पवमान महि श्रवः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	१
सना ज्योतिः सना स्व	विश्वा च सोम सौमगा	। अथा नो वस्यसस्कृधि	२
सना दक्षमुत कतु	मप सोम मृधो जहि	। अथा नो वस्यसस्कृधि	३
पर्वीतारः पुनीतन	सोममिन्द्राय पातवे	। अथा नो वस्यसस्कृधि	४
त्वं सूर्ये न आ मज	तव कत्वा तवोतिमिः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	५ [२२]
तव कत्वा तवोतिमि	ज्योक् पश्येम सूर्यम्	। अथा नो वस्यसस्कृधि	६
अभ्यर्ष स्वायुध	सोम द्विर्हंस रयिम्	। अथा नो वस्यसस्कृधि	७
अभ्यर्षानपच्युतो	रयि समत्सु सामहिः	। अथा नो वस्यसस्कृधि	८
त्वां यज्ञैरवीवृधन्	पवमान विधर्मणि	। अथा नो वस्यसस्कृधि	९
रयि नश्चित्रमश्विन	मिन्वो विश्वायुमा भर	। अथा नो वस्यसस्कृधि	१० [२३] (४०)

(५)

११ काश्यपोऽसितो देवलो वा । आसीत्कन= (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इच्छः, ४ बर्हिः,
५ वेधीर्हारः, ६ उपासानकनः, ७ दैव्यो होतारी प्रथमस्य, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळामारग्या,
९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री, ८-११ अनुष्टुप् ।

समिद्धो विश्वतस्पतिः	पर्वमानो वि राजति ।	प्रीणन् वृषा कर्त्तिकृत	१
तनूनपात् पर्वमानः	शृङ्गे शिशानो अर्बति ।	अन्तरिक्षेण रारजत्	२
इच्छेन्यः पर्वमानो	रयिषि राजति द्युमान् ।	मधोधाराभिरोजसा	३
बर्हिः प्राचीनमोजसा	पर्वमानः स्तूणन् हरिः ।	देवेषु देव ईयते	४
उदतिर्जिहते बृहद्	द्वारो देवीर्हिर्ण्ययीः ।	पर्वमानेन सुदृताः	५ [२४]
सुशिल्पे बृहती मही	पर्वमानो वृषण्यति ।	नक्तोषासा न दर्शते	६
उभा देवा नृचक्षसा	होतारा देव्या हुवे ।	पर्वमान इन्द्रो वृषा	७
भारती पर्वमानस्य	सरस्वतीळा मही ।		
इमं नो यज्ञमा गमन्	तिस्रो देवीः सुपेशसः		८
त्वष्टारमग्न्यां गोषां	पुरोयावानमा हुवे ।		
इन्द्रुरिन्द्रो वृषा हरिः	पर्वमानः प्रजापतिः		९
वनस्पतिं पवमान	मध्वा समङ्गिध धारया ।		
सहस्रवल्शं हरितं	भ्राजमानं हिरण्ययम्		१०
विश्वं देवाः स्वाहाकृतिं	पर्वमानस्या गत ।		
वायुर्बृहस्पतिः सूर्यो	ऽग्निर्गन्धः सजोषसः		११ [२५] (५१)

(६)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

मन्द्रयां सोम धारया	वृषा पवस्व देव्युः ।	अव्यो वारंष्वस्मयुः	१
अभि त्वं मष्टं मवृ	मिन्वुविन्वु इति क्षर ।	अभि वाजिनो अर्बतः	२
अभि त्वं पुर्वं मदं	सुवानो अर्ष पवित्र आ ।	अभि वार्जमुत श्रवः	३
अनु इप्सास् इन्द्वं	आपो न प्रवतासरन् ।	पुनाना इन्द्रमाशत	४
यमर्त्यमिव वाजिनं	मृजन्ति योषणां दश ।	वने क्रीळन्तमर्त्यविम	५ [२६]
तं गोमिधुषणं रसं	मदाय देववीतये ।	सुतं भराय सं सृज	६ (५७)

वेवो वेवाय धारयेन्द्राय पवते सुतः । पयो यदस्य पीपयन् ७
 आत्मा यज्ञस्य रक्षा सुखाणः पवते सुतः । प्रजं नि पाति काव्यम् ८
 एवा पुनान इन्द्रयुर्मदं मदिष्ठ बीतये । गुहां चिह्वधिषे गिरः ९ [२७] (६०)

(७)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्मिन्दवः पथा धर्मसूतस्य सुभियः । विद्वाना अस्य योजनम् १
 प्र धारा मध्वो अग्निषो महीरपो वि गाहते । हविर्हविष्यु वन्धः २
 प्र युजो वाचो अग्निषो वृषाव चक्रवृद्धने । सध्याभि सत्यो अध्वरः ३
 परि यत काव्या कविर्नृम्णा वसानो अर्धति । स्वर्वाजी सिंहासति ४
 पवमानो अभि स्पृधो विशो राजेव सीदति । यदीमुषवन्ति वेधसः ५ [२८]

अव्यो वारं परि म्रियो हरिर्वनेषु सीदति । रेभो वनुष्यते मती ६
 स वायुमिन्द्रमश्विना साकं मदेन गच्छति । रणा यो अस्य धर्मभिः ७
 आ मित्रावरुणा भगं मध्वः पवन्त ऊर्मयः । विद्वाना अस्य शक्मभिः ८
 अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वाजस्य सातये । श्वो वसूनि सं जितम् ९ [२९] (६१)

(८)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पुते सोमा अभि प्रियमिन्द्रस्य काममक्षरन् । बधेन्तो अस्य वीर्यम् १
 पुनानासंश्चमूषयो गच्छन्तो वायुमश्विना । ते नो धान्नु सुवीर्यम् २
 इन्द्रस्य सोम सार्धसं पुनानो हार्दि चोदय । ऋतस्य योनिमासदम् ३
 मृजन्ति वा दश क्षिपो हिन्वति सप्त धीतयः । अनु विषा अमाविषुः ४
 देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमति मेध्यः । सं गोभिर्वासयामसि ५ [३०]

पुनानः कलशेषा वस्त्राण्यरुहो हरिः । परि गव्यान्गव्यत ६
 मघोन आ पवस्व नो जहि विश्वा अप द्विषः । इन्द्रो सत्तायमा विश ७
 वृष्टिं विवः परि स्रव द्युम्नं पृथिव्या अधि । सहो नः सोम पुत्सु धाः ८
 नृचक्षंसं त्वा वयमिन्द्रपीतं स्वविदम् । भक्षीमहि प्रजामिषम् ९ [३१] (७८)

(९)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रिया विवः कविर्वयांसि नप्योर्हितः ।	सुवानो याति कविक्रतुः ।	१
प्रप्र क्षयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अद्भुते ।	वीत्यर्थं चनिष्ठया ।	२
स सुनुमोतरा शुचिर्जातो जात अरोचयत ।	महान मही कृतावृधा ।	३
स सप्त धीतिर्मिहितो नद्यो अजिन्ववुद्बुहः ।	या एकमक्षि वावुधुः ।	४
ता अमि सन्तमस्तृतं महे युवानमा दधुः ।	इन्दुमिन्द्र तव व्रते ।	५ [३२]
अमि वह्निरमर्त्यः सप्त पश्यति वारवहिः ।	किर्विद्वीरितपयत ।	६
अवा कल्पेषु नः पुमस्तमांसि सोम योध्या ।	तानि पुनान जङ्घनः ।	७
नु नव्यसे नवीयसे सुत्वार्य साधया पथः ।	प्रत्नवद्वोचया रुचः ।	८
पवमान महि श्रवो गामम्बं रासि वीरवन् ।	सना मेधो सना म्वः ।	९ [३३] (८७)

(१०)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र स्वानासो रथा इवाऽर्वन्तो न श्वस्यवः ।	सोमासो राधे अक्रमुः ।	१
हिन्वानासो रथा इव दधन्विरे गर्भस्योः ।	भरांसः कारिणामिव ।	२
राजानो न प्रशस्तिभिः सोमासो गोभिरञ्जते ।	यज्ञो न सप्त धातृभिः ।	३
परि सुवानास इन्ववो मदाय बर्हणा गिरा ।	सुता अर्धन्ति धारया ।	४
आपानासो विवस्वतो जनन्त उवसो भगम् ।	सूरा अण्वं वि तन्वते ।	५ [३४]
अप द्वारा मतीनां प्रत्ना क्रण्वन्ति कारवः ।	वृष्णा हरस आयवः ।	६
समीचीनास आसते होतारः सप्तजामयः ।	पुत्रमेकस्य पिप्यतः ।	७
नामा नार्मि न आ दद्वे चक्षुश्चित् सूर्ये सचा ।	कुवेरपत्यमा बुहे ।	८
अमि प्रिया विवस्पद मध्वर्धुमिर्गुहा कितम ।	सूरः पश्यति चक्षसा ।	९ [३५] (९६)

(११)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उपास्मे गायता नरः पवमानयेन्ववे ।	अमि देवौ इयंक्षते ।	१
अमि ते मर्धुना पयोऽर्धर्वाणो अशिभ्युः ।	देवं देवाय देवपु ।	२
स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमर्षते ।	शं राजन्नोर्धधीम्वः ।	३ (९९)

दध्रवे नु स्वर्तवसे ऽरुणाय दिविस्पृशे । सोमाय गाथमर्चत	४
हस्तच्युतेभिर्दिग्भिः सुतं सोमं पुनीतन । मधावा धावता मधु	५ [३६]
नमसेदुर्प सीदत कुध्रेवुभि भीणीतन । इन्दुमिन्द्रे दधातन	६
अमित्रहा विचर्षणिः पर्वस्व सोमं शं गवे । कुवेभ्यां अनुकामकृत	७
इन्द्राय सोमं पार्तवे मदाय परि विच्यसे । मन्त्रिन्मनसस्पतिः	८
पर्वमान सुवीर्यं रयिं सोमं रिरिहि नः । इन्दुविन्द्रेण नो युजा	९ [३७] (१०५)

(१२)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

सोमां अमृग्रमिन्द्ववः सुता ऋतस्य सार्दने । इन्द्राय मधुमत्तमाः	१
अभि विप्रां अनूषत गावो वत्सं न मातरः । इन्द्रं सोमस्य पीतये	२
मवृच्युत क्षेति सार्दने सिन्धोरुर्मा विपश्चित । सोमो गौरी अधि श्रितः	३
त्रिवा नामा विचक्षणो ऽव्यो वारं महीयते । सोमो यः सुकतुः कविः	४
यः सोमः कलशर्वा अन्तः पवित्र आहितः । तमिन्दुः परि पस्वजे	५ [३८]
प्र वाचमिन्दुरिप्यति समुद्रस्याधि विष्टपि । जिन्वन् कोशं मधुश्रुतम्	६
नित्यंस्तोत्रा वनस्पतिर्धनामन्तः संबहुयः । हिन्वानो मानुषा युगा	७
अभि प्रिया विवस्पदा सोमो हिन्वानो अर्षति । विप्रस्य धारया कविः	८
आ पर्वमान धारय रयिं सहस्रवर्चसम् । अस्मे इन्द्रो स्वाभुवम्	९ [३९] (११४)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३३]

(१३)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

सोमं पुनानो अर्षति सहस्रधारो अत्यविः । वायोरिन्द्रस्य निष्कृतम्	१
पर्वमानमवस्पदो विप्रमभि प्र गायत । सुष्वाणं कुववीतये	२
पर्वन्ते वाजसातये सोमाः सहस्रपाजसः । गुणानां कुववीतये	३
उत नो वाजसातये पर्वस्व बृहतीरिषः । द्युमर्दिन्दो सुवीर्यम्	४
ते नः सहस्रिणं रयिं पर्वन्तामा सुवीर्यम् । सुवानां कुवास इन्द्ववः	५ [१]
अत्यां हियाना न हतुभि रसृग्रं वाजसातये । वि वारमव्यमाशवः	६
वाश्वा अर्षन्तीन्द्रो ऽभि वत्सं न धेनवः । कुधन्विरे गर्मस्तयोः	७
जुष्ट इन्द्राय मत्सरः पर्वमान कर्निकदत् । विश्वा अप द्विषो जहि	८
अपघ्नन्तो अराव्याः पर्वमानाः स्वर्हशः । योनावृतस्य सीदत	९ [२] (११९)

(१४)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्राप्सिष्यदत्त कविः सिन्धोर्कूर्मावधिं भितः । कारं बिभ्रत् पुरुस्पृहम् १
 गिरा यद्वी सर्वन्धवः पञ्च व्राता अपस्यवः । परिष्कृण्वन्ति धर्णसिम् २
 आरुष्य शुष्मिणो रसे विश्वे वेवा अमत्सत । यद्वी गोभिर्वसायते ३
 निरिणानो वि धावति जहृच्छयांणि तान्वा । अत्रा सं जिघ्रते युजा ४
 नसीमिर्यो विवस्वतः शुभ्रो न माम्रजे युवा । गाः कृण्वानो न निर्णिजम् ५ [३]

अतिं भितीति रश्चता गव्या जिगात्यण्व्या । वरनुमिर्यति यं विदे ६
 अभि क्षिपः समगमत मर्जयन्तीरिषस्पतिम् । पुष्टा गृभ्णात वाजिनः ७
 परि विव्यानि मर्हृडाद विश्वानि सोम पार्थिवा । वसूनि याह्यस्मयुः ८ [४] (१३१)

(१५)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष धिवा वात्यण्व्या शूरो रथेमिराशुभिः । गच्छन्निन्मस्य निष्कृतम् १
 एष पुक् धियायते बृहते देवतातये । यन्नामृतास आसते २
 एष हितो वि नीयते ऽन्तः शुभ्रावता पथा । यदी तुजन्ति भूर्णयः ३
 एष शृक्काणि दोधुवच्छिशीति युध्योऽं वृषा । नृमणा दधान ओजसा ४
 एष रुक्मिर्मिरीयते वाजी शुभ्रेभिर्गुभिः । पतिः सिन्धूनां भवन् ५
 एष वसूनि पिष्ट्वान परुषा ययिबौ अति । अब शार्धेषु गच्छति ६
 एतं वृजन्ति मर्ज्यमुप द्रोणेष्वायवः । प्रवक्काणं महीरिषः ७
 एतमु त्वं वडा क्षिपो भूजन्ति सप्त धीतयः । स्वायुधं मविर्न्तमम् ८ [५] (१३२)

(१६)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते सोतारं ओण्योऽं रसं मदाय बुध्वये । सर्गो न तत्स्वतेतशः १
 कृत्वा वरुष्य रथ्यमुपो वसानमन्धसा । गोषामण्वेषु सश्विम २
 अनतमन्सु वुष्टरं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे ३
 प्र पुनानस्य वेतसा सोमः पवित्रं अर्षति । कृत्वा सधस्थमासदत् ४ (१३३)

प्र त्वा नमोभिनिर्व्व इन्द्र सोमा असृक्षत । महे भराय कारिणः ५
 पुनानो रूपे अक्षये बिम्बा अर्षेभ्यो भिर्यः । क्षुरो न गोपुं तिष्ठति ६
 विवो न सानुं पिप्युषी धारा सुतस्य वेधसः । वृथा पवित्रे अर्षति ७
 त्वं सोम विपश्चितं तना पुनान आयुषु । अक्ष्यो वारं वि धावसि ८ [६] (१४७)

(१७)

८ काश्यपोऽक्षितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र निक्केनेव सिन्धवो घ्नन्तो वृत्राणि भूर्णयः । सोमा असृग्रमाशवः १
 अभि सुवानास इन्द्रवो वृष्टयः पृथिवीमिव । इन्द्रं सोमासो अक्षरन् २
 अत्यूर्मिमत्सरो मवुः सोमः पवित्रे अर्षति । विघ्नन् रक्षांसि देवयुः ३
 आ कुलशेषु धावति पवित्रे परि बिच्यते । उक्थैर्यज्ञेषु वर्धते ४
 अति त्री सोम रोचना रोहन् न भ्राजसे दिवम् । इष्णन् त्सूर्यं न चोदयः ५
 अभि विप्रा अनुषत मुधन् यज्ञस्य कारवः । दधानाश्चक्षंसि प्रियम् ६
 तमु त्वा वाजिनं नरो धीमिर्विप्रा अवस्यवः । मृजन्ति देवतातये ७
 मधोर्धारामनु क्षर तीव्रः सुधस्थमासदः । चारुक्रताव पीतये ८ [७] (१५५)

(१८)

७ काश्यपोऽक्षितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सुवानो गिरिष्ठाः पवित्रे सोमो अक्षः । मर्वेषु सर्वधा अंसि १
 त्वं विप्रस्त्वं कवि—मधु प्र जातमन्धसः । मर्वेषु सर्वधा अंसि २
 तव बिम्बे सजोषसो देवासः पीतिमाशत । मर्वेषु सर्वधा अंसि ३
 आ यो बिम्बानि वार्या वसूनि हस्तयोर्वृधे । मर्वेषु सर्वधा अंसि ४
 य इमे रोदसी मही सं मातरेव दोहति । मर्वेषु सर्वधा अंसि ५
 परि यो रोदसी उमे सद्यो वाजेभिरर्षति । मर्वेषु सर्वधा अंसि ६
 स शुष्मी कुलशेषा पुनानो अचिकदत् । मर्वेषु सर्वधा अंसि ७ [८] (१६२)

(१९)

७ काश्यपोऽक्षितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यत् सोम बिभ्रमुक्थ्यं विव्यं पार्थिवं वधुं । तन्नः पुनान आ मर १
 युवं हि स्थः स्वपती इन्द्रश्च सोम गोपती । ईशाना पिप्यन्ते भिर्यः २ (१६४)

वृषा पुनान आयुषु	स्तनयक्राधि बर्हिषि	। हरिः सन् योनिमासदत्	३
अबावशन्त धीतयो	वृषमस्याधि रेतसि	। सुनोर्वत्सस्य मातरः	४
कुबिष्टृषण्यन्तीभ्यः	पुनानो गर्भमादधत्	। याः शुक्रं कुहते पर्यः	५
उप शिक्षापतस्थुषो	मियसमा धेहि शत्रुषु	। पर्वमान विद्वा रयिम्	६
नि शत्रोः सोम वृष्ण्यं	नि शुष्मं नि वयस्तिर	। दूरे वा सतो अन्ति वा	७ [९] (१६९)

(१०)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र क्विर्वैवर्षीतये	ऽव्यो वारोभिरर्षति	। साह्वान् विश्वा अमि स्पृधः	१
स हिष्मा जरितृभ्य आ	बाजं गोर्मन्तमिन्दति	। पर्वमानः सहस्रिणम्	२
परि विश्वानि चेतसा	मृशसे पर्वसे मती	। स नः सोम श्रवो विदः	३
अभ्यर्ष बृहद्यशो	मघर्वज्यो भुवं रयिम्	। इषं स्तोतृभ्य आ भेर	४
त्वं राजेष सुव्रतो	गिरः सोमा विवेशिथ	। पुनानो बङ्गे अद्भुत	५
स वक्षिरप्सु वृष्टतौ	मृज्यमानो गर्भस्योः	। सोमश्चमृषु सीदति	६
कीळुर्मन्त्रो न मंह्युः	पवित्रं सोम गच्छसि	। दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	७ [१०] (१७६)

(११)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते धावन्तीन्धवः	सोमा इन्द्राय वृष्वयः	। मत्सरासः स्वर्विदः	१
प्रवृण्वन्तो अभिपुजः	सुष्वये वरिवोविदः	। स्वयं स्तोत्रे वयस्कृतः	२
वृथा कीळन्त इन्धवः	सधस्थमभ्येकुमित	। सिन्धोरुर्मा व्यक्षरन्	३
एते विश्वानि वार्या	पर्वमानास आशत	। हिता न सप्तयो रथे	४
आस्मिन् पिशाङ्गमिन्दवो	दधाता वेनमादिशे	। यो अस्मभ्यमरावा	५
क्रमुर्न रथ्यं नवं	दधाता केतमादिशे	। शुक्राः पवध्वमणीसा	६
एत उ त्वे अभीवशन्	काष्ठां वाजिनो अकृत	। सतः प्रासाविपुर्मतिम्	७ [११] (१८३)

(१२)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमास आशवो	रथा इव प्र वाजिनः	। सर्गाः सृष्टा अक्षित	१
एते वाता इवोरवः	पर्जन्यस्येव वृष्टयः	। अग्नेरिव भ्रमा वृथा	२ (१८५)

एते पूता विपश्चितः सोमांसो दध्याशिरः । विपा व्यानशुर्विषः	३
एते मृष्टा अमर्त्याः समूर्वांसो न शश्रमुः । इयक्षन्तः पथो रजः	४
एते पृष्ठानि रोदसो—विप्रयन्तो व्यानशुः । उतेदमुत्तमं रजः	५
तन्तुं तन्वानमुत्तम—मनुं प्रवत आशत । उतेदमुत्तमाप्यम्	६
त्वं सोम पुणिभ्य आ वसु गव्यानि धारयः । ततं तन्तुमचिक्रदः	७ [१२] (१९०)

(२३)

७ काश्यपोऽसिनो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा अमृग्रमाशवा मधोमर्दस्य धारया । अभि विश्वानि काव्या	१
अनु प्रत्नास आयवः पदं नवीया अक्रमुः । रुचे जनन्त सुधम्	२
आ पवमान नो भरा—ऽयो अदाशुषो गर्धम् । कुधि प्रजवतीरिषः	३
अभि सोमास आयवः पर्वन्ते मद्यं मर्दम् । अभि कोशं मधुश्रुतम्	४
सोमो अर्पति धर्णसि—दधान इन्द्रियं रसम् । सुवीरो अभिशस्तिपाः	५
इन्द्राय सोम पवसे देवेभ्यः सधमाद्यः । इन्द्रो वाजं सिषाससि	६
अस्य पीत्वा मदाना—मिन्द्रो वृत्राप्यप्रति । जघान जघनच्च नु	७ [१३] (१९७)

(२४)

७ काश्यपोऽसिनो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो अधन्विषुः पवमानाम् इन्द्रवः । श्रीणाना अप्सु मृजत	१
अभि गावो अधन्विषु—रापो न प्रवता यतीः । पुनाना इन्द्रमाशत	२
प्र पवमान धन्वसि सोमेन्द्राय पातवे । नृमिर्यतो वि नीयसे	३
त्वं सोम नृमादनः पर्वस्व चर्षणीसहे । सस्त्रियो अनुमाद्यः	४
इन्द्रो यद्विभिः सुतः पवित्रं परिधार्वसि । अरमिन्द्रस्य धास्ते	५
पर्वस्व वृत्रहन्तमो—कथेभिरेनुमाद्यः । शुचिः पावको अजुतः	६
शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य मध्वः । देवावीर्यशंसहा	७ [१४] (२०४)

(२५)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १५-६०]

६ दृढहच्युत आगस्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पर्वस्व दक्षसार्धनो देवेभ्यः पीतये हरे । मरुज्यो वायवे मधुः	१
पवमान धिया हितोऽभि योनिं कर्निक्रदन् । धर्मणा वायुमा विश	२ (१०६)

सं वेवैः शोभते वृषा	कविर्योनावधि प्रियः । वृत्रहा वेववीतमः	३
विश्वा रूपाण्याविशन् पुनानो याति हर्यतः । यत्रामृतांस आसते		४
अरूपो जनयन् गिरः सोमः पवत आपुषक् । इन्द्रं गच्छन् कविकृतुः		५
आ पवस्व मदिन्तम पवित्रं धारया कव । अर्कस्य योनिमासदम्		६ [१५] (२१०)

(२६)

६ इध्मवाहो दार्ढ्ययुतः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तममृक्षन्त वाजिनमुपस्थे अदितेरधि । विप्रसो अण्वया धिया	१
तं गावो अभ्यनूषत सहस्रधारमक्षितम् । इन्द्रं धर्तारमा विवः	२
तं वेधा मेधयाहयन् पर्वमानमधि द्यवि । धर्णसि भूरिधायसम्	३
तमह्यन् भुरिजोर्धिया संवसानं विवस्वतः । पतिं वाचा अदाभ्यम	४
तं सानावधि जामयो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । हर्यतं भूरिचक्षसम्	५
तं त्वा हिन्वन्ति वेधसः पर्वमान गिरावृधम् । इन्द्रविन्द्राय मन्मम	६ [१६] (२१६)

(२७)

६ नृमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष कविरभिर्दुतः पवित्रे अधि तोशते । पुनानो घ्नन्नप सिधः	१
एष इन्द्राय वायवे स्तुजित् परि बिच्यते । पवित्रे दक्षसाधनः	२
एष नृभिर्वि नीयते विवो मूर्धा वृषा सुतः । सोमो वनेषु विश्ववित	३
एष गच्छुरिचक्रवृत् पर्वमानो हिरण्ययुः । इन्द्रं सत्राजिदभृतः	४
एष सूर्येण हासते पर्वमानो अधि द्यवि । पवित्रं मन्त्रो मदः	५
एष शुक्र्यसिण्यद्वन्तरिक्षे वृषा हरिः । पुनान इन्द्रुतिन्द्रमा	६ [१७] (२२१)

(२८)

६ म्रियमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष वाजी हितो नृभिर्विश्वविन्मनस्स्यतिः । अग्न्यो वारं वि धावति	१
एष पवित्रे अक्षरत् सोमो वेवेभ्यः सुतः । विश्वा धामान्याविशन्	२
एष वेवः शुभायते ऽधि योनावमर्त्यः । वृत्रहा वेववीतमः	३
एष वृषा कर्निकव दशभिर्जाभिर्मियतः । अभि द्रोणानि धावति	४ (२२६)

एष सूर्यमरोचयत् पर्वमानो विचर्षणिः । विश्वा धामानि विश्वसि ५
एष शुष्म्यदाभ्यः सोमः पुनानो अर्षति । देवावीरंघशंसाहा ६ [१८] (२१०)

(१९)

६ नृमेध आङ्गिरसः । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

प्रास्य धारां अक्षरन् वृष्णः सुतस्यौजसा । देवाँ अनु प्रमूषतः १
सर्ति मृजन्ति वेधसो गूणन्तः कारवो गिरा । ज्योतिर्जज्ञानमुकथ्यम् २
सुपहा सोम तानि ते पुनानाय प्रभूवसो । वर्धा समुद्रमुकथ्यम् ३
विश्वा वसूनि संजयन् पर्वस्व सोम धारया । इनु द्वेषांसि सध्यक् ४
रक्षा मुनो अरूयः स्वनात समस्य कस्य चित । निदो यत्र मुमुक्ष्महे ५
एन्द्रो पार्थिवं रयिं विव्यं पर्वस्व धारया । द्युमन्तं शुष्ममा भर ६ [१९] (२१४)

(२०)

६ विश्वराङ्गिरसः । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

प्र धारां अस्य शुष्मिणो वृथां एवित्रे अक्षरन् । पुनानो वार्वमिष्यति १
इन्दुर्हियानः सानुभिर्मृज्यमानः कनिकदत् । इयति वनुमिन्द्रियम् २
आ नः शुष्मं नृपाह्यं वीरवन्तं पुरुस्पृहम् । पर्वस्व सोम धारया ३
प्र सोमो अति धारया पर्वमानो असिष्यदत् । अभि द्रोणांन्यासदम् ४
अप्सु त्वा मधुमत्तमं हरिं हिन्वन्त्यद्विभिः । इन्दुविन्द्राय पीतये ५
सुनोता मधुमत्तमं सोममिन्द्राय वाजिणे । चारुं शार्धाय मन्मरम् ६ [२०] (२४०)

(२१)

६ गोतमो राहुगणः । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासः स्वाध्यः पर्वमानासो अक्रमः । रयिं कृण्वन्ति चेतनम् १
द्विस्वपृथिव्या अधि भवंदो द्युम्नवर्धनः । मवा वाजांनो पतिः २
तुभ्यं वाता अमिप्रियस्तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः । सोम वर्धन्ति ते महः ३
आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् । भवा वाजस्य संग्रहे ४
तुभ्यं गावो घृतं पया बभ्रो वुबुक्षे अक्षितम् । वर्षिष्ठे अधि सानेवि ५
स्वायुधस्य ते सतो भुर्वनस्य पते वयम् । इन्दो सखिस्वमुदमसि ६ [२१] (२४९)

(३१)

६ इयावाश्च आग्नेयः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासो मवृच्युतः	अर्धसे नो मघोनः	।	सुता विदथे अक्रमुः	१
आर्वीं जितस्य योर्ध्वो	हरिं हिन्वन्त्यद्विभिः	।	इन्दुमिन्द्राय प्रीतये	२
आर्वीं हंसो यथा गणं	विश्वस्यावीवशन्मतिम्	।	अत्यो न गोभिरज्यते	३
उभे सोमावृचाकशन्	मृगो न तक्तो अर्धसि	।	सीदद्भुतस्य योनिमा	४
अभि गावो अनूचत	योषां आरमिव प्रियम्	।	अग्न्याजिं यथा हितम्	५
अस्मे धेहि युमघशो	मघर्वाश्च मह्यं च	।	सनिं मेधासुत अर्धः	६ [२२] (२५०)

(३२)

६ जित आप्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासो विपश्चितो	उषां न यन्त्यूर्ध्वयः	।	वनानि महिषा इव	१
अभि द्रोणानि ब्रध्ववः	शुक्रा क्रतस्य धारया	।	वाजं गोमन्तमक्षरन्	२
सुता इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुज्यः	।	सोमा अर्धन्ति विष्णवे	३
तिष्ठो वाच उर्वीरते	गावो मिमन्ति धेनवः	।	हरिरेति कनिकवत्	४
अभि बह्वीरनूचत	यद्वीर्यं क्रतस्य मातरः	।	ममृज्यन्ते त्रिवः शिशुम्	५
रायः समुद्राश्चतुरो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः	।	आ पवस्व सहास्रिणः	६ [२३] (२५८)

(३४)

६ जित आप्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सुवानो धारया तने	न्दुर्हिन्वानो अर्धति	।	रुजहृच्छा ध्योर्जसा	१
सुत इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुज्यः	।	सोमा अर्धन्ति विष्णवे	२
वृषाणं वृषमिष्यते	सुन्वन्ति सोममाद्विभिः	।	बुहन्ति शकर्मना पर्यः	३
भुवन् जितस्य मज्ज्यो	भुवदिन्द्राय मत्सरः	।	सं रूपैरज्यते हरिः	४
अमीमृतस्य विष्टयं	बुहते पृथिमातरः	।	चारु प्रियतमं हविः	५
समेजमहुता इमा	गिरो अर्धन्ति सस्रुतः	।	धेनूवांश्चो अवीवशत	६ [२४] (२६४)

(३५)

६ प्रभूचसुराक्षिणरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आ नः पवस्व धारया	पवमान रथिं पृथुम्	।	यथा ज्योतिर्विदांसि नः	१
इन्वो समुद्रमीक्ष्य	पवस्व विश्वमेजय	।	रायो भुता न ओर्जसा	२ (२६६)

त्वया वीरेण वीरवो	अभि प्याम पृतन्यतः ।	क्षरा णो अभि वार्यम्	३
प्र बाजमिन्दुरिष्यति	सिषासन् बाजसा कषिः ।	वृता विवृणुन आपुधा	४
तं गीर्भिवीचमीक्ष्यं	पुनानं वासयामसि ।	सोमं जर्नस्य गोर्पतिम्	५
विश्वो यस्य वृते जनो	वृधाध धर्मणस्पतेः ।	पुनानस्य प्रभूवसोः	६ [२५] (०७०)

(३६)

३ प्रभूवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असर्जि रथो यथा	एवित्रे चम्बोः सुतः ।	कार्पमन् वाजी न्यक्रमीत	१
स वह्निः सोम जागृविः	पर्वस्व देववीरति ।	अभि कोशं मधुश्रुतम्	२
स नो ज्योतींषि पूर्य	पर्वमान वि रंचय ।	कृत्वे दक्षाय नो हिनु	३
शुम्भमान कतायुभिः	मृज्यमानो गर्भस्याः ।	पर्वत वारं अश्यये	४
स विश्वा वृणुषे वसु	सोमो विदयानि पार्थिवा ।	पर्वतामान्तरिक्ष्या	५
आ विवस्पृष्टमश्वयु-	मंश्वयुः सोम गेहमि ।	वीरयुः शवसस्पते	६ [२६] (०७६)

(३७)

३ रङ्गण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स सुतः पीतये वृषा	सोमः एवित्रे अर्पति ।	विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	१
स एवित्रे विचक्षणो	हरिर्गर्पति धर्णमिः ।	अभि योनिं कनिक्रदन्	२
स वाजी रंचना विवः	पर्वमानो वि धावति ।	रक्षोहा वारमुच्ययम्	३
स त्रितस्याधि सानवि	पर्वमानो अगेचयन् ।	जामिमिः सूर्यं सह	४
स वृत्रहा वृषा सुतो	वर्गिवोविददाभ्यः ।	सोमो वाजमिवासरत	५
स वृवः कविर्नपितोऽ	अभि द्राणानि धावति ।	इन्दुरिन्द्राय मंहता	६ [२७] (०८०)

(३८)

३ रङ्गण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष उ स्य वृषा रथो	इज्यो वारैर्भिरर्पति ।	गच्छन् वाजं सहस्रिणम्	१
एतं त्रितस्य योषणा	हरिं हिन्दुस्यद्विभिः ।	इन्दुमिन्द्राय पीतयं	२
एतं त्यं हरितां दश	ममृज्यन्ते अश्वयुवः ।	यामिमदाय शुम्भते	३
एष स्य मानुषीप्वा	इयन्ता न विक्षु सीदति ।	गच्छन्त्रारो न योषितम्	४
एष स्य मद्यो रसो	उर्व चण्टे विवः शिशुः ।	य इन्दुर्वारमाविशत	५
एष स्य पीतये सुतो	हरिर्गर्पति धर्णमिः ।	कन्वन् योनिमभि मियम्	६ [२८] (०८८)

(३९)

६ बृहन्मतिराक्षिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आशुरर्षं बृहन्मते	परि प्रियेण धाम्ना	। यज्ञं देवा इति ब्रवन्	१
परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं	जनाय यातयन्निर्यः	। वृष्टिं विवः परि स्रव	२
सुत एति एवित्र आ	त्विषिं दधान ओजसा	। विचक्षाणो विरोचयन्	३
अयं स यो विवस्परि	रघुयामा एवित्र आ	। सिन्धोरूमा व्यक्षरत	४
आविवांसन् परावतो	अथो अवीवतः सुतः	। इन्द्राय सिच्यते मधुं	५
समीचीना अनूषत	हरिं हिन्वन्त्यद्विभिः	। योनावृतस्य सीदत	६ [२९] (१९४)

(४०)

६ बृहन्मतिराक्षिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पुनानो अक्रमीवुमि	विश्वा मृधो विचर्षणिः	। शुम्भन्ति विषं धीतिभिः	१
आ योनिमरुणो रुह	द्रमदिन्वं वृषा सुतः	। ध्रुवे सदांसि सीदति	२
न नो रयिं महामिन्द्रो	ऽम्भस्यं सोम विश्वतः	। आ पवस्व महामिणम	३
विश्वा सोम पवमान	द्युन्नानीन्नुवा भर	। विदाः संहमिणीर्यः	४
स नः पुनान आ भर	रयिं स्तोत्रे सुवीर्यम	। जसितुर्धया गिरः	५
पुनान इन्नुवा भर	सोमं द्विबर्हमं रयिम्	। वृषन्निद्रो न उक्थयम्	६ [३०] (३००)

(४१)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ये गावां न भूणीय	स्वेषा अयासो अक्रमुः	। घ्नन्तः कृष्णामप त्वचम्	१
सुवितस्य मनामहे	ऽति सेतुं कुराव्यम्	। साहासो दस्युमवतम्	२
शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः	पवमानस्य शुष्मिणाः	। चरन्ति विद्युतो विवि	३
आ पवस्व महीमिषं	गोमविन्द्रो हिरण्यवत	। अश्वावृद्वाजवत सुतः	४
स पवस्व विचर्षण	आ मही गर्दसी पुण	। उषाः सूर्या न रश्मिभिः	५
परि णः शर्मयन्त्या	धारया सोम विश्वतः	। सरा रसव विष्टपम्	६ [३१] (३०६)

(४२)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

जनयन् रोचना विवो	जनयन्नप्सु सूर्यम्	। वसानो गा अपो हरिः	१
एष प्रजेन मन्मना	देवो देवेभ्यस्परि	। धारया पवते सुतः	२ (३०८)

वावृधानाय तूर्धये पर्वन्ते वाजसातये । सोमोऽसहस्रपाजसः ३
 बृहानः प्रक्षमिन् पर्यः पवित्रे परिं विध्यते । क्रन्दन् कुर्वो अजीजनत् ४
 अमि विश्वानि वार्याऽमि कुर्वो कृतावृधः । सोमः पुनानो अर्षति ५
 गोमन्त्रः सोम वीरवृद्धावृद्धाजवत् सुतः । पर्वस्व बृहतीरिषः ६ [३२] (३१२)

(४३)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 यो अत्यं इव मृज्यते गोमिमर्द्याय हर्यतः । तं गीमिमिर्बांसयामसि १
 तं नो विश्वा अवस्युवो गिरः शुम्भन्ति पूर्वथा । इन्दुमिन्द्राय पीतये २
 पुनानो याति हर्यतः सोमो गीमिः परिष्कृतः । विप्रस्य मेध्यातिथेः ३
 पवमान विदा रयि मसमभ्यं सोम सुभिर्यम् । इन्दो सहस्रवर्चसम् ४
 इन्दुरत्यो न वाजसृत् कनिक्कन्ति पवित्र आ । यवक्षारति देवयुः ५
 पर्वस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम् ६ [३३] (३१८)

॥ इति षष्ठोऽष्टकः ॥६॥

॥ अथ सप्तमोऽष्टकः ॥७॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ अ० १-४१]

(४४)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 प्र ण इन्दो महे तन ऊर्मि न विभ्रवर्षसि । अमि कुर्वो अयास्यः १
 मती जुष्टो धिया हितः सोमो हिन्वे परावति । विप्रस्य धारया कविः २
 अयं कुर्वेषु जागृविः सुत एति पवित्र आ । सोमो याति विचर्षणिः ३
 स नः पवस्व वाजयुश्चक्राणश्चारुमध्वरम् । बहिष्मो आ विवासति ४
 स नो भगाय ज्ञायवे विप्रवीरः सुदावृधः । सोमो कुर्वेष्वा यमत् ५
 स नो अद्य वसुसये क्रतुविद्रातुवित्तमः । वाजं जेषि अर्बो बृहत् ६ [१] (३२४)

(४५)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।
 स पवस्व मर्द्याय कं नृचक्षा कुर्वतीतये । इन्दुमिन्द्राय पीतये १
 स नो अर्षामि दुर्व्यं त्वमिन्द्राय तोशसे । कुर्वान् त्सर्विभ्य आ वरम् २
 उत त्वामरुणं वयं गोमिरञ्जमो मर्द्याय कम् । वि नो राये दुरो बृधि ३
 अत्यं पवित्रमक्रीमिद् वाजी धुरं न यामनि । इन्दुर्विवेषु पत्यते ४
 समी सखायो अस्वरन् वने क्रीळन्तमत्यविम् । इन्दुं नावा अनूषत ५
 तया पवस्व धारया यया पीतो विचक्षसे । इन्दो स्तोत्रे सुवीर्यम् ६ [२] (३३०)

(४६)

६ अयास्य माक्षिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्रन् वेवर्षीतये	उत्यासः कृत्या इव	क्षरन्तः पर्वतावृधः	१
परिष्कृतास इन्द्वो	योर्वेव पित्र्यावती	वायुं सोमा असृक्षत	२
एते सोमास इन्द्वः	प्रयस्वन्तश्चम सुताः	इन्द्रं वर्धन्ति कर्मभिः	३
आ धावता सुहस्यः	शुका गृष्णीत मन्थिना	गोभिः श्रीणीत मत्सरम्	४
स पवस्व धनंजय	प्रयन्ता राधसो महः	अस्मभ्यं सोम गातुवित्	५
एतं मृजन्ति मज्यं	पवमानं दश क्षिपः	इन्द्राय मत्सरं मदेम्	६ [३] (३३३)

(४७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया सोमः सुकृत्यया	महश्चिबुभ्यवर्धत	मन्वान उदुषायते	१
कृतानीदस्य कर्त्ता	चेतन्ते दस्युतर्हणा	ऋणा च धृष्णुश्चयते	२
आत् सोम इन्द्रियो रसो	वज्रः सहस्रसा मुवत	उक्थं यदस्य जायते	३
स्वयं कविर्विधर्तरी	विपाय रत्नमिच्छति	यदीं ममृज्यते धियः	४
मिषासतू रयीणां	वाजेष्पर्वतामिव	मरेषु जिग्युषामसि	५ [४] (३४१)

(४८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तं त्वा नृम्णानि बिभ्रतं	सधस्थेषु महो विवः	चारुं सुकृत्ययेमेहे	१
संवृकतधृष्णमुक्थयं	महामहिमतं मदेम्	ज्ञतं पुरो रुद्रक्षणिम	२
अतस्त्वा रयिमभि	राजानं सुकतो विवः	सुपर्णो अव्यथिर्मरत्	३
विम्बस्मा इत् स्वर्हो	साधारणं रजस्तुरम्	गोपामृतस्य विर्मरत्	४
अर्धा हिन्वान इन्द्रियं	ज्वालो महित्वमानशो	अमिष्टिकृद्विचर्षणिः	५ [५] (३४६)

(४९)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व वृष्टिमा सु नो	उपामूर्मिं विवस्परिं	अयक्ष्मा बृहतीरिचः	१
तया पवस्व धारया	यया गार्ध इहागमन्	जन्यासि उप नो गृहम्	२
घृतं पवस्व धारया	यशेषु वेवर्षीतमः	अस्मभ्यं वृष्टिमा पव	३
स न ऊरुं व्यथ्यं	पवित्रं धाव धारया	वेवासः शृणुवन् हि कम्	४
पवमानो असिष्यवृ	द्रक्षांस्यपजङ्गनत्	प्रत्नवद्वोचयन् रुचः	५ [६] (३५१)

(५०)

५ उच्चय आहिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मास ईरते	सिन्धोरुर्मैरिव स्वनः । वाणस्य चोदया एषिम्	१
प्रसवे त उदीरते	तिस्रो वाचो मसस्पुवः । यदव्य एषि सान्वि	२
अव्यो वारे परि मियं	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । पवमानं मधुक्षुतम्	३
आ पवस्व मदिन्तम्	एवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिमासवम्	४
स पवस्व मदिन्तम्	गोभिरञ्जानो अक्तुभिः । इन्वुविन्द्राय पीतये	५ [७] (३५६)

(५१)

५ उच्चय आहिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अध्वर्या अद्रिभिः सुतं	सोमं एवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे	१
विदः पीयूषमुत्तमं	सोममिन्द्राय वज्रिणे । सुनोता मधुमत्तमम्	२
तव त्य इन्द्रो अन्धसा	ब्रुवा मधोर्व्यश्रते । पवमानस्य मरुतः	३
त्वं हि सोम वर्धयन्	त्सुतो मर्दाव मूर्णये । वृषन् त्सोतारमुतये	४
अभ्यर्ष विचक्षण	एवित्रं धारया सुतः । अमि वाजमुत भवः	५ [८] (३६१)

(५२)

५ उच्चय आहिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि द्युक्षः सनद्रयि	भरद्वाजं नो अन्धसा । सुवानो अर्ष एवित्र आ	१
तव प्रेक्षेभिरध्वमि	रव्यो वारं परि मियः । सहस्रधरो यात तना	२
चरुनं यस्तमीक्ष्ये	न्द्रो न दानमीक्ष्य । वधैर्धक्षवीक्ष्य	३
नि शुष्ममिन्द्वेषां	पुरुहूत जनानाम् । यो अस्मौ आधिर्वेशति	४
गतं न इन्द ऊतिभिः	सहस्रं वा शुचीनाम् । पवस्व मंहयद्रयिः	५ [९] (३६६)

(५३)

४ अवन्तारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मासो अस्थू	रक्षो मिन्वन्तो अद्रिबः । नृदस्व वाः परिस्पुधः	१
अया निजग्निरोजसा	रथसङ्गे धने हिते । स्तवा अर्धिन्बुधा दृढा	२
अस्यं व्रतानि नाधृषे	पवमानस्य दृढा । रुज यस्त्वां पृतन्याति	३
तं हिन्वन्ति मधुच्युतं	हरिं नदीषु शार्जिन्म् । इन्वुमिन्द्राय मत्सरम्	४ [१०] (३७०)

(५४)

४ अबत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अस्य प्रक्षामनु द्युर्लभं शुक्रं दुष्टुहे अह्नयः । पर्यः सहस्रसामुषिम्	१
अयं सूर्य इषोषह—गयं सरांसि धावति । सप्त प्रवत आ दिवम्	२
अयं विश्वानि तिष्ठति पुनानो मुर्वनोपरि । सोमो वृषो न सूर्यः	३
परि नो वृषवीतये वाजौ अर्बसि गोर्मतः । पुनान इन्द्रविन्द्रयुः	४ [११] (३७४)

(५५)

४ अबत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यव्ययव नो अन्धसा पुष्टं पुष्टं परि स्रव । सोम विश्वा च सोमंगा	१
इन्द्रो यथा तव स्तवो यथा ते जातमन्धसः । नि बार्हिषि प्रिये सद्ः	२
उत नो गोविदम्भवित पर्वस्व सोमान्धसा । मक्षूर्तमिभिरहमिः	३
यो जिनाति न जीरति हन्ति शत्रुमभीत्य । स पर्वस्व सहस्रजित	४ [१२] (३७५)

(५६)

४ अबत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सोमं क्रुतं बृह—वाशः पवित्रं अर्षति । विघ्नन रक्षांसि देवयुः	१
यत् सोमो वाजमर्षति शतं धारा अपस्युर्वः । इन्द्रस्य सस्यमाविशन्	२
अभि त्वा योर्षणो दशं जारं न कन्यान्नूषत । मृज्यसे सोम सातयं	३
त्वमिन्द्राय विष्णवे स्वादुरिन्द्रो परि स्रव । नृन् त्स्रोतृन् प्राह्यहंसः	४ [१३] (३८२)

(५७)

४ अबत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते धारा असम्भतो विवो न यन्ति वृष्टयः । अच्छा वाजं सहस्रिणम्	१
अभि शिवाणि काव्या विश्वा चक्षाणो अर्षति । हरिस्तुञ्जान आयुधा	२
स मर्षजान आयुमि—रिमो राजेव सुव्रतः । श्येनो न वंसु षीदति	३
स नो विश्वा विवो वसू—तो पृथिव्या अर्धि । पुनान इन्द्रवा भर	४ [१४] (३८६)

(५८)

४ अबत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तर्त स मन्दी धावति धारा मुतस्यान्धसः । तर्त स मन्दी धावति	१
उवा वेंदु वसूलां मर्तस्व वेव्यवसः । तर्त स मन्दी धावति	२ (३८८)

ध्वस्त्रयोः पुरुषन्त्योरा सहस्राणि वृक्षहे । तत् स मन्वी धावति ३
आ ययोऽस्त्रिंशत् तना सहस्राणि च वृक्षहे । तत् स मन्वी धावति ४ [१५] (३९०)

(५९)

४ अवन्तारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पर्वस्व गोजिद्वजिद्विजित् सोम रणयजित् । प्रजावद्रत्नमा भर १
पर्वस्वान्द्रयो अर्वाभ्यः पर्वस्वौषधीभ्यः । पर्वस्व धिषणाभ्यः २
त्वं सोम पर्वमानो विश्वानि कुरुता तं । कविः सीवु नि बर्हिषि ३
पर्वमान स्वर्विक्रो जायमानोऽभवो महान् । इन्द्रो विश्वो अमीर्वसि ४ [१६] (३९४)

(६०)

४ अवन्तारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री, ३ पुरउष्णिक् ।

प्र गायेत्रेण गायत पर्वमानं विचर्षणिम् । इन्द्रं सहस्रचक्षसम् १
तं त्वं सहस्रचक्षसमर्थो सहस्रमर्णसम् । अति वारमपाविषुः २
अति वारान् पर्वमानो असिष्यदन्त कलशो अमि धावति । इन्द्रस्य हाद्योविशन् ३
इन्द्रस्य सोम राधसे शं पवस्व विचर्षणे । प्रजावद्रेत आ भर ४ [१७] (३९८)

(६१)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ ३॥ सू० ६१-६७]

३० अमहीयुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया वीती परि स्रव यस्त इन्द्रो मवृष्वा । अवाहन् नवतीनंष १
पुरः सद्य इन्त्याधिं दिवोदासाय शम्बरम् । अध त्वं तुर्वशं यदुम् २
परि णो अश्वमश्वविद्रोमदिन्द्रो हिरण्यवत् । क्षरा सहस्रिणीरिषः ३
पर्वमानस्य ते वयं पवित्रमभ्युनुतः । सखित्वमा वृणीमहे ४
ये ते पवित्रमूर्मयो ऽमिक्षरन्ति धारया । तेभिर्नः सोम मृळय ५ [१८]

स नः पुनान आ भर राधं वीरवतीमिषम् । ईशानः सोम चिन्वतः ६
एतमु त्वं वृश क्षिपो मृजन्ति सिन्धुमातरम् । समोदित्वेभिरव्यत ७
समिन्नेद्रोत वायुनां सुत एति पवित्र आ । सं सूर्यस्य रुद्रिमभिः ८
स नो भगाय वायवं पूष्णे पवस्व मधुमान् । चारुर्मित्रे वरुणे च ९
उवा ते जातमन्धसो विविष वद्व्या ददे । उग्रं शर्म मङ्घि भवः १० [१९]
एना विश्वान्यर्ष आ युञ्जानि मानुषाणाम् । सिषांसन्तो वनामहे ११ (४०९)

स न इन्द्राय यज्ववे वरुणाय मरुच्यः । वरिवोवित परि सव १२
 उषो षु जातमप्युरं गोभिर्नङ्गं परिष्कृतम् । इन्दुं देवा अयासिषुः १३
 तमिद्वर्धन्तु नो गिरौ वत्सं संशिश्वरीरिव । य इन्द्रस्य हवृंसनिः १४
 अर्षो णः सोमं शं गवे धृक्षस्व पिप्युषीमिषम् । वधो समुद्रमुकथयम् १५ [२०]

पर्वमानो अजीजन द्विबन्धिनं न तन्यतुम् । ज्योतिर्वैश्वानरं बृहत १६
 पर्वमानस्य ते रत्नो मर्दो राजन्नपुच्छुनः । वि वारमव्यमर्षति १७
 पर्वमान रसस्तव दक्षो वि राजति द्युमान । ज्योतिर्विश्वं स्वर्हृशे १८
 यस्ते मरुो वरेण्यस्तेना पवस्वानर्धसा । देवावीर्यशंसहा १९
 जग्निर्वृत्रमग्निमिषं सस्निवाजं त्रिवेदेव । गोषा उ अश्वसा असि २० [२१]

सर्मिश्चो अरुषो मव सूपस्थामिनं धेनुभिः । मीर्वच्छेनो न योनिमा २१
 स पवस्व य आविधेन्द्रं वृत्राय हन्तवे । वसिवांसं महीरपः २२
 सुषीरासो वयं धना जयेम सोम मीढुः । पुनानो वर्ध नो गिरः २३
 त्वोतासस्तवावसा स्याम वनवन्तं आमुरः । सोमं वतेषु जागृहि २४
 अपघ्नन् पवते मृधो ऽप सोमो अराव्यः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् २५ [२२]

महो नो राय आ मर पर्वमान जही मृधः । रास्वेन्दो वीरव्यशः २६
 न त्वा शतं चन हृतो राधो वित्सन्तमा मिनन् । यत् पुनानो मरुस्यसे २७
 पर्वस्वेन्दो वृषा सुतः कृधी नो यशसो जने । विश्वा अप द्विषो जहि २८
 अस्य ते सख्ये वयं तवेन्दो द्युम्न उतमे । सासद्याम प्रतन्यतः २९
 या ते भीमान्यापुध्या तिम्रमानि सन्ति धूर्धणे । रक्षां समस्य नो निदः ३० [२३] (४२८)

(६२)

३० अमव्यभिर्मागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते असृष्टमिन्द्ववस्तिरः पवित्रमाशवः । विश्वान्यमि सौमगा १
 विघ्नन्तो वुरिता पुरु सुगा तोकार्य वाजिनः । तनां कृण्वन्तो अर्धते २
 कृण्वन्तो वरिषो गवे ऽभ्यर्षन्ति सुष्टुतिम् । इळास्मभ्यं संयतम् ३
 असाव्यं शुभं दाया ऽप्सु वक्षो गिरिठाः । श्येनो न योनिमासवत् ४
 शुभ्रमन्धो देववात मप्सु धृतो नृभिः सुतः । स्वदीन्ति गावः पयोभिः ५ [२४]

आकीमश्वं न हतारो ऽशुशुभ्रसुताय । मध्वो रसें सधमावे ६ (४२९)

यास्ते धारा मधुश्रुतो ऽसृष्टमिन्द ऊतये । ताभिः पवित्रमार्तदः	७
सो अर्धेन्द्राय पीतये तिरो रोमाण्युष्या । सीदन् योना बनेष्व	८
त्वमिन्द्रो परि स्रव स्वादिष्टो अङ्गिरोभ्यः । वरिवोविद्वृतं पयः	९
अयं विचर्षणिहितः पर्वमानः स चेति । हिन्वान आप्यं ब्रूत	१० [२५]
एष वृषा वृषव्रतः पर्वमानो अशस्तिहा । करद्वसूनि वृशुषे	११
आ पर्वस्व सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । पुरुश्चन्द्रं पुरुस्पृष्टम्	१२
एष स्य परि विच्यते मर्मज्यमान आयुभिः । उरुगायः कविकृतः	१३
सहस्रोतिः ज्ञातार्मघो विमानो रजसः कविः । इन्द्राय पवते मयः	१४
गिरा ज्ञात इह स्तुत इन्दुरिन्द्राय धीयते । वियोनो वसताविष	१५ [२६]
पर्वमानः सुतो नृभिः सोमो वाजमिवासरत । चमूपु शक्मनासदम्	१६
तं त्रिपुण्ड्रे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यातवे । ऋषीणां सप्त पीतिभिः	१७
तं सौतारो धनस्पृतमाशुं वाजाय यातवे । हरिं हिनोत वाजिनम्	१८
आदिशन् कलशं सुतो विश्वा अर्षन्नाभि श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति	१९
आ तं इन्द्रो मदाय कं पयो दुहन्यायवः । देवा देवेभ्यो मधुं	२० [२७]
आ नः सोमं पवित्र आ सृजता मधुमन्तमम् । देवेभ्यो देवश्रुतमम्	२१
एते सोमा असृक्षत गृणानाः श्रवसं महे । मदिन्तमस्य धारया	२२
अभि गव्यानि वीतये नृम्णा पुनानो अर्षमि । सनद्वाजः परि स्रव	२३
ऊत नो गोमतीरिषो विश्वा अर्ष पण्डुर्भः । गृणानो जमर्दशिना	२४
पर्वद वाचो अग्रियः सोमं चित्राभिरूतिभिः । अभि विश्वानि काव्या	२५ [२८]
त्वं संसृद्रिया अपो ऽग्रियो वाच इत्यन । पर्वस्व विश्वमेजय	२६
नुष्टेया सुर्वना कवे महिन्ने सोम तस्थिर । तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः	२७
प्र ते त्रिवो न वृष्ट्या धारा यन्यसश्चतः । अभि शुक्रामुपस्तिरम्	२८
इन्द्रायैन्दुं पुनीतानां दक्षाय साधनम् । ईशानं वीतिराधसम्	२९
पर्वमान कृतः कविः सोमः पवित्रमार्तद । दर्धत स्तोत्रे सुवीर्यम्	३० [२९] (४५८)

(६३)

३० निधुविः कादयः । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

आ पर्वस्व सहस्रिणं रयिं सोम सुवीर्यम् । अस्मे श्रवांसि धारय	१
इषमूर्जं च पिन्वम इन्द्राय मत्सरिन्तमः । चमूप्या नि ऋदसि	२ (४५०)

सुत इन्द्राय विष्णवे सोमः कुलशे अक्षरत । मधुमौ अस्तु वायवे ३	
एते असृष्टमाशवो ऽति ह्वरांसि बभ्रवः । सोमां क्रतस्य धारया ४	
इन्द्रं वर्धन्तो अप्सुरः कृण्वन्तो विश्वमार्यम् । अपघ्नन्तो अराणाः ५ [३०]	
सुता अनु स्वमा रजो ऽभ्यर्षन्ति बभ्रवः । इन्द्रं गच्छन्त इन्द्रवः ६	
अया पवस्व धारया यया सूर्यमरोचयः । हिन्वानो मानुषीरपः ७	
अयुक्त सूर एतं पर्वमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ८	
उत त्या हरितो दश सूरौ अयुक्त यातवे । इन्दुरिन्द्र इति ब्रुवन् ९	
परीतो वायवे सुतं गिर इन्द्राय मत्सरम् । अव्यो वारेषु सिञ्चत १० [३१]	
पर्वमान विदा रयि—मस्मभ्यं सोम दुष्टरम् । यो दृणाशौ वनुष्यता ११	
अभ्यर्ष सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । अभि वाजंमुत श्रवः १२	
सोमो वेवो न सूर्यो ऽद्विभिः पवते सुतः । दधानः कुलशे रसम् १३	
एते धामान्यार्या शुक्रा क्रतस्य धारया । वाजं गोमन्तमक्षरन् १४	
सुता इन्द्राय वज्रिणे सोमासो दध्याशिरः । पवित्रमत्यक्षन् १५ [३२]	
प्र सोम मधुमत्तमो राये अर्ष पवित्र आ । मत्ता यो देववीतमः १६	
तमी मृजन्त्यायवो हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् १७	
आ पवस्व हिरण्यव—दश्वावत् सोम वीरवत् । वाजं गोमन्तमा भर १८	
परि वाजे न वाजयु—मव्यो वारेषु सिञ्चत । इन्द्राय मधुमत्तमम् १९	
कविं मृजन्ति मर्ज्य धीभिर्विप्रा अवस्यवः । वृषा कनिकदधति २० [३३]	
वृषणं धीमिरप्सुरं सोममृतस्य धारया । मनी विप्राः समस्वग्न २१	
पवस्व देवायुष—गिन्द्रं गच्छतु ते मधः । वायुमा रोह धमणा २२	
पर्वमान नि तीशसे रयिं सोम श्रवाय्यम् । प्रियः संमुद्रमा विश २३	
अपघ्नन् पवसे मृधः क्रतुवित सोम मत्सरः । नुदस्वादवयुं जनम् २४	
पर्वमाना असृक्षत सोमाः शुक्रास इन्द्रवः । अभि विश्वानि काव्या २५ [३४]	
पर्वमानास आशवः शुभ्रा असृष्टमिन्द्रवः । घ्नन्तो विश्वा अप द्विषः २६	
पर्वमाना विवस्प—र्यन्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधि सानवि २७	
पुनानः सोम धारये—न्वो विश्वा अप सिधः । जहि रक्षांसि सुकतो २८	
अपघ्नन् त्सोम रक्षसो ऽभ्यर्ष कनिकदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् २९	
अस्मे वसूनि धारय सोमं विव्यानि पार्थिव । इन्द्रो विश्वानि वार्या ३० [३५] (४८८)	

(६४)

३० कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

वृषा सोम द्युमाँ अंसि	वृषा देव वृषवतः । वृषा धर्माणि वृषिषे	१
वृष्णस्ते वृष्ण्यं शवो	वृषा वनं वृषा मयः । सत्यं वृषन् वृषेयसि	२
अश्वो न चक्रवो वृषा	सं गा इन्द्रो समवतः । वि नो राये दुरो वृषि	३
असृक्षत प्र वाजिनो	गव्या सोमांसो अश्वया । शुक्रासो वीर्याशवः	४
गुम्भमाना कतायुभि	मृज्यमाना गर्भस्त्योः । पर्वन्ते वारे अद्यथे	५ [३६]

ते विश्वा वृशुषे वसु	सोमा विव्यानि पार्थिवा । पर्वन्तामान्तरिक्ष्या	६
पवमानस्य विश्वविन्	प्र ते सर्गा असृक्षत । सूर्यस्येव न रश्मयः	७
केतुं कृण्वन् विवस्परि	विश्वा रूपाभ्यर्षसि । समुद्रः सोम पिन्वसे	८
हिन्वानो वार्चमिण्यसि	पवमान विधर्माणि । अक्रान् देवो न सूर्यः	९
इन्द्रः पविष्ट चेतनः	प्रियः कवीनां मती । सृजदश्वं रथीरिव	१० [३७]

ऊर्मिर्यस्ते पवित्र आ	देवावीः पर्यक्षरन् । सीर्वृक्षतस्य योनिमा	११
स नो अर्ष पवित्र आ	मद्रो यो देववीतमः । इन्द्रविन्द्राय पीतये	१२
इषे पवस्व धारया	मृज्यमानो मनीषिभिः । इन्द्रो रुचाभि गा इहि	१३
पुनानो वरिवस्कृध्यु	न जनाय गिर्वणः । हरे सृजान आशिरम	१४
पुनानो देववीतय	इन्द्रस्य याहि निष्कृतम् । द्युतानो वाजिमियतः	१५ [३८]

प्र हिन्वानास इन्द्रवो	ऽच्छा समुद्रमाशवः । धिया जुता असृक्षत	१६
समृजानास आयवा	वृथा समुद्रमिन्द्रवः । अगमन्तस्य योनिमा	१७
परि णो याह्यस्मयु	विश्वा वसुन्योजसा । पाहि नः शमं वीरवत	१८
मिमानि वह्निरेतशः	पदं युजान क्रकृभिः । प्र यत समुद्र आहितः	१९
आ यद्योनि हिरण्यय	मागुर्कृतस्य सीदति । जहात्यप्रचेतसः	२० [३९]

अभि वेना अनूषते	र्यक्षन्ति प्रचेतसः । मज्जन्त्यविचेतसः	२१
इन्द्रायेन्द्रो मरुत्वते	पर्वम्ब मधुमत्तमः । कृतस्य योनिमासदम्	२२
तं त्वा विमा वचोविदुः	परिष्कृण्वन्ति वेधसः । सं त्वा मृजन्त्यायवः	२३
रसं ते मित्रो अर्यमा	पिबन्ति वरुणः कवे । पवमानस्य मरुतः	२४
त्वं सोम विपश्चितं	पुनानो वार्चमिण्यसि । इन्द्रो सहस्रभर्णसम	२५ [४०] (५१३)

उतो सहस्रमर्णसं	वाचं सोम मखस्युर्वम	। पुनान इन्नुवा भर	२६
पुनान इन्द्वेषां	पुरुहूत जनानाम्	। प्रियः समुद्रमा विश	२७
दधिघृतया रुषा	पगिष्टोमन्त्या कृपा	। सोमाः शुका गवांशिरः	२८
हिन्वानो हेतुर्मियत	आ वाजं वाज्यंक्रमीत	। सीवन्तो वनुषा यथा	२९
ऋधक् सोम स्वस्तये	संजग्मानो विवः कविः । पवस्व सूर्यो हृशे		३० [४१] (५१८)

- ३७०९८ -

[द्वितीयोऽध्यायः ॥ १॥ अ० १-३३]

(६५)

३० भृगुर्वाकृषिर्जमदग्निर्भागवो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

हिन्वन्ति सूरमुद्यः	स्वसारो जामयस्पतिम	। महामिन्दुं महीयुर्वः	१
पवमान रुचार्कचा	त्रेवो त्रेवेभ्युस्परि	। विश्वा वसुन्या विश	२
आ पवमान सृजुति	वृष्टि त्रेवेभ्यो वृवः	। इषे पवस्व संयतंभ	३
वृषा ह्यसि भानुना	द्युमन्तं त्वा हवामहे	। पवमान स्वाध्यः	४
आ पवस्व सुवीर्यं	मन्दमानः स्वायुध	। उहो प्विन्नुवा गहि	५ [१]
यकृद्भिः पगिषिच्यमे	सूज्यमानो गर्भस्योः	। दुणा सधर्धमश्रुषे	६
प्र सोमाय व्यश्ववत	पवमानाय गायत	। महे सहस्रचक्षसे	७
यस्य वर्णं मधुश्रुतं	हरिं हिन्वन्त्यद्विभिः	। इन्दुमिन्द्राय पीतये	८
तस्य ते वाजिनो वयं	विश्वा धनानि जिग्युषः	। सखित्वमा तृणीमहे	९
वृषा पवस्व धारया	मरुत्वते च मत्सरः	। विश्वा दधान ओजसा	१० [२]
त त्वा धर्तारिगोण्याः	पवमान स्वहृशम	। हिन्वे वाजेषु वाजिनम	११
अया चित्तो विपानया	हरिः पवस्व धारया	। यूजं वाजेषु चोदय	१२
आ न इन्द्रो महीमिषं	पवस्व विश्ववृशतः	। अस्मभ्यं सोम गातुवित	१३
आ कुलशा अनुषते	न्द्रो धाराभिरोजसा	। एन्द्रस्य पीतये विश	१४
यस्य ते मद्यं रसं	तीव्रं दुहन्त्यद्विभिः	। स पवस्वाभिमातिहा	१५ [३]
राजा मेधाभिरीयते	पवमानो मनावधि	। अन्तरिक्षेण यातवै	१६
आ न इन्द्रो शतृग्विनं	गवां पोषं स्वहृशम	। वहा भगन्तिमृतये	१७
आ नः सोम सहो जुवां	रुषं न वर्चसे भर	। सुव्राणां त्रेववीतयं	१८
अथां सोम द्युमन्तमो	ऽभि द्रोणानि गेरुवत	। सीदंछयेनो न योनिमा	१९
अप्सा इन्द्राय वायवं	वरुणाय मरुद्वाः	। सोमो अर्पति विष्णवं	२० [४] (५३८)

हपं तोकार्यं नो कथं—कृस्मभ्यं सोम विश्वतः	। आ पवस्व सहस्रिणिम्	२१
ये सोमांसः परावति ये अवावति सुन्विरे	। ये वादः शर्यणावति	२२
य आर्जीकेषु कृत्वसु ये मध्ये परस्यानाम्	। ये वा जनेषु पञ्चसु	२३
ते नो वृष्टिं विवस्पति पवन्तामा सुवीर्यम्	। सुवाना वेवास इन्द्वः	२४
पवति हर्यतो हरि—गृणानो जमदग्निना	। हिन्वानो गोरधि त्वचि	२५ [५]
प्र शुक्रासो वयोजुवो हिन्वानासो न सत्यः	। श्रीणाना अप्सु मृञ्जत	२६
तं त्वा सुतेष्वाभुवा हिन्विरे देवतातये	। स पवस्वानया रुचा	२७
आ ते दक्षं मयोभुवं बह्निमद्या वृणीमहे	। पान्तमा पुरुस्पृहम्	२८
आ मन्द्रमा वरेण्य—मा विप्रमा मनीषिणम्	। पान्तमा पुरुस्पृहम्	२९
आ रयिमा सुचतुन—मा सुकतो तनूष्वा	। पान्तमा पुरुस्पृहम्	३० [६] (५४८)

(६६)

३० शतं वेत्तानसाः । पवमानः सोमः, १९-२१ अग्निः पवमानः । गायत्री, १८ अनुष्टुप् ।

पवस्व विश्वचर्पणं ऽभि विश्वानि काट्या	। मग्ना सखिभ्य ईड्यः	१
ताभ्यां विश्वस्य राजसि यं पवमान धारमनी	। प्रतीची सोम तस्थतुः	२
परि धामानि यानि ते त्वं सोमामि विश्वतः	। पवमान क्रतुभिः कवे	३
पवस्व जनयन्निषो ऽभि विश्वानि वार्या	। मग्ना सखिभ्य ऊतये	४
तवं शुक्रासो अर्चयां विवस्पृष्टे वि तन्वत	। पवित्रं सोम धामभिः	५ [७]
तवम सप्त सिन्धवः प्रशिपं सोम सिधत	। तुभ्यं धावन्ति धेनवः	६
प्र सोम याहि धारया सुत इन्द्राय मत्सरः	। दधानो अक्षिनि श्रवः	७
समु त्वा धीभिरस्वग्न हिन्वतीः सप्त जामयः	। विप्रमाजा विवस्वतः	८
मृजन्ति त्वा समधुवा ऽव्ये जीरावधि प्वणि	। रेमा यदुज्यसे वने	९
पवमानस्य ते कवे वाजिन त्मगां अमृक्षत	। अर्वन्तो न श्रवस्यवः	१० [८]
अच्छा कोशं मधुश्रुत—मसृष्टं वारं अव्यये	। अवावशन्त धीतयः	११
अच्छा समुद्रमिन्द्रवा ऽन्तं गावां न धेनवः	। अगमञ्जतस्य योनिमा	१२
प्र ण इन्द्रो महे रण आपो अपान्ति सिन्धवः	। यद्वाभिर्वासयिष्यसे	१३
अस्य ते सख्ये व्य—सिपक्षन्तस्वोतयः	। इन्द्रो सखित्वमुग्मसि	१४
आ पवस्व गर्विष्ठय महे सोम नृचक्षस	। एन्द्रस्य जठरे विश	१५ [९] (५६९)

महौं असि सोम ज्येष्ठ उद्याणामिन्नु ओजिष्ठः । युध्वा सञ्छस्वजिगेथ १६
य उग्रैर्यश्चिद्वोजीया ज्दुरैर्यश्चिच्छूरतरः । मुरिवाभ्यश्चिन्महीयान १७
त्वं सोम सूर एष स्तोकरस्य साता तनूनाम् । वृणीमहे सख्याय वृणीमहे युज्याय १८
अग्र आयुषि पवस आ सुबोजमिषं च नः । आर बाधस्व दुच्छुनाम् १९
अग्निकृषिः पर्वमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः । तमीमहे महागयम् २० [१०]
अग्रे पर्वस्व स्वर्पा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् । दर्धद्रयि मषि पाषम २१
पर्वमानो अति श्लिधो ऽभ्यर्षति सुदुतिम् । सूरौ न विश्वदर्शितः २२
स मर्दुजान आयुभिः प्रयस्वान् प्रयसे हितः । इन्द्रुर्यो विचक्षणः २३
पर्वमान कृतं बृहच्छुक्रं ज्योतिरजीजनत । कृष्णा तमांसि जह्वनत २४
पर्वमानस्य जह्वतो हरिश्चन्द्रा असृक्षत । जीरा अजिगशाचिपः २५ [११]
पर्वमानो रथीतमः शुभ्रभिः शुभ्रशस्त्रमः । हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः २६
पर्वमानो व्यश्रव-दृशिमभिर्वाजसातमः । दधत स्तोत्रे सुवीर्यम् २७
प्र सुवान इन्द्रुरक्षाः पवित्रमत्यव्ययम् । पुनान इन्द्रुगिन्द्रमा २८
एष सोमो अर्धि त्वचि गवां क्रीडत्यद्रिभिः । इन्द्रु मदीय जोहुवत २९
यस्य ते द्युमन्वत पयः पर्वमानाभृतं विवः । तेन नो मृळ जीवसे ३० [१२] (५७८)

(६७)

(१-३०) १-३ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः, ४-६ कश्यपो मारीचः, ७-९ शोतनो गृहगणः १०-१२

आत्रिर्भूमिः, १३-१५ विश्वामित्रो गायितः, १६-१८ जमदग्निर्भागवः, १९-२१ वसिष्ठो

मैत्रावरुणिः, २२-३१ पवित्र आङ्गिरसो वा वसिष्ठो वा उभौ वा । पर्वमानः सोमः,

१०-१२ पर्वमानः पूषा वा, २३-२७ पर्वमानोऽग्निः, २८ पर्वमानः सविता वा,

२६ पर्वमानाग्निः सविता वा, २७ विश्व देवा वा, ३१-३२ पर्वमानाध्ययना । गायत्री,

१६-१८ नित्यद्विपदा गायत्री ३० पुरोहितः २७, ३१, ३२, अनुष्टुप ।

त्वं सोमासि धारयुर्मन्द्र ओजिष्ठो अध्वर । पर्वस्व मंहयद्रयिः १
त्वं सुतो नृमादनो दधन्वान् मत्सरिन्तमः । इन्द्राय मुरिरन्ध्रमा २
त्वं सुष्वाणो अद्रिभि रभ्यर्ष कर्निकदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् ३
इन्द्रुर्हिन्वानो अर्षति तिगे वाराण्यव्यया । हरिर्वाजमचिकदत् ४
इन्द्रो व्यव्यमर्षसि वि श्रवांसि वि सीर्भगा । वि वाजान् त्सोम गोमंतः ५ [१३]
आ न इन्द्रो शतग्विनं रयिं गोमन्तमश्विनम् । भगं सोम सहस्रिणम् ६
पर्वमानास इन्द्रवस्तिरः पवित्रमाशवः । इन्द्रुं यामेभिराशत ७ (५८५)

ककुहः सोम्यो रस	इन्दुरिन्द्राय पूर्व्यः	। आयुः पवत आयुर्वे	८
हिन्वन्ति सूरमुग्रंयः	पर्वमानं मधुभृतम्	। अभि गिरा समस्वरन्	९
अविता नो अजाश्वः	पूषा यामनियामनि	। आ मक्षत कन्यासु नः	१० [१४]
अयं सोमः कपर्दिने	घृतं न पवते मधुं	। आ मक्षत कन्यासु नः	११
अयं तं आघृणे सुतो	घृतं न पवते शुचिं	। आ मक्षत कन्यासु नः	१२
वाचो जन्तुः कवीनां	पर्वस्व सोम धारया	। देवेषु रत्नधा असि	१३
आ कलशेषु धावति	इयेनो बभ्रुं वि गाहते	। अभि द्रोणा कर्निकवत	१४
परि प्र सोम ते रसो	ऽसजिं कलशे सुतः	। इयेनो न त्वक्तो अर्धति	१५ [१५]

पर्वस्व सोम मन्व्य-	स्निन्वाय मधुमत्तमः		१६
अमृग्रन् देववीतये	वाजयन्तो रथा इव		१७
ते सुतासां मविन्तमाः	शुक्ला बाधुमंसृक्षत		१८
घ्राणां तुन्नो अभिष्टुतः	पवित्रं सोम गच्छसि ।	दर्धत स्तोत्रे सुवीर्यम्	१९
एष तुन्नो अभिष्टुतः	पवित्रमति गाहते	। श्रुतोहा वारंमययम्	२० [१६]
यदन्ति यच्च तूरके	भयं बिन्दति मामिह	। पर्वमान वि तज्जहि	२१
पर्वमानः सो अद्य नः	पवित्रेण विचर्षणिः	। यः पोता स पुनीतु नः	२२
यत तं पवित्रमर्चिष्य-	ष्टं विनतमन्नरा	। ब्रह्म तेन पुनीहि नः	२३
यत तं पवित्रमर्चिष-	दग्ने तेन पुनीहि नः	। ब्रह्मसवेः पुनीहि नः	२४
उभाभ्यां देव सवितः	पवित्रेण सवेन च	। मां पुनीहि विश्वतः	२५ [१७]

त्रिभिर्द्वं देव सवितर्चिष्यैः सोम धामभिः । अग्रे दक्षैः पुनीहि नः २६

पुनन्तु मां देवजनाः पुनन्तु वसवो धिया ।

विश्वे देवाः पुनीत मा जातवेदः पुनीहि मां २७

प्र प्यायस्व प्र मन्वस्व सोम विश्वेभिर्गुभिः । देवेभ्य उत्तमं हविः २८

उप प्रियं पनिप्रतं युवानमाहुतीवृधम् । अगन्म विभ्रतो नमः २९

अलाप्यंस्य पशुर्ननाश तमा पवस्व देव सोम । आशुं विदेव देव सोम ३०

यः पावमानीरध्येत्युधिभिः संभृतं रसम् ।

सर्वं स पूतमश्नाति स्वदितं मातरिष्वना ३१

पावमानीर्यो अध्येत्युधिभिः संभृतं रसम् ।

तस्मै सरस्वती दृहे क्षीरं सर्पिर्मधुं दूकम् ३२ [१८] (६१०)

(६८)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ६८-८५]

१० वत्सप्रिर्भालम्बनः । पवमानः सोमः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्र वृषमच्छा मधुमन्त इन्ववो ऽसिष्यदन्त गात्र आ न भेजवः ।	
वृषिदो वृषनाषन्त ऊर्धमिः परिभृतमुक्षिया निर्णिजं धिरे	१
स रोर्ध्वदमि पूर्वा अचिक्रद—कुपारुहः अथयन् त्स्वादते हरिः ।	
तिरः पवित्रं वसियन्नरु ज्ञयो नि शवाणि दधते वृष आ वरम्	२
वि यो ममे यस्यां संयती मदः साकृवृधा पर्यसा पिन्वदक्षिता ।	
मही अपारे रजसी विवोविद—दमिवज्जक्षितं पाज आ वदे	३
स मातरा विचरन् वाजयज्ञपः प्र मेधिरः स्वधया पिन्वते पदम् ।	
अंशुयवेन पिपिषे एतो नृमिः सं जामिभिर्नसंत रक्षते शिरः	४
सं दक्षेण मनसा जायते कवि—कृतस्य गर्भो निर्हितो यमा परः ।	
यूना ह सन्ता प्रथमं वि जज्ञत—गृहां हितं जनिम् नेममुद्यतम्	५ [१९]
मन्द्रस्य रूपं विविदुर्मनीषिणः इयुनो यदन्धो अभरत परावतः ।	
तं मजयन्त सुवृचं नदीष्वो उशान्तं मेघं एणियन्तमृगिमयम्	६
त्वां वृजन्ति वृश योषणः सुतं सोम ऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितम् ।	
अव्यो वारोमिरुत वृषहृतिभि—नृभिर्यतो वाजमा क्षिपे सातये	७
परिप्रयन्तं वप्यं सुवंसवृं सोमं मनीषा अभ्यनूषत स्तुमः ।	
यो धारया मधुमौ ऊर्मिषां विष इवर्ति वाचं रयिषाळमर्त्यः	८
अयं विष इयति बिन्वमा रजः सोमः पुनानः कुलशेषु सीदति ।	
अद्भिर्गोमिमृज्यते अद्भिभिः सुतः पुनान इन्वुर्वरिवो विदत प्रियम्	९
एवा नः सोम परिषिष्यमानो वयो वर्धच्चित्रतमं पवस्व ।	
अद्वेषे द्यावापृथिवी हुवम दवा धत्त रयिस्मस्मे सुवीरम	१० [२०] (६२०)

(६९)

१० हिरण्यस्तूप भाङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती, ९-१० त्रिष्टुप् ।

हवुर्न धन्वन् प्रति धीयते मति—र्वत्सो न मातुरुप सज्जुर्धनि ।	
उरुधारिव कुहे अग्र आय—त्यस्य हतेष्वपि सोम इष्यते	१
उपो मतिः पूज्यते सिष्यते मधु मन्द्राजनी चोदते अन्तरासर्भि ।	
पवमानः संज्ञनिः प्रघ्नतामिव मधुमान् वृषतः परि वारमर्षति	२ (६२१)

अव्ये वधूयुः पवते परि त्वचि श्रद्धनीते नसीरदितेऽर्कतं यते ।	
हरिरकान् यजतः संयतो मदी नृम्या शिशानो महियो न शोभते	३
उक्षा मिमाति प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरुपं यन्ति निष्कृतम् ।	
अत्यक्रमीदजुनं वारमव्ययमत्कं न निक्तं परि सोमो अव्यत	४
अमृक्तेन रुशता वाससा हरि—रमत्यो निणिजानः परि व्यत ।	
त्रिवस्पुष्ठं ब्रह्मणा निणिजे कृतो—पुस्तरेण चम्बानं भस्मयम् ।	५ [२१]
सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयिन्नवो मत्सरासः प्रमुपः साकमीरते ।	
तन्तुं ततं परि सर्गास आशवो नेन्द्राहते पवतु धाम किं चन	६
सिन्धोग्रिव प्रवणे निन्न आशवो वृषच्युता मदासो गातुमाशत ।	
शं नो निवशं द्विपदं चतुष्पदं ऽस्मे वाजाः साम तिष्ठन्तु कृष्टयः	७
आ नः पवस्व वसुमद्विरण्यव—दश्वावद्वोमद्यवमन् सुवीर्यम् ।	
युयं हि सोम पितरो मम स्थनं दिवो मूर्धानः प्रस्थिता वयस्कृतः	८
एते सोमाः पवमानास इन्द्रं रथा इव प्र ययुः सातिमच्छ ।	
सुताः पवित्रमतिं युन्यदयं हित्वा वधिं हरितां वृष्टिमच्छ	९
इन्द्रविन्द्राय ब्रूते पवस्व सुमुळीको अनवद्यो रिशादाः ।	
भरा चन्द्राणि गृणते वसुनि देवद्यावापृथिवी प्रावते नः	१० [२२] (६३०)

(७०)

१० रेणुर्वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जगती, १० चिट्ठप ।

त्रिरग्मे सप्त धेनवो वृद्धे सत्यामाशिरं पूर्वे व्योमनि ।	
चत्वार्यन्या भुवनानि निणिजे चारुणि चक्रे यद्वैतैर्गवर्धत	१
स भिक्षमाणो अमृतस्य चारुण उभे द्यावा काव्येना वि श्रथथे ।	
तेजिष्ठा अपो मंहना परि व्यत यदी देवस्य श्रवसा सदी विदुः	२
ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवो ऽदाभ्यासो जनुषी उभे अनु ।	
येभिर्नृम्या च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृणत	३
स मृज्यमानो वृशाभिः सुकर्मभिः प्र मध्यमासु मातृषु प्रमे सचा ।	
व्रतानि पानो अमृतस्य चारुण उभे नृचक्षा अनु पश्यते विशी	४
स मर्मजान इन्द्रियाय धार्यस ओभे अन्ता गेवसी हर्षते हितः ।	
वृषा शुष्मेण बाधते वि दुर्मति—रादेदिशानः शर्यह्वं शुरुषः	५ [२३] (६३५)

स मातरा न ददृशान उभियो नानन्देति मरुतामिव स्वनः ।

ज्ञानस्रुतं प्रथमं यत् स्वर्णं प्रशस्तये कर्मवृणीत सुकृतः ६

रुचति श्रीमो वृषमस्तविष्यया शृङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः ।

आ योनिं सोमः सुकृतं नि रीदति गव्ययी त्वग्भवति निर्णिगव्ययी ७

शुचिः पुनानस्तन्वमरेपस मध्ये हरिन्यधाविष्ट सानवि ।

जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे मिधातु मधु क्रियते सुकर्मभिः ८

पवस्व सोम देववीतये वृषे न्द्रस्य हार्दिं सामधानमा विश ।

पुरा नो बाधाद्वृत्तति पारय क्षेत्रविद्धि दिश आहा विपृच्छते ९

हितो न सतिरभि वाजर्मर्षे न्द्रस्येन्द्रो जुठरमा पवस्व ।

नावा न सिन्धुमतिं पर्षि बिद्धा ऽद्यूरो न युध्यन्नव नो निदः स्पः १० [२४] (६४०)

(७१)

१ ऋषभो वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जगतां, ९ त्रिष्टुप् ।

आ दक्षिणा सृज्यते शुष्म्याऽसवुं वेति ब्रह्मो रक्षसः पाति जागृविः ।

हरिरोपशं कृणुते नभस्पयं उपस्तिरे चम्बोऽब्रह्म निर्णिजे १

प्र कृष्टिहेव शूष एति रोहव दसुर्यं वर्णं नि रिणीति अस्य तम ।

जहाति वधि पितुरेति निष्कृत मुपपुतं कृणुते निर्णिजं तना २

अद्विभिः सुतः पवते गर्भस्यो वृषायते नभसा वेपते मती ।

स मोक्ते नसते सार्धं गिरा नेनिकते अप्सु यजते परीमणि ३

परि व्यक्षं सहसः पर्वतावधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्यं सुक्षणिम् ।

आ यस्मिन् गावः सुहृताव ऊधनि मूर्धच्छीणन्त्यग्रियं वरीमभिः ४

समी रथं न भुरिजोरहेवत दश स्वसारो अदितेरुपस्थ आ ।

जिगावुपं जयति गोरपीरुथं पदं यदस्य मतुथा अर्जाजनन ५ [२५]

श्येनो न योनिं सवने धिया कृतं हिरण्ययमासदं वृव एपति ।

ए रिणान्ति बर्हिषि प्रियं गिरा ऽश्वो न देवो अप्येति यज्ञियः ६

परा व्यक्तो अरुषो त्रिवः कवि वृषा त्रिपूष्ठो अनाविष्ट गा अभि ।

सहस्रणीतिरितिः परायती रेभो न पूर्वीरुपसो वि राजति ७

त्वेधं रूपं कृणुते वर्णी अस्य स यत्राशयत समृता सेधति सिधः ।

अप्ता याति स्वधया देव्यं जनं सं मुपुती नसते सं गोअग्रया ८ (६४०)

उक्षेवं युथा परियन्त्राधी—दाधि त्विषीरधित सूर्यस्य ।

विष्यः सुपर्णोऽबं चक्षत क्षा सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः

१. [२६] (६४९)

(७२)

१. हरिमन्त आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

हरिं मृजन्त्यरुषो न युज्यते सं धेनुभिः कलशे सोमो अज्यते ।

उद्वाचमीरयति हिन्वते मती पुरुषुतस्य कति चित् परिप्रियः १

साकं वदन्ति बहवो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदाबुहुः ।

यदीं मृजन्ति सुगमस्तयो नरः सनीळामिदृशभिः काम्यं मधु २

अरममाणो अत्येति गा अभि सूर्यस्य प्रियं दुहितुस्तिरो रवम् ।

अन्वस्मै जोषमभरद्विनंगुसः सं द्रयीभिः स्वसुभिः क्षेति जामिभिः ३

नृधूतो अद्रिषुतो बर्हिषि प्रियः पतिर्गवां प्रदिव इन्दुर्कृत्वियः ।

पुर्षिधानं मनुषो यज्ञसाधनः शुचिधिया पवते सोम इन्द्र ते ४

नृबाहुभ्यां चोषितो धारया सुतोऽनुष्वधं पवते सोम इन्द्र ते ।

आप्राः क्रतुन् त्समजैरध्वरे मती—र्वेन वृषच्चम्बोऽरासद्वद्धरिः ५. [२७]

अंशुं बुहन्ति स्तनयन्तमक्षितं कविं कवयोऽपसो मनीषिणः ।

समी गावो मतयो यन्ति संयतं क्रतस्य योना सदेने पुनर्भुवः ६

नामा पृथिव्या धरुणो महो विवोऽऽपामूर्मौ सिन्धुष्वन्तरिक्षितः ।

इन्द्रस्य बज्रो वृषभो विभूवसुः सोमो ब्रुवे पवते चारु मत्सरः ७

स तू पवस्व परि पाथिवं रजः स्तोत्रे शिक्षन्नाधुन्वते च सुक्रतो ।

मा नो निर्मागवसुनः सावन्स्पृशो रथिं पिशङ्गं बहुलं वसीमहि ८

आ तू न इन्दो ज्ञतवृत्त्वश्चयं सहस्रदातु पशुमद्विरण्यवत् ।

उप मास्व बृहती रेवतीरिषोऽधि स्तोत्रस्य पवमान नो गहि १. [२८] (६५८)

(७३)

१ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

सर्वे वृत्तस्य धर्मतः समस्वर—सुतस्य योना समगन्त नामयः ।

त्रीन् त्स भूर्धो असुरश्चक्र आरमे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन् १

(६५९)

सम्यक् सम्यञ्चो महिषा अहेषत् सिन्धोर्ह्रमावधि वेना अवीधिपन् ।	
मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अकमित प्रियामिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन्	२
एवित्रवन्तः परि वाचमासते पितृषां प्रजो अभि रक्षति व्रतम् ।	
महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेत्कुर्धरुणेऽवारयम्	३
सहस्रधारेऽव ते समस्वरन विवो नाके मधुजिह्वा असम्भतः ।	
अस्य स्पृशो न नि मिषन्ति भूर्णयः पदेर्पदे पाणिनः सन्ति सेतवः	४
पितृमातुरध्या ये समस्वर-क्ष्वा शोचन्तः संवहन्तो अब्रतान् ।	
इन्द्रद्विष्टामर्ष धमन्ति मायया त्वचमसिक्नीं भूमनो विवस्पर्णि	५ [२९]
प्रज्ञान्मानावध्या ये समस्वर-उल्लोकेयन्त्रासो रभसस्य मन्तवः ।	
अपानक्षसो बधिरा अहासत ऋतस्य पन्थां न तरन्ति वृष्कृतः	६
सहस्रधारे वितति एवित्र आ वाचं पुनन्ति कवयो मनीषिणः ।	
रुद्रास एषामिषिरासो अद्रुहः स्पृशः स्वध्वः सुहृशो नृचक्षसः	७
ऋतस्य गोपा न दभाय सुकतु-स्त्री प एवित्रा हृद्यन्तरा दधे ।	
विद्वान् तस विश्वा भुवनाभि पश्यन्त्यवाजुष्टान् विध्यति कर्ते अब्रतान्	८
ऋतस्य तन्तुविततः एवित्र आ जिह्वाया अग्रे वरुणस्य मायया ।	
धीराश्चित् तत्र समिनक्षन्त आश्रता-ऽत्रा कर्तमव पदान्यप्रभुः	९ [३०] (६६७)

(७४)

१ कक्षीयान दैर्यतमसः । एवमामः सोमः । जगती, ८ विष्णुः ।

शिर्शुर्न जातोऽव चक्रवृद्धने स्वर्यद्विज्यरुषः सिर्षासति ।	
विवो रेतसा सचते एयोवृध्वा तमीमहे सुमती शमं सुप्रथः	१
विवो यः स्कम्भो धरुणः स्वातत आपूर्णो अंशुः एर्येति विश्वतः ।	
सेमे मही रोदसी यक्षवावृता समीचीनि दाधार समिधः कविः	२
महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधू-र्वी गव्यूतिरदितेर्कृतं यत्ने ।	
इंशो यो वृष्टेरित उन्नियो वृषाः ऽपां नेता य इतऊतिर्कर्मियः	३
आत्मन्वन्नमो दुह्यते घृतं पयं ऋतस्य नाभिर्मृतं वि जायते ।	
समीचीनाः सुवानवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति पेरवः	४
अरावीवृशुः सचमान ऊर्मिणा देवाव्यं मनुषि पिन्वति त्वचम् ।	
वृषाणि गर्भमदितेरुपस्थ आ येन तोक च तनयं च धामहे	५ [३१] (६७९)

सहस्रधारेऽव ता असश्चत—स्तुतीये सन्तु रजसि प्रजावतीः ।	
चतस्रो नामो निहिता अबो विवो हविर्भिरन्त्यमृतं घृतश्चुतः	६
श्वेतं रूपं कृणुते यत् सिषासति सोमो मीढ्वो असुरो वेवु भूमनः ।	
धिया शर्मी सचते सेमभि प्रवद्—विवस्कर्त्तव्यमव दध्वदुदिणम्	७
अध श्वेतं कलशं गोमिरक्तं कार्ष्मणा वाज्यकमीत् ससवान् ।	
आ हिन्विरे मनसा देवयन्तः कक्षीवते शतहिमाय गोनाम्	८
अद्भिः सोमं पृच्छानस्यं ते रसो ऽव्यो वारं वि पवमान धावति ।	
स मुज्यमानः कविर्ममद्विन्तम् स्वबुस्वेन्द्राय पवमान पीतये	९ [३२] (६७९)

(७५)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अभि प्रियाणि पवते चनोहितो नामानि यद्वा अधि येषु वर्धते ।	
आ सूर्यस्य बृहतो बृहन्नधि रथं विष्वाश्रमरुहद्विचक्षणः	१
कृतस्य जिह्वा पवते मधु मियं वक्ता पतिर्धियो अस्या अदाभ्यः ।	
दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं नाम तूतीयमधि रोचने विवः	२
अव द्युतानः कलशो अचिकृ—कृमिर्यमानः कोश आ हिरण्यये ।	
अभीमुतस्य कोहना अनूषता ऽधि त्रिपुष्ट उषसो वि राजति	३
अद्भिभिः सुतो मतिमिश्चनोहितः प्ररोचयन् रोदसी मात्रा शुचिः ।	
रोमाण्यव्या समया वि धावति मधोर्धारा पिन्वमाना विवेद्वि	४
परि सोमं प्र धन्वा स्वस्तये नृभिः पुनानो अभि वासयाशिरम् ।	
ये ते मदा आह्वनसो विहायस्—स्तेमिरिन्द्रं चोदय दातवे मघम्	५ [३३] (६८१)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३६]

(७६)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

धर्ता विवः पवते कृत्वो रसो दक्षो देवानामनुमाद्यो नृभिः ।	
हरिः सृजानो अत्यो न सत्वमि—वृथा पाजांसि कृणुते नदीष्वा	१
शूरो न धत्त आयुधा गर्भस्त्योः स्वः सिषासन् रथिरो गर्विष्टिषु ।	
इन्द्रस्य शुष्ममीर्यन्नपस्पृमि—रिन्दुहिन्वानो अज्यते मनीषिभिः	२ (६८१)

इन्द्रस्य सोमं पर्वमान ऊर्मिणा तविष्यमाणो जठरेष्वा विंश ।	
प्र णः पिन्व विद्युदुभेव रोदसी धिया न बाजां उप मासि शश्वतः	३
विश्वस्य राजा पवते स्वर्ह्यं कृतस्य धीतिर्मृषिबाळवीवशात् ।	
यः सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पिता मतीनामसमष्टकाव्यः	४
वृषेव यूथा परि कोशमर्ष-स्युषामुपस्थं वृषमः कनिकदत् ।	
स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषाम समिधे त्वोतयः	५ [१] (६८६)

(७७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

एष प्र कोशे मधुमौ आचिकवु-दिन्द्रस्य वज्रो वपुषो वपुष्टरः ।	
अमीमृतस्य सुदुघा घृतश्रुतौ बाधा अर्धन्ति पयसेव धेनवः	१
स पूर्यः पवते यं त्रिवस्पतिं श्येनो मथायद्विषितस्तिरो रजः ।	
स मध्व आ पुवते वेर्विजान इत् कुशानोरस्तुर्मनसाह विभ्युपा	२
ते नः पूर्वास उपरास इन्द्रो महे वाजाय धन्वन्तु गोमते ।	
इक्षेण्यासो अहोऽं न चारवो ब्रह्मब्रह्म ये जुजुषुर्हविर्हविः	३
अयं नो विद्वान् वनवद्वनुष्यत इन्दुः सत्राचा मनसा पुरुषुतः	
इनस्य यः सवनि गर्भमावृधे गवामुरुजामभ्यर्षति व्रजम्	४
चार्किर्विवः पवते कृत्यो रसो महौ अर्धयो वरुणो दुरुग्यते ।	
असावि मित्रो वृजनेषु यज्ञियो ऽत्यो न यूधे वृषयुः कनिकदत्	५ [२] (६९१)

(७८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र राजा वाचं जनयन्नासिष्यद-वृषो वसानो अभि गा ईयक्षति ।	
गृष्णार्ति रिपमर्षिरस्य तान्वा शुद्धो वेवानामुप याति निष्कृतम्	१
इन्द्राय सोमं परि चिच्यसे नृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविरज्यसे वने ।	
पूर्वीर्हि ते सुतयः सन्ति यातवे सहस्रमश्व हरेषश्चमूषदः	२
समुद्रिया अप्सरसो मनीषिण-मासीना अन्तरभि सोममक्षरन् ।	
ता ई हिन्वन्ति हृष्यस्य सक्षणिं याचन्ते सुज्ञं पर्वमानमक्षितम्	३ (६९४)

गोजिज्ञः सोमो रथाजिह्विरण्यजित् स्वर्जिज्जित पवते सहस्रजित् ।
यं देवासंश्चक्षिरे पीतये मयं स्वादिष्टं वृषसंरुणं मयोमुषम्
एतानि सोम पर्वमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन् द्रविणान्यर्षसि ।
जहि शत्रुमन्तिके वृरके च य उर्वी गव्यंतिममयं च नस्कृषि

४

५ [३] (५९६)

(७९)

५ कविर्भाग्यः । पवमानः सोमः । जगती ।

अचोदसो नो धन्वन्तिवन्तवः प्र सुवानासो बृहद्विषेपु हरयः ।
वि च नशन् न इषो अरातयो ऽर्यो नशन्त सन्निषन्त नो धियः
प्र णो धन्वन्तिवन्तवो मवृच्युता धना वा येभिरर्वतो जुनीमसि ।
तिगे मन्तस्य कस्य चित् परिहृति वयं धनानि विश्वधा भरेमहि
उत स्वस्या अरात्या अरिर्हि ष उतान्यस्या अरात्या वृको हि पः ।
धन्वन् न तृष्णा समरीत तां अभि सोम जहि पवमान वृगध्वः
विषि ते नामा परमो य आवृदे पृथिव्यास्ते रुरुहुः सानवि क्षिपः ।
अद्रयस्त्वा वप्सति गोरधि त्वय्यप्सु त्वा हस्यैर्मुमुक्षुमनीषिणः
एवा तं इन्द्रो सुभ्यं सुपेशसं रसं तुञ्जति प्रथमा अग्निधियः ।
निर्वैनिदं पवमान नि तारिष आविस्ते शुष्मो भवतु पिपो मदः

१

२

३

४

५ [४] (७०१)

(८०)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती ।

सोमस्य धाता पवते नृचक्षस ऋतेन देवान् हवते विवस्परि ।
बृहस्पते रवथेना वि विद्युते समुद्रासो न सर्वनानि विष्यबुः
यं त्वा वाजिह्वया अम्यनृषता ऽर्योहतं योनिमा रोहसि द्युमान् ।
मधोनामार्युः प्रतिरन् महि भव इन्द्राय सोम पवसे वृषा मदः
एन्द्रस्य कुक्षा पवते मदन्तस ऊर्जं वसानः अर्वसे सुमङ्गलः ।
प्रत्यङ् स विश्वा मधुनानामि पंप्रथे क्रीळन् हरिरत्यः स्यन्ते वृषा
तं त्वा देवभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रधारं दुहते दश क्षिपः ।
नृभिः सोम प्रच्युतो आर्वमिः सुतो विश्वान् देवो आ पवत्वा सहस्रजित्
तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तमद्रिमि बृहन्त्यप्सु वृषमं दश क्षिपः ।
इन्द्रं सोम मादयन् देव्यं जनं सिन्धोरिबोमिः पर्वमानो अर्वसि

१

२

३

४

५ [५] (७०६)

(८१)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

- प्र सोमस्य पवमानस्योर्मय इन्द्रस्य यन्ति जठरं सुपेशसः ।
 दूधा यवीमुक्षीता यशसा गवां वृनाय शूरमुदमन्विषुः सुताः १
 अश्वा हि सोमः कलशौ असिप्यदुदयो न बाळ्हा रघुवर्तनिवृषा ।
 अथा देवानामुमयस्य जन्मनो विद्वौ अश्रोत्यमुत इतश्च यत २
 आ नः सोम पवमानः किरा यस्विन्वो भव मघवा गर्धमो मूहः ।
 शिक्षा वयोधो वसवे सुचेतुना मा नो गयमां अस्मत् परा सिचः ३
 आ नः पूषा पवमानः सुरातयो मित्रो गच्छन्तु वरुणः सृजोवसः ।
 वृहस्पतिमरुतो वापुस्विना त्वष्टा सप्रिता सुयमा सरस्वती ४
 उमे धावापृथिवी विश्वमिन्वे अयमा देवो अदिनिविधाना ।
 भगो नृशंस उर्वरन्तरिक्षं विश्वे देवाः पवमानं जृपन्त ५ [६] (७१६)

(८२)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

- असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव वृष्मो अभि गा अचिक्रत ।
 पूनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदम् १
 कृषिर्विधस्या पर्येषि माहिन्मत्यो न मृष्टो अभि वाजमवसि ।
 अपसेधन् पुरिता सोम मृळय घृतं वसानः पारं यासि निर्णिजम् २
 पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो नाभा पृथिव्या गिरिषु क्षयं दधे ।
 स्वसार आपो अभि गा उतासरन् त्सं प्रावभिर्नसंत कीने अध्वरे ३
 जायेव पत्यावधि शेव महसे पञ्चाया गर्भं शृणुहि बवीमि ते ।
 अन्तर्बाणीषु य चरा सु जीवसं ऽनिन्द्यो वृजनें सोम जागृहि ४
 यथा पूर्वैन्यः शतसा अमृधः सहस्रसाः पर्यया वाजमिन्दो ।
 एवा परबस्य सुविताय नव्यसे तव व्रतमन्वारपः सचन्ते ५ [७] (७१६)

(८३)

५ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

- पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः ।
 अतस्ततनूनं तवामो अभुते शूतास इद्वर्हन्तस्तत समाशत १ (७१७)

तपोष्पवित्रं विरतं विवस्वदे शोचन्तो अस्य तन्तश्चो व्यस्थिरन् । अवन्त्यस्य पवीतारमाशवो विवस्पृष्टमार्धि तिष्ठन्ति चेतसा	२
अरुचदुषसः प्रभिरग्रिय उक्षा बिभर्ति भुवन्नानि वाजयुः । मायाविनो ममिरे अस्य मायया नृबक्षसः पितरो गर्भमा वधुः	३
गन्धर्व इत्था पदमस्य रक्षति पातिं देवानां जनिमान्यद्भुतः । गृष्णार्ति रिपुं निधया निधार्पतिः सुकृत्तमा मधुनो प्रक्षमाशत	४
हविर्हविष्मो महि सद्म दैव्यं नभो वसानः परि यास्यध्वरम् । राजा पवित्राथो वाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि भवो ब्रुहत्	५ [८] (७९१)

(८४)

५ वाच्यः प्रजापतिः । पवमानः सोमः । जगती ।

पवस्व देवमार्दनो विचर्षणि—रप्ता इन्द्राय वरुणाय वायवे । कूधी नो अद्य बरिबः स्वस्तिम—दुरुक्षितो गृणीहि दैव्यं जनम्	१
आ यस्तस्थो भुवन्नान्यमर्थो विश्वानि सोमः परि तान्यर्षति । कृण्वन् त्संचूतं विचूतमभिष्टय इन्दुः सिपक्युषसं न सूर्यः	२
आ यो गोभिः सृज्यत ओषधीष्वा देवानां सुप्त इषयन्नुपावसुः । आ विद्युतां पवते धारया सुत इन्द्रं सोमो मादयन् दैव्यं जनम्	३
एष स्य सोमः पवते सहस्रजि—द्विन्वानो वार्चमिषिरामुषबुधम् । इन्दुः समुद्रमुर्दिर्यति वायुमि—रेन्द्रस्य हार्दिं कलशेषु सीदति	४
अभि त्वं गावः पयसा पयोवृधुं सोमं श्रीणन्ति मतिभिः स्वर्दिदम् । धनंजयः पवते कृत्या रसो विषः कविः काव्येना स्वर्चनाः	५ [९] (७९६)

(८५)

१९ वेनो भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती, ११-१२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्राय सोम सुषुतः परि सुवा—ऽपामीवा भवतु रक्षसा सह । मा ते रसस्य मत्सत द्याविनो द्रविणस्वन्त इह सन्तिवन्द्वः	१
अस्मान् त्समर्थे पयमान चोदय दक्षो देवानामसि हि प्रियो मयः । जहि शत्रून् रभ्या मन्दनायतः पिबेन्द्र सोममव नो मुधो जहि	२ (७९८)

अर्द्धश्च इन्वो पवसे मदिन्तम आत्मेन्द्रस्य भवसि धासिर्कृतमः ।	
अमि स्वरन्ति बृहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवनस्य निसते	३
सहस्रणीयः ज्ञतधोरो अद्भुत इन्द्रायैन्दुः पवतं काम्यं मधु ।	
जयन् क्षेत्रमभ्यर्षा जयन्नप उरु नो गातुं कृणु सोम मीढुः	४
कर्निकदत्त कुलशे गोमिरज्यसं व्यध्वयं समया वारमर्षसि ।	
मर्मन्ज्यमानो अत्यो न सानसि रिन्द्रस्य सोम जठरे समक्षरः	५
स्वादुः पवस्व विध्याय जन्मने स्वादुरिन्द्राय सुहवीतुनाम् ।	
स्वादुर्मित्राय वरुणाय दायवे बृहस्पतये मधुर्मा अदाम्यः	६ [१०]
अत्यं सृजन्ति कुलशे दश क्षिपः प्र विप्राणां मतयो वाच ईरते ।	
पर्वमाना अभ्यर्षन्ति सुपुति मेन्द्रं विशन्ति मविरास इन्द्रवः	७
पर्वमानो अभ्यर्षा सुवीर्यं मुर्वीं गव्यूतिं महि शमं सुप्रथं ।	
माकिनो अस्य परिषृतिरीशते न्यो जयेम त्वया धनैधनम्	८
अधि द्यामस्थाह्वभो विचक्षणो ऽरुचद्वि विवो रोचना कविः ।	
राजा पवित्रमत्येति रोचवद् विवः पीयूषं दुहते नृचक्षसः	९
विवो नाके मधुजिह्वा असश्चतो वेना दुहन्पुक्षणं गिरिष्ठाम् ।	
अप्सु वृत्सं वावृधानं संमुद्र आ सिन्धोरूमा मधुमन्तं पवित्र आ	१०
नाके सुपर्णमुपपत्तिवासं गिरौ वेनानामकृपन्त पूर्वाः ।	
शिर्शु रिहन्ति मतयः पनिप्रतं हिरण्ययं शकुनं क्षामणि स्थाम्	११
ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके अस्याव् बिम्बा रूपा प्रतिचक्षाणो अस्य ।	
मानुः शुक्रेण गोविषा व्यद्योत् प्राकुरुचद्रोर्दसी मातरा शुचिः	१२ [११] (७३८)

(८६)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ८६-९६]

(१-४८) १-१० मरुता माषाः, ११-२० सिकता निवावरी, २१-३० वृत्रियोऽजाः, ३१-४० अरुष्टमाषाद्ब-
ह्वयाः, ४१-४५ भौमोऽग्निः, ४६-४८ गृत्समदः शौनकः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र त आशवः पवमान धीजवो मदा अर्षन्ति रघुजा इव त्मना ।	
विध्याः सुपर्णा मधुमन्त इन्द्रवो मदिन्तमासः पति कोशमासते	१
प्र ते मदासो मविरास आशवो ऽसुक्षत रष्यासो यथा पृथक् ।	
धेनुर्न वत्सं पर्यासामि वज्रिण मिन्द्रमिन्द्रवो मधुमन्त ऊर्मयः	२ (७४०)

अत्यो न हिंयानो अमि वार्जमर्ष स्वर्चित् कोशं विवो अद्रिमातरम् ।	
वृषा एवित्रे अधि सानो अव्यये सोमः पुनान इन्द्रियाय धार्यसे	३
प्र त आश्विनीः पवमान धीजुवो विव्या अमुग्रन् पर्यसा धरीमणि ।	
प्रान्तकृष्यः स्थाविरिरसृक्षत ये त्वा मूजन्त्युषिषाण वेधसः	४
विश्वा धामानि विश्वचक्षुः कर्ष्वसः प्रभोस्ते सतः परि यन्ति केतवः ।	
व्यानशिः पवसे सोम धर्मभिः पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि	५ [१२]
उभयतः पवमानस्य रुमयो भुवस्य सतः परि यन्ति केतवः ।	
यदी एवित्रे अधि मूज्यते हरिः सत्ता नि योना कलशेषु सीदति	६
यज्ञस्य केतुः पवते स्वध्वरः सोमो देवानामुप याति निष्कृतम् ।	
सहस्रधारः परि कोशमर्षति वृषा एवित्रमत्येति शेरुवत	७
राजा समुद्रं नद्योऽ वि गाहते ऽपामूर्मि संचते सिन्धुषु भितः ।	
अध्यस्थात सानु पवमानो अव्ययं नामा पृथिव्या धरुणो महो विवः	८
विवो न सानु स्तनयज्ञचिकवुद् द्यौश्च यस्य पृथिवी च धर्मभिः ।	
इन्द्रस्य सस्यं पवते विवेर्विबृत् सोमः पुनानः कलशेषु सीदति	९
ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधु प्रियं पिता देवानां जनिता विभुवसुः ।	
दधाति रत्नं स्वधयोरेपीक्ष्यं मदिन्तमो मत्सर इन्द्रियो रसः	१० [१३]
अमिकन्दन् कलशं वाज्यर्षति पतिर्विवः शतधारा विचक्षणः ।	
हरिर्मित्रस्य सवनेषु सीदति मर्मजानोऽविभिः सिन्धुमिवृषा	११
अग्रे सिन्धूनां पवमानो अर्षत्यग्रे वाचो अग्निरो गोषु गच्छति ।	
अग्रे वार्जस्य भजते महाधनं स्वायुधः सोतृभिः पूयते वृषा	१२
अयं मतवाञ्छकुनो यथा हितो ऽग्रे ससार पवमान ऊर्मिणा ।	
तव कत्वा रोदसी अन्तरा कवे शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते	१३
ह्यपि वसानो यजतो विविस्पृश मन्तरिक्षपा भुवनेष्वर्षितः ।	
स्वर्जज्ञानो नर्मसाम्यक्रमीत् प्रब्रजस्य पितरमा विवासति	१४
सो अस्य विश्वे महि शर्म यच्छति यो अस्य धाम प्रथमं व्यानशे ।	
पदं यदस्य परमे व्योमन यतो विश्वा अमि सं याति संयतः	१५ [१४]
प्रो अयासीद्विन्दुरिन्द्रस्य निष्कृतं सत्ता सस्युर्न प्र मिनाति संगिरम् ।	
मयं इव युवतिभिः समर्षति सोमः कलशे शतयाज्ञा पृषा	१६ (७५४)

प्र वो धियो मन्दयुवो विपन्युवः पनस्युवः संवर्त्तनेष्वक्रमुः ।
 सोमं मनीषा अर्भ्यनुषत स्तुभो ऽभि धेनवः पर्यसिमशिभयुः १७
 आ नः सोम संयन्तं पिप्युषीमिष—मिन्द्रो पदस्व पवमानो अस्त्रियम् ।
 या नो वोहेने त्रिरहन्नसंश्रुषी क्षुमद्वाजवन्मधुमत सुवीर्यम् १८
 वृषा मतीनां पवते विचक्षणः सोमो अह्नः पतरीनोषसो विवः ।
 क्राणा सिन्धूनां कलशो अवीवश—दिन्द्रस्य हाद्यांविशन् मनीषिभिः १९
 मनीषिभिः पवते पूर्यः कवि—नृभिर्मर्यतः परि कोशो अचिक्रदत् ।
 त्रितस्य नाम ज्ञयन् मधु क्षर—दिन्द्रस्य वायोः सस्याय कर्तवे २० [१५]

अयं पुनान उषसो वि रोचय—वृयं सिन्धुभ्यो अभवदु लोककृत् ।
 अयं त्रिः सुत वृद्धान आशिरं सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः २१
 पवस्व सोम विष्येषु धामसु सृजान इन्द्रो कलशं पवित्र आ ।
 सीवन्दिन्द्रस्य जठरं कनिकदु—ष्टभिर्मर्यतः सूर्यमारोहयो विवि २२
 अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्र ओ इन्द्रविन्द्रस्य जठरं ध्वाविशन् ।
 त्वं नुचक्षा अमबो विचक्षण सोमं गात्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरप २३
 त्वां सोम पवमान स्वाधयो ऽनु विप्रासो अमदन्नवस्यवः ।
 त्वां सुपुर्ण आभरद् विवस्परी—न्तुं विश्वाभिर्मतिभिः परिष्कृतम् २४
 अव्यं पुनानं परि वार ऊमिणा हरिं नवन्ते आमि सुत धेनवः ।
 अपामुपस्थे अध्यायवः कवि—सूतस्य योनां महिषा अहेषत २५ [१६]

इन्द्रः पुनानो अतिं गाहते मृधो विश्वानि कृण्वन् त्सुपथानि यज्यवे ।
 गाः कृण्वानो निर्णिजं हर्षतः कवि—रत्यो न कीलुन् परि वारमर्षति २६
 असृश्वतः शतधारा अभिषियो हरिं नवन्तेऽव ता उद्वन्युवः ।
 क्षिपो मृजन्ति परि गोमिरावृतं तृतीयं पूष्टे अर्धं रोचने विवः २७
 तवेमाः प्रजा विष्यस्य रेतस—स्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।
 अथेवं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्द्रो प्रथमो धाम्ना अस्ति २८
 त्वं संप्रुद्धो अस्ति विश्वावित् कवे तवेमाः पञ्च प्रविशो विश्वमणि ।
 त्वं द्यां च पृथिवीं चार्ति जक्षिषे तव ज्योतीषि पवमान सूर्यः २९
 त्वं पवित्रे रजसो विश्वमणि वेवेभ्यः सोम पवमान पूपसे ।
 त्वामुशिजः प्रथमा अगृण्णात् तुभ्येमा विश्वा भुवनानि येमिरे ३० [१७] (७६८)

प्र रेभ एत्यति वारमभ्ययं वृषा वनेष्वव चक्रयुद्धरिः ।
 सं धीतयो वावसाना अनूपत शिशुं रिहन्ति मतयः पतिप्रतम ३१
 स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत तन्तुं तन्वानस्त्रिवृतं यथा विदे ।
 नयन्नुतस्य प्राशिषो नवीयसीः पतिर्जनीनामुप याति निष्कृतम् ३२
 राजा सिन्धूनां पवते पतिर्दिव क्रतस्य याति पथिभिः कनिक्कवत ।
 सहस्रधारः परि विच्यते हरिः पुनानो वाचं जनयन्नुपावसुः ३३
 पर्वमान महर्णो वि धावसि सूरान चित्रो अव्ययानि पथ्यथा ।
 गर्भस्तिपूतो नृभिरद्विभिः सुतो महे वाजाय धन्वाय धन्वसि ३४
 इषमूर्जं पवमानाभ्यर्षसि श्येनो न वंसु कुलशेषु सीदसि ।
 इन्द्राय मद्रा मद्यो मदः सुतो विवो विष्टम्भ उष्टमो विचक्षणः ३५ [१८]

सप्त स्वसारो अभि सातरः शिशुं नवं जज्ञानं जेन्यं विपश्चितम् ।
 अपां गन्धर्वं विभ्यं नृचक्षंसं सोमं विश्वस्य भुवनस्य राजसे ३६
 ईशान इमा भुवनानि वीर्यसे युजान इन्द्रो हरितः सुपर्णः ।
 ताम्ने क्षरन्तु मधुमद्धृतं पयस्त्वत्तं वृते सोमं तिष्ठन्तु कृष्टयः ३७
 त्वं नृचक्षा असि सोम विश्वतः पर्वमान वृषम् ता वि धावसि ।
 स नः पवस्व वसुमद्भिरण्यवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे ३८
 गोविन् पवस्व वसुविष्टिरण्यविद्वरेतोधा इन्द्रो भुवनेष्वर्षितः ।
 त्वं सुवीरो असि सोम विश्वविन् तं त्वा विप्रा उर्व गिरेम आसते ३९
 उन्मध्वं ऊर्मिर्वनना अतिष्ठिपवो वसानो महिषो वि गाहते ।
 राजा पवित्ररथो वाजमारुहन् सहस्रमृष्टिर्जयति श्रवो ब्रूहत् ४० [१९]

स भुन्दना उदियति प्रजावती विश्वायुर्विश्वाः सुमरा अहर्दिवि ।
 ब्रह्म प्रजावद्वयिभ्यवस्य पीत इन्द्रविन्द्रमस्मभ्यं याचतात् ४१
 सो अग्रे अह्नां हरिर्हर्यतो मवुः प्र चेतसा चेतयते अनु द्युभिः ।
 द्वा जना यातयन्नन्तरीयते नरा च शंसं दैव्यं च धर्तरी ४२
 अञ्जते द्यञ्जते समञ्जते कर्तुं रिहन्ति मधुनाभ्यञ्जते ।
 सिन्धोरुच्छ्रवासे पतयन्तमुक्षणां हिरण्यपावाः पशुमांसु गृभ्णते ४३
 विपश्चिते पर्वमानाय गायत मही न धारात्यन्धो अर्षति ।
 अहिर्न जृणामति सर्पति त्वचमत्यो न कीळन्नसरद्वृषा हरिः ४४ (७८९)

अग्नेगो राजापर्यस्तविष्यते विमानो अङ्गां भुवनेष्वर्पितः । हरिर्भूतस्तुः सुहृशीको अर्णवो ज्योतीरथः पवत राय ओकयः	४५ [२०]
असंजि स्क्रुम्भो विव उद्यतो मवः परि त्रिधातुभुवनान्यर्पति । अंशु रिहन्ति मृतयः पनिप्रतं गिरा यदि निर्णिजमृग्मिणां ययुः	४६
प्र ते धारा अत्यण्वानि मेप्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः । यद्वोमिरिन्दो चम्बोः समज्यस आ सुवानः सोम कलशेषु सीदसि	४७
पर्वस्व सोम क्रतुविष्म उक्थ्यो ऽव्यो वारं परि धाव मधु प्रियम । अहि विश्वान् रक्षस इन्दो अत्रिणो बृहद्वदेम विदथं सुवीराः	४८ [२१] (७८६)

(८७)

१ उशना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र तु द्रव परि कोशं नि र्षीव नृभिः पुनानां अभि वाजमर्प । अम्बं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तो ऽच्छा बर्ही रशनाभिर्नयन्ति	१
स्वायुधः पवते वेव इन्दु रशस्तिहा वृजनं रक्षमाणः । पिता वृवानां जनिता सुदक्षो विष्टम्भो विवा धरुणः पृथिव्याः	२
ऋषिर्विप्रः पुरेता जनानां मृधुर्धिर उशना काव्येन । त चिद्विवेदु निहितं यदासा मपीच्यं गुह्यं नाम गोनाम	३
एष स्य ते मधुमौ इन्द्र सोमो वृषा वृष्णे परि पवित्रे अक्षाः । सहस्रसाः शतसा मूरिदावा शश्वत्तमं बर्हिरा वाज्यस्थान्	४
एते सोमा अभि गव्या सहस्रा मह वाजायामृताय भवसि । पवित्रेभिः पर्वमाना असुप्र ऋवस्यवा न पृतनाजो अत्याः	५ [२२]
परि हि प्यां पुरुहूतो जनानां विश्वासंरद्भोजना पुयमानः । अथा भर इयेनभृत प्रयांसि रयिं तुभ्नांनो अभि वाजमर्प	६
एष सुवानः परि सोमः पवित्रे सर्गो न सृष्टो अदधावदवा । निग्मे शिशानो महिषो न शृङ्गे गा गव्यस्त्रभि शूरो न सत्वा	७
एषा यवो परमावुन्तरुधेः कुचिन्त सतीरुर्वे गा विवेद । विषो न विद्युत् स्तनयन्त्यधैः सोमस्य ते पवत इन्द्र धारा	८
उत स्म राशिं परि यासि गोना भिन्द्रेण सोम सरथं पुनानः । पूर्वोरिवो बृहतीर्जीरदानो शिक्षा शचीवस्तव ता उपप्युत्	९ [२३] (७९५)

(८८)

८ उशना काव्यः । पद्यमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अयं सोमं इन्द्र तुभ्यं सुन्वे	तुभ्यं पवते त्वमस्य पाहि ।	
त्वं ह यं चंकुषे त्वं ववृष	इन्द्रं मदाय युज्याय सोमम्	१
स ई रथो न भुविषाळथोजि	महः पुरुणि सातये बभूनि ।	
आर्वी विश्वा नहुष्याणि जाता	स्वर्षाता वन ऊर्ध्वा नवन्त	२
वायुर्न यो नियुत्वां इष्ट्यामा	नासत्येव हव आ शंभविष्टः ।	
विश्ववारो द्रविणोदा इव त्मन्	पूषेवं धीजवन्नोऽसि सोम	३
इन्द्रो न यो महा कर्माणि चकि	हन्ता वृत्राणामसि सोम पूभित ।	
पैदो न हि त्वमहिनाम्ना हन्ता	विश्वस्यासि सोम दस्योः	४
अग्निर्न यो वन आ सृज्यमानो	वृथा पाजोमि कृणुते नदीषु ।	
जनो न युष्वा महत उपधि	निर्यति सोमः पद्यमान ऊर्मिम्	५
एते सोमा अति वाराण्यव्या	द्विव्या न कोशासो अभ्रवर्षाः ।	
वृथा समुद्रं सिन्धवो न नीचीः	सुतासो अभि कलशौ असृग्मन्	६
शुष्मी शर्धो न मारुतं पवम्वा	ऽनभिगस्ता द्विव्या यथा विट् ।	
आपो न मक्षु सुमतिर्मवा नः	सहस्राप्साः पुननाषाण्ण यज्ञः	७
राजो नु ते वरुणस्य व्रतानि	बृहदभीरं तयं सोम धाम ।	
शुचिद्वमसि प्रियो न मित्रो	वृक्षाप्यो अयमेवांसि सोम	८ [२४] (८०१)

(८९)

७ उशना काव्यः । पद्यमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्रो स्य वक्त्रिः पथ्याभिरस्यान्	द्विवो न वृष्टिः पद्यमानो अक्षाः ।	
सहस्रधारो असवृक्ष्यस्मे	मातुरुपस्थे वन आ च सोमः	१
राजा सिन्धुनामयसिष्ट वास	ऋतस्य नावमारुहद्वजिष्ठाम् ।	
अप्सु वृप्सो वावृधे श्येनजूतो	बृह ई पिता बृह ई पितुजाम्	२
सिंहं नसन्त मध्वो अयासं	हरिरुक्षं द्विवो अस्य पतिम् ।	
अरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा	अस्य चक्ष्मा परि पान्यक्षा	३ (८०१)

मधुपुष्टं घोरमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुच्चक्र क्रव्वम् ।	
स्वसार ईं जामयो मर्जयन्ति सनाभयो बाजिनर्मूर्जयन्ति	४
चतस्र ईं घृतदुहः सचन्ते समाने अन्नधरुणे निर्वृताः ।	
ता ईमर्षन्ति नमसा पुनानास्ता ईं विश्वतः परं वन्ति पूर्वीः	५
विष्टम्भो द्विवो धरुणः पृथिव्या विश्वा उत क्षितयो हस्ते अस्य ।	
असंत त उत्सो गृणते नियुत्वान मध्ये अंशुः पवत इन्द्रियाय	६
बन्वन्नवाता अमि वृषवीति मिन्द्राय सोम वृत्रहा पवस्व ।	
जग्धि महः पुरुषन्मरुतं रायः सुवीर्यस्य पतयः स्याम	७ [२५] (८१०)

(९०)

६ वसिष्ठा मैत्रावरुणिः । पवमानः सोमः । विश्वदुष्ट ।

प्र हिंन्वानो जनिता रोदस्यो रथो न वाजं सनिध्यन्नयासीत् ।	
इन्द्रं गच्छन्नारुधा संशिशानो विश्वा वसु हस्तयोराद्वानः	१
अमि त्रिपुष्टं वृषणं वयोधा माङ्गवाणामवावशन् वानीः ।	
वना वसानो वरुणो न सिन्धुन् वि रन्धा दयते वार्याणि	२
शूरग्रामः सर्ववीरः सहावा जेता पवस्व सनिता धनानि ।	
तिग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्व पाळ्हः साह्वान् पृतनासु शङ्कन्	३
उरुगव्यतिरभयानि कृण्वन् त्समीचीने आ पवस्वा पुरंधी ।	
अपः सिवासद्भुवसः स्वर्गाः सं चिक्रदो महो अस्मभ्यं वाजान्	४
मत्सि सोम वरुणं मत्सि मित्रं मत्सीन्द्रमिन्द्रो पवमान विष्णुम् ।	
मत्सि शर्षो मारुतं मत्सि वेवान् मत्सि महामिन्द्रमिन्द्रो भवाय	५
एवा राजेव क्रतुर्मो अमेन विश्वा घनिघ्नवृतिता पवस्व ।	
इन्द्रो सुकताय वचसे वयो धा युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [२६] (८१६)
[अतुष्टोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२८]	(९१)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । विश्वदुष्ट ।

असंजि वक्त्रा रघवे यथाजौ धिया मनोता प्रथमो मनीषी ।	
वृक्ष स्वसाशो अधि सानो अग्रे ऽजन्ति वक्षिं सर्वान्यच्छे	१
वीती जनस्य विष्टस्य कव्ये रधि सुब्रानो नहुषेभिरिवुः ।	
प्र वो नृभिर्मरुतो मर्षेभिर्मर्मृजामोऽभिभिर्गोभिरग्निः	२ (८१८)

वृषा वृष्णे रोक्षवदंशुरस्मै पवमानो रुशदीर्ते पयो गोः ।	
सहस्रमृकां पथिभिर्बन्धाविर्द्धस्मभिः सूरौ अणुं वि याति	३
रुजा हृच्छा चिद्वक्षसः सर्वासि पुनान इन्द्व ऊर्णहि वि वाजान् ।	
बुधोपरिप्टात् तुजता वधेन ये अन्ति दुरादुपनायमेधाम	४
स प्रत्नवन्नयसे विश्ववार सुक्ताय पथः कृणुहि पाचः ।	
ये दुष्वहांसो वनुषा बृहन्तस्मोस्ते अश्याम पुरुकृत पुरुक्षो	५
एवा पुनानो अपः स्वर्गा अस्मभ्यं तोका तर्नयानि भूरि ।	
शं नः क्षेत्रमृक ज्योतीषि सोम ज्योङ्गः सूर्यं हृशये रिरिहि	६ [१] (८९९)

(९१)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । निष्पृष्ट ।

परि सुवानो हरिरंशुः पवित्रे रथो न सर्जि सनये हियानः ।	
आपच्छोकेमिन्द्रियं पूयमानः प्रति देवाँ अजुषत प्रयोभिः	१
अच्छा नृबक्षा असरत् पवित्रे नाम दधानः कविरस्य योनौ ।	
सीदन् होतेषु सर्वेन चमूपूषेमग्ममृषयः सप्त विप्राः	२
प्र सुमेधा गातुविद्विष्वेदेवः सोमः पुनानः सर्व एति नित्यम् ।	
भुवद्विष्वेषु काव्येषु रन्ताः ऽनु जनान् यतते पञ्च धीरः	३
तव त्वे सोम पवमान निष्ये विश्वे वृवास्त्रय एकादृशासः ।	
दश स्वधामिरधि सानो अव्यं मृजन्ति त्वा नद्यः सप्त यद्वीः	४
तच्च सत्यं पवमानस्यास्तु यत्र विश्वे कारवः संनसन्त ।	
ज्योतिर्यद्वहे अकृणोदु लोकं प्रावन्मनुं दस्येव करभीकम्	५
परि सन्नेष पशुमान्ति होता राजा न सत्यः समीतिरियानः ।	
सोमः पुनानः कलशो अयासीत् सीदन् मृगो न मंहिषो वनेषु	६ [२] (८९८)

(९३)

५ मोधा गौतमः । पवमानः सोमः । निष्पृष्ट ।

साकमुक्षो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य धीतयो धनुषीः ।	
हरिः पर्यद्वज्जाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्यो न वाजी	१
सं मातृमिर्न शिशुर्वावशानो वृषा वधन्वे पुरुवारो अद्भिः ।	
मर्यो न योषामि निष्कृतं यन् त्सं गच्छते कलश उन्मियाभिः	२ (८९०)

उत प्र पिप्य ऊधरघ्न्याया इन्दुर्धाराभिः सचते मुमेधाः ।	
मूर्धानं गावः पर्यसा चमूष्वभि श्रीणन्ति वसुभिर्न निकतैः	३
स नो वृषेभिः पवमान रवेन्दो रयिमश्विनं वावशानः ।	
रथिरायतामुशती पुरंधि रस्मद्वागा द्वावने वसूनाम	४
नू नो रयिमुप मास्व नूवन्तं पुनानो वाताप्यं विश्वश्चन्द्रम ।	
प्र वन्वितुरिन्दो तार्यायुः प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात	५. [३] (८३३)

(९४)

४ कण्वो घोरः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अधि यदस्मिन् वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते धियः सूर्ये न विशः ।	
अपो वृणानः पवते कवीयन् वजं न पशुवर्धनाय मन्म	१
क्षिता द्युर्णवन्नमृतस्य धाम स्वर्षिवे भुवनानि प्रधन्त ।	
धियः पिन्वानाः स्वर्से न गावः क्रतायन्तीरभि वावश्च इन्दुम	२
परि यत् कविः काव्या भरते शूरो न रथो भुवनानि विश्वा ।	
वृषेषु यशो मर्तोष भूषन् दक्षाय रायः पुरुभूषु नव्यः	३
श्रिये जातः श्रिय आ निरियाय श्रियं वयो जरितृभ्यो दधाति ।	
श्रियं वसाना अमृतत्वमायन् भवन्ति सत्या समिथा मितद्वी	४
इषमूर्जमभ्यर्षाश्वं गा—मुरु ज्योतिः कृणुहि मत्सि वृवान् ।	
विश्वानि हि सुषहा तानि तुभ्यं पवमान वाधसे सोम शत्रून्	५. [४] (८३८)

(९५)

५ प्रस्कण्वः काण्वः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

कर्निकान्ति हरिरा सुज्यमानः सीवन् वनस्य जठरं पुनानः ।	
नृमिर्यतः कृणुते निर्णिजं गा अतो मतीर्जनयत स्वधाभिः	१
हरिः सुजानः पथ्यामृतस्येयंति आचमरितेव नावम् ।	
वृषो वृषानां गुह्यानि नामाः ऽऽविष्कृणोति बर्हिषि प्रवाचं	२
अपामिषेकर्मयस्तर्जुराणाः प्र मनीषा ईरते सोममच्छं ।	
नमस्यन्तीरुप च यन्ति सं वा ऽऽ च विशन्त्युशतीरुशन्तम्	३ (८४१)

तं मर्मज्ञानं मक्षिणं न साना—वृंशुं दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाय ।
 तं वाक्शानं मतयः सचन्ते त्रितो विमर्ति वरुणं समुद्रे
 इष्यन् वाचमुपवक्तेव होतुः पुनान इन्द्रो विष्णो मनीषाम् ।
 इन्द्रश्च यत् क्षयं यः सौमगाय सुवीर्यस्य पतयः स्याम

४

५ [५] (८४३)

(५६)

२४ वैयोदासिः प्रतर्जनः । पथमानः स्तोमः । विष्णुः ।

प्र सेनानीः क्षुरे अग्रे रथानां गव्यध्वनेति हर्षते अस्य सेना ।
 भद्रान् कृणवन्निन्द्रह्वान् त्सर्विभ्य आ सोमो वक्त्रा रभमानि वने
 समस्य हरिं हरयो मृजन्त्यश्वहयैरनिशितं नभोभिः ।
 आ तिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्वाँ एना सुमतिं यात्यच्छ
 स नो देव देवताते पवस्व महे सोम पतरंस इन्द्रपानः ।
 कृणवन्मयो वर्षयन् द्यामुतेमा—मुरोरा नो वरिवस्या पुनानः
 अर्जीतयेऽहृतये पवस्व स्वस्तये सूर्यतातये बृहते ।
 तदुशान्ति विश्व इमे सखायस्तबृहं वदिम पवमान सोम
 सोमः पवते जनिता मर्तिना जनिता विवो जनिता पृथिव्याः
 जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितात विष्णोः

१

२

३

४

५ [६]

ब्रह्मा देवानां पृथ्वीः कवीनामृषिर्धियाणां महिषो मुगाणाम्
 इयेनो गुग्गाणां स्वर्धितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्
 प्राचीविषष्टाच ऊर्मिं न सिन्धुर्गिरः सोमः पवमानो मनीषाः ।
 अन्तः पश्यन् वृजनेमावराण्या तिष्ठति वृषमो गोषु जानन्
 स मत्सरः पुस्तु वन्वज्जवातः सहस्रेता अमि वाजमर्ष ।
 इन्द्रयिन्द्रो पवमानो मनीष्यशोरुर्मिदीरय गा इष्यन्
 परि म्रियः कुलर्षे देववात इन्द्राय सोमो रण्यो मदाय ।
 सहस्रधारः शतवाज इन्दुर्वाजी न सप्तिः समना जिगाति
 स पूष्यो वसुविज्जार्यमानो मृजानो अप्सु वृद्धानो अर्द्धौ ।
 अमिश्रस्तिषा भुवनस्य राजा विदहातुं ब्रह्मणे पयमानः

६

७

८

९

१० [७]

त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्षुः पथमान धीराः ।
 वन्वज्जवातः परिधीरर्षाणु वीरिमिरस्वैर्मन्त्रवा मवा नः

११

(८४४)

यथार्पवथा मनवे वयोधा अमित्रहा वरिवोविह्वविष्मान् ।
 एवा पवस्व द्रविणं दधान इन्द्रे सं तिष्ठ जनयायुधानि १२
 पवस्व सोम मधुमौ कृतावा ऽपो वसानो अधि सानो अश्वे ।
 अव द्रोणानि घृतवान्ति सीद मदन्तमो मत्सर इन्द्रपानः १३
 वृष्टिं द्विवः शतधारः पवस्व सहस्रसा वाजयुर्वैववीती ।
 मे सिन्धुभिः कलशं वावशानः समुस्रियाभिः प्रतिग्न न आयुः १४
 एष स्य सोमो मतिभिः पुनानो ऽत्यो न वाजी तग्नीवरातीः ।
 पयो न दुग्धमदितेरिषिर—मुर्विव गानुः सुयमो न वोऽह्वा १५[८]

स्वायुधः सातुभिः पूयमानो ऽभ्यर्षे गुह्यं चारु नाम ।
 अभि वाजं समिस्वि श्रवस्या ऽभि वायुमभि गा देव सोम १६
 शिशुं जज्ञानं हयंतं मृजन्ति शुम्भन्ति वह्निं मरुतो गुणेन ।
 कविर्गीभिः काव्येना कविः सन् त्सोमः पवित्रमत्येति रेभेन १७
 ऋषिमना य ऋषिकृत स्वर्षाः सहस्रणीथः पवुवीः कवीनाम् ।
 तूतीयं धाम महिषः सिषामन् त्सोमो विराजमनु राजति प्लुप १८
 चमूपच्छयनः शकुनो विभृत्वा गोविन्दुर्द्वप्स आयुधानि बिभ्रत ।
 अपामुर्मि सचमानः समुद्रं तूतीयं धाम महिषो विवस्ति १९
 मयो न शुभ्रस्तन्त्रं मृजानो ऽत्यो न मृत्वा सनये धनानाम् ।
 वृषेव यूथा परि काशमपेन कनिकदृच्छम्बोऽरा विवेश २० [९]

पवस्वेन्दो पवमानो महोभिः कनिकद्वत परि वारोपयर्ष ।
 कीर्तिश्चम्बोऽरा विश पूयमान इन्द्रं ते रसो मन्त्रिरो ममक्तु २१
 प्रास्य धारा बृहतीरमृग—क्षन्तो गोभिः कलशो आ विवेश ।
 सामं कृण्वन् त्सामिन्यो विपश्चित कन्दर्भेत्यभि सग्युर्न जामिम २२
 अपृष्टन्नपि पवमान शत्रून् प्रियां न जगो अभिगीत इन्द्रः ।
 सीवुन् वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः पुनानः कलशेषु सता २३
 आ ते रुचः पवमानस्य सोम योषेव यन्ति सुदुधाः सुधाराः ।
 हरिरानीतः पुरुवारो अस्व—चिकदत कलशो देवयुनाम् २४ [१०](८६७)

(९७)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ९७-१०१]

(५८) १-३ मैत्रावरुणिवंसिष्ठः, ४-६ वासिष्ठ इन्द्रप्रमनिः, ७-९ वासिष्ठो वृषगणः,
१०-१२ वासिष्ठो मरुतुः, १३-१५ वासिष्ठ उपमरुतुः, १६-१८ वासिष्ठो व्याघ्रपाद्,
१९-२१ वासिष्ठः शाकिः, २२-२४ वासिष्ठः कर्णभृद्, २५-२७ वासिष्ठो मृळीकः,
२८-३० वासिष्ठो वसुक्तः, ३१-४४ पराशरः शाकल्यः, ४५-५८ कुन्त
आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अस्य प्रेषा हेमनां पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्त रसम् ।
सुतः पवित्रं पर्येति रेभन् मितेव सद्यः पशुमान्ति होता १
भद्रा वल्गा समन्याऽवसानो महान् कविर्निर्वचनानि शंसन ।
आ वच्यस्व नृम्वोः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्देववीती २
समं प्रियो मृज्यते सानो अव्यं यशस्तंगे यशसां क्षेतां अस्मे ।
अभि स्वरं धन्वां पूयमानो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३
प्र गांयताभ्यर्चाम देवान् त्सोमं हिनोत महते धनाय ।
स्थादुः पवति अति वारमव्यमा सीदाति कुलशं देवयुनिः ४
इन्दुर्देवानामुप सख्यमायन् त्महसंधारः पवते मदाय ।
नमिः स्तवानो अनु धाम पूर्वमगन्निन्द्रं महते सौमगाय ५ [११]
स्तात्रे राये हरिर्गर्षा पुनान इन्द्रं मदां गच्छतु ते भराय ।
देवैर्याहि सख्यं राधो अच्छा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६
प्र काव्यमुशनेव ब्रुवाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति ।
महित्रतः शुचिबन्धुः पावकः पदा वराहो अभ्येति रेभन् ७
प्र हंसार्थस्तुपर्लं मन्युमच्छा मादस्तं वृषगणा अयासुः ।
आङ्गव्यं पवमानं सखायो दुर्मर्षं साकं प्र वदन्ति वाणम् ८
स रहत उरुगायस्य जूतिं वृथा कीळन्तं मिमते न गावः ।
परीणसं कृणुते निग्मशृङ्गो दिवा हरिर्वहंशे नक्तंमृजः ९
इन्दुर्वाजी पवते गान्धेया इन्द्रे सोमः सह इन्वन् मदाय ।
हन्ति रक्षो बाधते पर्यगतीर्वरिवः कृण्वन् वृजनस्य राजा १० [१२]
अध धारया भव्या पृचानस्तिरो रोमं पवते अद्रिदुग्धः ।
इन्दुगिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ११ (२७८)

अभि प्रियाणि पवते पुनानो देवा देवान् त्वेन रसेन पूञ्चन् ।
 इन्दुर्धर्माण्यृतुधा वसानो दश क्षिपो अव्यत सानो अर्घ्यं १२
 वृषा शोणो अभिकर्निकवृद्धा नदयन्नाति पृथिवीमुत द्याम् ।
 इन्द्रस्येव वरनुरा शृण्व आर्जो प्रचेतयन्नर्पति वाचमेमाम् १३
 रसाव्यः पर्यसा पिन्वमान इर्यन्नेषि मधुमन्तमंशुम् ।
 पर्वमानः संतनिर्मषि कृण्वन्निन्द्राय सोम परिषिच्यमानः १४
 एवा पर्वस्व मत्रिणे मदायो दद्याभस्य नमयन् वधन्नेः ।
 परि वर्णं भग्माणां रुजानं गव्युनीं अर्प परि सोम सिक्तः १५ [१३]

जुष्टी न इन्दो सुपथा मुगा न्युगे पर्वस्व वरिवांसि कृण्वन् ।
 घनेव विष्वक्कृतितानि विघ्नन्नाधि प्युनां धन्व सानो अर्घ्यं १६
 वृष्टिं नो अर्प त्रिव्यां जिगन्तु मिच्छावतीं शंगयीं जीरदानुम् ।
 सृक्कैव वीता धन्वा विचिन्वन् बन्धूरिमां अवरो इन्दो वापुन् १७
 ग्रन्थि न वि प्यं ग्रथितं पुनान कजुं च गातुं वृजिनं च सोम ।
 अत्यो न कर्तुः हरिरा मृजानो मयीं देव धन्व पस्यावान् १८
 जुष्टो मदाय देवतात इन्दो परि प्युनां धन्व सानो अर्घ्यं ।
 सहस्रधारः सुरभिर्ददधुः परि सव वाजंसातो नृपह्ये १९
 अरुमानो येऽरथा अपुक्ता अत्यासां न संमृजानासं आर्जो ।
 एते शुक्रासो धन्वन्ति सोमा देवांसस्तां उप याता पिबेध्ये २० [१४]

एवा न इन्दो अभि देववीतिं परि सव नभो अर्णश्चमूषु ।
 सोमो अस्मभ्यं काम्यं बृहन्तं रयिं देवातु वीरवन्तमग्रम् २१
 तक्षद्यवी मनसा वेनतो वाग् ज्येष्ठस्य वा धर्मणि क्षोर्गनीके ।
 आदीमायन् वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कलशे गाव इन्दुम् २२
 प्र दानुदो त्रिव्यां दानुपिन्व कृतमृताय पवते सुमंथाः ।
 धर्मा भुवद्भृज्यपस्य राजा प्र रुद्रिभिर्दृशाभिर्भारि भूमं २३
 पवित्रंभिः पर्वमानो नृचक्षा राजा देवानामुत मन्यानाम् ।
 द्विता भुवद्भृज्यपिती रयीणा मृतं भरत सुभृतं चार्विन्दुः २४
 अवीं इव शर्वसं सातिमच्छेन्द्रस्य वायोरभि वीतिर्मर्ष ।
 स नः सहस्रा बृहतीरिषां वा भवां सोम द्रविणोवित पुनानः २५ [१५] (८९१)

देवाय्यां नः परिषिच्यमानाः क्षयं सुवीरं धन्वन्तु सोमाः ।	
आयज्यवः मुमर्ति विश्ववारा होतासो न दिविष्यजो मन्दर्तमाः	२६
एवा देव देवतति पवस्व महे सोम प्सरसे देवपानः ।	
महाश्वाद्धि प्ससि हिताः समर्ये कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः	२७
अश्वो न क्वो वृषभिर्भुजानः सिंहा न भीमो मनसो जवीयान् ।	
अवाचीनैः पृथिभिर्यं रजिष्ठा आ पवस्व सोमनसं न इन्दो	२८
शतं धारा देवजाता असृग्न त्सहस्रमेनाः कवयो भुजन्ति ।	
इन्द्रो मनित्रं त्रिव आ पवस्व पुरस्तासि महतो धनस्य	२९
दिवो न सर्गो असमृगमद्वा राजा न मित्रं प्र भिनाति धीरः ।	
पितुन पुत्रः कर्तुभिर्यतान आ पवस्व विश अस्या अजीतिम्	३० [१६]
प्र ते धारा मधुमतीरसृग्न वारान यत् पुतो अन्येष्यव्यान् ।	
पवमान पवम धाम गोनां जज्ञानः सूर्यमपिन्वो अकैः	३१
कनिकदुदनु पन्थामृतस्य शुक्रो वि मास्यमृतस्य धाम ।	
स इन्द्राय पवसे मत्सर्वान् हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनाम्	३२
दिव्यः सुपर्णाऽव चक्षि सोम पिन्वन् धाराः कर्मणा देववीती ।	
एन्द्रो विश कलशो सोमधानं क्रन्दन्निहि सूर्यस्यापं रश्मिम	३३
निस्मा वाचं ईरयति प्र वद्धि—कृतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषाम् ।	
गावां यन्ति गोपतिं पृच्छमानाः सोमं यन्ति मृतयो वावशानाः	३४
सोमं गावां धनवो वावशानाः सोमं विप्रा मतिभिः पृच्छमानाः ।	
सोमः सुतः पूयते अज्यमानः सोमं अकस्त्रिष्टुभः सं नवन्ते	३५ [१७]
एवा नः सोम परिषिच्यमान आ पवस्व पूयमानः स्वास्ति ।	
इन्द्रमा विश बृहता रवेण वर्धया वाचं जनया पुरंधिम	३६
आ त्रामृविर्विप्र कृता मतीनां सोमः पुनानां असदच्चमूषु ।	
सपन्ति यं मिथुनासो निकामा अध्वर्यवो रथिरासः सुहस्ताः	३७
स पुनान उप सूरं न धाता—मे अप्रा रोदसी वि ष आवः ।	
प्रिया चित्रस्य प्रियसासं कृती स तु धनं कारिणं न प्र यंसत	३८
स वीधिता वर्धनः पूयमानः सोमो मीढ्वां अभि नो ज्यातिपावीत ।	
यता नः पूर्वे पितरः पदृजाः स्वर्दिदो अभि गा आर्द्रिमुष्णन्	३९ (१०९)

अकान् त्समुद्रः प्रथमे विधर्म—अनयन् प्रजा भुवनस्य राजा ।
वृषां पवित्रे अधि सानो अव्यं बृहत सोमो वावृधे सुवान इन्दुः ४० [१८]

मृहत तत् सोमो महिषश्चकारा—ऽपां यद्गर्भोऽवृणीत कुवान ।
अवृधादिन्दु पर्वमान आजो ऽर्जनयत् सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ४१

मत्सि वापुमिदये राधसे च मत्सि मित्रावरुणा पूयमानः ।
मत्सि शार्धो मारुतं मत्सि कुवान मत्सि द्यावापृथिवी देव सोम ४२

ऋजुः पवस्व वृजिनस्य हन्ता ऽपामीषां बाधमानो मृधश्च ।
अभिर्भाणन् पयः पर्यभाभि गोना—मिन्द्रस्य त्वं तव वयं सखायः ४३

मध्वः सृद्धं पवस्व वस्व उत्सं वीरं च न आ पवस्वा भगं च ।
स्ववृस्वन्द्वाय पर्वमान इन्द्रो रथिं च न आ पवस्वा समुद्रात् ४४

सोमः सुतो धारयान्यो न हित्वा सिन्धुर्न निस्त्रमभि वाज्यंक्षाः ।
आ योनिं वन्यमसदन् पुनानः समिन्दुर्गोभिरसरत् समद्भिः ४५ [१९]

एष स्य तं पवत् इन्द्र सोम—श्चमूषु धीर उग्रते तवस्वान ।
स्वर्चक्षा रथिरः सत्त्वशुष्मः कामो न या देवपतामसर्जि ४६

एष प्रजेन वर्यसा पुनान—स्तिरो वषांसि दुहितुर्दधानः ।
वसानः शर्म त्रिवरुधमप्सु होतव याति समनेषु रेभन् ४७

न नस्त्वं रथिरो देव सोम परि स्रव चम्बोः पूयमानः ।
अप्सु स्वादिप्सो मधुमां कृतावा कुवो न यः सविता सत्यमन्मा ४८

अभि वायुं वीन्येषां गृणानोर्धं ऽभि मित्रावरुणा पूयमानः ।
अभी नरं धीजर्वनं रथेष्ठा—मभीन्दुं वृषणं वज्रबाहुम् ४९

अभि वक्षा सुवसनान्येषां ऽभि धेनुः सुदुधाः पूयमानः ।
अभि चन्द्रा भर्तव नो हिरण्या ऽभ्यश्वान् रथिनो देव सोम ५० [२०]

अभी नो अर्ष त्रिव्या वसू—न्यभि विश्वा पार्थिवा पूयमानः
अभि येन द्रविणमश्रवासा—ऽभ्यर्वियं जमदग्निवक्त्रः ५१

अया पवा पवस्वैना वसूनि माँश्चत्व इन्द्रो सरसि प्र धम्ब ।
ब्रधश्चिवत्र वातो न जूतः पुरुमेधश्चित् तर्कव नरं दात ५२

उत न एना पवया पवस्वा—ऽधि भूते अवाच्यस्य तीर्थे ।
षष्टि सहस्रा नैगुतो वसूनि वृक्षं न पक्वं धूनवद्वर्णाय ५३ (११०)

महीमे अस्य वृषनामं शुषे माँश्वत्वे वा पृशने वा वधन्त्रे ।	
अस्वापयन्निगृतः श्रेहयञ्चाऽपामित्रा अपाचितो अवेतः	५४
सं त्री एवित्रा विततान्येष्यन्वेकं धावसि पूयमानः ।	
असि भगो असि वृत्रस्य वृताऽसि मघवा मघवद्वय इन्दो	५५ [२१]
एष विश्वचित पवते मनीषी सोमो विश्वस्य सुवर्नस्य राजा ।	
वृप्साँ ईरयनं विदधेऽविन्दुर्वि वारमव्यं समयाति याति	५६
इन्दुं रिहन्ति महिषा अदवधाः पदं रेभन्ति कृषयो न गृध्राः ।	
हिन्वन्ति धीरां वृशभिः क्षिपाभिः समञ्जते रूपमपां रसेन	५७
त्वया वयं पर्वमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वतः ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामर्षिणिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	५८ [२२] (११५)
(९८)	

११ अम्बरीषो वार्षागिरः, ऋजिश्वा भारद्वाजश्च । पयमानः सोमः । अनुष्टुपः ११ बृहती ।

अमि नो वाजसातमं रयिमर्षं पुरुस्पृहम् ।	
इन्द्रो सहस्रभर्णसं तुविद्युन्नं विश्वासहम्	१
परि प्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्माव्यत ।	
इन्दुरभि वृणां हितो हियानो धाराभिरक्षाः	२
परि प्य सुवानो अक्षा इन्दुरव्ये मदच्युतः ।	
धारा य ऊर्ध्वो अध्वर भ्राजा नैति गव्ययुः	३
स हि त्वं देव शश्वते वसु मर्ताय वृशुषे ।	
इन्द्रो सहस्रिणं रयिं ज्ञातात्मानं विवाससि	४
वयं ते अस्य वृत्रहन् वसो वस्वः पुरुस्पृहः ।	
नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुस्रस्याधिगो	५
द्वियं पञ्च स्वयंशंसं स्वसांगे अत्रिसंहतम् ।	
प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रम्नापर्यन्त्युर्मिर्णम	६ [२३]
परि त्वं हयंतं हरिं वशुं पुनन्ति वारेण ।	
यो वृषान विश्वो इत परि मर्देन सह गच्छति	७
अस्य वो ह्यवसा पान्तो वृक्षसार्धनम् ।	
यः सूरिषु श्रवो बृहद्वृधे स्वर्णं हयंतः	८ (१११)

स वां यज्ञेषु मानवी इन्दुर्जनिष्ट रोदसी ।	
वेवो वेवी गिरिष्ठा अखेधन् तं तुविष्वधि	९
इन्द्राय सोमं पार्तव वृत्रघ्ने परि पिच्यसे ।	
नरे च दक्षिणावते वेवार्य सदानासदे	१०
ते प्रजासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् ।	
अप्रमोथन्तः सन्नतहुरश्चितः प्रातस्तौ अप्रचेतसः	११
तं संखापः पुरोरुचं यूयं वयं च सूरयः ।	
अङ्ग्याम वाजगन्धं सनेम वाजपम्यम	१२ [२४] (९३७)

(९९)

८ रेभस्नु काश्यपो । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, १ वृहती ।

आ हृत्यताय धृष्णवे धनुस्तन्वन्ति पर्यस्यम् ।	
शुक्रा वयन्यसुराय निणिजं विपामघ्रे महीयुवः	१
अध क्षपा परिष्कृतो वाजो अभि प्र गाहते ।	
कधी विवस्वतो धियो हरिं हिन्वन्ति यातवे	२
तमस्य मर्जयामसि मरुो य इन्द्रपातमः ।	
यं गाव आसमिर्वधुः पुरा नूनं च सूरयः	३
तं गाथया पुराण्या पुनानमस्यनूषत ।	
उतो कृपन्त धीतयो देवानां नाम विभ्रतीः	४
तमुक्षमाणमस्ये वारं पुनन्ति धर्णसिम ।	
दूतं न पूर्वचित्तय आ शासते मनीषिणः	५ [२५]
स पुनानो मविन्तमः सोमश्चमूषु सीदति ।	
पशो न रेत आबधत् पतिर्बचस्पते धियः	६
स मृज्यते सुकर्मभिर्वेवो वेवेभ्यः सुतः ।	
विदे यदासु संवृदि महीरपो वि गाहते	७
सुत इन्दो पवित्र आ नृमिर्वतो वि नीयसे ।	
इन्द्राय मत्सरिन्तमश्चमूषवा नि बीदसि	८ [२६] (९४५)

(१००)

१ रेभस्वन् काश्यपौ । पवमानः सोमः । अनुष्टुप् ।

अभी नवन्ते अद्भुहः	प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।	
वत्सं न पूर्वं आर्युनि	जातं रिहन्ति मातरः	१
पुनान इन्दुवा भर	सोमं द्विर्हंसं रयिम् ।	
त्वं वसूनि पुष्यसि	विश्वानि वृशुषो गृहे	२
त्वं धियं मनोयुजं	सृजा वृष्टिं न तन्यतुः ।	
त्वं वसूनि पार्थिवा	त्रिव्या च सोम पुष्यसि	३
परि ते जिग्युषो यथा	धारां सुतस्य धावति ।	
रंहमाणा व्यव्ययं	वारं वाजीर्व सानसिः	४
क्रत्वं दक्षाय नः क्रवे	पर्वस्व सोम धारया ।	
इन्द्राय पातवे सुतां	मित्राय वरुणाय च	५ [२७]
पर्वस्व वाजसार्तमः	पवित्रे धारया सुतः ।	
इन्द्राय सोम विष्णवे	कुवेभ्यो मधुमत्तमः	६
त्वां रिहन्ति मातरो	हरिं पवित्रे अद्भुहः ।	
वत्सं जातं न धेनवः	पवमान विधर्मणि	७
पवमान महि श्वे	श्वित्रेभिर्योसि रश्मिभिः ।	
शर्धेन तमोसि जिघ्रसे	विश्वानि वृशुषो गृहे	८
त्वं द्यां च महिमत	पृथिवीं चार्ति जन्त्रिषे ।	
प्रति द्वापिममुश्चथाः	पवमान महित्वना	९ [२८] (२५४)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ व० १-३३]

(१०१)

(१६) १-३ अन्धीगुः श्यावाभिः, ४-६ ययातिर्नाहुषः, ७-९ नहुषो मानवः, १०-११ मनुः सांबरणः,

१३-१६ वैश्वामित्रो वाच्यो वा प्रजापतिः । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, १-३ गायत्री ।

पुरोजिती वो अन्धसः	सुताय मादयिन्नवे ।	
अप स्वानं श्रथिष्टन	सस्त्रायो दीर्घजिह्वर्यम्	१
यो धारया पावकया	परिप्रम्यन्दते सुतः । इन्दुरश्वो न कृत्यः	२
तं दुराषममी नरः	सोमं विश्वाच्या धिया । यज्ञं हिन्वन्त्यग्निभिः	३ (२५७)

मुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः ।
 पवित्रवन्तो अक्षरन् केवान गच्छन्तु वा मदाः ४
 इन्दुरिन्द्राय पवत इति केवासो अब्रुवन् ।
 वाचस्पतिर्मग्नस्यन्तं विश्वस्येशान् ओजसा ५ [१]

सहस्रधारः पवन्तं समुद्रो वाचमीङ्गयः ।
 सोमः पती रयीणां सखेन्द्रस्य त्रिवेदिवे ६
 अयं पृषा रयिर्भगः सोमः पुनानो अपति ।
 पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यस्यद्गोदसी उभे ७
 समुद्रं प्रिया अनृपत गावो मदाय घृष्टवयः ।
 सोमासः कृण्वन्ते पथः पर्वमानास इन्दवः ८
 य ओजिष्ठस्तमा भगं पर्वमानं भ्रातृव्यम् ।
 यः पञ्च चर्षणीरभि रयिं येन वनामहे ९
 सोमाः पवन्त इन्दवाः ऽस्मभ्यं गातुवित्तमाः ।
 मित्राः सुवाना अरिपसः स्वाभ्यः स्वविदः १० [२]

सुधाणासो व्यद्विभिश्चितानां गोरधि त्वचि ।
 इषमस्मभ्यमभितः समस्वरन् वसुविदः ११
 एते पूता विपश्चितः सोमासो दध्याशिरः ।
 सूर्यासो न दर्शतामां जिगल्वो ध्रुवा घृते १२
 प्र मुन्वानस्यान्धसो मतो न वृत् तद्वचः ।
 अप् स्वानमराधसं हता मखं न भुगवः १३
 आ जामिरत्नै अग्यत भुजे न पुत्र ओण्योः
 सरज्जारो न योषणा वरो न योनिमासदम् १४
 स वीरो वृक्षसार्धनो वि यस्तस्तस्म रोदसी ।
 हरिः पवित्रे अग्यत वेधा न योनिमासदम् १५
 अग्यो वारिभिः पवन्ते सोमो गव्ये अधि त्वचि ।
 कनिकवृद्धा हरि-रिन्द्रस्याभ्येति निष्कृतम् १६ [३] (९७०)

(१०१)

८ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

काणा शिशुर्महीनां हिन्वन्नृतस्य दीर्घिनिम् । विश्वा परि प्रिया भुवदधं द्विता १
उप त्रितस्य पाप्योऽरभक्तं यदुहो पदम् । यज्ञस्य सप्त धाममिग्धं प्रियम् २
त्रीणि त्रितस्य धारया पृष्ठेण्वर्या रयिम् । मिमीत अस्य योजना वि सुकतुः ३
जज्ञानं सप्त मातरं वेधामशासत श्रिये । अयं ध्रुवो रयीणां चिक्रेत यत ४
अस्य वने सजोषसां विश्वं देवासोऽदुहः । स्पाहा भवन्ति रन्तयो जुषन्त यत ५ [४]

यमो गर्भमृतावृधो हृशे चारुमजीजनन । कृविं महिष्ठमध्वरं पुरुस्पृहम् ६
समीचीने अभि रमनां यदुहो ऋतस्य मातरा । तन्वाना यज्ञमानुषयदुहते ७
कृत्वा शुकेभिरक्षभिर्ऋणोषं व्रजं दिवः । हिन्वन्नृतस्य दीर्घिति प्राध्वरे ८ [५] (९७८)

(१०३)

६ द्वित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

प्र पुनानाय वेधमे सोमाय वच उद्यतम् । भूतिं न भरा मतिभिर्जुजोषते १
परि वाराण्यव्यया गोभिरञ्जानो अर्षति । त्री पधस्था पुनानः कृणुते हरिः २
परि कोशं मधुश्चुतं मव्यये वारं अर्षति । अभि वाणीक्रीषीणां सप्त नूपत ३
परि नेता मंतीनां विश्वेदेवो अदाभ्यः । सोमः पुनानश्चम्वोविशद्वरिः ४
परि देवीग्नूं स्वधा इन्द्रेण याहि सगर्थम् । पुनानो वाचद्वाघद्विरमर्त्यः ५
परि सन्तिनं वाजयुर्देवो देवेभ्यः सुतः । व्यालशिः पवमानो वि धावति ६ [६] (९८४)

(१०४)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७॥ सू० १०४-११४]

६ पवन्तनारदौ काण्वौ, काश्यप्यौ शिखण्डिन्यावत्परसो वा । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

सखाय आ नि षीदत पुनानाय प्र गायत । शिशुं न यज्ञैः परि भूषत श्रिये १
समी वत्सं न मातुभिः सृजतां गयसाधनम् । देवाव्यं मदमभि द्विशेषसम् २
पुनातां दक्षसाधनं यथा शर्षाय वीतये । यथा मित्राय वरुणाय शंतमः ३
अस्मभ्यं त्वा वसुविदं मभि वाणीरनूषत । गोभिष्टे वर्णमभि वासयामसि ४
स नो मदानां पत इन्दो देवत्सरा असि । सखेव सख्यं गातुवित्तमो भव ५
सनेभि कृष्यस्मदा रक्षसं कं चिद्वज्रिणाम् । अपादेवं ह्ययमंहो युयोधि नः ६ [७] (९९०)

(१०५)

६ पर्वतनागदौ काण्वी । पयमानः सोमः । उष्णिक् ।

तं वः सखायो मदीय पुनानमभि गायत । शिशुं न यजः स्वदयन्त गूर्तिभिः १
 सं वत्स इव मातृभि र्गिन्धुर्हिन्वानो अज्यते । देवावीमदो मतिभिः परिष्कृतः २
 अयं वक्षाय सार्धतो ऽयं शर्धाय वीतर्य । अयं देवेभ्यो मधुमत्तमः सुतः ३
 गोमन्त्र इन्द्रो अश्वेवत सुतः सुदक्ष धन्व । शुचिं ते वर्णमधि गोपु दीधरम् ४
 स नो हरीणां पतु इन्द्रो देवर्ष्यैरन्तमः । सर्वेव मरुते नयो कच भव ५
 सनेमि त्वमम्भदो अदेवं कं बिदुत्रिणम् । साहो ईन्द्रो परि बाधो अपद्वयमुद [८] १०९६

(१०६)

(१५) १ ३, १०-१४ अग्निष्ठाश्रुषः ४-६ चतुर्मानवः ७-९ मनुगणसवः । पयमानः सोमः । उष्णिक् ।

इन्द्रमच्छां सुता इमे वृषेणं यन्तु हरयः । भुष्टी जाताम इन्द्रवः स्वर्विदः १
 अयं भर्गय सानसि र्गिन्द्राय पवत सुतः । सोमा जैत्रस्य चेतति यथा विदे २
 अस्वेदिन्द्रो मदेष्वा ग्रामं गृष्णीत सानसिम । यज्ञं च वृषेण भरत मर्ममुजित ३
 प्र धन्वा सोम जागृवि र्गिन्द्रयिन्द्रो परि सव । द्युमन्तं शुष्ममा भरा स्वर्विदम् ४
 इन्द्राय वृषेणं मर्तु पर्वस्व विश्वदर्शतः । महर्षयामा पथिकृद्विचक्षणः ५ [९]

अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः । महर्षं याहि पथिभिः कर्त्तिकदत् ६
 पर्वस्व देववीतिय इन्द्रो धाराभिर्गेजमा । आ कलशं मधुमान् त्साम नः सदः ७
 तव वृप्सा उवृषुत इन्द्रं मदीय वावृधुः । त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ८
 आ नः सुतास इन्द्रवः पुनाना धावता रयिम । वृष्टिद्यावो रीत्यापः स्वर्विदः ९
 सोमः पुनान ऊर्मिणा ऽव्यो वारं वि धावति । अग्रे वाचः पयमानः कर्त्तिकदत् १० [१०]

धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम । अभि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ११
 असर्जि कलशौ अभि मीळहे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्नसिप्यदत् १२
 पवते हर्यतो हरि रति ह्वरंसि रंहा । अभ्यर्षेन् त्सोतृभ्यो वीरवद्यशः १३
 अया पर्वस्व देवयु मंधोर्धारा असृक्षत । रेभेन् पवित्रं पर्येषि विश्वतः १४ [११] (१०१०)

(१०७)

२६ सप्तर्षयः (१ भृगुहोत्रो बार्हस्पत्यः, २ कश्यपो मारीचः, ३ गौतमो राहुगणः, ४ भौमोऽत्रिः,

५ विश्वामित्रो गाथिनः, ६ जमदग्निर्मर्गिषः, ७ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः) । पवमानः सोमः ।

प्रगाथः= (१, ४, ६, ८, ९, १०, १२, १४, १७ बृहतीः २, ५, ७, ११, १३,

१५, १८ सतानुबृहतीः) ३, १६ द्विपदा विराट्; १९-२६ प्रगाथः=

(विषमा बृहती, समा सतानुबृहती) ।

परीतो विञ्चता सुतं सोमो य उल्लमं हविः ।

बृधन्वा यो नर्यो अप्सवन्तरा सुषाव सोममग्निभिः १

नूनं पुनानोऽर्विभिः परि स्रवा—ऽर्धः सुरभितरः ।

सुतं चित् त्वाप्सु मवामो अर्धसा श्रीणन्तो गाभिरुत्तरम् २

परि सुवानश्चक्षसे देवमादूनः कतुरिन्दुर्विचक्षणः ३

पुनानः सोमं धारया ऽपो वसानो अर्धसि ।

आ रत्नधा योनिमूतस्य सीवृ—भ्युत्सो देव हिरण्ययः ४

बुहान ऊर्ध्विष्यं मधु प्रियं प्रलं सधस्थमासदन ।

आपृच्छयं धरुणं वाज्यर्षति नृभिर्धूतो विचक्षणः ५ [१२]

पुनानः सोमं जागृवि—रव्यो वारि परि प्रियः ।

त्वं विप्रो अम्रवोऽङ्गिरस्तमो मध्वा यज्ञं मिमिक्ष नः ६

सोमो मीहान् पवते गातुविर्त्तम् कषिर्विप्रो विचक्षणः ।

त्वं कविरम्रवो देववीतम् आ सूर्यं रोहयो निवि ७

सोमं उ बुवाणः सोतुमि—रधि ष्युभिरवीनाम् ।

अश्वयेव हरिता याति धारया मन्द्रया याति धारया ८

अनुपे गोमान् गोमिरह्याः सोमो बुधामिरक्षाः ।

समुद्रं न संवरणान्धमन् मन्दी म्वाय तोशते ९

आ सोमं सुवानो अग्निभि—स्तिरो वाराण्युभ्यया ।

जनो न पुरि चम्बोर्विशङ्करिः सवो वनेषु ह्यधिषे १० [१३]

स मासृजे तिरो अण्वानि श्रेष्ठ्यो मीळ्हे सप्तिर्न वाजयुः ।

अनुमाद्यः पर्वमानो मनीषिभिः सोमो विप्रैर्भिक्रकंभिः ११

प्र सोमं देववीतये सिन्धुर्न रिप्ये अणीसा ।

अंशोः पर्यसा मविरो न जागृवि—रच्छा कोशं मधुभुतम् १२ (१०२२)

आ ह॒र्यतो अ॒र्जुने अ॒र्त्वे अ॒व्यत प्रियः सु॒नुर्न म॒र्ज्यः ।

तमीं हि॒न्वन्त्य॒पसो यथा रथं न॒वीष्वा गर्भ॑स्त्योः

१३

अ॒भि सोमा॑स आ॒यवः प॒र्वन्ते म॒द्यं म॒दम् ।

समु॒द्रस्याधि॑ वि॒ष्टापि॑ मनी॒षिणो॑ मत्स॒रासः स्व॒र्विदः

१४

त॒रत् समु॒द्रं प॒र्वमान॑ ऊ॒र्मिणा॑ राजा॑ दे॒वः क॒तं ब॒हूत ।

अ॒र्धन्मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्य॑ ध॒र्मिणा॑ प्र हि॒न्वान् क॒तं ब॒हूत

१५ [१४]

नृ॒र्मिर्य॑मानो ह॒र्यतो वि॑च॒क्षणो॑ राजा॑ दे॒वः संमु॒द्रियः

१६

इ॒न्द्राय॑ प॒वते॑ म॒दुः सोमो॑ म॒रुत्व॑ति सु॒तः ।

स॒हस्र॑धा॒रो अत्य॑व्य॒मर्ष॑ति तमीं मृ॒जन्त्या॒यवः

१७

पु॒नान॑श्च॒मू जन॑र्यन् म॒तिं क॒विः सोमो॑ दे॒वेषु॑ रण॒यति॑ ।

अ॒पो व॒सानः॑ परि॒ गोभि॑रु॒त्तरः॑ सी॒वुन् व॒र्नेष्व॑व्यत

१८

त॒वाहं॑ सोम॒ रा॒रण स॒ख्य इ॒न्द्रो वि॒वेदि॑व ।

पु॒रुणि॑ ब॒भ्रो नि च॑रन्ति मा॒मव॑ परि॒धोर॑ति तां इ॒हि

१९

उ॒ताहं॑ न॒क्तमु॑त सोम॒ ते दि॒वा स॒ख्याय॑ ब॒भ्र ऊ॒र्धनि॑ ।

घृ॒णा त॒पन्त॑म॒ति सु॒यै परः॑ शं॒कुना॑ इ॒व प॒सिम

२० [१५]

मृ॒ज्यमा॑नः सु॒हस्य॑ समु॒द्रे वा॒चमि॑न्वसि ।

र॒थि पि॒त्राङ्गं॑ ब॒हुलं॑ पु॒रुस्पृ॑हं प॒र्वमा॑ना॒म्यर्ष॑सि

२१

मृ॒जानो॑ व॒रे प॒र्वमा॑नो अ॒व्यये॑ वृ॒षाव॑ च॒क्रवो॑ व॒र्ने ।

दे॒वानां॑ सोम॒ प॒र्वमा॑न निष्कृ॒तं गोभि॑र॒जानो॑ अ॒र्धसि॑

२२

प॒र्वस्व॑ वा॒जसा॑तय॒ ऽभि वि॒श्वानि॑ का॒व्या ।

त्वं संमु॒द्रं प्र॑थ॒मो वि॑ धा॒रयो॑ दे॒वभ्यः॑ सोम॒ मत्स॑रः

२३

स तू॒ प॒र्वस्व॑ परि॒ पाथि॑व॒ रजो॑ वि॒द्या च॑ सोम॒ धर्म॑भिः ।

त्वां वि॒प्रोसो॑ म॒तिभि॑र्विच॒क्षण॑ शु॒भ्रं हि॒न्वन्ति॑ धी॒तिभिः॑

२४

प॒र्वमा॑ना असृ॒क्षत॑ प॒वित्र॑म॒ति धा॑रया ।

म॒रुत्व॑न्तो मत्स॒रा इ॒न्द्रिया॑ ह॒या मे॒धाम॑भि प्र॒यांसि॑ च

२५

अ॒पो व॒सानः॑ परि॒ कोश॑म॒र्षती॑ न्दु॒हिह्या॑नः सो॒तृभिः॑ ।

ज॒नय॑ञ्चोति॒र्भन्ना॑ अ॒वीव॑शद् गाः कृ॒ण्वानो॑ न नि॒र्भिर्ज॑म

२६ [१६] (१०३६)

(१०८)

(१-१६) १-२ गौरिर्वातिः वाक्कयः । ३, १४-१६ दाक्षिर्वासिष्ठः । ४-५ ऊरुराङ्गिरसः ।
६-७ ऋजिश्वा भारद्वाजः । ८-९ ऊर्ध्वसदा आङ्गिरसः । १०-११ कृतयुगा आङ्गिरसः ।
१२-१३ ऋणन्त्रयो राजर्षिः । एवमानः स्वामः । काकुभः प्रगाथः । (विश्वमा
ककुप, समा सतोद्दहनी) । १३ यथमस्था गायत्री ।

पर्वस्व मधुमत्तम इन्द्राय सोम कतुवित्तमो मदः । महिं द्युक्षतमो मदः १
यस्य ते पीत्वा वृषभो वृषायते ऽस्य पीता स्वविदः ।
स सुमकैतो अम्यकमीदियो ऽच्छा वाजं नेतज्ञः २
त्वं ह्यङ्ग देव्या पर्वमान जनिमानि द्युमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ३
येना नवरवो वृध्यङ्गुषोपुते येन विप्रास आपिरि ।
देवानां सुभ्र अमृतस्य चारुणां येन श्रवांस्यानशुः ४
एष स्य धारया भुतो ऽव्यो वारिमिः पवते मदिन्तमः । कीळ्भूमिर्पामिव ५ [१७]

य उच्चिया अप्या अन्तरश्मनो निर्गा अकृन्तदार्जसा ।
अभि व्रजं तन्निषि गव्यमश्व्यं वर्मविं धृष्णावा रज ६
आ सौता परि पिश्रुता ऽश्वे न स्तोममप्युरं रज्ज्मुरं । वनक्रक्षमुमुपुत्तम ७
सहस्रधारं वृषभं पयोवृधं भिः देवाय जन्मन ।
ऋतेन य ऋतजतो विवायुधे राजा देव ऋतं बृहन् ८
अभि द्युक्षं बृहद्यज्ञ इधम्पते दिवीहि देव देवयुः । वि कोशं मध्यमं युव ९
आ वन्त्यस्व सुदक्ष चम्बोः सुतो विशां वह्निं विदपतिः ।
वृष्टिं दिवः पर्वस्व रीतिमपां जिन्वा गर्बिष्ट्य धियः १० [१८]

एतमु त्यं मद्रुच्युतं सहस्रधारं वृषभं दिवो बृहः । विश्वा वसूनि बिभ्रतम ११
वृषा वि जज्ञे जनयक्रमर्त्यः प्रतपञ्ज्योतिषा तमः ।
स सुपुतः कविर्मिनिर्णिजं दधे त्रिधात्वस्व वसता १२
स सुन्वे यो वसूनां यो रायामनिता य इळांनाम । सोमो यः सुक्षितीनाम १३
यस्य न इन्द्रः पिबाद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भगः ।
आ येन मित्रावरुणा करामह एन्द्रमवसे महे १४
इन्द्राय सोम पातवे नृमिर्यतः स्वायुधो मदिन्तमः । पर्वस्व मधुमत्तमः १५
इन्द्रस्य हार्दि सोमधानमा विश समुद्रमिव सिन्धवः ।
नुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे विवो विष्टुम्भ उत्तमः १६ [१९] (१०५२)

(१०९)

२२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वरयः । पवमानः सोमः । द्विपदा विराट् ।

परि प्र धन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पूष्णे भगाय	१
इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः कृत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः	॥१॥ २
एवामृताय महे क्षयाय स शुक्रो अर्थं वृष्यः पीयूषः	३
पवस्व सोम महान् त्समुद्रः पिता देवानां विश्वाभि धाम	॥२॥ ४
शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम विवे पृथिव्यै डां च प्रजायै	५
विषो धर्तासि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन् वाजी पवस्व	॥३॥ ६
पवस्व सोम द्युम्नी सुधागे महामवीनामनु पूर्यः	७
नृभिर्मैमानो जज्ञानः पुतः क्षरद्विश्वा नि मन्द्रः स्वर्विन	॥४॥ ८
इन्दुः पुनानः प्रजामुराणः करद्विश्वा नि द्रविणानि नः	९
पवस्व सोम कृत्वे दक्षाय ऽश्वो न निकतो वाजी धनाय	॥५॥ १० [२०]

तं ते सोतारो रसं मदाय पुनन्ति सोमं महे द्युम्नाय	११
शिर्शुं जज्ञानं हरिं भृजन्ति पवित्रे सोमं देवेभ्य इन्दुम्	॥६॥ १२
इन्दुः पविष्ट चारुमदाया ऽपामुपस्थे कविर्मगाय	१३
विर्मति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जघान	॥७॥ १४
पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रितस्य नृभिः सुतस्य	१५
प्र सुवानो अक्षाः सहस्रधारस्तिरः पवित्रं वि वारमव्यम्	॥८॥ १६
स वाज्यक्षाः सहस्ररिता अद्भिर्मैमानो गोभिः श्रीणानः	१७
प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्मैमानो अद्भिः सुतः	॥९॥ १८
असर्जि वाजी तिरः पवित्रं मिन्द्राय सोमः सहस्रधारः	१९
अस्त्रान्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्दुं मदाय	॥१०॥ २०
देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसि ऽपो वसानं हरिं भृजन्ति	२१
इन्दुरिन्द्राय तोषाते नि तोषाते श्रीणन्नुग्रो रिणन्नपः	॥११॥ २२ [२१] (१०७४)

(११०)

१९ अथ हणत्स्यैवृणः, अस्तदक्ष्युः पारुकुत्स्युः । पवमानः सोमः । १-३ पिपीलिकमध्या अनुष्टुप्,
४-९ ऊर्ध्वबृहती. १०-१९ विराट् ।

पर्यु पु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्राणि स्रक्षणिः ।

द्विपस्तरध्या ऋणया न ईयसे

१

अनु हि त्वां मृतं सोम मदांसि महे संमर्याज्ये ।

वाजां अभि पवमान प्र गाहसे

२

अजीजनो हि पवमान सूर्यं विधारं शक्मना पर्यः ।

गोजीरया रंहमाणः पुरंध्या

३

अजीजनो अमृत मर्त्येष्वं कृतस्य धर्मज्ञमृतस्य चारुणः ।

सदासरां वाजमच्छा सनिष्यदत्

४

अभ्यग्नि हि श्रवसा ततर्विथोत्सं न कं विज्जनपानमक्षितम् ।

शयोभिर्न भग्माणो गर्भस्थोः

५

आर्तिं के चिन् पश्यमानास आप्यं वसुरुचो विव्या अभ्यनृषत ।

वारं न देवः संविता व्यूर्णते

६ [२२]

त्वे सोम प्रथमा वृक्तवर्हिषो महं वाजाय श्रवसे धियं दधुः ।

स त्वं नो वीर वीर्याय चोदय

७

विवः पीयूषं पूर्यं यदुक्थ्यं महो गाहाहिव आ निरधुक्षत ।

इन्द्रमग्निं जायमानं समस्वरन्

८

अथ यत्रिमं पवमान रोदसी इमा च विश्वा भुवनाभि मज्जना ।

यथे न निःप्टा वृषभो वि तिष्ठसे

९

सोमः पुनानो अव्ययं वारं शिशुनं क्रीळन् पवमानो अक्षाः ।

सहस्रधारः शतवाज इन्दुः

१०

एष पुनानो मधुमौ कृतावेन्द्रायेन्दुः पवते स्वादुर्मुनिः ।

वाजसनिर्वरिवोविद्विधोषाः

११

स पवस्व सहमानः पृतन्यून त्सेधन् रक्षांस्यर्षं दुर्गहाणि ।

स्वायुधः सासह्वान त्वोम शक्नून्

१२ [२३] (१०८६)

(१११)

३ अनानतः पारुच्छेपिः । पवमानः सोमः । अत्यष्टिः ।

अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेषांसि तगति स्वयुग्वभिः । सूरौ न स्वयुग्वभिः ।

धारां सुतस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः ।

विश्वा यदूपा परिग्रातृकभिः सप्तास्यभिक्रकभिः १

न्वं त्यत् पण्णिनां त्रिक्रो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि स्व आ दमं ऋतस्य धीतिमिदं मे ।

परावतो न साम तद यत्रा रणन्ति धीतरयः ।

त्रिधातुमिरुषीमिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे २

पूर्वामनुं प्रदिशं याति चेकित्त सं रुग्मिभियंतत दृशतो रथो दृश्यां दृशतो रथः ।

अग्मन्नुक्तानि पौंस्ये—न्द्रं जैत्राय हर्षयन् ।

वज्रंश्च यज्रवथो अनपच्युता समन्वन्तपच्युता ३ [२४] (१०८९)

(११२)

४ शिशुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

नानानं वा उ नो धियो वि वनानि जनानाम् ।

तक्षा रिष्टं कृतं भिषग् ब्रह्मा मुन्वन्तमिच्छतीन्द्रायिन्क्रो परिं स्रव १

जरतीमिरोषधीभिः पणोभिः शकुनानाम् ।

कार्मारो अश्मभिर्द्युभिर्हिरण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायिन्क्रो परिं स्रव २

कारुरहं ततो भिषग्पलप्रक्षिणीं नना ।

नानाधियो वसुपवो ऽनु गा इव तस्थिमेन्द्रायिन्क्रो परिं स्रव ३

अश्वो वाळ्हा सुखं रथं हसुनामुपमन्त्रिणः ।

शेपो रोमण्वन्तो भेदौ वारिमण्डूक इच्छतीन्द्रायिन्क्रो परिं स्रव ४ [२५] (१०९३)

(११३)

११ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

शर्यणावति सोम—मिन्द्रः पिबतु वृत्रहा ।

बलं दधान आन्मनि करिष्यन् वीर्यं मह—विन्द्रायिन्क्रो परिं स्रव १

आ पवस्व दिशां पत आजीकात सोम मीढुः ।

ऋतवाकेन सत्येन श्रद्धया तपसा सुत इन्द्रायिन्क्रो परिं स्रव २

पर्जन्यवृद्धं मङ्गिवं तं सूर्यस्य दुहितामरत ।

तं नन्वृषाः प्रत्यगृणन् तं सोमो रसमावधु—रिन्द्रायिन्क्रो परिं स्रव ३ (१०९६)

कृतं वर्दन्नृतद्युम्न सत्यं वर्दन् त्सत्यकर्मन् ।	
भ्रद्धां वर्दन् त्सोम राजन् धात्रा सोमं परिष्कृत इन्द्रायेन्वो परि स्रव ४	
मन्यमुग्रस्य बृहतः सं स्रवन्ति संस्रवाः ।	
सं यन्ति रमिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हन् इन्द्रायेन्वो परि स्रव ५ [२६]	
यत्र ब्रह्मा पवमान छन्दस्यां वाचं वर्दन् ।	
ग्राव्णा सोमं महीयते सोमेनानन्दं जनयन् इन्द्रायेन्वो परि स्रव ६	
यत्र ज्योतिर्गजं यस्मिन् लोके स्वंहितम् ।	
तास्मिन् मां धेहि पवमानाऽमुतं लोके अक्षितं इन्द्रायेन्वो परि स्रव ७	
यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं विवः ।	
यत्रामृयहृतीरापस्तत्र माममुतं कृधीन्द्रायेन्वो परि स्रव ८	
यत्रानुकामं चरणं त्रिनाके त्रिविवे विवः ।	
लोका यत्र ज्योतिर्भन्तस्तत्र माममुतं कृधीन्द्रायेन्वो परि स्रव ९	
यत्र कामा निकामाश्च यत्र ब्रह्मस्य विष्टपम् ।	
स्वधा च यत्र तुमिश्च तत्र माममुतं कृधीन्द्रायेन्वो परि स्रव १०	
यत्रानन्दाश्च मोदाश्च मुदः प्रमुदु आसते ।	
कामस्य यत्राताः कामास्तत्र माममुतं कृधीन्द्रायेन्वो परि स्रव ११ [२७] (११०४)	
(११४)	

४ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पृक्कि । ।

य इन्द्रोः पवमानस्याऽनु धामान्यकमीत ।	
तमाहुः सुप्रजा इति यस्ते सोमाविधन्मन् इन्द्रायेन्वो परि स्रव १	
कर्षे मन्त्रकृतां स्तोमिः कश्यपोद्वर्धयन् गिरः ।	
सोमं नमस्य राजानं यो जज्ञे वीरूपां पतिरिन्द्रायेन्वो परि स्रव २	
सम दिशो नानासूयाः सम होतारं ऋत्विजः ।	
देवा आविन्या ये सम तेभिः सोमामि रक्ष न इन्द्रायेन्वो परि स्रव ३	
यन् ते राजञ्छृतं हविस्तेन सोमामि रक्ष नः ।	
अगतीवा मा नस्तागिन्मां च नः किं चनामम इन्द्रायेन्वो परि स्रव ४ [२८] (११०८)	
॥ इति नवमं मण्डलं समाप्तम् ॥	

मंत्रसंख्या

अष्टममण्डलस्यान्तर्पर्यन्तं ७६१०

नवममण्डलस्य ११०८

सर्वयोगः ८७१८

अथ दशमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-२६]

७ त्रित आस्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्नें बृहन्नुपसामुध्वो अस्था—भिर्जगन्वान् तमसो ज्योतिषागां ।	
अग्निमान्नुला रुशता स्वङ्क आ जातो विश्वा सन्नान्यपाः	१
स जातो गर्भो असि रोदस्यो—रग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु ।	
वित्रः शिशुः पति तमोस्यक्तून् प्र मातृभ्यो अधि कर्निकदद्राः	२
विष्णुर्निस्था परममस्य विद्वा—आतो बृहन्नभि पाति तृतीयम् ।	
आसा यदस्य पयो अकृत स्वं सचेतसो अभ्यर्चन्त्यत्र	३
अत उ त्वा पितृभृतो जनित्री—रन्नावृधं प्रति चरन्त्यर्धैः ।	
ता ई प्रत्येषि पुनरन्यरूपा असि त्वं विश्व मानुषीषु होता	४
होतारं चित्ररथमध्वरस्य यज्ञस्ययज्ञस्य क्तुं रुशन्तम् ।	
प्रत्यर्धि देवस्यदेवस्य मद्वा श्रिया त्वं—ग्निमतिथिं जनानाम्	५
स तु वस्त्राण्यध पेशनानि वसानो अग्निर्नाभां पृथिव्याः ।	
अरुषो जातः पद इळायाः पुरोहितो राजन् यक्षीह देवान्	६
आ हि द्यावापृथिवी अग्न उमे सदा पुत्रो न मातरां ततन्ध ।	
प्र यावच्छोशतो यविष्ठा—ऽथा वह सहस्येह देवान्	७ [२९] (७)

(२)

७ त्रित आस्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

पिप्रीहि देवां उशतो यविष्ठ विद्वां ऋतुं क्तुपते यजेह ।	
ये देव्या ऋत्विजस्तोभिर्रग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः	१
वेधि होत्रमुत पोत्रं जनानां मन्धातासि द्रविणोदा ऋतावा ।	
स्वाहा वयं कृणवामा हवीषि देवो देवान् यजत्वग्निर्हन्	२
आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छुक्रवांस तदनु प्रबोद्धुम् ।	
अग्निर्विद्वान् तस यजात् सेदु होता सो अध्वरान् तस ऋतून् कल्पयाति	३ (१०)

यद्वो वयं प्रमिनारं वतानि विदुषां देवा अविदुष्टरासः ।
 अग्निष्टद्विध्वमा पुंणाति विद्वान् येभिर्वैवाँ क्रतुभिः कल्पयाति ४
 यत् पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः ।
 अग्निष्टद्वोताँ क्रतुविद्विजानन् यजिष्ठो वैवाँ क्रतुशो यजाति ५
 विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान् ।
 स आ यजस्व नृवतीरनु क्षाः स्पाहाँ इषः क्षुमनीर्विभ्वजन्वाः ६
 यं त्वा द्यावापृथिवी यं त्यापस्त्वष्टा यं त्वा सृजनिमः जजान् ।
 पन्थामनु प्रविद्वान् पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो वि माहि ७ [३०] (१४)

(३)

७ अत्र आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इनां राजन्नरतिः समिद्धो रौद्रो दक्षाय सुषुमाँ अदशि ।
 चिकिद्धि भाति भासा बृहता ऽसिक्तीमेति रुशतीमपाजन् १
 कुष्णां यदेनीममि वर्षसा भूज्जनयन् योषाँ बृहतः पितुर्जाम् ।
 ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तभायन् द्विवो वसुभिररतिर्वि भाति २
 भद्रो भद्रया सचमान आगान् स्वसाँ जारो अभ्येति पश्चात् ।
 सुप्रकतैर्युभिर्गग्निवितिष्ठन् रुशद्भिर्वर्णैर्गभि राममस्थान ३
 अस्य यामासो बृहतो न वग्नू निन्धाना अग्नेः सस्युः शिवस्य ।
 ईड्यस्य वृष्णाँ बृहतः स्वासो भामासो यामन्नक्तवश्चिकिद्धे ४
 स्वना न यस्य भामासः पवन्ते रोचमानस्य बृहतः सुदिवः ।
 ज्येष्ठैर्मिर्यस्तजिष्ठैः क्रीळुमद्भिर्वर्षिष्ठैर्भिर्मानुभिर्नक्षत्रि ५
 अस्य शुष्मासो दृढगानपर्वे जहमानस्य स्वनयन् नियुद्धिः ।
 प्रलेभिर्यो रुशद्भिर्वैवर्तमो वि रेभद्भिररतिर्भाति विश्वा ६
 स आ वक्षि माहि न आ च मन्सि द्विवस्पृथिव्योररतिर्युवयोः ।
 अग्निः सुतुकः सुतुकैर्मिरश्चै रभम्बज्जी रभस्वाँ एह गम्याः ७ [३१] (११)

(४)

७ अत्र आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र तं यक्षि प्र तं इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो ना हवेषु ।
 धन्वन्निव प्रपा असि त्वमग्न इयक्ष्वे पुरवे प्रह्न राजन् १ (१२)

यं त्वा जनांसो अमि संचरन्ति गाव उष्णमिव वृजं यविष्ठ ।	
दूतो वृवानामसि मर्याता मन्तमहोश्चरसि गेचनेन	२
शिशुं न त्वा जेन्यं वर्धयन्ती माता विभर्ति सचनस्यमाना ।	
धनारधि प्रवता यासि हयं शिगीषसे पशुगिवावसुष्टः	३
मूरा अमूर न वयं चिकित्वो महित्वमग्नं त्वमङ्ग वित्म ।	
शयं वविश्चरति जिह्वादन रगिह्यते युवतिं विष्पतिः सन	४
कृचिज्जायते सनयासु नव्या वनं तस्थी पलितो धूमकेतुः ।	
अस्नातापो वृषभो न प्र वेति सचेतमो यं प्रणयन्त मतीः	५
तनूत्यजं तस्करा वनगू रज्ञानाभिर्वृशभिरभ्यधीताम् ।	
इयं ते अग्ने नव्यसी मनीषा युक्षा रथं न शुचयद्विरङ्गैः	६
बह्वं च ते जातवेदा नमश्चे यं च गीः सवृमिद्वधनी भुत ।	
रक्षा णो अग्ने तनयानि तोका रक्षोत नेस्तन्वाः अप्रयुच्छन्	७ [३२] (१८)

(५)

७ जित आप्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

एकः समुद्रो ध्रुवो रथीणा मम्मद्भृदो भूर्गिजन्मा वि चण्टे ।	
सिषक्त्युर्धनिषयोऋपस्थ उत्सस्य मध्ये निहितं पदं वेः	१
समानं नीळे वृषणो वसानाः सं जग्मिरे महिषा अर्वतीभिः ।	
कृतस्य पदं कवयो नि पान्ति गुहा नामानि दधिरे पराणि	२
कृतायिनी मायिनी सं दधाते मित्वा शिशुं जज्ञतुर्वर्धयन्ती ।	
विश्वस्य नामिं चरते ध्रुवस्य कुवेश्वित तन्तुं मनसा वियन्तः	३
कृतस्य हि वर्तनयः सुजात मिषा वाजाय प्रदिवः सचन्ते ।	
अधीवासं रोदसी वावसाने घृतेरज्ञैर्वावृधाते मधूनाम्	४
सप्त स्वसुररूपीर्वावृधानो विद्वान् मध्व उज्जभारा दृशे कम ।	
अन्तर्धेम अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन् वविर्मविदत पूषणस्य	५
सप्त मर्यादाः कवयस्ततक्षु स्तासामेकामिवृष्यद्गुरो गात ।	
आपोर्ह स्कम्भ उपमस्य नीळे पथां विसर्गे ध्रुवोषु तस्थी	६
असंख्यं सखं परमे व्योमन् दक्षस्य जन्मद्वितैरुपस्थं ।	
अग्निर्ह नः प्रथमजा कृतस्य पूर्व आयुनि वृषभश्च धेनुः	७ [३३] (३५)

[षष्ठोऽध्यायः ॥ ६॥ व० १-१८]

(६)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अयं स यस्य शर्मन्नवोभिर्गुरुरेधते जरिताभिष्टौ ।	
ज्येष्ठेभिर्यो भानुभिर्ऋषूणां पर्येति परिवीतो विभावा	१
यो भानुभिर्विभावा विभात्यग्निर्वैवेभिर्ऋतावाजसः ।	
आ यो विवायं ससया सस्विभ्यो ऽपरिहृतो अत्यो न सतिः	२
ईशे यो विश्वस्या वेववीतेरीशे विश्वायुरुषसो व्युष्टौ ।	
आ यस्मिन् मना हवींष्यग्नावरिष्टरथः स्क्भ्राति शूषैः	३
शूषेभिर्वृधो जुषाणो अर्केर्वृवां अच्छां रघुपत्वा जिगाति ।	
मन्द्रो होता स जुह्वा यजिष्ठः संमिष्ठो अग्निरा जिघर्ति वेवान्	४
तमुन्नामिन्द्रं न रेजमानमग्निं गीर्भिर्नमोभिर्ग कृणुध्वम् ।	
आ यं विप्रसो मतिभिर्गुणन्ति जातवेदसं जुह्वं सहानाम्	५
सं यस्मिन् विश्वा वसूनि जग्मुर्वाजे नाश्वाः सर्तिवन्त एवैः ।	
अस्मे ऊतीरिन्द्रवाततमा अवाचीना अग्न आ कृणुध्व	६
अधा ह्यग्निं मृद्धा निषद्या सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूव ।	
तं ते वेवासो अनु केतमायन्नधावधन्त प्रथमास ऊमाः	७ [१] (४१)

(७)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

स्वस्ति नो विवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धिहि यजथाय देव ।	
सर्वमहि तव दस्म प्रेतोऽस्य न उरुभिर्वैव शंसिः	१
इमा अग्ने मतयन्मुष्यं जाता गोभिरश्वैरभि गृणन्ति राधः ।	
यदा ते मर्तो अनु भोगमानद्वसो दधानो मतिभिः सुजात	२
अग्निं मन्ये पितरमग्निमापि मग्निं भ्रातरं सवुमित ससायम् ।	
अग्नेरनीकं बृहतः संपर्यं विवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य	३
सिन्धो अग्ने धियो अस्मे सनुवीर्यं त्रायसे दस्म आ नित्यं होता ।	
ऋतावा न रोहिर्वश्वः पुरुक्षुर्द्युभिरस्मा अहमिर्बाममस्तु	४ (४६)

द्युर्मिहितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमृन्विजमध्वरस्य जारम ।
 बाहुभ्यामग्निमायवोऽजनन्त विष्णु होतारं न्यमादयन्त ५
 स्वयं यजस्व द्विवि देव देवान किं ते पार्कः कृणवदप्रचेताः ।
 यथायज ऋतुर्मिदैव देवा नेवा यजस्व तन्वं सुजात ६
 भवा नो अग्नेऽक्षितो गोपा भवा वयस्कृदुत नो ब्रयाधाः ।
 रास्वा च नः सुमहो हव्यदीति त्रास्वांत नस्तन्वाऽ अर्पयुच्छन् ७ [२] (४९)

(८)

९ त्रिशिरास्वाष्टः । अग्निः, ७-९ इन्द्रः । त्रिष्टुप ।

प्र केतुना ब्रह्मता यात्यग्निं ग रोदसी वृषभो गेरवाति ।
 विवश्चिदन्तो उपमां उदानं लपामुपस्थे महिषो ववर्ध १
 मुभोवृ गभो वृषभः ककुद्वा नश्रेमा वत्सः शिर्मावो अरावीत ।
 स देवतान्यद्युध्नानि कृण्वन् त्वेषु क्षयेषु प्रथमो जिगाति २
 आ या मूर्धानं पित्रोरुपस्थे न्यध्वरं दधिरे सृगो अणः ।
 अस्य पत्न्यक्षरुपीरुवंबुधा ऋतस्य यानो तन्वा जुपन्त ३
 उषउषा हि वसो अग्रमेधि त्वं यमयोरभवो विभावा ।
 क्रतार्य सप्त दधिषे पदानि जनयन् मित्रं तन्वेऽ स्वायं ४
 भुवश्चक्षुर्मह ऋतस्य गोपा भुवो वरुणो यदृताय वेपिं ।
 भुवो अपा नपाजातवेवो भुवो दृता यस्य हव्यं जुजोषः ५ [३]

भुवो यजस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धिः सचसे शिवाभिः ।
 द्विवि मूर्धानं दधिषे स्वर्वा जिह्वामग्नं चकृपे हव्यबाह्वम् ६
 अस्य त्रितः कर्तुना ववर्ध अन्तं रिच्छन् धीतिं पितुरेवैः परस्य ।
 सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि ब्रुवाण आयुधानि वेति ७
 स पित्र्याण्यायुधानि विद्वा निन्देपित आप्त्यो अभ्ययुध्यत् ।
 त्रिशिर्षाणं समरश्मिं जघन्वान् त्वाष्ट्रस्य चिह्निः संसृजे त्रितो गाः ८
 भूरीदिन्द्र उदिनक्षन्तमोजो ऽवाभिन्त सत्यतिर्मन्यमानम् ।
 त्वाष्ट्रस्य चिह्नित्वरुपस्य गोनां माचक्षाणक्षीणिं क्षीर्षा परा वक् ९ [४] (५८)

(९)

९. त्रिशिरास्वाद्यः, सिन्धुद्वीप आग्नेरीषो वा । आयः । गायत्री, ५ वर्धमाना गायत्री,
७ प्रतिष्ठा गायत्री, ८-९ अनुष्टुप् ।

आपो हि ष्ठा मयोमुधस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे	१
यां वः शिवर्तमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मत्तरः	२
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः	३
शं नो कुवीरमिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योगमि स्रवन्तु नः	४
इशाना वार्याणां क्षयन्तीश्वर्षणीनाम । अपो याचामि भेषजम्	५
अप्सु मे सोमो अब्रवी कुन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वेशं भवम्	६
आपः पृणीत भेषजं वरुथं तन्वेडं मम । ज्योक् च सूर्यं हृशे	७
इदमापः प्र ब्रह्म यत् किं च दुरितं मयि ।	
यद्वाहर्मभिदुद्राह यद्वा शेष उतानृतम्	८
आपो अद्यान्वचारिणं रसेन समगम्महि ।	
पर्यस्वानश्न आ गहि तं मा सं मृज वचंसा	९ [५] (६७)

(१०)

१४ नवमीवर्ज्यानामयुजां षष्ण्याश्च वैवस्वनी यमी ऋषिका । यमः । षष्ठीवर्ज्यानां
युजां नवम्याश्च वैवस्वतो यमः ऋषिः । यमी । त्रिष्टुप्, १३ विगादस्थाना ।

ओ चित सखायं सख्या ववृत्त्यां तिरः पुरु चिद्वर्णवं जगन्वान् ।	
पितुर्नपातमा दधीत वेधा अधि क्षमि प्रतरं दीध्यानः	१
न ते सखा सख्यं वपुयेतन सलक्ष्मा यद्विबुक्कृपा भवति ।	
महस्पृत्रासो असुरस्य वीरा विवो धर्तारं उर्विया परि ख्यन्	२
उशन्ति या ते अमृतास एत देकस्य चित त्यजसं मर्यस्य ।	
नि ते मनो मनसि धाप्यस्मे जन्युः पतिस्तन्वमा विविश्याः	३
न यत् पुरा चकृमा कद्ध नूनमृता वर्दन्तो अनृतं रपेम् ।	
गन्धर्वो अण्वस्वप्या च योषा सा नो नाभिः परमं जामि तस्मै	४
गर्मे नु नीं जनिता दुर्पती कर्तुं वस्वप्या सविता विश्वरूपः ।	
नकिरस्य प्र भिनन्ति व्रतानि वेदं नावस्य पृथिवी उत द्यौः	५ [६] (७९)

को अस्य वेदं प्रथमस्याहः क ईं वदर्श क इह प वांचत ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कर्दु ब्रव आहनां वीच्या नून ६
 यमस्य मा यम्यं काम आगन् त्समाने यानीं सहशेय्याय ।
 जायेष पत्ये तन्वं रिरिच्यां वि चिद्वहेव रथ्येव चक्रा ७
 न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते वृवानां स्पश इह ये चरन्ति ।
 अन्येन मदाहना याहि तूयं तेन वि बृह रथ्येव चक्रा ८
 रात्रीभिरस्मा अहभिर्दशस्येत् सूर्यस्य चक्षुर्मुहुरुन्मिमीयात् ।
 विवा पृथिव्या मिथुना सबन्धु यमीयमस्य बिभ्रयादनामि ९
 आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणवन्नजामि ।
 उप बर्हहि वृषभाय बाहुमन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत १० [७]

किं भ्रातासद्यर्दनाथं भवति किमु स्वसा यन्निर्कृतिर्निगच्छात् ।
 काममृता बृहद्वैतद्रपामि तन्वा मे तन्वं सं पिपृग्धि ११
 न वा उ ते तन्वा तन्वं सं पिपृच्यां पापमाहुयः स्वसारं निगच्छात् ।
 अन्येन मत प्रमदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुभगे वष्ट्येतत् १२
 वता वतासि यम नैव ते मनो हृदयं चाविदाम् ।
 अन्या किल त्वां क्रुध्येव युक्तं परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् १३
 अन्यम् षु त्वं यम्यन्य उ त्वां परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ।
 तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवाऽर्धा कृणुष्व संवित्रं सुभद्राम् १४ [८] (८१)

(११)

१ आह्निर्हविधानः । अग्निः । जगती, ७-९ त्रिष्टुप् ।

वृषा वृष्णं दुद्रुहे दोहसा विवः पयांसि यद्धो अदितिरदाभ्यः ।
 विश्वं स वेदु वरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियो क्रतून् १
 रपद्वन्धवीरण्यां च योषणा नवस्य नादे परि पातु मे मनः ।
 इष्टस्य मध्ये अदितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति २
 सो विष्णु भद्रा क्षुमती यशस्वत्युषा उवास मनसि स्ववती ।
 यवीमृशन्तमुशतामनु क्रतुमग्निं होतारं विदथाय जीजनन् ३ (८४)

अध त्वं हृष्यं विश्वं विचक्षणं विराभरविहितः श्येनो अध्वरे ।	
यदी विशां वृणते वृष्ममायां अग्निं होतारमध धीरजायत	४
सदासि रणवो यवसेव पुण्यते होत्राभिरग्रे मनुषः स्वध्वरः ।	
विपस्य वा यच्छशमान उक्थ्यं वाजं ससवा उपयासि भूरिभिः	५ [९]
उदीरय पितरां जार आ भग—मिर्यक्षति हर्यतो हृत्त इष्यति ।	
विवर्कित वाह्निः स्वपस्यते म्रस्व—स्तविष्यते असुरा वेपते मनी	६
यस्तं अग्रे सुमतिं मतो अक्षत सहसः सूनो अति स प्र शृण्वे ।	
इषं दधानो वहमानो अश्वैरा स द्युमां अमवान् भूषति द्युन्	७
यदग्रे एषा समितिर्भवाति देवी देवेषु यजता यजत्र ।	
रत्नां च यद्विभजासि स्वधावो मागं नो अत्र वसुमन्तं वीतात्	८
भूधी नो अग्रे सदेन सुधस्थं युक्ष्वा रथममुतस्य द्रवितुम् ।	
आ नो वह रोदसी देवपुत्रे माकिर्देवानामप्य भूरिह स्याः	९ [१०] (९०)

(१२)

१. आह्विर्हविर्धानः । अग्निः । विष्णुप ।

द्यावा ह क्षामा प्रथमं कृतेना—ऽभिभावे भवतः सत्यवाचा ।	
देवो यन्मतां यजथाय कृण्वन् त्सीवृद्धोता प्रत्यङ् स्वमसुं यन्	१
देवो देवान् परिभूकृतेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् ।	
धूमकेतुः समिधा भार्कजीको मन्दो होता नित्यो वाचा यजीयान्	२
स्वावृन्देवस्यामृतं यदी गो—रतो जातासो धारयन्त उर्वी ।	
विश्वे देवा अनु तत ते यजुर्गु—दुहे यदेनी विष्यं घृतं वाः	३
अर्चामि वां वर्धायापो घृतस्नु द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे ।	
अहा यद द्यावोऽसुनीतिमयन् मध्वा नो अत्र पितरां शिशिताम्	४
किं स्विज्ञो राजा जगृहे कवस्या—ऽति व्रतं चक्रमा को वि वेद ।	
मित्रश्चिद्धि घ्मा जुहुराणो देवा—ऽङ्गो न यातामपि वाजो अस्ति	५ [११]
दुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विषुक्ष्णा भवाति ।	
यमस्य यो मनवते सुम—न्त्वग्रे तमृष्व पाह्यप्रयुच्छन्	६ (९९)

यस्मिन् देवा विदुर्धे मादयन्ते विवस्वतः सदेने धारयन्ते ।
 सूर्ये ज्योतिरवधुर्मास्यः कतून् परि द्योतनिं चरतो अजम्ना ७
 यस्मिन् देवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्येत् न वयमस्य विद्मः ।
 मित्रो नो अत्राक्षितिरनागान् त्सविता देवा वरुणाय वाचत ८
 भुधी नो अग्रे सदेने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रविन्नुम ।
 आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्वैवानामपं भूरिह स्याः ९ [१२] (९९)

(१३)

५ आक्षिर्हविर्धानः, विवस्वानादित्यो वा । हविर्धानः । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

युजे वां ब्रह्म पुर्व्यं नमोभिर्वि श्लोक एतु पृथयेव सूरः ।
 गृण्वन्तु विधे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि क्विव्यानि तस्थुः १
 यमे इव यतमाने यदैतं प्र वां भरन् मानुषा देवयन्तः ।
 आ सीदतं स्वमु लोकं विदानी स्वासस्थे भवतमिन्दंव नः २
 पञ्च पवानि रुपो अन्वरोहं चतुष्पदीमन्वोमि व्रतेन ।
 अक्षरेण प्रति मिम एता मृतस्य नाभावधि सं पुनामि ३
 देवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं प्रजाये कममृतं नावृणीत ।
 बृहस्पतिं यज्ञमकृण्वत ऋषिं मियां यमस्तन्वं प्रारिरेचीत ४
 सप्त क्षरन्ति शिशवे मरुत्वंत पित्रे पुत्रासो अप्यवीवतन्नृतम् ।
 उमे इवस्योभयस्य राजत उमे यतते उभयस्य पुष्यतः ५ [१३] (१०४)

(१४)

१६ ब्रह्मस्वतो यमः । यमः, ६ अक्षिः पितृथर्वभृगुसोमाः, ७-९ लिङ्गोक्तदेवताः, पितरो वा,
 १०-१२ भ्रानौ । त्रिष्टुप्, १३, १४, १६, अनुष्टुप्, १५ बृहती ।

परेयिवांसं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पगानम् ।
 विवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा दुवस्य १
 यमो नो गातुं प्रथमो विवेव नैषा गव्यूतिरपमर्तवा उ ।
 यज्ञा नः पूर्वे पितरः परेषु रेना जज्ञानाः पृथ्याद् अनु स्वाः २
 मातली कव्यैर्यमो अक्षिरोमि बृहस्पतिर्ऋकंभिर्वावृधानः ।
 योष देवा वावृधुर्ये च देवान् त्वाह्वान्ये स्वधयान्ये मदन्ति ३ (१०७)

इमं यमं प्रस्तरमा हि सीदा—ऽङ्गिरोभिः पितृभिः संविद्वानः ।
 आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वना राजन् हविषा मादयम्ब ४
 अङ्गिरोभिर्गा गीहि यजिरेभि—यमं वैरुपेरिह मादयम्ब ।
 विवस्वन्तं हुव यः पिता ते ऽस्मिन् यजे बर्हिष्या निषद्य ५ [१४]

अङ्गिरसा नः पितरो नवग्वा अर्थवाङ्गो भृगवः सोम्यासः ।
 तेषां त्रयं सुमनौ यजिराना—मपि भद्रे सौमनसे स्याम ६
 प्रेहि प्रेहि पृथिभिः पूर्व्येभि—यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुः ।
 उभा राजाना स्वधया मदन्ता यमं पश्यामि वरुणं च देवम ७
 सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेने—ष्टापूतेन परमे व्योमन् ।
 हित्वायावद्यं पुनरस्तमेहि सं गच्छस्व तन्वा सुवर्चाः ८
 अपेतु वीत वि च सपतातो ऽस्मा एतं पितरो लोकमकन ।
 अहोभिर्गन्दिशक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्यवसानमस्मे ९
 अति द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबला साधुना पथा ।
 अथा पितृन् त्सुविद्वज्जो उपेहि यमेन ये सधमावु मदन्ति १० [१५]

यो ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पयिरक्षौ नृचक्षसौ ।
 ताभ्यमिनं परि देहि राजन् त्वस्ति चास्मा अनमीवं च धेहि ११
 उरूणसावमुतृपा उदुम्बली यमस्य द्वौ चरता जनां अन्नं ।
 तावस्मभ्यं हृशये सूर्याय पुनर्दानामसुमद्येह भद्रम १२

यमाय सोमं सुनुत यमाय जुहुता हविः ।
 यमं ह यज्ञो गच्छत्यग्निर्वृतो अरंकृतः १३
 यमाय धृतवद्धविर्जुहोत प्र च तिष्ठत ।
 स नो कुवेष्वा यमद क्रीधमायुः प्र जीवसे १४

यमाय मधुमत्तमं राज्ञं हव्यं जुहोतन ।
 इदं नमः क्रषिभ्यः पूर्वजेभ्यः पूर्वैभ्यः पथिकृद्भ्यः १५

त्रिकेदुकेभिः पतति पृथ्वीरिंक्रमिद्वहत् ।
 त्रिष्टुग्गापत्री छन्दांसि सर्वा ता यम आर्हिता १६ [१६] (१२०)

(१५)

१४ शङ्खेः यामायनः । पितरः । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

उदीरतामवर उत परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।

असुं य ईपुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु १

इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासा य उपरास ईयुः ।

ये पार्थिवे रज्ज्या निर्वसा ये वा नूनं सुवृजनाम् विश्व २

आहं पितृन् त्सुविद्वज्जीं अवित्ति नपातं च विक्रमणं च विष्णोः ।

बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त दहागमिष्ठाः ३

बर्हिषदः पितर ऊन्यवागिमा वां हव्या चक्राना जुषध्वम् ।

त आ गतावसा शतमनाऽथा नः शं योररपा दधात ४

उपहृताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।

त आ गमन्तु त इह ध्रुवन्वधिं ब्रुवन्तु तंऽवन्वस्मान् ५ [१७]

आच्या जानु दक्षिणतो निषट्ठे—मं यज्ञमभि गृणीत विश्वे ।

मा हिंसिष्ट पितरः कनं चिह्नो यद्व आगः पुरुषता करांम ६

आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त वाशेषं मर्याय ।

पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोर्जं दधात ७

ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूतिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ।

तमिर्यमः संरणो हवींष्यु—शत्रुशस्त्रिः प्रतिकाममन्तु ८

ये तातृषुर्वेवञ्चा जहमाना होत्रावितुः स्तोमंतडासो अर्कैः ।

आग्नें याहि सुविद्वज्जीभिरवाङ् सत्यैः कव्यैः पितृभिर्धर्मसद्भिः ९

ये सत्यासो हविरदो हविष्णा इन्द्रेण कुवेः सरथं दधानाः ।

आग्नें याहि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्धर्मसद्भिः १० [१८]

अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छतु सदैःसदैः सदैत मुप्रणीतयः ।

अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्य—था रयिं सर्ववीरं दधातन ११

त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाङ्मन्यानि सुरभीणि कृत्वी ।

प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्ष—शस्त्रि त्वं देव प्रयता हवींषि १२

ये वेह पितरो ये च नेह यौश्च विश्व यौ उ च न प्रविद्य ।

त्वं वेत्थ यति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व १३

(१३३)

ये अग्निदग्धा ये अर्नग्निदग्धा मध्ये विवः स्वधया मादयन्ते ।

तेभिः स्वराळसुनीतिमेता यथावशं तन्वं कल्पयस्व

१४ [१९] (१३४)

(१६)

१४ दमनो यामायनः । अग्निः । त्रिष्टुप्, ११-१४ अनुष्टुप् ।

मैनमग्ने वि दहो माभि शोचो मास्य त्वचं चिक्षिषो मा शरीरम् ।

यदा शूतं कृणवो जातवेदो ऽथेमिनं प्र हिणुतात पितृभ्यः

१

शूतं यदा करसि जातवेदो ऽथेमिनं परि दत्तात पितृभ्यः ।

यदा गच्छात्यसुनीतिमेता मथा वृवानां वशानीर्भवाति

२

सूर्यं चक्षुगच्छतु वार्तमात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।

अपो वा गच्छ यद्वि तत्र ते हिन मोषधीषु प्रति तिष्ठा शरीरैः

३

अजो प्रागस्तपसा तं तपस्व तं तं शोचिस्तपतु तं तं अर्चिः ।

यास्ते शिवास्तन्वा जातवेदुस्ताभिर्वहेनं सुकृतामु लोकम्

४

अवं सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधाभिः ।

आयुर्वसान उप वेतु शेषः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः

५ [२०]

यत् ते कृष्णः शकुन आतुतोद पिपीलः सर्प उत वा स्वापदः ।

अग्निदह्निश्वादगदं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणो अविवेश

६

अग्नेर्वर्मं परि गोर्भिव्ययस्व सं प्राणेष्व पीवसा मेवसा च ।

नेत् त्वा धृष्णुर्हरसा जहृषाणो वृधृग्विधक्षयन् पर्यङ्कयति

७

इममग्ने चयसं मा वि जिह्वरः प्रियो वृवानामुत सोम्यानाम् ।

एष यश्चमसो वैवपानस्तस्मिन् वृवा अमृता मादयन्ते

८

कव्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः ।

इहैवायमितरो जातवेदा वृवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्

९

यो अग्निः कव्यात् प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।

तं हरामि पितृयज्ञाय वृवं स धर्ममिन्वात् परमे सुधस्थे

१० [२१]

यो अग्निः कव्यवाहनः पितृन् यक्षहतावृधः ।

प्रेतुं हव्यानि वोचति वृवेभ्यश्च पितृभ्य आ

११

उशान्तस्था नि धीम ह्युशान्तः समिधीमहि ।

उशान्तुशत आ बह पितृन् हविषे अत्तवे

१२

(१३५)

यं त्वमग्ने समर्द्धं—स्तमु निर्वापया पुनः ।

कियाम्बवत्र रोहनु पाकपूर्वा व्यल्कशा

१३

शीतिके शीतिकीवति ह्लादिके ह्लादिकावति ।

मण्डूक्याडे सु सं गम इमं स्वाग्निं हर्षय

१४ [२२] (१४८)

(१७)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १७-२९]

१४ देवश्च या मायनः । १-२ सरण्युः ३-६ पूषा, ७-९ सरस्वती, १०-१४ आपः,

११-१३ सोमा वा । त्रिष्टुप्, १३-१४ अनुष्टुप्, १३ पुरस्ताद्वृद्धी वा ।

त्वष्टा वृद्धिरे बहनु कृणोती—तीदं बिभ्वं मुर्वनं समेति ।

यमस्य माता पर्युह्यमाना महो जाया विर्वस्वतो ननाश

१

अर्पागृह्णमुतां मर्त्येभ्यः कृत्वी सर्वणामवदुर्विर्वस्वते ।

उताश्विनावमरद्यत तदासी—वर्जहादु द्वा मिथुना सरण्युः

२

पूषा त्वेतश्च्यावयतु प्र विद्वा—ननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः ।

स त्वेतेभ्यः परि ददत पितृभ्यो ऽग्निर्वैवेभ्यः सुविदुत्रियेभ्यः

३

आयुर्विश्वायुः परि पासति त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् ।

यञ्जासते सुकृतो यन्न ते ययु—स्तत्र त्वा देवः संविता दधातु

४

पूषेमा आशा अनु वेवू सर्वाः सो अस्माँ अमयतमेन नेषत ।

स्वस्तिदा आर्षुणिः सर्ववीरो ऽप्रयुच्छन् पुर एतु प्रजानन्

५ [२३]

प्रपथे पथार्मजनिष्ट पूषा प्रपथे विवः प्रपथे पृथिव्याः ।

उमे अमि मियतमे सधस्थे आ च परां च चरति प्रजानन्

६

सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमनि ।

सरस्वतीं सुकृतो अह्वयन्त सरस्वतीं कृशुषे वार्यं दात

७

सरस्वति या सरथं ययार्थं स्वधार्मिदैवि पितृभिर्मर्दन्ती ।

आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयस्वा—ऽनमीवा इष आ धेह्यम्मे

८

सरस्वतीं यां पितरो हवन्ते दक्षिणा यज्ञमभिनक्षमाणाः ।

सहस्रार्धमिळो अत्र मागं रायस्पोषं यजमानेषु धेहि

९

आपो अस्मान् मातरः शुन्धयन्तु धृतेन नो धृतप्वः पुनन्तु ।

बिभ्वं हि रिमं प्रवहन्ति देवी—रुदिदाभ्यः शुचिरा पूत एमि

१० [२४] (१५८)

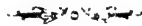
- द्वप्सश्चस्कन्द प्रथमौ अनु द्यू—निमं च योनिमनु यश्च पूर्वः ।
समानं योनिमनु संचरन्तं द्वप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः ११
- यस्ते द्वप्सः स्कन्दति यस्ते अंशु—बाहुच्युतो धिषणाया उपस्थान ।
अध्वर्योर्वा परि वा यः पवित्रात् तं तं जुहोमि मनसा वर्षद्रक्तम् १२
- यस्ते द्वप्सः स्कन्नो यस्ते अंशु—रवश्च यः परः सुचा ।
अयं देवो बृहस्पतिः सं तं सिंश्चतु राधसे १३
- पर्यस्वतीरोषधयः पर्यस्वन्माम्रकं वचः ।
अपां पर्यस्वदित पयस्तेन मा सह शुन्धत १४ [२५] (१६०)

(१८)

१५ संकुसुको यामायनः । १-४ मृत्युः, ५ धाता, ६ त्वष्टा, ७-१४ पितृमेधः, १५ प्रजापतिर्वा ।
त्रिष्टुप्, ११ प्रस्तारपङ्क्तिः, १३ जगती, १४ अनुष्टुप् ।

- परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व हतरो देवयानात् ।
चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीगान १
- मृत्योः पदं योष्यन्तो यदैत द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ।
आप्यार्यमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः पूता भवत यजियासः २
- इमे जीवा वि मृतैर्गववृत्र—भ्रून्मृद्वा देवहूतिर्नो अद्य ।
प्राञ्चो अगाम नृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ३
- इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मैषां नु गादपरो अर्थमितम् ।
शतं जीवन्तु शरदः पुरुची—रन्तमृत्युं दधतां पर्वतेन ४
- यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथं कृतव क्रतुमिर्यन्ति साधु ।
यथा न पूर्वमपरो जहात्ये—वा धातरायूषि कल्पयैषाम् ५ [२६]
- आ गेहतायुर्जरसं वृष्णाना अनुपूर्वं यतमाना यति ष्ठ ।
इह त्वष्टां सुजनिमा सजोषां कीर्यमायुः करति जीवसे वः ६
- इमा नारीरविधवाः सुपत्नी—राश्रनेन सर्पिषा सं बिशन्तु ।
अनभवोऽनमीवाः सुरत्ना आ गेहन्तु जनयो योनिमये ७
- उदीर्ष्व नार्यमि जीवलोके गतासुमितमुप शेष एहिं ।
हस्तग्रामस्य दिधिषोस्तवेदं पत्युर्जनित्वममि सं बभूथ ८ (१७०)

धनुर्हस्ताद्वाद्दानो मृतस्याऽस्मे क्षत्राय वर्चसं बलाय ।	
अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वाः स्पृधो अभिमातीर्जयम्	९
उप सप मातरं भूमिभता मुकुट्यर्चसं पृथिवीं सुशेवाम ।	
ऊर्णम्रवा युवतिर्दक्षिणावत एषा त्वा पातु निर्वृतेरुपस्थान	१० [२७]
उच्छ्वस्व पृथिवि मा नि बांधवाः सृषायनास्मै भव सूपवञ्चना ।	
माता पुत्रं यथा मिचा ऽभ्येनं भूम ऊर्णुहि	११
उच्छ्वस्माना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम् ।	
ते गृहासो घृतश्रुतो भवन्तु विश्वाहास्मे शरणाः सन्त्वत्र	१२
उत ते स्तभ्रामि पृथिवीं त्वन परीमं लोमं निदधन्मा अहं रिपम् ।	
एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु तेऽव्रा यमः सादना ते मिनातु	१३
प्रतीचीने मामहनीष्वाः पुणमिवा वधुः ।	
प्रतीचीं जग्रभा वाचमश्वं रशानया यथा	१४ [२८] (१७६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१९)

८ मथिते। यामायनः, भृगुवार्कणिव, भार्गवश्च्यवने। या। आपः, गावो वा,
१ उत्तरार्धचस्य अग्नीषोमौ। अनुष्टुप्, ६ गायत्री ।

नि वर्तध्वं मानु गाताऽस्मान् त्सिषक्त रेवतीः ।	
अग्नीषोमा पुनर्वसू अस्मे धारयतं रयिम्	१
पुनरेना नि वर्तय पुनरेना न्या कुरु ।	
इन्द्र एणा नि यच्छत्वग्निरेना उपार्जतु	२
पुनरेता नि वर्नन्तामस्मिन् पुष्यन्तु गोपती ।	
ऋषाग्ने नि धारयेह तिष्ठतु या रयिः	३
यज्ञियानं न्ययनं संज्ञानं यत् परार्यणम् ।	
आवर्तनं निवर्तनं या गोपा अपि तं हुवं	४
य उदानङ् व्ययनं य उदानद् परार्यणम् ।	
आवर्तनं निवर्तनं मरि गोपा नि वर्तताम्	५
आ निवर्त नि वर्तय पुनरेन इन्द्र गा वैहि । जीवामिभुनजामहे	६ (१८२)

परि वा विश्वतो दध ऊर्जा घृतेन पर्यमा ।

ये देवाः क च यज्ञियास्ते रय्या सं मृजन्तु नः ।

७

आ निवर्तन वर्तय नि निवर्तन वर्तय ।

भूम्याश्चर्तसः प्रदिशस्ताम्य एना नि वर्तय

८ [१] (१८४)

(१०)

१० ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृष्ण । अग्निः । गायत्री, १ एकपदा क्षिराद्

(एव मन्त्रः शान्त्यर्थः) १ अनुष्टुप्, १ विराट् १० त्रिष्टुप् ।

भद्रं नो अपि वात्य मनः

१

अग्निमीळे भुजां यविरहे शासा मित्रं दुर्धरीतुम् ।

यस्य धर्मन त्वग्नेनीः सपर्यन्ति मातुरुधः

२

यमासा कृपनील भासाकेतुं वर्धयन्ति । भ्राजते भेषिदन्

३

अर्या विशां गातुरेति प्र यदानंद् द्विवो अन्तान् । कविरधं दीद्यानः

४

नुपद्भ्यसा मानुषस्यो ध्वस्तस्थावभ्वा यजे । मिन्वन त्सस्य पु एति

५

म हि क्षेमो हविर्यज्ञः श्रुष्टीदस्य गातुरेति । अग्निं देवा वाशीमन्तम् ६ [२]

यज्ञासाहं दुर्व इषे ऽग्निं पूर्वस्य शेषस्य । अद्रेः सुनुमायुमाहुः

७

नरो ये के चास्मदा विश्वेते ते वाम आ स्युः । अग्निं हविषा वर्धन्तः

८

कृष्णाः श्वेतोऽरूपो यामो अम्य ब्रध्न क्रज उत शोणो यशम्बान् ।

हिरण्यरूपं जनिता जजान

९

एवा ते अग्ने विमदो मनीषा मूर्जो नपावृमृतेभिः सजोषाः ।

गिर आ वक्षन सुमतीरियान इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमामाः

१० [३] (१९४)

(११)

८ ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृष्ण । अग्निः । आस्तारपक्कः ।

आग्निं न स्ववृक्तिमिहोतारं त्वा वृणीमहे ।

यज्ञाय स्तीर्णर्वाहिषं वि वो मदे शीरं पावकशोचिषं विवक्षसे

१

त्वामु ते स्वाभुवः शुम्भन्यस्वराधसः ।

वंति त्वामुपसर्चनीं वि वो मनु क्रजीतिराम आहुतिर्विवक्षसे

२

त्वं धर्माण आसते जुहुमिः सिञ्चतीरिव ।

कृष्णा रूपाण्यर्जुना वि वो मदे विश्वा अधि भिर्यो धिषे विवक्षसे

३

(१९७)

यमो मन्त्रसं रयिं सहसावज्रमत्यं ।	
तमा नो बाजसातये वि वो मदे यज्ञेषु चित्रमा मरा विवक्षसे	४
अग्निर्जातो अर्धवणा निवद्विभ्रानि काव्या ।	
मुवद्वतो विवक्षतो वि वो मदे प्रियो यमस्य काव्यो विवक्षसे	५ [४]
त्वां यज्ञेष्वीळिते ऽग्नें प्रयत्यध्वरे ।	
त्वं वसूनि काव्या वि वो मदे विश्वा दधासे काशुषे विवक्षसे	६
त्वां यज्ञेष्वुत्विजं चारुमग्ने नि पेदिरे ।	
घृतप्रतीकं यज्ञो वि वो मदे शुक्रं चेतिष्ठमक्षमिर्विवक्षसे	७
अग्नें शुक्रां शोचिषो रू प्रथयसे ब्रूत ।	
अमिकन्दनं वृषायसे वि वो मदे गर्भं दधासि जामिषु विवक्षसे	८ [५] (२०१)

(२२)

१५ पेन्द्रा विमदः प्राजापत्या वा, वाःसुका यसुहृदा । इन्द्रः । पुरस्ताद्बृहतीः १, ७, ९ अनुष्टुप्; १५ त्रिष्टुप् ।

कुर्वं भूत इन्द्रः कर्मिभ्य इ जने मित्रा न श्रूयते ।	
कर्षीणा वा यः ध्वं गुहा वा चक्रीषे गिरा	१
इह भूत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वज्रयुचीषमः ।	
मित्रो न यां जनेषु यशश्चक्रे असाभ्या	२
महो यस्पतिः शर्वसो असाभ्या महो नृष्णस्य नूतुजिः ।	
मतां वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम्	३
युजानो अश्वा वारस्प धुनीं वेवो वृवस्य वज्रिवः ।	
स्पन्तां पृथा विरुक्मता सृजानः स्तोष्यध्वनः	४
त्वं त्या चिद्वातस्याम्वागा क्रद्धा त्वना वहध्वे ।	
ययैर्विवो न मर्त्यो यन्ता नकिर्विदाप्यः	५ [६]

अध गमन्तोशनां पुच्छते वां कर्दया न आ गृहम् ।

आ जग्मथुः पराकाद् विवश्च गमश्च मर्त्यम्

आ न इन्द्र पृक्षसे ऽस्माकं ब्रह्मोद्यतम् ।

तत् त्वा याचामहेऽवः शुष्णं यद्ब्रह्मामनुषम्

*

(२०१)

अकुर्मा वस्युरभि नो अमन्तु रन्यमतो अमानुषः ।

त्वं तस्यामित्रहन् वधवृत्तस्य वम्भय

८

त्वं न इन्द्र शूर शूरैरुत त्वोतासा बर्हणा ।

पुरुत्रा ते वि पुतयो नवन्त क्षाणया यथा

९

त्वं तान वृत्रहर्त्ये चोदयो नून कार्पाणे शूर वज्रिवः ।

गुहा यदी कवीनां विशां नक्षत्रशवसाम्

१० [७]

मश्रु ता त इन्द्र वानाप्रम आक्षणे शूर वज्रिवः ।

यद्ग शुष्णस्य वम्भयो जातं विश्वं मयावभिः

११

माकुर्धगिन्द्र शूर वस्वीरस्मे भूवन्नभिष्टयः ।

वयंवयं त आसां मुञ्चे स्याम वज्रिवः

१२

अस्मे ता त इन्द्र सन्तु सत्या ऽहिंसन्तीरुपस्पृशः ।

विद्याम यासां भुजो धेनूनां न वज्रिवः

१३

अहस्ता यवुपव्री वधेत् क्षाः शचीभिर्वेद्यानाम् ।

शुष्णं परि प्रदक्षिणिद विश्वायवे नि शिश्रधः

१४

पिबापिबिन्द्र शूर सोम मा रिपण्या वसवान वसुः सन ।

उत त्रायस्व गृणता मघानो महश्च गयां रवतस्क्रुधा नः

१५ [८] (२१७)

(२३)

७ ऐन्द्रो विमदः प्राजापन्यो वा, वासुको यमुकुहा । इन्द्रः । जगती. १, ७ विश्वपु, ५ अभिसारिणी ।

यजामह इन्द्रं वज्रदक्षिणं हरीणां रथयं विव्रतानाम् ।

प्र इमभु दोधुवदुध्वथा भूद वि मनाभिर्दयमानो वि गर्धसा

१

हरी न्वस्य या वने विदे वस्विन्द्रो मघेमघवा वृत्रहा भुवत ।

कभृवाजं कभृभाः पत्येत शवो ऽव क्षणमि दासस्य नाम चित्

२

यदा वज्रं हिरण्यमिदथा रथं हरी यमस्य वहता वि सूरिभिः ।

आ तिष्ठति मघवा सनश्नुत इन्द्रो वार्जस्य वीर्यश्रवसस्पतिः

३

मां चित्रं वृष्टिर्दयया स्वा सचां इन्द्रः इमभूणि हरितामि पुष्णुते ।

अव वाति सुश्रयं सन्त मधूदिद्धनोति वाता यथा वनम्

४

या वाचा विवाचा मूधवाचः पुरु सहस्राशिवा जघान ।

तत्तदिदम्य पांस्यं गृणीममि पितेव यस्ताविषीं वावुधे शयः

५

(२२१)

स्तोमं त इन्द्र विमदा अजीजन—अपृथ्व्यं पुरुतमं सुदानवे ।

विद्या ह्यस्य भोजनमिनस्य यदा पशुं न गोपाः करामहे ६

मार्किर्न एना सख्या वि यौपुस्तवं चन्द्र विमदस्य च क्रयः ।

विद्या हि ते प्रमतिं देव जामिव दूस्मे तं मन्त् सख्या शिवानि ७ [९] (२१४)

(२४)

६ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृत् । इन्द्रः, ४-६ अश्विनौ ।
आस्तारपङ्क्तिः, ४-६ मनुष्टुप् ।

इन्द्र सोममिमं पिब मधुमन्तं च मृ सुतम् ।

अस्म रयिं नि धारय वि वो मदे सहासिणं पुरुवसो विवक्षसे १

त्वां यज्ञमिरुक्थै—रुपं हव्योभिरीमहे ।

शचीपते शचीनां वि वो मदे श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं विवक्षसे २

यस्पतिर्वार्याणां—मसि रधर्यं चोक्ता ।

इन्द्र स्तोतृणामविता वि वो मदे द्विषो नः पाह्यहंसो विवक्षसे ३

युवं शक्रा मापाविनां समीची निरमन्थतम् ।

विमदेन यदीक्षिता नासत्या निरमन्थतम् ४

विश्वं देवा अकृपन्त समीच्योर्निष्पतन्त्योः ।

नासत्यावब्रुवन् देवाः पुनरा वहतादिति ५

मधुमन्मे परारयणं मधुमन् पुनरायनम् ।

ता नो देवा देवतया युवं मधुमतस्कृतम् ६ [१०] (२१०)

(२५)

११ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृत् । सोमः । आस्तारपङ्क्तिः ।

मद्रं नो अपि वातय मनो दुक्षमृत क्रतुम् ।

अर्धा ते सख्ये अन्धंसो वि वो मदे रणन् गावो न यवसे विवक्षसे १

द्विविष्टृशस्त आसते विश्वेषु सोम धामसु ।

अथा कामा इमे मम वि वो मदे वि तिष्ठन्ते वसूयवो विवक्षसे २

उत व्रतानि सोम ते प्राहं मिनामि पाक्या ।

अथा पितेव सूनवे वि वो मदे मृदा नो अभि चिद्धाद्विवक्षसे ३ (२११)

- सम्प्र प्र यन्ति धीतयः सर्गासोऽवतौ इव ।
 क्रतुं नः सोम जीवसे वि वो मदे धारदा चमसाँ इव विवक्षसे ४
 तव त्ये सोम शक्तिमि—निकामासो व्युषिषरे ।
 गृत्सस्य धीरोस्तवसो वि वो मदे व्रजं गोमन्तमश्विनं विवक्षसे ५ [११]
 षण्डं नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विष्टितं जगत् ।
 समाकृणोषि जीवसे वि वो मदे विश्वा संपश्यन् भुवना विवक्षसे ६
 त्वं नः सोम विश्वतो गोपा अदाभ्यो भय ।
 सेधं राजन्नप सिधो वि वो मदे मा नो दुःशंसं हृशता विवक्षसे ७
 त्वं नः सोम सुकर्तुं वयोधेयाय जागृहि ।
 श्रेत्रवित्तरो मनुषो वि वो मदे ब्रुहो नः पाह्यहंसो विवक्षसे ८
 त्वं नो वृत्रहन्तभे—न्द्रस्येन्द्रो ऽशिवः सखा ।
 यत् सीं हवन्ते ससिधे वि वो मदे युध्यमानास्तोकसातो विवक्षसे ९
 अयं घ स तुरो मवु इन्द्रस्य वर्धत प्रियः ।
 अयं कक्षीव्रतो महो वि वो मदे मतिं विप्रस्य वर्धयद्विवक्षसे १०
 अयं विप्राय वृशोष वाजौ इयति गोमन्तः ।
 अयं सप्तभ्य आ वरं वि वो मदे प्रान्धं श्रोणं च तारिषद्विवक्षसे ११ [१२] (१४१)

(२६)

१ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको यसुरुद्धा । पूषा । अनुष्टुप्, १, ४ उष्टिक् ।

- प्र ह्यच्छा मनीषाः स्पर्हा यन्ति नियुतः ।
 प्र वृत्रा नियुदथः पूषा अविष्टु माहिनः १
 यस्य त्यन्महित्वं वाताप्यमयं जनः ।
 विप्र आ वंसङ्गीतिमि—श्रिकंत सुधुतीनाम् २
 स वंद सुधुतीना—मिन्दुर्न पूषा वृषा ।
 अमि प्सुरः प्रुषायति व्रजं न आ प्रुषायति ३
 मंसीमहि त्वा वय—मस्माकं देव पूषन् ।
 मतीनां च साधनं विप्राणां बाधवम् ४
 प्रत्यर्धिर्यज्ञाना—मश्वह्यो रथानाम् ।
 ऋषिः स यो मनुर्हिता विप्रस्य यावयत्सलः ५ [१३] (१४६)

आधीर्षमाणायाः पतिः शुचायाश्च शुचस्य च ।	
वासोवायोऽवीनामा वासांसि मर्मुजत	६
इतो वाजानां पतिरिनः पुष्पीनां सखा ।	
प्र इमंशु हयतो वृधोद वि वृथा यो अदाभ्यः	७
आ ते रथस्य पुषञ्जया धुरं ववृत्युः ।	
विश्वस्यार्थिनः सखा सनोजा अनपच्युतः	८
अस्माकमूर्जा रथं पुषा अविष्टु माहिनः ।	
मुवद्वाजानां वृध इमे नः शृणवद्वधम्	९. [१४] (२५०)

(१७)

१४ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । विष्टुष ।

अमत् सु मे जरितः साभिवेगो यन् सुन्वते यजमानाय शिश्रम् ।	
अनाशीदीमहमस्मि प्रवृन्ता संत्यध्वृतं वृजिनायन्तं गामुम्	१
एवीवृहं युधये संनयान्यवेधयून् तन्नाऽं शुशुजानान ।	
अमा ते तुष्टं वृषभं पचानि तीर्थं सुतं पञ्चवृशं नि पिञ्जम्	२
नाहं तं वेदु य हति बवी त्यवेधयून् त्समरणे जघन्वान ।	
यदादास्येत् समरणमुधाव दविद्ध मे वृषमा प्र ह्रुदन्ति	३
यदज्ञातिषु वृजनेष्वासं विश्वे सतो मघवानो म आसन ।	
जिनामि वेत् क्षेम आ सन्तं गामुं प्र तं क्षिणां पर्वते पावृगुह्य	४
न वा तु मां वृजने वारयन्ते न पर्वतासो यवहं मनस्ये ।	
मम स्वनात् कृधुकर्णो मयात् एवेवन् शून् किरणः समेजात्	५. [१५]
वृशं चवत्रं शृतपौं अनिन्द्रान् बाहुक्षवुः शरवि पत्यमानान् ।	
पृषु वा ये निनिद्रुः सखायमध्यू न्वेषु एवयो ववृत्युः	६
अमूर्वीक्षीव्युः आयुरानइ वर्षश्च पूर्वा अपरा नु द्येय ।	
हे एवस्ते परि तं न भूतो यो अरूप पार रजसो विवेध	७
गावो यवं प्रयुता अर्यो अक्षन् ता अपश्यं सहगोपाश्चरन्तीः ।	
हवा इवूर्यो अमितः समायन् किर्यदासु स्वपतिश्छन्दयाते	८ (१५८)

सं यद्वयं यवसायो जनानां—महं यवाद उर्वत्रे अन्तः ।
 अत्रा युक्तोऽवसातारमिच्छा—दथो अयुक्तं पुनजद्वयवान् १.
 अत्रेदु मे मंससे सत्यमुक्तं द्विपाच्च यच्चतुष्पात संसृजानि ।
 स्त्रीभिर्यो अत्र वृषणं पृतन्या—दयुद्धो अस्य वि भंजानि वेदः १० [१६]

यस्यानक्षा दुहिता जात्वास कस्तां विद्धां अभि मन्याते अन्धाम ।
 कतरो मेनिं प्रति तं मुंचाते य ई वहति य ई वा वग्यात ११
 किर्यती योषां मर्यतो वंधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण ।
 भद्रा वधुर्मेवति यत् सुपेशाः स्वयं सा मित्रं वनुते जनं चित १२
 पतो जंगार प्रत्यश्चमसि शीष्णां शिरः प्रति दधौ वरुथम ।
 आसीन ऊर्ध्वामुपासिं क्षिणाति न्यङ्कुत्तानामन्वेति भूमिम १३
 बृहन्नच्छायो अपलाशो अवीं तस्थौ माता विषितो अग्नि गमः ।
 अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि वधे धेनुरुधः १४
 सप्त वीरासो अधरादुदाय—हृष्टोत्तरात्तात् समजग्मिरन्ते ।
 नव प्रश्वातात् स्थिविमन्त आयन् दश प्राक् सानु वि तिरन्त्यश्वः १५ [१७]

वृशानामेकं कपिलं समानं तं हिन्वन्ति क्रतव पायाय ।
 गर्भे माता सुधितं वक्षणा—स्ववेनन्तं तुषयन्ती बिभर्ति १६
 पीवानं मेघमपचन्त वीरा न्युसा अक्षा अनु वीव आसन् ।
 द्वा धनुं ब्रह्तीमप्स्वन्तः पवित्रवन्ता चरतः पुनन्ता १७
 वि क्रोशानासो विप्वंश्च आयन् पचाति नेमो नहि पक्षवृधः ।
 अयं मे कुवः सविता तदाह बृहन्न इद्वनवत् सर्पिरैन्नः १८
 अपश्यं ग्रामं बहमानमारा—दचकया स्वधया वर्तमानम ।
 सिषंक्युर्यः प्र युगा जनानां सद्यः शिश्रा प्रमिनानां नवीयान १९
 एतो मे गावां प्रमरस्य युक्तौ मो षु प्र सेंधीमुहुनिर्ममन्धि ।
 आपश्चिदस्य वि नगन्त्यर्थं सूरश्च मर्क उपरो बभूवान् २० [१८]

अयं यो वज्रः पुरुधा विवृत्तो ऽवः सूर्यस्य बृहतः पुरीषात ।
 श्रव इवेना परो अन्यदस्ति तदव्यधी जरिमाणस्तरन्ति २१
 वृक्षेवृक्षे निर्यता भीमयद्धो—स्ततो वयः प्र पतान् पुरुषावः ।
 अथेदं विश्वं भुवनं भयात् इन्द्राय मुन्वहषये च शिषत २२ (१७९)

देवानां मानं प्रथमा अतिष्ठन् कून्तत्रविषामुपरा उदायन् ।
 त्रयस्तपन्ति पृथिवीमनूपा द्वा वृषूकं वहतः पृथिवाम् २३
 सा ते जीवातुकृत तस्य विद्धि मा स्मताद्वर्गप गृहः समये ।
 आविः स्वः कृणुते गृहते वृषं स पादुरस्य निर्णिजो न मुच्यते २४ [१९] (२७७)

(२८)

(११) १ इन्द्रस्तुषा वसुकपली ऋषिः १, ६, ८, १०, १२ इन्द्र ऋषिः ३, ७, ५, ७, ९, ११ ऐन्द्रो वसुक ऋषिः ।
 २, ६, ८, १०, १२ ऐन्द्रो वसुको देवताः १, ३, ४, ५, ७, ९, ११ इन्द्रो देवता । विश्वेषु ।

विश्वेो ह्यन्यो अगिराजगाम ममेदहं श्वशुरे ना जगाम ।
 जक्षीयाद्भाना उत मोमं परीषात स्वाशितः पूनरस्ते जगायान् १
 स रोहवदृषमस्तिग्मशृङ्गो वग्मेन तस्थौ वर्गिमन्ना पृथिव्याः ।
 विश्वेष्वेनं वृजनेषु पामि या मे कुक्षी सुतसोमः पूणाति २
 अद्रिणा ते मन्दिन इन्द्र तूयान त्मुन्वन्ति सोमान् पिबामि त्वमंपाम् ।
 पचन्ति ते वृषभो अस्मि तेषां पूक्षेण यन्मघवन हृयमानः ३
 इदं सु मे जगितरा चिकिद्धि प्रतीपं शापं नद्यो वहन्ति ।
 लोपाशः सिंहं प्रत्यश्चमत्साः कोण्टा वंगहं निरतक्त कक्षात ४
 कथा त एतदुहमा चिकेतं गृन्संय पाकस्तवसो मनीषाम् ।
 त्वं नो विद्वो क्रतुथा वि वोचो यमर्थं ते मघवन क्षेम्या धूः ५
 एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति त्रिवर्धन्मे बृहत उत्तरा धूः ।
 पूरु सहस्रा नि शिशामि साकमशत्रुं हि मा जानेता जजान ६ [२०]

एवा हि मां तवसं जजुरुषं कर्मन्कर्मन् वृषणमिन्द्र देवाः ।
 वर्धो वृत्रं वज्रेण मन्दसानो ऽप वृजं महिना वृशुषं वम् ७
 देवास आयन् परशुरविभ्रन् वना वृश्न्तो अभि विद्धिरायन् ।
 नि सुदुर्ध्वं वर्धतो वृक्षणासु यत्रा कृषोत्तमनु तद्वहन्ति ८
 शक्रः क्षुरं प्रत्यश्च जगारा ऽर्द्धि लोगेन व्यभेदमारात ।
 बृहन्तं बिहृहते रन्धयानि वर्धन्तसो वृषभं शशुवानः ९
 सुपर्ण इत्था नृत्तमा सिंहाया वरुद्धः परिपर्व न सिंहः ।
 निरुद्धश्चिन्महिबस्तुर्धवान् गोधा तस्मा अयथं कर्षवेतत् १० (२८४)

तेभ्यो गोधा अयथं कथं देत—ये ब्रह्मर्षाः प्रतिपीयन्त्यस्त्रैः ।

मिम उक्ष्णांऽवसृष्टौ अवन्ति स्वयं बलीनि तन्वः शृणानाः

११

एते शमीभिः सुशमी अभवन् ये हिंस्त्रिरे तन्वः सोम उक्थैः ।

नृवद्वद्वृक्षे नो माहि वाजान् किंवि भवो दधिषे नाम वीरः

१२ [२१] (१८६)

(२५)

८ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । सिष्टुप ।

वने न वा यो न्यधापि चाक—ऋचिर्वा स्तोमो भुरणादजीगः ।

यस्येन्द्रिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नर्यो नृतमः क्षपावान्

१

प्र ते अस्या उषसः प्रापरस्या नृतो स्यास नृतमस्य नृणाम् ।

अनु त्रिशोकः शतमावहृन्न कुत्सेन ग्धो यो असन् समवान्

२

कस्त्वं मदे इन्द्र रन्त्यो भू—हरो गिरा अभ्युद्यो वि धाव ।

कद्गाहां अवागुप मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं गधो अस्त्रैः

३

कदु द्युन्नमिन्द्र त्वावतो नून कया धिया कंसं कल आगन् ।

मित्रो न सत्य उरुगाय भूत्या अस्त्रं ममस्य यदसेन मनीषाः

४

प्रेर्य मूरो अर्थं न पारं ये अस्य कामं जनिधा इव गमन् ।

गिरश्च ये ते नृविजात पूर्वा—नर इन्द्र प्रतिशिक्षन्त्यस्त्रैः

५ [२२]

मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वा द्यौर्मज्जमना पृथिवी काव्येन ।

वराय ते घृतवन्तः सुतासः स्वास्त्रं भवन्तु पतयं मधुनि

६

आ मध्वो अस्मा असिचक्ष्मन्त्र—मिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः ।

स वावृधे वरिमन्त्रा पृथिव्या अभि क्रत्वा नर्यः पौर्यैश्च

७

व्यानलिन्द्रः पृतनाः स्वोजा आस्मै यतन्ते सख्याय पूर्वीः ।

आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं मद्रया सुमन्या चादयामि

८ [२३] (१९७)

(३०)

[नृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३०-४१]

१५ कवय ऐन्दुवः । आपः, अपां न पातु वा । त्रिष्टुप् ।

प्र देवत्रा ब्रह्मणे गानुरे—त्वपो अच्छा मनसा न प्रयुक्ति ।

महीं मित्रस्य वरुणस्य धासिं पृथुव्यसे रीरधा सुवृक्तिम्

१

(१९५)

अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भूताऽच्छाप इतोऽशतीरुऽन्नः ।
 अब याश्चष्टे अरुणः सुपर्णस्तमास्यध्वमृमिमद्या मुहस्ताः २
 अध्वर्यवोऽप इता समुद्रमपां नपांतं हविषा यजध्वम् ।
 स वो ववदृमिमद्या सुपर्णं तस्यै सोमं मधुमन्तं मुनोत ३
 यो अनिध्वो दीदयकृष्णान्तं यं विप्राम इळंत अध्वर्यवुः ।
 अपां नपान्मधुमतीरपो वा यामिरिन्द्रो वायुं वीर्याय ४
 यामिः सोमो मोदते हर्षते च कत्याणीभिर्युवतिभिर्न भयः ।
 ता अध्वर्यो अपो अच्छापेहि यदामिञ्चा ओषधीभिः पुनीता ५ [२४]

एवेद्युने पुषतयो नमन्त यदामिञ्चाशतीरत्यच्छ ।
 सं जानते मर्नसा सं चिकित्ते अध्वर्यवो धिष्णापश्च नृवीः ६
 यो वो वृताभ्यो अकृणोदु लोकं यो वो मद्या अभिशस्तेरमुश्चत ।
 तस्या इन्द्राय मधुमन्तमृमि देवमादन् प्र हिणोतनापः ७
 प्रास्मै हिनोत मधुमन्तमृमि गर्भो यो वः सिन्धवो मध्व उताः ।
 धृतवृष्टमीळ्यमध्वरेष्वाऽऽपां रेवतीः शुणुता हवं मे ८
 तं सिन्धवो मत्सरमिन्द्रपानमूमि प्र हेत य उभे इयति ।
 मधुच्युतमोऽज्ञानं नमोजां परि त्रितन्तुं विचरन्तमुत्सम ९
 आवर्ततीरध नु द्विधारां गापुयुधो न नियवं चरन्तीः ।
 ऋषिर्जनित्रीर्भुवनस्य पर्जा रपा वन्दस्व सवृषः सयांतीः १० [२५]

हिनांता नो अध्वरं देवयज्या हिनोत ब्रह्म सनय धनानाम् ।
 ऋतस्य योगं वि प्यध्वमृधः भुष्टीवरीभूतनाम्मभ्यमापः ११
 आपां रेवतीः क्षयथा हि वस्यः कर्तुं च भद्रं विभृथाष्टतं च ।
 रायश्च रथ स्वपत्यस्य पत्नीः सरस्वती तदृणते वयो धात । १२
 प्रति यदापो अहंभमायनीर्धृतं पर्यासि विश्वतीमर्धुनि ।
 अध्वर्युमिर्मनसा संविद्वाना इन्द्राय सोमं सुपर्णं भग्न्तीः १३
 एमा अगमन् रेवतीर्जीवधन्या अध्वर्यवः सादयता सन्धायः ।
 नि बहिषि धत्तन सोम्यासो ऽपां नप्रां संविद्वानास एनाः १४
 आगमन्नाप उशतीर्बहिर्गदं न्यध्वरे असदन् देवयज्याः ।
 अध्वर्यवः सुनुतेन्द्राय सोममभुद्व वः सुशका देवयज्या १५ [२६] (३०)

(३१)

११ कवच पेत्तुषः । विश्वे देवाः । विष्णुः ।

आ नो देवानामुप वेतु शंसो विश्वेभिस्तुरैर्वसि यजत्रः ।
 तेभिर्वयं सुपस्त्रायो भवेम तरन्तो विश्वा दुग्ता स्याम १
 परि चिन्मर्तो ब्रुविणं ममन्या हृतस्य पथा नमसा विवासेत ।
 उत स्वेन कर्तुना सं वदित श्रेयांसं दक्षं मनसा जगृम्यात् २
 अधायि धीतिरसंसृष्टमंशा स्तीर्थे न वृस्ममुप यन्त्यूमाः ।
 अभ्यानिशम सुवितस्य शूषं नवैवसो अमृतानामभूम ३
 नित्यंश्चाकन्यात् स्वपतिर्दुर्मना यस्मा उ देवः संविता जजान ।
 भगो वा गांभिर्यममनज्यात् सो अस्मै चारुश्छदयदुत स्यात् ४
 इयं सा भूया उषसाभिश्वा यद्ध क्षुमन्तः शर्वसा समार्यन् ।
 अस्य स्तुतिं जगितुर्भिक्षमाणा आ नः शग्मास उप यन्तु वाजाः ५ [२७]

अम्येदेया सुमतिः पप्रधाना ऽभवत् पूर्वा भूमना गौः ।
 अस्य सनीळा असुरस्य यानां समान आ भरणं बिभ्रमाणाः ६
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्ठतक्षुः ।
 संतस्थाने अजरं इतर्जती अहानि पूर्वोरूपसो जरन्त ७
 नेतावदेना परो अन्यर्दं स्युक्षा स द्यावापृथिवी बिभर्ति ।
 त्वचं एवित्रं कृणुत स्वधावान् यवीं मूर्यं न हरितो वहन्ति ८
 स्तंगा न क्षामन्येति पृथ्वीं मिहं न बातो वि ह वाति भूम ।
 मित्रो यत्र वरुणो अज्यमानो ऽग्निरने न व्यसृष्ट शोकम् ९
 स्तरीर्यत् सृतं सद्यो अज्यमाना व्यथिरव्यथीः कृणुत स्वगोपा ।
 पुत्रो यन् पूर्वः पित्रोर्जनिष्ठ शम्यां गौर्जगार यद्धं पृच्छान् १०
 उत कण्वं नृषदः पुत्रमाहु रत श्यावो धनमादत्त वाजी ।
 प्र कृष्णाय रुशदपिन्वतोर्धं कृतमत्र नाकिरस्मा अपीपेत् ११ [२८] (३१०)

(३२)

१ कवच पेत्तुषः । इन्द्रः । जगती, ६-९ विष्णुः ।

प्र सु गन्ता धियसानस्य सक्षणिं वरमिर्वरौ अभि शु प्रसीदतः ।
 अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यन् सोमस्यान्धसो बुबोधति १ (३११)

- वीन्द्र यासि विव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्टुत ।
 ये त्वा वहन्ति मुहुर्ध्वरो उप ते मृ वन्वन्तु वग्वनो अंगधसः २
 तदिन्मे छन्सद्वपुषो वपुष्टरं पुत्रो यज्जानं पित्रारधीयति ।
 जाया पतिं वहति वग्वनो सुमत पुंस इन्द्रो वहतुः परिप्लुतः ३
 तदित सधस्थमभि चार्क दीधय गात्रो यच्छासन् वहतु न धेनवः ।
 माता यन्मन्तुं धूम्यं पूष्या ऽभि वाणस्य सप्तधातुरिज्जनः ४
 प्र वोऽच्छां रिचिरे देवपुष्टद—मेको रुद्रेभिर्वाति तुर्वणिः ।
 जरा वा येष्मन्तं पृ कृवन् परि व ऊर्मभ्यः सिञ्चता मधु ५ [२९]
 निधीयमानमपंगूळहमप्सु प्र मे देवानो वतपा उवाच ।
 इन्द्रो विद्रो अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम ६
 अक्षेत्रवित क्षेत्रविक्षं ह्यप्रातः स भूति क्षेत्रविदानुशिष्टः ।
 एतद्वै भद्रमनुशासनस्यो—त सुति विन्दत्यञ्जसीनाम ७
 अद्येदु प्राणीदममग्निमाहा ऽपीवृता अधयन्मातुरुधः ।
 एमनमाप जरिमा युवान—महेष्ठन वसुः सुमनो बभूव ८
 एतानि भद्रा कलश क्रियाम कुरुश्रवण ददृता मघानि ।
 वान इन्द्रो मघवानः सो अ—स्वयं च सोमो हृदि यं चिभमि ९ [३०] (३१९)

—ॐॐॐ—

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-२९]

(३३)

१ कवच पेलूबः । १ विश्वे देवाः, २-३ इन्द्रः, ४-५ कुरुश्रवणस्त्रासदस्यवः, ६-९ उपमधवा मैत्रातिथिः ।

१ त्रिष्टुप्, २ गायत्री, (२ बृहती, ३ सतोबृहती), ४-९ गायत्री ।

- प्र मा युपुत्रे प्रयुजो जनानां वहामि स्म पूषणमन्तरण ।
 विश्वे देवासो अध मामरक्षन् दुःशासुगादिदि घोष आसीन १
 सं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पशवः ।
 नि बाधते अमतिर्नृग्रता जसु—र्वनं वंवीयते मतिः २
 मूषा न शिश्रा व्यदन्ति माध्यः स्तोतां ते शतक्रतो ।
 सकृत् सु नो मघवन्निन्द्र मृळया—ऽधो पितव नो भव ३
 कुरुश्रवणमावृण राजानं त्रासदस्यवम । मंहिष्ठं वाघतामृषिः ४
 यस्य मा हरितो रथे तिस्रो वहन्ति साधूया । स्तवै सहस्रदक्षिणे ५ [१] (३३४)

यस्य प्रस्वाद्सो गिरं उपमश्रवसः पितुः । क्षत्रं न रणवमूचये ६	
अधिं पुत्रोपमश्रवा नपांस्मिन्नातिथेगिहि । पितुष्टे अस्मि वन्विता ७	
यद्यीशीयामृतानामृतं वा मर्त्यानाम ८	
न वृवानामतिं वतं ज्ञानात्मा पुनर्जीयति । तथा द्युजं वि वावृते ९ [२] (३३८)	
(३४)	

१४ कषप ऐलूपः अक्षो मौजवान वा । १. ७. २, १० अक्षाः, १३ रुषिः ०-६, ८, १०, ११,
१४ अक्ष-कितव-निन्द । विष्टुप. ७ जगती ।

प्रावेया मां बृहतो मां वयन्ति प्रवर्तन्ता इरिणे वृवतानाः ।	
सोमस्येव मौजवतस्य भक्षो विभीक्ष्णो जागृविर्मह्यमच्छान् १	
न मां मिमंथ न जिहीळ एषा शिवा सन्धिभ्य उत मह्यमामीत ।	
अक्षस्याहमेकपरस्य हेता रनुवतामप जायामगोधम २	
द्वेष्टि श्वश्रुरप जाया कृणाद्भि न नाथिता दिन्दते मङ्गितारम् ।	
अश्वस्येव जर्ता वस्यस्य नाहं विन्दामि कितवस्य भोग्य ३	
अन्ये जायां परि मृशन्त्यस्य गम्यागृध्रद्वन्द्वे वाज्ययुक्ताः ।	
पिता माता भ्रातर एतमाहुर्न जानीमो जयता बद्धमेतम् ४	
यवादीध्ये न दधिषाण्येभिः परादद्भ्योऽव हीये सन्धिभ्यः ।	
न्युताश्च बभ्रवो वाचमकृतं एमीर्देवा निष्कृतं जागिणीव ५ [३]	
सभामेति कितवः पृच्छमानो ज्ञेयामीति तन्वाष्टे शूशुजानः ।	
अक्षसो अस्य वि तिगन्ति कामं प्रतिदीवे दधत आ कृतानि ६	
अक्षस इवृक्षुशिनो नितोदिनो निक्नुवानस्तपनास्तापयिष्णवः ।	
कुमारदेष्णा जयतः पुनर्हणो मध्वा संपृक्ताः कितवस्य बर्हणा ७	
त्रिपञ्चाशः कीलति व्रात एषा त्रैव इव सविता सन्धधर्मा ।	
उग्रस्य चिन्मन्यवे ना नमन्ते गजा चिदेभ्यो नम इत कृणोति ८	
नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्त्यहस्तासो हस्तवन्तं सहन्त ।	
त्रिव्या अङ्गारा इरिणे न्युताः शीताः सन्तो हृदयं निर्वहन्ति ९	
जाया तप्यते कितवस्य हीना माता पुत्रस्य चरतः कं स्थित ।	
कृणावा बिभ्यद्भनमिच्छमानोऽन्येषामस्तमुप नक्तमेति १० [४] (३४८)	

स्त्रियं हृद्वायं कितवं तताया—ऽन्येषां जायां सुकृतं च योनिम	
पूर्वाह्ने अश्वान् युजुजे हि बभूवन् तसो अग्रेरन्ते वृषलः पपाद	११
यो वः सेनानीर्महतो गणस्य राजा वातस्य प्रथमा बभूव ।	
तस्मै कृणोमि न धनां रुणधिम दशाहं प्राचीस्तदृतं वदामि	१२
अक्षैर्मा दीव्यः कुषिमित कृषस्व वित्ते रमस्व बहु मन्यमानः ।	
तन्न गावः कितव तन्न जाया तन्मे वि चष्टे सवितायमर्थः	१३
मित्रं कृणुध्वं खलु मूळतां नो मा नो घोरेण चरतामि धृष्णु ।	
नि वो नु मन्युर्विशतामराति—रन्यो बभ्रुणां प्रसितो न्वन्तु	१४ [५] (३५९)

(३५)

१४ लुवां धानाकः । विश्वे देवाः । जगती. १३-१४ त्रिष्टुप् ।

अबुधमु त्य इन्द्रवन्तो अग्रयो ज्योतिर्भरन्त उपसो व्युष्टिषु ।	
मही द्यावापृथिवी चेतनामपो दद्या वृक्षानामव आ वृणीमहे	१
दिवस्पृथिव्योस्व आ वृणीमहे मातृन् त्विन्धून् पर्वताञ्छयंपावतः ।	
अनागास्त्वं सूर्यमुषासमीमहे भद्रं सोमः सुवानो अद्या कृणोतु नः	२
द्यावा नो अद्य पृथिवी अनागसा मही त्रायितां सुवितार्य मातरा ।	
उषा उच्छन्त्यपं बाधतामघं स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे	३
इयं न उषा प्रथमा सुवृष्यं रेवत सनिभ्यो रेवती व्युच्छतु ।	
आरे मन्युं बुधिवज्रस्य धीमहि स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे	४
प याः सिधते सूर्यस्य रविमभि ज्योतिर्भरन्तीरुषसो व्युष्टिषु ।	
भद्रा नो अद्य भवसे व्युच्छत स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे	५ [६]

अनमीवा उपस आ चरन्तु न उदुग्रयो जिहतां ज्योतिषा बृहत ।	
आयुक्षातामश्विना तूतुजि रथं स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे	६
भेष्टं नो अद्य सवितर्वरेण्यं भागमा सुव स हि रत्नधा अरिम् ।	
रायो जनित्री धिषणामुषं ब्रुवे स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे	७
पिपेतु मा तदृतस्य प्रवाचनं वेवानां यन्मनुष्याः अमन्महि ।	
विश्वा इदुषाः स्पृष्ट्वेति सूर्यः स्वस्त्य॥ग्निं समिधानमीमहे	८ (३६०)

अद्वेपां अद्य बर्हिः स्तरीमणि ग्राव्यां योगे मन्मनः सार्ध ईमहे । आदित्यानां शर्माणि स्वा भूरण्यसि स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ।	९
आ नो बर्हिः संधमादे बृहद्वि देवा इहे सादयां सम हंतुं । इन्द्रं मित्रं वरुणं मातेय भगं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ।	१० [७]
त आदिता आ गता सवतातय वृधे नो यज्ञमवता सजापसः । बृहस्पतिं पूषणमश्विना भगं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ।	११
तन्नो देवा यच्छत सुप्रवाचनं छर्दिरादित्याः सुभरं नृपाय्यम । पश्वे तोकाय तर्नयाय जीवसे स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे ।	१२
विश्वे अद्य मरुतां विश्वे ऊता विश्वे भवन्वग्रयः समिद्धाः । विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे ।	१३
यं देवासोऽवध वाजं सानो यं त्रायध्वे यं पिपृथात्यहः । यो वो गोपीथे न भयग्य वेदु ते स्याम देववीतय तुरासः ।	१४ [८] (१६३)

(३६)

१४ तुशो धानकः । विश्वे देवाः । जगती ११-१४ त्रिष्टुप् ।

उपासानक्तां बृहती सुपशमां द्यावाक्षामा वरुणो मित्रो अर्यमा । इन्द्रं हुवे मरुतः पर्वतो अप आदित्यान द्यावापृथिवी अपः स्वः ।	१
द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतम क्रतावरी रक्षतामहंसो रिषः । मा दुर्विद्वन्ना निरक्तिर्न ईशत तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ।	२
विश्वस्मान्नो अदितिः पात्वहंसो माता मित्रस्य वरुणस्य रेवतः । स्ववृज्योतिरवृकं नङीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ।	३
ग्रावा ववृन्नप रक्षांसि सधतु दुष्यवः यं निरक्तिं विश्वमत्रिणम । आदित्यं शर्म मरुतामशीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ।	४
एन्द्रो बर्हिः सीदतु पिन्वतामिच्छा बृहस्पतिः सार्धमिकंको अचंतु । सुप्रकंतं जीवसे मन्यं धीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ।	५ [९]
द्विस्विशं यज्ञमभ्याकमश्विना जीराध्वरं कृणुतं सुसमिष्टये । प्राचीनरश्मिमाहुतं घृतेन तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे ।	६ (१७९)

उप ह्वये सुहृवं मारुतं गुणं पावकमूषं सख्याय शंभुवर्म ।
 रायस्पोषं सौम्यवसाय धीमहि तद् देवानामवा अद्या वृणीमहे ७
 अपां परं जीवधन्यं भ्रामहे देवाय सुहवमध्वरभिर्यम ।
 सुरश्मि सोममिन्द्रियं यमीमहि तद् देवानामवा अद्या वृणीमहे ८
 सुनेम तन सुसनितां सनिवभिर्वयं जीवा जीवपुत्रा अनीगसः
 ब्रह्माद्विषो विष्वगेना भंगरत तद् देवानामवा अद्या वृणीमहे ९
 ये स्था मनोर्यजियास्तं शृणोतन यद्वो दद्या ईमहे तद्देवान ।
 जैत्रं क्रतुं रयिमद्वीरवद्यज्ञस्तद् देवानामवा अद्या वृणीमहे १० [१०]

महदुद्य महतामा वृणीमहे ऽवां देवानां बृहतामनवर्णाम् ।
 यथा वसु वीरजातं नशामहे तद् देवानामवा अद्या वृणीमहे ११
 महो अग्नेः समिधानस्य शर्मण्यनागा मित्रं वरुणे स्वस्तये ।
 श्वेदं स्याम सवितुः सर्वाभिनि तद् देवानामवा अद्या वृणीमहे १२
 ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वं मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः ।
 ते सौमगं वीरवद्वामदप्नो दधातन द्रविणं चित्रमस्मे १३
 सविता पश्वातात सविता पुरस्तात सवितोन्नरानां सविताधरात्तान ।
 सविता नः सुवतु स्ववताति सविता नो गसतां दूधमायुः १४ [११] (३८०)

(३७)

१० सांयांऽभिन्नाः । सूर्यः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तद्वतं संपर्यत ।
 दूरदृशे देवजाताय केतवे त्रिवस्पुत्राय सूर्याय शंसत १
 सा मा सत्योक्तिः परि पातु विश्वतो द्यावा च यत्र ततनल्लहानि च ।
 विश्वमन्यन्ति विंशते यदेजति विश्वाहापो विश्वाहोदेति सूर्यः २
 न ते अदंशः प्रदिवो नि वासते यदेतंगाभिः पतरे रथर्यसि ।
 प्राचीनमन्यदनु वतते रज उदुन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ३
 येन सूर्यं ज्योतिषा बाधसे तमो जगच्च विश्वमुद्विषि भानुना ।
 तेनास्मद्विश्वामनिरामनाहुतिमपामीशामप दुष्पवन्त्यं सुव ४
 विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रतमहेळयन्नुच्चरसि स्वधा अनु ।
 यदुद्य त्वा सूर्योपब्रवामहे तं नो देवा अनु मसीरत क्रतुम् ५ (३८५)

तं नो द्यावापृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हवं वचः ।
मा शूने भूम सूर्यस्य संहशि भद्रं जीवन्तो जग्गामंशीमहि

६ [१२]

विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षसः प्रजावन्तो अनमीवा अनागसः ।

उद्यन्तं त्वा मित्रमहो द्विवेदिवं ज्यांग्जीवाः प्रति पश्येम सूर्य

७

महि ज्योतिर्विभ्रतं त्वा विचक्षण भस्वन्तं चक्षुषेचक्षुषे मयः ।

आरोहन्तं बृहतः पार्जसस्परि वयं जीवाः प्रति पश्येम सूर्य

८

यस्य तं विश्वा भुव्नानि केतुना प्र चेरन्ति नि च विजानते अस्तुभिः ।

अनागास्त्वेन हरिकेश सूर्याऽद्वाद्वा नो वस्यसावस्यसोदिहि

९

शं नो भव चक्षसा शं नो अद्वा शं भानुना शं हिमा शं घृणेन ।

यथा शमध्वच्छमसद्व दुरोणे तत सूर्यं द्रविणं धेहि चित्रम

१०

अस्माकं देवा उभयाय जन्मनि शमं यच्छन् द्विषद्व चतुष्पद ।

अद्व पिबद्वर्जयमानमाशितं तद्वस्मे शं योरपो दधातन

११

यद्वा देवाश्चक्रम जिह्वा गुरु मनसो वा प्रयुती देवहेळनम् ।

आवा या नो अभि दुच्छुनायन् तस्मिन् तदनां वसवो नि धेतन

१२ [१३] (३९०)

(३८)

१ मुष्कवानिन्द्रः । इन्द्रः । जगतां ।

अस्मिन् न इन्द्र पृत्सुतो यशस्वति शिमीवति कन्दसि पाव सातये ।

यत्र गोपाता धृषितेषु स्वादिषु विष्वक् पतन्ति दिद्यवा नुवाह्ये

१

स नः क्षुमन्तं सदिने व्युर्णुहि गोअर्णसं रयिमिन्द्र भवाप्यम ।

स्यामं तं जयतः शक्र मेदिनो यथा वयमुममसि तद्वसो कृधि

२

यो ना दास आयी वा पुरुषुताऽद्व इन्द्र युधये चिकेतति ।

अस्माभिष्ट सुपहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान् वनुयाम संगम

३

यो वृध्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्भयो अमीकं वरिवोविहृषाह्ये ।

तं विस्वादे सक्षिमद्य श्रुतं नरं मवाश्चमिन्मवसे करामहे

४

स्ववुजं हि त्वामहमिन्द्र शुभवा नानुदं वृषम रध्वोद्वनम् ।

प्र मुश्चस्व परि कुत्सादिहा गहि किमु त्वावान् मुष्कयोर्विहृ आसते

५ [१४] (३९०)

(३९)

१४ काशीवती घोषा । अश्विनो । जगनी, १४ त्रिष्टुप् ।

- यो वा पारंजमा सुवृद्धिना रथो वीषामुपासो हव्यां हविर्मता ।
 शश्वत्समासस्तम् वामिदं वयं पितुर्न नाम सुहवं हवामहे १
- चादयतं सुनृताः पिन्वंतं धिय उत पुरंधीरीरयतं तदुश्मसि ।
 यशसं भागं कृणुतं नो अश्विना सोमं न चारुं मघवन्सु नस्कृतम् २
- अमाजुरभिन्दवथो युवं भगो ऽनाशोभिद्वितारापुमस्य चित ।
 अन्धस्य चिन्नासत्या कृशस्य चिद्युवामिदाहुभिषजा रुतस्य चित ३
- युवं च्यवानं सनयं यथा रथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षधुः ।
 निष्टोऽयमुहधुरद्भ्यस्परि बिभ्वेत ता वां सर्वनेषु प्रवाच्या ४
- पुगणा वां वीर्यांश्च प्र ब्रवा जन ऽथा हासथुभिषजा मयोभुवा ।
 ता वां नु नव्याववसे करामहे ऽयं नासत्या अरुरियथा दधेत ५ [१५]
- इयं वामहे गणुतं मे अश्विना पुत्रायैव पितरा मह्यं शिक्तम् ।
 अनापिरज्ञा असजान्यामतिः पुरा तस्या अमिशस्तेरव स्पृतम् ६
- युवं रथेन विमदायं शुन्ध्युवं न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषणाम् ।
 युवं हवं वधिमन्या अंगच्छतं युवं सुषुति चक्रधुः पुरंधये ७
- युवं विप्रस्य जरणामुपयुषः पुनः कलेरकृणुतं युवद्वयः ।
 युवं बन्दनमृदयकाबुद्धुपथु—युवं सद्यो विष्पलामतेव कथः ८
- युवं ह रेभं वषणा गुहा हित—मुदैरयतं ममूवांसमश्विना ।
 युवमूबीसमुत तप्तमर्त्रय ओमन्वन्तं चक्रधुः समवधये ९
- युवं श्वेतं पेद्वेऽश्विनामथं नवभिर्बाजैर्नवनी च वाजिनम् ।
 चकृत्यं दधथुर्वावयत्सं भगं न नृभ्यो हर्यं मयोभुवम् १० [१६]
- न तं राजानावक्षिते कुतश्चन नाहो अश्रोति दुरितं न किर्भयम् ।
 यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह ११
- आ तेन यातं मनसो जर्वायसा रथं यं वामभवश्चक्रुरश्विना ।
 यस्य योगे दुहिता जायते दिव उभे अहनी सुदिनं विवस्वतः १२
- ता वृत्तियोतं जयुषा वि पवतं—मयिन्वतं शयवे धेनुमश्विना ।
 वृकस्य चिद्वर्तिका मन्तरास्या—द्युवं शचीभिर्घसिताममुञ्जतम् १३ (४१०)

एतं वां स्तोममश्विनावकर्मा तक्षाम भृगवो न रथम् ।
न्यमृक्षाम योषणां न मर्ये नित्यं न सूनं तनयं दधानाः

१४ [१७] (४११)

(४०)

१४ काक्षीवती घोषा । अश्विनौ । जगती ।

रथं यान्तं कुह को ह वां नरा प्रति द्युमन्तं सुवितार्य भूपति ।
प्रातर्यावाणं विभ्वं विशेषिषां वस्तेर्वस्त्रावहमानं धिया शमि ?
कुहं श्विद द्रोणा कुह वस्तेरश्विना कुहोभिपित्वं करतः कुहोषतुः ।
को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मर्यं न योषा कृणुते सधस्थ आ २
प्रातर्जरेथे जरणेव कापया वस्तेर्वस्तेर्यजता गच्छथो गृहम् ।
कस्य ध्वसा भवथः कस्य वा नरा राजपुत्रेव सवनाव गच्छथः ३
युवां मृगवं वारुणा मृगण्यवं द्रोणा वस्तेर्हविषा नि ह्वयामहे ।
युवं होत्रामृतथा जुहति नरेपं जनाय वहथः शुभस्पती ४
युवां ह घोषा पर्यश्विना युती राज ऊचे दुहिते पृच्छे वां नरा ।
भूतं मे अहं उत भूतमकतवे श्वावते रथिने शक्तमवते ५ [१८]

युवं कवी पृष्ठः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जगितुर्नशायथः ।
युवोहं मक्षा पर्यश्विना मध्वासा मरत निष्कृतं न योषणा ६
युवं हं भुज्यं युवमश्विना वशं युवं शिञ्जारमुशानामुपारथुः ।
युवो ररात्रा परि सरयमासते युवारहमवसा सुभ्रमा चके ७
युवं हं कुशं युवमश्विना शयुं युवं विधन्तं विधवांमुप्यथः ।
युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विना उप वज्रमूणुथः सतास्यम् ८
जनिष्ठु योषा पतयन् कनीनको वि चारुहन् वीरुधो दुंसना अनु ।
आस्मि रियन्ते निवनेव सिन्धवो ऽस्मा अहं भवति तत पतित्वनम ९
जीवं रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे वीर्यामनु प्रसितिं दीधियुनरं ।
वामं पितृभ्यो य इदं संमरिरे मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे १० [१९]

न तस्य विद्म तदु पु प्र वोचत युवां ह यद्युवत्याः क्षेति योनिषु ।
मियोसियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं गमिमाश्विना तपुःममि ११
आ वामगन् त्सुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्विना ह्वस्तु कामा अयंसत ।
अभूतं गोपा मिथुना शुभस्पती मिया अयम्णो दुर्यो अशीमहि १२ (४१३)

ता मन्दसाना मनुषा दुःशण आ धत्तं रथिं सहवीरं वचस्वयं ।
 कृतं तीर्थं सुपपाणं शुभस्पतीं स्थाणुं पथंष्टामपं दुर्मतिं हतम् १३
 कं स्विदुद्य कंतमास्वश्विना विधु कृसा मादयंतं शुभस्पतीं ।
 क ई नि येम कतमस्य जग्मतुर्विप्रस्य वा यजमानस्य वा गृहम् १४ [२०] (४३५)

(४१)

३ सहस्यो घोषेयः । अश्विनौ । जगती ।

समानमु त्वं पुरुहूतमुक्थ्यं । रथं त्रिचकं सर्वना गनिगमतम् ।
 परिज्मानं विदुथ्यं सुवृक्तिभिर्बयं व्युष्टा उपमां हवामहे १
 प्रातपुजं नासत्याधि तिष्ठथः प्रातयोवाणं मधुवाहनं रथम् ।
 विशा येन गच्छथो यज्वरीनंग कीरश्चिद्यजं हानुमन्तमश्विना २
 अध्वर्युं वा मधुपाणिं सुहस्यं मग्निधं वा धृतदंष्ट्रं दर्शनसम्
 विप्रस्य वा यत सर्वनानि गच्छथो स्त आ यातं मधुपयमश्विना ३ [२१] (४३८)

(४२)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्तंश्च सु प्रतरं लायमस्यन् भूपञ्जिव प्र भरां स्तोममस्मै ।
 वाचा विप्रास्तरत् वार्चमयो नि रांमय जरितः सोम इन्द्रम् १
 दोहेन गामुप शिक्षा सखायं प्र बोधय जरितर्जरमिन्द्रम् ।
 कोशं न पूर्णं वसुना न्यृष्टमा व्यावय मघुदयाय शूरम् २
 किमङ्ग त्वा मघवन् भोजमाहुः शिशिहि मां शिशयं त्वा शृणोमि ।
 अम्रस्वती मम धीरस्तु शक वसुविदुं भगमिन्द्रा भरा नः ३
 त्वां जनां ममसत्येप्विन्द्र संतस्थाना वि ह्वयन्तं समीके ।
 अत्रा युजं कृणुते यो हविष्मान नामुन्वता सूर्यं वष्टि शूरः ४
 धनं न स्पृन्दं धेनुलं यो अस्मै तीबान् त्सामां आसुनोति प्रयस्वान् ।
 तस्मै शत्रून् त्सुतुकान् प्रातरङ्को नि स्वष्टान् युवति हन्ति वृत्रम् ५ [२२]

यस्मिन् वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिष्याय मघवा काममस्मै ।
 आराचिचन सन् भयतामस्य शत्रुन्धस्मै शृग्रा जन्वा नमन्ताम् ६ (४३९)

आराच्छत्रुमर्षं बाधस्व दूर—मुग्रो यः शम्भः पुरुहूत तेन ।	
अस्मे धेहि यवमद्गमदिन्द्रं कूधी धियं जित्रं वाजरत्नाम्	७
प्र यमन्तवृषसवासो अरमन् तीक्ष्णः सोमो बहुलान्तासु इन्द्रम् ।	
नाहं वामानं मघवा नि यंसं—मि सुन्वते वहति मूर्धं वामम्	८
उत प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छुभी दिक्षिनोति काले ।	
यो वृषकामो न धनां रुणद्धि समित तं राया सृजति स्वधावान्	९
गोभिष्ट्रमांति दुग्धां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धना—न्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्नः परी पातु पश्वा—दुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सस्वा मस्विभ्यो वरिवः कृणोतु	११ [२३] (४१९)

(४२)

[वतुधोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४३-६०]

११ कृष्ण आहिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ शिष्टपुत्र ।

अच्छा म इन्द्रं मतर्यः स्वर्विदः सधीचीर्विश्वा उशतीरनूषत ।	
परी प्वजन्ते जनयो यथा पाति मयं न शुन्धु मघवानमृतये	१
न वा त्वद्विगर्ष वेति मे मन्—स्त्वे इत् कामं पुरुहूत शिश्रय ।	
राजैव दस्म नि षदोऽधि बहि—व्यस्मिन् त्सु सोमोऽवपानमस्तु ते	२
विषुवदिन्द्रो अमतेरुत क्षुधः स इद्वायो मघवा वस्व ईशते ।	
तस्येक्षिमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्यं शुष्मिणः	३
वयो न वृक्षं सुपलाशमासदन् त्सोमासु इन्द्रं मन्दिनश्चमूषदः ।	
प्रेषामनीकं शर्वसा दर्विद्युत—द्विदत् स्वर्गं यजोतिरायम्	४
कृतं न श्वभी वि चिनोति देवेन संवर्गं यन्मघवा सूर्यं जयत् ।	
न तत् ते अन्या अन्न वीर्यं शक्र—न्न पूराणो मघवन् नोत नूतनः	५ [२४]

विशंविशं मघवा पर्यशायत जनानां धनां अवचाकंशदृषा ।	
यस्याहं शक्रः सर्वनेषु रण्यति स तीक्ष्णः सोमैः सहते पृतन्यतः	६
आपो न सिन्धुमभि यत् समक्षरन् त्सोमासु इन्द्रं कुल्या इव हृदम् ।	
वर्धन्ति विषा महो अस्य सार्दने यत् न वृष्टिर्द्व्येन दानुना	७ (४४६)

वृषा न क्रुद्धः पतयद्भजः स्वा यो अयपन्तीरकृणाविमा अपः ।
 स सुन्वते मघवा जीरद्वानवे ऽविन्दुज्ज्योतिर्मनवे हविष्मते ८
 उज्जायतां परशुज्योतिषा सह भूया क्रतव्य सुदुर्घा पुराणवत ।
 वि रोचतामरुषो भानुना शुचिः स्वर्गं शुक्रं शुशुचीत सत्पतिः ९
 गोभिष्टरेभामतिं दुर्वा यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम ।
 वयं राजभिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयम १०
 बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चा दुतोत्तरस्मादधरादद्यायोः ।
 इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ११ [२५] (४५०)

(४४)

११ कृष्ण आह्वितः । इन्द्रः । जगती, १-३, १०-११ विश्वसु ।

आ यात्विन्द्रः स्वर्पतिर्मदाय यो धर्मेणा तुतुजानस्तुविष्मान ।
 प्रत्वक्ष्माणो अति विश्वा सहोस्य प्राणे महता वृष्ण्येन १
 सुष्टामा रथः सुयमा हरीं ते मिम्यक्ष वज्रो नृपतं गर्भस्ती ।
 शीमं राजन् त्सुपथा याह्यवाङ् वधीम ते पपुषो वृष्ण्यानि २
 एन्द्रबाहो नृपतिं वज्रबाहु मुग्रमुग्रासस्तविषासं एनम ।
 प्रत्वक्षसं वृषमं सत्यशुष्म मेमस्मत्रा संध्रमादो बहन्तु ३
 एवा पतिं द्रोणसाधं सचेतस मूर्जः रुरुभं धरुण आ वृषायसं ।
 ओजः कृष्व सं गृध्राय त्वे अप्य सो यथा केनिपानामिनो वृधे ४
 गर्भमस्मे वसूण्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सामिनः ।
 त्वमीशिषे सास्मिन्ना सत्सि बहिष्य नाधृष्या तव पात्राणि धर्मेणा ५ [२६]

पृथक् प्रायन् प्रथमा बुधहृतयो ऽकृण्वत अवस्यानि दुष्टरा ।
 न ये शुकुर्यज्ञिणो नाबमारुह मीमेव ते न्यविशन्त केपयः ६
 एषेवापागपरे सन्तु वृक्षो ऽश्वा येषां बुयुर्ज आयुयुजे ।
 इत्था ये प्रागपरे सन्ति वावने पुरुणि यत्र वयुनानि भोजना ७
 गिरिरञ्जान् रेजमानो अधारयद् द्यौः क्रन्वद्वन्तरिक्षाणि कोपयत् ।
 समीचीने चिषणे वि ष्कमायति वृष्णः पीत्वा मधं उक्थानि शंसति ८ (४५८)

इमं बिभर्मि सुकृतं ते अङ्गुशं येनारुजासि मघवच्छफारुजः ।	
अस्मिन् त्सु ते सर्वेन अस्त्वोक्तं सुत इष्टौ मघवन् बाध्यामगः	१.
गोभिर्प्रमामति दुर्वा यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं गर्जभिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तर्स्मादधरादद्यायोः ।	
इन्द्रः पुग्स्तादुत मध्यतो नः सखा सविभ्यो वरिवः कृणातु	११ [२७] (४६१)

(४५)

११ वन्सप्रिर्भालन्दनः । अग्निः । शिष्टद्वय ।

वृहस्पतिं प्रथमं जज्ञ अग्निं रस्मद द्वितीयं परि जातवंदाः ।	
तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः	१
विद्या ते अग्रे त्रेधा त्रयाणि विद्या ते धाम बिभृता पुरुत्रा ।	
विद्या ते नाम परमं गुहा यद्विद्या तमुत्सं यत आजगन्थं	२
समुद्रे त्वा नृमणा अप्सवन्त नृचक्षा ईधे विवा अग्रे ऊर्ध्वम् ।	
तृतीयं त्वा रजसि तस्थिवांसं मपामुपस्थं महिषा अवधन्	३
अक्रन्ददग्निः स्तनयेन्निव द्यौः क्षामा ररिहृद्विरुधः समञ्जन ।	
सद्यो जज्ञानो वि हीमिद्धो अर्यदा रोदसी भानुना भात्यन्तः	४
श्रीणामुद्रारा धरुणां रयीणां मनीषाणां प्रापणः सोमगांषाः ।	
वसुः सनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्र उषसामिधानः	५
विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ।	
वीर्यं चिदग्निमभिनत पण्यञ्जना यदग्निमयजन्त पञ्च	६ [२८]

उशिक् पावको अरतिः सुमिधा मतेष्वग्निरमृतो नि धाधि ।	
इयति धूममरुपं भरिध्रदुच्छुक्तेण शोचिषा धामिनक्षन्	७
हृशानो रुक्म उर्विया व्यद्यौद् दुमर्पमायुः श्रियं रुचानः ।	
अग्निरमृतो अभवद्द्वयोभिर्यदेन द्यौर्जनयत् सुरेताः	८
यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचेऽपूपं देव घृतवन्तमग्रे ।	
प्र तं नय प्रतरं वर्यो अरुह्याऽभि सुहं देवमक्तं यविष्ठ	९ (४७०)

आ तं भज सीधवसेष्वग्र उद्वथउद्वथ आ भज शस्यमनि ।

प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवात्युज्जातेन भिनन्दुज्जानिन्दः १०

त्वामग्रे यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसुं दधिरे वार्याणि ।

त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वंदुः ११

अस्ताव्यग्निर्नरां सुशेवो वैश्वानरः कपिभिः सोमगोपाः ।

अद्वेधे द्यावापृथिवी हवेषु देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् १२ [२९] (४७३)

॥ इति सप्तमोऽष्टकः ॥ ७ ॥

॥ अथाष्टमोऽष्टकः ॥ ८ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अ० १-३०]

(४६)

१० वत्सप्रिर्मालम्बनः । अग्निः । विष्टुष्ट ।

प्र होता जातो महान् नमोविष्णुषट्पा सीदवृषामुपस्थे ।

दधिर्यो धायि स ते वर्यासि युन्ता वसूनि विधत्ते तनूपाः १

इमं विधन्तो अपां सधस्थे पशुं न नृपं पदैरनु रमन् ।

गुहा चतन्तमुशिजो नमोमिच्छन्तो धीरा मृगवोऽविन्दन् २

इमं जितो भूर्यविन्दविच्छन् वैभूवसो मूधन्यद्र्यापाः ।

स शेवृधो जात आ हव्येषु नाभिर्युवा भवति रोचनस्य ३

मन्द्रं होतारमुशिजो नमोभिः प्राञ्चं यज्ञं नेतारमध्वराणाम् ।

विशामकृण्वन्नरतिं पावकं हव्यवाहं दधत्तो मानुषेषु ४

प्र भूर्जर्यन्तं महा विपोधा मूरा अमूरं पुरां कुमाणम् ।

नर्यन्तो गर्भे वना धिर्यं धुर्हिरिश्मधुं नावीणं धनचम् ५ [१]

नि पुस्त्यासु जितः स्तमूयन् पर्रिवीतो येनौ सीदवृन्तः ।

अतः संगुभ्यां विशां वर्मना विधर्मणापुन्रैरियते नृन् ६

अस्याजरासो कुमासरित्रा अर्चद्वृमासो अग्रयः पावकाः ।

श्वितीचयः श्वात्रासो मूरण्यवो वन्यदो वायवो न सोमाः ७

प्र जिह्वया मरते वेपो अग्निः प्र वयुनानि चेतसा पृथिव्याः ।

तमायवः शुचर्यन्तं पावकं मन्द्रं होतारं दधिरे यजिष्ठम् ८

द्यावा यमग्निं पृथिवी जनिष्ठा मापस्त्वष्ठा मृगवो यं सहोभिः ।

ईळेयै प्रथमं मातरिश्वा देवास्ततश्चर्मनवे यजत्रम् ९

ये त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं पुरुस्पृहो मानुषासो यजत्रम् ।

स यामन्नमे स्तुवते वयो धाः प्र देवयन् यज्ञसः सं हि पूर्वाः

१० [२] (४८१)

(४७)

८ सप्तगुरागिरसः । वैकुण्ठ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जग्भूमा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं वसुधवा वसुपते वसूनाम् । विद्या हि त्वा गोपतिं शूरं गानां—मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः	१
स्वायुधं स्ववसं मुनीथं चतुःसमुद्रं धरुणं रयीणाम् । चक्रत्यं शंस्यं भुरिवारं—मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः	२
सुजह्वाणं वृववन्तं बृहन्तं—मुरुं गंभीरं पृथुवृध्रमिन्द्र । श्रुतक्रपिमुग्रमभिमानिपाहं—मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः	३
सनद्राजं विप्रवीरं तरुत्रं धनस्पतं शूशुवांसं सुदक्षम् । वस्युहनं पभिदमिन्द्र मन्य—मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः	४
अश्ववन्तं रथिनं वीरवन्तं सप्तसिणं शतितं वाजमिन्द्र । भद्रजातं विप्रवीरं स्वर्पां—मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः	५ [३]

प्र सप्तगुप्तुतधीति मुमेधां बृहस्पतिं मतिरच्छा जिगाति । य आङ्गिरसो नमसोपसद्यो ऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः	६
वनीवानो मम दूतासु इन्द्रं स्तोमाश्चरन्ति सुमतीरियानाः । द्विदृस्पृशो मनसा वच्यमाना ऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः	७
यत् त्वा यामि वृद्धिं तन्न इन्द्र बृहन्तं क्षयमसमं जनानाम् । अभि तद द्यावापृथिवी गृणीता—मस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः	८ [४] (४९१)

(४८)

११ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती, ७, १०-११ त्रिष्टुप् ।

अहं भुवं वसुनः पूष्यस्पतिं—रहं धनानि सं जयामि शश्वतः । मां हवन्ते पितरं न जन्तवो ऽहं दृशुषं वि भजामि भोजनम्	१
अहमिन्द्रो रोधो वक्षो अथर्वणं स्त्रियाय गा अजनयमहेरधि । अहं दस्युभ्यः परि नूष्णमा ददे गोत्रा शिक्षन् दधीचं मातरिभ्वेन	२
मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि वृवासांऽवृजन्नपि क्रतुम् । ममानीकं सूर्यस्येव दुष्टरं मामारयन्ति कृतेन कर्त्वेन च	३ (४९४)

अहमेतं गव्ययमश्वयं पशुं पुरीषिणं सार्यकेना हिरण्ययम ।
 पुरु सहस्रा नि शिशामि वृशुषे यन्मा सोमाम उक्थितो अमन्त्रिषुः ४
 अहमिन्द्रो न परा जिग्य इन्द्रं न मुन्यंवऽव तस्थे कदा चन ।
 सोममिन्मा सुन्वन्तो याचता वसु न मे पृगवः सस्य रिपाथन ५ [५]

अहमेताञ्छाश्वसतो द्वाद्वेन्द्रं ये वज्रं युधयेऽकृण्वत ।
 आह्वयमानौ अव हन्मनाहनं हृव्वा वदुन्ननमस्युनमग्विनः ६

अभीडेदमेकमेको अस्मि निष्वाळमी द्वा किमु त्रयः कर्न्ति ।
 खले न पृषान् प्रति हन्मि भूरि किं मां निन्दन्ति शत्रवोऽनिन्द्राः ७

अहं गुङ्गुभ्यो अतिथिग्वमिष्करमिपे न वृत्रतुरं विक्षु धारयम ।
 यत् पर्णयन्न उत वा कर्त्रहे प्राहं महं वृत्रहृषे अशुभवि ८

प्र मे नमी साप्य इषं भुजे भूद्रवामेषं मत्स्या कृणुत द्विता ।
 विद्युं यदस्य समिधेषु मंहयमाविर्देनं शस्यमश्वयं करम ९

प्र नेमस्मिन् दृढो सोमो अन्तर्गांषा नेममाविरस्था कृणोति ।
 स तिरिमृङ्गं वृषमं युयुत्सन् दृहस्तस्थो बहुले वन्दो अन्तः १०

आवृत्त्यानां वसूनां रुद्विषाणां देवो देवानां न मिनामि धाम ।
 ते मा भद्राय शर्वसे ततश्चरपराजितमस्तृतमषाळहम ११ [६] (५०२)

(४०.)

११ षेकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगतीः २, ११ त्रिष्टुप् ।

अहं दां गृणते पूर्वर्य वस्वहं ब्रह्म कृणवं मह्यं वर्धनम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य चोविताऽयज्वनः साक्षि विश्वस्मिन् भरं १

मां धुरिन्द्रं नाम देवतां विवश्च गमश्वापां च जन्तवः ।
 अहं हरी वृषणा विमता रघू अहं वज्रं शर्वसे धृष्णवा वंदे २

अहमत्कं कवये शिशयं हथंरहं कुत्समावमाभिरुतिभिः ।
 अहं शुष्णस्य भर्थिता वर्धयमं न यो रर आर्यं नाम दस्यवे ३

अहं पितेर्व वेतुर्भिरिष्टये तुषं कुत्साय स्मदिभं च रन्धयम ।
 अहं मुवं यजमानस्य राजनि प्र यद्वरे तुर्जयं न प्रियाधुर्वे ४ (५०६)

अहं रन्ध्रं मृगं ध्रुतवणे यन्माजिहीत धुना चनानुषक् ।
अहं वेशं नम्रमायवऽकरं महं सव्याय पङ्क्तिभिरन्धयम्

५ [७]

अहं स यो नववास्त्वं बृहद्रथं सं ब्रूवन्न दासं बृन्नहारुजम् ।
यद्वर्धयन्तं प्रथयन्तमानुषगु—द्वे पारं रजसो रोचनाकरम्

६

अहं सूर्यस्य परिं याम्याशुभिः प्रेतशेभिर्वहमान् ओजसा ।
यन्मा सावा मनुष आहं निणिज्ज कर्धक् कृषे दासं कृत्यं हथैः

७

अहं सप्तहा नहुषो नहुष्टरः प्राभावयं शर्वसा तुर्वज्ञं यदुम्
अहं न्युन्यं सहसा सहस्करं नव वार्धतो नवतिं च वक्षयम्

८

अहं सप्त स्रवतो धारयं वृषा द्रवित्वः पृथिव्यां सीरा अधि ।
अहमणीसि वि तिरामि सुकतु—र्युधा विर्वु मनवे गातुमिष्टये

९

अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयदुशन् ।

स्पाहं गवामूर्धःसु वक्षणास्वा मधोमधु श्वाङ्गं सोममाशिरम्

१०

एवा वृषा इन्द्रो विव्य भृन् प्र च्यान्नेन मघवा सत्यराधाः ।

विश्वेत् ता ते हरिवः शचीवो ऽभि तुनासः स्वयशो गृणन्ति

११ [८] (५३)

(५०)

७ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगसीः ३, ४ अभिसारिणी, ५ शिष्टपृ.

प्र वो महे मन्दमानायान्धसो ऽचीं विश्वानराय विश्वामुवे ।

इन्द्रस्य यस्य सुमसं सतो महि श्रवो नृमणं च रोदसी सपर्यतः

१

सो चिन्नु सव्या नयं इनः स्तुत—श्चकृत्य इन्द्रो मावते नरे ।

विश्वासु धूर्षु वाजकृत्येषु सत्पते वृत्रे वाप्स्व—भि शूर मन्दसे

२

के ते नर इन्द्र ये त इषे ये ते सुमं सधन्य—मियक्षान् ।

के ते वाजायामुयां हिन्विरे के अणु स्वासुर्वरासु पीर्यं

३

भुवस्त्वभिन्द्र बह्मणा महान् भुवो विश्वेषु सर्वेषु यज्ञियः ।

भुवो नृइक्षीन्तो विश्वस्मिन् भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षण ।

४

अवा नु कं ज्यायान् यज्ञवर्नसा मही त ओमात्रा कृष्टयो विदुः ।

असो नु कमजरो वर्धाश्च विश्वेवता सर्वना तूतुमा कृषे

५

(५१८)

एता विश्वा सर्वना तूतुमा कृच स्वयं मृनां सहस्रो यानि दधिपे ।

वराय ते पात्रं धर्मणे तना यज्ञो मन्त्रो ब्रह्माद्यंतं वचः ६

ये ते विप्र ब्रह्मकृतः सूते मत्वा वसूनां च वसुनश्च द्वावने ।

प्र ते सुन्नस्य मनसा एथा भुवन मदे सुतस्य सोम्यस्यान्धमः ७ [९] (५१०)

(५१)

(९) १, ३, ५, ७, ९, देवाः । २, ४, ६, ८, सोम्यकोऽग्निः । २, ४, ६, ८ देवाः ।
१, ३, ५, ७, ९, अग्निः । विष्टुप ।

महत तदुत्वं स्थविं तदासी—द्येनाविष्टितः प्रविवेशिथापः ।

विश्वा अपश्यद्बहुधा ते अग्ने जातवेदस्तन्वो देव एकः १

को मा ददर्श कतमः स देवो यो मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यत ।

काह मित्रावरुणा श्रियन्त्यग्नेर्विश्वाः समिधो देवयानीः २

ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदः प्रविष्टमग्ने अज्ज्वोर्धीषु ।

ते त्वा यमो अचिकेच्चित्रभानो दशान्तरुप्यादतिगोचमानम ३

होत्राबुहं वरुण विश्वदायं नेदेव मा युनजन्नत्र देवाः ।

तस्य मे तन्वो बहुधा निविष्टा एतमर्थं न चिकेताहमग्निः ४

एहि मनुर्देवपुय्यजकामो ऽरंकृत्या तमसि क्षेप्यग्ने ।

सुगान् पथः कृणुहि देवयानान् वहं हव्यानि सुमनस्यमानः ५ [१०]

अग्नेः पूर्वं भ्रातरौ अर्थमेतं रथीवाध्वानमन्वावरीवः ।

तस्माद्भिया वरुण दूरमायं गौगे न क्षेप्रोरविज्ज ज्यायाः ६

कुर्मस्त आयुरजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो न रिप्याः ।

अथा वहासि सुमनस्यमानो भागं देवेभ्यो हविषः सुजात ७

प्रयाजान् मे अनुयाजौश्च केवलान्—नृजस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ।

धृतं चापां पुरुषं शौषधीनामग्नेश्च वृषिमायुरस्तु देवाः ८

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवल ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः ।

तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रः ९ [११] (५११)

अहं रन्ध्रं मृगं ध्रुतवणे यन्मार्जिहीतं ध्रुतं चानानुषक् ।

अहं वेशं नम्रमायवेऽकरं महं सव्याय पङ्क्तिभिरन्धयम्

५ [७]

अहं स यो नववास्त्वं बृहद्रथं सं वृत्रेव दासं वृत्रहारं जम् ।

यद्वर्धयन्तं प्रथयन्तमानुषगं दूरं पारं रजसो रोचनाकरम्

६

अहं सूर्यस्य परिं याम्याशुभिः प्रेतशेभिर्वहमानं ओजसा ।

यन्मां सावा मनुष आहं निर्णिजं क्रधक् कृषे दासं कृत्यं हथैः

७

अहं सप्तहा नहुषो नहुष्टरः प्राश्नावयं शर्वसा तुर्वशं यदुम्

अहं न्युन्यं सहसा सहस्करं नव वार्धतो नवतिं च वक्षयम्

८

अहं सप्त स्रवतो धारयं वृषां द्रवित्वः पृथिव्यां सीरा अधि ।

अहमणीसि वि तिरामि मुकतुर्धुधा विदुं मनवे गातुमिष्टये

९

अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयदुशान् ।

रूपाहं गवामूर्धःसु वक्षणास्वा मधोमधु श्वाड्यं सोममाशिरम्

१०

एवा वृषो इन्द्रो विव्य नृन् प्र व्यात्तेन मधवां सत्यराधाः ।

विश्वेन ता ते हरिवः शचीवो ऽभि तुगासः स्वयशो गृणन्ति

११ [८] (५१३)

(५०)

७ वैकुण्ठ इन्द्रः । जगतीः ३, ४ अभिसारिणी, ५ त्रिष्टुप् ।

प्र वो महं मन्दमानायान्धसो ऽर्चां विश्वानगाय विश्वामुवे ।

इन्द्रस्य यस्य सुमसं सतो महि श्रवां नृमणं च रोदसी सपर्यतः

१

सो चिच्छु सस्या नयं इनः स्तुतश्चकृत्य इन्द्रो मावते नरे ।

विश्वासु धूर्षु वाजकृत्येषु सत्पते वृत्रे वाप्स्वमि शूर मन्दसे

२

के ते नर इन्द्र ये त इषे ये ते सुक्लं सधन्यमियक्षान् ।

के ते वाजायामुर्याय हिन्विरे के अप्सु स्वासूर्वरासु पौर्ये

३

भुवस्त्वामिन्द्र ब्रह्मणा महान् भुवो विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः ।

भुवा नृश्चयीलो विश्वस्मिन् भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षणे ।

४

अवा नु कं ज्यायान् यज्ञवन्सो महीं त ओमात्रां कृष्टयो विदुः ।

असो नु कंमजरो वर्धाश्च विश्वेदेता सर्वना तूतुमा कृषे

५

(५१८)

एता विश्वा सर्वना तूतुमा कृषे स्वयं सूनां सहस्रो यानि दधिपे ।

वराय ते पात्रं धर्मणे तनां यज्ञो मन्त्रो ब्रह्माद्यंतं वचः ६

ये ते विप्र ब्रह्मकृतः सुते सत्त्वा वसूनां च वसुनश्च द्वावेन ।

प्र ते सुन्नस्य मनसा पथा भुवन् मदे सुतस्य सोम्यस्यान्धसः ७ [९] (५१०)

(५१)

(९) १, ३, ५, ७, ९ देवाः । २, ४, ६, ८ सौख्यिकोऽग्निः । २, ४, ६, ८ देवाः ।
१, ३, ५, ७, ९ अग्निः । विष्टुः ।

महत तदुत्वं स्थविरं तदामी—द्येनाविष्टितः प्रविशेतिथापः ।

विश्वा अपश्यद्बहुधा ते अग्ने जातवेदस्तन्वो देव एकः १

को मां ददर्श कतमः स देवा यां मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यन् ।

काहं मित्रावरुणा श्रियन्त्यग्नेर्विश्वाः समिधो देवयानीः २

ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदः प्रविष्टमग्ने अप्स्वोपधीषु ।

ते त्वां यमो अचिकेच्चित्रभानो दशान्तरूप्यादतिगोचमानम ३

होत्राबृहं वरुण विश्वदायं नेदेव मां युनजन्नं देवाः ।

तस्य मे तन्वो बहुधा निविष्टा एतमर्थं न चिकेताहमग्निः ४

एहि मनुर्देवयुर्यजकामो ऽरंकृत्या तमसि क्षेप्यग्ने ।

सुगान् पथः कृणुहि देवयानान् बहं हव्यानि सुमनस्यमानः ५ [१०]

अग्नेः पूर्वं भ्रातरौ अर्थमेतं रथीवाध्वानमन्वावरीवुः ।

तस्माद्द्विया वरुण दूरमायं गौगे न क्षेप्नोरेविजे ज्यायाः ६

कुर्मस्त आयुर्गजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो न रिप्याः ।

अथा बहासि सुमनस्यमानो भागं देवेभ्यो हविषः सुजात ७

प्रयाजान् मे अनुयाजौश्च केवलान्—नृजस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ।

घृतं चापां पुरुषं चौषधीनामग्नेश्च कृषमायुरस्तु देवाः ८

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवल ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः ।

तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रः ९ [११] (५११)

(५१)

= सोमोकोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

विश्वे देवाः शास्तन मा यथेह होता वृतो मनवे यज्ञिषद्य ।	
प्र मे ब्रूत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वह्नीनि	१
अहं होता न्यसीवुं यजीयान् विश्वे देवा मरुतो मा जुनन्ति ।	
अहरहरश्चिनाध्वयं वां ब्रह्मा समिद्धवति साहुतिवाम्	२
अयं यो होता किरु स यमस्य कमर्षूहे यत् समञ्जन्ति देवाः ।	
अहरहर्जायते मासिमास्यथा देवा दधिरे हव्यवाहम्	३
मां देवा दधिरे हव्यवाहमपस्तुक्तं बहु कृच्छ्रा चरन्तम् ।	
अग्निर्विद्वान् यज्ञं नः कल्पयाति पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम्	४
आ वो यक्ष्यमुत्तवं सुवीरं यथा वो देवा वरिवः करीणि ।	
आ बाहोर्वज्रमिन्द्रस्य धेयामथ्रमा विश्वाः पुतेना जयाति	५
त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नवं चासपर्यन् ।	
ओक्षन् घुतैरन्वृणन् बहिरम्मा आदिद्धोतारं न्यमादयन्त	६ [१२] (५३५)

(५३)

११ देवाः, ४-५ सोमोकोऽग्निः । अग्निः, ४-५ देवाः । १-५, ८ त्रिष्टुप्; ६-७, ९-११ जगती ।

यमेच्छाम मनसा सोऽयमागाद्यज्ञस्य विद्वान् परुषश्रितित्वान् ।	
स नो यक्षद् देवताता यजीयान् नि हि षत्सुदन्तरः पूर्वी अस्मत्	१
अराधि होता निपन्ना यजीया नभि प्रयांसि सुधितानि हि रूपत ।	
यजामहे यज्ञियान् हन्तं देवाँ ईळामहा ईदृशौ आज्येन	२
साध्वीर्मकर्व्वेवर्षीति नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम् गुह्याम् ।	
स आयुरागात् सुरभिर्वसानो मद्रामकर्व्वेवर्षीति नो अद्य	३
तद्वद्य वाचः प्रथमं मसीय येनासुरौ अभि देवा असीम् ।	
ऊर्जाद उत यज्ञियासः पञ्च जना मर्म होत्रं जुषध्वम्	४
पञ्च जना मर्म होत्रं जुषन्तां गोर्जाता उत ये यज्ञियासः ।	
पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वंहसो ऽन्तरिक्षं विद्यात् पात्वस्मान्	५ [१३] (५४०)

तनुं तन्वन् रजसो भानुमन्विहि ज्यातिष्मतः पथा रक्ष धिया कृतान ।	
अनुत्पणं वयत् जोगुबामपो मनुर्भव जनया देव्यं जनम्	६
अक्षानहो नह्यतनोत सोम्या इष्कृणुध्वं गङ्गा ओत पिङ्गन ।	
अष्टावन्धुरं वहतामिती गथं येन देवासो अनयन्मभि प्रियम्	७
अश्मन्वती रीयते सं रभध्व—मुत्तिष्ठत प्र तरता सखायः ।	
अत्रा जहाम ये असन्नशंवाः शिवान वयमुत्तरमाभि वाजान् ।	८
त्वष्टा माया वेदपसामपस्तमां बिभ्रन् पात्रां दृवपानानि शतंता ।	
शिशीति नूनं परशुं स्वायसं येन वृश्चादंशो ब्रह्मणस्पतिः	९
सतो नूनं कवयः सं शिशीत वाशीभिर्याभिरमृताय तक्षथ ।	
विद्वांसः पदा गुह्यानि कर्तन् येन देवासो अमृतत्वमानशुः	१०
गर्भे योषामर्द्धधृत्समास—न्यपीक्ष्यन् मनसोत जिह्वया ।	
स विश्वाहा सुमना योग्या अभि सिषामनिर्वनन्तं कार इजितिम्	११ [१४] (५४६)

(५४)

६ बृहदुक्थां यामवेत्यः । इन्द्रः । विश्वदुप ।

तां सु ते कीर्तिं मघवन् महित्वा यत् त्वां भीति गङ्गा अहयेताम् ।	
प्रावो देवा आतिरो दासमोजः प्रजार्थं त्वस्य यदशिक्ष इन्द्र	१
यदचरस्तन्वा वावृधानो बलानीन्द्र प्रब्रूवाणो जनेषु ।	
मायेत सा ते यानि युद्धान्याहु—नाद्य शत्रुं ननु पुरा विविंस	२
क उ नु ते महिमनः समस्या—ऽस्मत पूर्वं कषयोऽन्तमापुः ।	
यन्मातरं च पितरं च साक—मर्जनयथास्तन्वर्षः स्वायाः	३
चत्वारिं ते असुर्याणि नामा—ऽदाभ्यानि महिषस्य सन्ति ।	
त्वमङ्ग तानि विश्वानि वित्से येभिः कर्माणि मघवञ्चकथं	४
त्वं विश्वा दधिषे केवलानि यान्याविर्या च गुहा वसूनि ।	
काममिन्ने मघवन् मा वि तारी—स्त्वमाज्ञाता त्वमिन्द्रासि कृता	५
यो अर्द्धाज्ज्योतिषि ज्यातिरन्त—र्यां असृजन्मधुना सं मधूनि ।	
अध प्रियं शूषमिन्द्राय मनमं ब्रह्मकृतो बृहदुक्थाववाचि	६ [१५] (५४६)

(५५)

८ बृहदुक्तयो वामदेव्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

दूरे तन्नाम गुह्यं पराचे—र्यत त्वा भीते अह्वयेतां वयोधे । उदस्तभ्राः पृथिवीं द्यामभीके भ्रातुः पुत्रान् मघवन् तित्विषाणः	१
महत तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृग् येन भूते जनयो येन भव्यम् । प्रत्नं ज्ञातं ज्योतिर्येदस्य प्रियं प्रियाः समविशन्त पञ्च	२
आ रोदसी अपृणादोत मध्यं पञ्च देवाँ क्रतुशः सप्तसप्त । चतुस्त्रिंशता पुरुधा वि चष्टे सरूपेण ज्योतिषा विप्रतेन	३
यद्वृष औच्छः प्रथमा विभाना—मर्जनयो येन पुष्टस्य पुष्टम् । यत ते जामित्वमवरं परस्या महन्महत्या असुरत्वमेकम्	४
विधु दंद्वाणं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो जंगार । देवस्य पश्य काव्यं महित्वा ऽद्या ममार स ह्यः समान	५ [१६]
शाकमना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः मनादनीळः । यच्चिकेत सत्यमिन् तन्न मोघं वसु स्पार्हस्यत जेतोत दाता	६
ऐभिर्दद्रे वृष्ण्या पौंस्यानि येभिराक्षद्वृज्रहत्याय वृजी । यं कर्मणः क्रियमाणस्य मह कृतेकर्ममुदजायन्त देवाः	७
युजा कर्माणि जनयन् विश्वजा अशस्तिहा विश्वमनास्तुराषाट् । पीत्वी सोमस्य विव आ वृधानः शूरो निर्युधाधमदस्यन्	८ [१७] (५६०)

(५६)

७ बृहदुक्तयो वामदेव्यः । विश्व देवाः । त्रिष्टुप्, ४-३ जगती ।

इदं त एकं पर ऊं त एकं तृतीयं ज्योतिषा सं विश्वम् । संवशनि तन्वश्चाकरोधि प्रियो देवानां परमे जनित्रे	१
तनूष्टे वाजिन् तन्वं नयन्ती वाममस्मभ्यं धातु शर्म तुभ्यम् । अह्नतो महो धरुणाय देवान् द्विवीच ज्योतिः स्वमा भिमीयाः	२
वाज्यमि वाजिनेना सुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवं गाः । सुवितो धर्मं प्रथमानु मत्या सुवितो देवान् त्सुवितोऽनु पत्य	३
महिश्च एषां पितरश्चनेशिरे देवा देवेष्वदधुरपि कर्तुम् । समविव्यचुरुत यान्यत्विषुरैषां तनूषु नि विविशुः पुनः	४ (५६४)

सर्वाभिर्विश्वं पारि चक्रम रजः पुवां धामान्यमिता मिमानाः ।
 तद्गुण विश्वा भुवना नि यैमिरे प्रासारयन्त पुरुष प्रजा अनुं ५
 द्विधा सुनवोऽसुरं स्वविबु मास्थापयन्त तृतीयं कर्मणा ।
 स्वां प्रजां पितरः पित्र्यं सह आवरेष्वदधुस्तन्नुमार्तनम् ६
 नादा न क्षयः प्रविशः पृथिव्याः स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
 स्वां प्रजां बृहदुक्थो महित्वा ऽऽ वरेष्वदधादा परेषु ७ [१८] (५६७)

(५७)

६ वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गोपायनाः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

मा प्र गाम पथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः । मान्तः स्थुनो अरातयः १
 यो यजस्य प्रसार्धन स्तन्तुर्विवेष्वाततः । तमाहुतं नशीमहि २
 मनो न्वा हुवामहे नारागंसेन सोमेन । पितृणां च मन्मभिः ३
 आ न एतु मनः पुनः कत्वे क्षाय जीवसे । ज्याक् च सूर्यं दृशे ४
 पुनर्मः पितरो मनो ददातु देव्यो जनः । जीवं वानं सचेमहि ५
 वयं सोम व्रते तव मनस्तनुषु बिभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ६ [१९] (५६८)

(५८)

१९ वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गोपायनाः । मन आवर्तनम् । अनुदुष्ट ।

यत ते यमं वैवस्वतं मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १
 यत ते दिवं यन पृथिवी मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे २
 यत ते मृमि चतुर्मृष्टि मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ३
 यत ते वनधः प्रविशो मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ४
 यत ते समुद्रमणवं मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ५
 यत ते मरीचीः प्रवतो मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ६ [२०]
 यत ते अपो यदोर्ध्वी मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ७
 यत ते सूर्यं यदुषसं मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ८
 यत ते पर्वतान् बृहतो मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ९
 यत ते विश्वमिदं जगन्मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १०
 यत ते पराः परावतो मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ११
 यत ते भूतं च भव्यं च मनो जगाम दूरकम् । तत त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १२

[२१] (५६९)

(५९)

१० वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गोपायनाः । १-३ निष्कृतिः, ४ निष्कृतिः सोमश्च, ५-६ अनुमीतिः,
७ पृथिवी-द्वयन्तरिक्ष-सोम-पृथ-पृथ्या-स्वस्तयः, ८-१० द्यावापृथिवी, १० (पृथार्थेऽथ)
इन्द्र-द्यावापृथिव्यः । जिह्नुप्, ८ पक्षिकः, ९ महापक्षिकः, १० पक्षस्त्युत्तरा ।

प्र तायायुः प्रतरं नवीयः स्थातारिव क्रतुमता रथस्य ।
अध च्यवान् उत तवात्यथ परातरं सु निष्कृतिर्जिहीताम् १
सामन् नु राये निधिमद्वज्रं करामहे सु पुरुष अवांसि ।
ता नो विश्वानि जग्निता ममन्तु परातरं सु निष्कृतिर्जिहीताम् २
अभी प्वयः पौर्यभवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाजान् ।
ता नो विश्वानि जग्निता चिकेत परातरं सु निष्कृतिर्जिहीताम् ३
मो घृ णः सोम मृत्यवे पगं द्याः पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।
द्युर्मिहितो जग्निमा स नो अस्तु परातरं सु निष्कृतिर्जिहीताम् ४
असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवातव सु प्र तिग न आयुः
गरन्धि नः सूर्यस्य संहशि घृतेन त्वं तन्वं वधयस्व ५ [२२]
असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो धेहि मोगम् ।
ज्याकु पश्येम सूर्यमुच्चरन्त मनुमते मूढयो नः स्वस्ति ६
पुनर्नो असु पृथिवी ददातु पुनर्द्यौर्विपु पुनरन्तरिक्षम् ।
पुनर्नः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पृथ्यां दे या स्वस्तिः ७
शं रादमी सुबन्धव यही क्रतुर्यं मातरां ।
भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मा पु ते किं चनाममत् ८
अव द्रुक् अव त्रिका त्रिवश्वरन्ति भेषजा ।
क्षमा चरिष्ण्वक्कं भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मा पु ते किं चनाममत् ९
ममिन्द्रय गार्गनद्रुहं य आवहदुशीनराण्या अनः ।
भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मा पु ते किं चनाममत् १० [२३] (५९५)

(६०)

१२ वन्धुः श्रुतवन्धुर्विप्रवन्धुर्गोपायनाः, ६ अगस्त्यस्वला एषां माता ऋषिका । १-४, ६ असमातिः,
५ इन्द्रः, ७-११ जीवः, १२ हस्तः । अनुष्टुप्, १-५ गायत्री, ८-९ पंक्तिः ।

आ जनं त्वेषसंहशं माहीनानामुपन्तुतम् । अगन्म विघ्नतो नमः १
असमातिं नितोशनं त्वेषं निययिनं रथम् । मज्जेरथस्य सत्पतिम् २ (५९७)

यो जनान् महिषाँ ईवा—ऽतितस्थौ पर्वीरवान् । उतापर्वीरवान् युधा ३
 यस्यैश्वराकुरूपं व्रते रेवान् मराप्येधते । विवीव पञ्च कृष्टयः ४
 इन्द्रं क्षत्रासमातिषु रथप्रोष्ठेषु धारय । विवीव सूर्यं दृष्टा ५
 अगस्त्यस्य नन्द्यः सतीं युनक्षि राहिता ।
 पणीन् न्यक्रमीरभि विश्वान् राजन्नराधसः ६ [२४]

अयं मातायं पिता ५यं जीवातुरागमन । इदं तव प्रसर्पणं सुबन्धवोहि निरिहि ७
 यथा युगं वरञ्चया नहन्ति धरुणाय कम ।
 एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ५थो अरिष्टतातये ८
 यथेयं पृथिवी मही वृधादरमान् वनस्पतीन् ।
 एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ५थो अरिष्टतातये ९
 यमावृहं वैवस्वतात् सुबन्धामेन आभंगम् । जीवातवे न मृत्यवे ५थो अरिष्टतातये १०
 न्यग्वातोऽव वाति न्यक् तपति सूर्यः । नीचीनमध्या दुह न्यग्भवतु ते रपः ११
 अयं मे हन्ता भगवा नयं मे भगवन्नरः । अयं मे विश्वभेषजो ५यं शिवाभिर्मर्शनः १२
 [२५] (६०७)

(६१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० ६१-६८]

२७ नाभान्दिष्टो मानवः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इदमिथा रौद्रं गूर्तवचा ब्रह्म क्त्वा शच्यामन्नराजौ ।
 क्राणा यवस्य पितरा मंहनेष्टाः पथं पक्थे-अहन्ता सप्त होतृन् १
 स इहानाय दभ्याय वन्व-उच्यवान् सूर्वरामिमीत् वेदिम् ।
 तूर्धपाणो गूर्तवचस्तमः क्षोबो न रत इत ऊति सिञ्चत् २
 मनो न येषु हवनेषु तिग्मं विपः शच्या वनुथो द्रवन्ता ।
 आ यः शर्यामिस्तुविनुष्णो अस्या-ऽधीणीतादिशं गर्मस्तौ ३
 कृष्णा यद्वोचवृणीषु सीदद् विबो नपाताश्विना हुवे वाम ।
 कीर्तं मे यज्ञमा गतं मे अन्नं ववन्वासा नेषमस्मृतधू ४
 पथिष्ट यस्य वीरकर्मभिष्ण-दनुष्ठितं नु नर्यो अपौहत् ।
 पुनस्तदा वृहति यत् कनार्या दुहितुरा अनुमृतमन्वा ५ [२६]

मध्या यत् कर्त्तव्यमवबुभीके कामं कृष्णाने पितरि युवत्याम् ।
 मनानघेतो जहतुर्वियन्ता सानो निर्विषसं सुकृतस्य योनीं

६ (६१३)

पिता यन् स्वां दुहितरमधिष्कन् क्षमया रेतः संजग्मानो नि विञ्चत् ।
 स्वाध्याऽजनयन् ब्रह्म देवा वास्तोष्पतिं वतपां निरंतक्षन् ७
 स ईं वृषा न फनेमस्यद्वाजी स्मदा परैर्दपं कुभ्रचेताः ।
 सरंत पदा न दक्षिणा परावुङ्क् न ता नु मे पृष्ठान्यो जगुभे ८
 मक्ष् न वह्निः प्रजाया उपब्धि—रग्निं न नय उप सीवृद्धः ।
 सनिंतधमं सनिंतोत वाजं स धर्ता जज्ञे सहसा यवीयुत् ९
 मक्ष् कनायाः सख्यं नवग्वा कृतं वर्दन्त कृतयुक्तिमगमन् ।
 द्विबहसा य उप गोपमार्गु—रदक्षिणासो अच्युता दुदक्षन् १० [२७]

मक्ष् कनायाः सख्यं नवीयो राधो न रेतं कृतमित नृणयन् ।
 शुचि यत् ते रेणु आर्यजन्त सबर्द्धायाः पर्य उम्रियायाः ११
 पश्वा यन् पश्वा विर्युता बुधन्ते—तिं ब्रवीति वक्त्रे राराणः ।
 वसोर्विमुत्वा कारवोऽनेहा विश्वं विवेष्टि द्रविणमुप क्षु १२
 तद्विष्वस्य पविष्टानो अगमन् पुरु सद्गन्तो नार्पुं विभित्सन् ।
 वि शुष्णस्य संग्रथितमनवा विदन् पुरुप्रजातस्य मुहा यत् १३
 भर्गो ह नामोत यस्य देवाः स्वर्ण ये त्रिषधस्थे निषिदुः ।
 अग्निर्ह नामोत जातवेदाः शुधी नो होतकृतस्य होताधुक् १४
 उत त्या मे रोद्रावचिमन्ता नासत्याविन्द्र गूतये यजंथे ।
 मनुष्वद्वक्तबर्हिषे राराणा मन्दू हितप्रयसा विश्वु यजू १५ [२८]

अयं स्तुतो राजा वन्दि वेधा अपश्च विप्रस्तरति स्वसेतुः ।
 स कुक्षीवन्तं रजयन् सो अग्निं नेमिं न चक्रमवन्तो रघुदु १६
 स द्विबन्धुर्वेतरणो यष्टा सबर्धुं धेनुमस्वं दुहध्वै ।
 सं यन्मित्रावरुणा वुञ्ज उक्थै—ज्येष्ठोभिर्यमणं वरुथेः १७
 तद्वन्धुः मृगिर्विवि ते धियंथा नामानेदिष्टो रपति प्र वेनन् ।
 सा ना नाभिः पश्मास्य वा घा—ऽहं तत् पश्वा कतिथश्चिदास १८
 इयं मे नाभिर्हि मे सधस्थ—मिमे मे देवा अपमस्मि सर्वे ।
 द्विजा अहं प्रथमजा कृतस्ये—दं धेनुरदुहज्जायमाना १९
 अधामु मन्दो अंगतिर्विभावा ऽव स्याति द्विवर्तनिषंनेषाद् ।
 ऊर्ध्वा यच्छृणिनं शिशुर्दन् मक्ष् स्थिरं वेवृधं मृत माता २० [२९] (६७७)

अथा गाव उर्ध्वमार्तिं कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित् परेषुः ।

श्रुधि त्वं सुद्वविणो नस्त्वं याँत्याश्वघ्नस्य वावुधे सुनृताभिः २१

अथ त्वमिन्द्र विद्वथ्यस्मान् महो राये नृपतं वज्रबाहुः ।

रक्षां च नो मघानः प्राहि सृगि ननेहसस्ते हरिवा अभिष्टा २२

अथ यद्वाजानां गविष्टो मरुत सरण्यः कास्यं जरण्युः ।

लिप्रः प्रेष्ठः स ह्येषां बभूव परां च वक्ष्यदुत पयदेनान् २३

अथा न्यस्य जेन्यस्य पुष्टां वृथा रभन्त इमे तद् नु ।

सरण्युरस्य सुनृश्वो विप्रश्चामि श्वसश्च सातो २४

पुष्योर्दि सख्यायाम्मं शर्धां स्तोमं जृजुषं नमस्वान् ।

विश्वन्न यस्मिन्ना गिरः समीचीः पूर्वोव गातृदांशतं सुनृतां २५

स गृणानो अद्भिर्वृवानिति सुबन्धुर्नमसा मुक्तेः ।

वर्धदुक्थैर्वचोभिर्ग हि नृनं व्यध्वंति पयस उस्त्रियायाः २६

त ऊ पु णो महो यजत्रा भूत देवाम ऊतयं सृजोपाः ।

ये वाजो अनेयता वियन्तो ये स्था नितुतारो अमृगः २७ [३०] (६३४)

— १७०१८० —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ व० १-२४]

(६२)

११ नामानेदिष्टा मानवः । विश्वे देवाः, १-२ अङ्गिरसो वा, ८-११ सावर्णेर्दानम् । जगतीः

५, ८, ९ अनुष्टुप् प्रगाथः (३ वृहती, ७ सतेष्टुवृहती) : १० गायत्री, ११ त्रिष्टुप् ।

ये यजेन दक्षिणया ममक्ता इन्द्रस्य मरुथममृतत्वमानुश ।

तेभ्यो भद्रमङ्गिरसो वा अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः १

य उवाजन् पितरो गोमयं वस्व तेनाभिन्दन् परिवत्सरे वलम् ।

वीर्षायुन्वमङ्गिरसो वा अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः २

य ऋतेन सूर्यमारोहयन् दिव्यं प्रथयन् पृथिवीं मानवं वि ।

सुप्रजास्त्वमङ्गिरसो वा अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ३

अये नामां वज्रति वल्गु वा गृह देवपुत्रा ऋषयस्तच्छृणातन ।

सुब्रह्मण्यमङ्गिरसो वा अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ४

विरूपाम इहपयस्न इद्रम्भीरवंपसः । ते अङ्गिरसः सुनवस्ते अग्नेः परि जजिरे ५ [१]

ये अग्नेः परि जजिरे विरूपामो विद्वम्परि ।

नवम्भो नु दशम्भो अङ्गिरस्तमः सचां देवेषु महते

६

(६४०)

इन्वेण युजा निः सृजन्त वाघतो वृजं गोमन्तमश्विनम् ।
 सहस्रं मे ददतो अष्टकुर्युः श्रवो देवेष्वकृत ७
 प्र नूनं जायतामयं मनुस्तोक्मेव रोहतु । यः सहस्रं गताश्वं सद्यो वानाय मंहते ८
 न तमश्नोति कश्चन विव इव सान्वारभम् ।
 सावर्ण्यस्य दक्षिणा वि सिन्धुरिव पप्रथे ९
 उत दासा परिविष स्मद्विष्टी गोपरीणसा । यदुस्तुर्वश्च मामहे १०
 सहस्रदा ग्रामणीर्मा रिषन्मनुः सूर्येणास्य यतमानेतु दक्षिणा
 सार्वर्ण्यैर्वाः प्र तिरन्वायु—र्यस्मिन्नश्नान्ता अमनाम वाजम् ११ [२] (६४५)

(६३)

१७ गयः ग्रातः । विश्वे देवाः १५-१६ पथ्या स्वस्तिः । जगती, १५ त्रिष्टुप्वाः १६-१७ त्रिष्टुप् ।

परावतो ये दिधिपन्त आप्यं मनुप्रीतासो जनिमा विवस्वतः ।
 ययातेर्ये नहुष्यस्य बर्हिषि देवा आसते ते अधि ब्रुवन्तु नः १
 विश्वा हि वो नमस्यानि वन्द्या नामानि दवा उत यजिर्यानि वः ।
 ये स्थ जाता अदिते रजस्यपि ये पृथिव्यास्ते म इह श्रुता हवम २
 येभ्यो माता मधुमन पिन्वते पर्यः पीयूषं द्यौर्गदितिरद्विर्बर्हाः ।
 उक्थगुप्मान वृषभगान त्वप्रम—स्तां आदित्यां अनु मदा स्वस्तये ३
 नृचक्षसा अनिमिषन्तो अर्हणा बृहद्देवासो अमृतत्वमानगुः ।
 ज्योतीरथा अहिमाया अनागमो द्विवो वृष्माणं वसते स्वस्तये ४
 सभाजो ये सुवृधो यजमाययु—रपरिहृता दधिरि द्विवि क्षयम् ।
 तां आ विवास नमसा सुवृक्तिभिर्महो आदित्यां अदितिं स्वस्तये ५ [३]

को वः स्तोमं राधति यं जुजोषथ विश्वं देवासो मनुषो यति ष्ठनं ।
 को वोऽध्वरं तुविजाता अरं करद यो नः पर्यद्व्यंहः स्वस्तये ६
 येभ्यो होत्रां प्रथमामायेजे मनुः समिन्द्राग्निमनसा सप्त होतृभिः ।
 त आदित्या अमयं शर्म यच्छत सुगा नः कर्तं सुपथा स्वस्तये ७
 य ईशिरि भुवनस्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च मन्तवः ।
 ते नः कृतादकृतादेनसस्पय—द्या देवासः पिपृता स्वस्तये ८ (६५१)

मरेष्विन्द्रं सुहवं हवामहे—ऽहोमुचं सुकृतं देव्यं जनम् ।

अग्निं मित्रं वरुणं सातये ममं द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्त्यं १.

सुश्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुश्रामाणमर्दिति मृप्रणीतिम् ।

देवीं नावं स्वर्त्विमनागस्य—मस्यवन्तीमा रंहेमा स्वस्त्यं १० [४]

विश्वं यजत्रा अधि वोचतोतये त्रायध्वं नो दुग्वाया अभिहृतः ।

सत्ययां वा देवहृत्या हवेम शृण्वतो देवा अत्रमे स्वस्त्यं ११

अपामीवामप विश्वामनाहति—मपार्गतिं दुर्विदत्रामघायतः ।

आग्ने देवा द्वेधा अस्मद्युयोतनो—रु णः शमं यच्छता स्वस्त्यं १२

अरिष्टः स मर्तो विश्वं एधत प्र प्रजामिजायते धमणस्पति ।

यमादित्यासो नयथा सुनीतिभि—रति विश्वानि दृशिता स्वस्त्यं १३

यं देवासोऽवन्थ वार्जसाती यं शूरसाता मरुतः हिते धने ।

प्रातर्यावाणं रथमिन्द्र सानसि—मरिष्यन्नमा रंहेमा स्वस्त्यं १४

स्वस्ति नः पुष्ट्यासु धन्वम् स्वस्त्यं—पुष्प वृजने स्वर्वणि ।

स्वस्ति नः पुत्रकुशेषु यानिषु स्वस्ति राये मरुता दधातन १५

स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रष्टा रेकणस्वत्यभि या वाममेति ।

सा नो अमा सो अरणे नि पातु स्वावेशा भवतु देवगोपा १६

एवा प्लुतेः सुनुरंवीवृधदो विश्वं आदित्या अदिते मनीषी ।

ईशानासो नरो अमर्त्येना—ऽस्तावि जनां कृत्यां गर्यन १७ [५] (६६२)

(६४)

१७ गयः श्रातः । विश्वे देवाः । जगतीः १२, १६, १७ त्रिष्टुप् ।

कथा देवानां कतमस्य यामनि सुमन्तु नाम शृण्वतां मनामहे ।

को मृच्छति कतमो नो मयस्करन कतम ऊर्ता अभ्या वंशति १

कतुयन्ति कतवा हृत्सु धीतयो वेनन्ति घनाः पतयन्त्या दिशः ।

न मर्दिता विद्यते अन्य मभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत २

नरा वा शमं पुषणमगोह्य—मग्निं देवेन्द्रमभ्यर्चसे गिरा ।

सूर्यामासा चन्द्रमसा यमं दिवि त्रितं वार्तमुषसंयतुमश्विना ३

(६६५)

कथा कविस्तुवीरवान् कया गिरा बृहस्पतिर्वावृधते सुवृक्तिभिः ।

अज एकपात सुहवैर्भिक्रंक्रभिर्गर्हिः शृणोतु बुध्याद् हवीर्नानि
दक्षस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवासमि ।
अतूर्तपन्थाः पुरुरथो अयमा समहोता विषुरुपेपु जन्मसु

४

५ [६]

ते नो अर्धन्तो हवनश्रुता हवं विश्वे शृण्वन्तु वाजिनो मितद्रवः ।

महन्नसा मेधसाताविव त्मनां महो ये धनें समिधेषु जभिः
प्र वो वायुं स्थयजं पुरंधिं स्तोमैः कृणुध्वं सवयार्यं पूषणम् ।
ते हि देवस्य सवितुः सर्वामनि क्रतुं सचन्ते सचितः सचेतमः

६

७

त्रिः सप्त सप्ता नद्यो महीरपा वनस्पतीन् पर्वतां अग्निमतयं ।

कृशानुमस्तूतं तिष्यं सधस्थ आ रुद्रं रुद्रेषु रुद्रियं हवामहे
सरस्वती सरयुः सिन्धुरुमिभिर्महो महीरवसा यन्तु वक्षणाः ।

८

देवीरापो मातरः सृदयिन्वो घृतवत् पयो मधुमक्षा अचत
उत माता बृहद्विवा शृणोतु न स्वपन्ता देवेभिर्जनिभिः पिता वचः ।

९

ऋभुक्षा वाजा रथस्पतिर्भेगो रणवः शंसः शशमानस्य पातु नः

१० [७]

रणवः संहृष्टौ पितुमां देव क्षयो भद्रा रुद्राणां मरुतामुपस्नुतिः ।

गोभिः प्याम यशमो जनेष्वा सदा देवास इष्टया सचेमाह

११

यां मे धियं मरुत इन्द्र देवा अर्ददात वरुण मित्र युयम ।

तां पीपयत पर्यसंव धनं कुविद्रिगो अधि रथे वहांथ

१२

कुविद्रुङ्ग प्रति यथा चिदस्य नः सजात्यस्य मरुतो बुबोधथ ।

नाभा यत्र प्रथमं संनसामहे तत्र जामित्वमदितिदधातु नः

१३

ते हि द्यावापृथिवी मातरा मही देवी देवाऽन्नमना यज्ञियं इतः ।

उमे बिभ्रत उभयं भरीमाभिः पुरु रतांसि पितृभिश्च सिञ्चतः

१४

वि वा होत्रा विश्वमभ्नोति वार्यं बृहस्पतिरगमतिः पर्णीयसी ।

ग्रावा यत्र मधुपदुच्यते बृहदवीविशन्त मतिभिर्मनीषिणः

१५

एवा कविस्तुवीरवां क्रतुज्ञा द्रविणस्युर्द्रविणसश्चक्रानः ।

उक्थेमिरत्र मतिभिश्च विप्रो ऽपीपयद्वयो विव्यानि जन्म

१६

एवा प्लुतेः सनुरवीवृधद्वो विश्वं आदित्या अदिते मनीषी ।

ईशानासो नरो अमर्त्येनाऽस्तावि जनो विव्यो गयैन

१७ [८] (६७९)

(६५)

१५ वसुकर्णो वासुकः । विष्टव देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

- अग्निर्द्वौ वरुणो मित्रो अर्यमा वायुः पूषा सरस्वती सजोपसः ।
 आदित्या विष्णुर्मरुतः स्वर्बृहन् गोमो रुद्रो अदितिर्व्रह्मणस्पतिः १
- इन्द्राग्नी वृत्रहत्येषु सत्यंती मिथो हिन्द्वाना तन्वाऽ समोकसा ।
 अन्तरिक्षं महता पृथुरजसा सोमो वृत्तश्चर्महिमानमीर्यन् २
- तेषां हि महता महतामनुवणां स्तोमो ह्यर्यम्युतजा कृतावृष्टीम् ।
 ये अंश्वमर्षणं चित्रगोधसु स्ते नो गसन्तां महये समिद्धाः ३
- स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवी स्वेभ्युरजसा ।
 पूषा इव महयन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्त मनुषाय सुरयः ४
- मित्राय शिक्ष वरुणाय दाशुषे या सम्राजा मनसा न प्रयुच्छतः ।
 ययोर्धाम धर्मणा रोचते बृहद ययोरुभे गर्दसी नाधमी वृता ५ [९]
- या गोवर्तति पर्येति निष्कृतं पयो दुहाना वननीरवाग्नः ।
 सा प्रवृक्षाणा वरुणाय दाशुषे देवभ्यो दाशद्विषा विवस्वत ६
- द्विवक्षसो अग्निजिह्वा कृतावृध ऋतस्य यानि विमृशन्त आसन्त ।
 द्यां स्कमित्युप आ चक्रुरोजसा यज्ञं जनिन्वी तन्वीऽ नि मांसृजः ७
- परिक्षिता पितरं पूर्वजावरी ऋतस्य यानां क्षयतः समोकसा ।
 द्यावापृथिवी वरुणाय सव्रते वृत्तवन् पयो महिषाय पिन्वतः ८
- पर्जन्यावाता वृषभा पुंगीषिणेन्द्रवायु वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 देवा आदित्यो अदितिं हवामहे ये पार्थिवासो विद्यासो अप्सु ये ९
- त्वष्टारं वायुमुभयो य ओहन्ते वैद्या होतारा उपसं स्वस्तये ।
 बृहस्पतिं वृत्रस्तादं मुमेधसं मिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे १० [१०]
- बह्य भामश्वं जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन् पृथिवीं पर्वतां अपः ।
 सूर्यं त्रिवि रोहयन्तः सुदानव आर्या वृता विसृजन्तो अधि क्षमि ११
- भुन्युमेहसः पिपृथो निरश्विना श्यावं पुत्रं वधिमत्या अजिन्वतम् ।
 क्रमद्युवं विमदायोहथुयुवं विष्णाप्वं विश्वकायाव मृजथः १२
- पावीरवी तन्यनुरेकपावृजो विबो धर्ता सिन्धुरापः समुद्रियः ।
 विश्वे देवासः शृणवन् वचांसि मे सरस्वती सह धीभिः पुरंध्या १३ (६९१)

विश्वे देवाः सह धीमिः पुरंध्या मनोर्यजत्रा अमृता कृतज्ञाः ।
 रातिषाचो अमिषावः स्वर्विदुः स्वर्गिणि ब्रह्म सुक्तं जुषेरत १४
 देवान वसिष्ठो अमृतान ववन्ते ये विश्वा भुवनामि प्रतस्थुः ।
 त नो रासन्तामुकगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १५ [११] (१२४)

(६६)

१५ असुक्तो वासुकः । विश्वे देवाः । जगती, १५ विष्टुप ।

देवान हुवे बृहच्छर्वसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः ।
 ये वावुधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठायो अमृता कृतावृधः १
 इन्द्रप्रसूता वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशः ।
 मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहि माघेनि यज्ञं जनयन्त सूर्यः २
 इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गय मावित्यैर्नो अदितिः शर्म यच्छतु ।
 रुद्रो रुद्रेभिर्वैवो मृन्त्रयाति न म्वष्टा नो ग्रामिः सविताय जिन्वतु ३
 अदितिर्यावापृथिवी कृतं ब्रह्म दिन्द्राविष्णु मरुतः स्वबृहत ।
 देवां आवित्यो अवमे हवामहे वसुन् रुद्रान त्वक्षितारं सुवसंसम ४
 सगन्वान धीमिर्वरुणो धृतवतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुगन्धिना ।
 ब्रह्मकृतो अमृता विश्ववेदसः शर्म नो यंसन त्रिवरुथमहसः ५ [१२]

वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो देवा वृषणो हविष्कृतः ।
 वृषणा द्यावापृथिवी कृतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृषस्तुर्मः ६
 अग्निषोमा वृषणा वाजसातये पुरुप्रशस्ता वृषणा उप ब्रुवे ।
 यावीजिं वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसतः ७
 धृतवताः क्षत्रिया यज्ञनिष्कृतो बृहद्विवा अध्वराणामभिधियः ।
 अग्निहोतार क्रन्मपां अनुहो ऽपो अमृजन्ननु वृत्रतूये ८
 द्यावापृथिवी जनयन्नमि वता ऽऽपो ओषधीर्वनिर्नानि यज्ञिया ।
 अन्तरिक्षं स्वर्गं पर्युक्तये वशं देवासस्तन्वीऽ नि मांमृजुः ९
 धृतरारं त्रिव क्रमवः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यतोः ।
 आप ओषधीः प्र तिरन्तु नो गिरो भगो गतिवाजिनो यन्तु मे हवम १० [१३] (७०४)

समुद्रः सिन्धु रजो अन्तरिक्षमज एकपात तनयिन्नुर्णवः ।	
अहिर्बुध्न्यः शृणवद्भवांसि मे विश्वं देवाम उत सूर्या भर्म	११
स्याम वो मनवा देववीतये प्राञ्च नो यजं प्र णयत साधुया ।	
आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा बह्वः शस्यमानानि जिन्वत	१२
देव्या होताग प्रथमा पुरोहित क्रतस्य पन्थामन्वमि साधुया ।	
क्षेत्रस्य पतिं प्रतिवेशमीमहे विश्वान देवा असृता अर्घ्युच्छतः	१३
वसिष्ठासः पितृवदाचमकत देवा ईळाना ऋषिघ्न स्वस्तये ।	
प्रीता इव ज्ञातयः काममेत्याऽस्मे देवासोऽव धनूता वसु	१४
देवान वसिष्ठा असृतान ववन्द ये विश्वा भूवनाभि प्रनस्पृः ।	
त नो गसन्तामुरुगायमद्य यूयं पान स्वस्तिभिः सदा नः	१५ [१४] (७०९)

(६७)

१५ अयास्य आङ्गस्मः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

इमा धियं समशीर्ष्णीं पिता न क्रतुप्रजातां बृहतीमविन्दत ।	
नुरीयं स्वज्जनयद्विभजन्यो ऽयास्यं बुध्धमिन्द्राय शंसन्	१
क्रतं शंसन्त क्रजु दीध्याना दिवस्पुत्रासां असुरस्य वीराः ।	
विषं पदमङ्गिरसा दधाना यजस्य धाम प्रथमं मनन्त	२
हंसैरिव सखिभिर्वावदन्ति शम्भुमर्यानि नहेना व्यस्यन् ।	
बृहस्पतिरभिकर्तिकवृद्धा उत प्रास्तादुच्चं विद्रो अगायत ।	३
अवा द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीग्नूतस्य सती ।	
बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छन्नुदसा आकर्वि हि तिस्र आवः	४
विभिद्या पुरं शयथेमपाचीं निष्क्रीणि साकमुधुधरकृन्तन ।	
बृहस्पतिरुषमं सूर्यं गा मरु विवेद स्तनयन्निव द्यौः	५
इन्द्रो वलं रक्षितारं दुधानां कुरेणव वि चकता रवेण ।	
स्वेदात्रिभिर्गशिर्भिमिच्छमानो ऽग्रेन्दयत एणिमा गा असुष्णात	६ [१५]

म ईं सत्येभिः सखिभिः शुवद्भिर्गांघायसं वि धनसैरददः ।	
बह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैर्धर्मस्वेदेभिर्द्विविणं व्यानद	७
ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानासं इषणयन्त धीभिः ।	
बृहस्पतिर्मिथो अवद्यपमि कदुसिया असृजत स्वयग्भिः	८ (७१७)

तं वर्धयन्तो मतिभिः शिवाभिः सिंहमिव नानदतं सधस्थे । बृहस्पतिं वृषणं शूरसातो भेरभेर अनु मदेम जिष्णुम्	९
यदा वाजमसनाद्विश्वरूपमाद्यामरुक्षवृत्तराणि सदा । बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो बिभ्रतो ज्योतिरासा	१०
सत्यामाशिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिद्भयवधं स्वोभिरैवैः । पश्चा मृधो अप भवन्तु विश्वास्तद्रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे	११
इन्द्रो मक्का महतो अणवस्य वि भूधानमभिनदबुद्धस्य । अहन्नहिमरिणान सप्त सिन्धून् देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः	१२ [१६] (७११)

(६८)

१९ अयास्य आङ्गिरसः । बृहस्पतिः । विश्वस्य ।

उवृषुतो न वगो रक्षमाणा वावदतो अभ्रियस्येव घोषाः । गिरिभजो नोर्मयो मर्दन्तो बृहस्पतिमभ्युक्तां अनावन् ।	१
सं गोष्णिङ्गित्सो नक्षमाणा भग उवदद्यमं निनाय । जनं मित्रो न दपती अनक्ति बृहस्पते राजयाश्रुतिवाजी	२
साध्वर्या अतिथिनीरिषिराः स्पाहाः सुत्वां अनवद्यरूपाः । बृहस्पतिः पर्वतभ्यो वितूर्या निर्गा ऊप यवमिव स्थिविभ्यः	३
आप्रुषायन् मधुन कृतस्य यानिमवक्षिपन्नर्कं उत्क्रामिव द्योः । बृहस्पतिरुद्धरश्मनो गा भूम्या उद्धेव वि त्वचं बिभेद	४
अप ज्योतिषा तमं अन्तरिक्षा दुद्रः शीपालमिव वात आजत । बृहस्पतिरनुमृड्या वलस्याऽभ्रमिव वात आ चक्र आ गाः	५
यदा वलस्य पीयतां जमुं भेद बृहस्पतिरग्नितपोभिर्कैः । वृद्धिनं जिह्वा परिविष्टमादं क्वाविनिर्धिरकृणादुस्रियाणाम	६ [१७]
बृहस्पतिरमतं हि न्यदासां नाम स्वरीणां सवने गुहा यत । आण्डवं भित्त्वा शकुनस्य गर्भमुदुस्रियाः पर्वतस्य त्मनाजत	७
अभ्रापिनद्धं मधु पर्यपठयन्मन्त्रं न वीन उद्धनि क्षियन्तम । निष्टज्जभार चमसं न वृक्षाद बृहस्पतिर्विरवेणा विकृत्य	८ (७११)

सोषामविन्कृत स स्वः । सो अग्निं सो अर्केण वि बंधे तमांसि ।

बृहस्पतिर्गोवपुषो बलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार ९

हिमेव पणां मुषिता वनानि बृहस्पतिनाकृपयद्गला गाः ।

अनानुकृत्यमपुनश्चकार यात सूर्यामासां मिथ उच्चरातः १०

अभि श्यावं न कृशनिभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो द्यार्मपिशन ।

राश्यां तमो अवधुर्न्यातिरहन् बृहस्पतिर्भिनदद्दिं विदद्गाः ११

इदमकर्म नमो अग्निपाय यः पूर्वाग्नवानोनवीति ।

बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरभिः स नृभिर्नो वयो धात १२ [१८] (७३३)

(६९)

[पद्योऽनुवाकः ॥६॥ सू० ६९-८४]

१२ सुमित्रो वाध्यश्वः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

भद्रा अग्नेर्वध्यश्वस्य मंहशो वामी प्रणीतिः सुरणा उपेतयः ।

यदीं सुमित्रा विशो अग्ने इन्धतं घृतेनाहुतां जरते दर्विद्युतत १

घृतमग्नेर्वध्यश्वस्य वर्धनं घृतमन्नं घृतम्वस्य मेदनम् ।

घृतेनाहुतं उर्विया वि पपथे सूर्य इव रोचते सपिरासुतिः २

यत न भनुर्यदनीकं सुमित्रः समीधे अग्ने तद्विदं नवीयः ।

स र्वच्छात्रं स गिरां जुषस्व स वाजं दधिं स इह श्रवो धाः ३

यं त्वा पूर्वमीळितो बध्यश्वः समीधे अग्ने स इदं जुषस्व ।

म नः स्तिपा उत मवा तनुपा व्रात्रं रक्षस्व यद्विदं ते अस्म ४

मवा द्युष्मि वाध्यश्वोत गोपा मा त्वा तारीवृमिमातिर्जनानाम् ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनः सुमित्रः प नु वोचं वाध्यश्वस्य नाम ५

समज्यां पर्वत्याऽ वसुनि दासा वृत्राण्यायां जिगेथ ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनो जनानां त्वमग्ने पृतनार्यैरभि प्याः ६ [१९]

श्रीघंतनुर्बृहदुक्षायमग्निः सहस्रस्तरीः शतनीथ कम्बा ।

द्युमान द्युमत्सु नृभिर्मृज्यमानः सुमित्रेषु वीदयो देवयत्सु ७

त्वे धेनुः सुदुर्घा जातवेदो ऽसश्चतेव समना संवधुक् ।

त्वं नृभिर्दक्षिणावद्दिग्ने सुमित्रेभिरिध्यसे देवयद्भिः ८

देवाश्वित् ते अमृता जातवेदो महिमानं वाध्यश्व प्र वोचन् ।

यत संपृच्छं मानुषीर्विश आयन् त्वं नृभिरजयस्स्वावृधेभिः ९ (७४९)

पितेर्व पुत्रमभिभूतस्थे त्वामग्रे वध्यश्चः संपर्यन् ।	
जुषाणो अस्य समिधं यविष्ठो—त पूर्वा अवन्तार्वाधतश्चित्	१०
शश्वंकृशिवध्यश्चस्य शत्रून् नृभिर्जिगाय सुतसामवद्भिः ।	
समनं चिददहश्चित्रभानो ऽव वाधन्तमभिनदृष्यश्चित्	११
अयमग्निर्वध्यश्चस्य वृत्रहा संनकान प्रेष्टो नमसोपवाक्यः ।	
स नो अजामीरुत वा विजामी—नभि तिष्ठ शधेता वाध्यश्च	१२ [२०] (७४५)

७० ।

११ समिधो वाध्यश्च । आग्नीसूक्तं = (१ इध्मः समिधोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इन्द्रः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्हिरः, ६ उषासानका, ७ देव्यो होतारो प्रचेतसो, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीऽन्नाभारत्यः, ९ त्वष्टा १० वनस्पतिः ११ स्वाहाकृतयः) । जिष्णुः ।

इमां मे अग्रे समिधं जुषस्वे—लस्पदे प्राति हर्या घृताचीम ।	
वर्ष्मन् पृथिव्याः सुदिनत्वे अह्ना—मूर्ध्वा भव सुकतो देवयज्या	१
आ देवानामग्रयाविह यातु नराशंसो विश्वरूपभिरश्वः ।	
कृतस्य पृथा नमसा मियधो देवभ्यो वृवतमः सुषुवत	२
शश्वत्तममीळते द्रुत्याय हावेष्मन्तो मनुष्यासा अग्निम् ।	
बहिष्ठिरश्वः सुवृता रथेना ऽऽ देवान वक्षि नि षक्नुह होता	३
वि प्रथतां देवजुष्टं तिरश्चा कृषिं हाध्मा सुरभि भूत्वस्मे ।	
अहेळता मनसा देव बर्हि—रिन्द्रेज्येष्ठो उशतो यक्षि देवान्	४
त्रिवो वा सानुं स्पृशता वरीयः पृथिव्या वा मार्त्रया वि श्रयध्वम् ।	
उशतीर्द्वांगे महिना महद्भि—र्ववं रथं रथयुधोरयध्वम्	५ [२१]

देवी त्रिवो दृहितगं सुशिल्पे उषासानका सदां नि योनी ।	
आ वां देवास उशती उशन्त उरो सीदन्तु सुभगे उपस्थं	६
ऊर्ध्वा ग्रावा बृहकृशिः समिद्धः प्रिया धामान्यदितरूपस्थं ।	
परोहितावृन्विजा यज्ञे अस्मिन् विदुष्टरा द्रविणमा यजेथाम	७
तिस्रो देवीर्बर्हिरिदं वर्गय आ सीदत चक्रमा वः स्थोनम् ।	
मनुष्वह्यज्ञं सुधिता हवीषी—ला देवी घृतपदी जुषन्त	८
देवं त्वष्टर्यद्वं चारुत्वमान—ज्यदङ्गिरसामभवः सचाभूः ।	
स देवानां पाथ उप प्र विद्धा—नुशन यक्षि द्रविणोदः सुरत्नः	९ (७५४)

वनस्पते रक्षानया नियुयां ब्रूवानां पाथ उप बक्षि विद्वान् ।
 स्वदाति देवः कृणवन्क्षीप्यवतां द्यावापृथिवी हवं मे १०
 आग्नें बह वरुणमिष्टये न इन्द्रं देवो मरुतां अन्तरिक्षात् ।
 सीदन्तु बर्हिर्विश्व आ यजत्राः स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ११ [२२] (७५६)

(७६)

११ बृहस्पतिर्गाङ्गरसः । शानम् । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रं यन् प्रेरत नामधेय दधानाः ।
 यदेषां भेषु यदेतिप्रमासीत प्रेणा तदेपां निहितं गुहाविः १
 सक्तुमिव तित्तुना पुनन्ता यत्र धीरा मनसा वाचमकृत ।
 अत्रा सखायः सख्यानं जानते भवेष्वां लक्ष्मीर्निहिताधि वाचि २
 यजेन वाचः पवुवीर्यमायन् तामन्वविन्वृष्टिषु पविष्टाम् ।
 तामाभृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सम रेभा अभि सं नवन्त ३
 उत त्वः पश्यन् न ददशं वाचं मुत त्वः शृण्वन् न शृणान्येनाम् ।
 उतो त्वस्मै तन्वं वि संवे जायेव पत्यं उशती सुवासाः ४
 उत त्वं सख्यं स्थिरपीतिमाहुर्नैनं हिन्वन्त्यपि वार्जिनेषु ।
 अधन्वा चरति माययेव वाचं शुश्रुवो अंफ्लामपुष्पां ५ [२३]

यस्तिन्याज सचिविबुं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।
 यदीं शृणोत्यलकं शृणोति नहि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थाम् ६
 अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो मनोजवेष्वसमा बभूवुः ।
 आवृणासं उपकक्षासं उ त्वे ह्रवा इव क्षात्वा उ त्वे ददध ७
 ह्रवा तप्तेषु मनसो जवेषु यद्व्राह्मणाः संयजन्ते सखायः ।
 अत्राह त्वं वि जहृर्वेद्यामिरोहब्रह्माणो वि चरन्त्यु त्वे ८
 इमे ये नार्धाङ्क परश्चरन्ति न ब्राह्मणासो न सुतेकरासः ।
 त एते वाचमभिपद्य पापया सिरीस्तन्त्रं तन्वते अप्रजज्ञयः ९
 सर्वे नन्दन्ति यज्ञसागतेन सभासाहेन सख्या सखायः ।
 कित्विषस्पृत् पितृषणिर्येषां मरं हितो भवति वार्जिनाय १०
 कृचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान् गायेच्च त्वो गायति शकरीषु ।
 ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां वि मिमीत उ त्वः ११ [२४] (७६७)

[तृतीयाऽध्यायः ॥३॥ अ० १-२८]

(७५)

१ लोको भूहस्तिः, भूहस्तातराङ्गभसा या वाङ्मायणी अद्वितीया । देवाः अनुष्टुप् ।

देवानां नु व्य जाना प्र वचाम विपुन्यया ।

उक्थेषु शस्यमानेषु यः पश्येत्सर्ग युगे

१

ब्रह्मणस्पतिरिता सं क्रमां इवाधमत ।

देवानां पूर्वे युगे ऽसतः सदेजायत

२

देवानां युगे प्रथमे ऽसतः सदेजायत ।

तदाशा अन्वेजायन्त तदुत्तानपदुम्परि

३

भूर्जज्ञ उत्तानपदो भुव आशा अजायन्त ।

अदितिर्दक्षो अजायत दशाद्विदितिः परि

४

अदितिर्हर्जनिष् दक्ष या दुहिता तव ।

तां देवा अन्वेजायन्त भद्रा अमृतचन्धवः

५ [१]

यदेवा अदः संलिले सुसन्ध्या अतिष्ठत ।

अत्रा वा नृत्यतामिव तांवा गणुरपायत

६

यदेवा यतयो यथा भुवन्नान्यपिन्वत ।

अत्रा समुद्र आ गूळह मा सूर्यभजभतन

७

अष्टौ पुत्रासो अदितिर्—यं जातास्तन्वः स्पर्ग ।

देवा उष प्रेत समभिः परा माताण्डमास्यत

८

समभिः पुत्रैरदिति—रूप प्रेत पुण्य युगम् ।

प्रजयै मृत्यवे त्वत पुनर्माताण्डमाभंगत

९ [२] (७६)

(७७)

११ गौरिबीतिः शाक्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जनिष्ठा उग्रः सहमे तुरगं मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः ।

अवर्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र माता यद्वीरं वृधनन्दनिष्ठा

१

द्रुहो निषत्ता पृशनी चिदेवः पुरु शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम् ।

अभीवृतिव ता महापुत्रेण ध्वान्तात प्रपित्वावृदरन्त गर्भाः

२

ऋष्या ते पात्रा प्र यजिगा—स्यवर्धन् वाजा उत ये चिद्वज्र ।

त्वमिन्द्र सालावृकान त्सहस्रमासन् दधिषे अश्विना ववृत्त्याः

३

(७७)

समना तूर्णिरूपं यासि यज्ञमा नासंन्या सख्याय वक्षि ।
 वसाव्यामिन्द्र धारयः सहस्रा ऽश्विनां गृह ददतुर्मघानि ४
 मन्दमान क्रतावधिं प्रजाये सखिभिर्गिन्द्र इषिरेभिरथम् ।
 आभिर्हि माया उप दस्युमागा—न्मिहः प तत्रा अवपन तमामि ५ [३]

सनामाना चिदध्वसयो न्यस्मा अवाहन्निन्द्र उषसां यथानः ।
 ऋष्वैरगच्छः सखिभिर्निकांमिः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ ६
 त्वं जघन्थ नमृचिं मस्वस्युं दासं कृण्वान ऋषये विमायम् ।
 त्वं चकथं मनवे स्योनान् पथा देवत्रात्रसैव यानान् ७
 त्वमेतानि पषिषे वि नामे—शान इन्द्र वधिषे गर्भस्तौ ।
 अनु त्वा देवाः शर्वसा मद—न्त्युपरिबुधान् वनिनश्चकथं ८
 चकं यदस्याप्स्वा निषत्—मुतो तदस्मै मध्विञ्चच्छद्यान् ।
 पृथिव्यामतिषितं यदूधः पयां गोष्वदधा ओषधीषु ९
 अश्वविद्यायेति यद्वद—न्त्योर्जसो जातमुत मन्य एनम् ।
 मन्योरियाय हर्म्येषु तस्थौ यतः प्रजज्ञ इन्द्रो अस्य वेद १०
 वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नार्धमानाः ।
 अप ध्वान्तमूर्णहि पृथिं चक्षु—र्मुग्धयस्मान् निधयेव वद्वान् ११ [४] (७८७)

(७४)

६ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वसुनां वा चकृष इयक्षन् धिया वा यज्ञैर्वा रोदस्योः ।
 अर्वन्तो वा ये रयिमन्तः साती वनुं वा ये सुभ्रुणं सुभ्रुतो धुः १
 हव एषामसुरो नक्षत द्यां श्रवस्यता मनसा निसत् क्षाम् ।
 चक्षाणा यत्र सुवितार्य देवा द्यौर्न वारैभिः कृणवन्त स्वैः २
 इयमेषाममृतानां गीः सर्वताता ये कृण्वन्त रत्नम् ।
 धियं च यज्ञं च साधन्तस्ते नो धान्तु वसव्यमसामि ३
 आ तत् त इन्द्रायवः पनन्ता—ऽभि य ऊर्व गोमन्तं तितृत्सान् ।
 स्रक्तस्व्यं ये पुरुपुत्रा महीं सहस्रधारां बृहतीं दुदुक्षन् ४ (७९१)

शचीव इन्द्रमवसे कृणुध्व—मनानतं कुमयन्तं पृतन्यून ।

ऋभुक्षणे मघवानं सुवृत्तिं भर्ता यो वज्रं नयै पुरुषः

५

यद्वावानं पुरतमं पुराषा—ळा वृत्रहेन्द्रो नामान्यथाः ।

अचेति प्रासहस्पतिस्तुर्विष्मान् यदीमुष्मसि कर्तव्यं कर्तुं ततः

६ [५] (७९१)

(७५)

९ सिन्धुक्षिन् प्रेयमेधः । नद्यः । जगती ।

प्र सु व आपो महिमानंमृतमं कारुर्वीचाति सवने विवस्वतः ।

प्र सप्तसप्त त्रेधा हि चक्रमुः प्र सृत्वंरीणामति सिन्धुरोजसा

१

प्र तेऽरुद्ररूपां यातवे पथः सिन्धो यद्वाजौ अभ्यद्रवस्त्वम ।

भूम्या अधि प्रवतां यामि सानुना यदपामग्रं जगतामिरज्यसि

२

दिवि स्वनो यतते भूम्योप—र्यनन्तं शुष्ममुर्दियति मानुना ।

अभ्रादिव प्र स्तनयन्ति वृष्टयः सिन्धुर्यदति वृषभां न रोरुवत्

३

अभि त्वा सिन्धो शिशुमित्र मातरो वाश्वा अर्पन्ति पर्यसेव धेनवः ।

राजैव युध्वा नयसि त्वमित सिचौ यदासामग्रं प्रवतामिर्नक्षसि

४

इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुणया ।

असिक्न्या मरुदृधे वितस्तया ऽऽर्जीकीये शृणुह्य सुषोमया

५ [६]

तृष्ठांमया प्रथमं यातव सजुः सुसत्वा रसया श्वेत्या त्या ।

त्वं सिन्धो कुमया गोमती कुमुं मेहन्त्वा सरथं यामिरीयसे

६

ऋजीत्येनी रुशती महित्वा परि जयांसि भरते रजांसि ।

अदब्ध सिन्धुरपसामपस्तमा ऽश्वा न विज्जा वपुषीव वृक्षाता

७

स्वश्वा सिन्धुः सुरथा सुवासा हिरण्ययी सुकृता वाजिनीवती ।

ऊर्णावती युवतिः सीलमाव—त्युताधि वस्ते सुभगा मधुबुधम्

८

सुखं रथं युयुजे सिन्धुरश्विनं तेन बाजं सनिषदुस्मिन्नाजौ ।

महान् ह्यस्य महिमा पनस्यते ऽदब्धस्य स्वयंशसो विरिञ्चिनः

९ [७] (८०१)

(७६)

८ सर्पेरायतो जगत्कर्णः । ग्रावाणः । जगती ।

आ वं कञ्जस ऊर्जा व्युष्टि—ज्विन्द्रं मरुतो रादृसी अनक्तन ।	
उमे यथा नो अहनी सचाभुवा सद्ःसद्वा वरिवस्यातं उद्दिदा	१
तदु श्रेष्ठं सर्वनं सुनोतना—ऽत्यो न हस्तयतो अद्रिः सोतरि ।	
विद्वद्भ्यः । रीं अभिभूति पौंस्यं महो राये चितं तरुते यदवतः	२
तदिद्वर्चस्य सर्वनं विवेरपो यथा पुरा मनव गातुमर्धत ।	
गोअर्णसि त्वाष्ट्रे अश्वनिर्णिजि प्रमध्वरेष्वध्वराँ अग्निश्रयुः	३
अर्ष हत रक्षसो भङ्गुरावतः स्कभायत निर्रक्तिं सेधतामतिम ।	
आ नो रयिं सर्ववीरं सुनोतन देवाव्यं भगत् श्लोकमद्रयः	४
विवाश्विदा वोऽमरभस्तरभ्यो विभवना चिदाश्वपस्तरभ्यः ।	
वायोश्विदा सोमरभस्तरभ्यो ऽग्नेश्विदव पितृकृत्तरभ्यः	५ [८]

भुरन्तु नो यशसः सोत्वन्धसो ग्रावाणो वाचा विविता विविर्मता ।	
नरो यत्रं दुहते काम्यं मध्वा—घोषयन्तो अभितो मिथस्तुरः	६
सुन्वन्ति सोमं रथिरासो अद्रयो निरस्य रसं गविषो दुहन्ति ते ।	
दुहन्त्यूर्ध्वपसेचनाय कं नरो हव्या न मर्जयन्त आसभिः	७
एते नरः स्वर्पसो अभूतन् य इन्द्राय सुनुथ सोममद्रयः ।	
वामवामं वो दिव्याय धाम्ने यमुवसु वः पाथिवाय सुन्वते	८ [९] (८१०)

(७७)

८ स्युमरश्चिमर्भगवः । मरुतः । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

अभ्रपुषो न वाचा प्रुषा वसु हविष्मन्तो न यज्ञा विजानुषः ।	
सुमारुतं न ब्रह्माणमर्हसे गणमस्तोप्येषां न जोमसे	१
श्रिये मर्यासो अर्शैरकृण्वत सुमारुतं न पूर्वीरति क्षपः ।	
विवस्पुत्रास एता न येतिर आवित्यासस्ते अक्रा न वावृधुः	२
प ये विवः पृथिव्या न बर्हणा त्मना रिग्निरे अम्राज्ञ सूर्यः ।	
पार्जस्वन्तो न वीराः पनस्यवो रिगावसो न मर्या अभिद्यवः	३ (८१३)

- युष्माकं बुध्रे अपां न यामनि विधुर्यति न मही अर्थयति ।
विश्वस्पर्धुयज्ञो अर्वाग्यं सु वः प्रयस्वन्तो न मन्त्राच आ गत ४
यूयं धूपं प्रयुजो न रश्मिभिर्ज्योतिष्मन्तो न भ्रासा व्युष्टिषु ।
इयेनासो न स्वर्यशसो रिशादसः प्रवासो न प्रसितासः परिप्रुषः ५ [१०]
प्र यद्गृहध्वे मरुतः पराकाद् यूयं ग्रहः संवरणस्य वस्वः ।
विद्वानासो वसवो राध्यस्याऽऽराच्चिद् द्वेषः सनुतयुयोत ६
य उद्वचि यज्ञे अध्वरेष्ठा मरुद्भ्यो न मानुषो ददाशत ।
रेवत स वयो दधते सुवीरं स देवानामपि गोपीधे अस्तु ७
तं हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमा आकृत्येन नाम्ना शंभविष्ठाः ।
ते नोऽवन्तु रथतूर्मनीषां महश्च यामन्नध्वरे चकानाः ८ [११] (८१८)

(७८)

८ स्यूमरश्मिर्भागवः । मरुतः । त्रिष्टुप्, २, ५-७ अगती ।

- विप्रासो न मन्मभिः स्वाधयो देवाव्योऽ न यज्ञेः स्वप्नसः ।
राजानो न चित्राः सुंसदशः क्षितीनां न मर्या अरेपसः १
अग्निं ये भ्राजसा रुक्मवक्षसो वातासो न स्वयुजः सद्यऊतयः ।
प्रजातारो न ज्येष्ठाः सुनीतयः सुशमीणो न सोमा क्रतं यते २
वार्तासो न ये धुनयो जिग्लवोऽग्नीनां न जिह्वा विगेकिणः ।
वमंषवन्तो न योधाः शिमीवन्तः पितृणां न शंसाः सुरातयः ३
रथानां न येऽराः सनाभयो जिगीर्वासो न शूरा अभिद्यवः ।
वर्त्यवो न मर्या घृतप्रयोऽभिस्वतारो अर्कं न सुपुद्भः ४
अश्वासो न ये ज्येष्ठास आशवो दिधिषवो न रथयः सुदानवः ।
आपो न निन्नैरुदभिर्जिग्लवो विश्वरूपा अङ्गिरसो न सारमभिः ५ [१२]
ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमातर आर्वाकिरासो अद्रयो न विश्वहा ।
शिशीला न क्रीळयः सुमातरौ महाग्रामो न यामन्नतृ त्विषा ६
उषसां न क्रतवोऽध्वरभिर्यः शुभ्रयवो नास्त्रिभिर्व्यंश्चितन् ।
सिन्धवो न ययियो भ्राजदृष्टयः परावतो न योजनानि मग्निरे ७
सुभागाश्चो देवाः कृणुता सुरला नस्मान् त्स्तोतृन् मरुतो वावृधानाः ।
अधि स्तोत्रस्य सस्यस्य गात सनाद्धि वो रत्नधेयानि सन्ति ८ [१३] (८१९)

(७९)

७ सौचीकोऽग्निर्वैश्वानरो वा, सत्तिर्वाजभरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यमस्य महतो महित्व—मर्मत्यस्य मर्त्यासु विश्वु ।	
नाना हनू विभृते सं भेरते असिन्वती वृत्सती भूर्यसः	१
गुहा शिरो निहितमृधगक्षी असिन्वन्नसि जिह्वया वनानि ।	
अत्राण्यस्मै पङ्कमिः सं भेर—न्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विश्वु	२
प्र मातुः प्रतरं गुह्यामिच्छन् कुमारो न वीरुधः सपर्वुर्वाः ।	
ससं न एकमविद्वच्छुचन्तं गिरिह्वासं रिप उपस्थे अन्तः	३
तद्दामृतं रोदसी प्र ब्रवीमि जायमानो मातरा गर्भो अस्ति ।	
नाहं वेवस्य मर्त्यश्चिकेता—ऽग्निरङ्ग विचंताः स प्रचंताः	४
यो अस्मा अन्नं तृष्ठाऽदधा—त्याज्यधृतैर्जुहोति पुष्यति ।	
तस्मै सहस्रमक्षभिर्वि चक्षे ऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्मुसि त्वम्	५
किं वेवेषु त्यज एनश्चकृथा—ऽग्ने पृच्छामि नु त्वामविद्वान् ।	
अक्कीलन् क्रीलन् हरिरत्नवेऽदन् वि पवंशश्चकृतं गामिवांसिः	६
विषूचो अश्वान पुपुजे वनेजा ऋजीतिभी रक्षानाभिर्गृभीतान् ।	
चक्षदे मित्रा वसुभिः सुजातः समानृधे पवंभिर्वावृधानः	७ [१४] (८३३)

(८०)

७ सौचीकोऽग्निः वैश्वानरो वा, सत्तिर्वाजभरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निः सतिं वाजभरं ददा—त्यग्निर्वीरं भृत्यं कर्मनिःशाम् ।	
अग्नी रोदसी वि चरत समञ्ज—ज्ञग्निर्नारी वीरकुक्षिं पुरंधिम	१
अग्नेरप्रसः समिद्वस्तु भद्रा ऽग्निर्मही रोदसी आ विवेश ।	
अग्निरैकं चोदयत सम—त्स्वग्निर्वृत्राणि ह्वयते पुरुणि	२
अग्निहं त्यं जरतः कर्णमावा—ऽग्निरद्भ्यो निरदहज्जरुथम् ।	
अग्निरत्रिं धर्म उरुग्यदन्त—रग्निर्नृमेधं प्रजयांसृजत् सम	३
अग्निर्वाद् द्रविणं वीरपेशा अग्निर्कषि यः सहस्रां सनोति ।	
अग्निर्विवि हव्यमा तंताना—ऽग्नेधामानि विभृता पुरुत्रा	४ (८३७)

अग्निमुक्थैर्कषयो वि ह्वयन्ते ऽग्निं नरो यामनि बाधितासः ।
 अग्निं वयोऽन्तरिक्षे पतन्तो- ऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम् ५
 अग्निं विशं ईळते मानुषीया अग्निं मनुष्यो नहुषो वि जाताः ।
 अग्निगान्धर्वी पथ्यामृतस्या-ऽग्नेर्गन्धूतिर्वृत आ निषता ६
 अग्नये ब्रह्म ऋग्वेस्ततक्षुर-ग्निं महामवोचामा सुवृक्तिम् ।
 अग्ने प्रावं जरितारं यविष्ठा ऽग्ने महि द्वविणमा यजस्व ७ [१५] (८४०)

(८१)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, २ विराड् रुपा ।

य इमा विश्वा भुवनानि जुह्व-दृषिर्होता न्यसीदत पिता नः ।
 स आशिषा द्वविणमिच्छमानः प्रथमच्छद्वरौ आ विवेश १
 किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमत स्विद कथासीत् ।
 यतो भूमिं जनयन् विश्वकर्मा वि द्यामौर्षोन्महिना विश्वचक्षाः २
 विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोबाहुत विश्वतस्पात ।
 सं बाहुभ्यां धमति सं पतत्रे-द्यावाभूमीं जनयन् देव एकः ३
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्ठतक्षुः ।
 मनीषिणां मनसा पृच्छतेदु तद् यदुध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन् ४
 या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मज्ञतेमा ।
 शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तन्वं वृधानः ५
 विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम् ।
 मुहान्त्वन्ये अभितो जनांस इहास्माकं मघवा सुरिरस्तु ६
 वाचस्पतिं विश्वकर्माणमतये मनोजुवं वाजं अद्या हुवेम ।
 स नो विश्वानि हवनानि जोषद् विश्वशम्भुरवसे साधुकर्मा ७ [१६] (८४०)

(८२)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप् ।

चक्षुषः पिता मनसा हि धीरौ घृतमेने अजन्मज्ञमाने ।
 यदेदन्ता अदृहन्त पूर्वं आदिद्यावापृथिवी अपथेताम् १
 विश्वकर्मा विमना आद्विहाया धाता विधाता परमोत संहक् ।
 तेषामिष्टानि मग्निषा मदन्ति यत्रा सप्तऋधीन् पर एकमाहुः २ (८४१)

यो नः पिता जनिता यो विधाता धामानि वेवु भुव्नानि विश्वा ।	
यो देवानां नामधा एक एव तं संप्रभं भुवना यन्त्यन्या	३
त आर्यजन्त द्विविणं समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भूना ।	
असूर्ते सूर्ते रजसि निपते ये भूतानि समकृण्वन्निमानि	४
परो दिवा पर एना पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्यदस्ति ।	
कं स्विद्वर्धे प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समपश्यन्त विश्वे	५
तमिद्वर्धे प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे ।	
अजस्य नामावध्येकमर्पितं यस्मिन् विश्वानि भुव्नानि तस्थुः	६
न तं विदाथ य इमा जजाना—ऽन्यद्युष्माकमन्तरं बभूव ।	
नीहारेण प्रावृता जल्प्या चा—ऽसुतृष उक्थशासश्चरन्ति	७ [१७] (८५४)

(८२)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । त्रिष्टुप्, ? जगती ।

यस्ते मन्योऽविधद्वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक् ।	
साह्याम दासमार्यं त्वया युजा सहस्कृतेन सहसा सहस्वता	१
मन्युरिन्द्रो मन्युरेवास देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः ।	
मन्युं विशा ईळते मानुषीयाः पाहि नो मन्यो तपसा सजोषाः	२
अभीहि मन्यो तवसस्तवीयान् तपसा युजा वि जहि शत्रून् ।	
अमित्रहा वृत्रहा वसुहा च विश्वा वसून्या भरा त्वं नः	३
त्वं हि मन्यो अभिभूयोजाः स्वयंभूर्भामो अभिमातिपाहः ।	
विश्वचर्षणिः सहुरिः सहावा—नस्मास्वोजः पृतनासु धेहि	४
अभागः सन्नप परेतो अस्मि तव कृत्वा तविषस्य प्रचेतः ।	
तं त्वा मन्यो अकृतुर्जिहीष्ठा—हं स्वा तनूबलवेयांय मेहि	५
अयं ते अस्म्युप मेघर्वाङ् प्रतीचीनः सहुरे विश्वधायः ।	
मन्यो वज्रिभूमि मामा ववुत्स हनाव दस्यूरुत बोध्यापेः	६
अभि मेहि दक्षिणतो मवा मे ऽधा वृत्राणि जङ्घनाव मूरि ।	
जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्र—मुमा उपांशु प्रथमा पिबाव	७ [१८] (८६९)

(८४)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । जगती, १-२ त्रिष्टुप् ।

त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणासो धृषिता मरुत्वः ।	
तिग्मेष्व आयुधा संशिशाना अभि प्र यन्तु नरो अग्निरूपाः ।	१
अग्निरिव मन्यो त्विषितः सहस्व सेतानीनः सहुर हृत पृथि ।	
हत्वाय शत्रून् वि भजस्व वेद ओजो मिमानो वि मृधो नुदस्व ।	२
सहस्व मन्यो अभिमातिमस्मे रुजन् मृणन प्रमृणन प्रेहि शत्रून् ।	
उग्रं ते पाजो नन्वा करुधे वशी वशं नयस एकज त्वम ।	३
एको बहुनामसि मन्यवीर्यतो विशंविशं युधये सं शिशधि ।	
अकृत्तकृ त्वया युजा वयं द्युमन्तं घोषं विजयाय कृणुहे ।	४
विजेषकृदिन्द्र इवानवव्रोहः स्माकं मन्यो अधिपा भवेह ।	
प्रियं ते नाम सहुर गृणीमसि विद्या तमुत्सं यत् आवृभृथ ।	५
आभृत्या सहजा वज्र सायक सहो बिभर्ष्यभिभूत उत्तरम ।	
कृत्वा नो मन्यो सह मेघेधि महाधनस्य पुरुहूत संमृजि ।	६
संमृष्टं धनमुभयं समकृतमस्मभ्यं दत्तां वरुणश्च मन्युः ।	
भियं दर्शाना हृदयेषु शत्रवः पराजितासो अप नि लयन्ताम ।	७ [१९] (८६८

(८५)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥ सू० ८५-९०]

४७ सावित्री सूर्या ऋषिका । १-५ सोमः, ६-१६ सूर्याविवाहः, १७ देवाः, १८ सोमार्काः, १९ जम्भमाः,
२०-२८ नृणां विवाहमन्त्रा आर्वाभ्याः, २९-३० वध्रवासः संस्पर्शानिन्दा,
३१ दम्पत्योर्यक्षमनाशनं, ३२-४७ सूर्या सावित्री । अनुष्टुप्; १४, १९-२१, २३-२४,
२६, ३६-३७, ४५ त्रिष्टुप्, १८, २७, ४३ जगती; ३४ उरोबृहती ।

सूर्येनात्तमिता भूमिः सूर्येणात्तमिता द्यौः ।	
ऋतेनावित्यास्तिष्ठन्ति द्विवि सोमो अधि श्रितः ।	१
सोमेनावित्या बलिनः सोमेन पृथिवी मही ।	
अथा नक्षत्राणामेषा मुपस्थे सोम आहितः ।	२
सोमं मन्यते पणिवान यत् संपिषन्त्योषधिम् ।	
सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याश्नाति कश्चन ।	३
आच्छद्भिधानैर्गुपितो बर्हतेः सोम रक्षितः ।	
ब्रह्णामिच्छुण्वन तिष्ठमि न ते अश्नाति पार्थिवः ।	४ (८७१

यत् त्वा देव प्रपिबन्ति तत् आ प्यायसे पुनः ।

वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः

५ [२०]

रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी । सूर्यायां भद्रमिद्वामो गार्थयति परिष्कृतम् ६
चिर्तिरा उपबर्हेण चक्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद् यदयान सूर्या पतिम् ७
स्तोमा आसन् प्रतिधयः कुरीरं छन्द ओपगः ।

सूर्यायां अभ्विना वरा ऽग्निरासीत् पुरोगवः

८

सोमो बधूयुरभव—कुश्विनस्तामुभा वरा । सूर्या यत् पत्यं शंसन्ती मनसा सविताइदात् ९
मनो अस्या अन आसीद् द्यौर्गसीदुत छदिः । शुक्रावन्द्वाहावास्तां यदयान सूर्या गृहम् १० [२१]

ऋक्सामाभ्यामभिर्हिती गावां ते सामनावितः ।

श्रोत्रं ते चक्रे आस्तां द्विवि पन्थाश्चराचरः

११

शुचीं ते चक्रे यात्या ध्याना अक्ष आहतः । अनां मनस्मयं सूर्या ऽऽर्गहत प्रयती पतिम् १२

सूर्यायां बहनुः प्रागात् सविता यमवासृजत् । अघासु हन्यन्ते गावो ऽर्जुन्याः पथुहते १३

यदभ्विना पुच्छमानावयात् त्रिचक्रेण बहनुं सूर्यायां ।

विश्वे देवा अनु तद्भामजानन् पुत्रः पितराववृणीत पुषा

१४

यदयात् शुभस्पती वरेयं सूर्यामुप । कैकं चक्रं वामासीत् कं देष्टार्य तस्थधुः १५ [२२]

द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं क्रतुथा विदुः । अथैकं चक्रं यद्गृहा तदंद्भ्यात् इन्द्रिदुः १६

सूर्यार्थं देवेभ्यो मित्राय वरुणाय च । ये भूतेभ्यः प्रचेतस इदं तेभ्योऽक्रं नमः १७

पूर्वापरं चरतो माययैतो शिशू कीर्त्तन्ती परि यातो अध्वरम् ।

विश्वान्यन्यो भुवनामिचष्टं क्रतूरन्यो विदधंजायते पुनः

१८

नवोनवो भवति जायमानो ऽह्नां केतुरुपसमित्यग्रम् ।

भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन् प्र चन्द्रमास्तिरते वीर्यमायुः

१९

सुकिंशुकं शैलमलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृत्तं सुचक्रम् ।

आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकां स्योनं पत्ये बहनुं कृणुष्व

२० [२३]

उक्तीष्वातः पतिवती होऽषा विश्वावसुं नमसा गीर्मिरीळे ।

अन्यामिच्छ पितृषवुं व्यक्तां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि

२१

उक्तीष्वातो विश्वावसो नमसेजामहे त्वा ।

अन्यामिच्छ प्रफुडैर्यं सं जायां पत्यां सृज

२२

(८९०)

अनुक्षरा ऋजवः सन्तु पन्था येभिः सखायो यन्ति ना वरेयम् ।	
समर्पमा सं भगो नो निनीयात् सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः	२३
प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वावभ्रात सविता सुशेवः ।	
ऋतस्य योनौ सुकृतस्य लोके ऽरिष्टो त्वा सह पत्या दधामि	२४
प्रेतो मुञ्चामि नामुतः सुबद्धाममुतस्करम् ।	
यथेयमिन्द्र मीढः सुपुत्रा सुभगासति	२५ [२४]
पृषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्या ऽश्विना त्वा प्र वहतां रथेन ।	
गृहान् गच्छ गृहपत्नी यथासौ वशिनी त्वं विदधमा वदासि	२६
इह प्रियं प्रजया ते समृध्यतामस्मिन् गृहे गार्हिपत्याय जागृहि ।	
एना पत्या तन्वं सं सृजस्वा ऽधा जिकी विदधमा वदाथः	२७
नीललोहितं भवति कृत्यामक्तिर्व्यज्यते ।	
एधन्ते अस्या ज्ञातयः पतिर्बन्धेषु बध्यते	२८
परा देहि शामुत्यं ब्रह्मभ्यो वि भंजा वसु ।	
कृत्येषा पद्धती भूत्या जाया बिंशते पतिम्	२९
अधीरा तनूर्भवति रुजती पापयामुया ।	
पतिर्यद्वधोऽस्ति वाससा स्वमङ्गमभिधित्सते	३० [२५]
ये बध्वश्चन्द्रं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनादनु ।	
पुनस्तान युजिया देवा नयन्तु यत् आगताः	३१
मा विदन् परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती ।	
सुगेभिर्दुर्गमतीता मर्षं ह्रान्त्वरातयः	३२
सुमङ्गलीरियं वधून्निमां समेत पश्यत ।	
सोभाग्यमस्यै वृन्वाया ऽथास्तं वि परेतन	३३
तुष्टमेतत् कटुकमेतद्दण्डवद्विषवज्ञैतदुत्तवे ।	
सूर्या यो ब्रह्मा विद्यात् स हृद्वाधुयमहति	३४
आशसनं विशसनं मथो अधिविकर्तनम् ।	
सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मा तु शुन्धति	३५ [२६]
गृभ्णामि ते सौमगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ।	
भगो अर्यमा सविता पुरंधिर्मह्यं त्वादुर्गार्हिपत्याय देवाः	३६ (९०४)

तां पूषञ्जिह्वतमामेरयस्व यस्यां बीजं मनुष्याऽं वर्पन्ति ।	
या न ऊरु उडाती विश्रयति यस्यामुशन्तः प्रहराम् ओषम	३७
तुभ्यमग्रे पर्यवहन् त्सुर्यां वहतुना सह ।	
पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्रे प्रजया सह	३८
पुनः पर्भीमग्निरवा दारुपा सह वर्चसा ।	
क्रीडांयुरस्या यः पतिर्जीवाति शरद्वः शतम्	३९
सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविव उत्तरः ।	
तृतीयो अग्निष्ठे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः	४० [२७]
सोमो ददन्नधर्वाय गन्धर्वो ददवृग्रये ।	
रयि च पुत्रोश्वादा वृग्निर्महामथो इमाम्	४१
इहैव स्तं मा वि यौष्टं विश्वमायुर्व्यश्रुतम् ।	
क्रीळन्तो पुत्रैरपुत्रिर्मोदमानौ स्वे गृहे	४२
आ नः प्रजां जनयतु प्रजापतिराजरसाय समनक्तचर्यमा ।	
अदुर्मङ्गलीः पतिलोकमा विडा शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	४३
अघोरचक्षुरपतिष्ठयेधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ।	
वीरसर्व्वेवकामा स्योना शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	४४
इमां त्वमिन्द्र मीढुः सुपुत्रां सुभगां कृणु ।	
दशास्यां पुत्राना धेहि पतिमिकावृशं कृधि	४५
सम्राज्ञी श्वशुरि भव सम्राज्ञी श्वश्वं भव ।	
ननान्दुरि सम्राज्ञी भव सम्राज्ञी अधि वेवृषुं	४६
समंअन्तु विश्वे देवाः समापो हृदयानि नौ ।	
सं मातरिश्वा सं धाता समु वेष्ट्रीं दधातु नौ	४७ [२८](११५)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३१]

(८६)

(११) इन्द्रः ७, १३, २३ वेन्द्रो वृषाकपिः २-६, ९-१०, १५-१८ इन्द्राणी । इन्द्रः । पशुनिः ।

वि हि सोतोरसृक्षत नेन्द्रं वृषममसत ।

यग्रामद्वृषाकपि रयः पुष्टेषु मत्सखा विश्वस्माविन्द उत्तरः ? (११६)

परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्यर्थिः ।
 नो अह प विन्दस्सुन्यत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २
 किमयं त्वां वृषाकपि—श्चकार हरितो मृगः ।
 यस्मा इरस्यसीदु न्वयं वां पुष्टिमद्वसु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ३
 यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षसि ।
 श्वा न्वस्य जम्भिषु—दपि कर्णे वराहयु—विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ४
 प्रिया तृष्टानि मे कपि—व्यक्ता व्यद्वदुषत् ।
 शिरो न्वस्य राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ५ [१]

न मत स्त्री सुभसत्तरा न सुयाशुतरा भुवत् ।
 न मत प्रतियवीयमी न सक्थयुद्यमीयमी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ६
 उव अम्ब सुलाभिके यथेवाङ्ग भविष्यति ।
 भसन्मं अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीव हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ७
 किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुष्टा पृथुजाघने ।
 किं शूरपत्नि नस्त्व—मभ्यमीपि वृषाकपिं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ८
 अवीरामिव मामयं शाररुभि मन्यते ।
 उताहमस्मि वीरिणी—न्द्रपत्नी मरुत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ९
 संहोत्रं स्म पुरा नारी समनं वाव गच्छति ।
 वेधा क्रतस्य वीरिणी—न्द्रपत्नी महीयते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १० [२]

इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगासहमश्रवम् ।
 नह्यस्या अपरं चन जरसा मरति पति—विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ११
 नाहमिन्द्राणि शरणं सख्युर्वृषाकपेक्रेते ।
 यस्येदमप्यं हविः प्रियं कुंवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १२
 वृषाकपायि रेवति सुपुत्र आदु सुसुवे ।
 यस्तं त इन्द्रं उक्षणः प्रियं काचित्करं हवि—विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १३
 उक्षणो हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।
 उताहमस्मि पीव इ—दुभा कुक्षी पृणन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १४
 वृषभो न तिग्मशृङ्गो ऽन्तयूथेषु रोरुवत् ।
 मन्थस्तं इन्द्र शं हृदे यं तं सुनोति भवयु—विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १५ [३] (११०)

न सेतो यस्य रम्बते	ऽन्तरा सकथ्याऽ कपूत ।	
सेवींशे यस्य रोमशं	निषेदुषो विजृम्भते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	१६
न सेतो यस्य रोमशं	निषेदुषो विजृम्भते ।	
सेवींशे यस्य रम्बते	ऽन्तरा सकथ्याऽ कपूत विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	१७
अयमिन्द्र वृषाकपिः	परस्वन्तं हतं विदत् ।	
असिं सुनां नवं चरु-	मादेधस्यान आचितं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	१८
अयमेमि विचाकशद्	विचिन्वन् दासमार्यम् ।	
पिबामि पाकसुत्वंनो	ऽपि धीरमचाकशं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	१९
धन्वं च यत् कून्तत्रं च	कर्ति स्मिन् ता वि योजना ।	
नेवीयसो वृषाकपे	ऽस्तमेहिं गृह्णो उप विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	२०
पुनरोहिं वृषाकपे	सुविता कल्पयावहे ।	
य एष स्वप्ननेशनो	ऽस्तमेषि पथा पुन-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	२१
ययुर्दञ्चो वृषाकपे	गृहमिन्द्राजगन्तन ।	
क्र० स्य पुल्वयो मुगः	कर्मगन्त्रनयोर्पनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	२२
पशुर्हि नाम मानवी	साकं संसूव विंशतिम् ।	
मद्रं भल्यस्या अभूद्	यस्या उदरमामयद् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	२३ [४] (९३८)

(८७)

१५. पायुर्भारद्वाजः । रक्षोहाग्निः । त्रिष्टुप्, २२-२५ अनुष्टुप् ।

रक्षोहर्णं वाजिनमा जिघर्षि	मित्रं प्रथिष्यमुप यामि शर्म ।	
शिशानो अग्निः कर्तुभिः समिद्धः	स नो दिवा स रिपः पातु नक्तम्	१
अयोर्द्वो अर्चिषा यातुधाना-	नुप स्पृश जातवेदः समिद्धः ।	
आ जिह्वया मूर्धिवान् रभस्व	कथ्यादो वृक्ष्यपि धत्स्वासन्	२
उभोर्मयाविन्नपुं धेहि दंष्ट्रा	हिंस्रः शिशानोऽर्वं परं च ।	
उतान्तरिक्षे परि याहि राज-	अग्नेः सं धेह्यभि यातुधानान्	३
यज्ञैरिषुः संनर्ममानो अग्ने	वाचा शल्यौ अशनिभिर्दिहानः ।	
तामिर्विध्य हृदये यातुधानान्	प्रतीचो बाहून् प्रति भक्ष्येषाम्	४
अग्ने त्वचं यातुधानस्य मिन्धि	हिंसाशनिर्हरसा हन्त्वेनम् ।	
प्र पर्वाणि जातवेदः शृणीहि	कथ्यात् क्रविष्णुर्वि चिन्तोत वृक्षणम्	५ [५] (९३९)

यज्ञेदानीं पश्यसि जातवेदं स्तिष्ठन्तमग्न उत वा चरन्तम् ।
यद्वान्तरिक्षे पृथिभिः पतन्तं तमस्तां विध्य शर्वां शिशानः ६
उतालब्धं स्पृणुहि जातवेद आलेभानाहृष्टिर्मिर्यातुधानात् ।
अग्ने पूर्वां नि जहि शोशुचान आमावुः क्षिक्कास्तमवृन्त्वेनीः ७
इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्ने यो यातुधानो य इदं कृणोति ।
तमा रभस्व समिधां यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्धयेनम् ८
तीक्ष्णेनग्निं चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राञ्चं वसुभ्यः प्र णय प्रचेतः ।
हिंसं रक्षांस्यग्निं शोशुचानं मा त्वा दभन यातुधानां नृचक्षः ९
नृचक्षा रक्षः परी पश्य विक्षु तस्य त्रीणि प्रति गृणीह्यग्रा ।
तस्याग्निं पृष्टीर्हरसा गृणीहि त्रेधा मूलं यातुधानस्य वृश्च १० [६]

त्रियांतुधानः प्रसितिं त ए त्वृतं यो अग्ने अनृतं हन्ति ।
तमर्चिषां स्फूर्जयन्जातवेदः समक्षमेनं गृणते नि वृद्धि ११
तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे शफारुजं येन पश्यसि यातुधानम् ।
अथर्वचज्योतिषा देव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योष १२
यदग्ने अद्य मिथुना शर्पातो यद्वाचस्तृष्टं जनयन्त रेभाः ।
मन्योर्मनसः शरव्याऽर्च्यते या तया विध्य हृदये यातुधानान् १३
परां गृणीहि तपसा यातुधानान् पराग्ने रक्षो हरसा गृणीहि ।
परार्चिषा मूर्देवाञ्छृणीहि परांसुतृपो अग्निं शोशुचानः १४
पराद्य देवा वृजिनं गृणन्तु प्रत्यगेनं शपथा यन्तु तृष्टाः ।
वाचास्तेनं शरव ऋच्छन्तु ममन् विश्वस्यैतु प्रसितिं यातुधानः १५ [७]

यः पौरुषयेण क्रविषां सम्रद्धे यो अश्व्येन पशुनां यातुधानः ।
यो अध्वयाया भरति क्षीरमग्ने तेषां शीर्षाणि हरसापि वृश्च १६
संवत्सरीणं पय उम्रियायास्तस्य माशीद्यातुधानो नृचक्षः ।
पीयूषमग्ने यतमस्तिनृप्सात तं प्रत्यञ्चमर्चिषां विध्य ममेन १७
विषं गवां यातुधानां पिबन्त्वा वृश्चयन्तामर्चितये दुरेवाः ।
परैरान्न देवः सविता ददातु परां भागमोषधीनां जयन्ताम् १८
सनावर्धे मृणसि यातुधानान् न त्वा रक्षांसि पतन्तासु जिग्युः ।
अनु वह सहस्रान् क्रव्यादो मा ते हत्या मुक्षत देव्यायाः १९ (१५७)

त्वं नो अग्रे अधरादुर्वक्तात् त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात् ।
प्रति ते ते अजरासस्तपिष्ठा अघशीसं शोभुचतो दहन्तु २० [८]

पश्चात् पुरस्तादधरादुर्वक्तात् कविः काव्येन परि पाहि राजन ।
सखे सखायमजरो जग्मिणे ऽग्रे मर्ता अमर्त्यस्त्वं नः २१
परि त्वाग्रे पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि ।
धृषद्वणं द्विवेदिवि हन्तारं भङ्गगुरावताम २२
विषेणं भङ्गगुरावतः प्रति ष्म रक्षसो दह ।
अग्रे तिम्रेन शोचिषा तपुग्राभिकृष्टिभिः २३
प्रत्यग्रे मिथुना दह यातुधाना किमीदिना ।
सं त्वा शिशामि जागृह्यदब्धं विप्र मन्मभिः २४
प्रत्यग्रे हरसा हरः शृणीहि विश्वतः प्रति ।
यातुधानस्य रक्षसो बलं वि रुज वीर्यम् २५ [९] (१६३)

(८८)

११ आङ्गिरसो मूर्धन्वान्, वामदेव्या वा । सूर्य-वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

हविष्पान्तमजरं स्वर्षिदि दिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ ।
तस्य भर्मेण भुवनाय वेवा धर्मेण कं स्वधया पप्रथन्त १
गीर्णं भुवनं तमसापगूळहमाविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ।
तस्य वेवाः पृथिवी द्यौरुतापो ऽरण्यन्नापधीः सस्ये अस्य २
वेवेभिन्विषितो यज्ञियेभि रग्निं स्तोषाण्यजरं ब्रुहन्तम् ।
यो भानुना पृथिवीं द्यामुतेमा मातृतान् रोदसी अन्तरिक्षम् ३
यो होतासीत् प्रथमो वेवजुष्टो यं समाञ्ज्नाज्येना वृणानाः ।
स पतन्नीत्वरं स्था जगद्यच्छात्रमग्निंरुणोज्जातवैदाः ४
यज्जातवेवो भुवनस्य मूर्धन्नातिष्ठो अग्रे सह रोचनेन ।
तं त्वहिम मतिभिर्गीर्भिरुक्थैः स यज्ञियो अभवो रोदसिपाः ५ [१०]

मूर्धा भुवो भवति नक्तमग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुद्यन् ।
माथामू तु यज्ञियानमेतामपो यत् तृणिश्वरति प्रजानन् ६
हृशेन्यो यो महिना समिद्धो ऽरोचत द्विवियोनिर्विभावा ।
तस्मिन्मग्नौ सूक्तवाकेन वेवा हविर्विश्व आजुहवुस्तनूपाः ७ (१७०)

सूक्तवाकं प्रथममादितुग्निमादिद्धविरंजनयन्त वेवाः ।	
स एषां यज्ञो अमवत तनूपास्तं द्यौर्वेदं तं पृथिवी तमापः	८
यं वेवासोऽर्जनयन्ताग्निं यस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानि विश्वा ।	
सो अर्चिषा पृथिवीं द्यामुतेमा मृज्यमानो अतपन्महित्वा	९
स्तोमं हि द्विवि वेवासो अग्निमजीजनच्छक्तिमी रोदसिषाम् ।	
तमू अकृण्वन् त्रेधा भुवे कं स ओषधीः पचति विश्वरूपाः	१० [११]
यदेदंमदधुर्यज्ञियासो द्विवि वेवाः सूर्यमादितेयम् ।	
यदा चरिष्णू मिथुनावभूतामादित प्रापदयन् भुवनानि विश्वा	११
विश्वस्मा अग्निं भुवनाय वेवा वैश्वानरं केनुमह्वामकृण्वन् ।	
आ यस्ततानोषसो विभ्रातीरपो ऊर्णोति तमो अर्चिषा यन	१२
वैश्वानरं कवयो यज्ञियांसो अग्निं वेवा अंजनयन्नजुयम् ।	
नक्षत्रं प्रत्नमभिनश्चरिष्णु यक्षस्याध्यक्षं तविषं बृहन्तम्	१३
वैश्वानरं विश्वहा दीदुवांसं मन्त्रैरग्निं कविमच्छां वदामः ।	
यो महिष्ठा परिबभूवोर्वी उतावस्तादुत वेवः परस्तात	१४
द्वे सुती अंशृणवं पितृणा महं वेवानामुत मर्त्यानाम् ।	
ताभ्यामिदं विश्वमेजत समेति यदेन्तरा पितरं मातरं च	१५ [१२]
द्वे समीची विभ्रतश्चरन्तं शीर्षतो जातं मनसा विमृष्टम् ।	
स प्रत्यङ् विश्वा भुवनानि तस्थावर्षयुच्छन् तरणिभ्राजमानः	१६
यज्ञा वेदं अवरः परश्च यज्जन्योः कतरो नो वि वेद ।	
आ शैकुरिन् संघमावुं सखायो नक्षन्त यज्ञं क इदं वि वोचन	१७
कत्युग्रयः कति सूर्यासः कत्युषासः कत्यु स्विदापः ।	
नोपस्पिजं वः पितरो वदामि पृच्छामि वः कवयो विद्वाने कम	१८
यावन्मात्रमुषसो न प्रतीकं सुपण्योर्दु वसते मातरिष्वः ।	
तार्वह्यत्पुषं यज्ञमायन् ब्राह्मणो होतुरवरं निषीर्षन्	१९ [१३] (९८९)

(८९)

१८ रेणुवैश्वामित्रः । इन्द्रः, ५ इन्द्रासोमौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं स्तवा नृतमं यस्य मद्वा विववाधे रंचना वि जमो अन्तान् ।	
आ यः प्रमौ चर्षणीधुद्वरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो महित्वा	१ (९८९)

स सूर्यः पृथुर्गु वरांस्येन्द्रो ववृत्त्यादृश्येव चका ।
 अतिष्ठन्तभपस्यं न सर्गे कृष्णा तमांसि त्विष्या जघान २
 समानमस्मा अनपावृदचं श्रमया विवो असमं ब्रह्म नव्यम ।
 वि यः पुंश्चैव जनिमान्यय इन्द्रश्चिकाय न सखायमीपे ३
 इन्द्राय गिरा अनिशितसर्गा अपः प्ररयं सगरस्य बुध्रात ।
 यो अक्षेणिव चक्रिया शचीभिर्विष्वक् तस्तम्भं पृथिवीमुत ग्राम ४
 आपान्तमन्यस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शमीवाञ्छरुमौ ऋजीपी ।
 सोमो विश्वान्यतसा वनांनि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः ५ [१४]

न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व नान्तरिक्षं नाद्रयः सोमो अक्षाः ।
 यदस्य मन्युरधिनीयमानः शृणार्तिं वीटु रुजति स्थिगणि ६
 जघान वृत्रं स्वधितिवनेव कुराज पुरा अरुक्न मिन्धून ।
 विभेदं गिरिं नवमिन्न कुम्भमा गा इन्द्रो अकृणुत स्वयुग्भिः ७
 त्वं ह त्यष्टेणया इन्द्र धीरो ऽसिनं पर्वं वृजिना शृणासि ।
 प्र ये मित्रस्य वरुणस्य धाम युजं न जनां मिनन्ति मित्रम ८
 प्र ये मित्रं प्रार्यमणं दुर्वाः प्र संगिरः प्र वरुणं मिनन्ति ।
 न्यमिन्धु वृधामिन्द्र तुभ्यं वृषन वृषाणमरुपं जिशीहि ९
 इन्द्रो विव इन्द्र ईशे पृथिव्या इन्द्रो अपामिन्द्र इन पर्वतानाम ।
 इन्द्रो वृधामिन्द्र इन्मेधिगणांमिन्द्रः क्षमे योगे हव्य इन्द्रः १० [१५]

प्राक्नुभ्य इन्द्रः प्र वृधो अर्हभ्यः प्रान्तरिक्षान् प्र समुद्रस्य धासः ।
 प्र वारस्य प्रथसः प्र उमां अन्तान् प्र सिन्धुभ्यो रिरिचि प्र क्षितिभ्यः ११
 प्र शोशुचत्या उषसा न केतुरसिन्वा ते वततामिन्द्र हेतिः ।
 अश्मेव विध्य विव आ सृजानस्तर्पिष्ठेन हर्षसा द्रोघमित्रान् १२
 अन्वह मामा अन्विद्वता न्यन्वोषधीरनु पर्वतासः ।
 अन्विन्द्रं गेदसी बावशाने अन्वापो अजिहत् जायमानम् १३
 कर्हि स्विन सा त इन्द्र चेत्पास वृषस्य यद्विनवो रक्ष एषत ।
 मित्रकुवो यच्छसते न गावः पृथिव्या आपृगमुया शर्यन्ते १४
 शत्रूयन्तो अभि ये नस्ततस्ते महि वार्धन्त ओगुणास इन्द्र ।
 अन्धेनामित्रास्तमसा सचन्तां सुज्योतिषो अक्तवस्तो अभि ध्युः १५ (१९७)

पुरुषि हि त्वा सर्वना जनानां ब्रह्माणि मन्दन् गृणतामृषीणाम् ।	
इमामाघोपन्नर्वसा सहतिं तिरो विश्वाँ अर्चतो याह्यर्वाङ्	१६
एवा ते वयमिन्द्र भुञ्जतीनां विद्याम सुमतीनां नवानाम् ।	
विद्याम् वस्तोरवसा गृणन्तो विश्वामित्रा उत ते इन्द्र नूनम्	१७
शुनं हुवेम मघवानिमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातो ।	
गृणवन्तमुग्रमृतये समन्तु ग्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	१८ [१६] (१०००)

(९०)

१६ नारायणः । पुरुषः । अनुष्टुप्, १६ त्रिष्टुप् ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।	
स भूमिं विश्वतो ब्रूत्वा अत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम्	१
पुरुष एवेदं सर्वं यद्भूतं यच्च भव्यम् ।	
उतामृतत्वम्येशानो यदन्नेनातिरोहति	२
एतावानस्य महिमा अतो ज्यायौश्च पुरुषः ।	
पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं त्रिवि	३
त्रिपादूर्ध्व उडूत पुरुषः पादोऽस्येहाभवत् पुनः ।	
ततो विष्वङ् व्यकामत साशनानशने अमि	४
तस्माद्विगळंजायत विराजो अधि पुरुषः ।	
स जातो अत्यग्च्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः	५ [१७]

यत् पुरुषेण हविषा ब्रूवा यज्ञमर्तन्वत ।	
वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरन्नुविः	६
तं यज्ञं बर्हिषि प्रोक्षन् पुरुषं जातमग्रतः ।	
तेन ब्रूवा अयजन्त साध्या कर्षयश्च ये	७
तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतः संभूतं पृषदाज्यम् ।	
पृशन् तौश्चके वायव्या नारण्यान् ग्राम्याश्च ये	८
तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतः कचः सामानि जज्ञिरे ।	
छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यज्ञुस्तस्मादजायत	९
तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादृतः ।	
गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावयः	१० [१८] (१०१०)

यत् पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।

मुखं किमस्य कौ बाहू का ऊरु पादा उच्येते ११

बाह्वर्णोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कुतः ।

ऊरु तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत १२

चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत ।

मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत १३

नाभ्यां आसीद्वृत्तरिक्षं शीष्णो द्यौः समवर्तत ।

पद्भ्यां भूमिदिशः भोज्ञात् तथा लोकौ अकल्पयन् १४

सप्तार्यासन परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।

वेवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन् पुरुषं पशुम् १५

यजेन् यजमयजन्त वेवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति वेवाः १६ [१९] (१०१६)

(११)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ९१-९९]

१५ अरुणो वैनद्वयः । अग्निः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

मं जागृदग्निर्जमाण इधयन्तं दमे दमृना इषयन्निरूपदे ।

विश्वस्य होता हविषो वरंण्यो विभुर्विभावा सुषसा सखीयते १

स दर्शतभीरतिथिर्गृहेर्गृहे वनेवने शिशिये तक्ववार्तिव ।

जनंजनं जन्यो नाति मन्यते विश आ क्षेति विश्योऽं विशविशम् २

सूदक्षो वक्षः क्रतुनासि सुक्रतुर्ग्रे कविः कार्यनासि विश्ववित् ।

वसुवसुनां क्षयसि त्वमेक इदं द्यावा च यानि पृथिवी च पुण्यतः ३

प्रजानन्नसि तव योनिमुत्विज्यमिळायास्पदे घृतवन्तमासदः ।

आ ते चिकिञ्च उपसामिवितयो ऽरेपसः सूर्यस्येव रश्मयः ४

तव श्रियो वृष्यस्येव विद्युतश्चित्राश्चिकिञ्च उपसां न केतवः ।

यदोषधीरभिसृष्टो वनानि च परि स्वयं चिन्तुषे अन्नमाग्रे ५ [२०]

तमापधीर्धरे गर्भमृत्विजं तमापो अग्निं जनयन्त मातरः ।

तमितं समानं वनिनश्च वीरुधो ऽन्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा ६

वातोपधूत इषितो वशां अनु तपु यदज्ञा वेविषद्वितिष्ठसे ।

आ ते यतन्ते रथयोऽं यथा पृथक् शर्धस्यग्रे अजराणि धक्षतः ७

(१०२३)

मेधाकारं विदर्थस्य प्रसाधनमग्निं होतारं परिभूतमिति ।	
तमिदमं हविष्या समानमित तमिन्महं वृणते नान्यं त्वत्	८
त्वामिदं वृणते त्वायवो होतारमग्ने विदर्थेषु वेधसः ।	
यद्वैव्यन्ता दधति प्रयोसि ते हविष्मन्ता मनवा वृक्तबर्हिषः	९
तवाग्ने होत्रं तव पात्रमृत्विष्यं तव नेष्ट्रं त्वमग्निहतायतः ।	
तव प्रज्ञालं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे	१० [२१]
यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः समिधा दाशदुत वा हविष्कृति ।	
तस्य होता भवसि यासि द्रुत्यु—मुप ब्रूय यजस्यध्वरीयसि	११
इमा अस्मै मृतयो वाचो अस्मदौ कचो गिरः सुदुतयः समग्मत ।	
वसूयवो वसव जातवदसे वृद्धासु चिद्वधना यामु चाकनत्	१२
इमा प्रत्नाय सुदुति नवीयसी वोचेयमस्मा उशते शृणोतु नः ।	
भूया अन्तरा हृद्यस्य निस्पृशे जायेव पत्य उशती सुवासाः	१३
यस्मिन्नश्वास कृषभास उक्षणी वशा मेषा अवसृष्टास आहुताः ।	
कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे दृढा मतिं जनये चारुमग्रेयं	१४
अहाव्यग्ने हविगम्ये ते सुचीव घृतं चम्बीव सोमः ।	
वाजसानि रयिमस्म सुवीरं प्रज्ञस्तं धेहि यज्ञसं ब्रूहन्तम्	१५ [२२] (१०३१)

(११)

१५ शार्यातो मानवः । विश्वे देवाः । जगती ।

यज्ञस्य वा इथं विदपतिं विशां होतारमक्तोरतिथिं विभावंसुम् ।	
शोचन्नुष्कासु हरिणीषु जभूरद वृषां केतुर्यजतो द्यामशायत	१
इममं अस्पाप्रभयं अकृण्वत धर्माणमग्निं विदर्थस्य साधनम् ।	
अकनं न यहमुपसः पुगेहितं तनूनपातमरुषस्य निंसते	२
बलस्य नीथा वि पुणेश्च मन्महं वया अस्य प्रहुता आसुरत्तवे ।	
यदा घोरासो अमृतत्वमाशतादिज्जनस्य दैव्यस्य चर्किरन्	३
ऋतस्य हि प्रसितिद्यौरु व्यचो नमो मृह्युर्मतिः पनीयसी ।	
इन्द्रो मित्रो वरुणः सं चिकित्त्रिः ऽथो भगः सविता पुतदक्षसः	४
प्र रुद्रेण ययिना यन्ति सिन्धवस्तिरो महीमरमतिं दधन्विरे ।	
येभिः परिज्मा परियन्नुरु जयो वि शेरुवज्जठरे विश्वमुक्षते	५ [२३] (१०३६)

क्राणा रुद्रा मरुतो विश्वकृष्टयो विवः श्येनासो असुरस्य नील्यः ।
 तेभिश्चष्टे वरुणो मित्रो अयंभेन्द्रो देवभिर्गवशेभिर्गवशः ६
 इन्द्रे भुजं शशमानास आशत सृगे हशीके वृषणश्च पांस्यं ।
 प्र ये न्वस्यार्हणा ततक्षिंर युजं वज्रं नृपदेनषु कारवः ७
 सूरश्चिदा हरितो अस्य रीरमदिन्द्रादा कश्चिद्भयते तवीयसः ।
 भीमस्य वृष्णो जतरादभिश्चसो विवेदिवे सहृगिः स्तन्नबाधितः ८
 स्तोमं वो अद्य रुद्राय शिकसे क्षयद्रीगय नर्ममा दिदिष्टन ।
 यमिः शिवः स्ववो एवयार्वभिर्दिवः सिषक्ति स्वयंशा निकामभिः ९
 ते हि प्रजाया अभरन्त वि श्रवा बृहस्पतिर्वृषभः सोमजामयः ।
 यज्ञैरथर्वा प्रथमो वि धारय हवा दक्षिर्भृगवः स चिकित्त्रिं १० [२४]

ते हि द्यावापृथिवी भूरिन्तमा नराशंसश्चतुर्गणे यमोऽर्दितः ।
 देवस्त्वष्टा द्रविणोदा क्रभूक्षणः प्र रोदसी मरुतो विष्णुरर्हिरे ११
 उत स्य न उशिजामुर्विया कविर्रहिः शृणोतु बुधयो हवींमनि ।
 सूर्यामासा विचरन्ता दिविक्षिता धिया शमीनहृपी अस्य बोधतम १२
 प्र नः पूषा चरथं विश्वदैव्यो ऽपां नपादवतु वायुगिष्ट्यं ।
 आत्मानं वर्यो अभि वार्तमर्चत तदश्विना मुहवा यामनि श्रुतम १३
 विशामासामभयानामधिक्षितं गीभिर्न स्वयंशंसं गृणीमसि ।
 ग्रामिर्विश्वाभिरर्दितिमनवर्णमक्तोर्युवानं नूमणा अधा पतिम १४
 रंभदत्रं जनुषा पूर्वा अङ्गिरा ग्रावाण ऊर्ध्वा अभि चक्षुरध्वम ।
 येभिर्विहाया अभवद्विचक्षणः पार्थः सुभेकं स्वधितिवर्नन्वति १५ [२५] (१०४३)

(९३)

१५ तान्वः पार्थः । विश्वे देवाः । प्रस्तारपांक्तः २, ३, १३ अनुष्टुप्; ९ अक्षरैः पंक्तिः,

११ न्यङ्कुसारिणी, १५ पुरश्नाद्वृहती ।

महि द्यावापृथिवी भूतमूर्वा नारी यही न रोदसी सदं नः ।
 तेभिर्नः पातं सहस्रं एभिर्नः पातं शूषणि १
 यज्ञैर्यज्ञे स मर्त्यो देवान् त्सपर्यति । यः सुध्रदीर्घश्रुतं आविवासात्येनान् २
 विश्वेषामिजयवो देवानां वारमहः । विश्वे हि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु यज्ञियाः ३ (१०४९)

ते धा राजानो अमृतस्य मन्द्रा अर्यमा मित्रो वरुणः परिजमा ।

कद्रुद्रो नृणां स्तुतो मरुतः पूषणो भगः

४

उत नो नक्तमपां वृषण्वमू सूर्यामासा सदर्नाय सधन्या ।

सचा यत साद्येण मर्हिर्बुधेषु बुधयः

५ [२६]

उत नो वृवावश्विना शुभस्पती धार्मभिमित्रावरुणा उरुष्यताम् ।

महः स राय एयते ऽति धन्वेव दुरिता

६

उत नो रुद्रा चिन्मृळतामश्विना विश्वे वृवासा रथस्पतिभगः ।

ऋभुवार्ज ऋभुक्षणः परिजमा विश्ववक्षः

७

ऋभुर्ऋभुक्षा ऋभुर्विधतो मनु आ ते हरीं जूजुवानस्य वाजिनो ।

कुण्डरं यस्य सामं चिद्वर्धयज्ञो न मानुषः

८

कृधी नो अह्नयो देव सवितः स च स्तुषे मघोनाम् ।

सहो न इन्द्रो वह्निभिर्न्येषां चर्षणीनां चक्रं रश्मि न योयुवे

९

ऐषु द्यावापृथिवी धातं मह वृस्मे वीरेषु विश्वचर्षणि भवः ।

पूक्षं वार्जस्य मातयं पूक्षं रायोत त्वर्षणं

१० [२७]

एतं शंसमिन्द्रास्मयुद्धं कृचित् सन्तं सहसावज्ञमिष्टये सदा पाह्यमिष्टये ।

मेदतां वदतां वसो

११

एतं मे स्तोमं तना न सूर्यं द्युतद्यामानं वावृधन्त नृणाम् ।

संवर्तनं नाश्चयं तप्टेवानपच्युतम्

१२

वावर्त येषां राया युक्तैषां हिरण्ययी । नेमर्धिता न पौर्या वृथैव विष्टान्ता १३

प्र तद्गुःश्रीमे पृथ्वाने वेने प्र रामे वीचमसुरे मघवत्सु ।

ये युक्त्वाय पञ्च शतास्मयु एथा विश्वाख्येषाम

१४

अधीकृवत्रं सप्ततिं च सप्त च ।

सद्यो विदिष्ट तान्वः सद्यो विदिष्ट पाथ्यः सद्यो विदिष्ट मायवः

१५ [२८] (१०६१)

(९४)

१४ अर्बुदः काष्ठवयः सर्पः । प्रावाणः । जगतीः ५, ७, १४ त्रिष्टुप् ।

प्रेते वदन्तु प्र वयं वदाम् प्रावर्ग्यो वाचं वदता वदन्तः ।

यवर्षयः पर्वताः साकमाशवः श्लोकं घोषं मरुधेन्द्राय सोमिनः

१

(१०६२)

एते वदन्ति ज्ञतवत् सहस्रव कुभि कन्दन्ति हरितेभिरासभिः ।	
विद्धी ग्रावाणः सुकृतः सुकृत्यया होतुश्चित् पूर्वं हविरद्यमाशत	२
एते वदन्त्यविद्वज्ज्ञाना मधु न्युङ्क्ष्यन्ते अधि एक आमिषि ।	
वृक्षस्य शाखामरुणस्य बप्सत स्ते सुमर्वा वृषभाः प्रेमराविषुः	३
बृहद्वदन्ति मयिरेण मन्दिने न्द्रं क्रोशन्तोऽविद्वज्ज्ञाना मधु ।	
संरभ्या धीराः स्वसृमिरनर्तिषु राघोषयन्तः पृथिवीमुपवृद्धिभिः	४
सुपर्णा वार्चमकृतोप द्युव्या खरे कृष्णा इधिरा अनर्तिषुः ।	
न्यङ्कि यन्त्युपरस्य निष्कृतं पुरु रेतो दधिरे सूर्यश्वितः	५ [२९]

उग्रा इव प्रवहन्तः समार्यमुः साकं युक्ता वृषणो बिभ्रतो धुरः ।	
यन्द्भुसन्तो जग्रसाना अराविषुः शुण्व एषां प्रोथथो अर्वतामिव	६
दशाविनिभ्यो दशकक्षयेभ्यो दशयोक्त्रेभ्यो दशयोजनेभ्यः ।	
दशामीशुभ्यो अर्चताजरेभ्यो दश धुरो दश युक्ता वहद्भ्यः	७
ते अर्द्धयो दशयन्त्रास आशव स्तेषामाधानं पर्यति हर्षतम ।	
त ऊ सुतस्य सोम्यस्यान्धसां ऽशोः पीयूषं प्रथमस्य भेजिरे	८
ते सोमादो हरी इन्द्रस्य निसतं ऽशुं दुहन्तो अध्यासतं गर्वि ।	
तेभिर्दुग्धं पपिवान् त्सोम्यं मध्विन्द्रो वर्धते प्रथते वृषायतं	९
वृषा वो अंशुर्न किला रिषाथने ऽवावन्तः सवूमित् स्थनाशिताः ।	
रैवत्येव महसा चारवः स्थन यस्य ग्रावाणो अजुषध्वमध्वरम्	१० [३०]

तृष्टिला अतृदिलासो अर्द्धयो ऽधमणा अगृथिता अमृत्यवः ।	
अनातुरा अजराः स्थामविष्णवः सुपीवसो अतृषिता अतृष्णजः	११
ध्रुवा एव वः पितरौ युगेयुगे क्षेमकामासः सर्वसो न युञ्जते ।	
अजुर्यासौ हरिषाचो हरिद्रव आ द्यां स्वैण पृथिवीमगृध्रवुः	१२
तदिद्रव्यन्त्यर्द्धयो विमोचने यामन्नत्रस्या इव वेदुपवृद्धिभिः ।	
वपन्तो बीजमिव धान्याकृतः पुञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति बप्सतः	१३
सुते अश्वरे अधि वार्चमकृता ऽऽ क्रीळ्यो न मातरं तुवन्तः ।	
वि पू मुञ्जा मुषुषुषो मनीषा वि वर्तन्तामर्द्धयश्चार्यमानाः	१४ [३१] (१०७५)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२७]

(९५)

१८ ऐलः पुरुरवाः । उर्वशी देवता । २, ४-५, ७, ११, १३, १५-१६, १८,
उर्वशी ऋषिका । पुरुरवा देवता । विष्णुः ।

हये जाये मनसा तिष्ठ घोरं वचामि मिथा कृणवावह नृ ।
न नौ मन्त्रा अनुदितास एते मयस्करन् परंतं चनाहन् १
किमेता वाचा कृणवा तवाहं प्राकमिपमपमामग्रियेव ।
पुरुरवः पुनरस्तं परंहि दुरापना वातं इवाहमस्मि २
इपुनं श्रिय इपुधरसुना गापाः इतमा न रहिः ।
अवीरे कर्तो वि दविद्युतन्नो—ग न मायुं चितयन्त धुनयः ३
सा वसु दर्धती श्वशुराय वय उषो यद्वि वप्ट्यन्तिगृहात ।
अस्तं ननक्ष यस्मिञ्चाकन दिवा नक्तं श्रथिता वैतसनं ४
त्रिः स्म माहः श्रथयो वतसेनो—त स्म मेऽव्यंत्यं पृणासि ।
पुरुरवाऽनु ते केतमायं राजा मे वीर तन्व१स्तदासीः ५ [१]

या सुजृणिः श्रेणिः सुभ्रआपि—हृदचक्षुनं ग्रन्थिनीं चरण्युः ।
ता अत्रयोऽरुणयो न संसुः श्रिये गावा न धेनवांसनवन्त ६
समस्मिञ्चायमान आसत ग्रा उतेमवर्धन् नद्य१ः स्वर्गताः ।
महं यत त्वा पुरुरवा रणायाऽवर्धयन् दस्युहत्यां देवाः ७
सचा यदासु जहतीष्वत्कु—ममानुपीषु मानुषो निषेवं ।
अप स्म मत तरसन्ती न भुज्यु—स्ता अत्रसन् रथस्पृशो नाश्वाः ८
यदासु मर्तो अमृतासु निस्पृक् सं क्षोणीभिः कर्तुभिर्न पृङ्क्ते ।
ता आतयो न तन्वः शुभ्रमत स्वा अश्वांसो न कीळयो दन्दशानाः ९
विद्युन्न या पतन्ती दर्विद्यो—द्धरन्ती मे अण्या काम्यानि ।
जनिष्टो अपा नयः सृजातः प्रावशीं तिरत दूर्धमायुः १० [२]

जजिष इत्था गापीश्याय हि द्रुधाथ तत पुरुरवा म ओजः ।
अश्रासं त्वा विदुषी सस्मिन्नहन न म आशृणाः किमभुवदसि ११
कदा सूनुः पितरं जात ईच्छा—च्चक्राश्रु वतयद्विज्ञानन ।
को दर्पती समनसा वि यूयो—दध यदग्निः श्वशुरेषु दीदयत १२ (१०८७)

प्रति ब्रवाणि वर्तयंत अशुं चक्रन् न क्रन्ददुर्ध्वे शिवायं ।	
प्र तत ते हिनवा यत ते अस्मे परेह्यस्मै नहि भूर मापः	१३
सुदेवो अद्य प्रपतेदनावृत् परावतं परमां गन्तवा उ ।	
अधा शयीत निष्कैतेरुपस्थे ऽधेनं वृका रभसामो अद्युः	१४
पुरुवर्यो मा मृथा मा प्र पंतो मा त्वा वृकांसो अशिवाम उ क्षन् ।	
न वै स्त्रीणानि सख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदयान्येता	१५ [३]
यद्विरूपाचरं मर्त्ये—ष्ववमं रात्रीः शग्दुश्चतसः ।	
धृतस्य स्तोत्रं सकृदहं आश्रां तादेवेदं तातृपाणा चंगामि	१६
अन्नरिक्षां रजसो विमानि—मुपं शिक्षाम्युवशीं वमिष्ठः ।	
उपं त्वा रातिः सुकृतस्य निष्ठा—त्रि वर्तस्व हृदयं तप्यते मे	१७
इति त्वा देवा इम आहुरैल्ल यथैमंतद्भवसि मन्युवन्धुः ।	
प्रजा ते देवान् हविषा यजाति स्वर्ग उ त्वमापि मादयामे	१८ [४] (१०९३)

(९६)

१३ वरुणाक्षिरसः । सर्वहविषा ऐन्द्रः । हरिः । जगती, १०-१३ त्रिष्टुप् ।

प्र ते महे विद्वंशं शंसिषं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हयंत मर्दम् ।	
धृतं न यो हरिमिश्वारु सेचत आ त्वां विशन्तु हरिवपंसं गिरः	१
हरीं हि योनिमामि ये समस्वरन् हिन्वन्तो हरीं त्रिव्यं यथा सद्दः ।	
आ यं पूणन्ति हरिभिर्न धेनव इन्द्राय शूषं हरिवन्तमर्चत	२
सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो हरिर्निकामो हरिरा गर्भस्थोः ।	
द्युम्नी सुशिग्रो हरिमन्युसायक इन्द्रे नि रूपा हरिता मिमिक्षिरे	३
विषि न केतुरधि धायि हयंतो विव्यचद्वज्रो हरितो न रंहा ।	
तुदवर्हि हरिशिग्रो य आयसः सहस्रशोका अमवन्दरिभरः	४
त्वंत्वमहयथा उपस्तुतः पूर्वैर्मिरिन्द्र हरिकेश यज्वभिः ।	
त्वं हयसि तव विश्वमुक्थ्य—मसामि राधो हरिजात हयंतम्	५ [५]

ता वज्रिणं मन्विनं स्तोम्यं मद्रु इन्द्रं रथे वहतो हयता हरी ।	
पुरुण्यस्मै सर्वनानि हयंत इन्द्राय सोमा हरयो दधान्विरे	६
अरं कामाय हरयो दधान्विरे स्थिराय हिन्वन् हरयो हरी तुरा ।	
अर्वेन्द्रियो हरिभिर्जोषमीयते सो अस्य कामं हरिवन्तमानशे	७ (११००)

हरिदमशारुहरिकिडा आयस—स्तुरस्पेये यो हरिपा अवर्धत । अर्वेन्द्रियां हरिभिर्वाजिनीवसु—रति विश्वा दुरिता पारिषद्द्वरी	८
सुवेव यस्य हरिणी विपेततुः शिपे वाजाय हरिणी दर्विध्वतः । प्र यत कृते चमसे मर्षजन्द्वरी पीत्वा मदस्य हर्यतस्यान्धमः	९
उत स्म मञ्ज हर्यतस्य पस्त्योऽ—रत्यो न वाजं हरिवाँ अचिक्रदत । मही चिन्द्रि धिपणाहर्यदोजमा बृहद्वयो दधिषे हर्यतश्चिदा	१० [६]
आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नव्येनव्यं हर्यसिं मन्म नु प्रियम । प्र पस्त्यमसुर हर्यतं गो—राविष्कृधि हर्यं सूर्यीय	११
आ त्वां हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिंशिपमिन्द्र । पित्रा यथा प्रतिभूतस्य मध्वो हर्यन् यज्ञं संप्रमादु दशोणिम	१२
अपाः पूर्वेषां हरिवः सुताना—मथां इदं सर्वन् केवलं ते । ममद्भि सोमं मधुमन्तमिन्द्र मुत्रा वृषञ्जठर आ वृषस्व	१३ [७] (११०६)
१७७	
२३ आयवर्णो भिषग् । आयधयः । अनुष्टुप् ।	
या आषधीः पूर्वा जाता दुवेभ्यस्त्रियुगं पुग । मने नृ बभ्रूणामिहं शतं धामानि सप्त च	१
शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वा रुहः । अधो शतकृत्वो युय—मिमं मे अगदं कृत	२
ओषधीः प्रति मोदध्वं पुण्यवतीः प्रसूवरीः । अश्वा इव सजित्वरी—र्वीरुधः पारयिष्णवः	३
ओषधीरिति मातर—स्तद्धो देवीरुपं ब्रुवे । सुनेयुमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरुष	४
अश्वन्थे वो निषदन् पर्णे वो वसतिष्कृता । गोमाज इत किलासथ यत मनवथ पूरुषम	५ [८]
यज्ञोषधीः सुग्मन् राजानः समिताविब । विप्रः स उच्यते भिषग् रक्षोहारीवचार्तनः	६ (११११)

अश्वावतीं सोमावतीं—मूर्जयन्तीमुदोजसम् । आवित्सि सर्वा ओषधीं—रम्मा अविष्टनातये ७
उच्छृष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिविरेत । धनं सनिष्यन्तीनां—मात्मानं तव पुरुष ८
इष्कृतिर्नाम वो माता ऽथो ययं स्थ निष्कृतीः ।

सीराः पतत्रिणीः स्थन यद्वामयति निष्कृथ ९

अति विश्वाः पणिष्ठाः स्तेन इव व्रजमक्रमुः । ओषधीः प्राच्यवृ—यत किं च तन्वोऽरे रयः १० [९]

यदिमा वाजयज्ञह—मोषधीर्हस्त आदुधे । आत्मा यक्षमस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा ११

यस्योषधीः प्रमपंथा—ङ्गमङ्गं परुष्परुः । ततो यक्षं वि बाधध्व उग्रो मध्यमशीरिव १२

साकं यक्षं प्र पत चापेण किकिद्विनि ।

साकं वारस्य धाज्या साकं नश्य निहाकया १३

अन्या वो अन्यामव—त्वन्यान्यस्या उपावत ।

ताः सर्वाः संविद्वाना उदं मे प्रावता वचः १४

याः फलिनीया अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः

बृहस्पतिप्रमृता—स्ता नो मृश्चन्वंहसः १५ [१०]

मृश्चन्तु मा शपथ्या—दथो वरुण्यादुत ।

अथो यमस्य पङ्क्तिगत सर्वस्मादेवकिल्बिषात १६

अवपतन्तीरवदन विव ओषधयस्परि । यं जीवमश्रवामहे न स गिष्याति पुरुषः । १७

या ओषधीः सोमराज्ञी—बह्वीः शतविचक्षणाः । तासां त्वमस्युत्तमा—रं कामाय उ हरे १८

या ओषधीः सोमराज्ञी—विष्टिताः पृथिवीमनु । बृहस्पतिप्रमृता अस्ये सं दत्त वीर्यम् १९

मा वो रिषत खनिता यस्मै चाहं खनामि वः । द्विपञ्चतुष्पदस्माकं मर्यमस्त्वनातुगम् २०

याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्च दूरं परागताः । सर्वाः संगन्त्य वीरुधो ऽस्यै सं दत्त वीर्यम् २१

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मण—स्ते राजन् पाश्यामसि २२

त्वमुत्तमास्योषधे तव बुद्ध्या उपस्तयः ।

उपस्तिरन्तु सोऽस्माकं यो अस्मां अभिदासति २३ [११] [११९९]

(९८)

१२ अतिष्ठेयणो देवायिः (वृष्टिकामः) । देवाः । विष्टुः ।

बृहस्पते प्रति मे देवतामिहि मित्रो वा यद्वरुणो वासि पूषा ।

आदित्यैर्वा यद्वसुभिर्मरुत्वान् त्स पुर्जन्यं शतंनवे वृषाय १ (११३०)

आ दे॒वा दू॒तो अ॒जिर॑श्च॒कित्वा॑न् त्वद्दे॒वापे॑ अ॒भि मा॑मंगच्छत ।	
प्र॒तीची॑नः प्र॒ति मा॑मा ववृ॒त्स्व द॑र्शामि ते द्यु॒मतीं॑ वाच॒मासन् २	
अ॒स्मे धे॑हि द्यु॒मतीं॑ वाच॒मासन् बृ॒हस्प॑ते अन॒मीवा॑मिषिराम ।	
यया॑ वृ॒ष्टिं श॑तंनवे वना॒व वि॒वा द्र॑प्सो मधु॒मौ आ वि॑विश ३	
आ नो॑ द्र॒प्सा मधु॑मन्तो वि॒शन्वि॑न्द्र॒ दे॒ह्यधि॑रथं स॒हस्र॑म् ।	
नि षी॑द हो॒त्रमु॑त्तुथा यंज॒स्व दे॒वान् दे॒वापे॑ ह॒विषा॑ सपयं ४	
आ॒ष्टि॒षेणा॑ हो॒त्रमु॑पि॒निपी॑दन् दे॒वापि॑दे॒वसु॑मतिं चि॒कित्वा॑न् ।	
स उ॒त्त॑र॒माद॑धरं समु॒द्रम॑पो दि॒व्या अ॑सृजद्व॒र्ष्या अ॑भि ५	
अ॒स्मिन् त॑स॒मद्रे॑ अ॒धुत्त॑रास्मि॒न्नापो॑ दे॒वेभि॑र्निर्वृता अति॒पठ॑न् ।	
ता अ॒द्रव॑न्ना॒ष्टि॒षेणे॑न सृ॒ष्टा दे॒वापि॑ता प्र॒पिता॑ मू॒क्षिणी॑षु ६ [१२]	
यद्दे॒वापिः श॑तंनवे पु॒णेहि॑तो हो॒त्राय॑ वृ॒तः कृ॑पय॒न्नदी॑धेत ।	
दे॒वभृ॑तं वृ॒ष्टि॒वनि॑ ररा॒णो बृ॒हस्प॑तिर्वाच॒मस्मा॑ अयच्छत ७	
यं त्वा दे॒वापिः शु॑शु॒चानो॑ अ॒ग्न आ॒ष्टि॒षेणा॑ म॒नुष्यः॑ स॒मधि॑ ।	
वि॒श्वेभि॑र्दे॒वैरनु॑मद्यमानः प्र पु॒जन्य॑मीरया वृ॒ष्टि॒मन्त॑म् ८	
त्वां पू॒र्व क॑र्षया गी॒भिरी॑यन् त्वा॒मध्वे॑षु पु॒रुह॑त वि॒श्वे ।	
स॒हस्रा॑ण्यधि॒रथान्य॑स्म आ नो॑ य॒ज्ञं रो॑हि॒द्वश्वा॑प याहि ९	
ए॒तान्य॑ग्रे नव॒तिन॑व॒ त्वे आ॑हु॒तान्य॑धि॒रथा॑ स॒हस्रा॑ ।	
तेभि॑र्वध॒स्व त॒न्वः शू॒र पूर्वा॑ दि॒वो नो॑ वृ॒ष्टि॒मिषि॑तो रि॒रीहि॑ १०	
ए॒तान्य॑ग्रे नव॒ति स॒हस्रा॑ सं प्र यच्छ वृ॒ष्ण इ॒न्द्राय॑ भा॒गम् ।	
वि॒द्वान् प॑थ क॑तु॒शो दे॒वयाना॑न॒नर्प्या॑लानं वि॒वि दे॒वेषु॑ धेहि ११	
अ॒ग्रे बा॑ध॒स्व वि॒ सृ॒षो वि॒ दुर्ग॑हा ऽपामी॒वाम॑प॒ रक्षा॑सि मे॒ध ।	
अ॒स्मात् स॑मु॒द्राद्गृ॑ह॒तो वि॒वो नो॑ ऽप॒ा भु॑मान॒मुषं॑ नः सृ॒जेह १२ [१३] (११४१)	

(११)

१२ वज्रो वेत्थानसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप ।

कं न॑श्चि॒त्रमि॑षण्यामि चि॒कित्वा॑न् पृ॒थु॒रमा॑नं वा॒शं वा॑वृ॒ध॒र्ष्यम् ।	
क॒त त॑स्य दानु॒ शर्व॑सा॒ व्यु॑ष्टौ तक्ष॒द्र॒जं वृ॒त्रत॑र॒मपि॑न्वत १	
स हि॑ द्यु॒ता वि॒द्युता॑ वेति॒ साम॑ पृ॒थुं यो॑नि॒मस॑रत्वा स॒साद॑ ।	
स स॒नीलि॑भिः प्रस॒हानो॑ अ॒स्य भ्रा॑तु॒न क॑ते स॒मर्थ॑स्य मा॒याः २ (११४१)	

स बाजं यातापदुष्वकु यन् त्वर्षाता परि पदन् सन्निप्यन् । अनर्वा यच्छतदुरस्य वेदो ब्रह्मिष्ठद्वैतं अमि उपसा भूत	३
स युह्योऽवनीर्गोण्वां ऽऽ जुहोति प्रधन्यासु मभिः । अपात्रो यन्न युज्यासां ऽऽथा द्राण्यश्वास ईरते घृतं वाः	४
स रुद्रेभिरशस्तवार कश्वा हिवी गर्यमांरअवद्य आगाति । वस्त्रस्य मन्ये मिथुना विवर्त्री अन्नमभीत्यागेदयन्मुपायन्	५
स इहासं तुवीरवं पतिर्दन् पल्लक्षं त्रिशीर्षाणं दमन्यन् । अस्य त्रितो न्योजसा वृधानो विपा वराहमयोअग्रया हन्	६ [१४]
स ब्रह्मणे मनुष ऊर्ध्वमान आ साविषदशमानाय शरुम् । स नृत्तमा नहुषोऽस्मत् सुजातः पुरोऽभिनदहेन दस्युहन्त्ये	७
सो अभियो न यवस उवृन्त्यन् क्षयाय गातुं विद्वज्जां अस्मे । उप यत सीवृदिन्दुं शरीरः इयंनोऽयोपाप्तिहेन्ति दस्यून	८
स बाधतः शवसानेभिरस्य कुत्साय शृण्वं कूपणे परादात । अयं कविर्मनयच्छस्यमानमत्कं यो अस्य सन्नितो नृणाम	९
अयं दशस्यन् नर्योभिरस्य वृम्भो वृत्रेभिर्वरुणो न मायी । अयं कनीनं क्रतुपा अवेद्यभिमीतारुं यश्चतुष्पात	१०
अस्य स्तोमैभिरांशिज क्रजिश्वा ब्रजं दूरयद्वृषभेण पिपोः । मुत्वा यद्यजतो वृद्धयद्वीः पुरं इयानो अभि वर्षसा भूत	११
एवा महो असुर वक्षथाय वस्त्रकः पाद्विरूपं सर्पदिन्दम् । स इयानः कर्गति स्वस्तिमस्मा इपमूर्जं सुक्षिति विश्वमाभोः	१२ [१५] (१५३)

(१००)

[नवमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १००-११२]

१२ दुवस्युर्वान्दनः । विश्वे देवाः । जगती, १२ अष्टपु ।

इन्द्र हव्यं मघवन् त्वादिद्भुज इह स्तुतः सुतपा बोधि नो वृधे । वृत्रेभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे	१
मराय सु भरत भागमृत्वियं प्र वायवे शुचिपे क्रन्ददिष्टये । गौरस्य यः पर्यसः पीतिमानश आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे	२ (११५५)

आ नो देवः सविता साविषद्वयं कृज्यते यजमानाय सुन्वते ।
यथा देवान् प्रतिभूषेम पाकव—दा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ३
इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु विश्वहा राजा सोमः सुवितस्याध्वेतु नः ।
यथायथा मित्रधितानि संकृधु—रा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ४
इन्द्र उक्थेन शर्वसा परुदं धृ बृहस्पते प्रतरीतास्यायुषः ।
यज्ञो मनुः प्रमतिनः पिता हि कृ—मा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ५
इन्द्रस्य नु सुकृतं देव्यं सहा ऽग्निर्गृहे जरिता मेधिरः कविः ।
यज्ञश्च भूद्विदथे चारुरन्तम आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ६ [१६]

न वो गुहा चक्रम भृग् दुष्कृतं नाविष्यं वसवा देवहेळनम् ।
मार्किनो देवा अनृतस्य वर्षस आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ७
अपामीवां सविता साविषद्वयं—स्वरीय इदं सेधन्वद्वयः
ग्रावा यज्ञ मधुषुदुच्यतं बृह—दा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ८
ऊर्ध्वो ग्रावा वसवाऽस्तु सोतग् विश्वा द्वेषांसि सनुतयुषेत ।
स नो देवः सविता पायुरीड्य आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ९
ऊर्जं गावो यवमे पीवो अजन कृतस्य याः मदने कोशे अकुध्वे ।
तनूरव तन्वा अस्तु भेषज—मा सर्वतातिमदिति वृणीमहे १०
कनुप्रावा जग्ता शर्वतामव इन्द्र इन्द्रा प्रमतिः सुतावताम् ।
पूर्णमूर्ध्निद्वयं यस्य सिक्तय आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ११
चित्रस्तं भानुः कंतुपा अभिष्टिः सन्ति स्पृधो जग्णिप्रा अधृष्टाः ।
रजिष्ठया रज्या पश्व आ गो—स्तूतूपति पर्ययं दुवस्युः १२ [१७] [११६५]

(१०१)

१० बुधः सौर्यः । विश्वे देवा, ऋन्विजो वा । त्रिष्टुप् ४. ६ गायत्री ५ बृहती ९. १२ जगती ।

उद्ध्वध्वं समनसः सखायः समग्निमिन्ध्वं बृहवः सनीलाः ।
वृधिक्रामग्निमुषसं च देवी—मिन्द्रावतोऽवसे नि ह्वये वः १
मन्द्रा कृणुध्वं धिय आ तनुध्वं नार्वमरिज्जपरणीं कृणुध्वम् ।
इष्कृणुध्वमायुधार् कृणुध्वं प्राञ्चं यज्ञं प्र णयता सखायः २ (११६७)

युनक्त सीरा वि युगा तनुध्वं कृतं योनौ वपतंह बीजम् ।	
गिरा च ध्रुष्टिः सर्भरा असंज्ञा नदीय इत सृण्यः एकमेयात	३
सीरा युञ्जन्ति कवयां युगा वि तन्वतं पृथक् । धीरां देवेषु सुमनया	४
निराहावान कृणातन सं वरत्रा दधातन ।	
सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वयं सुपेकमनुपक्षितम्	५
इष्कृताहावमवतं सुवरत्रं सुपेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम्	६ [१८]
प्रीणीताश्वान् हितं जयाथ स्वस्तिवाहं रथमित कृणुध्वम् ।	
द्रोणाहावमवतमश्मचक्र—मंसत्रकोशं सिञ्चता नृपाणाम्	७
व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सीव्यध्वं बहुला पृथूनि ।	
पुरः कृणुध्वमार्यसीरधृष्टा मा वः सुसोच्चमसो दहेता तम्	८
आ वो धियं यज्ञियां वर्त ऊतय देवा देवी यंजतां यज्ञियामिह ।	
सा नो दुहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गाः	९
आ तू विञ्च हरिमीं द्रोणपस्थे वाशीभिस्तक्षताश्मन्मयीभिः ।	
परि प्वजध्वं दशं कश्वाभि—रुमे धुरौ प्रति वह्निं युनक्त	१०
उभे धुरौ वह्निरपिन्दमानो ऽन्तर्यानिव चरति द्विजानिः ।	
यनस्पतिं वन आस्थापयध्वं नि पू दधिध्वमस्वनन्त उत्सम्	११
कपृन्नरः कपुथमुदधातन चोदयत खुदत वाजंसातये ।	
निष्टिद्रयः पुत्रमा च्यावयोतय इन्द्रं सवार्ध इह सोमपीतये	१२ [१९] (११७७)

(१८९)

१९ मुत्रलो भाग्यंश्चः । द्रुघण, इन्द्रो वा । त्रिष्टुप्: १, ३, १२ बृहती ।

प्र ते रथं मिथूकृत—मिन्द्रोऽवतु धृष्णुया ।	
अस्मिन्नाजौ पुरुहूत भवाप्ये धनमुक्षेषु नोऽव	१
उत स्म वातो वहति वासो अस्या अधिरथं यवजयत सहस्रम् ।	
रथीरभून्मुद्रुलानी गर्विष्ठी भरे कृतं व्यचदिन्द्रसेना	२
अन्तर्यच्छ जिघांसतो वज्रमिन्द्राभिदासतः ।	
दासस्य वा मघवन्नार्यस्य वा सनुतर्यवया वधम्	३ (११८०)

उद्गो हृदमपिब्रज्जहंपाणः कूटं स्म तुह्युभिमातिमेति ।

प्र मुष्कभारः श्रय इच्छमानो ऽजिरं बाह्व अभरन् सिषामन ४

न्यकन्दयन्नुपयन्त एन—ममेहयन् वृषभं मध्य आजेः ।

तेन सूभर्वं शतवत सहस्रं गवां मुर्दलः प्रधने जिगाय ५

ककद्वे वृषभो युक्त आसी—दवावचीन सारथिरस्य केशी ।

दुर्धयुक्तस्य द्रवतः सहानम ऋच्छन्ति प्मा निष्पदो मुद्गलानीम् ६ [२०]

उत प्रधिमुर्दहन्नस्य विद्वा—नुपायुनृग्वसंगमत्र शिक्षन् ।

इन्द्र उदावत पतिमघ्याना—मरंहत पद्याभिः ककुद्मान ७

शुनमपूराव्यचरन् कपर्दी वरत्रायां दार्यान् ह्यमानः ।

नृम्णानि कृण्वन् बहवे जनाय गाः पस्पशानस्तविषीरधत् ८

इमं तं पश्य वृषभस्य युञ्जं काष्ठाया मध्ये द्रुघणं शयानम् ।

यन् जिगाय शतवत सहस्रं गवां मुर्दलः पृतनाज्येषु ९

आगे अघा को न्वि—त्था ददशं यं युञ्जन्ति तम्वा स्थापयन्ति ।

नास्मै तृणं नावुकमा भर—न्युत्तंगे धुरो बहति प्रदेदिशत १०

परिवृक्तेव पतिविद्यमानट् पीप्याना कृचक्रेणैव मिश्रन् ।

एषेप्या चिद्वध्या जयेम सुसङ्गलं सिनवदस्तु मातम् ११

त्वं विश्वस्य जगत्—श्वश्रुगिन्द्रासि चक्षुषः ।

वृषा यद्वाजिं वृषणा सिपाससि चोदयन् बाधिणा युजा १२ [२१](११८९)

(१०३)

११ ऐन्द्रोऽप्रतिरथः । इन्द्रः, ४ बृहस्पतिः, ११ अग्वा देवी, १३ मरुतो वा । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

आशुः शिशानो वृषभो न भीमा घनाघनः क्षोभणश्चरपणीनाम् ।

संकन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत साकमिन्द्रः १

संकन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण द्रुश्यवनेन धुष्णुना ।

तदिन्द्रेण जयत तत् महध्वं युधो नर इपुहस्तेन वृष्णा २

स इपुहस्तैः स निपङ्गिभिर्वशी स संस्पृष्टा स युध इन्द्रो गणेन ।

संसृष्टजित् सोमपा बाहुशर्धु—ग्रधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता ३ (११९१)

बृहस्पते परि कीया रथेन रक्षोहामित्रौ अपबार्धमानः ।	
प्रमञ्जन्तेनाः प्रमृणो युधा जयं—अस्माकं मेध्यविता रथानाम	४
बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः ।	
अभिवीरो अभिसत्वा सहोजा जत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित	५
गोत्रमिदं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमजम् प्रमृणन्तमार्जसा ।	
इमं सजाता अनु वीरयध्वमिन्द्रं सखायो अनु मं रमध्वम	६ [२२]
अभि गोत्राणि सहसा गाहमानाः ऽकुणो वीरः ज्ञानमन्युरिन्द्रः ।	
वृश्चयवनः पृतनाषाळयुध्योऽस्माकं सेना अवतु प्र युन्तु	७
इन्द्र आसा नेता बृहस्पति—दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।	
वृक्षेनानामभिमञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतां यन्वद्यम	८
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आश्रित्यानां मरुतां जघं उग्रम् ।	
महामनसा भुवनच्यवानां घोषो वृवानां जयतामुदस्थान	९
उद्धर्षय मघवन्नायुधा न्युत सत्त्वनां मामकानां मनोसि ।	
उद्धवहन् वाजिनां वाजिनां न्युद्धधानां जयतां यन्तु वापाः	१०
अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु ।	
अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्माकं देवा अवता हवेषु	११
अमीषां चित्तं प्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्यप्ये परंहि ।	
अभि प्रहि निर्वह हस्तु शोकै रन्धेन मित्रास्तमसा सचन्ताम	१२
प्रेता जयता नर इन्द्रो वः जमं यच्छतु ।	
उग्रा वः सन्तु बाहवो ऽनाधुष्या यथासथ	१३ [२३] (१००१)

(१०४)

११ अष्टको वैश्वामित्रः । इन्द्रः । विष्टुप ।

असावि सोमः पुरुहूत तुभ्यं हरिभ्यां यज्ञमुप याहि तूर्यम् ।	
तुभ्यं गिरो विप्रवीरा इयाना दधन्विर इन्द्र पिबां सुतस्य	१
अप्सु धूतस्य हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पृणस्व ।	
मिमिक्षुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वधस्व मदमुक्थवाहः	२
भोग्यां पीतिं वृष्ण इयमि सत्यां प्रये सुतस्य हव्यश्च तुभ्यम् ।	
इन्द्र धेनामिरिह मादयस्व धीमिर्विश्वामिः शच्या गृणानः	३ (११०५)

श्रिये ते पृथ्वीरुपसेवनी भू-च्छिद्रे दर्विर्गन्ताः । यया स्वे पात्रं सिञ्चस् उत १०
 ज्ञातं वा यदस्य प्रति त्वा सुमित्र इत्थान्तांहीमिन् इत्थान्तां ।
 आवा यदस्य हृत्यै कुत्सपुत्रं प्रावो यदस्य हृत्यै कुत्सवत्सम ११ [२७] (१२२६)

— (१०७) —

[अष्टाध्यायः ॥८॥ व० १-२७]

(१०८)

११ भृतांशः काट्यपः । अट्वनी । विट्टप ।

उभा उ नूनं तद्विदथ्यथे वि तन्वाथ धिया वस्त्रापमेव ।
 मधीचीना यातवे प्रमज्जिगः सुदिनं पृक्ष आ तंस्यथे १
 उष्टारं कर्षेषु श्रयथे प्रायाग्व स्वाद्या शामुश्रथः ।
 द्रुतं हि ष्टो यशसा जनेषु मापं स्थातं महिषवावृणानां २
 साकंपुजां शकुनस्यैव पक्षा एश्वेवं चित्रा यजुग गमिष्टम ।
 अग्निरिव देवयोर्दीविवासा परिजमानेव यजथः पुरुत्रा ३
 आपी वां अस्मे पितरं पुत्रां ग्रवं रुचा नृपतीं त्र्यं ।
 इयं पृष्टै किरणं भुज्यै श्रुष्टीवानेव हवमा गमिष्टम ४
 वसगेव पूष्यां शिम्बातां मित्रेवं कृता शतरा ज्ञातपन्ता ।
 वाजवोच्चा वयसा घर्म्यंष्टा मेषं वषा संपयांष्ट पुर्गिषा ५ [१]

मृण्येव जर्मरीं तुर्फरीं नैतांशं तुर्फरीं पर्फरीकां ।
 उवृण्यजेव जर्मना मवृरु ता मं जरावृजं मरायु ६
 पञ्चैव चर्चं जारं मरायु क्षत्रं वार्थेषु तर्तरीथ उग्रा ।
 क्रभू नापत खरमज्जा खरज्जुं वपुर्न पर्फरत क्षयद्रुणीणाम ७
 धर्मं मधु जठरं सनेरु भगेविता तुर्फरी फारिबारं ।
 एतरेवं चचरा चन्द्रनिणिं छानं क्रङ्गा मनन्यां न जर्मनी ८
 वृहन्तेव गम्भरेषु प्रतिष्ठां पादं गाधं तरंते विवाधः ।
 कर्णेव शासुरनु हि स्मराथोऽशं नो भजतं चित्रमप्रः ९
 आरुन्नेव मध्वरेयेथे सारधेव गर्धि नीचीनवारि ।
 कीनरेव स्वेदमासिष्विद्वाना क्षामेवोता सूयवसात संचेथे १०
 क्रध्याम स्तोमं सनुयाम वाजं मा नो मन्त्रं सरध्वोर्षं यातम ।
 यशो न पक्कं मधु गोप्वन्तरा भृतांशो अम्बिनोः काममप्राः ११ [२] (१२२५)

(१०७)

११ विष्य आहिरसः, दक्षिणा वा प्राजापत्या । दक्षिणा, दक्षिणादातारो वा ।
शिष्टुप्, ४ जगती ।

आविरभून्महि माघो न मेषां विश्वं जीवं तमसो निरमोचि ।
महि ज्योतिः पितृभिर्वृत्तमागा दुरुः पन्था दक्षिणाया अदशि १
उच्चा विवि दक्षिणावन्तो अस्थुर्ये अश्वदाः सह ते सूर्येण ।
हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासादाः सोम प्र तिगन्त आयुः २
देवीं पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो नहि ते पूणन्ति ।
अथा नरः प्रयतदक्षिणासो ऽवद्यभिया ब्रह्मः पूणन्ति ३
ज्ञातधारं वायुमकं स्वर्विदं नृचक्षसस्ते अभि चक्षते हविः ।
ये पूणन्ति प्र च यच्छन्ति संगमे ते दक्षिणां दुहते सप्तमातङ्गम् ४
दक्षिणावान् प्रथमो हृत एति दक्षिणावान् ग्रामणीरग्रमेति ।
तमेव मन्ये नृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवाय ५ [३]

तमेव ऋषिं तमु ब्रह्माणमाहु यज्ञन्यं सामगामुक्थशासम् ।
स शुक्रस्य तन्वो वेद तिस्रो यः प्रथमो दक्षिणया रराध ६
दक्षिणाश्वं दक्षिणा गां ददाति दक्षिणा चन्द्रमुत यद्विरण्यम् ।
दक्षिणाघ्नं वनुते यो न आत्मा दक्षिणां वर्म कृणुते विजानन् ७
न भोजा मध्वर्न न्यर्थमीयुर्न रिप्यन्ति न व्यथन्ते ह भोजाः ।
इदं यद्विश्वं भुवनं स्वर्ध्वं तत् सर्वं दक्षिणेभ्यो ददाति ८
भोजा जिग्युः सुरभिं योनिमग्रं भोजा जिग्युर्वध्वं या सुवासाः ।
भोजा जिग्युरन्तःपथं सुगया भोजा जिग्युर्थं अहूताः प्रयन्ति ९
भोजायाश्वं सं मृजन्त्याशुं भोजायास्ते कन्याः शुभ्रमाणा ।
भोजस्येदं पुंक्रिणीव वेष्टम परिपूकृतं देवमानेव चित्रम १०
भोजमश्वाः सुष्टुवाहो वहन्ति सुवृद्धयो वतंते दक्षिणायाः ।
भोजं दवासोऽवता भरेणु भोजः शत्रून्समनीकेषु जेता ११ [४] (११४६)

(१०८)

११ पणयोऽसुराः । सरमा देवता । २, ४, ६, ८, १०-११ सरमा देवशुर्ना ऋषिः ।
पणयो देवता । त्रिष्टुप ।

किमिच्छन्तीं सरमा प्रेदमानङ् दूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः ।
कास्मेहिंतिः का परितक्म्यासीत् कथं रसाया अतरः पयोसि १
इन्द्रस्य दूतीरिषिता चरामि मह इच्छन्तीं पणयो निधीन् वः ।
अतिष्कदो मियसा तन्न आवत् तथा रसाया अतरं पयोसि २
कीदृङ्किन्द्रः सरमं का हंशीका यस्येदं दूतीरसं पराकात् ।
आ च गच्छान्मित्रमेना दधामा—ऽथा गवां गोपतिर्नो भवति ३
नाहं तं वेदु दभ्यं दभत् स यस्येदं दूतीरसं पराकात् ।
न तं गृह्णन्ति स्रवतो गभीरा हता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ४
इमा गावः सरमे या ऐच्छुः परि त्रिवो अन्तान् सुभगे पतन्ती ।
कस्तं एना अव सृजादयुध्व्यु—तास्माकमायुधा मन्ति तिरमा ५ [५]

असेन्या वः पणयो वचांस्य—निषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः ।
अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृच्छात् ६
अयं निधिः सरमे अद्विबुध्नो गोभिरश्वेभिरसुभिर्नृप्यः ।
रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकु पदमलकुमा जगन्ध ७
एह गमन्नुष्यः सोमशिता अयास्यो अङ्गिरसो नवग्वाः ।
त एतमूर्धं वि भजन्त गोना—मथैतद्वचः पणयो वमन्ति ८
एवा च त्वं सरम आजगन्ध प्रबाधिता सहसा वैव्येन ।
स्वसारं त्वा कृण्वे मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ९
नाहं वेद भ्रातृवं नो स्वसृत्व—मिन्द्रो विवुरङ्गिरसश्च घोराः ।
गोकामा मे अच्छव्यन् यदाय—मपातं इत् पणयो वरीयः १०
दूरमित पणयो वरीय उद्रावो यन्तु मिनतीकृतन ।
बृहस्पतिर्यो अर्विन्नुभिर्गृह्णाः सोमो प्रावाण ऋषयश्च विप्राः ११ [६] (१२५७)

(१०९)

७ जुह्वन्नाजाया, ब्राह्मः ऊर्ध्वनाभा वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

तेऽवदन् प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषः ऽकुपारः सलिलां मातरिश्वा ।	
वीरुहंरास्तपं उग्रो मयोभू—रापां देवाः प्रथमजा क्रतेन	१
सोमो राजा प्रथमा ब्रह्मजायां पुनः प्रायच्छदहणीयमानः ।	
अन्वर्तिता वरुणा मित्र आमी—दुग्निहोता हस्तगृह्या निनाय	२
हस्तेनैव ग्राह्य आधिर्गस्या ब्रह्मजायेयमिति चदवोचन् ।	
न दूतार्यं प्रहो तस्य एषा तथा गच्छं गुपितं क्षत्रियस्य	३
देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे समक्षयस्तपसं ये निषिदुः ।	
भीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुधौ दधाति परमे व्योमन्	४
ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम ।	
तेन जायामन्वविन्दुर्बृहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः	५
पुनर्वै देवा अदधुः पुनर्मनुष्या उत ।	
राजानः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्वदुः	६
पुनर्दायं ब्रह्मजायां कृत्वा देवानि किल्बिषम् ।	
ऊर्जं पृथिव्या भक्तवायां—रुगायमुपासते	७ [७] (१०६४)

(११०)

११ जमदग्निर्भागवः, जामदग्न्यो रामो वा । आग्नीसूक्तं = (१ इधमः समिजोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्,

३ इहः, ४ बहिः, ५ देवीर्हाराः, ६ उपासानका, ७ देव्यां होतारो प्रचेतसां, ८ तिष्ठो देव्यः

समस्वतीळाभारन्यः, ९ त्यष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवा देवान् यजसि जातवेदः ।	
आ च वह मित्रमहश्चिक्त्वान् त्वं दूतः कविर्गंसि प्रचेताः	१
तनूनपात् पथ क्रतस्य यानान् मध्वा समन्त्रन्त्वैवया सुजिह्व ।	
मन्मानि धीमिरुत यज्ञमूधन् देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः	२
आजुह्वान ईडयो वन्द्यश्वा ऽऽ याह्यो वसुभिः सजोषाः ।	
त्वं देवानामसि यह्य होता स एनान् यक्षीषितो यजीयान्	३
प्राचीनं बहिः प्रक्षिपा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् ।	
भुं प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अर्वितये स्योनम्	४ (१०६८)

व्यचस्वतीरुर्विद्या वि श्रयन्तां पतिभ्यो न जनयः शुभ्रममानाः ।

देवीर्द्वाग्रे बृहतीर्विष्वमिन्वा कुंवेभ्यो भवत सुप्रायणाः

५ [८]

आ सुष्वयन्ती यजते उपाके उपासानक्तां मवतां नि योनौ ।

विष्ये योषणे बृहतीं सुरुक्मं अधि श्रियं शुक्रपिशां वधानि

६

वैष्या होतांरा प्रथमा सुवाचा मिमांसा यज्ञं मनुषो यज्ञध्ये ।

प्रचोदयन्ता विदथेषु कारु प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशां विज्ञानां

७

आ नां यज्ञं भारती तूयमि—त्वित्वा मनुष्वविह चतयन्ती ।

निम्नो देवीर्वाहिरेदं स्योनं सरस्वती स्वर्पसः सवन्तु

८

य इमे द्यावापृथिवी जनित्री रूपैरपिशाद्भुवनानि विश्वा ।

तमद्य होतरिणितो यजीयान कुवं त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्

९

उपावसुज त्मन्यां समन्त्रान् कुवानां पार्थ क्रतुथा हवीषि ।

वनस्पतिः शमिता कुवो अग्निः स्वदन्तु हव्यं मधुना घृतेन

१०

मद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञ—मग्निर्देवानामभवत् पुरोगाः ।

अस्य होतुः प्रविश्युतस्य वाचि स्वाहाकृतं हविर्दन्तु कुवाः

११ [९]

(१७७५)

(११६)

१० वैरूपोऽष्टादंष्टः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मनीषिणः प्र भग्ध्वं मनीषां यथायथा मतयः सन्ति नृणाम् ।

इन्द्रं सन्त्यैररयामा कृतेभिः स हि वीरो गिर्वणस्युर्विदानः

१

ऋतस्य हि सवसो धीतिरद्यौत सं गार्हियो वृषभो गोभिरानद्र ।

उर्वतिष्ठत तविषेण रवेण महान्ति चित् सं विव्याचा रजांसि

२

इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदु स हि जिष्णुः पथिकृत सूर्योय ।

आन्मेनां कृण्वन्नच्युतो भुवद्भोः पतिर्विवः सनजा अप्रतीतः

३

इन्द्रो मङ्गा महतो अर्णवस्य व्रतामिनादङ्गिरोमिर्गृणान् ।

पुरुणि चिचि तताना रजांसि नृधार यो धुरणं सत्यताता

४

इन्द्रो विषः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वा वेदु सर्वना हन्ति शुण्णाम् ।

मही चिद् द्यामातनात् सूर्येण चास्कम्भं चित् कम्भेनैव स्कभीयान्

५ [१०]

वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रमस्त—रद्वेषस्य शूशुवानस्य मायाः ।

वि धृष्णो अत्र धृषता जघन्था—ऽध्याभवो मघवन् बाह्वोजाः

६

(११८१)

सर्वन्त यदुषसः सूर्येण चित्रामस्य केतवां गमविन्दन् ।	
आ यन्नक्षत्रं दृष्टो विवो न पुनर्यतो नकिरद्धा नु वेद	७
हूरं किल प्रथमा जग्मुरासांमिन्द्रस्य याः प्रसवे समुरापः ।	
कं स्विदग्रं कं बुध आसांमापां मध्यं कं वा नूनमन्तः	८
सूजः सिन्धुर्गहिना जग्रसानां आदिशेताः प्र विविचे जवेन ।	
मुमुक्षमाणा उत या मुमुञ्चे ऽधेवेता न रमन्ते नितित्ताः	९
सधीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन् त्सनाज्जाग आसितः पुर्मिदासाम् ।	
अस्तमा ते पार्थिवा वसूँन्यस्मे जग्मुः सूनुता इन्द्र पूर्वाः	१० [११] (११८५)

(११०)

१० वैरूपो नमःप्रभेदः । इन्द्रः । त्रिशुप् ।

इन्द्र पिबे प्रतिकामं सुतस्य प्रातःसावस्तव हि पूर्वपीतिः ।	
हर्षस्व हन्तवे शूर शत्रूँनुक्थेमिष्टे वीर्याष्टे प्र ब्रवाम	१
यस्ते रथो मर्नसो जवीया नेन्द्र तेनं सोमपेयाय याहि ।	
तूयमा ते हरयः प्र द्रवन्तु येमियांसि वृषभिमर्न्दमानः	२
हरित्वता वर्चसा सूर्यस्य भ्रष्टं रूपैस्तन्वं स्पर्शयस्व ।	
अस्माभिरिन्द्र सखिभिर्हुवानः संधीचीनो मादयस्वा निषद्य	३
यस्य त्यत ते महिमानं मदेँज्विमं मही रोदसी नाविचिकाम् ।	
तदोक आ हरिभिरिन्द्र युक्तेः प्रियेभिर्याहि प्रियमन्नमच्छं	४
यस्य शश्वत पपिषाँ इन्द्र शत्रूँननानुकृत्या रणया चकथं ।	
स ते पुरंधिं तविषीमियति स ते मदाय सुत इन्द्र सोमः	५ [१२]
इदं ते पात्रं सनीवितमिन्द्र पिबा सोममना शतक्रतो ।	
पूर्ण आहावो मद्रिरस्य मध्वो यं विश्व इदमिहयन्ति देवाः	६
वि हि त्वामिन्द्र पुरुषा जनासो हितप्रयसो वृषभ ह्वयन्ते ।	
अस्माकं ते मधुमत्तमानीमा मुबन्तसर्वना तेषु हर्य	७
प्र त इन्द्र पूष्याणि प्र नूनं वीर्यां वोचं प्रथमा कृतानि ।	
सतीनमन्युश्मथायो अर्द्धि सुवेदनामकृणोर्ब्रह्मणे गाम्	८ (११९१)

नि पु सीद गणपते गुणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् ।

न ऋते त्वत् किंयते किं चनारे महामकं मधवञ्चित्रमर्ष

१,

अभिरूपा नो मधवन् नार्धमानान् तस्खे बोधि वसुपते सखीनाम् ।

रणं कृधि रणकृत् सत्यशुष्मा ऽभक्ते चिदा भंजा राये अस्मान्

१० [१३](१२९५)

(११३)

[वशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ११३-१२८]

१० वैरुपाः शतप्रभेदः । इन्द्रः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्दुवैरनु शुष्ममावताम् ।

यदैत कृण्वानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य क्रतुमौ अवर्षत

१

तमस्य विष्णुर्महिमानमोजसां ऽशुं दधन्वान् मधुनो वि रंजते ।

वेवेमिरिन्द्रो मघवा स्यावमि—वृत्रं जघन्वाँ अभवद्वरेण्यः

२

वृत्रेण यदहिना बिभ्रदायुधा समस्थिथा युधये शंसमाविदे ।

विश्वे ते अत्र मरुतः सह तमना ऽवर्धन्त्य महिमानमिन्द्रियम्

३

जज्ञान एव व्यबाधत स्पृधः प्रापश्यद्वीरो अभि पौंस्यं रणम् ।

अवृश्चदग्निमर्षं सुस्थदः सृज—दस्तभ्नाक्काकं स्वपस्यया पुधुम्

४

आदिन्द्रः सत्रा तर्विपीरपत्यत वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत ।

अवाभरद्वृषितो वज्रमायुसं शेवं मित्राय वरुणाय द्वाशुवे

५ [१४]

इन्द्रस्यात्र तर्विषीभ्यो विरपिदानं कषायतो अरंहयन्त मन्यवं ।

वृत्रं यदुग्रो व्यवृश्चदोजसा ऽपो बिभ्रतं तमसा परीवृतम्

६

या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेमिर्यतमानौ समीयतुः ।

भ्वान्नं तमोऽव दध्वसे हत इन्द्रो मृगा पूर्वहृतावपत्यत

७

विश्वे वेवासो अध वृष्ण्यानि ते ऽवर्धयन्त्सोमवत्या वचस्यया ।

रुद्धं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्मना ऽग्निर्न जग्मैस्ते

८

भूरि वक्षेभिर्वचनेमिक्रकमिः सख्येभिः सख्यानि प्र बोधत ।

इन्द्रो धुनि च चुयुरि च कुम्भय—अद्भुत्तामनस्या शृणुते कुम्भीतये

९

त्वं पुरुण्या मरा स्वभ्या येमिर्मैसं निवचनानि शंसन् ।

सुगेनिर्विभ्वा दुरिता तरेम विदो पु ण उर्विया गाधमद्य

१० [१५](१३०५)

(११४)

१० वैरूपः सार्धः तापसो घमो वा । विभ्ये देवाः । त्रिषुप्, ४ जगती ।

- धर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतु—स्नयोर्युष्टि मातरिष्वा जगाम ।
 त्रिवरूपयो दिधिषाणा अवेपन विदुर्वैवाः सहसामानयुक्तम् १
- तिष्ठा दृष्टाय निरंतीरुपासत दीर्घभूता वि हि जानन्ति वक्ष्यः ।
 तासां नि चिक्युः कवयो निदानं परेषु या गृह्येषु व्रतेषु २
- चतुष्कपदा युवनिः सुपेशा घृतपतीका वयुनीनि वस्ते ।
 तस्यां सुपर्णा वृषणा नि पदतु—यत्र देवा दधिं भागधेयम् ३
- एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेष्ट स इदं विश्वं भुवनं वि चष्टे ।
 नं पाकेन मनसापश्यमन्तित—स्तं माता रेव्हि स उ रेव्हि मातरम् ४
- सुपर्णं विप्राः कवयो वचोभि—रेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति ।
 छन्दोसि च दधता अध्वरेण ग्रहान्सोमस्य मिमते द्वादश ५ [१६]
- षट्त्रिंशोश्च चतुरः कल्पयन्त—छन्दोसि च दधत आद्वावृशम् ।
 यत्तं विमार्थं कवयो मनीष क्रैक्सामाभ्यां प्र रथं वर्तयन्ति ६
- चतुर्दशान्ये महिमानो अयं तं धीरा वाचा प्र णयन्ति सप्त ।
 आमानं तीर्थं क इह प्र वोच—द्येनं पथा प्रपिबन्ते सुतस्य ७
- सहस्रधा पञ्चदशान्युक्था यावद् द्यावापृथिवी तावदित तत् ।
 सहस्रधा महिमानः सहस्रं यावद्ब्रह्म विष्टितं तावती वाक् ८
- कच्छन्दसां योगमा वेदु धीरः को धिष्ण्यां प्रति वाचं पपाद् ।
 कमृत्विजामष्टमं शूरमाहु—हरी इन्द्रस्य नि चिकाय कः स्वित ९
- भूम्या अन्तं पर्येकं चरन्ति रथस्य धूर्षु युक्तासो अस्थुः ।
 भ्रमस्य न्यायं वि भजन्त्येभ्यो यदा यमो भवति हर्ष्ये हितः १० [१७] (१११५)

(११५)

९ वारिहस्य उपस्तुतः । अग्निः । जगती, ८ त्रिषुप्, ९ शकरी ।

- चित्र इच्छिशांस्तरुणस्य वक्षथो न यो मातरावप्येति धातवे ।
 अनूधा यदि जीर्जनदधा च नु ववक्षं सद्यो महिं कृत्यं चरन् १
- अग्निहं नाम धायि दक्षपस्तेमः सं यो वना युवते भस्मना कृता ।
 अभिप्रमुरा जुह्वा स्वध्वर इनो न प्रार्थमानो यवसे वृषा २ (१११०)

तं वो विं न वृषदं देवमन्धस इन्तुं प्रीथन्तं प्रवर्षन्तमणवम् ।
 आसा वक्षिं न शोचिषां विरिष्ठानं महिमतं न सुगजन्तमध्वनः ३
 वि यस्य ते जयसानस्योजर धक्षानं वाताः परि सन्नयच्युताः ।
 आ रणवासो युयुधयो न संखनं जितं नशान्तं प्र क्षिपन्तं इत्ययं ४
 स इवृग्निः कण्वतमः कण्वमखा उयः परस्यान्तरस्य तरुणः ।
 अग्निः पातु गृणतो अग्निः सृरी नग्निर्वेदानु तेषामर्वा नः ५ [१८]

वाजिन्तमाय सहस्रे सुपिड्य तृषु च्यवानां अनु जातवेदसे ।
 अनुदे चिरो धृषता वं संतं महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ६
 एवाग्निमर्तेः सह सूरिभिर्वसुः पृथ्व सहसः सूनरो नृभिः ।
 मित्रासो न ये सुधिता क्रतायवो द्यावो न द्युस्त्रभि मन्ति मानुषान् ७

ऊर्जो नपात सहसावन्निति त्वा पस्तुतस्य वन्दन्त वृषा वाक् ।
 त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा दार्घ्यां आयुः प्रतं वर्धनाः ८
 इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुताम् ऋषयोऽवोचन् ।
 तौ च पाहि गुणतश्च सृगिन् वषट्कृत्स्नियूध्वासं अनक्षन् नमो नम इत्यूध्वासो अनक्षन् ९ [१९]

(११६)

(१३४४)

९ स्थानेऽग्निवृत्तः स्यौराऽग्निवृत्तो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

पिबा सोमं महत इन्द्रियाय पिबा वृत्राय हन्तवे शविष्ठ ।
 पिब राये शक्ते हूयमानः पिब मध्वस्तुपदिन्द्रा वृषस्व १
 अस्य पिब क्षुमतः प्रस्थितस्येन्द्र सोमस्य वरमा सुतस्य ।
 स्वस्तिदा मनसा मादयस्वाऽर्वाचीनो रवेते सोमगाय २
 ममसुं त्वा विव्यः सोमं इन्द्र ममसु यः सुयते पार्थिवेषु ।
 ममसु येन वरिवध्वकथं ममसु येन निरिणासि शत्रून् ३
 आ द्विर्वा अमिनो यात्विन्द्रो वृषा हरिभ्यां परिषिक्तमन्धः ।
 गव्या सुतस्य प्रभृतस्य मध्वः सत्रा खेदामरुशहा वृषस्व ४
 नि तिग्मानि भ्राशयन् भ्राश्या न्यव स्थिरा तनुहि यातुजनाम् ।
 उग्रार्थं ते सहो बलं ददामि प्रतीत्या शत्रून् विगृहेषु वृश्वा ५ [२०] (१३५)

व्यथं इन्द्र तनुहि भवान्यो—जः स्थिरेव धन्वन्नोऽभिमातीः

अस्मद्भगवावृधानः सहोभि—रनिभृष्टस्तन्वं वावृधस्व

६

इदं हविर्मधवन् तुभ्यं रातं प्रति सञ्चाळहृणानो गृभाय ।

तुभ्यं सुतो मधवन् तुभ्यं पक्वोऽ—ऽर्द्धीन्द्र पिब च प्रस्थितस्य

७

अर्द्धीदिन्द्र प्रस्थितेमा हवीषि चनो दधिष्व पचतोत सोमम् ।

प्रयस्वन्तः प्रति हर्यामसि त्वा सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः

८

प्रेन्द्राग्निभ्यां सुवचस्याग्निभ्यामि—सिन्धाविव प्रेरयं नावमर्कैः ।

अथा इव परि चरन्ति देवा ये अस्मभ्यं धनदा उद्भिदध्र

९ [२१] (११३१)

(११७)

१ भिक्षुराक्षिरसः । धनाभदानं । त्रिष्टुप्, १-२ अगती ।

न वा उ देवाः क्षुधमिद्धं वदु—रुताशितमुप गच्छन्ति मृत्यवः ।

उतो रयिः पूणतो नोप दस्य—त्युतापूणन् भर्द्धितारं न विन्दते

१

य आधाय चकमानाय पित्वो—ऽन्नवान्सन् रंकितायोपजग्मुषे ।

स्थिरं मनः कृणुते सेवते पुरो—तो चित स मर्द्धितारं न विन्दते

२

स इन्द्रो जो यो गृह्वे ददा—त्यन्नकामाय चरते कुशार्य ।

अरमस्मै भवति यामहृता उतापरीषु कृणुते सखायम्

३

न स सखा यो न ददाति सख्यं सचाभुवे सचमानाय पित्वः ।

अपास्मात् प्रेषान्न तदोको अस्ति पूणन्तमन्यमरणं चिदिच्छेत्

४

पूणीयादिन्नाधमानाय तव्यान् द्रावीयांसमनु पश्येत् पन्थाम ।

ओ हि वतन्ते रथ्येव चका—ऽन्यमन्यमुप तिष्ठन्त रायः

५ [२२]

मोघमज्ञं विन्दते अप्रचेताः सत्यं ब्रवीमि वध इत् स तस्य ।

नार्यमणं पुण्यंति नो सखायं केवलाघो भवति केवलादी

६

कूषस्मिन् फाल आशितं कृणोति यन्नध्वानमप वृक्षक्ते चरिषिः ।

वदन् ब्रह्मावदतो वनीयान् पूणन्नापिरपूणन्तममि प्यात्

७

एकपाद्भूयो द्विपदो वि चक्रमे द्विपात् त्रिपादमभ्येति पश्चात् ।

चतुष्पादेति द्विपदामभिस्वरे संपश्यन् पक्ष्मीरुपतिष्ठमानः

८

(११७१)

समी चिद्धस्तौ न समं विविष्टः संमातरां चिन्नं समं दुहाते ।
यमबोधिन्नं समा वीर्याणि जाती चित सन्तौ न समं पृणीतः

९ [२६] (१३४२)

(११८)

९ उरुक्षय आमहीयवः । रक्षोहाऽग्निः । गायत्री ।

अग्ने हंसि न्यः । त्रिणं दीद्यन्मर्त्येष्व	।	स्वे क्षये शुचिन्न	१
उत्तिष्ठसि स्वाहुतो घृतानि प्रति मादसे	।	यत् त्वा सुचः समर्धिरन	२
स आहुतो वि रेंचते ऽग्निरीष्टिन्यो गिरा	।	सुचा प्रतीकमज्यते	३
घृतेनाग्निः समज्यते मधुप्रतीक आबुतः	।	रोचमानो विमावसुः	४
जरमाणः समिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन	।	तं त्वा हवन्त मर्त्याः	५ [२४]
तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्निं संपर्यत	।	अदाभ्यं गृहपतिम्	६
अदाभ्येन शोचिषा ऽग्ने रक्षस्त्वं दह	।	गोपा ऋतस्य दीदिहि	७
स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रयोष यातुधान्यः	।	उरुक्षयेषु दीद्यत्	८
तं त्वा गीभिर्रुक्षया हव्यवाहं समीधिरे	।	यजिष्ठं मानुषे जने	९ [२५] (१३५१)

(११९)

१३ ऐन्दो लवः । आत्मा (इन्द्रः) । गायत्री ।

इति वा इति मे मनो गामर्ध्वं सनुयामिति	।	कुवित् सोमस्यापामिति	१
प्र वाता इव दोधत् उन्मा पीता अयंसत्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	२
उन्मा पीता अयंसत् रथमश्वा इवाशवः	।	कुवित् सोमस्यापामिति	३
उप मा मतिरेस्थित वाथा पुत्रमिव प्रियम्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	४
अहं तष्टेव वन्धुं पर्यचामि हृदा मतिम्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	५
नहि मे अक्षिपच्छना—ऽच्छान्सुः पञ्च कृष्टयः	।	कुवित् सोमस्यापामिति	६ [२६]
नहि मे रोदसी उभे अन्यं पक्षं च न प्रति	।	कुवित् सोमस्यापामिति	७
अमि छां महिना भुव—मभीष्टं मां पृथिवीं महीम्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	८
हन्ताहं पृथिवीमिमं नि दधानीह वेह वा	।	कुवित् सोमस्यापामिति	९
ओषामित् पृथिवीमहं जह्नुनानीह वेह वा	।	कुवित् सोमस्यापामिति	१०
द्विवि मे अन्यः पक्षोऽथो अन्यमभीकृषम्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	११ (१३६२)

अहमस्मि महामहोऽभिन्नभ्यमुदीषितः । कुवित्र सोमस्यापामिति १२
गृहो याम्यरंकृतो वेवेभ्यो हव्यवाहनः । कुवित्र सोमस्यापामिति १३ [२७] (११६४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१२०)

१ आथर्वणो बृहद्विषः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तद्विदांस भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेष्टनृम्णः ।
सद्यो जज्ञानो नि र्गिणाति शङ्काननु यं विश्वे मनुन्यूमाः १
वावृधानः शर्वसा भूयीजाः शङ्कुदासाय मियसं दधाति ।
अव्यनञ्च व्यनञ्च सन्नि सं ते नवन्त प्रभृता मदेषु २
त्वे कतुमपि वृञ्चन्ति विश्वे द्विर्यदृते त्रिभ्वन्न्यूमाः ।
स्वादोः स्वादीयः स्वादुनां सृजा स—सदः मृ मधु मधूनाभि गोधीः ३
इति चिद्धि त्वा धना जयन्तं मदेमदं अनुमदन्ति विषाः ।
ओजीयो धृष्णा स्थिरमा तंनुष्य मा त्वा दभन् यानुधानां दुरेवाः ४
त्वया वयं शाश्वतं रणेण प्रपश्यन्ता युधेन्द्यानि भरि ।
चोदयामि त आयुधा ववोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयोमि ५ [१]
स्तुषेप्यं पुरुषर्षसमृश्व—मिनतममाप्यमाप्ययानाम् ।
आ वर्धते शर्वसा सप्त दानुन् प्र साक्षते प्रतिमानानि भरि ६
नि तर्हधिपेऽवर्षं परं च यस्मिन्नाविथावसा दुरोणे ।
आ मातरां स्थापयसे जिगत्सू अतं इनोपि कर्वरा पुरुणि ७
इमा ब्रह्म बृहद्विदां विवक्तीन्द्राय श्रुषमग्निः स्वर्षाः ।
महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजां दुरेश्व विश्वा अवृणोदप स्वाः ८
एवा महान् बृहद्विदो अथर्वाः ऽवाचन स्वां तन्वमिन्द्वमेव ।
स्वसारो मातृभिर्भ्वरीरिप्रा हिन्वन्ति च शर्वसा वर्धयन्ति च ९ [२] (११७३)

(१२१)

१० हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः । कः (प्रजापतिः) । त्रिष्टुप् ।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरकं आसीत् ।
स दाधार पृथिवीं द्यामृतेमां कस्मै वेवार्यं हविषा विधेम १
य आत्मदा बलदा यस्य विश्वं उपासते प्रक्षिपं यस्य वेवाः ।
यस्य द्यायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै वेवार्यं हविषा विधेम २ (११७५)

यः प्राणानां निमिषतो महित्वै—क इद्राज्ञा जगतां श्रमव ।	
य ईशो अस्य द्विपकुश्वतुप्पवुः कस्मै देवाय हविषां विधेम	३
यस्येमे ह्रिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रं रसया गृहाहुः ।	
यस्येमाः प्रदिशा यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषां विधेम	४
येन द्यौरुग्रा पृथिवी च हृळ्हा येन स्वः स्तभितं येन नाकः ।	
यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषां विधेम	५ [३]
यं कन्दर्वा अवंसा तस्तभान् अभ्यैक्षतां मनसा रजमाने ।	
यन्नाधि सूर उदितो विभाति कस्मै देवाय हविषां विधेम	६
आपो ह यद्वृहतीर्विश्वमायन गभं दधाना जनयन्तीरुग्रिम ।	
ततो देवानां समवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषां विधेम	७
यश्चिदापो महिना पर्यपर्यव दक्षं दधाना जनयन्तीर्यज्ञम ।	
यो देवेष्वधि देव एक आसीत् कस्मै देवाय हविषां विधेम	८
मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं सत्यधर्मा जनान् ।	
यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्जजान कस्मै देवाय हविषां विधेम	९
प्रजोपते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि पति ता बभूव ।	
यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम्	१० [४] (१३८३)

(१२२)

८ चित्रमहः ह्यसिष्ठः । अग्निः । जगताः १, ५ त्रिष्टुप् ।

वसुं न चित्रमहसं गृणीष वामं शेवमतीथिमद्विषण्यम् ।	
स रासते गुरुधो विश्वधायसो ऽग्निर्होता गृहपतिः सुवीर्यम्	१
जुषाणो अग्निं प्रति हर्य मे वचां विश्वानि विद्वान् वयुनानि सुकतो ।	
घृतनिणिग्निराणो गातुमेरय तव देवा अजनयन्तु व्रतम्	२
सप्त धामानि परियन्नमर्त्यो दाशहास्रधे सुकृते मामहस्व ।	
सुवीरेण रयिणाग्ने स्वाभवा यस्त आनन्द समिधा तं जुपस्व	३
यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविष्मन्त इच्छन्त सप्त वाजिनम् ।	
गृणन्त-ग्निं घृतपुष्टमुक्षणं पुणन्तं देवं पृणते सुवीर्यम्	४ (११८७)

त्वं दूतः प्रथमो वरेण्यः स हूयमानो असृताय मत्स्व ।

त्वां मर्जयन् मरुतो वृक्षपां गृह त्वां स्तोमेमिमृगं वि रुरुषुः

५ [५]

इधं दुहन्सुदुघां विश्वधांसं यजमिणे यजमानाय सुकतो ।

अग्ने घृतस्नुस्त्रिस्तानि दीद्य—द्वितिर्यज्ञं परियन्सुकतूयसे

६

त्वामिवृष्या उषसो व्युष्टिषु दूतं कृण्वाना अयजन्त मानुषाः ।

त्वां देवा महयाप्याय वावृधु—राज्यमग्ने निमृजन्तो अध्वरे

७

नि त्वा वसिष्ठा अहन्त वाजिनं गृणन्तो अग्ने विदधेषु वेषसः ।

रायस्पोषं यजमानेषु धारय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [६] (१३११)

(१२३)

८ वेनो भार्गवः । वेनः । त्रिष्टुप् ।

अयं वेनश्चोदयत् पृथिग्भ्रां ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने ।

इममपां संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रां मतिभीं रिहन्ति

१

समुद्राद्भूमिमुर्वियति वेनो नमोजाः पूष्टं हर्षयत्स्यं दर्शि ।

ऋतस्य सानावाधं विष्टपि भ्राट् समानं योनिमभ्यनूषत वाः

२

समानं पूर्वाग्निं वावगाना—स्तिष्ठन् वत्सस्यं मातरः सनीळाः ।

ऋतस्य सानावाधं चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः

३

जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रां मृगस्य घोषं महिषस्य हि गमन् ।

ऋतेन यन्तो अधि सिन्धुमस्थु—र्विदधन्ध्रवो असृतानि नाम

४

अप्सरा जारमुपसिम्बियाणा योषां बिभर्ति परमे ध्वोमन् ।

चरन् प्रियस्य योनिषु प्रियः सन् त्सीदत् पक्षे हिरण्यये स वेनः

५ [७]

नाकं सुपर्णमुप यत् पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा ।

हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्

६

ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाकं अस्थाय प्रत्यङ् चित्रा बिभ्रदुस्यायुधानि ।

वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नाम जनत प्रियाणि

७

द्वप्सः समुद्रमग्निं यजिगीति पश्यन् गृध्रस्य चक्षसां विषमन् ।

भानुः शुक्रेण शोचिषा चक्रान—स्तूतिर्यं चक्रे रजसि प्रियाणि

८ [८] (१३१२)

(१२४)

१ अग्निः, १, ५-९ अग्नि-वरुण-सोमाः । १ अग्निः, २-४ अग्नेरामाः, ५, ७-८ वरुणः;
६ सोमः, ९, इन्द्रः । जिष्णुप्, ७ जगती ।

इमं नो अष्ट उर्प यज्ञमेहि पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ।
असौ हव्यवाद्भुत नः पुरोगा ज्योगेव दीर्घं तम् आशायिष्ठाः १
अर्धेवाद्देवः प्रचता गुहा यन् प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि ।
शिवं यत् सन्तमशिबो जहामि स्वात सख्यादरणीं नाभिमेमि २
पश्यन्नन्यस्या अतिथिं वयाया कृतस्य धाम वि मिमे पुरुणि ।
शंसामि पित्रे असुराय शेव मयजियाद्यज्ञियं भागमेमि ३
बह्वीः समा अकरमन्तरस्मिन्निद्वं वृणानः पितरं जहामि ।
अग्निः सोमो वरुणस्ते चर्यवन्ते पर्यावर्द्धां तद्वाभ्यायन् ४
निर्माया उ त्वे असुरा अभूवन् त्वं च मा वरुण कामयामि ।
कृतेन राजन्नृतं विविञ्चन् मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ५ [९]

इयं स्वर्दिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्वान्तरिक्षम् ।
हनाव वृत्रं निरोहि सोम हविष्ठा सन्तं हविषा यजाम ६
कविः कवित्वा विवि रूपमार्सज दप्रभूती वरुणो निरपः सृजत ।
क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभ्रति ७
ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं संचन्ते ता ईमा क्षेति स्वधया मर्दन्तीः ।
ता ई विशो न राजानं वृणाना बीमत्सुवो अप वृत्रावतिष्ठन् ८
बीमत्सुनां सपुजं हंसमाहु रपां विद्यानां सख्ये चरन्तम् ।
अनुष्टुभमनु चर्षुर्यमाणमिन्द्रं नि चिकपुः कवयो मनीषा ९ [१०] (१४०८)

(१२५)

८ वागाम्भृणी । भात्मा । जिष्णुप्, ९ जगती ।

अहं रुद्रेमिर्वसुभिश्चराभ्यहमावित्यैरुत विश्वेदेवैः ।
अहं मित्रावरुणोमा बिभम्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोमा १
अहं सोममाह्नतं बिभम्यहं त्वष्टारभूत पूषणं भगम् ।
अहं दशमि द्रविणं हविष्मते सुधाव्येह यजमानाय सुन्वते २ (१४१०)
अ० ९१

अहं राष्ट्रीं संगमनीं वसूनां चिकितुषीं पथमा यज्ञियांनाम् ।
 तां मां देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यविशयन्तीम् ३
 मया सो अन्नमसि यो विपश्यति यः प्राणिति य ईं शृणोत्युक्तम् ।
 अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति भुधि भुत अद्विषं ते वदामि ४
 अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवेभिरुत मानुषेभिः ।
 यं कामये तंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ५ [११]

अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्मद्विषे शरव हन्तवा उ ।
 अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विविश ६
 अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन् मम योनिरप्स्वन्तः संमुद्रे ।
 ततो वि तिष्ठे भुवनान् विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोप स्पृशामि ७
 अहमेव वारं इव प्र वाभ्यां रभमाणा भुवनानि विश्वा ।
 एगं दिवा प्र एना पृथिव्यै तावती महिना सं बभूव ८ [१२] (१४१९)

(११६)

८ शिल्पिः कुल्लवर्हिषो, वामदेव्यांऽहोमुग्धा । विश्वे देवाः । उपरि द्वाद्विहती, ८ विश्वदुष्ट ।

न तमंहा न दुरितं देवासां अप्ट मर्त्यम् ।
 मजोषसां यमर्यमा मित्रो नयन्ति वरुणो अति द्विषः १
 तद्वि वयं वृणीमहे वरुण मित्रार्यमन् ।
 येना निरहंसा यूयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः २
 ते नूनं नोऽयमृतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 नयिष्ठा उ नो नेषणि पशिष्ठा उ नः पृषण्यति द्विषः ३
 यूयं विश्वं परि पाथ वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 युष्माकं शर्मणि प्रिये स्याम सुप्रणीतयोऽति द्विषः ४
 आदित्यासो अति स्निधो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 उग्रं मरुद्गीं रुद्रं हुवेमेन्द्रमग्निं स्वस्तयेऽति द्विषः ५
 नेतार ऊ षु णोस्तिरो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 अति विश्वानि दुरिता राजानश्चर्षणीनामति द्विषः ६
 शुनमस्मभ्यमृतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 शर्मं यच्छन्तु सप्रथ आदित्यासो यदीमहे अति द्विषः ७ (१४१९)

यथा ह त्वद्भसवो गौर्यं चित् एदि पिताममुञ्चता यजत्राः ।

एवो प्वस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तांयं प्रतरं न आयुः ८ [१३] (१४२४)

(१२७)

८ कुशिकः सौभरः, रात्रिर्वा भारद्वाजी । रात्रिः । गायत्री ।

रात्री व्यंहयदायती पुरुत्रा देव्याक्षमिः । विश्वा अधि श्रियांऽधित् ?
 ओषंषा अमर्त्या निवतो वृष्युद्धतः । ज्योतिषा बाधते तमः २
 निरु स्वसागमस्कृतो पसं देव्यायती । अपवृत् हासते तमः ३
 सा नो अद्य यस्या वयं नि ते यामन्नाविक्षमहि । वृक्षे न वसति वयः ४
 नि ग्रामासो अविक्षत नि पद्धन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासंश्चिदुर्थिनः ५
 यावया वृक्षं वृक्षं यवयं स्तनमूर्ध्वं । अथा नः सुतरां भव ६
 उप मा पापिशात तमः कृष्णं व्यक्तमस्थित । उप कृणव यातय ७
 उप ते गा उवाकर्कं वृणीष्व वृंहितर्दिवः । रात्रि स्तोमं न जिगृषे ८ [१४] (१४२२)

(१२८)

९ विहव्य आह्निरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

ममाष्टि वचो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुषेम ।
 मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम ?
 मम वृषा विहवे सन्तु सर्वे इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुगग्निः ।
 ममान्तरिक्षमुरुलोकमस्तु मह्यं वातः पवतां कामं अस्मिन् २
 मयि वृषा द्रविणमा यजन्तां मर्यादीरस्तु मयि देवहूतिः ।
 देव्या होतारो वनुषन्त पूर्वे ऽरिष्टाः स्याम तन्वा सुवीराः ३
 मह्यं यजन्तु मम यानि हव्या ऽऽकूतिः सत्या मनसो मे अस्तु ।
 एनो मा नि गां कतमच्छनाहं विश्वे देवासो अधि वोचता नः ४
 देवीः पलुर्वीरु नः कृणोत विश्वे देवास इह वीर्यध्वम ।
 मा होस्महि प्रजया मा तनुमिर्मा रधाम द्विपते सोम राजन् ५ [१५]

अग्नें सुन्युं प्रतिनुदन् परेषां मद्वधो गोपाः परि पाहि नस्त्वम ।

प्रत्यञ्चो यन्तु निगुतः पुनस्ते ईमेषां चितं प्रबुधां वि नेशत ६ (१४३८)

धाता धातृणां भुवनस्य यस्पतिर्वैवा ज्ञातारमभिमातिषाहम् ।

इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिर्वैवाः पान्तु यजमानं न्यथात् ७

उरुव्यचा नो महिषः शर्म यंस कुस्मिन् हवे पुरुहूतः पुरुक्षुः ।

स नः प्रजार्थं हयंश्च मृच्छयेन्द्र मा नो रीरिषो मा परा दाः ८

ये नः सपत्ना अप ते भवन्तिवन्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान् ।

वसवो रुद्रा आद्रित्या उपतिस्पृशं मोग्यं चत्तारमधिराजमकन् ९ [१६] (१४४१)

(१२९) [एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० १२९-१५१]

७ प्रजापतिः परमेष्ठो । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप् ।

नासदासीन्नो सदासीत् तदानीं नासीद्वज्रो नो व्योमा परो यत् ।

किमावरीवः कुह कस्य शर्म—अम्भः किमासीद्गहनं गभीरम् १

न मृत्युरासीद्वृमृतं न तर्हि न रात्र्या अह्न आसीत् प्रकेतः ।

आनीद्वचातं स्वधया तदेकं तस्माद्भान्यन्न पुरः किं चनास २

तम आसीत् तमसा गूळहमग्रं ऽप्रकेतं सलिलं सर्वमा इदम् ।

तुच्छयेनाभ्वपिहितं यदासीत् तपस्वस्तन्महिनाजायतैकम् ३

कामस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रतः प्रथमं यदासीत् ।

सतो बन्धुमसति निर्वविन्दन् हृदि प्रतीप्या कवयो मनीषा ४

तिरश्चीना विततो रुमिरेषा—मधः स्विदासीद्वृपरि स्विदासीदन् ।

रेताधा आसन् महिमानं आसन् त्वधा अवस्तात् प्रयतिः पुरस्तात् ५

को अन्द्रा वेवु क इह प्र वोचत् कुत आजात् कुत इयं विस्पृष्टिः ।

अर्वाग्वेवा अस्य विसर्जनेना—ऽथा को वेवु यत आबभूव ६

इयं विस्पृष्टिर्यत आबभूव यदि वा वृधे यदि वा न ।

यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन् त्सो अह्न वेवु यदि वा न वेद ७ [१७] (१४४८)

(१३०)

७ यज्ञः प्रजापत्यः । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यो यज्ञो विश्वतस्तन्नुभिस्तत् एकंशतं देवकर्मभिरायतः ।

इमे वयन्ति पितरो य आंययुः प्र व्याप वयेत्वास्ते तते १ (१४४९)

- पुमो एनं तनुत उत कृणन्ति पुमान् वि तने अधि नाके अग्निम ।
 इमे मयुखा उप सेवुरु सतः सामानि चक्रुस्तमराणयोनव २
- कासीत प्रमा प्रतिमा किं निदान—माज्यं किमासीत परिधिः क आसीत ।
 छन्दः किमासीत प्रउगं किमुक्थं यद्देवा तुवमयजन्त विश्वे ३
- अग्नेर्गायत्र्यभवत मयुग्वो—ष्णिहया सविता सं बभूव ।
 अनुष्टुभा सोम उक्थेमहस्वान् बृहस्पतेर्बृहती वाचमावत ४
- विगणिमज्जावरुणयोरभिप्री—निन्द्रस्य त्रिष्टुबिह भागो अह्नः ।
 विश्वान् देवाः ऋगत्या विवेश तेन चाक्लृप् ऋषयो मनुष्याः ५
- चाक्लृप्ते तेन ऋषयो मनुष्या यज्ञं ज्ञाते पितरो नः पुराणे ।
 पश्यन् मन्ये मनसा चक्षसा तान् य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे ६
- सहस्तोमाः सहछन्दस आव्रतः सहप्रमा ऋषयः सप्त देव्याः ।
 पूर्वेषां पन्थामनुहृदय धीरा अन्वालेभिरे रथ्याः न रथीन ७ [१८] (१४५५)

(१३१)

७ सुकीर्तिः काश्रीयनः । इन्द्रः, ४-५ अभिवनौ । त्रिष्टुप्, ५ अनुष्टुप् ।

- अप प्राच इन्द्र विश्वा अमित्रा—नपापांचो अभिभूते नुदस्व ।
 अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तव शर्मन् मर्दम १
- कुविबुद्ध यवमन्तो यवं वि—द्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियुय ।
 इहेहेषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृत्तिं न जग्मुः २
- नहि स्थूयन्तुथा यातमस्ति नात श्रवो विविदे संगमपुं ।
 गव्यन्त इन्द्रं सहयाय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ३
- युवं सुरार्ममश्विना नमृचावासुर सचा ।
 विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम ४
- पुत्राजिव पितरावश्विनोमे—न्द्रावधुः कार्ययर्कसनाभिः ।
 पत सुरामं व्यपिबुः शर्चीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक् ५
- इन्द्रः सुत्रामा स्वर्वा अवोभिः समृद्धीको भवतु विश्ववेदाः ।
 बाधमा द्वेषो अभयं कृणोत सुवीर्यस्य पतयः स्याम ६ (१४६१)

तस्य वयं सुमता यजियस्या—ऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।

स सुत्रामा स्ववाँ इद्रो अस्मे आराचिद द्वेषः सनुतयुयोतु

७ [१९] (१४६९)

(१३२)

७ शकपूतो नामधेयः । मित्रावरुणौ, १ द्युभूम्यश्विनः । विराड्भूषा, १ न्यङ्कुसारिणी,

२, ६ प्रस्तावपशक्तिः, ७ महासतोवृहती ।

इजानमिद द्यौर्गतावसु गीजानं भूमिरभि प्रभृषणि ।

इजानं वेवावश्विना वभि सुभैरेवधताम

१

ता वाँ मित्रावरुणा धारयत्क्षिती सुषुन्नेषितत्वता यजामसि ।

युवोः क्राणाय सस्यै रभि प्याम रक्षसः

२

अधा चिन्नु यद्विधिषामहे वा मभि प्रियं रेकणः पत्यमानाः ।

वृद्धा वा यत् पुष्यति रेकणः सम्भारन् नकिरस्य मघानि

३

असावन्वो अंसुर स्यूत द्यौस्त्वं विश्वेषां वरुणामि राजा ।

मूर्धा रथस्य चाकन् नैतावतैनसान्तकधृक्

४

अस्मिन्त्वे इतच्छकपूत एनो हिते मित्रे निर्गतान् हन्ति वीरान् ।

अवावां यन्द्वात तनूष्ववः मियासु यजियास्ववा

५

युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौनं भूमिः पर्यसा पुषुतनि ।

अव प्रिया दिदिष्टन् सुरो निनिक रश्मिभिः

६

युवं ह्यप्नराजावसीदत तिष्ठद्वथं न धृषदं वनर्षदम् ।

ता नः कणूकयन्ती नृमेधस्तत्रे अहंसः सुमेधस्तत्रे अहंसः

७ [२०] (१४६९)

(१३३)

७ सुदाः पैत्रवनः । इन्द्रः । शक्रः, ४-६ महापशक्तिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्रो प्वस्मै पुरोरथ मिन्द्राय श्रुपमंचत ।

अभीकं चिदु लोककृत संगे समत्सु वृत्रहा ऽस्माकं बोधि चोषिता

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

१

त्वं सिन्धूरवासृजो ऽधराचो अहन्नहिम् ।

अशत्रुरिन्द्र जज्ञिषे विश्वं पुष्यसि वार्यं तं त्वा परि प्वजामहे

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

२

(१४७१)

वि बु विश्वा अरातयो ऽर्यो नशन्त नो धियः ।

अस्तासि शत्रवे वधं यो न इन्द्र जिघांसति या ते रातिर्विर्वसु

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

३

यो न इन्द्रामितो जनों वृकायुराविर्वशति ।

अधस्पदं तमीं कृधि विबाधो असि सासहि नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ४

यो न इन्द्रामिवांसति सनामिर्यश्च निपत्यः ।

अव तस्य बलं तिर महीव द्यौरध त्मना नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ५

व्यमिन्द्र त्वायवः सखित्वमा रंभामहे ।

कृतस्य नः पथा नया ऽति विश्वानि दुरिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ६

अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र तां शिक्ष या दोहते प्रति वरं जरित्रे ।

अच्छिद्रोष्ठी पीपयद्यथा नः सहसंधारा परसा मही गौः

७ [२१] (१४७६)

(१३४)

७, १-६ (पूर्वाधेय) मान्धाता यौवनाश्वः, ६ (उत्तरार्धेय)- ७ गोधा ऋषिका । इन्द्रः ।

महापशक्तिः, ७ पंक्तिः ।

उभे यविन्द्र रोदसी आपपाधोषा इव ।

महान्तं त्वा महीनां सभ्राजं चर्षणीनां कुंवी जनित्रयजीजन ऋद्रा जनित्रयजीजनत् १

अव स्म कुह्णायतो मर्तस्य तनुहि स्थिरम् ।

अधस्पदं तमीं कृधि यो अस्मौ आविर्वशति कुंवी जनित्रयजीजन ऋद्रा जनित्रयजीजनत् २

अव त्या वृहतीरिषो विश्वश्चन्द्रा अमित्रहन् ।

शशीभिः शक्र धनुही न्द्र विश्वामिकृतिभिर्कुंवी जनित्रयजीजन ऋद्रा जनित्रयजीजनत् ३

अव यत् त्वं शतक्रतु विन्द्र विश्वानि धूनुषे ।

रधि न सुन्वते सचा सहस्रिणीमिकृतिभिर्कुंवी जनित्रयजीजन ऋद्रा जनित्रयजीजनत् ४

अव स्वेवा इवामितो विश्वक् पतन्तु विद्युषः ।

वृषीया इव तन्तवो व्युस्मर्तु दुर्मतिर्कुंवी जनित्रयजीजन ऋद्रा जनित्रयजीजनत् ५

वृषीं ह्यङ्गुशं यथा शक्तिं बिमर्षि मन्तुमः ।

पूर्वेण मघवन् पवा ऽजो वयां यथा यमो कुंवी जनित्रयजीजन ऋद्रा जनित्रयजीजनत् ६

नकिर्विवा मिनीमसि नकिरा योपयामसि मन्त्रभुत्यं चरामसि ।

पक्षेमिरपिक्क्षेमि रत्रामि सं रंभामहे

७ [२२] (१४८१)

(१३५)

७ कुमारो यामयः । यमः । अनुष्टुप् ।

यस्मिन् वृक्षे सुपलाशे वृषैः संपिबते यमः ।

अत्रा नो विरपतिः पिता पुराणां अनु वेनति

१

पुराणां अनुवेनन्तं चरन्तं पापयामया । असूयस्त्रयं चाकशं तस्मां अस्पृह्यं पुनः २

यं कुमारं नव रथं मचकं मनसाकृणोः । एकैषं विश्वतः प्राञ्च मपश्यन्नधि तिष्ठसि ३

यं कुमारं पार्वतयो रथं विप्रैर्भ्युस्परि । तं सामानु पार्वतं समितो नाव्याहितम् ४

कः कुमारमजनय द्रथं को निर्वर्तयत् । कः स्वित्र तद्वद्य नो ब्रूयादनुदेयी यथामर्षः ५

यथामर्षवदनुदेयी ततो अग्रमजायत । पुरस्ताद्गुह्य आततः पश्चात्तिरणं कृतम् ६

इदं यमस्य सार्धं देवमानं यदुच्यते ।

इयमस्य धर्म्यते नाळी रथं गीमिः परिष्कृतः

७ [२३] (१४९०)

(१३६)

[७] १ जूतिः, २ वातरज्जुतिः, ३ विप्रज्जुतिः, ४ कृषाणकः, ५ करिकतः, ६ एतदः, ७ कृष्यष्टः

(एते वातरज्जुना मुनयः) । केरिनः= अग्नि-सूर्य-वायवः । अनुष्टुप् ।

केश्यं विं केशी विषं केशी विमर्ति रोदसी ।

केशी विश्वं स्वर्द्धो केशीदं ज्योतिरुच्यते

१

मुनयो वातरज्जुनाः पिशङ्गा वसते मला ।

वातस्यानु धार्जि यन्ति यहेबासो अविक्षत

२

उन्मविता मोनेयेन वार्तो आ तस्थिमा वयम् ।

शरीरेवृक्षाकं यूयं मर्तोसो अमि पश्यथ

३

अन्तरिक्षेण पतति विश्वां रूपावचाकशत ।

मुनिर्दिवस्यदेवस्य सौकृत्याय सत्ता हितः

४

वातस्याम्बो वायोः सत्ता ऽथो वृषेष्ठो मुनिः ।

उभौ समुद्रावा क्षेत्रे यश्च पूर्वं उतापरः

५

अप्सरसां गन्धर्वाणां मृगाणां चरणे चरन् ।

केशी केतस्य विद्वान् तस्मां स्वादुर्सदिन्तमः

६

वायुरस्मा उपामन्थत् पिनिष्टि स्मा कुनन्तमा ।

केशी विषस्य पात्रेण यदुदेणापिबत् सह

७ [२४] (१४९७)

(१३७)

७, १ अग्निः, २ कश्यपः, ३ गौतमः, ४ अत्रिः, ५ विश्वामित्रः, ६ जमदग्निः,

७ वसिष्ठः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः ।	
उतागश्चकुर्वं देवा देवा जीवयथा पुनः ।	१
द्वाविमौ वार्ता वात आ सिन्धोरा परावतः ।	
वक्षं ते अन्य आ वातु पगन्यो वातु यद्रपः ।	२
आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद्रपः ।	
त्वं हि विश्वभेषजो देवानां दूत ईर्यसे	३
आ त्वागमं शन्तातिभि रथो अरिष्टतातिभि	
वक्षं ते भद्रमामर्षं परा यक्षं सुवामि ते	४
त्रार्यन्तामिह देवा त्त्रार्यतां मरुतां गणः ।	
त्रार्यन्तां विश्वा भूतानि यथायमरुपा असन्	५
आप इद्वा उ भेषजी रापो अमीवचातनीः ।	
आपः सर्वस्य भेषजी स्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम्	६
हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वा वाचः पुगेगवी ।	
अनामयित्नुभ्यां त्वा ताभ्यां त्वोप स्पृशामसि	७ [२५] (१५०४)

(१३८)

६ अङ्ग आरवः । इन्द्रः । जगती ।

तव त्य इन्द्र सख्येषु बह्व्य ऋतं मन्वाना व्यदर्शिरुर्वलम् ।	
यत्रा दशस्यक्षुप्तो रिणक्षपः कुत्साय मन्मज्ञह्यश्च कुंसर्यः	१
अवांसृजः प्रस्वः श्वश्चर्यो गिरी नुदाज उक्षा अपिबा मधु प्रियम् ।	
अवर्धयो वनिनो अस्य वंससा शुशोच सूर्यं ऋतजोतया गिरा	२
वि सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं विवो विवृतासाय प्रतिमानमार्गः ।	
इच्छानि पिशोरसुरस्य मायिन इन्द्रो व्यास्यच्चकुर्वौ ऋजिर्भवा	३
अनाधृष्टानि धृषितो व्यास्य क्षिधीरवेवौ अमृणव्यास्यः ।	
मासेव सूर्यो वसु पुयमा वदे गृणानः शङ्खैरगृणाद्विकर्मता	४ (१५०८)

अयुंद्भसेनो विश्वा विमिन्वता दशद्विज्जहा तुज्यानि तेजते ।
 इन्द्रस्य वज्रादविभेदमिश्रयः प्राक्रामच्छुन्यूरजहादुषा अनः ५
 एता त्वा ते श्रुत्यानि केवला यदेक एकमकृणोरयज्ञम् ।
 मासां विधानमवधा अधि द्यवि त्वया विभिन्नं भरति ग्रधि पिता ६ [२६] (१५१०)

(१३९)

६ देवगन्धर्वो विश्वावसुः । सविता, ४-६ आत्मा । त्रिष्टुप् ।

सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात् सविता ज्योतिरुदयं अजस्रम् ।
 तस्यै पुषा प्रसवे याति विद्वान् त्संपश्यन् विश्वा भुव्नानि गोपाः १
 नृचक्षा एष द्विवो मध्य आस्त आपमिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् ।
 स विश्वाचीरग्नि चण्डे घृताचीं रन्तरा पूर्वमपरं च केतुम् २
 गयो बुध्नः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चण्डे शचीभिः ।
 देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थी समरे धनानाम् ३
 विश्वावसुं सोम गन्धर्वमापो ददृशुषीस्तद्वतेना व्ययन ।
 तद्वन्वैदिन्द्रो रारहाण आसां परि सूर्यस्य परिधीरंपश्यत ४
 विश्वावसुरग्नि तन्नो गृणानु त्रिव्यो गन्धर्वो रजसो विमानः ।
 यद्रा वा सत्यमत यन्न विद्म धियो हिन्वानो धिय इन्नो अव्याः ५
 सन्निमविन्वृच्चरणे नदीना मपावृणोदुरो अश्मवजानाम् ।
 प्रासां गन्धर्वो अमृतानि वोच विन्द्रो दक्षं परि जानावृहीनाम् ६ [२७] (१५१६)

(१४०)

६ अग्निः पाथकः । अग्निः । सतोवृहती, १-२ विष्टारपङ्क्तिः, ६ उपविष्टाज्योतिः ।

अग्रे तव श्रवो वयो महिं भ्राजन्ते अर्चयो विभावसो ।
 बृहद्भानो शर्वसा वार्जमुक्थ्यं । दधासि द्वागुषे कवे १
 पावकर्वचाः शुक्रर्वचा अनूनवचा उर्वियसि मानुता ।
 पुत्रो मातरां विचरन्नुपावसि पूजस्त्रि रोदसी उमे २
 ऊर्जो नपाजातवेदः सुशस्तिमि मन्दस्व धीतिमिहितः ।
 त्वे इष्टः सं दधुभूरिवर्षस श्रिजोतयो वावजाताः ३ (१५१९)

इरज्यन्नग्निं प्रथयस्व जन्तुभिर्—रस्मे रायों अमर्त्य ।	
स वर्धतस्य वर्षुषो वि राजसि पूणक्षि सानसिं कर्तुम्	४
इष्कर्तारमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तं राधसो महः ।	
रातिं वामस्य सुभगां महीमिधं दधासि सानसिं रयिम्	५
क्रतावानं महिषं विश्ववर्धत—मग्निं सुभार्य दधिरे पुरो जनाः ।	
भृत्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा देव्यं मानुषा युगा	६ [२८](१५२२)

(१४१)

६ अग्निस्तापयः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अग्ने अच्छा ववुह नः प्रत्यङ् नः सुमनां भव ।	
प्र नो यच्छ विशस्पते धनदा असि नस्त्वम	१
प्र नो यच्छत्वयमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः ।	
प्र वेवाः प्रोत सूनृता रायो वेवी वर्दातु नः	२
सोमं राजानमवसे ऽग्निं गीर्भिर्हवामहे ।	
आकित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्	३
इन्द्रवापू बृहस्पतिं सुहवेह हवामहे ।	
यथा नः सर्व इज्जनः संगत्यां सुमना असत्	४
अर्यमणं बृहस्पति—मिन्द्रं दानाय चोदय ।	
वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम्	५
त्वं नो अग्ने अग्निमि—र्बह्यं यज्ञं च वर्धय ।	
त्वं नो वेवतातये रायो दानाय चोदय	६ [२९](१५२८)

(१४२)

८ शार्ङ्गाः— १-२ जरिता, ३-४ द्रोणः, ५-६ सारिस्तुक्तः, ७-८ स्तम्भमिश्रः । अग्निः ।

त्रिष्टुप्, १-२ जगती, ७-८ अनुष्टुप् ।

अयमग्ने जरिता त्वे अमृद्वपि सहसः सुनो नमः न्यवस्थाप्यम् ।	
मद्रं हि शर्म त्रिवक्तृयमस्ति त आरे हिंसानामपं विद्युमा कृधि	१
प्रवत् तं अग्ने जर्निमा पितृयतः साचीव विश्वा मुवन्ता न्यृञ्जसे ।	
प्र सप्तवः प्र सनिबन्त नो धियः पुरश्चरन्ति पशुपा इव त्मना	२ (१५३०)

उत वा उ परि वृणक्षि बप्स—द्वहोरस उलपस्य स्वधावः ।	
उत खिल्या उर्वराणां भवन्ति मा ते हेति तविषीं चुकुधाम	३
यदुद्धतो निवतो यासि बप्सत पृथगेषि प्रगार्थिनीव सेना ।	
यदा ते वार्तो अनुवार्ति शोचि—वर्सेव इमभ्रं वपसि प्र भूम	४
प्रत्यस्य श्रेणयो ददृश्र एकं नियानं बहवो रथांसः ।	
बाहू यदग्ने अनुमर्तुजानो न्यङ्कुत्तानामन्वेपि भूमिम्	५
उत् ते गुप्ता जिहतामुत् ते अर्चि—रुत् ते अग्ने शशमानस्य वाजाः ।	
उच्छ्वश्चस्व नि नेम वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसंवः सदन्तु	६
अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् ।	
अन्यं कृणुष्वेतः पन्थां तेन याहि वशां अनु	७
आयने ते परायणे दूषां रोहन्तु पुष्पिणीः ।	
हृदाश्च पुण्डरीकाणि समुद्रस्य गृहा इमे	८ [३०] (१५३६)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-७९]

(१५३)

८ अग्निः सारथ्यः । अश्विनो । अनुष्टुप् ।

त्यं चिदत्रिमृतजुग—मर्थमश्वं न यातव ।	
कक्षीर्वन्तं यवी पुना रथे न कृणुथा नवम्	१
त्यं चिदश्वं न वाजिनं मरणवो यमन्त ।	
हृच्छं ग्रन्थि न वि प्यत—मन्त्रिं यविंस्तुमा रजः	२
नरा दंसिंष्टावत्रये शुभ्रा सिपांसतं धियः ।	
अथा हि वां विवो नरा पुनः स्तोमो न विशंस	३
चिते तद्वां सुराधसा रातिः सुमतिराश्विना ।	
आ यन्नः सदनं पृथौ समनं पर्यथो नरा	४
युवं भ्रूयुं समुद्र आ रजसः पार ईङ्क्षितम् ।	
यातमच्छा पतत्रिभिर्नासत्या मातर्यं कृतम्	५
आ वां सुभेः शंयू ईव मंहिंष्टा विश्ववेदसा ।	
समस्मे भूषतं नरो—त्सं न पिप्युषीरिषः	६ [१] (१५४२)

(१४४)

६ नाक्षर्यः सुपर्णः, यामायन ऊर्ध्वकुशानो वा । इन्द्रः । गायत्री, २ बृहती,
५ सतोबृहती, ६ विष्टारणकृतिः ।

अयं हि ते अमर्त्य इन्दुरत्यो न पत्यते । दक्षो विश्वार्युर्वधसे १
अयमस्मासु काव्यं ऋभुर्वज्रो दास्वते ।
अयं बिभर्त्यूर्ध्वकृशानं मर्द—मृभुर्न कृत्यं मर्दम् २
घृषुः श्येनाय कृत्वन् आसु स्वासु वंसगः । अब वीधेद्वहीशुवः ३
यं सुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्र आभरत । ज्ञतचक्रं योऽह्यो वर्तनिः ४
यं ते श्येनश्चारुमवूकं पदाभर—दूकणं मानमन्धसः ।
एना वयो वि तार्योर्युजीवस एना जांगार बन्धुतां ५
एवा तदिन्द्र इन्दुना वेषेषु चिन्द्वारयाते महि-त्यजः ।
क्त्वा वयो वि तार्योर्युः सुकतो क्त्वायमस्मदा सुतः ६ [२] (१५४८)

(१४५)

६ इन्द्राणी । सपत्नीबाधनम् (उपनिषत्) । अनुष्टुप्, ६ पङ्क्तिः ।

इमां स्तनाभ्योर्बधि वीरुधं बलवत्तमाम् ।
यया सपत्नीं बाधते यया संविन्दते पतिम् १
उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति ।
सपत्नीं मे परा धम पतिं मे केवलं कुरु २
उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।
अथा सपत्नी या ममा—ऽधरा साधराभ्यः ३
नह्यस्या नाम गुभ्यामि नो अस्मिन् रमते जने ।
परमिव परावतं सपत्नीं गमयामसि ४
अहमस्मि सहमाना ऽथ त्वमसि सासहिः ।
उभे सहस्वती भूत्वी सपत्नीं मे सहावहै ५
उप तेऽधां सहमाना—ममि त्वाधां सहीयसा ।
मामनु प्र ते मनो वत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ६ [३] (१५५४)

(१४६)

देयेरम्भदो देवमुनिः । अरण्यानी । अनुष्टुप् ।

अरण्यान्यरण्या—न्यसौ या प्रेव नश्यसि ।

कथा ग्रामं न पृच्छसि न त्वा भीरिव बिन्दतीऽ १

वृषारवाय वदति यदुपावति चिच्छिकः ।

आघादिभिरिव धावर्य—अरण्यानिर्महीयते २

उत गाव इवाद् न्युत वेरमेव दृश्यते ।

उतो अरण्यानिः सायं शंकटीरिव सर्जति ३

गामङ्गैष आ ह्वयति दार्वङ्गैषो अपावधीत ।

वसन्नरण्यान्यां साय—मकुक्षदिति मन्यते ४

न वा अरण्यानिर्हं न्युन्यश्चेन्नाभिगच्छति ।

स्वादोः फलस्य जग्धवार्यं यथाकामं नि पद्यते ५

आन्ननगन्धिं मुरभिं बह्वन्नामकृषीवलाभ ।

प्राहं मृगाणां मातरं—अरण्यानिर्मशसिषम् ६ [४] (१५६०)

(१४७)

५ सुवेदाः क्रोरीषि । इष्टः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

अत्ते दधामि प्रथमार्यं मन्यवे ऽहन्यद्वृत्रं नर्यं विवेरपः ।

उभे यत्त्वा भवंतो रोदसी अनु रेजति शुष्मात् पृथिवी चिद्विवः १

त्वं मायाभिरनवद्य मायिनं श्वस्यता मनसा वृत्रमर्दयः ।

त्वामिन्नरो वृणते गर्विष्टिषु त्वां विश्वासु हव्यास्विष्टिषु २

पेषु चाकन्धि पुरुहूत मुरिषु वृधासो ये मघवन्नानशर्मघम् ।

अर्थन्ति तोकै तनये परिष्टिषु मेधसाता वाजिनमह्वये धने ३

स इक्षु रायः सुभृतस्य चाकन—न्मदं यो अस्य रंह्यं चिकेतति ।

त्वावृधो मघवन् वृश्वध्वरो मक्षू स वाजं भरते धना नृभिः ४

त्वं शर्धाय महिना गृणान उरु कृधि मघवन्नगन्धि रायः ।

त्वं नो मित्रो वरुणो न मायी पित्वो न इस्म दयसे विमृक्ता ५ [५] (१५६५)

(१४८)

५ पृथुर्वेभ्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुधाणासं इन्द्रं स्तुमसि त्वा संसवासंश्च तुविनुष्णं वार्जम् । आ नो भर सुवितं यस्य चाकन त्मना तना सनुयाम त्वाताः ।	१
ऋष्वस्वामिन्द्र शूर जातो दासीर्विहाः सूर्येण सहाः । गुहां हिते गुह्यं गूळहमप्सु बिभ्रुमसि प्रस्रवणे न सोमंम	२
अयो वा गिरौ अभ्यर्चं विद्रा नृषीणां विप्रः सुमार्तिं चक्रानः । ते स्याम ये रणयन्त सोमैरेनोत तुभ्यं रथोळ्ह भक्षैः	३
इमा ब्रह्मेन्द्र तुभ्यं शंसि दा नृभ्यो नृणां शूर शत्रुः । तेभिर्भवं सकतुर्येषु चाकन्नोत त्रायस्व गृणत उत स्तीन	४
भुधी हवमिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वुन्यस्याकिः । आ यस्ते योनिं घृतवन्तमस्वा रुमिर्न निक्षेद्रैवयन्त वक्राः	५ [६] (१५७०)

(१४९)

५ अर्चन् हंरण्यस्तूपः । सविता । त्रिष्टुप् ।

सविता यन्त्रेः पृथिवीमरम्णा दस्कम्भने सविता ग्रामहंहन । अश्वमिवापुक्षन्नुनिमन्तरिक्षं मृतूर्ते बद्धं सविता समुद्रम्	१
यत्रा समुद्रः स्कभितो व्यौन दपो नपात् सविता तस्य वेद । अतो मूरत आ उत्थितं रजो ऽतो द्यावापृथिवी अग्रथेताम	२
पृथ्वेः सुव्यवृज्जत्र मर्मत्यस्य भुवनस्य भुना । सुपर्णो अङ्ग सवितुर्गक्रमान् पूर्वी जातः स उ अस्यानु धर्म	३
गार्वं इव ग्रामं यूयुधिरिवाम्भान् वाभेवं वत्सं सुमना दुहाना । पतिरिव जायाममि नो न्येतु धर्ता दिवः सविता विश्ववारः	४
हिरण्यस्तूपः सवितुर्यथा त्वा ऽऽङ्गिरसो जुह्वे वाजं अस्मिन । एवा त्वार्चस्त्वसे वन्दमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागराहम्	५ [७] (१५७५)

(१५०)

५ मृळीको वासिष्ठः । अग्निः । बृहती, ४-५ उपरिष्टाज्ज्योतिः, ४ जगनी वा ।

समिद्धश्चित् समिध्यसे कुवेभ्यो हव्यवाहन । आवित्यै रुद्रेर्वसुमिर्न आ गहि मृळीकायं न आ गहि	१ (१५७६)
--	----------

इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।	
मतीसस्त्वा समिधान हवामहे मृत्वीकार्य हवामहे	२
त्वामु जातवदसं विश्ववारं गृणे धिया ।	
अग्ने देवाँ आ वह नः प्रियव्रतान मृत्वीकार्य प्रियव्रतान्	३
अग्निदेवो देवानां भवत पुरोहितो ऽग्निं मनुष्याः कथयः समीधिर ।	
अग्निं महो धनसातावहं हुँव मृत्वीकं धनसातये	४
अग्निरग्निं भरद्वाजं गर्विष्ठिरं प्रार्वक्षः कण्वं वसवस्युमाहवे ।	
अग्निं वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृत्वीकार्य पुरोहितः	५ [८] (१५८०)

(१५१)

५ अद्वा कामायनी । अद्वा । अनुष्टुप् ।

अद्वायामिः समिध्यते अद्वायां हृत्यते हविः ।	
अद्वां भगस्य मूर्धनि वचसा वेदयामसि	१
प्रियं अद्वे ददतः प्रियं अद्वे दिदासतः ।	
प्रियं भोजेषु यज्वस्वि—दं मं उन्नितं कृधि	२
यथा देवा असुरेषु अद्वामुग्रेषु चक्रिरे ।	
एवं भोजेषु यज्वस्वि—स्माकमुन्नितं कृधि	३
अद्वां देवा यजमाना वायुगोषा उपासते ।	
अद्वां हवद्व्य—याकूत्या अद्वायां विन्दते वसु	४
अद्वां प्रातर्हवामहे अद्वां मध्यविनं परि ।	
अद्वां सूर्यस्य निमृचि अद्वे अद्वापयेह नः	५ [९] (१५८५)

(१५२)

[द्वादशोऽनुष्ठाकः ॥११॥ सू० १५१-१९१]

५ द्वादशो भारद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

ज्ञास इत्था महाँ अस्य—मित्रसादो अनुतः ।	
न यस्य हन्यते सखा न जीर्यते कदा चन	१
स्वस्तिदा निशस्पति—वृत्रहा विमृषो वशी ।	
वृषेन्द्रः पुर एतु नः सोमपा अमयंकुरः	२ (१५८७)

वि रक्तो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू रज ।	
वि मुन्युमिन्द्र वृत्रह भूमिर्त्रस्यामिदासतः ।	३
वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः ।	
यो अस्मौ अमिदास त्यधे रं गमया तमः ।	४
अयेन्द्र द्विषतो मनो ऽप जिज्यासतो वधम् ।	
वि मुन्योः शर्म यच्छ वरीयो यवया वधम् ।	५ [१०] (१५९०)

(१५३)

५ वेद्यजामय इन्द्रमातरः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रवन्तीरपस्युव इन्द्रं जातमुपासते । मेजानासः सुवीर्यम् ।	१
त्वमिन्द्र बलादधि सहसो जात ओजसः । त्वं वृषन् वृषेदसि ।	२
त्वमिन्द्रासि वृत्रहा व्यन्तिर्क्षमतिरः । उद् द्यामस्तभ्ना ओजसा ।	३
त्वमिन्द्र सजोषस मर्क विमर्षि बाह्वोः । वज्रं शिशान ओजसा ।	४
त्वमिन्द्रमिभूरसि विश्वा ज्ञानान्योजसा । स विश्वा भुव आमवः ।	५ [११] (१५९५)

(१५४)

५ यमी वैवस्वती । भावदुलभम् । अनुष्टुप् ।

सोम एकैभ्यः पवते घृतमेक उपासते ।	
येभ्यो मधु प्रधावन्ति तौश्विदेवारि गच्छतात् ।	१
तर्पसा ये अनाधुव्यास्तर्पसा ये स्वर्ययुः ।	
तपो ये चक्रिरे महस्तौश्विदेवारि गच्छतात् ।	२
ये युध्वन्ते प्रधनेषु शूरासो ये तनूत्यजः ।	
ये वा सहस्रदक्षिणास्तौश्विदेवारि गच्छतात् ।	३
ये चित् पूर्वं क्रतुसाप क्रतावान् क्रतावृधः ।	
पितृन् तर्पस्वतो यम तौश्विदेवारि गच्छतात् ।	४
सहस्रणीथाः कवयो ये गोपायन्ति सूर्यम् ।	
कवीन् तर्पस्वतो यम तपोजो अपि गच्छतात् ।	५ [१२] (१६००)

(१५५)

५ शिरिम्बिटो भारद्वाजः । अलक्ष्माम्नम् २-३ ब्रह्मणस्पतिः, ५ विम्बे देवाः । अनुष्टुप् ।

अगणि क्राणे विकटे गिरिं गच्छ सदान्व ।	
शिरिम्बिटस्य सत्वमि—स्तेमिद्वा चातयामसि	१
चतो इतश्चत्तामुतः सर्वा भूणान्यारुषी ।	
अराव्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णशृङ्गोद्वृषन्निहि	२
अदो यद्वाकृ पृवते सिन्धोः पारं अपूरुपम् ।	
तदा रभस्व दुर्हणो तेन गच्छ परस्तरम्	३
यद्ध प्राचीरजगन्तो—रो मण्डूरधाणिकीः ।	
हता इन्द्रस्य शस्त्रवः सर्वे बुद्धव्याशयः	४
परीमे गार्मनयत पर्यग्निमह्वत ।	
वेवैवैकत भवः क इमाँ आ दधर्षति	५ [१३] (१६०५)

(१५६)

५ केतुराज्ञयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं हिन्वन्तु नो धियः सतिमाशुमिवाजिषु	। तेन जेष्म धनं धनम् १
यया गा आकरामहे सेनयाग्ने तवोत्या	। तां नो हिन्व मघर्तये २
आग्नें स्थूरं रथिं भरं पृथुं गोमन्तमश्विनम्	। अङ्घ्रिं खं वर्तया पणिम् ३
अग्ने नक्षत्रमजर—मा सूर्यं रोहयो विवि	। दधज्ज्योतिर्जनेभ्यः ४
अग्नें केतुर्विशामसि प्रेष्टः श्रेष्ठ उपस्थसत	। बोधां स्तोत्रे वयो दधत ५ [१४] (१६१०)

(१५७)

५ भुवन आत्यः, साधना वा भावनः । विम्बे देवाः । श्लिषदा त्रिष्टुप् ।

इमा नु कं भुवना सीषधामे—न्द्रश्च विम्बं च देवाः	१
यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चा—ऽऽवित्यैरिन्द्रः सह चीकृत्प्राति	॥ १॥ २
आवित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भि—रस्माकं भूत्वविता तनुनाम	३
हत्वार्यं देवा असुरान् यक्षार्यन् देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः	॥ २॥ ४
प्रत्यञ्चमर्कमनयच्छचीभि—रादित स्वधामिषिरां पर्यपश्यन्	॥ ३॥ ५ [१५] (१६१५)

(१५८)

५ चक्षुः सौर्यः । सूर्यः । गायत्री, २ स्वरद ।

सूर्यो नो विवस्पातु वातो अन्तरिक्षात् । अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः १	
जोषा सवितर्यस्य ते हरः शतं सुवो अहंति । पाहि नो विद्युतः पतन्त्याः २	
चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्न उत पर्वतः । चक्षुर्धाता दधातु नः ३	
चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विष्ये तनूभ्यः । सं चेदं वि च पश्येम ४	
सुसंहर्षा त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य । वि पश्येम नृचक्षुभ्यः ५	[१६] (१६२०)

(१५९)

६ पालोमी शची । शची (आत्मानं तुष्टाय) । अनुष्टुप् ।

उक्सौ सूर्यो अगा—कुप्यं मामको भगः ।	
अहं तद्भिद्भिला पति—मभ्यसाक्षि विषासहिः १	
अहं केतुरहं मूर्धा ऽहमुद्रा विवार्चनी ।	
ममेवमु क्रतुं पतिः सेहानाया उपार्चरेत् २	
मम पुत्राः शत्रुहणो ऽथो मे दृहिता विराट् ।	
उताहमस्मि संजया पत्न्यौ मे श्लोकं उत्तमः ३	
येनेन्द्रो हविषा कृत्य—मवदं द्युम्युत्तमः ।	
इदं तद्वकि देवा असपत्ना किलाभुवम ४	
असपत्ना सपत्नशी जयन्त्यभिभूवरी ।	
आवृक्षमन्यासां वर्चो राधे अस्थेयसामिव ५	
समजेषमिमा अहं सपत्नीरभिभूवरी ।	
यथाहमस्य वीरस्य विराजानि जनस्य च ६	[१७] (१६२६)

(१६०)

५ पूरणो वैश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

लीमस्याभिर्बयसो अस्य पाहि सर्वथा वि हरी इह मुञ्च ।	
इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन् तुभ्यमिमे सुतासः १	
तुभ्यं सुतास्तुभ्यमु सोत्वांस—स्वा गिरः स्वाड्या आ ह्वयन्ति ।	
इन्धेवमद्य सर्वान् जुषाणो विम्बस्य विद्वो इह पाहि सोमम् २	
य उज्ञाता मनसा सोममस्मै सर्वहृदा देवकामः सुनोति ।	
न गा इन्द्रस्तस्य परा वधाति प्रज्ञास्तमिच्छाकमस्मै कृणोति ३	(१६२९)

अनुस्पष्टो भवत्येषा अंशः यो अस्मै खान न मुनोति सोमम् ।

निस्त्रौ मधवा न दधाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः

४

अश्वायन्तो गृधयन्तो वाजयन्तो हवामहे त्वोपगन्तवा उ ।

आभूपन्तस्तं मुमर्तो नवायां वयमिन्द्र त्वा ह्यनं हुविम

५. [१८] (१६३१)

(१६१)

५ राजापत्या यक्ष्मनाशन । इन्द्राग्ना, राजयक्ष्मघ्नं वा । विश्वेषु, ५ अनुस्पष्ट ।

मुश्चामि त्वा हविषा जीवनाय कर्मजातयक्ष्माभुन राजयक्ष्मा ।

प्राहिर्नुग्राह यदि वृतदेने तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्षतमेनम्

१

यदि क्षितायुर्वादि वा यरेता यदि मृत्योरनिर्गन्तं नीन एव ।

तमा हंगमि निर्गन्तेरुपस्था दम्पापमेनं शतशारदाय

२

सहस्राक्षेण शतशारदेन शतायुषा हविषाहर्षमेनम् ।

शतं यथेमं शरदा नयानीन्द्रो विश्वस्य दुरितस्य पागम

३

ह्यनं जीव शरदा वधमानः शतं हेमन्ताच्छतम् वसन्तान् ।

शतमिन्द्राग्नी संविदा बृहस्पतिः शतायुषा हविषेण पुनर्दुः

४

आहार्यं त्वार्धिदं त्वा पुनर्गताः पुनर्नव ।

सर्वाङ्गं सर्वं ते चक्षुः सर्वमार्युश्च तदविदम्

५. [१९] (१६३६)

(१६२)

६ ब्राह्मो रक्षोहा । रक्षोहा । अनुस्पष्ट ।

ब्रह्मणाग्निः संविदानो रक्षोहा बाधतामिति ।

अमीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये

१

यस्ते गर्भमर्षाश दुर्णामा योनिमाशये ।

आयन्ते ब्रह्मणा सह निष्कृव्यादमनीनशत

२

यस्ते हन्ति पुतयस्ते निष्कृन्तुं यः सरीसृपम् ।

ज्ञातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

३

यस्ते दुर्म निहरत्यन्तरा दंपती शये ।

योनि यो अन्तरग्रेहिह तमितो नाशयामसि

४

यस्त्वा भ्राता पतिर्भुत्वा जारो भुत्वा निषद्यते ।

पूजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

५

(१६४१)

यस्त्वा स्वप्नेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते ।

प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

६ [२०] (१६४२)

(१६३)

६ विवृष्टा काश्यपः । यश्मनाशनम् । अनुष्टुप् ।

अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कणाभ्यां द्युबुकादधि ।

यक्ष्मं शीर्षेण्यं मस्तिष्कां जिह्वायां वि वृहामि ते १

ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीकसाभ्यो अनुक्यात ।

यक्ष्मं दोण्यं मसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते २

आन्त्रेभ्यस्ते भुजाभ्यां वनिष्ठाहं दयादधि ।

यक्ष्मं मर्तस्त्राभ्यां यक्रः प्लाशिभ्यां वि वृहामि ते ३

ऊरुभ्यां ते अर्श्वीवद्भ्यां पार्थ्णिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।

यक्ष्मं श्रोणिभ्यां मासूनां दंससो वि वृहामि ते ४

महनाङ्गलं करणं लोमभ्यस्ते त्रयंभ्यः ।

यक्ष्मं सर्वस्माद्वात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ५

अङ्गानां लोमलोमलोमो जातं पर्वणिपर्वणि ।

यक्ष्मं सर्वस्माद्वात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ६ [२१] (१६४८)

(१६४)

५ प्रचेता आङ्गिरसः । दुःस्वप्नाशनम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

अपेहि मनसस्पते उप काम पुरश्चर ।

परो निर्कृत्या आ चक्ष्व बहुधा जीवतो मनः १

भद्रं वै वरं वृणते भद्रं युञ्जन्ति दक्षिणम् ।

भद्रं वै वन्यते चक्षु बह्वत्रा जीवतो मनः २

यवाशसा निःशसाभिशसां पारिम जाग्रतो यत् स्वपन्तः ।

अग्निर्विश्वान्यपे बुष्कृता न्यजुष्टान्यारे अस्मद् दधातु ३

यदिन्द्र बह्मणस्पते ऽभिद्रोहं चरामसि ।

प्रचेता न आङ्गिरसो द्विष्टां पात्वंहसः ४

अर्जमाद्यासनाम् चाऽभूमानागसो वयम् ।

जाग्रत्स्वप्नः संकल्पः पापो यं द्विषमस्तं म ऋच्छतु यो नो द्वेष्टि तस्च्छतु ५ [२२] (१६५३)

(१६५)

५ मेरुतः कपोतः । विश्वे देवाः । विश्वदुष्ट ।

- देवाः कपोत इषितो यद्विच्छन् द्रुतो निरुत्या इदमाजगाम ।
तस्मा अर्चाम कृण्वाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे १
शिवः कपोत इषितो नो अस्त्व नागा देवाः शकुनो गृहेषु ।
अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणी नो वृणक्तु २
हेतिः पक्षिणी न द्वाभ्यास्मा नाष्ट्या एव कृणुते अग्निधाने ।
शं नो गोम्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीविह देवाः कपोतः ३
यद्वल्लो वदति मोघमेत द्यत कपोतः पदमग्नौ कृणाति ।
यस्य द्रुतः प्रहति एष एतत् तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ४
ऋचा कपोतं नुदत प्रणोदुमिषं मर्दन्तः परि गां नयध्वम् ।
संयोपयन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जं प्र पतात् पतिष्ठः ५ [२३] (१६५८)

(१६६)

५ ऋषभो वैराजः, ऋषभः शाकरो वा । सपत्नमम् । अनुष्टुप्, ५ महापङ्क्तिः ।

- ऋषभं मा समनानां सपत्नानां विषासहिम् ।
हन्तारं शत्रूणां कृधि विराजं गोपतिं गवाम् १
अहमस्मि सपत्नहेन्द्र इवारिण्डो अक्षतः ।
अधः सपत्ना मे पदो रिमे सर्वे अभिष्ठिताः २
अत्रैव वोऽपि नह्याम्युमे आत्नीं इव ज्यया ।
वाचस्पते नि बधेमान् यथा मदधरं वदाम् ३
अभिभूरहमार्गं विश्वकर्मण धाक्ता ।
आ वञ्चितमा वो व्रतमा वोऽहं समितिं ददे ४
योगक्षेमं व आदायाऽहं भूयासमुत्तम आ वो मूर्धानमकमीम् ।
अधस्पदान्म उर्द्धदत मण्डूका इवोदुका न्मण्डूका उवुकाविव ५ [२४] (१६६३)

(१६७)

४ विश्वामित्र-जमदग्नी । इन्द्रः, ३ सोम-वरुण-बृहस्पति-अनुमति-
मघवत्-घाता-विधातारः । जगती ।

- तुभ्येदमिन्द्र परि विच्यते मधु त्वं सुतस्य कलशस्य राजसि ।
त्वं रथिं पुरुषीराम नस्कृधि त्वं तपः परितप्याजयः स्वः १ (१६६४)

स्वर्जितं महिं मन्वानमन्धसो हवामहे परि शक्रं सुतां उप ।	
इमं नो यज्ञमिह बोध्या गहि स्पृधो जयन्तं मघवानमीमहे	२
सोमस्य राज्ञो वरुणस्य धर्मणि बृहस्पतेरनुमत्या उ शर्मणि ।	
तवाहमद्य मधवन्नृपम्नुतौ धातर्विधातः कलशौ अभक्षयम	३
प्रसूतो भक्षमकरं चरावपि स्तोमं चेमं प्रथमः सृगिरुमृजे ।	
सुते सानेन यद्यागमं वां प्रति विश्वामित्रजमवष्टी दमे	४ [२५] (१६६७)

(१६८)

४ अनिलो वातायनः । वायुः । त्रिष्टुप् ।

वातस्य नु महिमानं रथस्य रुजन्नेति स्तनयंक्षस्य घोषः ।	
द्विविस्पृग्यात्यरूपानि कृण्वन्मृतो एति पृथिव्या रेणुमर्त्येन	१
सं प्रेरति अनु वातस्य बिन्दा ऐनं गच्छन्ति समनं न योषाः ।	
तामिः सयुक् सुरथं देव इयते ऽस्य विश्वस्य भुवनस्य राजा	२
अन्तरिक्षे पृथिमिर्यमानो न नि विशते कतमच्छनाहः ।	
अपां सखां प्रथमजा क्रतावा के स्विज्जातः कुत आ बभूव	३
आत्मा देवानां भुवनस्य गर्भो यथावशं चरति देव एषः ।	
घोषा इवस्य शुण्विने न रूपं तस्मै वाताय हविषा विधेम	४ [२६] (१६७१)

(१६९)

४ शबरः कार्क्षीवतः । गावः । त्रिष्टुप् ।

मघोभूवार्तो अमि वातुसा ऊर्जस्वतीराधधीरा रिशन्ताम ।	
पीवस्वतीर्जीवधन्याः पिबन्त्ववसायं पद्धते रुद्र सुळ	१
याः सकृपा विरूपा एकैरूपा यासामग्निरिष्ट्या नामानि वेद ।	
या अङ्गिरस्तस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महि शर्म यच्छ	२
या देवेषु तन्वर्भैरयन्त यासां सोमो विश्वा रूपाणि वेद ।	
ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः प्रजावतीरिन्द्र गोष्ठे रिरीहि	३
प्रजापतिर्महमिता रराणो विश्वंभुवैः पिनुभिः संविद्वानः ।	
शिवाः सतीरुप नो गोष्ठमाकृस्तासां वयं प्रजया सं मदेम	४ [२७] (१६७५)

(१७०)

४ विश्वाद् सौर्यः । सूर्यः । जगती, ४ आत्तारपङ्क्तिः ।

विश्वाद् बृहन् पिबन्तु सोम्यं मध्वायुर्धृष्ट्यज्ञपतावर्धितम् ।	
वार्तजूतो यो अमिरक्षति त्मना प्रजाः पुषोष पुरुषा वि राजति	१
विश्वाद् बृहत् सुभृतं वाजसातमं धर्मन् त्रिवो धरुणे सत्यमर्पितम् ।	
अमित्रहा वृत्रहा दम्प्युहंतमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा संपत्नहा	२
इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिह्वन्जिह्वयते बृहत् ।	
विश्वश्चाद् भ्राजो महि सूर्यो हृदा उरु पथे सत् ओजो अच्युतम्	३
विभ्राजत्योतिषा स्वर्गं रगच्छो रोचनं विवः ।	
येनेमा विश्वा भुवनान्यामृता विश्वकर्मणा विश्वदेव्यावता	४ [२८] (१६७९)

(१७१)

४ इटो भार्गवः । इन्द्रः । गायत्री ।

त्वं त्यमिदंतां रथमिन्द्र प्रायः सुतावतः । अशृणोः सोमिनो हवम्	१
त्वं मखस्य दोधतः शिरोऽव त्वचो मरः । अगच्छः सोमिनो गृहम्	२
त्वं त्यमिन्द्र मर्त्यं माखबुधाय वेन्यम् । मुहुः यन्मा मनस्यवे	३
त्वं त्यमिन्द्र सूर्यं पश्चा सन्तं पुरस्कृधि । देवानां चित्तिरो वशम्	४ [२९] (१६८१)

(१७२)

४ संवर्त आक्षिरसः । उषाः । द्विपदा विराट् ।

आ योहि वर्तसा सह गावः सचन्त वर्तनि यदुधमिः	१
आ योहि वस्या धिया मंहिष्ठो जारयन्मसः सुदानुमिः	॥१॥ २
पितृभृतो न तन्नुमित सुदानवः प्रति दध्मो यजामसि	३
उषा अप स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनि सुजातता	॥२॥ ४ [३०] (१६८७)

(१७३)

६ ऋष आक्षिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

आ त्वाहार्धमन्तरेधि ध्रुवस्तिष्ठार्धिचाचलिः ।	
विशस्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद्वाङ्मर्धि अशत	१ (१६८८)

इहैवेधि मार्षं ज्योष्ठाः पर्वत इवाविचाचलिः ।

इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठेह राष्ट्रमु धारय

२

इममिन्द्रो अवीधरद् ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ।

तस्मै सोमो अधि ब्रवत् तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः

३

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वतो इमे ।

ध्रुवं विश्वमिदं जगद ध्रुवो राजा विशामयम्

४

ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः ।

ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम्

५

ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ऽभि सोमं भृशामसि ।

अथो त इन्द्रः कर्बली विंशो बलिहृतस्करत्

६ [३१] (१६९३)

(१७४)

५ अमीवर्त आङ्गिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

अमीवर्तेन हविषा येनेन्द्रो अमिवावृते ।

तेनास्मान् ब्रह्मणस्पतं ऽभि राष्ट्राय वरय

१

अमिधृत्य सपत्नां नमि या नो अरातयः ।

अमि धृतन्यन्तं तिष्ठा ऽभि यो न इरस्यति

२

अमि त्वा देवः संविता ऽभि सोमो अवीवृतत ।

अमि त्वा विश्वां भूतान्यमीवर्तो यथासंसि

३

येनेन्द्रो हविषा कृत्य भवद् द्युम्युक्तमः ।

इदं तदकि देवा असपन्नः किलामुवम्

४

असपन्नः संपन्नहा ऽमिताष्टो विषासहिः ।

यथाहमेषां भूतानां विराजानि जनस्य च

५ [३२] (१६९८)

(१७५)

४ ऊर्ध्वग्रावा सर्प मारुतिः । ग्रावाणः । गायत्री ।

प्र वो ग्रावाणः सविता देवः सुवतु धर्मणा । ध्रुवं युज्यध्वं सुनुत

१

ग्रावाणो अपं कुच्छुना मर्ष सेधत दुर्मतिम् । उन्नाः कर्तन मेघजम्

२

(१७००)

ग्रावाण उर्परंवा महीयन्ते सजोषसः । वृष्णो वृषतो वृष्ण्यम् ३
ग्रावाणः सविता नु वो देवः सुवतु धर्मणा । यजमानाय मुन्वते ४ [३३](१७०९)

(१७६)

४ स नुराभेवः । १ ऋभवः, २-४ अग्निः । अनुष्टुप, ९ गायत्री ।

प्र मूनर्व ऋभूणां बृहन्नवन्त वृजना ।
क्षामा ये विश्वधांसो ऽर्भन् धेनुं न मातरम् १
प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम् ।
हव्या नो वक्षदानुषक् २
अयमु प्य प्र देव्युर्होता यज्ञाय नीपते ।
रथो न योरभिवृता घृणीवाञ्चेतति त्मना ३
अयमग्निरुप्यत्यमृतादिव जन्मनः ।
सहसश्चित सहीयान देवो जीवार्तव कृतः ४ [३४](१७०९)

(१७७)

३ पनङ्गः प्राजापत्यः । मायाभेवः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया हृदा पश्यन्ति मनसा विण्भितः ।
समुद्रे अन्तः कवयो वि चक्षते मरीचीनां पद्मिच्छन्ति वेधसः १
पतङ्गा वाचं मनसा विभर्ति तां गन्धर्वोऽवदुर्भ्रमे अन्तः ।
तां द्योतमानां स्वयं मनीषा मृतस्य पदे कवयो नि पान्ति २
अपश्यं गोपामनिपद्यमान मा च परा च पथिभिश्चरन्तम् ।
स सधीचीः स विषूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ३ [३५](१७०९)

(१७८)

३ अरिष्टमिस्तास्यः । तास्यः । त्रिष्टुप् ।

त्यमु पु वाजिनं देवजूनं सहावानं तरुतारं रथानाम् ।
अरिष्टनेभिं पृतनाजमाशुं स्वस्तये ताक्ष्यमिहा हुविम १
इन्द्रस्येव रातिमाजोहुवानाः स्वस्तये नार्वमिवा रुहेम ।
उर्वी न पृथ्वी बहुले गर्भीरे मा वामेतौ मा परेतौ रिषाम २ (१७११)

सद्यश्चिद्यः शर्वसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् ।

सहस्रसाः शतसा अस्य रहिर्न स्मा वरन्ते युवति न शयीम

३ [३६] (१७१२)

(१७९)

३ क्रमेण - शिविरौशनसः, काशिराजः प्रसन्नः, रौद्रिदम्बा वसुमताः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् । अनुष्टुप् ।

उत्तिष्ठतार्ष पश्यते न्द्रस्य भागमुत्थियम् ।

यदि भ्रातो जुहोतान यद्यभ्राता ममत्तन

१

भ्रातं हविरो ध्विन्द्र प याहि जगाम सूरौ अध्वनो विमध्यम् ।

परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न बाजपतिं चरन्तम्

२

भ्रातं मन्य ऊर्ध्वनि भ्रातमग्नौ सुभ्रातं मन्ये तद्वतं नवीधः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य दुधः पिबेन्द्र वज्रिन् पुरुकृञ्जुषाणः

३ [३७] (१७१५)

(१८०)

३ जय वेन्द्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र संसाहिषे पुरुकृत शत्रुः ऽऽयेष्टस्ते शुष्मं इह रातिरस्तु ।

इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्

१

मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत आ जगन्था परस्याः ।

सूक्तं संशायं पविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून् ताव्हि वि मृधो नुदस्व

२

इन्द्रं क्षत्रमभि वाममोजो ऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम् ।

अपानुवो जन्ममित्रयन्तं मुक्तं वेवेभ्यो अकृणोर लोकम्

३ [३८] (१७१८)

(१८१)

३ क्रमेण - प्रथो वासिष्ठः, सप्रथो भारद्वाजः, धर्मः सोमः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामा ऽऽनुष्टुभस्य हविषां हविर्यत ।

धातुर्धुतानात सवितुश्च विष्णो रथन्तरमा जभारा वसिष्ठः

१

अविन्वृन्ते अतिहितं यदासीं द्यज्ञस्य धाम परं गुहा यत ।

धातुर्धुतानात सवितुश्च विष्णो भरद्वाजो बृहदा चक्रे अग्नेः

२

तेऽविन्वृन् मनसा दीध्याना यज्ञः ष्कृन्नं प्रथमं वेवयानम् ।

धातुर्धुतानात सवितुश्च विष्णो रा सूर्यादभरन् धर्ममेते

३ [३९] (१७१९)

(१८२)

३ तपुर्मूर्धा यार्हन्त्यः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पतिर्नयतु दुर्मर्हा त्रिरः पुनर्नैषदुर्घर्षाया भर्तुः ।

क्षिपदशस्तिमर्षं दुर्मर्ति ह—अथा कर्त्तव्यजमानाय शं योः

१

नराशंसो नोऽवतु प्रयाजे शं नो अस्त्वनुयाजो हवेषु ।

क्षिपदशस्तिमर्षं दुर्मर्ति ह—अथा कर्त्तव्यजमानाय शं योः

२

तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो ये ब्रह्मद्विषः शरति हन्तवा उ ।

क्षिपदशस्तिमर्षं दुर्मर्ति ह—अथा कर्त्तव्यजमानाय शं योः

३ [४०] (१७२४)

(१८३)

३ प्रजावान् प्राजापत्यः । १ यजमानः । २ यजमानपत्नी । ३ द्वोत्राशिषः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यं त्वा मनसा चेकीर्त्तानं तर्पसो जानं तर्पसो विभूतम् ।

इह प्रजामिह शयिं रराणुः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम

१

अपश्यं त्वा मनसा दीक्ष्यतां स्वायां तनु कर्त्तव्यं नार्धमानाम् ।

उप मामुच्चा युवतिर्बभूवुः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम

२

अहं गर्भमदधामोषधीं पृष्टहं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।

अहं प्रजा अजययं पृथिव्यामहं जनिभ्यो अपरीपु पुत्रान्

३ [४१] (१७२७)

(१८४)

३ त्वष्टा गर्भकर्ता, विष्णुर्वा प्राजापत्यः । १ विष्णु-स्वष्ट-प्रजापति-धानाः, २ सिनीवाली-सरस्वत्यश्चिनः, ३ अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्ट'रूपाणि पिंशतु ।

आ सिञ्चतु प्रजापति—धाता गर्भं दधातु ते

१

गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।

गर्भं ते अश्विनौ देवा—वा धत्ता पुष्करस्रजा

२

हिरण्ययी अग्नी यं निमन्थतो अश्विना ।

तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सृतेवे

३ [४२] (१७३०)

(१८५)

३ सत्यधृतिर्वाक्यिः । आदित्यः (स्वस्ययनम्) । गायत्री ।

महिं त्रीणामवोऽस्तु द्युक्षं मित्रस्यायिष्णः ।

दुराधर्वं वरुणस्य

१

नहि तेषाममा चन नाध्वसु वारणेषु । ईशे रिपुघशंसः १
यस्मै पुत्रासो अविनिः प्र जीवसे मर्त्येय । ज्योतिर्यजन्तवस्तमः ३ [४३] (१७३३)

(१८६)

३ वातायन उलः । वायुः । गायत्री ।

वात आ वातु मेघजं शंभु संयाम नो हृदे । प्र ण आर्धेपि तात्पित १
उत वात पितासि न उत भ्राता नः सखा । स नो ज्ञीयानवे कृधि २
यद्वदो वात ते गृहेऽमृतं निधिर्हितः । नतो नो वदि जीवसे ३ [४४] (१७३६)

(१८७)

५ आग्नेय वसः । अग्निः । गायत्री ।

प्राग्ये वाचमीरय वृषभापं क्षितीनाम् । स नः पर्षदति द्विषः १
यः परस्याः परावतं स्तिरो धन्वतिरोचते । स नः पर्षदति द्विषः २
यो रक्षीसि निजुर्वति वृषां भुक्तेण शोषिषा । स नः पर्षदति द्विषः ३
यो विश्वामि विपश्यति युवना सं च पश्यति । स नः पर्षदति द्विषः ४
यो अस्थ पते रजसः शुक्रो अग्निर्जायत । स नः पर्षदति द्विषः ५ [४५] (१७३९)

(१८८)

३ आग्नेयः इयेनः । जातवेदा अग्निः । गायत्री ।

प्र नूनं जातवेदसं मश्वं हिनोत वाजिनम् । इदं नो बर्हिंरासवे १
अस्य प्र जातवेदसो विप्रवीरस्य मीळहुषः । महीमियमि सुपुतिम २
या रुचो जातवेदसो देवत्रा हव्यवाहनीः । तामिर्नो यज्ञमिन्वतु ३ [४६] (१७४४)

(१८९)

३ सार्यरात्री । आन्मा, सूर्यो वा । गायत्री ।

आयं गौः पुष्करिणीं दसदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्त्यः १
अन्तश्चरति रोचनाऽस्य प्राणादपानती । व्यस्यन्महिषो विषम २
विशङ्काम वि राजति वाक् पतङ्गनाय धीयते । प्रति वस्तोरहं धूमिः ३ [४७] (१७४७)

(१९०)

३ माधुच्छन्दसोऽघमर्षणः । माधवृत्तम् । अनुष्टुप् ।

ऋतं च सत्यं चाभीद्भूत तपसोऽध्यजायत । ततो राज्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः १
 समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि विदध्व द्विष्वस्य मिषतो वशी २
 सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत । दिवं च पृथिवीं चाऽन्तरिक्षमथो स्वः ३ [४८] (१७५०)

(१९१)

४ संवनन आक्रिरसः । १ अग्निः, २-४ संज्ञानम् । अनुष्टुप्, ३ भिष्टुप् ।

संसमिद्युवसे वृषः—अग्रे विश्वान्यय आ ।

इळस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या मर १

सं गच्छध्वं सं वदध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।

देवा भागं यथा पूर्वं संजानाना उपासते २

समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं मनः सह चित्तमेधाम् ।

समानं मन्त्रमभि मन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि ३

समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः ।

समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहसंति ४ [४९] (१७५४)

॥ इति दशमं मण्डलं समाप्तम् ॥

॥ ऋग्वेदसंज्ञिता समाप्ता ॥

मन्त्रसंख्या

नवममण्डलस्यास्तपयन्तं ८७९८

दशममण्डलस्य १७५४

(बालबिन्द्यसहितः) सर्वयोगः १०५५२

बालसिन्द्यसम्भावः ८०

(बालसिन्द्यरहितः) सर्वयोगः १०४७२

ऋग्वेदे ऋषिभिरनुसारेण मन्त्रसंख्या ।

मण्डलानि ।	सूक्तसंख्या ।	मन्त्रसंख्या ।
प्रथममण्डलस्य	१९१	१००६
द्वितीयमण्डलस्य	४३	४२९
तृतीयमण्डलस्य	६२	६१७
चतुर्थमण्डलस्य	५८	५८९
पञ्चममण्डलस्य	८७	७०७
षष्ठमण्डलस्य	७५	७६५
सप्तममण्डलस्य	१०४	८४१
अष्टममण्डलस्य	९०	१६३६
नवममण्डलस्य	११४	११०८
दशममण्डलस्य	१९१	१७५४
	<hr/> १०१७	<hr/> १०४७९
बालशिल्पिसूक्तानाम्	११	८०
	<hr/> १०२८	<hr/> १०५५९

अष्टकानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

अष्टकानाम् ।	सूक्तानि ।	वर्गाः ।	ऋचाः ।	अक्षराणि ।
प्रथमाष्टकस्य	१२१	२६५	१३७०	४८९३१
द्वितीयाष्टकस्य	११९	२२१	११४७	५१७१८
तृतीयाष्टकस्य	१२२	२२५	१२०९	४७६३६
चतुर्थाष्टकस्य	१४०	२५०	१२८९	४२७६०
पञ्चमाष्टकस्य	१२९	२३८	१२६३	४८०२२
षष्ठाष्टकस्य	१२४	३१३	१६५०	४८४१२
सप्तमाष्टकस्य	११६	२४८	१२६३	४७५६२
अष्टमाष्टकस्य	१४६	२४६	१२८१	५२१७८
	<hr/> १०१७	<hr/> २००६	<hr/> १०४७९	<hr/> ३९४२११
बालशिल्पिसूक्तानाम्	११	१८	८०	३०४४
	<hr/> १०२८	<hr/> २०२४	<hr/> १०५५९	<hr/> ३९७२६५

ऋग्वेदे गायत्र्यादिछन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	२४४९	५८,७७०
२ उष्णिक्	२८	३९८	११,१४४
३ अनुष्टुप्	३२	८५८	२७,४५६
४ बृहती	३६	३७१	११,१०६
५ पङ्क्तिः	४०	४९८	१९,९२०
६ त्रिष्टुप्	४४	४२५१	१,८७,००४
७ जगती	४८	१३४६	६४,६०८
८ अतिजगती	५२	१७	८८४
९ शक्ती	५६	१९	१,०६४
१० अतिशक्ती	६०	१०	६००
११ अष्टिः	६४	७	४४८
१२ अत्यष्टिः	६८	८६	११,५७६
१३ धृतिः	७२	२	१४४
१४ अतिधृतिः	७६	१	७६
१५ छिपदा गायत्री	१६	३	४८
१६ छिपदा विराट्	२०	१३९	२,७८०
१७ छिपदा त्रिष्टुप्	२४	१४	३०८
१८ छिपदा जगती	२४	१	२४
१९ एकपदा विराट्	१०	५	५०
२० एकपदा त्रिष्टुप्	१२	१	१२
		<u>१०४७७</u>	<u>३,९४,९२१</u>

वाल्खिल्यादि सूक्तानां छन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	७	१६८
२ अनुष्टुप्	३२	२	६४
३ बृहती	३६	५६	२१,२८
४ पङ्क्तिः	४०	१	४०
५ त्रिष्टुप्	४४	७	३०८
६ जगती	४८	७	३३६
		<u>८०</u>	<u>३०४४</u>
		सर्वयोगः १०५५९	३९,७९६५

अथ परिशिष्टानि ।

(अथ खिलसुक्तानि ।)

(१) [क्र० अ० १-४-८] [क्र० सं० १।५० सूक्तस्यानन्तरम्]

अनेश्विद्वद्य सूर्येणाऽऽवृत्त्येन सहीयसा । अहं यशस्विनां यशो विद्यारूपमुपा द्दे १
उद्यम्य वि नो मज पिता पुत्रेभ्यो यथा । वृष्टायुत्वस्य हेडिषे तस्य नो धेहि सूर्य २
उद्यन्तं त्वा मित्रमह आरोहन्तं विचक्षण । पश्येम शरदः श्रुतं जीवेम शरदः श्रुतम् ३

(२) [क्र० अ० २-५-१६] [अश्वेद्वद्य प्रथममण्डलस्यान्ते ।]

मा बिभ्रेनं मरिष्यसि परि त्वा पामि सर्वतः । घनेन हन्मि वृश्चिक-महिं वृण्डेनार्गतम् १
आवृत्त्यरथवेगेन विष्णुबाहुबलेन च । गरुडपक्षनिपातेन भूमिं गच्छ महायशाः २
गरुडस्य पातमात्रेण त्रयो लोकाः प्रकंपिताः । प्रकंपिता मही सर्वा सशैलवनकानना ३
गर्गं नष्टचन्द्राकं ज्योतिषं न प्रकाशति ।

वृक्षता मयमीताश्च मारुतो न प्लवार्यति [मारुतो न प्लवार्यतो नमः] ४
मो सर्पं मद्रं मद्रं ते दूरं गच्छ महाविष । जन्मेजयस्य यज्ञान्ते आस्तीकवचनं स्मर ५
आस्तीकवचनं श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्नि शिशवृक्षफलं यथा ६
नर्मवृत्ते नमः प्रातः नर्मवृत्ते नमो निशि । नमोऽस्तु नर्मदे तुभ्यं त्राहि मां विषसर्पतः ७
यो जरत्कारुणा जातो जरत्कारुणा महायशाः । तस्य स्मरामि भद्रं ते दूरं गच्छ महाविष ८
[असितिं चार्थसिद्धिं च सुनीतिं चापि यः स्मरेत् । विवा वा यदि वा राज्ञी नास्ति सर्पमयं भवेत् ९
अगस्तिमार्धवक्ष्येव मुचुकुंदो महामुनिः । कपिलो मुनिरास्तीकः पञ्चैते सुखशायिनः १०]

निरुक्तार्थः— ' परशास्त्रीयं स्वशास्त्रायामपेक्षावशात्पठ्यते तत्खिलमुच्यते । '

[सं० मा० सा० ३१३।१० (कुं०) नीलकण्ठ-टीका]

सू० १ पाठमेवाः— १ शमैश्विबत्सूर्येण आ० । ०रूपाण्या ददे । २ । देहि (तै० आ० ७।६।२२) ।

सू० २ पाठमेवाः— १-०महं वृण्डेना० । [१ घनेन० । भयव० १०।४।९] ३ जातमात्रेण । ४ भयविश्रस्ता ।

५ महायशाः । जनमेजयस्य । १० अगस्त्यो माधवः । [२-१० बहुषु पुस्तकेषु नापलभ्यते ।]

(५-६ महाभारते आदि० ५८।२५-२६ कुं०)—

सर्पपत्न्यं भद्रं ते गच्छ सर्पं महाविष । जनमेजयस्य यज्ञान्ते आस्तीकवचनं स्मर ॥

आस्तीकस्य वचः श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्ना शिशवृक्षफलं यथा ॥

८ जरत्कारुणाज्जातो, अगत्कारुणाज्जातो । भूमिं गच्छ । महायशाः ।

(महाभारते आदि० ५८।२४ कुं०) यो जरत्कारुणा जातो जरत्कारौ महायशाः ।

८-९ हरेत् । (महाभारते आदि० ५८।२६ कुं०)

असितं चार्तिमन्तं च सुनीयं चापि यः स्मरेत् । विवा वा यदि वा राज्ञी नास्त्य सर्पमयं भवेत् ॥

क्र० ९७

(३) [अ० अ० १-३-१५] [अ० मं० १-३२ सूक्तानाम्तरम् ।]

८ हिरण्यतमः । १-१ कुहूः, ३-४ अनुमतिः, ५-८ धाता ।

विष्टुप्, ५ गायत्री; ३, ४, ७ अनुष्टुप् ।

कुहमहं सुवृतं विश्वनापसं—मम्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि ।	
मा नो ददातु भ्रवणं पितॄणां तस्यै ते देवि हविषा विधेम	१
कुहूर्देवानांममृतस्य पत्नीं हव्या नो अस्य हविषः गृणोतु ।	
सं द्वागृपे किन्तु भूरि वामं रायस्पोषं यजमाने दधातु	२
अनु नोऽद्यानुमति—यंज्ञं देवेषु मन्यताम् ।	
आग्निश्च हव्यवाहनो भवतं द्वागृषे मयः	३
अन्विदनुमते त्वं मन्यासि शं च नस्कृधि ।	
कत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आर्यैषि तारिषत	४
धाता दधातु नो रयि—मीशानो जगतस्पतिः । स नः पूर्णेन वाचनत	५
धाता ददातु द्वागृषे वसूनि प्रजाकामाय मीळ्हुषं दुरोणे ।	
तस्यै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः मजोषाः	६
धाता ददातु द्वागृषे प्रार्चां जीवातुमक्षिताम् ।	
वयं देवस्य धीमहि सुमतिं वाजिनीवतः	७
धाता प्रजानामुत राय ईशे धातेदं विश्वं सुयनं जजान ।	
धाता कृत्सीर्गन्निमिवाभिचष्टे धात्र इन्द्रस्य घृतवज्जुहोत	८

(४) [अ० अ० १-८-१२] [अग्नेदस्य द्वितीयमष्टकस्यान्ते ।]

भद्रं वद दक्षिणतां भद्रमुत्तरतां वद । भद्रं पुरस्तान्नो वद भद्रं पश्चान्न कपिंजल	१
भद्रं वद पुत्रै—भद्रं वद गृहेषु च । भद्रमस्माकं नो वद भद्रं नो अभयं वद	२
भद्रमधस्तान्नो वद भद्रमुपरिष्टान्नो वद । भद्रं भद्रं न आ वद भद्रं नः सर्वतो वद	३
असपन्नः पुरस्तान्नः शिवं दक्षिणतस्कृधि । अभयं सततं पश्चाद् भद्रमुत्तरतो गृहे	४
यौवनानि महयसि जिग्युषामिव दुर्दुभिः । शकुंतक प्रदक्षिणं गतपञ्चामि नो वद	५
आवर्तुस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिञ्चि नः ।	
यदुत्पन्नं वर्दसि कर्कशिर्यथा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः	६

सू० ४ पाठभेदाः— १ क-पिंगलः (निर० ३/४/१८) । १ ०स्माकं वदः ०भयं कृधि । ४ असपन्नः ।
(अ० २/४३३) ॥

(५) [क० अ० ४-१-२५] [क० मं० ५।४४ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

जागर्षिं त्वं भुवने जातवेदो जागर्षिं यज्ञं यजन्तं हविर्मानं ।
इदं हविः अहधानो जुहोमि तेन पासि गृह्यं नाम गोनाम्

१

(६) [क० अ० ४-३-३] [क० मं० ५।४९ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

सूक्तान्तेऽस्येष्टृणान्यग्रा-विरिणे वोवुकेऽपि वा । यदुस्तृणैरधीतं तत् तृणानि भवन्ति ध्रुवम् ?
वर्षीकृपतङ्गागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा]

२

(७) [क० अ० ४-३-७] [क० मं० ५।५१ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

स्वस्वयर्षन् ताक्ष्यमरिष्टनेमिं महङ्गृतं वायुसं वेवतानाम् ।
असुरघ्नमिन्द्रसखं समत्सु बृहद्यज्ञो नावमिवा रुहेम
अहोमुचमाङ्गिरसं गयं च स्वस्वयात्रियं मनसा च ताक्ष्यम् ।
प्रयतपाणिः शरणं प्र पद्ये स्वस्ति संबाधेध्वमयं नो अस्तु

१

२

(८) [क० अ० ४-४-२९] [क० ५।८४ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

वर्षन्तु ते विभावरि विवो अभ्रस्यं विद्युतः । रोहन्तु सर्वबीजा-न्यव ब्रह्मद्विषो जहि ?

(९) [क० अ० ४-४-३५] [क० अ० ५।८५ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

आ ते गर्भो योनिर्मेतु पुमान् वाणं इवेधुधिम ।
आ बीरो जायता पुत्रस्ते दशमास्यः
करोमि ते प्राजापत्य-मा गर्भो योनिर्मेतु ते
अनूनः पूर्णो जायता-मश्लोणोऽपिशाचधीतः
पुमौस्ते पुत्रो नारि तं पुमाननुजायताम् ।
तानि भद्राणि बीजा-न्युषभा जनयन्ति नो
यानि भद्राणि बीजा-न्युषभा जनयन्ति नः ।
तेस्त्वं पुत्रान् बिन्दस्व सा प्रसूधेनुका भव

१

२

३

४

सू० ५।१ (क० ५।३।१) ' तेन पासि० ' । सू० ६ पाठभेदाः— १ । निक्षिपेत्तत्प्रयत्नं त्यक्तेऽन्यत्र भयवहम् । (कविशब्दे) । २ तृणं हस्ते धृत्वा उदके निक्षिपेत् । यत् स्तृणैरप्ययनं तदधीतं स्तृणानि भवन्ति ध्रुवम् । सू० ७ पाठभेदाः— १ महादुभुतं । २ मयं च नो ।

कामः समृद्धयतां मृह्य—मपराजितमेव मे ।

यं कामं कामयं देव तं मे वांयो समर्द्धय

५

(१०) [अ० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डकस्थाने ।]

अग्निं तु प्रथमां देवतानां सोऽस्य प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।

तदेयं राजा वरुणोऽनुमन्यतां यथेयं स्त्री पौत्रमघं न रोदात् १

इमासग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्ये नयतु क्रीर्यमायुः ।

अशून्यापस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभि प्रबुद्धयतामियम् २

मा ते गुहं निशि घोष उत्था—दन्यत्र त्वद्गुह्यः सं विशन्तु ।

मा त्वं विकेयुर आर्वाधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विराज

पश्यन्ती प्रजां सुमनस्यमाना ३

अग्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वाधम् ।

शीर्ष्णः स्रजमिवान्मुच्य द्विषद्भ्यः प्रतिमुञ्चामि पाशम् ४

देवकृतं बाह्यं कल्पमानं तेन हन्मि योनिषदः पिशाचान् ।

क्रुश्यादो मृत्यूनध्वान् पातयामि क्रीर्यमायुस्तव जीवन्तु पुत्राः ५

(११) [अ० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डकस्थाने ।]

॥ अथ श्रीसूक्तम् ॥

(ऋषयः— आनन्द-कदम्—श्रीद्—चिह्नीताः अधिपुत्राः । देवता— श्रीरग्निश्च ।

छन्दः— अनुष्टुप्, ४ बृहती, ५-६ त्रिष्टुप्, १५ आक्षरारपंक्तिः)

हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् । चन्द्रां हिरण्ययीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १

तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानहम् २

अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् । अयं देवीमुप ह्वये भीमीं देवी जुषताम् ३

कां मांस्मितां हिरण्यप्राकारामाद्रां ज्वलन्तीं तृतां तर्पयन्तीम् ।

पद्मेस्थितां पद्मवर्णां तामिहाप ह्वये भिर्यम् ४

चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं अयं लोके देवजुष्टामुक्तराम् ।

तां पद्मिनीमीं शरणं प्र पद्ये ऽलक्ष्मीमीं नश्यतां त्वां वृणे ५ [१]

सू० ११ पाठभेदाः— १ ० स्रजम् ममा वह । ३ अश्वपूर्णां, प्रबोधिनीम्, देवीर्जु० । ५ पद्मेमेभि, पद्मेमेमीं, शरणमहं प्र०, वृणोमि ।

आवित्यवर्णे तपसोऽधि जाता वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः ।

तस्य फलानि तपसा नुदन्तु या अन्तरा याश्च बाह्या अलक्ष्मीः ६

उपैतु मां देवसुखः—कीर्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन् कीर्तिमृद्धिं वृद्धां मे ७
क्षुत्पिपासार्मला ज्येष्ठा—मलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् । अभूतिमसंमुद्धिं च सर्वां निर्णुं मे गृहात् ८
गन्धद्वारा दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोप ह्वये श्रियम् ९
मनसुः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः १० [२]

कर्मिन प्रजा भूता मयि संभव कर्मम् । श्रियं वासयं मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ११
आपः सृजन्तु शिखानि चिक्रीत वसं मे गृहे । नि च देवीं मातरं श्रियं वासयं मे कुले १२
आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १३
आर्द्रां यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् । सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १४
तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।

यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो वृक्षोऽश्वान् विन्देयं पुरुषानहम् १५ [३]

यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् । सूक्तं पञ्चदशै च श्रीकामः सततं जपेत् १६
पद्मानने पद्मविपद्मपत्रे पद्मप्रिये पद्मदलायताक्षि ।
विश्वप्रिये विष्णुमनोऽनुकूले त्वत्पादपद्मं मयि सं नि धत्स्व १७
पद्मानने पद्मऊरु पद्माक्षि पद्मसंभवे । तन्मे भजसि पद्माक्षि येन सौख्यं लभाम्यहम् १८
अश्वदायै गोवायि धनदायि महाधने । धनं मे जुषतां देवि सर्वकर्मांश्च देहि मे १९
पुत्रपौत्रधनं धान्यं हस्त्यश्वश्वतरी रथम् । प्रजानां भवसि माता आयुष्मन्तं करोतु मे २०
धनमग्निधनं वायु—धनं सूर्यो धनं वसुः । धनमिन्द्रो बृहस्पतिर्वरुणो धनमश्विना २१ [४]

वैनतेय सोमं पिब सोमं पिबतु वृत्रहा । सोमं धनस्य सोमिनो मह्यं ददातु सोमिनः २२
न क्रोधो न च मात्सर्यं न लोभो नाशुभा मतिः ।
भवन्ति कृतपुण्यानां भक्त्या श्रीसूक्तजापिनाम् । २३

६ मा यास्तरा०, ममास्तरा । ७ भूतःसु, ० भूतोऽस्तु, ०भूतोऽसि । ऋद्धि, वृद्धि । ११ मे गृहे ।
११ सृजन्तु, सृजन्ति । १३ यष्करि० । यष्टीं, पुष्टीं० । पिङ्गलां पद्म०, चन्द्रां हिर० । ममा वह । १४, ०यष्टीं,
पुष्करिणीं यष्टीं, यः करिणीं यष्टिं, पुष्करिणीं पुष्टीं, पुष्करिणीं पुष्टि । १५, लक्ष्मी मलय० । प्रभूति ।
१६ श्रियाः पञ्च० । १८ पद्मासने पद्म । पद्मिनि पद्मपात्रे० । १९ अश्वदायै च गौदायै धनदायै, लभतां ।
२० हस्त्यश्वश्वतरीरथम् । करोतु मां । २१ वरुणं धनमस्तु मे, वरुण धनमस्तु मे, ०धनमस्तु मे ।
२२ मयं । २३ श्रीसूक्तजपकारिणाम् । भक्त्या श्रीसूक्तं जपेत् ।

सरसिजनिलये सरोजहस्ते धवलतरांशुकगंधमाल्यशोभे ।
 भगवति हरिवल्लभे मनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि प्रसीद मह्यम् २४
 विष्णुपत्नीं क्षमां देवीं माधवीं माधवप्रियाम् । लक्ष्मीं प्रियसखीं भूमिं नमाम्यच्युतबल्लभाम् २५
 महालक्ष्म्यै च विष्णवे विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्रचोदयात् २६
 आनंदः कर्षमः श्रीश्चिह्नकृति इति विभुताः । ऋषयः श्रियः पुत्राश्च श्रीर्वैर्षीर्वैवता मताः २७
 ऋणरोगादिवारिद्र्यपापक्षुब्धमृत्यवः । भयंशोकमनस्तापा नश्यन्तु मम सर्वदा २८ [५]
 श्रीवर्चस्वमायुष्युमारोग्यमार्विधाच्छोभमानं महीयते ।
 धनं धान्यं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंबत्सरं वीर्यमायुः २९

॥ इति श्रीसूक्तम् ॥ ×

२४ धवलतरा । शुभगन्धमाल्यशोभे, ०शुकगन्धमाल्यशो(शु)भे । ०भूतिकरी । २५ विष्णोः प्रियः ।
 २६ महादेव्यै । २७ मा विधाच्छुभमानं, ०माविधाश्च शुभमानं । २८ आनन्दकर्ममशीर्वैवि० । २९ रोगशोकः ।

× श्रीसूक्तस्यान्ते एते श्लोकाः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यन्ते—

(१)

विश्वेश्वर विरूपाक्ष विश्वरूप सदाशिव । शरणं भवमृतेश करुणाकर शंकर १
 हर शंभो महादेव विश्वेशामरबल्लभ । शिव शंकर सर्वात्मन् नीलकण्ठ नमोऽस्तु ते २
 मृत्युञ्जयाय रुद्राय नीलकण्ठाय शंभवे । अमृतेशाय शर्वाय महादेवाय ते नमः ३
 एतानि शिवनामानि यः पठेन्नियतः सकृत् । नास्ति मृत्युभयं तस्य पापरोगादि किञ्चन ४

(२)

यज्ञेशाच्युत गोविन्द माधवानन्त केशव । कृष्ण विष्णो हृषीकेश वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 कृष्णाय गोपिनाथाय चक्रिणे मुरवैरिणे । अमृतेशाय गोपाय गोविन्दाय नमो नमः २
 एतान्यनन्तनामानि मण्डलान्ते (सदा) पठेत् । ३

(३)

वासनाद् वासुदेवोऽसि वासितं ते जगत्त्रयं । सर्वभूतनिवातोऽसि वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 दश सप्त च नामानि मण्डलान्तेषु यः पठेत् । स शिवस्य पदं गत्वा शिवलोके महीयते २

एतानि शिवनामानि मण्डलान्ते सकृत्पठेत् ।

(१) ३ श्रीमहादेवाय ० ।

(१२) [क० अ० ४-७-२०] [क० मं० ६।४४ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

चक्षुश्च श्रोत्रं च मनश्च वाक् च प्राणापानौ देह इदं शरीरम् ।
 द्वौ प्रत्यङ्माषनुलोमौ विसर्गावेतं तं मन्ये दशयन्नुत्सम् ?
 नखश्च पुष्टश्च करौ च बाहू जघं चोरु उदरं शिरश्च ।
 रोमाणि मांसं रुधिरास्थिमज्जमेतच्छरीरं जलबुद्बुदोपमम् २
 भ्रूवौ ललाटे च तथा च कर्णौ हनू कपोलौ क्षुब्धकस्तथा च ।
 ओष्ठी च वृन्ताश्च तथैव जिह्वा मे तच्छरीरं मुखरत्नकोशम् ३

(१३) [क० अ० ४-८-४] [क० मं० ६।४८ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

मूक्तान्तेऽभ्येतृणान्यग्रा—विरिणे वाक्कुकेऽपि वा । यकुस्तृणैरधीतं तत् तृणानि भवति ध्रुवम् ।
 वापीकृपतङ्गागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा] २

(१४) [क० अ० ५-३-३०] [क० मं० ७।३५ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

शर्वनीः पारयन्त्येते तं पृच्छन्ति वचो युजा । अभ्यारं तं युमाकेतुं य एवेदमिति ब्रवं १
 मासाकेतुं परिसृतं भारतीर्ब्रह्मवर्धनीः । संजानाना मही माता य एवेदमिति ब्रवं २
 इन्द्रस्तं किं विभुं प्रभुं भानुनेयं सरस्वतीम् । येन सूर्यमरोचय—द्येनेमे रोदसी उमे ३
 जुषस्वामि अङ्गिरः काणवं मेध्यानिधिम् । मा त्वा सोमस्य बर्हृहत् सुतस्य मधुमत्तमः ४
 त्वमग्ने अङ्गिरः शोचस्व देववीतमः । आ शीतम् शीतमामि—रग्निष्टिभिः शान्तिः स्वस्तिमकुर्वत ५
 शं नः कर्निकद्व देवः पुनर्यो अभि वर्धतु ।
 शं नो द्यावापृथिवी शं प्रजाभ्यः शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ६

(१५) [क० अ० ५-४-२२] [क० मं० ७।५५ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

स्वप्न स्वप्नाधिकरणे सर्वं नि ध्वापया जनम् । आसुर्यमन्यान् त्वापया—व्यु१ च जाग्रियामहम् १
 अजगरो नाम सर्पः सर्पिरविषो महान् । तस्मिन् हि सर्पः सुधित—स्तेन त्वा स्वापयामसि २
 सर्पः सर्पो अजगरः सर्पिरविषो महान् । तस्य सर्पात् सिन्धव—स्तस्य गाधमजीमहि ३

सू० ११ पाठभेदाः— १ इरक्ष पृष्टीश्च, उरक्ष पृष्टीश्च, उरक्ष पृष्टिश्च । लोमामि । २ हनुः ।

सू० १३ पाठभेदाः— १ यस्तृणैरध्ययनं तदधीति ०, यस्तृणैरध्ययनमनदधीतं स्तृणानि भवते भव ।
 स्तृणान्य ० । यत् स्तृणैरध्ययनं ० । सूक्तान्ते स्तृणान्यग्रा ० ॥ २ ॥ (पश्य चङ्गं परिशिष्टम्)

सू० १४ पाठभेदाः— १ ०यन्त्येतं तं, यन्त्येतद् । अभ्यारं तं । ब्रवत् । २ पुनस्तृहं । ३ सरस्वती ।
 ५ शान्तिं स्वः, शान्तिं स्वः ।

सू० १५ पाठभेदाः— १ स्वप्नः, यामिनं । ० ब्रह्मचं यद्वत् १ ब्रह्मं । ३ यस्य शुष्कार्तिसधव ० ।

काळिको नाम सर्पो नवनागसहस्रबलः । यमुनह्वये ह सो जातोऽ	यो नारायणवाहनः	४
यदि काळिकद्रुतस्य यदि काःकाळिकाद्रुयात् ।		
जन्मभूमिमतिक्रान्तो निविधौ याति काळिकः		५
आ याहीन्द्र पृथिवीरीक्षितेभिर्—यज्ञमिमं नो मागधेयं जुषस्व ।		
तृतां जह्नुर्मातृच्छस्येव योषां भागस्ते पैतृष्वसेयीं वृषामिव		६
यशस्करं बलवन्तं प्रभुत्वं तमेव राजाधिपतिर्बभूव ।		
संकीर्णनागाश्वपतिर्नराणां सुमंगल्यं सततं वीर्यमायुः		७
कर्कोटको नाम सर्पो यो दृष्टीविष उच्यते । तस्य सर्पस्य सर्पत्वं तस्मै सर्पं नमोऽस्तु ते		८
येऽद्य रोचने विवो ये वा सूर्यस्य रुग्मिषु । येषामप्यु सदस्कृतं तेभ्यः सर्वेभ्यो नमः		९ x
या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीननु । ये वावटेषु शेरते तेभ्यः सर्वेभ्यो नमः		१०
नमो अस्तु सर्वेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये विवि तेभ्यः सर्वेभ्यो नमः		११
उग्रायुधाः प्रमतिनः प्रवीरा मायाविनो बलिनो मिच्छमानाः ।		
ये देवानसुराः परामेवन् तास्त्वं वज्रेण मघवन् निवारय		१२

(१६) [अ० अ० ५।६।२०] [अ० म० ७।९६ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः ।	
यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्ट—स्तं सरस्वन्तमवसे हुवेम	१

(१७) [अ० अ० ५।७।४] [अ० म० ७।१०३ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

उपप्लवत मण्डूकि वर्षमा वद तादुरि । मध्ये ह्रदस्य प्लवस्वं निगृह्य चतुरः पदः	१
---	---

(१८) [अ० अ० ७।९।१८] [अ० म० ९।६७ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

पावमानीः स्वस्त्ययनीः सुदुषा हि घृतश्चुतः । ऋषिमिः संमृतो रसां ब्राह्मणेष्वामृतं हितम्	१
पावमानीर्विशन्तु न इमं लोकमथो अमुम् । कामान् त्समर्धयन्तु नो वेधाव्वैवः समाहिताः	२
येन वेवाः पवित्रेणा—त्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु माय ।	३

४ यामुनह्वये संजातो ह । ५ काकाळिकाद्रुयात्, काकाळिकाद्रुयम्, काःकाळिकाद्रुयम् । ० भूमिपरिभ्रमन्तो ।
 x ९-११ ये वामी (वा० य० १३-८, ७, ६) । (१६) । [अ० सू० पू० अ० १।८]
 सू० १७ पाठभेदाः— १ उपप्लवद । मण्डूकी । प्लवस्य । विगृह्य । परः ।
 सू० १८ पाठभेदाः— १ म इमं । देवैर्वैधीः । २ सहस्रेण धारेण ।

प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामं हिश्रणमयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पुतं ब्रह्म पुनीमहे	४
इन्द्रः पुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या ।	
यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मा जातवेदा मूर्जयन्त्या पुनातु	५
ऋषयस्तु तपस्तेपुः सर्वे स्वर्गजिगीषवः । तपन्तस्तपसोग्रेण पावमानीर्ऋचोऽब्रुवन्	६ [१]
यन्मे गर्भे वसंतः पापमुग्रं यज्जायमानस्य च किञ्चिदन्यत ।	
जातस्य च यच्चापि च वर्धतो मे तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	७
मातापित्रोर्यज्ञं कृतं वचो मे यत् स्थावरं जङ्गममाबभूव ।	
विश्वस्य तत् प्रहृषितं वचो मे तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	८
गोघ्नात तस्करत्वात् स्त्रीविधाद्यच्च किल्बिषम् ।	
पापकं च चरणेभ्यम् तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	९
ब्रह्मधात सुरापानात् स्वर्णस्तेयाद् वृषलिगमनमैथुनसंगमात् ।	
गुरोर्द्वाराधिगमनाच्च तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१०
बालघ्नान्मातृपितृवधाद्भूमितस्करात् सर्ववर्णगमनमैथुनसंगमात् ।	
पापेभ्यश्च प्रतिग्रहात् सद्यः प्रहरति सर्वदुष्कृतं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	११
ऋषयिकयाद्योनिदोषाद् मक्षान्द्रोज्यात् प्रतिग्रहात् ।	
असंभोजनाच्चापि नृशंसं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१२
दुर्यधुं दुरधीतं पापं यच्चाज्ञानतो कृतम् ।	
अयजिताश्वासंयाज्यास् तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१३
अमन्त्रमघ्नं यत् किञ्चिद्भूयते च हुताग्ने ।	
सर्वत्सरकृतं पापं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१४
कृतस्य योनयोऽमृतस्य धाम विश्वा देवेभ्यः पुण्यगन्धाः ।	
ता न आपः प्र वहन्तु पापं शुद्धा गच्छामि सुकृतासु लोकं तत् पावमानीभिर्हं पुनामि	१५[२]
पावमानीः स्वस्त्यर्थनीर्याभिर्गच्छति नान्वनम् ।	
पुण्याश्च मक्षान् मक्षयत्यमृतत्वं च गच्छति	१६
पावमानीः पितृन् देवान् ध्यायेद्यश्च सरस्वतीम् । पितृस्तस्योप वर्तेत क्षीरं सर्पिमधुदुकम्	१७

५ सुनीती, पुनीहि । मां । मूर्जयन्त्या, ऊर्जयन्त्या । १० वृषलि(ली)गमन० । १० दारादि ग०, दारादिभ० । १७ पावमानीः, पावमानी, पावमानं । ऋषीस्तस्योप तिष्ठे० ।

पावमानं परं ब्रह्म शुक्लं ज्योतिः सुमार्तनम् । कर्षीस्तन्योर्षं तिष्ठेत् क्षीरं सर्पिमं धूयुकम् १८
पावमानं परं ब्रह्म ये पठन्ति मनीषिणः । सत् जन्म भविष्यो धनाढ्यो वैवृपारंगः १९
दशोत्तराष्ट्रयुवांश्चैव पावमानाः ज्ञातानि वद । एतज्जुह्वन्जपेन् मन्त्रं क्षोरमृत्युमयं हरित २०
एतत्पुण्यं पापहरं रोगमृत्युमवापहम् । पठेतां शृण्वतां चैव कृदातिं परमां गतिम् । २१[३]

(१९) [अ० अ० ६।७।२०] [अ० मं० १।३।५ मन्त्रस्थानम्पराया]

इष्टेव वामनु वस्तां धृतेन यस्याः पदे पुनते वैवयन्तः ।
घृतपदी शकरी सोमपूष्ठोऽप यज्ञमस्थित वैश्वदेवी १
वैश्वदेवी पुनती देव्या गा-द्यस्यामिमा बह्वर्षस्तन्वो वीतपूष्ठाः ।
तथा मवन्तः सधमादेवु वयं स्याम पतयो रयीणाम् २

(२०) [अ० अ० ७।५।२८] [कण्वेदस्य मन्त्रमण्डकस्थानम्परे ।]

यत्र तत् परमं पदं विष्णोर्लोकं महीयते ।
देवैः सुकृतकर्मभिस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्वो परि स्रव १
यत्र तत् परमाप्यं मृतानामधिपतिम् ।
भावभावी च योगीश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्वो परि स्रव २
यत्र लोकास्तन्यजः भद्रया तपसा जिताः ।
तेजश्च यत्र ब्रह्म च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्वो परि स्रव ३
यत्र देवा महात्मानः सेन्द्राश्च समरुद्रणाः ।
ब्रह्मा च यत्र विष्णुश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्वो परि स्रव ४
यत्र गंगा च यमुना च यत्र प्राची सुरस्वती ।
यत्र सोमेश्वरो देवस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्वो परि स्रव ५
यत्र तद्विष्णुर्महीयते नराणामधिपतिम् ।
यत्र शङ्खचक्रगदाधरस्मरणं मुक्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्वो परि स्रव ६

(२१) [अ० अ० ७।६।५] [अ० मं० १०।९, कण्वस्थानम्पराया]

समुदीस्तद्वपसो विद्या नक्तं च समुर्षीः । वरेण्यकतूरहमा देवीरवसि ह्रुवे १

१८ पिन्तस्तद्वयोप वर्ते । १९ सप्तजन्मा । २० ऽष्टयुवश्चैव, क्षोरं मृ० । मृ० १९ पाठमेवाः- १ इत्येव ।
पदेभु न । ऽष्टुष्टो । मृ० २० पाठमेवाः- २ ऽमाध्यं । भूतानामधिपतिः, देवानामधिपतिः, भूतानामधिपतिः ।
भावभावि । च योगी च, वयो गोश्च । ३ त्यजाः । ब्रह्मा । ४ ब्रह्म च । [१९।१] (बा० व० १९।४४)

(२२) [क०अ०८।३।६] [क०मं० १०।७५।५ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

सितासिते सरिते यत्र संगथे तत्राप्तासो विबभूवन्तः ।

ये वै तन्वं१ वि सृजन्ति धीरास्ते जनांसो अमृतत्वं भ्रजन्ते १

(२३) [क०अ०८।३।६] [क०मं० १०।८५ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

अविधवा भव वर्षाणि शतं सायं तु सुव्रता । तेजस्वी च यशस्वी च धर्मपत्नी पतिव्रता १
 जनयद्बहुपुत्राणि मा च दुःखं लभेत् कश्चित् । मर्ता ते सोमपा नित्यं भवेद्धर्मपरायणः २
 अप्पुत्रा भव त्वं च सुभगा च पतिव्रता । भर्तृश्चैव पितुर्भ्रातृ हृदयानन्दिनी सदा ३
 इन्द्रस्य तु यथेन्द्राणीं श्रीधरस्य यथा श्रिया । इंकरस्य यथा गौरीं तन्द्रुर्गिरि भर्तारि ४
 अत्रैर्यथानुसूया स्याद् वसिष्ठस्याप्यरुन्धती । कौशिकस्य यथा सतीं तथा त्वमपि भर्तारि ५
 ध्रुवैषि पोष्या मयि मह्यं त्वाद्वाद्बृहस्पतिः । मया पत्या प्रजावती संजीव शरदः शतम् ६

(२४) [क०अ०८।५।२३] [क०मं० १०।१०३ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

असौ या सेनां मरुतः परेषामभ्येति न ओजसा स्पर्धमाना ।

तां गृह्णत तमसार्पवनेन यथामीषामन्यो अन्यं न जानात १

अन्धा अमित्रा भवता शीर्षाणा अहय इव ।

तेषां वो अग्निर्दग्धाना अग्निर्मुह्यन्तानामिन्द्रो हन्तु वरैवरम् २

(२५) [क०अ०८।६।२] [क०मं० १०।१०६ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

इषिर्मिरके स्वरितः सचन्ते सुन्वन्त एके सर्वनेषु सोमान् ।

शशीर्भवन्त उत दक्षिणामि नैजिज्ञाचन्त्यो नरके पताम १

(२६) [क०अ०८।७।१४] [क०मं० १०।१२७ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

॥ अथ राज्ञीसूक्तम् ॥

आ रात्रि पार्थिवं रजः पितरः प्रायु धामभिः ।

विषः सर्वांसि बृहती वि तिष्ठस आ त्वेयं वर्तते तमः १

ये ते रात्रि नृचक्षंसो युक्तासो नवतिर्नव । अशीतिः संत्वष्टा उतो ते सप्त सप्ततीः २

रात्रीं प्र पंखे जननीं सर्वभूतनिवेशिनीम् । भद्रां भगवतीं कृष्णां बिम्बस्य जगतो निशाम् ३

सू० ११ पाठभेदाः-- १ सरितो । संगते ।

सू० ११ पाठभेदः-- १ ०मं६नी । [सू० १४] १ यथामीषा अन्यो । १ [अध० ३।२।६; बा० य० १७।७७; साम० १८।१०] २ [अध० ६।६।७१; साम० १८।७] [सू० १५] नरकं । सू० १६ पाठभेदाः १ पितुरः प्रायि, पितरप्रायु, पितुरप्रायि, पितुरः प्रायु । २ सम्यग् । सप्ततिः, सप्तति । ३ विशां ।

संवेदिनीं संयमिनीं ग्रन्थमालिनीम् ।
प्रपञ्चोऽहं शिवां रात्रीं भद्रे पारमशीमहि [भद्रे पारमशीमह्यो नमः] ४
स्तोष्यामि प्रयतो देवीं शरण्यां बहुचरियाम् ।
सहस्रसंमितां दुर्गां जातवेदसे सुनवाम सोमम् ५ [१]

शान्त्यर्थं तद् द्विजातीनां मुषिभिः सोमपाशिताः ।
कन्वेव त्वं समुत्पन्नाऽरातीयतो नि वृहति वेदः ६
ये त्वां देवि प्र पद्यन्ति ब्राह्मणा हव्यवाहनीम् ।
अविद्या बहुविद्या वा स नः पर्वदति दुर्गाणि विश्वा ७
ये अग्निवर्णां शुभां सौम्यां कीर्तयिष्यन्ति ये द्विजाः ।
तांस्तारयति दुर्गाणि नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः ८

दुर्गेषु विषमे घोरं संग्रामं रिपुसंकेते । सर्वप्रहनिवारिणि ९
दुर्गेषु विषमेषु त्वं संग्रामेषु कुनेषु च ।
मोहयित्वा प्र पद्यन्ते तेषां मे अभयं कुरु [तेषां मे अभयं कुर्वो नमः] १० [२]
केशिनीं सर्वभूतानां पञ्चमीति च नाम च ।
सा मां समा निशा देवी सर्वतः परि रक्षतु [सर्वतः परि रक्षत्वो नमः] ११

तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरीवर्नीं कर्मफलेषु जुष्टां ।
दुर्गां देवीं शरणमहं प्र पद्ये सुतरसि तरसे नमः सुतरसि तरसे नमः १२
दुर्गां दुर्गेषु स्थानेषु शं नो देवीरभिष्टये । य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं रात्रौरात्रौ सदा पठेत् १३

[रात्रिः कुशिकः सोमरो रात्रिर्वा भारद्वाजो रात्रिकवो गायत्री ।]

रात्रीमुक्तं जपेक्षित्यं तत्कालमुपपद्यते ।
न योनिं पुनरायाति सर्वपरिः प्रमुच्यते । १४

सू० १६ पाठभेदाः— ४ संवेदिनीं, संयमिनीं । गृह० । ६ समुपाशिताः । ७ त्वां देव । प्रपद्यन्ते । सा नः ।
८ अग्निवर्णां सौम्यां । ९ ऽदुष्टप्रहनिवारणे, ०षु सर्वप्रहनिवारणे, अभिचारनिपाते च सर्वप्रह-निवारणे
(रिणि) सर्व (दुष्ट) प्रहनिवार (रि) व्यो नमः । १० त्वां कणु; तेषां मे अभयं कुर्वो (कण्वो)नमः । ११ नायुत ।
समां विशां देवीं देवी । १३ युष्यं । रात्रौमुक्तं जपेत्सदा । १४ रात्रिः कुशिकः सौमरो रात्रिस्तवो गायत्री,
रात्रि कुशिकं सौमरो रात्रिर्वा भारद्वाजो रात्रिस्तवं गायत्री; रात्रिः कुशिकसोमरो रात्रिस्तवो गायत्री ।
तत्काल उपपद्यते ।

क्षीरेण आपिता दुर्गा चन्वनेन बिलेपिता बिल्बपत्रकृतापीडा नमो दुर्गे नमो नमः	१५ [३]
सर्वभूतपिशाचेभ्यः सर्वसर्पसरीसृपैः । दैवेभ्यो मानुषेभ्यश्च उभयेभ्योऽभिरक्ष माम्	१६
वा ऋग्वेदे स्तुता वृषी काश्यपेन उदाहृता । जातवेदप्रभा गौरी जातवेदसे सुनवाम सोमम्	१७
सुरासुरैर्द्विजवरैः पिशाचोरगराक्षसैः । अरातिमर्ष उत्पन्ने अरातीयतो नि दहति वेदः	१८
गजद्वारेऽपथे घोरं संग्रामेषु च गौतमी । सर्वं रक्षतु वुरितं स नः पर्षदतिं दुर्गाणि बिम्बा	१९
महामये संमुत्पन्ने स्मरन्ति च जपन्ति च । सर्वं तारयते दुर्गा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः	२० [४]
य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं शृण्वन्ति च जपन्ति च । त्रिषु लोकेषु विख्यातं त्रिषु लोकेषु पूजितम्	२१
अपुत्रो लभते पुत्रान् धनहीनो धनं लभेत् । अच्छुलभते चक्षुर्बद्धो मुच्येत बन्धनात्	२२
व्याधितो मुच्यते रोगा वुरोगी भियमाप्नुयात् । वदन्ति कामितं सर्वं कात्यायनि नमोऽस्तु ते	२३ [५]

[उलूकयातुं शुशूलूकयातुं ग्रहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।

सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं ह्रस्वेव प्रसृण रक्ष इन्द्र [अ० सं० ७।१०४।२२] १

पिशंगमृष्टिममृणं पिशाचिभिन्नु सं मृण । सर्वं रक्षो निर्बह्य] [अ० सं० १।१३।५] २

(२७) [अ० अ० ८।३।१६] [अ० सं० १०।१२८ वृक्षस्वाकम्बरम् ।]

११ सनक-सनन्दन-सनामनादयः । हिरण्यम् । अतुङ्गः, ५, ८-९ त्रिकुप, ७ अतिसकरी, ११ जगती ।

आरुण्यं वर्चस्वं रायस्पोषमौज्ज्वलम् । इदं हिरण्यं वर्चस्व-जैत्राया विशताविमाम् १

उच्चैर्बाजि घृतनाषाद् समासाहं धनंजयम् ।

सर्वाः समग्रा कःक्षुको हिरण्येऽस्मिन् समाहिताः २

[उलूकयातुं १-२ इमी मन्त्रो ऋग्वेदस्यो ऋग्वेदु गणयितुं न योग्यौ ।]

सू० १७ पाठभेदाः- १ विशतातु मां० । (वा० अ० १४।५०) २ समाहिताः ।

शुनमहं हिरण्यस्य पितुर्मानिव जग्रभं । तेन मां सूर्यत्वचमर्करं पुरुषं प्रियम् ३
 सञ्जानं च विराजं चाभिर्यो च मे ध्रुवा ।
 लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तथा मामिन्द्र सं सृज ४
 अग्नेः प्रजातं परि यद्विरण्यममृतं यज्ञे अधि मर्त्येषु ।
 य एतद्वेदं स इवेनमर्हति जरामृत्युर्भवति यो विभर्ति ५ [१]
 यद्वेदं राजा वरुणो यदुं वेदी सरस्वती । इन्द्रो यद्वृत्रहा वेदं तन्मे वर्षस आवुषे ६
 न तद्वक्षोसि न पिशाचाश्चरन्ति वेवानामोऽजः प्रथमजं ह्येतत् ।
 यो विभर्ति दाक्षायणा हिरण्यं स वेदेषु कृणुते वीर्यमायुः स मनुष्येषु कृणुते वीर्यमायुः ७
 यदावधन् दाक्षायणा हिरण्यं ज्ञातानीकाय सुमनुस्यमाना ।
 तन्न आ ब्रह्मामि ज्ञतशारद्वयायुं युष्मान् जरदष्टिर्यथासत् ८
 घृतादुल्लुप्तं मधुमत्सुवर्णं धनंजयं ध्रुवणं धारयिष्णु ।
 कृणक् सपत्न्यावर्धराश्च कृणवदाऽऽरोह मां महते सौमगाय ९
 प्रियं मां कुरु वेदेषु प्रियं राजसु मा कुरु । प्रियं विश्वेषु गोप्त्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम् १०
 अग्निर्धेनं विराजति सूर्यो येन विराजति ।
 विराज्येन विराजति तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते विराज समिधं कुरु ११ [२]

(१८) [अ० अ० ८।१।१६] [अ० मं० १०।१२८ सूक्तस्थानम्]

(विहव्य आंगिरसः । इन्द्रः । जगती ।)

अर्वाञ्चमिन्द्रममुतो हवामहे यां गोजिद्धं नजिद्वञ्चजिद्यः ।
 इमं नो हव्यं विहवे जुषस्वाऽस्म कुलमो हरिवो मेदिनं त्वा १

(१९) [अ० अ० ८।१।१६] [अ० मं० १०।१२८ सूक्तस्थानम्]

यां कल्पयन्ति नोऽरयः कुरां कृत्यां वधूमिव ।
 तां ब्रह्मणार्प निर्णुद्यः प्रत्यक्कृतारमृच्छतु १
 णीर्षण्वतीं कर्णवतीं विषुरुपां भयंकरीम् ।
 यः प्राहिणोविहाद्य त्यां वि तं त्वं योजयामुभिः २

[२७] ३ हिरण्यस्यपितुर्मानिव, । ०र्नामिव । पुरुषप्रियं । ५ इवेनमर्हति, इवेनमर्हति, इवेनमर्हति, इवेनमर्हति ।
 ७ दाक्षायणं हिरण्यं । (बा० य० ३४।५१) ८ ०मानाः । तन्म मा, तत्ते, तदा । यथासत्, ०सत्, ० सत् बा,
 यथासत् । (बा० य० ३४।५२) ९ घृतादुल्लुप्तं, घृतादुल्लुप्तं । सपत्न्यावर्ध० । (मथ० १९।६१।१) १० गोप्त्रेषु ।
 ११ विराज्येन । [तं० सं० ४।७।१४, तं० ब्रा० १।४।१।१]

येन विस्पृहे बहसि प्रतिकूलमुद्ययिनि ।
 तमेवेतो निर्बर्तस्व मास्मान् मृच्छो अनागसः ३
 अमिबर्तस्व कर्तारं निरस्तास्माभिरोजसा ।
 आयुरस्य निकृन्तस्व प्रजां च पुरुषादिनि ४
 यस्त्वा कृत्ये चकारेह तं त्वं गच्छ पुनर्नवे ।
 अरतीः कृत्ये नाशय सर्वांश्च यातुधान्यः ५ [१]

क्षिप्रं कृत्ये निर्बर्तस्व कर्तुरिव गृहान् प्रति ।
 पशुंश्चेवास्य नाशय वीरांश्चास्य नि बर्हय ६
 यस्त्वा कृत्ये प्रजिघाय विद्वौ अविदुषो गृहान् ।
 तस्यैवेतः परेत्याशु तनुं कृधि परुष्परुः ७
 प्रतीचीं त्वापसेधतु ब्रह्म रोचिष्णवमिन्द्रहा ।
 अग्निश्च कृत्ये रक्षोहा रिप्रहा चार्ज एकपात ८
 यथा त्वाङ्गिरसः पूर्वं भृगवश्चाप सेधिरि ।
 अश्रयश्च वसिष्ठाश्च तथैव त्वाप सेधिम ९
 यस्ते परंषि सन्धो रथस्येव विमुर्धिया ।
 तं गच्छ तन्न तेऽयं मज्जातस्ते अयं जनः १० [२]

यो नः कश्चिद्वृणस्थो वा कश्चिद्वाग्नयोऽभि हिंसति ।
 तस्य त्वं द्रोहिबद्धोऽग्निस्तनूमृच्छस्व हेळिता ११
 भवांशर्वा देवहेळि मस्यत पापकृत्स्ने ।
 हरस्वती त्वं च कृत्ये ~~मेतद्वृणस्थो~~ किञ्चन १२
 यो नः कश्चिद्वृहारातिर्मनसा प्रतिभूषति ।
 दूरस्थो वान्तिकस्थो वा तस्य हृद्यमसृक् पिब १३
 येनासि कृत्ये प्रहिता दुर्ध्वेनास्मज्जिघांसया ।
 तस्य ध्यानकृपाध्यानञ्च हिनस्तु हरसाशनिः १४
 ये नः शिवासः पन्थानः परायन्ति परावतम् ।
 तैर्वैषि राज्याः कृत्या नो गमयस्वानुकृतये १५ [३]
 यदि वैषि द्विपद्यस्मान् यदि वैषि चतुष्पदी ।
 निरस्तेतो ब्रजास्माभिः कर्तुरष्टापदी गृहान् १६

यो नः शपादशपतो यश्च नः शपतः शपात ।
 वृक्षमिव विद्युदाशु तमामूर्लादनु शोषय १७
 यं द्विष्मो यश्च नो द्वेष्ट्यघायुर्यश्च नः शपात ।
 शुने पिण्डमिव क्षामं तं प्रत्यस्य स्वमृत्यवे १८
 यश्च साप्लवः शपथा यश्च यामी शपाति नः ।
 ब्रह्मा च यत् कुद्धः शपात सर्वं तत् कृध्यधस्पदम् १९
 सबन्धुश्चाप्यबन्धुश्च यो अस्माँ अभि दामति ।
 तस्य त्वं भिन्द्यधिष्ठाय पदा विस्फूर्य तच्छिरः २० [४]

अभि प्रोहिँ सहस्राक्षं युक्त्वा तु शपथं रथे ।
 शत्रून् न्विच्छती कृत्ये वृकीवाविमतो गृहान् २१
 परिँ णो वृद्धश्चि शपथान् दहन्नागिरिव हृदम् ।
 शत्रून्नेवामितो जहि विव्या वृक्षमिवाशनिः २२
 शत्रून् मे प्रोथ शपथात् कृत्याश्च सुहृदोऽसुहृत् ।
 जिह्वाः श्लक्ष्णाश्च दुर्हृदुः समिद्धं जातवेदसम् २३
 असप्लवः पुरस्तान्नः शिवं दक्षिणतः कृधि ।
 अमयं सततं पश्चात् भद्रमुत्तरतो गृहे २४
 परेहिँ कृत्ये मा तिष्ठ विद्धस्येव पदं नय ।
 घृगस्य हि मृगारिप्रो न त्वा नीकतुमर्हति २५ [५]

अघ्न्यास्येव घोररूपे विधुरूपेऽविनाशिनि ।
 जुष्टिमिता प्रतिगृष्णीष्व स्वयमादाय चाद्धुतम् २६
 त्वमिन्द्रो यमो वरुणस्त्वमापोऽग्निर्मथानिलः ।
 त्वं ब्रह्मा चैव रुद्रश्च त्वष्टा चैव प्रजापतिः २७
 आर्बतध्वं निर्वतध्वं मृतवः परिवत्सराः ।
 अहोरात्राश्चाब्दाश्च त्वं दिशः प्रदिशश्च मे २८
 त्वं यमं वरुणं सोमं त्वमापोऽग्निर्मथानिलम् ।
 अत्राहृत्य पशुंश्चैव मुत्पादयसि चाद्धुतम् २९
 ये मे दमे दारुगर्भे शयानं धिया सहितं पुरुषं निजह्नुः ।
 कुम्भीपाकं नरकं ग्रीवबद्धं हुता एवं पुरुषासो यमस्य ३० [६]

अभ्यंकाक्ता स्वलङ्कृता सर्वे नो दुरितं दह ।	
जानीथाश्चैव कृत्यानां कर्तुं नृन् पापचेतसः	३१
यथा हन्ति पुरासीनि तथैवैषां सुकृन्नरः ।	
नथा त्वया युजा वयं निकृण्म स्थास्तु जङ्गमम्	३२
उत्तिष्ठेव परेहीतो ऽज्ञति किमिहेच्छसि ।	
ग्रीवास्ते कृत्ये पादौ चा—ऽभि कर्त्स्यामि विद्रव	३३
स्वायसाः सन्ति नोऽसयो विद्म चैव पक्वैषि ते ।	
तैस्ते निकृण्मस्तान्युग्रे यदि नो जीवयस्वरीन्	३४
मास्योच्छिषो द्विपद् मोत किञ्चिच्चतुष्पदम् ।	
मा ज्ञातीननुजान् पूर्वान् मा वैशि प्रतिवेशिनी	३५ [७]
शत्रुयुता प्रहितासि दूष्येनाभि यथायतः ।	
ततस्तथा त्वा नुवतु योऽयमन्तर्मयि भितः	३६
एवं त्वं निकृतास्माभिर्ब्रह्मणा वैधि सर्वशः ।	
यथेतमाभिता गुत्वा पापधीनिव नो जहि	३७
यथा विद्युद्धतो वृक्ष आमूलावनु शुण्यति ।	
एवं स प्रतिशुण्यतु यो मे पापं चिकीर्षति	३८
यथा प्रतिशुको भूत्वा तमेव प्रतिधावति ।	
पापं तमेवं धावतु यो मे पापं चिकीर्षति	३९
यो नः स्वो अरणो यश्च निष्टयो जिघांसति ।	
देवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म वरं ममान्तरम्	+ ४० [८]

उत्त्वा मन्वन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधो अद्रिवः । अर्च ब्रह्मद्विषो जहि	४१
कुबेर ते मुखं रौद्रं नन्दिनाद्विषाद्विषः ।	
ज्वरमृत्युमयं घोरं विश नाशय मे ज्वरम्	४२
यो मे करोति प्रहारे यो गृहे यो निवेशनि ।	
यो मे केशनखे कुर्याद्वृक्षेन दन्तधावने	४३
प्रतिसर प्रतिधाव कुमारीव पितुर्गृहान् ।	
मूर्धानमेषां स्फोटय पक्वेषां कुले कृधि	४४

+ [१९।४०] अ० ६।७।१९; अथ० १।१९।१ (पाठभेदेन)

ये नो रयिं वृश्चरितासो अग्ने जह्नुर्मतीसो अनृतं वर्दन्तः ।	
तेषां वपुंष्यर्चिषा जातवेदः शुष्कं न वृक्षमग्निं सं वृहस्व	४५
कृष्णवर्णो महद्रूपे बृहत्कर्णो महद्भये । देवि देवि महादेवि मम शत्रून् विनाशय	४६
खट् फट् जहि महाकृत्ये विधुमाग्निसमप्रभे ।	
जहि शत्रून्क्षिण्णुलेन कुध्यस्व पिब शोणितम्	४७
ये वृक्ष्यर्कजवे मह्यमग्ने कदाधियो वुसेदा अश्मनासः ।	
आबुध्येतान् शोचिषा विध्य तन्मून् वैवस्वतरस्य सवर्नं नयस्व	४८ [९]

(३०) [अ० अ० ८।७।३०] [अ० सं० १०।१४१ सूक्तान्तपरम्]

हिमस्य त्वा जरायुणा शाले परिं व्ययामसि । [उत हवो हि नो धियो ऽग्निर्वेदातु भेषजम्*] ?
 शीतह्रदो हि नो धियो ऽग्निर्वेदातु भेषजम् । अन्तिकामग्निमजनय दूर्वाढः शशहागमतर
 अजातपुत्रपक्षाया हृदयं मम व्रूयते । विपुलं वनं ब्रह्माकाशं चरं जातवेदः कामाय ३
 मां च रक्ष पुत्रांश्च शरणमभूत तव । पिगाक्ष लोहितग्रीव कृष्णवर्ण नमोऽस्तु ते ४
 अस्मान्निबर्हिरस्येना सागरस्योर्मयो यथा । इन्द्रः क्षत्रं वेदातु वरुणमग्निं पिबतु ५
 शत्रवो निर्धनं यान्तु जय त्वं ब्रह्मतेजसा । ६ [१]

कपिलजटीं सर्षमक्षं चाग्निं प्रत्यक्षवैवतम् ॥ ७
 वरुणं च वशाभ्यग्ने मम पुत्रांश्च रक्षतु [मम पुत्रांश्च रक्षत्वो नमः ।] ८
 सार्धं वर्षशतं जीव पिब खाद च मोदं च ९
 दुःखितांश्च द्विजांश्चैव प्रजां च पशु पालय १०
 यावदावित्यस्तपति यावद्भ्राजति चन्द्रमाः । यावद्वायुः प्रव्यापति तावज्जीव जया जय ११

सू० ३० पाठभेदाः— १ जरायुणाने । भुवोऽग्नि०, तुवोऽग्नि०, भवोऽग्नि०, भियोऽग्नि० । २ शीतह्रदो, शीतह्रदा । ३ जनयदूर्वाः, ० जनयदूर्वाः, ० जनयदूर्वाः, ० जनयदूर्वाः । शिशुरागमत् । ४ ध्रूयते, व्रूयते । ४ मांश्च । ५ अस्मान्नि बर्हिरस्योनां, अस्याग्निबर्हिरस्योनां, अस्याग्नि बर्हिरस्योनां, अस्मान्निबर्हिरस्योनां, अस्मान्नि वर्जय स्थानं । इन्द्रः इन्द्र शस्त्रं । ६ जयस्वं, जय त्वं । १० दुःखितां च, दुःखितान्, ० ताश्च । ११ वायुः प्रवाजति । जय तावज्जीव जया जय ।

× [१० : १] नैव सम्प्रत्य भागः, पाठभेद एव ।

येन केन प्रकारेण को हि नाम नु जीवति ।

परेषामुपकारार्थं यज्जीवति स जीवति । एतां वैश्वानरीं सर्वदेवानामोऽभ्युते १२

न चोरभयं न च सर्पभयं न च व्याघ्रभयं न च मृत्युभयम् ।

यस्यापमृत्युर्न च मृत्युः सर्वं लभते सर्वं जयते १३ [२]

(३१) [क० अ० ८।८।१९] [क० सं० १०।१५१ मृत्युस्थाननाम्]

अथ मेधा-स्कम् ।

मेधां मह्यमङ्गिरसो मेधां सम ऋषयो ददुः । मेधामिन्द्रश्चाग्निश्च मेधां धाता ददातु ते १
मेधां ते वरुणो राजा मेधां देवी सरस्वती । मेधां ते अश्विनौ देवा—वा धत्तां पुण्डरीकम् २
या मेधा अप्सरस्तु गन्धर्वेषु च यन्मनः । देवी या मानुषी मेधा सा मामा विशताकुमाम ३
यन्म नोक्तं तद्रमता शक्यं यदनुब्रुवे ।

निशामते नि शोमहे मयि व्रते सह व्रतेषु भूयासं ब्रह्मणा संगमेमहि ४
शरीरं मे विचक्षणं वाङ् म मधुमदं दुहाम ।

अबृद्धमहमसौ सूर्यो ब्रह्मणानी स्थः श्रुतं मे मा प्र हासीः ५ [१]

मेधां देवीं मनसा रेजमानां गन्धर्वजुष्टां प्रति नो जुषस्व ।

महां मेधां वदु महां श्रियं वद मेधावी भूयासमजराजिष्णु ६

सर्वस्य प्रतिमज्जुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सुनि मेधामयासिषम् ७

यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते । तथा मामद्यमेधया—ऽग्रे मेधाविनं कुरु ८

मेधाव्य१हं सुमनाः सुपतीकः श्रद्धामनाः सत्यमतिः सुशेवः ।

महायशा धारविष्णुः प्रवक्ता भूयासमस्मै शरया प्रयोगे ९

सू० ३० पाठभेदाः—१२ विनामनु, हि नाम न, विनामनु, हीनमनु । वैश्वानरं, वैश्वानरं देवं सर्वदेव ।
अग्निं वैश्वानरं बन्धे सर्वदेव नभोऽस्तु ते । १३ यस्यापि मृ० । स सर्वं लभते स सर्वं जयते ।

सू० ३० पाठभेदाः— १ मेधां मह्यं दधानु ते, ददातु मे । २ मेधां मे । ३ अप्सरासु, अप्सरासो, अप्सरेषु ।
मानुषी युगा । सा मायाः मेधा विशताकुमां, मामा विशतादिह । ४ तद्रमतां । यदनुब्रुवे । निशामहे
मयि व्रते सह ब्रह्मणा संगमेमहि, निशामयि मयि... मयिण भूयासं ब्र० । ५ विचक्षण, मधुमददृष्टा,
०मदृष्टा, ०मदृष्टा, मधुमत्तमा । अबृत्तम० । प्र हासीत् । ६ देवीमनसो, देवीं समनसां । मेधावि ।
०जिष्णुः । ८ ०मेधया मेधा०, ०मामद्यमेध्यान् मेधाविनयं ९ ०समनाः, मेधाव्यंस्वगणः, मेधाव्यं
सुमनः । ०मनाः सत्यमपः सु०, ०मनास्यप्रमति सुवीरः । प्रवक्ता-भूयासमस्ये, ०समये, स्वधया प्रयोगे ।

३१।७-८ (बा० य० ३२।१३-१४) २ (बा० य० ३२।१५ सहशः)

नाशायित्री पलाशास्या—रुषसौ पथिकामसु । अथो ततस्य यक्षमाण—मपापां रोगनाशिनी १०
ब्रह्मवृक्ष पलाश त्वं अद्भ्यां मेधां च देहि मे । वृक्षाधिप नमस्तेऽस्तु अत्र त्वं संनिधौ भव ११ [२]

(३१) [अ० अ० ८।८।१९] [अ० मं० १०।१६१ सूक्तस्वामन्तरम्]

ऊर्ध्वरेखा प्र वहन्ते विष्णुरिममिन्द्राग्नी अमृतं जुषेधाम् ।
मह्यं दधाना उप दीर्घमायुरस्मे धत्तं पुरुमुजा पुरन्धिः ।

(३२) [अ० अ० ८।८।१४] [अ० मं० १०।१६६ सूक्तस्वामन्तरम्]

येनेदं भूतं भुवनं भविष्यत् परि गृहीतममृतेन सर्वम् ।
येन यज्ञस्तायते सप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १
येन कर्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विद्येषु धीराः ।
यदपूर्वं यक्षमन्तःप्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २
यज्जाग्रतो दूरमुवेति वैशं तदु सुप्तस्य तथेवेति ।
दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ३
यत् प्रज्ञानभूत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमुतं प्रजासु ।
यस्माच्च कृते किञ्चन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ४
यस्मिन्नृचः साम यजूंषि यस्मिन् प्रतिष्ठिता रथनामार्षिबाराः
यस्मिंश्चित्सं सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ५
सुषारथिरश्वानिव यन्मनुष्यान् नेनीयतेऽमीशुमिवांजिन इव ।
हृत्प्रतिष्ठं यदजिरं यद्विष्टं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ६ [१]

ये पञ्च पञ्चाशतः ज्ञातं च सहस्रं च निपुतं चाष्टुदं च ।
ते यज्ञचित्तेष्टकादं शरीरं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ७
वेवाहमेतं पुरुषं महान्तं—मावित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।
तस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरा—स्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ८
येन कर्माणि प्रचरन्ति धीरा विषां वाचा मनसा कर्मणा वा ।
यत् स्वां विशमन्नु संयन्ति प्राणिन—स्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ९
ये मे मनो हृदयं ये च देवा ये अन्तरिक्षं बहुधा कल्पयन्ति ।
ये श्रोत्रं च चक्षुषीं संचरन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १०

[३३।१-६] (वा० य० ३४।१-६) । ८ (वा० य० ३१।१८)

यस्येवं धीराः पुनन्ति कवयो ब्रह्माणमेतं व्यावृणत इन्दुम् । स्थावरं जङ्गमं च द्यौराकाशं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	११ [२]
येन द्यौरुग्रा पृथिवी चान्तरिक्षं येन पर्वताः प्रदिशो दिशश्च । येनेवं सर्वे जगद्व्याप्तं प्रजानत तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१२
अव्यक्तं चाप्रमेयं च व्यक्ताव्यक्तपरं शिवम् । सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१३
कैलासशिखरे रम्ये शंकरस्य गृहालयम् । देवतास्तत् प्रमोदन्ते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१४
आवृत्यर्वणं तपसा ज्वलन्तं यत् पश्यसि गुहासु जायमानः । शिवरूपं शिवभूषितं शिवालये तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१५
येनेवं सर्वे जगतो बभूवुः यद्देवा अपि महतो जातवेदाः । यद्देवाऽयं तपसो ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१६ [३]
गोभिर्जुष्टो धनेन ह्यायुषा च बलेन च । प्रजया पशुभिः पुष्करार्थं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१७
योऽसौ सर्वेषु वेदेषु पठ्यतेऽनन्तं ईश्वरः । अकार्षीं निर्ब्रणो ह्यात्मा तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१८
यो वेदादिषु गायत्री सर्वव्यापी महेश्वरः । तदुक्तं च यदा ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१९
प्रयत्नप्राणं ओंकारं प्रणवं च महेश्वरम् । यः सर्वं यस्य चित् सर्वं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२०
यो वै वेदं महात्रेवं प्रणवं पुरुषोत्तमम् । ओंकारं परमात्मानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२१ [४]
ओंकारं चतुर्भुजं लोकनाथं नारायणम् । सर्वस्थितं सर्वगतं सर्वव्याप्तं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२२
तत् परात् परतो ब्रह्मा तत् परात् परतो हरिः । परात् परतरं ज्ञानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२३
य इदं शिवसंकल्पं सदाधीयन्ति ब्राह्मणाः । ते परं मोक्षमाप्स्यन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२४

अस्ति नास्ति शयित्वा सर्वमिदं नास्ति पुनस्तथैव दृष्टं ध्रुवम् ।
 अस्ति नास्ति हितं मध्यमं पदं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २५
 अस्ति नास्ति विपरीतो प्रवादो ऽस्ति नास्ति गुह्यं वा ब्रुवं सर्वम् ।
 अस्ति नास्ति परात् परो यत् परं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २६ [५]

(३४) [क० म० ८।८।४२] [क० मं० १०।१८४ सुकरवानन्तरम् ।]

स्वष्टाकपकर्ता (नेजमेघः) । विष्णुः । अनुष्टुप् ।

नेजमेघ परां पत् सुपुत्रः पुनरा पत । अस्यै मे पुत्रकामायै गर्भमा धेहि यः पुमान् १
 यथेयं पृथिवी मल्लु—ताना गर्भमाकुध । एवं तं गर्भमा धेहि दशमे मासि सूर्तवे २
 विष्णोः श्रेष्ठेन रूपेणा—ऽस्यां नायां गवीन्याम् । पुमांसं पुत्राना धेहि दशमे मासि सूर्तवे ३

(३५) [क० म० ८।८।४५] [क० मं० १०।१८७ सुकरवानन्तरम् ।]

वन्स आग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अनीकवन्तमृतयेऽग्निं गीर्भिर्हवामहे । स नः पर्षदति द्विषः १

(३६) [क० मं० ८।८।४९] [कारवेदस्य दशममण्डकस्यान्ते ।]

संज्ञानमुशनावदत् संज्ञानं वरुणोऽवदत् । संज्ञानमिन्द्रश्चाग्निश्च संज्ञानं सवितारवदत् १
 संज्ञानं वः स्वभ्यः संज्ञानमरणेभ्यः । संज्ञानमश्विना युव मिहास्मासु नि यच्छताम् २
 यत् कक्षीवां संवननं पुत्रो अङ्गिरसां भवेत् । तेन नोऽद्य विश्वे देवाः सं प्रियां समजीजनन् ३
 सं वा मनांसि जानतां समाकृतिर्भनामसि । असौ यो विमनां मनः सं सुमावर्तयामसि ४
 नैर्हस्यं संनादरणं परि वर्मेतु यद्भुविः । तेनामित्राणां बाहून् हविषा शोषयामसि ५
 परिवर्त्मान्येषामिन्द्रः पुषा च सस्रतुः ।
 तेषां वो अग्निर्वाधानामग्निमूळ्हाना मिन्द्रो हन्तु वरवरम् ६
 ऐषु नह्यवृषाजिनं हरिणस्य धिर्यं यथा । परां अमित्रां ऐष त्व—वाचीं गौरुपार्जतु ७
 प्राध्वगणां पते वसो हातवर्गेण्यकतो । तुभ्यं गायत्रमृच्यते ८

सू० ३४ पाठभेदः— १ दशास्यां पुत्राना ।

सू० ३६ पाठभेदाः— १ वः स्वभ्यः, यस्वभ्यः, नः स्वभ्यः । ३ ०वांसंवननो, ०वाप्तंवननो । ०सामवे, ०सामवेन् समर्वाचरन् । ४ नमामसि । ५ जनन् समवर्त्त० ।

गोका॒मो अ॒र्ज॒कामः प्र॒जाका॒म उ॒त क॑श्यपः ।

भू॒तं म॒वि॒ष्य॒त् प्र॒स्तौ॑ति॒ सह॒ ब्र॒ह्मै॒कम॑क्षरं बहु॒ब्र॒ह्मै॒कम॑क्षरम् ९

य॒क्ष॒क्षरं॑ भू॒तकृ॑तं बि॒म्बे॒दे॒वा उ॒पा॒सते॑ । म॒हं क॑षिमस्य गो॒प्ता॒रं ज॒मद॑ग्निरकुर्वतम् १०

ज॒मद॑ग्निरा॒प्या॒यते॒ छन्दो॑मि॒ध्वतु॑रु॒सैरैः । रा॒जा सोम॑स्य म॒क्षेण॒ ब्र॒ह्म॒णा वी॒र्या॑वता ११

शि॒वा नः॑ प्र॒वि॒शो वि॒शः स॒त्या नः॑ प्र॒वि॒शो वि॒शः ।

अ॒जो य॒त् ते॒जो द॑ह॒त्रे शु॒क्रं ज्योतिः॑ प॒रो गु॒हा १२

य॒द्व॒ष्टिः क॑श्यपः स्तौति॒ स॒त्यं ब्र॒ह्म च॒राच॑रं ध्रु॒वं ब्र॒ह्म च॒राच॑रम् ।

उ॒यायु॑षं ज॒मद॑ग्निः क॑श्यपस्य उ॒यायु॑षम्—ऽग॒स्त्यस्य॑ उ॒यायु॑षम् १३

य॒द्वे॒वानां॑ उ॒यायु॑षं तन्मे अ॒स्तु उ॒यायु॑षं स॒र्वम॑स्तु श॒तायु॑षं ब॒लायु॑षम् । १४

त॒च्छ्र॒योरा वृ॑णीमहे गा॒तुं य॒ज्ञार्थं॑ गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये ।

दे॒वीं स्व॑स्तिर॒स्तु नः॑ स्व॒स्तिर्मानु॑षिभ्यः ।

ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु मे॒षजं॑ शं नो अ॒स्तु द्वि॒पदे॑ शं च॒तु॒ष्पदे॑ १५

॥ इति परिशिष्टानि ॥

अष्टौ विरुतयः ।

संहिताकक्षणम् ।

परः सन्निर्धयः संहिता । (अष्टाध्याय्यां १।४।१०९ पाणिनिः) (वर्णानामतिशयितः सन्निधिः संहितामंत्रः स्यात्)

[१] संहितामन्त्रः ।

ओषधयः संबदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ॥

(ऋ० अष्टक ८, अ० ५, व० ११; मं० १०, सू० १७, मं० ११)

(पदच्छेदपूर्वको) मंत्रपाठः ।

ओषधयः सं बद्धन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस् तं राजन् पारयामसि ॥

पदसंहितालक्षणम् ।

पदविच्छेदोऽसंहितः ॥ (प्रातिशाख्यमुत्रं कात्यायनः)

[२] पदपाठः ।

ओषधयः । सं । बद्धन्ते । सोमेन । सह । राज्ञा ।
१ २ ३ ४ ५ ६

यस्मै । कृणोति । ब्राह्मणः । तं । राजन् । पारयामसि ॥ १ ॥
७ ८ ९ १० ११ १२

कमलक्षणम् ।

क्रमेण पदद्वयस्य पाठः । कमपाठो 'योगकूटा संहिता' इत्युच्यते । 'क्रमः स्मृतिप्रयोजनः' (प्रा० सू० ४।१।८ कात्यायनः)

[३] क्रमपाठः ।

ओषधयः सं । सं बद्धन्ते । बद्धन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ॥
१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।
७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४

पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥
१५ १६

[४] पञ्चसन्धिः ।

पञ्चसन्धिलक्षणम् ।

अनुक्रमश्चोत्क्रमश्च व्युत्क्रमोऽभिक्रमस्तथा । संक्रमश्चेति पञ्चैते जटायं कथिताः क्रमाः ॥

क्रमः= १ + २; २ + ३ । उत्क्रमः= १ + २; ३ + ३ । व्युत्क्रमः= २ + १; ३ + १ ।

अभिक्रमः= १+१; १ + २ । संक्रमः= १ + २; २ + ३ ।

(क्रमः)	(उत्क्रमः)	(व्युत्क्रमः)	(अभिक्रमः)	(संक्रमः)
१-१	२-१	२-१	१-१	१-२

ओषधयः सं ।	सं सं ।	समोषधयः ।	ओषधय ओषधयः ।	ओषधयः सं ।
१ २	२ २	२ १	१ १	१ २

सं वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सं ।	सं सं ।	सं वदन्ते ।
२ ३	३ ३	३ २	२ २	२ ३

वदन्ते सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सोमेन ।
३ ४	४ ४	४ ३	३ ३	३ ४

सोमेन सह ।	सह सह ।	सह सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन सह ।
४ ५	५ ५	५ ४	४ ४	४ ५

सह राज्ञा ।	राज्ञा राज्ञा ।	राज्ञा सह ।	सह सह ।	सह राज्ञा ।
५ ६	६ ६	६ ५	५ ५	५ ६

राज्ञेति राज्ञा ।
६ ६

तत्संबितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । ' (क्र० अ० ३।४।१०; मं० ३।६।१०) इत्यस्य—

पञ्चसन्धिः ।

तत्संबितुः ।	संबितुस्संबितुः ।	संबितुस्तत् ।	तत्तत् ।	तत्संबितुः ।
संबितुर्वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं संबितुः ।	संबितुस्संबितुः ।	संबितुर्वरेण्यं ।
वरेण्यं भर्गः ।	भर्गो भर्गः ।	भर्गो वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं भर्गः ।
भर्गो देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य भर्गः ।	भर्गो भर्गः ।	भर्गो देवस्य ।
देवस्य धीमहि ।	धीमहि धीमहि ।	धीमहि देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य धीमहि ।
धीमहिर्धिति धीमहि ।				

(एवमग्रेऽपि)

विकृति-लक्षणानि ।

देशिणीये समाह्वये व्यालिनैव महर्षिणा ।
जटाया विकृतीरष्टौ लक्ष्यमे नामिविस्तरम् ॥ १ ॥
जटा माला शिखा रेखा भवजो दण्डो रथो घनः ।
अष्टौ विकृतयः प्रोक्ताः कमपूर्वा महर्षिभिः ॥ २ ॥

अष्टौ विकृतयः कमपूर्वा भवन्ति । तासु जटा-दण्डसंज्ञके द्वे विकृती मुख्ये । यत एताभ्यामेवाभ्या
विकृतयः संभवन्ति । तत्र जटां शिखाऽनुसरति । तथा च दण्डं माला-रेखा-भवज-रथा अनुसरति ।
घनस्तु जटादण्डावनुसरति ।

[१] जटा ।

प्रथमं जटालक्षणम् ।

अनुलोमाविलोमाभ्यां त्रिवारं हि पठेत् क्रमम् । विलोमे पदव्यस्तपि अनुलोमे यथाक्रमम् ॥

द्वितीयं जटालक्षणम् ।

क्रमे यथोक्ते पदजातमेव द्विरभ्यसेदुत्तरमेव पूर्वम् ।
अभ्यस्य पूर्वं च तथोत्तरे पदे ऽवसानमेवं हि जटामिधीयते ॥

जटा= अनुलोमः १-२ + विलोमः २-१ + अनुलोमः १-२ ॥ [क्रमः १-२ + व्युत्क्रमः २-१ + संक्रमः १-२]

जटापाठः ।

ओषधयसं सं, समोषधय, ओषधयसं सम् ॥ सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते ॥
१ २ २ २ १ २ २ ३ ३ ३ २ २ ३
वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन ॥ सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह ॥
३ ४ ४ ३ ३ ४ ४ ५ ५ ४ ४ ५
सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ॥ राज्ञेति राज्ञा ॥
५ ६ ६ ५ ५ ६ ६ ७ ७
यस्मै कृणोति, कृणोति यस्मै, यस्मै कृणोति ॥
७ ८ ८ ७ ७ ८ ८ ९ ९
कृणोति ब्राह्मणो, ब्राह्मणः कृणोति, कृणोति ब्राह्मणः ॥
८ ९ ९ ८ ८ ९ ९ १० १०
ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो, ब्राह्मणस्तं ॥ तं राजन्, राज्ञस्तं, तं राजन् ॥
९ १० १० ९ ९ १० १० ११ ११ १० १० ११
राजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन्पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥
११ ११ ११ ११ ११ ११ ११ १२ १२ १२ १२ १२

[२] माला ।

मालाया ह्रीं भेदी पुष्पमाला-कममाला चेति । तत्र कममालायाः लक्षणम्-

कम-मालालक्षणम् ।

नृयात्कमविपर्यासावर्ध्वस्यादितोऽन्ततः । अन्ते चादि नयद्वयं कममालेति गीयते ॥

(१ कम-माला)

ओषधयः सं । राज्ञेति राज्ञां ॥ सं वदन्ते । राज्ञां सह ॥ वदन्ते सोमेन । सह सोमेन ॥
 १ २ ६ ६ ३ ३ ६ ५ ३ ४ ५ ४
 सोमेन सह । सोमेन वदन्ते ॥ सह राज्ञां । वदन्ते सं ॥ राज्ञेति राज्ञां । समोषधयः ॥
 ४ ५ ४ ३ ५ ६ ३ ४ ६ ६ ८ ६
 यस्मै कृणोति । पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति ब्राह्मणः । पारयामसि राजन् ॥
 ७ ८ १२ १२ ८ ९ १० ११
 ब्राह्मणस्तं । राज्ञस्तं ॥ तं राजन् । तं ब्राह्मणः ॥ राजन्पारयामसि । ब्राह्मणः कृणोति ॥
 ९ १० ११ १० १० ११ १० ९ ११ १२ ९ ८
 पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति यस्मै ॥
 १२ ११

+ कम-माला

ओषधयः सं । १ राज्ञेति राज्ञां
 सं वदन्ते । २ राज्ञां सह ।
 वदन्ते सोमेन । ५ सह सोमेन ।
 सोमेन सह । ७ सोमेन वदन्ते ।
 सह राज्ञां । ९ १० वदन्ते सं ।
 राज्ञेति राज्ञां । ११ १२ समोषधयः ।
 यस्मै कृणोति । १३ १४ पारयामसीति पारयामसि ।
 कृणोति ब्राह्मणः । १५ १६ पारयामसि राजन् ।
 ब्राह्मणस्तं । १७ १८ राज्ञस्तं ।
 तं राजन् । १९ २० तं ब्राह्मणः ।
 राजन् पारयामसि । २१ २२ ब्राह्मणः कृणोति ।
 पारयामसीति पारयामसि । २३ २४ कृणोति यस्मै ।

+ कममालायाः पठनक्रमोऽप्राक् प्रदर्शितः ।

(कम-माला)

[आदिनोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]		[आदिनोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]	
[१] १ ओषधयः सं — राज्ञेति राज्ञः।	६	[२] ७ यस्मै कृणोति — पारयामसीति पारयामसि १२	
२ सं वदन्ते — राज्ञा सह	५	८ कृणोति ब्राह्मणः — पारयामसि राजन् ११	
३ वदन्ते सोमेन — सह सोमेन	४	९ ब्राह्मणम् तं — राजैस्तं १०	
४ सोमेन सह — सोमेन वदन्ते	३	१० तं राजन् — तं ब्राह्मणः ९	
५ सह राज्ञः — वदन्ते सं	२	११ राजन् पारयामसि — ब्राह्मणः कृणोति ८	
६ राज्ञेति राज्ञः — समोषधयः	१	१२ पारयामसीति पारयामसि - कृणोति यस्मै ७	

(२ पुष्पमाला ।)

पुष्पमाला-लक्षणम् ।

माला मालेव पुष्पाणां पदानां प्रस्थिनी हि सा । भावतन्त्रे त्रयस्तस्यां कमव्युत्कमसंक्रमाः ॥

जटावदेव पुष्पमाला भवति । तत्र प्रणिपदं विराम इतिकारश्चेति विशेषः । केचिच्च पुष्पमालाया-
मिनिकारं पदसन्धिस्थानेऽपि वदन्ति । यथा- "समोषधयः" इति 'सम् ओषधयः' । "ब्राह्मणस्तं"
इति 'ब्राह्मणः तम्' । "राजैस्तं" इति राजन् तम् । इत्यादिः ।

(कमः) विराम (व्युत्कमः) विरामः (संक्रमः)

१ ओषधयः सं	समोषधयः	ओषधयः सं ।	इति । (विराम)
२ सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते	" "
३ वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन	" "
४ सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह	" "
५ सह राज्ञः	राज्ञः सह	सह राज्ञः	" "
६ राज्ञेति राज्ञः			
७ यस्मै कृणोति	कृणोति यस्मै	यस्मै कृणोति	" "
८ कृणोति ब्राह्मणः	ब्राह्मणः कृणोति	कृणोति ब्राह्मणः	" "
९ ब्राह्मणस्तं	तं ब्राह्मणः	ब्राह्मणस्तं	" "
१० तं राजन्	राजैस्तं	तं राजन्	" "
११ राजन्पारयामसि	पारयामसि राजन्	राजन्पारयामसि	
१२ पारयामसीति पारयामसि ।			

[३] शिक्षा ।

शिक्षा-लक्षणम् ।

पयोसरां जटामेष शिक्षामार्याः प्रवक्षते ।

ओषधयः सं, समोषधय, ओषधयः सं, — वदन्ते ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७

सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते, — सोमेन ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७

वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन, — सह ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७

सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह, — राज्ञा ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७

सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७

राज्ञेति राज्ञा ।
१ २ ३

यस्मै कृणाति, कृणाति यस्मै. यस्मै कृणाति. — ब्राह्मणः ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७

कृणाति ब्राह्मणो. ब्राह्मणः कृणाति, कृणाति ब्राह्मणम् — तम् ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो. ब्राह्मणस्तं, — राजन् ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११

तं राजन्, राजन्स्तं, तं राजन्, — पारयामसि ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

राजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन् पारयामसि ।
१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

पारयामसीति पारयामसि ।
१ २ ३ ४

[४] रेखा ।

रेखा-कक्षमन् ।

कमात् द्वित्रिचतुष्पञ्चपदकममुदाहरेत् । पृथक्पृथग्विषयस्य लेखामाहुः पुनः क्रमात् ॥

पूर्वार्धस्य-

- २ (पदद्वयं) = ओषधयः सं । समोषधयः । ओषधयः सं ॥
 ३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥
 ४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । राज्ञा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ।
 सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ॥

उत्तरार्धस्य-

- २ = यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै । यस्मै कृणोति ॥
 ३ = कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥
 ४ = ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि । पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥
 तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ॥

[यद्वा सर्वस्य मन्त्रस्य]

- २ (पदद्वयं) = ओषधयः सं । समोषधयः । ओषधयः सम ॥
 ३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥
 ४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । राज्ञा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥
 ५ (पदपञ्चकं) = सोमेन सह राज्ञा यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै राज्ञा सह सोमेन । सोमेन सह ।
 ६ (पदषट्कं) = सह राज्ञा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राज्ञा सह ।
 सह राज्ञा ॥
 ७ (पदसप्तकं) = राज्ञा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ।
 पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राज्ञा । राज्ञा यस्मै ॥
 यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।
 पारयामसीति पारयामसि ॥

[५] ध्वजः ।

ध्वज-कक्षणम् ।

भूयादयेः कर्म सस्यगन्तादुत्तारयेद्यदि । वर्गे च कश्चि वा यत्र पठनं स ध्वजः स्मृतः ॥

(आदेः कर्मः)

(अग्न्यादुत्तारणं)

१ ओषधयः सं ।	२ पारयामसीति पारयामसि ।
३ सं बद्धन्ते ।	४ राजन् पारयामसि ।
५ बद्धन्ते सोमेन ।	६ ते राजन् ।
७ सोमेन सह ।	८ ब्राह्मणस्तं ।
९ सह राज्ञा ।	१० कृणोति ब्राह्मणः ।
११ राज्ञेति राज्ञा ।	१२ यस्मै कृणोति ।
१३ यस्मै कृणोति ।	१४ राज्ञेति राज्ञा ।
१५ कृणोति ब्राह्मणः ।	१५ सह राज्ञा ।
१७ ब्राह्मणस्तं ।	१८ सोमेन सह ।
१९ ते राजन् ।	२० बद्धन्ते सोमेन ।
२१ राजन् पारयामसि ।	२२ सं बद्धन्ते ।
२३ पारयामसीति पारयामसि ।	२४ ओषधयः सं ।

अत्र विशेषः ।

१ अत्र ध्वजस्य पठनकर्मोऽङ्के प्रदर्शितः ।

२ यथा मन्त्रस्यैकस्यैव ध्वजो भवति, तथैव पञ्च-षट्-सप्त-अष्टसंख्याकस्य वर्गस्याप्येवमेव ध्वजो भवति ।

तत्र वर्गाद्विधितस्य षट्पञ्चस्य वर्गान्तस्येव बद्धेन हिरण्यमेतिकारसहितेन च संबद्धो ज्ञातव्यः ।

यथा 'अग्निमीळे...आ गमदिति आ गमस्' इति प्रथमस्य वर्गस्य आग्नेयस्य ध्वजो बोद्धव्यः ।

३ वर्गे वा कश्चि वा यः स्थापयितुः स ध्वजः स्मृतः । इति वा पाठः ।

[६] दण्डः ।

दण्ड-कक्षणम् ।

क्रममुक्त्वा विपर्यस्य पुनश्च क्रममुत्तरम् । अर्धर्षादेवमुक्तोऽयं क्रमदण्डोऽभिधीयते ॥

पूर्वार्धस्य-

२ = ओर्षधयः सं ॥ समोर्षधयः ।

३ = ओर्षधयः सं । सं वदन्ते ॥ वदन्ते समोर्षधयः ।

४ = ओर्षधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥ सोमेन वदन्ते समोर्षधयः ।

५ = ओर्षधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह ॥ सह सोमेन वदन्ते समोर्षधयः ।

६ = ओर्षधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा ॥

राज्ञा सह सोमेन वदन्ते समोर्षधयः ।

ओर्षधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा ॥ राज्ञेति राज्ञा ।

उत्तरार्धस्य-

२ = यस्मै कृणोति ॥ कृणोति यस्मै ।

३ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥ ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

४ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥ तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

५ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् ॥ राजस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

६ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसि राजस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसीति पारयामसि ।

[७] रथः ।

रथ लक्षणम् ।

पादशोऽर्धस्यदो वापि स्रहोक्त्या वण्डयद्रथः ।

रथविधयः । द्वित्रिको वक्रक्षत्रुक्षकश्चेति । यत्र द्वित्रिको रथोऽर्धस्यदो भवति । त्रिकक्षत्रुश्च प्रतिपदे समानपद-
न्यायुक्तः सायनीकम्बुहस्तश्चैव स्रहस्य भवति । सत्रुक्षको रथस्तु पादश एव भवति ।

(१) द्वित्रिको रथः (अर्धस्यदः)

(पूर्वाधः) (उत्तरार्धः)

[१] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(प्रथमः पञ्चपाङ्कमः)

समोर्षधयः । कृणोति यस्मै ।

(द्व्युक्तमः)

[२] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(द्वितीयः द्विपाङ्कमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

११

वदन्ते समोर्षधयः । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(त्र्युक्तमः)

[३] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(तृतीयः द्विपाङ्कमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

११

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

११

सोमेन वदन्ते समोर्षधयः । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(चतुर्थः द्विपाङ्कमः)

[४] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(चतुर्थः द्विपाङ्कमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

११

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

११

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

११

सह सोमेन वदन्ते समोर्षधयः । राजन्स्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(चतुर्थः द्विपाङ्कमः)

[५] (१) ओर्षधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(पञ्चमः पञ्चपाङ्कमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

११

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

११

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

११

(५) सह राज्ञा । राजन् पारयामसि ।

११

राज्ञेति राज्ञा । पारयामसीति पारयामसि ।

(समाप्तिः)

(२) द्विचक्रो रथः ।

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमुत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ ऋ० १।१।१
अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रेभिरासया । अकारि रत्नधातमः ॥ ऋ० १।२०।१

मन्त्रद्वयस्य महोक्त्याऽपि द्विचक्रो रथो भवति । सहोक्तिपाठभेदेन स द्विधा विभज्यते । तत्र प्रथमः—

(ऋ० १।१।१) (ऋ० १।२०।१)

[१] अग्निमीळे । अयं देवाय ॥

ईळेऽग्निं । देवायाय ॥

[२] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने ॥

पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायाय ॥

[३] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः ॥
यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं । स्तोमो जन्मने देवायाय ॥

[४] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःसहितं' । यज्ञस्य देवं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः ॥

देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायाय ॥

[५] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःसहितं' । यज्ञस्य देवं ।

देवमुत्विजं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः । विप्रेभिरासया ॥

ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ आसया विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायाय ॥

[६] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःसहितं' । यज्ञस्य देवं ।

देवमुत्विजं ॥

अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रेभिः । विप्रेभिरासया ।

ऋत्विजमित्युत्विजं । आसयेत्यासया ॥

[७] होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥

रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारि ॥

होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥

रत्नधातममिति रत्नऽधातमं । रत्नधातम इति रत्नऽधातमः ॥

(३) द्विचक्रो रथः ।

पूर्वोक्तयोर्द्वयोर्मन्त्रयोः सहोक्त्वा द्विचक्रो रथो भवति । तस्य द्वितीयः प्रकारो यथा—

(क्र० ११११)	(क्र० ११२०१)	(क्र० ११११)	(क्र० ११२०१)
[१] (१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥ ईळेऽग्निं । देवायाय ॥		[५] (१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥ (२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥ (३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥ 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । (४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥ (५) देवमृत्विजं । विप्रेभिरासया ॥ ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं । आसया विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायाय ॥	
[२] (१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥ (२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥ पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायाय ॥			
[३] (१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥ (२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥ (३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥ यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ स्तोमो जन्मने देवायाय ॥		[६] (१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥ (२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥ (३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥ 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । (४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥ (५) देवमृत्विजं । विप्रेभिरासया ॥ (६) ऋत्विजमित्यृत्विजं । आसयेत्यासया ॥	
[४] (१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥ (२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥ (३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥ 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । (४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रेभिः ॥ देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ विप्रेभिः स्तोमो जन्मने देवायाय ॥		[७] (१) होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥ रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारिः ॥ होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥ रत्नधातममिति रत्नधातमं । रत्नधातम इति रत्नधातमः ॥	

(४) त्रिचक्रो रथः ।

विष्णोः कर्माणि पश्यन् यतो ब्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ (ऋ० १।२२।१९)

इत्यस्य त्रिपदागायत्रीछन्दस्कस्य मन्त्रस्य प्रतिपादं समानपदसंख्येयान्निचक्रो रथो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः) (द्वितीयः पादः) (तृतीयः पादः)

[१] (१) विष्णोः कर्माणि । यतो ब्रतानि । इन्द्रस्य युज्यः । (प्रथमः क्रमः)

कर्माणि विष्णोः । ब्रतानि यतः । युज्य इन्द्रस्य । (द्वितीयः क्रमः)

[२] (१) विष्णोः कर्माणि । यतो ब्रतानि । इन्द्रस्य युज्यः । (द्वितीयः क्रमः)

(२) कर्माणि पश्यन् । ब्रतानि पस्पशे । युज्यः सखा । "

पश्यन् कर्माणि विष्णोः । पस्पशे ब्रतानि यतः । सखा युज्य इन्द्रस्य । (तृतीयः क्रमः)

(प्रथमः पादः) विष्णोः कर्माणि । कर्माणि पश्यन् । पश्यतोति पश्यन् । (समाप्तिः)

(द्वितीयः ") यतो ब्रतानि । ब्रतानि पस्पशे । पस्पश इति पस्पशे । "

(तृतीयः ") इन्द्रस्य युज्यः । युज्यः सखा । सखेति सखा । "

(५) चतुश्चक्रो रथः ।

चतुश्चक्रो रथश्चतुष्पान्मन्त्रस्य पादशो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः) (द्वितीयः पादः) (तृतीयः पादः) (चतुर्थः पादः)

[१] (१) ओषधयः सं । सोमेन सह । यस्मै कृणोति । तं राजन् । (प्रथमः क्रमः)

सोषधयः । सह सोमेन । कृणोति यस्मै । राजन्तं । (द्वितीयः क्रमः)

[२] (१) ओषधयः सं । सोमेन सह । यस्मै कृणोति । तं राजन् । (द्वितीयः क्रमः)

(२) सं वदन्ते । सह राजा । कृणोति ब्राह्मणः । राजन्पारयामसि । "

वदन्ते सोषधयः । राजा सह सोमेन । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै । पारयामसि राजन्तं । (तृतीयः क्रमः)

(प्रथमः पादः) ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्त इति वदन्ते । (समाप्तिः)

(द्वितीयः ") सोमेन सह । सह राजा । राजेति राजा । "

(तृतीयः ") यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मण इति ब्राह्मणः । "

(चतुर्थः ") तं राजन् । राजन्पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि । "

[८] घनः ।

घनश्चतुर्विधः । घनो घनवत्तुभञ्ज । तां च प्रायेकं द्विधा भवतः ।

[१] प्रथमं घन लक्षणम् ।

अन्तात्कर्म पठेत्पूर्वमादिपर्यन्तमानयेत् । आदिकर्म नयेदन्तं घनमाहुर्मनीषिणः ।।

(१) पूर्वार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[१] राज्ञेति राज्ञा । सह राज्ञा । सोमेन सह । वदन्ते सोमेन । सं वदन्ते । ओषधयः सं-

(आदिनोऽन्तपर्यन्तम्)

सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ।

(२) उत्तरार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

२] पारयामसीति पारयामसि । राजन् पारयामसि । तं राजन् । ब्राह्मणस्तं । कृणोति ब्राह्मणः ।
यस्मै कृणोति-

(आदिनोऽन्तपर्यन्तम्)

कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ।

[२] द्वितीयं घनलक्षणम् ।

शिसामुक्त्वा विपर्यस्य तत्पदानि पुनः पठेत् । अयं घन इति प्रोक्तः [इत्यष्टौ विकृतयः पठेत्] ॥

[१]

←	शिलापाठः	→	←	तस्य विपर्यासः	→	←	तत्पदानां पुनःपाठः	→
ओषधयः सं	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते	वदन्ते	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते॥			
सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन	सोमेन	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन ॥			
वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह	सह	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह ॥			
सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह राज्ञा	राज्ञा	सह सोमेन	सोमेन सह राज्ञा ॥			
सह राज्ञा	राज्ञा सह	सह राज्ञा	॥	राज्ञेति राज्ञा ॥				

[२]

यस्मै कृणोति कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणः ॥
कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं ॥
ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् राजंस्तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् ॥
तं राजन् राजंस्तं तं राजन् पारयामसि पारयामसि राजंस्तं तं राजन् पारयामसि ॥
राजन् पारयामसि पारयामसि राजन् । राजन् पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ।

वनपाठः ।

द्वितीयघनलक्षणस्यान्यदुदाहरणम् ।

(१ शिखापाटः, २ तन्मयविपर्ययः, ३ तन्मयदानां च पुनः पाठो घनः ।)

गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।

ब्रह्माणस्त्वा शतक्रतु उद्वंशमिव येमिरे । (ऋ० १।१०।१)

(१) प्रथमोऽर्धः ।

[१] गायंति त्वा, त्वा गायंति, गायंति त्वा, गायत्रिणो; गायत्रिणस्त्वा गायंति । गायंति त्वा
गायत्रिणः ॥

[२] त्वा गायत्रिणो, गायत्रिणस्त्वा, त्वा गायत्रिणोऽर्च्यः—ऽर्चति गायत्रिणस्त्वा ।
त्वा गायत्रिणोऽर्चति ॥

[३] गायत्रिणोऽर्च्य, -ऽर्चति गायत्रिणां, गायत्रिणोऽर्च्यकर्म-ऽकर्मर्चति गायत्रिणो ।
गायत्रिणोऽर्च्यकर्म ॥

[४] अचैत्यकर्म—ऽकर्मचैत्य—ऽचैत्यकर्म—ऽकिंणोः,ऽकिंणोऽकर्मचैत्य—ऽचैत्यकर्मकिंणः ॥

[५] अ॒र्कम॒र्किणो॑, -ऽर्कि॑णोऽर्क॒म-ऽर्क॒म॒र्किणः॑ ॥ अ॒र्कि॑ण इत्य॒र्किणः॑ ॥

(२) द्वितीयोऽर्थः ।

[१] ब्रह्माणंस्त्वा, त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणंस्त्वा, शतक्रतो; शतक्रतो त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणंस्त्वा
शतक्रतो ॥

[२] त्वा शतक्रतो, शतक्रतो त्वा, त्वा शतक्रत, उदुच्छतक्रतो त्वा । त्वा शतक्रत उत् ॥

[३] शतक्रत उदुच्छतक्रतो, शतक्रत उद्वंशमिष; वंशमिषोच्छतक्रतो, शतक्रत उद्वंशमिष ॥
शतक्रतो इति शतऽक्रतो ॥

[४] उद्वंशमिव, वंशमिवोदुद्वंशमिव, येमिरे; येमिरे वंशमिवोदुद्वंशमिव येमिरे ॥

[५] वंशमिव येमिरे, येमिरे वंशमिव, वंशमिव येमिरे ॥

वंशमिवेति वंशम्ऽइव । येमिर इति येमिरे ॥

पञ्चसन्धियुक्तो घनपाठः ।

(घनवल्लभः)

पद्मस्य कर्मोक्तमव्युक्तमाभिक्रमसंक्रमैः पञ्चसन्धियुक्तो भवति । अनुलोमविलोमानुलोमैर्जटापाठो जायते ।
जटया सहोत्तरपदपाठेन शिखापाठो भवति । क्रममुक्त्या, त्रिपर्यंस्व, पुनश्च क्रमपाठे कृते ध्वजो भवति । जटावच्छाभ्यां
घनपाठः सिद्ध्यति । सर्वमेवंतपञ्चसंधियुक्ते घनपाठे घनवल्लभे समुच्चयेन संगच्छते । पञ्चसंधियुक्तेन अन्तादादि-
पर्यन्तमादेरन्तपर्यन्तं च पाठेन द्वितीयो घनवल्लभः सिद्ध्यति ।

परां मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

(ऋ० १।२।१२६)

[१] परां मे । मे मे । मे परां । परा परां । परां मे ॥

परां मे, मे परा, परां मे, यन्ति; यन्ति मे परा, परां मे यन्ति ॥

[२] मे यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति मे । मे मे । मे यन्ति ॥

मे यन्ति, यन्ति मे, मे यन्ति, धीतयो; धीतयो यन्ति मे, मे यन्ति धीतयः ॥

[३] यन्ति धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति धीतयः ॥

यन्ति धीतयो, धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो, गावो; गावो धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो गावः ॥

[४] धीतयो गावः । गावो गावः । गावो धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो गावः ।

धीतयो गावो, गावो धीतयो, धीतयो गावो, न; न गावो धीतयो, धीतयो गावा न ॥

[५] गावो न । न न । न गावः । गावो गावः । गावो न ॥

गावो न, न गावो, गावो न, गव्यूती; गव्यूतीर्न गावो, गावो न गव्यूतीः ॥

[६] न गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीर्न । न न । न गव्यूतीः ।

न गव्यूती, गव्यूतीर्न, न गव्यूतीर्—ऽन्व;—ऽनु गव्यूतीर्न, न गव्यूतीरनु ॥

[७] गव्यूतीरनु । अन्वनु । अनु गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीरनु ।

गव्यूतीरन्व—ऽनुगव्यूती—गव्यूतीरनु ॥ अन्वित्यनु ॥

[८] इच्छन्तीरुरुचक्षसं । उरुचक्षसमुरुचक्षसं । उरुचक्षसमिच्छन्तीः । इच्छन्तीरिच्छन्तीः ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसं ॥

इच्छन्तीरुरुचक्षसं—मुरुचक्षसमिच्छन्ती—रिच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

उरुचक्षसमित्युरुचक्षसं ॥

पञ्चसन्धियुक्तो जटापाठः ।

पञ्चसन्धियाः जटापाठः

- [१] परां मे । मे मे । मे परां । परा परां । परां मे ॥ परां मे, मे परा, परां मे ॥
- [२] मे यंति । यंति यंति । यंति मे । मे मे । मे यंति ॥ मे यंति, यंति मे, मे यंति ॥
- [३] यंति धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो यंति । यंति यंति । यंति धीतयः ॥
यंति धीतयो, धीतयो यंति, यंति धीतयः ॥
- [४] धीतयो गावः । गावो गावः । गावो धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो गावः ॥
धीतयो गावो, गावो धीतयो, धीतयो गावः ॥
- [५] गावो न । न न । न गावः । गावो गावः । गावो न ॥ गावो न, न गावो, गावो न ॥
- [६] न गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीर्न । न न । न गव्यूतीः ॥ न गव्यूतीर्गव्यूतीर्न न गव्यूतीः ॥
- [७] गव्यूतीरनु । अन्यनु । अनु गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीरनु ॥
गव्यूतीरन्वनु गव्यूतीर्गव्यूतीरनु ॥ अन्वित्यनु ॥
- [८] इच्छंतीरुचक्षसं । उरुचक्षसमुरुचक्षसं । उरुचक्षसमिच्छंतीः । इच्छंतीरिच्छंतीः ।
इच्छंतीरुचक्षसं ॥
इच्छंतीरुचक्षसमुरुचक्षसमिच्छंतीरिच्छंतीरुचक्षसं ।
उरुचक्षसमित्युरुचक्षसं ॥

[एवमेव पञ्चसन्धियुक्ताः सर्वा अपि विकृतयः पञ्चान्ते वेदविज्ञैः ।]

पदक्रमविशेषज्ञो वर्णक्रमविचक्षणः ।

स्वरमात्राविशेषज्ञो गच्छेदाचार्यसंपदम् ॥

संहितापाठतः पुण्यं द्विगुणं पदपाठतः ।

त्रिगुणं क्रमपाठेन जटापाठेन षड्विगुणम् ॥ (ब्राह्मपुराणे)

ऋग्वेद-मन्त्राणां वर्णानुक्रमसूची ।

अंशुं बुहस्ति स्तनयन्तं ९, ७२, ६
 अंशेषु व ऋषयः ५, ५४, ११
 अंशेष्वाम सन्तः स्वाद्यो ७, ५६, १३; तै. ब्रा. १, ८, ५, ५
 अंशेष्वस्तनयस्तनयते वि वयः ५, १५, ३
 अकर्म ते स्वपसो अभूम् ८, २, १९, अथर्व. १८, ३, २४
 अकर्मो दस्युभि नो अमन्तु १०, २२, ८
 अकारि त इन्द्र गीतमेभिः १, ६३, ९
 अकारि ब्रह्म समिधान नृभ्यं ४, ६, ११
 अकारि वामन्धसो ६, ६३, ३
 अकन्दश्चिस्तनयन् १०, ४५, ४; वा. य. १२, ६; तै. सं.
 १, ३, १४, २; ४, २, १; ५, २, २
 अकविहस्ता सुकृते ५, ६२, ६
 अकान्तसमुद्रः प्रपन्ते ९, ९७, ४०; साम. ५२९; १२५३;
 तैत्ति. आ. १०, १, १५; नि. १४, १६
 अक्रो न बभ्रिः समिधे ३, १, १२; नि. ६, १७
 अक्षयन्तः कर्णवन्तः सखायो १०, ७१, ७; नि. १, ९
 अक्षयमीमन्तं ह्यव १, ८२, २; साम. ४१५; वा. य.
 ३, ५१, तै. सं. १, ८, ५, २
 अक्षानहो नक्षतनोत १०, ५३, ७
 अक्षस इहं कुशिनः १०, ३४, ७
 अक्षितोति सनेदिमं १, ५, ९; अथर्व. २०, ६९, ७
 अक्षीर्यां ते गालिकाभ्यां १०, १६३, १; अथर्व. २, ३३, १;
 २०, ९६, १७
 अक्षेत्रिष्वेक्षेत्रिविं १०, ३२, ७
 अक्षैर्मा द्यौषः कृषिमित्रं १०, ३४, १३
 अक्षोदयच्छवसा क्षाम ४, १९, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, २
 अक्षो न चकयाः ह्यर ६, २४, ३; नि. १, ४
 अक्षयिज्ञातुविचारा ८, २५, ९
 अगच्छन्तं कृपमाणं परावति १, १२९, ८
 अगच्छन्तु विप्रतमः सखीयन् ३, ३१, ७
 अगस्निम् अत्रो बृहत् ३, ३७, १०; अथर्व. २०, २०, ३; २०, ५७, ६
 अगन्तु महा नमसा ७, १२, १; साम. १३०४; तै. ब्रा.
 ३, ११, ६, २
 अगच्छति क्षेत्रमागन्तु ६, ४७, २०
 अगस्त्यः खनमानः खनिषे १, १७९, ६
 अगस्त्यश्च नम्रयः १०, ६०, ६

अगोहवाय गविवे ८, २४, २०; अथर्व. २०, ६५, ९
 अग्न आ याहि वीतये ६, १६, १०; साम. १, ६६०; तै. सं.
 २, ५, ७, ३; ८, १; तै. ब्रा. ३, ५, २, १
 अग्न आ वाह्यभिनिः ८, ६०, १; साम. १५५०; अथर्व.
 २०, १०३, २
 अग्न आर्घुषि पवसे ९, ६६, १९; साम. ६२७, १४६४; १५१८;
 वा. य. १९, ३८; ३५, १६; तै. ब्रा. २, ६, १, ४; तै. आ.
 २, ५, १, तै. सं. १, ३, १४, ७, २९, १; ५, ५, १, ६, ६, २
 अग्न हठा समिधस्य ३, २४, २
 अग्न इन्द्र वरुण मित्र देवाः ५, ४६, २; वा. य. ३३, ४८
 अग्न इन्द्रश्च दातृषां ३, २५, ४
 अग्न ओजिष्ठमा भर ५, १०, १; साम. ८१
 अग्नये ब्रह्म ऋभवः १०, ८०, ७
 अग्नो यो मर्यादं द्रुवो ६, १४, १
 अग्निं यन्तुरमयुर् ३, २७, ११
 अग्निं वः पृथं द्रुवे ८, २३, ७
 अग्निं वः पृथं गिरा ८, ३१, १४; तै. सं. १, ८, २२, ३
 अग्निं वधेष्णु नो गिरः ३, १०, ६
 अग्निं विशा ईळते १०, ८०, ६
 अग्निं विशा अग्नि पृश्नः १, ७१, ७
 अग्निं विश्वामुषेयं ८, ४३, २५
 अग्निं वो देवमग्निभिः ७, ३, १; साम. १०१९
 अग्निं वो देवमयवसा ८, ७१, १२
 अग्निं वो बृहन्तं अश्वराणां ८, १०२, ७; साम. ११, ९, ४६
 अग्निं सुदीतिं सुरसे ३, १७, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 अग्निं सुन्त्यां दधिरे पुरो जनः ३, २, ५
 अग्निं सुतुं समध्वं ३, ११, ४
 अग्निं सुतुं महसो जातवेदं ८, ७१, ११; साम. १५५५
 अग्निं सोमेन बोधव ५, १४, १; वा. य. २२, १५;
 तै. सं. ४, १, ११, ४
 अग्निं हिमं वु नो धियः १०, १५६, १; साम. १५२७
 अग्निं होतारमीकते वसुभिः १, १०८, ८
 अग्निं होतारं प्र द्रुवे ३, १९, १
 अग्निं होतारं मध्ये दातृन्तं १, १२७, १; साम. ४६५;
 १८१३; अथर्व. २०, ६७, ३; वा. य. १५, ४७;
 तै. सं. ४, ४, ४, ८; निष्कं ६, ८

अग्निः पूर्वभिर्भविभिः १, १, २; नि. ७, १६
 अग्निः प्रत्येन मन्मना ८, ४४, १२; साम. १७११ तै. भा.
 ३, ५, ६, १
 अग्निः क्षुचित्तलमः ८ ४४, २१, तै. सं. १, ३, १४, ८;
 ५, ५, ३
 अग्निः सनोति वीर्याणि ३, २५, २
 अग्निः ससि वाजंभरं १०, ८०, १
 अग्निं घृतेन वाह्युः ५, १४, ६
 अग्निनाग्निः समिधते १, १२, ६; साम. ८४४; तै. सं.
 १, ४ ४६, ३; ३, ५, ११, ५; तै. भा. २, ७, १२, ३
 अग्निना तुर्वचं यजुं १, ३६, १८
 अग्निना रयिमस्वत् १, १, ३; तै. सं. ३, १, ११, १;
 ४, ३, १३, ५
 अग्निनेत्रेण वरुणेन ८, ३५, १; नि. ५, ५
 अग्निं तं मन्त्रे यो यजुः ५, ६, १; साम. ४२५; १७३७;
 वा. य. १५, ४१
 अग्निं वृत्तं वृणीमहे १, १२, १; साम. ३: ७९०; अथर्व
 २०, १०१, १; तै. सं. २, ५, ८, ५; तै. भा. ३, ५, २, ३
 अग्निं वृत्तं पुरो वृत्ते ८, ४४, ३
 अग्निं वृत्तं प्रति वदन्वीत न १, १६१, ३
 अग्निं देवासो अग्निं ६, १६, ४८
 अग्निं देवासो मातृवीषु विष्णु २, ४, ३
 अग्निं वृको योतयै नो वृणीमसि ८, ७१, १५
 अग्निं वीभिर्मनीषिणः ८, ४३, १९
 अग्निं न मा मयितं सं विदीपः ८, ४८, ६
 अग्निं नरो दीधितिभिः ७, १, १; साम. ७२; १३७३;
 नि. ५, १०
 अग्निमग्निं वः समिधा ६, १५, ६
 अग्निमग्निं वो अग्निं ८, ६०, १७
 अग्निमग्निं हवीमग्निः १, १२, २; साम. ७९१; अथर्व.
 २०, १०१, २; तै. सं. ४, ३, १३, ८
 अग्निमच्छा देवयतां ५, १, ४
 अग्निमस्तोष्यमिदं ८, ३९, १; नि. ५, २३
 अग्निमिधानो मयसा ८, १०२, २२; साम. १९
 अग्निमोक्षिष्यावसे ८, ७१, १४; साम. ४९, अथर्व.
 २०, १०३, १
 अग्निमोक्षेणं कथि ५, १४, ५
 अग्निमांसे पुगोहिं १, १, १; तै. सं. ४, ३, १३, ३;
 नि. ७, १५
 अग्निमांसे सुजां यविष्ठं १०, २०, २
 अग्निमुच्यैश्वर्यः १०, ८०, ५

अग्निमुच्यसमन्विता ३, २०, १
 अग्निं मंत्रं पुरोहितं ८, ४३, ३१
 अग्निं मन्त्रे पितरमग्निमग्नि १०, ७, ३
 अग्निरग्निं भरद्वाजं १०, १५०, ५
 अग्निरग्निमातृवीषं ६, १४, ३
 अग्निरग्निं जन्मना जालवेदा ३, २६, ७; वा. य. १८, ६६;
 नि. १४, २
 अग्निरग्निं प्रचेता ६, १४, २
 अग्निरग्निं वरुणो मित्रः १०, ६५, १
 अग्निरग्निं मन्त्रो विधितः १०, ८४, २; अथर्व. ४, ३१, २;
 नि. १, १७
 अग्निमग्निं सत्ये ददातु नः ८, ७१, १३
 अग्निरीशो बृहत्तः अग्निर्यस्य ४, १२, ३
 अग्निरीशो बृहत्तो अश्वरत्न ७, ११, ४
 अग्निरीशो वसवस्वयं ४, ५५, ८
 अग्निर्यस्य पुरोहितः ८, २७, १; साम. ४८
 अग्निर्मग्निः पवमानः ९, ६६, २०; साम. १५१९; वा. य.
 २, ६, २; तै. भा. २, ५, २
 अग्निर्मग्निं जुह्वामा नः ३, ३२, ३
 अग्निर्मागारतस्तुतः कामयन्ते ५, ४४, १५; साम. १८९७
 अग्निर्मातो अग्निः ८, ३९, ६
 अग्निर्मातो अथर्वणः १०, २६, ५
 अग्निर्मातो अरोचत ५, १४, ४
 अग्निर्मुच्यत नो गिरः ५, १३, ३; साम. १४०६
 अग्निर्देवानि सत्यं ५, २५, ६
 अग्निर्देवो वृषिणं १०, ८०, ४; तै. सं. २, २, १२, ६
 अग्निर्देवभिर्मनुष्यं अंतुभिः ३, ३, ६
 अग्निर्देवेषु राजनि ५, २५, ४
 अग्निर्देवेषु संवसुः ८, ३९, ७
 अग्निर्देवो देवानामभवत् १०, १५०, ४
 अग्निर्देवावापुषिर्वी ३, २५, ३
 अग्निर्विवा स चेतति ३, ११, ३
 अग्निं ये आजसा १०, ७८, २; नि. ३, १५
 अग्निं यो वन जा २, ८८, ५
 अग्निं न क्षुण्णं वनं ६, १८, १०
 अग्निंता मय हव ३, २०, ४
 अग्निं यो वसुधुव वेतु साधुवा ५, ११, ४
 अग्निर्देवो विवः ककुत् ८, ४४, १६; साम. ९७; १५३२;
 वा. य. ३, १२; १३; १४; १५, २०; तै. सं.
 १, ५, ५, १; ४, ४, १; तै. भा. ३, ५, ७, १
 अग्निर्वं सुवीर्यमग्निः १, ३६, १७

अभिर्भूत्राणि जयन्त्य ६, १६, ३४, साम. ४: १३९६;
वा. व. ३३, ९१; तै. सं. ४, ३, १३, १; तै. ब्रा. ३, ५, ६,
अभिर्हि त्वं अरतः कण्ठ्य १०, ८०, ३
अभिर्हि नाम भावि १०, ११५, २
अभिर्हि जानि पृथ्वेः ८, ७, ३६
अभिर्हि वाजिनं विरो ५, ६, ३; साम. १७३८; तै. ब्रा.
३, ११, ६, ४
अभिर्हि विद्याना निवः ६, १४, ५
अग्निर्होता कविक्रतुः १, १, ५
अग्निर्होता गृहपातिः ३, १५, १३; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १
अग्निर्होता वाक्त्वतः ५, ९, २
अग्निर्होता नो अच्यवे ४, १५ १; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
अग्निर्होता न्यसीद्वृ ५, १, ६; तै. ब्रा. १, ३, १४, १
अग्निर्होता पुरोहितो ३, ११, १
अग्निं वयं मरुतो ५, ६०, ७
अग्निं विरो मरुतो ३, २६, ५; तै. ब्रा. २, ७, १२, ३
अग्निं वधानाः पितरः १०, १५, ११, अच्यवे. १८, ३, ४४;
वा. व. १९, ५९; तै. सं. २, ६, १२, २
अग्निं हितमेव बोधिषा ६, १६, २८; साम. २२; वा. व.
१७, १६; तै. सं. ४, ६, १, ५
अग्निं स्तुतिष्य अच्यवे ५, २५, ५
अग्निं क्षीणि त्रिधा दासि ८, ३९ ९; तै. सं. ३, २, ११, ३
अग्नीपञ्चम्यावच ६, ५२, १६
अग्नीं रक्षांसि सेषति ७, १५, १०; अच्यवे. ८, ३, २६;
तै. ब्रा. २, ४, १, ६
अग्नीषोमा वेति तद् १, २३, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, १०
अग्नीषोमा पिप्लवं १, ९३, १२
अग्नीषोमा व आहुतिं १, ९३, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, १०
अग्नीषोमा यो अन्नं वां १, ९३, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, ९
अग्नीषोमानेन वां १, ९३, १०
अग्नीषोमाविमं सु मे १, ९३, १; तै. सं. २, ३, १४, २
अग्नीषोमाविमामि नो १, ९३, ११
अग्नीषोमा वृषणा बाजं १०, ६६, ७
अग्नीषोमा सवेदसा १, ९३, ९; तै. सं. २, ३, १४, १;
तै. ब्रा. ३, ५, ७, १
अग्नीषोमा इविषः पशितस्य १, ९३, ७; तै. सं. २, ३, १४, २
अग्ने अच्यवा वदेह नः १०, १४१, १, अच्यवे. ३, २०, १;
वा. व. ९, २८; तै. सं. १, ७, १०, २
अग्ने अयां समिधसे ३, २५, ५
अग्नेः पूर्वे आतरो १०, ५१, ६
अग्ने इवा समिधसे ३, ४४, २

अग्ने कदा त आनुषङ्ग ४, ७, २
अग्ने कविर्वैवा नासि ८, ६०, ३
अग्ने केतुर्विधानसि १०, १५६, ५। साम. १५३१
अग्ने द्रुतस्य भीतिभिः ८, १०१, १६
अग्ने चिकिद्द्रुतस्य नः ५, २२, ४
अग्ने जरस्व स्वपस्व आधुनि ३, ३, ७
अग्ने जरतिर्विधायिः ८, ६०, १९; साम. ३९
अग्ने जुषस्व नो हविः ३, २८, १
अग्ने जुषस्व प्रति हव्यं तद्वज्रः १, १४४, ७
अग्ने तमशाम्बं न स्तोमैः ४, १०, १। साम. ४३४; १७७७।
वा. व. १५, ४४; १७, ७७; तै. सं. ४, ४, ४, ७
अग्ने तव स्यादुक्त्यं १, १०५, १३
अग्ने तव स्ये अजर ८, २३, ११
अग्ने तव अग्नो नवः १०, १४०, १; साम. १८१६; वा. व.
११, १०६; तै. सं. ४, २, ७, २
अग्ने वृत्तीयो सत्ये हि ३, २८, ५
अग्ने व्री ते वाजिना ३, २०, २; तै. सं. ३, २, ११, १
अग्ने स्वं यशा अस्था ८, २३, ३०
अग्ने स्वयं यातुधानस्य ८, ८७, ५; अथर्व. ८, ३, ४
अग्ने स्वो अंशमः ५, २०, १९; साम. ४४४; ११०७;
वा. व. ३, २५; १५, ४८; २५, ४७। तै. सं.
१, ५, ६, १; ४, ४, ४, ८
अग्ने स्वमस्ययुगोधि १, १८९, ३; तै. ब्रा. २, ८, २, ४
अग्ने स्वं पारया नव्यः १, १८९, १; तै. सं. १, १, १४, ४;
तै. ब्रा. १, ८, २, १५; तै. ब्रा. १०, २, १
अग्ने दा द्वाङ्ग्रे रविं ३, २४, ५; तै. सं. २, १, १२, ६
अग्ने दिवः सुहसि ३, २५, १
अग्ने दिवो अर्जमस्या ३, २२, ३; वा. व. १२, ४९;
तै. सं. ४, २, ४, २
अग्ने देवो ह्राव बह अजानः १, १२, ३; साम. ७९१;
अथर्व. २०, १०१, ३; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
अग्ने देवो ह्राव बह सादवा १, १५, ४
अग्ने पुम्नेव आधुये ३, २४, ३
अग्ने शतमहाय ते ८, ४४, २५
अग्ने नक्षत्रमजरं ८, १५६, ४; साम. १५३०
अग्ने नव क्षुपया रावे १, १८९, १; वा. व. ३, ३६; ७, ४३
४०, १६; तै. सं. १, १, १४, ३; ४, ४३; १,
तै. ब्रा. २, ८, २, १; तै. ब्रा. १, ८, ८; वा. व.
१४, ८, ३, १
अग्ने नि पाहि नस्यं ८, ४४, ११
अग्ने नेमिररौ ह्य ५, १३, ६; तै. सं. २, ५, ९, ३

अच्युता पित्रो अग्रमा ८, २०, ५
 अच्युत कवे मारुतं गणे ५, ५२, १४
 अच्युत कवि मृगणो गा ४, १६, ९
 अच्युत कोशं मधुसूदनं ९, ६६, ११; साम. ६५८
 अच्युत गिरो मलयो ७, १०, ३; तै. भा. २, ८, २, ४
 अच्युत चत्वेना नमसा ८, २१, ६
 अच्युत नः गीरशोभिषं ८, ७१, १०; साम. १५५४
 अच्युत नृचक्षा असरत् ९, ९२, २
 अच्युत नो अंगिरसम् ८, २३, १०
 अच्युत नो मित्रमहो देव ६, ११, ११
 अच्युत नो मित्रमहो देव देवान् ६, १४, ६
 अच्युत नो बाह्या वह ६, १६, ४४; साम. १३८४
 अच्युत न इन्द्रं मतयः १०, ४३, १; अथर्व. २०, १७, १
 अच्युत मही बृहती गंतमा ५, ४३, ८
 अच्युतं वो मरुतः ७, ३६, ९
 अच्युत गो गंता नाभमान ४, २९, ४
 अच्युत बह्ना गंगा गिरा १, ३८, १३
 अच्युत बह् तवसं गीर्भिः ५, ८३, १; तै. भा. २, ४, ५, ५
 अच्युत विवस्मि रोदसी ३, ५७, ४
 अच्युत वो अग्निमवसे ५, २५, १
 अच्युत घोचेष क्षुद्रवान् ४, १, १२
 अच्युत घो देवीसुपसं ३, ६१, ५
 अच्युत समुद्रमिन्द्रः ९, ६६, १२; साम. ६५९
 अच्युत सिधुं मातृतां ३, ३३, ३
 अच्युत हि र्वा सहरः सुनो ८, ६०, २; साम. १५५३;
 अथर्व. २०, १०३, ३
 अच्युत हि सोमः कलशान् ९, ८१, २
 अच्युत शर्म जरितः ३, १५, ५
 अच्युत सुनो सहसो नो १, ५८, ८
 अजा अग्न्यस्य बह्वयः ६, ५७, ३
 अजातशत्रुमजरा स्वर्वा ५, ३४, १
 अजा कृत इन्द्रं धारपत्नीः १, १७४, ३
 अजावः पशुणा बाजपत्न्यो ६, ५८, २; तै. भा. २, ८, ५, ४
 अजिरासस्तद्व इक्षमाना ५, ४७, २
 अजिरासो हरयो येत आश्व ८, ४९, ८
 अजीजनक्षत्रुतं मर्थासः ३, २९, १३; तै. भा. १, २, १, १९
 अजीजनो अमृतं ९, ११०, ४; साम. १५०८
 अजीजनो हि पवमान ९, ११०, ३; साम. १३६५;
 वा. य. २२, १८
 अजीतवेङ्कतये ९, ९६, ४
 अजैष्वाद्यासनाम च ८, ४७, १८; १०, १६४, ५

अजैष्वाद्यासनाम च १०, १६४, ५
 अजो न आ दाधार पृथिवी १, ६७, ५
 अजो आगस्त्यसा तं १०, १६, ४; अथर्व. १८, २, ८;
 तै. भा. ६, १, ४
 अजोहवीक्षिना तौग्यो १, ११७, ६५
 अजोहवीक्षिना वनिका १, ११७, १६; नि. ५, ३१
 अजोहवीक्षामत्या कगा वा १, ११६, १३
 अजयेष्टासो अकनिष्ठासः ५, ६०, ५
 अजो चिद्रस्मै कृणुषा न्येषन् ८, २७, १८
 अजो न्येषन्ते ९, ८६, ४३; साम. ५६४; १६१४; अथर्व.
 १८, ३, १८
 अजंति त्वामप्यवे ३, ८, १; तै. भा. ३, ६, १, १; नि. ८, १८
 अजंति यं प्रथयंतो न विद्याः ५, ४३, ७; तै. भा. ४, ५, २
 अजंत्येनं मध्वो रसेन ९, १०९, २०
 अत द ग्वा पितृभृतः १०, १, ४
 अतः परिउमक्षा गहि १, ६, ९; अथर्व. २०, ७०, ५
 अतः समुद्रमुद्रतः ८, ६, २९
 अतः सहस्रनिर्गजा ८, ८, ११
 अतप्यमाने अवसावती १, १८५, ४
 अतश्चिद्रिद्र ग उषा ८, ९१, १०; साम. ११५
 अतस्त्वा रयिमि ९, ४८, ३; साम. ८३८
 अतारिष्यमरता गव्यवः सं ३, ६३, १२
 अतारिष्य तमसस्पायमस्य प्रति १, १८३, ६; १, १८४, ६
 अतारिष्य तमसस्पायमस्य प्रति स्तोमं ७, ७३, १
 अतारिष्य तमसस्पायमस्योषा १, ९२, ६
 अतितुष्टं ववक्षिषा ३, ९, ३
 अति श्री सोम रोचना ९, १७, ५
 अतिथिं मातृषाणी ८, २३, २५
 अति द्रव सारमेयो १०, १४, १०; अथर्व. १८, २, ११;
 तै. भा. ६, ३, १
 अति नः सखतो नव १, ४२, ७
 अति नो विविता पुरु ८, ८३, ३
 अति वा यो मरुतो ६, ५२, २; अथर्व. २, १२, ६
 अति वावो ससतो बाहि १, १३५, ७
 अति वारान्पवमानो अतिपथ ९, ६०, ३
 अतिविद्धा विशुरेणा विवक्षा ८, ९६, २
 अति विष्ठाः परिष्ठाः १०, ९७, १०; वा. य. १२, ८४;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 अति श्रुती तिरश्चता ९, १४, ६
 अतिश्रुतीनामनिवेशानाम् १, ३२, १०; नि. २, १६
 अतीदु श्रुत ओहत ८, ६९, १४; अथर्व. २०, ९२, ११

अतीयाम निदक्षिरः ५, ५३, १४
अतीहि मन्थुवायिणे ८, ३२, २१; साम. २२३
अमुष्णुवंतं विवतम ४, १९, ३
अतो देवा अवन्तु नः १, २२, १६; साम. १६७४
अतो न आ नूनतिथी ५, ५०, ३
अतो वचमंतमेषिबुजानाः १, १६५, ५
अतो विद्याम्वजुता १, २५, ११
अत्वं हविः सचते सच धातुः ५, ४४, ३
अत्वं मृजंति ककुतो ९, ८५, ७
अत्यावातसन्धिना ५, ७५, १; साम. १७४४
अत्या वृषस् रोहिता ४, २, ३
अत्यासो न वे सस्तः ७, ५६, १६; तै. सं. ४, ३, १३, ७
अत्या हिचाना न हेतुमिः ९, १३, ६; साम. ११९१
अत्यु पावित्रमकमीर २, ४५, ४
अत्युर्मिगंस्तरो मरुः ९, १७, ३
अत्यो न हिचानो अभि ९, ८६, ३
अत्यो नाजमस्तमगप्रतस्तः १, ६५, ६
अत्रा ते कृपयुक्तं १, १६३, ७; वा. व. २९, १८;
तै. सं. ४, ६, ७, ३; नि. ६, ८
अत्रा नि मेतिरेवां ८, ३४, ३; साम. १८०८
अत्राह गोरमग्व १, ८४, १५; साम. १४७; २१५
अथर्व. २०, ४१, ३; तै. भा. १, ५, ८, १; नि. ४, २५
अत्राह लहृहे मध्य आहुति १, १३५, ८
अत्राह ते हरिवस्ता ४, २२, ७
अत्रिमनु स्वराज्यं २, ८, ५
अत्रिर्ब्रह्मवरोहन् ५, ७८, ४
अत्रीणां क्षोममद्रिवो मरु ८, ३६, ६
अत्रेयु मे मंससे सत्ययुक्त १०, २७, १०
अत्रेविष शृणुतं पूर्वस्तुति ८, ३५, १९
अत्रेव बोपि नद्यामि १०, १६६, ३
अत्रा ते अंतरिस्तमः १, ७५, २
अत्रा ते अन्तमानाम् १, ४, ३; साम. १०८९; अथर्व
२०, ५७, ३; ६८, ३
अत्रा न उभयेवां १, २६, ९
अद्रवा दृषते वायोमि ५, ४९, ३
अद्रवा अर्मा मरुते वचस्तये १, ५१, १३
अद्रव्य हृदो पवसे ९, ८५, ३
अद्रव्यस्य स्वधावः ८, ४४, २०
अद्रव्येभिः सविता ६, ७१, ३; वा. व. ३३, ६९, ८४;
तै. सं. १, ४, २४, १; तै. भा. १, ४, ४, ७
अद्रव्योभेदाव गोपाभिः ६, ८, ७

अद्रव्यसमष्टयो वि कामि ५, ३२, १; साम. ३१५;
मि. १०, ९
अद्रविं गातुस्त्ववे वरीयसी १, १३६, २
अद्रविं गातुविचमः ८, १०३, १; साम. ४७; १५१५
अद्राम्ने पौडकुत्सवः ८, १९, ३६
अद्राम्बः पुरपता ३, ११, ५; साम. १५५६; तै. भा.
१, ४, ८, १
अद्राम्बेन गोविवा १०, ११८, ७
अद्राम्बो सुवनानि ४, ५३, ४
अद्रितिद्योवायुविधी कृतं १०, ६६, ४
अद्रितिद्योवायुवितरंति १, ८२, १०; अथर्व. ७, ६, १;
वा. व. २५, २३; तै. भा. १, १३, २; नि. ४, २३
अद्रितिर्म उरुव्युत ८, ४७, ९; तै. सं. १, ५, ११, ५
अद्रितिर्नो विवा ८, १८, ६
अद्रितिर्ब्रजनिष्ट १०, ७२, ५
अद्रिते मित्र वरुणोत् २, २७, १४
अद्रितस्तं विद्यायुगे ६, ५३, ३
अद्रियुतस्त्वपाको ६, ११, ४; अथर्व. ३, ३, १
अद्रजमस्य केतवः १, ५०, ३; अथर्व. १३, २, १८;
२०, ४७, १५; वा. व. ४०, ४०
अद्रष्टाहंत्वायसी १, १९१, २
अद्रेदिष्ट बृहन्ना गोपतिगां ३, २१, २१
अद्रेवादेवः प्रचता १०, १२४, २
अद्रेवेन मनसा २, २३, १२
अद्रो ब्रह्म इवते १०, १५५, ३
अद्रोदिग्न प्रस्थितेमा १०, ११६, ८; नि. ६, १६
अद्रिः सोम पयुचानस्य ९, ७४, ९
अद्रा चिन्म चित्तदो ६, ३०, ३; नि. ४, १७
अद्रा दृतं वृणीमहे १, ४४, ३
अद्रा देवा उद्रिवा सूर्यस्य १, ११५, ६; वा. व. ३३, ४२;
तै. भा. २, ८, ७, २
अद्राद्या वाच इन्द्रः ८, ६१, १७; साम. १४५८
अद्रा नो देव सविताः ५, ८२, ४; साम. १४१; तै. भा.
२, १४, ६, ३; तै. भा. १०, १०, २
अद्रा सुरीय यद्रि वातुचानः ७, १०४, १५; अथर्व. ८, ४, १५;
नि. ७, ३
अद्रोद्य प्राणीदममक्षिमा १०, ३२, ८
अद्रिणा ते मन्दिनः १०, २८, ३
अद्रिभिः सुतः पवसे गमस्तयोः ९, ७१, ३
अद्रिभिः सुतः पवसे यद्रि ९, ८६, ३
अद्रिभिः सुतो मतिभिः ९, ७५, ४

अङ्गोबमा बहोवातो वविष्णु ८, ६०, ४
 अङ्गोब सखं तव तम्भदित्वं ३, ३९, ९
 अङ्गो बिद्वसा अम्भुर्दुरोणे १, ७०, ४
 अङ्गोयो अथ बर्हिषः १०, ३५, ९
 अङ्गोयो नो मस्तो गातुं ५, ८७, ८
 अथः पश्यस्व मोपरि ८, ३३, १९
 अथ कृत्वा मधवन्तुभ्यं देवाः ५, २९, ५
 अथ क्षपा परिष्कृतः २, ९९, २; साम. १६३१
 अथ मंता नहुषो हवं सुरैः १, १२२, ११
 अथ उमलोमाना वृष्यतेषां १०, २२, ६
 अथ सिद्धा पापनीति ६, ६, ५; नि. ४, १७
 अथ उमो अथ वा दिवः ८, १, १८; साम. ५२
 अथ ते विश्वमनु ह्यलदिष्ट १, ५७, २; अथर्व. २०, १५, २
 अथ त्वं ह्यप्सं विश्वं विचक्षणं १०, ११, ४; अथर्व. १८, १, २१
 अथ त्वमिन्द्र बिद्धि १०, ६१, २२
 अथ त्वहः १७, १०
 अथ त्वा विश्वे पुरः ६, १७, ८
 अथ रिबलीमौ अम्भोजसा २, २२, २; साम. १४८८
 अथ वृत्तानः पित्रोः ४, ५, १०
 अथ द्यौश्चिमे अपसा ६, १७, ९
 अथ ह्यस्तो अङ्गुमत्पा उपत्ये ८, ९६, १५; अथर्व. २०, १३७, ९
 अथ धारया मध्वा ९, ९७, ११; साम. १०२०
 अथ म्र अङ्गे तरणिर्ममनु १, १२१, ६
 अथ श्रियमिधिराय ८, ४६, २९
 अथ ह्यामो गिरिणि दासवन्त्या ८, १, ३३
 अथ बभारये गणे ८, ४६, ३१
 अथ बदिमे पवमान ९, ११०, ९; साम. १४९६
 अथ बभ्राजाना गविष्टो १०, ६१, २३
 अथ सुतं कथयं बृहत् ७, १८, १२
 अथ श्वेतं कलशं ९, ७४, ८
 अथ श्वेतं कलशं गोभिरकम् ४, २७, ५
 अथ स्म वस्वार्चयः ५, ९, ५
 अथ स्मा ते वर्षणयो ६, २५, ७
 अथ स्मा न उद्वता २, ३१, २
 अथ स्मा नो हृष्टे अथ ६, ४६, ११
 अथ स्मास्व पनवन्ति ६, १२, ५
 अथ स्वा वोषणा मही ८, ४६, ३३
 अथ स्वनाहुत विष्णुः १, ९४, ११
 अथ स्वयाम्मस्तौ विश्व १, ३८, १०
 अथ स्वस्व निर्विदे १, १२०, १२
 अथाङ्गोः दृषिषी १, १३, ५

अथाङ्गोः मधमं वीर्यं २, १७, ३
 अथा गाव उपमार्ति १०, ६१, २१
 अथा विष्णु वशिष्ठियामहे १०, १३२, ३
 अथा ते अमतिष्कृतं ८, ९३, १२
 अथा त्वं हि नस्करः ८, ८४, ६; साम. १५५१
 अथा मरो म्योहतेऽथा ५, ५२, ११
 अथा नो विश्वसामग १, ४२, ६
 अथा स्वस्व जेम्भस्व १०, ६१, २४
 अथा स्वस्व संरसं जगन्वा ७, ८८, २
 अथा मन्त्रे बृहवसुयम् ६, ३०, २
 अथा मन्त्रे अथ अस्मा अथा १, १०४, ७
 अथा मही न आयस्वना ७, १५, १४
 अथा मातृकषतः सप्त विम्रा ४, २, १५
 अथा यथा नः पितरः परासः ४, २, १६; अथर्व. १८, ३, २१;
 वा. व. १२, ६९, १; तै. सं. २, ६, १२, ४
 अथाधि भीतिरसद्यम् १०, ३१, ३
 अथा यो विश्वा सुवनाभिः २, १७, ४
 अथाद्यन्निनमोऽनुषु विष्णु ३, ५, ३
 अथावतं दृषिषी ५, ६२, ३
 अथावतं वज्रवः १, २०, ८
 अथासु मग्नी अरातिः १०, ६१, २०
 अथा ह बह्वयमज्ञे स्वया ४, २, १४
 अथा ह यन्तो अधिना ४, ७४, ५
 अथा हि काट्या पुषं ५, ६६, ४
 अथा हिम्वान हन्दिषं ९, ४८, ५; साम. ८३९
 अथा हि विद्वदीज्योऽसि ६, २, ७
 अथा हीम्नः गिर्वेणः ८, २८, ७; साम. ४०६; ७१०; अथर्व.
 २०, १००, १
 अथा होताम्बलीदो ६, १, २; तै. ब्रा. ३, ६, १०, १
 अथा ह्यमृ एषां ५, १६, ४
 अथा ह्यमृ क्रतोर्मन्त्रस्व ४, १०, २; साम. १७७८; वा. व.
 १५, ४५, १; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 अथा ह्यमृ मङ्गा मिषया १०, ६, ७
 अथि धामत्याद् ह्यमृ ९, ८५, ९
 अथि ह्यवरोच्चा उपथ्यं वधः १, ८३, ३; अथर्व. २०, २५, ३
 अथि न ह्यमृ ४, ८३, ७; वा. व. ३३, ४७
 अथि पुत्रोपमधवः १०, ३३, ७
 अथि पेसांसि वयते नृत्वि १, ९२, ४
 अथि ह्युः पणीनां ६, ४५, ३१
 अथि वदस्मिन्माञ्जिनीव ९, ९४, १; साम. ५३९; तै. सं.
 ७, १, २०, १

अधि सलस्यो केरावन्ता १०, १०५, ५
 अधि वा वृहती दिवः ८, २५, ७
 अधि भिषं नि वृषाब्दा १, ७२, १०
 अधि भिषे वृद्धिवा ६, ६३, ५
 अधि सानो नि भिषते १, ८०, ६
 अधीम्बन्न सहाति च सप्त च १०, ९३, १५
 अधीव वज्रिरीणां ८, ७, १४
 अधीवांसं पति मातृ १, १४०, ९
 अधुक्षत भिषं मधु ९, २, ३; साम. १०३९
 अधुक्षतिपुषीभिषं ८, ७२, १६
 अधेनुं दक्षा सूर्यं वि वक्षाम् १, ११७, २०
 अध्वर्यवः कर्मता २, १४, ९
 अध्वर्यवः पयसोरधं २, १४, १०
 अध्वर्यवश्चक्रवांसो मधुनि ५, ४३, ३
 अध्वर्यवा नु हि विष्णु ८, ३२, २४
 अध्वर्यवोऽप इता ससुम् १०, ३०, ३
 अध्वर्यवो भरतेभ्याम् २, १४, १; नि. ५, १
 अध्वर्यवो य तरणं २, १४, ४
 अध्वर्यवो यः सतं संवाह्य २, १४, ६
 अध्वर्यवो यः नातं २, १४, ७
 अध्वर्यवो यः स्वस्मं २, १४, ५
 अध्वर्यवो यं नरः २, १४, ८
 अध्वर्यवो यो अपो वज्रिवांसं २, १४, २
 अध्वर्यवो यो दिव्यस्य २, १४, ११; नि. ३, २०
 अध्वर्यवो यो दृभीकम् २, १४, ३
 अध्वर्यवोऽरुणं वृषयमंशु ७, ९८, १; अथर्व. २०, ८७, १
 अध्वर्यवो हविषमन्तो हि १०, ३०, २
 अध्वर्युं वा मधुपाणिं १०, ४१, ३
 अध्वर्युभिः पंचभिः ३, ७, ७
 अध्वर्यो अग्निभिः सुतं ९, ५१, १; साम. ४९९: १२२५;
 वा. य. २०, ३१
 अध्वर्यो ब्राह्मन्ता ८, ४, ११; साम. ३०८
 अध्वर्यो वीर मष्टं ६, ४४, ३३
 अनच्छये तुरगातु जीवं १, १६४, ३०; अथर्व. ९, १०, ८
 अनसमप्यु दुष्टं १, १६, ३
 अनमीवा उपस आ १०, ३५, ६
 अनमीवास ब्रह्मन्ता मदन्तो ३, ५९, ३; तै. सं. २, ८, ७, ५
 अनमीवा वृषभं संद्रिजिह्वं १, १९०, १; नि. ६, २३
 अनमीवां सोमां पन्था ८, १८, २
 अनमीवां वसुधामुप स्तुति ८, ९९, ४; साम. १३२०;
 अथर्व. २०, ५८, २; नि. ६, २३

अनवचैरमि मुभिः १, ६, ८; अथर्व. २०, ४०, २, ७०, ४
 अनवस्ते रथमथाय तक्षम् ५, ३१, ४; सा. ४३९, ४४०;
 तै. सं. १, ६, ११, ६
 अनयो जातो अगमीश्वरयो १, १५२, ५
 अनयो जातो अनमीशु ४, ३६, १
 अनस्यन्ता मत्तर्पिमीमहेमं ५, २७, १
 अनागसो अदितये ५, ८२, ६
 अनापुष्टानि धृतिः १०, १३८, ४
 अनानुदो वृषभो जग्मिः २, २३, ११
 अनानुदो वृषभो दोषतः २, २१, ४
 अनायतो अनिवद्धः कथावं ४, १३, ५; ४, १४, ५
 अनामभेन तद्वीरयेया १, ११६, ५
 अनिरेण वक्षसा कर्णवेन ४, ५, १४
 अनुकामं तर्पयेथां १, १७, ३
 अनु कृष्णं वसुधिली जिह्वते २, ३१, १७
 अनु कृष्णे वसुधिली येमाते ४, ४८, ३
 अनु तदुर्वो रोदसी ७, ३४, २४
 अनु तन्नो जास्वतिः ७, ३८, ६
 अनु ते नायि मह इन्द्रियाय २, २५, ८; तै. सं. १, ६, १२, १;
 तै. मा. २, ८, ५, ७
 अनु ते शुभं तुरयंतमीयतुः ८, २९, ६; साम. १४३८;
 अथर्व. २०, १०५, २; वा. य. ३३, ६७
 अनुत्तमा ते मघवन्नकिंनु १, १६५, २; वा. य. ३३, ७९
 अनु त्रिनस्य युध्दतः ८, ७, २४
 अनु रवा मदीं पाजमी अचक्रे १, १२१, ११
 अनु रवा रयो अनु मयोर्अर्धम् १, १६३, ८; वा. य. २९, १९;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३
 अनु रवा रोदसी उभे ऋक्षमाणं ८, ७६, ११; साम. ९८९;
 अथर्व. २०, ४२, २
 अनु रवा रोदसी उभे चक्रं ८, ६, ३८
 अनु रवाहिमे अथ देव ६, १८, १४
 अनु द्यावापृथिवी ६, १८, १५
 अनु द्रष्टास इन्द्रवः ९, ६, ४
 अनु ह्रा जहिता नयः ४, ३०, १९
 अनु पूर्वामोक्षमा ८, २५, १७
 अनु प्रानस्यौकसः ८, ६९, १८; अथर्व. २०, २२, १५
 अनु प्रानस्यौकसः १, २०, ९; साम. ७४४; अथर्व. २०, २६, ३
 अनु प्रानास आयवः २, २३, १; साम. ५०२
 अनु प्र येजे जग आजी ६, ३६, २
 अनु यदीं मङ्गो मङ्गदानं ५, २२, २
 अनु यताय रन्धयन्नपन्ता १, ५१, ९

अनु सुताममति बर्षे ५, ६२, ५
 अनुपद्यो भवत्येव १०, १६०, ४; अथर्व. २०, १६, ४
 अनु स्वधामक्षारजायो १, ३३, ११; ते. भा. २, ८, ३, ४
 अनु रिषा सुतं सोम १, ११०, २; साम. ४३२; १३६६
 अनुनोद्व हस्तयतो अग्नि ५, ४५, ७
 अनुपे गोमागोभिरक्षाः १, १०७, १; साम. १९८; नि. ५, ३
 अनुक्षरा क्षत्रजः १०, ८५, २३; अथर्व. १४, १, ३४
 अनेनो वो मरुतः ६, ६६, ७
 अनेहसं वो हवमानमूले ८, ५०, ४
 अनेहसं प्रतरणं वि वक्ष्णं ८, ४९, ४
 अनेहो द्वात्रिंशदितेरनर्बं १, १८५, ३
 अनेहो न उच्यते ८, ६७, १२
 अनेहो मित्रार्थेभ्यः १, १८, २१
 अन्तरिक्षमां रजसो १०, ९५, १७
 अन्तरिक्षेण पतति १०, १३६, ४; अथर्व. ६, ८०, १
 अन्तरिक्षे पथिभिः १०, १६८, ३
 अन्तरिक्षंति सं जने ८, ७२, ३
 अन्तरिक्षैस्तनवाव ६, ६२, १०
 अन्तर्द्वयो रोदसी दृम हवते ३, ३, २
 अन्तर्बन्ध विधांसतः १०, १०२, ३
 अन्तर्होत्र हवसे २, ६, ७
 अन्तश्च प्रागा अदितिर्मेवा ८, ४८, २
 अन्तश्चरति रोचमा १०, १८९, २; साम. १३७७; अथर्व.
 ६, ३१, २; २०, ४८, ५; वा. व. ३, ७, ३; ते. सं.
 १, ५, ३, १
 अन्ति चित् संसमह ८, ११४
 अन्तिवामा दूरे अभिप्रसृज्य ७, ७७, ४
 अन्त्यद्य कर्त्तव्यमप्यु ६, २४, ५
 अन्त्यमस्मिन्निवा हव्य ८, ७५, १३; ते. सं. २, ६, ११, ३
 अन्त्यम् तु त्वं यस्मिन्वा १०, १०, १४; अथर्व. १८.१.१६;
 नि. ११, ३४
 अन्त्यतममाजुषं ८, ७०, ११
 अन्त्यत्वा बर्षं रिहती ३, ५५, १३
 अन्वा वो अन्वामयतु १०, २७, १४; वा. व. १२, ८८;
 ते. सं. ४, २, ६, ३
 अन्वे जायो पत्तिस्तुत्येव १०, ३४, ४
 अन्वोऽन्वमनु गुण्याति ७, १०३, ४
 अन्वपां अन्वपुन्यमोजसा ७, ८९, ३
 अन्वस्य स्मृरं दृष्टो वृत्रस्ताव ८, १, ३४
 अन्वह मासा अभिह्वाना १०, ८९, १३; ते. सं. १, ७, १३, १
 अन्वेको वदति वददाति २, १३, ३

अपञ्चसो अरागः १, १३, १; साम. ११९५
 अपञ्चयेषि पचमान १, ९६, २३
 अपञ्चयते स्याः १, ६१, २५; साम. ५१०; १२१३
 अपञ्चयते स्याः १, ६३, २४; साम. ४२२; १२३७
 अपञ्चसोम रक्षसाः २, ६३, २९
 अप उगोपिषा तमो १०, ६८, ५; अथर्व. २०, १६, ५
 अप त्वं वृजिनं रिपुं ६, ५१, १३; साम. १०५
 अप त्वं परिपथिनं १, ४२, ३
 अप त्वा अस्तुरमिरा ८, ४८, ११
 अप त्वे तावयो यथा १, ५०, २; अथर्व. १३, २, १७;
 २०, ४७, १४
 अप द्वारा मलीना १, १०, ६; साम. ११२४
 अप नः शोष्ठ्यद्यं १, २७, १-८; अथर्व. ४, ३३, १; ते. भा.
 ६, १०, १, ११, १
 अप प्राच ह्वं विधात्र १०, १३१, १; अथर्व. २०, १२५, १;
 ते. भा. २, ४, १, २
 अप योनिः पापजे १०, १०५, ३
 अपञ्चयेष विमो द्यूनाः ३, ३१, १६
 अपच्यं गोपामनिपचमानं १, १६४, ३१; १०, १७७, ३;
 दे. भा. २, ६; अथर्व. १०, १०, ११; वा. व. ३७, १७;
 ते. भा. ४, ७, १; नि. १४, ३
 अपच्यं ग्रामं बहमानं १०, २७, १९
 अपच्यं त्वा मनसा चेकितां १०, १८३, १
 अपच्यं त्वा मनसादीच्यमां १०, १८३, २
 अपच्यमस्य महतः १०, ७९, १; नि. ६, ४
 अप स्वसुक्मसो नमिजहीते ७, ७१, १
 अप हस्त रक्षसो अंगुरावतः १०, ७६, ४
 अपाः पूर्वेषां हरिः १०, ९६, १३; अथर्व. १०, ३२, ३
 अपाः सोमस्वामिभ्यः ३, ५३, ६
 अपागृह्यमृतां १०, १७, २; अथर्व. १८, २, ३३;
 नि. १२, १०
 अपां गर्गं दूरीत ३, १, १३
 अपाक् प्राञ्चेषि स्वधवा १, १६४, ३८; दे. भा. २, ८; अथर्व.
 १, १०, १६; नि. १४, २३
 अपावृद्धसो अपुन्यव १, ३२, ७
 अपावित उडु नमिज्रतः ६, ३८, १
 अपादिभ्यो अपाद्विनः ८, ६९, ११; अथर्व. २०, ९२, ८
 अपावृत्तिष्वं वसः ८, ९१, ४; साम. १४५
 अपादेति प्रथमापहृतीनां १, १५२, ३; अथर्व. १, १०, २३
 अपात्वोक्रावतु पोषाद्वम २, ३७, ४
 अपाचमद्विमिलस्तीः ८, ८९, २; वा. व. ३३, ९५

अथा नवातमचक्षे १, २२, ६
अथा नवादा कल्याणुचक्षे २, ३५, ९; तै. सं. २, ५, १२, १
अपानचक्षे १, १२३, ७
अपानतिष्ठकचक्षुः १, ५४, १०
अपान सोमममृता ममृम ८, ४८, ३; तै. सं. ३, २, ५, ४
अपानिर्ध्वं चक्षुः १०, १४२, ७; अथर्व. ६, १०६, २; तै. सं.
४, ६, १, ३; वा. य. १७, ७
अपानिर्ध्वं चक्षुः १, ९५, ३; साम. ५४४
अपामीयां सविता १०, १००, ८
अपामीयामप विधा १०, ६३, १२
अपामीयाप क्षिप्रं ८, १८, १०; साम. १०४७
अपानुचक्षे महिषा ६, ८, ४; नि. ७, २६
अपानुर्ध्वं चक्षुः ८, १४, १०; अथर्व. २०, २८, ४; ३९, ५
अथां वेतं जीवचक्षुः १०, ३६, ८
अथां वेतेन नमुचः ८, १४, १३; साम. २११; अथर्व.
२०, २९, ३; वा. य. १२, ७१
अथां मध्ये तस्मिन् ७, ८९, ४
अपाचक्षुः २, १२, १
अपारो वो महिमा ५, ८७, ६
अपि चक्षुः ६, ५१, १६; वा. य. ४, २९, १; तै. सं.
१, २, २, १
अपिचक्षुः सुतम् ८, ४५, २६; साम. १३१
अपि ह्यपि पुराणवत् ८, ४०, ६; अथर्व. ७, ९०, १
अपि कुतः सविता ७, ३८, ३
अपि कुतः सविता ६, ३२, १; साम. ३२२
अपेत वीत वि च सपतातः १०, १४, ९; अथर्व. १८, १, ५५;
वा. य. १२, ४५; तै. सं. ४, २, ४, १; तै. ब्रा.
१, २, १, २६; तै. आ. १, २७, ५; ६, ६, १
अपेत द्विषतो मनः १०, १५२, ५; अथर्व. १, २१, ४
अपेक्षि मन्त्रस्यते १०, १६६, १; अथर्व. २०, ९६, २३;
नि. १, १७
अपो वेवीक्षुः १, २३, १८; अथर्व. १, ४, ३
अपो महीरमितासः १०, १०४, ९
अपो वदति पुरुषत ४, १६, ८; अथर्व. २०, ७७, ८
अपो वसानः पतिकोशमर्षति ९, १०७, २६
अपो वृक्षं वाहिवांसं ४, १६, ७; अथर्व. २०, ७७, ७
अपो वा अनसः सरत्सं ४, ३०, १०; नि. ११, ४७
अपो पुण ह्यं शतः ८, ६७, १५
अपो सुव्यञ्ज वरुण २, २८, ६; नि. १३, १
अपो ह्यपामस्तुवत् देवाः ४, ३३, ९
अप्यं मन्त्र आभिः ३, ५१, ९

अमलसीमचिना वाचम् १, ११२, २४; वा. य. ३४, २९
अमर्षितं वसु विमर्षितं हस्तो १, ५५, ८
अमरीतो जयति सं धनानि ४, ५०, ९
अमरुचक्षुः प्रमुचक्षुः १, १४३, ८
अमामिसस्य मन्त्रवत् ८, ६१, ४
अमरसां गंधर्वाणां १०, १३६, ६
अमरा जारमुपसिन्धियाणां १०, १२३, ५
अमरा ह्यमराय वाचवे ९, ६५, २०; साम. ९९५
अप्यु त्वा मनुमन्त्रं २, ३०, ५
अप्यु भूतस्य हरिवः १०, १०४, २; अथर्व. २०, ३३, १
अप्यु मे सोमो अमवीत् १, २३, २०; १०, ९, ६; अथर्व.
१, ६, २, १; तै. ब्रा. २, ५, ८, ६
अप्यमने सधिष्ठ ८, ४३, ९; वा. य. १०, ३६, १; तै. सं.
४, २, ३, २; ११, ३
अप्यमन्तरमन्त्रमप्यु भिषजं १, २३, १९; अथर्व. १, ४, ४;
वा. य. ९, ६; तै. सं. १, ७, ७, १
अपुष्पे राजा वरुणो वनस्प २, २४, ७
अपुष्पु त्व ह्यमन्त्रं १०, ३५, १
अपुष्पि जार उचसां ७, ९, १
अपुष्पि होता यज्ञयाय ५, १२, २; साम. १७४७; नि. ६, १३
अपुष्पसिः सविता ५, १, १; साम. ७३; १७४६; अथर्व.
१३, २, ४६; वा. य. १५, २४; तै. सं.
४, ४, ४, १
अपुष्पमिन्त्रं उदेति सूर्यः १, १५७, १; साम. १७५८
अपुष्पसूर्यैरहितं ७, ३४, १६; नि. १०, ४४
अभागः सन्नप परेतः १०, ८३, ४; अथर्व. ४, ३२, ५
अभि कण्ठा अनुवत् ८, ६, ३४
अभि कण्ठेन्द्र मूषा ७, २१, ६; तै. सं. ७, ४, १५, १
अभि कण्ठकलसं ९, ८६, ११; साम. १०३२
अभि कण्ठ स्तनयं ५, ८३, ७; तै. सं. ३, १, ११, ६;
अथर्व. ४, १५, ६
अभि क्षिपः समस्त ९, १४, ७
अभिरुवा नो मन्त्रवत् १०, ११२, १०
अभि गंधर्वमनुजत् ८, ७७, ५
अभि गंधर्वाणि वीतवे ९, ६२, २३; साम. १०६२
अभि गावो अन्वत् गोवा ९, ३२, ५
अभि गोत्राणि सहसा १०, १०३, ७; साम. १८५५; अथर्व.
१२, १३, ७; वा. य. १७, ३९; तै. सं. ४, ६, ४, २
अभि जैमीरसत्तं स्तुधानं ३, ३१, ४
अभि तदेव दीपवा मनीषां ३, ३८, १

अभि ते मधुना पयः ९, ११, २; साम. ६५२
 अभि त्वं वीरं गिर्वैणसं ६, ५०, ६
 अभि त्वं गावः पयसा ९, ८४, ५
 अभि त्वं पुरुषं मयं ९, ६, ३
 अभि त्वं मयं मयं ९, ६, २
 अभि त्वं मयं पुरुषं तमसि १, ५१, १; साम. ३७६
 अभि त्रिपुष्टं वृषणं ९, ९०, २; साम. ५२८; १४०८
 अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदः १, ७८, १
 अभि त्वा गोतमा गिरानृषत ४, ३२, ९
 अभि त्वा देवः सविताभिः १०, १७४, ३; अथर्व. १, २९, ३
 अभि त्वा देवः सवितः १, २४, ३; तै. सं. ३, ५, ११, ३
 अभि त्वा नक्षीरुषतः १, २, १, २
 अभि त्वा पाजो रक्षसाः ६, २१, ७
 अभि त्वा पूर्वपीतवे ८, ३, ७; साम. २५६; १५७३;
 अथर्व. २०, ९९, १
 अभि त्वा पूर्वपीतवे १, १९, २; नि. १०, ३७
 अभि त्वा घोषणो द्या ९, ५६, ३
 अभि त्वा वृषभा सुते ८, ४५, २२; साम. १६१; ७३८;
 अथर्व. २०, २२, १
 अभि त्वा क्षुर नोनुमः ७, ३२, २२; साम. २३३; ६८०;
 अथर्व. २०, १२१, १; वा. य. २७, ३५; तै. सं.
 १, ४, १४, २
 अभि त्वा मिषो शिशुमित्र १०, ७५, ४
 अभि त्वा महिना सुवं १०, ११९, ८
 अभि सुमं वृहद्यवाः ९, १०८, ९; साम. ५७९, १०११
 अभि सुमनां वनिनः ३, ४०, ७; अथर्व. २०, ६, ७
 अभि ह्रीणानि वज्रवः ९, ३३, २; साम. ७६५
 अभि द्विजन्मा मिहृद् १, १४०, २
 अभि द्विजन्मा ग्री रोचनाभिः १, १४७, ४; साम. १७७
 अभि न ह्रजा घृष्य माता ५, ४६, १९; नि. ११, ४९
 अभि नक्षतो अभि ये तं २, २४, ६
 अभि नो देवीरवमा १, २२, ११
 अभि नो नयं वसु ६, ५३, २
 अभि नो वाजसातमं ९, ९८, १; साम. ५४९; १२३८
 अभि प्र गोपमि गिरा ८, ६९, ४; साम. १६८; १४८९;
 अथर्व. २०, २२, ४; ९२, १
 अभि प्र द्रुज्जनयो न ४, १९, ५
 अभि प्र भर दृषता वषट् ८, ९९, ४
 अभि प्रवांसि वाहसा ३, ११, ७; साम. १५५७
 अभि प्रवांसि सुधिनानि ६, १५, १५

अभि प्र वः सुराघसः ८, ४०, १; साम. २३५; ८१६;
 अथर्व. २०, ५१, १
 अभि प्रवत समनेव ४, ५८, ८; वा. य. १७, ९६; नि. ७, १७
 अभि प्र स्वाताहेव ७, ३४, ५
 अभि प्रियाणि काव्या ९, ५७, २; साम. १७६७
 अभि प्रियाणि पवते २, ७५, १; साम. ५५४; ७००
 अभि प्रियाणि पवते पुनामः ९, ७७, १२; साम. १०२९
 अभि प्रिया दिवस्वतं ९, १०, ९; साम. ११२७
 अभि प्रिया दिवस्वदा ९, १२, ८; साम. १२०४
 अभि प्रिया मरुतो वा ८, २७, ६
 अभि प्रहि दभिनतः १०, ८३, ७; अथर्व. ४, ३०, ७
 अभि प्रहोतनृषत ९, ३३, ५; साम. ८७०
 अभि भुवेऽभिमगाय २, २१, २
 अभिभूरहमागमं १०, १६६, ४
 अभि यज्ञं गुणीदि नः १, १५, ३; वा. य. २६, २९
 अभि यं देवीं निष्कतिः ७, ३७, ७
 अभि यं देवमदिनः ७, ३८, ४
 अभि ये त्वा विभावरि ५, ७९, ४
 अभि ये मिषो वनुषः ७, ३८, ५
 अभि यो महिना दिवं ३, ५९, ७; वा. य. ३८, १७; तै. सं.
 ४, १, ६, ३; तै. आ. ४, ३, १
 अभि वज्रा सुवसनाभि ९, ७७, ५०; साम. १४२७
 अभि वह्य ऊतये ८, १२, १५
 अभि वह्निरमर्थः ९, ९, ६
 अभि वां नूनमथिना ७, ६७, ३
 अभि वायुं वीर्या ९, ९७, ४५; साम. १४२६
 अभि विप्रा अनृषत गावः ९, १२, २; साम. ११९७
 अभि विप्रा अनृषत मूर्धन् ९, १७, ६
 अभि विद्यानि वावां ९, ४२, ५
 अभि वृषा सपरान्ता १०, १७४, २; अथर्व. १, २७, २
 अभि वेना अनृषत ९, ६४, २१
 अभि वो अर्थं पोष्यावतो ५, ४१, ८
 अभि वो देवीं धियं ७, ३४, ९
 अभि वो वीरमन्त्रतो मदेयु ८, ४६, १४; साम. ०१५
 अभि वषट्स्व खदिरस्व ३, ५३, १९
 अभि व्रजं न तजिषे ८, ६, २५
 अभि व्रजन्मा चिद्विजः १, १३३, २
 अभि इषावं न कृशनेभिः १०, ६८, ११; अथर्व. २०, १६, ११
 अभि इने ते वज्रिषः १, ८०, १४
 अभि इने सदावृत् ८, ६८, ५

अभि सिन्धो अभिगात १, १३, १३; तै. भा. २, ८, ४, ४;
नि. ६, १६
अभि सुवासा इद्वः १, १७, २
अभि सुवसं नव १, ४२, ८
अभि सोमास आचवः १, २३, ४
अभि सोमास आचवः १, १०७, १४; साम. ५२८; ८५६
अभि स्वर्गमिषः ७, ५६, ३
अभि स्वर्गु वे तव ८, १३, २८
अभि स्वर्गि मदे अस्व सुध १, ५२, ५
अभि हि सव सोमपाः ८, ९८, ५; साम. १२४८; अथर्व.
२०, ६४, २
अभीक आसा पदवीः ३, ५६, ४
अभीक्ष्णिकमेकः १०, ४८, ७; नि. २, १०
अभी न आ वयुस्व ४, ३१, ४
अभी नवते अशुभः १, १००, १; साम. ५५०
अभी नो अग्न उक्थम् १, १४०, १३
अभी नो अपो दिव्या १, २७, ५१; साम. १४२८
अभीक्ष्णमस्या उत १, १, ९
अभीक्ष्णमस्त्यभिहित्युषः १, ५१, २
अभीक्ष्णस्य दोहना अशुभत १, १४४, २
अभीक्ष्णस्य विष्ट १, ३४, ५
अभीक्ष्णस्य द्विषा १०, १४४, १; अथर्व. १, २९, १
अभीक्ष्णस्य कृशमेविष्यत् १, ३५, ४; तै. भा. २, ८, ६, १
अभी क्षतस्तदाभर ७, ३२, २४; साम. ३०९
अभी क्षुणः सखीना ४, ३१, ३; साम. ६८४; अथर्व.
२०, १२४, ३; वा. व. २७, ४१; ३६, ६; तै. भा.
४, ४२, ३
अभी क्षु अस्व रथि ८, ९३, २१
अभीक्ष्णः पौल्वैः १०, ५२, ३
अभीक्षि मण्यो तवसः १०, ८३, ३; अथर्व. ४, ३६, ३
अभुष्यु प्र देव्या ८, २, १६; अथर्व. २०, १४२, १
अभुषिदं वयुनमो क्षु मूचत १, १८२, १
अभुषु पारमेतवे १, ४६, ११
अभुषु मा उ अंशवे १, ४६, १०
अभुषु मो विष्टते रत्नवे ४, ३४, ४
अभुषुपा ह्यतमा मयोनी ७, ७९, ३
अभुषुपा रुपाण्युः ५, ७५, २
अभुषुषः सविता वंशः ४, ५४, १; तै. भा. ३, ७, १३, ४
अभुषु वीर गिर्वणः ६, ४५, १३
अभुषुको रथिपते ६, ३१, १
अभुषुलील्युः आशुः १०, २७, ७

अभ्यभि हि अवसा १, ११०, ५; साम. १५०७; नि. ५, ४
अभ्यर्च्य नमाकवत् ८, ४०, ४
अभ्यर्च्य सुधुति गन्धम् ४, ५८, १०; अथर्व. ७, ८१, १;
वा. व. १७, ९८
अभ्यर्च्य वृद्धसः १, २०, ४; साम. ७७१
अभ्यर्च्य महार्गा १, १, ४
अभ्यर्च्य विष्णुम् १, ५१, ५
अभ्यर्च्य सहस्रिणं १, ६३, १२
अभ्यर्च्य स्वाधुष १, ४, ७; साम. १०५३
अभ्यर्च्य स्वाधुष १, ४, ८; साम. १०५४
अभ्यर्च्य स्वाधुषः प्रजापते ५, १९, १
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ८, ७२, ११; साम. १६०३
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ८, ७२, २
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १०, ७७, १
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ५, ५४, ६; नि. ६, ४
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ४, ५, ५
अभ्यर्च्य स्वाधुषः अना त्वं ८, २१, १३; साम. ३९९; १३८९;
अथर्व. २०, ११४, १
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, १२४, ७; नि. ३, ५
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ३, २२, २
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, १६५, ११
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, १२६, १; नि. ९, १०
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ८, १, १४; अथर्व. २०, ११६, २;
वा. व. १०, १०, १
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १०, ३९, ३
अभ्यर्च्य स्वाधुषः २, १७, ७
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ५, ५९, २
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ८, २०, ६
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, ११, ७; साम. १४४७
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, २२, १५
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, १२४, २
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, २४, १०; तै. भा. १, ११, २;
नि. ३, २०
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, १०५, ५; साम. ३६८
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, १०५, १०
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १, १०५, १
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ७, ५५, १; नि. १०, १७
अभ्यर्च्य स्वाधुषः १०, १०३, १३; साम. १८६१; अथर्व.
३, २, ५; वा. व. १७, ४४; नि. ६, १२; ९, ३३
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ७, ९, ३
अभ्यर्च्य स्वाधुषः ७, ६३, ५

अश्वतो होताम्बसादि ४, ६, २
 अश्वतो वय खर्वे १, २३, १७; अथर्व. १, ४, २; वा. व. ६, २४
 अश्वकेन कलाता ९, ६९, ५
 अश्वत्त आत्वेवसं ८, ७४, ५
 अमेव वः सुहवा २, ३६, ३; वा. व. २६, २४
 अम्बवो वल्गव्यभिः १, २३, १६; अथर्व. १, ४, १
 अम्बितमे नवीतमे २, ४१, १६
 अम्बवसा व हंम कथिरत्मे १, १६९, ३; मि. ६, १५
 अथ वः खंवे पुः ४, १५, ४
 अथ वज्रो देववा अथ १, १७७, ४
 अथ ववा न आ सुवत् ८, १०२, ८; साम. ९४७
 अथ वो विश्वकुमां वल्ग्वे ४, ३, २
 अथ वो वज्रः सुहवा १०, २७, २१
 अथ वो होवा किं स १०, ५२, ३; मि. ६, ३५
 अथ रोचवद्वचः ६, ३९, ४
 अथ वो कुज्जो अथिवा ८, ८५, ३
 अथ वो वमो अथिवा ८, ९, ४; अथर्व. २०, १३९, ४
 अथ वामद्विभिः सुतः ८, २२, ८
 अथ वो परि विच्यते ४, ४९, २; ते. आ. ३, ३, ११, १
 अथ वो आगो निहितः ८, ५७, ४
 अथ वो अमुनचमः १, ४७, १; साम. ३०६
 अथ वो मित्रावरुणा २, ४१, ४; साम. ९१०; वा. व. ७, १९;
 ते. सं. १, ४, ५, १
 अथ विचर्वनिर्हितः ९, ६२, १०; साम. ५०८
 अथ विद्विज्वरसीकं ६, ४७, ५
 अथ विग्राम दाक्ष्ये १०, २५, ११
 अथ विद्या अथि विवः ८, १०२, ९; साम. ९४८
 अथ विद्यानि विष्ठति ९, ५४, ३; साम. ७५७
 अथ वृज्जवातवते ४, १७, ९
 अथ वेगजोवृषत् १०, १२३, १; वा. व. ७, १६; ते. सं.
 १, ४, ८, १; मि. १०, ३२
 अथ वो वज्र वज्रवः ४, ३४, ३
 अथ ग्ज्वेव अथजव्युत् ४, १७, १०; ते. आ. २, ८, ३, ३
 अथ समह आ वजू १, १२०, ११
 अथ स वरुव समह १०, ६, १
 अथ स वो विवस्ति ९, ३९, ४; साम. ९००
 अथ स वो वरिमार्थं ६, ४७, ४
 अथ स सिंके १, १६४, २९; अथर्व. ९, १०, ७; मि. २, ९
 अथ सहजव्यभिः ८, ३, ४; साम. १६०८; अथर्व.
 २०, १०४, २; वा. व. ३३, ८३
 अथ स होता वो द्विजम्मा १, १४३, ५; साम. १७७६

अथ सु तुभ्यं वरुण स्वधावः ७, ८६, ८
 अथ खर्व हवोपद्व ९, ५४, २; साम. ७५६
 अथ सो अग्निराहुतः ७, १, १६
 अथ सो अग्निरविमन् ३, २२, १; वा. व. १२, ४७; ते. सं.
 ४, २, ४, २
 अथ सोम हृष्ट तुभ्यं सुवत् ७, २९, १
 अथ सोम हृष्ट तुभ्यं ९, ८८, १; साम. १४७१
 अथ सोमः कवर्विने ९, ६७, ११
 अथ सोमज्यसुतो ५, ५१, ४
 अथ स्तुतो राजा वंदि १०, ६१, १६
 अथ स्वाहुरिह मद्विः ६, ४७, २
 अथ ह वहा देववा व ७, ६८, ४
 अथ ह वेव वा ह्वं ८, ७६, ४
 अथ हि ते अमर्त्यः १०, १४४, १
 अथ हि नेता वरुणः ७, ४७, ४
 अथ होता प्रथमः ६, ९, ४
 अथ कथिरकवि ७, ४, ४
 अथ कृत्तुरगृमीतः ८, ७९, १; ते. आ. २, ४, ७, ६
 अथ व स तुतो मधः १०, २५, १०
 अथ चक्रमिषणस्सर्वत् ४, १७, १४
 अथ चावत सजुषो वरीमणि १, १२८, १
 अथ त आ वृणे सुतः ९, ६७, १२
 अथ त हृष्ट सोमः ८, १७, ११; साम. १५९; ७२५;
 अथर्व. २०, ५, ५
 अथ त एमि तम्वा ८, १००, १
 अथ ते अस्तु हवतः ३, ४४, १
 अथ ते अस्म्युपमेहर्वाह १०, ८२, ६; अथर्व. ४, ३२, ६
 अथ ते मातुषे जने ८, ६४, १०
 अथ ते वोतिर्कतिवयः ३, २९, १०; अथर्व. ३, २०, १; वा. व.
 ३, १४; १२, ५२; १५, ५६; ते. सं. १, ५, ५, २
 ४, २, ४, ३; ७, १३, ५; ते. आ. १, २, १, १६;
 १, ५, ८, ८
 अथ ते सर्वणावति ८, ६४, ११
 अथ ते स्तोमो अथिः १, १६, ७
 अथ द्वाव साधनः ९, १०५, ३; साम. ११००
 अथ वसस्वजर्वेभिः १०, ९९, १०
 अथ विव हवर्त्तं विव ९, ६८, १
 अथ वीर्वाव वज्रवे ८, १३, ३०
 अथ देवः सहसा ६, ४४, २२
 अथ देवानामपसामपका १, १६०, ४
 अथ देवाव जम्मे १, २०, १

अयं देवेभ्यु जागृषिः ९, ४४, ३
 अयं द्यावापृथिवी ६, ४४, २४
 अयं द्योनयद्वयुतः ६, ३९, ३
 अहं नाभा वदति वक्ष्यु वः १०, ६२, ४
 अयं निधिः सरमे १०, १०८, ७
 अयं नो विद्वान् ९, ७७, ४
 अयमकृणोद्वयुतः ६, ४४, २३
 अयमग्निः सहस्त्रिणः ८, ७५, ४; वा. य. १५, २१; तै. सं. २, ६, ११, १, ४, ४, १
 अयमग्निः सुधीर्वस्येते ३, १६, १; साम. ६०
 अयमग्निर्वस्यस्य १०, १७६, ४; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमग्ने जरिता त्वे १०, १४२, १
 अयमग्ने त्वे अवि ८, ४४, २८
 अयमस्मान्ननस्पतिः ३, ५३, २०
 अयमस्मात्तु काम्यः १०, १४४, २
 अयमस्मि जग्निः पश्य ८, १००, ४
 अयमिन्द्र वृषाकपिः १०, ८६, १८; अथर्व. २०, १२६, १८
 अयमिन्द्रो मरुसखा ८, ७६, २
 अयमिह प्रथमो धारिष ४, ७, १; वा. य. ३, १५, १५, २६; ३३, ६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अयमु ते समतसि १, ३०, ४; साम. १८३; १५९९, अथर्व. २०, ४५, १; नि. १, १०
 अयमु ते सरस्वति वसिष्ठः ७, ९५, ६
 अयमु त्वा विचरणे ८, १७, ७; अथर्व. २०, ५, १
 अयमु वां पुरुतमो रथीणां ३, ६२, २
 अयमुक्षानः पर्यङ्गि ६, ३९, २
 अयमु ध्व प्र देवयुः १०, १७६, ३; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमु ध्व सुमहो ७, ८, २
 अयमेक इत्या पुरुष ८, २५, १६
 अयमेभि विष्वाकसा १०, ८६, १९; अथर्व. २०, १२६, १९
 अयं पंथा अनुविताः ४, १८, १
 अयं पुनान उषतः ९, ८६, २१; साम. ८२३
 अयं पृथा रविर्भगः ९, १०१, ७; साम. ५४६; ८१८
 अयं अराय सानसिः ९, १०६, २; साम. ६९५
 अयं मतवान्छकुनः ९, ८६, १३
 अयं मालांय पिता १०, ६०, ७
 अयं मित्रस्य वरुणस्य १, ९४, १२
 अयं मित्राय वरुणाय होतमः १, १३६, ४
 अयं मित्रो नमस्यः ३, ५९, ४; तै. भा. २, ८, ७, ५
 अयं मे वीत उदिविदि ६, ४७, ३

अयं मे हस्तो भगवान् १०, ६० १२; अथर्व. ४, १३, ६
 अयांसमग्ने सुक्षिति २, ३५, १५
 अया चित्तो विपानया ९, ६५, १२; साम. ८०५
 अया न अग्ने विधेमोर्जे २, ६, २
 अया ते अग्ने मामिषा ४, ४, १५; तै. सं. १, २, १४, ६; नि. ३, २६
 अया धिया च गन्धया ८, ९३, १७; साम. १८८
 अया निजग्निरोजसा ९, ५३, २; साम. १७१५
 अया पवस्व देवयुः ९, १०६, १४; साम. ७७२
 अया पवस्व धारया ९, ६३, ७; साम. ४९३; १२१६
 अया पवा पवस्वेना ९, ९७, ५२; साम. ५४१; ११०४
 अयाम पीबतो धियः ८, ९२, ११
 अयामि घोष इन्द्र ७, २३, २; अथर्व. १०, १२, २
 अयामि ते नमर्ताकि ३, १४, २
 अया रुषा इतिष्या ९, १११, १; साम. ४६३; १५९०
 अया वाजं देवहितं ६, १७, १५; साम. ४५४; अथर्व. १९, १२, १; २०, ६३, ३; १२४, ६
 अया धीति परि स्वाव ९, ६१, १; साम. ४९५; १२१०
 अया सोमः सुकृत्वा ९, ४७, १; साम. ५०७
 अया इ त्वं साध्या वाहृषान ६, २२, ६; अथर्व. २०, ३६, ६; अनुक्त सप्त शृङ्गयुवः १, ५८, ९; अथर्व. १३, २, २४ २०, ४७, २१; तै. भा. २, ४, ५, ४
 अयुक्तं सप्त इतिवः ७, ६०, ३
 अयुक्तं सूर पृतवां ९, ६३, ८; साम. १२१७
 अयुक्तो असमो नृमिः ८, ६२, २
 अयुक्तं इन्द्र विश्वकृष्टीः १, १६९, २
 अयुक्तं इन्द्रा हते ८, ४५, ३; साम. १३४०
 अयुक्तसेनो विभ्या १०, १३८, ५
 अयुक्तसन्तनवघस्य सेनां १, ३३, ६
 अयो पुंष्टो अर्जिषा १०, ८७, १; अथर्व. ८, ३, २
 अयोदेव पुंस्य आदि शुद्धे १, ३२, ६; तै. भा. २, ५, ४, ३; नि. ६, ४
 अरं हि त्मा सुतेतु नः ८, ९२, २६
 अरं कामाच हरवः १०, ९६, ७; अथर्व. २०, ३१, २
 अरं कृष्णं तु वेदि १, १७०, ४
 अरं क्षत्राय नो महे ८, १५, १३
 अरुणान्तर्यामि १०, १४६, १; तै. भा. २, ५, ५, ६; नि. ९, ३०
 अरुणोर्निहितो जातवेदाः ३, २९, २; साम. ७९
 अरं त इन्द्र कुक्षये ८, ९२, २४; साम. १६६२
 अरं दामो न मीकृष्ये करणि ७, ८६, ७

अरमतिरनर्बो ८, ३१, ११
 अरममाणो अत्येति ९, ७९, ३
 अरमयः सारपसः १, १३, ११
 अरमथाय गावति ८, ९१, २५; साम. ११८
 अरं म उज्जवाग्ग ४, ३१, २४
 अरं मे गम्तं हयनावास्मं ६, ६३, १
 अरहमाणो येअरा ९, ९७, २०
 अरा हवेदधरमा ५, ५८, ५; तै. मा. २, ८, ५, ७
 अराधि होला निचदा १०, ५३, १
 अराधि होला स्वनिचत्त १, ७०, ८
 अराधि काले विकटे १०, १५५, १; नि. ६, ३०
 अराधीदंसुः सचमानः ९, ७४, ५
 अरिंमं वा विचस्सु १, ४६, ८
 अरिहः स सतो विच १०, ६३, १३
 अरुणप्पुसुवा अमूत् ८, ७३, १६
 अरुणो मा सकुद् वृकः १, १०५, १८; नि. ५, २६
 अरुणस्व बुद्धितरा ६, ४९, ३
 अरुणो जनवागिरो २, २५, ५
 अकुरवुत्तुसः पुमिः ९, ८३, ३; साम. ८७७
 अरोरवीद् वृणो अस्व १, ११ १०
 अरुत्त प्राचत्त ८, ६९, ८; साम. ३६२; अथर्व. २०, ९२, ५
 अरुत्त वृषा वृषाभिः १, १७३, २
 अरुत्त एके महि साम अम्बत्त ८, २९, १०
 अरुत्तस्त्वा हवामहे ५, १३, १
 अरुत्त मारीरपसो न विहिमिः १, ९९, ३; साम. १७५७
 अरुत्त दिने वृहते वृषं १, ५४, ३; नि. ६, १८
 अरुत्तमि ते सुमति ४, ४. ८; तै. सं. १, २, १४, ३
 अरुत्तमि वा वर्चावापो १०, ११, ४; अथर्व. १८, १, ३१
 अरुत्त साक्षात् साक्षिने वाची १, ५४, २
 अरुत्तमि चित्तमथाना ७, १८, ५
 अरुत्तमिद्वा उ अर्थिन् १, १०५, १
 अर्थिनो वंति चेदयं ८, ७९, ५
 अरुत्त वीरस्य गृत्तर्वा ७, १८, १६
 अरुत्तमो न कुमारकः ८, ६९, १५; अथर्व. २०, ९१, १२
 अरुत्तमं वरुणं मित्रमेवां ४, २, ४
 अरुत्तमं वृहस्पतिं १०, १४१, ५; अथर्व. ३, २०, ७;
 वा. व. ९, २७; तै. सं. १, ७, १०, २
 अरुत्तमो गो अदिमिः ३, ५४, १८
 अरुत्तमं वरुण मित्रं वा ५, ८५, ७
 अरुत्त वा गिरो अम्बर्व १०, १४८, ३
 अरुत्त विष्ठा गातुरेति १०, २०, ४

अरुत्तमो अरुत्तो वृमिः १, ७३, ९
 अरुत्तो न अरुत्तो मित्रमाणा ७, ९०, ७; ९१, ७
 अरुत्तमं मित्रवारं ते ६, ३७, १
 अरुत्तमं मि वरुणं ८, ३५, ११
 अरुत्तमि सोमकामं स्वाहुः १, १०४, ९; अथर्व. २०, ८, १
 अरुत्तमि मित्रको मधुवाहो १, १५७, ३; साम. १७६०
 अरुत्तमरा वैद्येनावसा ७, ८१, ८
 अरुत्तमिं सु ते मनः ३, ३७, २; अथर्व. २०, १९, १
 अरुत्तमिं वसो मव ४, ३२, १४
 अरुत्तमिं सुमो मव ४, ५७, ६; अथर्व. ३, १७, ८; तै. आ.
 ६, ६, १
 अरुत्तमं स्वा वरुणं ८, ६, ४५; ३१, ३०
 अरुत्तमं स्वा सुको रवे ३, ४१, ९; अथर्व. २०, २३, ९
 अरुत्तमं वैद्यं जमं १, ४५, १०
 अरुत्तमम वरुणं नृवाहणं २, ३७, ५
 अरुत्तमं वां ससरो १, ४७, ८
 अरुत्तमो अद्या मवसा २, २९, ६; वा. व. ३३, ५१
 अरुत्तमं हव अरुत्तमं सति ९, ९७, २५
 अरुत्तमो न आ गहि परा ३, ४०, ८; अथर्व. २०, ६, ८
 अरुत्तमो न आ गच्छापो शाक ३, ३७, ११; अथर्व. २०, २०, ४;
 ५७, ७
 अरुत्तमं सोम वं गवे ९, ६१, १५; साम. १३३७
 अरुत्तमो वृमिं सुममो ९, ६५, ११; साम. ५०३; ९९४
 अरुत्तमो ते सुदानवः ५, ५२, ५
 अरुत्तमिंमि सायकामि २, ३३, १०; तै. आ. ४, ५, ७
 अरुत्तमो वरुण इन्द्र ३, ३०, १०; नि. ६, २
 अरुत्तमस्य परशुर्ननात् ९, ६७, २०
 अरुत्तमो वामस्तमावद् २, १५, २
 अरुत्तमः परेण पर एवा १, १६४, १७; अथर्व. ९, ९, १७
 अरुत्तमः परेण पितरं वः १, १६४, १८; अथर्व. ९, ९, १८
 अरुत्तमिं वृषं वधारां ८, १, २; साम. १३६१; अथर्व.
 २०, ८५, २
 अरुत्तमं वृमिणो गृहाणां २, ४२, ३
 अरुत्तमि दिवो अहमार्गं २, ३०, ५
 अरुत्तमं वरुणं मित्रमेवां ८, ६२, ६
 अरुत्तमं ते हेळो वरुण मयोमिः १, १४, १४; तै. सं. १, ५, ११, ३
 अरुत्तमं मरुते केतवेदाः १, १०४, ३
 अरुत्तमं वृहतीति १०, १३४, ३
 अरुत्तमं वृह्ण वरुणो ६, ४७, १४
 अरुत्तमिंमि मम्बमाणा ४, १८, ५
 अरुत्तमं वृताः कलगां ९, ७५, ३; साम. ७०२

अथ द्रव्ये अङ्गुलीमतिष्ठ ८, १६, १३; साम. ३२३;
अथर्व. २०, १३७, ७; तै. आ. १, ६, ३
अथ द्रव्यानि पिप्पला घृणाभो ७, ८६, ५
अथ द्रव्ये अथ शिवा १०, ५९, ९
अथ नो द्रव्यानि सिद्धिहि १०, १०५, ८
अथमत्समये गृहं ८, ७३, ७
अथमत्स नः पितरः सुप्रवाच १, १०६, ३
अथमत्स मासुषतो ६, ५२, ४
अथपतन्तीरवधत् १०, ९७, १७; बा. ग. १२, ९१; तै. सं.
४, २, ६, ५
अथ चक्षुष्यो अस्मनीध ४, २७, ३
अथ वरवं सतकतव १०, १३४, ४
अथ यत्ने सद्रव्ये ८, ७९, ९
अथर्था शुन आत्राणि ४, ८८, १३
अथर्षयश्च सुभगं ससि यद्धीः ३, १, ४
अथमह इन्द्र दारहि अवी नः १, १३३, ६
अथर्षीर्वैरुदु ५, ८३, १०
अथविहं सौम्यमप्यु १, १८२, ६
अथ वेदिं होत्राभिर्वैजैत ७, ६०, ९
अथ सिद्धं यरुणो धौरिय ७, ८७, ६
अथसृजन्मुप त्मना १, १४२, ११
अथसृज पुनरग्रे १०, १६, ५; अथर्व. १८, २, १०; तै. आ.
६, ४, २
अथ घृणा वनस्पते १, १३, ११
अथलुहा परा पत ६, ७५, १६; साम. १८६३; अथर्व. ३, १९, ८;
बा. ग. १७, ४५; तै. सं. ४, ६, ४, ४; तै. आ. ३, ७, ६, २३
अथ स्तुधि पितरं योधि ५, ३, ९
अथ स्य दुर्हणायतः १०, १३४, २; साम. १०९२
अथ स्य वस्य वेपथे ५, ७, ५
अथस्वते स्तुवते कृष्णिवाय १, ११६, २३
अथ स्य भ्रातृभ्यो नातो ४, १६, २; अथर्व. २०, ७७, २
अथ स्युमेव चिन्वती ३, ६२, ४
अथ स्तुयुक्ता दिव आ ह्या १, १६८, ४
अथ स्त्राणि गार्गे ८, ६९, ९; अथर्व. २०, ९२, ६
अथ स्वेदा ह्यामिती १०, १३४, ५
अथा कथ्येव नः पुनः ९, ९, ७
अथा चक्षवं पद्मस्य सारः ५, ३०, २
अथा नु कं ज्यावाश्च १०, ५०, ५
अथा नो अन्न रुसिभिः १, ७३, ७; साम. १५४४
अथा नो वाजयु रथं ८, ८०, ६
अथावसंत पीतयो ९, १९, ४

अथासां मयवजहि १, १३३, ३
अथासुजः मयः मयवा १०, १३८, १
अथासुजं मित्रयो न ४, १९, २
अथिता नो अजायः ९, ६७, १०
अथितासि सुम्पयो ८, ३६, १
अथिवृक्षं मित्रो ६, ४४, ७
अथिवृक्षो निहितं १, १३०, ३
अथिवृक्षं ते अथिवृक्षं १०, १८१, २
अथिवे मित्रयो वयस्य ६, ४५, २
अथियो वा यद्विधत् ८, ६१, ९
अथिवं पीपयिना ७, ६७, ६; तै. आ. २, ४, ३, ७
अथिवो अस्माग्निश्चासु ७, ३४, १२
अथीवो अग्निर्हव्यात् ७, ३४, १४
अथीवामि सामवं १०, ८६, ९; अथर्व. २०, १२६, ९;
नि. ६, ३१
अथीवृक्षो अस्तु ८, ८०, १०
अथीवृक्षस्त गोतमा ३, ३२, १२
अथेयमथेयुवतिः १, १२४, ११
अथोचाम कथवे ५, १, १२; बा. ग. १५, २५; तै. सं. ४, ४, ४, २
अथोचाम मनो अहमा १, ११४, ११
अथोचाम निचकमानि १, १८९, ८
अथोचाम महते सौभगाय ८, ५९, ५
अथोचाम रङ्गणा १, ७८, ५
अथो द्वाभ्यां पर एकया १०, ६७, ४; अथर्व. २०, ९१, ४
अथोरिथा वां छर्विषः ६, ६७, ११
अथोर्वा नृममिना युवाङ्गः ७, ६७, ४
अथे पुनामं परि वार ९, ८६, २५
अथे वधूस्तुः पवते ९, ६९, ३
अथो वारे परि मित्रं ९, ५०, ३; साम. ११०७
अथो वारे परि मित्रो २, ७, ६; साम. ११३३
अथो वारे परिः पवते ९, १०१, १६
अथोप्यग्निः सभिधानो ७, ६७, २
अथापिनक्षं मञ्जु १०, ६८, ८; अथर्व. २०, १६८, नि. १०, १२
अथमन्वती रीचते १०, ५३, ८; अथर्व. १२, २, २६; बा. ग.
३५, १०; तै. आ. ६, ३, २
अथमास्यमवतं ब्रह्मणः २, २४, ४; नि. १०, १३
अथमास तं काममग्ने ६, ५, ७; बा. ग. १८, ७४; तै. सं.
१, ३, १४, ३
अथमास ते सुमर्ति देव १, ११४, ३
अथवं दि श्रीदायवत्ता वां १, १०९, २; तै. सं. १, १, १४, १;
नि. ६, ९

अजीरा लघुर्धनवि १०, ८५, ३०; अथर्व. १४, १, २७
 अजये को निषवर्गं १०, ९७, ५; वा. व. १२, ७९; ३५, ४;
 ते. सं. ४, २, ६, २
 अञं न गीर्मी रथं ८, १०३, ७; साम. १५८४
 अञं न गूढहमथिना १, ११७, ६
 अञं न वा वारवर्गं १. २७, १; साम. १७; १६३४;
 नि. १, २०
 अजमिः। रथमां ८, ७४, २०
 अजस्वत्त जमिमास्व २, ३५, ६
 अजा ह्येवकासः ५, ५१, ५
 अजादिवावति बह्वृद्धि १०, ७३, १०
 अजा न वा वाजिना ६, ६७, ४
 अजावन्तो गव्यवन्तो १०, १६०, ५; अथर्व. २०, ९६, ५;
 ते. मा. २, ५, ८, ११
 अजावति प्रथमो गोपु १, ८३, १; अथर्व. २०, २५, १
 अजावर्ती सोमावर्ती १०, ९७, ७; वा. य. १२, ८१; ते. सं.
 ४, २, ६, ४
 अजावतीगोमतीर्नं ७, ४१, ७; ८०, ३; अथर्व. ३, १६, ७;
 वा. व. ३४, ४०; ते. मा. २, ८, २, ९
 अजावतीगोमतीर्निकावरा १, १२३, १२
 अजावतीगोमतीर्निकावरा १, ४८, २
 अजावन्तं रथिनं बीरा १०, ४५, ५
 अजासो न वे उवेहास १०, ७८, ५
 अजासो वे वायुप ७, ७४, ४
 अजिना परि वामिषः ३, ५८, ८
 अजिना पिबन्तं मधु १, १५, ११; ते. मा. २, ७, १२, १
 अजिना पुष्वंससा १, ३, २
 अजिना मधुमत्तमं १, ७७, ३
 अजिना मधुपुत्तमो ३, ५८, ९
 अजिना मधुरीरिषः १, ३, १
 अजिना यज्ञ कर्हिषि ५, ७४, १०
 अजिना वासहृत्तमा ८, ७३, ६
 अजिना वस्तिरकादा १, ९२, १६; साम. १७३४
 अजिना वाजिनीवसु ५, ७८, ३
 अजिना वायुना पुषं ३, ५८, ७
 अजिनावेह गच्छतं ५, ७५, ७; नि. ३, २०
 अजिनावेह गच्छतं ५, ७८, १
 अजिना सु विचाकसात् ८, ७३, १७
 अजिना स्नुषे स्नुहि ८, २६, १०
 अजिना हरिणाशिव ५, ७८, १
 अजिनोरत्तमं रथं १, १२०, १०

अजी रथी सुकप हृत् ८, ४, २; साम. १७७
 अजेव विचाकसी ४, ५२, २; साम. १७२६
 अजो न कद्रो वृषमिः २, ९७, २८
 अजो न कद्रवमिनिः ३, २६, ३
 अजो न चक्रो वृषा ९, ६४, ३
 अजो बोकहा सुतं ९, ११२, ४; नि. ९, २
 अजस्व त्रयसा रथस्व ४, ४१, १०
 अज्यो वारो अजयः १, ३२, १२
 अजाकं सुसु पुतना १, ७१, २१; वा. य. ३४, २०; ते. मा.
 २, ४, ३, ८; ७, ४, १
 अजाकं सुसु पुतना ७, ७०, ४; साम. ११५६; अथर्व.
 २०, १२, १९
 अजाकद्रो अजे वृषमो ३, १५, ४
 अजा मद्रो विषो १, १२१, ८
 अजा पुवालो अदिरोः १०, ७२, ८; ते. मा. १, १३, २;
 लोचन मा. २४, १२, ६
 अजी स्वकप कद्रुमः १, ३५, ८; वा. व. ३४, २४
 अजस सप्त परमे ध्योमन् १०, ५, ७
 अजसु मे जरितः १०, २७, १
 अजसु सुदीर्घ ८, ३१, १८
 अजसिन्वे माहवनामि ७, ८, ५
 अजपन्तः सपत्नहा १०, १७४, ५; अथर्व. १, २७, ६
 अजपरन सपत्नमनी १०, १५२, ५
 अजमं कद्रमसमा मनीषा १, ५४, ८
 अजमालिं निलोसने १०, ६०, २
 अजं कद्रो जावसे मात्रोः ५, ११, ३; ते. मा. २, ४, ३, ३
 अजमिं कद्रो अजि ९, १०६, १२; साम. ९५०
 अजमिं रथो वधा ९, ३६, १; साम. ४९०
 अजमिं वक्रा रथे ९, ९१, १; साम. ५४३
 अजमिं वां स्वमिना वेधसा १, १८१, ७
 अजमिं वाजी निरः पवित्रं ९, १०९, १९
 अजमिं रद्रमो दिव २, ८६, ४६
 अजमत्तः शतधारा २, ८६, २७
 अजमत्ता मधवमयो हि ७, ६७, ९
 अजममती मृतिधारे ६, ७०, २; नि. ५, २
 अजमिं पुषो वडिः ७, ७, ५
 अजम वधा सुवसाव १, १७३, ९
 अजमि हि प्रयउवधः १, ३९, ९
 अजाम्मो जो विष्टया १, ३९, १०; नि. ६, २३
 अजाम्मो अजुर १०, १३०, ४

असावि ते जुष्टवाणाय ५, ४३, ५
 असावि देवं गोक्षत्रीकं ७, २१, १, साम. ३१३
 असावि सोम इन्द्र ते १, ८४, १: साम. ३४७; १०२८;
 ते. मं. १, ४, ३९; १
 असावि सोमः पुरुहूत १०, १०४, १
 असावि सोमो अरुणो १, ८२, १; साम. ५६२; १३१६
 असाव्यंशुर्मदायाप्सु ९, ६२, ४; साम. ४७३; १००८
 असिष्म्यां यजमानो ४, १७, १५
 असि यमो अस्यादित्यः १, १६३, ३; वा. य. २९, १४;
 ते. सं. ४, ६, ७, १
 असि हि वीर सेन्यो १. ८१, २; साम. १००३; अथर्व.
 २०, ५६, २
 असुनीते पुनरस्मासु १०, ५९, ६
 असुनीते मनो अस्मासु १०, ५९, ५; नि. १०, ४०
 असुन्वन्तं समं जहि १, १७६, ४
 असुन्वामिन्द्र संमत् ८, १४, १५; अथर्व. २०, २९, ५
 असुत पूर्वो वृषभो ३, ३८, ५
 असुत वृषभमहते १. १६८, ९
 असुक्षत प्र वाजिनो ९, ६४, ४; साम. ४८२; १०३४
 असुम्नेवभीतये ९, ४६, १
 असुम्नेवभीतये वाजयन्मो ९, ६७, १७; साम. १८१२
 असुप्रमिन्द्रवः पथा ९, ७, १; साम. ११२८
 असुप्रमिन्द्र ते गिरः १, ९, ४; साम. २०५; अथर्व.
 २०, ७१, १०
 असेम्या वः पणयो १०, १०८, ६
 असौ च या न उर्वराद् ८, ९१, ६
 असौ य एषि वीरको ८, ९१, १
 असौ यः पंथा आदित्यो १, १०५, १६
 अस्त्राह्यामसुरो ८, ४२, १; वा. य. ४, ३०; ते. मं.
 १, २, ८, १
 अस्त्रावो मम्म पूर्य ८, ५२, ९; साम. १६७७; अथर्व.
 २०, ११९, १
 अस्त्राव्यग्निः शिमीवजिः १. १४१, १३
 अस्त्राव्यग्निरंरं सुतोवो १०, ४५, १२; वा. य. १२, २९
 अस्ति देवा अंहोसः ८, ६७, ७
 अस्ति सोमो अयं सुतः ८, ९४, ४; साम. १७४; १७८५
 अस्ति हि वः सज्जालं ८, ९७, १०; नि. ६, १४
 अस्ति हि वामिह स्त्रोया ५, ७४, ६
 अस्ति हि यमा मदाय १, ३७, १५
 अस्तीदमधिप्रम्यन् ३, २९, १
 अम्नु औषद् पुरो १, १३९, १; साम. ४६१

अस्त्रेव सु प्रतरं १०, ४२, १; अथर्व. २०, ८९, १
 अस्त्रोद्भवं स्त्रोम्या १, १२४, १३
 अस्त्युक्तं चित्रा उषसः ४, ५१, २
 अस्मभ्यं रोदसी रयि २, ७, ७; साम. ११३६
 अस्मभ्यं वाजिनीषसु ८, ५, १२
 अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र १०, १३३, ७
 अस्मभ्यं सु वृषभसु ८, २६, १५
 अस्मभ्यं गातुवित्तमः ९, १०६, ६
 अस्मभ्यं तद्विभो अजयः २, ३८, ११
 अस्मभ्यं तद्विभो दानाय २, १३, १३; १४, १०
 अस्मभ्यं तौ अपा वृषि ४, ३१, १३
 अस्मभ्यं त्वा वसुविद् ९, १०४, ४; साम. ५७५
 अस्मभ्यमिन्द्रिष्वसुः ९, २, ९; साम. १०४६
 अस्मा-अस्मा इन्द्रधमो ६, ४२, ४; साम. १४४३
 अस्मा इत्कार्यं वचः ५, ३९, ५
 अस्मा इदु म्नाभिद् १, ६१, ८; अथर्व. २०, ३५, ८
 अस्मा इदु त्वदु १, ६१, १५; अथर्व. २०, ३५, १५
 अस्मा इदु त्वसुपमं १, ६१, ३; अथर्व. २०, ३५, ३
 अस्मा इदु त्वा तक्षत् १, ६१, ६; अथर्व. २०, ३५, ६
 अस्मा इदु प्र तवसे तुराय १, ६१, १; अथर्व. २०, ३५, १;
 नि. ५, ११
 अस्मा इदु प्र अरा १, ६१, १२; अथर्व. २०, ३५, १२;
 नि. ६, २०
 अस्मा इदु प्रय हव १, ६१, २; अथर्व. २०, ३५, २
 अस्मा इदु मसिमिव १, ६१, ५; अथर्व. २०, ३५, ५
 अस्मा इदु स्तोमं १, ६१, ४; अथर्व. २०, ३५, ४
 अस्मा उक्थाय सर्वतस्व ५, ४५, ३
 अस्मा उ ते महि महे ६, १, १०; ते. म्ना. ३, ६, १०, ४
 अस्मा उषाम आतिरन्तं ८, ९६, १
 अस्मा क जु प्रभूतये ८, ४१, १
 अस्मा एतद्विस्वायं व ६, ३४, ४
 अस्मा एतन्महागुणं १, ३४, ५
 अस्माकं व इन्द्रमुसमसि १, १२२, ४
 अस्माकं शिमीनीनां १, ३०, ११
 अस्माकं सु रयं पुर ८, ४५, ९
 अस्माकं जोष्यधरं ४, ९, ७
 अस्माकं त्वा मसीनां ४, ३२, १५
 अस्माकं त्वा सुर्वो उव ८, ६, ४२
 अस्माकं देवा उमवाच १०, ३७, ११
 अस्माकं वसुया रवो ४, ३१, १४
 अस्माकमसि अथर्व. ५, ४, ८

अस्माकमग्रे मयवस्तु दीपिह्यथ १, १४०, १०
 अस्माकमग्रे मयवस्तु आस्मा ६, ८, ६; तै. सं. १, ५, ११, २
 अस्माकमग्रे पितरः ४, ४२, ८
 अस्माकमग्रे पितरौ मनुष्या ४, १, १३
 अस्माकमग्रे वामनं ८, ५, १८
 अस्माकमग्रे वामनं ८, ३३, १५
 अस्माकमाशुर्वर्धय ३, ६२, १५
 अस्माकमित्यु मनुषि ४, २२, १०
 अस्माकमित्युः सत्यतेषु १०, १०३, ११: साम. १८५९:
 अथर्व. १९, १३, ११: वा. य. १७, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ४, ३
 अस्माकमिह दुष्टं ५, ३५, ७
 अस्माकमिह भूत ते ६, ४५, ३०
 अस्माकमिह्नायकना भरे ७, ८२, ९
 अस्माकमिह्नेति नो ५, ३५, ८
 अस्माकमुत्तमं कृषि ४, ३१, १५
 अस्माकशूर्जो रथं १०, २६, ९
 अस्माकं मित्रावकणावतम् २, ३१, १
 अस्माकेभिः सत्त्वभिः २, ३०, १०
 अस्मादहं तविषादीयमाणः १, १७१, ४
 अस्मां अर्चतु ते शतं ४, ३१, १०
 अस्मां अविद्वि विषहन् ४, ३१, १२
 अस्मां हृदा वृणीष्व ४, ३१, ११
 अस्मात्समर्थं ववमान ९, ८५, २
 अस्मात्सु तत्र चोद्व १, ९, ६; अथर्व. २०, ७१, १२
 अस्मिन्न इन्द्रं दृष्टुती १०, ३८, १
 अस्मिन्पदे परमे २, ३५, १४
 अस्मिन्पदे अदाभ्या ५, ७५, ८
 अस्मिन्समुद्रे अप्युत्त १०, ९८, ६
 अस्मिन्स्वेतचक्रकपूत १०, १३१, ५
 अस्मे आ बहत् रथि ८, ५, १५
 अस्मे इन्द्रं सत्वा सुते ८, ९७, ८
 अस्मे इन्द्रावृहस्पती ४, ४९, ४; तै. सं. ३, ३, ११, १
 अस्मे इन्द्रावकणा विषवारं ७, ८४, ४
 अस्मे इन्द्रो वरुणो ७, ८२, १०; ८१, १० -
 अस्मे ऊ तु वृषणा १, १८४, २
 अस्मे तदिन्द्रावकणा ३, ६२, ३
 अस्मे ता स इन्द्रं सन्तु १०, २२, १३
 अस्मे धेहि सुमती १०, ९८, ३
 अस्मे धेहि सुमधती ९, ३१, ६
 अस्मे धेहि अगो वृषण १, ९, ८; अथर्व. २०, ७१, १४

अस्मे प्र वंधि मयवस्तु ३, ३६, १०; मि. ६, ७
 अस्मे रथि न स्वर्ग १, १४१, ११
 अस्मे राधो दिवेदिधे ४, ८, ७
 अस्मे कदा मेहना ८, ६३, १२; वा. य. ३३, ५०
 अस्मे वरुणं परि वंते १, ७२, २
 अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ४, २२, ९
 अस्मे वसूनि धारय ९, ६३, ३०
 अस्मे वीतो मरुतः ७, ५६, २४
 अस्मे अष्टेभिर्भानुभिः ७, ७७, ५
 अस्मे सा वा माधवी रातिः १, १८४, ४
 अस्मे सोम शिवमधि १, ४३, ५
 अस्मे तिस्रो अयव्याव २, ३५, ५
 अस्मे ते प्रतिह्वयंते ८, ४३, २
 अस्मे बहूनामयसाय २, ३५, २०
 अस्मे भीमाय नमसा १, ५७, ३; अथर्व. २०, १५, ३
 अस्मे वयं बह्मवान् ६, २३, ५
 अस्म्य ऋष्या विषेतसो ५, १७, ४
 अस्म्य वा वीर ईवतो ४, १५, ५
 अस्म्य ते सख्ये वयं ९, ६१, २९; साम. ७७९
 अस्म्य ते सख्ये वयमियक्षंतः ९, ६६, १४
 अस्म्य मित्रः कृणुता १०, ८, ७
 अस्म्य त्वेषा अजरा अस्व १, १४३, ३
 अस्म्य देवस्य मीळकृषः ७, ४०, ५
 अस्म्य देवस्य संसदि ७, ४, ३
 अस्म्य विष क्षुमतः १०, ११६, २
 अस्म्य विषतमविना ८, ५, १४
 अस्म्य विष वरुण जउज्ञान ६, ४०, २
 अस्म्य पीत्वा मदानां देवो ८, २२, ६
 अस्म्य पीत्वा मदानामिन्द्रो ९, २३, ७
 अस्म्य पीत्वा शतक्रनो १, ४, ८; अथर्व. २०, ६८, ८
 अस्म्य प्र जातदेवसो १०, १८८, २
 अस्म्य प्रजावती गृह ८, ३१, ४
 अस्म्य प्रत्यामनु सुते ९, ५४, १; साम. ७५५; वा. य.
 ३, १६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अस्म्य मेधा हेमना ९, ९७, १; साम. ५२६; १३९९
 अस्म्य मदे पुत्र वर्षासि ६, ४४, १४
 अस्म्य मदे स्वर्गं वा आताय १, १२१, ४
 अस्म्य मदानो मध्वो २, १९, २
 अस्म्य मे व्यावापृषिची २, ३२, १
 अस्म्य यामासो बृहतो १०, ३, ४
 अस्म्य रणवा ज्यवेष्टय वृषिः २, ४, ४

अस्य वामस्य पश्चिमस्य १, १६४, १; अथर्व. १, १, १;
 नि. ४, २६
 अस्य वासा उ अर्धिका ५, १७, ३
 अस्य वीरस्य बर्हिनि १, ८६, ४
 अस्य वृष्णो व्योदन ८, ६३, ९
 अस्य यो ह्यवासा ९, २८, ८
 अस्य व्रतानि नाचये ९, ५३, ३; साम. १७१६
 अस्य व्रते सजोषसो ९, १०२, ५
 अस्य सामुद्रमवासा १, ६०, २
 अस्य वृष्णमासो वृष्टसामयवे १०, ३, ६
 अस्य अयो वधः सप्त १, १०२, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, २
 अस्य क्रिये समिधानस्य ४, ५, १५
 अस्य अष्टा सुमगास्य ४, १, ६
 अस्य ओषंत्वा भुवः १, ८६, ५
 अस्य क्लोको दिवीयते १, १९०, ४
 अस्य सुवामस्य मन्त्रिनः २, ११, २०
 अस्य स्तुपे अहिमयस्य रावः १, १२२, ८
 अस्य स्वोमेभिरीतिभिः १०, ९९, ११
 अस्य क्लोमे अयोधः ५, १६, ३
 अस्य हि स्वयन्वासाः ५, १७, २
 अस्य हि स्वयन्वासास्त ५, ८२, २
 अस्या ऊ पुन उप सातये १, १३८, ४; नि. ४, २५
 अस्याजरासो दमां १०, ४६, ७; वा. व. ३३, १; तै. ब्रा.
 २, ७, १२, १
 अस्वेदिश्रो मनेष्वा प्रमं ९, १०६, ३; साम. ६९६
 अस्वेदिश्रो मनेष्वा विष्वा ९, १, १०
 अस्वेदिश्रो बाह्वे वृष्णं ८, ३, ८; साम. १५७४;
 अथर्व. २०, ९९, २; वा. व. ३३, ९७
 अस्वेदु त्वेवसा १, ६१, ११; अथर्व. २०, ३५, ११
 अस्वेदु म नृहि पृथ्वीणि १, ६१, १३; अथर्व. २०, ३५, १३
 अस्वेदु मिवा गिरिवज्र १, ६१, १४; अथर्व. २०, ३५, १४
 अस्वेदु मातुः सवनेषु १, ६१, ७; अथर्व. २०, ३५, ७;
 नि. ५, ४
 अस्वेदेव प्र सिरिषे १, ६१, ९; अथर्व. २०, ३५, ९; तै. सं.
 २, ४, १४, २
 अस्वेदेव वासा वृष्णं १, ६१, १०; अथर्व. २०, ३५, १०
 अस्वेदेवा सुमिः पमयागा १०, ३१, ६
 अस्वमज्जालयः ४, ४, १२; तै. सं. १, २, १४, ५
 अस्वायवद्भीतये ४, ३०, २१
 अहं रण्यं युगं १०, ४९, ५
 अहं राजा वज्रो मज्जं ४, ४२, २

अहं राक्षी संगमनी १०, १२५, ३; अथर्व. ४, ३०, २
 अहं वज्रा वज्रता १०, १२५, ६; अथर्व. ४, ३०, ५
 अहं वज्रीमर्षिभुभिः १०, १२५, १; अथर्व. ४, ३०, १
 अहं सप्त कवयो १०, ४९, ९
 अहं सप्तहा महुषो १०, ४९, ८
 अहं स यो मयवास्तं १०, ४९, ६
 अहं सुपे सितरमस्य १०, १२५, ७; अथर्व. ४, ३०, ७
 अहं सुपेस्य परि वामि १०, ४९, ७
 अहं सो अग्नि यः वृता १, १०५, ७
 अहं सोममाहवसं १०, १२५, २; अथर्व. ४, ३०, ६
 अहं हि ते हरिषो मज्जं ८, ५३, ८
 अहं वृषान् माज्जं ८, ७४, १३
 अहं वृषा स्ववीर्यं १०, ५२, २
 अहं केतुरहं वृषां १०, १५९, २
 अहं गमेमवृषां १०, १८३, ३
 अहं युक्पुष्पो अतिविग्धं १०, ४८, ८
 अहं व त्वं व वृषवत् ८, ६२, ११; तै. सं. ७, ४, १५, १;
 नि. १, ४
 अहं वन तत्पुत्रिभिः ६, २६, ७
 अहं तदासु वार्यं १०, ४९, १०
 अहं तष्टेव वज्रं १०, ११२, ५
 अहं ता विष्वा चक्रं ४, ४२, ६
 अहं वां युजते पृथ्वं १०, ४९, १
 अहं हिं पतिशयानं ३, ३२, ११; साम. ब्रा. ४, ५, ३, ३
 अहं हिं पतिशयानं १, ३२, २; अथर्व. २, ५, ६;
 तै. ब्रा. २, ५, ४, २
 अहं हिं पतिशयानं ४, २८, ३
 अहं हिं पतिशयानं ३, ३२, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३;
 नि. ६, ४
 अहं हिं पतिशयानं ८, ३२, २६
 अहं हिं पतिशयानं १०, ४९, ३
 अहं हिं पतिशयानं ४, ४२, ४
 अहं हिं पतिशयानं १०, ११२, १२
 अहं हिं पतिशयानं १०, १६६, २
 अहं हिं पतिशयानं १०, १६५, ५; अथर्व. ३, १८, ५
 अहं हिं पतिशयानं ८, ३, १०; साम. १५२, १५००;
 अथर्व. २०, ११५, १
 अहं हिं पतिशयानं व वा विव १०, ४८, ५
 अहं हिं पतिशयानं रोषो वज्रो १०, ४८, २
 अहं हिं पतिशयानं वज्रं ४, ४२, ३

अहमेमं गण्यवमङ्गवं १०, ४८, ४
 अहमेताम्बावसतो १०, ४८, ६
 अहमेव वात ह्य १०, १२५, ८; अथर्व. ४, ३०, ८
 अहमेव स्वयमिदं १०, १२५, ५; अथर्व. ४, ३०, ३
 अहं विलेख वेत्तुं १०, ४९, ४
 अहं पुरो मेद्वसामो ४, २६, ३
 अहं प्रत्येन मम्मना ८, ६, ११; साम. १५०१; अथर्व.
 २०, ११५, २
 अहं भुवं वसुतः १०, ४८, १
 अहं भूमिमद्दामार्वा ४, २६, २
 अहं मयुरमयं ह्येकाहं ४, २६, १
 अहम् कृष्णमहर्षिर्न ६, ९, १; मि. २, २१
 अहस्ता वदपदी १०, २२, १४
 अहानि गृध्राः पयोः १, ८८, ४
 अहा वयिष्म सुदिना ७, ३०, ३
 अहावसो इतिरास्ये १०, ९१, १५; वा. व. २०, ७९;
 तै. मा. १, ४, २, १
 अहितेन चिद्वेत्ता ८, ६२, ३
 अहितेन ओमोः पर्वेति ६, ७५, १४; वा. व. २९, ५१;
 तै. सं. ४, ६, ६, ५; मि. ९, १५
 अहेकता मनसा सुष्टि १, २३, ३
 अहेकमात्र उप याहि ४, ४१, १; तै. मा. २, ४, ३, १२
 अहेम वशं पथास्तुराणा ७, ७३, ३
 अहेयांशारं कमपश्यतुं १, ३२, १४
 आचरे वसोर्भरिता ३, ५१, ३
 आ ककसा अनुवत ९, ६५, १४
 आ ककसेषु पावति पवित्रे १, १७, ४
 आ ककसेषु पावति इवेनः ९, ६७, १४
 आर्क्षीं ह्येवंस्व रोचमाय १, १४, ९
 आ कृष्णेन रजसा वर्तमानः १, ३५, २; वा. व. ३३, ४३;
 ३४, ३१; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आकेनिपासो अहमिः ४, ४५, ६
 आ क्रन्द्वं वक्रमोमो ६, ४७, ३०; अथर्व. ६, १२६, २;
 वा. व. २२, ५६; तै. सं. ४, ६, ७, ७
 आक्षिप्तृवात्सवरा ३, ५५, ५
 आ क्षोदो मदि वृष्ट ६, १७, १२
 आक्षयवाचामो बहमि ८, ७, ३५
 आक्षयिवा वसिगविता १, १२६, ६; मि. ५, १५
 आ गन्ता मा रिषण्वत ८, २०, १; साम. ४०१
 आगन्धेव अतुमिर्वर्षेण ४, ५३, ७
 आगन्धुव्यामिह ४, ३५, २

आगन्धं वृत्तहन्त्रं ८, ७४, ४; साम. ८९
 आ गावो अगमन्तु ६, २८, १; अथर्व. ४, २१, १;
 तै. मा. १, ८, ८, ११
 आ गोमता नासत्वा रथेन ७, ७२, १
 आ ग्ना अग्नं ब्रूयावसे १, २२, १०
 आग्निं न स्वपृथिभिः १०, २१, १; साम. ४२०
 आग्निरग्नामि मारतो ६, १६, १९
 आग्ने गिरो दिव जा ७, ३९, ५
 आग्ने वाहि मरुतसा ८, १०३, १४
 अग्ने वह वयं १०, ७०, ११
 आग्ने वह हविरवाय ७, ११, ५
 आग्ने स्यूरं रविं भर १०, १५५, ३; साम. १५२९
 आगमन्वाय वसतीर्भरिः १०, ३०, १५
 आ प्रावमिराग्न्येभिः ५, ४८, ३
 आ व त्वावो त्मना १, ३०, १४; साम. १०८५; अथर्व.
 २०, १२२, २
 आ वा गमन्वाहि अवय १, ३०, ८; साम. ७४५; अथर्व.
 २०, २६, २
 आ वा ता गमन्तुचरा १०, १०, १०; अथर्व. १८, १, ११;
 मि. ४, २०
 आ वा मे अतिवमिष्यते ८, ४५, १; साम. १३३; १३३८;
 वा. व. ७, ३२; तै. मा. १, ४, ५, ७; मि. ६, १४
 आ वा सोचेव सुमरी १, ४८, ५
 आ व त्वामेता वृषणा १, ४३, ४
 आ वन त्वा चिकित्सामो ८, २१, ३
 आ व नो वरिः सदा ७, ५९, ६
 आ चर्षमिमा वृषयो १, १७७, १; तै. मा. २, ४, ३, ११
 आ व बहासि तां ह १, ७४, ६
 आ वह आसं वायो ७, ३४, १०; मि. ६, ७
 आ चिकित्साय सुकृत् ५, ६६, १
 आचवा जानु दक्षिणतो १०, १५, ६; अथर्व. १८, १, ५२;
 वा. व. १९, ६३
 आच्छादितमैतृषितः १०, ८५, ४; अथर्व. १४, १, ५
 आ जिह्वमन्ति सत्येवां ६, ७५, १३; वा. व. २९, ५०;
 तै. सं. ४, ६, ५, ५; मि. ९, २०
 आ जगं रथेवसंरता १०, ६०, १
 आ जगाव हुष्टो ६, २२, ८; अथर्व. २०, ३६, ८
 आ जायुमिषिमा अजा १, ९७, ३७; साम. १३५७
 आ जावं जायवेदसि ६, १६, ४२; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ जागिरात्ते अजय १, १०१, १४; साम. १३८७
 जाजासः वृषवं रथे ६, ५५, ६
 जाकितुरं सत्यसि विष ८, ५३, ६

आजिपते नृपते त्वमिह ८, ५४, ६
 आ जुहोता बुधस्तथा ५, २८, ६; तै. भा. ३, ५, २, ३
 आ जुहोता स्वध्वजं ३, ९, ८; नि. ४, १४
 आशुक्लान् ईक्ष्मो बंधः १०, ११०, ३; अथर्व. ५, १२, ३;
 वा. य. २९, २८; तै. भा. ३, ६, ३, १; नि. ८, ८
 आशुक्लानो न ईक्ष्मो वेधो १, १८८, ३
 आजन्मगन्धिं सुगन्धिं १०, १४६, ६; तै. भा. २, ५, ५, ७
 आ त इन्द्रो मदाय कं ९, ६२, २०
 आ त इन्द्र अहिमानं ८, ६५, ४
 आ त एता वधोऽनुजा ८, ४५, ३९
 आ त एतु मनः पुनः १०, ५७, ४; वा. य. ३, ५४; तै. सं. १, ८, ५, २
 आ तक्षत सावित्रस्सर्व १, १११, ३
 आ तक्ष इन्द्रायवः १०, ७४, ४; वा. य. ३३, २८
 आ तक्षे दक्षमनुमः १, ४९, ५
 आ तं अन्न सौम्येषु १०, ४५, १०; वा. य. २०, २७;
 तै. सं. ४, २, २, ३
 आ तिष्ठत सुवृत्तं यो रथः १, १८३, ३
 आतिष्ठन्तं परि विश्वे ३, ३८, ४; अथर्व. ४, ८, ३; वा. य. ३३, २२; तै. भा. २, ७, ८, १
 आ तिष्ठ रथं वृषणं १, १७७, ३
 आ तिष्ठ वृत्रघ्नं १, ८४, ३; वा. य. ८, ३३; तै. सं. १, ४, ३७, १
 आ तू गहि प्र तु द्वय ८, १३, १४
 आ तू न इन्द्रो सवदातु ९, ७२, ९
 आ तू न इन्द्र कौशिक १, १०, ११
 आ तू न इन्द्र क्षुमन् ८, ८६, १; साम. १६७; ७२८
 आ तू न इन्द्र मज्जा ३, ४६, १; अथर्व. २०, २३, १
 आ तू न इन्द्र वृषहन् ३, ३२, १; साम. १८१; वा. य. ३३, ६५
 आ तू सर माकिरेत ३, ३६, ९; तै. सं. १, ७, १३, ३
 आ तू विष्णु कण्वमतं ८, २, २२
 आ तू विष्णु हरिमिन्द्रो १०, १०१, १०; नि. ४, १९
 आ तू सुप्रिय दृपते ८, ६९, १६; अथर्व. २०, ९२, १३
 आ ते अन्न हृदीमहि ५, ६४, ४; साम. ४१९; १०१२; अथर्व. १८, ४, ८८; तै. सं. ४, ४, ४, ६
 आ ते अन्न कृषा हविः ५, ६, ५; साम. १०२३; तै. सं. ४, ४, ४, ६
 आ ते अन्न कृषा हविः ६, १६, ४७
 आ ते कारो नृणामा ३, ३३, १०; नि. २, २७
 आ ते दक्षं वि रोचना ८, ९३, २६

आ ते दक्षं मधोभुवं ९, ६५, २८; साम. ४९८; ११३०
 आ ते दधानीमिषं ८, ९३, २७
 आ तेन वातं मनसो १०, ३९, १२
 आ ते पितृमंरतां सुक्ल २, ३३, १; तै. भा. २, ८, ६, ९
 आ ते मध इन्द्रोऽनुजा ७, २५, १; तै. सं. १, ७, १३, २
 आ ते रथस्य पृथक् १०, २६, ८
 आ ते स्यः बधमानस्य २, २६, २४
 आ ते वरसो मनो वमत् ८, ११, ७; साम. ८; ११६६;
 वा. य. १२, १६५
 आ ते वृषन् वृषणो ६, ४४, २०
 आ सेऽयो वरेण्यं ५, ३५, ३
 आ ते शुष्मो वृषभ एतु ६, २९, ९; तै. भा. २, ५, ८, १;
 ८, ५, ९
 आ ते सपथं जवत् ३, ५०, २
 आ ते सिद्धामि कुशोः ८, १७, ५; अथर्व. २०, ४, २
 आ ते सुपर्णा अभिनन्तं एवः १, ७७, २; तै. सं. ३, १, ११, ५
 आ ते स्वस्तिमीमह ६, ५६, ६
 आ ते हन् हविः शूरसिं ५, ३६, २
 आत्मन्वभो दुष्टते ९, ७४, ४
 आत्मा तं वातो रज ७, ८७, २
 आत्मा देवानां भुवनस्य १०, १६८, ४
 आत्मानं ते मनसा राज्ञा १, १६३, ६; वा. य. २९, १७;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 आत्मा पितृकृन्वांसः ८, ३, २४
 आत्मा वशस्य रक्षा ९, ६, ८
 आ त्वं स्र सधस्तुतिं ८, १, १६
 आ त्वं स्र सधस्तुतिं ८, १, १०; साम. १९५
 आ त्वत्कृषा गहि ८, ८२, ४
 आ त्वा कृषा अहूवत १, १४, २
 आ त्वा कृषा इहायसे ८, ३४, ४
 आ त्वागमं सन्तातिभिः १०, १३७, ४; अथर्व. ४, १३, ५
 आ त्वा गिरोरधीरिवास्तु ८, ९५, १; साम. ३४९
 आ त्वा गीमिमंहासुं ८, ६५, ३
 आ त्वा गोमिरिष जवं ८, २४, ६
 आ त्वा श्रावा वदन्ति ८, ३४, १; साम. १८०९
 आ त्वा सुरो राहणा अभि १, १३३, १
 आ त्वा वृहन्तो हरयो ३, ४३, ६
 आ त्वा मज्जापुत्रा हरी ८, १७, २; साम. ६६७; अथर्व. २०, ३, २; ३८, २; ४७, ८
 आ त्वा मज्जापुत्रा हरी ८, ३३, ९

आ र्वा रथं यद्योतये ८, ६८, १; साम. ३५४; १७७१;
नि. ५, ३
आ र्वा रथे शिरयवये ८, १, २५; साम. १३९२
आ र्वा रथं न जिज्ञासो ८, ४५, २०; नि. ३, २१
आ र्वा वहन्तु हरयो १, १६, १
आ र्वा विज्ञा अभुष्यतुः १, ४५, ८
आ र्वा विज्ञास्वाभावः १, ५, ७; अथर्व. २०, ६९, ५
आ र्वा विज्ञास्वाम्बः ८, ९२, २२; साम. १९७; १६६०
आ र्वा शुक्रा अभुष्यतुः ८, ९५, २
आ र्वा सहस्रमा शतम् ८, १, २४; साम. २४५; १३९१
आ र्वा सुतास इन्द्रो ८, ४९, ३
आ र्वा हरयो वृषणो ६, ४४, १२
आ र्वा हव्यं प्रयुजो १०, ९६, १२; अथर्व. २०, ३२, २
आ र्वा हार्यं तरोषि १०, १७३, १; अथर्व. ६, ८७, १;
वा. य. १२, ११; तै. सं. ४, २, १, ४; तै. ब्रा.
२, ४, २, ८
आ र्वा होता मनुर्हिणो ८, ३४, ८
आ र्वा विज्ञा नि वीदत १, ५, १; साम. १६४; ७४०; अथर्व.
२०, ६८, ११
आस्मिन् ह्यग्निवो रसो ९, ४७, ३
आयर्षणायाविना हवीषे १, ११७, २२
आ दक्षिणा स्रजते ९, ७१, १
आदक्षिणाः प्रथमं दक्षिणे १, ८३, ४; अथर्व. २०, २५, ४
आ दक्षिणाः शतसा ४, ३८, १०; तै. सं. १, ५, ११, ४;
नि. १०, ३१
आ दक्षिर्निर्विलस्य ८, ७२, ८
आदस्य ते ध्वसवतो १, १४०, ५
आदस्य क्षुम्भिणो रते ९, १४, ३
आ दस्युष्वा मनसा ४, १३, १०
आदह स्वधामनु १, ६६, ३; साम. ८५१; अथर्व. २०, ४०, ३;
६२, १२
आदाव ह्वेनो अमरव ४, २६, ७; नि. ११, १
आशरो वां मतीनां १, ४६, ५
आदिषे अस्य वीर्यस्य १, १३१, ५; अथर्व. २०, ७५, ३
आदिषे विभे क्रतुं १, ६८, ३
आदित्यम्ना बुधुधाना ४, १, १८
आदित्यस्य रेतसो ८, ६, ३०; साम. २०
आदित्या अथ हि कयता ८, ४७, ११
आदित्यानां वसुतां १०, ४८, ११
आदित्यानामवसा ७, ५१, १; तै. सं. २, १, ११, ६
आदिज्ञा रुद्रा वसवः सुवीया ३, ८, ८

आदिष्या रुद्रा वसवो ७, ३५, १४; अथर्व. १२, ११, ४
आदिष्या विभे मरुतश्च ७, ५१, ३
आदिष्यासो अति विभो १०, १२६, ५
आदिष्यासो अदिनवः ७, ५२, १
आदिष्यासो अदितिः ७, ५१, २
आदित्यैरिन्द्रः सगणो १०, १५७, ३; साम. १११०; अथर्व.
२०, ६३, २; १२४, ५; तै. आ. १, २७, १
आदिष्यास्य चार्किन् ८, ५५, ५
आदिज्ञ नेम इन्द्रियं ४, २४, ५
आदिज्ञोत्तरं वृणते १, १४१, ६
आदिज्ञः सन्ना तथिबीर १०, ११३, ५
आदिष्मातुराविशद् १, १४१, ५
आ दिवस्त्वष्टमन्त्रः ९, ३६, ६
आदीं शवस्वमवीद् ८, ७७, २
आदीं हंसो यथा गणम् ९, ३२, ३; साम. ७७०
आदीं के चित्सदयमानास २, ११०, ६; साम. १४९५
आदीं त्रितस्य योयणो ९, ३२, २; साम. ७७१
आदीमन् न हेतारो ९, ६२, ६; साम. १०२०
आद् मे निवारो भुवत् ८, ९३, १५
आद् नु ते अनु क्रतुं ८, ६३, ५
आदप्नोति हविष्कृतिं १, १८, ८
आ देवानामप्रयावेह १०, ७०, २
आ देवानामपि पन्थां १०, २, ३; अथर्व. १९, ५९, ३;
तै. सं. १, १, १४, ३
आ देवानामभवः केतुरासे ३, १, १७
आ देवो ददे बुध्वा ७, ६, ७
आ देवो वृणो अतिरः १०, ९८, २
आ देवो यातु सविता ७, ४५, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, १
आ देव्यानि पाथिबानि ५, ४१, १४
आ देव्यानि वता विकित्वा १, ७०, २
आ देव्या वृणीमहे ७, ७७, १
आद्य रथं भानुमो ५, १, ११
आ द्यो तथोपि रक्षिमिः ४, ५२, ७
आद्योदसी वितरं विष्कंभा ५, २९, ४
आ द्याम्नां हस्तिभ्यो २, १८, ४; नि. ७, ६
आ द्विर्वा अमिनो १०, ११६, ४
आ अर्णसिद्धिद्विभो ५, ४३, १३
आ पावता सुदस्यः ९, ४६, ४; नि. २, ५
आधीवमाणायाः पतिः १०, २६, ६
आ धृष्वस्मै वपाता ७, ३४, ४
आ धेनवा वपसा ५, ४३, १

आ येनवो पुनर्वताम् ३, ५५, १६
 आ येनवो समसेवं १, १५२, ६
 आग्नेय विष्णवे ७, १८, १७
 आ न इन्द्राग्निर्विष्णवे १, १८६, १; वा. व. ३३, ३४, ४७
 आ न इन्द्रो महाभिर् ३, ६५, १३
 आ न इन्द्रो सप्तविधं १, ६७, ६
 आ न इन्द्रो सप्तविधं गवां ९, ६५, १७; साम. ८३५
 आ न इन्द्र प्रकृते १०, २२, ७
 आ न इन्द्र महाभिर् ८, ६, २३
 आ न इन्द्रावृहस्पती ४, ४९, ३
 आ न इन्द्रो बृहदा ४, २०, १; वा. व. २०, ४८
 आ न इन्द्रो इतिभिर् ४, २०, १; वा. व. २०, ४९
 आ न ऊर्जं बहवमग्निना युवं १, १५७, ४
 आ नः पवस्व धारया ९, ३५, १
 आ नः पवस्व वसुमद् ९, ६९, ८
 आ नः पूषा पवमानः ९, ८१, ४
 आ नः प्रजा जनवत् १०, ८५, ४३
 आ नः क्षुप्तं नृणां १, ३०, ३
 आ नः सहस्रासो भ्राता ८, ३४, १५
 आ नः सुतास इन्द्रवः १, १०६, ९; साम. १३२८
 आ नः सोम पवमानः किरा ९, ८१, ३
 आ नः सोमं पवित्र आ ९, ६२, २१
 आ नः सोम संवत् ९, ८६, १८; साम. ११५४
 आ नः सोम सहो जुवो ९, ६५, १८; साम. ८३४
 आ नः सोमे स्वप्नर ८, ५०, ५
 आ नपातः शवसो ४, ३४, ६
 आ नस्तुवं रविं ३, ४५, ४
 आ नोसो गन्तु मत्सरः १, १७५, २; साम. १४३३
 आ नस्तुत उप बाजेभिः ४, २९, १
 आ न स्तोमसुप इवत् ८, ५, ७
 आ न स्तोमसुप इविष्यामो ८, ४९, ५
 आ नाममिद्वतो वक्षि ५, ४३, १०
 आ नार्यस्य दक्षिणा ८, २४, २९
 आ नासत्या गच्छं हृदये १, ३४, १०
 आ नासत्या मिभिः १, ३४, ११; वा. व. ३४, ४७
 आ निरेकमुत मित्रं ८, २४, ४
 आ निवर्तनं वर्तय १०, १९, ८; तै. सं. ३, ३, १०, १
 आ निवर्तं नि वर्तय पुनः १०, १९, ६
 आ नूनं वातमाग्निना रयेन ८, ८, २
 आ नूनं वातमाग्निनाग्निभिः ८, ८७, ५
 आ नूनं वातमाग्निनेमा ८, ९, १४; अथर्व. २०, १४१, ४

आ नूनं रघुवर्तयि ८, ९, ८; अथर्व. २०, १४०, ३
 आ नूनमग्निना युवं ८, ९, १; अथर्व. २०, १३९, १
 आ नूनमग्निनोऽग्निः ८, ९, ७; अथर्व. २०, १४०, १
 आ नो जग्ने रविं भर १, ७९, ८; साम. १५२५
 आ नो जग्ने वयोवृधं ८, ६०, ११; साम. ४३
 आ नो जग्ने सुवेतसा १, ७९, ९; साम. १५२६; तै. भा.
 २, ४, ५, ३
 आ नो जघ्न समनसो ८, २७, ५
 आ नो जघ्नावृक्षिणा ८, २२, १७
 आ नो जघ्निना भिहृता १, ३४, १२
 आ नो गन्तं रितावृता ५, ७१, १
 आ नो गन्तं रितावृत्तेमां ८, ८, १७
 आ नो गन्तं मयोमुवा ८, ८, १९
 आ नो गन्ताम्यम्या ८, ३४, १४
 आ नो गव्येमिरम्यैः ८, ७३, १४
 आ नो गव्येमिरम्यैर्वस्यैः ६, ६०, १४
 आ नो गहि सव्येभिः सिधे १, १, १९
 आ नो गोत्रा वृद्धि गोपते ३, ३०, २१
 आ नो गोमन्तमग्निना ८, ५, १०
 आ नो दक्षिणाः पयसां ७, ४४, ५
 आ नो दिव आ पुत्रिषा ७, ४४, ३
 आ नो दिवो वृहत् ५, ४३, ११; तै. सं. १, ८, २२, १
 आ नो देवः सविता ज्ञायमानो ६, ५०, ८
 आ नो देवः सविता सावित्र १०, १००, ३
 आ नो देव सावसा ७, ३०, १
 आ नो देवानामुप नेतु १०, ११, १
 आ नो देवेभिरुप देवहृति ७, १४, ३
 आ नो देवेभिरुप वानं ७, ७२, २
 आ नो दुष्मैरा अबोभिः ८, ५, ३२
 आ नो दुष्सा मधुमन्तो १०, ९८, ४
 आ नो नाथा मतीनां १, ४६, ४
 आ नो निपुत्रिः सतिनीभिः ७, ९२, ५; वा. व. २७, २८;
 तै. भा. २, ८, १, २
 आ नो निपुत्रिः सतिनीभिः १, १३५, ३
 आ नो बर्हिः सधमादे १०, ३५, १०
 आ नो बर्हिं रितावृत्तो १, २६, ४
 आ नो वृहन्ता वृहत्सी ४, ४१, ११
 आ नो ब्रह्माणि मयः २, ३४, ६
 आ नो नव परमेतु १, २७, ५; साम. १४९९
 आ नो मग्नाः कतवो वंत् १, ८४, १; वा. व. २५, १४;
 नि. ४, १९

आ नो भर दक्षिणेनामि ८, ८१, ६
 आ नो भर मगमिह ३, ३०, १९; तै. भा. २, ५, ४, १.
 नि. ६, ७
 आ नो भर वृषणं ध्रुवमं ६, १९, ८
 आ नो भर वृषजं ८, ७८, १
 आ नो मखल दाकने ८, ७, २७
 आ नो महीमरमति ५, ५३, ६
 आ नो मित्र सुदीतिभिः ५, ६४, ५
 आ नो मित्रावरुणा वृतेः ३, ६२, १६; साम. २००, ६६३;
 वा. व. २१, ८; तै. सं. १, ८, २२, ४
 आ नो मित्रावरुणा हव्यवृति ७, ६५, ४; तै. भा. २, ८, ६, ७
 आ नो वज्रं विविस्वसुं ८, १०१, ९; वा. व. ३३, ८५
 आ नो वज्रं नमोवृषं ३, ४३, ३
 आ नो वज्रं मारुती १०, ११०, ८; अथर्व. ५, १२, ८;
 वा. व. २२, ३३; तै. भा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १३
 आ नो वज्राय तक्षत १, १११, २
 आ नो वातं विषस्परि ८, ८, ४
 आ नो वातं विषो अय्वा ४, ४४, ५; अथर्व. २०, १४३, ५
 आ नो वातसुवृत्ति ८, ८, ५
 आ नो वाहि परावतो ८, ६, ३६
 आ नो वाहि महेमत ८, ३४, ७
 आ नो वाहि सुतावतो ८, १७, ४; अथर्व. २०, ४, १
 आ नो वाह्युवृत्ति ८, ३४, ११
 आ नो रत्नानि विभ्रता ५, ७५, ३; साम. १७४५
 आ नो रथि मद्युतं ८, ७, १३
 आ नो राधोति सवित ७, ३७, ८
 आ नो रुद्रस्य सुनवो ६, ५०, ४
 आ नो वायो महे तमे ८, ४६, २५
 आ नो विव आरुका १, १८६, २; तै. भा. २, ८, ६, ३
 आ नो विद्याम्विदिता ८, ८, १३
 आ नो विद्याभिरुक्तिभिः सजोषा ७, २४, ४; तै. भा.
 २, ४, ३, ६; ७, १३, ४
 आ नो विद्याभिरुक्तिभिरविद्या ८, ८, १
 आ नो विद्यासु हव्य ८, २०, १; साम. २६९; १४९२;
 अथर्व. २०, १०४, ३
 आ नो विद्येष्वां रसं ८, ५३, ३
 आ नो विद्ये सजोषतो ८, ५४, ३
 आ नोऽजोमिवसतो १, १६७, २
 अविष्यतो १०, १६३, ३; अथर्व. २, ३३, ४; २०, ९६, २०
 अयं विषो मातमिवा १, ९३, ६; तै. सं. २, ३, १४, २
 आय ह्वा उ मेघमी १०, १३७, ६; अथर्व. ३, ७५, ६; ९, ९१, ३

आयः धृणीत मेघं १, २३, २१; १०, ९, ७; अथर्व.
 १, ६, ३
 आ पक्ष्यासो भ्रान्तमो ७, १८, ७
 आपधयो विषयो ५, ५२, १०
 आ प्रमाथ महिना ८, ७०, ६; साम. ८६३; अथर्व.
 २०, ८१, २; २२, २१
 आपधवी पाथिवायुक्त ६, ६१, ११
 आपधवी विभावति ४, ५२, ६
 आ प्रमौ पाथिवं १, ८६, ५
 आ परमाभिरुत ६, ६२, ११
 आ परवतस्य मरुतो ४, ५५, ५
 आ पवमान धाय २, १२, ९; साम. १२०३
 आ पवमान नो अरायो ९, २३, ३
 आ पवमान सुवृत्ति ९, ६५, ३; साम. ९०६
 आ पवस्व गविह्वे ९, ६६, १५
 आ पवस्व दितां वत ९, ११३, २
 आ पवस्व मदिन्म ९, २५, ६; ५०, ४; साम. १२०८
 आ पवस्व महीमिषं ९, ४१, ४; साम. ८९५
 आ पवस्व सहस्रिणे रथि सोम ९, ६३, १; साम. ५०६
 आ पवस्व सहस्रिणे रथि सोमन्तं ९, ६२, १०
 आ पवस्व सुवीर्यं ९, ६५, ५; साम. ७८६
 आ पवस्व हिरण्यवद् ९, ६३, ८; वा. व. ८, ६३
 आ पञ्चुं गाति धृमिर्वी ८, २७, २
 आ पञ्चताम्रासत्या ७, ७२, ५; ७३, ५
 आपञ्चिपिप्यु सार्वो ७, २३, ४; अथर्व. २०, ६२, ४;
 वा. व. ३३, १८
 आपञ्चिर्द्वे विन्मन्त ७, ३४, ३
 आपञ्चिर्द्वि स्वयंशः ७, ८५, ३
 आपानासो विवस्वतो ९, १०, ५; साम. ११२३
 आपान्मन्म्युः १०, ८९, ५; तै. सं. २, २, १२, ३;
 तै. भा. १०, १, ९; नि. ५, १०
 आपी नो अस्मे पितृव १०, १०६, ४
 आ पुत्रासो न मातरं ७, ४३, ३
 आपूर्णा अर्य कलसः ३, ३२, १५; अथर्व. २०, ८, ३
 आ वृषजिप्रवर्धिरं १, २३, १३
 आयो अद्याम्वचातिवं १, २३, २३; १०, ९, ९; वा. व.
 २०, २२; तै. सं. १, ४, ४५, ३; ४६, २; तै. भा.
 २, ६, ५
 आयो अद्याम्वमातरः १०, १७, १०; अथर्व. ६, ५१, २;
 वा. व. ४, २; तै. सं. १, २, १, १
 आयो न दूरीक्य संति १, ८३, २; अथर्व. २०, २५, २

आपो न सिंघममि वत् १०, ४३, ७; अथर्व. २०, १७, ७
 आपो मूयिष्ठा हल्के १, १६१, ९
 आपो ये वः प्रथमे ७, ४७, १
 आपो रेवमीः क्षयया १०, ३०, १२
 आपो ह यद् बृहतीर्विच १०, १२१, ७; अथर्व. ४, २, ६;
 वा. व. २७, २५, ३२, ७; तै. सं. २, २, १२, १;
 छ. १, ८, ५; तै. आ. १, २३, ८
 आपो हि ष्टा मयोजुवः १०, ९, १; साम. १८३७; अथर्व.
 १, ५, १; वा. व. ११२, ५०; ३६, १४; तै. सं.
 ४, १, ५, १; ५, ६, १४; ७, ४, १९, ४; तै. आ.
 छ. ४२, ४; १०, ६, ११; नि. ९, २७
 आ प्यायस्व मन्त्रितम १, ९१, १७; वा. व. १२, ११४;
 तै. सं. १, ४, ३२, १; तै. आ. ३, १७, १
 आ प्यायस्व समेतु १, ९१, १६; ९, ३१, ४; वा. व.
 १२, १६२; तै. सं. ३, २, ५, ३; छ. २, ७, ४;
 तांका मा. १, ५, ८
 आ प्र ऋव वरावतो ८, ८२, १
 आ प्र ऋव हरिवो ५, ३२, २; नि. ३, २२
 आ प्र वात मरुतो ८, २७, ८
 आप्रा रजोसि शिष्यानि ४, ५३, ३
 आपुषायममृत् १०, ६८, ४; अथर्व. २०, १६, ४
 आ हुन्यं वृत्रहा ८, ४५, ४; साम. २१६
 आ भन्दमाने उपार्के १, १४२, ७
 आ भन्दमाने उषसा ३, ४, ६
 आ मरते शिक्षते वज्रबाहु १, १०९, ७; तै. आ. ३, ६, ११, १
 आ आयमिन्नहृषसां ५, ७६, १; साम. १७५२
 आ भातुना पार्थिवानि ६, ६, ६
 आ भारती भारतीभिः ३, ४, ८; ७, २, ८
 आभिर्विचिमाग्रमे ८, २३, २३
 आभिष्टो मिषतीः ६, २५, २; तै. आ. २, ८, ३, ३
 आमुत्सा सटजा वज्र १०, ८४, ६; अथर्व. ४, ३१, ६
 आभुषेण्यं चो मरुतो ५, ५५, ४
 आभोग्यं प्र १, ११०, २
 आ मपवो अस्मा अस्मिन् १०, २९, ७; अथर्व. २०, ७६, ७
 आ मनीषामन्तरिक्षस्य १, ११०, ६
 आ मन्त्रमा वरेण्यं ९, ६५, २९; साम. ११३८
 आ मन्त्रस्य सतिष्यंती ३, २, ४
 आ मंत्रिर्ह्रि हरिभिः ३, ४५, १; साम. २४६; १७१८;
 अथर्व. ७, ११७, १; वा. व. २०, ५३; तै. आ.
 १, १२, २

आ मन्त्रेयामा गतं ३, ५८, ४
 आ मा वृषमुप ऋव ६, ४८, १६
 आ मा मित्रावरुणे ७, ५०, १
 आमाधु पक्ष्मीरव ८, ८९, ७; साम. १४३१; तै. सं.
 १, ६, १२, २; नि. ६, १४
 आ मित्रावरुणा मगं ९, ७, ८; साम. ११३५
 आ मित्रे वरुणे वचं ५, ७२, १
 आमृत् प्रजावर्षे ६, ४७, ३१; अथर्व. ६, १२६, ३;
 वा. व. २९, ५७; तै. सं. ४, ६, ६, ७
 आ मे अस्व प्रतीष्यं ८, २६, ८
 आ मे वचस्पृष्टता ८, १०१, ७
 आ मे हवं नासन्नाशिता ८, ८५, १
 आ वं हस्ते न कार्द्विं ६, १६, ४०; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ वः पत्नी आचमान ६, १०, ४
 आ वः पत्नी आनुवा ६, ४८, ६
 आ वः पुत्रं नार्मिणी १, १४५, ३; साम. १७७४
 आ वः सोमेव जतरं ५, ३४, २
 आ वः स्वर्गं आनुवा २, ८, ४
 आवं गौः पुष्परीरकमी १, १८५, १; साम. ६३०; १३७६;
 अथर्व. ६, ३१, १; २०, ४८, ४; वा. व. ३, ६;
 तै. सं. १, ५, ३, १
 आवजी बाजसातमा १, २८, ७; नि. ९, ३६
 आ वक्षेर्व वसं ५, १७, १
 आवं जना अमिचक्षे ५, ३१, १२
 आ वत्पतंस्तेभ्यः ८, ६९, १०; अथर्व. २०, ९२, ७
 आ वत्साकं वत्सो ७, ३६, ६
 आ वद्वाम्बलमत्तः ८, १, ३१
 आ वद्विज्जल वद्वे ८, ३४, १६
 आ वद्विषे मुपति तेज आमृ १, ७१, ८; वा. व. ३३, ११;
 तै. सं. १, १, १४, ६
 आ वद् वुचः वत्सक १, १८, १५; साम. १०८६; अथर्व.
 २०, १२२, ३
 आ वद् वुचस्वाद् वुचसे न काः १, १६५, १४
 आ वद्वी हृन् वित्ता १, ६३, २
 आ वद्योमि हिरण्यं वल्ग ५, ६७, २
 आ वद्योमि हिरण्यं आधुः १, ६४, २०
 आ वद्वहा वल्गल नावं ७, ८८, ३
 आ वद्वं हृन् वत्से ८, ९६, ५
 आ वद्वो वीषणा रयं ८, ८, १०
 आ वद्वो वृषो रयं ५, ७३, ५
 आ वद्वामीवक्षसा ५, ६६, ६

आचमे ते पराचमे १०, १४२, ८; अयर्ब. ६, १०६, १
 आचम्पारं मदि स्थिरं ८, ३२, १४
 आ चक्षाः पत्नीर्गमन् ७, ३४, २०
 आ चं नरः सदानयो ५, ५३, ६; तै. सं. २, ४, ८, १
 आ चम्मा वेमा अहम्पत्तस्व ८, १००, ५
 आ चम्मे अम्बं २, ४, ५; मि. ६, १७
 आचमनं सुकृतं मातरिष्ठा १, १०५, ३
 आ चं घृणन्ति दिवि १, ५२, ४
 आ चयोक्षितं तमा २, ५८, ४; साम. १०६०
 आ चस्तत्तम रोदसी ६, १, ११; तै. मा. ३, ६, १०, ५
 आ चक्ष्मौ सुवनामि ९, ८४, २
 आ चक्षे जगद्दृष्टे ७, १, ८
 आ चक्षे सर्पिरासुते ५, ७, ९
 आ चक्षिमन्ते स्वपाके ६, १२, २
 आ चक्षिमन्तस्व रक्षमयः २, ५, २
 आ चक्षिमन्तस्ये नर्वा ६, १९, ३
 आ चक्ष्य ते मक्षिमार्गं ८, ४६, ३
 आ चार्त्तं नहुषस्परि ८, ८, ३
 आ चार्त्त मक्षयो दिव ५, ५३, ८
 आ चार्त्तश्च मृषत् ७, ७४, ३; वा. य. ३३, १८
 आ चार्त्तं मित्राचक्ष्णा युवाणा ७, ६६, १९
 आ चार्त्तं मित्राचक्ष्णा युवाणि ६, ६७, ३
 आ चार्त्तिष्ठः स्वपतिः १०, ४४, १; अयर्ब. २०, ९४, १
 आ चार्त्तिष्ठो दिव मा ४, २१, ३
 आ चार्त्तिष्ठोऽम्बल उप ४, २१, १; वा. य. २०, ४७
 आ चार्त्ति कुम्भाम त ८, ६२, ४
 आ चार्त्ति पर्वतेभ्यः ८, ३४, १३
 आ चार्त्ति पूर्विरति ३, ४३, २
 आ चार्त्ति वनसा सह १०, १७२, १; साम. ४४३
 आ चार्त्ति वस्त्रा विना १०, १७२, २
 आ चार्त्ति लक्ष्मणस्य ६, ४०, ४
 आ चार्त्ति सुनुमा हि ते ८, १७, १; साम. १९१; ६६६; अयर्ब.
 २०, ३, १; ३८, १, ४७, ७
 आ चार्त्ति हन्वो ८, २१, ३; साम. ४०२
 आ चार्त्ति वप्या जनु ७, ७, २
 आ चार्त्ति लम्बिनामो जर्वा ३, ४, ११; ७, २, ११
 आ चार्त्तिभिः सुतं ५, ४०, १
 आ चार्त्ति आ परि ८, ३४, १०
 आ चार्त्तिर्वाक् उप ६, ४३, १
 आचुर्विभातुः परि १०, १७, ४; अयर्ब. १८, २, ५५;
 तै. मा. ६, १, २

आ चुवानः कवयो ६, ४२, ११
 आ चुयेव क्षुमति पत्मा ४, २, १८; अयर्ब. १८, ३, २३
 आ ये तन्वन्ति रहिमभिः १, १९, ८
 आ ये तस्युः घृष्टीय ५, ६०, २
 आ ये रजांसि तक्षिणीभिः १, १६६, ४
 आ ये विन्वा पार्ष्विनामि ८, ९४, ९
 आ ये विन्वा स्वपत्न्यामि तस्युः १, ७२, ९; तै. मा. २, ५, ८, १०
 आ यो गोभिः सुवत्त ९, ८४, ३
 आ योनिमक्षिर्गुतवन्तम ३, ५, ७
 आ योनिमक्ष्मो रुह्य ९, ४०, २; साम. ९२५
 आ यो यूर्ध्वं पित्रोः १०, ८, ३
 आ यो योनिं देवकृतं ७, ४, ५
 आ यो यना तातृषाणो २, ४, ६
 आ यो विन्वा सचयाव १, १५६, ५
 आ यो विन्वाभिः कर्वा ९, १८, ४
 आरुह्येव मध्ये १०, १०६, २
 आ रविमा सुतेतुनं ९, ६५, ३०; साम. ११३९
 आरुह्युप वापत् १०, ४२, ७; अयर्ब. २०, ८९, ७;
 तै. मा. २, ८, २, ७; मि. ५, २४
 आ राजाना मह कतस्व ७, ६४, २
 आ रिक् किंकिरा कृष्ट ६, ५३, ७
 आ रुमैरा युवा ५, ५२, ६; मि. ६, १६
 आ रुद्रास हन्वन्तः ५, ५७, १; मि. ११, १५
 आरे अचा को म्बिरथा १०, १०२, १०
 आरे अस्मदमतिमारे ४, ११, ६
 आरे ते गोमृष्ट १, ११४, १०; तै. सं. ४, ५, १०, ३
 आरे सा यः सुदानयो १, १७२, २
 आरोका हव वेद्वो ८, ४३, ३
 आ रोदसी अष्टनादाः ३, २, ७; वा. य. ३३, ७५
 आ रोदसी अष्टना आवमान ३, ६, २
 आ रोदसी अष्टनादोव १०, ५५, ३
 आ रोदसी घृष्टी वैषिदानः १, ७२, ४
 आ रोदसी हर्षमाणो १०, २६, ११; अयर्ब. २०, ३२, १
 आ रोदस्तातुः १०, १८, ६; अयर्ब. १२, २, १४; तै. मा.
 ६, १०, १
 आर्षक्षत्र मक्षः १, ५२, १५
 आर्षिणो होत्रव १०, ९८, ५; मि. २, ११
 आकाका वा कक्षीर्ष्मा ६, ७५, १५
 आ व हन्मं किं विधा १, ३०, १; साम. २१४
 आ व कक्षल कर्मा १०, ७६, १; मि. ६, २१

आ वंसते मयवा वीरवन्ता ८, १०३, ९; साम. ८७९
 आवः कुलमिन्द्र वसिमन् १, ३३, १४
 आवः शम् वृषमं तुम्पा १, ३३, १५
 आ वसि देवो हृह विम २, ३६, ४; अथर्व. २०, ६७, ५
 आ वषस्व मदि तसो ९, २, २; साम. १०३८
 आ वषस्व सुदक्ष ९, १०८, १०; साम. १०११
 आवत्स्वं वाकुने मन्त्रा २, ४३, ३
 आवद्भिं वज्रना ७, १८, १९
 आवद्भिर्वीरवन्तु १०, ३०, १०
 आवद्भिर्वी वीष्वा वावांभि १, ११३, १५
 आवद्भिर्वीर्वाजीविषा ४, १४, ३
 आ वधेवं पराकाष्ठा ८, ५, ३१
 आ वां वेहाभिना ५, ४६, ३
 आ वां रथं वृषति १, ११८, ५
 आ वां रथं वृषिता सुवैस्य १, ११६, १७
 आ वां रथमवस्थां मृष्टो ७, ७१, ३
 आ वां रथं पुरुमानं मनोजुवं १, ११९, १
 आ वां रथो अविना १, ११८, १
 आ वां रथो निगुरावन्तु १, १३५, ४
 आ वां रथो रथानां ५, ७४, ८
 आ वां रथो रोदसी ७, ६०, १; तै. भा. २, ८, ७, ६
 आ वां रथोऽविनिर् १, १८१, ३
 आ वां राजानावध्वरे ७, ८४, १
 आ वां वधोऽन्तालो ६, ६३, ७
 आ वां वहिष्ठा हृह ते ४, १४, ४
 आ वां वादिष्ठो अविना ८, २६, ४
 आ वां विम हृहावसे ८, ८, ९
 आ वां विनामिकृतिभिः ८, ८७, ३
 आ वां विनामिकृतिभिः ८, ८, १८
 आ वां इनेनालो अविना वद १, ११८, ४
 आ वां सध्वं हरय ४, ४६, ३
 आ वां सुम्ने वरिमन् ६, ६३, ११
 आ वां सुम्नेः शम् वृ १०, १४३, ६
 आ वां प्रावाणो अविना ८, ४२, ४
 आ वाजा वातोप न वृष्टः ४, ३४, ५
 आ वात वादि मेघवं १०, १३७, ३; अथर्व. ४, १३, ३;
 तै. भा. २, ४, १, ७; तै. भा. ४, ४२, १
 आ वातस्य प्रजतो ७, ३६, ३
 आ वां दानाव वज्रवीर वन्ता १, १८०, ५
 आ वां विधो वज्रवृषारन्ता १, १३५, ५
 आ वां नरा मनोजुवो ५, ७५, ६

आ वासगन्धुमतिर्वा १०, ४०, १२; अथर्व. १४, २, ५
 आ वासवांसः वृषवः १, १८१, २
 आ वासवांसः सुपुत्रो ५, ६२, ४
 आ वासवांसो अविनामिवाह ६, ६९, ४
 आ वासुपत्न्यमनुहा २, ४१, २१; नि. ९, ३७
 आ वासुताय केतिनीरुव १, १५१, ६
 आ वां मृषमिषतयो जम्भ १, १५१, ३
 आ वां मित्रावरुणा इव्यं १, १५२, ७; तै. भा. २, ८, ६, ५
 आ वायो मृष वृषिपा ७, २१, १; वा. य. ७, ७, १; तै. सं.
 १, ४, ४, १; ३, ४, २, १
 आ विंताया विंताया २, १८, ५
 आ विष्णुमन्त्रिमेस्तः १, ८८, १; नि. ११, १४
 आ विष्णवा परिारयः २, २३, ३
 आविरभूमहि माघोर्न १०, १०७, १
 आ विवालयरावतो ९, ३९, ५; साम. ९०२
 आविस्तककसं सुतो ९, ६२, १५; साम. ४८९
 आ विवतः प्रत्यक्षा २, १०, ५; वा. य. ११, २४; तै. सं.
 ४, १, २, ५
 आ विवदेवं सत्यं ५, ८२, ७; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आ विववाराविना गतं नः ७, ७०, १
 आ विष्णो वधेते वासुता १, १५, ५; तै. भा. २, ८, ७, ४;
 नि. ८, १५
 आ वृषद्विना वृषद्विभिः ६, ६०, ३; तै. भा. २, ६, ८, १
 आ वृषस्व पुरुवसो ८, ६१, ३
 आ वृषस्व महामह ८, २४, १०
 आ वेधसं नीलपुष्पं वृहन् ५, ४३, १०; तै. भा. २, ५, ५, ४
 आ वो धियं वसिष्ठा १०, १०१, ९
 आ वो मधूतनाथ १, ३९, ७
 आ वो वषवस्तुलवं १०, ५१, ५
 आ वो वषवस्तुवाहालो ५, ५८, ३; तै. भा. २, ५, ५, ३
 आ वो वषव द्विषहो १, १७६, ५
 आ वो राजानं अन्वरेव ४, ३, १; साम. ६९; तै. सं.
 १, ३, १४, १
 आ वो वषवस्तुमिषो १, १२२, ५
 आ वो वदन्तु सप्तवोरपुष्यदः १, ८५, ६; अथर्व. २०, १३, २
 आ वो वादिष्ठो वदन्तु ७, ३७, १
 आ वो होता जोहवीति ७, ५६, १८
 आ शर्म पर्वतानां वृषीमते ८, ३१, १०
 आ शर्म पर्वतानामोवाणां ८, १८, १६
 आशसं विवसन् १०, ८५, ३५; अथर्व. १४, १, २८
 आशीत्या नवसाया ०, १८, ६

आशुः निशानो वृषभो १०, १०३, १, साम. १८४९;
अथर्व. १९, १३, २; वा. य. १७, ३३; तै. सं.
४, ६, ४, १; नि. १, १५
आशुं वधिकां तसु ४, ४, ३९, १
आशुं वृतं विवस्वतो ४, ७, ४
आशुभिर्बिधाभिर्व १, ३८, ३
आशुना वातमश्विना ७, ६८, १
आशुर्वै बृहस्पते ९, ३९, १; साम. ८९८
आशुः ऋषते अहविता ४, ३, ३
आश्वेनस्य जवसा १, ११८, ११; नि. ६, ७
आशुत्कणे भुषी हवं १, १०, ९; नि. ७, ६
आश्विनाचक्षातस्यो १, ३०, १७
आश्वेनस्य जंतवो ५, १९, ३
आस एतु य ईवता ८, ४६, २१
आसंयतमिन्द्र नः ६, २२, १०; अथर्व. २०, ३६, १०
आसकायः सवर्तुषां ६, ४८, ११
आसतो वातु मचर्वा ४, १६, १; अथर्व. २०, ७७, १
आसवं सविपुर्वथा ८, १०२, ६; तै. सं. ३, १, ११, ८
आसकाणामः सवसानं ६, ३७, ३; नि. १०, ३
आसहवं पथिभिरिन्द्र ६, १८, १६
आसां पूर्वामासस्तु १, १२४, ९
आसीनासो अरुणीनां १०, १५, ७; अथर्व. १८, ३, ४३.
वा. य. १९, ६३
आसीमरोहस्युचमा ३, ७, ३
आसुगम्याय सुगम्यं ८, २२, ६५
आसुते सिंचत श्रियं ८, ७२, १३; साम. १४८०; वा. य.
३३, २१
आसुष्टुती ममसा वर्तव्यं ५, ४३, ३
आसु ध्मा णो मचवत् ६, ४४, १८
आसुचस्मती यजते १०, ११०, ६; अथर्व. ५, ६२, ६; वा. य.
२९, ३१; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, ११
आसुर्वै न रश्मयो भुवासः १, ५२, ३
आसुर्वो अरुह्यस्तु ५, ४५, १०
आसुर्वो न आनुमतिः ६, ४, ६
आसुर्वो वातु ससावः ५, ४५, ९
आसोता परि विंचता ९, १०८, ७; साम. ५८०, १३९४
आसोम सुधानो आदिभिः ९, १०७, १०; साम.
५१३, १६८९
आस्तुतासो मरुतो ७, ५७, ७
आस्तापयन्त सुवर्ति सुधानः १, १६५, ६
आस्तो बृहस्पतं वर्तिकां १, ११६, १४

आस्ता रथं वृषपाणेषु १, ५१, १२
आस्मिन्विशंगमिन्द्रो ९, २१, ५
आस्मद्य युवमानो अजरः १, ५८, ७
आहं सरस्वतीवतोः ८, ३८, १०
आहं पितृसुविद्वर्त्रां १०, १५, ३; अथर्व. १८, १, ४५
वा. य. १९, ५६; तै. सं. २, ६, १२, ३
आहरयः ससृजिरे ८, ६९, ५; साम. १४९०; अथर्व.
२०, २२, ५; ९२, ७
आहर्चताय वृष्णवे ९, ९९, १; साम. ५५१
आहर्चता अशुर्वे अश्वे ९, १०७, १३; साम. ७६८
आहावै त्वाविहं त्वा १०, १६१, ५; अथर्व. ८, १, २०;
२०, ९६, १०
आहि द्यावापृथिवी अम १०, १, ७
आहि स्रुतमश्विना ८, २२, ९
आहि द्या याति नयः ४, २९, २
आहि द्या सुनवे गिता १, २६, ३
आहोता मन्द्रो विद्वथानि ३, १४, १
बृहस्पतं रतो मिथस्तु १, ६८, ८
बृहस्पति त्वा सोम्यासः सखा ३, ३०, १; वा. य. ३४, १८
बृहस्पति वेवाः सुवर्तं ८, २, १८; साम. ७८१; अथर्व.
२०, १८, ३
बृहस्पतस्य वधिराः १, ८४, १४; साम. ९१४; अथर्व.
२०, २१, २; तै. ब्रा. १, ५, ८, १
इकामग्ने पुरुर्वसं ३, १, २३; ५, ११; ६, ११; ७, ११;
१५, ७; २२, ५; २३, ५; साम. ७६; वा. य.
१२, ५१; तै. सं. ४, २, ४, ३
इकायास्वा पदे ववं ३, २९, ४; वा. य. ३४, १५; तै. सं.
३, ५, ११, १
इका सरस्वती मही १, १३, ९; ५, ५, ८
इत ऊषी वो अजरं ८, २९, ७; साम. २८३; अथर्व.
२०, १०५, ३
इति विधि त्वा धमा १०, १२०, ४; अथर्व. ५, २, ४
इति विष्णु मजावै ५, ४१, १७
इति विष्णुमनुमश्रियः ५, ७, १०
इति त्वासे वृद्धिहव्यस्य १०, ११५, १
इति त्वा देवा इम १०, २५, १८
इति वा इति मे मनो १०, ११९, १
इति स्तुतासो अजसा ८, ३०, २
इतो वा साति १, ६, १०; अथर्व. २०, ७०, ६
इतोः अश्विनमश्रिय ८, २, ४०; नि. ३, १६

हृत्वा यथा त ऊतये ५, २०, ४
हृत्वा हि सोम इममे १, ८०, १; साम. ४१०
हृदं यमस्य साधनं १०, १३५, ७
हृदं वचः पर्जन्याय ७, १०१, ५; तै. आ. १, २९, १
हृदं वचः सातसाः ७, ८, ६
हृदं वयुर्निबचनं ५, ४७, ५
हृदं वसो सुतमं चः ८, २, १; साम. १२४; ७३४
हृदं वामास्ये हविः ४, ४९, १; तै. सं. ३, ३, ११, १
हृदं वां मधिरं मधु ८, ३८, ३; साम. १०७५
हृदं विष्णुर्बिं चक्रे १, २२, १७; साम. २२२; १६६९;
अथर्व. ७, २६, ४; वा. व. ५, १५; तै. सं.
१, २, १३, १; नि. १२, १९
हृदं अहं ज्योतिषां ज्योतिरागाह १, ११३, १; साम. १७४९.
नि. २, १९
हृदं अहं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं १०, १७०, ३; साम. १४५५
हृदं सु मे जरितः १०, २८, ४; नि. ५, ३
हृदं स्वदिमिदं १०, १२४, ६
हृदं ह नूनमेवां ८, १८, १
हृदं हविर्मेवमृ १०, ११६, ७; नि. ७, ६
हृदं हि वां प्रदिशि ५, ७६, ४
हृदं ह्यग्नो जला ३, ५१, १०; साम. १६५; ७३७
हृदं कवेरादित्यस्य २, २८, १
हृदं त एकं पर ऊ त १०, ५६, १; साम. ६५; अथर्व.
१८, ३, ७; तै. आ. ३, ७, १, ३; तै. आ. ६, ३, १, ४, २
हृदं ते पात्रं सनक्ति १०, ११२, ६
हृदं ते सोम्यं मधु ८, ६५, ८
हृदं अत्यात्रमिन्द्रपानं ६, ४४, १६
हृदं छायाप्रयिषी सत्यं १, १८५, ११; तै. आ. २, ८, ४, ८
हृदं नमो बृधमाय १, ५१, १५
हृदमनमो नमो १०, ६८, १२; अथर्व. २०, १६, १२
हृदमनो सुभितं १, १४०, ११
हृदमायः प्र वहत १, २३, २२; १०, ९, ८; अथर्व. ७, ८९, ३;
वा. व. ६, १७
हृदमित्या रौद्रं १०, ६१, १
हृदसु अत्युत्तमं ४, ५१, १; नि. ४, २५
हृदसु त्वम्महि महां ४, ५, १
हृदसुदकं विवलेति १, २६१, ८
हृदं पितृभ्यो नमो अस्तु १०, १५, २; अथर्व. १८, १, ४६;
वा. व. १२, ६८; तै. सं. २, ६, १२, ४
हृदं पिबे मयदां १, ११४, ६
हृदं मे अग्ने कियते ४, ५, ६

हृदा हि त ज्यो अहिसामो ६, ६५, ५
हृदा हि ते वेविषतः ६, २१, ५
हृदा हि व उपस्तुतिं ८, २७, ११
हृदा हि वो विषते ६, ६५, ४
हृदाहः पीति ४, ३३, १११
हृदं यसे जमर ४, १२, २
हृध्मेनाह इच्छमानो ३, १८, ३; अथर्व. ३, १५, ३
हृदो वृष्ट ३, ३८, २
हृदो राजन्नरितः १०, ३, १; साम. १५४६
हृदो वाजानां पतिः १०, २६, ७
हृदुर्बिन्नाय वृष्टे ९, ६९, १०
हृदुं रिहंति महिषा ९, ९७, ५७
हृदुः पविष्ट चारुमेवाय ९, १०९, १३; साम. ४३१
हृदुः पविष्ट चेतनः ९, ६४, १०; साम. ४८१
हृदुः पुनानः प्रजां ९, १०९, १
हृदुः पुनागो अति ९, ८६, २६
हृदुर्लो न वाजसूय ९, ४३, ५
हृदुर्बिन्नाय लोभते ९, १०९, २२
हृदुर्बिन्नाय पवत ९, १०१, ५; साम. ८७३; अथर्व.
२०, १३७, ५
हृदुर्बेवानासुपसक्यं ९, ९७, ५
हृदुर्बोधी पवते ५, ९७, १०; साम. ५४०; १०१९
हृदुर्बिन्नामो अवेति ९, ६७, ४
हृदुर्बिन्नाः सोलुमिः ९, ३०, २
हृदो यथा तव स्तवो ९, ५५, २; साम. ९७६
हृदो वदर्विभिः सुतः ९, २४, ५; साम. ९६४
हृदो वज्रवमर्षति ९, ६७, ५
हृदो ससुत्रमीत्यय ९, ३५, २
हृद आसाम्यस्परि १, ४१, १२; अथर्व. २०, २०, ७;
५७, १०; तै. आ. २, ५, ३, १; नि. ६, १
हृद आसां नेवा १०, १०२, ८; साम. १८५६; अथर्व.
१९, १३, ९; वा. व. १७, ४०; तै. सं. ४, ६, ४, ३
हृद ह्यसोमपा एक ८, २, ४
हृद ह्यवोः १, ७, २; साम. ५९७; ७९७ अथर्व.
२०, १८, ५; ४७, ५; ७०, ८; तै. आ. १, ५, ८, २
हृद ह्यो महानां ८, ९२, ३; साम. ७१५
हृद ह्ये वरायु नः ८, ९३, ३४; साम. १९९
हृद वज्रमेव शकसा १०, १००, ५
हृद कसुमिवाजवन्निः ३, ६०, ५
हृद कसुमिवाधिभिः ३, ६०, ७
हृद कसुमावाजवाय ३, ६०, ६

हम्न ओषधीरसो ३, ३४, १०; अथर्व. २०, ११, १०
 हम्न बर्चं महाधन १, ७, ५; साम. १३०; अथर्व.
 २०, ७०, ११; तै. ब्रा. १, ७, १३, १
 हम्न बर्चसु नो गिर ८, १३, १६
 हम्न बर्चसो अग्रतः १, ६३, ५
 हम्न बाणिरनुचमन्मुनेष ७, ३१, १२; साम. १७९५
 हम्न विद्या अवीरुधन् १, ११, १; साम. ३४३; ८९७;
 बा. य. १२, ५६; १५, ६१; १७, ६१; तै. सं.
 ४, ६, ३, ४; तै. ब्रा. २, ७, १५, ५
 हम्न वृत्राय हन्तव्य वेदसो ८, १२, २२
 हम्न वृत्राय हन्तव्य पुत्रसुतं ३, ३७, ५; अथर्व. २०, १९, ५
 हम्न यो वरः सखबाध ६, २९, १
 हम्न यो विवतः परि १, ७, १०; साम. १६१०; अथर्व.
 २०, ३९, १; ७०, १६; तै. सं. १, ६, १२, १
 हम्न सोमस्य पीतये ३, ४२, ४; अथर्व. २०, २४, ४
 हम्न कथा नूतनं १०, ८९, १
 हम्नः किञ्च भुत्वा अस्य १०, १११, ३
 हम्नः पुमिदातिरत् ३, ३४, १; अथर्व. २०, ११, १; नि. ४, १७
 हम्नः स दामने कृत ८, २३, ८; साम. १२१३; अथर्व.
 २०, ४७, २; १३७, १३; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
 हम्नः समस्तु वजमानं १, १३०, ८
 हम्नः सहजदात्रां १, १७, ५
 हम्नः सीतां नि ४, ५७, ७; अथर्व. ३, १७, ४
 हम्नः सुतेषु सोमेषु ८, १३, १; साम. ३८१, ७४६
 हम्नः सुत्राया स्वर्गो ६, ४७, १२; १०, १३१, ६; अथर्व.
 ७, ९१, १; २०, १२५, ६; बा. य. २०, ५१;
 तै. सं. १, ७, १३, ४
 हम्नः सु वृत्रा वृत्रणा ३, ५७, २
 हम्नः सुविमो मन्वा ३, ३०, ३
 हम्नः सुर्वस्य रहिमभिः ८, १२, २
 हम्नः स्वर्गो जनवन् ३, ३४, ४; अथर्व. २०, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ३, ६
 हम्नः स्वादा पिबतु ३, ५०, १
 हम्नः ऋतुं न आ नर ७, ३२, २६; साम. १५९; १४५६;
 अथर्व. १८, ३, ६७; २०, ७२, १; तै. सं. ७, ५, ७, ४
 हम्नः कतुर्विं सुतं ३, ४०, २; अथर्व. २०, ६, २; ७, ४
 हम्नः क्षत्रमभि वामं १०, १८०, ३; अथर्व. ७, ८४, २;
 तै. सं. १, ६, १२, ४
 हम्नः क्षत्रासमासितु १०, ६०, ५
 हम्नः गुणीष वस्तुषे ८, ६५, ५
 हम्नः क्षमा वस्तुषो ४, १६, १५

हम्नं कुत्सो वृत्रहणं १, १०६, ६
 हम्नं जहि पुमांसं ७, १०४, २४; अथर्व. ८, ४, २५
 हम्नं जामय उत ये ६, २५, ३
 हम्नं उषेष्णं न आ अरिं ६, ४६, ५; अथर्व. २०, ८०, १
 हम्नं उषेष्ठां वृत्रहणं ४, ५४, ५
 हम्नं उषेष्ठां मरुतृणा १, २३, ८; २, ४१, १५
 हम्नं तमा हि विष्णवा १, १८२, २
 हम्नं तुभ्यमिद्विबो १, ८०, ७; साम. ४१०
 हम्नं तुभ्यमिद्विबन् ६, ४४, १०
 हम्नं विद्यानु वारणं ६, ४६, ९; साम. २६६; अथर्व. २०, ८३, २
 हम्नं स्वमन्त्रितदसी ८, १३, २६
 हम्नं स्वा वृत्रमं वयं ३, ४०, १; अथर्व. २०, १, १, ६, १
 हम्नं स्वोत्तास आ वयं १, ८, ३; अथर्व. २०, १०, १९
 हम्नं दद्या मन्वन् १०, १००, १
 हम्नं दद्या वामकोशा ३, ३०, १५
 हम्नं दद्यात् वरसि ८, ८०, ७
 हम्नं देवीष परिहि ८, ५३, ५; साम. २८०
 हम्नं तं क्षुम् ८, ७०, २; साम. ९३३; अथर्व. २०, २२, १७;
 १०५, ५
 हम्नं नरो नेमयिता ७, २७, १; साम. ३१८; तै. सं. १, ३, १०, १
 हम्नं नो अग्ने वसुभिः ७, १०, ४
 हम्नं पिब तुभ्यं सुतो ६, ४०, १
 हम्नं पिब प्रतिकामं १०, ११२, १
 हम्नं पिब वृषभूतस्य ३, ४३, ७
 हम्नं पिब स्वधया विस्तुतस्य ३, ३५, १०
 हम्नं प्र नो पुरस्तेव ६, ४७, ७
 हम्नं प्र नो विद्यावानं ३, ४०, ३; अथर्व. २०, ६, ३
 हम्नं प्र नो रथमव ८, ८०, ४
 हम्नं प्रसूता वरुणमसिहा १०, ६६, २
 हम्नं मेहि पुरस्त्वं ८, १७, ९; अथर्व. २०, ५, ३
 हम्नं दद्या किञ्चमाणा जुषत् ५, २२, १५
 हम्नं सिं कश्चिच्छदा ३, १२, ३; साम. ६७३
 हम्नं मरुतु सुता हमे २, १०६, १; साम. ५६६; ६९५
 हम्नं मरुतु हृद पाहि ३, ५१, ७; बा. य. ७, ३५; तै. सं.
 १, ४, १८, १
 हम्नं मिलेयिना हरी ८, १४, १२; अथर्व. २०, २९, २
 हम्नं मित्वा गितो ३, ४९, ३; अथर्व. २०, २४, ३
 हम्नं मित्वापि नो बृहत् १, ७, १; साम. १९८, ७९६; अथर्व.
 २०, १८, ४; ४७, ४; ७०, ७; तै. सं. १, ६, १०, २
 तै. ब्रा. १, ५, ८, १; नि. ७, २

इन्द्रमिहवतास्य ८, ३, ५; साम. २४९; १५८७; अथर्व.
२०, ११८, ३
इन्द्रमिह्वानो वहतो १, ८४, २; साम. १०३०; वा. य. ८, ३५;
तै. सं. १, ४, ३८, १
इन्द्रमिह्वानो ८, ६, ४४
इन्द्रमिह्वानो ४, ३९, ५
इन्द्रमोक्षानमोक्षसामि १, ११, ८; साम. ११५०
इन्द्रमुक्थानि वाक्पुः ८, ६, ३५
इन्द्र मुळ मर्द्ध ६, ४७, १०
इन्द्रमेव विषाण ६, १९, २
इन्द्र परेऽवरे ४, २५, ८
इन्द्र प्रनेन सम्मना ८, ७६, ६
इन्द्र प्राहवामह १, १६, ३
इन्द्र मतिहृत् आ ३, ३९, १
इन्द्र मित्र वरुणमित्रमाहुः १, १६४, ४६; अथर्व.
१, १८, २८; नि. ७, १८
इन्द्र मित्र वरुणमित्रमये १, १०६, १
इन्द्र य उ तु ते अस्ति ८, ८१, ८
इन्द्र यथा ह्यस्ति त ८, १४, ९
इन्द्र यस्ते तवीयसी ८, ९५, ५; साम. ८८४
इन्द्र वाग्नेपु नोऽव १, ७, ४; साम. ५९८; ७९८;
अथर्व. २०, ७०, १०; तै. आ. १, ५, ८, २
इन्द्रवायू अयं सुतः ४, ४६, ६
इन्द्रवायू इमे सुता १, २, ४; वा. य. ७, ८; ३३, ५६;
तै. सं. १, ४, ४, १
इन्द्रवायू बृहस्पति सुहवह १०, १४१, ४; अथर्व. ३, ५०, ६;
वा. य. ३३, ८६
इन्द्रवायू बृहस्पति मित्राग्नि १, १४, ३; वा. य. ३३, ४५
इन्द्रवायू मनोजुवा १, २३, ३
इन्द्र शविष्ट सगते ८, १३, १२
इन्द्र शुद्धो न आ गच्छ ८, ९५, ८; साम. १४०३
इन्द्र शुद्धो हि नो रयि ८, ९५, ९; साम. १४०४
इन्द्रश्च मृक्याति नः २, ४१, ११; अथर्व. २०, २०, ६; ५७, ९
इन्द्रश्च वायवेवां सुतानां ५, ५१, ६
इन्द्रश्च वायवेवां सोमानां ४, ४७, २; साम. १६२९
इन्द्रश्च सोमं पिबन् ४, ५०, १०; अथर्व. २०, १३, १
इन्द्रश्चिदात्तवन्वीर्य ८, ३३, १७
इन्द्र श्रुति सु मे हवन् ८, ८९, ६
इन्द्र अहानि द्रविणानि २, २१, ६
इन्द्र सोमं सोमपते ३, ३२, १
इन्द्र गोममिन् पिब १०, २४, १

इन्द्र सोमं पिब कृत्वा १, १५, १
इन्द्र सोमाः सुता इमे तव ३, ४०, ४; अथर्व. २०, ६, ४
इन्द्र सोमाः सुता इमे ताव ३, ४०, ५; अथर्व. २०, २४, ५
इन्द्रस्तुतो बह्वणा आ ३, ३४, ५; अथर्व. २०, ११, ५
इन्द्रस्ते सोम सुतान् ९, १०९, २; साम. १३६९
इन्द्र स्थानहाराणां ८, २४, १७; साम. १६८५; अथर्व.
२०, ६४, ५
इन्द्रः स्पृकुत वृत्रहा ८, ६१, १०
इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुषि ३, ३२, ८
इन्द्रस्य कूर्तारिपिता १०, १०८, २
इन्द्रस्य तु श्रीयाणि प्रयोच १, ३०, १; साम. ३१०; अथर्व.
२, ५, ५; तै. आ. १, ५, ४, १; नि. ७, १
इन्द्रस्य तु सुकृन्तं दैव्यं १०, १००, ९
इन्द्रस्य वज्र आयमो निमि ८, ९६, ३
इन्द्रस्य वज्रो मरुतां ६, ४७, २८; अथर्व. ६, १०५, ३;
वा. य. २९, ५४; तै. सं. ४, ६, ३, ६
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य १०, १०३, ९; साम. १८५७; अथर्व.
१९, १३, १०; वा. य. १०, ४१; तै. सं. ४, ६, ४, ३
इन्द्रस्य सत्यमृत्तवः ३, ६०, ३
इन्द्रस्य सोम पवमानं ९, ७६, ३; साम. १२३०
इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो ९, ८, ३; साम. ११८०
इन्द्रस्य सोम राधसे ९, ६०, ४
इन्द्रस्य ह्यदि सोमधानं ९, १०८, १६
इन्द्रस्यागिरसां चहो १, ६०, ३
इन्द्रस्यात्र तविषीभ्य १०, ११३, ६
इन्द्रस्येव रातिमा १०, १७८, २
इन्द्राकृत्सा वहमाना रथेन ५, ३१, ९
इन्द्रा को वां वरुणा ४, ४१, १
इन्द्राभी अपमस्त्रवृष ३, १०, ७; साम. १५७७; १६९४
इन्द्राभी अपाद्विषं ६, ५९, ६; साम. २८१; वा. य. ३३, ९३
इन्द्राभी अवसागतं ७, २४, ७
इन्द्राभी आगतं सुतं ३, १२, १; साम. ६६९; वा. य. ७, ३१; तै. सं. १, ४, १५, १
इन्द्राभी आदि तम्वते ६, ५९, ७
इन्द्राभी उषयवाहसा ६, ५९, १०
इन्द्राभी को अस्य वां ६, ५९, ५
इन्द्राभी जयितुः सचा ३, १२, २; साम. ६७०
इन्द्राभी तपति माया ३, ५९, ८
इन्द्राभी तविषाणि वां ३, १२, ८; साम. १५७८; १६९५
इन्द्राभी नवमि पुत्रो ३, १२, ६; साम. १५७६; १७०४; तै. सं. १, १, १४, १

इंद्राक्षी मित्रावरुणादिनि ५, ४६, ३; वा. व. ३३, ४९
 इंद्राक्षी यमवध उभा ५, ८६, १
 इंद्राक्षी युवं मु नः ८, ४०, १
 इंद्राक्षी युवामिमे ६, ६०, ७; साम. ०९१
 इंद्राक्षी युवोरपि ६, ५०, ९
 इंद्राक्षी गेवना निवः ३, १२, ९; साम. १६०३; ते सं
 ४, ७, ११, १; ते आ. ३, ५, ७, ६
 इंद्राक्षी वृत्रहव्यु १०, ३५, २
 इंद्राक्षी शतदात्र ५, २७, ६
 इंद्राक्षी शृणुते हवं ६, ६०, १५
 इंद्राणीमासु नारिषु १०, ८६, ११; अथर्व. २०, १३६, ११;
 ते. म. १, ७, १३, १; नि. ११, ३८
 इंद्राणु पुण्या वयम् ६, ५७, १; साम. २०७
 इंद्राणुपर्वना ब्रह्मा रथेन ३, ५३, १; साम. ३४८
 इंद्राणुहस्पती तयं ४, ४९, ५
 इंद्राय गाव आसिर् ८, ६०, ६; साम. १४९१ अथर्व.
 २०, २०, ६, ९०, ३; ते. आ. २, ७, १३, ४; नि. ६, ८
 इंद्राय गिरौ अजिज्ञान १०, ८९, ४; साम. ३३७; ते आ.
 ६, ४, ५, २
 इंद्राय नूनमवेनी १, ८४, ५; साम. ९५१
 इंद्राय पवन मद् ९, १०७, १७; साम. ५६०
 इंद्राय मूने सुन ८, ९७, १६; साम. १५८ ७२६; अथर्व
 २०, १३०, १
 इंद्राय वृत्तण मद् ९, १०६, ५
 इंद्राय साम गायत ८, ९८, १; साम. ३८८; १०२५;
 अथर्व. २०, ३०, ५; नि. ७, ३
 इंद्राय सु मर्दिनम् ८, १, १९
 इंद्राय सोम परि विषयसे ९, ७८, २
 इंद्राय सोम पवसे ९, २३, ६
 इंद्राय सोम पातवः सुमिः ९, १०८, १५
 इंद्राय सोम पातवः मदाय ९, ११, ८; साम. १४४८
 इंद्राय सोम पातवः वृत्रघ्ने ९, ९८, १०; साम. १३३१; १६७७
 इंद्राय सोम सुपुतः ९, ८५, १; साम. ५६१
 इंद्राय सोमाः प्र विवो ३, ३६, २; ते. आ. २, ४, ३, १९
 इंद्राय हि वारसुतो अन्नगत १, १३१, १
 इंद्रा वाहि चित्रमानो १, ३, ४; साम. ११४६; अथर्व.
 २०, ८४, १; वा. व. २०, ८७
 इंद्रा वाहि त्वृजानः १, ३, ६; साम. ११४८; अथर्व.
 २०, ८४, ३; वा. व. २०, ८९
 इंद्रा वाहि विवेपिनो १, ३, ५; साम. ११४७; अथर्व.
 २०, ८४, २; वा. व. २०, ८८

इंद्रा युवं वरुणा ४, ४१, ४
 इंद्रा युवं वरुणा श्रूयं ४, ४१, ५
 इंद्रायतु पुनीतनो ९, ६२, २९
 इंद्रायतो सरस्वते ९, ६४, २०; साम. ४७७; १०७६
 इंद्रावरुण नू तु वां १, १७, ८
 इंद्रावरुणयोरहं १, १७, १; ते. सं. ३, ७, १२, ४
 इंद्रावरुण वामहं १, १७, ७
 इंद्रावरुणा मधुमन्मस्य ६, ६८, ११; अथर्व. ७, ५८, १
 इंद्रावरुणा यद्विमानि चक्रयुः ७, ८०, ५
 इंद्रावरुणा वरविभ्यो ८, ५९, ६
 इंद्रावरुणा युवमध्वरावो नः ७, ८०, १; ते सं. ३, ५, १२, १;
 ते. आ. २, ८, ४, ५; नि. ५, २
 इंद्रावरुणा वधनामिरमर्ति ७, ८३, ४
 इंद्रावरुणा वरुणा तयं ७, ८३, ५
 इंद्रावरुणा सुतपाविमे ६, ६८, १०; अथर्व. ७, ५८, १
 इंद्रावरुणा सौमशम् ८, ५९, ७
 इंद्राविष्णु तयमवायम् ६, ६९, ५
 इंद्राविष्णु इक्षिताः शंवाव्य ७, ९९, ५; ते. सं. ३, २, ११, ३
 इंद्राविष्णु पिबते ६, ६९, ७
 इंद्राविष्णु मरुपती ६, ६९, ३
 इंद्राविष्णु हविषा ६, ६९, ६
 इंद्रावोमा तपत रश्म उन्नतं ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, १
 इंद्रावोमा वृष्णो ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ५, ३
 इंद्रावोमा पकामासु ६, ७२, ४
 इंद्रावोमा परि वा भूतु वि ७, १०४, ६; अथर्व. ८, ४, ६
 इंद्रावोमा महि तर्हा ६, ७२, १
 इंद्रावोमा युवमेग ६, ७२, ५
 इंद्रावोमा वर्तयते दिवस्वरी ७, १०४, ५; अथर्व. ८, ४, ५
 इंद्रावोमा वर्तयते विवो ७, १०४, ४; अथर्व. ८, ४, ४
 इंद्रावोमा वरिमयः ६, ७२, ३
 इंद्रावोमा वायव्य ६, ७२, १
 इंद्रावोमा समघर्षं ७, १०४, २; अथर्व. ८, ४, २
 नि. ६, ११
 इंद्रा इ वो वरुणा ४, ४१, २
 इंद्रा इ रश्म वरुणा ४, ४१, ३
 इंद्रिबाहि शतक्रनो ३, ३७, ९; अथर्व. २०, २०, ९;
 ५७, ५; ते. सं. १, ६, १२, १
 इंद्रे अक्षा नमो बृहत् ७, ९४, ४; साम. ८००
 इंद्रेण वाय सरथं सुते ३, ६०, ४
 इंद्रेण वृक्षा निःसृजेत १०, ६२, ७
 इंद्रेण रोचना विवो ८, १४, ९; अथर्व. २०, १८, ३; १९, ४

इन्द्रो सं हि दक्षते १, ६, ७; साम. ८५०; अथर्व. २०, ४०, १; ७०, ३; नि. ४, १०
 इन्द्रोऽने तृप्तो ७, १८, १५; नि. ६, ६; ७, २
 इन्द्रं युवं वासमानासः १०, ९२, ७
 इन्द्रे विद्यानि वीर्यो ८, ६३, ६
 इन्द्रेयिते प्रसव भिक्षमाणे ३, ३३, २
 इन्द्रे हि अस्त्वंधसो १, ९, १; साम. १८०; अथर्व. २०, ७१, ७; वा. व. ३३, २५
 इन्द्रो अंग महज्ज २, ४१, १०; साम. २००; अथर्व. २०, २०, ५; ५७, ८
 इन्द्रो अजायि सुप्यो निरेके १, ५१, १४; नि. ६, ३१
 इन्द्रो अर्जो अरुद्रज्जबाहुः ३, ३३, ६; नि. २, २६
 इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु १०, १००, ४
 इन्द्रोतिमिर्बहुलाभिर्नो ३, ५३, २१; अथर्व. ७, ३१, १
 इन्द्रो दधीचो अस्थमिः १, ८४, १३; साम. १७९; ९१३; अथर्व. २०, ४१, १; तै. ब्रा. १, ५, ८, १
 इन्द्रो दिव इन्द्र इमे १०, ८९, १०; नि. ७, २
 इन्द्रो दिवः प्रतिमानं १०, १११, ५
 इन्द्रो दीर्घो चक्षते १, ७, ३; साम. ७९९; अथर्व. २०, ३८, ६; ४७, ६; ७०, २; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
 इन्द्रो न वो महा कमणि ९, ८८, ४
 इन्द्रो नैदिष्ठमवसा ६, ५२, ६
 इन्द्रो नक्षत्रं कश्चिः ८, १६, ७
 इन्द्रो मदाय बाधुवे १, ८१, १; साम. ४११; १००२; अथर्व. २०, ५६, १
 इन्द्रो मधु संश्रुतमुक्तिवाया ३, ३९, ६
 इन्द्रो महा सिधुमासय २, ११, ९
 इन्द्रो मङ्गा महतो १०, ६७, १२; अथर्व. २०, ९१, १२
 इन्द्रो मङ्गा महतो १०, १११, ४
 इन्द्रो मङ्गा रोदसी प्रमयच्छव ८, ३, ६; साम. १५८८; अथर्व. २०, ११८, ४
 इन्द्रो यजन्ने पूणते ६, २८, २; अथर्व. ४, २१, २; तै. ब्रा. २, ८, ८, ११
 इन्द्रो वायुनामभवत्पराश ७, १०४, २१; अथर्व. ८, ४, २१; नि. ३, २०, ६, ३०
 इन्द्रो वातो वसितस्य राजा १, ३२, १५; तै. ब्रा. २, ८, ४, ३
 इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति ५, ३१, १
 इन्द्रो राजा अगतः ७, २७, ३; अथर्व. १९, ५, १; तै. ब्रा. २, ८, ५, ८
 इन्द्रो बर्क रक्षितारं १०, ६७, ६; अथर्व. २०, ९१, ६
 इन्द्रो वस्तुमिः परि पातु १०, ६६, ३

इन्द्रो वा वेदियन्ममं ८, २१, १७
 इन्द्रो वाजस्य स्वधिरस्य ६, ३७, ५
 इन्द्रो विधैवीर्नः ३, ५४, १५
 इन्द्रो युष्मद्वृणोच्छर्त्तनीतिः ३, ३४, ३; अथर्व. २०, ११, ३; वा. व. ३३, २६
 इन्द्रो वृषस्य तविर्षी १, ८०, १०
 इन्द्रो वृषस्य दोधतः १, ८०, ५
 इन्द्रो हरी युयुजे अश्विना रथं १, १६१, ६
 इन्द्रो हर्षतमजुं ३, ४४, ५
 इन्द्रमभिर्धेनुभिः २, ३४, ५
 इन्द्रानो अग्निं वनवत् २, २५, १; तै. ब्रा. २, ८, ५, २
 इन्द्रे राजा समर्थो ७, ८, १; साम. ७०
 इम आ वातमिद्वः १, १३७, २
 इम इन्द्र भरतस्य ३, ५३, २४
 इम इन्द्राय सुमिरे ७, ३२, ४; साम. २९३
 इम उ त्वा पुरुषाक ६, २१, १०
 इम उ त्वा नि चक्षते ८, ४५, १६; साम. १३६
 इमं यज्ञं सहसायज ३, २, २२
 इमं यज्ञं चनो धा ६, १०, ६
 इमं यज्ञं स्वमस्माकं ४, २०, ३
 इमं यज्ञमिदं वचो १०, १५०, २
 इमं यज्ञमिदं वचो १, ९१, १०
 इमं यम प्रक्षरमा हि १०, १४, ४; अथर्व. १८, १, ६०; तै. सं. २, ६, ११, ६
 इमं यमयि ये सप्त तस्युः १, १६४, ३; अथर्व. ९, ९, ३
 इमं विधंतो अपां सधस्ये वित्ता २, ४, २
 इमं विधंतो अपां सधस्ये पञ्चु १०, ४६, २
 इमं स्तोमं रोदसी ३, ५४, १०
 इमं स्तोमं सक्तवो २, २७, २
 इमं सोममभिधे ८, १२, १
 इमं सोममर्हते जात्येवहे १, ९४, १; साम. ६६; १०६४; अथर्व. २०, १३, ३
 इमं स्वकी इदं आ सु तष्टं २, ३५, २
 इमं कामं मेधवा गोमिरस्यैः ३, ३०, २०; ३, ५०, ४; तै. ब्रा. २, ५, ४, १
 इमं धा वीरो अजुतं ८, २३, १९
 इमं च नो गयेचनं ६, ५६, ५
 इमं जीवेयः परिधिं १०, १८, ४; अथर्व. १२, २, २३; वा. व. ३५, १५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ३; तै. आ. ६, १०, २
 इमं युयुस्य गिर्वचः ८, १२, ५
 इमं नं वयं वृषमस्य १०, १०२, ९; नि. ९, २४

हर्म त्रितो भूर्ध्विद्वत् १०, ४६, ३
 हर्म नराः पर्वतास्तुल्यमायः ३, ३५, ८
 हर्म नरो मरुतः सञ्जलास्तु ७, १८, २५
 हर्म नरो मरुतः सञ्जला वृषं ३, १६, २
 हर्म तु मायिन् ह्रुच ८, ७३, १
 हर्म तु सोममंतितो १, २७९, ५; नि. ६, ४
 हर्म नो अन्न उप वज्रं १०, १२४, १
 हर्म नो अन्ने अध्वरं होतः ६, ५२, १२
 हर्म नो अन्ने अध्वरं सुवस्व ७, ४२, ५
 हर्म नो वज्रमन्त्रेणु २, २१, १; ते. मा. ३, ६, ७, १
 हर्मनो वमसं मा नि १०, १६, ८; अथर्व. १८, ३, ५३;
 ते. मा. ६, १, ४
 हर्मनज्यास्तुमवे १०, १७, २
 हर्मिन्द्र गवागिरं ३, ४२, ७; अथर्व. २०, २४, ७
 हर्मिन्द्र सुतं पिब १, ८४, ४; साम. ३४४; ९४९
 हर्मिन्द्रो अवीधारत् १०, १७३, ३; अथर्व. ६, ८७, ३;
 ते. मा. २, ४, २, ९
 हर्मस्तु त्वमथर्वच ६, १५, १७
 हर्मस्तु तु त्वमथर्वच १, २७, ४; साम. २८; १४९७;
 ते. मा. ४, ११, ८
 हर्मस्तु तु नो अग्निर्ध्वि ६, १५, १
 हर्म विमर्शि सुकृतं ते १०, ४४, ९; अथर्व. २०, २४, ९
 हर्म महे विवध्याव ३, ५४, १
 हर्म मे गंगे १०, ७५, ५; ते. मा. १०, १, १३; नि. २, २६
 हर्म मे वरुण भुवि १, २५, १२; साम. १५८५; वा. व.
 २१, १; ते. मा. २, १, ११, ६
 हर्म मे सोममहिना ८, ८५, २
 हर्मा अन्ने मरुतस्तुमं १०, ७, २
 हर्मा अग्नि प्र योजुमो ८, ६, ७
 हर्मा अग्नी मरुतो वायो १०, ९१, १२
 हर्मा अस्व प्रतृणः ८, १३, २९
 हर्मा ईर्ष वक्त्रं मे ४, ४१, ९
 हर्मा त त्वा वस्तुधाना ७, १८, ३
 हर्मा त त्वा पुकृतमस्व ६, २१, १
 हर्मा त त्वा पुकृताक ६, २१, १०
 हर्मा त त्वा पुकृतसो ८, ३, ३; साम. २५०; १६०७;
 अथर्व. २०, १०४, १; वा. व. ३३, ८१
 हर्मा त त्वा शतक्रतो ६, ४५, २५; साम. १४६
 हर्मा त त्वा जुष्टेसुते ६, ४५, २८
 हर्मा त वः सुदानयो ८, ७, १९
 हर्मा त वां दिविद्यवः ७, ७४, १; साम. ३०४; ७५३
 हर्मा त वां ह्रुमयो मन्त्रमा ३, ६२, १; नि. ५, ५

हर्मा वा मित्रावरुणा ७, ३६, २
 हर्मा सुपृथ्वी धिबं ८, ६, ४३
 हर्मा गायः सरमेवाः १०, १०८, ५
 हर्मा गिर आदिभ्यो २, २७, १; नि. १२, ३६
 हर्मा गिरः सवितारं ७, ४५, ४
 हर्मा खगायवर्धं १०, १४५, १; अथर्व. ३, १८, १
 हर्मा गायत्रवर्धं ८, ३८, ६
 हर्मा जुषेयां सवना ८, ३८, ५
 हर्मा जुह्वाना युष्मदायनो ७, ९५, ५; ते. मा. २, ४, ६, १
 हर्मा च नः पृथिवीं ३, ५५, २१
 हर्मा ते वाजिद्यव मार्जनानि १, १६३, ५; वा. व. २२, १६;
 ते. सं. ४, ६, ७, २
 हर्मा धाना वृत्तुनो १, १६, १; ते. मा. २, ४, ३, १०
 हर्मा नारिरविद्यवाः १०, १८, ७; अथर्व. १३, २, ३१;
 १८, ३, ५७; ते. मा. ६, १०, २
 हर्मा वि श्रीणि विद्यवा ८, ९१, ५
 हर्मानि वां भागधेयानि ८, ५९, १
 हर्मा जुं कं जुषना १०, १५७, १; साम. ४५२; १११०
 अथर्व. २०, ६३, १; १२४, ४; वा. व. २५, ४६;
 ते. मा. १, २७, १
 हर्मा त ईर्ष सुकृति ८, १२, ३१
 हर्मा ते धिबं प्र अरे महोमदीम् १, १०२, १; वा. व. ३३, २९;
 ते. मा. २, ७, १३, ४
 हर्मा ते वाचं वसुधंत आयनो १, १३०, ६
 हर्मा त्वमिन्द्र मीध्वः १०, ८५, ४५
 हर्मा धिबं सिद्धिमानस्व देव ८, ४२, ३; ते. सं. १, २, २, २
 हर्मा धिबं सप्तशीर्ष्णीम् १०, ६७, १; अथर्व. २०, ९१, १
 हर्मा मङ्गा वृद्धिबो १०, १२०, ८; अथर्व. ५, २, ८;
 २०, १०७, ११
 हर्मा मङ्गा मङ्गाहः ३, ४१, ३; अथर्व. २०, २३, ३
 ते. मा. २, ४, ६, २; नि. ४, १९
 हर्मा मङ्गा सरस्वति २, ४१, १८
 हर्मा मङ्गाणि वर्षना ५, ७३, १०
 हर्मा मङ्गांस्तु पुन्यं संति १०, १७८, ४
 हर्मानो वारिणि मीध्वः १, ३१, १६; अथर्व. ३, १५, ४;
 नि. ६, २०
 हर्मा जु तु सोमसुतिस्तु नः ७, ९३, ६
 हर्मास्तु तु कवितमस्व ५, ८५, ६; नि. ६, १३
 हर्मास्तु तु प्रभृतिं सातवे धाः ३, ३६, १
 हर्मास्तु न्यास्तुस्व ५, ८५, ५
 हर्मां मत्वा सुकृति १०, ९१, १३

इमां म इन्द्र सुवृत्ति ८, ८, ३०
 इमां मे अग्ने सामिधं नृपस्व १०, ७० १
 इमां मे अग्ने समिधमिमां १, ८, १
 इमां मे मरुतो गिरं ८, ७, ९
 इमा रुद्राय तवसे कपयिजे १.११४, १ वा. य. १२, ४८;
 तै. सं. ४, ५, १०, १
 इमा रुद्राय स्थिरचम्पने ७, ४२, १; तै. आ. ४, ८, ८, ८;
 नि. १०, ६
 इमास्त इन्द्र पृथयो ८, ८, १९; साम १८७
 इमे विलस मन्थवे १, ८०, ११
 इमे वैनारो अनुत्तय मूरे ७, ८०, ५
 इमे जीवा वि सृतिः १०, १८, २; अथर्व. १०, २, ३०; तै. आ.
 ६, १०, २
 इमे त इन्द्र ते वयं पुरुष्टन १, ५७, ४; साम. ३७३
 अथर्व. ३०, १५, ४
 इमे त इन्द्र सोमाः ८, २, १०
 इमे तुष्टं मरुतो ७, ५६, १९; तै. आ. २, ८, ५, ६
 इमे दिवो अनिमिषा ७, ८०, ७; नि. ६, ३०
 इमे नरो बृहदहंशु ७, १, १०
 इमे भोजा अंगिरसो ३, ५३, ७
 इमे आ पीता वसाम उत्पवः ८, ४८, ५
 इमे मिश्रो वज्रो वृद्धभासो ७, ८०, ६
 इमे वामासस्वद्विगमूवन् ५, ३, ११
 इमे ये ते सु बायो बाह्यो जसः १, १३५, ९
 इमे ये नावो ह न परः १०, ७१, ९
 इमे रश्मि विप्रवृत्तो ७, ५६, २०
 इमे वां सोमा अय्या सुता १, १३५, ६
 इमे विप्रस्य वेधमो ८, ४३, १
 इमे सोमाय इवः १, १६, ६
 इमे हि ते कारो वावृष्टि ८, ३, १८
 इमे हि ते मङ्गकृतः ७, ३२, २; साम. १६७६
 इमे अग्ने वीर्यतमानि ७, १, १८; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 इमो देवो जावमानो जुषतं २, ४०, २; तै. सं. १, ८, २३, ५
 इयं वा मीयवर्णिनी ८, १०१, १३
 इयं वामस्य मन्थम ७, ९४, १; साम. ११६
 इयं वामक्ले शृणुतं १०, ३२, ६
 इयं वां मङ्गलस्पते सुवृत्तिः ७, ९७, ९
 इयं विमृष्टिर्यत आ १०, १२०, ७; तै. आ. २, ८, ९, ६
 इयं वेदिः परो अंतः १, १६४, ३५; अथर्व. ९, १०, १४;
 वा. य. २३, ६३
 इयं सुष्मेतिर्विषमा ६, ६६ ८ तै. आ. ४, ८, ४, ८; नि. ३, ४४

इयं सा भूषा उषसामिव क्षाः १०, ३१, ५
 इयं सा वो अस्मे वीथितिः १, १८३, ११
 इयत्तकः कुतुभकः १, १९१, १५
 इयत्तिका बाहुतिका १, १९१, ११
 इयं त इन्द्र गिर्वैतो ८, १३, ४
 इयं त अस्मिन्पावती ८, १२, १०
 इयं ते नव्यसो मति ८, ७४, ७
 इयं ते पृषथा वृणे ३, ६२, ७
 इयं देव पुराहितिर्बुध्न्यां ७, ८०, १२; ८६, ७
 इयं न उक्षा प्रथमासु १०, ३५, ४
 इयमवहाद्रभस ६, ६१, १
 इयमिन्द्र वरुणमष्टम गीः ७, ८४, ५; ८५, ५
 इयसु ते अनुवृत्तिः ८, ६३, ८
 इयमेवा सृतानाम् १०, ७४, ३
 इयं मङ्गा प्र स्मृणीते ६, ६७, ३
 इयं मनीषा इयमभिना गीः ७, ७०, ७; ७१, ६
 इयं मनीषा बृहती बृहत्तः ७, ९९, ६
 इयं मे नाभिहि मे १०, ६१, १९
 इरग्वक्षो प्रथम्य १०, १४०, ४; साम. १८१९;
 वा. य. १२, १०९, तै. सं. ४, ३, ७, ३
 इरावती अनुमती ७, ९९, ३; वा. य. ५, १३, तै. सं. ४,
 १, ३, १३, १; तै. आ. १, ८, २
 इरावती वरुण धेनवां वां ५, ८०, ४
 इयं नोकाय नो दधन् ९, ८५, ३६; साम. १९६
 इयं दुहन्सुदुवां १०, १२०, ६
 इयसूते च विप्रव्य ९, ८३, ८
 इयसूतेमन्थयो ९, ९४, ५
 इयसूते पवमान ९, ८६, ३५
 इषा मन्थ्यासु ते ८, ८२, ३
 इषिरेते ते मनसा सुतस्य ८, ४८, ७; नि. ४, ७
 इयुर्न धन्वमप्रति ९, ६९, १
 इयुर्न अथ इयुषः १०, ९५, ३
 इषे पवस्य चारया ९, ६४, १३; साम. ५०५; ८४१
 इष्कतोरमन्थस्य १०, १४०, ५; साम. १८००; वा. य.
 ११, ११०; तै. सं. ४, २, ७, ३
 इष्कतोरमन्थिष्ठनं मङ्गकृतं ८, ९९, ८
 इष्कताहावमन्थतं १०, १०६, ६; तै. सं. ४, २, ५, ५
 इष्कतितानो वो माता १०, ९७, ९; वा. य. १२, ८३;
 तै. सं. ४, ५, ६, ३
 इष्टा होत्रा अमृक्षन् ८, ९३, ३३; साम. १५१
 इष्मन्वाचमप नम्य ९, ९०, ५

इह त्या पुरुभूतमा वेषा ८, २०, ३
 इह त्या पुरुभूतमा पुरु ५, ७३, ३
 इह त्या सधमाद्या पुजाना ८, १३, १७; नि. ३, २३
 इह त्या सधमाद्या हरी ८, ३०, २९; ९३, २४
 इह त्वं सुनो सहस्रो नो ४, २, १
 इह त्वष्टारमग्रियं १, १३, १०; तै. म. ३, १, ११, १
 इह त्वा गोपरीणमा ८, ४५, १४; साम. ७३३; अथर्व.
 १०, २०, ३
 इह त्वा भूर्यं चन्दुप ४, ४, ९, तै. मं. १, २, १४, ४
 इह प्रजामिह रयि ४, ३६, ९
 इह प्रमृदि वनमः १०, ८७, ८; अथर्व. ८, ३, ८
 इह प्रयानस्तु वां ४, ४६, ७
 इह प्रियं यजया ते १०, ८५, २७; अथर्व. १४, १, २१;
 नि. ३, २१
 इह मवीतु य ईमंग वेद १, १६४, ७; अथर्व. १, ९, ५
 इह भूत इहो अस्मे १०, २२, २; नि. ३, २३
 इहागतं वृषणवस् ८, ७३, १०
 इह लिखः परावतः ८, ३०, २०
 इहद्राप्ती उप ह्वये १, २१, १
 इहद्राप्तीसुप ह्वये १, २०, १२, नि. ९, ३४
 इहव श्रुण्व एता १, २७, ३; साम. १३५
 इहेह जाता समवाचसीनां १, १८१, ४; नि. १०, ३
 इहेह यज्ञो ममना ४, ४३, ७; ४४, ७; अथर्व. २०, १४३, ७
 इहेह वः स्वतवमः ५, ५९, ११; त. आ. १, ८, ३
 इहेह वो ममना वंजुता ३, २०, १
 इहेव स्तं मा वि योष्टं १०, ८१, ४२; अथर्व. १८, १, २२;
 नि. १, १३
 इहेवैषि माप चोहाः १०, १७३, २; अथर्व. ६, ८७, २;
 तै. आ. २, ४, २, ८
 इहोय बाल शवसो नपातः ४, १५, १
 ईक्षे रायः श्रवत्य ४, २०, ८
 ईक्षन्तीरपस्सुवो १०, १५३, १; साम. १७५; अथर्व.
 २०, ९३, ४
 ईजानमिहगौर्मां वसुः १०, १३२, १
 ईक्षे चक्षेभिः शशमे ६, ३, २
 ईक्षते त्वायस्वस्वः १, १४, ५
 ईक्षानायास्वस्वे २, ६, ६
 ईक्षितो अग्र आ वह १, १४२, ४
 ईक्षितो अग्र आ वह ५, ५, ३
 ईक्षितो अग्ने ममस्ता नः २, ३, ३

ईक्षित्वा हि प्रतीत्यं ८, २३, १; साम. १०३
 ईक्षे अग्निं विप्रश्निं ३, २७, २; तै. आ. २, ४, १, १
 ईक्षे अग्निं स्ववसं ५, ६०, १; अथर्व. ७, १०, ३; तै. आ.
 २, ७, १०, ४
 ईक्षे गिगा मनुहितं ८, १९, २२
 ईक्षे च त्वा यजमानो हविर्भिः ३, १, १५
 ईक्षे चावापृथिवी पूर्ववित्तये १, ११०, १
 ईक्षेभ्यं नो असुरं ७, २, ३
 ईक्षेभ्यः पयमानो ९, ५, ३
 ईक्षेभ्यो नमस्यः ३, २७, १३; साम. १५३८; अथर्व.
 २०, १०२, १; तै. आ. ३, ५, २, २
 ईक्षेभ्यो वो मनुषो ७, ९, ४
 ईषिवांस्तुमति श्रियः ३, ९, ४
 ईषुगर्भं न न्वयं ७, १८, ९
 ईषुगोवो न यवमाह ७, १८, १०
 ईषुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् १, ११३, १२; तै. म. १, ४, ३३, १
 तै. आ. ३, १८, १
 ईमान्तासः मिलिकमध्यमा १, ११३, १०; वा. य. २९, २१;
 तै. मं. ४, ६, ७, ४; नि. ४, १३
 ईमान्यद्रुपे भावि ५, ७३, ३
 ईशान इगा सुवमानि ९, ८६, ७; साम. १५७
 ईशानकुनो पुनवो १, ६४, ५
 ईशानाय प्रहुति यस्तु आ न ७, ९०, २
 ईशाना वायणां १०, ९, ५; अथर्व. १, ५, ४; तै. आ.
 २, ५, ८, ५; तै. आ. ४, ४२, ४
 ईशानासो ये दधते स्वयं ७, ९०, ३
 ईशिषे वार्यस्व हि ८, ४४, १८; साम. १५३३
 ईशे वो विश्वस्या देववीतः १०, ६, ३
 ईशो ह्यग्निनरसूतस्य ७, ४, ३
 उक्थ उक्थे सोम इन्द्रं ७, २६, २; तै. मं. १, ४, ४६, १
 उक्थं चन शस्यमानं ८, २, १४; साम. २०५; १८०५
 उक्थमनं सामन्तं ७, ३३, १४
 उक्थमिन्द्राय शस्यं १, १०, ५; साम. १३३३
 उक्थवाहसे विभ्वे मनीषां ८, ९६, ११
 उक्थेभिरयागवसे १, ४७, १०
 उक्थेभिर्द्विष्टहन्महा ७, ९४, ११; वा. य. ३३, ७६
 उक्थेभिस्तु शूर गेपु १, ११, ३
 उक्थंते अर्धो अर्धो हव २, ३४, ३
 उक्थानाय वक्थानाय ८, ४३, ११; अथर्व. ३, २१, ६;
 २०, १, ३; तै. मं. १, ३, १४, ७

उक्षा मही अग्नि वषट्क पुनः १, १४६, २
 उक्षा मिमांसे प्रति ९, ६९, ४; साम. १३७२
 उक्षा समुद्रो अक्षयः ५, ४७, ३; वा. व. १७, ६०; तै. सं.
 ४, ६, ३, ३
 उक्षेव नृणा परितन् ७, ७१, ९
 उक्षो हि मे पंच दत्त १०, ८६, १४; अथर्व. २०, १२६, १४
 उग्रं कुक्ष्यं वृत्तमात्रं सात ८, ६१, १२
 उग्रं व ओमः शिवरा ७, ५६, ७
 उग्रं व वीरं नमसोप लेखिम ८, ४६, ६
 उग्रबाहुर्ग्रह कुम्भा पुंरंर ८, ६१, १०
 उग्रपुराणाकमि नृलोका ३, ४८, ४
 उक्षा ह्य वषट्कः समा वज्रः १०, ९४, ६
 उक्षा विषमिना वृच ६, ६०, ५; साम. ८५४; वा. व. ३३, ६१
 उक्षा संता हवामह १, २१, ४
 उग्रैव ह्य इन्द्र २, ११, १७
 उग्रो जडे वीर्याव ७, २०, १
 उग्रो वां ककुदो वयिः ५, ७३, ७
 उग्रये वपुषि वः स्मरात् ८, ४६, २८
 उक्षा ते जातमंथलो ९, ६१, १०; साम. ४६७, ६७२;
 वा. व. २६, १६
 उक्षा दिवि दक्षिणाधरो १०, १०७, २
 उच्छिन्नं चम्बोभर १, २८, ९
 उच्छुम्भा ओषधीनां १०, ९७, ८; वा. व. १२, ८२;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 उच्छोविषा सहस्रस्यु ३, १८, ४
 उच्छुम्बल वनस्पते ३, ८, ३; तै. आ. ३, ६, १, १
 उच्छुम्बमाना पुषिबी १०, १८, १२; अथर्व. १८, ३, ५१;
 तै. आ. ६, ७, १
 उच्छुम्बल पुषिवि १०, १८, ११; अथर्व. १८, ३, ५०;
 तै. आ. ६, ७, १
 उच्छंती वा कुमोति मंहना ७, ८१, ४
 उच्छंतीत्य विसर्ग ४, ५१, ३
 उच्छंती मे वजरा ५, ६४, ७
 उच्छुम्बलः सुविना अग्निः ७, ९०, ४
 उच्छा विषो दुहितः ६, ६५, ६
 उच्छालसिंह ते शव ८, ६३, १०
 उच्छालतो वज्रः १०, ४३, ९; अथर्व. २०, १७, २
 उच्छाग्निमैतुषाः ३, ४७, ३
 उच्छ कणं वृषः १०, ३१, ११
 उच्छ माघ हवार्ध्वि १०, १४६, ३; तै. आ. २, ५, ५, ६
 उच्छा अग्निश्चर ४, ९, ४

उच्छा वंशु देवपत्नीः ५, ४६, ८; अथर्व. ७, ४९, १; तै. आ.
 ३, ५, १२, १; मि. १२, ४६
 उच्छा वा मेमो अस्तुतः ५, ६१, ८
 उच्छा वा स रधीतमः ६, ५६, २
 उच्छ ते सुवृत्ता हरी ८, १३, २३
 उच्छ त्वं वीरं वषसावृतीभिर्ग ८, ८६, ४
 उच्छ त्वं वमसं नवं १, २०, ६
 उच्छ त्वदा कल्पं ८, ६, १४; तै. आ. २, ७, १३, २
 उच्छ त्वदा उरते ७, ६८, ६
 उच्छ त्वको मात्तं मात्तं ५, ४६, ५
 उच्छ त्वं पुष्पमयुवः ४, ३०, १६
 उच्छ त्वं पुष्पमयुविना सखा ७, ६८, ७
 उच्छ त्वा पुर्वेसावृ ४, ३०, १७
 उच्छ त्वा देव्या मिषा ८, १८, ८; तै. आ. ३, ७, १०, ५
 उच्छ त्वा मे वषसावृत्तमावे १, १२२, ४; मि. ६, २१
 उच्छ त्वा मे रौद्रावृत्तिमस्ता १०, ६१, १५
 उच्छ त्वा मे हवमा जम्बानं ६, ५०, १०
 उच्छ त्वा वजरा हरी ४, १५, ८
 उच्छ त्वा सख भावां ४, ३०, १८
 उच्छ त्वा हरितो दत्त २, ६३, ९; साम. १२१८
 उच्छ त्वे वीवी सुभगे २, ३१, ५
 उच्छ त्वे नः पर्वताः सुसत्ता ५, ४६, ६
 उच्छ त्वे नो मयलो ७, ३६, ७
 उच्छ त्वे मा ध्वन्वस्य जुहाः ५, ३३, १०
 उच्छ त्वे मा पौलस्तस्य सुरेः ५, ३३, ८
 उच्छ त्वे मा माकृतावृत्त ५, ३३, ९
 उच्छ त्वं सख्ये स्थिरपीतं १०, ७१, ५; मि. १, ८, २०
 उच्छ त्वं सुनो सहसो ६, ५०, २
 उच्छ त्वाः पषवक दृष्टे १, ७१, ४; मि. १, ८, १९
 उच्छ त्वं मषचन्मृत् ८, ४५, ६
 उच्छ त्वाम्ने मम त्वुतो ८, ४३, १७
 उच्छ त्वा वीरवो मम ८, ४४, २२
 उच्छ त्वा नमसा वचं ८, ४३, १२
 उच्छ त्वा वधिरं वचं ८, ४५, १७
 उच्छ त्वा मृगुचन्मृत् ८, ४३, १३
 उच्छ त्वा मधिते माहि ८, ६७, १०
 उच्छ त्वामर्गं वचं ९, ४५, ३
 उच्छ त्वा वी सतीवली ५, ६१, ६
 उच्छ दासं कीकिवरं ४, ३०, १४
 उच्छ दासस्य वधिनः ४, ३०, १५
 उच्छ दासा परिधिरे १०, ६२, २

उत देवा अवादिन् १०, १३७, १; अथर्व. ४, १३, १
 उत जावापुत्रिणी ह्यम् ६, ५० ३
 उत कुमस्तुनीर्व १. ७४, २
 उत ह्यार उतासीः ७, १७, २
 उत न ई त्वहा गन्धर्वकायम् १, १८६, ६
 उत न ई मत्पयोऽवधोगाः १, १८६, ७
 उत न ई मरुतो वृद्धसेना १, १८६, ८
 उत न द्या पवना १, २७, ५३; साम. ११०५
 उत न पशु वृष ७, ३४, १८
 उत नः कर्मसोममामा ८, ७८, ३
 उत नः पितृमा भर ८, ३३, ८
 उत नः मित्रा मित्रास्तु १, ६१, १०; साम. १४६१; तै. ब्रा.
 २, ४, ६, १
 उत नः सिधुरवां ८, २५, १४
 उत नः सुत्राभो देव गोपाः ६, ६८, ७
 उत नः सुत्रोत्सा जीरावः १, १४१, १२
 उत नः सुभर्गो अरिः १, ४, ६; अथर्व. २०, ६८, ६
 उत नूनं बर्हित्रिभं ४, ३०, २३
 उत नो गोमलस्कृष्टि ८, ३२, ९
 उत नो गोमलीरिष का बहा ५, ७९, ८
 उत नो गोमलीरिष उत ८, ५, ९
 उत नो गोमलीरिषो विश्वा ९, ६२, २४; साम. १०६३
 उत नो गोविद्वचिष्ट ९, ५५, ३; साम. ९७७
 उत नो गोवर्णि चिभं ६, ५३, १०; साम. १५९३
 उत नो दिव्या ह्य ८, ५, २१
 उत नो देव देवाश् ८, ७५, २; तै. सं. २, ६, ११, १
 उत नो देवाचानिना १०, ९३, ६
 उत नो देव्यदितिः ८, २५, १०
 उत नो विभो गोमन्त्राः १, ९०, ५
 उत नो नक्षत्रपां १०, ९३, ५
 उत नो मङ्गलविष ३, १३, ६
 उत नो वद्वा चिन्तुकत १०, ९३, ७
 उत नो वाजसालये ९, १३, ४, साम. ११९०
 उत नो विष्णुकत वातो अस्मि ५, ४६, ४
 उत नोऽसिधुष्वाः स्तोतु ६, ५०, १४; वा. य. ३४, ५३;
 नि. १२, ३३
 उत नोऽसिधुष्मोऽमवस्कः १, १८६, ५
 उत प्रविष्टुद्वयस्य १०, १०१, ७
 उत न विन्ध कवरज्जवावाः ९, ९३, ३; साम. १४२०
 उत ब्रह्मासिदीप्याः १०, ४२, ९; अथर्व. ७, ५०, ६; २०, ८९, ९
 उत मङ्गला वरं ८, ६, ३३

उत मङ्गलाणो मरुतो मे अस्व ५, २९, ३
 उत मुचंतु जंतव १, ७४, ३; साम. १३८१; तै. सं.
 ३, ५, ११, ४
 उत मुचंतु नो मिदो १, ४, ५; अथर्व. २०, ६८, ५
 उत न नक्ष्रे पुर वस्य ६, ६३, ९
 उत मध्ये पितृगृहो १, १५२, २
 उत माता वृद्धिवा १०, ६४, १०
 उत माता अदिवमम्बवेन ४, १८, ११; तै. सं. ३, २, ११, ३
 उत मे प्रविषोर्वविषोः ८, १९, ३७; नि. ४, १५
 उत मे रपयवतिः ५, ६१, २
 उत मे वोचतादिति ५, ६१, १८
 उत वामि सवितृकीर्णि ५, ८१, ४
 उत वो मानुषेष्वा १, २५, १५
 उत वोषणे दिव्ये मही ७, २, ६
 उत वः शंससुसिजा २, ३१, ६
 उत वा उ परि वृणक्ति १०, १४२, ३
 उत वां विष्णु मणालंभो १, १५३, ४; नि. ४, १९
 उत वाजिनं पुस्मिन्विष्वानं ४, ३८, २
 उत वात पितासि न १०, १८६, २
 उत वा वः सहस्य प्र विद्वाश् १, १४७, ५
 उत वा वस्य वाजिनो १, ८६, ३
 उत वा वो नो मर्षवाद् २, २३, ७
 उत मत्तानि सोम ते १०, २५, ३
 उत छुष्णस्य छुष्णुवा ४, ३०, ३३
 उत सक्तास्वचिभोक्त ४, ५२, ३; साम. १७९७
 उत सिधुं विवाक्यं ४, ३०, १२
 उत सु त्वे पयोवृषा ८, २, ४२
 उत स्तुतासो मरुतो ७, ५७, ६
 उत क्वा ते पक्ष्णवां ५, ५२, २; नि. ५, ५
 उत क्वा ते वनस्पते १, २८, ६
 उत क्वा तुर्गुनीषसे ५, ९, ४
 उत क्वा वं शिष्टुं वधा ५, ९, ३
 उत क्वा राशिं परि ९, ८७, ९
 उत क्वा सद्य हवैरस्य १०, २६, १०; अथर्व. २०, ३१, ५
 उत क्वा सद्य ह्यपि ४, ३१, ८
 उत क्वास्तु प्रथमा सविष्य ४, ३८, ६
 उत क्वास्व तन्मयोरीष ४, ३८, ८
 उत क्वास्व वृषवस्तुर ४, ४०, ३; वा. य. ९, १५, तै. सं.
 १, ७, ८, ३
 उत क्वास्व पवर्षति ४, ३८, ९
 उत क्वा दि त्वामाहुः ४, ३१, ७

उत अने वक्षसधि नता ४, ३८, ५; नि. ४, २४
 उत स्य देवः सविता ६, ५०, १३
 उत स्य देवो भुवनस्व २, ३१, ४
 उत स्य न इंद्रो विश्व २, ३१, ३
 उत स्य न उतिजामुर्विधा १०, ९२, १२
 उत स्य वाजी अविधि ४, ४०, ४; वा. य. ९, १४; तै. सं.
 १, ७, ८, ३; नि. २, १८
 उत स्य वाजी सङ्गरिक्ता ४, ४८, ७
 उत स्य बाधस्वः ५, ५६, ७
 उत स्या नः सरस्वती चोरा ६, ६१, ७
 उत स्या नः सरस्वती युषाणोप ७, ९५, ४
 उत स्या नो वित्रा ८, १८, ७; साम. १०२; तै. ब्रा.
 ३, ७, १०, ४
 उत स्या दां कसतो अप्यसो १, १८१, ८
 उत स्या वां मधुमन्मथिकार १, ११९, ९
 उत स्या श्वेतवाचरी ८, २६, १८
 उत स्वया तन्वा ३ सं वदे तत् ७, ८६, २
 उत स्वराजे अदितिः सोमं ८, १२, १४
 उत स्वराजो अदितिः ७, ६६, ६; साम. १३५३
 उत स्वस्य अराधाः ९, ७९, ३
 उत म्बानामो विवि ५, १, १०; तै. सं. १, २, १४, ७
 उतादः परुषे गवि ६, ५६, ३; नि. २, ६
 उतामये पुरुहूत अबोभिः ३, ३०, ५; नि. ६, १; ७, ६
 उतायातं संगवे प्रातः ५, ७६, ३; साम. १७५४
 उतालब्धे ह्युणुति १०, ८७, ७; अथर्व. ८, ३, ७
 उताशिष्टा अनु श्वबंति २, २४, १३
 उतासि मन्त्रावकणो ७, ३३, ११; नि. ५, १४
 उताहं नक्तयुत सोम ते दिवा ९, १०७, १०; साम. १२३
 उतेदानीं भगवतः ७, ४१, ४; अथर्व. ३, १६, ४, वा. य.
 ३४, ३७; तै. ब्रा. २, ८, ९, ८
 उतंशिषे प्रमवस्व ५, ८१, ५
 उतो घा ते पुरुष्या ७, २९, ४
 उतो नो अल्य कल्यस्वित् ५, ३८, ४
 उतो नो अस्या उतसो ह्युषेत १, १११, ६; अथर्व. २०, ७२, ३
 उतो म्वल्य जोषर्मा ८, ९४, ६; साम. १७८७
 उतो म्वल्य बल्पदं ८, ७२, १८
 उतो म्वल्य यमहत् ८, ७२, ६
 उतां पतिषे द्रव्यते ८, १३, ९
 उतो पिमुम्बां प्रविदातु ३, ७, ६
 उतो स मङ्गमिन्मुभिः १, २३, १५
 उतो सङ्गमर्गसं ९, ६४, २६

उतो हि वां तनयेधानि ७, ५३, ३
 उतो हि वां राज्ञा संति ४, ३८, ६
 उतो हि वां पुण्या आ विविह ६, ५४, ४
 उत्तराहमुत्तरः १०, १४५, ३; अथर्व. ३, १८, ४
 उत्तानपर्णे सुभगे १०, १४५, २; अथर्व. ३, १८, २
 उत्तानावामजनयन् २, १०, ३
 उत्तानावामभ अरा ३, २९, ३; वा. य. ३४, १४
 उत्तिष्ठान पश्यते १०, १७९, १; अथर्व. ७, ७२, १
 उत्तिष्ठ नूनमेवां ५, ५६, ५
 उत्तिष्ठोत्रसा सह ८, ७६, १०; साम. ९८८; अथर्व.
 १०, ४२, ३; वा. य. ८, ३९, १; तै. सं. १, ४, ३०, १
 उत्तिष्ठ मङ्गलपत्ये १, ४०, १; वा. य. ३४, ५६; तै. ब्रा.
 ४, २, २
 उत्तिष्ठसि स्वाहुतो १०, ११८, २
 उते बृहन्तो अर्चयः ८, ४४, ४; साम. १५४१
 उते वयमिहसतेरपसन् १, २१४, १२; ६, ६४, ६
 उते शताम्भस्वस्त्युक्त मूय १, १०२, ७
 उते ह्युपमा जिहता १०, १४२, ६
 उते ह्युपमा ईरते २, ५०, १; साम. १२०५
 उते ह्युपमासो अस्थुः ९, ५३, १; साम. १७१४
 उते क्षत्रासि वृषिर्वी १०, १८, १३; अथर्व. १८, ३, ५२;
 तै. ब्रा. ६, ७, १
 उ त्वा सर्वतु सोमो ८, ६४, १; साम. १९४४; १३५४;
 अथर्व. २०, ९३, १
 उत्पुस्त्यास्य १, १९१, ८; अथर्व. ५, २३, ६
 उत्पुषणं युषामहे ६, ५७, ६
 उत्पुषो बृहदधीत्यज्ञे ७, ६२, १
 उत्प्य वातो बहति १०, १०२, १
 उद्गाद्वमदित्यो १, ५०, १३; तै. ब्रा. ३, ७, ६, २३
 उद्गमे तव तद् वृत्तात् ८, ४३, १०
 उद्गमे तिष्ठ प्रत्यातयुष ४, ४४, ४; वा. य. १३, १२; तै. सं.
 १, २, १४, २
 उद्गमे मारत युमत् ६, १६, ४५; साम. १३८५
 उद्गमे ह्युषस्तव ८, ४४, १७; साम. १५३४; तै. सं.
 १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; २, ४, १४, ४
 उद्गपत्तद्वी सुर्वः १, १९१, ९; अथर्व. ६, ५२, १
 उद्गपत्तकणा भानवो ह्युवा १, ९२, १; साम. १७५६
 उद्गुतो न वयो १०, ६८, १; अथर्व. २०, १६, १; तै. सं.
 ३, ४, ११, ३
 उद्ग्राणीष क्षयवत् ६, ४४, १२
 उद्गो ह्यो भगात् १०, १५९, १; अथर्व. १, २९, ५

उद्वस्तंभीरसमिधा ३, ५, १०
 उद्वस्य बाहू सिधिरा ७, ४५, २
 उद्वस्य क्षुपमाज्ञातः ७, ३४, ७
 उद्वस्य शोचिरग्यादाजुद्धा ७, १६, ३: नै. सं. ४, ४, ४, ५
 उद्वस्य शोचिरग्यादा दीक्षियुक्तो ८, २३, ४
 उद्वस्तैर्जिह्वते वृद्ध ९, ५, ५
 उदानाककुक्षो विवं ८, ६, ४८
 उदायता स्वक्षसा ६, १८, ९
 उदितो यो निदिता वेदिता ८, १०३, ११
 उदिन्यस्य निचमते ७, ३९, १२; अथर्व. २०, ५९, ३
 उदीरतां सुकृता उत १, १२३, ६
 उदीरतामवर उत १०, १५, १: अथर्व. १८, १, ४४;
 वा. १, १९, ४९; नै. भा. २, ६, १०, ३: नि. ११, १८
 उदीरय कवितमं ५, ४२, ३
 उदीरयथा मरुतः ५, ५५, ५; नै. सं. २, ४, ८, २
 उदीरयन्त वायुभिः ८, ७, ३
 उदीरय पितरा १०, ११, ६; अथर्व. १८, १, २३: नि. ३, १६
 उदीरायास्तुतायते ८, ७३, १
 उदीरयन्त्रं त्रिगो अस्तु: १, ११३, १६
 उदीरयन्त्रं नालमि १०, १८, ८; अथर्व. १८, ३, २; नै. भा. ६, १, ३
 उदीरयन्त्रः पतिवती १०, ८५, २१; अथर्व. १४, २, ३३
 उदीरयन्त्रो विद्यावतो १०, ८२, २२; अथर्व. १४, २, ३३;
 भा. भा. १४, २, ४, १८
 उदु उपोतिरमृतं ७, ७६, १; नि. ११, १०
 उदु तिष्ठ सविता सुधि ७, ३८, २
 उदु तिष्ठ स्वधावर ८, २३, ५; वा. व. ११, ४१; नै. सं.
 ४, १, ४, १
 उदुत्तमं वक्रण १, २४, १५; अथर्व. ७, ८३, ३; १८, ४, ६९;
 वा. व. ११, १२; नै. सं. १, ५, ११, ३; ४, २, १, ३;
 नि. २, १३
 उदुत्तमं सुसुधि नो १, २५, २१; नै. भा. २, ४, २, ६
 उदु स्वच्छमदी ६, ५१, १
 उदु सं आतवेदसं १, ५०, १; साम. ३१; अथर्व. १३, २, १६;
 १०, ४७, ११; वा. व. ७, ४१; ८, ४१; ३३, ३१;
 नै. सं. १, २, ८, १; ४, ४३, १; नि. १२, १५
 उदु स्वधर्मो वपुः ७, ६६, १४
 उदु स्वे अरण्यस्य ८, ७, ७
 उदु स्वे मधुमत्तमा गिरा ८, ३, १५; साम. २५१; १३६२;
 अथर्व. २०, १०, १; ५९, १
 उदु स्वे सुवतो गिरा: १, ३७, १०; साम. २३१
 उदु महावैरत ७, २३, १; साम. ३३०; अथर्व. २०, १२, १

उदु श्रिय उवसो ६, ६४, १
 उदु प्लुतः समिधा ३, ५, ९
 उदु प्य देवः सविता द्यूता ६, ७२, ४
 उदु प्य देवः माविता ययाम ७, ५८, १
 उदु प्य देवः सविता मजाय २, ६८, १
 उदु प्य देवः सविता: रिपयवा ३, ७१, १
 उदु प्य वः सविता ८, २७, ६६
 उदु प्य वारणे विवो ८, २५, १९
 उदु स्त्रोमामो अश्विनो ७, ७२, ७
 उदु स्त्रियाः सुतते सूर्याः ७, ८१, २; साम. ७०८; नै. भा.
 ३, १, ३, २
 उदु स्वामिर्गिरत ८, ७, ६७
 उदु अयो उपकतेव ६, ७६, ५
 उदु पुणो वमो महे ८, ७०, ९
 उदु आजदङ्गिरीय ८, १४, ८; साम. १६४१; अथर्व.
 २० २८, २: ३९, ३
 उदुत्तमं ककुक्षे २, ४३, २
 उदुत्तमं अनामधं ८, ६३, १; साम. १०५; १४५८;
 अथर्व. २०, ७, १
 उदु शामिनेग नृपजो ७, ३३, ५
 उदुत्तमं मधुवृ १०, १०३, १०; साम. १८५८; वा. व.
 १७, ४१; नै. सं. ४, ६, ४, ४
 उदुत्तमं विद्यावतो १०, ८२, २
 उदु सुधयवम् १०, १०१, १
 उदुत्तमः सहस्र ५, ३१, ३
 उदुत्तमो महते नानवाय ५, ३२, ७
 उदुत्तमं विष्टं ८, ६९, ७; अथर्व. २०, ९२, ४
 उदुत्तमं मिष्टमह १, ५०, ११; नै. भा. ३, ७, ६, २२
 उदुत्तमो नि १, ९५, ७
 उदुत्तमं ते नजगावस्य ७, ३, ३; साम. १०२१
 उदु उत्तमः शम्भो ३, ३३, १३; अथर्व. १४, २, १६
 उदुत्तमस्या अक्रुगोतना १, ६६१, ११; नि. ११, १६
 उदुत्तममैरतम् १, ११८, ६
 उदुत्तमं तममस्यति १, ५०, १०; अथर्व. ७, ५३, ७; वा. व.
 २०, २१; २७, १०; ३५, १४; ३८, ४४; त. सं. ४, १, ७, ४;
 नै. भा. २, ४, ४, ९; ६, ६, ४; नै. भा. ६, ३, २
 उदुत्तमं वक्रण ७, ६१, १
 उदुत्तमो मधुमत्तम ईरते ४, ४५, २
 उदुत्तमो मधुमत्तो अस्तु: ७, ६०, ४
 उदुत्तमः सह ३, ३०, १७; नि. ६, ३
 उदुत्तमं मदीयता जनायो ७, ६३, २

उद्धेति सुभयो विश्वधाम् ७, ६३, १
 उन्नति धूमि धूमिर्वा ५, ८५, ४
 उन्मदित्वा मोनेयेन १०, ११६, ३
 उन्मध्व ऊर्मिध्वना ९, ८६, ४०
 उन्मा पीता अयंसत १०, ११९, ३
 उन्मा मसं वृषयो १, ३३, ६
 उप क्रमस्वा भर ८, ८१, ७
 उप क्षत्रं वृषीत इति १, ४०, ८
 उप क्षरंति मिषयो मयोयुजः १, १२५, ४; तै. सं. १, ८, २२, ४
 उपक्षेत्तारस्तव सुप्रणीते ३, १, १६
 उप यज्ञावामिष दूणे ६, १६, ३८; तै. भा. १, ४, ४, ६
 उप ने गा हवाकरं १०, १२७, ८; तै. भा. २, ४, ६, १०
 उप तेऽंशं सहमाना १०, १४५, ६; अथर्व. ३, १८, ६
 उप ते स्तोत्राण्युपा हवाकरं १, ११४, ९
 उप त्मन्वा वनस्पते १, १८८, १०
 उप त्वा वद्धी गमसो विज्ञातः ७, ७३, ४
 उप त्रितस्य पाश्वोः ९, १०२, २; साम. १०१४
 उप त्वा कर्मन्तये ८, २१, २; साम. ७०९; अथर्व.
 २०, १४, १, ६३, २
 उप त्वां द्विवर्तिने १, १, साम. १४; वा. व. ३, २०,
 तै. सं. १, ५, ६, २
 उप त्वा जामयो गिरी ८, १०२, १३; साम. १३; १५७०;
 तै. भा. १, ८, ८, १
 उप त्वा कुक्षोः मम ८, ४४, ५; साम. १५४२
 उप त्वा श्वक्वक्षं ६, १६, ३७; साम. १७०५
 उप त्वा सातवे नरो ७, १५, ९
 उप नः पितृवा चर १, १८७, ३
 उप नः सवमा गहि १, ४, २; साम. १०८८; अथर्व.
 २०, ५७, २, ६८, १
 उप नः सुतमागत्य ५, ७१, ३
 उप नः सुतमा गहि सोमं ३, ४२, १; अथर्व. २०, १४, १
 उप नः सुतमा गहि हरिभिः १, १६, ४
 उप नः सुतयो गिरः ६, ५२, ९; साम. १५९५; वा. व.
 ३३, ७७; तै. सं. २, ४, १४, ५
 उप नो देवा अयमा गमंतु १, १०७, १
 उप नो वातमथिना ८, २६, ७
 उप नो वासा अप्पर ४, ३७, १
 उप नो वाजिनीयम् ८, २२, ७
 उप नो हरिभिः सुतं ८, ९३, ३१; साम. १५०, १७९०
 उप न त्रिभन्धुमती १, ७१, १

उपमयंती अप्परं १, ७४, १; साम. १३७९; वा. व. ३, ११,
 तै. सं. १, ५, ५, १
 उप प्रागाच्छसनं वायवा १, १६३, १२; वा. व. २९, २३;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४
 उप प्रागात्परमं वस्तचक्षं १, १६३, १३; वा. व. २९, २४
 तै. सं. ४, ६, ७, ५
 उप प्रागात्सुमन्मे वाचि म १, १६२, ७; वा. व. २५, ३०
 तै. सं. ४, ६, ८, ३; नि. ६, २२
 उप शिवं पमिन्तं ९, ६७, २९; अथर्व. ७, ३२, १
 उप श्रेत कुक्षिकाशितव ३, ५३, ११; नि. ७, २
 उप शर्मा वावाणा वृषणा हरी ८, ४, १४
 उप मन्त्राणि हरिषो १०, १०४, ६
 उपमं त्वा मयोनां ८, ५३, १
 उप मा वेपिबुलमः १०, ११७, ७
 उप मा मतिरस्थित १०, ११७, ४
 उप मा श्वावाः स्वनयेन १, ११६, ३
 उप मा वद् हा हा ८, ६८, १४
 उप वमेति बुधतिः ७, १, ६; तै. सं. ४, ३, १४, ६
 उप वो नमो नमसि ४, २१, ५
 उप व एषे नमसा जिगीता १, १८६, ४
 उप व एषे बंधोभिः धूरेः ५, ४१, ७
 उप शिक्षाप तस्युषः ९, १२, ६; साम. ७६१
 उप शालय धूमिर्वा ६, ४७, २९; अथर्व. ६, १२६, १;
 वा. व. २९, ५५; तै. सं. ४, ६, ६, ६; नि. ९, १३
 उपसवाय मीकधुवः ७, १५, १
 उप सर्वं मातरं धूमि १०, १८, १०; अथर्व. १८, ३, ४९;
 तै. भा. ६, ७, १
 उपस्तुतिं नमस उवाचि व १, १९०, ३
 उपस्तुतिरौच्यवस्तुवने १, १५८, ४
 उपस्तुतिं श्रयमं तन्मयेव ५, ४२, ७
 उपस्तुणीतमश्वे ८, ७३, ३
 उपस्थां चरति वस्तमातर १, १४५, ४
 उपस्थां मातरमश्वं ३, ४८, ३
 उपक्षेपे वृषतः ८, ७२, १५; साम. १४८२
 उपहृताः पितरः सोम्यासः १०, १५, ५; अथर्व. १८, ३, ४५;
 वा. व. १९, ५७; तै. सं. २, ६, १२, ३
 उप हूरे सुवृषां वेपुमेतां १, १६४, २६; अथर्व. ७, ७३, ७;
 ९, १०, ४; नि. ११, ४३
 उप हूरे सुहवं माभवं १०, ३६, ७
 उपह्वरं गिरीनां ८, ९८; साम. १४३; वा. व. २६, १५
 उपह्वरेषु वदधिष्वं १, ८७, २; तै. सं. ४, ३, १३, ७

उषाजिवा पुष्कलताय सति: ३, ३५, १
 उषाबासं दाक्षिण्यं मन्त्रोप ७, ७१, १
 उषावल्गुन एमन्वा १०, ११०, १०; अथर्व. ५, ११, १०;
 वा. व. १९, ३५; नै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १७
 उषाक्षी मायला नर: १, १११, १; साम. ६५१; ७६३; वा. व.
 ३३, ६२, नै. ब्रा. १, ५, ९, ७
 उपेक्षसुपपन्नं ६, १८, ८; अथर्व. ९, ४, २३; तै. ब्रा.
 २, ८, ८, १२
 उपेक्षं धनदामप्रतीत १, ३३, १
 उपेक्षं स्त्रिं वाजयु: २, ३५, १
 उपो अर्वांसि क्षुम्बुको न वल: १, १२४, ४; नि. ४, १६
 उपो नयस्व वृषणा तपुष्मोमेव ३, ३५, ३
 उपोप मे वरा मृषा मा मे १, १२६, ७; नि. ३, २०
 उपो मनि: वृषयते ९, ६९, २; साम. १३७१
 उपो रथेषु वृषतीरयुग्मं १, १९, ६
 उपो रुक्मे सुवतिर्न बोधा ७, ७७, १
 उपो तु जालमप्युर् ९, ६१, १३; साम. ४८७; ७६२,
 १३३५
 उपो तु श्रुण्वी गिर: १, ८२, १; साम. ४१६
 उपो ह वहिर्दक्षं वाजिनो तु: ७, ९३, ३; नै. ब्रा. ३, ६, १२, १
 उपो हवीनां पतिं ८, २४, १४; साम. १५१०
 उभयं श्रुण्वन् मो ८, ६१, १; साम. २९०; १२३३; अथर्व.
 २०, ११३, १
 उभयत: वयमानस्य १, ८६, ६; साम. ८८७
 उभयं ते न ह्रीयते १, ९, ५
 उभयालो जातयेव: स्वाम १, २, १२
 उभा ह नूनं तद्विद्वं १०, १०६, १
 उभा शिखयुर्न परा ३, ६९, ८; अथर्व. ७, ४४, १; तै. सं.
 ३, २, ११, २; ७, १, ६, ७
 उभा देवा विधिं स्मृता १, १३, १
 उभा देवा मृचकला १, ५, ७
 उभा पिबतमहिना १. ४६, १५; वा. व. ३४, १८
 उभाभ्यां देव सतिन: ९, ६७, २५; वा. व. १९, ४३;
 तै. ब्रा. १, ४, ८, २; २, ३, ३, ४
 उभा कामिमन्त्राभी बाहुवल्गवा ६, ६०, १३; वा. व. ३, १३;
 तै. सं. १, १, १४, १; ५, ५, ५, १
 उभा संसा नर्वांमामविद्या १, १८५, १
 उभा हि दक्षा शिष्यामनो ८, ८९, १
 उभे अक्षौ पीयवत: १, १७, १५
 उभे चिद्विद् रोदसी ७, २०, ४
 उभे क्षात्रावृषिबी विषमिन्वे ९, ८१, ५

उभे धुरी वह्निरा विम्बमान: १०, १०१, ११
 उभे पुनामि रोदसी क्षतेन १, १३३, १
 उभे भद्रे त्रिषयेते न मेने १, ९५, ६
 उभे वत्ते महिना क्षुभे अथ ७, ९६, २
 उभे वहिर्द् रोदसी १०, १३४, १; साम. ३७९; १०९०
 उभे सुभद्रं सविंको ५, ६, १; साम. १००४; वा. व. १५, ४३;
 तै. सं. २, २, ११, ७; ४, ४, ४, ६
 उभे सोमावचाकसान् ९, ३२, ४
 उभोभवाविष्णुपदेहि १०, ८७, ३; अथर्व. ८, ३, ३
 उरं वज्राव चक्रयुहि ७, ९९, ४
 उरं हि रामा वरुणक्षार १, २४, ८; वा. व. ८, २३;
 तै. सं. १, ४, ४५, १
 उरु गम्भूतिरभवाति ९, ९०, ४; साम. १४१०
 उरं गभीरं जनुषा ३, ४६, ४
 उरु गलाम्बे ३ तवे ८, ६८, १२
 उरु ते ज्ञव: पर्वेति वृत्र १, १५, ९
 उरं वृष्य उरं गव ८, ६८, १३
 उरं मो कोकमनु मेधि ६, ४७, ८; अथर्व. १९, १५, ४;
 तै. सं. २, ७, १३, ३; नि. ७, ६
 उर वा रथ: परि नक्षति ४, ४३, ५
 उरुवचसा महिनी अस्त्रा १, १६०, २
 उरुवचसे महिने ७, ३१, ११; साम. १७९४
 उरुवचसा मो महिने: १०, १२८, ८; अथर्व. ५, ३, ८;
 तै. सं. ४, ७, १४, ३
 उरुसंसा ममोवृषा ३, ६२, १७; साम. ६६४
 उरुषा नो अमिषाक्षे: १, ९१, १५
 उरुषा नो मा परा वा: ८, ७१, ७
 उरुसंसावस्तुपूषा १०, १४, १२; अथर्व. १८, २, १३;
 तै. ब्रा. ६, ३, १
 उरोह इन्द्र रावलो ५, १८, १; साम. ३६६
 उरो देवा अमिषाक्षे स्वाम ५, ४२, १७; ४३, १६
 उरो महीं अमिषाक्षे वचसं ३, १, ११
 उरो वा वे अंतविक्षे सर्वसि ३, ६, ८
 उर्वी वृषिबी वृष्टुके दुरे १, १८५, ७; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 उर्वी सप्तवी वृहती क्षतेन १, १८५, ६
 उरुवचातुं क्षुद्रवृक्षवातुं ७, १०४, २२; अथर्व. ८, ४, २२
 उवाच मे वरुणो मेधिराव ७, ८७, ४
 उवासीषा उपकाच तु १, ४८, ३
 उवे अन्धं सुकाभिके १०, ८६, ७; अथर्व. २०, १२६, ७
 उवोषिष हि मयवत् ७, १७, ७
 उवासा कायवल्गवा ८, २३, १७

उत्तमा बलरावत ८, ७, २६
 उत्तमा बलरावतः ५, २९, ९
 उत्तमस्वा मि जीमहि १०, १२, २२, अथर्व. १८, १, ५६, १
 वा. य. १९, ७०; तै. सं. २, ६, १२, १
 उत्तमा दूता न दमाय गोपा ७, ९१, ९
 उत्तमि वा ते अमृताय १०, १०, ३; अथर्व. १८, १, ३
 उत्तम्यु नु वा सुमना उपाके ४, २०, ४
 उत्तिष्ठावको अरतिः १०, ४५, ७; वा. य. १२, २४;
 तै. सं. ४, २, २, २
 उत्तिष्ठावको बल्युमो जु १, ६०, ४
 उष आ आहि आनुना १, ४८, १
 उष उषो हि नमो अमं १०, ८, ४
 उषः प्रतीची भुवनमि ३, ६६, ३
 उषसः पूर्वा अथ वत् ३, ५५, १
 उषसां न केतवो १०, ७८, ७
 उषस्त्वचिष्ठमरा १, ९२, १३, साम. १७३१; वा. य.
 १४, १३; मि. १२, ६
 उषस्त्वचिष्ठमरा बलां सुवीरं १, ९२, ८
 उषा अप कसुस्तमः १०, १७२, १८; साम. ४५२; अथर्व.
 १९, १२, १
 उषा उषस्मती समिधामे १, १२४, १
 उषासागका बृहती १०, ३६, १
 उषो अजेह गोमति १, ९२, १४; साम. १७३०
 उषो देव्यमर्षो वि आहि ३, ६१, २
 उषो न जारः शुशुपाजो ७, १०, १
 उषो न जारो विमार्शो १, ६९, ९
 उषो अत्रिमिरा गहि १, ४९, १
 उषो प्रमोन्वा बह सुतये ४, ५५, ९
 उषो बर्हिः समिधे बर्क्यं १, ११३, १
 उषो बर्ह्य आनुना १, ४८, १५
 उषो वे ते प्र चामेयु १, ४८, ४
 उषो वाजं हि बंक्ष १, ४८, ११
 उषो वाजिन बाजिनी प्रचेता ३, ६१, १
 उषारेव फर्बरेयु १०, १०६, २
 उषा वेद बर्ह्यां ९, ५८, २; साम. १०५८
 ऊती देवानां बयमिन्द्रवत् १, १३६, ७
 ऊती वाचीवल्हव १०, १०४, ४; अथर्व. २०, ३३, ३
 ऊरुणां ते अजीवज्जो १०, १६३, ४; अथर्व. २, ३३, ५;
 २०, ९६, २०
 ऊर्जं गावो बलके १०, १००, १०

ऊर्जं नो जीव पृथिवी ६, ७८, ६
 ऊर्जो देवो अवस्योजसा त्वा ८, ३६, ३
 ऊर्जो नपाजातवेदः १०, १४०, ३; साम. १८१८; वा. य.
 १२, १०८; तै. सं. ४, २, ७, २
 ऊर्जो नपां स हिनां ६, ४८, २; साम. ७०४; वा. य.
 २७, ४४
 ऊर्जो नपां सुभगे ८, १९, ४; साम. १४१४
 ऊर्जो नपातमध्वरे ३, २७, १२
 ऊर्जो नपातमा बृहे ८, ४४, १३; साम. १७२९
 ऊर्जो नपाग्महसावन् १०, ११५, ८
 ऊर्जो नपा वि प्रथस्वाम्य ५, ५, ४
 ऊर्जं ऊषु न ऊतये १, ३६, १३; साम. ५७, वा. य.
 ११, ४२; तै. सं. ४, १, २, २; तै. मा. ३, ६, १, २
 ऊर्जं ऊषु नो अथवाय ४, ६, १
 ऊर्जं केतुं सविता देवो ४, १४, २
 ऊर्जं नुनुदेवं न ओजसा १, ८५, १०
 ऊर्जं आहुं सविता देवो ४, १३, २
 ऊर्जं विमिना न ऊतये १, ३०, ६; साम. १६०१; अथर्व.
 १०, ४५, ३
 ऊर्जो जीतिः प्रथस्य प्रथमा १, ११९, ५
 ऊर्जो वसे वेतिनी अत १०, १०५, ९
 ऊर्जोमस्त्यमिन्द्रवः ७, ३१, १
 ऊर्जो हि ते दिवदिवो ८, ४५, १
 ऊर्जो अग्निः सुमति ७, ३९, १
 ऊर्जो गन्धर्वा अग्नि १०, १२३, ७; साम. १८४४
 ऊर्जो गन्धर्वो अग्नि नाके ९, ८५, १२
 ऊर्जो प्राधा बृहन्मिः १०, ७०, ७
 ऊर्जो प्राधा वसवो १०, १००, ९
 ऊर्जो नः पाण्डुरसो १, ३६, १४; तै. मा. ३, ६, १, २
 ऊर्जो मय प्रति विष्वा ४, ४, ५; वा. य. १३, १३;
 तै. सं. १, १, १४, २
 ऊर्जो वा गातुरवरे अकारि ३, ४, ४
 ऊर्जो वामशिरश्चरेयु ६, ६३, ४
 ऊर्जो ऊष्मादप्यन्तरिक्षे १, ३०, ३
 ऊर्जिदेवने पथिज आ ९, ६४, ११
 ऊर्जसायाम्यामिन्द्रिती १०, ८५, ११; अथर्व. १४, १, ११
 ऊर्जा कपोतं नुत १०, १६५, ५; अथर्व. ६, २८, १
 ऊर्जा त्वा पोषमाके १०, ७१, ११; मि. १, ८
 ऊर्जो अक्षरे वरमे व्योमन् १, १६४, ३५; अथर्व. ९, १०, १८;
 तै. मा. ३, १०, ९, १४; तै. मा. २, ११, १;
 मि. १३, १०

कृत्रिम्य इमिन्द्रावतो ४, २७, ४
 कृत्रिनी परि वृद्धि ६, ७५, १०; वा. य. २९, ४९, तै. सं.
 ४, ६, ६, ४
 कृत्रिणीनी वरती १०, ७५, ७
 कृत्रिणी इमेनो ददमानो ४, २६, ६
 कृत्रिणी वरती वृषभस्तुपाय ५, ४०, ४, अथर्व. २०, १२, ७
 कृत्रुः पवस्व वृजिनस्य ९, ९७, ४३
 कृत्रुनीनी नो वरुणो १, ९०, १; साम. २१८; नि. ६, ११
 कृत्रुगिच्छसो वनवत् २, २६, १
 कृत्रुमुक्षय्यायेने ८, २५, २२; नि. १०, १५
 कृत्राविम्रोत आ दृढे ८, ६८, १५
 कृत्रं येमान कृत्रमिन्द्रो ४, २३, १०
 कृत्रं वदुस्तुष्टु २, ११३, ४
 कृत्रं बोधे तमसा वृत्तव ४, ५, ११
 कृत्रं होसम्न कृत्रुदीध्यामाः १०, ६७, १; अथर्व. २०, ९१, ७
 कृत्रयेन क्षिप्र २, २४, ८
 कृत्रं च सम्ये चासीद्वात् १०, १९०, १; तै. आ. १०, १, १३
 कृत्रं चिह्नित्व कृत्रमिन् ५, १२, २
 कृत्रधीतव आ गत ५, ५१, ७
 कृत्रं दिवे सद्गोत्र गुणिक १, १८५, १०
 कृत्रं देवाय कृत्रये ५, १०, १
 कृत्रयुतेन सपत्नेयि ५, ६८, ४; साम. १४६६
 कृत्रस्य गोपा न द्वाभ्य ९, ७३, ८
 कृत्रस्य गोपावधि ५, ६३, १
 कृत्रस्य जिह्वा पवने मधु ९, ७५, २; साम. ७०१
 कृत्रस्य तन्तुविततः ९, ७३, ९
 कृत्रस्य दृढा वरुणानि ४, २३, ९
 कृत्रस्य देवा अनु व्रता १, ६५, ३
 कृत्रस्य पथि वेधा ६, ४४, ८
 कृत्रस्य मेधा कृत्रस्य धीतिः १, ६८, ५
 कृत्रस्य बुध्न उषसामिषस्य ३, ६१, ७
 कृत्रस्य रश्मिमुनयकृत्रमाणा १, १२३, १३
 कृत्रस्य वा केशिना योग्याभि ३, ६, ६
 कृत्रस्य वो रथ्यः वृत् ६, ५१, ९
 कृत्रस्य हि जेनो वावशान १, ७३, ६
 कृत्रस्य हि प्रसितिर्वाः १०, ९२, ४
 कृत्रस्य हि वतनयः १०, ५, ४
 कृत्रस्य हि ह्युक्चः सति ४, २३, ८; नि. ६, १६; १०, ४१
 कृत्रस्य हि सदसो १०, १११, १
 कृत्रायिनी मायिनी १०, ५, ६
 कृत्रायरी दिवो अर्धैरयोध्या ६, ६१, ६

कृत्रावान कृत्रजाता कृत्रावधो ७, ६६, १३
 कृत्रावान यज्ञिय विप्रमुक्त्य ३, २, १३
 कृत्रावान विचलसं ४, ७, ३
 कृत्रावानः प्रनिच्छया २, २४, ७
 कृत्रावानस्तुपायो ८, २३, २
 कृत्रावान मदित १०, १४०, ६; साम. १८०१; वा. य.
 १०, १६१; तै. सं. ४, ७, ७, ३
 कृत्रावाना नि पदतुः ८, २५, ८
 कृत्रावा यस्य गोवृषी ३, ६३, ७
 कृत्रुर्जनिश्रो तस्या २, १३, १
 कृत्रेन कृत्रं वरुणं वावयन्त ५, १५, ७
 कृत्रेन कृत्रं निवतसीठ ४, ३, ९
 कृत्रेन कृत्रमपिहितं ५, ६०, १
 कृत्रेन देवः सतिता शोभायत् ८, ८६, ५
 कृत्रेन देवीरमृता ४, ३, १०
 कृत्रेन मिश्रावरुणा १, २, ८; साम. ८४८
 कृत्रेन वाहुतावृषा १, २३, ५; साम. ७९४
 कृत्रेन हि धमा वृषभविद्युतः ४, ३, १०
 कृत्रेनाग्निं ध्वसस्मिहन्तः ४, ३, ११
 कृत्रे स विप्रदते बुधः ८, २७, १७
 कृत्रुरेण सख्या सचेत् ४, ४८, १०; तै. सं. २, २, १०, ३;
 नि. ६, ४
 कृत्रकसा वो मरुतो ७, ५७, ४
 कृत्रकसोम स्वस्ये ९, ६४, ३०; साम. ६५६
 कृत्रगित्था स मर्त्यः ८, १०६, १; वा. य. ३३, ८७
 कृत्रघसो सुदानवे ६, २, ४; साम. ३६५
 कृत्रधाम स्तोमं सनुधाम १०, १०६, ११
 कृत्रुक्षणं न वतैव ८, ४५, २९
 कृत्रुक्षणाभिद्रमा हुव कृतये १, १११, ४
 कृत्रुक्षणे वाजा ७, ४८, ६
 कृत्रुतो रथिः प्रथमवज्र ४, ३६, ५
 कृत्रुमन्ता वृणा वाजवन्ता ८, ३५, १५
 कृत्रुमुक्षणे रथि ४, ३७, ५
 कृत्रुर्कृत्रुक्षा कृत्रुर्विचलः १०, ९३, ८
 कृत्रुर्कृत्रुभिरभि वः ७, ४८, १; नि. ५, १
 कृत्रुर्देव इन्द्रः शवसान १, ११०, ७
 कृत्रुर्देव रथं नय ९, २१, ६
 कृत्रुर्देवाय सं तिशातु साति १, १११, ५
 कृत्रुर्विम्बा वाज इन्द्रो ४, ३४, १
 कृत्रुर्वाक ईक्षं चारु नाम ३, ५, ६
 कृत्रयो न वृषयश्च ८, ४, १०

अथमं मा समानानां १०, १६६, १
 अथिं नराबंइसः पांचजन्यं १, ११७, ३
 अथिमना य अथिक्कुर १, ११७, १८, साम. ११७६
 अथिने स्तुभ्या विष्णु प्रसातः १, ६६, ४
 अथिर्विमः पुरपता १, ८७, ३; साम. ६७९
 अथिर्हि पूर्वजा अथि ८, ६, ४१
 अथे मंत्रकृतां स्तोत्रेः ९, ११४, १
 अथयो वो मरुतो ५, ५७, ६
 अथस्त्वमिन्द्र धार जातः १०, १४८, २
 अथवा ते पादा म यजिगासी १०, ७३, ३
 एक एवाग्निर्बहुधा ८, ५८, २
 एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयम् ४, ३६, ४
 एकः समुद्रो अरुणः १०, ५, १
 एकः सुपणेः स समुद्रं १०, ११४, ४; ऐ. भा. ३, ६;
 नि. १०, ४६
 एकं चमसं चतुः कुण्डलम् १, १६१, २
 एकं च वो विंशति ७, १८, ११
 एकं तु त्वा सत्यति पांचजन्यं ५, ३२, ११
 एकपात्रो द्विपदो १०, ११७, ८; अथर्व. १३, २, २७; ३, २५
 एकवा प्रतिपाषाणम् ८, ७७, ४; नि. ५, १०
 एकराजस्य भुवनस्य राज्ञि ८, ३७, ३
 एकस्वहृत्स्वविश्वरा १, १६२, १९; वा. य. २५, ४२;
 तै. सं. ४, ६, २, ३
 एकस्मिन्योगे भुरणा समाने ७, ६७, ८
 एकस्य चिन्मे विम्बस्त्वोजः १, १६५, १०
 एकस्या वस्तोरावतं रणाव १, ११६, २१
 एकाचेतस्तरस्वती वदीनां ७, ९५, २
 एको द्वे वसुमती समीची ३, ३०, ११
 एको बहुनामसि मन्मथी १०, ८४, ४; अथर्व. ४, ३१, ४
 एत उ स्वे अवीरशत्रु १, २१, ७
 एत उ स्वे एतयन्ति न्यायतः ७, १०४, २०; अथर्व. ८, ४, २०
 एत उ स्वे प्रत्यहम् १, १९१, ५
 एतं वां स्तोममथिना १०, ३९, १४
 एतं शंसिद्रामसमुद्भवं १०, ९३, ११
 एतं हार्धं धाम वस्य सूरः १, १२२, १२
 एतच्चन त्वो विधिकेवेषाश्च १, १५२, २
 एतच्च इन्द्र बीर्षम् ८, ५४, १
 एतच्चत इन्द्रं कृष्ण उपयं १, १००, १७
 एतच्चत इन्द्रिबं ६, २७, ४
 एतच्चत योजनमथेति १, ८८, ५; नि. ५, ४

एतच्स्वा अमः सवे ४, ३०, ११; नि. ११, ४८
 एतद्देवत बीर्षं ४, ३०, ८
 एतद्देवो अरिर्तमीपि नृणाः ३, ३३, ८
 एतं ते स्तोत्रं तुविजात ५, २, १११; तै. भा. २, ४, ७, ४
 एतं त्वं हरितो दश ९, ३८, ३; साम. ११७९
 एतं त्रितस्व योचनो ९, ३८, २; साम. ११७५
 एतस्य त्वं दश क्षियो ९, १५, ८; साम. ११७३
 एतस्य त्वं दश क्षिपः ९, ६१, ७; साम. १०८१
 एतस्य त्वं मदन्तुं सहसा ९, १०८, ११; साम. ५८१
 एतं नृजन्ति मर्त्यं पवमानं ९, ४६, ६
 एतं नृजन्ति मर्त्यं सुप द्रोणे ९, १५, ७; साम. ११६८
 एतं मे स्तोमं तत्वा १०, ९३, ११
 एतं मे स्तोममूर्ध्वं ५, ६१, १७
 एता अन्न आधुवाणस हृष्टीः ७, ९३, ८
 एता अर्धन्ति हृणां ४, ५८, ५; वा. य. १७, ९३;
 १३, ३८
 एता अर्धन्त्यकक्षा भवन्ती ४, १८, ६
 एता उ त्वा वसतः १, ९२, १; साम. १७५५; नि. १२, ७
 एता उ त्वाः प्रत्यहम् ७, ७८, ३
 एता थिक्स्वो भूमा १, ७०, ६
 एता चीत्वानि ते कृता ८, ७७, २
 एता ते अन्न उचयानि वेधो जुहानि १, ७३, १०
 एता ते अन्न वचयानि वेधोऽयोचन ४, २, २०
 एता ते अग्ने जनिमा ३, १, २०
 एता त्वा ते श्रुत्वानि १०, १३८, ६
 एता थिबं कृणवामा ५, ४५, ६
 एतानि बीरो निष्ठा थिक्ते ७, ५६, ४
 एतानि भद्रा कक्षा १०, ३३, ९
 एतानि वां अथवा १, ११७, १०
 एतानि वामथिना वर्धनानि २, ३९, ८
 एतानि वामथिना बीर्षानि १, ११७, २५
 एतानि सोम पवमानो ९, ७८, ५
 एता नो अग्ने सौमगा ७, ३, १०; ४, १०
 एताम्बग्ने नवति सहसा १०, ९८, ११
 एताम्बग्ने नवतिर्नव १०, ९८, २०
 एताधामोप गायन्त १, ३३, १
 एताधतामिदेवां सुक्लं ८, ७, १५
 एताधतक्ष ईमह इन्द्र ८, ४९, ९
 एताधतक्षो वतो विधाम ८, ५०, ९
 एताध्वो वृषणम् ८, ५, २७
 एताध्वो वृषणम् ५, ७९, १०

पुतावानस्य महिमा १०, ९०, ३; अथर्व. १९, ६, ३;
वा. व. ३१, ३; तै. आ. ३, १२, १

पुता विष्वा चक्रवर्त्त ५, २९, १४

पुता विष्वा चिबुधे ४, ३, १६

पुता विष्वा सवना द्युमा १०, ५०, ६; नि. ५, २५

पुता वो बह्ममुद्यता २, ३१, ७

पुति प्र होता व्रतमस्य १, १४४, १

पुते अद्यप्रमाणावो ९, ६३, ४

पुते अद्यप्रमिन्दवः ९, १२, १; साम. ८३०

पुते त इन्द्र जन्तवो १, ८१, ९; अथर्व. २०, ५६, ६

पुते त्वे आनवो दसंतायाः ७, ७५, ३

पुते त्वे ह्यवगन्ध ८, ४३, ५

पुते पुत्रोर्मिर्विचं ७, ७, ६

पुते भामाभ्यावां ९, ६३, १४

पुते आपन्वीमस्यः १, २१, १

पुते नरः स्वपसो १०, ७६, ८

पुतेनाग्ने मङ्गला १, ३१, १८

पुते पूता विपश्चित् (०) विपा) ९, २२, ३

पुते पूता विपश्चित् (०) सूत्रो) ९, १०१, १२; साम. ११०२

पुते पुष्टानि रोदसो ९, २२, ५

पुते मृष्टा अमत्सो ९, २२, ४

पुते वदन्ति सातव्य १०, ९४, २

पुते वदन्त्याविद्वजा १०, ९४, ३

पुते बाता ह्योराव ९, २२, १

पुते विष्वाणि वार्ता ९, २१, ४

पुते शमीभिः सुग्री १०, ९८, १२

पुते सोमा अति जाणवन्मा ९, ८८, ६

पुते सोमा अमि गवा ९, ८७, ५

पुते सोमा अमि विं ९, ८, १; साम. ११७८

पुते सोमा अद्यन्तः, ६२, २२; साम. १०६१

पुते सोमाः पचमास ९, ६९, ९

पुते सोमास आसो ९, २२, १

पुते सोमास हन्वः ९, ४६, ३

पुते स्तोमा नरो तम ७, १९, १०; अथर्व. २०, ३७, १०

पुतो म्वच सुज्यो १, ४५, ५

पुतोमिन्ध्रं सवा कुर्वं ८, ९५, ७; साम. ३५०; १४०२

पुतो मिन्ध्रं क्षाम सव्यावः ८, २४, १९; अथर्व.
२०, ६५, १

पुतो मिन्ध्रं क्षाममेवायं ८, ८१, ४

पुतो मे गावो म्रस्य १०, २७, २०

पुदं मकरो अमि ५, २६, ९

पुदु मध्वो मद्विभ्रं ८, २४, १६; साम. ३८५; १६८४
अथर्व. २०, ६४, ४

पुमाङ्गुषेण नवमिन्द्रवन्तो १, १०५, १२; नि. ५, ११

पुमा मन्त्रानो जहि द्यु ६, ४४, १७

पुमा बवं पयसा ३, ३३, ४

पुमा विष्वाण्यर्वा आ ९, ६१, ११; साम. ५९४, ६७४;

वा. व. २६, १८

पुमा वो अग्नि नमसो ७, १६, १; साम. ४५, ७४६;

वा. व. १५, ३२; तै. सं. ४, ४, ४; नि. ३, २१

पुम्बुमिन्द्राय सिद्धान ८, २४, १३; साम. ३८६; १५०९

पुम्बो पार्थिवं रविं ९, २९, ६

पुम्ब नो गवि मित्रः ८, ९८, ४; साम. ३९३; १२४७;

अथर्व. २०, ६४, १

पुम्ब वाहि पीतवे ८, ३३, १३

पुम्ब वाहि मस्य ८, १, २३

पुम्ब वाहि हरिभिः ८, ३४, १; साम. ३४८; १८०७

पुम्ब बाभ्रुव नः १, १३०, १; साम. ४५९

पुम्बवाहो वृषति १०, ४४, ३; अथर्व. २०, २४, ३

पुम्ब सागसि रविं १८, १; साम. १२९; अथर्व. २०, ७०, १७;

तै. सं. ३, ४, ११, ३; तै. मा. ३, ५, ७, ३

पुम्बस्व कुक्षा पचते ९, ८०, ३

पुम्बो बहिः सीवतु १०, ३६, ५

पुमिर्बुभिः सुमना १, ५३, ४; अथर्व. २०, २१, ४

पुमिने इन्द्राहिः ७, १८, ४

पुमिर्बुमिन्द्रा त्वागुमिः ४, १६, १९

पुमिनो जडैमेवा ४, १०, ३; साम. १७७; वा. व.

१५, ४६; तै. सं. ४, ४, ४, ७

पुमिर्नव सुमना अग्ने ४, ३, १५

पुमा अममवन्ती १०, ३०, १४

पुमाङ्गुमाग्ने १, ४, ७; अथर्व. २०, ६८, ७

पुमेवं स्रजता १, ९, १; अथर्व. २०, ७६, ८; नि. १, १०

पुमेवं म्रसेवय ६, ४२, १; साम. १४४१

पुर्वो अग्नि वसुधवः ५, २५, ९

पुर्वो अग्निमज्जुर्वहः ५, ६, १०

पुवा कविस्तुषीरवो १०, ६४, १६

पुवाहिं सहस्रं ७, ४२, ६

पुवाहिर्गोवमेभिर्वापा १, ७७, ५

पुवाहिर्गोवः सह १०, ११५, ७

पुवा च त्वं सरम १०, १०८, ९

पुवा मज्जानं सहस्रं ६, १८, ५

पुवा त इन्द्रो कुम्भव्य ९, ७९, ५

एवा त इन्द्रोऽथमहेम २, १२, ७
 एवा तदिन्द्रं इन्दुना १०, १४४, ६
 एवा तमाहुस्त ७, २६, ४
 एवा ता विन्वा चक्रुर्वांसं ६, १७, १३
 एवा ते अग्ने विमदो १०, २०, १०
 एवा ते अग्ने सुमति ५, २७, ३
 एवा ते गृध्रमदाः २, १२, ८
 एवा ते वधामिन्द्र भुजतीनां १०, ८९, १७
 एवा ते हासियोजना १, ६१, १६; अथर्व. २०, ३५, १६
 एवा त्वामिन्द्र वज्रिह्व ४, १९, १
 एवा देव देवताते २, ९७, २७
 एवा देवो इन्द्रो विष्णवे १०, ४९, ११
 एवा न इन्द्रो अभि ९, ९७, ३१
 एवा न इन्द्रं वार्ष्णेय २, ४४, ६; २५, ६
 एवा न इन्द्रो निर्भरय ५, ३३, ७
 एवा न इन्द्रो मधवा ४, १७, २०
 एवा नः सोम परिषिष्यमान आ पवम् ९, ९७, ३६;
 साम. ८६१
 एवा नः सोम परिषिष्यमानो वषां ९, ६८, १०
 एवा नपातो मम तस्य ६, ५०, १५
 एवा न स्पृधः सम ६, २५, ९
 एवा नृलसुप स्तुति ८, २४, ५३; अथर्व. २०, ६६, २
 एवा नृभिर्मिन्द्रः सुश्रवस्था १, १७८, ४
 एवा नो अग्ने अमृतपु २, ९
 एवा नो अग्ने विहवा ७, ४३, ५
 एवा नो अग्ने समिधा १, ९५, ११; ९६, ९
 एवा पतिं द्रोणसाचं १०, ४४, ४; अथर्व. २०, ९४, ४
 एवा पवस्व मदिरा ९, ९७, १५; साम. ८०८
 एवा पाहि प्रजया ६, १७, ३; अथर्व. २०, ८, १; तै. आ. २, ५, ८, ११
 एवा पित्रे विश्वेदेवाय ४, ५०, ६; अथर्व. २०, ८८, ६;
 तै. सं. १, ८, २२, २
 एवा पुनान इन्द्रपुः ९, ६, ९
 एवा पुनानो अयः स्वः ९, ९१, ६
 एवा ऋतेः स्तुतुरवीकृष्यः १०, ६३, १७; ६४, १७
 एवा वज्रो वृषभ २, ३३, १५; तै. आ. २, ८, ६, ९
 एवा महस्तुविजातः १, १९०, ८
 एवा महाहृदिहो १०, १२०, ९; अथर्व. ५, २, ९;
 २०, १०७, ११
 एवा महो अमुर १०, ९९, १२; नि. ५, ३
 एवास्तुताय महे क्षयाय ९, १०९, ३; साम. १३६८

एवा राजेव ऋतुमो ९, ९०, ६
 एवा रात्रिस्तुर्वांसय ८, ९१, २९; साम. ८२५; अथर्व.
 २०, ६०, २
 एवार वृषभा सुते ८, ४५, ३८
 एवा वम्बस्व वरुणं बृहस्पतं ८, ४१, २; तै. आ. २, ५, ८, ४
 एवा वसिष्ठ इन्द्रो ७, २६, ५
 एवा वस्वः इन्द्रः सव्यः ४, २१, १०
 एवा वामङ्क ऊतवे (०) इन्द्राग्नी ८, ३८, ९
 एवा वामङ्क ऊतवे (०) नासत्या १, ४२, ६
 एवा रात्र्य मधवाना वृषं ४, २८, ५
 एवा हि ते विमृतय १, ८, ९; अथर्व. २०, ६०, ५; ७१, ५
 एवा हि ते वा सवना १, १७१, ८
 एवा हि स्वास्तुता वातवन्त ५, ३२, १२
 एवा हि मां तवसं वधेवन्ति १०, २८, ६
 एवा हि मां तवसं अजुः १०, २८, ७
 एवा ह्यसि वीरयुः ८, ९२, २८; साम. २३२; ८२४;
 अथर्व. २०, ६०, १
 एवा ह्यस्य काम्या १, ८, १०; अथर्व. १०, ६०, ६; ७१, ६
 एवा ह्यस्य सुमृता १, ८, ८; अथर्व. १, ६०, ४; ७१, ४
 एवेदिन्द्रं वृषणं ७, २३, ६; अथर्व. २, १२, ६; आ. व.
 २०, ५४
 एवेदिन्द्रः सुते अस्त्रावि ६, ३३, १०
 एवेदिन्द्रः सुहव ६, २९, ६
 एवेदिन्द्राय वृषसाय ४, १६, २०
 एवेदेते प्रति मा १, १६५, १२
 एवेदेव तुषिह्विः ८, २, ३१
 एवेदेवा पुरुषमा रसोकं १, १२४, ६
 एवेद्यते युवतयो नमन्त १०, ३०, ६
 एवेन सद्यः पवेति १, १८८, ३
 एवेन्द्राग्निभ्यामहावि ५, ८६, ६
 एवेन्द्राग्निभ्यां विपुत्रन् ८, ४०, १२
 एवेन्द्राग्नी पविषाता १, १०८, १३
 एवेन्दु कं सिधुमेभिः ७, ३३, ३
 एवेवापागारे १०, ४४, ७; अथर्व. २०, १४, ७
 एव इन्द्राय वाववे ९, २७, २; साम. २८७
 एव उ स्व पुरुषतो ९, ३, १०; साम. १६५
 एव उ स्व हृषारथो ९, ३८, १; साम. २७४
 एव एतानि चक्रामिन्द्रो ८, २, ३४
 एव कश्चिभिस्तुतः ९, २७, १; साम. १२६
 एव क्षेति रयवीतिः ५, ६१, १९
 एव गम्बुरकद्व ९, २७, ४; साम. १२९

एष प्रायेव जतिता ५, ३६, ४
 एष क्तागः पुरो १, १६२, ३; वा. व. १५, २६; छ. मं.
 ४, ६, ८, १
 एष सुष्ठो अमिष्टुतः ९, ६७, २०
 एष ते देव जेता ५, ५०, ५
 एष दिवं वि धावति ९, ३, ७; साम. १२६२
 एष दिवं स्वायसत् ९, ३, ८; साम. १२०३
 एष देवः शुभायते ९, २८, ३; साम. १२८२
 एष देवो अमर्त्यः ९, ३, १; साम. १२५६
 एष देवो रथयति ९, ३, ५; साम. १२५९; नि. ६, २८
 एष देवो विष्णुभिः ९, ३, ३; साम. १२६०
 एष देवो विषा कृतो २, ३, २; साम. १२६१
 एष इन्द्रो वृषभो ६, ४१, ३
 एष बिषा वायव्या ९, १५, १; साम. १२६६
 एष नृभिर्वि नीयते ९, २७, ३; साम. १२८८
 एष पवित्र अक्षरम् ९, १८, २; साम. १२८१
 एष पुनातो मधुमौ ९, ११०, ११
 एष पुनः चिदायने ९, १५, २; साम. १२६७
 एष म कांश मधुमौ ९, ७७, १; साम. ५५६
 एष प्रलेन जम्भना ९, १, ९; साम. ७५८; १२६४
 एष प्रलेन मम्भना ९, ४२, १; साम. ७५९
 एष प्रलेन वयसा ९, ७७, ४७
 एष म पूर्वाय १, ५६, १
 एष रुक्मिभिरियते ९, १५, ५; साम. १२७०
 एष बलुमि पिबुना ९, १५, ६; साम. १२७२
 एष व स्तोमो मरुत ह्यं १, १६५, १५; १६६, १५;
 १६७, ११; १६८, १०
 एष वः स्तोमो मरुतो नमस्तान् १, १७१, १
 एष वां स्तोमो अभिनावकारि १, १८४, ५
 एष बाजी हितो नृभिः ९, २८, १; साम. १२८०
 एष वां देवावस्थिता ९, १५, ९
 एष विप्रैरभिष्टुतो २, ३, ६; साम. १२५७
 एष विश्वविषयते ९, ९७, ५६
 एष विश्वानि वायो ९, ३, ४; साम. १२५८
 एष वृषा कनिकद्व ९, २८, ४; साम. १२८३
 एष वृषा वृषमतः ९, ६१, ११
 एष शुष्मवदायवः ९, २८, ६; साम. १२९१
 एष शुष्मसिष्यवत् ९, २७, ६ साम. १२९०
 एष श्रुगणि सोपुवत् ९, १५, ४; साम. १२७१
 एष सुवानः परि सोमः ९, ८७, ७
 एष सुवैमरोषवत् ९, २८, ५; साम. १२८४

एष सुयेंग हायने ९, २७, ५; साम. १२८५
 एष सोमा अवि स्ववि ९, ६६, २९
 एष स्तोम इन्द्र नृष्य १, १७३, १३
 एष स्तोमो आचिकद्व ७, २०, ९
 एष स्तोमो मह उमाय ७, २४, ५; पृ. आ. १, २१
 एष स्तोमो मारुतं दायो अरु ५, ४२, १५
 एष स्तोमो वरुण मित्र ७, ६४, ५; ६५, ५
 एष स्व कारुजरेत ७, ६८, ९
 एष स्व ते तम्बो २, ३६, ५; अथर्व. ६०, ६७, ६
 एष स्व ते पवन ९, ९७, ४६
 एष स्व ते मधुमौ ९, ८७, ४; साम. ५३१
 एष स्व धारया सुनो ९, १०८, ५; साम. ५८४
 एष स्व परि विरुते ९, ६२, १३
 एष स्व पीतवे सुनो २, ३८, ६; साम. १२७८
 एष स्व मातुर्दियानि ४, ४५, १
 एष स्व मघो रमो ९, ३८, ५; साम. १२७७
 एष स्व मातुर्दियानि ९, ३८, ४; साम. १२७६
 एष स्व मित्रावस्था नृष्याः ७, ६०, २
 एष स्व वां पूर्वगस्वेव सकव ७, ६७, ७
 एष स्व सोमः पवते ९, ८४, ४
 एष स्व सोमो मर्तिभिः ९, ९६, १५
 एष हितो वि नीयते ९, १५, ३; साम. १२६२
 एषा गोभिररुगभिः ५, ८०, ३
 एषा जनं दशता बोधयन्ती ५, ८०, २
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यद्वि उवोतिः १, १२४, ३
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यद्वि व्युचरन्ती १, ११३, ७
 एषा नेत्री राधमः ७, ७६, ७
 एषा प्रतीची दुहिता ५, ८०, ६
 एषा वयो परमाद्वन्तः ९, ८७, ८
 एषागुक्त परावतः १, ४८, ७
 एषा येनी अवति ५, ८०, ४
 एषा शुभ्रा न तम्बो ५, ८०, ५
 एषा स्वा नवमायुर्दवाना ७, ८०, २
 एषा स्वा नो दुहिता दिवोजाः ६, ६५, १
 एषा स्वा पुत्राना ७, ७५, ४
 एषा स्वा वो मरुतोऽनुभर्त्री १, ८८, ६
 एषो उषा अपरयो १, ४६, १; साम. १७८८ १७९८
 एह गमन्वृषवः सोम १०, १०८, ८
 एह देवा मयोभुना १, ९२, १८; साम. १७३५
 एह वां मुषितत्सवो ८, ५, ३३

एह इति ब्रह्मयुजा ८, २, २७; साम. १६५८
 एहि मेहि अयो विभीवि ८, ६४, ४
 एहि मजुर्देवतुः १०, ५१, ५
 एहि वां विभुषो ६, ५५, १; नि. ५, ९
 एहि स्तोमो अमि स्त्राभिः १, १०, ४
 एह्यन इह होना नि. ७, ७, २
 एह्यु पु मनाणि ६, १६, १६; साम. ७:७०५; वा. व. २६, १३
 ऐच्छाम एवा बहुधा १०, ५१, ३;
 ऐताग्रयेषु तस्थुषः ५, ५३, २
 ऐतु एषा रविर्मगः ८, ३१, ११
 ऐभिरग्ने दुषो गिरो १, १४, १
 ऐभिरग्ने सरथं ३, ६, २; अथर्व. २०, १३, ४
 ऐभिर्देवै हृष्या वाँत्यानि १०, ५५, ७; साम. १७८४
 ऐषु चाकम्पि प्ररुह्यत १०, १४७, ३
 ऐषु चेतद् वृष्यवती ८, ६८, १८
 ऐषु छावाएयिमी १०, ९३, १०
 ऐषु धा वीरवधसः ५, ७९, ६
 ओकिवासा सुते लकी ६, ५९, ३
 ओ वित्तकाव सख्या १९, १०, १; साम. ३४०;
 अथर्व. १८, १, १
 ओजस्तत्त्व तिष्ठिषे ८, ६, ५; साम. १८२; १६५३; अथर्व.
 २०, १०७, २
 ओजिहं ते मध्यतो ३, ११, ५; ते. प्रा. ३. ६, ७, २
 ओ त्वमह्म आ रथं ८, २२, १
 ओ त्वे नर इन्द्र मृतये १, १०४, २
 ओमानमायो माम्भी ६, ५०, ७
 ओमासश्चर्षणीष्टो १, ३, ७; ऐ. आ. १. ४; वा. व.
 ७, ३३; ते. सं. १, ४, १६, १; नि. १२, ४०
 ओर्बद्रा अमलो १०, १२७, २
 ओ क्षुष्टिर्विष्ट्या ७, ४०, १
 ओषधयः सं वदन्ते १०, ९७, २२; वा. व. १२, ९६;
 ते. सं. ४, २, ६, ५
 ओषधीः प्रति मोदन्ते १०, ९७, ३; वा. व. १२, ७७;
 ते. सं. ४, २, ६, १
 ओषधीरिति मातरः १०, ९७, ४; वा. व. १२, ७८; ते. सं.
 ४, २, ६, १; नि. ६, ३
 ओषधिमृषिमीमहं १०, ११९, १०
 ओ पु वृष्टिराधसो ७, ५९, ७
 ओ पु म वाहि वाजेभिः ८, २, १९; साम. २२७
 ओ पु कृष्णः प्रवज्ज्वल ८, ७, ३३

ओ पु स्वसारः कारवे शृणोत ३, ३३, ९
 ओ पु ओ अग्ने शृणुहि त्वं १, १३९, ७
 ओहायिव मध्याक्षं वदन्ता २, ३९, ६
 ओ सुद्युत इन्द्र वाहि १, १७७, ५
 औष्ण्यला रात्री परितक्मया ५, ३०, १४
 आवेशृगुवचक्षुषि ८, १०२, ४; साम. १८; ते. सं.
 ३, १, ११, ८
 क इमं वो निष्यञ्ज चिकेत १, ९५, ४
 क इमं दशभिर्मम ४, २४, १०
 क ई देव सुते सखा ८, ३३, ७; साम. २९७; १६९६;
 अथर्व. २०, ५३, १; ५७, ११
 क ई रवका वरः समीलाः ७, ५६, १; साम. ४३३
 क ई स्तवरकः वृणाको यज्ञाने ६, ४७, १५
 क ईषते तुभ्यते १, ८४, १७; नि. १४, २६
 क उ नु ते महिमानः समस्ता १०, ५४, ३
 क उ अवाकतमो यज्ञियानां ४, ४३, १
 क वायः क इ राक्षस्यः कः ५, ७७, ३
 कः कुमारमजनवत् १०, १३५, ५
 कः सिवद् वृक्षो मिष्ठिनी मध्वं १, १८२, ७
 ककर्वे वृषभो युक्त आसीत् १०, १०२, ६
 ककुहः सोम्यो रस ९, ६७, ८
 ककुहं चित्रा कवे ८, ४५, १४
 कंकतो न कङ्कतो १, १९१, १
 कण्वा इन्द्रं वदन्त ८, ६, ३; साम. १३०८; अथर्व.
 २०, १३८, ३
 कण्वा इव शृगवः स्यां इव ८, ३, १६; साम. १३६३;
 अथर्व. २०, १८, २; ५९, २
 कण्वास इन्द्र ते मति ८, ६, ३१
 कण्वेभिर्युष्ण्या वपत् ८, ३३, ३; ८६६; अथर्व. २०, ५२, ३;
 ५७, १६
 कतरा एवां कतरा पराधोः १, १८५, १; नि. ३, २२
 कल्यण्यः कति सुर्धामः १०, ८८, १८
 कथा कदम्बा वपसो ४, २३, ५
 कथा कविस्तुवीरबाष्कया १०, ६४, ४
 कथा त एतद्दशमा चिकेतं १०, २८, ५
 कथा ते अग्ने सुचवन्त आधोः १, १४७, १
 कथा दाशेम नमसा सुवाज्ज्व ५, ४१, १६
 कथा दाशेमाग्ने १, ७७, १
 कथा देवानां कतमस्थ वाम १०, ६४, १
 कथा नूनं वां विमना उपलव्य ८, ८६, २

कथा महामनुष्यकस्य होतुः ४, २३, १
 कथामहे दुष्टि अराय पुण्ये ४, ३, ७
 कथामहे कृत्रिमाय प्रथम ५, ४१, ११
 कथा राधाया मन्वाय १, ४१, ७
 कथा शार्ङ्ग्य मस्तानुताय ४, ३, ८
 कथा शूलोति ह्यमानमिन्द्र ४, २३, ३
 कथा सबायः शशमानो अस्य ४, २३, ४
 कथा ह तहृणाय स्वमग्ने ४, ३, ५
 कथो नु ते परिचराणि विद्वान् ५, २९, १३
 कदस्थिचमत् सुरवः ८, ९४, ७
 कदा क्षत्रत्रिंशं नरं १, २५, ५
 कदा गच्छाथ मरुतः ८, ७, ३०
 कदा चन प्रयुच्यन्ते ८, ५२, ७; वा. य. ८, ३; ते. सं. १, ४, २१, १
 कदा चन क्षरीरसि ८, ५१, ७; साम. ३००; वा. य. ३, ३४; ८, २; ते. सं. १, ४, २२, १; ५, ६, ४
 कदा त इन्द्र सिंहेन ८, १३, २२
 कदा बुधवर्षक्षयाणि ज्ञा ६, ३५, १
 कदा मत्तैराधसं १, ८४, ८; साम. १३४३; अथर्व. २०, ६३, ५; नि. ५, १७
 कदा बलो शोभं हवतः १०, १०५, १; साम. २९८; नि. ५, १२
 कदा वां लोभ्यो विभन् ८, ५, २२
 कदा सुतुः पितरं जात इच्छात् १०, ९५, १२
 कश्चिन्ना नैः पात्रं देवयतो १, १२१, १
 कद्रु पुत्रमिन्द्र स्वावतो नृन् १०, २०, ४; अथर्व. २०, ७६, ४
 कद्रु मिथाय धात्रे मनामहे ५, ४८, १; नि. ५, ५
 कद्रु मेधा विषां रवीणां १, १८१, १
 कद्रु स्तुवंतं ज्ञानयन्त देवता ८, ३, १४; अथर्व. २०, ५०, २
 कद्रु न्यास्याकृतं ८, ६६, ९; अथर्व. २०, ९७, ३
 कद्रु महीरुहा अस्य तविषीः ८, ६६, १०; नि. ६, २६
 कद्रु नूनं कथमियः पिला १, १८, १
 कद्रु नूनं कथमियो वद् ८, ७, ३१
 कश्चिन्नासु वृषसामो अग्ने ४, ३, ६
 कद्रुमाय प्रचेतसे १, ४३, १; ते. आ. १०, १७, १
 कद्रु जलस्य धर्णीसि १, १०५, ६
 कद्रो जल महानां ८, १४, ८
 कश्चिद्रुद्रवपुत्रं मनुवाणः २, ४१, १; नि. ९, ४
 कश्चिद्रुद्रकले गोमिरास्य ९, ८५, ५
 कश्चिद्रुद्रपु पन्थासुतस्य १, ९७, ३२
 कश्चिद्रुद्रति इतिरा लुपमानः ९, ९५, १; साम. ५३०

कमीनकेव विद्वधे ४, ३२, २३; नि. ४, १५
 कं ते दाता असन्नत ८, ६४, ९
 कक्ष्म्यो जलमीनां ८, ३, १३; अथर्व. २०, ५०, १
 कं नक्षत्रमिष्यसि १०, ९९, १
 कन्धा ह्य वहुषु मे तथा उ ४, ५८, ९; वा. य. १७, ९७
 कन्धा नारवायनी ८, ९१, १
 कन्धेय तन्वा नारवाणां १, १२२, १०
 कष्टकः कष्टयुग्मधातन १०, १०१, ११; अथर्व. २०, १२७, २
 कस्तु चिद्रस्य सेनवासः ८, ७२, ७; ते. सं. २, ६, १६, २
 कमेनं त्वं युवने कुमारं ५, २, ६
 कया तत्पुण्ये शायया दाचिष्ठ ४, २०, ९
 कया ते अग्ने अक्षिः ८, ८४, ४; साम. १५४९
 कया एवं न उज्यामि ८, ९३, १०; साम. १५८३; वा. य. ३६, ७
 कया नक्षत्र आ मवदति ४, ३१, १; साम. १६९; ६८७; अथर्व. २०, १२४, १; वा. य. २७, ३९; ३६, ४; ते. सं. ४, २, ११, २; ते. आ. ४, ४२, २
 कया नो अन्न मृतयन्मृतेन ५, १२, ३
 कया नो अन्नं वि वसः ७, ८, ३
 कया क्षुभा सवयसः १, १६५, १
 कर्म लोचने भव १, १८७, १०
 कर्णगुह्या मधवा सौरदेव्यः ८, ७०, १५
 कश्चिन्नादिन्द्र यजत्रसि ६, ३५, ३
 कश्चिन्नादिन्द्र यन्मृभिन्नु ६, ३५, २
 कश्चिन्नासा त इन्द्र चेत्सासत् १०, ८७, १४
 कश्चिं क्षासायुः कवचो वृक्षा ४, २, १२
 कश्चिः कश्चिवा विषि रूपमाय १०, १२४, ७
 कश्चिं केतुं धार्तिं भातुमसे ७, ६, २
 कश्चिमिश्रयुप स्तुति १, १२, ७; साम. ३२
 कश्चिमिष प्रचेतसं ८, ८४, २; साम. १२४५
 कश्चिं सूत्रित मयं ९, ६३, २०
 कश्चिन् विष्णुम् ४, १६, ३; अथर्व. २०, ७७, २
 कश्चिन्नुचक्रा अभि वीमचह ३, ५४, ६
 कश्चिर्वचसा पर्वयि ९, ८२, २; साम. १३१८
 कवी नो मित्रावरुणा १, २, ९; साम. ८४९
 कश्चिन्नुदा योमं १०, ११४, ९
 कस्त उषः कश्चिमिषे १, ३०, २०
 कस्तमिन्द्र स्वायुं ७, ३२, १४; साम. २८०; १६८२
 कस्ते जामिर्जनां १, ७५, ३; साम. १५३५
 कस्ते मद्र इन्द्र रम्भो १०, २९, ३; अथर्व. २०, ७६, ३
 कस्ते मानवं विचवामपिन्न ४, १८, १२

कस्या सत्यो मदानां ४, ३१, २; साम. ६८३; अथर्व. २०, १२४, २; वा. व. २७, ४०; ३६, ५; तै. आ. ४, ४२, ३

कस्या अथ सुजानाय ५, ५३, १२

कस्य नूनं कतमस्वाभ्यानां १, २४, १

कस्य नूनं परीगमो ८, ८४, ७; साम. ३४

कस्य बह्माणि जुजुषुषुवा १, १६५, २

कस्य वृषा सुते सचा ८, ९३, २०; तै. आ. २, ४, ५, १; ७, १३, १

कस्य स्त्रिसवनं वृषा ८, ६४, ८

का त उपतिमनसो १, ७६, १

का ते अस्तरंकृतिः स्रुक् ७, २९, ३

का मयादा वयुना कद्द वामं ४, ५, १३

कामस्तद्वत् समवर्ततापि १०, १२९, ४; तै. आ. २, ४, १, २०; ८, ९, ४; तै. आ. १, २३, १

कायमानो बनास्वां ३, ९, २; साम. ५३; नि. ४, १४

का राधकोत्राश्विना १, १२०, १

कास्वहं तयोऽभिषक् ९, ११२, ३; नि. ६, ६

का वां जुषुषमातिः कवानः ४, ४३, ४

काश्वेऽभिराश्व्या ७, ६६, १७

कासीत्यमा प्रतिमा १०, १३०, ३

का सुवृतिः शवसः सुवृमित्रः ४, २४, १

किं स क्वक् कृणवद्य सहकं ४, १८, ४

किं सुबाहो स्त्रगुरे १०, ८३, ८; अथर्व. २०, १२६, ८

किं स्विदासीद्विष्टानमारंभ १०, ८१, २; वा. य. १७, १८; तै. सं. ४, ६, ४

किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस (०) मनीषिणो १०, ८१, ४;

वा. य. १७, २०; तै. सं. ४, ६, ५; तै. आ. २, ८, ९, ६

किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस (०) संतत्याने १०, ३१, ७

किं स्विद्वो राजा जगृहे १०, १२, ५; अथर्व. १८, १, ३३

किं वासो यद्विजियुनं ५, ८५, ८; तै. सं. ३, ४, ११, ६

किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावः ३, ५३, १४; नि. ६, ३२

किं तेनेषु त्वज एनमकथं १०, ७९, ६

किं न हन्त्र जिघांसि १, १७०, २

किं नो अस्त्र द्रविणं कद्द रत्नं ४, ५, १२

किं नो भ्रातरगस्थ १, ७७०, ३

किंमग त्वा ब्रह्मणः सोम ६, ५२, ३

किंमग त्वा सचवन्मोत्रमाहुः १०, ४२, ३; अथर्व. २०, ८९, ३

किमङ्ग रभ्रचोदनः ८, ८०, ३

किमङ्ग दृक्का कृणुषः १, १८२, ३

किमग्ने पर्यायिनं ८, ८, ८

किमयं त्वां वृषाकपिः १०, ८६, ३; अथर्व. २०, १२६, ३

किमस्य सद्द किमस्य ६, २७, १

किमाग आस वरुण उषेष्ट ७, ८६, ४

किमादुमन्त्रं सत्यं सकिम्बः ४, २३, ६

किमादुताति वृत्रहन् ४, ३०, ७

किमिच्छती सरमा मेदमान १०, १०८, १; नि. ११, २५

किमित्ते विष्णो परि चक्षवं श्रूय ७, १००, ६; साम. १६२५;

तै. सं. २, २, १२, ५; नि. ५, ८

किमिदं वां पुराणवत् ८, ७३, ११

किमु अष्टः किं यविष्ठान आ १, १६१, १

किमु विवृक्षी निविदो ४, १८, ७

किमु तु वाः कृणवामा २, २९, ३

किमेता वाचा कृणवा तवाहं १०, २५, २; वात. आ. ११, ५, १, ७

किं भ्रातासचद्वामं भवाति १०, १०, ११; अथर्व. १८, १, १२

किमयः विष्टमस एष आस ४, ३५, ४

किमली बोधा सर्वतो वधुषो १०, २७, १२

किमस्तिदिन्द्रो अन्धो ४, १७, १२

किमात्वा वत्समया भवाति १, ११३, २०

कीदृक्किन्द्रः सरमे का इसीका १०, १०८, ३

कीरिजिदि त्वामसं सुहाव ७, २१, ८

कुतस्त्वमिन्द्र माहिनः १, १६५, ३; वा. व. ३३, २७

कुत्राधिवास्य समुतो ५, ७, २; तै. सं. २, १, ११, ३

कुत्सा एते हयंवाय श्रूयं ७, २५, ५

कुत्साय कृण्वमस्तुवं निवर्ही ४, १६, १२

कुमारं माता युवतिः समुक्थं ५, २, १

कुमारश्चित्पितरं २, ३३, १२

कुवन्नवमाहुणि १०, ३३, ४

कुमंस्त आनुजरं वष्टो १०, ५१, ७

कुविष्कककुविष्कार ८, ९१, ४

कुवित्स देवीः समयो गवो ४, ५४, ४

कुवित्सस्य प्र हि ब्रजं ६, ४५, २४; साम. १६६८; अथर्व.

२०, ७८, ३

कुविश्वो नो गविष्टये ८, ७५, ११; साम. १६४९; तै. सं.

२, ६, १, ३

कुविद्वह नमसा वे वृषासः ७, ९१, १

कुविद्वह प्रति यथा विद्वस्व १०, ६४, १३

कुविद्वह यवमन्तो वर्धयिष १०, १३१, २; अथर्व. २०, १२५, २;

वा. य. १०, ३२, १९, ६; २३, ३८; तै. सं.

१, ८, १, १, ५, २, ११, २; तै. आ. २, ६, १, ३

कुविद् वृषवन्मनीष्यः २, १९, ५

कुविचो अग्निहवस्य १, १४३, ६
 कुविष्मा गोपां करते जलस्य ३, ४३, ५
 कुर्वन्मस्तद्वर्णीत् १, १९१, १६
 कुड त्या कुड न भूता ५, ७४, २
 कुड वाग्ना सुष्टि काम्यम् १, ११७, १७
 कुड भुत इन्द्रः कस्मिन्वा १०, २२, १
 कुड स्वः कुड जग्मधुः ८, ७३, ४
 कुड सिन्धोवा कुड वस्तेनधि १०, ४०, २; नि. ३, १५
 कृषिपञ्चमते सनयासु नवयः १०, ४८, ५
 कृषो देवातध्विनाद्या ५, ७४, १
 कृणुव पात्रः प्रमिति न प्रवर्षी ४, ४, १; वा. य. १३, २;
 तै. सं. १, २, १४, १; नि. ६, १२
 कृणोत धूमं वृषणं ३, २९, ९
 कृणोत्यस्मै वरिषो य इष्टा ५, २४, ६
 कृण्वंनो वरिषो गवे ९, ६४, ३; भा. ८३०
 कृतं विधि व्मा कृनेमि ह्व. ४, १०, ७
 कृतं न कर्तुं वि चिकीर्षि देवने १०, ४३, ५; अथर्व.
 २०, १७, ५; नि. ५, २०
 कृतं नो वरं विवधेष चक्रे ७, ८४, ३
 कृतान्तिद्वय कर्ता ९, ७७, ७
 कृते विद्वत् प्रकृतो रणम ७, ५७, ५
 कृषि रत्नं यजमानाव ७, १६, ६
 कृषि रत्नं सुयमितः ३, १८, ५
 कृषी नो अहयो देव १०, ९३, ९
 कृषिस्त्राक १०, ११७, ७
 कृष्णः क्षेतीःरुषो १०, २०, ९
 कृष्णं न एम कृतः ४, ७, ९
 कृष्णं निधानं हरवः सुपर्णा १, १६४, ४७; अथर्व. ६, २२, १;
 ९, १०, २२; १३, ३, १; तै. सं. ३, १, ११, ४; नि. ७, २४
 कृष्णपृती वेधिते अस्य १, १४०, ३
 कृष्णां वदेनीमसि १०, ३, २; साम. १५४७
 कृष्णा वद्वीष्वस्मीषु सोदत १०, ६१, ४
 कृष्णा रजोसि पस्तुतः ८, ४३, ६
 केतुं वज्राणां विवधस्व साधनं ३, ३, ३
 केतुं कृषवन्दिबस्परि ९, ६४, ८; साम. ९५९
 केतुं कृषवन्दिबस्परि १, ६१, ३; साम. १४७०; अथर्व. २०, २६, ६;
 ४७, ११, ६९, ११; वा. य. १९, ३७; तै. सं.
 ७, ४, २०, १; तै. आ. ३, ९, ४, ३
 के ते अग्ने पिपदे ५, ११, ४
 के ते नर इन्द्र १०, ५०, ३
 केतेन शर्मन्मन्त्रते ८, ६०, १८

के मे सर्वकं वि यवन्त ५, २, ५
 केडप्राप्ति केती १०, १३६, १; नि. १०, २६
 के ह्य नरः अष्टमया ५, ६१, १
 को अग्निमीष्टे हविषा १, ८४, १८; नि. १४, २७
 को अद्वा वेद क इह प्र वोचन कत १०, १२९, ६; तै. आ.
 २, ८, ९, ५
 को अद्वा वेद क इह प्र वोचनो ३, ५४, ५
 को अल नर्षो देवकामः ४, २५, १
 को अल युष्टं १, ८४, १३; साम. ३४१, अथर्व. १८, १, ६;
 तै. य. ४, २, ११, ३; नि. १४, २५
 को अस्य वीरः गृध्रमादमय ४, २३, २
 को अस्य वेद प्रथमस्याङ्गः १०, १०, ६; अथर्व. १८, १, ७
 को अस्य शुष्टं नविवी ५, ३२, ९
 को दृष्टो प्रथमं १, १६४, ४; अथर्व. ९, ९, ४
 को देवयन्मन्त्रत १, ४०, ७
 को देवानामगो अथा ४, २५, ३
 को नानाम लवका ४, २५, २
 को नृ सर्वा अमिधितः ८, ४५, ३७; तै. आ. १, ३, १, नि. ४, ०
 को नृ वा मित्रावरुणावृतायन ५, ४१, १
 को नृ वा मित्रास्तुनी ५, ६७, ५
 को नृत्र मरुतो १, १६५, १३
 को मा नृर्ग कतमः १०, ५१, २
 को मृच्छाणि कतम ४, ४३, ७
 को व स्तोमं राधति १०, ६३, ६
 को वक्षाना वसवः ४, ५५, १
 को वां दागस्तुमते १, १५८, ७
 को वामद्या पुकुरां ५, ७४, ७
 को वामद्या करते ४, ४४, ३; अथर्व. २०, १४३, ३
 को वेध क्षानमेपां ५, ५३, १
 को वेध नृमेपां ५, ६१, १४
 को बोऽस्तमंस्त १, १६८, ५
 को वो महात्ति महता ५, ५९, ४
 को वो वर्धित आ नरो १, ३७, ६
 कनुमावा जगिता १०, १००, ११
 कस्तुमन्ति कृतवो १०, ६४, २
 कस्तुमन्ति क्षितयो ४, २४, ४
 कस्तव इन्द्र्यसुदरं ८, ७८, ७
 कस्तवः समह दीमता ७, ८९, ३
 कत्या दक्षस्व लक्ष्मो ३, २, ३
 कत्या दक्षस्व रव्यं ९, १६, २
 कत्या वा अस्तु मेघः ६, १६, २६; तै. आ. २, ४, ६, २

कृत्वा सार्धं अनुत्पन्नं १, ८१, ४; साम. ४२३
 कृत्वा यदस्य तविधीषु १, १२८, ५
 कृत्वा कुक्कमिरक्षमिः १, १०२, ८
 कृत्वा हि श्रोणे अयस्ये ६, २, ८
 कृत्वे दक्षाय नः कवे १, १००, ५
 कृत्वाद्मसि प्र हिणोमि १०, १६, ९; अथर्व. १२, २, ८;
 वा. न. ३५, १९
 कृष्णा रुद्रा सक्तो १०, ९२, २
 कृष्णा रुक्मिण्यसि १, ५८, ३
 कृष्णा सिद्धिर्महीना ९, १०२, १; साम. ५७०, १०१३
 क्रीकं वः सर्षो १, ३७, १; तै. सं. ४, ३, १३, ६; मि. ७, २
 क्रीकंस्वस्य सुनता ८, १३, ८
 क्रीकंशो रश्म ५, १९, ५
 क्रीकर्मन्त्रो ९, २०, ७; साम. ९७४
 कृत्वा त्वानि नौ सक्त्या ७, ८८, ५
 कृत्वा त्वा वल्गु पुङ्गुलाय ६, ६३, १
 कृत्वा श्री चक्रा मिषुतो १, ३४, ९
 कृत्वा नूनं सुदानवो ८, ७, २०
 कृत्वा नूनं कर्हो अर्थ १, ३८, २
 कृत्वा वः सुक्ता मन्त्राणि १, ३८, ३
 कृत्वा बोऽन्वाः कृत्वा भीक्षाः ५, ६१, २
 कृत्वा स्व ते रुद्र सृकवाङ् १, ३३, ७
 कृत्वा स्व वीरः को अपरवद् ५, ३०, १
 कृत्वा स्व वृषभे युवा ८, ६४, ७; साम. १४२
 कृत्वा स्वा नो मक्तः १, १६५, ६; तै. ब्रा. २, ८, ३, ५
 कृत्वा सिद्धय कलमास्त्वानि १०, ४०, १४
 कृत्वा सिद्धय रक्तो मरुः १, १६८, ६
 कृत्वा सिद्धासां कलमा युवाजी ४, ५१, ६
 कृत्वा स्व कवेदसि ८, १, ७; साम. २७१
 क्षुत्वं मिन्वत्सुत ८, ३५, १७
 क्षत्राय त्वं अयस्ये १, ११३, ६
 क्षत्राय त्वमवसि ८, ३७, ६
 क्षत्र उरख दीविहि ८, १५, ८
 क्षपो राजसुत १, ७९, १; साम. १५६३; वा. न. १५, ३७;
 तै. सं. ४, ४, ४, ५
 क्षिप्रं त्वमक्षिप्रं ४, १७, १३
 क्षिति क्षेममिः साधुमिः ८, ८४, ९
 क्षेममिष वि मङ्गः १, ११०, ५
 क्षेमस्य दणिना वर्ष ४, ५७, १; तै. सं. १, १, १४, २;
 मि. १०, १५

क्षेमस्य पते मधुमन् ४, ५७, २; तै. सं. १, १, १४, ३;
 मि. १०, १६
 क्षेमादपश्यं सनुतः ५, २, ४
 क्षेमस्य च मयुजस्य ८, ३७, ५
 क्षेमो न साधुः १, ६७, २
 स्त्रे रयस्य क्षेऽमसः ८, ९१, ७; अथर्व. १४, १, ४१
 गच्छतं वाङ्मनो युवं ८, ८५, ६
 गजानां त्वा गजपतिं २, २३, १; तै. सं. २, ३, १४, ३
 गता नो वक्षं वक्षिमाः ५, ८७, ९
 गन्तारा हि त्योऽयस्ये १, १७, २
 गन्तेवागित सचनो इमिन्वो ६, २३, ४
 गन्धर्वं इत्या पदमस्य रक्षति ९, ८३, ४
 गमद्वाजं वाजयस्मिन् मयं ७, ३२, ११
 गमद्वाजं वसुम्बा हि तसिचं १०, ४४, ५; अथर्व. २०, ९४, ५
 गंभीरं तदधीरिष ३, ४५, ३; साम. १७२०
 गंभीरेण न उरुणामग्निमेवः ६, २४, ९
 गवस्कानो अमीवहा १, ९१, १२; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गर्भं चेहि सिनीवाहि १०, १८४, ३; अथर्व. ५, २५, ३;
 सत. भा. १४, ९, ४, २०
 गर्भं तु नौ जनिता त्वंप्री कः १०, १०, ५; अथर्व. १८, १, ५
 गर्भं तु सं नग्नेषाममेव ४, २७, १; तै. भा. २, २४
 गर्भं मातुः विमुषित्वा ६, १६, ३५; साम. १३९७
 गर्भं बोधामद्वेषुर्वेत्समासनि १०, ५३, ११
 गर्भो यज्ञस्व देवतुः ८, १२, ११
 गर्भो वो अर्षा गर्भः १, ७०, ३
 गवामिष शिषसे ऋगसुतमं ५, ५९, ३
 गवाशिरं मन्थिमिहं कुक् ३, ३२, २
 गव्यमन्त इह्यं सक्त्याव विमाः ४, १७, १६
 गव्यो तु नो वचा युवा ८, ४६, १०; साम. १८६
 गावपतिं मेघपतिं १, ४३, ४
 गावक्षयसं सत्यति ८, २, ३८
 गामक्षिप आ ह्रवति १०, १४६, ४; तै. भा. २, ५, ५, ७
 गावक्षेण प्रति मिमीते अर्कं १, १६४, २४; अथर्व. ९, १०, १
 गावस्साम नमन् १, १७३, १
 गावन्ति त्वा गावन्ति १, १०, १; साम. ३४२; १३४४;
 तै. सं. १, ६, १२, २; मि. ५, ५
 गार्हपत्येन संख १, १५, १२
 गाव हव आमं सुवृचिरिवावा १०, १४२, ४
 गाव दवावावत् ८, ७२, १२; साम. ११७; १६०२;
 वा. न. १३, १९, ७१

गायत्रिणा समन्वयः ८, २०, २१; साम. ४०४
 गावो न वृषसुषु वल्लि ८, ४६, ३०
 गावो भगो गाय इन्द्रो मे भयः ६, २८, ५; अथर्व. ४, २१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ८, १२
 गावो यध प्रयुता अर्धो भयः १०, २७, ८
 गिरवस्त्रिणि विदते ८, ७, ३४
 गिरवः वास्ते गिरावः ८, २, ३०
 गिरस्त इव कोजसा १, २, ७; साम. १०४३
 गिरा जात इह स्तुत १, ६२, १५
 गिरा व पुनः पुनश्चरति ते ७, ३६, ४
 गिरा वती सन्वयः १, १४, २
 गिरा वती न संवृता ८, २३, २; साम. १२२४; अथर्व. २०, ४७, ३; १३७, १४; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
 गिरिवे वः स्वतर्वा कृष्व इन्द्रः ४, २०, ३
 गिरौरान्नान्नमावर्धो अवायव १०, ४४, ८; अथर्व. २०, ५४, ८
 गिरौ खेचामप्यरं खेचार्वा ८, ३५, ६
 गिरौः पाहि नः सुतं ३, ४०, ६; साम. १२५; अथर्व. २०, ६, ६
 गीर्धं सुवनं समसापयकं ७, १०, २
 गीर्मिर्मिः प्रमतिमिष्कमान ७, ७३, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 गुहा सितो निहितमृचगन्धि १०, ७९, २
 गुहा सतीत्य ममा ८, ६, ८
 गुहा रिपं गुहं गुहं २, ११, ५
 गुहा गुहं समो १, ८६, १०
 गुणानां जमदग्निना ३, ६३, १८; साम. ६६५
 गुणानो भक्तिमिर्दय १, ६३, ५
 गुणे तद्विद्म ते सव ८, ६२, ८; साम. ३९१
 गुमीतं ते मन इन्द्र द्विषदाः ७, १४, २
 गुप्तामि ते सोमगवाच हस्तं १०, ८५, ३६; अथर्व. १४, १, ५०
 गुष्टिः सव्यः स्वधिरं उवागां ४, १८, १०
 गुर्वगुहमहना वास १, १२३, ४
 गुहमेवाव आगत ७, ५९, १०; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गुहो वाय्वरं कुतो १०, ११९, १३
 गुहिला वाहू भवितकृतः १, १०२, ६
 गोभिः सोमो रयजिद् ९, ७८, ४
 गोभिर्दधं गोभिर्द वज्रवाहुं १०, १०३, ६; साम. १८५४; अथर्व. ६, ७७, ३; १९, १३, ६; वा. व. १७, ३८; तै. सं. ४, ६, ४, २
 गोभिर्मिहिं दधिरे क्षुधारं ३, ५०, ३
 गोभिर्वादीम्ये अवायव ८, २, ६; तै. सं. ५, ३
 गोभिर्वादीम्ये अवायवे सोमरी ८, २०, ८

गोभिर्वादीम्ये दुरेवां १०, ४२, १०; ४३, १०; ४४, १०; अथर्व. ७, ५०, ७; २०, २७, १०; ८९, १०; २४, १०
 गोमदवायवमृचगन्धि ५, ५७, ७
 गोमदु नु नामाया २, ४१, ७; वा. व. २०, ८१
 गोमद्विषयवहसु ७, ९४, ९
 गोमद इन्द्रो अवायव २, १०५, ४; साम. ५७४; १६११
 गोमदः सोम वीरवद् ९, ४२, ६
 गोमातरो वज्रमवायव १, ८५, ३
 गोमो अघोऽभिर्वा अवायव वज्रः ४, २, ५; तै. सं. १, ६, ६, ४; ३, १, ११, १
 गोमादुरावज्रमाधुरावद् ७, १०३, १०
 गोमादुरको अजमादुरको ७, १०३, ६
 गोविषयवह वसुविद्विषयव ९, ८६, ३९; साम. २५५
 गोवा इन्द्रो नृवा ९, २, १०; साम. १०४५
 गोवु प्रसक्ति वनेषु विधे १, ७०, ९
 गौरमीमेदु वयं मित्रं १, १६४, २८; अथर्व. ९, १०, ६; १, ८; तै. ११, ४१
 गौरीमिमाव सलिकाणि १, १६४, ४६; अथर्व. ९, १०, २१; १३, १४२; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११; तै. आ. १, ९, ४; तै. ११, ४०
 गौर्यवति मरणां ८, ९४, १; साम. १४९
 ग्राह वज्रवह वावृधस्त ६, ६८, ४
 ग्रन्थि न वि व्य प्रथितं ९, २७, १८
 ग्राधान उच्येत्वा १०, १७५, ३
 ग्राधानः सविता नृ वो १०, १७५, ४
 ग्राधानः सोम नो हिं ६, ५१, १४
 ग्राधानेव तद्विद्वं अरेवे २, ३९, १
 ग्राधानो अय वृष्णनां १०, १७५, २
 ग्राधानो न वृषः सिन्धुमात १०, ७८, ६
 ग्राधा वद्वयव रक्षाति सव्यः १०, ३६, ४
 ग्राध्या पुत्रो भवि वृतः ९, ६७, १९
 ग्राध्नो अवायव वृष्णानः सव्यं ५, ४०, ८
 ग्रीवायवस्त उणिहामः १०, १६३, २; अथर्व. २, ३३, २; १०, ९६, १८
 ह्रमेव विष्णविव अवायव १, ३६, १६
 वमो समन्ता विवृतं उवायवः १०, ११४, १
 वमेव मज्ज अरवे समेक १०, १०६, ८
 वृत्तं व वृत्तं तद्वयेवाः ४, १०, ६; तै. सं. २, २, १२, ७
 वृत्तवृद्धा मनोबुधो १, १४, ६
 वृत्तप्रती व वृत्तवः १, १४३, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 वृत्तवृषः सोम्या ८, ५९, ४

कृतमन्त्रैर्ब्रह्मक्षेत्रं वर्धनं १०, ६९, २
 वृत्तं पञ्चस्य चाग्न्या १, ४९, ३; साम, १४३७
 वृत्तं सिद्धिं वृत्तमस्य ३, १, ११; वा. य. १७, ८८। तै. भा.
 १०, १०, १
 घणवती भूवज्रनामाभिधि ६, १०, १; साम, ३७८।
 वा. य. ३४, ४५
 घृतवज्रः पावक तै. ३, ११, १; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 घृतवज्रस्युप आसि १, १४२, २
 गुणाहवन दीविध. १, ११, ५
 गुताहवन सौम्या १, ४५, ५
 घृनेन शावाप्रथिवी अमीकृते ६, ७०, ४
 घृनेनापिः समज्यते १०, ११८, ४
 घृणुः ड्येनाय कृत्वेन १०, १४४, ३
 घृणु पावकं घनिनं १, ६५, १२
 घ्नोतु वृजमतर्जोदही १, ३६, ८
 ग्रन्थप्राण्यप द्विषो ८, ४३, २६
 ग्वकार ता कृष्णवस्तु नमस्या ७, २६, ३
 गङ्गावति ऋभवनदृष्टकस्त १, ६११, ४
 गङ्गा यद्व्याप्यवा निषत् १०, ७३, १; साम, ३३१
 गङ्गा न वृत्तं पुरुहूत वेपने ५, ३६, ३
 गङ्गाणामः परीणहं प्रथिव्या १, ३३, ८
 गङ्गाये हि सन्नयत्ना नाम अहं १, १०८, ३
 गङ्गादिभिः पवने कर्णो १, ७७, ५
 गङ्गायो विश्वा भुजना ३, १६, ४
 गङ्गायै देवः सविता १०, १५८, ३
 गङ्गायै देवि सविता १०, १५८, ४
 गङ्गायः पिना मनसा हि धीरा १०, ८१, १; वा. य. १७, ३५,
 तै. सं. ४, ६, १, ४
 गतक ईं वृत्तद्वयः सपत्तं ९, ८९, ५
 गतुःसहस्रं नमस्कृत्य ५, ३०, १५
 गतुःसिद्धिद्वयानाम् १, ४१, ९; नि. ३, १६
 गतुद्वयान्य मन्त्रिमानो अन्तर १०, ११४, ७
 गतुभिः साकं नवति च नाम १, १५५, ६
 गतुपदयो युवतिः सुप्रभाः १०, ११४, ३; तै. ब्रा.
 १, २, १, २७; ३, ७, ६, ५; ७, १४
 गतुःसिद्धिद्वयानो देव १, १६३, १८; वा. य. १५, ४१,
 तै. सं. ४, ६, १, ४
 गतो हतकालायुतः १०, १५५, २
 गत्वार ईं विजति श्रेयस्यमः ५, ४७, ४
 गत्वारिसहस्राथय १, १२६, ४
 गत्वारि ते असुराणि नाम ५, ४५, ४४

लखारि वाक्पारिमिता पदानि १, १६४, ४५; अथर्व.
 ९, १०, २७; तै. आ. २, ८, ८, ५; सात. आ.
 ४, १, ३, १७; नि. १३, ९
 लखारो अंग्रा भाष्ये अथर्वसात. ४, ५८, ३; वा. घ. १७, ११, १;
 तै. आ. १०, १०, २; नि. १३, ७
 लखारो मा पैत्रवचनम् नानाः ७, १८ २३
 लखारो मा मन्त्राणांम्भ १, १२४, १५
 लखिर्न वेवा ओङ्करीषु ७, ७०, ४
 लम्बत्रासि लम्बत्रासं हस्तिनः ३, ३, ५
 लम्बत्रमा लम्बत्रमा १, १०५, १; साम. ४१७; अथर्व.
 १८, ४, ८९; वा. घ. ३३, २०
 लम्बत्राम्भो जातः १०, ९०, १३; अथर्व. १९, ४, ७;
 वा. घ. ३१, १८; तै. आ. ३, १२, ६
 लम्बत्रासः शकुनो १, ९६, १९; साम. ११७७
 लम्बत्राम्भो रुद्राक्षिर् ८, ७२, ५
 लखिर्नि वेदिसाध्वेतिर्यर् १, १२६, १५
 लखनं यस्मिन्सिख १, ५३, १
 लख्यं मरुतः प्रसूत १, ६१, १४
 लख्यीषुनं मघवानमुषधं ३, ५१, १; साम. १७४
 लख्ये तेन लख्यो मनुष्याः १०, १३०, ६
 लखिस्त्रिभुवनः ५, २२, ३
 लखि लघां सुपाचसा १०, १४३, ४
 लखिसिधिनं निनदत्त १, २, ११; तै. सं. ५, ५, ४, ४
 लखिसर्गा वमे विश्वायुः १, ६७, १०
 लखिस्त्रा उवचर्षणं १०, ८५, ७; अथर्व. १४, १, ६
 लखि हस्तिनोत्तराण्य १०, ११५, १; साम. ६४
 लखि इन्द्राया राजका हस्त्वन् ८, ११, १८
 लखि इ यद्वा भोजनं म्वन्ति ७, ६८, ५
 लखिं लघो मघवो याम २, १४, १०
 लखिं वेवासासुवरागनीकं १, ११५, १; तै. आ. ३, ९; अथर्व.
 १३, १, ३५; २०, १७९, १४; वा. घ. ७, ४४,
 १३, ४६; तै. सं. १७, ४२, १; २, ४, १४, ४, १; तै. आ.
 २, ८, ७, ३; तै. आ. १, ७, ६; २, १३, १; नि. १२, १६
 लखिन्ते भातुः क्रमप्रा जनि १०, १००, ११
 लखिना वा येषु दीक्षितः ५, १८, ४
 लखिर्नल्लिखिर्नपु १, ६४, ४
 लखिो वद्व्याट कोतो न विष्णु १, ६६, ६
 लखिो मोक्षु यामः १, १७९, १
 लखिषतं सुप्रताः विष्मत्तं विष १०, १३९, २
 लखिषिषि सुप्रता १, ३, ११; वा. घ. २०, ८५; तै. सं.
 ४, १, ११, १

तुहो हि वृत्तो अस्ति १, ४४, २; साम. १७८१
 तुहवी न हृन्वो सुपथा सुगानि १, १७, १६
 तुहुसणा चिद्विना ८, २६, ५
 तुहुरे वि चितयन्तो ५, १९, २; नि. ४, १९
 जेतातुमिन्द्रः एष्टु खूरः १, १७८, ३
 जोषणोमसुयो मचध्वे १, १६७, ५
 जोषा सवितथस्य ते १०, १५८, २
 जोष्यन्ते मर्मधं जोषवाहुति २, ३७, ६
 जोष्यो अग्निः प्रथमः २, १०, १
 ज्येवा अवा मरुता नो २, १०, ६
 ज्येवा अत्र वसथो मरुत देवा ७, ३९, ३; नि. १३, ४३
 ज्योत्सामरा यनुनस्य केतु ५, ४४, ८; नि. ६, १५
 ज्यष्ट आह यमसाह्वारेति ४, ३३, ५
 ज्यष्टेन मोतमिन्द्राय सोमं ८, २, ३३
 ज्योतिर्नरस्य पवने मधुमिष ९, ८६, १०; साम. १०३१
 ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ३, ३९, ८
 ज्योतिर्वृणीत तमसो विज्ञान ३, ३९, ७
 ज्योतिष्मतीमविति धारयत् १, १३६, ३
 ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं ८, ५८, ३

त आदित्या आ गता सर्वतासवे भूत १, १०६, २
 त आदित्या आ गता सर्वतासवे वृष्टे नो १०, ३५, ११
 त आदित्यास उरथो ३, १७, ३
 त आयजन्त व्रविणं समस्ता १०, ८२, ४; वा. य. १७, २८;
 ते. सं. ४, ६, २; नि. ६, १५
 त इदुमाः शवसा उष्णवेणाः ६, ६६, ६
 त इद्वानां सधमाद आसन् ७, ७६, ४
 त इद्विं सुभग त आहुति ८, १९, १८
 त इक्षिषं हृदयस्य पक्तेः ७, ३३, ९
 त इन्द्रस्य मधुमग्नि मित्र ३, ३९, ४
 त उक्षितासो महिमानं १, ८५, २
 त उमास वृषण ८, २०, १२
 त ऊ तु णो महो यजन्ताः १०, ६१, २७
 त यज्ञं वरिधि १०, २०, ७; अथर्व. १९, ६, ११; वा. य.
 ३१, ९; ते. आ. ३, १२, ३
 तं यज्ञसाधमपि १, १२८, २
 तं युजायां मनसो यो १, १८३, १
 तं युवं देवावभिना ४, १५, १०
 तं व हृन्मं चतिनं ६, १९, ४
 तं व हृन्मं न सुकृतम् ६, ४८, १४
 तं वः शर्व रथाणाम् ५, ५३, १०

तं वः शर्व रथेष्टमम् ५, ५६, ९
 त वः शर्वं मस्त २, ३०, ११
 तं वः सक्तावः सं ६, २३, ९
 तं वः सक्तावः मदाव ९, १०५, १; साम. ५६९; १०९८
 तं वर्धयन्तो नक्षिभिः १०, ६७, ९; अथर्व. २०, ९१, ९
 त वज्राया १, ६६, ९; नि. १०, २१
 तं वां रथं वयमथा वृधेम वृधुष्यन् ४, ४४, १; अथर्व.
 २०, १४३, १
 तं वां रथं वयमथा वृधेम स्तोमैः १, १८०, १०
 तं वृधन्तं मार्कतं ६, ६६, ११
 त मेधां मेधवज्राव ९, २६, १
 तं वो दृक्कृत्योषहम् ८, ८८, १; साम. २३३; ६८५;
 अथर्व. २०, ९, १, ४९, ४; वा. य. २६, ११
 तं वो शीघ्रोद्योषि ५, १८, ३
 तं वो धिया नव्यत्वा ६, २२, ७; अथर्व. २०, ३६, ७
 तं वो धिया परमया ६, ३८, ३
 तं वो महो महावृषम् ८, ७०, ८
 तं वो वाजानां वरि ८, २४, १८; साम. १६८६; अथर्व.
 २०, ६४, ६
 तं वो वि न वृषव १०, ११५, ३
 तं वाग्मासो जयमासो ७, ९७, ६
 तं सक्तावो माधु ४, ७, ६
 तं शिखीना सुवृक्षिभिः ८, ४०, १०
 तं शिखीना स्वध्वरम् ८, ४०, ११
 तं शुभ्रमग्निमवसे ३, २६, २
 तं सक्तावः उरोदधम् ९, ९८, १२; साम. १६८०; नि. ५, १५
 तं सध्रीधीकृतयो ६, ३६, ३; ते. आ. २, ४, ५, २
 तं सवाधो वयसुव ३, २७, ६; ते. आ. ३, ६, १, ३
 तं सानावधि आयमो ९, २६, ५
 तं सिम्बवो मस्तारं १०, ३०, ९
 तं सुयतीकं सुवसम् ६, १५, १०; ते. सं. २, ५, १२, ५
 तं सुवृक्षा विवासे ८, १६, ३; अथर्व. २०, ४४, ३
 तं सोता णो जनस्तुतं ९, ६२, १८
 तं स्था रथं मयवम् ९, १०२, ३
 तं हिम्बन्ति मयवन्तं ९, ५३, ४; साम. १७१७
 तं हि सक्ताव ईकते ५, १४, ३; ते. सं. ४, ३, १३, ८
 तं हि क्त्वाचं वृषन् ८, ६१, २; साम. १२३४; अथर्व.
 २०, ११३, १
 तं वृधेम वयसुवः ८, २३, २०
 तं होतारमव्यवस्य ७, १६, १२; साम. १५१४
 वज्रा न क्षुभिः १, ६६, २

तद्वचन उक्तवा १, ५१, १०
 तद्वचन मनसो १, १७, २२; साम. ५३७
 तद्वचनसामान्या १, १०, ३
 तद्वचनं सुवर्त १, १११, १
 तं गायत्रा पुराणवा १, ११, ४; साम. १६३३
 तं गायो अन्वयवच १, २६, १
 तं गीर्वाणचमीश्वर १, ३५, ५
 तं गृतेचो नेत्रचिपः १, ५६, २
 तं गृतेवा ८, १९, १; साम. १०९; १६८७
 तं गोमिहृषणं रमं १, ६, ६
 तं वेमिथा (०) कर्षं चिद ८, ६९, १७; अथर्व. २०, १२, १४
 तं वेमिथा (०) होत्राभिः १, ३६, ७
 तद्वचनैवहितं ७, ६६, १६; वा. य. ३६, २४; तै. आ. ४, ४२, ५
 तद्वचनं राध आ मराचो ७, ८६, ५
 ततं मे अयः १, ११०, १; तै. आ. ३, ७, ११, १
 तद्वचनैर्वि नयो विचिताः ६, २४, २
 तद्वचनानां सिन्धवः ५, ५३, ७
 तत हृदिचं परमं पराचैः १, १०३, १
 तद्वचनैर्विचो वचै ८, ३९, ४
 तद्वचनैर्विचोः १, ४६, १२
 तद्वचनैर्विचोः १, १५५, ४
 तद्वचनैर्विचोः १, ६९, ८
 तद्वचनैर्विचोः १, १३२, ३
 ततं नमं वद १, १४, १४
 ततं वचो अजावत ८, ८९, ६; साम. १४३०
 ततं सद्भव ईमहे ८, ४३, ३३
 तत्वा वामि मल्लणा १, १४, ११; वा. य. १८, ४९; २१, २;
 तै. सं. ३, १, ११, ६
 तत्वा वामि सुवीर्यम ८, ३, ९; अथर्व. २०, ९, ३; ४९, ६
 ततो अपि प्राणीवत ८, ५६, ४
 ततो विचिता योऽस्तुतयं १, ११०, ३
 तत्सवित्रुर्देवय ३, ६२, १०; साम. १४६२; वा. य. ३, ३५;
 २२, ९; ३०, २; ३६, ३; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, ११, १; तै. आ. १, ११, १
 तत्सवित्रुर्देवयै वचं ५, ८१, १; तै. आ. १, ११, ३
 तद्वचनः सर्म वचनता ८, १८, १२
 तद्वचनः सविता अगो (०) हृद्गो ४, ५५, १०
 तद्वचनः सविता अगो (०) सर्म ८, १८, ३
 तद्वचनो मयं सत्यस ८, ६७, १८
 तद्वचनो विचै (०) वृद्ध ६, ४५, ३३
 तद्वचनो विचै (०) मल्लः ८, २४, ३

तद्वचनं वामि श्रवणा ५, ६२, २; तै. आ. २, ८, ६, ६
 तद्वचनं रोदसी डमे ८, २५, २१
 तद्वचनैर्विचोः १, ११५, ४; अथर्व. २०, १०३, १;
 वा. य. ३३, ३७; तै. आ. २, ८, ७, १; मि. ४, ११
 तत्वा तद्वचन सोमपाः १, ३०, १२
 तद्वचनैर्विचोः प्रति १०, ८७, १२; अथर्व. ८, ३, २६
 तद्वचनं सुवर्तमा भर ८, १९, १५; साम. ११३
 तद्वचनं वाचः प्रथमं १०, ५३, ४; मि. ३, ८
 तद्वचनं चित्तं विचिता ८, १५, ६; साम. ८८९; अथर्व.
 २०, ६१, ३, ४
 तद्वचनं तद्वचन ८, ४७, १६
 तद्वचनं मित्रावर्णा ५, ४७, ७; अथर्व. १९, १२, ३
 तद्वचनं नम्यमङ्गिरस १, १७, १
 तद्वचनं मित्रमभि १, १५४, ५; तै. आ. २, ४, ६, ०
 तद्वचनानां कमुत चारु २, ३५, ११
 तद्वचनैर्विचोः पश्यता १, १०३, ५
 तद्वचनैर्विचोः मित्रावर्णा १०, ३२, ४
 तद्वचनैर्विचोः मित्रावर्णा १, २५, ६
 तद्वचनैर्विचोः मित्रावर्णा १०, १२०, १; तै. आ. २, १२, १; अथर्व.
 ५, २, १; २०, १०७, ४; मि. ६४, २४
 तद्वचनैर्विचोः सवर्तं विचिता १०, ७६, ३
 तद्वचनैर्विचोः सवर्तं ८, १३, २०
 तद्वचनैर्विचोः विमोचने १०, ९५, १३
 तद्वचनैर्विचोः १, १०३, ७
 तद्वचनैर्विचोः आ भर ८, २४, २५
 तद्वचनैर्विचोः तद्वचन मल्लमा १, १४, १२
 तद्वचनैर्विचोः करणं ५, ३१, ७
 तद्वचनैर्विचोः परिचिदानो १०, ६१, १३
 तद्वचनैर्विचोः वचनस्य ३, ३८, ७
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः ३, ३८, ८
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः १०, ३२, ३
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः १, ६२, ६
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः १, १०३, ४
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः ५, ७३, ४
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः ५, ६६, ५
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः ८, ६३, १०
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः ४, ५३, १
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः २, २४, ३
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः १०, १२६, २
 तद्वचनैर्विचोः सवित्रुः १०, ६१, १८

तद्गङ्गा तव दंसना ३, ९, ७
तद्गङ्गाओ अथ सविदुःश्रेयसं १, १५९, ५
तद्गङ्गा उच्यते बह्वेण ६, ४४, ६
तद्गङ्गा सुजाता मरुतो १, १६६, १९
तद्गङ्गा नरा नामस्यावतुष्यात् १, १८१, ८
तद्गङ्गा नरा शस्यं राघवं १, ११६, ११
तद्गङ्गा नरा शस्यं पञ्चिवेण १, ११७, ६
तद्गङ्गा नरा सनये १, ११६, १२
तद्गङ्गा मृतं रोदसी प्र ब्रवीमि १०, ७९, ४
तद्गङ्गा वृणीमहे ८, १५, १३; नि. ५, १
तद्गङ्गा सो विपश्यन् १, १९, २१; साम. १६७३; वा. ५, ३४, ४४
तद्गङ्गा विह्वि यत् इन्द्रो जुगोपत् ८, ९६, १२
तद्गङ्गाः परमं पदं १, १२, ६०; साम. १६७१; अथर्व.
७, २६७; वा. ५, ६, ५; नि. १, ३, ६, १; ४, २, ९, ३
तद्गङ्गा वो मरुतो ५, ५४, ५
तद्गङ्गा अथ सनामहे ७, ६६, १२
तद्गङ्गा गाय सुते सत्वा ६, ४५, २२; साम. ११५, १६६६;
अथर्व. २०, ७८, १
तद्गङ्गा जामिन्ध मरुतः १, १६६, १३
तद्गङ्गा दिवो कुटितरो विभ्रातोः ४, ५६, ११
तद्गङ्गा यामि द्रविणं ५, ५४, १५
तद्गङ्गा बाजा ऋभवः ४, २६, ३
तद्गङ्गा जेव तस्का १०, ४, ६; नि. ३, १४
तद्गङ्गा पापय ऋतस्य १०, १६०, २; अथर्व. ५, १२, २; वा. ५.
२९, २६; नि. ३, ३, १; नि. ८, ६
तद्गङ्गा पापयमानः ९, ५, २
तद्गङ्गा पापयते ३, २९, ११
तद्गङ्गा पादं यते १, १८८, १
तद्गङ्गा बाजिग्नम् १०, ५६, २
तद्गङ्गा मित्राभसे सह ८, ६८, ७
तद्गङ्गा मन्त्रजयो १०, ५३, ६; तै. सं. ३, ४, २, २
तद्गङ्गा तन्वानसुप्त १, २२, ६
तद्गङ्गा न न सद्गङ्गा मीमि ८, १५, ४; साम. ३८३; ८८०; अथर्व.
२०, ६१, १
तद्गङ्गा ते यवं यथा गोभिः ८, २, ३; साम. ७३६
तद्गङ्गा सोतारो रसं मशाय ९, १०९, ११; साम. १३३३
तद्गङ्गा त्रिवेणु ९, ६२, १७
तद्गङ्गा गीर्मितस्य १०, ११८, ९
तद्गङ्गा गीर्मितवेणम् १, ६, ३
तद्गङ्गा घृणक्ष वीमहे ५, २६, २; साम. १५२२
तद्गङ्गा जन्म मानव ८, १०२, १७

तद्गङ्गा वृत्तं कृमये ७, १६, ४
तद्गङ्गा देवेभ्यो मधुमत्तम् ९, ८०, ४
तद्गङ्गा धत्तामोयः ९, ६५, ११; साम. ८०४
तद्गङ्गा नरो दम आ १, ७३, ४
तद्गङ्गा नृग्यानि विभ्रते ९, ४८, १; साम. ८३६
तद्गङ्गा मज्जे ८, ४३, २०
तद्गङ्गा मशाय मृदय ९, २, ८; साम. १०४४
तद्गङ्गा मस्यती पति ७, ३१, ८
तद्गङ्गा मतो अगुक्षत ३, ९, ६
तद्गङ्गा मज्जेमिरीमहे ८, ६८, १०
तद्गङ्गा वचं विभ्रतारा १, ३०, १०
तद्गङ्गा वचं सुधयो ६, १, ७; तै. मा. ३, ६, १०, ३
तद्गङ्गा वचं इवामहे ८, ४३, २३
तद्गङ्गा वचं पति १, ६०, ५
तद्गङ्गा वचं पितो १, १८७, ११
तद्गङ्गा वाजिषु बाजिन्म १, ४, ९; अथर्व. २०, ६८, ९
तद्गङ्गा विषा वचोविदः २, ६४, २३; साम. १०७७
तद्गङ्गा विषा विपश्यन् ३, १०, ९
तद्गङ्गा वोविषा दीदिवः ५, २४, ४; साम. ११०९; वा. ५.
३, २६; १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
तद्गङ्गा समिद्रागिरो ६, १६, ११; साम. ६६१; वा. ५, ३, ३;
तै. सं. २, ५, ८, १; तै. मा. १, २, १, १०; ३, ५, १, १
तद्गङ्गा सहस्रकक्षसं २, ६०, २
तद्गङ्गा सुतेवामुवो १, ६५, २७
तद्गङ्गा इविष्यती ८, ६, २७
तद्गङ्गा इक्षिणो मधुमत्तं ९, ८०, ५
तद्गङ्गा इक्षिणं वेचसः ९, २६, ६
तद्गङ्गा वुरोचमनी नरः ९, १०१, ३; साम. ६९९
तद्गङ्गा बुधे रजसः २, २, ३
तद्गङ्गा इन्द्रस्य १, १०७, ३
तद्गङ्गा इन्द्रो वरुणो ७, ४४, २५; ५६, २५
तद्गङ्गा प्रमं सत्यं ६, १८, ५
तद्गङ्गा नव्यती इद आ १, ६०, ३
तद्गङ्गा इन्द्रो १, १४२, १०; वा. ५. २७, २०; तै. सं.
४, १, ८, ३; नि. ६, ११
तद्गङ्गा इन्द्रो ३, ४, ९; ७, ९; तै. सं. ३, १, १, १, १
तद्गङ्गा नाकमयो ५, ५४, १२
तद्गङ्गा वोचाम रभसाय १, १६६, १
तद्गङ्गा सत्यं वचमानस्यास्तु ९, ९२, ५
तद्गङ्गा नैमिष्यन्वो यथा ८, ७५, ५; तै. सं. ३, ६, ११, १
तद्गङ्गा नो अतो अति नरो ५, ९, ७

तं नो अग्रे मयवज्रया ७, ५, ९
 तज्जो अनर्वा सविता ५, ४९, ४
 तं नो दात मरुतो २, ३४, ७
 तज्जो देवा यच्छत १०, ३५, १२
 तं नो छावापृथिवी १०, ३७, ६
 तज्जो रावः पर्यताः ७, ३४, २३
 तं नो बाजा ऋतुजन ४, ३७, ८
 तज्जो बालो मयोयु १, ८९, ४; वा. व. २५, १७
 तज्जो वि वोचो वदि ६, २२, ४; अथर्व. २०, ३६, ४
 तं नो विवा अवस्तुवो ९, ४३, २
 तज्जोऽहिर्बुध्न्यो अजिः ६, ४९, १४
 तज्जो ऋतमिह धूर ८, ९७, १५
 तमिह ऋतव वक्ष्यन्त्यामि १, ११५, ५; अथर्व. २०, १२३, २
 वा. व. ३३, ३८; तै. ब्रा. २, ८, ७, २
 तपसि तस्य स्वा १०, ३४, १९
 तपसा वे अमाचम्याः १०, १५४, २; अथर्व. १८, २, १६;
 तै. आ. ६, ३, २
 तपुर्व्वमो वव आ १, ५८, ५
 तपुर्व्वं तपतु रजसो १०, १८२, ३
 तपोष्वविषं विततं ९, ८३, २; साम. ८७६
 तपोष्वप्यं अंतरो ३, १८, २; तै. आ. ४, ५, ५
 तम आसीत्तमसा १०, १२९, ३; तै. ब्रा. २, ८, ९, ४; नि. ७, ३
 तमभिस्तते ७, १, २; साम. १३७४
 तमग्रे वास्तुत ६, १५, ११
 तमग्रे वृत्तनाचं ५, २३, २; तै. सं. १, ३, १४, ७
 तममुषः केसिनीः १, १४०, ८
 तमक्षिरत्नचमसा ३, ३१, १९
 तमव रावके मदे ८, ६४, १२
 तमच्योष्मीकते ५, १४, २
 तमप्यन्त मवस उत्तमेयु १, १००, ८
 तमवृक्षस्त वाजिनं ९, २३, १
 तमर्बेभिर्वा सामभिः ८, १६, ९
 तमर्बेभ्यं न सागसि धृणीदि ८, १०२, १२
 तमर्बेभ्यं व सागसिमव्यं ४, १५, ६
 तमस्मेरा बुवतवो ३, ३५, ४; तै. सं. २, ५, १२, २
 तमव्य छावापृथिवी सचेत १०, ११३, १
 तमव्य वृक्षमुपरास्तु १, ११७, ५
 तमव्य मर्बेभ्यामसि ९, २९, ३; साम. १६३२
 तमव्य राजा वक्ष्याः १, १५६, ४
 तमव्य विष्णुर्बेदिगाममोव १०, ११३, २
 तमव्यस्तुविबोधिवा ९, २६, ४

तमव्ये वाजसातव ८, १३, ३; साम. ७४८
 तमागन्तम सोमव्यः ८, १९, ३२
 तमान्तरं अज्जनमव्यथा ६, ३५, ५
 तमा नो अर्कमस्तुवा ७, ९७, ५
 तमिष्वयोक्षेराव्येति ८, १६, ६
 तमिष्वच्छन्ति न मिमो १, १४५, ७
 तमिष्वान्वय १, १०, ६
 तमिष्वुहस्यमक्षिः १, ७४, ५
 तमिष्वच्छन्ति जुह्वसर्वं १, १४५, ३
 तमिष्वर्बे प्रथमं वृष आरः १०, ८७, ६; वा. य. १७, २०;
 तै. सं. ४, ६, २, ३
 तमिष्वोपा नमुषमि ययिष्टं ७, ३, ५
 तमिष्वेव हितेषु ८, १६, ५
 तमिह हव्यं सुतवं वृषेय ४, १६, १६
 तमिहव्यं नो गिरो ९, ६१, १४; साम. १३३६
 तमिह्या अवस्थवः ८, १३, १७
 तमिह्येव विह्वेषु १, ४०, ६
 तमिह्यं वाज्यामसि ८, ९३, ७; साम. ११९; १२२२; अथर्व.
 २०, ४७, १; १३७, १२; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३; २, ४, १, ३
 तमिह्यं जोह्वमि ८, ९७, १३; साम. ४६०; अथर्व.
 २०, ५५, १; तै. ब्रा. २, ५, ८, ९
 तमिह्यं दानमीमहे ८, ४६, ६
 तमिह्यं मवसा गहि ३, ४२, २; अथर्व. २०, २४, २
 तमिह्यो वि ह्ववन्ते समीके ४, २४, ३
 तमिह्येव समना समान ४, ५, ७; नि. ६, १७
 तमीं हिन्वन्ति धीतयो १, १४४, ५
 तमीं हिन्वत्यमुषो ९, १, ८
 तमीं होतारमावृष ४, ७, ५
 तमीकत प्रथमं वृक्षवाचं १, ९६, ३
 तमीक्षिन् य आहुतो ८, ४३, २२
 तमीक्षिन् यो अर्धिया ६, ६०, १०; साम. ११४९
 तमीमव्यः समर्बे आ ९, १, ७
 तमीमह हव्यमव्य रावः ६, २२, ३; अथर्व. २०, ३६, ३;
 नि. ६, ३
 तमीमहे वृक्षवृत्तं ८, १३, २४
 तमी यज्जन्त्यावो ९, ६३, १७
 तमीजानं जगतः १, ८९, ५; वा. व. २५, १८
 तमुक्षमाणं राजसि २, १, ४
 तमुक्षमाणमव्येषु ९, ९९, ५
 तमु उयेवं नमसा हविर्भिः ९, ९७, ३
 तमु स्वा गोतमा गिरा १, ७८, २

तस्य त्वा इष्यन्तः ऋषिः ६, १६, १४; वा. ब. ११, ३३; तै. सं. ३, ५, ११, ३; ४, १, ३, २
तस्य त्वा नूनमसुर ८, ९०, ६; साम. १४१२; नि. ५, २२
तस्य त्वा नूनमीमहे ८, २४, २६
तस्य त्वा पाथ्यो वृषा ६, १६, १५; वा. ब. ११, ३४; तै. सं. ३, ५, ११, ४; ४, १, ३, ३
तस्य त्वा यः पुरासिध ६, ४५, ११
तस्य त्वा वाजसालम् १, ७८, ३
तस्य त्वा वाजिनं नरो १, १७, ७
तस्य त्वा वृषदन्तम् १, ७८, ४
तस्य त्वा सत्य सोमवा ६, ४५, १०
तस्य जुमः ६, १०, २
तस्य नः पूर्वे पितरो ६, २२, २; अथर्व. २०, ३६, २
तस्य नूनं पथिमीमन्ममेधां ५, ५८, १
तस्य इवाम य इमा अजान ८, ९६, ५
तस्य इवाम यं गिर ८, ९५, ६; साम. ८८५
तस्य वृषि वाः श्विषः सुचम्पा ५, ४२, ११
तस्य वृषि यो अमिभूत्योऽजाः ६, १८, १; तै. भा. २.८, ५, ८
तस्य वृषीमं यो इ १, १७३, ५
तस्य स्तुष इमं यो विद्वानः ६, २१, २
तस्य स्तुष इमं तं गृणीषे २, २०, ४
तस्य क्षोतारः पूर्व १, १५६, ३; तै. भा. २, ४, ३, ९
तस्य कामिभ्यं न १०, ६, ५
तस्य त्वो रणयम्भूरसाली १, १००, ७
तस्य मिमाषो ७, ४७, २
तस्य तु समना गिरा ८, ४१, २; नि. १०, ५
तस्य त्विवा वष वाचः १, १९०, २
तमेव ऋषिं तस्य १०, १०७, ६
तमोवधीर्दधिरे गर्भकृषिबं १०, ९१, ६; साम. १८२४
तं वृष्णस्य स १, १४५, १
तं वृष्णस्य वज्रहस्तं ६, २२, ५; अथर्व. २०, ३६, ५
तं वृष्णस्योऽवरासः ६, २१, ६
तं प्रजया पूर्वया ५, ४४, १; वा. ब. ७, १२; तै. सं. १, ४, ९, १; नि. ३, १६
तं मर्त्यन्ता सुक्रतुम् ८, ८४, ८; तै. सं. ३, ५, ११, ५
तं मर्त्यो अमर्त्य १०, ११८, ६
तं मर्त्यजानं मरिचं ९, ९५, ४
तस्य मि प्र गावत ८, १५, १; साम. ३८१, अथर्व. २०, ६१, ४, ६२, ८
तस्य मि प्रार्थेयं ८, ९२, ५
तवा पवस्व आरवा यवा गाव ९, ४९, २; साम. १४३६

तवा पवस्व आरवा यवा पितो ९, ४५, ६
तयोनिदमपचवः ५, ८६, ३
तयोनिद्वसा यवं १, १७, ६
तयोनिद्व वृत्तवप्यः १, २२, १४
तयणि वो अमानां ८, ४५, १८; साम. २०४
तयणिगिस्त्रिवासति ७, ३२, २०; साम. २३८, ८६७
तयणिगिस्त्रिवासी १, ५०, ४; अथर्व. १३, २, १९; २०, ४७, १६; वा. ब. ३२, ३६; तै. सं. १, ४, ३१, १; तै. भा. ३, १६, १
तस्य सन्धी आचति १, ५८, १; साम. ५००, १०५७; नि. १३, ६
तस्य सुमं पवमान कामिना ९, १०७, १५; साम. ८५७
तयोमिषो विषहस्तं ८, ६६, १; साम. २३७, ६८७
तव क्रवा तव तद्वसनामिः ६, १७, ६
तव क्रवा तयोमिभिः २, ४, ६; साम. १०५२
तव क्रवा सनेचं ८, १९, २९
तव य्योनामि वज्रहस्त ७, १९, ५; अथर्व. २०, ३७, ५
तव य य्यो अम्यतो ९, ५१, ३; साम. १२२६
तव त्व इमं सत्येव वज्रवः १०, १३८, १; नि. ४, २५
तव त्वदिमिदं वृहत् ८, १५, ७; साम. १६४५, अथर्व. २०, १०६, १
तव त्वथर्व २, २२, ४, साम. ४६६
तव त्वे अग्ने अर्च्यो अजान्तो ५, १०, ५
तव त्वे अग्ने अर्च्यो मरि ५, ६, ७
तव त्वे अग्ने इतिवो ४, ६, ९
तव त्वे पितो वृत्तः १, १८७, ५
तव त्वे पितो रसा १, १८७, ४
तव त्वे सोम पवमान ९, ९२, ४
तव त्वे सोम सक्तिमिः १०, २५, ५
तव त्रिधातु पृथिवी ७, ५, ४
तव त्विवो अजिम ४, १७, २
तव तुमन्तो अर्च्यो ५, २५, ८
तव त्रिभिर्गु वीक्षं ८, १५, ८; साम. १६४६, अथर्व. २०, १०६, २
तव त्र्यसा वृधुत ९, १०६, ८; साम. १३३७
तव त्र्यसो नीलवायु ८, १३, ३१; साम. १८२३
तव त्र्यसो नीलवायु ओहुवाना ७, २८, ३
तव त्र्यसोमिद्वप्यभिः ९, ५२, २
तव प्र वक्षि संदत्तं ६, १६, ८
तव प्रवाता अनुवाता १०, ५१, ९; नि. ८, २२

तव जगत्स आश्रया ४, ४, २; वा. व. १३, १०; ते. सं.
 १, २, १४, १
 तव वायव्यतत्पते ८, २६, २१; वा. व. २७, ३४
 तव विषे सजोषलो ९, १८, ३; साम. १०९५
 तव वते सुमगासः २, २८, २
 तव गरीरे वतविष्णवर्धन १, १६३, ११; वा. व. २९, २२;
 ते. सं. ४, ६, ७, ४
 तव कुम्भलो अर्धयो विषः २, ६६, ५
 तव शिवा सुखो ५, ३, ४
 तव विषे मरुतो मर्धवन्त ५, ३, ३
 तव विषे मयिहीन २, २३, १८
 तव शिखी वर्धनवेव १०, ९१, ५; साम. ९८२
 तव स्वाम पुण्यीरव २, २८, ३
 तव स्वामिण्यासे ४, १०, ५
 तव ह स्वदिग्ग विजयासी ६, २०, १३
 तवार्धे होमं तव २, १, २; १०, ९१, १०
 तवार्धं सोमस्वमेकपात्र ३, ३५, ६; वा. व. २६, २३
 तवार्धं गुर राशिभिः १, ११, ६
 तवार्धं सोम राशे १, १०७, १९; साम. ५१६, २२२;
 तांज मा. १२, ९, ३
 तवाहमग्र कतिभिर्मिहिन्नाभिः ८, १९, २६
 तवाहमग्र कतिभिर्मिन्त्र ५, २, ६
 तवेदं विजयमितः वज्रत्वं ७, ९८, ६; अथर्व. २०, ८७, ६;
 ते. वा. २, ८, २, ६
 तवेदिङ्ग मणीसिद्ध ८, ६, २२
 तवेदिङ्गावनं वज्र ७, ३२, १६; साम. २७०
 तवेदिङ्गाहमासः ८, ७८, १०
 तवेदु ताः कुलीरैवो ८, ४५, ३३
 तवेयाः मया विजयन्त रेतवाः ९, ८६, २८
 तवेमे तज्ज किन्त्वयः ५, ६६, ६
 तवोसिभिः सजनामा ५, ४२, ८
 तव्वा जगिनीरव ४, २५, ४
 तव्वा जरं नमाम नो १०, ९, ३; साम. १८३९; अथर्व.
 १, ५, ३; वा. व. ११, ५२; ३६, १६; ते. सं. ४, १,
 ५, १; ५, ६, १, ४; ७, ४, १९, ४; ते. वा. ४, ४२, ४;
 १०, १, १२
 तव्वा अर्धति पिन्वा २, २५, ४
 तव्वा हृत्पत्ने हविः ७, १०२, ३; ते. वा. २, ४, ५, ६
 तव्वा हृदिभ्ये जुषयन्त २, २५, ५
 तव्वापुत्रा अजयन्त १०, ९०, १०; अथर्व. १९, ६, १२;
 वा. व. ३१, ८; ते. वा. ३, १२, ५

तव्वापुत्रासर्वदुत ज्वः १०, ९०, ९; अथर्व. १९, ६, १३;
 वा. व. ३१, ७, ते. वा. ३, १२, ४
 तव्वापुत्रासर्वदुतः संश्रुतं १०, ९०, ८; अथर्व. १९, ६, १४;
 वा. व. ३१, ६, ते. वा. ३, १२, ४
 तव्वाहिंराजनाथ १०, ९०, ५; अथर्व. १९, ६, ९; वा. व.
 ३१, ५, ते. वा. ३, १२, २
 तस्मिन्ना वेद्यावा गिरी १, १७६, २
 तस्मिन्निह सम्पुतयो ८, ४६, ७
 तस्मै तवस्वमनु २, २०, ८
 तस्मै नूनमभिजवे ८, ७५, ६; ते. सं. २, ६, ११, २
 तस्य ते वाजिनो वयं ९, ६५, ९
 तस्य पुत्रो अस्तव्यो ८, ३१, ३
 तस्य वज्रः क्रवति १ १००, १३
 तस्य वयं सुमती ६, ४७, १३; १०, १३१, ७; अथर्व.
 ७, ९२, १; २०, १२५, ७; वा. व. २०, ५२; ते. सं.
 १, ७, १३, ५; नि. ६, ७
 तस्याः सञ्जुता १, १६४, ४२; ते. वा. २, ४, ६, ११; नि. १, २, ४१
 तस्मैद्वैष्णो रंघन्त ८, १९, ६
 तस्मैविह स्वयं वृष्याभि ४, २१, २
 ता अमृत वयुनं ५, ४८, २
 ता अभि सन्ममस्तुं २, ९, ५
 ता अस्व ज्येष्ठमित्र १०, १२४, ८
 ता अस्व नमसा सहः १, ८४, १२; साम. १००७; अथर्व.
 २०, १०९, ३
 ता अस्व वृषमाधुवः १, ८४, ११; साम. १००६; अथर्व.
 २०, १०९, १
 ता अस्व वर्णमाधुवो २, ५, ५
 ता अस्व खुरवोहसः ८, ६९, ३; वा. व. १२, ५५; १५, ६०;
 ते. सं. ४, २, ४, ४; ते. वा. ३, ११, ६, २
 ता आ चरति सममा ४, ५१, ८
 ता इत्येव सममा ४, ५१, ९
 ता ई वर्धति मष्टस्य १, १५५, ३
 तां वां वेजुं न १, १३७, ३
 तां वो वेद्याः सुमति ५, ४१, १८
 तां जु ते कीर्ति १०, ५४, १
 ता कर्मापतार्क्षी १, १७३, ४
 ता गृणीहि नमस्तेभिः ६, ६८, ३
 ता वा ता अत्रा वयसः ४, ५१, ७
 ता विहृवा सहमेदं ६, ६७, ८
 तां कुप्यन्ति गिरं मम ३, ६२, ८
 ता वृ ह इत्य मरुतो ४, २२, ५

ता सू ते सत्वा तुवि ४, २२, ६
 ता ते गुणमित वेद्यतो ४, ३२, ११
 ता न आ वोऽङ्गमन्त्रिना २, ४१, ९; वा. य. २०, ८३
 ता नः शक्तं पाथिबन्ध ५, ६८, ३; साम. ११४५; १४६५
 ता नः क्षिपा ननुपा ७, ६६, ३
 ता नम्यसो जगमाणास्व ६, ६२, ४
 तां आ रुद्रस्य मीळुषो ७, ५८, ५; नि. ४, १५
 तां आशिर्ग पुरोकाशं ८, २, ११
 तां ह्यवानो महि २, ३४, १४
 तानीन्द्राणि बहुकाम्यासन् ७, ७६, ३
 तां वृक्षतो वि बोधय १, १२, ४
 ता नृभ्य आ सौभवसा ६, १३, ५
 ता नो अघ वनस्पती १, २८, ८
 ता नो रासज्जातिपाथो ७, ३४, २२; नि. ६, १४
 ता नो वाजवतांश्चि ६, ६०, १२; साम. ११५१
 ताम्बर्वा निविहा १, ८९, ३; वा. य. २५, १६
 ताम्बर्ज्जो ऋताङ्गो १, १४, ७
 ताम्बर्दस्व मरुतस्तौ ८, २०, १४
 ताम्बो महो मरुत २, ३४, ११
 ता बाहवा सुवेतुना ५, ६४, २
 ताभिरा गच्छतं नरो ६, ६०, ९; साम. ९९३
 ताभिरायां वृषणोप ८, २२, १६
 ताभिरायातमृतिभिः ८, ५, २४
 ता सुस्तु विमिश्रयः ६, ६२, ६
 ता भूरिपाशावन्तृप्य ७, ६५, ३
 ताम्बां विश्वस्य राजसि ९, ६६, २
 तामग्ने अग्ने हवं ७, ५, ८
 ता मन्दसाना मनुषो १०, ४०, १३; अथर्व. १४, २, ६
 तामस्य रीति ५, ४८, ४
 ता महान्ता सद्रपती १, २१, ५
 ता माता विश्वेदसा ८, २५, ३
 ता मित्रस्य प्रशक्तये १, २१, ३
 ता मे अक्षिता मनीनां ८, ५, ३७
 ता मे अम्बवानां ८, २५, २३
 तां पूषन्विष्ठवतमात्र १०, ८५, ३७; अथर्व. १४, २, ३८;
 नि. ३, २६
 तां पूषाः सुमतिं वय ६, ५७, ६
 ता यज्ञमा सुचिभिश्चकसा ६, ६२, २
 ता यज्ञेषु प्र शंसते १, २१, २
 ता योषिष्टमभि ६, ६०, २
 ता राजाना सुचित्रता ६, १६, २४

ता वसिष्ठो मन्त्रिन् १०, ९६, ६; अथर्व. २०, ३१, १
 तावदुषो राधो अस्मभ्य ७, ७९, ४
 ता वसिष्ठो जनुषा १०, ३९, १३
 ता वसगृ द्वा पुरु ६, ६२, ५
 ता वां वास्तुपुत्रमसि १, १५४, ६; वा. य. ६, ३, १. सं.
 १, ३, ६, १; नि. १, ७
 ता वां विश्वस्य गोपा ८, २५, १
 ता वां सम्यगदृष्टाणि ५, ७०, २; साम. ९८६
 ता वां गीर्भिविपन्धवः ७, ९४, ६; साम. ८०२
 ता वां शिवोऽवसे ४, ४१, ८
 ता वां नरा स्ववसे १, ११८, १०
 ता वामघा तावपरं १, १८४, १
 ता वामघा हवामहे ८, २६, ३
 ता वामिमानोऽवसे ५, ६५, ३
 ता वामिने स्थानां इन्द्राग्नी ५, ८६, ४
 ता वामिने स्थानां उर्वोऽग्ने ५, ६६, ३
 ता वां मित्रावरुणा १०, १३२, २
 ता विमं ज्ये ६, ६७, ७
 ताविहा विद्वानां ८, २२, १३
 ताविहसं सार्व ७, ९४, १२
 ताविहोपा ता वसि ८, २२, १४
 ता विद्वांसा हवामहे वां १, १२०, ३
 ता इक्ष्मावन्तु ध्रुव ५, ८६, ५
 ता सज्जाता वृषासुती २, ४१, २; साम. ९१२; नि. २, ११
 ता सानसी वावसाना ७, ९३, २
 ता सुजिह्वा उप हवे १, १३, ८
 ता सुदेवाय दामुषे ८, ५, ६
 ता इ त्वहर्तिर्यद् ६, ६२, ३
 ता हि शत्रं चारयेये ६, ६७, ६
 ता हि क्षत्रमधिहृतं ५, ६६, २
 ता हि देवानामसुरा ता ७, ६५, २
 ता हि सभ्यं भराणां ८, ४०, ३
 ता हि सन्धत ईक्षत ७, ९४, ५; साम. ८०१
 ता हि अष्टवर्षसा ५, ६५, २
 ता हि श्रेष्ठा देवताता ६, ६८, २
 ता ह्रुवे ययोरिवं ६, ६०, ४; साम. ८५१
 तिग्मजम्भाय तरुणाय ८, १९, २२
 तिग्मं चिदेम ६, ३, ४
 तिग्ममायुधं मरुतां ८, ९६, ९
 तिग्ममेको विभक्तिं ८, २९, ५
 तिग्मा यद्वत्तरानिः ४, ११, १७

विरमासुषी विरमहेती ६, ७४, ४
 विरः पुनः विषयविना ३, ५८, ५
 विरलीनो विततो १०, १२९, ५; वा. व. ३३, ७४; तै. भा.
 २, ८, ९, ५
 विद्या सु कं मयवत् ३, ५३, २
 विद्या इरी रथ भा ३, ३५, १; तै. भा. २, ७, १३, १
 विद्याः क्षयः १, ११६, ४; तै. भा. १, १०, ३
 विष्णो देवीर्वाहिरिदं वरीय १०, ७०, ८
 विष्णो देहाय १०, ११४, २
 विष्णो धावः सविदुः १, ३५, ६
 विष्णो ज्ञाबो विहित ७, ८७, ५
 विष्णो मृमीधोरयन् २, २७, ८; तै. सं. २, १, ११, ५
 विष्णो मातृकोत्पित् १, १६४, १०; अथर्व. ९, २, १०
 विष्णो यदमे धारयः १, ७२, ३; तै. भा. २, ४, ५, ६
 विष्णो यद्वत्स ममिधः ३, २, ९
 विष्णो वाच ईरयति प्र वद्विः ९, ९७, ३४; साम. ५२५,
 ८५९; नि. १४, १४
 विष्णो वाच उदीरते ९, ३३, ४; साम. ४७१, ८६९
 विष्णो वाचः प्र वद ७, १०१, १
 वीक्ष्येनाग्ने चक्षुषा १०, ८७, ९; अथर्व. ८, ३, ९
 वीमस्वामिचयसो १०, १६०, १; अथर्व. २०, ९६, १
 वीमाः सोमास आ गदि सुतासो ८, ८२, ८
 वीमाः सोमास आ गच्छासीर्बतः १, २३, १
 वीमाभ्योवाक्कृचये ६, ७५, ७; वा. व. २९, ४४; तै. सं.
 ४, ६, ६, ३
 वीमो यो मधुर्मा अयं २, ४१, १४
 वृद्धो ह सुवृद्धमविनो १, ११६, ३; तै. भा. १, १०, २
 वृक्षे तवाव तस्य नो ८, १८, १८; साम. ३९५
 वृक्षे यकले यर्वताः ५, ४१, ९
 वृक्षेयुजे व १, ७, ७; अथर्व. २०, ७०, १३; नि. ६, १८
 वृष्यं वाता अभिमिधः ९, ३१, ३
 वृष्यं वृष्कासः वृषयस्तु १, ११४, ५
 वृष्यं कोतम्यजिगो ३, २१, ४; तै. भा. ३, ६, ७, २
 वृष्यं सुतास्तुभ्यस्तु १०, १६०, २; अथर्व. २०, ९६, २
 वृष्यं सोमाः सुता इमे ८, ९३, २५; साम. २१३
 वृष्यं योका वृत् ३, २१, ३; तै. भा. ३, ६, ७, २
 वृष्यं दिग्वावो वसिष्ठ १, ३६, १
 वृष्यं गावो वृत् ९, ३१, ५
 वृष्यं वेले जना ८, ४३, २९
 वृष्यं ता अक्षिराज ८, ४३, १८; वा. व. १२, ११६,
 तै. सं. १, ३, १४, ३; तै. भा. ३, ७, १, १

वृष्यं दक्ष कविक्रतो ३, १४, ७
 वृष्यममे पर्यवहन् १०, ८५, ३८; अथर्व. १४, २, १
 वृष्यमुषासः वृषयः १, १३४, ४
 वृष्यं पयो यत् १, १११, ५
 वृष्यं वृष्ठाणि गिर ३, ५१, ६
 वृष्यं यरमि क्षितयो ५, १, १०; तै. भा. २, ४, ७, ९
 वृष्यायं सोमः पतिष्ठो १, १३५, २
 वृष्यायमहिभिः सुतो ८, ८२, ५
 वृष्येयमसि मधुमत्तमं ५, ११, ५
 वृष्येयमिदं परि विषयते १०, १६७, १
 वृष्येयिदं मयवते ८, ७६, ८
 वृष्येयिदं यन् ओकये ३, ४२, ८; अथर्व. २०, २४, ८
 वृष्येयिमा सवना ७, २२, ७; अथर्व. २०, ७३, १
 वृष्येयेते वहुका १, ५४, ९
 वृष्येयेते मरुतः ५, ३०, ६
 वृष्येमा सुवना कवे ९, ६२, २७; साम. ७७७
 वृष्यवोऽक्षिरासो ७, ५२, ३
 वृष्यवयो मधुमत्तं ८, ५१, १०; साम. १६१०; अथर्व.
 २०, ११९, २
 वृष्यं नाम यज्ञियं ८, ८०; ९
 वृष्यं ते सुकृतं ८, ७७, ११; नि. ६, ३३
 वृष्यीवो यपोदरः ८, १७, ८; अथर्व. २०, ५, २
 वृष्यीवो वृषयो वाहुजानो ५, २, १२
 वृषिबुध्न वृषिक्रतो ८, ६८, २; साम. १७७२
 वृषुजानो महेमते ८, १३, ११
 वृष्यो जीवाय ६, २०, ३
 वृष्येयं दत्त वृ विताः १, १७२, ३
 वृषीवे धानाः सयवे ३, ५३, ६
 वृषिका अतृषिकासो १०, ९४, ११
 वृषु यद्वत्स वृषुना ४, ७, ११
 वृष्येयकटुकमेतत् १०, ८५, ३४; अथर्व. १४, १, २९
 वृष्यामा प्रथमं १०, ७५, ८
 ते अग्नेहा अकमिष्ठास ५, ५९, ६
 ते अग्नेवो वृषवन्वा १०, ९४, ८
 ते अग्नेयं जग्मि १, २०, ३
 ते अयं सन्तु केतवो ९, ७०, ३; साम. १४२५
 ते आचरन्ती समयेव ६, ७५, ४; वा. व. २९, ४१;
 तै. सं. ४, ६, ६, २; नि. ९, ४०
 ते क्षोणीमिराजोभिः २, ३४, १३
 ते गव्यता मयसा ४, १, १५
 ते वा राजानो अयतस्य १०, ९३, ४

ते वेदोऽस्माभ्यो वे स्वा ८, १९, १७
 ते वेदोऽस्माभ्योऽहो विष्वा ८, ४३, ३०
 ते चिदि पूर्वस्मिन् ७, ४८, ३
 ते अहिरे दिव ऋष्यास १, ६४, २
 ते आमत स्वमोक्षं ८, ७२, १४; साम. १४८१
 तेजिष्कया तपमी २, २३, १४
 तेजिष्ठा वस्यारतिः ६, १२, ३
 ते ते अग्ने स्वांता ६, १६, १७
 ते ते देव नेतः ५, ५०, २
 ते ते देवाय दाशतः ७, १७, ७
 ते स्वा मदा अमद्व १, ५३, ६; अथर्व. २०, २१, ६
 ते स्वा मदा इन्द्र माद्वयन्तु ७, २३, ५; अथर्व. २०, १२, ५
 ते स्वा मदा वृडाविद् ६, १७, ४
 ते दशरथाः प्रथमा २, ३४, १२
 ते न आस्मो वृकाणां ८, ६७, १४
 ते न इन्द्रा पृथिवी ६, ५१, ११
 ते नः पूर्वास उपरास ९, ७७, ३
 ते नः सन्तु पुत्रः सदा ८, ८३, २
 ते नः सहस्रिणं रथि ९, १३, ५; साम. ११९१
 तेन नासत्वा गतं १, ४७, ९
 तेन नो वाजिनीवस्तु पयावतः ८, ५, ३०
 तेन नो वाजिनीवस्तु पथे ८, ५, २०
 तेन सत्वेन जायुतश्च १, २१, ६
 तेन स्वांत्स्य आ भर ८, ७७, ८
 ते नक्षत्रं ते ८, ३०, ३
 ते नूनं नोऽवयुतं १०, १२६, ३
 ते नो अर्बुतो हवनश्रुतो १०, ६४, ६; वा. व. ९, १७;
 तै. सं. १, ७, ८, २
 ते नो गुणो मे महिमी १, १६०, ५
 ते नो गोरा अपाच्यः ८, २८, ३
 ते नो मावयुतश्च ८, २५, ११
 ते नो महेन शर्मणा ८, १८, १७
 ते नो मित्रो वरुणा अर्चना ५, ४१, २
 ते नो रत्नाणि वचन १, २०, ७
 ते नो रावो युमतो वाचवतः ६, ५०, ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती ६, ५०, १२
 ते नो वसुनि काम्या ५, ६१, १६
 ते नो वृद्धि दिवस्वरि २, ६५, २४; साम. ११६५
 ते प्रत्नासो व्युष्टि ९, १८, ११
 तेभ्यो गोवा अथर्व १०, २८, ११
 तेभ्यो वृक्षं वृक्षताः ५, ७९, ७

ते न आहुर्व आचयुः ५, ५३, ३
 ते सम्बत प्रथमं नाम जेनोः ४, १, १६
 ते सम्यजत वृद्धांसो नाहि ४, १, १४
 ते साधिनो अहिरे १, १५९, ४
 ते रावा ते सुवीर्यैः ४, ८, ६
 तेऽकमेभिर्वरमागैः १, ८८, २
 ते रुद्रासः सुमया ५, ८७, ७
 तेऽवयु प्रथमा १०, १०९, १; अथर्व. ५, १७, १
 तेऽवधेय स्ववक्तो १, ८५, ७; तै. सं. ४, १, ११, ३
 तेऽविहयममला १०, १८१, ३
 ते विष्वा वाष्पुर् वस्तु ९, ६४, ६; साम. १०३६
 ते वो वृद्धे मनसो ४, ३७, २
 तेषां हि चित्रयुक्तं ८, ६७, ३
 तेषां हि मङ्गा महतां १०, ६५, ३
 ते सत्वेन मनसा गोपि १०, ६७, ८; अथर्व. २०, ११, ८
 ते सत्वेन मनसा वीध्वानाः ७, ९०, ५
 ते सीधपन्त कोपय ७, ४३, ४
 ते सुतासो मयिन्तमाः ९, ६७, १८; साम. १८११
 ते सुनवः स्वपसः १, १५९, ३
 ते सोमावो हरी १०, ९४, ९; मि. २, ५
 ते स्पृष्टासो नोक्षणा ५, ५२, ३
 ते स्वाम देव वक्ष ७, ६६, ९; साम. १०६९
 ते स्वाम ये आनये ४, ८, ५
 ते हि वावापृथिवी श्रुतिरतसः १०, ९१, ११
 ते हि वावापृथिवी मातरा १०, ६४, १४
 ते हि वावापृथिवी विष्वा १, १६०, १
 ते हिमिरे अरुणं ८, १०१, ६
 ते हि पुत्रासो अहितेः ८, १८, ५
 ते हि प्रजावा अमरत १०, ६२, १०
 ते हि वज्रेषु वज्रिवास क्रमा आदित्येन १०, ७७, ८
 ते हि वज्रेषु वज्रिवास क्रमाः सधन्व ७, १९, ४; मि. ६, १३
 ते हि वस्यो वसवानाः १, ९०, २
 ते हि वेष्टवर्षसः ६, ५१, १०
 ते हि रमा वजुषो वतो ८, २५, १५
 ते हि सत्या ऋतयुक्त ५, ६७, ४
 ते हि स्थिराव्य नावसः ५, ५२, २
 तोके हिते तनव ४, ४१, ६
 तोका वृक्षहना वृक्षे ३, ११, ४; साम. १७०१
 तोसासा रथवाना ८, ३८, २; साम. १०७४
 रमया वहन्तो १, ६९, १०
 रमया ससस्तु विधोत ७, १४, ६

त्वं तु मेवं १, ५२, १; साम. १७७
 त्वं विपयवं विमिं ८, ६४, ५
 त्वं विपयिष्युवत्तं १०, १४३, १
 त्वं विपयं ५, ३२, ८
 त्वं विपयं १०, १४३, २
 त्वं विपयः कृष्णिः ५, ३२, ५
 त्वं विपयिष्य कल्पयं ५, ३२, ६; मि. ६, ३
 त्वं विपयं कल्पया ५, ३२, ४
 त्वं विपया दीर्घं १, ३०, ११
 त्वं तु मायवं गणं ८, ९४, १२
 त्वय्यु वः कल्पयं ८, २२, ७; साम. १७०; १४४२
 त्वय्यु वो अग्रहं ६, ४४, ४; साम. ३५७
 त्वय्यु वः कल्पयं १०, १७८, १; साम ३३२; अथर्व. ७, ८१, १;
 मि. १०, २८
 त्वय्यविष्महरो मिष्टंगम्य ५, ३२, ३
 त्वय्यु अमिष्यं ८, ६७, १; ते. सं. २, १, ११, ५
 त्वय्यु पूवकसो ८, १४, १०
 त्वय्यु वे वि रोदसी ८, ९४, ११
 त्वा त्वयिमा द्वे ८, १०, ३
 त्वयः हृन्मवः सोमाः ८, १, ७
 त्वयः कृष्णस्य जुवनेषु ७, ३३, ७
 त्वयः केतिमि १, १६४, ४४; अथर्व. ९, १०, २६; मि.
 १२, २७
 त्वयः कोवासमोत्तमि ८, २, ८
 त्वयः वचसो मयुवादे १, ३४, २
 त्वया मो बोधि दृढताम ८, १७, १७
 त्वयात् त्वा कल्पयं २, ३१, ८
 त्वयात्तमिन्मविचारामिर्दं ६, ७७, ११; साम. ३३३; अथर्व.
 ७, ८१, १; वा. व. २०, ५०; ते. सं. १, ६, १२, ५
 त्वयातो देवा अथि कोष्ठा ८, ४८, १४
 त्वयात्तमिह देवाः १०, १३७, ५; अथर्व. ४, १३, ४
 त्वियच्छतं वामिन् ६, २७, ६
 त्वियच्छाम मि राजति १०, १८९, ३; साम. ६३२; १३७८
 अथर्व. ६, ३१, ३; २०, ४८, ६; वा. व. ३, ८
 ते. सं. १, ५, ३, १
 त्विः वयित्त्वा मयसो ८, २६, ८
 त्विः सप्त मयुर्वः १, १९१, १४
 त्विः सप्त वयुष्मि १, ७२, ६
 त्विः सप्त विष्णुकिङ्करी १, १९१, १२
 त्विः सप्त सखा वयो १०, ६४, ८
 त्विः स्या मायः १०, ९५, ५; मि. ३, २१

त्रिकटुकैः पतति १०, १४, १६, अथर्व १८, २, ६;
 तै. ब्रा. ६, ५, ३
 त्रिकटुकैः चेतनं १० नो गिराः ८, ११, ११; साम. ७१४;
 अथर्व. २०, ११०, ३
 त्रिकटुकैः १० नो गिराः सदाध्वज ८, १३, १८; नि. १, १०
 त्रिकटुकैः सवित्रो २, २२, १; साम. ४५७; १४८६;
 अथर्व. २०, १५, १; तै. ब्रा. २, ५, ८, ९
 त्रिवः कृते १, १०५, १७; नि. ६, २७
 त्रिधा विदं पण्डितः ४, ५८, ४; वा. व. १७, ९२; तै. ब्रा.
 १०, १०, २
 त्रिपञ्चासाः श्रीकवि १०, ३४, ८
 त्रिपञ्चासो बृषभो ३, ५६, ३
 त्रिपञ्चनं १०, १०, ४; अथर्व. १९, ६, १; वा. व.
 ३, १, ४; तै. ब्रा. ३, १२, २
 त्रिमिः पवित्रैरपुत्रां ३, २६ ८
 त्रिमिष्टं देव सवित्रा ९, ६७, २६
 त्रिभुवर्षं सहरार्षिम् १, १४६, १
 त्रिभुवर्षं सवित्रा ४, ५३, ५
 त्रिराशिना सिंघुभिः १, ३४, ८
 त्रिराशौ सप्तमेनवो १, ७०, १; साम. ५६०; १४२३
 त्रिरस्य ता परमा ४, १, ७
 त्रिरा दिवः सवित्रांवाग्नि ३, ५६, ६
 त्रिरा दिवः सवित्रा सोषणीति ३, ५६, ७
 त्रिद्वयसा दृक्सा ३, ५६, ८
 त्रिद्वयः दृष्टिर्वि ७, १००, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ५
 त्रिर्नो अश्विना दिव्यमानो १, १४, ६
 त्रिर्नो अश्विना वज्रता १, १४, ७
 त्रिर्नो रश्मि बहवमश्विना १, १४, ५
 त्रिर्नोयमानः प्रसिद्धि १०, ८७, ११; अथर्व. ८, ३, ११
 त्रिर्वैर्वातां त्रिभुवर्षते १, ३४, ४
 त्रिर्वन्धुरेण त्रिवृता रवेण विषयकेन १, ११८, २
 त्रिर्वन्धुरेण त्रिवृता रवेण वातं ८, ५८, ८
 त्रिर्वन्धुरेण त्रिवृता कुक्षेससा १, ४७, २
 त्रिविदिषाया प्रसिमान १, १०२, ८
 त्रिविद्वक्तोः प्र चिक्षितुः ७, ११, ३
 त्रिविद्वो अथा १, ३४, १
 त्रिषवस्या सहायातुः ६, ६१, १२
 त्रिषवस्ये वरिषि १, ४७, ४
 त्रीणि जाला वरि १, १५, ३
 त्रीणि वा जातुर्विदि १, १६३, ४; वा. व. २९, १५; तै. ब्र.
 ४, ६, ७, २

ग्रीणि शितस्व भारवा १, १०२, ३; साम. १०१५
 ग्रीणि वदामयविभोः ८, ८, २३
 ग्रीणि उवा वि चक्रमे १, २२, १८; साम. १६७०; अथर्व. ७, २६, ५; वा. व. ३४, ४३; ते. भा. २, ४, ६, १
 ग्रीणि राजाना विद्वे ३, ३८, ६
 ग्रीणि सारा ग्री सदाहानि ३, १, १; १०, ५२, ६; वा. व. ३३, ७; ते. भा. २, ७, १२, २
 ग्रीणि सताम्बवैता ८, ६, ४७
 ग्रीणि सरासि वृषवो ८, ७, १०
 ग्रीणवाचुषि तव ३, १७, ३; ते. सं. ३, २, ११, २
 ग्रीण्वेक उदगावो ८, २२, ७
 ग्री वण्डता महिषाणाञ्च ५, २९, ८
 ग्री रोचना दिव्या भारवंत २, २७, ९
 ग्री रोचना वदाम ५, ६९, १
 ग्री वधत्या सिधवः ३, ५६, ५
 ग्रीवकं वज्रामहे ७, ५९, १२; अथर्व. १४, १, १७; वा. व. ३, ६०; ते. सं. १, ८, ६, २; नि. १४, ३५
 ग्रीवैमा मनुषो ५, २९, १
 ग्रीवदाकं वेचदितं ४, ३७, ३
 ग्री वविह द्राक्षो ८, ८४, ३; साम. १२४६; वा. व. १३, ५२, १८, ७७
 ग्री रथं प्र अरो ६, २६, ४
 ग्री रथि पुनर्वीरं ८, ७१, ६
 ग्री राजेन्द्र वे च १, १७४, १
 ग्री राजेव सुप्रतो १, २०, ५; साम. ९७२
 ग्री वदाम दत मित्रो ७, १२, ३; साम. १३०६; ते. भा. ३, ५, २, ३; ६, १, ३
 ग्री वरो सुधावो ८, २३, १८
 ग्री वसोसि समथः ७, ३१, ६; अथर्व. २०, १८, ६
 ग्री वदस्व गोमतो १, ११, ५; साम. १२५१
 ग्री विष्णु मयिः सीध ६, ५, ३
 ग्री विप्रसकं कविः १, १८, २; साम. १०९४
 ग्री विषास्य जगताङ्गुः १०, १०२, १२
 ग्री विषास्य वनदा ७, ३२, १७
 ग्री विषास्य मेधिरः १, २५, २०
 ग्री विषा दधिरे १०, ५४, ५
 ग्री विषाचं वरुणसि २, २७, १०
 ग्री विष्णो सुमर्ति विष ७, १००, २
 ग्री वृषा मय इन्द्र १, १३०, ५
 ग्री वृष इन्द्र पृथ्वी ६, २०, ११
 ग्री वृषा जगतां ८, १५, २०

ग्री सताम्बव सताम्बव ६, ३१, ४
 ग्री सार्वाय महिना १०, १४७, ५
 ग्री अद्वामिमैम्बलानः ६, २६, ६
 ग्री सत्यं इन्द्र चण्डोला १, ६३, ३
 ग्री सन्नो अपिबो जात ३, ३२, १०
 ग्री समुद्रिया जगो १, ६२, २६; साम. ७७६
 ग्री सन्नो जसि विषासि १, ८६, २९
 ग्री सिर्गुवाचो १०, १३३, २; साम. १८०२; अथर्व. २०, १५, ३; नि. १, १५
 ग्री सुतस्व पीतवे १, ५, ६; अथर्व. २०, ६९, ४; ते. सं. ३, ४, ११, ४
 ग्री सुतो वृमावो १, ६७, २; साम. १३२४
 ग्री सुखाणो जगिभिः १, ६७, ३; साम. १३२५
 ग्री सुकरस्व वदंति ७, ५५, ४
 ग्री सुरो इतिरो रामवो १, १२१, १३
 ग्री सुर्वे न आ सज १, ४, ५; साम. १०५१
 ग्री सोम कद्रुभिः १, ९१, २; ते. भा. २, ४, ३, ८
 ग्री सोम तनुक्रवो ८, ७९, ३; वा. व. ५, ३५, १; ते. सं. १, ६, ४, १
 ग्री सोम वृमावः १, २४, ४; साम. ९७५
 ग्री सोम पणिम्ब आ १, २२, ७
 ग्री सोम पवमानो १, ५९, ३
 ग्री सोम विमृतिः संविदां ८, ४८, १३; वा. व. १९, ५४; ते. सं. २, ६, १२, २
 ग्री सोम प्र चिकितो १, ९१, १; वा. व. १९, ५२; ते. सं. २, ६, १२, १
 ग्री सोम महे १, ९१, ७; ते. भा. २, ४, ५, ३
 ग्री सोम विपक्षितं तना १, १६, ८
 ग्री सोम विपक्षितं पुनावो १, ६४, २५
 ग्री सोम सूर पचसोकरव १, ६६, १८
 ग्री सोमासि पावुः १, ६७, १; साम. १३२३
 ग्री सोमासि सत्यतिः १, ९१, ५; ते. सं. ४, ३, १३, १; ते. भा. ३, ५, ६, १
 ग्री इ अस्तस्यो जावमानो ८, ९६, १६; साम. ३२६; अथर्व. २०, १३७, १०
 ग्री इ त्वदयतिमानमोः ८, ९६, १७; अथर्व. २०, १३७, ११
 ग्री इ त्वदियं कुसमावः ७, १९, २; अथर्व. २०, ३७, २
 ग्री इ त्वदियं मोरीः १, ६३, ४
 ग्री इ त्वदियं सत १, ६३, ७
 ग्री इ त्वदियं रिषवम् १, ६३, ५
 ग्री इ त्वदियं इन्द्र १०, ८९, ८

एवं इ स्वधृषम ८, ९६, १८
 एवं इ तु स्वधृषयो १, १८, ३
 एवं इ यथाविष्टय ८, ७५, ३; तै. सं. २, ६, ११, १
 एवं हि क्षीतवक्षसो ६, २, १; साम. ८४
 एवं हि नः पिता वसो ८, ९८, ११; ताम. ११७०; अथर्व.
 २०, १०८, २
 एवं हि नक्षत्रः सोमगोपाः ८, ४८, ९
 एवं हि मन्त्रो अभिभूत्यो जा १०, ८३, ४; अथर्व. ४, ३२, ४
 एवं हि मातुषे जने ५, २१, २
 एवं हि राक्षस्ये ८, ६१, १४; साम. १३२२
 एवं हि विश्वतोमुख १, ९७, ६; अथर्व. ४, ३३, ६;
 तै. आ. ६, ११, २
 एवं हि वृक्षहर्षा ८, ९३, ३३; साम. १७९२
 एवं हि शकतीनामिन्द्र ८, ९८, ६; साम. १२४५; अथर्व.
 २०, ६४, ३
 एवं हि हूरः सतिता १, १७५, ३; साम. १४३४
 एवं हि य्मा यथावयव्युता ३, ३०, ४
 एवं हि सत्यो मयवचनातः ८, ९०, ४
 एवं हि वृषसुरसि ८, २३, २९
 एवं हि सोम वधवन् ९, ५१, ४
 एवं हि स्तोमवधेन ८, १४, ११; अथर्व. २०, २९, १
 एवं होता मनुर्हितोऽग्नि १, १४, ११
 एवं होता मनुर्हितो बह्विः ६, १६, ९
 एवं होता मन्त्रतमो ६, ११, २
 एवं क्षन्ने अग्निना ८, ४३, १४; तै. सं. १, ४, ४६, ३;
 ३, ५, ११, ५
 एवं क्षन्ने दिव्यस्व १, १४४, ६
 एवं क्षन्ने प्रथमो ६, १, १; तै. आ. ३, ६, १०, १
 एवं क्षत्र वैष्वा ९, १०८, ३; साम. ५८३; ९३८
 एवं क्षेत्र ईशिव ४, ३२, ७
 एवं क्षेदि चेतरे ८, ६१, ७; साम. २४०, १५८१
 एवं कनजसुत १, ५३, ८; अथर्व. २०, २१, ८
 एवं कवि चोदयो ६, २६, ३
 एवं कुसं कुष्णहलेयु १, ५१, ६
 एवं कुक्षेनामि कुष्णं ६, ३१, ३
 एवं गोत्रमक्षिरोम्यो १, ५१, ३
 एवं च सोम मो वसो १, ९१, ६; तै. सं. ३, ४, ११, १
 एवं पिपी तव वसेः ८, ७९, ४
 एवं पिबः क्षम्या ४, ३, ४
 एवं वज्रम् मनुर्धि १०, ७३, ७
 एवं जमिर्वेदानां १, ७५, ४; साम. १५३६

एवं त्रिगथ न धना १, १०२, १०
 स्वदग्ने काव्या ४, ११, ३
 स्वक्षि पुत्र सहसो ३, १४, ६
 स्वक्षिवा विशा आयक्षमि ७, ५, ३
 स्वक्षिमेन्द्र पायिवाति ६, ३६, २
 स्वक्षाजी वाजंभरो ४, ११, ४
 स्वक्षिभो जायते ६, ७, ३
 स्वक्षिवा सुमगा ६, १३, १
 एवं तदुक्थं हन्त्र ६, २६, ५
 एवं तं देव जिह्वा ६, १६, ३२
 एवं तमग्ने अमृतत्व १, ३१, ७
 एवं तमिन्द्र पर्वतं न १, ५५, ३
 एवं तमिन्द्र पर्वतं महां १, ५७, ६; अथर्व. २०, १५, ६
 एवं तमिन्द्रमत्यं ५, ३५, ५
 एवं तमिन्द्र वाह्वानो १, १३१, ७
 एवं तं ब्रह्मणस्पते १, १८, ५
 एवं तस्य हवाविनो १, ४२, ४
 एवं तौ अग्न उभयामिव १, १८९, ७
 एवं तौ हन्त्रोभयौ ६, ३३, ३
 एवं ताम्रवृक्षहले १०, २२, १०
 एवं ताम्से च प्रति वासि २, १, १५,
 एवं तू न हन्त्र तं १, १६९, ४
 एवं त्वत्पणीनां विदो ९, १११, २; साम. १५९२
 एवं त्वमिततो रथं १०, १७१, १
 एवं त्वमिन्द्र मत्यैस् १०, १७१, ३
 एवं त्वमिन्द्र सूर्यं १०, १७१, ४
 एवं त्वा विद्वन्मुताग्ने ६, २, ९; तै. सं. ३, १, ११, ६
 एवं त्वा विद्वात्स्यावा १०, २२, ५
 एवं त्वा न हंश्च देव १, ६३, ८
 एवं त्वोभिता गदि १, ३०, ३३
 एवं त्वमहर्षया १०, २६, ५; अथर्व. २०, ३०, ५
 एवं वाता प्रथमो ८, ९०, १; साम. १४९३; अथर्व.
 २०, १०४, ४
 एवं विदो चरुणं चिप १, ५६, ६
 एवं विदो बृहत्तः सातु १, ५४, ४
 एवं वृताः प्रथमो १०, ११२, ५
 एवं वृत्तस्वयु नः २, ९, २; तै. सं. ३, ५, ११, २
 एवं वृत्तो अमत्यं आ ६, १६, ६
 एवं वंवि सरस्वत्या ६, ६१, ६
 एवं वां च महिमत ९, १००, ९; साम. १०१८
 एवं विधं मनोयुक् ९, १००, ३

एवं पुमिदि १, १७४, ९; ६, २०, १२
 एवं वृष्णो वृषसा ७, १९, ३; अथर्व. २०, ३७, ३
 एवं न इन्द्र जलपुः ८, ७०, १०
 एवं न इन्द्र त्वाभिस्ती १, २०, २
 एवं न इन्द्र राधा सक्वसो १, १९९, १०
 एवं न इन्द्र राधा परीणसा १, १९९, ९
 एवं न इन्द्र बाजपुः ७, ३१, ३; साम. ७१८
 एवं न इन्द्र धूर १०, २२, ९
 एवं न इन्द्रा अरि ओजो ८, १८, १०; साम. ४०५; ११६९;
 अथर्व. २०, १०८, १
 एवं न इन्द्रासो हस्ते ८, ७०, १२
 एवं नः पद्मावधाराद् ८, ६१, १६
 एवं नः पाङ्कहसो जालवेदो ६, १६, ३०
 एवं नः पाङ्कहसो दोषावसाः ७, १५, १५
 एवं नः सोम विश्वतो गोधा १०, २५, ७
 एवं नः सोम विश्वतो रक्षा १, ९१, ८; तै. सं. २, ३, १४, १
 एवं नः सोम विश्वतो बभोषाः ८, ४८, १५
 एवं नः सोम शुक्लपुः १०, २५, ८
 एवं नक्षिज इत्या ६, ४८, ९; साम. ४१; १६२३
 एवं वृषसा अस्ति सोम ९, ८६, ३८; साम. ९५६
 एवं वृषसा वृषमानु ३, १५, ३
 एवं पुमिर्मुमजो ७, १९, ४; अथर्व. २०, ३७, ४; तै. भा.
 ३, ५, ८, १०
 एवं नो अग्ने जलपुः ८, ३९, १०
 एवं नो अग्ने एषा ५, १०, ३
 एवं नो अग्ने अग्निभिः १०, १४१, ६; साम. १५०५; अथर्व.
 ३, २०, ५
 एवं नो अग्ने अक्षिर स्तुतः ५, १०, ७
 एवं नो अग्ने जलपुः ५, १०, २
 एवं नो अग्ने जलपुः १०, ८७, २०; अथर्व. ८, ३, १९
 एवं नो अग्ने तव देव १, ३१, १२; वा. व. ३४, १३
 एवं नो अग्ने पित्रोऽप्यस्ते १, ३१, ९
 एवं नो अग्ने महोभिः ८, ७१, १; साम. ६
 एवं नो अग्ने वक्त्रस्य ४, १, ४; वा. व. २१, ३; तै. सं.
 २, ५, १२, ३
 एवं नो अग्ने सप्तवे १, ३१, ८
 एवं नो अस्ति मारसा ३, ७, ५
 एवं नो अस्मा अमलेक्य ८, ६६, १४
 एवं नो अस्मा ह्यं दुर्वापाः १, १२१, १४
 एवं नो अस्मा वृषसो ३, १५, १
 एवं नो गोधाः पयिक्क २, २३, ६

एवं नो वायवेवामपुर्वः १, १३४, ६
 एवं नो वृषमन्तमे १०, २५, ९
 स्वमग्न ह्यंशो वृषमः २, १, ३
 स्वमग्न ह्यंशो जालवेदो १०, १५, १२; अथर्व. १८, ३, ४२;
 वा. व. १९, ६६; तै. सं. २, ६, १२, ५
 स्वमग्न उक्तेसाव १, ३१, १४
 स्वमग्न जलपुः २, १, १०
 स्वमग्न अक्षिरिषेव २, १, ११
 स्वमग्नो गृहपतिः ७, १६, ५; साम. ६१
 स्वमग्नो वृषा २, १, ५
 स्वमग्नो पुमिस्तमा २, १, १; वा. व. ११, २७; तै. सं.
 ४, १, २, ५; तै. भा. १०, ७६, १; मि. ६, १, १३, १
 स्वमग्नो इविणोदा २, १, ७
 स्वमग्नो पुत्रकपो ५, ८, ५
 स्वमग्नो प्रथमो अग्निस्तमा १, ३१, २
 स्वमग्नो प्रथमो अक्षिरा १, ३१, १; वा. व. ३४, १२
 स्वमग्नो प्रथमो मातृविश्व १, ३१, ३
 स्वमग्नो प्रथमो अग्निस्तमा १, ३१, १०
 स्वमग्नो प्रथमो अग्निस्तमा १, ३१, १५
 स्वमग्नो वृषहो ८, १०२, १; तै. सं. ३, ४, ११, १
 स्वमग्नो मयवे छात्र १, ३१, ४
 स्वमग्नो मयानां ६, १६, १; साम. २; १४७४
 स्वमग्नो मयवे पात्रुः १, ३१, १३
 स्वमग्नो राजा वक्त्रो २, १, ४
 स्वमग्नो रमो अमृतो २, १, ६; तै. सं. १, ३, १४, १; तै. भा.
 ३, ११, २, १
 स्वमग्नो वज्रपुर्वो ६, १५, १२; ७, ४, ९
 स्वमग्नो वज्रपुर्वो जालवे ५, ३, १
 स्वमग्नो वज्रपुर्वि १, ४५, १; साम. ९६
 स्वमग्नो वाचपे २, १, ३
 स्वमग्नो वीरवक्त्रो ७, १५, १२
 स्वमग्नो वृषिगवर्तं १, ३१, ६
 स्वमग्नो वृषमः १, ३१, ५
 स्वमग्नो मयवा अस्ति ८, ११, १; अथर्व. १९, ५९, १; वा. व.
 ४, १६; तै. सं. १, १, १४, ४; २, ३, १
 स्वमग्नो सप्तमानाव १, १४१, १०
 स्वमग्नो कोविधा वायः ७, १३, १; तै. सं. १, ५, ११, १
 स्वमग्नो सप्तवा अस्ति ५, १३, ४; साम. १४०७; तै. भा.
 २, ४, १, ६; मि. ६, ७
 स्वमग्नो सप्तवा १, १२७, ९
 स्वमग्नो वृषपु २, १, ११

त्यसमे सुप्रभो ७, १, ११
 त्यसक्य कसिनां ५, ३, ११
 त्यसक्य म संसिपो १, ८४, ११, साम. १४७; १७२६,
 वा. म. ६, ३७, ११, २८
 त्यसक्य प्रथमं ज्ञापमानः ४, १७, ७
 त्यसक्यकुप्य होतासि १, ७४, ६
 त्यसक्यामपिपाया बुधोरप १, ५१, ४
 त्यसको वदये तुर्वसाप ५, ३१, ८
 त्यसको वद बुधं ज्यमन्वा ३, ३२, ६
 त्यसको सि बुरो ६, ३०, ५
 त्यसक्या अचसि वर ५, ३, १
 त्यससि प्रसक्तो ८, ११, १
 त्यसक्याकमिन्ध विचर १, १७४, १०
 त्यसक्य चारे रजसो १, ५१, १२
 त्यसाचलं प्रति १, १२१, ९
 त्यसाविष मर्वं तुषवं १, ५४, ६
 त्यसाविष सुप्रभवं १, ५३, १०, अथर्व. २०, २१, १०
 त्यसिल्लयवा अय्व ८, ६०, ५, साम. ४१
 त्यसिन्धो परि जय ९, ६२, ९, साम. ९८१
 त्यसिन्धु नर्वो नौ १, १२१, ११
 त्यामिन्धु अर्हसि ८, ९९, ५; साम. ३११; १६३७, अथर्व.
 १०, १०५, १; वा. म. ३३, ६६
 त्यामिन्धु वकादधि १०, १५३, १; साम. १२०, अथर्व.
 २०, ९३, ५; मि. ७, २
 त्यामिन्धु वसा जसि ८, ९०, ५; साम. २४८; १४११
 त्यामिन्धु जसिपं १०, १५३, ४, अथर्व. २०, ९३, ७
 त्यामिन्धु जविषवा मयद्व ३, २१, ३
 त्यामिन्धु स्ववसा मज्जुझाः ७, ३७, ४
 त्यामिन्धुमिभूरसि स्वं ल्वर् ८, ९८, २; साम. १०२६,
 अथर्व. १०, ६२, ६
 त्यामिन्धुमिभूरसि त्या १०, १५३, ५; अथर्व. २०, ९३, ८
 त्यामिन्धुव विज्यवे ९, ५६, ४
 त्यामिन्धुसि बुमडा १०, १५३, ३; अथर्व. २०, ९३, ६
 त्यामिना जोषयोः सोम १, ९१, २२; वा. म. ३४, २२;
 छे. मा. २, ८, ३, १
 त्यामिना वार्धो युव ६, १६, ५
 त्यानीशिखे वसुपते वसुनां १, १७०, ५
 त्यानीशिखे सुतानां ८, ६४, ३; साम. १३५६; अथर्व.
 २०, ९३, ३
 त्याज्जुवात्योपवे १०, ९७, २३; अथर्व. ६, १५, १; वा. म.
 ११, १०१

त्वमुत्तरीं ऋतुमिर्भद्रवर्षाणी ५, ३२, २
 त्वमेकस्य वृत्रहन् ६, ४५, ५
 त्वमेतवधारयः ८, २३, १३
 त्वमेताक्षरनाक्षो विर्रिर्वा १, ५३, ९; अथर्व. २०, २१, ९
 त्वमेताभि प्रविषे १०, ७३, ८
 त्वमेतराम्बुदतो जह्मता १, ३३, ७
 त्वं पवित्रं रजसो विधर्मणि ९, ८६, ३०
 त्वं पाद्रीभ्यः सहीयसो नृन् १, १७१, ६
 त्वं विष्णुं श्रुतं ध, १९, १३
 त्वं पुर इन्द्र पिबिद् ८, ९७, १४
 त्वं पुरं वरिष्मन् ८, १, २८
 त्वं पुष्कपा मरा १०, ११३, १०
 त्वं पुष्क सखाणि सताभि य ८, ६१, ८। साम. १५८९
 त्वं भगो न आ हि ६, १३, २
 त्वं युजः प्रविमानं वृषिकवा १, ५२, १३
 त्वं मकरश्च दोषतः १०, १७१, २
 त्वं मर्हो इन्द्र तुभ्यं ध, १७, १
 त्वं मर्हो इन्द्र वो १, ६३, १
 त्वं महीमवाभि विषयेनां ध, १९, ६
 त्वं मामेभ्यः इन्द्र विजयन्वा १, १९९, ८
 त्वं मावाभिरनयध १०, १४७, २
 त्वं मावाभिर १, ५१, ५
 त्वथा मन्थो सरभं १०, ८४, १; अथर्व. ४, ३१, ६ तै. मा.
 १, ४, १, १०; नि. १०, १०
 त्वथा यथा गुप्तमवालो १, ४, ९
 त्वथा यवं शासत् १०, १२०, ५; अथर्व. ५, २, ५;
 १०, १७७, ८
 त्वथा यवं सद्यम्बस्योताः ध, ध, १४; तै. सं. १, २, १४, ६;
 नि. ५, १५
 त्वथा यवं सुधुवा १, २३, २; नि. ३, ११
 त्वथा यवमुत्तमं १, २३, १०
 त्वथा यवं यवमात्रेण सोम ९, ९७, ५८
 त्वथा यवं यवयजिद् १, १७८, ५
 त्वथा यवं यवयज्युर्ध्वे १, १३२, १; नि. ५, २
 त्वथा वीरेण वीरो यो ९, ३५, १
 त्वथा इ विष्णुजा यवं कोविद्भेन ८, १०२, ३
 त्वथा इ विष्णुजा यवं प्रति ८, २१, ११; साम. ४०३
 त्वथा दितमम्बमप्यु १, ३८, ७
 त्वथा हि नः पितरः ९, ९६, ११; वा. य. १९, ५३; तै. सं.
 १, ६, १२, १
 त्वथा छत्रे यवयो दत्तवालो १, १४१, ९

एवमेदिम्य सुजा वचं ८. १२, ३२
 एवहा दुहिते बहसुं १०, १७, १. अथर्व. १८, १, ५३;
 ३, ३१, ५; नि. १२, ११
 एवहा माया वेदपसा १०, ५३, ९
 एवहा बहसुं सुकृतं १, ८५, ९
 एवहारं वासुधुभवो १०, ६५, १०
 एवहारं अग्रजा गोपां ९, ५, ९
 एवहा रूपाणि हि प्रभुः १, १८८, ९
 एवहृजामातरं वचं ८, २६, २२
 एवां यज्ञेभिरुच्यैः १०, २४, १
 एवां यज्ञेष्विजिजं चारं १०, २१, ७
 एवां यज्ञेष्विजिजं अग्रं ३, १०, २
 एवां यज्ञैर्वोचयन् ९, ४, ९; साम. १०५५
 एवां रिद्धिं मातरो २, १००, ७; साम. १०१७
 एवां वर्जितं क्षितयः पृथिव्या ६, १५; तै. ब्रा. ३, ६, १०, २
 एवां बाजी इवतं बाजिनेवो ६, २६, २
 एवां विधे अमुन जायमानं ६, ७, ४; साम. ११४१
 एवां विधे सजोषवो ५, २१, ३
 एवां विष्णुहृदस्थयो ८, १५, ९; साम. १६४७; अथर्व.
 २०, १०६, ३
 एवां शुद्धिगुरुकृत वाजये ८, ९८, १२; साम. ११७१; अथर्व.
 २०, १०८, ३
 एवां सुतस्य वीतये ३, ४२, ९; अथर्व. २०, २४, ९
 एवां सोम पवमानं स्वाध्वः ९, ८६, २४
 एवां स्तोमा अवीचयन् १, ५, ८; अथर्व. २०, ६९, ६
 एवां इ अदिमार्गमातो १, ६३, ६
 एवां हि मंजुतममर्चतोः ६, ४, ७; वा. व. ३३, १३; नि. १, १७
 एवां हि अमा चर्चयवो ६, २, २
 एवां हि सत्यमग्निवो ८, ४६, २
 एवां हि सुप्यरस्तमं ८, २६, २४
 एवां हीम्रावसे विद्यावो ६, ३३, २
 एवां क्षणे सधमित्समन्वयः ४, १, १
 एवां चित्रप्रवस्तम १, ४५, ६; वा. व. १५, ३१; तै. सं.
 ४, ४, ४, ३
 एवां जना ममसलेष्विज्ज १०, ४२, ४; अथर्व. २०, ८९, ४
 एवाद्यत्तेभी कद्रं संतमेभिः २, ३३, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ८
 एवां वृत्तमने अक्षतं युगयुगे ६, १५, ८; साम. १५६८
 एवां देवेभु प्रथमं इवामहे १, १०२, ९
 एवामस्य भादित्पातः १, १, १३; तै. ब्रा. २, ७, १२, ६
 एवामस्य आतापयः समीधि ५, ८, १

एवामग्ने अक्षिरसो गुहा द्विजं ५, ११, ६; साम. ९०८;
 वा. व. १५, २८; तै. सं. ४, ४, ४, १
 एवामग्ने अतिमि पृथर्वं विद्याः ५, ८, २
 एवामग्ने दम आ विश्वतिं १, १, ८
 एवामग्ने चनेसि विश्वचा वचं ५, ८, ४
 एवामग्ने पितरमिहितिः १, १, ९
 एवामग्ने पुष्करादधि ६, १६, १३; साम. ९; वा. व. ११, ३२;
 १५, २२; तै. सं. ३, ५, ११, ३; ४, १, ३, २;
 ४, ४, १
 एवामग्ने प्रथमं देववन्तो ४, ११, ५
 एवामग्ने प्रथममायुज्ज १, ३१, ११
 एवामग्ने प्रदिष आहुतं ५, ८, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 एवामग्ने मनीषिणः सज्जाजं ३, १०, १
 एवामग्ने मनीषिणस्त्वय ८, ४४, १९
 एवामग्ने मातृपीरीकते ५, ८, ३; तै. सं. ३, ३, ११, २
 एवामग्ने यज्ञमाला अमुयूज्ज १०, ४५, ११; वा. व. १२, २८
 तै. सं. ४, २, २, ४
 एवामग्ने वसुपतिं वसुतां ५, ४, १; तै. सं. १, ४, ४६, २
 एवामग्ने वाजसातमं ५, १३, ५; तै. सं. १, ४, ४६, ३
 एवामग्ने समिधानं यविहय ५, ८, ६; तै. ब्रा. १, ३, १, १२
 एवामग्ने समिधानो वसिष्ठो ७, ९, ६; नि. ६, १७
 एवामग्ने स्वाध्वो ६, १६, ७
 एवामग्ने हरितो वावसाना ७, ५, ५
 एवामग्ने इविपमन्तो ५, ९, १; तै. ब्रा. २, ४, १, ४
 एवामग्ने चरामसि ९, १, ५
 एवामग्ने अयुधि देव एव ५, ३, ८
 एवामिच्छवसस्तये ८, ६, २१
 एवामिच्छ वृजते स्वाध्वः १०, २१, ९
 एवामिच्छा वचसो म्युष्टि १०, २१२, ७
 एवामिच्छा को नरो ८, ९९, १; साम. ३०२; ८१३
 एवामिच्छि स्वाध्वो ८, ९२, ३३
 एवामिच्छि सहसस्तु १, ४०, २
 एवामिच्छि इवामहे साता ६, ४६, १; साम. २३४; ८०९;
 अथर्व. २०, ९८, १; वा. व. २७, ३७; तै. सं.
 २, ४, १४, ३
 एवामिच्छवसुर्मम ८, ७८, २
 एवामिच्छ वृजहन्तम (०) इवामग्ने ५, ३५, ६
 एवामिच्छ वृजहन्तम (०) इवामग्ने ८, ६, ३७
 एवामिच्छ वृजहन्तम सुतावन्तो ८, ९३, ३७
 एवामीकते अक्षिरं ७, ११, २; तै. ब्रा. ३, ३, ८, २
 एवामीकते अच द्विधा ६, १६, ४

स्वास्तुप्रसवसे वर्षणी सह ६, ४६, ६; अथर्व. २०, ८०, २
 स्वास्तु जातयेव १०, १५०, ३
 स्वास्तु ते दधिरे हव्यवाहं ७, १७, ६
 स्वास्तु ते स्वास्तुवः १०, ११, २
 स्वां एवो ज्ञाप्यो १०, २८, ९
 स्वां सुप्रति दक्ष ९, ६८, ७
 स्वा बुजा तव तस्योम सव्यः ४, २८, १
 स्वा बुजा नि जिवस्त्वयैव ४, २८, २
 स्वायेन्द्र सोमं सुनुवा सुदक्ष १, १०१, ९
 स्वायताः पुकवसो ८, ४६, १; साम. १९३
 स्वायतो इन्द्रो ज्ञाने अग्नि ७, २५, ४
 शिवशीमन्तो अथरस्येव हि ६, ६६, १०
 शे अरन आहवनाग्नि ७, १, १७
 शे अरने विभे अयुतासो २, १, १४
 शे अरने सुमतिं मित्र १, ७३, ७; तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
 शे अरने स्वाहुव विवासः ७, १६, ७; साम. १८; वा. व.
 ३३, १४
 शे असुर्व वसवो म्युववन् ७, ५, ६
 शे अरुने सुमो १, ३६, ६
 शे हव्यवाहभूम विमो २, ११, १२
 शे कद्रुमधि वृज्जति विभे १०, १२०, ३; साम. १४८५;
 अथर्व. ५, २, ३; २०, १०७, ६; ऐ. आ. १, १२;
 तै. सं. ३, ५, १०, १
 शे धर्मोम आतसे १०, २१, ३
 शे धेनुः सुनुवा जातयेवः १०, १९, ८
 शे धितो महानां देवानां १, १८७, ६
 शे शव इन्द्र सोमसमाः १, १६९, ५
 शे वयुनि पुर्वनीक ६, ५, २; तै. सं. १, ३, १४, २
 शे वयुनि संगता ८, ७८, ८
 शे विद्या तविदी सधरविध १, ५१, ७
 शे विद्या सारस्वती २, ४१, १७
 शेवें रूपं कुरुत उरारं वत् १, ९५, ८
 शेवें रूपं कुरुते वर्षां अत्य ९, ७१, ८
 शेवें रूपं वरं वरं वज्रत्वां १, ११४, ४
 शेवें वर्षां न माकनं सुविस्व ६, ४८, १५
 शेवें राजं तवसं ५, ५८, २
 शेवमित्या समरणं शिमो १, १५५, २; नि. ११, ७
 शेवण्डे पूम ज्ञापयति ६, २, ६; साम. ८३; अथर्व.
 १८, ४, ५९
 शेवोवा अग्नेरसवसो १, ३६, २०
 शे वु पुत्र सवसो ८, ९२, १४; तै. सं. १, ४, ४६, १

शे सोम प्रथमा वृकवर्धिः ९, ११०, ७; साम. १५०६
 शे स ययितरिन्द्र ७, १८, १
 शोनामस्तवावसा ९, ६१, २४
 शोनामस्तवा पुत्रास्तु ८, ६८, ९
 शोनामो मघवाजिन्द्र विमोः ४, २९, ५
 शोतो वायवहो १, ७४, ८
 शुभस्य वाजिने जन्मनि १०, ६४, ५; नि. ११, ८३
 दक्षिणावतामिदमग्नि १, ६२५, ६
 दक्षिणावामप्रथमो १०, १०७, ५
 दक्षिणावं दक्षिणा १०, १०७, ७
 दृष्टा इन्द्रोमज्जनाम ७, ३३, ६
 दृष्टामिन्द्र दृष्टमग्नि १, १४८, २
 दृष्टि रेकस्तमये दृष्टिंस्तु ८, ४३, १५
 दृष्टम्युनं धनयवस्य १, ७१, ३
 दृष्टये वा वदीमनु १, ५, ३; साम. ९४; तै. सं. ३, ३, ३, ३
 दृष्टानो गोमद्वयन् ८, ४६, ५
 दृष्टामि ते सुनुवो ८, १००, २
 दृष्टामि ते सुतानां ८, ३४, ५
 दृष्टिर्वा वः प्रथम ७, ४४, १
 दृष्टिकामतिनमुषसं ३, २०, ५
 दृष्टिकास्तु नमसा बोधयन्तः ७, ४४, १
 दृष्टिकावानं वुष्टधानो ७, ४४, ३
 दृष्टिकावा प्रथमो वायववां ७, ४४, ४
 दृष्टिकाव्य इतु पु ४, ४०, १
 दृष्टिकाव्य इव कर्मो ४, ३९, ४
 दृष्टिकाव्यो अकारिणं ४, ३९, ६; साम. ३५८; अथर्व.
 २०, १३७, १; वा. व. २३, ३२; तै. सं. १, ५, ११, ४;
 ७, ४, १९, ४; सांख्य ब्रा. १, ६, १७
 दृष्टिपरा अठरे सुतं ३, ४०, ५; अथर्व. २०, ६, ५
 दृष्टिपरा मृगवो मातुवे वा १, ५८, ६
 दृष्ट्यक् इ मे जनुवं एवो १, १३९, ९
 दृष्टो विम इन्द्र १, १७४, २; नि. ६, ३१
 दृष्टं विमि स्वावतः ८, ४५, ३१
 दृष्टमिन्द्रिणीयां ४, ३९, ३
 दृष्टमग्ने अयसो ये सुदक्षाः ५, ४२, १२
 दृष्टं तु विमदृष्टं १, २५, १८
 दृष्टमग्ने मृगवो अमिन्द्रान् १०, २७, ६
 दृष्टिपुतया कवा ९, ६४, २८; साम. ६५४
 दृष्टाग्निः एवें सीम ३, २३, ३
 दृष्टाग्निो पुजते बाहु ५, ४३, ४
 दृष्ट ते कडमानो ४, ३२, १९

दश मङ्गलौतकतः ८, ५६, २
 दश मासाष्टकशानः ५, ७८, ९
 दश रथान् प्रष्टिमतः ६, ७७, २४
 दश राजानः समिता अयज्य ७, ८३, ७
 दश रात्रीराशिबेदानवद्युः १, ११६, २४
 दश इत्याह कथ्यते ८, ४६, २३
 दशास्त्रा मनवे पर्व ८, २२, ६
 दशास्त्रान्तो नो मरुतो मृत्युम् ७, ५६, १७
 दशास्त्रा नः पुत्रेणीक होतः ६, ११, ६
 दशानामेकं कपिकं समानं १०, २७, १६
 दशावन्तिभ्यो दश कक्षेभ्यः १०, ९४, ७; नि. ३, २
 दशाब्दाभ्यां कोशान् ६, ४७, २३
 दशमं सङ्गुञ्जनवन्तं गर्भं १, ९५, २; नि. मा. २, ८, ७, ४
 दशो हि वमा हृषणं १, १२९, ३
 दस्युन्मिष्टं पुष्टं पुष्टं पुष्टं १, १००, १८
 दशा युवाकनः सुता १, ३, ३; वा. व. ३३, ५८
 दशा हि विद्यमानवत् ८, २६, ६
 दाना मे पुपतीनां ८, ६५, १०
 दारहाणां वज्रमिन्द्रो १, १३०, ४
 दारवा क्षेत्रं १, ६६, ३
 दाना सुतो न वारमा ८, ३३, ८; साम. १६९७; अथर्व.
 २०, ५३, २; ५७, १२
 दानाय मनः सोमपावक १, ५५, ७
 दानायः पुष्टुञ्जसः ८, ४६, २४
 दा नो अग्ने बिबा रयिं ७, १, ५
 दा नो अग्ने बृहतो दाः २, २, ७; नि. सं. २, २, १०, ६
 दामानं विद्यवर्धने ८, २३, २
 दाशाराज्ञे परिचत्वा विद्य ७, ८३, ८
 दाशेम कल मनसा ८, ८४, ५; साम. १५५०
 दासपत्नीरहिगोपा १, ३२, ११; नि. २, १७
 दिदक्षन्त उषसो ३, ३०, २३
 दिदक्षेयः परि काशान् १, १४६, ५
 दिवः पीयूषसुतं २, ५१, २; साम. १२२७
 दिवः पीयूषं पृथक् १, ११०, ८; साम. १४९४
 दिवक्षन्तो अक्षिजिह्वा १०, २५, ७
 दिवक्षसो धेनवो ३, ७, २
 दिवक्षिते बृहतो जातवेदः १, ५९, ५
 दिवक्षित्वं यमिना १, ५५, १
 दिवक्षितां स हवयन्त ३, ६, ७
 दिवक्षितां पुत्रो ३, ३९, १
 दिवक्षित्वा नोऽमवत्तरेभ्यो १०, ७६, ५

दिवक्षित्वा वा दुहितं ४, ३०, ९
 दिवक्षित्वोचनादधि ८, ८, ७
 दिवक्षन्वासा इन्द्रो १, ४६, ९
 दिवक्षपति प्रथमं ज्ञेयं अग्निः १०, ४५, १; वा. व. १२, १८;
 नि. सं. १, ३, १४, ५; ४, २, २, १; नि. ४, २४
 दिवक्षुषिभ्या अग्नि मनेभ्यो ९, ३१, २
 दिवक्षुषिभ्या पर्वोत्र ६, ४७, २७; अथर्व. ६, १२५, २;
 वा. व. २९, ५३; नि. सं. ४, ६, ६, ५
 दिवक्षुषिभ्योरव वा १०, ३५, २
 दिवा क्षितमः कृष्णमिति १, १८, ९; नि. सं. २, ४, ८, १
 दिवा क्षाप्ति मरुतो भूयसि १, १६१, १४
 दिवि क्षवन्ता रजसः पुषिभ्यां ७, ६४, १
 दिवि मे नामा परमो व ९, ७९, ४
 दिवि न केदुरधि १०, ९६, ४; अथर्व. २०, ३०, ४
 दिवि मे अन्वः पक्षो १०, ११९, ११
 दिविस्वसं वज्रमस्त्राक १०, ३६, ६
 दिवि स्वो न वतते भूयोप १०, ७५, ३
 दिवेदिवे सदतीत्यमर्षं ६, ४७, २१
 दिवो धर्ता भूवन्त्य ४, ५३, २
 दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः ९, १०९, ६; साम. १२४३
 दिवो धामनिर्वेण ७, ६६, १८
 दिवो न तुभ्यमन्विष्य ६, २०, २
 दिवो न यस्म रेततो दुषामाः १, १००, ३
 दिवो न यस्म विषतो ६, ३, ७
 दिवो न सर्गा अमसृममङ्गा २, ९७, ३०
 दिवो न साजु पिपुषी ९, १६, ७
 दिवो न साजु क्षनवज्रविद्य २, ८६, ९
 दिवो नाके मनुजिह्वा ९, ८५, १०
 दिवो नामा विषक्षणी ९, १२, ४; साम. ११९९
 दिवो नो हृदि मरुतो ५, ८३, ६; नि. सं. ३, १, ११, ७
 दिवो मां नोत्सवत् ८, ६३, २
 दिवो व स्कन्मो धरुणः २, ७४, २
 दिवो वस्म उषसा ७, ६३, ४; नि. मा. २, ८, ७, ३
 दिवो वराहमर्षं १, ११४, ५
 दिवो वा साजु सृताता १०, ७०, ५
 दिव्यं सुपर्णं वायवं १, १६४, ५२; अथर्व. ७, ३९, १;
 नि. सं. ३, १, ११, ३
 दिव्यः सुपर्णोऽव कधि ९, ९७, ३३
 दिव्यमवः सन् २, ४०, ४; नि. मा. २, ८, १, ५
 दिव्या आप अग्नि वदेन ७, २०३, २
 दिव्याः सूर्यो न मिनाति ३, ३०, १३

दीर्घासमस्य ३, १३, ५
 दीर्घं ह्रस्वम् १०, १३४, ६, साम. १०९१
 दीर्घतनुर्ह्रस्वस्यमभिः १०, ६९, ७
 दीर्घतमा मामतेषो १, १५८, ६
 दीर्घस्य अस्वच्छस्यो ८, १७, १०; अथर्व. २०, ५, ४
 दुर्गाभ्यो ऋषिर्णि संवत्सरो ७, १८, ८
 दुरो अथर्व. १, ५३, २; अथर्व. २०, ११, ०
 दुर्गं कस्योऽपिः ऋतुर्न १, ६६, ५
 दुर्गे विष्णुः सुगं कृषि ८, ९३, १०
 दुर्मन्त्रश्चास्यस्य नाम १०, १२, ६; अथर्व. १८, १, ३४
 दुर्गमित् ससैकाग्र्य ८, ७२, ७
 दुर्गान् कथं विन्य २, १०७, ५; साम. ६७६
 दुर्गानः प्रत्यमित्यथ ९, ४२, ४; साम. ७६०
 दुर्गिभ्योऽभिः ऋषिर्णि सुगः १, १२०, ९
 दुर्गाच्च सत्यं तथ ६, ४५, २६
 दुर्तं चो विष्णवेदं ४, ८, १; साम. १२
 दुर्तं किं प्रथमा १०, १११, ८
 दूर्गमित् पणवो वरीः १०, १०८, ११
 दूर्गादिवा वल्लो ६, १८, २
 दूर्गादिभ्योऽभिः ७, ३३, २
 दूर्गादिभ्यो वल्लो ८, ५, १; साम. २१९
 दुर्गे तन्नाम गुणं वरायैः १०, ५५, १
 दुर्गहा चिद्वत्ता अत्र दुः १, १२७, ४
 दुर्गहा पिता वनस्पती ५, ८४, ३
 दुर्गेश्वर तेऽष्टकमस्तु ६, ४८, १८
 दुर्गान् कथं विन्य १०, ४५, ८; वा. व. १२, १; २५;
 ते. सं. १, ३, १४, ५; ४, १, १०, ४; २, १, ४
 दुर्गेश्वरो चो महिना १०, ८८, ७
 दुर्गं चो अथ सतितातेष ५, ४९, १
 दुर्गं चो देववज्रया ५, २१, ४
 दुर्गं त्वच्छब्द १०, ७०, ९
 दुर्गं देवं राक्षसं चोववसित ७, ७९, ५
 दुर्गं देवं चोऽथ सत्त्वम् ८, १२, १९
 दुर्गं देवं चोऽथ सत्त्वम् ८, १७, १३; वा. व. ३३, ९१
 दुर्गं वरः सतितां ३, ६२, १
 दुर्गं विन्यर्चमानं १, ३, १४
 देववज्रयो वधा मति १, ६, ६; अथर्व. २०, ७०, २
 देववज्रः सतिता विष्णुः ३, ५५, १२; मि. १०, ३४
 देववज्रं वधं सतिताः सतीमभि ६, ७१, २; मि. ६, ७
 देववज्रं सतितां ३, ६२, ११
 देववज्रं सतितां ७, १०३, ९

देवा एतस्मादवदन्त दूर्गे १०, १०९, ४; अथर्व. ५, १७, ६
 देवाः कपोन इति १०, १६५, १; अथर्व. ६, २७, १;
 मि. १, १७
 देवानां युगे प्रथमे १०, ७२, ३
 देवानां यज्ञः सुमगा वहन्ति ७, ७७, ४
 देवानां दूतः पुरुष ३, ५४, १९
 देवानां तु वधं जाना १०, ७२, १
 देवानामिद्वो मह्य ८, ८२, १; साम. १३८
 देवानां परीक्षणीयम् ५, ४६, ७; अथर्व. ७, ४९, १;
 ते. मा. ३, ५, १२, १; मि. १२, ४५
 देवानां भद्रा सुमतिर्न १, ८२, २; वा. व. २५, १५.
 मि. १२, ३९
 देवानां माने प्रथमाणि १०, २७, २३; मि. २, २०
 देवानामिद्वो अस्तुता १०, ६५, १५; ६६, १५
 देवानां यज्ञकृता १, ८८, ८
 देवानां वृद्धिः १०, ६६, १
 देवानो नः परित्यज्यमानाः ९, ९७, २६
 देवानां अस्तुता जातवेदः १०, ६९, ९
 देवानां अस्तुता २, ३३, २
 देवानां अस्तुतां दूर्गे ७, २१, ७
 देवात् आभन् परित्यज्यमाना १०, ९८, ८
 देवास्तथा वज्रं मित्रो १, ३६, ४
 देवासो हि वमा मनवे ८, १७, १४; वा. व. ३३, ९४
 देवां वाचमजनयन्त देवाः ८, १००, ११; ते. मा. २, ४, ६, १०;
 मि. ११, २९
 देवीः षड्गोत्रा नः कुणोत् १०, १२८, ५; अथर्व. ५, ३, ६;
 ते. सं. ४, ७, १४, २
 देवीं दिवो दुर्गिता मुनि १०, ७०, ६
 देवी देवस्य रोहती वज्रिणी ७, ७७, ८
 देवी देवेभिर्जते वज्रैः ४, ५६, २
 देवीं वदितुं मित्रो १, ५६, ४
 देवीर्होरो वि अथर्व. ५, ५, ५
 देवेन नो मनसा देव १, ९१, २३; वा. व. ३४, २३
 देवेभिर्देववज्रैः ८, १८, ४
 देवेभिर्देववज्रैः १०, ८८, ३
 देवेभ्यः कमधुनीत् सत्यं १०, १३, ४; अथर्व. १८, ३, ४१
 देवेभ्यस्तथा मदाय कं ९, ८, ५; साम. ११८२
 देवेभ्यस्तथा वधा पात्रो २, १०९, २२
 देवेभ्यो हि प्रथमं ४, ५४, २; वा. व. ३३, ५४
 देवेभ्यो देववज्रं पातु (०। तन) १, १०६, ७
 देवेभ्यो देववज्रं पातु (०। मति) ४, ५५, ७

देवो देवानामसि मित्रो १, ९४, १३
 देवो देवानपरिभृक्षतेन १०, ११, २, अथर्व. १८, १, ३०;
 नि. ६, ४
 देवो देवाय धास्वेन्द्राय ९, ६, ७
 देवो न वः पुथिबी १, ७३, ३
 देवो न वः सविता १, ७३, २
 देवो मगः सविता रावो ५, ४२, ५
 देवो वो इविणोदाः ७, १६, ११; साम. ५५; १५१३
 देवी दुर्लभ्येणा देवयज्वा १०, १०७, ३
 देव्या होतारा प्रथमा म्युजे ३, ४, ७, ८
 देव्या होतारा प्रथमा पुरोहित १०, ६६, १३
 देव्या होतारा प्रथमा विदुष्टा २, ३, ७
 देव्या होतारा प्रथमा सुवाचा १०, ११०, ७, अथर्व. ५, ११, ७;
 वा. व. २९, ३१; ते. मा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १२
 दोहेन गामुप शिक्षा सत्त्वाय १०, ४२, २, अथर्व. २०, ८९, २
 कामिन्द्रो इतिपायसं ३, ४४, ३
 वाचा चिद्व्यो पुथिबी २, १२, १३, अथर्व. २०, ३४, १४
 वाचा नः पुथिबी हम् २, ४१, २०; ते. सं. ४, १, ११, ४;
 नि. ९, ३८
 वाचा मो अथ पुथिबी १०, ३५, ३
 वाचापुथिबी जनयन्मि १०, ६६, ९
 वाचाश्वी अत्रिते ७, ६२, ४
 वाचा यमसि पुथिबी १०, ४६, ९
 वाचा ह क्षामा प्रथमे १०, १२, १; अथर्व. १८, १, २९
 वाचो न वरुष पनयन्ति ६, ४, ३
 वाचो न वृत्तिवित २, ३४, २
 वृक्षं सुदातुं तविषीमिरावृत्तं ८, ८८, १, साम. ६८६; अथर्व.
 २०, ९, २; ४९, ५
 वृत्तयामानं वृहतीकृतेन ५, ८०, ६
 वृत्तानं वो अतिथिं स्वर्गे ३, १५, ४
 वृत्रिक्पुत्रोः परिवानम १, ११२, २५; वा. व. ३४, ३०;
 ते. मा. ४, ४२, ३
 वृत्रिर्हितं मित्रमिष प्रयोगं १०, ७, ५
 वृत्तस्यं वृक्षं देह्यो ६, ४४, २
 वृत्ती वां क्षोमो अथिना ८, ८७, १
 वृत्र्ये वृत्तनाथे ३, ३७, ७; अथर्व. २०, १९, ७
 वीर्यं व इन्द्राभि भूमायः ६, २०, १
 वीर्यं पिता अनिता नाभि १, १६४, ३३, अथर्व. ९, १०, १२;
 नि. ४, २१
 वीर्यं पिता पुथिबी १, १९१, ६
 वीर्यं त्वा पुथिबी यथिवासा १, ६, ३

वीर्यं नः पुथिबी च प्रवेतसा १०, ३६, २
 वीर्यस्त्वामर्षो अहो १, ५२, १०
 वीर्यतः पुथिबीमातर ६, ५१, ५; ते. मा. २, ८, ६, ५
 वृत्तः समुद्रमभि यन्मि १०, १२३, ८; साम. १८४८
 वृत्तसमवर्षं विदुषे चरन्तं ८, ९६, १४; अथर्व. २०, १३७, ८
 वृत्तसमवर्षम् प्रथमो १०, १७, ११; अथर्व. १८, ४, २८;
 वा. व. १३, ५; ते. सं. ३, १, ८, ३; ४, २, ८, २;
 २, ५; ते. मा. ६, ६, ६
 वृत्तसमवर्षं ३, १४, ३
 वृत्तिगोदाः विषिचति १, १५, २; वा. व. २६, २२
 वृत्तिगोदा वृदातु नो १, १५, ८
 वृत्तिगोदा वृत्तिगोदाय १, २६, ८
 वृत्तिगोदा वृत्तिगोदाया १, १५, ७; नि. ८, २
 वृत्तिं वसागो यज्जो विवि ९, ८६, १४
 वृक्षं त्रिधासं वरुषसं ४, २३, ७
 वृक्षो निषत्वापुत्रवीचिदेवो १०, ७३, २
 वृषः सर्पिरामुतिः २, ७, ६; वा. व. ११, ७०; ते. सं.
 ४, १, ९, २
 वृषो अत्र यमिषो विंशति ६, २७, ८
 वृषस्य धूम्रवृक्षोद्वय ४, ३३, ७
 वृषस्य प्रथमवृक्ष १, १६४, ४; अथर्व. १०, ८४, ३; नि. ४, २०
 वृषस्य नहि तज्जराय १, १६४, ११; अथर्व. ९, ९, २०;
 नि. ४, २७
 वृषमिषो वातो वातः १०, १३७, २; अथर्व. ४, १३, २;
 ते. मा. २, ४, १, ७; ते. मा. ४, ४२, १
 वृष सुपर्णं समुजा सत्त्वाया १, १६४, २०; अथर्व. ९, ९, २०;
 नि. १४, ३०
 वृषा वरी कीलासो १, १३७, ७
 वृषाव्यं व्युषवाहसे ५, १८, २
 वृषा वो वृत्रहन्तमो ८, ९३, ३०; साम. १७९, १; ते. मा.
 २, ७, १३, २
 वृषा वि वरु सनजा १, ६२, ७
 वृषा व्युषवस्युपवय ९, ९४, २
 वृषा व्युषवस्युपवय १०, ५६, ६
 वृषा वृषा विदुषे ३, ५५, ७
 वृषे पञ्च जीवन्मसं वसा ४, ६, ८
 वृषे पञ्च स्वयसं ९, ९८, ६; साम. १३३, ३
 वृषो मो विषतोयुजा १, २७, ७; अथर्व. ४, ३३, ७;
 ते. मा. ६, ११, २
 वृषे वरुष कर्मो स्वर्गो १, १५५, ५
 वृषे च वृषे १०, ८५, १६; अथर्व. १४, १, १६

हे मधुसूदनवतः ७, १८, २२
 हे विष्णवे वारतः स्वर्ग १, १५, १; वा. व. ३३, ५; तै. ब्रा.
 २, ७, १२, २
 हे हि बभूव माता १०, ३४, ३
 हे समीची विष्णुज्ज्वलं १०, ८८, १६
 हे कुली अमृतं वितुनां १०, ८८, १५; वा. व. १९, ४७;
 तै. ब्रा. १, ४, २, ३; २, ६, ३, ५; वा. ब्रा. १४, ९, १, ४
 ध्रुवं न स्वप्नं बभूव बो अतो १०, ४२, ५; अथर्व. १०, ८९, ५
 बभूवैस्तावदातो १०, १८, ९; अथर्व. १८, २, ५९-६०;
 तै. ब्रा. ६, १, ३
 बन्धा विहि त्वे विषणाय ६, ११, ३
 बन्ध न बभूवतमं व १०, ८३, २०; अथर्व. २०, १२६, १०
 बन्धना गा बन्धनार्जि जये ६, ७५, २; वा. व. २९, ३९;
 तै. सं. ४, ६, ६, १; वि. ३, १७
 बन्धनकोटः कुरुते गातुं १, १५, १०
 बर्षा दिवः पचते कुरुबोरसः २, ७६, १; साम. ५५८, १२२८
 बर्षा दिवो रजसस्पृह क ३, ४९, ४
 बर्षातो दिव न्मभवः १०, ६६, १०
 बर्षना मित्रावक्या ५, ६३, ७
 भारा वातुनां सुवन्तस्य १०, १२८, ७; अथर्व. ५, १, ९;
 तै. सं. ४, ७, १४, ३
 भाराबन्धो कर्मिणो ३, ५२, १; साम. २१०; वा. व. २०, २९
 भारन्धे विषं सुवन्ममधि ४, ५८, ११; वा. व. १७, ९९
 भारोमिषां वो मुन्धेमिरकं ६, ३, ८
 भारवन्त आदित्यासो २, २७, ४; तै. सं. २, १, ११, ४
 भारावरा मरुतो २, ३४, १; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 बासिं कुम्भान् ओषधीः ८, ४३, ७
 बिषं वो अन्धु इषिये स्वर्षा ५, ४५, ११
 बिषं पूषा शिन्धु २, ४०, ६; तै. ब्रा. १, ८, १, ६
 बिषा चके वरेण्यो ३, २७, ९; साम. १४७९
 बिषा वधि विषण्वन्तः ३, २१, ६
 बिषव बह्वं गमस्त्वो ६, ४५, १८
 बिष्या तावः क्षुर वे मः २, ११, १८
 बीमिः सातामि काण्वक ८, ४, २०
 बीमिरवैशिरवतो ६, ४५, १३
 बीमिर्बिम्बित वाणिमं ९, १०६, ११; साम. ९४१
 बीरा त्वन्म महिना मूर्ध्नि ७, ८६, १
 बीरासः पदं कवयो नवमि १, १४६, ४
 बीरो क्षत्रजस्र ८, ४४, २९
 बुधैवपः बुधैवतं ४, ५०, २; अथर्व. १०, ८८, २

बुधुव यो पर्वतो दाह्ये ५, ५७, ३
 बृहन्नता आदित्या इषिया २, २९, १
 बृहन्नताः क्षत्रिया १०, ६६, ८
 बृहन्नतो भनवाः सोमबुधः ६, १९, ५
 बृहन्मिषुवन्मनः ८, ६२, ५
 बृहन्मिष कल्लो ६, ४७, ६; अथर्व. ७, ७६, ६
 भेनुः मानस्य काम्यं ३, ५८, १
 भेनुं न त्वा सुवधसे दुदुभन् ७, १८, ४
 भेनुह इन्द्र सुभृता ८, १४, ३; साम. १८३६; अथर्व.
 २०, २७, ३
 भेन्मिन्धवन्मन ८, ३५, १८
 भुव उवोतिर्निहितं ६, ९, ५
 भुवं ते राजा वध्नो १०, १७३, ५; अथर्व. ६, ८८, २
 भुवं भुवेण इषिया १०, १७३, ६; अथर्व. ७, ९४, १; वा. व.
 ७, २५; तै. सं. ३, २, ८, ६
 भुवा एव वः पितरो बुधेभ्यो १०, ९४, १२
 भुवा चांभुवा वृधिवी १०, १७३, ४; अथर्व. ६, ८८, १;
 तै. ब्रा. २, ४, २, ८
 भुवासु त्वासु क्षितिषु ७, ८८, ७
 भवन्तोः पुरुषन्तोः २, ५८, ३; साम. १०५९
 नृकिः परिधिर्मवन् ८, ८८, ६
 नृकिः सुदासो रथं ७, ३२, १०
 नरिरस्य सचीनां ८, ३२, १५
 नरिरस्य सहस्र १, २७, ८; साम. १४१६
 नरिभिर्गु स्वधुपतो ४, ३०, १; साम. २०३
 नरिर्षो निदिता मर्त्ये ३, ३९, ४
 नरिर्षो मनीमसि १०, १३४, ७; साम. १७६
 नरिर्षो जर्ध्वि ७, ५६, २
 नरिहृ पृता मता १, ६२, ७
 नरिहृ कर्मणा वराह ८, ७०, ३; साम. २४३; ११५५;
 अथर्व. २०, १२१, १८
 नरिहृ कर्मणा महा म ८, ३१, १७; तै. सं. १, ८, २२, ४
 नरिहृवृध्वीतो १, ८४, ६; साम. २५०
 नदी वृधीक इन्द्र ते ८, ७८, ४
 नदीमिन्द्रो निकर्तये ८, ७८, ५
 नदीरेवन्तं सववाव विन्धसे ८, २१, १४; साम. १३९०;
 अथर्व. २०, ११४, २
 नक्षोपासा वर्णमाभ्याने १, ९५, ५; वा. व. १२, २; १७, ७०;
 तै. सं. ४, १, १०, ४; ६, ५, २; ७, १२, ३
 नक्षोपासां सुवेससामिन् १, १३, ७
 नक्षत्रवन्तः पूर्वं राद १, १११, ३

नक्षत्रोता परि सध १, १७३, ३
 नक्षत्र इन्द्रमन्त्रे ८, ५४, २
 न क्षोणीभ्यां परिभ्ये २, १६, ३
 न वा स्वर्णिगप १०, ४३, २; अथर्व. २०, १७, २
 न वा राजेन्द्र आ इमकाः १, १७८, २
 न वा वसुभिः वसते ६, ४५, २३; साम. १६६७; अथर्व.
 २०, ७८, २
 न वा स मामप जोषं जमार ४, २७, २
 न वेमन्वदा पपन ८, २, १७; साम. ७२०; अथर्व. २०, १८, २
 न कामये ताभ्यो रिचमया ३, ३१, २; नि. ३, ६
 न त इन्द्र सुमतवो न रावः ७, १८, २०
 न तं राजानावदिते कुतश्चन १०, ३९, ११
 न तं विदाथ व इमा अजान १०, ८२, ७; वा. व. १७, ३१;
 तै. सं. ४, ६, २, २; नि. १४, १०
 न तं जिनन्ति बहवो न द्वा ४, २५, ५
 न तद्वा न पृथिव्या ६, ५२, १
 न तं तिमं चन स्व्यो ८, ४७, ७
 न तमहो न दुरितां कुतः २, २३, ५
 न तमहो न दुरितं देवासो १०, १२६, १; साम. ४२६
 न तमहो न दुरितानि ७, ८१, ७
 न तममे अरातयो ८, ७१, ४
 न तमकोति कश्चन १०, ६२, ९
 न तस्य मायया चन ८, २३, १५; साम. १०४
 न तस्य विद्य तनु दु १०, ४०, ११
 न ता अर्वा रेणुककाटो अहमुवे ६, २८, ४; अथर्व. ४, २१, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता महान्ति न इमाति ६, २८, ३; अथर्व. ४, २१, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता निमन्ति मायिनो ३, ५६, १
 न तिष्ठन्ति न मि १०, १०, ८; अथर्व. १८, १, २; नि. ५, २
 न ते अथेचः ग्रहो निवासते १०, ३७, ३
 न ते ज्योतः शवसो धावयस्य ६, २९, ५
 न ते गिरो अपि खूप्ये तुरस्य ७, २२, ५; साम. १७९९
 न ते त इन्द्राभ्यस्मन् ५, ३३, ३; वा. व. १०, २२
 न ते बूरे परमा चिद्रासि ३, ३०, २; वा. व. ३४, १९
 न ते वसोति रावस ८, १४, ४; अथर्व. २०, १७, ४
 न ते विष्णो जायमानो ७, ९९, २
 न ते सखा सख्यं बहयेत्य १०, १०, २; अथर्व. १८, १, २
 न ते सर्वं न दक्षिणं ८, २४, ५
 न त्वकोता एषो जने ५, ३, ५
 न त्वा नवीरा युक्कृत सिग्धा ३, ३२, १६

न त्वा देवास आसत ८, ९७, २
 न त्वा इन्द्रो अहो ८, ८८, २; साम. २९६
 न त्वा रासीचाभिस्तस्ये ८, १९, २६
 न त्वा वरुते अम्यथा ४, ३२, ८
 न त्वाचो अम्यो दिव्यो ७, ३२, २३; साम. ६८१; अथर्व.
 २०, १२१, २; वा. व. २७, ३६
 न त्वा शतं चन हुतो ९, ६१, २७; साम. १२१५
 न त् व ओदृतीनां ८, ६२, २; साम. १५१२; तै. ब्रा. १.१३;
 न दक्षिणा मि चिहिते २, २१, ११; तै. सं. २, १, ११, ५
 न त् व निचममुवा १, ३२, ८
 न त्स्व मा वधतः काम १, १७९, ४; नि. ५, २
 न दुषुती मर्त्यो विन्दते ७, ३२, २१; साम. ८६८
 न देवानामति ज्ञतं १०, ३३, ९
 न देवानामपिष्ठतः ८, ३१, ७
 न छाव इन्द्रमोजस ८, ६, १५
 न नूनमस्मि मोऽवः १, १७०, १; नि. १, ३
 न नूनं मक्षानाख्यं ८, ३२, १६
 न पञ्चमिर्वैसाभिः ५, ३४, ५
 न पर्वता न मयो ५, ५५, ७
 नपाता शवसो मरः ८, २५, ५
 नपातो दुर्गहस्य मे ८, ६५, ११
 न पापासो मनामहे ८, ६१, ११; नि. ६, २५
 न पृथवं मेयामति १, ४२, १०
 नष्टीमिर्वो विचक्षतः ९, १४, ५
 न प्रमिधे सविर्तुर्वैवस्य ४, ५४, ४
 न जोजा मरुतं १०, १०७, ८
 नम इवुमं नम आ विचासे ६, ५१, ८
 न म इन्द्रेण सख्यं १, १८, ८
 नमः पुरा ते बहूनीत २, २८, ८
 न मत्वी सुअसतना १०, ८६, ६; अथर्व. २०, १२६, ६
 नमसेदुप सीदत ९, ११, ६; साम. १४४६
 नमस्ते अग्न जोजसे ८, ७५, १०; साम. ११, १६४८;
 तै. सं. २, ३, ११, २
 नमस्वत इवद्वर्ति कश्चनं ३, २, ८
 न मा गरक्षो मादृतमा १, १५८, ५
 न मा तमक्ष अमक्षोत २, ३०, ७
 न मा मिमेध १०, ३४, २
 न म्नादृसीदस्यं न १०, १२९, २; तै. ब्रा. २.८, ९, ४;
 नि. ७, ३
 न म्ना आन्यं वद्वर्ति देवाः १, १७९, ३
 नमो दिवे वृहते रोदसीभ्यां १, १३६, ६

नमो महामयो नमो १, २७, १३; नि. ३, २०
 नमो मित्रस्य वरुणस्य १०, ३७, १; वा. व. ४, ३५;
 तै. सं. १, २, १, १
 नमो बाके प्रथिते ८, १५, २३
 न व हृष्यते जमुषोऽवा ३, ६६, ४
 न वं रिपवो न रिपवस्यो १, १४८, ५
 न वं विषिको रोदसी ८, १२, १४
 न वं ह्युष्मो न दुर्गसी ८, २, ५
 न वं हिंसन्ति धीतवो ६, ३४, ३
 न वः संवृष्टे न पुनर्हीतव्ये ८, १०१, ४
 न वज्रमात्र रिष्यति ८, ३१, १६; तै. सं. १, ८, २२, ४
 न वं अरन्ति सारवो ६, २४, ७
 न वाप्यो नाप्तर २, ४१, ८; वा. व. २०, ८२
 न वापुरा चक्रमा कञ्च नूनं १०, १०, ४; अथर्व. १८, १, ४
 न वं विप्लसि १, २५, १४
 न वं दुष्टा वरन्ते ८, ६३, १; साम. ६८८
 न वसीद्वति द्विषः ६, ४५, ६
 न वस्य ते वाचसा ८, ६८, ८
 न वस्य देवा देवता १, १००, १५
 न वस्य आवापुषिषी जमु १, ५२, १४
 न वस्य आवापुषिषी न वस्य १०, ८१, ६; नि. ५, ३
 न वस्य वतो जमुषा स्थिति ४, २०, ७
 न वस्य सापुर्णितो ४, ६, ७
 न वस्यो वरुणो २, ३८, ९
 न वाचत इन्द्र वृक्षधुनः ७, २१, ५; नि. ४, १९
 न बुध्ने वाजवन्धवो ८, ६८, १९
 न वे दिवः पुषिष्वा १, ३३, १०
 न वोक्त्वमिदाम्भः १, ७४, ७
 न वो वराय मरुतां १, १४३, ५
 नरा गीरेष विजुलं वृषाणा ७, ६९, ६
 नरा हंसिष्ठवन्मे १०, १४३, ३
 नरा वा हंसं वृषममगोष्ठं १०, ६४, ३
 नराहंसं वागिनं वाचवर्षिह १, १०६, ४
 नराहंसं वृक्षधुनं १, १८, ९
 नराहंसः प्रविशामासि २, ३, २
 नराहंसः वृक्षधुति ५, ५, २
 नराहंसमिह मिथं १, १३, ३; साम. १३४९
 नराहंसस्य महिषानमेवा ७, २, १; वा. व. २९, १७; तै. मा.
 ३, ६, ३, १; नि. ८, ७
 नराहंसो मोऽवतु १०, १८२, २
 न देवता वणिमा जप्यमिन्द्रः ४, २५, ७

नरो वे के चाकदा १०, २०, ८
 नवग्रहाः सुतलोमास इन्द्र ५, २९, १२
 नवं जु सतोमसग्रवे ७, १५, ४; तै. मा. २, ४, ८, १
 नव वस्य नवति च भोगान् ५, २९, ६
 नव वो नवति पुरो ८, ९३, २; साम. १४५१; अथर्व. २०, ७, २
 न वा अरण्यामिहंति १०, ६४३, ५; तै. मा. २, ५, ५, ७
 न वा उ वृणमिन्द्रस्य १, १६२, २१; वा. व. २३, १६;
 २५, ४४; तै. सं. ४, ६, ९, ४; तै. मा. ३, ७, ७, १४
 न वा उ ते तन्वा तन्वं १०, १०, १२; अथर्व. १८, १, १३-१४
 न वा उ देवाः क्षुभमिन्द्रं १०, ११७, १
 न वा उ मां वृज्ये वारवन्ते १०, २७, ५
 न वा उ सोमो वृजिनं ७, १०४, १३; अथर्व. ८, ४, १३
 नवानां नवतीनां १, १९१, १३
 नवा नो अरन् आ भर ५, ६, ८
 न वि जानामि १, १६४, ३७; अथर्व. ९, १०, १५; नि.
 ७, ३; १४, २२
 न वीक्ये नमते न स्थिराव ६, २४, ८
 न वेपसा न तन्वतेन्द्र १, ८०, १२
 न वो गुहा चक्रम १०, १००, ७
 नवोनवो अवति जायमानो १०, ८५, १९; अथर्व.
 ७, ८१, २; १४, २, २४; तै. सं. २, ३, ५, ३;
 ४, १४, १; नि. ११, ६
 नववं तदुक्त्वं हितं १, १०५, १९
 न संस्कृतं प्र मिमीतो ५, ७६, २; साम. १७५३
 न स जीवते मरुतो ५, ५४, ७
 न स राजा इत्यथे यस्मिन् ५, ३७, ४
 न स सत्मा वो न ददाति सत्त्वं १०, ११७, ४
 न स एवो वरुणो वरुण भूमिः ७, ८६, ६
 न सावकस्य चिकिते अनासः ३, ५३, २३; नि. ४, १४
 न सीमदेव आपविषं ८, ७०, ७; साम. २६८
 न सेतो वस्य रत्नते १०, ८६, १६; अथर्व. २०, १२६, १६
 न सेतो वस्य रोमसं १०, ८६, १७; अथर्व. २०, १२६, १७
 न सोम इन्द्रमवतु ७, २६, १
 नहि अमाधारः क्षुत्तवः ७, ४, ८; नि. ३, ३
 नहि ते अग्ने वृषम ८, ६०, १४
 नहि ते क्षवं न सद्यो १, १४४, ६
 नहि ते पूर्वमक्षिपव ६, १६, १८; साम. ७०७
 नहि ते वृत् रावतो ८, ४६, ११
 नहि उषाममा चम १०, १८५, १; वा. व. ३, ३२
 नहि त्वा रोदसी जमे १, १०, ८
 नहि त्वा वृत् देवा ८, ८१, ३; साम. ७१०

नहि त्वा ह्यतो न तुतो ६. २५, ५
 नहि देवो न मनो १. १९, २
 नहि तु ते महिमतः समस्ता ६. २७, ३
 नहि तु वादधीमसि १. ८०, १५
 नहि मय्युः पीयवेच ८. ७१, २
 नहि मे अक्षिपन्न १०, ११९, ६
 नहि मे अस्त्यम्या ८, १०२, १९
 नहि मे रोदसी उमे १०, ११९, ७,
 नहि न कतिः पुनश्चासु ७, ५९, ४
 नहि वः शत्रुर्विजिदे १, ३९, ४
 नहि वक्षारमं वन ७, ५९, ३; साम. २४१
 नहि वां वक्षयामहे ८, ४०, २
 नहि वामस्ति वृक्षे १, २२, ४
 नहि वो अस्त्यमंको ८, ३०, १
 नहि वक्ष्य नो मम ८, ३३, १६
 नहि वन वक्षः पुरा ८, ७, २१
 नहि वना ते सातं वन ४, ३१, ९
 नहि वृष्ट्युपुता वातमसि १०, १३१, ३; अथर्व. २०, १२५, ३
 नही तु वो मरुतो अम्यको १, १६७, ९
 नक्षत्रं नृतो त्वत् ८, २४, १२
 नक्षत्रं पुरा वन ८, २४, १५; साम. १५११
 नक्षत्रं वक्षारं ८, ८०, १
 नक्षत्रा नाम गुण्यानि १०, १४५, ४; अथर्व. ३, १८, ३
 नाकस्य वृद्धे अवि १, १२५, ५
 नाके सुपर्णसुपर्णसिवांसं ९, ८५, ११
 नाके सुपर्णसुपर्ण वत्सवत्सवं १०, १२३, ६; साम. ३२०, १८४६;
 अथर्व. १८, ३. ६६; छे. भा. २, ५, ८, ५; छे. भा. ६, ३, १
 नाभा चक्राते वक्षः ३, ५५, ११
 नाभानं वा व मो विभो ९, ११२, १
 नाभा हि त्वा इक्षमाणा १, १०२, ५
 नाभा क्रमेऽनले ६, १४, ३
 नाभौकांसि दुर्वा २. ३८, ५
 नाभाभूत न वो ४, ३४, ११
 नाभा नाभिं न आ हृदे ९. १०, ८; साम. ११२६
 नाभा वृषिण्या अकृणो ९. ७२, ७
 नाभिं वक्षानां सवर्णं ६, ७, २; साम. ११४२
 नाभ्या आसीदमृतिर्वा १०, ९०, १४; अथर्व. १९, ६, ८,
 वा. व. ३१, १३; छे. भा. ३, १२, ६
 नाभानि ते सप्तक्रानो ३, ३७, ३; अथर्व. २०, १९, ३
 नाभा न ह्योदः प्रविशः १०, ५६, ७
 नाभेव वः पातवन्तं २, ३९, ४

नास्तस्याभ्यां वर्हिषि १. ११६, १
 नास्तस्या मे पितरा वन्धुवृष्णा ३, ५४, १६
 नासदासीको १०. १२९, १; छे. भा. २, ८, २, ३; का. भा.
 १०, ५, ३, २
 नास्माकमस्ति तक्षः ८, ३७, १९
 नास्ते विष्णुः तन्वतुः १, ३२, १३
 नास्व वतां न तक्षता ६, ६६, ८
 नाहं वेदं प्रातुर्वं नो १०, १०८, १०
 नाहं तं वेदं दम्यं दमस्तः १०, १०८, ४
 नाहं तं वेदं व हृदि मवीति १०, २७, ३
 नाहं तन्मुं न वि जानाम्येतुं ६, ९, २
 नाहमलो निरवा ४, १८, २
 नाहमिन्द्राणि रात्रि १०, ८६, १२; अथर्व. २०, १२३, १२;
 छे. सं. १, ७, १३. २; मि. ११, ३९
 नि कायवा वेधसः सक्षः १, ७२, १; छे. सं. २, २, १२, १
 निक्षम्यं निषद्वं विवर्तं १, १६२, १४; वा. व. २५, ३८;
 छे. सं. ४, ६, २, १
 निक्षारं चिवाः पुष्पंभुतं ८, ६६, ४
 नि गवता वनसा सेतुरीकैः ३, ३१, ९
 नि गवचोऽमको दृक्कव ७, १८, १४
 नि गावो गोष्ठे असद्व १. १११, ४; अथर्व. ६, ५२, २
 नि ग्रामासो अविज्ञात १०, १२७, ५
 निषेतारो हि मरुतो युजन्तं ७, ५७, २
 नि तर्हिषेऽनरं परं च १०, १२०, ७; अथर्व. ५, २, ६;
 २०, १०७, २
 निषिदिषो वातममक्ष ६, ४, ५
 नि तिगमम्यं ८, ७२, २
 नि तिगमाणि आसवत् १०, ११६, ५
 निर्वं न क्षुद्रं मनु विजित १, १६६, २
 निर्वक्ष्यकम्यात्सवतिर्द्व १०, ३१, ४
 निर्वक्ष्योन्नो वनस्पतिः ९. १२, ७; साम. १२०२
 निर्वो विष्णुं न सवने १, १४८, ३
 नि त्वा द्ये वर वा ३, २३, ४
 नि त्वा द्ये वीर्यं ३, २७, १०
 नि त्वा वक्ष्य विदपते ७, १५, ७; साम. ३६
 नि त्वाभसं मनुर्वि १. ३६, १९; साम. ५४
 नि त्वा वक्ष्य सावर्णं १, ४४, ११; छे. भा. २, ७, १२, ६
 नि त्वा वक्षिषा अह्मन् १०, १२२, ८
 नि त्वा होताद्वृत्तिवं १, ४५, ७
 नि दुरोणे अह्वो मर्त्तानां ३, १, १८
 नि दुर्गं दम्य अविज्ञातिवा ७, २५, २

निषीदमावमपगुडइमपु १०, ३२, ६
 नि मो होला अरेवः १, २६, २
 नि पर्वतः साधमपुष्कम् २, ११, ८
 नि पस्वास्तु शिव स्वभूव २०, ४६, ६
 नि सिधमिज्जदीवसा ८, ७३, २
 नि वधामाव मो गिरिः ८, ७, ५
 नि वधुवेवे निवृतः सुदान् १, १८०, ६
 नि वद् वृषकि कलमल्ल दूर्व १, ५४, ५; नि. ५, १६
 निवृत्तमो प्रामप्रितो वया ५, ५४, ८
 निवृत्ताववाव गहि २, ४१, २; वा. व. २७, २९
 निवृत्ताना नि वृतः स्पाईवी ७, २१, ५
 नि वेन सुधिइलवा १, ८, २; अथर्व. २०, ७९, १८
 नि वे रिमस्वोवसा ५, ५६, ४
 निरग्नमो कलुमिक्खुः ८, ३, २०
 निराविद्धवज्जिस्व भा ८, ७७, ६; नि. ६, ३४
 निराहावाक्कमोलन १०, १०१, ५; तै. सं. ४, २, ५, ५
 निरिज्जानो वि जावति २, १४, ४
 निरिम्ह वृहतीम्भो ८, ३, १२
 निरिम्ह वृत्ता अवि १, ८०, ४
 निप कलारमक्कमोलन १०, १२७, ३
 निर्रिचितः सुचित भा ३, २३, १
 निर्रावा क ल्वे कलुरा जम्भव १०, १२४, ५
 निर्वस्वतेव स्वचितिः सुचित ७, ३, १
 निर्वर्दी कुल्लम्भदिक्ख १, १४१, ३
 निर्वृत्तानो अल्लोदीः ४, ४८, २
 नि वत्तवन् मातु गावा १०, १९, १
 नि वेवेति पकिजो वृत् ३, ५५, ९
 नि वो वामाव मातुपो १, ३७, ७
 नि वज्जोः सोम वृत्तव ९, १९, ७
 नि वृत्तम्ह वर्यसि ८, ६, १४
 नि वृत्तमिम्भवेवां ९, ५२, ४
 निज्जर्जन कम्भो गामविम १, ११०, ८
 निज्जर्जनो गामविणीत् १, १६१, ७
 नि वलार वृत्तमो १, २५, १०; वा. व. १०, २७, २०, २;
 तै. सं. १, ८, १६, १; तै. भा. १, ७, १०, २;
 २, ६, ५, १
 नि वीमिक्ख पुष्पा ३, १८, ३
 नि पु मल्ल जगानां ८, ५, १३
 नि पु वीद् गमपते गमेव १०, ११२, ९
 नि पु वमाविमति १, १२९, ५
 निष्क वा वा कुमवते ८, ४७, १५

नि प्थाववा मिधुहसा १, २९, ३; अथर्व. २०, ७५, ३
 निष्पिच्छरीरोषधीराप ८, ५९, २
 निष्पिच्छरीका ओषधीरता ३, ५५, २२
 नि सर्वसेम इतुषीर १, ३३, ३
 नि सामनामिधिरामिम्ह ३, ३०, २
 नि होला होतृवत्ते २, ९, १; वा. व. ११, ३६; तै. सं.
 ३, ५, ११, २; ४, १, ३, ३
 नीचाववा अमवद् इतुषु १, ३०, ९
 नीचा वर्तत उपरि १०, ३४, ९
 नीचीनवारं वरुणः कवचं ५, ८५, ३; नि. १०, ४
 नीककोहितं भवति १०, ८५, २८; अथर्व. १४, १, २६
 नू अग्नवा विदग्धिः ८, २४, ११
 नू इत्या ते दूर्वा वा १, १३२, ४
 नू इम्ह रावे वरिवक्कधी नः ७, २७, ५
 नू इम्ह क्षार सवमान ७, १९, ११; अथर्व. २०, ३७, ११
 नू गुणानो गुणते प्रमराजम् ६, ३९, ५
 नू च पुरा च सवन् रवीणाम् १, ९६, ७; नि. ४, १७
 नू चित्स जेष्ठते जनो नरेवम् ७, २०, ६
 नू चित्सहोत्रा अमृतो १, ५८, ८
 नू चित्वा इम्हो मयवा ७, २७, ४
 नू चित्त्वा ते मयवमानव ७, २२, ८; अथर्व. २०, ७३, २
 नू त आमिरामिधिमिः ५, ३८, ५
 नू ते दूर्वावलो २, ४, ८
 नूना इविम्ह ते वन् ८, २१, ७
 नू स्वामन्न ईमदे वसिष्ठाः ७, ७, ७; ८, ७
 नू देवासो वरिवः कर्तमा नः ७, ४८, ४
 नू न इदि वार्यमासा ५, १७, ५
 नू न इम्हा वरुणा गुणाना ६, ६८, ८
 नू न एदि वार्यमदे ५, १६, ५
 नू न सा ते वति वरं जरिते २, ११, २१; १५, १०; १६, ९;
 १७, ९; १८, ९; १९, ९; २०, ९; नि. १, ७
 नू न सदिम्ह इदि मो ८, १३, ५
 नू न न इम्हापराव च ६, ३३, ५
 नू नमर्ष विद्वापसे ८, २३, २४
 नू न पुमानोऽवेमिः वरि कव २, १०७, २; साम. १३१४
 नू नमसे नवीवसे ९, ९, ८
 नू नमिषं पुषवाजानिकी ६, १०, ५
 नू नल्लं रविरो देवलोम २, ९७, ४८
 नू नो अन्न कनवे सवावसाः ५, १०, ६
 नू नो अन्नोऽद्वेकेमिः स्वति ६, ४, ८
 नू नो गोमहीरवदेहि ७, ७५, ८

नू नो रविं रथं चरिगमिं ६, ४५, १५
 नू नो रविं षप मास्य ९, ९३, ५; नि. ६, १८
 नू नो रविं पुष्टीरं वृहन्त ४, ४४, ६; अथर्व. १०, १४३, ६
 नू नो रविं महाभिन्दो ९, ४०, ३; साम. ९२६
 नू नो रास्य सहस्रवर्ष ३, १७, ७
 नू म आ वाचमुप याहि ३, २१, ११
 नू मन्वाण एषां ५, ५२, १५
 नू मनो द्यते मनिष्यन् ७, १००, १, तै. आ. १, ४, ३, ४
 नू मित्रो वरुणो अर्यमा नः ७, ६२, ६; ६३, ६
 नू मे गिरो नास्तवाग्निना ८, ८५, ९
 नू मे अक्षाण्यम उच्छतापि ७, १, १०; २५
 नू मे हवसा मृधुनं युवाणा ७, ६७, १०; ६९, ८
 नू रोदसी अभिदुते बहिष्ठाः ७, २९, ७; ४०, ७
 नू रोदमी अहिना कुम्भन्त ४, ५५, ६
 नू रोदमी वृहज्जिनो ८, ५६, ४
 नू धुन इन्द्र नू युमानः ४, १६, २१; १७, २१; १९, २१;
 २०, ११; २१, ११; २२, ११; २३, ११; २४, ११
 नू हिरे मरुतो वीरवम्भं १, ६४, १५
 नू सधामं दिवं ६, ५१, १२
 नू चक्षवं एषा वयं ९, ८, ११; साम. ११८५
 नू चक्षमो अनिमिषन्तो १०, ६३, ४
 नू चक्षा एष दिवो मय्य १०, ११९, १; वा. व. १७, ५१;
 तै. सं. ४, ६, ३, ३
 नू चक्षा रक्षः परि वरुव १०, ८७, १०; अथर्व. ८, ३, १०
 नू नासु एषा नू यमं गीमिः ३, ५१, ४
 नू पूतो अत्रिपुनो बहिर्वि ९, ७२, ४
 नू बाहुभ्यो चोदितो आरवा ९, ७२, ५
 नू मिर्धुतः सुतो ८, २, २; साम. ७३५
 नू मिर्धमानो अजानः दृतः ९, १०९, ८
 नू मिर्धमानो हव्यनो विचक्ष ९, १०७, १६; साम. ८५८
 नू वल इन्द्र नू तमाभिरुती ६, १९, १०; नि. ६, ६
 नू वदजा मनोवृजा ८, ५, १
 नू वदसो सधमिन्द्रावमे ६, १, ११; तै. आ. ३, ६, १०, ५
 नैतार क तु णक्तितो १०, १२६, ६
 नैमि नमस्वि चक्षसा ८, ९७, १२; साम. ९३१; अथर्व.
 १०, ५४, ३
 नैससमो दुषित ४, १, १७
 नैह अमं रक्षस्विने ८, ४७, १२
 नैतावन्म्यं मरुतो वधेमे ७, ५७, ३
 नैतावन्देना परो अय्यदस्वि १०, १३१, ८
 न्यक्तम्यमिवितो ७, ६, ३

न्यक्तम्यम्युचयन् १०, १०२, ५; नि. ९, २३
 न्यक्षि जातवेदसं होत्रवा ५, २६, ७
 न्यक्षि जातवेदसं दधासा ५, २२, २
 न्यक्षने नरवसा वयः ८, ३६, २
 न्यक्षवातोऽव वाहि १०, ६०, १६; अथर्व. ६, ९१, २
 न्यक्षवस्य मृधेनि १, ३०, १९
 न्यक्षुदस्य विष्टवं ८, ३२, ३
 न्यक्षमे देवो स्वधितिर्जिहीत ५, ३२, १०
 न्याविप्यदितीविशस्य १, ३३, १२; नि. ६, १९
 न्यु विवो मनुष्यः ७, ७३, २
 न्यु तु वाचं १, ५३, १; अथर्व. २०, २१, १
 एवेन चरैरं जारं १०, १०६, ७
 पक्ष जना मम होत्रं युषन्तो १०, ५३, ५;
 पक्ष पदानि स्यो अन्वरोहन् १०, १३, ३; अथर्व. १८, ३, ४०
 पक्षपावं पितरं द्वादशाकृतिं १, १६४, १२; अथर्व. ९, ९, १२
 पक्षारे ऋषे परिचर्तमाने १, १६४, १३; अथर्व. ९, ९, ११;
 नि. ४, २७
 पतङ्गमकमसुरास्य १०, १७७, १; तै. आ. ३, ११, १०
 पतङ्गो वाचं ममसा १०, १७७, २; तै. आ. ३, ११, ११
 पताति कुचमृणाचवा १, २९, ६; अथर्व. २०, ७४, ६
 पतिभेव वृषहन्तुनृणामां ३, ११, १८
 पतिर्ह्यचरागां १, ४४, ९
 पतो जगार मय्यन्धं १०, २७, १३; नि. ६, ६
 पत्नीवन्तः सुता इम ८, ९३, २२; नि. ५, १८
 पत्नीव पूर्ववृत्तिं १, १२२, २
 पथ एवः वीपाथ तस्करो ८, २९, ६
 पथस्वयः परिपतिं ६, ४९, ८; वा. व. ३४, ४२; तै. सं.
 १, १, १४, १; नि. १२, ८
 पदं देवस्य नमसा ६, १, ४; तै. आ. ३, ६, १०, २;
 नि. ४, १९
 पदं देवस्य मीळद्वयो ८, १०२, १५; साम. १५७२
 पदापणीराराधनो ८, ६४, २; स्म. १३५५; अथर्व. २०, ९३, २
 पदे ह्य निहिते दक्षं ३, ५५, १५
 पदेपदे मे अस्मि निधावि ५, ४१, १५
 पद्या वसो पुचकपाः ३, ५५, १४
 पनाचवं तद्विना ८, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, ९
 पन्व आ वरिष्कता ८, ३१, १८
 पन्व ह्युप मावत ८, ३२, १७
 पन्वं पन्वमिस्तीतारः ८, २, २५; साम. १३१; १६५७
 पन्वानो जातवेदसं ८, ७४, ३; साम. १५६६

पञ्चोपवसिन्धु एवे ह्योऽः ५, ३३, ६
 पञ्चाव ह्यो मरि ६, १७, ७
 पञ्चालीरोषधः १०, १७, १४; अथर्व. ३, २४, १;
 १८, ३, ५६; तै. सं. १, ५, १०, २
 परा मन्वा सार्वी १, २८, ९
 परः सो अस्तु तन्वा ७, १०४, ११; अथर्व. ८, ४, ११
 परं ह्यमो अस्तु १०, १८, १; अथर्व. १२, २, २१; वा. य.
 ३५, ७; तै. वा. ३, ७, १४, ५; तै. आ. ३, १५, २;
 ६, ७, ३; नि. ११, ८
 पराहं विहि तपति ३, ५३, २२
 परस्मा अथि संघतो ८, ७५, १५; वा. य. ११, ७१; तै. सं.
 २, ६, ११, ३, ४, १, ९, २
 पराकाशाधिद्विधः ८, ९२, २७
 परा मावो वधसं कश्चिद् ८, ४, १८
 परा पिच्छीर्षा बह्वृक्ष इन्द्र १, ३३, ५
 परा मुद्रा मयवसमिन्द्राद् ७, ३२, २५
 परा देहि सामुक्त्वं १०, ८५, २९; अथर्व. १४, १, २५
 पराश्व देवा ह्युक्त्वं १०, ८७, १५; अथर्व. ८, ३, १४
 परा पूर्वो सधमा ह्युक्त्वं ६, ४७, १७
 परा मे वसित वीतयो १, २५, १६
 परावतीनामभेति पाथा १, ११३, ८
 परावतीं मत्तरं ४, १८, ३
 परा वाहि मयवम् ३, ५३, ५
 परावत्तं मासत्वा २, ११६, ९
 परावतो वे दिधिपत्तं १०, ६३, १
 परा वीराल एतन ५, ६१, ४
 परा वयवो अयवो ३, ७१, ७
 परा ह्युक्त्वा अयासो १, १६७, ४
 परा मन्वीहि तपसा १०, ८७, १४; अथर्व. ८, ३, १३
 परा व वसिष्ठां १, ३९, ३
 परा हि मे विममयः १, २५, ४
 परा दीम्ह धावति १०, ८६, २; अथर्व. १०, १२६, २
 परि कोशं मयुक्त्वं ९, १०३, ३; साम. ५७७
 परिश्रिता पितरा १०, ६५, ८
 परि पित्र्यसौ ह्युक्त्वं १०, ३१, २
 परि वाः सार्धमन्वा ९, ४१, ६; साम. ८१७
 परि मेवा मरीनां ९, १०३, ४
 परि नो मयवमयिद् ९, ६१, ३; साम. १२१२
 परि नो देववीरवो ९, ५४, ४
 परि नो वाह्यकपुः ९, ६४, १८
 परि नो वृणवकपु ८, ४७, ५

परि नो ह्येवी वयवम् वृणवाः १, ३३, १४; वा. य. १६, ५०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ४
 परि वृणिव पणीनां ६, ५३, ५
 परि ते त्रिमयुषो वया ९, १००, ४
 परि ते वृणवो रथो ४, ९, ८; वा. य. ३, ३६
 परि तन्मा मितहुरेति ४, ६, ५
 परि त्वं हर्षतं हरि ९, ९८, ७; साम. ५५२; १३२९; १६८१
 परि त्रिधातुरयवर् ८, ७२, ९
 परि त्रिबिह्वयवर् ४, १५, २; तै. वा. ३, ६, ४, १
 परि त्वा निषेजो गिर १, १०, १२; वा. य. ५, २९; तै. सं.
 १, ३, १, २
 परि त्वाग्ने पुरं वयं १०, ८७, २२; अथर्व. ७, ७१, १;
 ८, ३, २२; वा. य. ११, २६; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, २, ५
 परि दिव्यानि मयवम् ९, १४, ८
 परि देवीरनु त्वा ९, १०३, ५
 परि कुशं सहस्रः ९, ७१, ४
 परि कुशं सप्तत्रयिः ९, ५२, १; साम. ४२६
 परि धामानि वानि ते ९, ६६, ३
 परि पृषा पुरक्षाद् ५, ५४, १०; अथर्व. ७, ९, ४
 परि प्रजातः क्रवा १, ६९, २
 परि प्र चम्पेन्द्राय सोम ९, १०९, १; साम. ४२७; १३६७
 परिप्रमयं वयं वृणवम् ९, ६८, ८
 परि प्र सोम ते रतो ९, ६७, १५
 परि प्रासिप्यत्कविः ९, १४, १; साम. ४८६
 परि शिवः कळो ९, ९६, ९
 परि शिवा शिवः कविः ९, ९, १; साम. ४७६; ९१५
 परि वत्कविः काव्या ९, ९४, ३
 परि वत्कावा कविः ९, ७, ४; साम. ११३१
 परि वदिन्द्र रोदसी जने १, ३३, ९
 परि वदेवामेको १, ६८, २
 परि नो रश्मिना दिवो ८, २५, १८
 परि नो रोदसी जने ९, १८, ६
 परि वाजपतिः कविः ४, १५, ३; साम. ३०; वा. य. ११, २५;
 तै. सं. ४, १, २, ५; तै. वा. ३, ६, ४, १
 परि वागे म वावपुं ९, ६३, १९
 परि वाराववयवा ९, १०३, २
 परि विद्यानि वेवसा ९, २०, ३; साम. ९७७
 परि विद्यानि वृषिपतिः ९, ११, ८
 परि विष्टं वावपुं विवतः १, ११६, २०
 परि वृणव वसिष्ठां १०, १०२, ११

परि यो विचतो ह्य १०, १९, ७
 परिषत्तं ह्यत्यस्य ७, ४, ७; नि. ३, २
 परिष्कृत्यवचनिकृतं ९, ३९, २; साम. ८९९
 परिष्कृतास ह्यव्यो योषेव ९, ४६, २
 परि एव सुवानो अक्ष ह्यव्युः ९, ९८, ३; साम. १२४०
 परि एव सुवानो अक्षयं ९, ९८, २
 परि सघ्नं वक्ष्यमानि ९, ९२, ६
 परि ससिर्न बाजसुः ९, १०३, ६
 परि सुवानस्यस्य ९, १०७, ३; साम. १३१५
 परि सुवानस ह्यव्यो ९, १०, ४; साम. ४८५; ११२२
 परि सुवानो गिरिष्ठाः ९, १८, १; साम. ४७५; १०९३
 परि सुवानो हरिर्ह्युः ९, ९२, १
 परि सोम ऋतं ह्यदत् ९, ५६, १
 परि सोम प्र धम्बा ९, ७५, ५; नि. ४, १५
 परि स्वतो वक्ष्यत्य ७, ८७, ३
 परि हि य्मा पुण्ड्रतो ९, ८७, ६
 परिष्कृतेदना जनो ८, ४७, ६
 परीं वृगा चरति १, ५२, ६
 परीतो वाचवे सुतं ९, ६३, १०
 परीतो विष्मता सुतं सोमो ९, १०७, १; साम. ५११;
 १३१३; वा. य. १९, २; तै. भा. २, ६, १, १
 परीमे गामनेषत् १०, १५५, ५; अथर्व. ६, २८, १; वा. य.
 ३५, १८
 परेविर्नासं प्रवतो १०, १४, १; अथर्व. १८, १, ४९; तै. भा.
 ६, १, १; नि. १०, २०
 परेहि विप्रमस्तुतं १, ४, ४; अथर्व. २०, ६८, ४
 परो दिवा पर एवा १०, ८२, ५; वा. य. १७, २९; तै. सं.
 ४, ६, २, २
 परो मातृक्षीयमं ८, ६८, ६
 परो मातृवा तम्बा ७, ९९, १; तै. भा. २, ८, ३, २
 परो वरुं परम आ जविष्ठाः ५, ३०, ५
 परो हि मर्त्यैरसि ६, ४८, १९
 पर्जन्यः पिता मरिचक ९, ८२, ३; साम. १३१७
 पर्जन्यवाता ह्यव्यमा ६, ४७, ६
 पर्जन्यवृक्षं मरिचं ९, ११३, ३
 पर्जन्याव प्र गातव ७, १०२, १; तै. भा. २, ४, ५, ५;
 तै. भा. १, २९, १
 पर्जन्यावाता ह्यव्यमा १०, ६५, ९
 पर्णं शुभ चक्षुषासातवे ९, ११०, १; साम. ४२८, १३६४;
 अथर्व. ५, ६, ४
 पर्वतज्जिह्वहि ह्यवो विभाव ५, ६०, ३; तै. सं. ३, १, ११, ५;

पर्णो नाम मानवी १०, ८६, २३; अथर्व. २०, १२६, २३
 पर्षि लोकं तमयं पर्षुमिह्यं ६, ४८, १०; साम. १६३४
 पर्षि कीमे गमीर्यो ८, ६७, ११
 पशवे ह्येतो हरिरति ९, १०६, १३; साम. ५७६; ७७३
 पशवे ह्येतो हरिर्गुण्यो ९, ६५, २५
 पशवन्ते बाजसातवे ९, १३, ३; साम. ११८९; लांज्य भा. ४, २, १५
 पशमान ऋतः कविः ९, ६२, ३०
 पशमान ऋतं ह्यदत् ९, ६६, २४
 पशमानः सुतो नृभिः ९, ६२, १६
 पशमानः सो अक्ष नः ९, ६७, २२; वा. य. १९, ४२
 पशमान विषा द्वितो ९, २५, २; साम. ९२१
 पशमान नि लोकते ९, ६३, २३; साम. १२३६
 पशमानमचक्षवो ९, १३, २; साम. ११८८
 पशमान मरि अक्षिजिह्विः ९, १००, ८
 पशमान मरि अक्षो गाम् ९, ९, ९
 पशमान मङ्गणो ९, ८६, ३४; नि. ५, ६
 पशमान रसक्षव ९, ६१, १८; साम. ८९०
 पशमान स्याद्व्या ९, ६५, २; साम. ९०५
 पशमान विद्या रविमक्ष्यं सोम दुहन् ९, ६३, ११
 पशमान विद्या रविमक्ष्यं सोम सुमिष्य ९, ४३, ४
 पशमान सुवीर्य ९, ११, ९; साम. १४४४
 पशमानस्य अक्षतो ९, ६६, २५; साम. १३१०
 पशमानस्य ते कवे ९, ६६, १०; साम. ६५७
 पशमानस्य ते रतो ९, ६१, १७; साम. ८९१
 पशमानस्य ते वरं ९, ६१, ४; साम. ७८७
 पशमानस्य विचक्षि ९, ६४, ७; साम. ९५८
 पशमाना स्मरिदो ९, ५९, ४
 पशमाना अष्टस्य पवित्रमि ९, १०७, २५; साम. ५३१
 पशमाना अष्टस्य सोमाः ९, ६३, २५; साम. १६९९
 पशमाना विवस्परि ९, ६३, २७; साम. १७००
 पशमानास आसवः ९, ६३, २६; साम. १७०१
 पशमानास ह्यव्यः ९, ६७, ७
 पशमानो जेवीजन्य ९, ६१, १६; साम. ४८४, ८८९
 पशमानो जति विप्रो ९, ६६, २२
 पशमानो जमि एव्यो ९, ७, ५; साम. ११३१
 पशमानो अम्यर्षा सुवीर्य ९, ८५, ८
 पशमानो जसिष्यद्वृक्षासि ९, ४९, ५; साम. १४३९
 पशमानो रवीतमः ९, ६६, २६; साम. १३११
 पशमानो र्वक्षव ९, ६६, २७; साम. १३१२
 पशव गोविद्यमिह ९, ५९, १
 पशव जनवन्ति ९, ६६, ४

पवक दक्षसाधनो ९, २५, १; साम. ४७४; ९१९
 पवक देवमादो ९, ८४, १
 पवक देवधीतव हन्तो ९, १०६, ७; साम. ५७१, १३३६
 पवक देवधीरति ९, १, १; साम. १०३७
 पवक देवापुष ९, ६३, २२; साम. ४८३, १२३५
 पवक मनुमत्तम इन्द्राय ९, १०८, १; साम. ५७८, ६९१
 पवक वाचो अग्निवः ९, ६२, २५; साम. ७७५
 पवक वाजसातमः ९, १००, ६; साम. १०१६
 पवक वाजसातयेऽग्निविद्यामि ९, १०७, २३; साम. ५२१
 पवक वाजसातये विप्रस्य ९, ४३, ६
 पवक विप्रचर्चये ९, ६६, १
 पवक वृषहन्तमोक्षयेमि ९, २४, ६; साम. ९६६
 पवक वृष्टिमा सु गो ९, ४९, १; साम. १२३५
 पवक सोम ऋतुमि ९, ८६, ४८
 पवक सोम ऋते दक्षाय ९, १०९, १०; साम. ४३०, १२३३
 पवक सोम दिवसे ९, ८६, २२
 पवक सोम देवधीतये ९, ७०, ९
 पवक सोम दुष्प्रो दुष्प्रो ९, १८९, ७; साम. ४३६
 पवक सोम मनुष्यो ९, ९६, १३; साम. ५३२
 पवक सोम मन्वय ९, ६७, २६; साम. १८१०
 पवक सोम महान्तसुभ्रुः ९, १०५, ७; साम. ४६९, १२४१
 पवकाद्रो अवाभ्यः ९, ५९, २
 पवकान्यो पवमानो ९, ९६, २३
 पवकान्यो वृषा सुतः ९, ६१, २८; साम. ४७९; ७७८
 पविं वे वितं ९, ८३, १; साम. ५६५; ८७५; ते. आ. १, ११, १; ताण्ड्य आ. १, २, ८
 पवित्रवत्सः परि वाचं ९, ७३, ३; ते. आ. १, ११, १; नि. १२, ३२
 पवित्रेभिः पवमानो ९, ९७, २४
 पवीतारः पुनीतम ९, ४, ४; साम. १०५०
 पवुं नः सोम रक्षसि १०, २५, ६
 पवुष पित्रा सुभगा १, ९२, १२
 पव्यापुत्रादधराय १०, ८७, ११; अथर्व. ८, ३, २०
 पव्येदमन्वयमव १०, १४९, ३
 पव्यकमन्वया अतिथिं १०, १२४, ३
 पवा न दार्यं गुहा १, ६५, १
 पवा वयसा विपुला १०, ६१, १२
 पाकः पृथगग्नि मनसा १, १६४, ५; अथर्व. ९, १, ६
 पाकमा क्वन देवा ८, १८, १५
 पार्तं गो वद्वा पातुभिः ५, ७०, ३; साम. ९८७
 पाता वृद्धा कुर्वं ८, २, २६; साम. १६५९

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता ६, ४४, १५
 पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीः ६, २३, ३
 पाति मिमं रियो अयं पदं ३, ५, ५
 पातमं आ वो अन्धस ८, ९२, १; साम. १५५; ७२७
 पाप्ति मित्रावरुणावधाय १, १६७, ८
 पारावतस्य रात्रिषु ८, ३४, १८
 पार्षद्वाणः प्रत्यन्व ८, ५१, २
 पावकवा वज्रिन्मया ६, १५, ५; वा. व. १७, १०; ते. सं. ४, ६, १, २
 पावकवर्षाः शुक्रवर्षाः १०, १४०, २; साम. १८१७; वा. व. १२, १०७; ते. सं. ४, २, ७, ३
 पावकलोचं तव हि क्षयं ३, २, ६
 पावका वाः सरस्वती १, ३, १०; साम. १८९; वा. व. २०, ८४; ते. आ. २, ४, ३, १; नि. ११, २६
 पावमाभीर्यो अथेति ९, ६७, ३२; साम. १०९९
 पावीरवी कम्पा विप्रायुः ६, ४९, ७; ते. सं. ४, १, ११, २
 पावीरवी तन्वतुरेकपावः १०, ६५, १३; नि. १२, ३०
 पाहि गावान्धसो मदे ८, ३३, ४; साम. २८९
 पाहि न इन्द्र सुहृत् १, १२९, ११
 पाहि नो अन्नं पकवा ८, ६०, ९; साम. ३६; १५४४; वा. व. २७, ४३
 पाहि नो अन्नं पातुभिः १, १८९, ४
 पाहि नो अन्नं रक्षसः पाहि १, ३६, १५
 पाहि नो अन्नं रक्षसो अस्तुष्टाय ७, १, १३
 पाहि विक्रमाद्रक्षसो ८, ६०, १०; साम. १५४५
 पिता वज्रानामसुरो ३, ३, ४; नि. ५, २
 पिता यत्सो दुहितरं १०, ६१, ७
 पितुः प्रथमं जन्मना १, ८७, ५
 पितुं तु कोषं महे १, १८७, १; वा. व. ३४, ७; नि. ९, २५
 पितृवृत्तो न तन्वमि १०, १७२, ३
 पितुर्न पुनः सुहृत्तो ८, १९, २७
 पितुर्न पुनः ऋतं १, ६८, ९
 पितृमातृरया वे ९, ७३, ५
 पितृमा गर्भं जनिषुम ३, १, १०
 पितृमिदृचर्चय १, १, ९
 पित्रेव पुत्रमभिनाः १०, ६९, १०
 पित्रे विप्रकुः सधनं सवकी ३, ११, १२
 पित्रवन्धवो मरुताः सुदात १, ६४, ६; ते. सं. ३, १, ११, ७
 पित्रुं नो अरिती राजपुत्रा १, २७, ७
 पित्रुं ना पतयत् १०, ३५, ८

पिपीले मंजुमेघो न ४ २२, ८
 पिपीलि देवीं उवाचो १०, १, १; तै.सं. ४, ३, १३, ४; ते.आ.
 ३, ५, ७, ५; ६, ११, ४
 पिबतं सोमं मधुमत्सं ८, ८७, ४
 पिबतं धर्मं मधुमत्सम् ८, ८७, २
 पिबतं च मृप्यतं च ८, ३५, १०
 पिबन्ति मित्रो अर्बसा ८, १४, ५; साम. १७८६
 पिबन्मत्स विषे देवालो ९, १०९, १५
 पिब स्वर्चमवानां ८, ३२, २०
 पिबा त्वस्व गिर्बजः ८, १, २६; साम. १३९३
 पिबापिबेदिम्न शूर सोमं मन्मथ २, ११, ११
 पिबापिबेदिम्न शूर सोमं मा रिषयो १०, २२, १५
 पिबा बर्चस्व तव वा सुतातः ३, ३६, ३
 पिबा सुतस्व रसिनो ८, ३, १; साम. २३९; १४२१
 पिबा सोममग्निं वसुमतः ६, १७, १
 पिबा सोममिन्मन्मथ ७, २२, १; साम. ३९८; १२७
 अथर्व. २०, ११७, १; तै. सं. २, ४, १४, ३
 पिबा सोममिन्मन् सुवानम् १, १३०, २
 पिबा सोमं मदाव कं ८, १५, ३
 पिबा सोमं महत् १०, ११६, १
 पिबेदिम्न मरुसका ८, ७६, ९
 पिबन्मन्मथममृणं १, १३३, ५
 पिबन्मन्मथः सुमरो २, ३, ९; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीपाव चेनुगदितिः १, १५३, ३
 पीपाव स ऋवसा मर्लेनु ६, १०, ३
 पीपिवांसं सरस्वत ७, १६, ६; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीवानं मेघमपचन्त १०, २७, १७
 पीबोअर्बो रविभूचः ७, ९१, ३; वा. व. २७, ३३; तै. आ.
 २, ८, १, १
 पीबोअर्वाः सुचक्रया ३, ३७, ४
 पुनसिच पितरा १०, १३१, ५; अथर्व. २०, १२५, ५; वा. व.
 १०, ३४; २०, ७७; तै. आ. १, ४, २, १
 पुनिना वा कुमारिणा ८, ३१, ८
 पुनो न जातो ह्यो १, ६९, ५
 पुनः पत्नीमग्निरावा १०, ८५, ३९; अथर्व. १४, २, २;
 मि. ४, २५
 पुनः पुनर्वापमाना १, ९२, १०
 पुनः सम्यग्हितं २, ३८, ४; मि. ४, ११
 पुनन्तु मां देवजनाः ९, ६७, २७; वा. व. १९, ३९; तै. आ.
 १, ४, ८, १; २, ६, ३, ४
 पुनरोवा नि वर्तन्मा १०, १९, ३

पुनरोवा नि वर्तन् १०, १९, २
 पुनरिह ह्यवाक्ये १०, ८६, २१; अथर्व. २०, १२६, २१;
 मि. १९, २८
 पुनर्वाव मन्मथानां १०, १०९, ७; अथर्व. ५, १७, ११
 पुनर्वः पितरो ममो १०, ५७, ५; वा. व. ३, ५५; तै. सं.
 १, ८, ५, ३
 पुनर्वा अमुं पुषिबी १०, ५९, ७
 पुनर्वै चक्रुः पितरा बुधमा ४, ३३, ३
 पुनर्वै देवा अतुः १०, १०९, ६; अथर्व. ५, १७, १०
 पुनर्वा वज्रसाधनं ९, १०४, ३; साम. ११५९
 पुनरिह ते पतिभ्युं ९, १, ६; वा. व. १९, ४; तै. सं.
 १, ८, २१, १; तै. आ. २, ६, १, २
 पुनर्वा इन्द्रवा मर (०) त्वं वसुमि (०) ९, १००, २
 पुनर्वा इन्द्रवा मर (०) ह्यवन् (०) ९, ४०, ६
 पुनर्वा इन्द्रवा पुनर्वा ९, ६४, २७
 पुनर्वाः कुरुषवा ९, ८, ६; साम. ११८३
 पुनर्वाः सोम जागृधिः ९, १०७, ६; साम. ५१९
 पुनर्वाः सोम धारवा ९, १०७, ४; साम. ५११; ६७५
 पुनर्वाः सोम धारवन्तो ९, ६३, २८
 पुनर्वाः जगन्मन् ९, १०७, १८
 पुनर्वाः सव्यमन्मथो ९, ८, २; साम. ११७९
 पुनर्वा तन्वा मियः ४, ५६, ६; साम. १५७७
 पुनर्वा मन्मथीदग्नि ९, ४०, १; साम. ४८८; ९२४
 पुनर्वा देववीतव ९, ६४, १५; साम. ८४३
 पुनर्वा वाति हर्षतः २, ४३, ३
 पुनर्वा इमे अथर्व ९, १६, ६
 पुनर्वा वरिचक्रुधि ९, ६४, १४; साम. ८४२
 पुनर्वा वामरक्षसं मनीषां ७, ८५, १
 पुनर्वा पत्नी तनु उर १०, १३०, १; अथर्व. १०, ७; ४३-४४
 पुनर्वा सव्य ह्यवाक्ये २, ६१, १; साम. १२११
 पुनर्वा सिद्धं वज्रहस्ता ८, १०९, ८
 पुनर्वा न वृणवा क्व ८, ७३, १८
 पुनर्वा वृषिदेवः ८, ४४, ३०
 पुनर्वाः सव्यमन् ९, ५८, ६
 पुनर्वा अमुवेनन्तं १०, १३५, २
 पुनर्वा वां वीवो १०, ३९, ५
 पुनर्वा मिन्मथुवा कविः १, ११, ४; साम. २५९, १२५०;
 तै. आ. १, ४, ११, ३
 पुनर्वा वसुमन्मथो अनीवो १, १२१, १०
 पुनर्वा संवावावन्मावद्वत् २, १६, ८

पुरीपदासो अग्रपत्र ३, २२, ४; वा. व. १२, ५०; तै. सं.
४. २, ४, ३
पुष्कलसमी हि धामदास्य ४, ४२, ९
पुष्पा विदि वां मरा ८, ५, १६
पुष्पा हि सारकमि ८, ११, ८; ४३, २१; साम. ११६७;
तै. भा. २, ४, ४, ४
पुष्प स्वा दास्यमोचे १, १५०, १; साम. ९७; नि. ५, ७
पुष्पपत्ता अग्रिमन्त्रः ५, ५७, ५
पुष्पिषा व कतये ८, ५, ४
पुष्पमन्त्रा पुष्पवत् ८, ८, १२
पुष्प एवेतं सर्वं १०, ९०, २; साम. ६१९; अथर्व. १९, ६, ४;
वा. व. ३१, २; तै. भा. ३, १२, १
पुष्पुत्तस्य धाममि ३, ३७, ४; अथर्व. २०, १९, ४
पुष्प हि वां पुष्पुजा ६, ६३, ८; नि. ६, ७९
पुष्पुत्तं पुष्पुत्तं ८, ९२, २; साम. ७१४
पुष्पुत्तो वः पुष्पुत्तः ६, ३४, २
पुष्पुत्त द्योति वि विनाति १, १४८, ४
पुष्पुत्ति हि स्वा सवना १०, ८९, १६
पुष्पुत्तये पुष्पा स्वाया ६, १, १३; तै. भा. ३, ६, १०, ५
पुष्पुत्तमं पुष्पां स्तोत्राणां ६, ४५, २२
पुष्पुत्तमं पुष्पांमोक्षानं १, ५, २; साम. ७४१; अथर्व.
१०, ६८, १२
पुष्प वत्त इत्त सन्नुपधा ५, ३३, ४
पुष्पवो मा सुधा १०, ९५, १५; शत. भा. ११, ५, १, ९
पुष्पकना चिह्नयति ५, ७०, १; साम. ९८५
पुष्प वर्णालिखिता दधाना १, ११७, २
पुरोगा अग्रिदेवानां १, १८८, ११
पुरोमिती वो अग्रतः ९, १०१, १; साम. ५४५; ६९७
पुरोका अग्रं पवतः ३, १८, १; नि. ६, १६
पुरोका इत्तुर्वचो ७, १८, ६
पुरोकास्तं वो अग्र्ये सोमं ८, ३१, २
पुरोकास्तं सवत्तु ३, ५२, ४
पुरोकास्तं व वो वतो ३, ५२, १; ४, ३२, १६
पुरोकास्तं गो अग्रतः ८, ७८, १
पुरोकास्तं पवतं ३, ५२, २
पुरो वो अग्र्यं विष्वं सुवृत्ति ६, १०, १
पुरिषं रथा क्षितिर्न १, ६५, ५
पुरीषाक्षेमे अग्रिमो ५, ३७, ५
पुरीषं वारो १०, ८५, १८; अथर्व. ७, ८१, १; १३, २, ११;
१४, १, २३; तै. भा. २, ७, ११, २; ८, ९, ३
पुरविषं सुवत्तं पुष्पुत्तं ८, २२, २

पुर्वामनु मदिनां याति ९, ११६, ३; साम. १५९१
पुर्वामनु प्रयतिम् १, १२६, ५
पुर्वो विश्वामनुवना १, १२३, २
पुर्वीभिर्हि वृक्षमि १, ८६, ६; तै. सं. ४, ३, १३, ५
पुर्वीगन्ध निरिषो ३, ५१, ५
पुर्वीरहं सग्वः सन्नमाणा १, १७२, १
पुर्वीरिद्वल्य रातवो १, ११, ३; साम. ८२९
पुर्वीरुवसः सग्वः ४, १९, ८
पुर्वीरिद्वि त्वे तुविर्द्धमि ८, ६६, १२
पुर्वीष्ट इन्द्रोवमातवः ८, ४०, ९
पुर्वं अर्धं रजवो १, १२४, ५
पुर्वो देवा भवतु १, ९४, ८
पुर्व्यं होतस्य नो १, २६, ५
पुर्वणं म्वजाव ६, ५५, ४
पुर्ववते ते चक्रमा ३, ५२, ७
पुर्ववते मक्षवते १, १४२, १२
पुर्ववत व्रते वचं ६, ५४, ९; अथर्व. ७, ९, ३; वा. व.
३४, ४१; तै. भा. २, ५, ५, ५
पुर्ववत्तु म गा इदि ६, ५४, ६
पुर्वा गा अम्वत्त नः ६, ५४, ५; तै. सं. ४, १, ११, २;
तै. भा. २, ४, १, ५
पुर्वा स्वेतश्चावयतु १०, १७, ३; अथर्व. १८, २, ५४;
तै. भा. ६, १, १; नि. ७, २
पुर्वा स्वो नयतु १०, ८५, २६; अथर्व. १४, १, २०
पुर्वा राजानमावृणोः १, २३, १४
पुर्वा विष्णुर्हवनं मे ८, ५४, ४
पुर्वा सुवत्तुर्विषं ६, ५८, ४; तै. भा. २, ८, ५, ४
पुर्वेमा आशा अनु वेद १०, १७, ५; अथर्व. ७, ९, २;
तै. भा. २, ४, १, ५; तै. भा. ६, १, १
पुर्वणक्षमं न तिस्रि ६, ५४, ३
पुर्वप्रवजो वृषिणः ३, ७, १०
पुर्वस्य वृणो अग्रस्य ६, ८, १
पुर्वे वा विश्वा सुवता २, ३४, ४
पुर्वो वतुः पितुमा १, १४१, २
पुर्व्यामि स्वा वरमन्त्रं १, १६४, ३४; अथर्व. ९, १०, १३;
वा. व. २३, ६१
पुर्वे तदेवो वक्तु ७, ८६, ३
पुर्वीवादिनाममाणा १०, ११७, ५
पुर्वकामावन्धमाणा १०, ४४, ६; अथर्व. २०, २४, ६; नि.
५, २५
पुर्वुपावा अमन्त्रो ३, २७, ५; तै. भा. ३, ६, १, ३

प्रष्टुं कराया वहुका ६, १९, ३
 प्रष्टुं रयो वसिष्ठाया १, १२३, १
 प्रदाकुसापुर्वजलो गोवेषः ८, १७, १५
 प्रष्टवका मरुतः प्रुति १, ८९, ७; वा. व. १५, २०
 प्रष्टमे मेष्टे मातृसिद्धिः ८, ५२, २
 प्रष्टो विवि प्रष्टो अग्निः १, ७८, १; वा. व. १८, ७९, १; सं.
 १, ५, ११, ११, १; वा. ३, ११, ६, ४
 पोरं पिङ्गयुवमुत्तं ५, ७४, ४
 पोरो अथर्व प्रष्टव ८, ६१, ६; साम. १५८७, अथर्व.
 २०, ११८, २
 प्र ऋक्षयो वृत्तमिह ४, ३३, १
 प्र कविर्देवीसवे २, २०, १; साम. १६८
 प्र कारको मनसा ३, ६, १; वै. मा. २, ८, १, ५
 प्र कावयुक्तमेव १, ७७, ७; साम. ५२४; १११६
 प्र कृतापुर्वीधिनः ८, ३३, १
 प्र कृष्टिरेव श्वप दधि १, ७१, २
 प्र केतुना वृद्धता वात्सल्यः १०, ८, १; साम. ७१; अथर्व.
 १८, ३, ६५, १; वै. मा. ६, ३, १
 प्र क्षोदसा भावसा ७, ९५, १
 प्र गावताम्भर्षाम १, ९७, ४; साम. ५३५
 प्र गावमेव गावत् १, ६०, १
 प्र वा म्वस्व महतो २, १५, १
 प्र चके सहसा सहो ८, ४, ५
 प्र चर्षाभिः वृत्तना १, १०९, ६; वै. सं. ४, २, ११, १
 प्र चित्रमर्कं गुणते ६, ६६, ९; वै. सं. ४, १, ११, ३; वै. मा.
 २, ८, ५, ५; नि. ३, २१
 प्रचेतसं त्वा कवे ८, १०९, १८
 प्र च्यवानास्तुष्टुवो ५, ७७, ५
 प्रजामहमेव तव चोमि १०, १११, ४
 प्रजापतिर्मेष्टमेवा १०, १६९, ४; वै. सं. ७, ४, १७, २
 प्रजापते न त्वदेतानि १०, १११, १०; अथर्व. ७, ७९, ४;
 ८०, ३; वा. व. १०, १०, २३, ६५; वै. सं.
 १, ८, १४, १; ३, २, ५, ६; वै. मा. २, ८, १, २;
 ३, ५, ७, १; नि. १०, ४३
 प्रजाम्भः वृष्टि विप्रमत्त २, १३, ४
 प्रजावृत्तस्य विप्रतः ८, ६, २; साम. १३०९, अथर्व.
 २०, ११८, २
 प्रजावता वचसा १, ७६, ४
 प्रजावतीः श्ववत्सं १, २८, ७; अथर्व. ४, २१, ७; वै. मा.
 २, ८, ८, ११

प्रजा वृत्तयो अथर्व ८, १०१, १४; वै. मा. २, १, अथर्व.
 १०, ८, ३
 प्र विष्टुया मरुते वेपो १०, ४६, ८
 प्र व हृत्तो महे तव १, ४४, १; साम. ५०९
 प्र व हृत्तो महे तव १, ६६, १३
 प्रवीतिमिहे हर्षव १०, १०४, ५
 प्र वृत्तं विप्रमत्तवृत्तं ५, १, ७
 प्रवेतारं वरुतो अथर्व ८, १६, २०; अथर्व. २०, ४६, १
 प्र वो देवी सारस्वती ६, ६१, ४; वै. सं. १, ८, २२, १
 प्र वो वरुत्तवृत्तो १, ७७, २
 प्र व आत्मः पवमान १, ८६, १
 प्र व आग्निः पवमान १, ८६, ४; साम. ८८६
 प्र व हृत्त वृत्तो १०, १११, ८
 प्र व विविमिह १, १६७, ७
 प्र वत्त अथ विविमिह ७, १००, ५; साम. १६२६, वै. सं.
 २, १, ११, ५; नि. ५, ९
 प्र वत्ते अथा कारणं कृतं वृत्त १, १८, १३
 प्र वृत्तुः सीमे वृत्तवते १०, १३, १४
 प्र वृत्तिषु वृत्तवते १, १५४, २; अथर्व. ७, २६, २-३;
 वै. मा. २, ४, ३, ४; नि. १, २०
 प्र वृत्तवत्तं अथर्व १, १२१, ३; नि. १०, ४२
 प्र वृत्तिषु महीमिह ८, ६, ९
 प्र वृत्तवत्तं मथर्व १, १४३, १
 प्र वृत्तवत्तो वमर्षित वृत्तव ५, ४३, ९
 प्र वीं वृत्तिवत्तवत्त ४, ५, ४
 प्र वृत्तवत्तः वृत्तं १०, ५९, १
 प्र वृत्तवत्तः प्रवना अथर्व ७, ७८, १
 प्र वृत्तवत्तवत्तवत्त १, १६९, ७
 प्र वृत्तवत्त वि वृत्तवत्त १, १०४, २५; अथर्व. ८, ४, २५
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्त ८, ५६, १
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्त १, १६, १; साम. १६; नि. १०, ३६
 प्र वृत्तवत्त वृत्तिवत्तः ७, ८१, ३
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्त ७, ७८, ५
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्त ८, ४५, ५
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्तवत्त ७, ७६, ६
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्तवत्त ७, ७५, ६
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्त ३, ५२, ८
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्त वृत्तवत्त ७, ३४, २१
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्तवत्त विवृत्त ५, ४९, २
 प्र वृत्तवत्त वृत्तवत्तवत्तवत्त १, १६९, ६
 प्र वृत्तवत्तवत्त वृत्तवत्त ८, ३१, ६

प्रति शिवलतं रथं ५, ७५, १; साम. ४१८: १७४३
 प्रति श्रवणि वर्षचते १०, ९५, १३
 प्रति मद्रा अष्टम ४, ५२, ५
 प्रति मे स्तोममवितितेष्ट ५, ४२, २
 प्रति वल्ग्या नीचा दक्षि १, १०४, ५ नि. ५, १६
 प्रति वद्वापो अरथं १०, ३०, १३
 प्रति वा द्वा नमस्ताहमेमि १, १७१, १
 प्रति वा रथं नृपती अरथ्ये ७, ६७, १
 प्रति वा सूर उदिते मित्रं ७, ६६, ७; साम. १०६७
 प्रति वा सूर उदिते सुकं: ७, ६५, १
 प्रति वा सूर उदिते सुकं: ७, ६५, १
 प्रति वृत्ताय वा नृपत् ८, ३२, ४; नि. ५, १६
 प्रति वीमशिरते ममिद: ७, ७८, २
 प्रति वीमशिर सिंघव: १, १६८, ८
 प्रति व्या सुनरी जनी ४, ५२, १; साम. १७२५
 प्रति स्तोमेभिरुत्तं वसिष्ठ: ७, ८०, १
 प्रति स्वपो वि स्रुज ४, ४, ३; वा. य. १३, ११, तै. सं.
 १, २, १४, १
 प्रति खरेवा तुजवशिरैवे: ७, १०४, ७; अथर्व. ८, ४, ७
 प्रलीचीने सामदनी १०, १८, १४
 प्र तु व्रच परि कोषं १, ८७, १; साम. ५२३; ६७७
 प्र मुनिमुद्रस्य स्थविरस्य १, १८, १२
 प्र ते अन्नपोऽग्निभ्यो वरं ७, १, ४
 प्र ते अग्ने हविष्मती ३, १९, २
 प्र ते अथोतु कुक्षयो: ३, ५१, १२; साम. ७३९
 प्र ते अस्या उचस: १०, २९, २; अथर्व. २०, ७६, २
 प्र ते दिवो न कुक्षयो २, ६२, १८
 प्र ते धारा अत्यन्वामि ९, ८६, ४७
 प्र ते धारा अलज्जतो ९, ५७, १; साम. १७६१
 प्र ते धारा मज्जमयी: ९, ९७, ३१; साम. ५३४
 प्र ते नावं न समने १, १६, ७
 प्र ते पूर्वाणि करणानि विमा ४, १९, १०
 प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं ५, ३१, ६
 प्र ते बहू विचक्षण ४, ३२, २२
 प्र ते महासो मदिरास ९, ८६, २
 प्र ते मे विद्वे संसिचं १०, ९६, १; अथर्व. २०, ३०, १;
 तै. भा. २, ४, ३, १०; १, ७, ९, ६
 प्र ते वक्षि प्र त हविर् १०, ४, १; तै. सं. २, ५, १२, ४
 प्र ते रथं मिथुक्तं १०, १०२, १
 प्र तेऽवहृत्सो वातवे १०, ७५, २
 प्र ते पोषाम धीर्वा ४, ३२, १०

प्र ते सोतार ओष्णो: ९, १६, १
 प्रतं रबीणां पुत्रं ६, ४५, १२
 प्रतं होतारमीळं ८, ४४, ७
 प्रत्यवज्जमवा गिर: ८, १३, ७
 प्रत्याम्मानादध्या वे ९, ७३, ६
 प्रत्यो हि कमीळो अध्वरोषु ८, ११, १०; तै. भा. १०, २, १
 प्रत्यभिरुत्तसंकेतानां ३, ५, १
 प्रत्यभिरुत्तसामग्रम् ४, १३, १
 प्रत्यभिरुत्तसो जातवेदा ४, १४, १
 प्रत्यग्रे मिथुना १०, ८७, २४
 प्रत्यग्रे हरसा हर: १०, ८७, २५; साम. ९५; नि. ४, १९
 प्रत्यग्रे देवानां वित: १, ५०, ५; अथर्व. १३, २, २०;
 २०, ४७, १७; नि. १२, २४
 प्रत्यज्जमकर्मनवत् १०, १५७, ५; अथर्व. २०, ६३, ३;
 ११४, ६
 प्रत्यर्थावसादस्या १, ९२, ५
 प्रत्यर्थावसां १०, २६, ५
 प्रत्यर्था विधीनो १, ४२, १; साम. ३५२; १४४०; तै. भा.
 ३, ७, १०, ६
 प्रत्यस्य जेणयो वृद्ध १०, ४४, ५
 प्रत्यु अवधवांसी ७, ८१, १; साम. ३०३; ७५१; तै. भा.
 ३, १, ३, १
 प्रत्यक्षस: प्रतवसो १, ८७, १
 प्र रवा वृत्तं नृणामहे १, ३६, ३
 प्र रवा नमोभितिरुद् ९, १६, ५
 प्र रवा मुष्णामि वरुणस्य १०, ८५, २४; अथर्व. १४, १, १९, ५८
 प्रथमं जातवेदसमग्निं ८, २३, २२
 प्रथमभावं वहासं वयोवां ६, ४९, ९
 प्रथमा हि सुवाचसा १, १८८, ७
 प्रथमं वत्स सप्रथम १०, १८१, १
 प्रथिष्ठ वत्स वीरकर्म १०, ६१, ५
 प्रथिष्ठ वाममृषिबी विदेवां ५, ५८, ७
 प्रदक्षिणिहमि गुणवित २, ४३, १
 प्र दातुदो दिव्यो दातु ९, ९७, २३
 प्र दीधितिर्विचवारा ३, ४, ३
 प्र देवमा मज्जाने १०, ३०, १
 प्र देवं देववीतवे ६, १६, ४१; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 प्र देवं देववा विवा १०, १७६, २; तै. सं. ३, ५, ११, ६
 प्र देवमष्टा मज्जमत्त ९, ६८, १; साम. ५६३
 प्र देवोदासो अग्नि: ८, १०३, १; साम. ५१; १५१७
 प्र धावा वक्षे: पृथिवी जगद्वा १, १५९, १

प्र छाया यज्ञैः दृषिषी नमोभिः ७, ५३, १
 प्र पुष्पाय प्र दावसे ८, १, २०; अथर्व. २०, १४२, ५
 प्र चन्दा सोम जायुषिः १, १०६, ४; साम. ५६७
 प्र धारा अस्व द्रुपिमनो १, ३०, १
 प्र धारा मधो अग्निषो १, ७, १; साम. ११२९
 प्र नः पूषा वरधं विश्वदेवम् १०, ९१, १३
 प्र नम्यसा सहस्रः सुतुं ६, १
 प्र निम्नेष सिन्धवो १, १७, १
 प्र तु वदेवां महिना १, १८६, १
 प्र तु वयं सुते वा ५, ३०, ३
 प्र तु बोधा सुतेषु वां ६, ५९, १
 प्र नूनं जातवेदसं १०, १८८, १; नि. ७, २०
 प्र नूनं जायतामयं १०, ६२, ८
 प्र नूनं धावता दृषक् ८, १००, ७
 प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ५; वा. व. ३४, ५७
 प्र नू महितं वृषमस्य १, ५९, ६; नि. ७, २३
 प्र नू स मतेः शवसा १, ६४, १३
 प्र मेमस्मिन्ददयो १०, ४८, १०
 प्र नो वक्षस्वर्षसा १०, १४१, २; अथर्व. ३, २०, २;
 वा. व. ९, २९; तै. सं. १, ७, १०, २
 प्रपद्ये पयामजनिष्ठ १०, १७, ६; अथर्व. ७, ९, १; तै. आ.
 २, ८, ५, ३
 प्र पर्वतानां सुसती उपस्था ३, ३३, १; नि. ९, ३९
 प्र पवमान अन्वमि ९, २४, ३; साम. ९६३
 प्र पस्त्वामदिति सिन्धुश्च ४, ५५, ३
 प्र पीपय वृषभ जिम्ब बाजानमे ३, १५, ६
 प्र पुनामस्य वेतसा १, १६, ४
 प्र पुनानाय वेधसे १, १०३, १; साम. ५७३
 प्र पूतास्त्रिमशोचिषे १, ७९, १०
 प्र पूर्वजे वितरा नम्यसीभिः ७, ५३, २; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 तै. आ. २, ८, ४, ७
 प्र पूषणं वृणीमहे ८, ४, १५
 प्र प्यायस्य प्र एषम्वस्य ३, ६७, २८
 प्रम क्षयाय पश्यसे ९, ९, २; साम. ९३७
 प्रम पूष्णस्तुविजातस्य १, १३८, १
 प्रम वक्षिषुभं ८, ६९, १; साम. ३६०
 प्रप्रायमग्निर्भरतस्य ७, ८, ४; वा. व. ११, ३४; तै. सं.
 २, ५, १२, ४; ४, २, ३, २
 प्रमा वो अयो १, १२९, ८; नि. ६, ४
 प्र मज्जवे वृषभाय २, ३३, ८

प्र माहवा सिन्धुतं ७, ६२, ५; वा. व. २१, ९; तै. सं.
 १, ८, २२, ३; तै. आ. २, ७, १५, ६; ८, ६, ७
 प्र मुष्ण्या व ईरते ७, ५६, १४; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 प्र मोषयोषः पूषतो १, १२४, १०
 प्र मोषयोषो अग्निना ८, ९, १७; अथर्व. २०, १४२, २
 प्र मृष्टाग्नि नमाकवद् ८, ४०, ५
 प्र मृष्टाणो अक्षिरतो नक्षत्र ७, ४२, १
 प्र मृष्टैषु सदान्तस्य ७, ३६, १
 प्र मृह्यं दुर्मतीनां ८, ४६, १९
 प्र मृह्यी शूरो मधवा तुवीमधः ८, ६१, १८; साम. १४५९
 प्र मृता रथं गम्यन्त ८, २, ३५
 प्र मृह्यन्तं महां १०, ४६, ५; साम. ७४
 प्र मृष्टास्य सुदासो ८, ८३, ८
 प्र मंहिष्ठाय गायत ८, १०३, ८; साम. १०७, ८७८
 प्र मंहिष्ठाय वृहते स १, ५७, १; अथर्व. २०, १५, १
 प्र मन्विने पितृमदर्वया १, १०१, १; साम. ३८०; नि.
 ४, २४
 प्र मन्महे शवसानाय १, ६२, १; वा. व. ३४, १६
 प्र मातुः प्रतरं गुह्यं १०, ७९, ३; नि. ५, ३
 प्र मातामी रितिषे ३, ४६, ३
 प्र मा पुषुजं प्रपुजो १०, ३३, १
 प्र मित्रयोर्वेक्षणयो ७, ६६, १
 प्र मित्राय प्रावेष्मो ८, १०१, ५; साम. २५५
 प्र मे यमी सात्य १०, ४८, ९
 प्र मे पंथा देववाना अरन्त ७, ७६, २
 प्र मे विधिर्हो अविद्वद् ३, ५७, १
 प्र व आरुः सिनिवृहस्य ३, ७, १
 प्र वं रावे निमीषसि ८, १०३, ४; साम. ५८
 प्र वक्ष एतु हेरको न ससिः ७, ४३, २
 प्र वक्ष एवावृषक् ५, २६, ८
 प्र वक्षयो अरुतो आजगृह्यः ५, ५५, १
 प्र वसे असे सूरयो १, ९७, ४; अथर्व. ४, ३३, ४; तै. आ.
 ६, ११, १
 प्र वसिषुः परमात् १, १४१, ४
 प्र वसिष्ठवः प्रसवं ३, ३६, ६; तै. आ. २, ४, ३, ११
 प्र वक्षसेः सहस्रतो १, ९७, ५; अथर्व. ४, ३३, ५; तै. आ.
 ६, ११, १
 प्र वसिष्ठया परावतः १, ३९, १
 प्र वसिष्ठया अहिना वृन्धो १, १७३, ६
 प्र वज्रमिदं पृथो १, ९७, ३; अथर्व. ४, ३३, ३; तै. आ.
 ६, ११, १

प्र वद्रथेषु वृषतीरसुगन्धं १, ८५, ५
 प्र वद्रक्षिप्तमिर्षं ८, ७, १
 प्र वद्रहर्षे मरुतः १०, ७७, ६
 प्र वद्रहर्षे महिना रथवध १, १८०, ९
 प्र वद्रा मित्रावरुणा ६, ६७, ९
 प्र वन्तमित्थि आरं १, १५२, ४
 प्र वन्ति वज्रं विषयन्ति वरिः ७, २१, २
 प्र वन्दु बाजाकविषीभिः ३, २६, ४
 प्र वन्दुवृषसवालो १०, ४२, ८। अथर्व. २०, ८९, ८
 प्र वाः सिक्ते सुवन्ध १०, ३५, ५
 प्र वा कोपे मृगवाणे १, १२०, ५
 प्रवाजाम्ने जनुवाजा १०, ५१, ८। नि. ८, २२
 प्र वा विगाति कर्गसिध ७, १०४, १७; अथर्व. ८, ४, १७
 प्र वात कीमाम्बुभिः १, ३७, ४४
 प्र वाभिर्वांसि वाक्कास्य ७, ९२, ३; वा. व. २७, २७;
 तै. सं. २, २, १२, ७
 प्र वा महिजा महिमासु ६, ६१, १३
 प्र बुजो वाचो जमिषो ९, ७, ३; साम. ११३०
 प्र बुजो विष एति मुखात् ५, ४७, १
 प्र वे गावो न मृगवः २, ४१, १; साम. ४९१; ८९७
 प्र वे गृहादममदुस्त्वया ७, १८, २१; नि. ६, ३०
 प्र वे जाता महिना ५, ८७, २
 प्र वे दिवः पृथिव्या न १०, ७७, ३
 प्र वे दिवो हृत्तः ऋषिरे ५, ८७, ३
 प्र वे धामानि पुर्यान्ववा ४, ५५, २
 प्र वे मित्रं प्रार्थयन् १०, ८९, ९
 प्र वे मे वन्द्येवे ५, ५२, १६.
 प्र वे वसुवृकासो रथा हव ७, ७४, ६
 प्र वे वसुवृ हवदानमोः ५, ४५, ५
 प्र वे वृष्मन्ते जमवो १, ८५, १
 प्र वो मनसो अम्बोजमा ८, ५१, ८
 प्र वो वा मित्रावरुणाजितो ८, १०१, ३
 प्र रात्रा वाचं जनयन् ९, ७८, १
 प्र रक्षेज वविना वन्ति १०, ९२, ५
 प्र रज वृजति वारं ९, ८६, ३१
 प्र व ह्मन्वाय वृहते ८, ८९, ३; साम. २५७; वा. व. ३३, ९६
 प्र व ह्मन्वाय मावन् ७, ३१, १; साम. १५६; ७१६
 प्र व वमाय निवृत्ते ८, ३२, २७
 प्र व एको मिमव २, १९, ५
 प्र व एते सुबुजो ५, ४४, ४
 प्र वः वाग्नं रक्षुमन्ववो १, १२२, १

प्र वः वाग्नमन्ववो १, १५५, १
 प्र वः संसायवृहः ८, २७, १५
 प्र वः वाधो वृषवः १, ३७, ४
 प्र वः वृष्ठाव मानवे ७, ४, १। तै. आ. २, ८, ७, ३
 प्र वः सन्नायो अग्नये ६, १६, २२
 प्र वः सतां उवेष्टमाव २, ६६, १
 प्रवता हि ऋतां ४, ३१, ५
 प्रवते अग्ने जमिना १०, १४२, ७
 प्रवत्सवीवं पृथिवी मरुतवः ५, ५४, ९
 प्रवत्सामना सुबुजा रयेन १, ११८, ७
 प्र वत्सव दिवो अममामिह ७, १०४, १९; अथर्व. ८, ४, १९
 प्र व स्पृकक्रन्तुभिः ५, ५९, १
 प्र वा रथो मनोजवा हवन्ति ७, ६८, ३
 प्र वां सरहाम्बुधमो १, १८१, ६
 प्र वां स मित्रावरुणाहृतावा ७, ६६, २
 प्र वां सोमाः सुबुजयो ८, ८, २२
 प्र वाचमिन्दुरिष्यति ९, १७, ६; साम. १७०६
 प्र वाच्यं वचतः ४, ५, ८
 प्र वाच्यं सन्नाधो वीर्यं तत् ३, ३३, ७
 प्र वाचमिन्दुरिष्यति २, ३५, ४
 प्र वाता हव दोचत १०, ११९, २
 प्र वाता वाग्नि वतन्ति ५, ८३, ४; तै. आ. ६, ६, २
 प्र वां संसायविनाववो १, ११६, २५
 प्र वां निषेदः कुडुवो वतो १, १८१, ५
 प्र वामन्वांसि मन्नामन्वः ७, ६८, २
 प्र वामर्चन्तुविधयो ३, १२, ५; साम. १५७५; १७०३
 प्र वामवोचमहिना ४, ४५, ७
 प्र वामभोतु सुबुजिः १, १७, ९
 प्र वां महि वधि ४, ५६, ५; साम. १५९६
 प्र वापुमन्वा वृहती ६, ४९, ४; वा. व. ३३, ५५; तै. आ.
 १, ८, १, १
 प्र वापुमे सुप्रवा वरिषो ७, ३९, २; वा. व. ३३, ४४;
 नि. ५, २८
 प्र विजसामन् ५, २२, १
 प्र विज्जने वृषमेतु १, १५४, ३
 प्र वीर्युग्रं विविधि ८, ५०, ६
 प्र वीरवा वृषयो दग्निरे ७, ९०, १; वा. व. ३३, ७०
 प्र वीरवा प्र तपसे गुराव ६, ४९, १२
 प्रवृष्मन्तो जमिबुजः ९, २१, २
 प्र वेचसे कचने वेचव ५, १५, १; तै. आ. १, २, १, ९
 प्र वेपयन्ति पर्वताव १, ३२, ५; तै. आ. २, ४, ४, ३

प्र वो प्राधानः सविता १०, १७५, १
 प्र वोऽप्या रित्तिष्ठे देवभुवः १०, ३२, ५
 प्र वो देवं विसहस्रानमसि ७, ७, १
 प्र वो देवाग्रभे ३, १३, १; मातः. आ. ५, ५, २१
 प्र वो विभो मन्त्रबुधो ९, ८६, १७; सामः ११५३
 प्र वो विवन्त इन्द्रयो १, १४, ४
 प्र वो अस्तकविषा ५, ५४, २
 प्र वो अग्निमरमसि कुन्नुयं ३, ३६, ८
 प्र वो महे मयवो वसु ५, ८७, १; सामः ४४३
 प्र वो महे सम्यमावावाधमः १०, ५०, १; वा. व. ३३, ३३;
 नि. ११, ९
 प्र वो महे मदि नमो १, ६२, २; वा. व. ३४, १७
 प्र वो महे मदिबुधे अथर्ध ७, ३१, १०; सामः ३४८, १७९;
 अथर्धः २०, ७३, ३
 प्र वो महे सहसा १, १७७, १०
 प्र वो मित्राव गावत ५, ६८, १; सामः ११४३
 प्र वो वक्षेय देवभन्तो अर्धम् ७, ४३, १
 प्र वो वक्षं पुक्तां १, ३६, १; सामः ५९
 प्र वो वि पुक्तां अर्धम् ५, ४१, ५
 प्र वो वासा अविभयो ३, २७, १; ते. सं. २, ५, ७, २;
 ते. मा. ३, ५, १, १
 प्र वो वायुं रयवुयं कुन्नुयं ५, ४१, ६
 प्र वो वायुं रयवुयं पुरंविज १०, ६४, ७
 प्र संसमामो अतिभिने ८, ११, ८
 प्र सोसा गोवध्वम् १, ३७, ५
 प्र सन्तमा वरुणं ५, ४२, १
 प्र शर्धं आर्ते प्रथमं ४, १, १२
 प्र शर्धांय मास्ताव ५, ५४, १
 प्र शुक्रामो वसोवुधो ९, ६५, २६
 प्र शुक्रैतु देवी मनीषा ७, ३४, १; ते. आ. ४, १७, १;
 तांका मा. १, २, १
 प्र शुश्रूयुं वरुणा ५, ८८, १
 प्र शोश्रूयस्ता उषसो १०, ८९, १२
 प्र श्वावावा वृष्णवा ५, ५२, १
 प्र श्वेनो न मदिरं ६, २०, ६
 प्र सक्षनो दिव्यः ५, ४१, ४
 प्र स क्षवं सिरते ८, २७, १६
 प्र सक्षो अग्ने अक्षेयसम्वा ५, १, ९; ते. मा. २, ४, ७, १०
 प्र सप्तगृष्टधीति १०, ४७, ६
 प्र सप्तप्रिदाससा ८, ७३, १
 प्र सप्तोता मनकादरोक्ष १, २७, १४

प्र स मित्र सनो अस्तु ३, ५९, २; तै. सं. ३, ४, ११, ५;
ति. २, १३
प्र सजाजं चर्षणीनां ८, १६, १; साम. १४४; अथर्व. २०, ४४, १
प्र सजाजं बृहते ममस्तु ६, ६८, ९
प्र सजाजे बृहद्वो गर्भो ५, ८५, १
प्र सजाजो अस्तुत्य प्रशस्तिं ७, ६, १; साम. ७८
प्र सवे त उदीरते ९, ५०, १; साम. १००६
प्र सवागिषे पुङ्गव १०, १८०, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४;
तै. वा. २, ६, ९, १; ३, ५, ७, ४
प्र साकस्तुषो अचंता गणाय ७, ५८, १
प्र सा क्षितिरक्षुर १, १५१, ४
प्र सा वाचि सुसुप्तिं योनां ७, ५८, ६
प्र सीमारिषो अस्तुत्य ९, २८, ४; ति. १, ७
प्र सु रमष्ठा धिवसनास्य १०, ३२, १
प्र सु उपेक्षं विभिराग्नौ १, १३६, १
प्र सुमानमनामयो ९, १०१, १३; साम. ५५३; ७७४;
१३८६
प्र सुमेधा गातुवि ९, ९१, १
प्र सु व आपो महिमानं १०, ७५, १
प्र सुवान इन्द्ररक्षाः ९, ६६, २८
प्र सुवानो अक्षाः सहज ९, १०९, १६; साम. ११६०
प्र सुवानो वारया ९, ३४, १
प्र सु विद्याप्रससो १, ७६, ३
प्र सु युतं सुराधवं ८, ५०, १; अथर्व. २०, ५१, ३
प्र सु व विष्णो मयतो ४, २६, ४
प्र सुदृतिः क्षनयन्तं हवंतं ५, ४२, १४
प्र सु स्तोमं भरत वाजपत्यं ८, १००, ३
प्र सु त ह्यष्ट प्रवता हरिष्ठां ३, ३०, ६; अथर्व. ३, १, ४
प्र सुतो अक्षमर्कं १०, १६७, ४
प्र सु न त्वचर्वरो ८, २७, ३
प्र सुनव क्षत्राणां १०, १७६, १
प्र सु महे सुराणां ५, ४२, १३
प्र सेनानीः द्युरो जने १, ९६, १; साम. ५३३
प्र सो जने यवोतिभिः ८, १९, ३०; साम. १०८; १८१२;
तै. सं. ३, २, ११, १
प्र सोता विरो जल्पतेतु ७, ९२, २
प्र सोम देववीर्ये १०, १२, ११; साम. ५१४; ७६७
प्र सोम मधुमन्त्रो १, ६३, १६
प्र सोम वाहि वारया ९, ६६, ७
प्र सोम वाहीमृत्सु कुत्रा ९, १०९, १८; साम. ११६२
प्र सोमस्त एवमाग्नोमेवा ९, ८१, १

प्र सोमाच व्यञ्जकत् ९, ६५, ७
 प्र सोमासः स्थाप्यः ९, ३३, १
 प्र सोमासो अचमिष्युः ९, २४, १, साम. ९६१
 प्र सोमासो मव्युतः ९, ३२, १, साम. ४७७, ७६२
 प्र सोमासो विपश्चितो ९, ३३, १, साम. ४७८, ७६४
 प्र सोमो अति धारया ९, ३०, ४
 प्र स्कम्भदेष्णा अमवञ्च १, १६६, ७
 प्र स्तुतिर्वा धाम १, १५३, २
 प्र स्तोकं हस्तु गणसखा ह्य ६, ४७, २२
 प्र स्तोत्रदुप गसिषत् ८, ८१, ५
 प्र स्वासासो रथा ह्यार्चन्तो ९, १०, १, साम. १११९
 प्र स्वासस्तुपकं मन्त्र ९, ९७, ८, साम. १११७
 प्र हि ऋतुं वृद्धो २, ३०, ६
 प्र हि त्वा वृषन् १, १३८, २
 प्र हिम्वानास हन्वो ९, ६४, १६
 प्र हिम्वानो जनिता ९, ९०, १, साम. ५३६
 प्र हि रिशिक ओजसा ८, ८८, ५, साम. ३११
 प्र होता वातो महात् १०, ४६, १, साम. ७७
 प्र होत्रे पूर्वं वचो ३, १०, ५, साम. २८, तै. सं. ३, १, ११, १
 प्र क्षप्ता मनीषा १०, २६, १
 प्र क्षत्तुम् ह्यद्रः प्र १०, ८९, १, १
 प्र क्षये तवसे अरयं ७, ५, १
 प्र क्षये बृहते वक्षिषाय ५, १२, १
 प्र क्षये वाचमीरव १०, १८७, १, अथर्व. ६, ३४, १
 प्र क्षये विकक्षये धियं ७, १३, १
 प्र क्षुधो वसन्तो ४, १९, ७
 प्र क्षीर्मा बर्हिः प्रदिवा १०, ११०, ४, अथर्व. ५, १२, ४,
 वा. व. २९, २९, तै. ब्रा. ३, ६, ३, १, नि. ८, ९
 प्र क्षीर्मा बर्हिरोजसा १, १८८, ४
 प्र क्षीर्मा ब्रुः क्षुचितं ७, ७, ३
 प्र क्षीम्नु देवाविना धियं ७, ६७, ५
 प्र क्ष्मं वक्षं चक्षुम वक्षसा नीः ३, १, २
 प्र क्षः सुतमपि ४, ३५, ७
 प्र क्षरभिः प्रुषिभो ५, १८, १, साम. ८५
 प्र क्षरभिः प्रालिम्नं ७, ४१, १, अथर्व. ३, १६, १, वा. व.
 १४, १४, तै. ब्रा. २, ८, १, ७
 प्र क्षरक्षरेषु अरण्ये १०, ४०, ३
 प्र क्षरितं अगच्छन् हुवेम ७, ४१, २, अथर्व. ३, १६, २,
 वा. व. १४, १५, तै. ब्रा. २, ८, ९, ७, नि. १९, १४
 प्र क्षरैर्वा नदिभिः कोहवीभि ५, ६२, ३

प्रानयं जप्यमभिला ५, ७७, २, तै. ब्रा. २, ४, ३, १३, नि. १२, ५
 प्रानयं वभिरागन् ८, १८, ७
 प्रानयं वाणा प्रथमा वज्रध्वं ५, ७७, १, तै. ब्रा. २, ४, ३, १३
 प्रानयोवाणा रथ्यव २, ३९, २
 प्रानयोष्णः सहस्कृत १, ४५, ९
 प्रानयुजं नासत्याभि तिष्ठतः १०, ४१, २
 प्रानयुजा वि बोधय १, २२, १, तै. सं. १, ४, ७, १, तै. ब्रा.
 २, ४, ३, १३, नि. १२, ४
 प्राता रथं वाततिष्ठा १, १२५, १
 प्राता रथो नवो २, १८, १
 प्रान्यचक्रमवृहः सुर्वेभ्य ५, २९, १०
 प्राव स्तोतारं मयवचव ८, ३६, २
 प्राकीविपश्चात ऊर्मि २, ९६, ७, साम. ९४५
 प्राक्षया मा बृहतो १०, ३४, १, नि. ९, ८
 प्राक्षीतध्वीजा ऋज्विभिः १०, १०५, ६
 प्राक्ष्मा ऊर्मं वृत्तवृत्तं ८, ८, १६
 प्राक्ष्मे गावप्रमचनं ८, १, ८
 प्राक्ष्मे हिमोत मधुमन्तं १०, ३८, ८
 प्राक्ष्म धारा अक्षरन् २, २९, १, साम. १७६५
 प्राक्ष्म धारा बृहदीः ९, ९६, २२
 प्रियं अक्षे वृद्धः १०, १५१, २, तै. ब्रा. २, ८, ८, ६
 प्रियं युग्मं न काम्यं ५, १९, ४
 प्रियमेधचक्षिषत् १, ४५, ३, नि. ३, १७
 प्रिया लहानि मे कपिः १०, ८६, ५, अथर्व. २०, १२६, ५
 प्रिया पदानि पचो १, ६७, ६
 प्रिया वो नाम हुवे तुराणो ७, ५६, १०, तै. सं. २, १, ११, १
 प्रियास हुवे मयवक्षिभो ७, १९, ८, अथर्व. २०, ३७, ८
 प्रियो नो अस्तु विस्पतिः १, २६, ७, साम. १६१९
 प्रीणीतावाग्निहते जयाव १०, १०१, ७, नि. ५, २६
 प्रेता वक्षसः सन्नुवा २, ४१, १९
 प्रेता अवता नराः १०, १०३, १३, साम. १८६१, अथर्व.
 ३, १९, ७, वा. व. १७, ७६, तै. सं. ४, ६, ४, ४
 प्रेतो जुष्णमि मास्तुतः १०, ८५, २५, अथर्व. १४, १, १८
 प्रेतं वक्ष बृहत्सर्वेष्वभिषि ८, ३७, १
 प्रेतो अक्षे दीपिषि तुरो ७, १, ३, साम. १३७५, वा. व.
 १७, ७६, तै. सं. ४, ६, ५, ४
 प्रेक्षिषिष्वेषु स्तोमेभिः ३, ५, १
 प्रेक्ष्मन् वीर्यं प्रथमा कृतानि ७, ९८, ५, अथर्व. २०, ८७, ५
 प्रेक्ष्माभिर्वा सुवचस्यो १०, ११६, १
 प्रेक्ष सुरो अर्थं न १०, २९, ५, अथर्व. २०, ७६, ५
 प्रेष्ठं वो अतिषि स्रुवे ८, ८४, १, साम. ५, १२४४

मेघं वो अतिथिं गृणीचे १, १८६, ३
 मेघस्तु प्रियाणां ८, १०३, १०
 मेघि मेघि पथिभिः १०, १४७, ७; अथर्व. १८, १, ५४
 मेघभीहि षष्णुहि १, ८०, ३; साम. ४१३
 मेतु मन्त्रणस्पतिः १, ४०, ३; साम. ५६; वा. व. ३३, ८९;
 ३७, ७; तै. आ. ४, २, २
 मंते बन्धु प्र क्वं १०, १४७, १; नि. ९, ९
 मेष स्तोमः पृथिवीमन्तरि ५, ४२, १६
 मेषामज्येषु विश्वंरं १, ८७, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 मो अवासीदिन्दुरिन्द्रस्य ९, ८६, १६; साम. ५५७, ११५२;
 अथर्व. १८, ४, ६०
 मो अभिनावबले १, १८६, १०
 मो अस्या उपस्तुतिं ८, ६२, १
 मोमां पीतिं कृष्ण इयमिं १०, १०४, ३; अथर्व. २०, २५, ७;
 ३३, २
 मोतवे वरुण मित्रमिन्द्रं ६, २१, ९
 मो स्वे अघ्नयोऽग्निषु ५, ६, ६
 मोथदधो न यवसे ७, ३, २; साम. १३२०; वा. व.
 १५, ६२; तै. सं. ४, ४, ३, ३
 मो ह्येण हरयः ६, ३७, २
 मोरोमिन्नावरुणा ७, ६१, ३
 मोष्ठेसाया वक्षेसाया ७, ५५, ८; अथर्व. ४, ५, ३
 मो त्वक्कं पुरोरथं १०, १३३, १; साम. १८०१; अथर्व.
 २०, ९५, २; तै. सं. १, ७, १३, ५; तै. आ. २, ५, ८, १
 मो स्व वह्निः पथ्याभिः ९, ८९, १
 मृद् सुर्वं श्रवता ८, १०१, १२; साम. १७८९; अथर्व.
 २०, ५८, ४; वा. व. ३३, ४०
 मरुस्य नीथा नि १०, ९९, ३
 मरुत्विषा तद्वपुषे १, १४१, १
 मरुत्विषा देव मिःकृतं ५, ६७, ७
 मरुत्विषा पर्वतानां ५, ८४, १; तै. सं. २, २, १२, २; नि. ११, ३७
 मरुत्विषा महिमा वां ६, ५९, २
 मरुत्त्वितयाय धाम्ना ८, ६३, ११
 मरुमर्हो अलि सुर्वं ८, १०१, ११; साम. २७६; १७८८;
 अथर्व. १३, १, २९; २०, ५८, ३; तै. आ. १, ४, ५, ३
 मतो मतासि १०, १०, १३; अथर्व. १८, १, १५; नि. ६, २८
 मन्धवे नु स्तवसे ९, ११, ४; साम. १४४४
 मन्त्राणां सुनो सहस्रो ३, १, ८
 मन्त्रेको विपुनः ८, २९, १
 मरिः प्राचीनमोचला ९, ५, ४

मरिचो बल्लपत्थाव १, ८१, ६; अथर्व. २०, २५, ६
 मरिचवः पितर ऊति १०, १५, ४; अथर्व. १८, १, ५१; वा. व.
 १९, ५५; तै. सं. २, ६, ११, २; नि. ४, २१
 मरुं चेहि तद्वपु मो ३, ५३, १८
 मरुविज्ञाय स्वधिरः १०, १०३, ५; साम. १८५३; अथर्व.
 १९, ३, ५; वा. व. १७, ३७; तै. सं. ४, ६, ४, २
 महवः सुरक्षसो ७, ६६, १०
 महीः समा अकरमंतः १०, १२४, ४
 महीनां रिता ६, ७५, ५; वा. व. २९, ४२; तै. सं. ४, ६, ६, २;
 नि. ९, १४
 माचसे जनाम्बुवमेव मन्धु ६, ४६, ४
 विभवा हि रशावतः ८, ४५, ३५
 विभतिं चाविहस्य ९, १०९, १४
 विभ्रवृद्वापि हिरण्यं १, २५, १३
 बीभस्तुनां सपुत्रं हंसं १०, १२४, ९
 बृहदुक्थं इवामहे ८, ३२, १०; साम. २१७; नि. ६, ४, १७
 बृहती इव सुववे रोदसी १, ५९, ४
 बृहत्सुक्तः प्रसवीता निषेत ४, ५३, ६
 बृहत्स्वाम्नाममवध १, ५२, ९
 बृहदिन्द्राव गावत ८, ८९, १; साम. २५८; वा. व.
 २०, ३०; तै. आ. २, ५, ८, ३
 बृहदु गाविषे वधो सूयो ७, ९६, १
 बृहद्विरे अर्चिभिः ६, ४८, ७; साम. ३७
 बृहद्वन्ति मरितेन १०, ९४, ४
 बृहद्वो बृहते सुभ्यमग्ने ५, ४३, १५
 बृहद्वो मयवन्नयो ७, ५८, ३
 बृहद्वो हि मानवे ५, १६, १; साम. ८८
 बृहद्वस्यं मरुतां ८, १८, २०
 बृहन् इज्जानो ३, १, १४
 बृहन्त इन्धु ये ते २, ११, १६
 बृहन्तेव मग्मोनु १०, १०६, ९
 बृहत्विष्यो अण्डायाः १०, २७, १४
 बृहत्विष्य पदां ८, ४५, १; साम. १३३९; वा. व.
 ३३, २४
 बृहस्पत इन्द्र वधेत ४, ५०, ११
 बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो ४, ५०, ४; अथर्व. २०, ८८, ४;
 तै. आ. २, ८, २, ७
 बृहस्पतिः समजयद्वह्नि ६, ७३, ३; अथर्व. २०, ९०, ३;
 तै. आ. २, ८, २, ८
 बृहत्स्विरमग हि ज्यत् १०, ६८, ७; अथर्व. २०, १६, ७

बृहस्पतिर्निः परि पातु १०, ४२, ११; ४३, ११; ४४, ११;
 अथर्व. ७, ५१, १; २०, १७, ११; ८९, ११; ९४, ११;
 तै. सं. ३, ३, ११, १
 बृहस्पतिर्निः परि वृषा १०, १८२, १
 बृहस्पते अति बर्ध्वा १, २३, १५; वा. य. २६, ३; तै. सं.
 १, ८, २२, २
 बृहस्पते तुषस्व नो ३, ६२, ४; तै. सं. १, ८, २४, २
 बृहस्पते तनुषांश्च २, ३०, ४
 बृहस्पते परि वीधा १०, १०३, ४; साम. १८५२; अथर्व.
 १९, १३, ८; वा. य. १७, ३६; तै. सं. ४, ६, ४, १
 बृहस्पते प्रति मे देवताम् १०, २८, १
 बृहस्पते प्रथमं वाचो १०, ७१, १; तै. सं. १, ११, १४
 बृहस्पते वा परमा परावत् ४, ५०, ३; अथर्व. २०, ८८ ३
 बृहस्पते पुत्रमिच्छ ७, ९७, १०; ९८ ७; अथर्व
 २०, १७, ११; ८७, ७; तै. सं. १, ५, ६, ३
 बृहस्पते सहसिः १, १०६, ५
 बोधधर्मा हरिष्वा १५, ७
 बोधा मे अस्व बचसो १, १४७, २; वा. य. १२, ४२;
 तै. सं. ४, २, ३, ४; नि. ३, २०
 बोधा सु मे मधवन्वाचमेसा ७, २४, ३; साम. ९२९;
 अथर्व. २०, ११७, ३
 बोधिन्मनसा स्थ ५, ७५, ५
 बोधिन्मना हवस्तु नो ८, ९३ १८; साम. १४०
 ब्रह्म गामसं जनयन् १०, ६५, ११
 ब्रह्म च ते जातवेदो १०, ४, ७
 ब्रह्मचारी चरति १०, १०९, ५; अथर्व. ५, १७, ५
 ब्रह्म जिह्वतस्तु जिह्वतं ८, ३५, १६
 ब्रह्मणस्पतिरेता १०, ७२, २
 ब्रह्मणस्पते स्वस्व यन्ता २, २३, १९; २४, १६; वा. य.
 ३४, ५८; तै. सं. १, ८, ५, १
 ब्रह्मणस्पतेरभवच्छा २, २४, १४; तै. सं. १, ८, ५, २
 ब्रह्मणस्पते सुवमस्त २, २४, १५; तै. सं. १, ८, ५, २
 ब्रह्मणाभिः संविदामो १०, १६२, १; अथर्व. २०, ९६, ११
 ब्रह्मना ते ब्राह्मयुजा ३, ३५, ४; अथर्व. २०, ८६, १
 ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं तुषाण ७, २९, २
 ब्रह्म प्रजावहा भर ६, १६, ३६; साम. १३९८
 ब्रह्मा कुमोति बह्मो १, १०५, १५
 ब्रह्मा न हन्त्रोप वाहि ७, २८, १
 ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं ६, ४५, ७
 ब्रह्माणस्त्वा यवं बुजा ८, १७, ३; साम. ६६८; अथर्व.
 २०, ३, ३; १८, ३; ४७, ९

ब्रह्माणि मे मयः १, १६५, ४; वा. य. ३३, ७८
 ब्रह्माणि हि बह्वे बर्धनाभि ६, २३, ६
 ब्रह्मा त इन्द्र गिर्बणः ८, ९०, ३
 ब्रह्मा देवानां पथीः ९, ९६, ६; साम. ९४४; तै. सं.
 ३, ४, ११, १; तै. सं. १०, १०, १; नि. १४, १३
 ब्राह्मणादिन्द्र राक्षसः १, १५, ५; साम. २२९
 ब्राह्मणासः पितरः ६, ७५, १०; वा. य. २९, ४७;
 तै. सं. ४, ६, ६, ३
 ब्राह्मणामः सोमिषो बच ७, १०३, ८
 ब्राह्मणसो अतिरात्र ७, २०३, ७
 ब्राह्मणोऽस्व सुवमासीत् १०, ९०, १२; अथर्व. १९, ६, ६;
 वा. य. ३१, ११; तै. सं. ३, १२, ५
 भृग एव भगवो अस्तु देवाः ७, ४१, ५; अथर्व. ३, १६, ५;
 वा. य. ३४, ३८; तै. सं. २, ५, ५, १; ८, ९, ८
 भृगं चिन्वं वाजसनाः २, ३८, १०; तै. सं. २, ८, ६, ३
 भृग प्रणेतामेव सत्यराघः ७, ४१, ३; अथर्व. ३, १६, ३;
 वा. य. ३४, ३६; तै. सं. २, ५, ५, १; ८, ९, ८
 भृगमकस्व ते बच १, २४, ५
 भृगस्व स्वसा बह्मणस्व १, १३३, ५
 भृगस्त विष्णे देवतां १, ६८, ३
 भृगं वै वरं वृणते १०, १६४, २
 भृगं कर्मिणिः पृथुवाम १, ८२, ८; साम. १८७४; वा. य.
 २५, २१; तै. सं. १, १, १
 भृगं ते अग्रे सहसिः ४, ११, १; तै. सं. ४, ३, १३, १
 भृगं नो अपि वातव मनो १०, २०, १
 भृगं नो अपि वातव मनो १०, २५, १; साम. ४२२
 भृगमिदं कसमा अग्रे अग्नम् ५, ३०, १२
 भृगमिन्द्रा ७, ९६, ३
 भृगं भृगं न आ भर ८, ९३, २८; साम. १७३
 भृगं मनः कृणुस्व बृहत् ८, १९, २०; साम. १५६०;
 वा. य. १५, ३९ ४०
 भृगा अग्नेर्ब्रह्मणस्व १०, ६९, १
 भृगा अवा हरिः सुवेद्य १, ११५, ३; तै. सं. २, ८, ७, १
 भृगा ते अग्रे स्ववीक ४, ६, ६; तै. सं. ४, ३, १३, १
 भृगा ते हस्ता सुकृणोव ४, २१, ९
 भृगा वरक उर्विवा ६, ६४, २
 भृगा ब्रह्मा समन्वा ९, ७७, २; साम. १४००
 भृगो नो अतिग्राह्यो ८, १२, १९; साम. १११; १५५५;
 वा. य. १५, ३८-३९
 भृगो भृगा सचनान १०, ३, ३; साम. १५४८
 भरवदि विरतो ४, २६, ५

भरद्वाजाय सप्रयः ६, १६, ३३
 भरद्वाजाय कृष्ण हित्वा १, ४८, १३
 भरतमेधं कृष्ण १, २४, ४; साम. १०६५
 भराव सु भरत आगं १०, १००, १
 भरेषु हव्यो नमसोऽप २, २३, १३
 भरेष्विन्द्रं सुहवं १०, ६३, ९; तै. सं. २, १, ११, १; तै. भा. २, ७, १३, ३
 भर्गो ह नामोऽयं बन्ध १०, ६१, १४
 भवा धृन्वी वाऽयं बन्धोऽयं १०, ६९, ५
 भवा नो भवनेऽवितोऽयं १०, ७, ७
 भवा नो भवने सुमानं वपेती ३, १८, १
 भवा मित्रो न सेव्यो १, १५६, १; तै. भा. २, ४, ३, ८
 भवा वरुणं गृणते १, ५८, ९
 भवा वरुणं मयवन्मघोनां ७, ३२, ७
 भारतीकं सरस्वति १, १८८, ८
 भारती पवमानस्य १, ५, ८
 भास्वती मेत्री सुमुलानां दिव १, ९२, ७
 भास्वती मेत्री सुमुलानामधेति १, ११३, ४
 भिनस्युरो नवति हन्त्र १, १३०, ७
 भिनक्षिर्ति शायमा ४, १७, ३
 भिनक्ष्मन्क्षिरोभिः २, १५, ८; तै. सं. २, ३, १४, ५
 भिषि विधा अपक्षिः ८, ४५, ४०; साम. १३४; १०७०, अथर्व. २०, ४३, १
 भीताय नाथमानाय ५, ७८, ६
 भीमो विवेकयुजेभिर्गवां ७, २१, ४
 भुजुमंसः पित्र्यो १०, ६५, १२
 भुरन्तु नो वक्षसः १०, ७६, ६
 भुवन्ति तस्य मघो ९, ३४, ४
 भुवनस्य पितरं गीमिराभिः ६, ४९, १०
 भुवन्मन्त्रं कृतस्य १०, ८, ५
 भुवस्त्वमिन्द्र जहाना १०, ५०, ४; तै. सं. ३, ४, ११, ४
 भुवो जनस्य दिवस्य राजा ६, २२, ९; अथर्व. २०, ३६, २
 भुवो यज्ञस्य राजसज्ज १०, ८, ६; वा. ब. १३, १५; १५, २३; तै. सं. ४, ४, १; तै. भा. ३, ५, ७, १
 भुवोऽदित्या वामदेवस्य ४, १६, १८
 भूया अमृतं पयैकं कर्मित १०, ११४, १०
 भूय हवाह्वे वीर्यां ६, ३०, १
 भूयसा वसनमचरत् ४, २४, ९
 भूयाम ते सुमती ८, ३, २; साम. १४२२
 भूयामो यु त्वावतः ४, ३२, ६
 भूतिकर्मणं वृषमा १, १०३, ६

भूति चकचं युज्येभिः १, १६५, ७; नि. ६, ७
 भूति चक मरुतः पित्र्याणि ७, ५६, २३
 भूति त हन्त्र वीर्यं १, ५७, ५; अथर्व. २०, १५, ५
 भूति वक्षोभिर्वच्येभिः १०, ११३, ९
 भूतिवा भूति वेदि ४, ३२, २०
 भूतिवा कसि भुतः पुत्रा ४, ३२, २१
 भूति नाम बन्धमानो दधाति ५, ३, १०
 भूति द्वे भवन्ती चरन् १, १८५, २; तै. भा. २, ८, ४, ८
 भूतिभिः समह कृषिभिः ८, ७०, १४
 भूति ति ते सवना मातृपुत्र ७, २२, ६; साम. १८००
 भूतीणि भद्रा नर्वेषु १, १६६, १०
 भूतीणि हि त्वे दधिर् ३, १२, ४
 भूतीन्मन्त्रं दधिनक्षतं १०, ८, ९
 भूतिविन्दस्य वीर्यं ८, ५५, १
 भूयज्ञ उचानपदः १०, ७२, ४
 भूयश्च योऽयि वधूषु १, १४०, ६
 भूमिभिर्हामि तृणैः ४, ३२, २
 भोजं त्वामिन्द्र २, १७, ८
 भोजमवाः सुबुवाहः १०, १०७, ११
 भोजा जिघ्र्युः सुगमि १०, १०७, ९
 भोजायाम सत्यजित् १०, १०७, १०; नि. ७, ३
 भूमीमहि त्वा वचं १०, २६, ४; नि. ६, २९
 भूहिं वो मघोनां ५, ३९, ४
 भूहिवा वाजसातमेवा ८, ५, ५
 भूक्ष कनायाः सख्यं नवरा १०, ६१, १०
 भूक्ष कनायाः सख्यं नवीयो १०, ६१, ११
 भूक्ष ता त हन्त्र दानामस १०, २२, ११
 भूक्ष देववतो रथः ८, ३१, १५; तै. सं. १, ८, २२, ३
 भूक्ष न वेपु दोहसे चिदवा ६, ६६, ५
 भूक्ष न वक्षिः मजाया १०, ६१, ९
 भूक्ष हि यमा मयक्ष्य हवतोषु ४, ४३, ३
 भूक्षत्य ते तविषस्य प्रवृत्ति ३, ३४, २; अथर्व. २०, ११, २
 भूषोना वा पक्ष्यो १०, ८, ७; साम. ११८४
 भूषोनाः सम वृषहत्वेपु बोधव ७, ३२, १५; साम. १६८१
 भूषवः सोमपासुर् ३, ४१, ५; अथर्व. २०, ३३, ५
 भूवी सुतो चिया हिवः ९, ४४, १
 भूवित नो वल्ल हवते १, १७६, २
 भूवित वायुमिहवे ९, ९७, ४२; साम. १२५४
 भूवित सोम वक्ष्यं ९, ९०, ५
 भूवितपाणि ते स्याः १, १७५, १; साम. १४३२
 भूवित सुमिर् भूदिभिः १, ९, ३; अथर्व. २०, ७१, ९

मत्स्या सुविप्र इति वल्कीय ८, ९९, २; साम. ८१४
 मयीछवीं विभृतो १, ७६, ४
 मयीछवीं विभृतो मा १, १४८, १
 मय्युल्लोपि सादने १, १३, ३; साम. ११९८
 मय्येवितं मयं ८, १, २१
 मय्येव हि नो वृतिः १, ८१, ७; अथर्व. २०, ५६, ४;
 तै. भा. २, ४, ४, ७
 मयु नक्षत्रोच्यते १, ९०, ७; वा. य. १३, २८; तै. मं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; सा. भा.
 १४, ९, ३, १३
 मयु नो छायादृषिषी ६, ७०, ५
 मयुट्टे चोरमयाम् ९, ८९, ४
 मयुमतीरोचधीयाव आपः ४, ५७, ३; अथर्व २०, १४३, ८
 मयुमन्तं नमूनपाव १, १३, २; साम. १२४८
 मयुमन्ते परावण १०, ४४, ६
 मयुमातो वनस्पतिः १, ९०, ८; वा. य. १३, २७; तै. मं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; सा. भा.
 १४, ९, ३, १३
 मयु वाता ऋतायने १, ९०, ३; वा. य. १३, २७; तै. मं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; सा. भा.
 १४, ९, ३, १३
 मयुधोरामनु अर १, १७, ८
 मय्या यत्कर्ममभवत् १०, ६१, ६
 मय्ये होता दुर्गो विद्विषांग ८, १३, १
 मय्ये क वु मय्युवा ५, ७३, ८
 मय्यः विवतं मय्युभिगाम ४, ४५, ३
 मय्यः सूर्यं पवस्व ९, ९७, ४४
 मय्यः सोमस्याग्निवता १, ११७, १
 मय्यो वो नाम माहन् ७, ५७, १
 मनीषिणः प्र भरथं १०, १११, १
 मनीषिभिः पवतं पृथ्वेः ९, ८३, २०; साम. ८२२
 मनुवस्वा नि धीमहि ५, २१, १; तै. भा. ३, ११६, ३
 मनुवद्वेष्टे अङ्गीरसदक्षिः १, ३१, १७
 मनुवदिन्द्र मयनं जुवाणः ३, ३२, ५
 मनो कल्पा अन कामीत् १०, ८५, १०; अथर्व. १४, १, १०
 मनोजवसा वृषणा मय्यु ८, २०, १६
 मनोजवा अवमान ८, १००, ८
 मनो न संवृ हवनेषु १०, ६१, ३; वा. य. ७, १७
 मनो न सोऽप्यनः १, ७१, ९
 मनो म्वा हवामहे १०, ५७, ३; ना. य. ३, ५३; तै. मं.
 १, ८, ५, २

मन्त्रमन्त्रं सुधितं सुपेक्षं ७, ३३, १३; अथर्व. २०, ५९, ४
 मंथता नरः कविमह्यन्तं ३, २९, ५
 मन्मन्तु एवा मयवन्मिन्मन्त्रः ८, ४, ४; साम. १७२७
 मन्मन्तु एवा मन्मिनो १, १३४, २
 मन्मान ऋतादृषि १०, ७३, ५
 मन्मन्त्र होत्रादनु जोषमन्त्रयः २, ३७, १
 मन्मन्त्रा सु स्वर्णर ८, ६, ३९
 मन्मन्त्रे दक्षतयस्य १, १२१, १३
 मन्मिच्छ वसुमाने कावे १, ५१, ६१
 मन्मं होतारं सुचिमहवा ३, २, १५
 मन्मं होतारमुत्तिजो नमोभिः १०, ४६, ४
 मन्मं होतारमुत्तिजो यविष्ठ ७, १०, ५
 मन्मं होतारमुत्तिजं ८, ४४, ६; साम. १५४३
 मन्मंभिह्वा जुगुप्सुभिः १, १४२, ८
 मन्मया सोम धारया ९, ६, १; साम. ५०६
 मन्मस्य कवेर्दिवस्य ६, ३९, १
 मन्मस्य रूपं विविदुः ९, ६८, ६
 मन्मन्तु कृणुष्वं पिव १०, १०१, २
 मन्मो होता गृहपतिः १, ३६, ५
 मन्मुरिगो मन्मुरीवास १०, ८३, २; अथर्व. ४, ३२, २;
 तै. भा. २, ४, १, ११
 मन्मे एवा यज्ञियं यज्ञियानां ८, ९६, ४
 ममन्त ते मयवन् ४, १८, ९
 ममन्त एवा युवतिः ४, १८, ८
 ममत्तु एवा दिव्यः सोमः १०, ११६, ३
 ममत्तु नः पतिमा १, १२२, ३; तै. सं. २, १, ११, १
 मम एवा सूर उदिते ८, १, २९
 मम देवा विहवे सन्तु १०, १२८, २; अथर्व. ५, ३, ३;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मम हिला राहं अतिवस्य ४, ४२, १
 मम पुत्राः शत्रुहणो १०, १५९, ३
 मम मन्मन्त्रं याज्ञवल्क्य २, १८, ७
 ममासे बर्षो विहवेषु १०, १२८, १; अथर्व. ५, ३, १;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मया सो अजमपि १०, १२५, ४; अथर्व. ४, ३०, ४
 मयि देवा ऋषिणम् १०, १२८, ३; अथर्व. ५, ३, ५;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मयो दधे मेधिः पूतदधः ३, १, ३
 मयोद्वीषो अग्नि वातु १०, १६७, १; तै. सं. ७, ४, १७, १;
 नि. १, १७
 मरुतः पिबत ऋतना १, १५, २

मरुतो मारुतस्य न ८. २०, २३
मरुतो यक्ष वो दिवः ८. ७. ११; ते. सं. १, ५, ११, ४
मरुतो यक्ष वो बर्क १, ३७, ११
मरुतो यस्य हि क्षये १, ८६, १; अथर्व. २०, १, २, वा. य.
८, ३१; ते. सं. ४, १, ११, १
मरुतो वीक्षुपाणिभिः १, ३८, ११
मरुतवतो अप्रतीतस्य ५, ४२, ६
मरुतवन्तं वृषभं ३, ४७, ५; ६, १९, ११; वा. य. ७, ३६;
ते. सं. १, ४, १७, १; ते. मा. १, ८, ३, ४
मरुतवन्तं इवामह १, २३, ७
मरुतवन्तस्य जीविणं ८, ७६, ५
मरुतौ इन्द्रभीष्टः ८, ७६, ७
मरुतौ इन्द्र वृषभो ३, ४७, १; वा. य. ७, ३८; ते. स.
१, ४, १९, १; नि. ४, ९
मरुतु वो वृषीमहि ५, ५२, ४
मरुतुतोत्रस्य वृजन्स्य १, १०१, ११
मरुतिन्द्रो नृनवो रुक्मधक्ष ८, २०, २२
मरुतो अमर्त्यस्य ते ८, ११, ५
मरुतिणि ते वर्मणा ६, ७५, १८; साम. १८७०, अथर्व.
७, ११८, १; वा. य. ७, ४७, ४९; ते. सं. ४, ६, ४५
मरुजानास आयवो ९, ६४, १७
मरुतो न क्षुब्धक्षयं ९, ९६, २०
मह उग्राय तवसे सुहृ क्त ८, ९६, १०
महः स राय पृथते १, १४९, १
महः सु वो अरमिषं क्त्वाम ८, ४६, १७
महत्तलोमो महिषः ९, ९७, ४१; साम. ५४२; १२५५,
नि. १४, १७
महत्तदुम्बं स्थविरं १०, ५१, १; नि. ६, ३५
महत्तदः कवयः ३, ५४, १७
महत्तज्जाम गुह्य पुरुषयुक् १०, ५५, २
महद्व्य मरुतामावृणीमहे १०, ३६, ११
महत्क्षयं वतः कृत्वा ४, ३९, २
महत्क्षयमिन्द्र वत एवात् १, १६९, १
महत्क्षय एनलो ४, १२, ५
महौ अमर्त्यो वृजने विपत्तो ३, ३६, ४; नि. ६, २३
महौ अमि महिष ३, ४६, २
महौ अमि सोम उवेष्ट ९, ६६, १६
महौ अस्वप्नस्य ७, ११, १
महौ आदिश्वो नमनो ३, ५९, ५; ते. मा. १, ८, ७, ६
महौ इन्द्रः पराश्रु १८, ५; साम. १६६; अथर्व. २०, ७१, १

महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिमा ६, १९, १; वा. य. ७, ३९;
ते सं. १, ४, २१, १; ते. मा. ३, ५, ७, ४; नि. ६, १६-१७
महौ इन्द्रो व ओजसा ८, ६, १; साम. १३०७; अथर्व.
२०, १२८, १; वा. य. ७, ४०; ते. सं. १, ४, २०, १;
ते. मा. ३, ५, ७, ४
महौ उग्रो वाह्ये वीर्याय ३, ३६, ५
महौ उतासि यस्य ते ७, ३१, ७
महौ अविर्देवमा ३, ५३, ९
महान्त कोशमुद्रा ५, ८३, ८; अथर्व. ४, १५, १६
महान्तं स्वा महीरु ९, २, ४; साम. १०४०
महान्तं महिना वयं ८, १२, २३
महान्ता मित्रावरुणा ८, २५, ४
महान्तो मन्त्रा विप्रो १, १६६, ११
महान्तयधस्ये भुव आनिष ३, ६, ४
महिकेव कृतये १, ४५, ४
महि क्षेत्रं पुरुषं विविहान् ३, ३१, १५. ते. मा. २, ७, १३, ३
महि उवोतिर्निहित वक्षणा ३, २०, १४
महि उवोतिर्निभ्रन्त्वा १०, ३७, ८
महि त्रीणामवोस्तु १०, १८५, १; साम. १९२;
वा. य. ३, ३१
महि स्वाष्टयुज्यन्तीरुज्यं ३, ७, ४
महि छावापृथिवी भूतं १०, ९३, १
महि प्लरः सुकृतं सौम्यं ९, ७४, ३
महि महे तवसे दीधे नृत् ५, ३३, १
महि महे दिवे अर्षा ३, ५४, २
महिन्न एषां पितरः १०, ५६, ४
महि राधो विश्वजम्बं ६, ४७, २५
महि वो महतामवो वरुण मित्र द्राष्टे ८, ४७, १
महि वो महतामवो वरुण मित्रावमन् ८, ६७, ४
महिषासो मायिनश्चित्र १, ६४, ७
मही अन्न महिना १, १५१, ५
मही छावापृथिवी इह उवेष्टे ४, ५६, १
मही वीः पृथिवी वनः १ २२, १३; वा. य. ८, ३२; १३, ३२;
ते. सं. ३, ३, १०, १; ५, ११, ३; ४, २, ३
मही मित्रस्य साधयः ४, ५६, ७; साम. १५९८
महीमे अस्व वृषनाम ९, ९७, ५४; साम. ११०६
मही वदि विषणा सिन्धये ३, ३१, २३
महीरुक् प्रणीतयः (०नास्य) ६, ४५, ३
महीरुक् प्रणीतयः (०विषा वसुनि) ८, १२, २१
मही वामुतिविना मयोस्तु १, ११७, १९

मही समैरचम्पा ३, ५५, २०
 महे चन त्वामद्रिवः ८, १, ५; साम. २९१
 महे नो अथ बोधयोषो ५, ७९, १; साम. ४२१; १७४०
 महे नो अथ सुविताय बोधि ७, ७५, २
 महे धत्तिर ई रसं १, ७१, ५
 महे धुक्काय वरुणस्य ७, ८२, ६
 महो अग्नेः समिधानस्य १०, ३६, १२; बा. व. ३३, १७
 महो अग्नेः सरस्वती १, ३, १२; बा. व. २०, ८६; नि. ११, २७
 महो देवान्यजसि यक्ष्यायु ६, ४८, ४
 महो नुहो अय विष्वायु ६, २०, ५
 महो नो अग्ने सुवितस्य ७, १, २४
 महो नो राव आ भर ९, ६१, २६; साम. १२१४
 महो महानि पनवन्त्यस्य ३, ३४, ६; अथर्व. २०, ११, ६
 महो वस्यतिः शवस्यो १०, २२, ३
 महो कजामि वन्धुवा ४, ४, ११; ते. सं. १, २, १४, ४
 महो विष्वा अमि षतो ८, २२, २६
 मह्यं वज्रमु मम १०, १२८, ४; अथर्व. ५, ३, ४; ते. सं. ४, ७, १४, २
 मह्यं यथा वज्रमतस्तस्य १०, ४८, ३
 मह्या ते सव्यं ३, ३१, १४
 मा कक्षी धातम्यमिजिणे १, १२०, ८
 मा कस्य नो भरव्यो ७, ९४, ८
 मा कस्य यक्षं सदमित् ४, ३, १३
 मा कस्यानुतक्रु ५, ७०, ४
 मा काकम्बीरमुवहको ६, ४८, १७
 माकिरेना यथा गाव ८, ५, ३९
 माकिर्ने एना सकवा १०, २३, ७
 माकिर्नेसम्माकी ६, ५४, ७
 माकुप्रयमिन्द्र धूर वस्वीः १०, २२, १२
 मा चिद्व्यद्वि संसत ८, १, १; साम. २४२; १३६०, अथर्व.
 २०, ८५, १; नि. ७, २
 मा षोष्ठे रश्मीरिति १, १०९, ३; ते. मा. ३, ६, ९, १
 मा यद्वने वृषभ ६, ४४, ११
 मां चरवार आस्यः ८, ७४, १४
 मातकी कक्ष्यैर्भो १०, १४, ३; अथर्व. १८, १, ४७; ते. सं.
 १, ६, ११, ५
 माता च वज्र दुहित्वा ३, ५५, १२
 माता देवानामद्रिणेः १, ११३, १९
 माता पितरवृत्त या भज १, १६४, ८; अथर्व. ९, ९, ८
 माता स्रजानां दुहित्वा ८, १०१, १५; ते. मा. ६, ११, १

मातुर्दिबिजुषु ६, ५५, ५; नि. ३, १६
 मातुष्यं परमे ५, ४३, १४
 मा ते अमाजुरो यथा ८, २१, १५
 मा ते अस्यां सहसावम्परि ७, १९, ७; अथर्व. २०, ३७, ७;
 ते. सं. १, ६, १२, ५
 मा ते गोवृत्र मिरराम राघसः ८, २१, १६
 मा ते राधांसि मा त ऊतयो १, ८४, २०; साम. १७२४;
 नि. १४, ३७
 मातेव वज्रसे पथधामः ५, १५, ४
 मा ते इति वृषका वीतपृष्ठा ३, ३५, ५
 मात्र वृष्णाद्युग इरस्यः ७, ४०, ६
 मात्रे जु ते सुमित्रे १०, २९, ६; अथर्व. २०, ७६, ६
 मा त्वाभिर्ध्वनयीह्रमंगंभिः १, १६२, १५; बा. व. २५, ३७;
 ते. सं. ४, ६, ९, २
 मा त्वा तपमिष आरमावि १, १६२, २०; बा. व. २५, ४३;
 ते. सं. ४, ६, ९, ३
 मा त्वा मूरा अविष्ययो ८, ४५, २३; साम. ७३२; अथर्व.
 २०, २२, २
 मा त्वा रुद्र लुक्कुषामा नमो २, ३३, ४
 मा त्वा इवेन उह्वीयु २, ४२, २
 मा त्वा सोमस्य गव्यवा ८, १, २०; साम. ३०७;
 नि. ६, २४
 माद्वस्य सुते सथा १, ८१, ८; अथर्व. २०, ५६, ५
 माद्वस्य इरिभिः १, १०१, १०; नि. ६, १७
 माध्वमिद्वनस्य सवनस्य धामाः ३, ५२, ५
 माध्वमिद्वने सवने जातयेदः ३, २८, ४
 मा न इन्द्र परा वृणाक् ८, ९७, ७; साम. २६०
 मा न इन्द्र पीचरन्वे ८, २, १५; साम. १८०६
 मा न इन्द्राम्बादिसः ८, २२, ३१; साम. १२८
 मा न एकस्मिन्नागसि ८, ४५, ३४
 मानः संसो भरव्यो १, १८, ३; बा. व. ३, ३०
 मानः समस्य वृष्यः ८, ७५, ९; ते. सं. २, ६, ११, २;
 नि. ५, २३
 मा नः सेतुः सिधेयव ८, ६७, ८
 मा नः सोमपतिधात्रो १, ४३, ८
 मा नः सोम सं वीविजो ८, ७९, ८; ते. सं. ३, २, ५, २
 मा नः स्तेनेभ्यो के अमि १, २३, १६
 मा नस्तोके तनये १, ११४, ८; बा. व. १६, १६; ते. सं.
 ३, ४, ११, २; ४, ५, १०, ३
 मा निम्बत व इमां ४, ५, २
 मा नो अग्ने दुर्धतये ७, १, २२

मा नो अग्नेऽसतये ३, १६, ५
 मा नो अग्नेऽसतये १, १८९, ५
 मा नो अग्नेऽवीरते परात् ७, १, १९
 मा नो अग्ने सखा १, ७१, १०
 मा नो अज्ञाना वृजना ७, ३२, २७; साम. १४५७; अथर्व. २०, ७९, २; तांज्य भा. ४, ७, ५, ६
 मा नो अरातिरीशत २, ७, २
 मा नो अस्मिन्मघवन् १, ५४, १
 मा नो अस्मिन्महाधने ८, ७५, १२; साम. १६५०; तै.सं. २, ६, ११, ३
 मा नो गन्धेभिर्मन्त्रैः ८, ७३, १५
 मा नो गुह्या विप आघोरहन् २, ३२, २
 मा नो देवानां विमः ८, ७५, ८; तै.सं. २, ६, ११, २
 मा नो निधे य वक्त्रे ७, ३२, ५; अथर्व. २०, १८, ५
 मा नो मर्ता अभि ब्रुवन् १, ५, १०; अथर्व. २०, ६९, ८
 मा नो मर्ताय रिषवे ८, ६०, ८
 मा नो मर्धारा भरा ४, २०, १०; तै.सं. १, ७, १३, ३
 मा नो महान्तमुत १, ११४, ७; वा. य. १६, १५; तै.सं. ४, ५, १०, २
 मा नो मित्रो वरुणो अर्धमायुः १, १६२, १; वा. य. २५, २४; तै.सं. ४, ६, ८, १; नि. ९, ३
 मा नो मृधा रिषाणां ८, ६७, ९
 मा नो रक्ष आ वेशीदामृणीव ८, ६०, २०
 मा नो रक्षो अग्नि नृणां १, १०४, २३; अथर्व. ८, ४, २३
 मा नो वपाव हन्तये १, २५, २
 मा नो वधीमिन्द्र मा १, १०४, ८
 मा नो वधी रुद्र मा ७, ४६, ४
 मा नो वधेर्वरुण २, २८, ७
 मा नो वृकानं वृधे समस्ते ६, ५१, ६
 मा नो हिंसीज्जिता १०, १२१, २; वा. य. १२, १०२; तै.सं. ४, २, ७, १
 मा नो हिंसेष्विष्णो रिषेवा ७, ३२, १७; नि. १०, ४५
 मा नो ह्यमीतामतिविश्व ८, १०३, १२; साम. ११०
 मा नो हेसिर्विषव्य ८, ६७, २०
 मा देव दधिरे हृष्यवाहं १०, ५२, ४
 मां वृषिम्नं नाम देवता १०, ४९, १
 मां नराः स्वधा वाजयन्तः ४, ४२, ५
 मा पास्तवाव नो नरेन्द्राणां ७, ९४, ३; साम. ९१८
 मा पुण्ड्रो दुरितस्व १, १२५, ७
 मा प्र गाम वधो वधं १०, ५७, १; अथर्व. १३, १, ५९

मा भूम निष्क्या हवे ८, १, १३; अथर्व. २०, ११६, १;
 तांज्य भा. ९, १०, १
 मा भेम मा अमिषो ८, ४, ७; साम. १६०५
 मा मामिमं तव ५, ४०, ७
 मायामिन्द्र मायिनं १, ११, ७
 मायामिन्द्रस्यसत ८, १४, १४; अथर्व. २०, २९, ४
 माया वा मित्रावरुणा दिवि ५, ६३, ४
 मारे अस्मद्भि सुयुधो ३, ४१, ८; अथर्व. २०, २३, ८
 मात्राण्यो सुयते स्वे ५, १, ८
 मा य पुनो अन्धकृतं युजम ६, ५१, ७
 मा वां वृको १, १८३, ४
 मा विदन्पिपिधिनो १०, ८५, ३२; अथर्व. १४, २, ११
 मा वो ज्ञन्तं मा सवन्तं १, ४१, ८
 मा वो दात्रान्मस्तो ७, ५६, २१
 मा वो द्युगो न यक्ते १, ३८, ५
 मा वो रसानितभा ५, ५३, ९
 मा वो रिषव्यनित १०, ९७, २०; वा. य. १२, ९५; तै.सं. ४, २, ६, ५
 मा द्युवे अग्ने नि वदाम जृणां ७, १, ११
 मा सन्धुः धृतमा विदे ८, ४५, ३६
 मा सा ते अस्मत्सुसतिविद् १, १२१, १५
 मा सीमवध आ माण ८, ८०, ८
 मा जेघत सोमिनो वृक्षता ७, ३२, ९
 माहं सघोने वरुण २, २७, १७; २८, ११, २९, ७
 मित्रं वयं हवामहे १, २३, ४; साम. ७९३
 मित्रं हवे पुतद्वं १, २, ७; साम. ८४७; वा. य. ३३, ५७
 मित्रं कृणुष्वं लक्ष्म १०, ३४, १४
 मित्रं न यं मित्रा गोबु १, १५१, १; तै. भा. २, ८, ७, ६
 मित्रं न यं सुचितं ६, १५, २
 मित्राव तुभ्यं वरुणाः ३, १४, ४
 मित्राव नो वरुणव्य ५, ७२, ३
 मित्राव नो वरुणो देवो अयं ७, ६४, ३
 मित्राव नो वरुणो मायहन् ७, ५२, २
 मित्राव नो वरुणो रोदसी ७, ४०, २
 मित्राव चरणीधतो ३, ५९, ६; वा. य. ११, ६२; तै.सं. ३, ४, ११, ५; ४, १, ६, ३; तै. भा. ४, ३, २
 मित्रा वना न रथा ८, २५, २
 मित्राव पक्ष वेमिरे ३, ५९, ८
 मित्राव सिद्ध वरुणाव १०, ६५, ५
 मित्रावरुणवन्ता वत ८, ३५, १३
 मित्रो अहोनिदावुक् ५, ६५, ४

मिश्रो जमिर्नबलि यत् ३, ५, ४
 मिश्रो जगन्नाथतयि ३, ५९, १। तै. सं. ३, ४, ११, ५;
 तै. भा. ३, ७, २, ३; नि. १०, २२
 मिश्रो देवेवामुत्तु ३, ५९, ९
 मिश्रो नो अल्लहति ८, ६७, ५
 मिश्राति बहिरेतसा ९, ६४, १९
 मिश्रात्तु क्षीरदतिर्बालये नः ५, ५९, ८
 मिमीदि क्लोकमास्ते १, ३८, १४
 मिम्यक्ष येपु रोएसी ६, ५०, ५; नि. ६, ६
 मिम्यक्ष येपु सुधिता १, १६७, ३
 मिहः पायकाः प्रवता अभूव ३, ३१, २०
 मीळकुप्पसीव धुधिती ५, ५६, ३
 मुज्जन्तु मा सपय्वाद् १०, ९७, १६; अथर्व. ६, ९६, २;
 उ, ११२, २; वा. व. १६, ९०
 मुञ्जानि एवा हविषा जीवन्वाव १०, १६१, १; अथर्व.
 ३, ११, १। २०, ९६, ६
 मुनयो वातरसनाः १०, १३६, २
 मुसुबयो मनवे १, १४०, ४
 मुमोद् गमो बृषमः १०, ८, २
 मुषाव लुब्धं कवे १, १७५, ४
 मूरा अमूरा न वचं १०, ४, ४; नि. ६, ८
 मूर्धो दिवो नाभिरग्निः १, ५९, २
 मूर्धो दिवो अरतिं ६, ७, १; साम. ६७; ११४०; वा. य.
 ७, २४; ३३, ८; तै. सं. १, ४, ३३ १
 मूर्धो मुनो मयति नक्तं १०, ८८, ६; नि. ७, २७
 मूर्धो न मित्रा एवदन्ति १०, ३३, ३
 मुणो न मीमाः कुचरो गिरि १०, १८०, २; साम. १८७३;
 अथर्व. ७, ८४, ३; वा. व. १८, ७१; तै. सं.
 १, ६, १२, ४
 मुजन्ति एवा दस क्षिपो ९, ८, ४; साम. ११८१
 मुजन्ति एवा सममुनो ९, ६६, ९
 मुजानो वारे वचमानो ९, १०७, २२; साम. १०८०
 मुजवमानः सुहस्य ९, १०७, २१; साम. ५१७, १०७९
 मुजव नो मयतो मा वधि ५, ५५, ९
 मुखा नो ह्योव १, ११४, २; तै. सं. ४, ५, १०, २
 मृत्पोः पदं कोपयन्तो १०, १८, २, अथर्व. ११, २, ३०;
 तै. भा. ६, १०, २
 मेघन्तु ते बह्वो २, ३७, ३; नि. ८, ३
 मेघाकारं विदयस्व १०, ९१, ८; साम. ९८४; तै. भा.
 ३, ११, ६, ३
 मेघनाहनकरणाद् १०, १६३, ५; अथर्व. २०, ९६, २१

मेघमन्त्रे वि दहो १०, १६, १; अथर्व. १८, २, ४; तै. भा.
 ६, १, ४
 मोघमन्त्रं विम्वते १०, ११७, ६; तै. भा. १, ८, ८, ३;
 नि. ७, ३
 मो ते रिषम्ये अष्टोक्तिमिः ८, १०३, १३
 मो बु णः परापरा १, ३८, ६
 मो बु णः सोम सृष्टये १०, ५९, ४
 मो बु एवा वायव्यमारे ७, ३३, १; साम. २८४; १६७५
 मो बु देवा अदः स्वर १, १०५, ३
 मो बु मङ्गव ८, ९१, ३०; साम. ८२६; अथर्व. २०, ६०, ३
 मो बु वरुण नृमन्त्रं ७, ८९, १
 मो बु नो अस्मद्विमि तानि १, १३६, ८; अथर्व. २०, ६७, २
 मो बु ण इन्द्रात्र वसु १, १७३, १२; वा. व. ३, ४६
 मो बु णो अत्र जुहुर्मन्त्र ३, ५५, २
 मो एवहा दुर्हणावात् ८, २, २०
 य आरमदा बलदा वस्य १०, १२१, २; अथर्व. ४, २, १;
 १३, ३, २४; वा. व. २५, १३; तै. सं. ४, १, ८, ४;
 ७, ५, १७, १
 य आश्राय चक्रमानाय १०, ११७, २
 य आनयत्परावतः ६, ४५, १; साम. १२७
 य आपिर्निस्तो वरुण मित्रः ७, ८८, ६
 य आपुं कुसमतिधियव ८, ५३, २
 य आर्जकिपु कुलसु ९, ६५, २३; साम. ११६४
 य आलोचय चरति ७, ५५, ६; अथर्व. ४, ५, ५
 य आस्तक आस्तये ८, ४१, ७
 य इह आधिवासति ६, ६०, ११; साम. ११५०
 य इन्द्रोः पवमानस्यानु ९, ११४, १
 य इन्द्र चमसेष्वा ८, ८९, ७; साम. १६२
 य इन्द्र वतवस्तवा ८, ६, १८
 य इन्द्र मुष्मो मयवम्ये अस्ति ७, २७, २; तै. भा. २, ८, ५, ७
 य इन्द्र सत्यव्रतो ८, ९७, ३
 य इन्द्र सोमपातमो ८, ११, १; साम. ३९४; अथर्व.
 २०, ६३, ७
 य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथे १, १०८, १
 य इन्द्राग्नी सुतेषु वां ६, ५९, ४; नि. ५, २२
 य इन्द्राव वधोयुजा १, २०, २
 य इन्द्राव धुनवर् सोमं ४, २४, ७
 य इमा विद्या जातानि ५, ८१, ९
 य इमा विद्या मुवनामि जुह्वद् १०, ८१, १; वा. व. १७, १७;
 तै. सं. ४, ६, १, १

य इमे वमे अहनी ५, ८२, ८
य इमे वावापुयिनी जमिनी १०, ११०, ९; अथर्व.
५, ११, ९; वा. य. २९, ३४; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४;
नि. ८, १४
य इमे रोदसी उमे अहं ३, ५३, १२
य इमे रोदसी मही समीची ८, ६, १७
य इमे रोदसी मही सं मातरेव ९, १८, ५
य ई राजानावृत्तया ६, ६२, ९
य ई वहन्त आशुभिः ५, ६१, ११
य ईक्षयन्ति पर्वताम् १, १९, ७
य ई च कार न सो अत्य १, १६४, ३२; अथर्व. ९, १०, १०;
नि. २, ८
य ई चिकेत गुहा १, ६७, ७
य ईतिरे शुचनस्य १०, ६३, ८
य उचया केवला द्यं ८, ५२, ३
य उचयोभिर्न विम्वते ८, ५१, ३
य उग्र हव सार्वहा ६, १६, ३९; साम. १७०७; तै. सं.
२, ६, ११, ४
य उग्रः सञ्जिह्वुतः ८, ३३, ९; साम. १६९८; अथर्व.
२०, ५३, ३; ५७, १३
य उग्रा अर्कमानुषः १, १९, ४
य उमेव्यजिह्वोजिवात् ९, ६६, १७
य उदाजम्पितरो १०, ६२, २
य उदानद् व्ययनं १०, १९, ५; अथर्व. ६, ७७, २
य उदचि यज्ञ अचरेहा १०, ७७, ७
य उदचीन्द्र देवगोपाः १, ५३, ११; अथर्व. २०, २१, ११
य उग्रः कलिगं भिनत् ८, ३२, २५
य उहाता मनसा सोमं १०, १६०, ३; अथर्व. २०, २६, ३
य उ जिवा वमेष्वा २, ८, ३
य उजिया अय्या अम्यः ९, १०८, ६; साम ५८५
य अक्षार्दहसो युच्य ८, २४, २७
य अक्षामहं मामहे ८, १, ३२
य अक्षा वातरहसो ८, ३४, १७
य अते चिदभिधियः ८, १, १२; साम. २४४; अथर्व.
१४, १, ४७; तै. ब्रा. ४, २०, १; कात्या. जी. सू.
२५, ५, ३०; पाण्ड्य. ब्रा. ९, १०, १
य अते चिद्रास्पदम्यः ८, २, ३९
य अतेन सूर्यमारोहत् १०, ६२, ३
य अय्यः आवयत्सना ८, ४६, १२
य अय्या दिष्टिविद्युतः ५, ५२, १३
य एक ह्यव्याययती ४, १७, ५

य एक ह्यसु ह्यि ६, ४५, १६
य एक ह्यव्यवर्णीनां ६, २२, १; अथर्व. २०, ३६, १
य एक ह्यिद्वयते १, ८४, ७; साम. ३८९; १३४१; अथर्व.
२०, ६३, ४; नि. ४, १७
य एकवर्णीनाम् १, ७, ९; अथर्व. २०, ७०, १५
य एको अस्ति वंसना ८, १, २७
य एनमादिदेवति ६, ५६, १
य ओजिष्ठ ह्यद्र तं ६, ३३, १
य ओजिष्ठसामा भर ९, १०१, ९; साम. ८२०
य ओहते रक्षसो देववीतो ५, ४२, १०
यं यमं नवया नरः १, ४१, ५
यं युवं दाक्षयराय देवा ६, ६८, ६
यं रक्षन्ति प्रचेतसो १, ४१, १; साम. १८५
यं वर्षयन्तीश्विरः ६, ४४, ५
यं विप्रा उच्यवाहसो ८, १२, १३
यं वे सूर्य स्वामीनुः ५, ४०, ९
यं सीमन्तव्यस्यसे ४, १३, ३
यं सीमन्तु प्रचेतस व्रचन्ते ४, ३८, ३
यं सुपणीः परावतः १०, १४४, ४
यं सोममिन्द्र पृथिवीं ३, ४६, ५
यं सा पृथग्विन्दुः २, १२, ५; अथर्व. २०, ३४, ५
यः ककुभो निचारयः ८, ४१, ४
यः कुलिः सोमपातमः १, ८, ७; अथर्व. २०, ७१, ३
यः कुन्तदिष्टि वोष्मं ८, ४५, ३०
यः पंचवर्णीतमि ७, १५, २
यः परस्याः परावतः १०, १८७, २; अथर्व. ६, ३४, ३;
नि. ५, ५
यः पावमानांध्येति २, ६७, ३१; साम. १२९८
यः पुविणीश्व २, १३, ७
यः पृथीय वेचसे १, १५५, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, ९
यः पृथिवीं व्ययमानात् २, १२, २; अथर्व. २०, ३४, ९
यः पौकवेयेन कविषा १०, ८७, १६; अथर्व. ८, ३, १५
यः प्राणतो विम्वतो १०, १२१, ३; अथर्व. ४, २, २;
वा. य. २३, ३; २५, ११; तै. सं. ४, १, ८, ४;
७, ५, १६, १
यः शम्भो वृद्धो अत्ययः ८, ६६, ३
यः शरमस्तुविशरम ते ६, ४४, २
यः शम्भं पर्वतेषु २, १२, ११; अथर्व. २०, ३४, ११
यः शम्भो मन्त्रो २, १२, १०; अथर्व. २०, ३४, १०
यः शुक हव सुवी १, ४३, ५
यः क्षुरिमिहंवा १, १०१, ६

वः वेर्लो बनिमिर्मिः ८, ४१, १०
 वः संख्ये विचक्रताकृतः ८, ३२, ११
 वः सखाया विचर्यतिः ६, ४६, ३; साम. २८६
 वः सखारिमिहृषयः २, १२, १२; अथर्व. २०, ३४, १३
 वः समिधा व आहूती ८, १९, ५
 वः सुनीयो वदासुये २, ८, २
 वः सुन्वते पचते २, १२, १५; अथर्व. २०, ३४, १८
 वः सुन्वतमवति वः २, १२, १४; अथर्व. २०, ३४, १५
 वः सुचरवः सुदक्षिणः ८, ३३, ५
 वः सुविन्दमनोर्ति ८, ३२, २
 वः सोमः ककरोष्वा ९, १२, ५; साम. १२००
 वः सोम सख्ये तव १, ९१, १४
 वः स्निहितीनु सूर्यः १, ७४, २; साम. १३८०
 वः आरुचानो गण्यासम ४, ३८, ४
 वं कुमार नवं रयं १०, १३५, ३
 वं कुमार प्रावर्तयो १०, १३५, ४
 वं क्रमसी अवसा १०, १२१, ६; अथर्व. ४, २, ३; वा. य.
 ३२, ७; तै. सं. ४, १, ८, ५
 वं क्रमसी संवर्ती १, १२, ८; अथर्व. २०, ३४, ८
 वः गोपु दुस्वप्नं ८, ४७, १४
 वः चित्रमप्य उचसो वदन्ती १, ११३, २०
 वः चिदि ते अपि वयिः ८, ४५, १९
 वः चिदि ते गणा इमे ५, ७९, ५
 वः चिदि ते पुत्रवर्षा ४, १२, ४; तै. सं. ४, ७, १५, ६
 वः चिदि ते विज्ञो यथा १, २५, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४
 वः चिदि त्वं गृहेगृह १, २८, ५; नि. २, २१
 वः चिदि त्वा जना इमे ८, १, ३; अथर्व. २०, ८५, ३
 वः चिदि वां पुर ऋषयो ८, ८, ६
 वः चिदि सखता तमा १, २६, ६; साम. १६१८
 वः चिदि सखतामसीन्द्र ४, ३२, १३; ८, ६५, ७
 वः चिदि सख सोमया १, २९, १; अथर्व. २०, ७४, १
 वः चक्रासि परावति (०। अलसत्वा) ८, ९७, ४;
 साम. २६४
 वः चक्रासि परावति (०। यद्वा) ८, १३, १५
 वः चक्रमही अवति ७, ५०, ३
 वः चक्रधृषा इमं हवं ८, ४५, १८
 वः चक्रध्वनं प्रियमेधा ८, २, ३७
 वः चक्रन्ते अरव सखयम् ७, ३६, ५
 वः चक्रमाग सुचरव आग्ने ५, २६, ५
 वः चक्र वीर म चिदि २, २६, २
 वः चक्र होतरीयितो ६, ११, १

यः नो मित्रावकणा १, ७५, ५; साम. १५३७; वा. य.
 ३३, ३; तै. आ. २, ७, १२, १
 यः जाम हजमसा वृद्धमिन्द्र ३, ३२, ७
 यः जामह इन्द्रं वज्रं १०, २३, १; साम. ३३४
 यः जामहे वां मरुः १, १५३, १
 यः जिहं त्वा यजमाना १, १२७, २; साम. १८१४
 यः जिहं त्वा वृद्धमहे ८, १९, ३; साम. ११२; १४१३
 यः जालवेदो सुवनस्य १०, ८८, ५
 यः जालवा अपूर्व ८, ८९, ५; साम. ६०१; १४२९
 यः जालवासादृढरस्य १, ४८, २
 यः जह इन्द्रमवर्षयत् ८, १४, ५; साम. १२१; १६३९; अथर्व.
 २०, २७, ५
 यः जं न सख्यं च १०, १५७, २; साम. ११११; अथर्व.
 २०, ६३, १; १२४, ४
 यः जं पुच्छामि १, १०५, ४
 यः जस्य केतुः पचत ९, ८६, ७
 यः जस्य केतुः प्रथमं पुरोहितं हविष्मन्त १०, १२२, ४
 यः जस्य केतुः प्रथमं पुरोहितमग्नेम् ५, ११, २; साम. ९०९;
 तै. सं. ४, ४, ४, ३
 यः जस्य वो रयं विद्वति १०, २२, १
 यः जस्य हि त्व ऋषिजा ८, ३८, १; साम. १०७३
 यः जालां रयं ववं ८, ४४, २७
 यः जालाया वः समना तुतुर्वणिः १, १६८, १
 यः जालाया यो अग्रवे ६, ४८, १; साम. ३५; ७०३; वा. य.
 २७, ४२
 यः जालाहं दुष इये १०, २०, ७
 यः जे दिवो मृषदने प्रविष्टा ७, २७, १
 यः जेन गातुमप्युतो २, २१, ५
 यः जेन यज्ञमयजन्त वेवाः १, १६४, ५०; १०, ९०, १६;
 अथर्व. ७, ५, १; वा. य. ३१, १६; तै. सं. ३, ५, ११, ५;
 तै. आ. ३, २, ७; वा. आ. १०, २, २, २
 यः जेन वर्धत जातवेदसम् २, २, १
 यः जेन वाचः पदवीयं १०, ७१, ३
 यः जेनेन्द्रमवसा चक्रे अवोक् ३, ३२, १३
 यः जेभिरनुतकृतं ८, २३, ८
 यः जेभिर्यज्ञवाहसं ८, १२, २०
 यः जेयज्ञे स मर्त्यो १०, ९३, २
 यः जैः समिधः प्रवीर्यः २, ३६, २; अथर्व. २०, ६७, ४
 यः जैरथवां वधमः १, ८३, ५; अथर्व. २०, २५, ५
 यः जैरिवः संनमसावः १०, ८७, ४; अथर्व. ८, ३, ६
 यः जैवा यज्ञवाहसो १, ८६, २; तै. सं. ४, २, ११, १

यज्ञो देवानां प्रथमो हि सुखं १, १०७, १; वा. ब. ८, ४; ३३, ६८; तै. सं. १.४.२२, १; २.१.११, ४
यज्ञो हि त इन्द्र वरुणो भूत ३, ३२, ११
यज्ञो हि ध्येम् १, १७३, ११
यज्ञो हीको वो अन्तर ८, १८, १९
यं जनानो हविषमनो ८, ७४, २; साम. १.५६५
यत इन्द्र भयामहे ८, ६१, १३; साम. १.७४, १३०, १
अथर्व. १.९, १.५, १; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ४; तै. भा. १०, १. १; तां. ब्रा. १.५, ४, ३
यता सुवर्णां रातिनी ४, ६, ३
यत्किं चेत् वरुण ७, ८९, ५; अथर्व. ६, ५१, ३; तै. सं. ३, ४, ११, ६
यत्तुदस्य एतसं ८, १, ११
यत्तुतीयं सबन् रत्नधेयं ४, ३५, ९
यत्तु अयो यदोषधीः १०, ५८, ७
यत्ते कृष्णः साकुन १०, १६, ६; अथर्व. १८, ३, ५५; तै. भा. ६, ४, २
यत्ते गात्रादग्निना १, १६२, ११; वा. ब. २५, ३४; तै. सं. ४, ६, ८, ४
यत्ते चतस्रः प्रविशो १०, ५८, ४
यत्ते विसृ प्रगच्छ ५, ३९, ३; साम. १.१७४
यत्ते दिवं यत्पृथिवीं १०, ५८, २
यत्ते पराः पशवतो १०, ५८, ११
यत्ते पर्वताम्बुहतो १०, ५८, ९
यत्ते पवित्रमधिषत् ९, ६७, २३
यत्ते पवित्रमधिषि ९, ६७, २३; वा. ब. १९, ४१; तै. भा. १, ४, ८, २
यत्ते भूतं च अथर्व १०, ५८, १०
यत्ते भूमिं यत्तुम्बुहि १०, ५८, ३
यत्ते मनुर्वेदनीकं १०, ६९, ३
यत्ते मरीचीः प्रवतो १०, ५८, ६
यत्ते यमं वैवस्वतं १०, ५८, १
यत्ते राजम्बुतं हविः ९, ११४, ४
यत्ते विश्वमिदं जगत् १०, ५८, १०
यत्ते सप्तदुर्मणवश्च १०, ५८, ८
यत्ते सावे महसा १, १६२, १७; वा. ब. २५, ४०; तै. सं. ४, ६, ९, २
यत्ते सूर्यं यदुषसं १०, ५८, ८
यत्ते सोम गवाक्षितो १, १८७, ९
यत्तवा तुरीयस्तुमिः १, १५, १०

यत्तवा देवा प्रविशन्ति १०, ८५, ५; अथर्व. १४, १, ४; नि. १६, ५
यत्तवा पृथ्वादीमानः ८, २४, ३०
यत्तवा यामि वृद्धि तन्नः १०, ४७, ८
यत्तवा सूर्यं स्वमीनुः ५, ४०, ५
यत्तवा होतारमनजन् ३, १९, ५
यत्तवेष्टया मा नदवन्त १, १६६, ५
यत्तवर्ज्य कनिष्ठदत्त ५, ८३, ९
यत्तवाकृष्ण मनसा १०, २, ५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ५
यत्तवाह्ननयवा विद्येम् ८, ६३, ७; नि. ३, ८
यत्तुक्थं यद्वत्तुः १०, ९०, ११; अथर्व. १९, ६, ५; वा. ब. ३१, १०; तै. भा. ३, १२, ५
यत्तुक्थेण हविषा १०, ९०, ६; अथर्व. १९, ६, १०; वा. ब. ३१, १४; तै. भा. ३, १२, २
यत्तुस्यं मरुतो वक्ष नूतन ५, ५५, ८
यत्तवाशमिह पृथ्वीमिरथः ५, ५८, ६
यत्त कामा निकामाश्च ९, ११३, १०
यत्त क च ते मनो ६, १६, १७; साम. ७०६
यत्त माषा यद्युष्म १, २८, १
यत्त ज्योतिरज्ज ९, ११३, ७
यत्त देवां कवायतो ४, ३०, ५
यत्त द्वाविष जघना १, २८, २
यत्त नारिपदवत् १, २८, ३
यत्त बाणाः संपतन्ति ६, ७५, १७; साम. १८६६; वा. ब. १७, ४८; तै. सं. ४, ६, ४, ४
यत्त अक्षा एवमान ९, ११३, ६
यत्त मेधां वि ब्रह्मं १, २८, ४
यत्त राजा वैवस्वतो ९, ११३, ८
यत्त वक्षिभिरिहो ५, ५०, ४
यत्त तेषा वनस्पते ५, ५, १०; तै. ब्रा. ३, ७, ३, ५
यत्त शूरासक्तानो वितम्बते ६, ४६, १२
यत्त चक्रुस्तुता गानुमस्य ७, ६३, ५; नि. ६, ७
यत्तान्मदाश्च मोदाश्च ९, ११३, ११
यत्तान्नः समयन्ते कृतध्वजो ७, ८३, २
यत्तानुकामं चरणं ९, ११३, ९
यत्तान्न वदेते अवाः १०, ८८, १७; नि. ७, ३०
यत्तान्न सप्तदः रुक्मिणो १०, १४९, २
यत्तान्न सुपर्णा अस्तुतस्य १, १६४, २१; अथर्व. ९, ९, २३; नि. ३, १२
यत्तदेवानी पदवन्ति १०, ८७, ६; अथर्व. ८, ३, ५

यज्ञोत बाधितेभ्यः ४, ३०, ४
 यज्ञोत मर्त्याय कं ४, ३०, ६
 यज्ञोवधीः समग्रमन १०, ९७, ६: वा. य. १०, ८०: तै. सं.
 ४, २, ६, २
 यत्सर्वामसृभयो गामरक्षन् ४, ३३, ४
 यत्सानीः सायुगावहन् १, १०, २: साम. १३४५
 यत्सिन्धो बहसिन्धो ८, २०, २५
 यत्सोम आ सुते नर ७, ९४, १०
 यत्सोम चित्रशुक्लं १, १९, २: साम. ९६९
 यत्सोममिन्द्र विष्णवे ८, ६२, १६: साम. ३८४: अथर्व.
 २०, १११, १
 यत्सोमो वाजमर्षति १, ५६, २
 यत्सो दीर्घमसद्यति ८, १०, १
 यथा कण्वे मध्वम्भसव्यति ८, ४६, १०
 यथा कण्वे मध्वम्भे ८, ५०, १०
 यथा कला यथा तर्क ८, ४७, १७: अथर्व. २, ४६, ३:
 ११, ५७, १
 यथा गौरी अपा कृतं ८, ४, ३: साम. २५२: १७०१: नि.
 ३, २०
 यथा चित्कवमावतं ८, ५, २५
 यथा चित्कवमतसं ८, ६०, ७
 यथा चित्कवमते दृढा ५, ५६, २
 यथा देवा असुरेभ्यः १०, १५१, ३: तै. भा. २, ८, ८, ७
 यथा नो अविधिः करत् १, ४३, २: तै. सं. ३, ४, ११, २
 यथा नो मित्रो अर्धमा ८, ३१, १३
 यथा नो मित्रो वक्ष्यते १, ४३, ३
 यथापवथा जगते १, ९६, ११
 यथा पूर्वैः कलसा ९, ८२, ५
 यथा पूर्वैः कलसिभ्यः १, १७५, ६: १७६, ६
 यथापवद्वपुदेवी १०, १३५, ६
 यथा मनी विचक्षति ८, ५२, १
 यथा मनी साधानी ८, ५१, १
 यथापयो होत्रमग्ने पुष्टिभ्यः ३, १७, २
 यथा पुंगं वरप्रया १०, ६०, ८
 यथा वरप्रया सुगो ८, २०, १७
 यथा यः साहा अग्ने दासेम ७, ३, ७
 यथा यरो सुधासं ८, २४, २८
 यथा यक्षति देवास्तयेदसम् ८, २८, ४
 यथा वातः पुष्करिणी ५, ७८, ७: सा. भा. १४, ९, ४, २२
 यथा वातो यथा वनं ५, ७८, ८: वा. य. ८, २८: नि. ३, १५
 यथा वातप्रिरिमा ८, ४४, ५

यथा विह्वो अरं करत् २, ५, ८
 यथा विप्रश्च मन्यो १, ७६, ५
 यथा ह त्वष्टमनो ४, १०, ६: १०, १०६, ८: तै. सं.
 ४, ७, १५, ७
 यथाहाम्यनुपूर्वं १०, १८, ५: अथर्व. १२, २, २५: तै. आ.
 ६, १०, १
 यथा होतमनुभो देवमाता ६, ४, ६: तै. सं. ४, ३, १३, २
 यथेवं पुष्टिर्वा मही १०, ६०, ९
 यथोत कृत्स्नं धने ८, ५, २६
 यत्कण्वः प्रथमं जायमानः १, १६३, १: वा. य. २९, १२:
 तै. सं. ४, २, ८, १: ६, ७, १
 यद्वा यथा यमितिः १०, ११, ८: अथर्व. १८, १, २६
 यद्वा अथ मिथुना १०, ८७, १३: अथर्व. ८, ३, १२
 यद्वा कानि कानि चित् ८, १०२, २०: अथर्व. १९, ८४, ३,
 वा. य. ११, ७३: तै. सं. ४, १, १०, १
 यद्वा विविधा अवि ८, ४३, २८
 यद्वा मर्त्यसं ८, १९, २५
 यद्वा म्यामह त्वं ८, ४४, २६
 यद्वा नविधीयते ८, ७, २
 यद्वा नविधीयते ८, ६, २६
 यद्वा नवा अरताः सं तरु ३, ३३, ११
 यद्वा द्वाभ्यां त्वं १, १, ६
 यद्वास्तम्भा वाक्वानो १०, ५४, २: सा. भा. ११, १६, १०
 यद्वाज्ञानं वृत्रेभ्यः १०, २७, ४
 यद्वापुषिष्ठिका ८, १०२, २१: वा. य. ११, ७४: तै. सं.
 ४, १, १०, १: नि. ३, २०
 यद्वा विवो अर्धे ८, २६, १७
 यद्वा पितो अजगत् १, १८७, ७
 यद्वा वात ते गृहे १०, १८६, ३: साम. १८४२: तै. भा.
 २, ४, १, ८: तै. भा. २, ४२, २
 यद्वाः परिचिप्यते १, ६५, ६: साम. ७८५
 यद्वा कथं वृत्रहन् ८, ९३, ४: साम. १२६: अथर्व. २०, ११२, १:
 वा. य. ३३, ३५
 यद्वा कर्हि कर्हि चित् ८, ७३, ५
 यद्वा त्वा पुष्पुत ६, ५६, ४
 यद्वा त्वा प्रवति यत्ने अस्मिन् ३, २९, १६: अथर्व. ७, ९७, १:
 वा. य. ८, २०: तै. सं. १, ४, ४४, २
 यद्वा जागं विमज्जति १, १२३, ३
 यद्वा वा मासलोचने ८, ९, ९: अथर्व. २०, १४०, ४
 यद्वा सूर उदितेऽमागा ७, ६६, ४: साम. १३५१: वा. य. ३३, २०
 यद्वा सूर उदिते यत् ८, २७, २१

बद्धस्य सुर्वे उच्यते ८. २७, १९
 बद्धस्य सुर्वे अत्रो नागाः ७. ६०, १
 बद्धस्य स्वः परावति ५, ७३, १
 बद्धाग्निनावपाक ८. १०, ५
 बद्धाग्निनावहम् ८, २, १३; अथर्व. २०, १४१, ३
 बद्धाग्निगो अग्निः ८, २२, ११
 बद्धतरा परावतम् ३, ४०, २; अथर्व. २०, ६, ९
 बद्धतरिक्षे पतयः पुरुषा ८, १०, ६
 बद्धतरिक्षे बद्धिः ८, ९, २; अथर्व. २०, १३९, २
 बद्धति बद्ध हृत्के ३, ६७, २१
 बद्ध्यासु ब्रुवो ३, ५५, १७
 बद्ध्यामोषधीनां १, १८७, ८
 बद्ध्या ब्रह्मस्वतो ८, ९, ५; अथर्व. २०, १३९, ५
 बद्धमंत्रं प्रथमं वां कृणानः १, १०८, ६
 बद्ध्यातं ब्रुभस्वतो १०, ८५, १५; अथर्व. १४, १, १५
 बद्ध्यातं द्विगोदात्म्यं वतिः १, ११६, १८
 बद्ध्युक्त्या अन्वा १, ९४, १०
 बद्ध्युन सारमेय ७, ५५, ८
 बद्धस्य ऋविषो मलिका १, १६२, ९; वा. य. २५, ३९.
 तै. सं. ४, ६, ८, ३
 बद्ध्यान्धुं पृथ्वीपुत्रं ५, ५५, ६
 बद्ध्याय वास उपतृणति १, १६२, १६; वा. य. २५, ३९;
 तै. सं. ४, ६, ९, २
 बद्ध्यानां पृथक्मानावः १०, ८५, १४; अथर्व. १४, १, १४
 बद्धस्य धामनि मित्रे ८, १२, ३२
 बद्धस्य मन्त्रुरध्वनीत् ८, ६, १३
 बद्ध्यानि याथाजिकृत् ८, ४५, ७
 बद्धा ते माहतीर्षिदाः ८, १२, २९
 बद्धा ते विष्णुतोबला ८, १२, २७
 बद्धा ते हर्षता हरी ८, १२, २८
 बद्धादीन्धे नद्विवाणि १०, ३४, ५; नि. १२, ७
 बद्धापीतामो अशवो ८, ९, १९; अथर्व. २०, १४२, ४
 बद्धारमकम्पुमवाः पितृभ्यां ४, ३३, २
 बद्धा वज्रं निरप्यमित १०, २३, ३; अथर्व. २०, ७३, ४
 बद्धा वरुणस्य पीयतो १०, ६८, ६; अथर्व. २०, १६, ६
 बद्धा वाजसमनत् १०, ६७, १०; अथर्व. २०, ९१, १०
 बद्धा वीर्यवर्षीयं ८, ४७, १३
 बद्धा वीरस्य देवतां तुगो ७, ४२, ४
 बद्धा हृत् नदीधृतं ८, १२, २६
 बद्धासना निःससा १०, १६४, ३; अथर्व. ६, ४५, २.
 तै. ब्रा. ३, ७, १२, ४

बद्धा समर्थं कवेदं ४, २४, ८
 बद्धासु मतो अद्वासा १०, ९५, ९
 बद्धा सुर्वमसु दिवि ८, १२, ३०
 बद्धि क्षिताभुर्वि वा १०, १६१, २; अथर्व. ३, ११, २;
 २०, ९६, ७
 बद्धिन् विप्र मेहमास्ति ५, ३९, १; साम. ३४५, ११७२;
 तज्जिवा ब्रा. १४, ६, ४; नि. ४, ४
 बद्धिन् ते चतस्रो ५, ३५, २
 बद्धिन् दिवि पार्थ वरुण ६, ४०, ५
 बद्धिन् मातृवीर्यो ६, ४६, ७; साम. २६२
 बद्धिन् पूर्वो अपराय सिद्धम् ७, २०, ७
 बद्धिन् दृष्टनाये ८, १२, २५
 बद्धिन् प्रागपामुवह (०) आ वाहि ८, ६५, १
 बद्धिन् प्रागपामुवह (०) मिमा ८, ४, १; साम. २७९;
 १२३१; अथर्व. २०, १२०, १
 बद्धिन् ब्रह्मणस्पते १०, १६४, ४; अथर्व. ६, ४५, ३
 बद्धिन् मन्महास्वा ८, १५, १२
 बद्धिन् वायतस्त्रं ७, ३२, १८; साम. ३९०; १७९६;
 अथर्व. २०, ८२, १
 बद्धिन् राधो अस्ति ८, ५४, ५
 बद्धिन् सर्गे अथर्व. ६, ४६, १३
 बद्धिन्नामो अन्वमस्या १, १०८, ९
 बद्धिन्नामो अविता सुर्वस्व १, १०८, १२
 बद्धिन्नामो अना इमे ८, ४०, ७
 बद्धिन्नामो दिवि सो १, १०८, ११
 बद्धिन्नामो परमस्वा १, १०८, १०; नि. १२, ३१
 बद्धिन्नामो मध्यः स्व १, १०८, ७
 बद्धिन्नामो ब्रुवु १, १०८, ८
 बद्धिन्नाहं यथा त्वं ८, १४, १; साम. १२२; १८३४; अथर्व.
 २०, २७, १
 बद्धिन्नाहमन्वमजामहोना १, ३२, ४; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३
 बद्धिन्नेग सरथं यथो ८, ९, १२; अथर्व. २०, १४१, २
 बद्धिन्ना अन्वमहो ६, ५७, ४; साम. १४८
 बद्धिन्नेग पृथिवी १, ५२, ११
 बद्धि मवृद्ध सत्यते ८, १२, ८
 बद्धिमा वाजसमनत् १०, ९७, ११; वा. य. १२, ८५; तै. सं.
 ४, २, ६, २; नि. ३, ५
 बद्धि मे सारणः सुत ८, ३२, ६
 बद्धि मे सत्यमावर ८, १३, २१
 बद्धि बाहमन्वदेव ७, १०४, १४; अथर्व. ८, ४, १४
 बद्धि स्तुतस्य मरुतो बद्धि ७, ५६, १५
 बद्धि स्तोमं मम अवत् ८, १, १५

यदी सुतास इत्यवोऽयि ८, ५०, ३
 यदी सोमा वम्बुता ५, ३०, ११
 यदी धृतेभिराहुतो ८, १९, २३
 यदी गणेश रत्नामजीमा ५, १, ३; साम. १७४८
 यदीवर्धं बुधये १०, २७, २
 यदी मन्त्रमि बाहुमिः ३, १९, ६
 यदी मानुष स्वया २, ५, ६
 यदीमिन्द्र अवायं ५, ३८, २
 यदीसुतस्य पयसाः १, ७९, ३
 यदीमर्मा उहातो ७, १०३, ३
 यदीसीबासुतायां १०, ३३, ८
 यदी सुनेभिरिन्द्रुभिः ६, ४२, ३; साम. १४४०
 यदुक्तं मरुतो ५, ६०, ६; तै. भा. २, ७, १२, ४
 यदुद्गो ह्यवाक्ये १०, ८६, २०; अथर्व. २०, १२६, २२;
 नि. १३, ३
 यदुदीरत आजयो १. ८१, ३; साम. ४१४: १००४:
 अथर्व. २०, ५६, ३
 यदुद्गतो निवतो यासि १०, १४२, ४
 यदुक्तो वृत्ति मोघं १०, १६५, ४
 यदुष्व ऋषिः प्रथमा १०, ५५, ४
 यदुषो यासि आजुना ८, ९, १८; अथर्व. २०, १४२, ३
 यदुष्वयसुदुरत्यापवाति १, १६२, १०; बा. य. २५, ३३;
 तै. सं. ४, ६, ८, ४
 यदेवेनमद्वर्चस्त्रिषामो १०, ८८, ११; नि. ७, २९
 यदेभि प्रस्फुरातिव ७, ८१, २
 यदेवामन्यो अयस्व वाच ७, १०३, ५
 यदेवां प्रवृत्ती रथे ८, ७, २८; अथर्व. १३, १, २१
 यद्वाचने अवि गायत्रं १, १६४, २३; अथर्व. ९, १०, १
 यद्वाचवद्विदिः ७, ६०, ८
 यद्वाचिषे प्रविनि चार्वेक ७, ९८, २; अथर्व. २०, ८७, २
 यद्वाचिषे मनस्वमि ८, ४५, ३१
 यद्वाच अहः सकिरे १०, ७२, ६
 यद्वाचः कामे सरणं ८, ४७, १०
 यद्वाचानां मित्रमहः पुरोहित १, ४४, १२
 यद्वाचिः संतनवे १०, ९८, ७; नि. २, १२
 यद्वाच वतयो वया १०, ७२, ७
 यद्वाच इन्द्र ते सतम् ८, ७०, ५; साम. १७८: ८६२;
 अथर्व. २०, ८१, १; ९२. २०; तै. सं. २, ४, १४, ३;
 तै. भा. १, ७, ५; नि. १३, १
 यद्वा स्वर्गा पुष्पनीकहस्व १, १५१, २
 यद्वा स्वमिमावल्मा १, १३९, २

यद्वा जूतं यद्वा यजे ८, ४९, ७
 यद्वा जूतं परावति ८, ५०, ७
 यद्वा प्राचीरजगन्तोमे १०, १५५, ४; अथर्व. २०, १३७, १
 यद्वा वाप्ति मरुतः १, ३७, १३
 यद्वाविष्णुसुतो देवयान १, १६२, ४; बा. य. २५, २७;
 तै. सं. ४, ६, ८, २
 यद्वा स्या त इन्द्र अतिरति १, १७८, १
 यद्वाहिष्ठं नातिविधे सुदान् ५, ६२, ९; तै. भा. २, ८, ६, ७
 यदुज्जने मरुतो रुमवक्षसः २, ३४, ८
 यदुज्जाये वृषजमधिना १, १५७, २; साम. १७५९
 यद्वर्षं धूमिमात्रो १, ३८, ४
 यद्योचया सहतो मन्थमानः ७, ९८, ४; अथर्व. २०, ८७, ४
 यद्योत्थी प्रविधो अस्ति ६, ६२, ८
 यद्वा आन्ताय सुन्वते ८, ६७, ६
 यद्वा न विप्रपतिः सितः ८, २३, १३; साम. ११४
 यद्वायवद्व्यविचेतनानि ८, १००, १०; तै. भा. २, ४, ६, ११;
 नि. १६, २८
 यद्वा कक्षीयां उत ८, ९, १०; अथर्व. २०, १४०, ५
 यद्वाजिनो दाम १, १६३, ८; बा. य. २५, ३१; तै. सं.
 ४, ६, ८, ३
 यद्वागज्जो वना १, ६५, ८
 यद्वा तुभ्यो मघवं तुत्यावाज ६, ४६, ८
 यद्वा दिवि पार्वे सुष्टिमिन्द्र ६, २३, २
 यद्वा प्रवृद्ध सत्यते ८, ९३, ५; अथर्व. २०, ११२, २
 यद्वा प्रज्वने दिवो ८, ६५, २
 यद्वाभिपिषे अयुता ८, २७, २०
 यद्वा मरुतः परमे सधस्ये १, १०१, ८
 यद्वा यज्ञ मनवे संमिनिष्ठ ८, १०, २
 यद्वा कामे रुममे ८, ४, २; साम. १२३३; अथर्व. २०, १२०, २
 यद्वायव्य पुष्टुत ८, ६३, ५
 यद्वावान पुष्टतं १०, ७४, ६
 यद्वा साक परावति ८, १२, १७; अथर्व. २०, १११, २
 यद्वासि रोचने दिवः ८, ९७, ५
 यद्वासि सुन्वतो वृषो ८, १२, १८; अथर्व. २०, १११, ३
 यद्वाहिष्ठ तदमवे ५, २५, ७; साम. ८६; बा. य. २६, १२;
 तै. सं. १, १, १४, ४
 यद्वाजामपत्यि ७, ५०, २
 यद्वाक्याचरं मर्त्येषु १०, ९५, १६; ता. भा. ११, ५, १, १०
 यद्वाहिष्ठ वल्किरे ८, ४५, ४१; साम. २०७; १०७२;
 अथर्व. २०, ४३, २
 यद्वा जूतं तव चासि १, ८०, १३

बहो देवाशक्तुम जिह्वा १०, ३७, १२
 यहो वयं प्रमिताम १०, २, ४; अथर्व. १९, ५९, २; तै. सं.
 १, १, १४, ४
 यं ते इमेनः पद्मासत् ८, ८२, ९
 यं ते इमेनश्चाकमृक् १०, १४४, ५
 यं त्रायध्व इदमिह ७, ५९, १
 यं त्वं रथमिन्द्र मेधसा १, १२९, १
 यं त्वं विम मेधमाती ८, ७१, ५
 यं त्वमसो समदहः १०, १६, १३; अथर्व. १८, ३, ६;
 तै. आ. ६, ४, १
 यं त्वा गोपवतो गिरा ८, ७४, ११; साम. २९
 यं त्वा जनास इन्धते ८, ४३, २७
 यं त्वा जनास ईक्षते ८, ७४, १२
 यं त्वा जनानो अग्नि संघमिति १०, ४, २; नि. ५, १
 यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं १०, ४६, १०
 यं त्वा देवाधिः क्षुत्तुचानो १०, ९८, ८
 यं त्वा देवासो मनवे द्युमिह १, ३६, १०
 यं त्वा क्षापापृथिवी यं १०, २, ७
 यं त्वा पूर्वमीक्षितो १०, ६९, ४; नि. ६, १७
 यं त्वा वाजिह्वया अग्नि ९, ८०, २
 यं देवासस्त्रिहृत् ३, ४, २
 यं देवानोऽजमयन्तामि १०, ८८, ९
 यं देवासोऽवध वाजसाली यं क्षुरसा १०, ६३, १४
 यं देवानोऽवध वाजसाली यं त्रायध्वे १०, ३५, १४
 यत्न इन्द्रो जुहुवे ४, २२, १
 यज्ञासत्वा पराके अर्वाके ८, ९, १५; अथर्व. २०, १४१, ५
 यज्ञासत्वा परावति बह्ना स्त्रो अवि सुर्वेते १, ४७, ७
 यज्ञासत्वा परावति बह्ना स्त्रो अय्यन्मरे ८, ८, १४
 यज्ञासत्वा युरज्यवो ८, २, ६; अथर्व. २०, १४०, १
 यज्ञियानं मययं १०, १९, ४
 यज्ञिभिजा रेणुसा १, १६२, २; वा. व. २५, २५; तै. सं.
 ४, ६, ८, १
 यज्ञीज्जं मां रूपध्मा १, १६२, १३; वा. व. २५, २६; तै. सं.
 ४, ६, ९, १
 यं नू नक्तिः पृथमायु ३, ४९, २; नि. ५, ९
 यन्मूतं धीभिस्त्विना ८, ९, २११; अथर्व. २०, १४२, ६
 यन्मूतमद्वयो गतिं ५, ६४, ३
 यन्मम्यसे बरेण ५, ३९, २; साम. ११७३; नि. ४, १८
 यन्मम्यतः सरमसः रुधिरः ५, ५४, १०
 यमसि मेध्यामिधिः १, ३६, ११

यमसो वृत्तु मर्त्यं १, २७, ७; साम. १४१५; वा. व. ६, ३९;
 तै. सं. १, ३, १३, २
 यमसो मम्यसे रात्रिं १०, २१, ४
 यमसो वाजसालम ५, २०, १; वा. व. १९, ६४
 यमसमिध वाजिनं ९, ६, ५
 यमशिवा इक्षुः केतमयं १, ११६, ६
 यमवी गिल्हववाति व ७, १, १२
 यमस्य मा यमं कामः १०, १०, ७; अथर्व. १८, १, ८
 यमाधिपम यमक्षुरत्त ३, ३९, ३
 यमायुं वैयस्यसा १०, २०, १०
 यमायिष्मसो अहहः ८, १९, ३४
 यमावो अत्रवो यमा ६, ४८, ५
 यमाव वृत्तवद्विः १०, १४, १४; अथर्व. १८, २, ३; तै. आ.
 ६, ५, १
 यमाव मधुमत्तमं १०, १४, १५; अथर्व. १८, २, ३; तै. आ.
 ६, ५, १
 यमाव लोमं सुगुत् १०, १४, १३; अथर्व. १८, २, १; तै. आ.
 ६, ५, १
 यमासा कुपनीकं १०, २०, ३
 यमिन्द्र दधिरे त्वं ८, ९७, २; अथर्व. २०, ५५, ३
 यमिमे त्वं वृषाकपि १०, ८६, ४; अथर्व. २०, १२६, ४
 यमी गर्मस्तुतायुवो ९, १०२, ६
 यमी हा सवयसा १, १४४, ४
 यम्न पूर्वमद्वये तमिहं हुवे २, ३७, २; अथर्व. २०, ६७, ७
 यक्षस्त्रिजो बह्ना ८, ५८, १
 यमे ह्य वरमाने १०, १३, २; अथर्व. १८, ३, ३८; तै. आ.
 ६, ५, १
 यमेन वयं मित पृथमायु १, १६३, २; वा. व. २९, १३;
 तै. सं. ४, ६, ७, १; नि. ४, १३
 यमेरिरे खगवो १, १४३, ४; नि. ४, २३
 यमेष्माम मनसा सो १०, ५३, १
 यमो नो गातुं प्रथमो १०, १४, २; अथर्व. १८, १, ५०
 यमो ह जावो यमो १, ६६, ८; नि. १०, २१
 यं यवुर्वेय विमती १, ४१, २
 यं मर्त्यः पुण्ड्रं ५, ७, ६
 यं ते दुर्मिन्द्रो मरुतः ८, ३, २१; नि. ५, १५
 यवा गा आकारामे १०, १५६, २; साम. १५२८
 यवा रात्रं पारवयावो २, ३४, १५
 यवोरधि व यज्ञा ८, १०, ४
 यवंचयं नो अय्यसा ९, ५५, १; साम. ९७५
 यवं हुवेनायिना यवन्ता १, ११७, २१; नि. ६, २६

वसिष्ठेन त सुकृतः ५, ६५, १
 वसिष्ठो महिना १०, १२१, ८; वा. व. २७, २६; ३२, ७;
 तै. सं. ४, १, ८, ६
 वसिष्ठि त इत्या मगः १, २४, ४
 वसिष्ठि त्वा वृष्टुः १, ८४, ९; साम. १३४३; अथर्व.
 २०, ६३, ६
 वस्य हृदये जभरत्न ४, २, ६; तै. आ. ३, २, १
 वस्य हृन्त्र प्रियो जनो ७, २०, ८
 वस्य हृन्त्र महीरय ८, ६, १६
 वस्य ऊक विहरति १०, १६२, ४; अथर्व. २०, ९६, १४
 वस्यस्तम्भ सहसा विजयः ४, ५०, १; अथर्व. २०, ८८, १
 वस्यो वकार स कुह ६, २१, ४
 वसिष्ठमश्वतो वृषभो ७, १९, १; अथर्व. २०, ३७, १
 वसिष्ठस्त्राय सविधिं १०, ७१, ६; वे. आ. ३, १०; तै. आ.
 १, ३, १; २, १५, १
 वस्तुभ्यं दासाभो १, ९८, ६
 वस्तुभ्यमग्ने अमृताय दास्य ४, २, ९
 वस्तुभ्यमग्ने अमृताय मयीः १०, ९१, ११
 वस्ते अग्ने नमसा वज्रमीडे ५, १२, ६
 वस्ते अग्ने सुमतिं मतो १०, ११, ७; अथर्व. १८, १, २४
 वस्ते अग्न कुणवज्रतोषो १०, ४५, ९; वा. व. १२, २६;
 तै. सं. ४, २, २, ३
 वस्ते अनु कषामसत् ३, ५१, ११; साम. ७३८
 वस्ते गर्गममीषा १०, १६२, २; अथर्व. २०, ९६, १२;
 नि. ६, १२
 वस्ते पित्रावस्तमो ८, ९२, १७
 वस्ते हृत्पय स्कन्धति वः १०, १७, १२; वा. व. ७, २६;
 तै. सं. ३, १, १०, १
 वस्ते हृत्पय स्कन्धो वस्ते १०, १७, ११
 वस्ते नृणं शानकृतव ८, ९२, १६; साम. ११६
 वस्ते मराद्विषते ४, २, ७
 वस्ते मयः पुत्रमापाद्य ६, १९, ७
 वस्ते मयो पुत्रमन्नायः ७, २२, १; साम. २२८; अथर्व.
 २०, ११७, २
 वस्ते मयो वरेण्यस्तेना ९, ६१, १९; साम. ४७०, ८१५
 वस्ते मयो वरेण्यो व ८, ४६, ८
 वस्ते मन्वोऽपिचहृष्ट १०, ८३, १; अथर्व. ४, ३२, १
 वस्ते वज्रेण समिधा ६, ५, ५
 वस्ते रयो मनसा १०, ११२, २
 वस्ते रेवो अवाहतिः ८, ४५, १५

वस्ते शृङ्गवृषो नपात् ८, १७, १३; साम. ७२७; अथर्व.
 २०, ५, ७; तै. आ. २, ४, ५, १
 वस्ते साधिष्ठोऽवस हृन्त्र ५, ३५, १
 वस्ते साधिष्ठोऽवस्ते तं स्वा ८, ५३, ७
 वस्ते सुगो महसो गीभिः ६, १३, ४
 वस्ते स्तनः क्षायो १, १६४, ४९; अथर्व. ७, १०, १;
 वा. व. ३८, ५; तै. आ. ४, ८, २; वा. आ.
 १४, ९, ४, २८
 वस्ते इमि पतयन्त १०, १६२, ३; अथर्व. २०, ९६, १३
 वस्तवद्वोता पूर्वो ३, १७, ५; नि. ५, ३
 वस्तवा देवि सरस्वति ६, ६१, ५
 वस्तवा दोषा य उच्यन्ति ४, २, ८
 वस्तवा आता पतिर्भूत्वा १०, १६२, ५; अथर्व. २०, ९६, १५
 वस्तवामग्न इवधनं ४, १२, १
 वस्तवामग्ने इविष्पतिः १, १२, ८; साम. ८४५
 वस्तवा स्वमेन तमसा १०, १६२, ६; अथर्व. २०, ९६, १६
 वस्तवा स्वयः सुहिरण्यो ४, ४, १०; तै. सं. १, २, १४, ४
 वस्तवा इदा कीरिणा मन्वमानः ५, ४, १०; तै. सं.
 १, ४, ४६, १
 वस्तपिर्वाष्वाणामसि १०, २४, ३
 वस्तमा अन्वे दश प्रति ८, ३, २३
 वस्तमा आरातय क्षत्रं ८, ४७, ४
 वस्तमा अर्कं सप्तशीर्षाणम् ८, ५१, ४
 वस्तमा ऊमासो अमृता १, १६६, ३
 वस्त्यादिन्द्रात् बृहयः २, १६, २
 वस्त्याहते न सिष्यति १, १८, ७
 वस्त्याग्नेजम्भ कुहवः ८, १०३, ३; साम. १५१६
 वस्त्याग्न कृते पित्रावन्ते २, १२, ९; अथर्व. २०, ३४, ९
 वस्तिन्देवा मम्यन्ति १०, १२, ८; अथर्व. १८, १, ३६
 वस्तिन्देवा विद्ये १०, १२, ७; अथर्व. १८, १, ३५
 वस्तिन्वत्साल अयभासः १०, ९१, १४; वा. व. २०, ७८;
 तै. आ. १, ४, २, २
 वस्तिन्पुत्राणि रघवति ८, ६६, २; अथर्व. २०, ४४, २
 वस्तिन्वत्स हविमा १०, ४२, ६; अथर्व. २०, ८९, ६
 वस्तिन्विवा अपि विवो ८, ९२, १०; साम. ७२३; अथर्व.
 २०, ११०, २
 वस्तिन्विवाणि काष्ठा चक्रे ८, ४१, ६
 वस्तिन्विवाणि सुवनामि ७, १०२, ४
 वस्तिन्विवाकर्षणयः ८, १, ३३
 वस्तिन्वृक्षे मयदः सुपर्णा १, १६४, २२; अथर्व. ९, ९, २१
 वस्तिन्वृक्षे सुपर्णा १०, १३५, १; तै. आ. ६, ५, ३

यस्य त्वं वसो दानाव संहसे ८, ५२, ६
यस्य त्वं वसो दानाव सिद्धसि ८, ५१, ६
यस्य त्वं सुकृते जातवेदः ५, ४, ११, ते. सं. १, ४, ४६, १
यस्य त्वं सुवृत्तिगो १, ९४, १५; नि. ११, २४
यस्य त्वमायजसे १, ९४, २, नि. ४, २५
यस्य त्वं मयवक्षिण्ण ८, ५२, ८
यस्य चातुरवृषा मयांश ३, ३०, ७
यस्य पुत्रासो मयिते १०, १८५, ३; वा. व. ३, ३३
यस्य गा अन्तरश्मनो ६, ४३, ३
यस्य गावाकृषा ६, २७, ७
यस्य तीक्ष्णसुतं मयं ६, ४३, २
यस्य ते अग्ने अग्ने अग्रव ८, १३, ३३
यस्य ते युक्तवत्सवा ९, ६६, १०
यस्य ते नृविधासिं ८, ९३, ११
यस्य ते पीशा हृषमो ९, १०८, २; साम. ६९३
यस्य ते पूषन्मन्त्रे १, १३८, ३
यस्य ते मयं त्वं ९, ६५, १५
यस्य ते मयिषा मयः ८, ६८, ३; साम. १७७३
यस्य ते विद्यमान्युतो ८, ४५, ४२; साम. १०७१, अथर्व.
२०, ४१, ३
यस्य ते विद्या सुवृत्तिगो केतुषा १०, ३७, ९
यस्य ते स्वाहु सक्तं ८, ६८, ११
यस्य त्वच्छन्मरं मयं ६, ४३, १; साम. ३९९
यस्य अग्ने मयिमानं १०, ११२, ४
यस्य त्वमहिर्वां वाताप्यम् १०, ३६, १
यस्य विधात्वृत्तं ८, १०२, १४; साम. १५७१
यस्य श्री पूर्वा मयुषा १, १५४, ४
यस्य त्वमग्ने अपवर्ण ४, १, १०
यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु ८, ५२, ४
यस्य त्वमूर्ध्वो अपवर्ण ८, १९, १०
यस्य हूतो अंसि अग्ने १, ७४, ४
यस्य वागवृत्तिगो गीत्वं १, १०१, ३
यस्य द्विर्वांसो हृष्टव ८, १५, २; अथर्व. २०, ६१, ५; ६२, ९
यस्य न इन्द्रः पिबाधस्य ९, १०८, १४; साम. १०९७
यस्य प्रयाजमन्त्रम् ५, ८१, ३; वा. व. ११, ६; ते. सं.
४, १, १, २
यस्य प्रस्तावसो गिर १०, ३३, ६
यस्य सम्दानो अग्नेसो ६, ४३, ४
यस्य मा वक्ष्याः कृतं ५, २७, ५
यस्य मा हरितो रवे १०, ३३, ५
यस्य वर्णं मयुष्मत्तु ९, ६५, ८

यस्य वा सूर्यं प्रति वाञ्छितो ८, २०, १६
यस्य वायोर्वि वृषव ६, ४५, ३२
यस्य विधानि हस्तयोः पञ्च १, १७६, ३
यस्य विधानि हस्तयोः ६, ४५, ८
यस्य व्रते द्विषी नक्षत्रीति ५, ८१, ५
यस्य शर्मन्तुप विधे जगद् ७, ६, ६
यस्य शक्त्यविर्वा इन्द्र १०, ११२, ५
यस्य अग्नो रोदसी ७, १८, २४
यस्य वेगा विषक्षणा ८, ४१, ९
यस्य संस्थे न हृष्यते १, ५, ४; अथर्व. २०, ६९, १
यस्या अग्नो मयुः ६, ६१, ८
यस्याग्निर्वायुर्वा ८, १९, ११
यस्याजस्रं शवसा १, १००, १४
यस्यास्तुपचमस्त्रिणाः ८, ७५, १४; ते. सं. १, ६, ११, ३
यस्या देवा उपस्थे जला ८, ९४, २
यस्यानक्षा दुहिता १०, २७, ११
यस्यानासः सूर्यस्त्वेव नामः १, १००, १
यस्याभ्या गमीरा ८, १६, ४
यस्यामितामि वीर्यो ८, २४, २१; अथर्व. २०, ६५, ३
यस्यावं विध आर्वो ८, ५१, ९; साम. १६०९; वा. व. ३३, ८२
यस्या वसन्तो अर्धवः १, ४८, १३
यस्यावधीपितरं ५, ३४, ४
यस्यानासः प्रवृत्ति १, १२, ७; अथर्व. २०, ३४, ७
यस्येकवाकुल्य व्रते १०, ६०, ४
यस्येने द्विमन्तो १०, १११, ४; अथर्व. ४, २, ५; वा. व.
२५, १२; ते. सं. ४, १, ८, ४
यस्योषधीः प्रसर्पथा १०, ९७, १२; वा. व. १२, ८६
वा आयो दिव्या उत वा ७, ४९, १
वा इन्द्र प्रत्यस्तवासा ८, ६, १०
वा इन्द्र भुज आभरः ८, ९७, १; साम. २५४; अथर्व.
२०, ५५, २
वा ओषधीः पूर्वा जाताः १०, ९७, १; वा. व. १२, ७५;
ते. सं. ४, २, ६, १; नि. १८
वा ओषधीः सोमराज्ञीर्बह्वीः १०, ९७, १८; अथर्व.
६, ९६, १; वा. व. १२, ९२; ते. सं. ४, २, ६, ४
वा ओषधीः सोमराज्ञीर्विन्धिताः १०, ९७, १९; वा. व.
१२, ९३; ते. सं. ४, २, ६, ४
वाः प्रचतो निचला ७, ५०, ४
वाः कङ्किनीर्वा १०, ९७, १५; वा. व. १२, ८९; ते. सं.
४, २, ६, ४
वाः सक्ता विक्ताः १०, १६९, २; ते. सं. ७, ४, १७, १

वाः सुर्वो रविमभिरागतान ७, ४७, ४
 वा गुरुगुर्वा मिनीचार्त्ता १, ३२, ८
 वा गोमतीरुचमः सर्ववीरा १, १३३, १८
 वा गोर्वीर्नति पर्वीति १०, ६५, ६
 वा आमो वृष्णा हृच्छमि ३, ५७, ६
 वा त कतिरमिग्रहन् ६, ४५, १४
 वा त कतिरमसा ६, २५, १
 वा तं चडिन्प्या उग नः परः ८, ७, ११: अथर्व.

१०, १४१, १
 वाति देवः मन्वा १, ३५, ३
 वा ते अग्रे पर्वतस्त्रे ३, ५७, ६
 वा ते अष्ट गोभोपदा ६, ५३, ९
 वा ते काकुत्स्थकुता वाचरि ६, ४१, २; तै. ब्रा. ७, ४, ३, १३
 वा ते जिह्वा मधुमती ३, ५७, ५
 वा ते दिक्षुत्तस्तदा ७, ४६, ३; नि. १०, ७
 वा ते धामानि द्विभि १, ९१, ४; तै. सं. २, ३, १४, १
 तै. ब्रा. १, ८, ३, ३
 वा ते धामानि परमाणि १०, ८१, ५; वा. य. १७, २१;
 तै. सं. ४, ६, २, ५
 वा ते धामानि द्विभि १, ९१, १९; वा. य. ४, ३७; तै. सं.
 १, ३, १०, १
 वा ते भीमाग्रावुधा ९, ६१, ३०; साम. ७८०
 वा रथ्यती सममसा ८, ३६, ५
 वा दक्षा सिन्धुमातरा १, ४६, २; साम. १७२९
 वाद्यमेव दक्षो तारगुह्यते ५, ४४, ६
 वा देवेषु तन्त्रमैरवन्त १०, १६९, ३; तै. सं. ७, ४, १७, १
 वाद्यान्व वरुणो २, ३८, ८
 वा धर्तारा रजसो गोचमन्वो ५, ६९, ४
 वा धारयन्त देवाः ७, ६६, १; तै. ब्रा. २, ४, ६, ४
 वा नः वीपरवन्विता १, ४६, ६
 वा न्यामजो मरुत ३, १५, ९
 वा नि स्वागानि अग्निना ७, ७०, ३
 वासीम्प्राप्तो चक्रवर्ती १, १०८, ५
 वा जु धर्तावधो द्वि ८, ४०, ८
 वा त्वा द्विभो दुहितवर्धय ७, ७७, ६
 वाजावे मर्ताम्पुत्रो १, ७३, ८
 वाज्यो वरो देववन्तो ३, ८, ६
 वा युवमासु दुहरा ५, ८६, ७
 वाभिः कण्वमभिद्विभिः १, ४७, ५
 वाभिः कण्वं मेधाभिधि ८, ८, १०
 वाभिः क्षुममाहुतेवे १, ११२, २३

वाभिः क्षुमानुमसने १, ११२, २१
 वाभिः पञ्चमवधो ८, २०, १०
 वाभिः पञ्चो जडरथ्य १, ११२, १७
 वाभिः पञ्चोर्विमराय १, ११२, १९
 वाभिः पञ्चमा ननवथ्य १, ११२, ४
 वाभिः शचीमिष्टुपणा १, ११२, ८
 वाभिः शचीमिष्टमसा ३, ६०, ७
 वाभिः शताती भवधो १, ११२, २०
 वाभिः शुचमि चनमा १, ११२, ७
 वाभिः सिन्धुवधय वाभिः ८, २०, २४
 वाभिः सिन्धुं मधुमन्तं १, ११२, ९
 वाभिः सुदासु भीशिमाय १, ११२, ११
 वाभिः सूर्यं परिवाधः १, ११२, १३
 वाभिः सोमो मोरने १०, ३०, ५
 वाभिर्गिगो मनसा १, ११२, १८
 वाभिर्मन्तं जडमानस्य १, ११२, ६
 वाभिर्नेत्रं गोपुत्रो १, ११२, २०
 वाभिर्नेत्रा प्रसवस्तु ८, ८, २१
 वाभिर्नेत्रा शयने वाभिः १, ११२, १६
 वाभिर्महामनिधिर्व १, ११२, १४
 वाभिर्वज्र विपिणं १, ११२, १५
 वाभिर्विष्णुका चनमा १, ११२, १०
 वाभीरना ओदसो १, ११२, १२
 वाभी रभं निहूतं १, ११२, ५
 वाभं वेष्टाः क्षुमाशीभिष्टाः ७, ५६, ६
 वाभधयो मनुष्यिता १, ८०, १६; नि. १२, ३४
 वा धिमेव जालवेदसो १०, १८८, ३
 वा यः शर्म १, ८५, १२; तै. सं. १, ५, ११, ५ तै. ब्रा.
 १, ८, ५, ६
 वायत्तारुणो ७, ९१, ४
 वायदिदं युवतं विभ १, १०८, ७
 वायत्तानामुभयो १०, ८८, ११; नि. ७, ३१
 वायव्यद्वेष्टम र्वा ४, ५७, ४
 वायव्यद्वेष्टा कनया चनेजाः १, ११२, १७
 वायवा हृदयं कृत् १०, १२७, ६
 वा वा शते मिथुनो वाः ७, ९१, ६
 वा वां मणि पुरुष्टुदः (वा अक्षं ता) ४, ४७, ४
 वा वां मणि पुरुष्टुदः (वा हृन्नागो) ६, ६०, ८;
 साम ९९९

या वां कसा मधुमति १, २२, ३: वा. य. ७, ११; तै. सं.
१, ४, ६, १
या वा तं मन्ति वासुदे ७, ३, ८
यावित्था स्त्रोकमादिब १, ९२, १७; साम. १७३६
या विश्वामां जनिता ६, ६९, २
या वीर्याणि प्रथमानि १०, ११३, ७
या वृत्रहा परावति ८, ४५, २५
या वो मेवजा मरुतः २, ३३, १३
या वो माया अभिबुधे २, २७, १६
या शर्वाय मारुताय ६, ४८, १०
याज्येवं उपमृण्वन्ति १०, ९७, २१; वा. य. १२, ९४; तै. सं.
४, २, ६, ५
यानां राजा वरुणो यानि ७, ४९, ३; अथर्व. १, ३३, २;
तै. सं. ५, ६, १, १
यानां निख. पंचाशतो १, १३३, ४
यानि कुन्तेन सरथं ४, १६, ११; नि. ५, ६५
या सुवृत्तिः जेतिः सुते १०, ९५, ६
या सुनीचे शोचन्ने ५, ७९, २; साम. १७४१
या सुबाहुः सांगुतिः १, ३२, ७; अथर्व. ७, ४६, २; तै. सं.
३, १, ११, ४
या सुरथा रवीतमोभा १, २२, २
यासु राजा वरुणो वासु ५, ४९, ७
यान्ते धारा मधुमुखो ९, ६२, ७; साम. २७९
यान्ते पुषावो ६, ५८, ३; तै. वा. २, ५, ५, ५
यान्ते प्रजा अमृतस्य १, ४३, ९
यान्ते शके सुमयः २, ३०, ५; अथर्व. ७, ४८, २; तै. सं.
३, ३, ११, ५
युक्ते अस्तु दक्षिण १, ८२, ५
युक्ता मातामीदृति दक्षिणाया १, १६४, ९; अथर्व. ९, ९, ९
युक्तो ह बहो नाम्नाय १, १५८, ३
युक्ता हि केसिना हरी १, १०, ३; साम. १३४६; वा. य. ८, ३४
युक्ता हि त्वं श्यामहा ८, २६, २०
युक्ता हि देवहूतमभि अथो ८, ७५, १; वा. य. १३, ३७;
३३, ४; तै. सं. २, ६, ११, १
युक्ता हि वाजिनीवर्षा १, ९१, १५; साम. १७३३
युक्ता हि वृत्रहन्तम ८, ३, १७; साम. ३०१
युक्ता हारुवी रथे १, १४, १२
युगयुगे विद्वथं युगयुगः ६, ८, ५
युक्थं हारुवी रथे ५, ५६, ६
युजे हि मासकृषा वादिदि ५, ३०, ८
युजा कर्माणि जनयन् १०, ५५, ८

युजानो अथा वातस्य १०, २२, ४
युजानो हगिता रथे ६, ४७, १९
युजे रथं गनेषणं हगितां ७, २३, ३; अथर्व. २०, १२, ३;
तै. वा. २, ४, १, ३
युजे वा ब्रह्म पूर्व १०, १३, १; अथर्व. १८, ३, ३९; वा. य.
११, ५; तै. सं. ४, १, १, २
युजते मग दत युजते धियः ५, ८१, १; वा. य. ५, १४;
११, ४; ३७, २; तै. सं. १, २, १३, १; ४, १, १, १;
तै. वा. ४, २, १
युजन्ति ब्रह्मस्य १, ६, १; साम. १४६८; अथर्व. २०, २६, ४;
४७, १०; ६९, ९; वा. य. २३, ५; तै. सं. ७, ४, २०, १
युजन्ति हरी धियस्य ८, ९८, ९; साम. ७१२; अथर्व.
२०, १००, ३
युजन्तस्य काम्या १, ६, २; साम. १४६९; अथर्व. २०, २६, ५;
४७, ११, ६९, १०; वा. य. २३, ६; तै. सं. ७, ४, २०, १
युजायां रासमं रथे ८, ८५, ७; वा. य. ११, १३
युजा युषस्य वेदेति १, ५३, ७; अथर्व. २०, २१, ७
युजेन्द्रो मङ्गा वरिचकार ३, ३४, ७; अथर्व. २०, ११, ७
युध्म सन्ममयर्षाणि ८, २२, ८; साम. १६४३
युध्मस्य ते युध्मस्य ३, ४६, १
युध्मो अमवां सज्जन्तम ७, २०, ३
युध्म सीरा वि युगा १०, १०१, ३; अथर्व. ३, १७, २;
वा. य. १२, ६८; तै. सं. ४, २, ५, ५; नि. ५, २८
युध्मि ते ब्रह्मणा १, ८२, ६
युध्मः सवयसा १, १४४, ३
युधोता शरमस्यो ८, १८, ११
युधोप नाभिरुपरस्थावो १, १०४, ४
युधं रथेन विमदाय १०, ३०, ७
युधं रथं पवित्रेकरुषथः १, ११९, ६
युधं बभूवं निर्गन्तं जरणया १, ११९, ७
युधं वरो युधानो ८, २६, २
युधं वक्राणि पीवसा १, १५२, १; तै. वा. २, ८, ६, ६
युधं विप्रस्य जरणो १०, ३९, ८
युधं साक्षा मायाधिया १०, २४, ४
युधं श्यावाय हामीमद्वं १, ११७, ८; नि. ६, ६
युधं शिवमधिया देवनामा १, ४४, २; अथर्व. २०, १४३, २
युधं श्रीमिदंशानामिः ६, ६३, ६
युधं श्वेन पेद्रव इन्द्रयुगं १, ११८, २
युधं श्वेन पन्द्रवः १०, ३९, १०
युधं सुरागमधिया १०, २३१, ४; अथर्व. २०, १०५, ४;
वा. य. १०, ३३, २०, ७६; तै. वा. १, ४, २, १

युवं ह कृत्स्नं युवमग्निना १०, ४०, ८
 युवं ह गर्भं जगतीषु १, १५७, ५
 युवं ह बर्भं मधुमन्तमन्त्रे १, १८०, ४
 युवं ह सुम्भुं युवमग्निना १०, ४०, ७
 युवं ह रेभं वृषणा १०, ३९९, ९
 युवं ह स्त्रो भिषजा १, १५७, ६
 युवं हि ध्मा पुरुषुजममेधत्तु ८, ८६, ३
 युवं हि स्त्रः स्वर्यती ९, १९९, १; साम. १००१
 युवं ह्यप्तराजाव स्वीदते १०, १३३, ७
 युवं ह्यासं महो रभ्युवं १, १२०, ७
 युवं कण्वाव नासत्पा ८, ५, ३३
 युवं कवी षः पर्वन्विनायं १०, ४०, ६
 युवं किञ्च द्रधुभोजनं ७, ४४, २; साम. ७५४
 युवं पयवानं सनवं १०, ३९९, ४; मि. ४, १९
 युवं पयवानं जरसो सुमुचं ७, ७१, ५
 युवं पयवानमग्निना जरम्भं १, ११७, १३
 युवं हस्मिन्वायवैता १, १३३, ६; वा.व. ८, ५३
 युवं वासां विष्मत्स्व १, ११२, ३
 युवं वृष्णाव पृथ्वीमिरेः १, ११७, १४
 युवं वृक्षं वृक्षता १, १५, ६
 युवं देवा कतुना ८, ५७, १
 युवं वेत्तुं जयवे १, ११८, ८
 युवं नरा स्तुवते कृत्स्निवाव १, ११७, ७
 युवं नरा स्तुवते पर्वन्वाव १, ११६, ७
 युवं नो वेत्तु वक्ष्णा ५, ६४, ६
 युवमन्त्रवाव नक्षत्रो १, १८०, १
 युवमन्त्रवेऽवनीताव तसं १, ११८, ७
 युवमेतं चक्रपुः सिंधुपु ह्रवं १, १८९, ५
 युवमेतामि विधि १, ९३, ५; ते. सं. २, ३, १४, १; ते. मा.
 ३, ५, ७, २

युवं पव त्रिवायावभत १, १८०, ३
 युवं वेदेवे युववारमग्निना १, ११९, १०
 युवं मलस्व साधयो महो वत् ३, ३८, ९
 युवं सुम्भुं ससुह्रु आ १०, १४३, ५
 युवं सुम्भुमवधिं ससुह्रु ७, ६९, ७; ते. मा. २, ८, ७, ८
 युवं सुम्भुं सुत्राणं १, ११९, ४
 युवं मित्रेभं अवं ५, ६५, ६
 युवं वृगं जायुवांसं ८, ५, ३६
 युवां वक्षैः मथमा १, १५१, ८
 युवां स्तोमैर्भिवक्ष्यते १, १३९, ३
 युवां ह घोषा पर्वन्विनायनी १०, ४०, ५

युवां हवन्त उभयाम ७, ८३, ६
 युवाकृ हि वाकीनां १, १७, ४
 युवां गीतमः पुरुमीकरो १, १८३, ५
 युवां चिदि ध्माग्निनावन १, १८०, ८
 युवात्तस्व धिष्ण्या ८, २६, १२
 युवानं विष्पतिं कवि ८, ४४, १६
 युवाना पितरा पुनः १, २०, ४
 युवानो ह्यत्रा अजरा १, ६४, ३
 युवां देवास्व ८, ५७, २
 युवां नरा पश्यमानाम ७, ८३, १
 युवाभ्यां वाग्मिमीवत्तु ८, ५, ३
 युवाभ्यां देवी धिषणा १, १०९, ४
 युवाभ्यां मित्रावरुणां पमां ५, ६४, ४
 युवामिद्वयसं पृथ्वाव ४, ४१, ७
 युवामिद्वयसु वृत्तासु ७, ८२, ४
 युवामिन्द्राग्नी वसुतो १, १०९, ५
 युवां पृथेवाग्निवना १, १८१, १
 युवां मृगेव वारता १०, ४०, ४
 युवा स नाक्षत्रो गणः ५, ६१, १३
 युवा युवासाः पर्वीत ३, ८, ४; ते. मा. ३, ६, १, ३
 युवो भिजं पति योषावृतीय ७, ६९, ४; ते. मा. २, ८, ७, ८;
 मि. ६, ४
 युवो राजासि सुवसासो १, १८०, १
 युवोरभिहितेति ५, ७३, ६
 युवो रथस्व पति चक्रमीवते ८, २२, ४
 युवोरग्निना वपुवे युवा युवं १, ११९, ५
 युवो राहं हृदयिम्भतिष्ठोऽ ७, ८४, २
 युवोरवा अनु भिजं १, ४६, १४
 युवोरपु रथं ह्रवे ८, २६, १
 युवोक्तं रोदसी ३, ५४, ३
 युवोर्दोमाव सुमरा १, ११२, २
 युवोर्देदि सखायाक्वे १०, ६१, २५
 युवोर्हि मातावितिः १०, १३२, ६
 युवमाकं समा रथी अनु ५, ५३, ५
 युवमाकं देवा जयसाहि ७, ५९, २
 युवमाकं युजे अषां १०, ७७, ४
 युवमात्तस्व महगो विधेत ५, ५४, १३
 युवमो व नक्तं ८, ७, ६
 युजे देवा अवि ध्मासि ८, ४७, ८
 युजेपितो महतो १, १३९, ८
 युज्यतो विमो महतः ७, ५८, ४

युव लघु मविष्टया ८, २०, १९
युवमहा कृत ये १, ६३, ६; वा. व. २५, २९, ते. सं.
४, ६, ८ २
युवं रश्मि सकल ५, ५४, १४
युवं राजानः कश्चिच्चर्चणी ८, १९, ३५
युवं राजानमियं जनाय ५, ५८, ४
युवं विभ पति पाथ १०, १२६, ४
युवं इ रक्तं मयवस्तु चय ७, ३७, २
युवं हि ह्रीर्कृतुमुमिरये ४, ५१, ५
युवं हि हा सुदानव (०) अथा विद् (८) ८३, ९
युवं हि हा सुदानव (०) कर्तो ६, ५१, १५
युवं हि हा सुदानवो कदा ८, ७, १२
युवं गावो मेवयमा कृतं ६, २८, ६; अथर्व. ४, २१, ६;
ते. भा. १, ८, ८; १२
युवं तत्सत्यशायन १, ८६, २
युवं देवाः प्रभतिर्द्युय २, २९, २
युवं धृष्टं प्रभुजो न १०, ७७, ५
युवं न उद्रा मरुतः १, १६६, ६; ६, ३०
युवमस्तरां विष्णवाः ४, ३६, ८
युवमस्तरावत वस्तो ५, ५५, १०
युवं मर्त विपन्मः ५, ६१, १५
ये अंसा ये अक्षराः १, १९१, ७
ये अग्रयो न सोष्ठ्यचिधाना ६, ६६, २
ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा १०, १५, १४; अथर्व.
१८, २, ३५; वा. व. १९, ६०
ये अग्नेः परि अग्निरे १०, ६२, ६
ये अग्ने चन्द्र ते गिरः ५, १०, ४
ये अग्ने मेरुधन्ति ते ५, २०, २
ये अग्निषु ये वासीषु ५, ५३, ४
ये अर्वाचरन्तो १, १६४, १९; अथर्व. ९, ९, १९
ये अश्विना ये वितरा ४, ३४, २
ये के च उमा मरिचो ६, ५२, १५
ये गवता मनमा शत्रुमाय ६, ४६, १०; अथर्व. २०, ८३, २
ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं ४, ३४, १०
ये च पूर्व ऋषयो ये ७, २२, ९
ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते ५, ३१, १३
ये चाहमिन्त मरुतः सुदानवः ८, २०, १८
ये चिह्नं ज्ञातसाय १०, १५४, ४; अथर्व. १८, २, १५
ये चिह्नि एव ज्ञातसाय १, ४८, १४
ये चिह्नि एव ज्ञातसाय १, ७७, २
ये चिह्नि मृत्युमन्त्र ८, १८, २२

ये वेद वितरो ये च १०, १५, १३; वा. व. १९, ६७
ये तानुपुर्णवन्ता १०, १५, ९; अथर्व. १८, ३, ४७;
ते. भा. २, ६, १६, २; मि. ६, १४
ये ते शिराहन्मयितः ४, ५४, ६
ये ते पन्थाः सवितः पुरातनः १, ३५, ११; वा. व. ३४, २७;
ते. सं. ७, ५, २४, १
ये ते पवित्रमूर्धनो २, ६१, ५; साम. ७८८
ये ते विप्र शङ्खकृतः १०, ५०, ७
ये ते वृषणो वृषभास इन्द्र १, १७७, २
ये ते शुक्राः शुक्रयः शुचि ६, ६, ४
ये ते शुष्मं ये तविधीमयधेनु ३, ३२, ३
ये ते ममिन्त दशमिवन. ८, १, ९
ये ते सत्यकर्मयो ७, ९६, ५; ते. सं. १, ११, १३; मि. १०, २४
ये तिमिन्त प्रवक्ष्यो ८, २८, १
ये वा वेरोक्षिन्त मन्त्रे १, १९०, ५; मि. ४, २५
ये रवाग्निम् न तुष्टुः ८, ६, १२; साम. १५०२; अथर्व.
२०, ११५, ३
ये त्वाहिहन्ते मयवन्तः ४, ७, ४; वा. व. ३३, ६३; वै. भा.
३, २०
ये देवानां वक्षिणा वक्षिणा ७, ३५, १५; अथर्व. १९, ११, ५
ये देवास इन्द्र स्थन विभो ८, ३०, ४
ये देवानो अमवता सुकृता ४, ३५, ८
ये देवासो विश्वेकादृश १, १३९, ११; वा. व. ७, १९;
ते. सं. १, ४, १०, १
ये इत्था इव रोदनी ८, ७, १६
ये नः पूर्वं वितराः सोम्यासो १०, १५, ८; अथर्व. १८, ३, ४६;
वा. व. १९, ५१
ये नः सपत्न्या अप ते १०, १२८, ९; अथर्व. ५, ३, १०;
वा. व. ३४, ४६; ते. सं. ४, ७, १४, ४
येन चष्टे वरुणो मित्रो अर्वामा ८, १९, १६
येन उजोतीचिवायवे ८, १५, ५; साम. ८८१; अथर्व. २०, ६१, २
येन लोकाय तनवाय धाम्प ५, ५३, १३
येन वीर्यं सकलः १, १६६, १४
येन जीकमा प्रविषी १०, १११, ५; अथर्व. ४, २, ४;
वा. व. ३२, ६; ते. सं. ४, १, ८, ५
येन आनामश्चिनवन्त उद्राः १, १७१, ५
येन वंसाय पुनमाशु शपेत ८, ६०, १२
येन वृद्धो न तवमा ६, ४४, ३
येन मित्रं महीरयो ८, १२, ३; अथर्व. २०, ६३, ९
येन खर्वं उबोतिषा १०, ३७, ४
ये नाकस्याधि रोचने १, १९, ६

येना द्वागवमभिर्गुं ८, १२, २; अथर्व. २०, ६३, ८
 येना नवगवो द्वागव २, १०८, ४; साम. १३१९
 येना पावक चक्षसा १, ५०, ६; साम. ६३७; अथर्व.
 १३, २, २१; २०, ४७, १८; वा. य. ३३, ३२;
 नि. १२, २४-२५
 येनाथ तुर्वशां यदुं ८, ७, १८
 येना समुद्रममृजो ८, ३, १०; अथर्व. २०, ९, ४; ४९, ७
 येनेन्द्रो हविषा कृन्वी (१० असपत्नः) १०, १७४, ४
 येनेन्द्रो हविषा कृन्वी (१० असपत्नः) १०, १५९, ४
 येनेमा विना चक्षसा २, १२, ४; अथर्व. २०, ३४, ४
 ये पाकसांसं विहरन्त एवैः ७, १०४, ९; अथर्व. ८, ४, ९
 ये पातवन्ते अजमभिर्गिर्गो ८, ४६, १८
 ये पावको यामतेर्ब १, १४७, ३; ४, ४, १३; तै. सं.
 १, २, १४, ५
 ये पुषतीभिर्कृष्टिभिः १, ३७, २
 येभिः सूर्यसुषमं भन्द्मानः ६, १७, ५
 येभिस्त्रिधाः परावतो ८, ५, ८
 येभ्यो माता मधुमत् १०, ६३, ३
 येभ्यो होता प्रथमो १०, ६३, ७
 ये मद्रो रजसो विदुः १, १९, ३
 ये मूर्ध्नाः क्षितीनां ८, ६७, १३
 ये मे पञ्चाक्षतं यदुः ५, १८, ५; तै. भा. २, ७, ५, २
 ये यज्जा व ईक्ष्वाः १, १४, ८
 ये यज्ञेय दक्षिणया समकाः १०, ६२, १
 ये युच्यन्ते प्रचनेषु १०, १५४, ३; अथर्व. १८, २, १७;
 तै. भा. ६, ३, २
 ये राधांसि द्वाद्व्यस्त्रया ७, १६, १०
 ये यज्यन्तु यदुं १०, ८५, ३१; अथर्व. १४, २, १०
 ये यजिन्सं परिपश्यन्ति १, १६२, १२; वा. य. २५, ३५;
 तै. सं. ४, ६, ९, १
 ये वां होतृवर्धना ८, ९, ३; अथर्व. २०, १३२, ३
 ये वाच व इन्द्रमयश्नास ७, ९२, ४
 ये वाक्पुष्पन् पार्षवा ५, ५२, ७
 ये युक्तासो अघि क्षमि ३, ८, ७
 ये क्षुद्रा घोरवर्तः १, १९, ५
 येषां शिवाधि रोदसी ५, ६१, १२
 येषामउनेषु पृथिवी १, ३७, ८
 येषामर्थो न सप्रयो ८, २०, १३
 येषामावाध क्षमिम ८, २३, ३
 येषामिक्षा दृढहस्ता ७, १६, ८
 ये सज्जामो हविर्दो १०, १५, १०; अथर्व. १८, ३, ४८

ये सविदुः सत्यमवस्थ १०, ३६, १३; तै. भा. २, ८, ६, ४
 ये सोमासः परावति (०) ये वादः ९, ६५, २२; साम. ११६३
 ये सोमासः परावति (०) सवासी ८, ९३, ६; अथर्व.
 २०, ११०, ३
 ये स्तोमृभ्यो गोअमाय २, १, १६; २, १३
 ये स्या मनोर्ध्वजिवास्ते १०, ३६, १०
 ये इत्ये ते सहमाना ४, ६, १०
 ये हरी मेघबोकथा मद्रुमः ४, ३३, १०
 यो अग्निं हव्यदातिभिः ८, १९, १३
 यो अग्निः कव्यवाहनः १०, १६, ११; वा. य. १९, ६५
 यो अग्निः कव्यप्रविशेना १०, १६, १०; अथर्व. १३, ७, ७
 यो अग्निः सप्तमानुषः ८, ३९, ८
 यो अग्निं तम्यो दमे ८, ४४, १५
 यो अग्निं देवकीतये १, १२, ९; साम. ८४६
 यो अग्नीषोमा हविषा १, ९३, ८; तै. भा. २, ८, ७, ९
 यो अय इव मृचते ९, ४३, १
 यो अद्वागज्योतिषि १०, ५४, ६
 यो अग्निभिः प्रथमया कृता ६, ७३, १; अथर्व. २०, ९०, १
 यो अथर्वेषु सप्तम १, ७७, २
 यो अनिधमो दीद्वय १०, ३०, ४; अथर्व. १४, १, ३७;
 नि. १०, १९
 यो अपाधीने तमसि ७, ६, ४
 यो अप्सु यज्यमा इव ८, ८२, ८
 यो अप्त्वा क्षुधिता देवदेव २, ३५, ८
 यो अर्चो सतर्मोजनं १, ८१, ६
 यो अथर्व दक्षिणाग्नो ४, ३९, ३
 यो अथर्वानां यो गर्वा गोपति १, १०१, ४; नि. ५, १५
 यो अथर्वेभ्यस्ते ८, ४६, १६
 यो अथर्वानां यज्जु १०, ७९, ५
 यो अथर्वे प्रस उत वाच ५, ३४, ३; नि. ६, १९
 यो अथर्वे हविषाधिभ्य ६, ५४, ४
 यो अथर्वे हव्यदातिभिः ८, २३, १३
 यो अथर्वे हव्येभ्यु २, ३६, ४
 यो अथर्व वारे रजसः १०, १८७, ५; अथर्व. ६, ३४, ५
 यो अथर्वे व आद्याय १०, १६६, ५
 यो गर्भमोषधीनां ७, १०२, २; तै. भा. २, ४, ५, ६;
 तै. भा. १, २९, १
 यो गुणनामिवाधिसिधिः ६, ४५, १७
 योगे-योगे सवस्तारं १, १०, ७; साम. १६३; ७४३; अथर्व.
 २०, २६, १; वा. य. ११, १४; तै. सं. ४, १, २, १
 यो जनात्मदिवी इवा १०, ६०, ३

वो जागर लक्ष्मः ५, ४४, १४; साम. १८९६
 वो जाल एव प्रथमो २, १२, १; अथर्व. २०, ३४, १;
 ते. सं. १, ७, १२, २; नि. ३, २१; १०, १०
 वो जिनाति न जीयते ९, ५५, ४; साम. ९७८
 वो हजेभिर्हवो बभू १०, ३८, ४
 वो दुहरो विज्वारः अवाव्य ८, ४६, ९
 वो देवो देवतमो ४, २२, ३
 वो देहो अनमयद्रव्यैः ७, ६, ५; ते. मा. २, ४, ७, ९
 वोद्वाप्ति क्त्वा शयतो ८, ८८, ४
 वो भतो भुवनानां ८, ४१, ५
 वो भारवा पावकवा २, १०१, २; साम. ६९८
 वो ध्वितो योऽधुतो ८, ३३, ६
 वो न भागो अश्वेनो अराति ५, ३, ७
 वो न हवमिदं दुरा ८, २१, ९; साम. ४००; अथर्व.
 २०, १४, ३; ६३, ३
 वो न हव्युः पितरो हव्युर्पातः ८, ४८, १२
 वो न हव्याभिषो जनो १०, १३३, ४
 वो न हव्याभिदासति १०, १३३, ५; अथर्व. ६, ६, ३
 वो नः कश्चिन्निरिषति ८, १८, १३
 वो नः पिता जनिता यो १०, ८९, ३; अथर्व. २, १, ३;
 वा. य. १७, २७; ते. सं. ४, ६, २, १; ते. मा.
 १०, १, ४
 वो नः पुत्रज्यो वृकः १, ४२, २
 वो नः सन्ध्यापुराविधा ८, ८० २
 वो नः सज्ज्य वन २, ३०, ९
 वो नः सज्ज्यो अभिदासत् ६, ५, ४
 वो नः स्तो अरण्यो बभू ६, ७५, १९; साम. १८७२
 वो नम्याम्यनमन् २, २४, २
 वो नामिरं सव्यवसुं १, १३, ८
 वोमिषेक आ सखात् ८, २९, २
 वोमिह हव्य निषदे १, १०४, १; नि. १, १७
 वोमिह हव्य सव्ये ७, २४, १; साम. ३१४
 वो नो अन्न अरिषां १, १४७, ४
 वो नो अन्न दुरेव आ ६, १६, ३१
 वो नो अन्नोभिदासति १, ७९, ११
 वो नो दाता बभूनां ८, ५१, ५
 वो नो दाता स नः पिता ८, ५२, ५
 वो नो दास आर्यां वा १०, ३८, ३
 वो नो देवः परावलाः ८, १२, ६
 वो नो मकरो अमि दुर्हणावुः ७, ५९, ८; अथर्व. ७, ७७, २;
 ते. सं. ४, ३, १३, ३

वो नो मकरो वृकताति २, ३४, ९
 वो नो रसं विपसति पिबो ७, १०४, १०; अथर्व. ८, ४, १०
 वो मल्लो युमतिमायजाते ७, ६०, ११
 वो मातुभिर्विभावा १०, ६, २
 वो मृषिष्ठ नासत्याम्बां ५, ७७, ४
 वो भोजनं च वृषसे १, १३, ६
 वो म इति प्रबोचति ५, २७, ४
 वो म ह्यमं चिदु रमना ८, ४६, २७
 वो मर्त्येभ्यमृत क्त्वावा ४, २, १
 वो मा पाकेन मनसा चरन्तं ७, १०४, ८; अथर्व. ८, ४, ८
 वो माघातुं वायुधानेवाह ७, १०४, १६; अथर्व. ८, ४, १६
 वो मिनाब वरुणायाविधन् १, १३३, ५
 वो मृकपाति चक्रुव विदा ७, ८७, ७
 वो मे भेज्जनां सातं ५, ६१, १०
 वो मे राजव्युष्यो वा २, २८, १०
 वो मे सता च विंशति च ५, ७७, २
 वो मे विरचयस्वतो ८, ५, ३८
 वो वजाति वजात हव्य ८, ३१, १
 वो वज्रस्य प्रमाधनः १०, ५७, २; अथर्व. ६३, १, १०
 वो वज्रो विचयत्काम्युमिः १०, १३०, १
 वो रक्षांसि निवृर्ति १०, १८७, ३; अथर्व. ६, ३४, २
 वो रक्षांसि विममे पार्थिवानि ६, ४९, १३
 वो रभस्य चोदिता २, १०, ६; अथर्व. २०, ३४, ६
 वो रथिवो रथिन्तमो ६, ४४, १; साम. ३५१
 वो राजस्य कृतनिश्वो २, ७७, १२
 वो राजा चर्षणीनां वाता ८, ७०, १; साम. २७३; ९३३;
 अथर्व. २०, ९२, १६; १०५, ४
 वो रावो अवनिर्महान् (= तमिन्मन्त्र) ८, ३२, १३
 वो रावो अवनिर्महान् (= तमना हन्त्राय) १, ४, १०
 अथर्व. २०, ६८, १०
 वो रेवाभ्यो अमीषहा १, १८, २; वा. य. ३, १९;
 नि. ३, ११
 वो रोहितो वाजिनो ५, ३६, ६
 वो वाः सिचलमो रमः १०, ९, १; साम. १८३८; अथर्व.
 १, ५, २; वा. य. ११, ५१; ३६, १५; ते. सं.
 ४, १, ५, १; ७, १९, ४; ते. मा. ४, ४२, ४;
 १०, १, ११
 वो वाः सुनोत्वमिषित्वे ४, ३५, ६
 वो वाः सेनानीमहमो १०, ३४, १२
 वोऽश्वं वृजने विजयाविमु १, २४, ११
 वो वधेन मोक्षणीनां वो अपाः ७, १०१, २

वो वां बज्रोभिरावृतौ ८, २६, १३
 वो वां वयैः शकमानो १, १५१, ७; नि. ६, ८
 वो वां बज्रो नामाभ्या ७, ७०, ६
 वो वां राज्ञस्तथिना ८, ७३, १३
 वो वां रथो नृपती अस्ति वो ७, ७१, ४
 वो वाचते ददाति सुतुरे १, ४०, ४
 वो वां गर्तं मनसा ७, ६४, ४
 वो वाचा विवाचो १०, २३, ५; अथर्व. २०, ७३, ६
 वो वां नास्तस्याहृषि ८, ८, १५
 वो वामश्विना मनसो १, ११७, २
 वो वासुक्वचक्षामं ८, २६, १४
 वो वासुजवे कमणाव ६, ७०, ३
 वो वां परिगमा सुवृद् १०, ३९, १
 वो विश्वतः सुप्रतीकः १, ९४, ७; नि. ३, ११
 वो विश्वस्व जगनः १, १०१, ५
 वो विश्वा दयने वसु ८, १०३, ६; साम. ४४, १५८३
 वो विश्वाभ्य विना ८, ३२, २८
 वो विश्वाभि विपश्यति (०) स नः पश्यं १०, १८७, ४;
 अथर्व. ६, ३४, ४
 वो विश्वाभि विपश्यति (०) स नः द्या ३, ६२, ९
 वो वृत्राय मिनमत्रा २, ३०, २
 वो वेदिष्ठो अथयिषु ८, २, २४
 वो वो देवा वृत्तस्तुना ६, ५२, ८
 वो वो वृताभ्यो अङ्गुणोद् १०, ३०, ७
 वो व्यंसं जाह्नवाणेन १, १०१, २
 वो व्यतीरफाणवत् ८, ६२, १३; अथर्व. २०, ९२, १०
 वो इवाङ्गिमतिगाव १, ११, ३; अथर्व. २०, ३४, ३
 वो ह वां मधुनो इतिः ८, ५, १२
 वो इववाग्वैरवता मधुर्हितः ८, १९, २४
 वो ह स्म वां रथिरा ७, ६९, ५; तै. सं. १, ८, ७, ८
 वो होवा सीमप्रयो १०, ८८, ४; नि. ५, ३
 वो ते वानो वम रक्षितारो १०, १४, ११; अथर्व. १८, १, १२;
 तै. आ. ६, ३, १

रक्षा नो अमे तव ४, ३, १४

रक्षा सु नो अरक्षवः २, २९, ५

रक्षोहणं वाजिनमा विप्रमिं १०, ८७, १; अथर्व. ८, ३, १;
 तै. सं. १, २, १४, ६

रक्षोहा विश्वचर्मिनिः ४, १, २; साम. ६९०; वा. व. २६, २६

रथः संदष्टो पितृमान् १०, ६४, ११

रथं वारुतं कुह १०, ४०, १

रथं बुभुते मरुतः कुमे ५, ६३, ५; तै. आ. २, ४, ५, ३;
 नि. ४, १९

रथं वे वक्त्रः सुवृत्तं नरेष्ठो ४, ३३, ८

रथं वे वक्त्रः सुवृत्तं सुवेनमो ४, ३६, १

रथं वामजुगावमं ८, ५, ३४

रथं विश्ववक्त्रं विश्ववाभीकुम् ८, ५, २८

रथं विश्ववक्त्रं हृन्ववाव ४, ४६, ४

रथं तु मावतं वयं ५, ५६, ८; नि. ११, ५०

रथवाहनं इविस्व ६, ७५, ८; वा. व. २९, ४५; तै. सं.
 ४, ६, ६, ३

रथानां न वेडाः १०, ७८, ४

रथाव नावस्तुतो १, १४०, १२

रथिरासो हरयो वे ते अस्ति ८, ५०, ८

रथीयमं कपर्दिनं ६, ५५, २

रथीय कक्षयाभौ ५, ८३, ३

रथे तिष्ठत्यति वाजिनः ६, ७५, ६; वा. व. २९, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ६, २; नि. ९, १६

रथेन-धुधुपावसा ४, ४६, ५

रथेष्टावापयवः ८, ४, १३

रथो न वातः भिक्षमिः १, १४१, ८

रथो वो वां शिवस्तुरो ८, २२, ५

रथस्थो वक्त्रः सुवीर्य ८, ८७, १

रथस्थमिन्द्राकंसातो १, १७४, ७

रथस्थवर्चरित्या १०, ११, २; अथर्व. १८, १, १९

रथस्थं मे वक्त्रे सोम्याव ३, ३३, ५; नि. २, २५

रथिं धुक्त्रं स्तपयं १, ११६, १९

रथिं दिवो दुहितरो ४, ५१, १०

रथिं नक्षिचमश्विनं ९, ४, १०; साम. १०५६

रथिनं पिना खरो १, ६६, १

रथिनं वः पितृविभो १, ७३, १

रथे इवमं मतिभिर्विश्वानां ७, ३९, ६

रथीरिव वक्त्रतमध्वरौ ८, ३५, २१

रथं ते मित्रो अवेमा ९, ६४, २४; साम. १०७८

रथाववः पयसा पित्रमान २, ९७, १४; साम. ८०७

रथावमं सुवृत्तं सुप्रती कुमे २, ३२, ४; अथर्व. ७, ४८, १;
 तै. सं. ३, ३, ११, ५; नि. ११, ३१

राजन्तमध्वराणां १, १, ८; वा. व. ३, २३; तै. सं.
 १, ५, ६, २

राजानावममिन्द्रा २, ४१, ५; साम. ९११

राजानो न प्रसस्तिभिः ९, १०, ३; साम. ११२१

राजा मेधागिरीवते २, ६५, १६; साम. ८३३

राजा राट्वाणां पेशो नदीनां ७, ३४, ११
 राजा समुद्रं नद्यो ९, ८६, ८
 राजा सिन्धुनामवासिष्ठ ९, ८९, १
 गत्रा सिन्धुनां वषट् पतिः १, ८६, ३३
 राजेव हि जमिनिः ७, १८, १
 राजो तु ते वरुणस्य १, ९१, ३; ९, ८८, ८
 रातिं बहामरक्षसं इवामहे ८, १०१, ८
 रात्रीभिरक्षमा अहनिः १०, १०, ९; अथर्व. १८, १, १०
 रात्री ववकदावली १०, १३७, १; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०
 रावः समुद्रोऽब्धयो ९, ३३, ६; साम. ८७१
 रावस्कामो वज्रहस्तं ७, ३२, ३
 रावस्पृधिं स्थापामो १, ३६, १२
 राधा बवं सत्यामो ४, ४२, १०; वा. य. ७, १०
 राधा हिरण्यया मतिः ७, ६६, ८; साम. १०६८
 रावे तु यं जज्ञतु रोदसी मे ७, ९०, ३; वा. य. २७, २४;
 तै. ब्रा. २, ८, १, १
 रावो धारास्वाध्व ६, ५५, ३
 रावो वृषः संगमनो वसूनां वज्रस्य १, ९६, ६
 रावो वृषः संगमनो वसूनां विष्वा रुपाभिः १०, १३९, ३;
 अथर्व. १०, ८, ४३; वा. य. १२, ६६; तै. सं.
 ४, २, ५, ४
 राग्निं सचनेषु ३, ४१, ४; अथर्व. २०, ३३, ४
 रातिं श्वं रातिं मित्र २, ११, १४
 रिक्तादसः सत्यतीरवृषा ६, ५१, ४
 रुत्रा रुद्रा चिद्रक्षसः ९, ९१, ४
 रुद्रस्य मे भीष्मपुत्रः सन्ति ६, ६६, ३
 रुद्राणामेति प्रदिशा १, १०२, ७
 रुचिनि भीमो वृषभः ९, ७०, ७
 रुद्राण्यमा रुतासी १, ११३, २; साम. १७५०; नि. २, २०
 रुद्ररूपं प्रतिक्रपो वसूव ६, ४७, १८
 रुद्ररूपं मयवा योमवीति ३, ५३, ८
 रुद्रस्य अनुषा पृथ्वी १०, ९२, १५
 रुचर्माः सचमाद् १, ३०, १३; साम. १५३; १०८४; अथर्व.
 २०, १२२, १; तै. सं. १, ७, १३, ५; २, २, १२, ८;
 ४, १४, ४
 रुद्रव्यो वृषाधे १, १५१, ९
 रुवां रुद्रैवत स्तोता ८, १, १३; साम. १८०४; तै. सं.
 १, २, १२, ८
 रुवासांश्चतुर्वेदी १०, ८५, ६; अथर्व. १४, १, ७
 रोदसी आ वदता १, ६४, ९
 रोहिण्यवा १, १००, १६

रोहितं मे पाकस्थामा ८, ३, २३
 रुंसंगेव पृथ्वी १०, १०६, ५
 रुंस्व विष्वा वार्याणि ७, १७, ५
 रुंस्वा नो वार्यां वृष्ट ८, २३, २७
 रुदयन्तीवेदा ६, ७५, ३; वा. य. २७, ४०; तै. सं. ४, ६, १;
 नि. ९, १८
 रुचो दीर्घप्रमद्यन्ती ८, २५, २०
 रुचोविदं वाचसुदीरवन्ती ८, १०१, १६
 रुच्यन्ते वां ककुदासो १, ४६, ३; साम. १७३०
 रुक्मं रुक्मं सुहनाय १०, १०५, ७
 रुक्मको विभ्राति ८, २९, ४
 रुक्मं हि वृषहा वृष १०, १११, ६
 रुद्रा सुनो सहस्रो ६, १३, ६
 रुद्रा हि सुनो अस्व प्रसहा ६, ४, ४; तै. सं. १, ३, १४, ७
 रुध्रीं वृषं महत १, १६५, ८; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
 रुधीर्विन्द्रो वरुणस्य ६, २७, ५
 रुधीर्हि दस्युं धमिनं धमेन १, ३३, ४
 रुध्रिषं पतिमिच्छन्त्यसि ५, ३७, ३
 रुधेन दस्युं प्र हि ५, ४, ६
 रुधेनुःशंसो अप १, ९४, २
 रुद्रस्यति पवमान ९, ५, १०
 रुद्रस्यतिरवसृजन्तु २, ३, १०
 रुद्रस्यते रसानया निवृषः १०, ७०, १०; नि. ६, ७
 रुद्रस्यतेऽवसृजोप देवाश्च ३, ४, १०; ७, २, १०; वा. य.
 २७, २१; तै. सं. ४, १, ८, ३
 रुद्रस्यते वीर्यंगो हि सूवाः ६, ४७, २६; अथर्व. ६, १२५, १;
 वा. य. २७, ५२; तै. सं. ४, ६, ५, ५; नि. २, ५; ७, १२
 रुद्रस्यते शतवहसो ३, ८, ११; तै. सं. १, ३, ५, १
 रुनीनामो मम वृषाम १०, ४७, ७
 रुने न वा यो मयवा १०, २९, १; अथर्व. २०, ७६, १;
 नि. ६, २८
 रुमेम तद्धोत्रया १, १३२, ७
 रुमेम पृथ्वीरवो १, ७०, १
 रुमेषु जातुर्मनसु १, ६७, १
 रुमेषु रुद्रं तसि ततान ५, ८५, २; वा. य. ४, ३१; तै. सं.
 १, २, ८, १
 रुनीति हि सुमरु १, १३३, ७; अथर्व. २०, ६७, १
 रुद्रस्य माकं गणस्य १, ३८, १५
 रुद्रस्यवातो अग्नि ९, ८९, ७
 रुद्रसि मयनो मिह ८, ७, ४
 रुद्रुं तच्छिन्तिषे ६, ६६, १

ब्रह्मोऽभिः पुत्रमयुषो ४, १९, ९; नि. ३, २०
 बर्षं वो युक्त्वर्हिषो ८, २७, ७
 बर्षं ह्येभिःस्मृतिः १, ८, ४; अथर्व. २०, ७०, २०
 बर्षं सोमं नव १०, ५७, ६; वा. य. ३, ५६; तै. ब्रा.
 २, ४, २, ७; ३, ७, १४, ३
 बर्षं हि ते अमरमहि १, ३०, ३१
 बर्षं हि त्वा बभ्रुमस्तं ८, २१, ४
 बर्षं हि वां हवामह उक्षयन्तो ८, २२, ९
 बर्षं हि वां हवामहे विपश्यतो ८, ८७, ६
 बर्षाः सुपर्णा उप सेतुः १०, ७३, ११; साम. ३१९, तै. ब्रा.
 ३, ५, ८, ३; तै. आ. ४, ५०, ३; नि. ४, ३
 बर्षं य त्वा सुतावन्तं ८, ३२, १; साम. ५६१, ८६४;
 अथर्व. २०, ५२, १, ५७, १४
 बर्षं वा ते अग्निं धामि ८, ३२, ७; साम. २३०
 बर्षं वा ते अपृथ्व्यं ८, ६६, ११
 बर्षं वा ते गे हन् ८, ६६, ६३
 बर्षं चिद्धि वां जनिता १, १८०, ७
 बर्षं ज्येष्ठस्वया सुजा हृत् १, १०२, ४; अथर्व. ७, ५०, ४
 बर्षं न ह्यद्रु लोमेभिः ८, ५५, ८
 बर्षं त धमिः पुरुहन् यमने ६, १९, १६
 बर्षं तहः यज्ञाज ८, २७, २०
 बर्षं ते अग्न उक्तीर्विधेम ५, ४, ७
 बर्षं ते अग्नं ममिषा विधेम ७, १४, १
 बर्षं ते अद्य गमिषा ३, १४, ५; वा. य. २८, ७५
 बर्षं ते अस्व ह्यद्रु बभो ९, ९८, ५; साम. १२३९
 बर्षं ते अस्व ह्यद्रु बिधाम ८, २४, ८
 बर्षं ते अस्वामिन्द्र सुम्नहृत्तो ६, २६, ८
 बर्षं ते त ह्यद्रु ये च देव ७, ३०, ४
 बर्षं ते त ह्यद्रु ये च नरः ५, ३३, ५
 बर्षं ते वष ह्यद्रु बिद्धि २, २०, १
 बर्षं नाम प्र जवाना ह्यन्वय ४, ५८, २; वा. य. १७, ९०,
 तै. आ. १०, १०, २
 बर्षमग्रे अर्धता २, २, १०
 बर्षमग्रे बभ्रुवाम त्वोता ५, ३, ६
 बर्षमज्येष्ठस्व मेधा १, १६७, १०
 बर्षमिहः सुदानवः ८, ८३, ६
 बर्षमिन्द्र त्वावः सशिर्यं १०, १३३, ६
 बर्षमिन्द्र त्वावोऽभि य गोबुमां ७, ३१, ४; साम. १३१;
 अथर्व. २०, १८, ४
 बर्षमिन्द्र त्वावो इविषमनो ३, ४१, ७; अथर्व. २०, २३, ७
 बर्षमिन्द्र त्वे सत्ता ४, ३१, ४

बर्षसु त्वा घृदपते जनामो ६, १५, १९; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १
 बर्षसु त्वा तद्विध्यां ८, २, १६; साम. १५७, ७१९;
 अथर्व. २०, १८, १
 बर्षसु त्वा त्वा सुमे ८, ६४, ६
 बर्षसु त्वा वधस्वन् ६, ५३, १; तै. सं. १, १, १४, २
 बर्षसु त्वा मयूषं ८, २१, १; साम. ४०८, ७०८; अथर्व.
 २०, १४, १; ६२, १
 बर्षसु त्वा गतकृतां ८, २२, १२
 बर्षमनमिषा ह्यो ८, ६६, ७; साम. २७१; १६९१; अथर्व.
 २०, ९७, १
 बर्षं मित्रस्यावमि ५, ६५, ५
 त्वयिन्ने पतामिनी १, ४९, ३; साम. ३६७
 त्वया हृदमं अग्नयन्ते १, ५९, १
 त्वया न ये अग्नीः ५, ५९, ७
 त्वयो न वृक्षं सुवलातां १०, ४३, ४; अथर्व. २०, १७, ४
 त्वरा ह्येद्रेवतामो हिरण्ये ५, ६०, ४
 त्वरितो धातमो मय ९, १, ३; साम. ६९१
 त्वरिष्ठे न ह्यद्रु बभ्रु ६, ४७, ९
 त्वरिष्ठो अस्व दृभिर्वा ६, ३७, ४
 त्वरुण वो रिशाद्वं ५, ६४, १
 त्वरुणः प्राविता सुवन् १, २३, ६; साम. ७९५; वा. य.
 ३३, ४६
 त्वरुणो मित्रो अर्धमा ८, २८, २
 त्वरेष अग्निमातपो ८, ७३, ८
 त्वरेष्मतीमावः वषा १, ६५, ४
 त्वरेष्वा सु पुरुहन् ८, १३, २५
 त्वर्षां यश उत ६, ३८, ४
 त्वर्षां विधं मरुतः ६, १७, ११
 त्वर्षां पृथ्वीः ह्यो १, ७०, ७
 त्वर्षिष्ठं अग्रा उक्त्वक्षसा ८, १०१, २
 त्वर्षक्ष ह्यद्रु अमिनं ४, १६, ५; अथर्व. २०, ७७, ५
 त्वर्षास्व केतवो ८, ११, ७
 त्वर्षाजा सीमन्तृः ३, १, ६
 त्वर्षातो न ये स्वजास्वतवसः १, १६८, २
 त्वर्षत् ते विष्णवासा ७, ९९, ७; १००, ७; साम. १६९७;
 तै. सं. २, २, १२, ४
 त्वर्षा राजानं वसति ५, २, ६
 त्वरिष्ठं ह वरुणो ७, ८८, ४
 त्वरिष्ठावः विधुवर् १०, ६६, १४
 त्वरिष्ठा मि विषेय १, २१, १
 त्वरुं न विधमहं १०, ११२, १

वसुविश्वं सुभवा ५, २४, १; साम. ११०८; वा. व.
३, २५, १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३, ४, ४, ४, ८
वसुविश्वं सुभवा १, १, १; तै. सं. १, ४, ४, ४, ४, ४
वसुनां वा वसुनां १०, ४४, १
वसु रुद्रा पुत्रमन्त्र १, १५८, १
वसोनिम्नं वसुपति १, १, १; अथर्व. २०, ७१, १५
वसो ह्यन्त्राणि मे पितुः ८, १, ६; साम. २९२
वसो ते अन्त्रे संदधिः ६, १६, २५
वसु कुसुमिन्त्रं वसिम् १, १७४, ५
वसुनि लीमन्त्रो ६, ६४, ३
वसुनि त्वा मनोबुधो ४, ४८, ४
वसुनि त्वा रमेष्टो ८, ३३, १४
वसुनि मिहिरम् ४, १३, ४; तै. आ. २, ४, ५, ४
वसुनि वसुनि विदुष्य १, ६०, १
वसुनि मिहिरम् विराज ५, ६३, ६; तै. आ. २, ४, ५, ४
वसुनि विराजो ८, ७६, १२; साम. ९९०; अथर्व.
२०, ४२, १
वसुनि विराजो १०, ८१, ७; वा. व. ८, ४५, १७, २३;
तै. सं. ४, ६, २, ५
वसो जन्तुः कवीनां २, ७७, १३
वसुनि विराजो २, ८, १
वसुनि विराजो सुर्वस्य ७, ७५, ५
वसुनि विराजो सुर्वस्य १०, ११५, ६
वसो वाजेनु धीवते ३, २७, ८; साम. १४७८
वसुनि विराजो वाजसाता १, ११०, ९
वसुनि विराजो वाजो नः ७, १८, ८; वा. व. ९, १८;
२१, ११; तै. सं. १, ७, ८, १; ४, ७, १२, १
वसुनि विराजो ३, ३७, ६; अथर्व. २०, १९, ६
वसो जु ते सवस्यो वाजसाता १, १५, ५
वसुनि विराजो १०, ५६, ३
वसु आ वसुनि १०, १८६, १; साम. १८४, १८४०;
तै. आ. २, ४, १, ८; तै. आ. ४, ४२, २; वि.
१०, ६५
वसुनि विराजो वसुनि ५, ५७, ४
वसुनि जु वसुनि १०, १६८, १
वसुनि वसुनि विराजो ५, ५, ७
वसुनि वसुनि विराजो ५, ३१, १०
वसुनि विराजो वाजोः सखा १०, १३६, ५
वसुनि न वे वसुनि १०, ७८, ३
वसुनि वसुनि वसुनि १, ३३, ५
वसुनि वसुनि वसुनि १०, ९१, ७; साम. ९८३

वसुनि वसुनि वसुनि ३, ३०, २४; नि. ६, ३१
वसुनि वसुनि वसुनि ८, ८३, ४
वसुनि वसुनि वसुनि ६, ७१, ६; वा. व. ८, ६; तै. सं.
१, ४, २३, १; २, २, १२, २
वसुनि वसुनि वसुनि ८, ८३, ५
वसुनि वसुनि वसुनि ६, ४८, २०
वसुनि वसुनि वसुनि १, २, २
वसुनि वसुनि वसुनि १, २, १; वि. १०, २
वसुनि वसुनि वसुनि ५, ५१, ५
वसुनि वसुनि वसुनि १, २, ५
वसुनि वसुनि वसुनि ४, ४७, ३; साम. १६३०
वसुनि वसुनि वसुनि १, २, ६
वसुनि वसुनि वसुनि १०, १३६, ७
वसुनि वसुनि वसुनि ९, ८८, ३
वसुनि वसुनि वसुनि १, १३४, ३
वसुनि वसुनि वसुनि १, २, ३
वसुनि वसुनि वसुनि ८, २६, ३३
वसुनि वसुनि वसुनि २, ४१, १; वा. व. २७, ३२
वसुनि वसुनि वसुनि ४, ४८, ५; तै. सं. २, २, १२, ७
वसुनि वसुनि वसुनि ४, ४७, १; साम. १६१८; वा. व.
२७, ३०; तै. आ. २, ४, ७, ६
वसुनि वसुनि वसुनि ८, ९८, ८; साम. ७११; अथर्व.
२०, १००, २
वसुनि वसुनि वसुनि ३, ३७, १; अथर्व. २०, १९, १; वा. व.
१८, ६८; तै. आ. २, ५, ६; १
वसुनि वसुनि वसुनि १०, ९३, १३
वसुनि वसुनि वसुनि १, ४६, १३
वसुनि वसुनि वसुनि ८, ४७, ४
वसुनि वसुनि वसुनि १०, ११०, २; वे. आ. १, १२;
साम. १४८४; अथर्व. ५, २, १; २०, १७७, ५
वसुनि वसुनि वसुनि ८, १६, ६; अथर्व. २०, २७, ६
वसुनि वसुनि वसुनि १, ४२, ३
वसुनि वसुनि वसुनि ८, ५, ११
वसुनि वसुनि वसुनि ८, ७६, ३
वसुनि वसुनि वसुनि ५, ५७, २
वसुनि वसुनि वसुनि ८, २९, ३
वसुनि वसुनि वसुनि १, १३, ७; साम. ११९३
वसुनि वसुनि वसुनि १, १८, ८; तै. सं. ३, १, ११, ५
वसुनि वसुनि वसुनि ७, ३७, ६
वसुनि वसुनि वसुनि ८, १७, १४; साम. २७५
वसुनि वसुनि वसुनि ७, ५४, २

बाकोष्यते प्रति जानीहि ७, ५४, १; तै. सं. ३, ४, १०, १
 बाकोष्यते साम्यया संसया ७, ५४, ३; तै. सं. ३, ४, १०, १
 बाहिको बां इवानां ८, २६, १६; नि. ५, १
 बि कोषमासो १०, २७, १८
 बि च त्वाभौ कृतजात १, १८९, ६
 बिज्जलो दुसिता पुरु ९, ६२, २; साम. ८३१
 बि चक्रमे प्रथिबीमेव ७, १००, ४; तै. भा. २, ४, ३, ५
 बि चिद् वृत्तस्य दोषतो ८, ६, ६; साम. १६५२; अथर्व. २०, १०७, ३
 बि चेदुपकल्पविना ७, ७०, ४
 बि जनाम्बवाया १, ३५, ५; तै. भा. ३, ८, ६, ७
 बि जमुषा रण्या या ६, ६२, ७
 बि जानीह्यामां १, ५१, ८
 बि जिह्मिष्व वनस्पते ५, ७८, ५
 बिजेपकृद्विम्ब इव १०, ८४, ५; अथर्व ४, ३६, ५; नि. ६, ३९
 बि ज्योतिषा वृहता माति ५, २, २; अथर्व ८, ३, ३४.
 तै. सं. १, २, १४, ७; नि. ४, १८
 बि तद्यपुरुषण्युपनिषत्तैः ६, ६५, ७
 बि तद्वन्ते पिबो अन्ना अपां ५, ४७, ६
 बि तर्ग्वन्ते मयवत् ८, १, ४; अथर्व. ३०, ८५, ४
 बि तिष्ठन्वं मरुतो ७, १०४, १८; अथर्व. ८, ४, १८
 बि ते ब्रह्मो नो अस्मिन् १, ८०, ८
 बि ते विष्ण्वयानज्जानो ६, ६, ३; तै. सं. ३, ३, ११, १
 बिष्मक्षणः सख्यौ चक्रमाम ५, ३४, ६
 बि त्वापो न पर्वतरव ६, ३४, ६; साम. ६८
 बि त्वा ततस्ते मिथुना १, १३६, ३; अथर्व ३०, ७३, २; ७५, १
 बि त्वा नरः पुत्रा १, ७०, १०
 बिद्यन्तूर्यं नष्ट ८, ७९, ६
 बिद्यन्दी सरमा ३, ३१, ६; वा. य. ३३, ५९; तै. भा. ३, ५, ८, १०
 बिदन्तीमन्न नरो १, ३७, ४
 बिदा चिन्तु महात्मो ५, ४६, ६३
 बिदा दिवो विष्ण्वक्षत्रिषुष्यैः ५, ४५, १
 बिदा देवा अमानां ८, ४७, २
 बिदामासो जन्मनो ४, ३४, २
 बिदुः प्रथिव्या दिवो ७, ३४, २; तात्त्व. भा. १, २, १
 बि दुर्गो बि द्विषः पुरः १, ४१, ३
 बिदुष्टे अस्य बीर्यं १, १३६, ४; अथर्व. २०, ७५, २
 बिदुष्टे बिदा भुवनानि ४, ४२, ७
 बिद्वहानि चिद्विदो ६ ४५, ९

बिद्या ते अग्ने त्रेधा १०, ४५, २; वा. य. १३, १९; तै. सं. ४, १, १, १
 बिद्या सन्निवस्युव ८, २१, ८; नि. ६, १७
 बिद्या हि ते पुरा वयं ८, ७५, १६; तै. सं. २, ६, ११, ४
 बिद्या हि त्वा मुक्किर्भि ८, ८१, २; साम. ७९९
 बिद्या हि त्वा चनंजयं वाजेषु ३, ४४, ६; अथर्व. ३०, ३४, ६
 बिद्या हि त्वा चनंजयमिन्द्र ८, ४५, १३
 बिद्या हि त्वा वृषममं १, १०, १०
 बिद्या हि वसो अद्विज ८, ९७, १८
 बिद्या हि रुद्रिबाणां ८, ३०, ३
 बिद्या ह्यस्य वीरस्य ८, ३, ३१
 बिद्यामादिह्या अवयो २, २७, ५
 बि धामेभि रजस्पृधु १, ५०, ७; अथर्व. १३, ३, २३;
 २०, ४७, १९; नि. १७, ३३
 बिद्युनो ज्योतिः परि ७, ३३, १०
 बिद्युदस्ता अग्निधवः ८, ७, २५
 बिद्युद्रया मरुत ३, ५४, १३
 बिद्युज्जवा पतन्ती १०, ९५, १०; नि. ११, ३६
 बिद्युन्महसो नरो ५, ५४, ३
 बिहो अग्ने वयुनामि १, ७९, ७
 बिहोसाविद्भुः पृथेन्ये १, १२०, ७
 बि ह्रीपानि पावसत् ८, २०, ४
 बि ह्रींसीपुहि चर्धयेका ६, १०, ७
 बिभुं वृद्धाण समने १०, ५५, ५; साम. ३३५; १७८२;
 अथर्व. १, १०, ९; तै. भा. ४, २०, १; नि. १४, १८
 बिबेभ ने परमे जन्मजन्मे २, ९, ३; वा. य. १७, ७५;
 तै. सं. ४, ६, ५, ४
 बि न इन्द्रस्यो जहि १०, १५०, ४; साम. १८६८;
 अथर्व. १, २१, २; वा. य. ८, ४४; १८, ७०;
 तै. सं. १, ६, १२, ४; नि. ७, ७
 बि नः पयः सुविताय १, ९०, ४
 बि नः सहस्रं सुखो ७, ६२, ३
 बि नो देवासो अद्भुतो ८ १७, ९
 बि नो बाजा कस्यक्षणः ४, ३७, ७
 बि पयो बाजसालये ६, ५३, ४
 बिपक्षिते पवमानाय ९. ८६, ४४; साम. १६१५. तै. भा. ३, १०, ८, १
 बि पाजसा पुष्टा ३, १५, १; वा. य. ११, ४९; तै. सं. ४, १, ५, १
 बि पिमोरहिमायस्य हकडा ६, २०, ७
 बि पृथक्ताया ६, ५३ ६

वि पुत्रो अग्रे मयवागो १ ७३, ५
 वि वृक्षाभि वाय्वा न देवाः १. १२०, ४
 विमं विप्रासोऽवसे ८, ११, ६; वि. १४, ३३
 विमं होतामसमुद्धं ८, ४४, १०
 वि प्रयतां देवमुद्धं १०, ७०, ४
 विप्रस्व वा स्तुवतः सहनो ८, १९, १२
 विमा वक्ष्ये मातृपेयु ७, १, ७
 विप्रासो न मन्मभिः १०. ७८. १
 विभेभिर्विप्र सन्व ५. ५१, ३
 विमक्तारं हवामहे १, २१, ७; वा. व. ३०, ४; तै. भा.
 १०, १०, १
 विमक्त्यासि विप्रभागो १, २७, ६; साम. १४९८
 विभावा देवः कुण्डः ३, १, ९
 विमिषा पुरं वाय्वा १०, ६७, ५; अथर्व. २०, १९१, ५
 विमिह्रां वारत ८, २९, ८
 विमु प्रमु प्रथमं मेधनां २, १४, १०
 विभृतरात्रिं विम ८, १९, १; साम. १६८८
 विभृवकम जमर्षो ६, १५, ९; साम. १५६९
 विभ्राजजोतिषा स्वाः (०) देवास्त) ८, १९८, ३; साम.
 १०२७; अथर्व. २०, ६९, ७
 विभ्राजजोतिषा स्वाः (०) भवेमा) १०, १७०, ४
 विभ्राजमान हृष्टमायुष्याः ७, ६३, ३
 विभ्राहृ हृष्टिषामु सोम्यं १०, १७०, १; साम. ६९८;
 १४५३; वा. व. ३३, ३०
 विभ्राहृ हृष्टमुद्धं १०, १७०, १; साम. १४५४
 वि मय्यवाय व मनो १, २८, ५
 वि सृष्टीकाय ते जना १, २५, ३
 वि मे कर्णा पतवतो विष्णुः ६, १, ६
 वि मे पुत्रा पतयन्ति ३, ५५, ३
 वि वसितो अरणमच्युतं १, ५६, ५
 वि वदस्वाद्यजतो १, १४१, ७
 वि वद्वेदेव विषयो ८, २३, १४
 वि बह्रांसि पर्यंतस्व ४, २१, ८
 वि बह्रां कीक्षासो मारुते ६, ६७, १०
 वि वस्य ते ब्रह्मवानस्यां १०, ११५, ४
 वि वस्य ते वृषिद्वारं पात्रो ७, ३, ४
 वि वा जानाति जस्युं ५, ६१, ७
 वि वा सृजति समनं १, ४८, ६
 वि मे ते जग्रे मेभिरे जनीकं ७, १, ८
 वि मे दृष्टः हारवं मासमाहवः ७, ६६, ११

वि वे ब्राह्मणे सुमन्वा १, ८५, ४
 वि यो ममे बन्वा संवती २, ६८, ३
 वि वो राजास्वामिनी ३, ७, ७
 वि यो ररप्ता क्षत्रिभिः ४, २०, ५
 वि वो वीक्षन्तो रोच १, ६७, ९
 वि रक्षो वि सुषो जहि १०, १५१, ३; साम. १८६७;
 अथर्व. १, २१, ३
 विराट् सत्ताविश्विनीः १, १८८, ५
 विराण्मित्रावकणयोः १०, १३०, ५
 वि राव और्वोदः १, ६८, १०
 विस्पात हृदयः १० ६१, ५; मि. ११, १७
 वि वागज्यो अतस्त्यु तिष्ठते १, ५८, ४
 वि वृक्षान्द्रभ्युत इष्टि ५. ८३, २; मि. १०, ११
 वि वृषं पर्वतो वयुः ८, ७, २३
 विषेय वन्मा विषया जमान ३, ३२, १४; तै. सं.
 १, ६, १०, ३
 विष्ण्वपथ महिना वृषन् ८, ११, २३; साम. १६६१
 विशांशिं मघवा परि १०, ४३, ६; अथर्व. २०, १७, ६
 विशां राक्षानमनुं ८, ४३, २४
 विशां कवि विष्पतिं सत्यतीनां ६, १, ८; तै. भा.
 ३, ६, १०, ३
 विशां कवि विष्पतिं सायुजीमा ५, ४, ३
 विशां कवि विष्पतिं सायुषीः ३, २, १०
 विशां गोपा अह्व चरति १, १४, ५
 विशामायांममवां १०, ९१, १४
 विसो वदन्ते मुनिः १, ६१, ६
 विसोविषा हृन्ममधनेषु ६, ४१, १
 विसोविषो वां जतिभिः ८ ७४, १; साम. ८७, १५६४
 विष्पतिं वङ्गमतिभि नरः ३, ३, ८
 वि अवन्तामुर्विवा १, ३, ५
 वि अवन्तामुत्तापुचः मवे १, १४२, ६
 वि अवन्तामुत्तापुषो हारो १, १३, ६
 विवां सलं मघवावा २, २४, १
 विषकर्मन् हविषा वाह्वानः १०, ८१, ६; साम. १५८२;
 वा. व. १७, २१; तै. सं. ४, ६, १, ६; मि. १०, १७
 विषकर्मो विमना १०, ८२, १; वा. व. १७, २६; तै. सं.
 ४, ६, १, १; मि. १०, २६
 विषजिते जनजिने २, ११, १
 विषततस्युत १०, ८१, ३; अथर्व. १३, २, २६; वा. व.
 १७, ११; तै. सं. ४, ६, १, ४; तै. भा. १०, १, १

विश्वदात्री सुमनसः स्वाम ६, ५३, ५
 विश्वमस्या नामास चक्षुसे १, ४८, ८
 विश्वमित्यवन्तं सुतं १, १६, ८
 विश्वं पश्यन्तो विभृया ८, १०, २६
 विश्व प्रतीची समया ७, ७७, २
 विश्ववेदसो रविभिः १, ६४, १०
 विश्वका अग्निं भुवनाय १०, ८८, १२
 विश्वका इत्यर्चन ९, ४८, ४; साम. ८४०
 विश्वकासीमधमो ४, २८, ४
 विश्वकासो अग्निः १०, ३६, ३
 विश्वस्य केतुमुचनस्य १०, ४५, ६; वा. व. १२, २३;
 ते. सं. ४, २, २, २
 विश्वस्य राजा पश्यते ९, ७६, ४
 विश्वस्य हि प्रचेतसा ५, ७१, २
 विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं १, ४८, १०
 विश्वस्य हि त्रिविधो १०, ३७, ५
 विश्वस्य हि क्षुद्रवे देव ऊर्ध्वः २, ३८, २
 विश्वा अग्नेऽप द्वाहारीः ७, १, ७
 विश्वा उत स्वभा वचं २, ७, ३
 विश्वाः वृत्तना अभिभूयन् ८, ९७, १०; साम. ३७०; ९३०;
 अथर्व. २०, ५४, १
 विश्वा ह्यर्चामि जहि ८, ५३, ४
 विश्वा वामानि विश्ववक्ष ९, ८६, ५; साम. ८८८
 विश्वानस्य वरुणि ८, ८८, ४; साम. ३६४; नि. १३, २६
 विश्वो अर्धो विपश्चिदो ८, ६५, ९
 विश्वानि देव सवित्रदुर्गितानि ५, ८२, ५; वा. व. ३०, ३;
 ते. आ. २, ४, ६, ३; ते. आ. १०, १०, २
 विश्वानि देवो भुवना १, ९३, ९
 विश्वानि नो दुर्गेहा ज्ञानवेदा ५, ४९, ९; ते. आ. २, ४९, ५;
 ते. आ. १०, २, १
 विश्वानि भद्रा मरुतो १, १३६, ९
 विश्वानि विश्वमनसो ८, २४, ७
 विश्वानि सुक्तो नर्चानि ४, ६६, ६; अथर्व. २०, ७७, ६
 विश्वादेवो आ वह १, ४८, १०
 विश्वान्देवाग्दधाना १, २३, १०
 विश्वान्वन्धो भुवना २, ४०, ५; ते. आ. २, ८, १, ६
 विश्वामिर्धीभिर्भुवनं ८, ३५, २
 विश्वामिधा अरासत ३, ५३, ६३
 विश्वा क्वाणि प्रति क्षुद्रते ५, ८६, २; वा. व. १३, ३;
 ते. सं. ४, १, १०, ४; नि. १२, १३
 विश्वा क्वाण्वाविशान् ९, २५, ४

विश्वा रोचामि प्रवतक्ष ४, २२, ४
 विश्वावसुं सोमगन्धर्वम् १०, १३९, ४; ते. आ. ४, ११, ७
 विश्वावसुराणि तयो १०, १३९, ५; ते. आ. ४, ११, ७
 विश्वा वसुनि संजयन् ९, २९, ४
 विश्वासां गृहपतिर्बिनाम् ६, ४८, ८
 विश्वासां वा विशां १, १२७, ८
 विश्वा सोम पचमान ९, ४०, ४
 विश्वाहा स्वा सुमनसः १०, ३७, ७
 विश्वा हि मर्त्यवना ८, ९२, १३
 विश्वा हि नो नमस्यानि १०, ६३, २
 विश्वाग्दग्धो अविशका नो १, १००, १९; १०२, ११
 विश्वे अद्य मरुतो विश्वे १०, ३५, १३; वा. व. १८, ३१;
 ३३, ५३; ते. सं. ४, ७, १२, १
 विश्वे अस्या वसुषि माहिना ५, ४५, ८
 विश्वे चनेदना स्वा ४, ३०, ३
 विश्वे त इन्द्र वीर्यं ८, ६२, ७
 विश्वाना ते सवनेषु ८, १००, ६
 विश्वाना विष्णुगामरन् ८, ७७, १०; नि. ५, ४
 विश्वेन्द्रु रोचना २, १३, १०
 विश्वेदेने जमिमा ३, ५४, ८
 विश्वे देवा अकृपन्त १०, २४, ५
 विश्वे देवा अनमस्यन् ६, ९, ५
 विश्वे देवा क्वाण्वह ५, २, १०; ते. सं. २, ४, १४, ५
 विश्वे देवाः शासन मा १०, ५२, १; वा. आ. १, ५१, २६
 विश्वे देवाः मृगुनेमस् ६, ५२, १३; वा. व. ३३, ५३;
 ते. सं. २, ४, १४, ५; ते. आ. २, ८, ६, ५
 विश्वे देवाः सप्त धीभिः १०, ६५, १४
 विश्वे देवाः स्वाहाकृति ९, ५, ११
 विश्वे देवा नो अद्या स्वस्त्यं ५, ५१, १३
 विश्वे देवा मम मृगवन्तु ६, ५२, १४
 विश्वे देवास आ गत २, ४१, १३; ६, ५२, ७; वा. व. ७, ३४
 विश्वे देवासो अद्य वृष्ण्यानि १०, ११३, ८
 विश्वे देवासो अष्टात्रः १, ३, ८; नि. ५, ४
 विश्वे देवासो अक्षिप १, ३, ९
 विश्वेभिः सोमं १, १४, १०; वा. व. ३३, १०
 विश्वेभिरग्नेर्वाग्निः १, २६, १०; साम. १६१७
 विश्वेन्द्रो हि स्वा भुवनेभ्यः २, २३, १७
 विश्वे वज्रा अक्षि १०, ६३, ११
 विश्वे वद्मो मंहवा मर्त्यमानाः ६, ६७, ५
 विश्वेषो वः सतां उवेदना ६, ६७, १
 विश्वेषो क्वाण्वाविशान् १०, २, ६

विश्ववामविदिर्विश्वानां ४, १, २०; वा. व. ३३, १६;
 ते. मा. २, ७, १२, ५
 विश्वेषामिदमन्तं वसुतां ८, ४६, १६
 विश्वेषामिदमन्तं १०, १३, ३
 विश्वेषामिह स्तुति ८, १०२, १०
 विश्वेषु हि त्वा सवनेषु १, १३१, २; अथर्व. २०, ७२, १
 विश्वे हि त्वा सजोषसो जनासो ५, २३, ३
 विश्वे हि त्वा सजोषसो देवासो ८, २३, १८
 विश्वे हि विश्वदेवसो ५, ६७, ८
 विश्वे हि त्वा मनवे ८, २७, ४
 विश्वे ह्यसौ यजताव २, १६, ४
 विश्वैर्देवैश्चिभिरैकादशैः ८, ३५, ३
 विश्वो देवस्व जेतुः ५, ५०, १; वा. व. ४, ८; ११, ६७;
 २२, २१; ते. सं. १, २, २, १; ४, १, १, १
 विश्वो वस्व जते जसो १, ३५, ६
 विश्वो विश्वावा अरतिः १, ११८, ६; ते. मा. २, ५, ४, ४
 विश्वो ह्यसौ अरिः १०, २८, १
 विश्वं गवां वातुधानाः १०, ८७, १८; अथर्व. ८, ३, १६
 विश्वं वा होत्रा विश्वस्योति १०, ६४, १५
 विश्वं वाक्त्रे गुणे ४, ११, २
 विश्वं हुं ह्येषो वन्दति ८, ६७, २१
 विश्वं विश्वा अभियुजो ८, ४५, ८
 विश्वं विश्वा अरातसो १०, १३३, ३; साम. १८०३; अथर्व.
 २०, ९५, ४
 विश्वं वर स्वचा अनु ८, ३२, १९
 विश्वो जगन्मनुष्ये १०, ७९, ७
 विश्वं मृत्यो जनुषा ५, ३०, ७
 विश्वदुष्टिभ्यो अमतेः १०, ४३, ३; अथर्व. २०, १७, ३
 विश्वेण मरुगुरावतः १०, ८७, २३; अथर्व. ८, ३, २३
 विश्वेभ्यो दिवो धन्यः १, ८९, ६
 विश्वो सानी तरणिचने १, ११०, ४; नि. ११, १६
 विश्व्यु सोमासः पुष्यवर्क ३, ५४, १४
 विश्व्युसिन्धा परममस्व १०, १, ३
 विश्व्युगोपाः परमं ३, ५५, १०
 विश्व्युर्गोमि कल्पवतु १०, १८४, १; अथर्व. ५, २५, ५;
 वा. मा. १४, १, ४, २०
 विश्वोऽर्माणि पश्यत १, २२, १९; साम. १६७१; अथर्व.
 ७, ६६, ६; वा. व. ६, ४; १३, ३३; ते. सं. १, ३, ६, २
 विश्वोर्गुं कं वीर्षाणि १, १५४, १; अथर्व. ७, २६, १; वा. व.
 ५, १८; ते. सं. १, २, १३, २
 विश्वर्षसो गवां न संमिः १, १७३, १०

वि सजो विश्वा ददितानि ७, १८, १३
 विसर्माणं कृणुहि विसर्माणं ५, ४२, ९
 वि सुगर्भो अमरिष्यवस्व १, ३५, ७; ते. मा. २, ८, ६, २
 वि सुर्वो अमर्ति न शिवं ५, ४५, ७
 वि सुर्वो मन्वे अनुवत् १०, १३८, ३
 वि हि त्वाभिन्नु पुष्या १०, ११२, ७
 वि हि सोतीरपुष्यत १०, ८६, १; अथर्व. २०, १२६, १;
 नि. १, ४, १३, ४
 विहि होत्रा अवीता ४, ४८, १
 वि ह्यस्य ममसा १, १०२, १; ते. मा. ३, ६, ८, १
 वीक्षु विद्वाक्यस्तुभिः १, ६, ५; साम. ८५२; अथर्व. २०, ७०, १
 वीक्षु चिद् वदता विततो १, ७१, २
 वीक्षुपयमिराक्षुपयमिषो १, ११६, २
 वीक्षुपयमिर्मक ८, २०, २
 वीक्षी सतीरमि वीरा ३, ३१, ५
 वीक्षिर्गोमं त्वा कवे ५, २६, ३; साम. १५२३
 वीक्षिर्गोम कृणुह ८, ३१, ९
 वीक्षी जनस्व दिव्यस्व १, ९१, २
 वीक्षी यो देवं मतो हुषस्वेद् ६, १६, ४६
 वीक्षु वासि विश्वानि १०, ३२, २
 वीक्षु वु सन्मन् ३, ५५, १८
 वीक्षुवः कर्तुमिन् १०, १०४, १०
 वीक्षोर्भीराम्भनवद् २, २५, ८
 वृकविद्वस्व वारण ८, ६६, ८; साम. १६९९; अथर्व.
 २०, ९७, २; नि. ५, २१
 वृकाव चिन्तसमानाव ७, ६८, ८
 वृक्षामिन्मे अभिपरिवे ८, ४, ११
 वृक्षेवृक्षे मिचता १०, २७, २२; नि. २, ६
 वृक्षमा ते परि श्रियो ८, ४५, १०
 वृक्षे ह वक्षमसा वरिष्ठो ६, ११, ५; ते. मा. २, ४, ३, २
 वृक्षे वन्तं वहुभिर्बस्ये ६, १, ३; ते. मा. ३, ६, १०, १
 वृक्षमादो वक्षम्यः ३, ४५, २; साम. १७१९
 वृक्षस्व त्वा इवसथादीचमाना ८, ९६, ७; साम. ३२४;
 ते. मा. २, ८, ३, ५; ते. मा. ३, २०
 वृक्षान्वस्वः समिधेषु ७, ८३, ९
 वृक्षेण वदहिना विभ्रत १०, ११३, ३
 वृषा वीक्ष्यत इव्यवः १, २१, ३
 वृषं त्वा वनं वृषद् ३, २७, १५; साम. १५४०; अथर्व.
 २०, १०२, ३; ते. मा. ३, ५, २, २
 वृषं वीक्षिस्तुं ९, ६३, २१
 वृषमवनेन मकरो ८, २०, १०

वृषणसे अजीसबो ८, ३३, ११
 वृषणिम्न वृषणासा १, ११९, ६
 वृषभं वषणीनां ३, ६२, ६
 वृषभो न सिग्मश्चो १०, ८६, १५; अथर्व. २०, १२६ १५
 वृषाकपायि रवति १०, ८६, १३; अथर्व. २०, १२६, १३;
 नि. १२, ९
 वृषा ग्रावा वृषा मयो (०। वृषणिम्न) ५, ४०, ३
 वृषा ग्रावा वृषा मयो (०। वृषा यजो) ८, १३, ३२
 वृषा अजान वृषनं रणाव ७, २०, ५
 वृषानं वृषमिषत् ९, ३४, ३
 वृषा ते वज्र उत ते २, १६, ६
 वृषा त्वा वृषनं वधेत् ५, ३६, ५
 वृषा त्वा वृषनं वृषे (०। वाक्य) ८, १३, ३३
 वृषा त्वा वृषनं वृषे (०। वृषणिम्न) ५, ४०, ३
 वृषा न कुम्भः पतवत् १०, ४३, ८; अथर्व. २०, १७, ८
 वृषा पवस्व धारवा ५, ६५, १०; साम. ४६९; ८०३
 वृषा पुनान् आनुपु १, १९, ३; साम. १०००
 वृषा मतीनां पवते ९, ८६, १९; साम. ५५९; ८२१; अथर्व.
 १८, ४, ५८
 वृषा मद हन्ते कोक वषवा ६, २४, १
 वृषा यजो वृषणः १०, ६६, ६
 वृषावन्ते मह अत्याव पूर्वीः ३, ७, ९
 वृषावमालोऽवृणीत सोमं १, ३२, ३; अथर्व. २, ५, ७;
 तै. भा. २, ५, ४, २
 वृषावमिम्न ते रव ८, १३, ३१
 वृषा वृषेव वंसगाः १, ७, ८; साम. १६२२; अथर्व.
 २०, ७०, १४
 वृषा रवाव वष्टे १०, १४६, २; तै. भा. २, ५, ५, ६
 वृषा वि अजे अनवत् ९, १०८, १२
 वृषा वृषमिष वज्रः ४, २२, २
 वृषा वृष्णे वृषुदे रोदहा १०, ११, १; अथर्व. १८, १, १८
 वृषा वृष्णे रोदवद् ९, ९१, ३
 वृषा वो अङ्गुर्न किमा १०, ९४, १०
 वृषा सोमो अभिकमिषवद् १, ९७, १३; साम. ८०६
 वृषासि दिवो वृषभो ६, ४४, २१; नि. ६, १७
 वृषा सोवा सुनीपु ८, ३३, ११
 वृषा सोम सुमो अलि ९, ६४, १; साम. ५०४, ७८१;
 तै. सं. ४, २, ११, ३; ३, १३, ३
 वृषा कृते अजरो ६, ४८, ३
 वृषा कसि मातुना ९, ६५, ४; साम. ४८०; ७८४
 वृषा कसि रावणे ५, ३५, ४

वृषेव यूया परि कोशं ९, ७६, ५
 वृषो अग्निः समिधते ३, २७, १४; साम. १५३९; अथर्व.
 २०, १०२, २; तै. भा. ३, ५, २, २
 वृष्टिधावा रीत्यावेषः ५, ६८, ५; साम. १४३७
 वृष्टिं दिवः परि खव ९, ८, ८; साम. १६८६
 वृष्टिं दिवः सानधारः ९, ९६, १४
 वृष्टिं नो अर्षं दिव्यो ९, ९७, १७
 वृष्णः कोशः पवते २, १३, ५
 वृष्णसे वृष्णंशवो ९, ६४, २; साम. ७८०
 वृष्णे वसे वृषणो अकमवां ५, ३६, ५; नि. सं. १, ३, १०, ६
 वृष्णे साधोय सुमत्याव १, ६४, १
 वृष्णो अस्तोवि मृत्यवत् ५, ४६, १०
 वेत्या हि निर्मलीनां ८, ४४, ४४; साम. ३९६; अथर्व.
 २०, ६६, ३
 वेत्या हि वेधो अध्वनः ६, १६, ३; साम. १४७६
 वेत्युमुर्जनिनाम्वा ५, ४४, ७
 वेत्यध्वर्तुः पथिमी रजिष्ठः ८, १०६, १०
 वेद् मासो घतमतो १, २५, ८
 वेद् वक्षीणि विद्यान्वेवो ६, ५१, २
 वेद् वातस्य वर्तमि १, २५, ९
 वेद्वा यो बीनां वद् १, २५, ७
 वेदिवदे विवधामाव १, १४०, ६
 वेधा अष्टो अग्निः १, ६९, ३
 वेमि त्वा वृषम्वृजसे ८, ४, १७
 वेरध्वरस्य वृत्तामि ४, ७, ८; नि. ६, १७
 वेवि होत्रमुत पोत्रं अनामो १०, २, २
 वेवि छप्वरीचतामग्ने ६, २, १०
 वेवी छप्वरीचतामुपवक्ता ४, १, ५
 वेवीहृस्व हृत् ४, ९, ६
 वेवहृस्व हृत् नरोतो ८, २६, ११
 वैश्वानरं विवहदा १०, ८८, १४
 वैश्वानरः प्रनथा नाकम् ३, २, १२; तांज्य भा. १, ७, २
 वैश्वानरं कवयो वक्षिषासो १०, ८८, १३
 वैश्वानर तव तस्यवमस्तु १, ९८, ३
 वैश्वानर तव तानि अतानि ६, ७, ५
 वैश्वानर तव धामाग्या ३, ३, १०
 वैश्वानरं मनसाग्ने ३, २६, १
 वैश्वानरस्य वंसवाग्यो ३, ३, ११; तै. सं. १, ५, ११, १
 वैश्वानरस्य विमिलानि ६, ७, ६; नि. ६, ३
 वैश्वानरस्य सुमनो स्वाभि १, ९८, १; भा. व. २६, ७, तै. सं.
 १, ५, ११, ३; नि. ७, २२

देशानराय विष्णुनाम् ३, १, १
 देशानराय वृष्णराजसे ३, ३, १
 देशानराय मीळहुपे ४, ५, १
 देशानरो मडिना १, ५९, ७
 दोषमेदिम्नं मधवानमेनं ७, १८, ५; २९, ५; ३०, ५
 द्यकृष्णोत्त वमसे चतुर्षां ४, ३५, ३
 द्यकृष्णरुद्रा द्यहानि ५, ५४, ४
 द्यकृष्णवृत्तिरुर्विवा १०, १६०, ५; अथर्व. ५, ११, ५; वा. व.
 २९, ३० ते. वा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १०
 द्यजते विषो अंतेवचस्त् ७, ७९, २
 द्यमिर्मिर्दिवा आतास्व १, ११३, १४
 द्यमिनस्य धमिना १, १५०, २
 द्यमन्तरिक्षमतिगन् १, १४, ७. साम. १६४०, अथर्व. २०, २८, १,
 ३९, २
 द्यमिन्मन्त्रु वेपु मन्दसानः २, ११ १५
 द्यर्ष इन्द्र तनुहि अर्वांसि १०, ११६, ६
 द्यर्षसा वरुणाक्षति पम्थां ४, ५५, ४
 द्यधस्त्वा वसुधिवस्व ८, २३, १६
 द्यधस्त्राजोदनी मित्रो ६, ८, ३
 द्यधो अवि नाम तन् ८, ४७, ३
 द्यवानिन्द्रः वृत्तनाः १०, २९, ८; अथर्व. २०, ७६, ८
 द्युचकृन्ती हि राधिमिनिः १, ४९, ४
 द्युपक्षा दुहितर्षिषो ७, ७९, ९
 द्युषा आवः पथ्या जनी ७, ७९, १
 द्युषा आवो विविजा कृते ७, ७५, १
 द्युषर्वती दिवो अर्वांसि १, २९, ११
 द्येनु दिवुद् द्विषान् ७, ३४, १३
 द्यमं कृणुष्व १०, १०१, ८
 द्यता ते अग्ने महतो ३, ६, ५
 द्यतेन द्यो भुवक्षेमा ५, ७१, २
 द्यतन्-द्यतं गन्-गन् भुवास्ति ३, २६, ६
 द्यो रोदसी भुवक्षेमे १०, ५९, ८
 द्यसा महामिन्द्र ३, ४९, १
 द्यसा मित्रस्य वरुणस्य ७, ६१, ४
 द्यसावाचर्षो ३, ५३, ३; नि. ४, १६
 द्यसेदुष्यं सुदानव ७, ३१, १; साम. ७१७
 द्यकमयं धूममाराधयस्व १, १६४, ४३; अथर्व. ९, १०, २५
 द्यक्रेम द्या लमिधं १, ९४, ३; साम. १०६६
 द्यग्धि द्यधि प्र संसि १, ४२, १
 द्यग्धि वाजस्य सुभग प्रजा ३, १६, ६

द्यग्धी न इन्द्र वरुणा ८, ३, ११
 द्यग्धी नो अस्व यद ८, ३, ११
 द्यग्धु वु साचीपन ८, ६१, ५; साम. २५३; अथर्व.
 २०, ११८, १
 द्यग्धीमिनः साचीवस्व १, १३९, ५; साम. २८७
 द्यग्धीव इन्द्र पुरुक्षुद् धुमसम १, ५३, ३; अथर्व. २०, २१, ३
 द्यग्धीव इन्द्रमवसे १०, ७४, ५
 द्यग्धीवतस्ते पुरुषाक ६, २४, ४
 द्यग्धाकर्त वितरा युवाना ४, ३५, ५
 द्यतं राज्ञो नाधमानस्य १, १२६, २
 द्यतं वा यः क्षुषीनां १, ३०, २
 द्यतं वा यदसुषं १०, १०५, ११
 द्यतं वा यस्व द्यस साकं १, १३, ९
 द्यतं वेणुष्कतं क्षुनः ८, ५५, ३
 द्यतं वो अग्ने धामानि १०, ९७, २; वा. व. १२, ७६; ते. सं.
 ४, २, ६, १
 द्यतं वेताम उक्षणां ८, ५५, २
 द्यतकृणुमर्षेणं शाकिनं ३, ५१, २
 द्यतं जीव सारदो १०, १६१, ४; अथर्व. ३, ११, ४;
 २०, ९६, ९; नि. १४, ३६
 द्यतधारं वायुमर्षं १०, १०७, ४; अथर्व. १८, ४, २९
 द्यतधारमुत्तमक्षीवमाणं ३, २६, ९
 द्यतं ते राजन् निवजः सहस्रम् १, २४, ९; ते. सं. १, ४, ४५, १
 द्यतं ते सिमिन्मृतः सुदासे ७, २५, ३
 द्यतं दासे वक्ष्ये ८, ४६, ३२
 द्यतं धारा देवजाताः ९, ९७, २९
 द्यतं न इन्द्र कृतिभिः ९, ५२, ५
 द्यतपथिनाः स्वधवा मदे ७, ४७, ३; नि. ५, ६
 द्यतमग्न इयुष्य ८, ७७, ७
 द्यतमुजिमिस्त्रमभिहते १, १६६, ८
 द्यतमहममभीना ४, ३०, २०
 द्यतमहं तिरिमिद्रे ८, ६, ४६
 द्यतमिन्नु करदो १, ८९, ९; वा. व. २५, २२
 द्यतं मे गर्दमानां ८, ५६, ३
 द्यतं मेधान्वृष्ये वक्ष्यामं १, ११६, १६; नि. ५, २१
 द्यतं मेधान्वृष्ये मामहामं १, ११७, १७
 द्यतानीका देतवो अस्व ८, ५०, २; अथर्व. २०, ५१, ४
 द्यतानीकेव प्र विगातो ८, ४९, १; साम. ८११; अथर्व.
 २०, ५१, २
 द्यतेना नो अमिष्टिभिः ४, ४६, २
 द्यतेपद्ममजव ६, २०, ४

लघुचल्लो अमि वे नः १०, ८९, १५
 लनेमिचल्लो अमिचो ८, ४५, ११
 लं न ह्मन्ना भवतामो ७, ३५, १; अथर्व १९, १०, १;
 वा. व. ३६, ११
 लं न ह्मन्ना वल्लुमिचो ७, ३५, ६; अथर्व १९, १०, ६
 लं नः करलवेते १, ४३, ६
 लं नः सल्लव पवतो अल्लम् ७, ३५, १०; अथर्व १९, ११, १
 लं नः लुवं उल्लव ७, ३५, ८; अथर्व १९, १०, ८
 लं नः लोमो अल्लम् ७, ३५, ७; अथर्व १९, १०, ७
 लं नो अल्लिम्पोल्लिनीको ७, ३५, ४; अथर्व १९, १०, ४
 लं नो अल्ल एल्लव ७, ३५, १३; अथर्व १९, ११, ३
 लं नो अल्लिम्बल्ल अल्ले ७, ३५, ९; अथर्व १९, १०, ९
 लं नो देवः सल्लिमात्रमात्र ७, ३५, १०; अथर्व १९, १०, १०
 लं नो देवा विल्लदेवा अल्लम् ७, ३५, ११; अथर्व १९, ११, १
 लै. मा. १, ८, ६, ३
 लं नो देवोर्भील्ल १०, ७, ४; साम. ३३; अथर्व १९, ११
 लै. मा. ३६, ११; लै. मा. १, २, १, १; १, ५, ८, ५
 लै. मा. ४, ४१, ४
 लं नो लाल्लल्लिनी ७, ३५, ५; अथर्व १९, १०, ५
 लं नो लाल्ल लल्लु ललो ७, ३५, १; अथर्व १९, १०, ३
 लं नो अगः लल्लु ७, ३५, १; अथर्व १९, १०, १
 लं नो अल्ल लल्ल १०, ३५, १०; लै. मा. १, ८, ७, ३
 लं नो अल्लम् लल्लिनी उल्लु ७, ३८, ७; वा. व. ९, १६;
 ११, १०; लै. स. १, ७, ८, ३; मि. ११, ४४
 लं नो अल्ल हल्ल ८, ४८, ४
 लं नो मित्रः सं वल्लः १, १०, ९; अथर्व १९, ९, ६;
 वा. व. ३६, ९
 लल्लल्लिम्भिः कल्ल ८, १८, ९; लै. मा. ३, ७, १०, ५
 लल्लु लु लं लल्लुल्ल ५, ७४, ९
 लल्लु वल्लल्लल्ल लु ३, ५५, ६
 लल्लव लल्लल्लल्ल १, ११, १, २१
 लल्लल्लः लल्लल्लो १, ११, १, ३
 लल्लल्लल्ल व लल्ल ५, ५३, ११
 लल्लो लल्लल्लल्लल्ल ५, ५३, ८
 लल्लल्लल्लल्ल लोमो हल्ल १, ११, १
 लल्लल्ल लल्लि ललो ८, १४, १; अथर्व १८, १, ३८
 लल्लि लं लल्ल अल्ल १, ११, ६
 लल्लः लल्ल लल्लल्ल १०, १८, ९
 लल्लल्लल्लल्ल लल्ल लल्लः १, ८६, ८; साम. १५, ९४
 लल्लल्लल्लल्ल लल्ल लल्लल्ल १०, ७०, ३
 लल्लल्लल्लल्ल लल्लल्ल लल्लल्ल १, ११, १, १३

साक्षरनिर्देशप्रमाणस्य सामूह्य १०, ६९, ११
 साक्षरनिष्ठाः पौष्टिकः १, ३०, १६
 साक्षरः वः सुप्रमाण ८, ६७, १६
 साक्षर्य हि प्रमाणस्यः ८, ६७, १६
 साक्षर्यो हि साक्षर्यो ७, १८, १८
 साक्षर्यमा साक्षर्यः १०, ५५, ६; साम. १७८३
 साक्षर्यो साक्षर्यजनः ८, १७१०; साम. ७३६; अथर्व.
 १०, ५, ६; नि. ३, १०
 साक्षर्य इत्या मर्त्यो अस्ति १०, १५२, ६; अथर्व. १, १०, ४
 साक्षर्यनिर्देशप्रमाणस्य ३, ३१, १; नि. ३, ४
 साक्षर्य न साक्षर्य ८, ९२, ९; साम. १६४४
 साक्षर्य विनिर्माणः अर्थः ८, १, ४१
 साक्षर्यमर्थः अर्थः ८, १४, २; साम. १८३५; अथर्व.
 १०, २७, २
 साक्षर्यमर्थः महत्त्वः विनिर्माणः ७, ३२, १९; साम. १७९७;
 अथर्व. १०, ८२, ३
 साक्षर्यमर्थानां वर्यः १, १९, २; अथर्व. १०, ७७, २; नि. प्रा.
 १, ४, ४, ८
 साक्षर्यः कपोल इति तो १०, १६५, २; अथर्व. ६, २७०
 साक्षर्यमर्थः इति ५, ५, ९; तै. सं. ३, १, ११, ४
 साक्षर्यः नः सत्यः सामूह्य १०, ८
 साक्षर्यो वृष्टयो वृष्टाभिः ८, ६०, १६
 साक्षर्य अज्ञानं इति १, १०९, १२; साम. १३३४
 साक्षर्य अज्ञानं इति ९, ९६, १७; साम. १३७५
 साक्षर्य न रथा ज्ञेयं वर्यमर्थः १०, ४, ३
 साक्षर्य ज्ञेयः ५४, ७४, १
 साक्षर्यः साक्षर्यमर्थः १०, १६, १४; अथर्व. १८, ३, ८०;
 तै. भा. ६, ४, १
 साक्षर्यः साक्षर्यमर्थः ८, १०२, १६
 साक्षर्यः साक्षर्यो जगत् ७, ६६, १५
 साक्षर्यः इति १, ५०, १२; अथर्व. १, २२, ४; नि. प्रा.
 ३, ७, ६, ११
 साक्षर्यः वर्यः १, १०२, ५; साम. १२४२
 साक्षर्यः साक्षर्यो इति १, ६९, १
 साक्षर्यः वर्यः १, ५८, १; साम. ७५; तै. सं.
 ४, १, ११, २; तै. भा. १, २, ४; १०, १; ४, ५, ६;
 नि. १२, १७
 साक्षर्यः साक्षर्यमर्थः २, ४१, ३
 साक्षर्यः साक्षर्यमर्थः १, ५
 साक्षर्यः साक्षर्यमर्थः २, ४४, ७; साम. १६७
 साक्षर्यः साक्षर्यमर्थः २, ४, ४; तै. सं. १, ३, ६४, ५
 साक्षर्यः साक्षर्यमर्थः १, १४, ३

भिवे कं वो अभि तन्वु १, ८८, ३
 भिवे जातः भिव आ १, ९४, ४
 भिवे ते पावा दुव आ ३, २९, ३
 भिवे ते वृक्षिस्त्वयसी १०, १०५, १०
 भिवे वृषावृक्षतेव देवाः १, १८४, ३
 भिवे मर्वासो जज्ञी १०, ७७, २
 भिवे सुवर्णीतपरस्व वासः ५, ४४, २
 भीजन्नुप स्वादिर् १, ६८, १
 भीजामुदातो १०, ४५, ५; वा. य. ११, २२; तै. सं. ४, २, ३, ३
 भुतं वो वृषहन्तमे ८, ९३, १३; साम. १०८
 भुतं गावर्षं तक्षवान्वाह १, ११०, ६
 भुतं मे भिक्षावहणा १, १२०, ६
 भुषि भुक्कणं वक्षिभिः १, ४४, १३; साम. ५०; वा. य. ३३, १५; तै. भा. २, ७, १०, ५
 भुषी न हन्तृ ह्वयामसि १, २६, १
 भुषी नो जग्ने सवने १०, ११, ९, १२, ९; अथर्व. १८, १, २५
 भुषी हवं विविषामन्वाहः ७, २१, ४; साम. १७९८
 भुषी हवं विरह्वा ८, ९५, ४; साम. ३४६; ८८३
 भुषी हवमिन्त्र मा विषयः २, ११, १
 भुषी हवमिन्त्र शूर १०, १४८, ५
 भुषी वां वज्र उवतः सज्जो ६, ६८, १
 भुषीवागो हि दासुवे १, ४५, २
 भुष्यन्ते नवस्व मे ८, २३, १४; साम. १०६
 भुवा अग्निजिह्वाभ्युः २, १०, २
 भृष्टं वविष्ट भारताह २, ७, १; तै. सं. १, ३, १४, ३
 भृष्टं वविष्टमसिधि १, ४४, ४
 भृष्टं वाः वेतो अभि धावि द्रुमंतं ४, ३६, ७
 भृष्टं नो ज्ञत् सवितः १०, ३५, ७
 भृष्टो जातस्व वहा भिषाभि २, ३३, ३
 भ्रोकामेक उदकं गामवाज १, १३१, १०
 बभिल्यसु हसो न १, ६५, ९
 बभिल्यो मा दक्षिणत ७, ३३, १
 बवेतं रूपं कृणुने वन ९, ७४, ७
 बृद्धिर्नाम चतुरः १०, ११४, ६
 बृहज्जगो वृको जघार ३, ५६, २
 बृहज्जो आतिविषय ८, ६८, १७
 बृहि सवसावस्व ८, ४६, २३
 स आगतदिग्धो वो वक्ष्मा ५, ३६, १
 स आ नो योभि मवृत् मेहो ७, ९७, ४
 स आ वक्षि मति न आ च १०, ३, ७; नि. ४, १८

स आह्वतो वि रोचते १०, ११८, ३
 स इज्जनेन स विशा १, २६, ३; तै. सं. २, ३, १४, ३
 तै. भा. २, ८, ५, ३
 स ह्यभेति सुधिर् ४, ५०, ८; तै. भा. २, ४, ३, ४
 स ह्यस्तुं स वि जानास्तुं ६, ९, ३
 स ह्यस्तमोऽवयुनं तन्मन्त्र ६, २१, ३; नि. ५, १५
 स ह्यस्तुयानुः स्वर्वा ६, ६८, ५
 स ह्यस्तवा सुवनेऽश्वाम ४, ५६, ३; तै. भा. २, ८, ४, ७
 स ह्यग्निः कण्वनमः १०, ११५, ५
 स ह्यस्तव प्रति पाद ६, ३, ५
 स ह्यज्ञावा द्रुमवा १०, ६१, २
 स ह्यज्ञां मुवीरवं १०, ९९, ३
 स ह्यज्ञो यो गृहवे १०, ११७, ३
 स ह्यज्ञावा प्रतिजम्बानि ४, ५०, ७
 स ह्यज्ञे नमस्त्वभिर्धनस्यते १, ५५, ४
 स ह्यज्ञान उपमो राग्या २, २, ८
 स ह्यज्ञान वसुधकिः १, ७९, ५; साम. १५६२; वा. य. १५, ३६; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 स ह्यनु रायः सुवृत्तस्य १०, १४७, ४
 स ह्यमहानि ममिधानि १, ५५, ५
 स इपुहन्तेः सविषकृतिभिः १०, १०३, ३; साम. १८५१
 अथर्व १९, १३, ४; वा. य. १७, ३२; तै. सं. ४, ६, ४, १
 स ई रथो न भुरिषा ९, ८८, २; साम. १४७६
 स ई रथो न प्रति धन उखाः ६, ३, ६
 स ई वृषा जनवत्तासु गमं २, ३५, १६
 स ई वृषा न केनमस्य १०, ६१, ८
 स ई सत्येभिः सक्तिभिः १०, ६७, ७; अथर्व. २०, ९१७;
 तै. भा. २, ८, ५, १; नि. ५, ४
 स ई रथो वनने अपनीतः ६, २०, ९
 स ई पाहि य जज्ञोवी ६, १७, २; तै. भा. २, ५, ८, १
 स ई मही धुनि २, ६५, ५
 स ई सृगो ज्ययो १, १४५, ५
 सं वं स्तुभोऽवनयो न १, १९०, ७
 सं यजनात् कृणुमि १, १३२, ५
 सं वज्रजो सुधनी विषयार्थ ५, ३४, ८
 सं वत हन्तृ मन्त्रवः ४, ३१, ६
 सं वविषो वनामह ५, ७, ३; तै. सं. २, १, ११, ३
 सं वक्ष्मन्त मन्त्रुभिर्नात ७, ५६, २२
 सं वक्ष्मं ववसाहो १०, २७, ९
 सं वक्ष्मदाय क्षुमिण १, ३०, ३
 सं वक्ष्मही भियती ७, ९३, ५
 सं वक्षिणवः वरुधानासो १, ११९, ३

सं वक्षिषिषा वसुभि १०, ६, ६
 सं वा दासुभि वेमसु ८, २५, ६
 सं वसु हव मासुभि २, १०५, २, साम. १०९९
 संवत्सरं सासवानाः ७, १०३, १; अथर्व. ४, १५, १३;
 नि. ९, ६
 संवत्सरीयं पय उक्षिवावाः १०, ८७, १७; अथर्व. ८, ३, १७
 सं वां सातामाससा सवसा ६, ६३, १०
 सं वां कर्मणा समिषा ६, ६९, १; तै. सं. ३, २, ११, १
 संवृक्षण्यमुष्यं ९, ४८, २, साम. ८३७
 सं वो मदासां अमले १, २०, ५
 संसमिषुवसे वृषव १०, १९१, १; अथर्व. ६, ६३, ४;
 वा. व. १५, ३०; तै. सं. २, ६, ११, ४; ४, ४, ४, ४
 सं मीद्वल महो अति १, ३६, १; वा. व. ११, ३७; तै. सं.
 ४, १, ३, ३; तै. आ. ४, ५, २
 संसुं चनसुमं १०, ८४, ७; अथर्व. ४, ३१, ७
 संहोत्रं अम पुरातारीः १०, ८६, १०; अथर्व. २०, १२६, १०
 सकृद् बीरजाय ६, ४८, २२
 स केतुरधराणां ३, १०, ४
 सकमुभि वितवना १०, ७१, २; नि. ४, १०
 स ज्ञायः परि वल्लजे ८, ४१, ३
 सज्ञाय आ नि वीवत पुनानाय ९, १०४, १; साम. ५६८,
 ११५७
 सज्ञाय आ नि वीवत सविता १, २२, ८
 सज्ञाय आ सिधामहि ८, २४, १, साम. ३९०; अथर्व.
 १८, १, ३७
 सज्ञायः कृत्तुमिच्छत ७, ७०, १३
 सज्ञायः सं वः सम्यज् ५, ७, १, वा. व. १५, २९; तै. सं.
 २, ६, ११, ४; ४, ४, ४, ३
 सज्ञायसा हृन् विषह स्वाय ७, २१, ९
 सज्ञायस्ते विष्णु ५, १२, ५
 सज्ञायसवा वसुमदे ३, ९, १; साम. ६२
 सज्ञायो ब्रह्मवाहसे ६, ४५, ४
 सज्ञा सकने अथवधूमसिः ५, २९, ७
 सज्ञा ह वर सक्षिभिर्वाहसे ३, ३९, ५
 सक्षिषामविषा वोधि ४, १७, १८
 सक्षे विष्णो वितरं ८, १००, १३
 सक्षे सज्ञायमया ४, १, ३
 सक्षे स हृन् बाधिनो १, ११, २; साम. ८१८
 स गुणावो अक्षिर्ब्रह्म १०, ६१, २६
 स गुणो अक्षिस्तकमिह ७, ४, २
 स गोमवा मसिसे ६, ३५, ४

स गोरवस्य वि मयं ८, ३१, ५
 स मासेभिः सविता रथे १, १००, १०
 स वा तं वृषमं रथमधि १, ८१, ४; साम. ४२४
 स वा नः सुतुः कवसा १, २७, १; साम. १६३५
 स वा नो देवः सविता सहा ७, ४५, ३; तै. आ. २, ८, ६, १
 स वा नो गोम आ सुवत् १, ५, ३; साम. ७४२; अथर्व.
 २०, ६९, १
 स वा वस्ते इवाकति ३, १०, ३
 स वा राजा सत्यविः १, ५४, ७
 स वा बीरो न सिध्यति १, १८, ४
 स वेदुतासि हृवहन् ४, ३०, २२
 संकन्देनामिमिषेण १०, १०३, २; साम. १८५०;
 अथर्व. १९, १३, ३; वा. व. १७, ६४; तै. सं.
 ४, ६, ४, १
 सं गच्छन् सं वदन् १०, १९१, २; अथर्व. ६, ६४, १;
 तै. आ. २, ४, ४, ४
 सं गच्छमाने वुषति १, १८५, ५
 सं गच्छन् विष्णुभिः १०, १४, ८; अथर्व. १८, ३, ५८;
 तै. आ. ६, ४, २
 सं गोमिरिहो १०, ६८, २; अथर्व. २०, १६, २
 सं गोमिहन् वाववत् १, ९, ७; अथर्व. २०, ७१, १३
 सं वोषः श्वसे वरीरमिसे १, ३०, १६
 स चक्रमे महतो निवः ५, ८७, ४
 सचन्त ववुषसः सुर्वेण १०, १११, ७
 स चक्रो विम मयो १, १५०, ३
 सचस्वा नावमसे अनीके ६, २४, १०
 सचा वदामु जहतीयु १०, १५, ८
 सचावोरिह्मकृन् १०, १०५, ४
 सचा सोमेयु पुवहुत ८, ६६, ६
 स चिकेत सहीवसाधि ८, ३९, ५
 स चित्रिचिन् चितवममरमे ६, ६, ७
 स चेत्तवमनुषो ४, १, ९
 स काद्वमो अद्वाने १, १०३, ३
 स जातेभिर्वृद्धा ३, ३१, ११
 स जातो गर्भो अति १०, १, २; वा. व. ११, ४३; तै. सं.
 ४, १, ४, २
 स क्षामिषिषःसमाति १, १००, ११
 स जायत प्रथमः पस्माद् ४, १, ११
 स जायमानः वरमे व्योमनि प्रतामि ६, ८, २
 स जायमानः वरमे व्योमस्याधिः १, १४३, २
 स जायमानः वरमे व्योमन् वावुर् ५, ७, ७

स विष्णवते जहरेणु प्रजसि ३, २, ११
 स विष्णवा चतुरशीक ५, ४८, ५
 सवृगदित्वैर्बहुभिः ५, ५१, १०
 सवृर्नैवेभिर्वा नपातं ७, ३४, १५
 सवृर्निष्ठावकणाभ्यां ५, ५१, ९
 सवृर्निष्ठैरेभिर्नैभिः ५, ५१, ८
 सजोवस आधिलैर्माद्व ४, ३४, ८
 सजोवस्तवा दिवो मरो ६, २, ३
 सजोषा इन्द्र वकनेन सोमं ४, ३४, ७
 सजोषा इन्द्र सगनो ३, ४७, १; वा. व. ७, ३७, तै. सं. १, ४, ४२, १; तै. आ. १०, १.१६
 सजोषा धीराः पवैरनु १, ६५, २
 सं च त्वे जग्युर्गिर इन्द्र ६, ३४, १
 सं बोद्व चित्रमवाक् १, ९, ५; अथर्व. २०, ७१, ११
 सं जनुंरानस्तभिः सुते ५, ४४, ५
 सं जागुवन्निर्जरमान १०, ९१, १
 संजानाना उप सीद्व १, ७२, ५
 सतः सतः प्रतिमानं ३, ३१, ८
 स सत्कृषीधितस्त्वमग्ने ६, ५, ६
 स सुर्षणिर्महो अरेणु १. ५६, ३; नि. ६, १४
 स तु बन्धायवचेवानानि १०, १, ६
 स तु भुवि भुत्वा यो ६, ३६, ५
 स तु क्षयीन्द्र नूननक्ष ६, ११, ८
 स तु नो जसिर्नवतु ४, १, १०
 स तु पवस्व परि वार्षिचं राजा सोमे ९, ७२, ८
 स तु पवस्व परि वार्षिचं राजो दिव्या च ९, १०७, २४
 स ते जानाति सुमसि चविड ४, ४, ६; तै. सं. १.२.१४, २
 स तेजीवसा मनसा त्योतः ३, १९, ३; तै. सं. १.३.१४, ६
 सतो ब्रूवं कवचः सं १०, ५३, १०
 सतो होता न क्षरिष्यः ३, ४१, २; अथर्व. २०, २३, २
 सतो होता मनुष्यदा १, १०५, १४
 सत्वं तपुर्वचो वदौ ८, ४५, २७
 सत्वं तदिन्द्रा वकणा ८, ५९, ३
 सत्वं त्वेषा अमचन्तो १, ३८, ७
 सजमित्तक त्वावो ६, ३०, ४; तै. आ. २, ६, ९, १
 सारवमिरा महेनवि ८, ७४, १५
 सारवमिरा हृषेदसि ८, ३३, १०; साम. २६३
 सारवमिद्वा उ आविना ५, ७३, ९
 सारवमिद्वा उ तं वयं ८, ६२, १२
 सत्यश्रुत्तल कुहमः ९, ११३, ५

सत्यश्रुत्तल एवा हि चक्रः ४, ३३, ६
 सत्यामाशिषं कृणुता १०, ६७, ११; अथर्व. २०, ९१, ११
 सत्या सत्यमिर्महरी ७, ७५, ७
 सत्येनोत्तमिता भूमिः १०, ८५, १; अथर्व. १४, १, १
 सत्या ते अनु कृष्टयो ४, ३०, २
 सत्या त्वं पुष्टकुतं ८, १५, ११
 सत्या मदासस्तव ६, ३६, १
 सत्या वरी भावेरत्न ४, २१, ७
 सत्यासाहं वरेण्यं सहोदो ३, ३४, ८; अथर्व. २०, ११, ८
 सत्यासाहो जनमसो २, २१, ३
 सत्या सोमा अमचन् ४, १७, ६
 सत्याहणं दाष्टिं ४, १७, ८; साम. ३३५
 स त्रितस्याधि सानधि ९, ३७, ४; साम. १३६५
 स त्वे इ जानाविधिता नमो ७, ३३, १३
 स त्वं विमाय दाष्टुषे ८, ४३, १५
 स त्वं वृक्षस्यावृको ६, १५, ३
 स त्वं न इन्द्र धियसानो अर्धः ५, ३३, २
 स त्वं न इन्द्र वाजेभिः ८, १६, १२; अथर्व. २०, ४६, ३
 स त्वं न इन्द्र सुर्वं सो अन्तु १. १०४, ६
 स त्वं न इन्द्राकवाभिः ६, ३३, ४
 स त्वं न कजो पते ८, २३, १२
 स त्वं नमिन्न वज्रहस्तं चण्डु ९, ४६, १; साम. ८१०; अथर्व. २०, ९८, २; वा. व. २७, ३८
 स त्वं नो अग्नेऽवमो ४, १, ५; वा. व. २१, ४; तै. सं. १, ५, १२, ३
 स त्वं नो अर्धेजिदाया ६, १२, ६
 स त्वं नो देव मनसा ८, ३६, २५
 स त्वं नो रायः शिशीहि ३, १६, ३
 स त्वमग्ने प्रतीकेन १०, ११८, ८; तै. सं. २, ५, १३, ५
 स त्वमग्ने विमावसुः ८, ४३, ३२
 स त्वमग्ने सोमरावत् १, ९४, १६
 स त्वमस्यदप दिवो ८, ११, ३
 सत्या मरिचो गविषो दुव ४, ४०, २
 स त्वामद्व हृषा मदा १, ८०, २
 स त्वोत्तमीरतिभिः १०, ११, १
 सत्सत्यवित्तमुतं १, १८, ६; साम. १७१, वा. व. ३२, १३; तै. आ. १०, १, ४
 सत्सत्य मदे सद्भव ६, २७, २
 सदा कवी सुप्रतिमाचके १, ११७, २३
 सदायुनो वज्रतो विधिषो ५, ४४, १२
 सदासि रण्यो यवमेव १०, ११, ५; अथर्व. १८, १, २२

सद्वा बुधः पितृमौ ३, ५४, ११
 सतिदि ते तुविजातस्य ६, १८, ४
 स मृतो बिषेद्विषि बडि ४, १, ८
 स दहते बिदिमि तृणति ८, १०३, ५
 ससतीराय सवती १, १२३, ८
 स देवः कनिषेधितो ९, ३७, ६, साम. ११९७
 सद्यो हा चकाले उप ८, २९, ९
 सद्येव प्राप्नो विमिमाय ३, १५, ३; ते. सं. २, ३, १४, ५
 सद्यमिवाः कवसा पञ्च १०, १७८, ३; नि. १०, २९
 सद्यमिवायस्य चर्कृतिः ६, ४८, २१
 सद्यमिन्नु ते सद्यचक्षमि ७, १९, ७; अथर्व. २०, ३७, ९
 सद्यो अथरे रथिरे जगत्त ७, ७, ४
 सद्यो जात क्षोषपीभिः ३, ५, ८
 सद्यो जातस्य वृक्षानं ४, ७, १०
 सद्यो जातो व्यभिमीत १०, ११०, ११; अथर्व. ५, १२०, ११;
 वा. व. २९, ३६; ते. भा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, २१
 सद्योऽनुबले बाजा ८, ८१, ९
 सद्यो हा जातो बृषभः ३, ४८, १
 स हृङ्गणे अनुब १०, ९९, ७
 स द्विहन्तुयैतयो १०, ६१, १७
 स भावयगृथिर्बो पयस १, १०३, २
 सप्रतीचीः मिन्नुमुसतीरिवा १०, १११, १०
 सप्रतीचा यस्मिन् परि २, १३, २
 स न हृङ्गः शिवः सत्त्वा ८, ९३, ३; साम. १४५२;
 अथर्व. २०, ७, ३
 स न हृङ्गः श्ववताया ह्येषा ७, २०, १०; २१, १०
 स न हृङ्गः यजन्ने ९, ६१, १२; साम. ५९४, ६७३;
 वा. व. २६, १७
 स न ह्ङ्कालया सह ८, १०२, २
 स न ऊर्जे व्यस्ययं ९, ४९, ४; साम. १४३८
 स नः क्षुद्रमत्तं सयन्ने १०, ३८, १
 स नः पमिः पारियाति ८, १६, ११; अथर्व. २०, ४६, २
 स नः पयस्य बाजसुः ९, ४४, ४
 स नः पयस्य शो गये ९, ११, ३; साम. ६५३
 स नः पावक दीधिति १, १२, १०; वा. व. १७, ९;
 ते. सं. १, ३, ४४, ८, ५, ५, ३; ४, ६, १, ३
 स नः पावक दीधिति ३, १०, ८
 स नः पितेव सूनवे १, १, ९; वा. व. ३, २४; ते. सं.
 १, ५, १, २; नि. ३, २१
 स नः पुनाम आ भर रथि वीरवतीन् ९, ६१, ६; साम.
 ७९

स नः पुनाम आ भर रात्रिं क्षोत्रे १, ४०, ५
स नः वृष्य अवाच्यं ६, १६, ११; साम. ६६२; तै. भा.
३, ५, २, १
स नः शकजिदाशकम् ८, ३९, ११
स नः शर्मोणि वीतये ३, १३, ४
स नः सिधुमिच नाववाति १, १७, ८; अथर्व. ४, ३१, ८;
तै. आ. ६, ११, २
स नः सोमेषु सोमनाः ८, १७, ६
समसाश्व्यं पण्य ५, ६१, ५
समह्वानं विप्रवीरं १०, ४७, ४
स नक्षिणाभिरिचो ४, ३९, ५
स न सवान आ भर गावये १, १२, ११
स न सवान आ भर रिच ८, २४, ३
सना च सोम जेषि च २, ४, १; साम. १०४७
सना उवोतिः सना स्वः १, ४, १; साम. १०४८
सना ता का विजुवना १, २४, ५
सना ता त इन्द्र मन्वा १, १७४, ८
सना ता त इन्द्र ओजवाति ७, ११, ६; अथर्व. २०, ३७, ६
सनाससनीका अचनीरवा १, ६२, १०
सना द्युद्युत क्रुन् २, ४, ३; साम. १०४९
सनाद्यो वृणसि वासुधानाम् १०, ८७, १२; साम. ८०;
अथर्व. ५, २९, ११; ८, १, १८
सनादेव तव रावो १, ६२, १; साम. १०४६
सनादिवं परि भूमा १, ६२, ८
सना दुराणस्येभि १, ५४, ९
सनामाना विद् वजसो १०, ७३, ६
सनायेत गोतम इन्द्र १, ६२, १
सनायुवो नमसा नमो १, ६२, ११
समिताः सुसमितयम ८, ४६, २०
समिता विमो अर्वातिः ८, २, ३६
समितासि प्रवतो दाक्ष्ये ७, ३७, ५
समिर्मिचस्य पयसः ८, १२, १२
स नीध्वाभिर्भरितारः ६, ३२, ४
सनेन तस्युसमिवा १०, ३३, ९
सनेन सेऽवसा नम्य इन्द्र १, २०, १०
सनेन वे त क्षितिः १, ११, १९
सनेभि कृपाकादा १, १०४, ६
सनेभि चमनमरं १, १६४, १४; अथर्व. १, १, १४
सनेभि स्वमकाशं अयेवं १, १०५, ६; साम. १६१३
सनेभि सक्वं स्वचक्रमानः १, ६२, ९
सनेभ्यकावुवोति विष्णु ७, ५६, १

स मो अथ वस्तुतये ९, ४४, ६
 स मो अर्थ पवित्र आ ९, ६४, १२
 स मो अर्थोभि हृत् ९, ४५, २
 स मो उवांतीति पूर्व ९, ३६, ३
 स मो दुरासासाह १, १७, ३; साम. १६३६
 स मो देव देवताते ९, ९६, ३
 स मो हेवेभिः पवमान ९, ९३, ४
 स मो भीती वरिह्या ५, ४५, ३
 स मो मध्येमिहृषकर्म १, १३०, १०
 स मो भिबुभिः पुष्कृत ६, २०, ११; अथर्व. ३०, ३६, १६
 स मो भिबुभिः पुन ६, ४५, ३६
 स मो नृणां नृतमो १, ७७, ४
 स मो नेदिष्ठं वृक्षान १, १२७, ११
 स मो बोधि पुराणां सुगोप १, २१, १०
 स मो बोधि पुरोकासं ६, २३, ७
 स मो बोधि सुधी हवं ५, १४, ३; वा. व. ३, २६
 स मो बोधि सहस्र १, १, ११
 स मो भगाव वाचये वृत्त २, ६१, ९; साम. १०८३
 स मो भगाव वाचये विमयीः ९, ४४, ५
 स मो मदानां पत ९, ४४, ५
 स मो मन्त्राभिरप्यते ६, १६, २; साम. १४७५
 स मो मर्हं अभिमानो १, १७, ११; साम. १६६४
 स मो मित्रमहस्यं ८, ४४, १४; साम. १७१३
 स मो युवेन्द्रो जोहूयः २, २०, ३
 स मो राधाया मरे ७, १५, ११
 स मो रेवत्यमिधानः २, १, ६
 स मो वरव उप मासि ८, ७१, ९
 स मो बाजाव जवस हवं च ६, १७, १४
 स मो बाजेव्यविता पुस्त ८, ४६, १३
 स मो विभावा चक्षणिमव ६, ५, २
 स मो विभा विभो वस्तुते ९, ५७, ४; साम. १७६४
 स मो विभावा भर सुवितानि ८, ७३, २७
 स मो विभावा सुकृतः १, २५, ११
 स मो विभेभिर्देविः ८, ७१, ३
 स मो वृषकर्म कवं १, ७, ६; साम. १६२१; अथर्व.
 १०, ७०, १२; मि. ६, १६
 स मो वृषमसमिध्या ८, ९२, १५
 स मो वृष्टि दिवस्पति १, ६, ५
 स मो वेदो अमास्य ७, १५, ३; साम. १३८१
 स मो हरीणां पत ९, १०५, ५; साम. १६१२
 सत्व हर्ष आसिच ८, ५४, ७

सं ते पर्वायि सस्र १, ९६, १८; वा. व. १२, १६३; तै. स.
 ४, २, ७, ४
 सं श्री पवित्रा जिनतानि ९, ९७, ५५
 सं वृक्षेण मनसा ज्ञाते ९, ६८, ७
 सं देवे जीमने वृषा ९, ४५, ३; साम. ९००
 सं न जिज्ञाहि सुरिजो ८, ४, १६
 सं तु वोचावहे पुनः १, २५, १७
 सं मो राधा वृद्धता विभवेस १, ४८, १६
 स पवत उभयोर्मृगमयोः ६, २५, ६
 स पप्रयानो अभि पञ्च ७, ६७, २; तै. भा. ३, ८, ७, ७
 स पयंवे भरमाणा अभिमु ७, २, ४
 स पयंवेः स प्रियां विह्व ६, १, ६; तै. भा. ३, ६, १०, ३
 स पयंवे न धर्माण्यवस्तुनः १, ५२, २
 स पवस्व धनंजय ९, ४६, ५
 स पवस्व मदाय कं ९, ४५, १
 स पवस्व मदिह्यम ९, ५०, ५; साम. १००९
 स पवस्व य अधिवेन्द्र ९, ३१, २०; साम. ४७४
 स पवस्व विचर्षण ९, ४१, ५; साम. ८९६
 स पवस्व सहमानः ९, ११०, १०
 स पवित्रं विचक्षणो ९, ३७, २; साम. १०९३
 स विष्वायावापुआनि १०, ८, ८
 स पुनान उप हरे न ९, ९७, ३८; साम. १३५८
 स पुनानो मदिह्यमः ९, ९९, ६
 स पूर्ववा निविदा १, ९६, २
 स पूर्ववः पवते ९, ७७, २
 स पूर्वो महानां ८, ६३, १; साम. ३५५
 स पूर्वो वस्तुविज्ञायमानो ९, ९६, १०
 सप्त क्षन्ति क्षिपवे १०, १३, ५; अथर्व. ७, ५७, २
 सप्त वा हरितो रथे १, ५०, ८; अथर्व. १३, २, २३१
 २०, ४७, २०; तै. सं. २, ४, १४, ४
 सप्त त्रिंशो नानासूयाः २, ११४, ३; तै. भा. १, ७, ४
 सप्त धामानि परिचय १०, १२२, ३
 सप्तभिः पुत्रैरदितिः १०, ७२, २; तै. भा. १, १३, ३
 सप्त मयोदाः कथयः १०, ५६, ६; अथर्व. ५, १, ६; मि. ६, ९७
 सप्त मे सप्त ताकिनः ५, ५२, १७
 सप्त पुत्राणि रथमेकचक्रं १, १६४, २; अथर्व. ९, ९, २;
 १३, ३, १८; तै. भा. ३, ११, ८; मि. ४, २७
 सप्त वीरासो अथरात् १०, २७, १५
 सप्त स्वसागो अभि मातरः ९, ८६, ३६
 सप्त स्वपूरक्षीर्वांसामः १०, ५, ५; मि. ५, १
 सप्त होवारकमिदीकते ८, ६०, १६

सह होत्राणि मनसा ३, ४, ५
 सहानां सह कष्टः ८, २८, ५
 सहायो देवाः सुराणां १०, १०४, ८
 सहायर्थाभां भुवनस्थ रतः १, १६४, ३६ अथर्व. ९, १० १७;
 नि. १४, २१
 सहायवामनपरिधयः १०, ९०, १५; अथर्व. १९, ६, १५;
 वा. य. ३१, १५; तै. आ. २, १०, ३
 सति सृजति वेधतो ९, २९, २; साम. १७६६
 सती चिदा मवृक्षुता ८, ३३, १८
 स प्रकृत उभयस्य प्रविहान् ७, ३३, १०
 स प्रलया कविबुध ८, ६३, ४
 स प्रलया सहसा जायमानः १, ९७, १
 स प्रलवक्षणीयसा ६, १६, २१; तै. सं. २, २, १०, २;
 तै. आ. २, ४, ८, १
 स प्रलवक्षयते ९, ९१, ५
 स प्रथमे स्थोमनि ८, १३, २; साम. ७४७
 स प्रथोऽहृत्परिगत्या २, १५, ४
 स प्राचीनात्यर्थात् २, १७, ५
 सबायो बं जना इमे ८, ७४, ६
 स बोधि क्षुरिर्मयचा २, ६, ४; वा. य. १२, ४३; तै. सं.
 ४, २, ३, ४
 स भद्रना उद्विचलि ९, ८६, ४१; नि. ५, २
 समामेति कितवः १०, ३६, ६
 स भिक्षमाणो अमृतस्य ९, ७०, २; साम. १४२४
 स भूतु चो प्रथमाव २, १७, २
 स भ्रातरं वरुणमग्न १, २
 समजैवमिमा अहं १०, १५९, ६
 समजमना जनिम मातृप्राणां ६, १८, ७
 समस्तवा पर्वणा वसुनि १०, ६९, ६
 समजन्तु विधे देवाः १०, ८५, ४७
 समग्र गावोऽभितो ५, ३०, १०
 स मत्सरः वृष्ण बन्धन् ९, ९६, ८
 समस्तु त्वा ह्युर सतासुराणां १, १७३, ७
 समस्तप्रिमवसे ८, ११९, ९; साम. ११९८; तै. आ. २, ४, ४, ४
 समध्वरायोवलो ७, ४१, ६; अथर्व. ३, १६, ९; वा. य.
 ३४, ३९; तै. आ. २, ८, ९, ९
 समना सुनिक्षप यासि १०, ७३, ४
 समनेव वपुष्यतः ८, ६२, ९
 स मन्वन्ता ह्यनु जोषन् ६, २३, ८
 स मन्वन्ता ह्यवसो ३, ४१, ६; ६, ४५, २७; अथर्व.
 २०, २३, ६

स मन्त्रवा च जिह्वा ७, १६, ९
 समन्वा बन्धुप यमि २, ३५, ३; साम. ६०७; तै. सं.
 २, ५, १२, १
 स मन्त्रुमीः समहनस्वक १, १००, ६
 स मन्त्रु मय्योनां ८, ७८, ६
 स मतो अग्ने स्वनीकरवान् ७, १, २३
 स मर्त्यज्ञान आधुभिः प्रयत्नान् ९, ६६, २३
 स मर्त्यज्ञान आधुभिरिमां ९, ५७, ३; साम. १७६३
 स मर्त्यज्ञान इन्द्रियाय २, ७०, ५
 समन्विनोरवसा ५, ४२, १८; ४३, १७; ७६, ५; ७७, ५
 समस्त्रिज्जायमान आसत १०, ९५, ७; नि. १०, ४७
 समस्य मन्त्रव विभो ८, ६, ४; साम. १३७; १६५, १;
 अथर्व. २०, १०७, १
 समस्य हरि हरयो ९, ९६, २
 स मङ्गा विद्या दुरितानि ७, १०, २ साम. १३०५
 स मातरा न दृष्टान ९, ७०, ६
 स मातरा विचरन् वातवन् ९, ६८, ४
 स मातरा सूर्येणा ६, ३२, २
 स मातरिणा पुत्रवार १, ९६, ४
 समान ऊर्वे अग्नि संगताः ७, ७६, ५
 समानं बलमग्नि १, १४६, १
 समानं वां सजावं ८, ७३, १२
 समानं नीळं हृषणो १०, ५, २
 समानमम्येषां ८, २०, ११
 समानमम्या अनपावृत् १०, ८९, ३
 समानमु र्धं पुष्टवत् १०, ४१, १
 समानमेतदुष्टकं १, १६४, ५१; तै. आ. १, ९, ५; नि.
 ६, २२; ७, २३
 समानं पूर्वैरग्नि वाचक्षाना १०, १२३, ३
 समानयोजनो हि वां १, ३०, १८
 समानी व आकृतिः १०, १९१, ८; अथर्व. ६, ६४, १;
 तै. आ. २, ४, ४, ५
 स मातृपीडु कृत्वा ९, ९, २
 स मातृषे हृदने शान्तमो १, १२८, ७
 समाने अहन्मिरवक्षगोहना १, ३४, ३
 समानो अथवा स्वकीरमन्त १, ११३, ३; साम. १७५१
 समानो मन्त्रः समितिः १०, १९१, ३; अथर्व. ६, ६४, २;
 तै. आ. २, ४, ४, ५
 समानो राजा विभूतः ३, ५५, ४
 समान्वा विभुते वृ० ३, ५४, ७; नि. ४, २५
 स मातृषे तिरो अथवा ९, १०७, ११; साम. १६९०

समाधर्वादि विहितो २, ३८, ६
स माहिन इन्द्रो अणो २, १९, ३
समित्तमममभवत् ८, १८, १४
समित्तान्तराणिबद्ध ८, ७७, ३
समित्तस्मिन्नुभयो ३, ४, १
समित्तमसि समिधा गिरा ६, १५, ७; माम्. १५६७
समित्तस्मिन्सिधवेत् १०, १५०, १
समित्तस्य प्रमहसो ५, २८, ४
समित्तस्य अयमसो ३, ८, २; ते. ब्रा. ३, ६, १, १
समित्तान्तराणिबद्धो ५, ३७, १
समित्ते अणो सुत इन्द्र ६, ४०, ३
समित्तस्य सिधवान्ना १, १०८, ४
समित्तो अग्र वाह १, १४२, १
समित्तो अग्र आहुत देवात् ५, २८, ५। ते. सं. २, ५, ८, ६
ते. ब्रा. ३, ५, २, ३
समित्तो अग्निर्हि वि ५, २८, १
समित्तो अग्निर्हि विः पृथिव्यां २, ३, १
समित्तो अग्रमण्यो दुद्राणे १०, ११०, १; अयव. ५, ११, १; १
बा. ब. २९, २५; ते. ब्रा. ३, ६, ३, १; नि. ८५
समित्तो अग्र राजसि १, १८८, १
समित्तो विवातस्य विः ९, ५, १
समिधा वि ८, ४४, ९; बा. ब. ३, १; ११, ३०;
ते. सं. ४, २, ३, १; ते. ब्रा. १, १, १, १
समिधा जातवेदस्ते ७, १४, १
समिधान् व सत्य ८, ४४, ९
समिधान् सद्यस्मिन् ५, २६, ६
समिधा वस आहुतिं निमित्तं २, ५
समिधा वो निमित्ती दामात् ८, १९, १४
समिधमनाः यमनाजु ३, १७, १; ते. ब्रा. १, १, १, १०
समिधमनो अयवोऽग्निः ३, १७, ४; ते. ब्रा. ३, ५, ३, ३
समिधमनो अयवस्य ५, २८, १
समिन्द्र तर्हि १, २९, ५; अयव. २०, ७७, ५
समिन्द्र यो मवसा वेधियो ५, ४२, ४; अयव. ७, ९७, २;
बा. ब. ८, १५; ते. सं. १, ३, ४, ४, १; ते. ब्रा. १, ८, ८, ६
समिन्द्र राधा समिधा १, ५३, ५; अयव. २०, २१, ५
समिन्द्रेणोत् पादुना ९, ११, ८; साम्. १६७८
समिन्द्रेण नामनद्वाहि १०, ५९, १०
समिन्द्रो गा अयवत् ४, १७, ११
समिन्द्रो राधो ह्युर्वी ८, ५२, १०; साम्. १७३९
समी देवतो अयवत् ८, ९७, ११; साम्. १९११; अयव.
२०, ५६, १

समीचीना अनुपत ९, ३९, ६; साम. ९०३
 समीचीनास आसते ९, १०, ७; साम. ११२५
 समीचीने अभि रमना बह्वी ९, १००, ७
 समी एगेरजति ९, ३४, ७
 समी रथं न सुजिः ९, ७१, ५
 समी वामं न मानुभिः ९, १०४, २; साम. ११५८
 समी मन्त्रावो अस्वरन् ९, ४५, ५
 समु लो महतीरपः ८, ७, २२
 समु त्वा भीमिरस्वरन् ९, ६६, ८
 समुद्रः सिम्बु रजो १०, ६६, ११
 समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य ७, ४९, १
 समुद्रमासामव तस्थे आभिः ५, ४४, ९
 समुद्रावर्णबादधि १०, १९०, २; तै. आ. १०, १, १४
 समुद्रावृत्तिवृत्तिर्वा १०, १२३, ३
 समुद्रावृत्तिर्मैथुनं ४, ५८, १; वा. व. १७, ८९; तै. आ.
 १०, १०, २
 समुद्रिवा अस्तरसो ९, ७८, ३
 समुद्रे जन्तः सवत ८, १००, ७
 समुद्रेण सिम्बवो ३, ३६, ९
 समुद्रे र्वा नृमणा १०, ४५, ३; वा. व. १२, २०; तै. सं.
 ४, १, २, १
 समुद्रो अप्सु मास्यते ९, २, ५; साम. १०४१
 समु पुष्पा गमेमहि ६, ५४, १
 समु प्र यन्ति पीतवः १०, २५, ४
 समु शिवा अनुपत ९, १०१, ८; साम. ८१९
 समु श्रियो सृजयते ९, ९७, ३; साम. १४०१
 समु वां बह्वं महवज्जमोभिः ७, ६१, ६
 समु वो बह्वं महवज्जमोभिः ७, ४२, ३
 स सृजयते सुकर्मभिः ९, ९९, ७
 स सृजयमानो दक्षभिः ९, ७०, ४
 समेतमदुता ह्मा ९, ३४, ६
 स मे व पुनरुदयद्विजयोः ६, ४९, ५
 समोहे वा व आसत १, ८, ६; अथर्व. २०, ७१, २
 समो चिह्नको १०, ११७, ९
 सं वदयमाना अमद्वज्जिभिः ३, ११, १०
 सं वृषज्ज्वनक्षिर १, ४२, १
 सं वृषमिवदुषा नव ६, ५४, १
 सं मेरते अनु वातरस ९, १६८, २
 सं भावुना वतते सूर्यस्य ५, ३७, १; ति. पा. ७
 सं भृष्टा अन्ता ७, ८३, ३

सं माग्ने बर्चसा १, २३, २४; अथर्व. ७, ८९, २;
१, १, १५; तै. सं. १०, ५, ४७
सं मा सपन्वमिति: (०। नि बाधते) १०, ३३, २
सं मा सपन्वमिति: (०। सुयो) १, १०५, ८; नि. ४, ६
सं मासुमिर्न सिद्ध: २, १३, २; साम. १४१९
संमिच्छो अथर्वो अथ २, ६१, २१; साम. ८१७
संमिक्व वज्रववा १, १६१, १२
संम्वसम्बन्धो मरिचा १, ७३, २
संम्वसम्बन्धो सरियो व ४, ५८, ६; वा. व. १३, ३८;
१७, १४; तै. सं. ४, २, ९, ६
सं वज्रववास्तुमि: १, १३३, ५
सज्जाया ववा वृषभाविष ५, ६३, ३
सज्जाया वा वृषवोमी ५, ६८, २; साम. ११४४
सज्जायावत्त अथर्ववत्त ५, ६३, २
सज्जायो वे सुवृषो वज्रं १०, ६३, ५
सज्जायी वज्रुरे अथ १०, ८५, ४६; अथर्व. १४, १, ४४
सज्जावत्त: स्वरावत्त ७, ८२, २
स वन्ता विष पृषां ३, १३, ३
स वज्रवोऽवनीर्गोष्वावी १०, ९९, ४
स युष्म: सखा काजकृतसम ६, १८, २
स योजते अथवा विषमोऽय ७, १६, २; साम. ७५०; वा. व.
१५, ३३; तै. सं. ४, ४, ४, ४
स यो न मुदे न मिधु ६, १८, ८
स यो वृषा नरो न १, १४९, २
स यो वृषा वृषवेभि: १, १००, १; तै. मा. २, ८, ३, ६
स यो व्यस्तादुमि २, ४, ७
स रंहत वक्रगावत्त १, ९७, ९; साम. १११८
स रत्नं मर्षो वज्रु १, ४१, ६
स रयेन रयीतमो ६, ४५, १५
स रन्ध्रवत्सदिह: २, १९, ६
सरस्वति त्वमर्षो २, ३०, ८
सरस्वति देवमियो नि ६, ६१, ३
सरस्वति वा सरयं १०, १७, ८; अथर्व. १८, १, ४३
सरस्वतीं वा पितरो १०, १७, ९; अथर्व. १८, १, ४२
सरस्वतीं देवमन्तो वृषन्ते १०, १७, ७; अथर्व. १८, १, ४१
सरस्वती सरयु: सिद्ध: १०, ६४, ९
सरस्वती साधवन्ती २, ३, ८
सरस्वत्याभि यो मेभि ६, ६१, १४; तै. मा. २, ४, ३, १
सरस्वतीमिर्वक्त्र: १०, ६६, ५
स रावसि युक्कुर्वन्को ८, १५, ३; अथर्व. १०, ६१, ६२, १०
स रावस्वास्तुप सजा ६, ३६, ४

स क्रेमिरसस्तवार १०, ९९, ५
सकपेरा सु मो गहि ८, ३४, १२
स सेतोवा वृषम: ७, १०१, ६
स सेतो वृष विष्टमि: १, २७, १२; साम. १६६५
स रोषवज्रमुषा रोदसी ३, २, २
स रोषवद्विपृषो ९, ६८, २
स रोषवत् वृषम: १०, २८, २
सर्गो वृष सृजतं सुवृषीक्य ८, ३५, २०
सर्षे परिष्कोसं जहि १, २९, ७; अथर्व. २०, ७४, ७
सर्षे वन्दन्ति वत्ससा १०, ७१, १०
स वज्रभृदस्तुहा १, १००, १२
स वर्यिता वधेन: ९, ९७, ३९; साम. १३५९
स वर्यिता: पुत्र: पित्रो: १, १६०, ३
स वर्यिता: सोम जायुमि: ९, ३६, २
स वर्यितामिर्वक्त्रमि: ६, ३२, ३
स वर्यितास्तु दुष्टरो १, २०, ६; साम. ९७३
स वां वज्रेषु मानवी ९, ९८, ९
स वाजं वातापवृषवायन् १०, ९९, ३
स वाजं विषमर्षमि: १, २७, ९; साम. १४१७
स वाजी रोचना दिव: ९, ३७, ३; साम. १२९४
स वाज्यक्षा: सहकोरो: ९, १०९, १७; साम. ११६१
स वाज्यवो स वर्यिवेवस्य ४, ३६, ६
स वाज्यवो नवो वीषवास्तु ७, ९५, ३
सविता वत्सतास्तविता १०, ३६, १४
सविता वन्ते: वृषिर्वो १०, १४९, १; नि. १०, ३२
सवितारमुषसमविना १, ४४, ८
स विहो अङ्गिरोम्य इष्टो ८, ६३, ३
स विहो अपगोहं २, १५, ७
स विहो आ व पित्रो २, ६, ८
स विमर्षवैनीनां ४, ८, ८
स विवा दासुषे वज्रु ९, ३६, ५
स वीरो वज्रमिच्छत ७, ३२, ६
स वीरो वज्रसाधनो ९, १०१, १५; साम. १३८८
स वृषहसे इष्य: स ४, २४, २
स वृषहा वृषा सुतो ९, ३७, ५; साम. १२९६
स वृषहेन्द्र मयुक्षा: ८, ९६, २१
स वृषहेन्द्र: कृष्णवोमी: २, २०, ७
स वृषहेन्द्रवर्षेणीयत् ८, ९६, २०
स वेतस्तु वसमायं वयोमि ६, २०, ८
स वेद देव आगमं ४, ८, ३
स वेद सुवृषीनां १०, २६, ३

स बाधुमिन्द्रमन्त्रिना १. ७. ७; साम. ११३४
 स बाधुमान इह पाहि ३. ५१. ८
 सधामनु रिक्तं वाचसे ८. ७. ८; साम. १६०६
 स बाधतः सवसानेभिः १०. १९. ९
 स बाधतो ननुषो १. १२२. १०
 स सुधमी कलसोष्वा ६. १८. ७
 स सेवुचमधि बा सुधुम १. ५४. ११; तै. भा. २६. ९. १
 स सुधि यः सा. पुनानु १. १२२. २
 स बितानकम्पवत् ६. ६. २; तै. सं. १. ३. १४. ४
 सं सस्तिरो विह्वः १. १४०. ७
 स सत्यतिः सत्यता इति ६. १३. ३
 स सत्यसत्त्वमहते ६. ३१. ५
 स सद्य परि णीयते ४. १. ३
 ससन्तु स्वा अरातयो १. १९. ४; अथर्व. २०. ७४. ४
 स संनयः स विनयः २. २४. ९
 स सल चीतिभिर्द्वयो १. ९. ४
 स समुद्रो अपीध्वः ८. ४१. ८
 स संगेण शयसा तज्जो ६. ३३. ५
 ससर्परीरमरत् ३. ५३. १६
 ससर्परीरमति ३. ५३. १५
 स सयेन वमति प्रायतः १. १००. ९
 स सद्य बहिषुषा ४. ७. ७
 ससामाहो उत सुर्व ससान ३. ३४. ९; अथर्व. २०. ११. ९
 स सुकृतः पुत्रोहितो १. १०८. ४
 स सुकृतुर्लतविद्वत् ७. ८५. ४
 स सुकृतुर्धो वि दुरः पनीनां ७. ९. २
 स सुकृद् रणिना यः सुगुण ८. १६. १९
 स सुतः पीतये वृषा ९. ३७. १; साम. १२९२
 स सुध्वत् इन्द्रः सुर्व १. १९. ५
 स सुध्वे यो वधुना १. १०८. १३; साम. ५८२; १०९६
 स सुधुषा स कङ्कना गणेन ४. ५०. ५; अथर्व. २०. ८८. ५;
 तै. सं. २. ३. १४. ४
 स सुधुषा स सुधा १. ६२. ४
 स सुधुमिर्लतमिर्धवा १. १००. ५
 स सुधुमोत्तरा सुधिः १. ९. ३; साम. ९३६
 स सुर्वः पुर्वक वार्षि १०. ८९. २
 स सुर्व प्रति पुत्रो न उद्गाः ७. ६२. २
 स सुर्व रश्मिभिः परि व्यत ९. ८६. ३३
 स सुवर्णसमिध त्मना ३. २. ५
 स सोम आभिषुक्तः ६. २९. ४
 ससु माता ससु पिता ७. ५५. ५; अथर्व. ४. ५. ६

स सोम्यः स इन्द्रः ८. १६. ८
 सस्याधाना यद्यपि ८. ३७. ४
 सस्त्रिमिन्द्राणे १०. १३९. ६; तै. भा. ४. ११. ८;
 नि. ५. १
 स सा कृणोति केतुपा ५. ७. ४
 सस्त्रिभिः तन्त्रः ७. ५९. ७
 सस्त्रिभिः सस्त्रित्तन्त्रे ७. ६०. १०
 सहावु पुत्रहृन् क्षियन्ते ३. ३०. ८; वा. व. १८. ६९;
 नि. ६. १
 सह वामेन न उयो १. ४८. १
 स इन्द्रवाक्यमर्थः ३. ११. २; वा. व. २२. १६; तै. सं.
 ४. १. ११. ४
 स इन्द्र इन्द्रो नाम २. २०. ६
 सहस्रोमाः सहस्रान्त्रम् १०. १३०. ७; वा. व. ३४. ४९
 सहस्र वयनीनाम् ४. ३२. १७
 सहस्रं माकर्मन्त्र १. ८८. ९
 सहस्रधीयः सतपातो १. ८५. ४
 सहस्रणीयाः कथयो १०. १५४. ५; अथर्व. १८. २
 सहस्रदा ग्रामिणीः १०. ६२. ११
 सहस्रदा पञ्चदशभिः १०. ११४. ८; तै. भा. १. १६
 सहस्रवारं वृषम् ९. १०८. ८; साम. १३९५
 सहस्रवारः पथते समुद्रो ९. १०१. ६; साम. ८७४;
 अथर्व. २०. १३७. ६
 सहस्रवारोऽव ता अयजन् ९. ७४. ६
 सहस्रवारोऽव ते तं ९. ७३. ४; अथर्व. ५. ६. ३
 सहस्रवारो वितते पवित्र ९. ७३. ७
 सहस्रं त इन्द्रोत्तरो १. १६७. १
 सहस्रवाक्यमभिधाय १०. १०४. ७
 सहस्रवीर्यो पुत्रः १०. ९०. १; साम. ६१७; अथर्व.
 १९. ६. १; वा. व. ३१. १; तै. भा. ३. १२. १
 सहस्रान्नो वृषयो यः ७. ५५. ७; अथर्व. ४. ५. १
 सहस्रानामाभिधायि ५. ३४. ९
 सहस्राक्षेण सतपाराण १०. १६१. ३; अथर्व. ३. ११. ३;
 २०. २६. ८
 सहस्राक्षो विधायिः १. ७९. १२
 सहसा ते जता वयं ४. ३२. १८
 सहस्रोऽव सद्यते वकीवुषा ८. ३६. ६
 सहस्रं वृषतीनां ८. ६५. ११
 सहस्रोतिः सतामयो ९. ६२. १४
 सहस्र मन्त्रो अभिधाति १०. ८४. ३; अथर्व. ४. ३१. ३
 सहावा पुत्रु वरणिः ३. ४९. ३

स हि कृतः स सर्वः १, ७७, ३
 स हि कृतस्य मनसस्य ५, ४४, १०
 स हि क्षपावो मज्जी १, ७०, ५
 स हि क्षयेण क्षयस्य ७, ४६, २
 स हि क्षेमो द्विवेद्यः १०, २०, ६
 स हि त्वं देव सत्यते ९, ९८, ४
 स हि सुता विपुता १०, ९९, २
 स हि सुमिर्जना ५, १६, २
 स हि हरो हृदि १, ५२, ३
 स हि भीमिर्ज्यो अस्त्युम ६, १८, ६
 स हि पुक चिदोमसा १, १२७, ३; साम. १८१५
 स हि यो मानुषा युगा ६, १६, २३
 स हि रक्षामि दाक्षणे ५, ८२, ३
 स हि विद्याति पार्थिवा ६, १६, २०
 स हि विद्याति पार्थिवो एको ६, ४५, २०
 स हि वेदा वसुधिति ४, ८, २
 स हि शर्धो न मारुतं १, १२७, ६
 स हि क्षुत्तिः शतपत्राः ७, ९७, ७; तै. भा. २, ५, ५, ४
 स हि अवस्तुः सदनानि १, ५५, ६
 स हि वमा जरिमुष्य भा ९, २०, १; साम. ९६९
 स हि वमा धन्वाग्निः ५, ७, ७
 स हि वमा विश्वकर्षणिः ५, २३, ४
 स हि सत्यो वं एव ५, २५, २
 स हि स्वप्नपुत्रयो १, ८७, ४
 स होता वरुण रोदसी ३, ६, १०
 स होता विश्वं परि ३, २, ५
 स होता सेतु ४, ८, ४
 सहोमिर्विश्वं परि चकम् १०, ५६, ५
 सहो तु नो वज्रदत्तः ८, ७, ३२
 साकं यमम प्र पत १०, ९७, १२; वा. य. १२, ८७; तै. सं.
 ४, २, ६, ४
 साकंयुजा ऋतुनस्येव १०, १०६, ३
 साकं वदन्ति बहवो ९, ७२, २
 साकं हि क्षुत्तिना क्षुत्तिः २, ५, ४
 साकं जातः ऋतुना १, १२, ३; साम. १४८७
 साकं ज्ञाताः सुमनः ५, ५५, ३
 साकंज्ञानां सत्यमसाहः १, १६४, १५, अथर्व. ९, ९, १६;
 तै. भा. १, ३, १; नि. १४, १९
 साकंयुजो मज्जेष्व ९, ९१, १; साम. ५१८; १४१८
 सावित्रं बोधमवली १, १६८, ७
 सा ते अग्ने संतमा ८, ७४, ८

सा ते जीवातुह न तस्य १०, २७, २४; नि. ५, १९
 सा तुक्तेषुमिनी वृहत् ८, ७४, ९
 साधुने गृध्नुरस्येव १, ७०, १६
 साध्वर्पासि मनता २, ३, ६
 साध्वर्पा अतिथिनीः १०, ६८, ३; अथर्व. १०, १६, ३
 साध्वीमकद्वेवतीतं १०, ५३, ३; तै. सं. १, ३, १४, २
 सा नो अथ वरुणा वरु १०, १२७, ४
 सा नो अथा भगद्विः ५, ७९, ३; साम. १७४९
 सा नो विद्या अति द्विः ६, ६१, ९
 सातपना इदं हविः ७, ५९, ९; अथर्व. ७, ७७, १; तै. सं.
 ४, ३, ६३, ३
 साम द्विबर्हा माहि ४, ५, ३
 सामस्य राये निधिमत् १०, ५९, २
 सा मा मस्योक्तिः परि पातु १०, ३७, २
 सा वसु वृषती चक्षुराय १०, ९५, ४
 सा वह योक्षामिः ६, ६४, ५
 सा विद सुवीरा मरुतिस्तु ७, ५६, ५
 साक्षा अरं प्रथमं २, १८, ३
 साक्षा अरं बाहुभ्यां २, १७, ६
 साक्षाकेभिरेतरी न श्रूयः ६, १२, ४; नि. ६, १५
 साहा ये सन्ति मुष्टिरेव हव्यः ८, २०, २०
 साह्यानिवन्धा अभिपुजः ३, ११, ६; साम. १५५८
 सिंहं नमन्त मध्वो ९, ८९, ३
 सिद्धा इव नातदति १, ६४, ८
 सिद्धान्ति नमसावतं ८, ७२, १०; साम. १६०४
 सिन्धो अग्ने चिद्यो अस्मे १०, ७, ४
 यिनोवाकिं वृषुष्टुं २, ३२, ६; अथर्व. ७, ४६, १; वा. य.
 ३४, १०; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. ११, ३२
 सिधुनं श्रौतः १, ६६, १०
 सिधुनं क्षोदः सिमीको २, २५, ३
 सिधुर्ह वा रमया ४, ४३, ६
 सिधोरिव प्रवण आसुवा ६, ४६, १४
 सिधोरिव प्रवणे निज ९, ६३, ७
 सिधोरिव प्राचने ४, ५८, ७; वा. य. १७, ९५
 सिध्वन्ति वा लुप्तमिहानि ७, ७०, २
 सिध्वस्तु न ऊर्ध्ववल् पुष्टः ५, ४१, २०; नि. ११, ४९
 सिधामस्य रवीनां ९, ४७, ५
 सीदन्तस्ते वयो वधा ८, २२, ५; साम. ४०७
 सीय होतः स्व व कोके ३, १९, ८; वा. य. ११, १५; तै. सं.
 ३, ५, १६, २; ४, ६, ३, ३

वीरा बुधप्रति कवचो १०, १०१, ४; अथर्व. ३, १७, १;
वा. य. १३, ३७; तै. सं. ४२, ५, ५
सुकर्माणः सुकचो ४, २, १७; अथर्व. १८, ३, ३०
सुकिंशुकं शकमणि १०, ८५, २०; अथर्व. १४, १, ५१;
नि. १२, ८
सुकुसुपाणिः स्वर्गो ३, ५४, १०
सुमेतिवा सुगातुवा १, ९७, २; अथर्व. ४, ३३, २; तै. आ.
६, ११, १
सुखं रथं सुबुधे मिश्रः १०, ७५, ९
सुगः पम्पा अमृक्षरः १, ४१, ४
सुगम्भं नो बाजी स्वम्भं सुसः १, १५२, २०; वा. य. २५, ४२;
तै. सं. ४, ६, ९, ४
सुगले अग्ने समवितो ७, ४२, २
सुगुरतसुहृदियः १, १२५, २; नि. ५, ६०
सुगोत ते सुपथा पर्वते ६, ६४, ४
सुगो हि वो अर्धमन् २, २७, ६
सुग्रोतिवः सुर्व दक्षपितृवृ ६, ५०, २
सुत इरवं निमिष इन्द्र ६, २३, १
सुत इन्द्रो पवित्र आ ९, ९९, ८
सुत इन्द्राय वाचवे ९, ३३, २
सुत इन्द्राय विष्णवे ९, ६३, ३
सुत पति पवित्र आ ९, ३९, ३; साम. ९०१
सुवः सोमो अमृतादिन्द्र ६, ४१, ४
सुवपात्रं मुता इमे १, ५, ५; अथर्व. २०, ५९, ३
सुवंशरो वज्रानस्य सप्त ५, ४४, ६३
सुता अत्रु स्वमात्रो ९, ६३, ६
सुता इन्द्राय वज्रिणे ९, ६३, १५
सुता इन्द्राय वाचवे वज्राय ९, ३३, ३; साम. ७३६
सुता इन्द्राय वाचवे सोमायां ५, ५१, ७
सुतावन्तस्या वचं ८, ६५, ६
सुतासो मधुमत्तमाः ९, १०१, ४; साम. ५४७ ८७०;
अथर्व. २०, १३७, ४
सुते अथर्वे अग्नि वाचं १०, ९४, १४
सुतेसुते श्वोक्ते १, ९, १०; अथर्व. २०, ७१, १५
सुतामानं वृषिबीं छां १०, ३३, १०; अथर्व. ७, ६, ३; वा. य.
२१, ६; तै. सं. १, ५, १६, ५
सुवक्षो दक्षेः कुरुमा १०, ९१, ३
सुवक्षे दक्षा वसु विभवा १, ७७, ६
सुवैवः वसवहासति ५, ५३, ६५
सुवैवा न्य कावत्रावुता ८, ५७, ४

सुवेवो अथ प्रपतेद् १०, ९५, १४; श. मा. ११, ५, १, ८;
नि. ७, ३
सुवेवो अग्नि वक्षण ८, ६२, १२; अथर्व. २०, ९०, २;
नि. ५, ७७
सुविमंथा निमंथितः ३, २९, १०
सुनीतिमिन्वमि प्राथमे २, २३, ४
सुनीधो वा म मत्तो ८, ४६, ४; साम. २०६
सुनोता मधुमन्ममं सोमं ९, ३०, ६
सुनोता सोमपात्रं सोमं ७, ३२, ८; साम. २८५; अथर्व.
६, २, ३
सुम्भसिन् सोमं रथिरासो १०, ७६, ७
सुपर्णे इत्या नक्षमाणि १०, १८, १०
सुपर्णं वसे श्वो ३, ७५, ११; वा. य. २९, ४८; तै. सं.
४, ६, ४; नि. २, ५; ९, ६९
सुपर्णं विद्याः कवचो १०, ११४, ५
सुपर्णो एत आसते १, १०५, ११
सुपर्णा वाचमक्रुतो १०, ९४, ५; अथर्व. ६, ४९, ३
सुपेक्ष्यं सुखं रथं १, ४९, १
सुपेक्ष्यं माव सृजन्मत्तं ५, ३०, १३
सुप्रतीके वयोवृषा ५, ५, ६
सुप्रवाचनं तव वीर २, १३, ११
सुप्रवागं सुवीरं ८, २२, १८
सुप्रावीस्तु म क्षवः ७, ६६, ५; साम. १३५२
सुप्रायः प्राशुपाक ४, २५, ६
सुप्रेतुः स्ववसो ६, १९०, ६
सुप्रहाणं देववन्तं १०, ४७, ३; तै. मा. ३, ५, ६, १
सुप्रमः म प्रवज्जवो १, ८३, ७
सुप्रमः म व ऊतिवृ ८, १०, १५
सुप्रमात्रो देवाः कुरु १०, ७८, ८
सुप्रमानीरिषं वपः १०, ८५, १३; अथर्व. १४, २, २८
सुप्रुतिमर्षः सुवृता ३, ५८, ३
सुप्रुवहस्ति मति ३, ५८, २
सुर्या आतिथिर ८, ६८, १६
सुरुवमे हि सुपेक्षमाधि १, १८८, ६
सुरुवक्रुतुम्ववे १, ४, १; साम. १३०; १०८७; अथर्व.
२०, ५७, १; ६८, १
सुविज्ञानं चिकित्से ७, १०४, १३; अथर्व. ८, ४, १०
सुवित्त्य मनामहेति ९, ४१, २; साम. ८९३
सुविष्टं सुमिरं १, १०, ७
सुवीरं रथिमा सर ६, १६, २९
सुवीरंते जगिता मन्वन् ४, १७, ४

सुवीरासो वचं चना २, ६१, १३
 सुवीर्यं राजस्यं सुगम्यं ८, १२, ३३
 सुवृद्धो वसते वज्र १, १८३, २
 सुसलो बोधि युजते १, ४४, ६
 सुमित्ये दुरती मही ९, ५, ६
 सुसोवो मो सुलभाङ्गः ८, ७९, ७
 सुवहा सोम तानि ९, ३९, ३; साम. १७६७
 सुवृष्टांस जगत्सुवृष्ट १, १६१, १३
 सुवृष्टांसं न विक्षतेष्वस्ते १, ११७, ५
 सुवृष्टा वातमग्निः १, १३७, १
 सुवोमे सर्वजावति ८, ७, २९
 सुवृष्टो वां वृषवस्व ५, ७५, ४
 सुवामा रथः सुवामा १०, ४४, २; अथर्व. २०, ९४, २
 सुवृष्टाणां हन्तृ स्तुमति १०, १४८, १; साम. ३१६
 सुवृष्टाणां स्वर्गिणि ९, १०१, ११; साम. ११०३
 सुवृष्टाणां मातृसुखे १, १२३, १३
 सुवृष्टो स्वर्गीक प्रतीक ७, ३, ६
 सुवृष्टां रथा वचं प्रति वज्रमे १०, १५८, ५
 सुवृष्टां रथा वचं मयवज्र १, ८३, ३; वा. व. ३, ५२, ते सं.
 १, ८, ५, ६
 सुवमिद्धां सोमिणे ५, ५, १; वा. व. ३, २
 सुवमिद्धो न जा वह १, १३, १; साम. १३४७
 सुवृष्टाकं प्रथमव १०, ८८, ८
 सुवृष्टिर्गो वचोभिः ५, ४५, ४
 सुवोमोनेनाग्निना युजाना १, ११७, ११
 सुववसाजगयती १, १६४, ४०; अथर्व. ७, ७३, ११;
 ९, १०, २०; नि. ११, ४४
 सुव उपाकं तन्वं दधानो ४, १६, १४
 सुवृष्टां म सुवृष्ट १, १३०, २
 सुवृष्टिना हरितो अस्व १०, ९२, ८
 सुवृष्टिजं पतितकर्मणां ५, ३१, ११
 सुवो न वस्व हन्तिरयोः ६, ३, ३
 सुव्यं वज्रगृह्य १०, १६, १; अथर्व. १८, २, ७, ते. वा.
 ६, १, ४, ७, ३
 सुवृष्टिर्महर्षिकेनाः १०, १३९, १; वा. व. १७, ५८, ते. सं.
 ४, ६, ३, ३
 सुवृष्टेव रश्मयो द्रावपिलयो ९, ६९, ६; साम. १३७०,
 नि. ७, २
 सुवृष्टेव वज्रयो उकोभिरेव ७, ३३, ८; नि. ११, २०
 सुवृष्टाकर्मयो जाता १०, १९०, ३; ते. वा. १०, १, १४
 सुवृष्टा वज्रः प्रागात् १०, ८५, १३; अथर्व. १४, १, १३

सुवृष्टिं देवेभ्यो १०, ८५, १७; अथर्व. १४, २, ४६
 सुव्यं विषमा सज्जामि १, १९१, १०
 सुव्यो देवीसुव्यं रोचमानो १, ११५, २; अथर्व. २०, १०७, १५;
 ते. वा. २, ८, ७, १
 सुव्यो नो विवस्पातु १०, १५८, १
 सुव्यो रश्मिं यथा सृजा ८, ३२, २३
 सुव्यः मिर्धुं हिना १०, १११, ९
 सुवृष्टि रश्मिमोक्षसा ८, ७, ८
 सुव्यो महीभिन्ना वा २, ११, २
 सुव्येव जर्मेरी १०, १०६, ६; नि. १३, ५
 सुवृष्टिर्गो रश्मिस्त्वयवा ७, १, १४; ते. वा. २, ५, ३, ३
 सुवृष्टिर्गो वज्रवयो ७, १, १५
 सुवृष्टो अस्तु सुमगः ४, २, ७; ते. सं. १, २, १४, ३
 सुवृष्टो अस्तु मरुतः ७, ४०, ३
 सुवृष्टो अस्तु वज्र ४, ३७, ६
 सुवृष्टो वज्रमं दधा १, ६६, ७; नि. १०, २१
 सुव्यं नः काममा दृष्ट १, १६, ९
 सुव्यं नः स्तोममागहि १, १६, ५
 सुव्यो वस्तु वज्रदृष्टि ७, १५, ६
 सुव्यमविष्टि मज्जति २, १४, १
 सुवृष्टा उग्र वृत्ता ८, ३७, २
 सुवृष्टीकेन सुवृष्टो २, ९, ६; ते. सं. ४, ३, १३, २
 सुवो अग्र इव जगामे च मर्तः ६, १, ९; ते. वा. ३, ६, १०, ४
 सुवो अग्र दाना नमसा ७, ९३, ७
 सुवो अग्रयो वस्तुर्गो ५, ६, २; साम. १७३९; वा. व. १५, ४२
 सुवो अग्ने अग्ना हरिः ९, ८६, ४२
 सुवो अग्रिर्गो उचया २, २०, ५
 सुवो अग्रिर्गो १, १००, ४
 सुवो अग्ना वाचपवो ८, १९, ९
 सुवो अग्रतो नि मयवे २, १९, ४
 सुवो अग्रियो न वयस १०, ९७, ८
 सुवो अग्रयो न मद्यः १, ५५, २
 सुवो अग्र्येन्द्राव वीतवे ९, ६२, ८; साम. ९८०
 सुवो अस्व वज्रो हरितो १०, ९६, ३; अथर्व. २०, ३०, ३
 सुवो अस्व विषो मदि शर्म ९, ८८, १५
 सुवो विष्णु भद्रा सुवृष्टी १०, ११, ३; अथर्व. १८, १, २०
 सुवो विष्णु वृष्टिर्गो १०, २३, ४; अथर्व. २०, ७३, ५
 सुवो विष्णु सखा नवं हनः १०, ५०, २
 सुवो वि सोममाग्निः ८, १, १७
 सुवृष्टा सिन्धुमणिना २, १५, ६
 सुवो ह्यः सुवो अस्तु ८, ६६, १५

सोम ङ बुधवारः सोमः १, १०७, ८; साम. ५१५; ११७
 सोम एकेश्वरः पञ्चते १०, १५४, १; अथर्व. १८, २, १४;
 तै. आ. ६, ३, २
 सोमं राजानमवसे १०, १४१, ३; साम. ९१; अथर्व.
 ३, १०, ४; वा. व. १, २६; तै. सं. १, ७, १०, ३
 सोमः पञ्चते जमिना १, १६, ५; साम. ५१७; १४३;
 नि. १४, १२
 सोमः पुनान ऊर्मिणावबो १, १०६, १०; साम. ५७२; १४०
 सोमः पुनानो अर्पति १, १३, १; साम. ११८७
 सोमः पुनानो अव्ययं १, ११०, १०
 सोमः प्रथमो विविधे १०, ८५, ४०; अथर्व. १४, २, ३
 सोमः क्षुनो चारवाको १, १७, ४५
 सोम गीर्मिह्वा बवं १, ११, ११; तै. आ. ३, ५, ६, १;
 तांज्या आ. १, ५, ७
 सोमं गावो जेनको १, १७, ३५; साम. ८६०; नि. १४, १५
 सोममन्त्र उपासवत् ६, ५७, २
 सोममिन्द्रा हृ-स्पती ४, ४९, ६
 सोमं मन्त्रते पवित्रा १०, ८५, ३; अथर्व. १४, १, ३;
 नि. ११, ४
 सोम वास्ते मयोजुष १, ११, ९; तै. सं. ४, १, ११, १
 सोम राजन्मुक्कवा नः ८, ४८, ८
 सोम रागन्धि नो हृदि १, ११, १३; तांज्या आ. १, ५, ६
 सोमस्य भारा पञ्चते १, ८०, १
 सोमस्य मा तवसे वक्ष्यसे ३, १, १
 सोमस्य मित्रावकृणादित्वा ८, ७२, १७
 सोमस्य राज्ञो वक्ष्यस्य १०, १६७, ३; नि. ११, १२
 सोमा अव्ययमावबो १, २३, १
 सोमा अव्ययमिन्द्रः १, १२, १; साम. ११९६
 सोमाः पञ्चत हृद्वबो १, १०१, १०; साम. ५४८; ११०१
 सोमामं स्वरानं १, १८, १; साम. १३९; १४६३; वा. व.
 ३, १८, तै. सं. १, ५, ६, ४; तै. आ. १०, १, ११; नि. ६, १०
 सोमावृषणा जनना रथीनां १, ४०, १; तै. सं. १, ८, २२, ५
 सोमावृषणा रजसो विमानं १, ४०, ३; तै. सं. १, ८, २२, ५;
 तै. आ. १, ८, १, ५
 सोमाकृद्वा धारयेथा ६, ७४, १
 सोमाकृद्वा बुधमेतावयस्य ६, ७४, ३; अथर्व. ७, ४२, २;
 तै. सं. १, ८, २२, ५
 सोमाकृद्वा वि ह्वयं ६, ७४, २; अथर्व. ७, ४२, १; तै. सं.
 १, ८, २२, १
 सोमालो न वे सुताः १, १६८, ३
 सोमेनादिवा वलिनः १०, ८५, २; अथर्व. १४, १, २

सोमो अर्पति चर्मसिः १, २३, ५
 सोमो अस्मन्त्रं द्विपदे ३, ६२, १४
 सोमो जिगाधि गातुमिह्वा ३, ६२, १३; तै. सं. १, ३, ४, १
 सोमो वयङ्मन्त्रावबो १०, ८५, ४१; अथर्व. १४, २, ४
 सोमो वेधो न सुवो १, ६३, १३
 सोमो वेधुं सोमो १, ११, २०; वा. व. ३४, २१; तै. आ.
 २, ८, ३, १
 सोमो न वेधा कृतं १, ६५, १०
 सोमो मीरुवाग्नवते १, १०७, ७
 सोमो रामा प्रथमो जगः १०, १०९, २; अथर्व. ५, १७, १
 सोमो षधुपुरमवत् १०, ८५, ९; अथर्व. १४, १, ९
 सोमामिन्द्राव्यस्य १०, ६८, १; अथर्व. १०, १६, ९
 छात्र्यीह वां १, १२१, २
 क्षारीह स्वज्ञवति ७, १०१, ३
 स्तरीयैस्त्व १०, ३१, १०
 स्तवा तु त इन्द्र पृथ्वी २, ११, ६
 स्तविष्यामि त्वामहं १, ४४, ५
 स्तीर्णे ते बहिः सुत ३, ३५, ७
 स्तीर्णे बहिष्य नो याहि १, १३५, १
 स्तीर्णा अस्व संहतो १, १, ७
 स्तीर्णे बहिषि समिधाने अग्रा कर्षो ४, ६, ४
 स्तीर्णे बहिषि समिधाने अग्रा सुक्तेन ६, ५२, १७
 स्तुत इन्द्रो मधवा यद् ४, १७, १९
 स्तुतस्य वास्तवा वर्धसि ८, २, २२
 स्तुतासो नो मरुतो १, १७१, २
 स्तुष ङ वो मह कृतस्य ६, ५१, ३
 स्तुषे जवं सुजवं नव्यसीनिः ६, ४९, १
 स्तुषे नरा दिवो अस्व प्रसम्ता ६, ६२, १
 स्तुषेयवं पुत्रवर्षे १०, ११०, ६; अथर्व. ५, २, ७;
 २०, १०७, ९; नि. ११, २१
 स्तुषे सा वां वक्ष्य मित्र १, १२२, ७
 स्तुधि भोज्याव्युवतो अस्व ५, ५३, १६
 स्तुधि धृतं विप्रीज्यं ८, १३, १०
 स्तुधि क्षुतं गर्वसद् बुवानं २, ३३, १६; अथर्व. १८, १, ४०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ३
 स्तुधि स्तुदीवेते वा ते ८, १, ३०
 स्तुदीन्द्र स्वयवत् ८, २४, २२; अथर्व. २०, ६६, १
 स्तुनामासो वतसुवो १, १४२, ५
 स्तुणीव बहिःराजुष १, १३, १
 स्तोमो न क्षामसेति १०, ३१, ९; अथर्व. १८, १, ३९
 स्तोमं राव सारयेव ७, ५५, ३

स्तोता यसे अमुकत ८, १३, १९
 स्तोता यसे विचर्यणि: ८, १३, ६
 स्तोत्र राधायां एते १, ३०, ५: साम. १६००, अथर्व.
 २०, ४५, २
 स्तोत्रमिन्द्राव गावत ८, ४५, २१
 स्तोत्रमिन्द्रो मरुतः ६, ५२, ११
 स्तोत्रे रावे हरिणां ९, २७, ६
 स्तोमं वो अथ वज्राव १०, ९२, ९
 स्तोमं तुषेयां बुवसेव कन्वे ८, ३५, ५
 स्तोमं त इन्द्र विमदा १०, २३, ६
 स्तोमा आसन् प्रतिधवः १०, ८५, ८; अथर्व. १४, १, ८
 स्तोमासस्वा गीमिबीतेरवर्धन् ५, २९, ११
 स्तोमामस्वा विचारिणी ५, ८४, २; तै. सं. २, २, १२, ३
 स्तोमेन हि दिवि देवानो १०, ८८, १०; मि. ७, २८
 क्षिपः सतीशो १, १६४, १६; अथर्व. ९, २, १५; तै. आ.
 १, ११, ४; मि. ५, १, १४, २०
 क्षिपं दृष्ट्वाय कितवं १०, ३४, ११
 क्षियो हि दास आमुषानि ५, ३०, ९
 क्षिरं हि जामयेषां १, ३७, ९
 क्षिरं मनसकृषे ५, ३०, ४
 क्षिरा वः सन्तु नेमयो १, ३८, १२
 क्षिरा वः सन्तुवायुधा १, ३९, २
 क्षिरेभिरङ्गीः पुनरुप २, ३३, ९
 क्षिरा गावो भवतां ३, ५३, १७
 क्षूरं राधः क्षतां ८, ४, १९; मि. ६, २३
 क्षूरस्य रागो बृहतो ४, २१, ४; तै. आ. २, ८, ५, ८
 क्षीरमे वा उ देवदूते ७, ८५, २
 क्षाद्वा यस्व भिवो हवो ७, १५, ५; तै. आ. २, ४, ८, १
 क्षापुरधिने आ गहि ८, ३४, ६
 क्षादभीष्ट कषातन्वा ८, २५, २४
 क्षयेतवा सुकीर्त्ता ८, २६, १९
 क्षाम ते त इन्द्र मे त २, ११, १३
 क्षाम वो मनवो देववीतये १०, ६६, १२
 क्षामवा वाच उदियति १, ११३, १७
 क्षोना दृधिवि अवा १, २२, १५; अथर्व. १८, २, १९,
 वा. व. १५, २१, ३६, १३; तै. आ. १०, १, १०,
 मि. ९, ३२
 क्षले वृषस्य धमता ९, ७३, १
 क्षुचं वसव हरिणी १०, ९६, ९; अथर्व. १०, ३१, ४
 क्ष आ दमे सुदुषा वस्य २, ३५, ७
 क्ष आ वस्यन्तं दम १, ७१, ६

क्षः स्वाय चावसे २, ५, ७
 क्षत्रयो वो अग्निभिः ८, १९, ७
 क्षत्रयो हि नावं १, २६, ८
 क्षदस्य इष्वा सविषो ३, ५४, २२
 क्षधामसु अवं मरो ८, २०, ७
 क्षध्वरा करति आवधेदा ७, १७, ४
 क्षध्वरासो मधुमन्तो ४, ४५, ५
 क्षमा न वस्य आमासः १०, ३, ५
 क्षमो न वोऽमवाग्नेजवद्वेषा ५, ८७, ५
 क्षमेनाम्बुषा सुसुरि २, १५, ९
 क्षवं वजस्व दिवि देव १०, ७, ६
 क्षवं कविर्विचर्तरी १, ४७, ४
 क्षवं शिस्त मन्वते ८, ४, १२
 क्षवं दधिध्वे तविषीं यथा ५, ५५, २
 क्षवसुरिन्द्र स्वराकसि ३, ४५, ५
 क्षरन्ति रवा सुने नरो ८, ३३, २; साम. ८६५; अथर्व.
 २०, ५२, २; ५७, १५
 क्षरितं महि मय्दानं १०, १६७, २
 क्षरन्ते भर आप्रस्य १, १३२, २
 क्षर्णोऽमस्तारिक्षाणि १०, ६५, ४
 क्षर्णवस्तोरुषाम् ७, १०, २
 क्षर्माणोरध वदिन्द्रमावाः ५, ४०, ६
 क्षर्गहेहि सुरशीकं ४, १६, ४; अथर्व. २०, ७७, ४
 क्षवज्जं हि रवामहमिन्द्र १०, ३८, ५
 क्षवहा वसासा वातमर्वाह ७, ६९, ३; तै. आ. २, ८, ७, ७
 क्षवा सिन्धुः सुगथा १०, ७५, ८
 क्षवा स्वजे उवायस्ये १, १२४, ८
 स्वस्ये वाजिमिह ३, ३०, १८
 स्वस्ये वासुसुप अवाग्ने ५, ५१, १२
 स्वक्षिदा वितास्वतिः १०, १५२, २; अथर्व. १, २१, १;
 तै. आ. ३, ७, ११, ४; तै. आ. १०, १, ९
 स्वक्षि न इन्द्रो बुद्धवताः १, ८९, ६; साम. १८७५,
 वा. व. २५, १९; तै. आ. १, १, १; २१, ३;
 १०, १, ९
 स्वक्षि वः पय्यासु १०, ६३, १५
 स्वक्षि नो दिवो अग्ने १०, ७, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 स्वक्षि नो मिमीतामविषा ५, ५१, ११
 स्वक्षि वधामसु करेम ५, ५१, १५
 स्वक्षि मित्रावक्ष्मा स्वक्षि ५, ५१, १४
 स्वक्षिरिहि प्रपये मेहा १०, ६३, १६; मि. ११, ४६
 स्वादवः सोमा आ वाहि ८, २, ८

स्वादिहया मविहया १, १, १, साम. ४६८; ६८९; वा. य.
२६, २५; नि. ११, ३
स्वायुः पवस्व विह्वय १, ८५, ६
स्वायुपसवः पितरो बभौ ६, ७५, ९; वा. व. २९, ४६;
ते. सं. ४, ६, ६, ३
स्वायुषिकलायं मधुमौ ६, ४७, १; अथर्व. १८, १, ४८
स्वायुष्टे अस्य संख्ये ८, १७, ६; अथर्व. २०, ४, ३
स्वादो पितो मधो पितो १, १८७, २
स्वादोरमसि बभसः ८, ४८, १
स्वायोरित्था विष्वक्तो १, ८४, १०; साम. ४०९; १००५;
अथर्व. २०, १०९, १
स्वाय्यो विष आ सस १, ७९, ८; ते. मा. २, ५, ८, १०
स्वाय्यो वि दुरो देववन्तो ७, २, ५
स्वायुषं स्वयसं सुनीयं १०, ४७, २
स्वायुषः पवते देव हन्तुः १, ८७, १, साम. ६७८
स्वायुषः सोमः स्वमानो १, ९६, १६
स्वायुषस्य ते सतो ९, ३१, ६
स्वायुषास इमिमाः ७, ५६, ११
स्वाहुरदेवस्यायुतं वयौ १०, १२, ३; अथर्व. १८, १, ३३
स्वाहा कृतस्य वृष्यतं ८, ३५, २४
स्वाहा कृताया गच्छुप १, १४९, १३
स्वाहास्ये वरुणा ५, ५, ११
स्वाहा बभं कुनोतमे १, १३, १२
स्विधमा बह्वनसिः १, १२१, ७
हंतः क्षुषिषद्वसु ४, ४०, ५; वा. य. १०, १४; ११, १४;
ते. सं. १, ८, १५, २; ४, १, १, ५; ते. आ.
१०, १०, २
हंसा ह्य कृणुष्य कोरं ३, ५३, १०
हंसा ह्य वेणिजो ३, ८, ९
हंसाविष पतयो ८, ३५, ८
हंसासो वे वां मधुमन्तो ४, ४५, ४
हंसेरिव सकिमिः १०, ६७, ३; अथर्व. २०, ९१, ३;
ते. सं. ३, ४, ११, ३
हतं च वायुम्वततं च ८, ३५, १२
हय ह्यं सुदाम १, २३, ९
हतो वृषाण्वार्या ६, ६०, ६; साम. ८५५
हव्याव देवा असुराण्वार्या १०, १५७, ४; अथर्व. २०, ६३, २
हवामौ हति ल्वा १, १६१, ५
हव्या वृषं वसिष्ठेभ्यः ८, २, ३२
हव्या वृषमिन्द्रः ७, २०, २

हव्याहं युधिषीमिमां १०, ११९, ९; नि. १, ४
हव्यो जु किमाससे ८, ८०, ५
हवे जाये ममसा १०, ९५, १; मा. मा. ११, ५, १, ६
हवे देवा युषमिन्द्र २, २९, ४
हवे नरो मरुतो मृकता ५, ५७, ८, ५८, ८
हयो न विहौ असुजि ५, ४६, १
हयवो भूमकेतवो ८, ४३, ४
हर्षि हि योनिमि १०, ९६, २; अथर्व. २०, ३०, २
हतिः सृजनः पथ्याम् ९, ९५, २
हस्तिता वर्चसा सुवर्ण १०, ११२, ३
हर्षि मृज्जम्वहयो न २, ७२, १
हस्तिमशाकईरि १०, ९६, ८; अथर्व. २०, ३१, ३
हरी जु कं रथ इन्द्रस्य २, १८, ३
हरी जु त इन्द्र वाजयन्ता २, ११, ७
हरी म्वस्य वा वने १०, २३, २
हरी वस्य सुयुजा विजता १०, १०५, २
हव्यंमुषसमर्चयः ३, ४४, २
हव्यं सपार्थि ८, २१, १०; अथर्व. २०, १४, ४; ६०, ४
हय एषामसुरो १०, ७४, २
हयं त इन्द्र महिमा ७, २८, २
हवन्त व स्वा हव्यं ७, ३०, २
हविर्हविष्यो महि ९, ८३, ५
हविषा जातो अपो १, ४६, ४; नि. ५, ७४
हविष्कृणुष्वमा गमत् ८, ७२, १
हविष्यान्तमजरं १०, ८८, १; नि. ७, २५
हवीममिहं वते यो हविभिः २, ३३, ५
हवे स्वा सृग वरिते ८, १३, १३
हव्यवाकमिजः ५, ४, २; ते. सं. ३, ४, ११, १
हस्काराद्विद्युतस्पर्शयो १, २३, १२
हस्त्वयुतेमिरदिभिः ९, ११, ५; साम. १४४५
हस्त्राभ्यां दसाशास्त्राभ्यां १०, १३७, ७; अथर्व. ४, १३, ७
हस्ते दधानो युष्मा १, ६७, ३
हस्तेभ्यः प्राक् १०, १०९, ३; अथर्व. ५, १७, ३
हस्ते सकिमि २, ३९, ७
हारिश्चैव पतयो वनेषु ८, ३५, ७
हिक्कृण्वतो वसुषन्तो १, १६४, २७; अथर्व. ७, ७३, ८;
२, १०, ५; नि. ११, ४५
हितो न सस्तिरि ९, ७०, १०
हितोता मो अथर्व १०, ३०, ११; नि. ६, २२
हिमन्ति सृग्जुषयः पवमानं ९, ६७, ९
हिमन्ति सृग्जुषयः स्वरातो ९, ६५, १, साम. ९०४

हिम्वागतो रथा इव २. १०, २। साम. ११२०
 हिम्वागतो वाचमिष्यति ३. ६४, ९। साम. ९६०
 हिम्वागतो हेतुमिष्यति ३. ६४, २९। साम. ६५५
 हिमेनाग्निं श्रतमवारयेयां १. ११६. ८। वि. ६, ३६
 हिमेव पर्वां सुचिता वचाभि १०. ६८. १०। अथर्व. २०, १६, १०
 हिरेण्यकर्णं मणिमीयं १. १२२, १४
 हिरेण्यकेतो रजसो १. ७९, १। तै. सं. ३. १. ११, ४
 हिरेण्यगर्भः समवर्ततामे १०, १२१. १। अथर्व. ४, १७, वा. य.
 १३. ४। २३, १; २५, १०। तै. सं. ४, १, ८, ३; २, ८, १
 तांज्य वा. ९, ९, १२; वि. १०, २३
 हिरेण्यवक्त्रमनुचक्रां ५, ७७, ३
 हिरेण्यदन्तं क्षु-विद्यमानं ५. २, ३
 हिरेण्यमिर्निगयो अक्ष ५, ६२, ७
 हिरेण्यपाणिः सविता विचर्यन्ति १, ३५, ९। वा. य. ३४, २५
 हिरेण्यपाणिः सविता क्षुब्धिहः ३, ५४, ११
 हिरेण्यपाणिमूलवे १, २२. ५। वा. य. २२, १०; तै. सं.
 १, ४ २५, १। २, २, २२, २
 हिरेण्यधी अरणी १०, १८४, ३। स. आ. १४, २, ४, २१
 हिरेण्यधी वा रजिः ८, ५, २९
 हिरेण्यवेन पुष्य ४, ४४, ४। अथर्व. २०, १४३, ४
 हिरेण्यवेन रजेन व्रजत् ८, ५, ३५
 हिरेण्यवेभिः पविभिः १, ६४, १६
 हिरेण्यकः स हिरेण्यसंरत् २, ३५. १०। नि. ३, १६
 हिरेण्यकपुष्पसं स्फुटौ ५ ६२, ८। वा. य. १०, १६। तै. सं.
 १, ८, १२, ३। नि. ३, ५
 हिरेण्यकपुष्पसो अक्ष १, १६३, २; वा. य. २९, २०; तै. सं.
 ४, ६, ७, ४

हिरेण्यकपुष्पः सवितर्यया १०. १४९, ५। नि. १०, ३३
 हिरेण्यकपुष्पसविता रराणा १. १६७, २४
 हिरेण्यकपुष्पसो अक्षः १, ३५, १०। वा. य. ३४, २६
 हुवं वाः सुषोमायं २, ४, १
 हुवे वाः सुषु सप्तसो ५, १
 हुवे वातस्वनं कवि ८, १०२, ५। तै. सं. ३, १, ११, ८
 हुवे वो वृषीमर्दिनि ६, ५०, १
 हुवीयमागो अप हि मत् ५. २, ८
 हुप्सु पीतालो पुष्यन्ते ८, २, १२; नि. १, ४
 हुदा सहेतु मगसो १०, ७१, ८। नि. ६३, १३
 हुविष्णुहस्त आसते १०, २५, २
 हुंभिः पक्षिणी १०, १६५, ३; अथर्व. ६, २७, ३
 हुताग्निह्य वेतनः २, ५, १
 हुता वेवो अमस्यः ३, २७, ७; साम. १४७७; नि. ६, ७
 हुतापन्धुरावया १, १६२, ५। वा. य. २५, २८। तै. सं. ४, ६, ८, २
 हुता विचसो मनोरथस्य १, ६८, ७
 हुतावज्रहनिमो १, १३९, १०
 हुतायं विश्वेदेवं १, ४४, ७
 हुतायं सप्तस्रुहो वसिष्ठं १, ५८, ७
 हुतायं विचरयं १०, १, ५। तै. आ. २, ४, ३, ६
 हुतायं त्वा वृणीमहे ५, २०, ३
 हुतावर्धं नक्षत्र मित्रवदाय १०, ५१, ४
 हुदं न हि त्वाप्युष्यन्मूर्धनः १, ५२, ७
 हुदा इव कुक्षयः सोमधामा ३, ३६, ८
 हुवामसि रवेण वासि ६, ४१, ५। तै. आ. २, ४, ३, ११
 हुवामि वृषां अषाढः ७, ३४, ८
 हुवाम्यग्निं प्रथमं कस्तये १, ३५, १

लाल बहादुर शास्त्री राष्ट्रीय प्रशासन अकादमी, पुस्तकालय
L.B.S. National Academy of Administration, Library

मुससूरी

MUSSOORIE

यह पुस्तक निम्नांकित तारीख तक वापिस करनी है।

This book is to be returned on the date last stamped

दिनांक Date	उधारकर्ता की संख्या Borrower's No.	दिनांक Date	उधारकर्ता की संख्या Borrower's No.

UJSAHS 294.59212
BHA

125360
LBSNAA

Sans
294.59212
भट्टाचार्य

~~12855~~

अवधि सं.

ACC No.....

वर्ग सं.

पुस्तक सं.

Class No..... Book No.....

लेखक

Author.....

शीर्षक ऋग्वेद-संहिता ।

Title.....

निर्गम दिनांक
Date of Issue

उधारकर्ता की सं.
Borrower's No.

हस्ताक्षर
Signature

Sans

294.59212

LIBRARY

भट्टाचार्य

RAJ BAHADUR SHASTRI

National Academy of Administration
MUSSOORIE

Accession No. 125360

1. Books are issued for 15 days only but may have to be recalled earlier if urgently required.
2. An over-due charge of 25 Paise per day per volume will be charged.
3. Books may be renewed on request, at the discretion of the Librarian.
4. Periodicals, Rare and Reference books may not be issued and may be consulted only in the Library.
5. Books lost, defaced or injured in any way shall have to be replaced or its double price shall be paid by the borrower.

Help to keep this book fresh, clean & moving